

చతుర్థ స్కంధము : ఉపోద్ఘాతము

4-1-క.

- ^

శ్రీ విలసితధరణీతన

యావదన సరోజ వాసరాధిప! సిత రా

జీవదళనయన! నిఖిల ధ

రావర నుత సుగుణధామ! రాఘవరామా!

టీకా:

శ్రీవిలసితధరణీతనయావదనసరోజవాసరాధిప = శ్రీరామ {శ్రీవిలసిత ధరణీ తనయా వదనసరోజ
వాసరాధిప - శ్రీ (లక్ష్మీదేవివలె, శుభకరమైన) విలసిత (ప్రకాశముగల) ధరణీ (భూదేవి యొక్క)
తనయా (పుత్రిక, సీతాదేవి) వదన (మోము అనెడి) సరోజ (పద్మమునకు) వాసరాధిప
(వాసరములకు (పగళ్ళకు) అధిపతి, సూర్యుడా), శ్రీరామ}; సితరాజీవదళనయన = శ్రీరామ
{సితరాజీవ దళ నయన - సిత (తెల్లని) రాజీవ (తామరపువ్వు) దళ (రేకుల) వంటి నయన (కన్నులు
గల వాడు), శ్రీరామ}; నిఖిల ధరావర నుత సుగుణధామ = శ్రీరామ {నిఖిల ధరావర నుత
సుగుణధామ - నిఖిల (సమస్తమైన) ధరావర (రాజుల) చేత నుత (స్తోత్రము చేయబడిన)
గుణములకు ధామ (నిలయ మైనవాడు), శ్రీరామ}; రాఘవరామా = శ్రీరామ {రాఘవరామా -
రాఘవ (రఘు వంశమునకు చెందిన) రామ, శ్రీరామ}.

భావము:

శ్రీమహాలక్ష్మీతేజోరూపి, ఓర్పుకు మారుపేరైన భూదేవి పుత్రిక అయిన సీతదేవి మోము అనే
పద్మాన్ని ప్రకాశింపజేసే దినకరుని వంటి వాడు; తెల్ల తామర పూరేకుల వంటి కన్నులు గలవాడు;

సమస్తమైన రాజులు అందరిచేత స్తుతింపబడే సుగుణాలతో అలరారేవాడు; అయినట్టి ఓ
రఘువంశపు శ్రీరామ! నీకు వందనములు.

4-2-వ.

మహనీయగుణగరిష్ఠులగు నమ్మునిశ్రేష్ఠులకు నిఖిల పురాణవ్యాఖ్యానవైఖరీ సమేతుండైన
సూతుం డిట్లనియె; "అట్లు ప్రాయోపవిష్టుండైన పరీక్షిన్నరేంద్రునకు శుకయోగీంద్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

మహనీయ = గొప్ప; గుణ = గుణములు గలవారిలో; గరిష్ఠులు = ఉత్తములు; అగు = అయినట్టి; ఆ =
ఆ; ముని = యోగులలో; శ్రేష్ఠులు = గొప్పవారల, శౌనకాదుల; కున్ = కు; నిఖిల = సమస్తమైన;
పురాణ = పురాణములను; వ్యాఖ్యాన = సవివరముగ చెప్పు; వైఖరీ = నేర్పు; సమేతుండు =
కలిగినవాడు; ఐన = అయినట్టి; సూతుండు = సూతుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను;
అట్లు = ఆ విధముగ; ప్రాయోపవిష్టుండు = దేహము విడుచు దీక్షలోనున్నవాడు; ఐన = అయినట్టి;
పరీక్షిత్ = పరీక్షిత్తు అనెడి; నరేంద్రున్ = రాజున {నరేంద్రుడు - నరులకు ప్రభువు, రాజు}; కున్ = కు;
శుక = శుకుడు అనెడి; యోగీంద్రుడు = యోగులలో శ్రేష్ఠుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె =
పలికెను.

భావము:

గొప్ప గుణములు కలిగిన ఆ మునీశ్వరులతో అఖిల పురాణాలను వివరించటంలో నేర్పరి అయిన
సూతమహర్షి ఇలా అన్నాడు. "శుకమహర్షి ప్రాయోపవేశం చేసి ఉన్న పరీక్షిత్తు మహారాజుతో ఇలా
అన్నాడు.

చతుర్థ స్కంధము : స్వాయంభువు వంశ విస్తారము

4-3-నీ.

"జననాథ! విను విదురునకును మైత్రేయ-

మునినాథచంద్రుఁ డిట్లనియె "మరల

స్వాయంభువున కర్థి శతరూపవలనను-

గూతులు మువ్వు రాకూతి దేవ

హలాతి ప్రసూతులు నొనరఁ బ్రియవ్రతో-

తానపాదులు నను తనయయుగము

జనియింప నం దగ్రసంభవ యైన యా-

కూతిని సుమహిత భ్రాతృమతినిఁ

4-3.1-తే.

దనకు సంతాన విస్తరార్థంబు గాఁగఁ

బుత్రికాధర్మ మొంది యా పువ్వుబోడిఁ

బ్రకటమూర్తి రుచిప్రజాపతికి నిచ్చె

మనువు ముదమొంది శతరూప యనుమతింప.

టీకా:

జననాథ = రాజ {జననాథుడు - జన (ప్రజల) కు నాథుడు (ప్రభువు), రాజు}; విను = వినుము;

విదురున్ = విదురుని; కును = కి; మైత్రేయ = మైత్రేయుడను; ముని = ముని; నాథ = ముఖ్యులలో;

చంద్రుడు = శ్రేష్ఠుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; మరల = మరి; స్వాయంభువున్ =

స్వాయంభువుని {స్వాయంభువుడు - స్వయంభువుని (తనంతతాను ఉద్భవించినవాని,

బ్రహ్మదేవుని) పుత్రుడు}; కిన్ = కి; అర్థిన్ = కోరి; శతరూప = శతరూప; వలనను = యందు; కూతులు

= పుత్రికలు; మువ్వురు = ముగ్గురు (3); ఆకూతి = ఆకూతి {ఆకూతి - కుతూహలము}; దేవహలాతి =

దేవహలాతి; ప్రసూతులున్ = ప్రసూతులును; ఒనరన్ = పొందికగ; ప్రియవ్రత = ప్రియవ్రతుడు;

ఉత్తానపాదులున్ = ఉత్తానపాదులును; అను = అనెడి; తనయ = కొడుకులు; యుగము = ఇద్దరు;

జనియింప = పుట్టగ; అందు = వారిలో; అగ్ర = ముందు; సంభవ = పుట్టినామె; ఐన = అయినట్టి;

ఆకూతిని = ఆకూతిని; సు = మంచి; మహిత = గొప్ప; భ్రాతృమతినిన్ = సోదరులు కలదానిని; తన =

తన; కున్ = కు;

సంతానవిస్తరార్థంబున్ = వంశవృద్ధి {సంతానవిస్తరార్థము - కుమా రులున్నను ఇంకను

కుమారులు పొందుటకు}; కాఁగ = జరుగుటకు; పుత్రికాధర్మమున్ = పుత్రికాధర్మము

పుత్రికాధర్మము - ఈమె యందు జన్మించువాడు నా పుత్రుడు కాగలడు అను నియమముతో
 కన్యాదానము చేయుట; ఒంది = స్వీకరించి; ఆ = ఆ; పువ్వుబోడిన్ = స్త్రీని; ప్రకటమూర్తి =
 ప్రసిద్ధుడగు; రుచి = రుచి అనెడి {రుచి - ప్రకాశము, వెలుగు}; ప్రజాపతి = ప్రజాపతి; కిన్ = కి; ఇచ్చెన్
 = ఇచ్చెను; మనువు = స్వామిభువ మనువు; ముదము = సంతోషమును; ఒంది = కలిగి; శతరూప
 = శతరూప; అనుమతింప = అనుమతించగా.

భావము:

రాజా! విను. విదురునితో మైత్రేయ మునీశ్వరుడు మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు. "స్వామిభువ
 మనువునకు శతరూప అనే భార్యవల్ల ఆకూతి, దేవహాతి, ప్రసూతి అనే ముగ్గురు కుమార్తెలు,
 ప్రియవ్రతుడు, ఉత్తానపాదుడు అనే ఇద్దరు కుమారులు జన్మించారు. వారిలో పెద్దదైన ఆకూతిని
 మనువు పుత్రికాధర్మాన్ని ఆశ్రయించి రుచి అనే ప్రజాపతికి ఇచ్చి పెండ్లి చేశాడు. ఆకూతికి
 సోదరులు ఉన్నప్పటికీ తన సంతానం విస్తరిల్లటంకోసం స్వామిభువమనువు పుత్రికా ధర్మాన్ని
 పాటించాడు. అందుకు మనువు భార్య శతరూప ఆనందంతో అంగీకరించింది.

4-4-వ.

అట్లు వివాహంబైన రుచిప్రజాపతి బ్రహ్మవర్చస్వీయుఁ బరిపూర్ణగుణుండును గావునఁ
 జితైకాగ్రతంజేసి యాకూతియందు శ్రీవిష్ణుండు యజ్ఞరూపధరుం డగు పురుషుండుగను జగదీశ్వరి
 యగు నాదిలక్ష్మి యమ్మహాత్మునకు నిత్యానపాయని గావునఁ దదంశంబున దక్షిణ యను
 కన్యకారత్నంబుగను మిథునంబు సంభవించె; నందు స్వామిభువుండు సంతృప్తాంతరంగుం
 డగుచుఁ బుత్రికాపుత్రుండును, వితతతేజోధనుండును, శ్రీవిష్ణుమూర్తి రూపుండును నగు యజ్ఞనిఁ
 దన గృహంబునకుఁ దెచ్చి యునిచె; రుచియుఁ గామగమన యైన దక్షిణ యను
 కన్యకాలలామంబును దన యొద్దన నిలిపె; అంత సకలమంత్రాధిదేవత యగు శ్రీయజ్ఞుండు దనుఁ
 బతిఁగంగోరెడు దక్షిణ యను కన్యకం బరిణయం బయ్యె; వార లాదిమిథునంబు గావున నది
 నిషిద్ధంబు గాకుండె" నని చెప్పి మైత్రేయుండు వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

అట్లు = ఆవిధముగ; వివాహంబు = కల్యాణము; ఐన = అయినట్టి; రుచి = రుచి అనెడి; ప్రజాపతి = ప్రజాపతి; బ్రహ్మవర్చస్వీయున్ = బ్రహ్మదేవుని వంటి వర్చస్సు కలవాడును; పరిపూర్ణుడునున్ = పరిపూర్ణ వ్యక్తిత్వము కలవాడును; కావునన్ = అగుటవలన; చిత్త = చిత్తము యొక్క; ఏగ్రతన్ = ఏకాగ్రత; జేసి = వలన; ఆకూతి = ఆకూతి; అందు = కి; శ్రీవిష్ణుండు = విష్ణుమూర్తి; యజ్ఞరూప = యజ్ఞరూపమును; ధరుండు = ధరించినవాడు; అగు = అయినట్టి; పురుషుండు = మగబిడ్డ; కాను = అయ్యి; జగదీశ్వరి = లోకములపై అధికారి; అగు = అయినట్టి; ఆదిలక్ష్మి = లక్ష్మీదేవి; ఆ = ఆ; మహాత్మున్ = గొప్పవాని; కున్ = కి; నిత్య = ఎల్లప్పుడును; అనపాయని = విడువకుండునది; కావునన్ = అగుటవలన; తత్ = తన; అంశంబునన్ = అంశముతో; దక్షిణ = దక్షిణ; అను = అనెడి; కన్యకారత్నంబున్ = ఉత్తమమైన స్త్రీ; కాన్ = అయ్యి; మిథునంబు = జంట; సంభవించె = పుట్టిరి; అందు = వారిలో; స్వామంభువుండు = స్వామంభువుండు; సంతృప్తాంతరంగుండు = సంతోషించుచున్న మనసు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; పుత్రికాపుత్రుండును = మనుమడును; వితత = విస్తారమైన; తేజన్ = తేజస్సును; ధనుండును = సంపదగా కలవాడును; శ్రీవిష్ణుమూర్తిరూపుండును = విష్ణుమూర్తి స్వరూపము ఐనవాడును; అగు = అయినట్టి; యజ్ఞని = యజ్ఞడిని; తన = తన యొక్క; గృహంబున్ = ఇంటి; కున్ = కి; తెచ్చి = తీసుకొని వచ్చి; ఉనిచె = ఉంచెను; రుచియున్ = రుచిప్రజాపతికూడ; కామగమన = కోరిన విధముగ వర్తించెడియామె; ఐన = అయినట్టి; దక్షిణ = దక్షిణ; అను = అనెడి; కన్యకాలలామంబును = కన్యలలో పూజ్యురాలును; తన = తన; ఒద్దన్ = దగ్గర; నిలిపె = ఉంచెను; అంత = అంతట; సకల = సమస్తమైన; మంత్ర = మంత్రములకును; అధిదేవత = అధిదేవత; అగు = అయినట్టి; శ్రీయజ్ఞండు = శ్రీయజ్ఞండు; తనున్ = తనను; పతిగన్ = భర్తగా; కోరెడు = కోరుతున్న; దక్షిణ = దక్షిణ; అను = అనెడి; కన్యకం = కన్యను; పరిణయంబయ్యె = పెళ్లిచేసుకొనెను; వారలు = వారు; ఆది = మొదటి; మిథునంబు = జంట; కావునన్ = కనుక; అది = అది; నిషిద్ధంబు = అనంగీకారమైనది; కాకుండెను = కాకుండా ఉన్నది; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆ విధంగా పెండ్లాడిన రుచి ప్రజాపతి బ్రహ్మతేజస్సు కలవాడు, సద్గుణ సంపన్నుడు, మనస్సును భగవంతునియందే లగ్నం చేసినవాడు కనుక అతనికి ఆకూతీయండు శ్రీమహావిష్ణువు యజ్ఞుడు అనే పుత్రుడుగా, లోకేశ్వరి అయిన ఆదిలక్ష్మి విష్ణువును ఎప్పుడూ విడిచి ఉండదు కనుక తన అంశతో దక్షిణ అనే కన్యకగా జన్మించారు. స్వాయంభువుడు ఎంతో సంతోషించి తన కూతురి కుమారుడు, అత్యంత తేజోవంతుడు, శ్రీవిష్ణుదేవుని అవతారము అయిన యజ్ఞుని తన ఇంటికి తెచ్చుకున్నాడు. రుచి ప్రజాపతి కామగమన అయిన దక్షిణను తన దగ్గరనే ఉంచుకున్నాడు. తరువాత సకల మంత్రాలకు అధిదేవత అయిన యజ్ఞుడు తనను భర్తగా కోరిన దక్షిణను చేపట్టాడు. వారిద్దరూ ఆదిదంపతులు కనుక ఆ అన్నాచెల్లెళ్ళ వివాహం లోకవిరుద్ధం కాలేదు" అని చెప్పి మైత్రేయుడు మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

4-5-క.

"ధీమహిత! యంత వారల

యామాఖ్యలు గలుగు దేవతావళి గడకన్

వేమలు నభినందించుచు

నామిధునమువలనఁ బుట్టి నతి బలయుతమై.

టీకా:

ధీమహిత = బుద్ధిబలముచే గొప్పవాడ; అంత = అంతట; వారలన్ = వారు; యామ = యామము లనెడి; ఆఖ్యలున్ = పేర్లు; కలుగు = ఉన్నట్టి; దేవత = దేవతల; ఆవళి = సమూహము; కడకన్ = పూని; వేమలు = వెయ్యిమార్లు, అనేకసార్లు; అభినందించుచున్ = స్తోత్రముచేయుచు; ఆ = ఆ; మిధునము = జంట; వలనన్ = కు; పుట్టిన్ = పుట్టిరి; బలయుతమై = బలశాలులై.

భావము:

"బుద్ధిమంతుడవైన విదురా! ఆ దంపతులకు యామ అనే పేర్లుగల దేవతలు మహాబలవంతులైన పుత్రులుగా జన్మించారు.

వారు తోషుండును బ్రతోషుండును సంతోషుండును భద్రుండును శాంతియు నిడస్పతియు
 నిధ్ముండును గవియు విభుండును వహ్నియు సుదేవుండును రోచనుండును ననం బన్నిద్ధలు
 సంభవించిరి; వారలు స్వామ్యంభువాంతరంబునం దుషితు లను దేవగణంబులై వెలసిరి;
 మఱియు మరీచి ప్రముఖులైన మునీశ్వరులును యజ్ఞుండును దేవేంద్రుండును
 మహాతేజస్సంపన్ను లయిన ప్రియవ్రతోత్తాన పాదులునుం గలిగి పుత్రపౌత్ర నప్తవంశంబులచే
 వ్యాప్తంబయి యా మన్వంతరంబు పాలితంబగుచు వర్తిలై; మనువు ద్వితీయపుత్రి యైన
 దేవహూతిం గర్దమున కిచ్చి తద్వంశ విస్తారంబు గావించె నని మున్న యెఱింగించితి; వెండియు
 నమ్మనువు మూఁడవచూలైన ప్రసూతి యను కన్యకను బ్రహ్మపుత్రుం డగు దక్షప్రజాపతికి నిచ్చె;
 నా దక్షునకుఁ బ్రసూతివలన నుదయించిన ప్రజాపరంపరల చేత ముల్లోకంబులు విస్తృతంబు
 లయ్యె; మఱియుఁ గర్దమపుత్రికా సముదయంబు బ్రహ్మర్షిభార్య లగుటం జేసి వారివలనం గలిగిన
 సంతాన పరంపరల వివరించెద.

టీకా:

వారు = వారు; తోషుండును = తోషుడు {తోషుడు - తుష్టి కలవాడు}; ప్రతోషుండును = ప్రతోషుడు
 {ప్రతోషుడు - సంతతివలన తుష్టి కలవాడు}; సంతోషుండును = సంతోషుడు {సంతోషుడు -
 సంతోషము కలవాడు}; భద్రుండును = భద్రుడు {భద్రుడు - క్షేమము కలవాడు}; శాంతియున్ =
 శాంతి {శాంతి - శాంతి కలవాడు}; ఇడస్పతియున్ = ఇడస్పతి {ఇడస్పతి - విష్ణువు, సూర్యుడు
 (ఆంధ్రశబ్ధార్థచంద్రిక)}; ఇధ్ముండున్ = ఇధ్ముడు {ఇధ్ముడు - సమిధలు కలవాడు}; కవియు = కవి {కవి
 - రూపములు అల్లువాడు, శుక్రధాతువు}; విభుండును = విభుడు {విభుడు - ప్రభుత్వము కలవాడు};
 వహ్నియున్ = వహ్ని {వహ్ని - అగ్నిదేవుడు}; సుదేవుండునున్ = సుదేవుడు {సుదేవుడు -
 మంచిదేవుడు}; రోచనుండునున్ = రోచనుడు {రోచనుడు - (కంటికి) వెలుగు యైనవాడు}; అనన్ =
 అనెడి; పన్నిద్ధలు = పన్నెండు (12) మంది; సంభవించిరి = పుట్టిరి; వారలు = వారు; స్వామ్యంభువ =
 స్వామ్యంభువుని; అంతరంబునందు = మన్వంతర కాలమునందు; తుషితులు = తుష్టి కారకులు;
 అను = అనెడి; దేవగణంబులు = దేవతల సమూహములు; ఐ = అయ్యి; వెలసిరి = అవతరించిరి;
 మఱియు = ఇంకను; మరీచి = మరీచి; ప్రముఖులైన = మొదలైన ముఖ్యులు; మునీశ్వరులును =

మునులలో శ్రేష్ఠులు; యజ్ఞండును = యజ్ఞండు; దేవేంద్రుండును = దేవేంద్రుడు; మహా = గొప్ప;
 తేజస్ = తేజస్సును; సంపన్నులు = సంపదగా కలవారు; అయిన = అయినట్టి; ప్రియవ్రత =
 ప్రియవ్రతుడు; ఉత్తానపాదులున్ = ఉత్తానపాదుడులును; కలిగి = పుట్టి; పుత్ర = పిల్లలు; పౌత్ర =
 మనుమలు; నప్త = మునిమనుమడు; వంశంబులన్ = సంతతి; చేన్ = చేతను; వ్యాప్తంబున్ =
 వ్యాపించినది; అయి = అయ్యి; ఆ = ఆ; మన్వంతరంబు = మన్వంతరము; పాలితంబు =
 పరిపాలింపడినది; అగుచున్ = అవుతూ; వర్తిల్లె = వర్తిల్లినది; మనువు = స్వామ్యంబువమనువు;
 ద్వితీయ = రెండవ (2); పుత్రి = కుమార్తె; ఐన = అయినట్టి; దేవహూతిన్ = దేవహూతిని; కర్ణమున్ =
 కర్ణముని; కిన్ = కి; ఇచ్చి = ఇచ్చి; తత్ = ఆ; వంశ = వంశము; విస్తరంబున్ = వృద్ధి యగునట్లు;
 కావించెన్ = చేసెను; అని = అని; మున్న = పూర్వమే, ఇంతకుముందే; ఎఱింగించితిన్ = తెలిపితిని;
 వెండియున్ = తరవాత; ఆ = ఆ; మనువు = స్వామ్యంబువ మనువు; మూడవ = మూడవ (3); చూలు
 = గర్భమున పుట్టినామె; ఐన = అయినట్టి; ప్రసూతి = ప్రసూతి {ప్రసూతి - శిశుప్రసవము}; అను =
 అనెడి; కన్యకను = బాలను; బ్రహ్మపుత్రుండు = బ్రహ్మదేవుని కుమారుడు; అగు = అయినట్టి;
 దక్షప్రజాపతి = దక్షుడను ప్రజాపతి; కిన్ = కి; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; ఆ = ఆ; దక్షున్ = దక్షున; కున్ = కి;
 ప్రసూతి = ప్రసూతి; వలన = అందు; ఉదయించిన = కలిగిన; ప్రజా = సంతతుల; పరంపరల =
 సమూహములు; చేతన్ = వలన; ముల్లోకంబులున్ = మూడు (3) లోకములు; విస్తృతంబులు =
 విస్తరింపబడినవి; అయ్యె = అయ్యెను; మఱియున్ = ఇంకను; కర్ణమ = కర్ణముని; పుత్రికా =
 కూతురుల యొక్క; సముదయంబు = సమూహము; బ్రహ్మర్షి = బ్రహ్మర్షుల యొక్క; భార్యలున్ =
 పత్నులు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; వారి = వారి; వలనన్ = వలన; కలిగిన = పుట్టిన;
 సంతాన = సంతతి; పరంపరలన్ = వరుసలను; వివరించెదన్ = వివరముగ తెలిపెదను.

భావము:

ఆ పుత్రులు తోషుడు, ప్రతోషుడు, సంతోషుడు, భద్రుడు, శాంతి, ఇడస్పతి, ఇథ్ముడు, కవి, విభుడు,
 వహ్ని, సుదేవుడు, రోచనుడు అని పన్నెండుమంది. వీరిని తుషితులు అనికూడా అంటారు.
 స్వామ్యంబువ మన్వంతరంలో తుషితులు దేవగణాలయ్యారు. మరీచి మొదలైన మునీశ్వరులు,
 యజ్ఞుడు, దేవేంద్రుడు, మనువు కుమారులైన ప్రియవ్రతుడు, ఉత్తానపాదుడు, వారి పుత్రులు,
 మనుమలు, మునిమనుమలు అందరితోనూ స్వామ్యంబువ మన్వంతరం నిండి కొనసాగింది.
 మనువు తన రెండవ కూతురయిన దేవహూతిని కర్ణమ ప్రజాపతికిచ్చి వారి వంశాన్ని

పెంపొందించాడని ఇదివరకే చెప్పాను. మనువు తన మూడవ కూతురైన ప్రసూతి అనే కన్యను బ్రహ్మ కుమారుడైన దక్షప్రజాపతికి ఇచ్చాడు. ఆ దక్షునికి ప్రసూతికి పుట్టిన సంతతితో మూడులోకాలు నిండిపోయాయి. కర్దముని పుత్రికలు బ్రహ్మర్షులకు భార్యలయ్యారు. వారివల్ల కలిగిన సంతాన పరంపరను వివరిస్తాను.

చతుర్థ స్కంధము : కర్దమప్రజాపతి వంశాభివృద్ధి

4-7-^{సీ}.

ఘనుడౌ మరీచికి గర్దమాత్మజ యగు-

కళ యను నంగనవలనఁ గశ్య

పుం డను కొడుకును బూర్ణిమ యను నాఁడు-

బిడ్డయుఁ బుట్టిరి పేర్చి వారి

వలనఁ బుట్టిన ప్రజావళి పరంపరలచే-

భువనంబు లెల్ల నాపూర్ణ మగుచు

జరగెను; బూర్ణిమ జన్మాంతరంబున-

హరిపదప్రక్షాళితాంబువు లను

4-7.1-^{తే}.

గంగ యను పేరఁ బుట్టిన కన్య దేవ

కుల్య యను దాని నొక్కతె గూతు నఖిల

విష్ణుపవ్యాపకుం డగు విరజఁ డనెడి

తనయు నొక్కనిఁ గాంచె మోదంబుతోడ.

టీకా:

ఘనుడౌ = గొప్పవాడైన; మరీచి = మరీచి {మరీచి - కిరణము}; కిన్ = కి; కర్దమాత్మజ = కర్దముని

పుత్రి; అగు = అయినట్టి; కళ = కళ; అను = అనెడి; అంగన = స్త్రీ {అంగన - మంచి అంగములు

కలామె, స్త్రీ}; వలనన్ = అందు; కశ్యపుండు = కశ్యపుడు {కశ్యపుడు - గ్రహముల ఆవరించి యుండు

ఆకాశము; అను = అనెడి; కొడుకును = కొడుకును; పూర్ణిమ = పూర్ణిమ {పూర్ణిమ - చంద్రుని పూర్ణ బింబము}; అను = అనెడి; ఆడుబిడ్డయున్ = ఆడపిల్ల; పుట్టిరి = జన్మించిరి; పేర్చి = కూడి, అతిశయించి; వారి = వారి; వలనన్ = వలన; పుట్టిన = జన్మించిన; ప్రజా = సంతతుల; ఆవళి = సమూహముల; పరంపరల్ = వరుసలు; చేన్ = చేత; భవనంబులు = లోకములు; ఎల్లన్ = అన్నియును; ఆపూర్ణము = నిండినవి; అగుచున్ = అగుట; జరిగెను = జరిగెను; పూర్ణిమ = పూర్ణిమ; జన్మాంతరంబున = మరొక జన్మలో; హరిపదప్రక్షాళితాంబులు = విష్ణుమూర్తి పాదములు కడిగిన నీళ్ళు; అను = అనెడి.

గంగ = గంగ; అను = అనెడి; పేరన్ = పేరుతో; పుట్టిన = జన్మించినట్టి; కన్య = స్త్రీ; దేవకుల్య = దేవకుల్య {దేవకుల్య - దేవనది}; అను = అనెడి; దానిన్ = దానిని; ఒక్కతెన్ = ఒకరైన; కూతున్ = పుత్రికను; అఖిల = సమస్తమైన; విష్ణుప = లోకములను; వ్యాపకుండు = వ్యాపించినవాడు; అగు = అయినట్టి; విరజడు = విరజడు {విరజడు - రజోగుణము లేనివాడు}; అనెడి = అనెడి; తనయున్ = పుత్రుని; ఒక్కనిన్ = ఒక్కడిని; కాంచె = పుట్టించెను; మోదంబు = సంతోషము; తోడన్ = తో.

భావము:

గొప్పవాడైన మరీచి మహర్షికి కర్ణముని కూతురైన కళ అనే భార్యవల్ల కశ్యపుడు అనే కొడుకు, పూర్ణిమ అనే కూతురు పుట్టారు. ఆ కశ్యపుని సంతానం లోకాలన్నిటా నిండిపోయింది. ఆ పూర్ణిమ మరుజన్మలో విష్ణువుయొక్క పాదప్రక్షాళన జలాలతో గంగగా పుట్టినట్టి, దేవకుల్య అనే కుమార్తెను, విరజడు అనే కుమారుని కన్నది.

4-8-క.

అనఘం డత్రిమహాముని

యనసూయాదేవివలన నజ హరి పురసూ

దనుల కళాంశంబుల నం

దనులను మువ్వరను గాంచె దద్దయుఁ బ్రీతిన్."

టీకా:

అనఘుండు = పాపము లేనివాడు; అత్రి = అత్రి అనెడి; మహా = గొప్ప; ముని = ముని;
అనసూయాదేవి = అనసూయాదేవి; వలనన్ = అందు; అజ = బ్రహ్మదేవుడు {అజుడు - పుట్టుక
లేనివాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; హరి = విష్ణుమూర్తి; పురసూదనుల = శివుడుల యొక్క {పురసూదనుడు
- పురములను కూల్చినవాడు, శంకరుడు}; కళ = కళల యొక్క; అంశంబులన్ = అంశలతో;
నందనులనున్ = పుత్రులను; మువ్వరనున్ = ముగ్గురిని (3); కాంచెన్ = కనెను; దద్దయు = మిక్కిలి;
ప్రీతిన్ = ప్రీతితో.

భావము:

పుణ్యాత్ముడయిన అత్రిమహాముని తన భార్య అయిన అనసూయాదేవి వల్ల బ్రహ్మ, విష్ణు,
మహేశ్వరుల అంశలతో ముగ్గురు కొడుకులను పొందాడు."

4-9-క.

అనవుడు విదురుఁడు మైత్రే

యుని కనుఁగొని పలికె "మునిజన్మోత్తమ! జగతిన్

జననస్థితిలయకారణు

లన వెలసిన పద్మగర్భ హరి హరు లెలమిన్.

టీకా:

అనవుడు = అని చెప్పగా; విదురుఁడు = విదురుడు; మైత్రేయునిన్ = మైత్రేయుడిని; కనుఁగొని =
చూసి; పలికె = అనెను; ముని = మునులైన; జన = ప్రజలలో; ఉత్తమ = ఉత్తమమైనవాడు; జగతిన్ =
లోకమున; జననస్థితిలయకారణులు = ప్రపంచ కారణులు {జననస్థితిలయకారణులు - జనన
-సృష్టి; స్థితి - స్థితి; లయ లయములకు; కారణులు - కారణభూతులు}; అన = అనగా; వెలసిన =
అవతరించిన; పద్మగర్భ = బ్రహ్మదేవుడు {పద్మగర్భ - పద్మమున జన్మించినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు};
హరి = నారాయణుడు; హరులు = శివుడు; ఎలమిన్ = దయతో.

భావము:

అని మైత్రేయుడు చెప్పగా విదురుడు అతన్ని చూచి ఇలా అన్నాడు "మునీంద్రా! జగత్తు పుట్టుటకు, ఉనికికి, వినాశనానికి కారణమైన బ్రహ్మ, విష్ణువు, శివుడు....

4-10-క.

ఏమి నిమిత్తం బత్రి మ

హాముని మందిరమునందు ననసూయకు ను

ద్ధామగుణు లుదయమై" రన

నా మైత్రేయుండు పలికె నవ్విదురునితోన్.

టీకా:

ఏమి = ఏమి; నిమిత్తంబునన్ = కారణముచేత; అత్రి = అత్రి అనెడి; మహాముని = గొప్పముని;

మందిరము = ఇంటి; అందు = లో; అనసూయ = అనసూయాదేవి; కున్ = కు; ఉద్ధామ =

ఉత్తమమైన; గుణులు = గుణములు కలవారు; ఉదయమైరి = జన్మించిరి; అనన్ = అని పలుకగా; ఆ

= ఆ; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; పలికెన్ = చెప్పెను; ఆ = ఆ; విదురుని = విదురుని; తోన్ = తో.

భావము:

ఏ కారణంచేత అత్రిమహాముని ఇంట అనసూయకు కుమారులై జన్మించారు?" అనగా మైత్రేయుడు ఆ విదురునితో ఇలా అన్నాడు.

4-11-నీ.

"సుచరిత్ర! విను విధిచోదితుండై యత్రి-

దప మాచరింపఁ గాంతా సమేతుఁ

డయి ఋక్షనామ కులాద్రి తటంబున-

ఘమఘమారావ సంకుల విలోల

క్లలోల జాల సంక్రలిత నిర్వింధ్యా న-

దీజల పరిపుష్ట రాజితప్

నూన గుచ్చస్వచ్చ మానితాశోక ప-

లాశ కాంతారస్థలమున కెలమి

4-11.1-తే.

నరిగి యచ్చట నిర్వ్వంద్వఁ డగుచుఁ బ్రాణ

నియమమున నేక పదమున నిలిచి గాలిఁ

దివుటఁ గ్రోలి కృశేభూతదేహుఁ డగుచుఁ

దపముఁ గావించె దివ్యవత్సరశతంబు.

టీకా:

సుచరిత్ర = మంచి వర్తన కలవాడు; విను = వినుము; విధి = బ్రహ్మదేవునిచే; చోదితుండు = ప్రిరేపింబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; అత్రి = అత్రి; తపము = తపస్సు; ఆచరింపన్ = చేయుటకు; కాంతా = భార్యా; సమేతుండు = తోకూడినవాడు; అయి = అయ్యి; ఋక్ష = ఋక్ష అనెడి; నామ = పేరుగల; కులాద్రి = కులపర్వతము; తటంబున = సానువు నందు; ఘమఘమారావ = ఘమఘమ యను శబ్దములు; సంకుల = వ్యాపించుతూ; విలోల = ప్రవహిస్తున్న; కల్లోల = పెద్ద అలల; జాల = సమూహములతో; సంకలిత = కూడిన; నిర్వింధ్యా = నిర్వింధ్య అనెడి; నదీ = నదియొక్క; జల = నీటిచే; పరిపుష్ట = చక్కగా పోషింపబడుతున్న; రాజిత = విలసిల్లుతున్న; ప్రసూన = పూల; గుచ్చ = గుత్తుల; స్వచ్చ = స్వచ్ఛతతో; మానిత = గౌరవింపబడిన; అశోక = నరమామిడి చెట్లు; పలాశ = మోదుగ చెట్లు; కాంతార = అటవీ; స్థలమున్ = ప్రదేశమున; కిన్ = కి; ఎలమిన్ = వికాసముగా, సంతోషముగా; అరిగి = వెళ్ళి.

అచ్చట = అక్కడ; నిర్వ్వంద్వఁడు = ద్వంద్వములు విడచినవాడు {నిర్వ్వంద్వండు - సుఖదుఃఖ శీతోష్ణాది ద్వంద్వములను అధిగమించినవాడు}; అగుచున్ = అవుతూ; ప్రాణనియమమున = ప్రాణాయామపూర్వకముగ; ఏకపదమున = ఒంటికాలిమీద; నిలిచి = నిలబడి; గాలిన్ = గాలిని; తివుటన్ = కోరి; క్రోలి = త్రాగుతూ; కృశేభూత = శుష్కించిపోయిన; దేహుడు = శరీరము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; తపమున్ = తపస్సును; కావించెన్ = చేసెను; దివ్యవత్సర =

దివ్యసంవత్సరములు {దివ్యవత్సరము - 365 దివ్యదినములు (365 మానవసంవత్సరములు)};
శతమున్ = నూరింటిని (100).

భావము:

"పుణ్యాత్మా! విను. విధిప్రేరణతో అత్రిమహర్షి తపస్సు చేయడానికి పూనుకొని, భార్య అయిన అనసూయతో కూడి ఋక్షం అనే కులపర్వతానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ నిర్వింధ్యానది ఉత్తుంగ తరంగాలతో ప్రవహిస్తున్నది. ఆ నదీ ప్రవాహం వల్ల అక్కడి అడవిలోని అశోకవృక్షాలు, మోదుగుచెట్లు ఏపుగా పెరిగి పూలగుత్తులతో నిండి కనువిందు చేస్తున్నాయి. అటువంటి ప్రదేశంలో అత్రిమహర్షి జితేంద్రియుడై ప్రాణాలను నియమించి, ఒంటికాలిపై నిలుచుండి, శీతోష్ణ సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వాలను జయించి, గాలిని మాత్రమే ఆహారంగా స్వీకరిస్తూ నూరు దివ్య సంవత్సరాలు తపస్సు చేశాడు. అతని శరీరం బాగా కృశించింది.

4-12-వ.

ఇట్లతి ఘోరం బైన తపంబు సేయుచుఁ దన చిత్తంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; అతి = మిక్కిలి; ఘోరంబు = భయంకరము; ఐన = అయినట్టి; తపంబున్ = తపస్సును; చేయుచున్ = చేస్తూ; తన = తన యొక్క; చిత్తంబునన్ = మనసులో.

భావము:

ఇలా మిక్కిలి తీవ్రమైన తపస్సు చేస్తూ తన మనస్సులో...

4-13-క.

ఏ విభుఁడు జగదధీశ్వరుఁ

డా విభు శరణంబు సొత్తు నతఁ డాత్మసమం

బై వెలసిన సంతతిని ద

యావరమతి నిచ్చుఁగాక యని తలఁచు నెడన్.

టీకా:

ఏ = ఏ; విభుండున్ = ప్రభువు ఐతే; జగత్ = భువనమునకు; అధీశ్వరుడు = ప్రభువో; ఆ = ఆ; విభున్ = ప్రభువును; శరణంబు = శరణము; సొత్తున్ = వేడెదను; అతడు = అతను; ఆత్మ = తనకు; సమంబు = సమానము; ఐ = అయ్యి; వెలసిన = విలసిల్లు; సంతతిని = సంతానమును; దయా = దయతో కూడిన; వరమతి = వరము ప్రసాదించే మనసుతో; ఇచ్చు = ఇయ్య; కాక = వలసినది; అని = అని; తలచున్ = అనుకొను; ఎడన్ = సమయములో.

భావము:

ఏ ప్రభువు ఈ సమస్త లోకాలకు అధీశ్వరుడో అతనిని శరణు కోరుతున్నాను. ఆ ప్రభువు దయతో తనతో సమానమైన సంతానాన్ని నాకు ప్రసాదించుగాక! అని భావించుచుండగా...

4-14-చ.

మునుకొని యత్తపోధనుని **మూర్ధ**జమైన తపః కృశాను చే
తను ద్రిజగంబులుం గరగి **తప్త**ము లైనను జూచి పంకజా
సన మురశాసనత్రిపుర**శా**సను లచ్చటి కేగి రప్పరో
జన సుర సిద్ధ సాధ్య ముని **సన్న**త భూరియశోభిరాములై.

టీకా:

మునుకొని = పూనుకొని; ఆ = ఆ; తపోధనుని = తపస్సు అను ధనము కలవాని; మూర్ధజమైన = శిరస్సున పుట్టినట్టి; తపన్ = తపస్సు యొక్క; కృశాను = కృశానువు, అగ్ని; చేతను = వలన; త్రిజగములున్ = ముల్లోకములును; కరగి = కాగి; తప్తములు = కాలినవి; ఐనను = కాగా; చూచి = చూసి; పంకజాసన = బ్రహ్మదేవుడు {పంక జాసనుడు - పంకజము (నీట పుట్టినది, పద్మము) యందు ఆసనుడు (ఉండువాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; మురశాసన = విష్ణుమూర్తి {ముర శాసనుడు - ముర యను రాక్షసుని శాసించినవాడు, నారాయణుడు}; త్రిపురశాసనులు = శివుడును {త్రిపుర శాసనుడు - త్రిపురములను కూల్చినవాడు, శంకరుడు}; అచ్చటికిన్ = అక్కడికి; ఏగిరి = వెళ్ళిరి; అప్పరన్ = అప్పరసలు; జన = సమూహము; సుర = దేవతలు; సిద్ధ = సిద్ధులు; సాధ్య = సాధ్యులు;

ముని = మునులతో; సన్నత = చక్కగా స్తోత్రము చేయబడుతున్న; భూరి = అత్యధికమైన {భూరి - సంఖ్యలలో 1 తరువాత 34 సున్నాలతో చాల పెద్దది అదే కోటియాతే 7 సున్నాలే ఉంటాయి, అత్యధికమైన; యశో = కీర్తితో; అభిరాములు = ప్రకాశించువారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఆ అత్రిమహాముని శిరస్సునుండి వెలువడిన అగ్నిజ్వాలలచేత మూడులోకాలు కరిగి వేడెక్కుగా చూచి అప్పరసలు, దేవతలు, సిద్ధులు, సాధ్యులు, మునులు తమ యశస్సును గానం చేస్తుండగా బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు అతని దగ్గరకు వెళ్ళారు.

4-15-వ.

అట్లు మునీంద్రు నాశ్రమంబు డాయం జను నవసరంబున.

టీకా:

అట్లు = అలా; మునీంద్రు = మునులలో శ్రేష్ఠుని; ఆశ్రమంబున్ = ఆశ్రమము; డాయన్ = దగ్గరకు; జను = వెళ్ళు; అవసరంబున = సమయమున.

భావము:

ఆ విధంగా ఆ మునీంద్రుని ఆశ్రమాన్ని సమీపించే సమయంలో...

4-16-చ.

అనఘతపోభిరాముఁ డగు **న**త్రి మునీంద్రుఁడు గాంచెఁ దప్తకాం
చనఘన చంద్రికా రుచిర **చా**రుశరీరుల హంస నాగసూ
దన వృషభేంద్ర వాహుల ను**ద్రా**రకమండలు చక్ర శూల సా
ధనుల విరించి విష్ణు పుర**ద్రా**హుల వాక్యమలాంబికేశులన్.

టీకా:

అనఘ = పవిత్రమైన; తపస్ = తపస్సుచే; అభిరాముడు = ఒప్పుతున్నవాడు; అగు = అయిన; అత్రి = అత్రి అనేడి; మునీంద్రుడున్ = మునులలో శ్రేష్ఠుడు; కాంచెన్ = చూసెను; తప్త = బాగా కాలిన {తప్త కాంచన రుచిర శరీరి - తప్తకాంచనము (పుటము వేసిన బంగారము) వంటి రుచిర (రంగుకలిగిన) శరీరి (దేహము కలవాడు), బ్రహ్మదేవు}; కాంచన = బంగారము; ఘన = మేఘము {ఘన రుచిర శరీరి - ఘన (మేఘము) వంటి రుచిర (రంగు కలిగిన) శరీరి (దేహము కలవాడు), విష్ణువు}; చంద్రికా = వెన్నెలల వంటి {చంద్రికా రుచిర శరీరి - చంద్రిక (వెన్నెల) వంటి రుచిర (రంగు కలిగిన) శరీరి (దేహము కలవాడు), శివుడు}; రుచిర = రంగులతో; చారు = అందమైన; శరీరుల = దేహములు కలవారిని; హంస = హంస {హంస - బ్రహ్మదేవుని వాహనము}; నాగసూదన = గరుత్మంతుడు {గరుత్మంతుడు - విష్ణుని వాహనము}; వృషభేంద్ర = శ్రేష్ఠమైన వృషభము {వృషభము - శివుని వాహనము}; వాహులన్ = వాహనములుగా కలవారిని; ఉదార = గొప్ప; కమండలు = కమండలము; చక్ర = చక్రము; శూల = త్రిశూలము; సాధనులన్ = ఆయుధములుగా కలవారిని; విరించి = బ్రహ్మదేవుడు {విరించి - వివరముగ రచించువాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; విష్ణు = విష్ణుమూర్తి {విష్ణువు - ప్రకాశింపజేయువాడు, నారాయణుడు}; పురదాహుల = శంకరులను {పురదాహు - త్రిపురములను దహింపజేసినవాడు, శివుడు}; వాక్కు = సరస్వతీదేవి; కమల = లక్ష్మీదేవి; అంబిక = పార్వతీదేవి; ఈశులన్ = భర్తలని.

భావము:

సరస్వతీ లక్ష్మీ గౌరీ వల్లభులైన ఆ త్రిమూర్తులను అత్రి మహర్షి చూచాడు. బ్రహ్మ మేలిమి బంగారం వలె పసుపుపచ్చగా ఉన్నాడు. విష్ణువు మేఘంవలె నల్లగా ఉన్నాడు. శివుడు వెన్నెలవలె తెల్లగా ఉన్నాడు. బ్రహ్మ హంసను, హరి గరుత్మంతుని, శివుడు వృషభాన్ని అధిష్ఠించి ఉన్నారు. బ్రహ్మ చేతిలో కమండలువు, విష్ణువు చేతిలో చక్రం, శివుని చేతిలో త్రిశూలం ఉన్నాయి.

సూత్రం:- "ఒకదాని తరువాత ఒకటి వరుసగా సమాన సంఖ్యాకాలయ్యే వాటి యొక్క సముదాయం ఉంటే యథాసంఖ్య (క్రమ) అలంకారం." బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులను వారి శరీర ఛాయ, వాహనాలు, ఆయుధాలు, భార్యలను క్రమాలంకారంలో చెప్పడంలో యథాసంఖ్య (క్రమ) అలంకారం వెల్లివిరిసింది ఇక్కడ ఆస్వాదించండి.

మఱియుఁ గృపావలోకన మందహాస సుందర వదనారవిందంబులు గల మహాత్ముల
సందర్శించి; యమందానంద కందళిత హృదయార విందుండై సాష్టాంగ దండప్రణామంబు
లాచరించి పుష్పాంజలి గావించి నిటలతట ఘటిత కరపుటుం దై దుర్నిరీక్ష్యంబైన
తత్తేజోవిశేషంబు దేటి చూడంజాలక ముకుళితనేత్రుండై తత్పదాయత్త చిత్తుం డగుచు సర్వలోక
గరిష్ఠంబు లైన మృదుమధుర గంభీర భాషణంబుల నిట్లని స్తుతియించె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; కృపావలోకన = దయతో కూడిన చూపులు; మందహాస = చిరునవ్వులు
కల; సుందర = అందమైన; వదన = మోములు అనెడి; అరవిందంబులున్ = పద్మములు; కల =
కలిగిన; మహాత్ముల = గొప్పవారిని; సందర్శించి = చక్కగా చూసి; అమంద = మిక్కిలి (అమంద -
తక్కువ కాని); ఆనంద = ఆనందముతో; కందళిత = వికసించిన; హృదయ = హృదయ మనెడి;
అరవిందుండు = పద్మము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; సాష్టాంగదండప్రణామంబులు =
సాష్టాంగనమస్కారములు (సాష్టాంగ దండ ప్రణామము - స (తోకూడిన) అష్టాంగ (ఎనిమిది
అంగములు, 1నుదురు 2కళ్ళు 3ముక్కు 4చేవులు 5నోరు 6వక్షము 7కాళ్లు 8చేతులు) దండ
(కట్టవలె తిన్ననైన) విధముగ నుండి చేయు ప్రణామము (నమస్కారము)); ఆచరించి = చేసి;
పుష్పాంజలిన్ = పుష్పాంజలిని (పుష్పాంజలి - పుష్పములు గల దోసిలి జోడించి చేయు
నమస్కారము); కావించి = చేసి; నిటలతట = నుదురు ప్రదేశమున; ఘటిత = చేర్చబడిన;
కరపుటుండు = దోసిలి కలవాడు; ఐ = అయ్యి; దుర్నిరీక్ష్యంబు = తేరిపారచూడ శక్యము కానిది; ఐన
= అయినట్టి; తత్ = ఆ; తేజః = తేజస్సు యొక్క; విశేషంబు = గొప్పదనమును; తేటి = తేరిపార;
చూడన్ = చూచుటకు; చాలక = సామర్థ్యము సరిపడక; ముకుళిత = ముకుళించిన, దించిన;
నేత్రుండు = కన్నులు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; తత్ = వారి; పద = పాదము లందు; ఆయత్త =
లగ్నమైన; చిత్తుండు = మనసు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; సర్వ = సమస్తమైన; లోక = లోకము
లందు; గరిష్ఠంబులు = గొప్పవి; ఐన = అయినట్టి; మృదు = సున్నితమైన; మధుర = మధురమైన;
గంభీర = గంభీరమైన; భాషణంబులన్ = మాటలతో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అని = పలికి;
స్తుతియించె = స్తోత్రములు చేసెను.

భావము:

ఇంకా కరుణాకటాక్షవీక్షణాలను ప్రసరింపజేసే ముఖాలలో చిరునవ్వులు చిందులాడుతున్న ఆ మహాత్ములను చూచి అత్తి పట్టరాని ఆనందంతో పొంగిపోయి, సాగిలపడి నమస్కరించి, పుష్పాంజలి సమర్పించి, నుదుట చేతులు మోడ్చి, కన్నులకు మిరుమిట్లు గొలిపే ఆ త్రిమూర్తుల తేజస్సును చూడలేక కన్నులు మూసుకొని, వారి పాదాలపైనే తన మనస్సును లగ్నం చేసి మృదువుగా, మధురంగా, గంభీరంగా ఇలా స్తుతించాడు.

"అనఘతపోభిరాముఁ డగు" పద్యంలోనుంచి క్రమాలంకారం పొంగి పొర్లిందా అన్న అభాసం స్ఫురించే "కృపావలోకన మందహాస సుందర వదనారవిందంబులు గల మహాత్ముల" పదాల అందం చూసారా?

4-18-నీ.

"ప్రతి కల్పమందు సర్వప్రపంచోద్భవ-

స్థితి వినాశంబులఁ జేయునట్టి

మహిత మాయాగుణమయ దేహములఁ బొల్పు-

నజ వాసుదేవ శివాభిధాన

ములు గల్గు మీ పాదజలజాతములకు నే-

నతిభక్తి వందనం బాచరింతు;

నఖిల చేతన మానసాగమ్య మన నొప్పు-

మూర్తులు గల్గు మీ మువ్వరందుఁ

4-18.1-తే.

బరగ నాచేతఁ బిలువంగఁ బడిన ధీరుఁ

డెవ్వఁడే నొక్కరునిఁ బిల్వ నిపుడు మీరు

మువ్వ రేతెంచుటకు నాదు బుద్ధి విస్మ

యంబు గదిరెడిఁ జెప్పరే యనఘులార!

టీకా:

ప్రతి = అన్ని; కల్పము = కల్పముల; అందు = లోను; సర్వ = సమస్తమైన; ప్రపంచన్ =
ప్రపంచములకు; ఉద్భవ = సృష్టి; స్థితి = స్థితి; వినాశంబులన్ = లయములను; చేయునట్టి =
కలిగించెడి; మహిత = గొప్ప; మాయా = మాయతో నేర్పడిన; గుణ = గుణములుతో; మయ =
కూడిన; దేహంబులన్ = శరీరము లందు; పొల్పు = ఒప్పుతున్నవారు; అజ = బ్రహ్మదేవుడు {అజ -
పుట్టుక లేనివాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; వాసుదేవ = విష్ణుమూర్తి {వాసుదేవ - వసించి ఉండు దేవుడు,
విష్ణుమూర్తి}; శివ = శివుడును {శివ - శుభకరమైనవాడు, శంకరుడు}; అభిదానములు = పేర్లు; కల్లు =
కలిగియున్నట్టి; మీ = మీ; పాద = పాదము లనెడి; జలజాతముల్ = పద్మముల; కున్ = కు; నేన్ =
నేను; అతి = మిక్కిలి; భక్తిన్ = భక్తితో; వందనంబు = నమస్కారములు; ఆచరింతు = చేసెదను; అఖిల
= సమస్తమైన; చేతన = చేతనములకు; మానస = మనస్సులకు; అగమ్యము = అందనిది; అనన్ =
అనుటకు; ఒప్పు = సరిపడు; మూర్తులున్ = స్వరూపములు; కల్లు = కలిగియుండు; మీ = మీరు;
మువ్వరు = ముగ్గురు; అందు = లో; పరగన్ = ప్రసిద్ధముగ.

నా = నా; చేతన్ = చేత; పిలువంగబడిన = పిలువబడ్డ; ధీరుడు = గొప్పవాడు; ఎవ్వడు = ఎవరు; ఏని
= అయినా; ఒక్కరున్ = ఒక్కరిని; పిల్వ = పిలవగా; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; మీరు = మీరు; మువ్వరు =
ముగ్గురు; ఏతెంచుటకు = వచ్చుటకు; నాదు = నాయొక్క; బుద్ధి = మనస్సు; విస్మయంబున్ =
ఆశ్చర్యము; కదిరెడిన్ = కలుగుచున్నది; చెప్పరే = తెలియజెప్పండి; అనఘులార = మహాత్ములార.

భావము:

"ఓ మహనీయులారా! ప్రతికల్పంలోను మీరు సర్వప్రపంచాన్ని సృజించి, పోషించి, నాశనం చేస్తారు.
మాయాస్వరూపులై, బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులనే పేర్లుకల మీ పాదపద్మాలకు నేను భక్తిపూర్వకంగా
ప్రణామం చేస్తున్నాను. చైతన్యవంతా లయిన మానవుల స్వాంతాలకు కూడ మీ తత్త్వం అందదు.
మీ ముగ్గురిలో నేను ఒక్కరినే పిలిచాను. మీరు ముగ్గురూ వేంచేశారు. నాకు వింతగా ఉన్నది.

అదియునుం గాక,సంతానార్థంబు నానావిధ పూజలు గావించి నా చిత్తంబున ధరియించిన మహాత్ముం డొక్కరుండ"యనిన నమ్మువ్వురు విబుధశ్రేష్ఠులు నతనిం గనుంగొని సుధామధురంబు లయిన వాక్యంబుల నిట్లనిరి.

టీకా:

అదియునుం = అంతే; కాక = కాకుండ; సంతానార్థంబు = సంతానముకోరి; నానావిధ = అనేక విధములైన; పూజలు = పూజలు; కావించి = చేసి; నా = నా యొక్క; చిత్తంబునన్ = మనసులో; ధరియించిన = నిలుపుకొన్న; మహాత్ముండు = గొప్పవాడు {మహాత్ముడు - గొప్ప ఆత్మ కలవాడు, గొప్పవాడు}; ఒక్కరుండ = ఒక్కడినే; అనినన్ = అనగా; ఆ = ఆ; మువ్వురు = ముగ్గురు; విబుధ = దేవతలలో; శ్రేష్ఠులు = శ్రేష్ఠులు; అతనిన్ = అతనిని; కనుంగొని = చూసి; సుధా = అమృతము వలె; మధురంబులు = తీయనివి; అయిన = అయినట్టి; వాక్యంబులన్ = మాటలతో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

అంతేకాక నేను సంతానం కోసం పెక్కువిధాలైన పూజలు చేసి నా మనస్సులో నిలుపుకున్న మహాత్ముడు ఒక్కడు మాత్రమే"అని అత్రిమహర్షి పలుకగా త్రిమూర్తులు అమృతం వంటి తియ్యనైన మాటలతో ఇలా అన్నారు.

4-20-క.

"వి^{ను} మేము ముగుర మయ్యును

^ననుపమమతిఁ దలఁప నేక^{మై} యుందుము; నీ

మ^నమందు నేమి గోరితి

^నయము నా కోర్కి సఫల ^మయ్యెడుఁ జమ్మి.

టీకా:

విను = వినుము; మేము = మేము; ముగ్గురము = ముగ్గురము; అయ్యును = అయినప్పటికిని;
అనుపమతిన్ = చక్కటి బుద్ధితో; తలపన్ = తరచిచూసిన; ఏకమై = ఒకరిగనే; ఉందుము =
తెలియుదుము; నీ = నీ యొక్క; మనము = మనసు; అందున్ = లో; ఏమి = ఏదైతే; కోరితివి =
కోరుకొంటివో; అనయము = తప్పక; ఆ = ఆ; కోర్కి = కోరిక; సఫలమున్ = తీరినది; అయ్యెడి =
అగును; చుమ్మి = సుమా.

భావము:

"అత్రీ! విను. మేము లెక్కకు ముగ్గురం అయినా వాస్తవానికి ఒక్కరమే. మేము ముగ్గురమూ వేరు
కాదు. నీ మనసులోని కోరిక తప్పక నెరవేరుతుంది.

4-21-క.

మా మువ్వర యంశంబుల

ధీమంతులు సుతులు పుట్టి త్రిభువనములలో

నీ మంగళగుణకీర్తిన్

శ్రీమహితము చేయఁగలరు; సిద్ధము సుమ్మి."

టీకా:

మా = మా; మువ్వర = ముగ్గురి యొక్క; అంశంబులన్ = అంశలతోను; ధీమంతులు = బుద్ధిబలము
గలవారు; సుతులు = పుత్రులు; పుట్టి = జన్మించి; త్రిభువనముల = ముల్లోకముల; లోన్ = అందు; నీ =
నీ యొక్క; మంగళ = శుభ; గుణ = గుణముల; కీర్తిన్ = కీర్తిని; శ్రీ = గొప్పదనముతో; మహితము
= వాసికెక్కినదిగా; చేయగలరు = చేయగలరు; సిద్ధము = నిక్కము; సుమ్మి = సుమా.

భావము:

మా ముగ్గురి అంశలతో బుద్ధిమంతులైన ముగ్గురు కుమారులు నీకు జన్మిస్తారు. వారు
మంగళవయస్సైన నీ కీర్తిని మూడులోకాలలో వ్యాపింప జేస్తారు. ఇది జరిగి తీరుతుంది."

4-22-క.

అని మునిచంద్రుడు దన మన

మునఁ గామించిన వరంబు బుధవరులు ముదం

బున నొసఁగి యతనిచేఁ బూ

జనములఁ బరితృప్తులగుచుఁ జనిరి యథేచ్ఛన్.

టీకా:

అని = అని; మునిచంద్రుడు = మునులలో చక్కనివాడు; తన = తన యొక్క; మనమున = మనసులో; కామించిన = కోరుకున్న; వరంబున్ = వరమును; బుధవరులు = జ్ఞానశ్రేష్ఠులు; ముదంబునన్ = సంతోషముతో; ఒసగి = ఇచ్చి; అతనిన్ = అతని; చేన్ = చేత; పూజనములన్ = పూజింపబడుట యందు; తృప్తులు = తృప్తిచెందినవారు; అగుచున్ = అవుతూ; చనిరి = వెళ్ళిరి; యథేచ్ఛన్ = ఇష్టానుసారము.

భావము:

అని మునీంద్రుడైన అత్రి తన మనస్సులో కోరుకున్న వరాన్ని అనుగ్రహించి, ఆ మహర్షి చేసిన పూజలకు సంతృప్తులై త్రిమూర్తులు యథేచ్ఛగా వెళ్ళిపోయారు.

4-23-ఉ.

ఆ సుచరిత్ర దంపతు లుదంచితలీలఁ గనుంగొనంగ న

బ్రాసను నంశమందు నమ్మతాంశుఁడు, విష్ణుకళన్ సుయోగ వి

ద్యాసుభగుండు దత్తుఁడు, బురాంతకు భూరికళాంశమందు దు

ర్వాసుఁడు నై జనించి రనవద్య పవిత్ర చరిత్రు లిమ్ములన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; సుచరిత్ర = మంచి చరిత్ర గల; దంపతులు = భార్యాభర్తలు; ఉదంచిత = ఉత్తేజితులై; లీలన్ = లీలవలె; కనుగొనన్ = చూస్తుండగా; అబ్రాసనున్ = బ్రహ్మదేవుని; అంశము = అంశ; అందు = తో;

అమృతాంశుడు = చంద్రుడు; విష్ణు = విష్ణుమూర్తి యొక్క; కళన్ = అంశతో; సు = చక్కటి; యోగవిద్యా = యోగవిద్యతో కూడిన; సుభగుండు = సౌభాగ్యము గలవాడు; దత్తుడున్ = దత్తుడు; పురాంతకు = శివుని {పురాంతకుడు - త్రిపురములను దహింపజేసినవాడు, శంకరుడు}; భూరి = అత్యధికమైన; కళాంశము = అంశ; అందున్ = లో; దుర్వాసుడున్ = దుర్వాసుడు; ఐ = అయ్యి; జనించిరి = పుట్టిరి; అనవద్య = వంకలులేని; పవిత్ర = పుణ్య; చరిత్రలు = వర్తనలు కలవారు; ఇమ్ములన్ = ఇంపుగా.

భావము:

పుణ్యచరిత్రలైన ఆ దంపతులకు బ్రహ్మదేవుని అంశవల్ల చంద్రుడు, విష్ణుదేవుని అంశవల్ల దత్తుడు, శివుని అంశవల్ల దుర్వాసుడు కలిగారు. ఆ ముగ్గురు పుత్రులు ఉత్తమగుణ సంపన్నులు.

4-24-క.

అంగిరసుఁ డనెడు మునికిఁ గు

లాంగన యగు శ్రద్ధ యందు నంచిత సౌంద

ర్యాంగులు గూతులు నలువురు

మంగళవతు లుదయమైరి మాన్యచరిత్రా!

టీకా:

అంగిరసుడు = అంగిరసుడు; అనెడు = అను; మునికిన్ = మునికి; కులాంగన = భార్య; అగు = అయిన; శ్రద్ధ = శ్రద్ధ; అందున్ = అందు; అంచిత = పవిత్రమైన; సౌందర్యాంగులు = అందగత్తెలు {సౌందర్యాంగులు - సౌందర్యముతో కూడిన అంగములు (అవయవములు) కలవారు}; కూతులు = పుత్రికలు; నలువురు = నలుగురు; మంగళవతులు = శుభలక్షణములు కలవారు; ఉదయమైరి = జన్మించిరి; మాన్యచరిత్రా = గౌరవింపదగిన నడవడిక కలవాడా.

భావము:

మాననీయుడవైన విదురా! విను. అంగిరసుడు అను మునీంద్రునికి భార్యయైన శ్రద్ధయందు సుగుణవతులు, సుందర్యాంగులు అయిన నలుగురు కుమార్తెలు కలిగారు.

4-25-క.

వారు సినీవాలి యనఁ గు

పూరా కానుమతు లనఁగ నొప్పిరి; మఱియుం

గోర సుత యుగము గలిగెను

స్వారోచిషమనువు వేళ శస్త్రఖ్యాతిన్.

టీకా:

వారు = వారు; సినీవాలి = సినీవాలి {సినీవాలి - అమావాస్య భేదము, అంతకు ముందు తెల్లవారుఝామున సన్నటి చంద్రరేఖ తూర్పున కనబడు అమావాస్య; అనన్ = అని; కుహరా = కుహరా {కుహరా - అమావాస్య భేదము, అంతకు ముందు తెల్లవారుఝామున కూడ చంద్రరేఖ కనబడని అమావాస్య; రాకా = రాకా {రాకా - పూర్ణిమా భేదము, నిండుపున్నమి, సంపూర్ణ కళలుగల చంద్రునితోగూడిన పౌర్ణమి; అనుమతులు = అనుమతీలు {అనుమతి - పూర్ణిమా భేదము, ఒక కళ తక్కువైన చంద్రుడుగల పౌర్ణమి; అనగన్ = అనగా; ఒప్పిరి = తగి యుండిరి; మఱియున్ = మరల; కోరన్ = కోరగా; సుత = కుమారుల; యుగము = ద్వయము (2); కలిగెను = పుట్టిరి; స్వారోచిష = స్వారోచిష యనెడి {స్వారోచిష - స్వ (తనంతతాను) రోచిష (ప్రకాశము కలవాడు)); మనువు = మనువు యొక్క; వేళ = మన్వంతరమునందు; శస్త్ర = శ్రేష్ఠమైన; ఖ్యాతిన్ = కీర్తితో.

భావము:

సినీవాలి, కుహరా, రాక, అనుమతి అని ఆ నలుగురి పేర్లు. వీరు కాక అంగిరసునికి ఇద్దరు కుమారులు కలిగి, స్వారోచిష మనువు కాలంలో ప్రసిద్ధులయ్యారు.

4-26-వ.

వార లెవ్వ రనిన, భగవంతు డగు నుచఱ్ఱుండును బ్రహ్మనిష్ఠుం డగు బృహస్పతియు ననం బ్రసిద్ధి వహించిరి; పులస్త్యుండు హవిర్భుక్కును నిజభార్య యందు నగస్త్యునిం బుట్టించె; నా యగస్త్యుండు జన్మాంతరంబున జఠరాగ్ని రూపంబై ప్రవర్తించె; వెండియు నా పులస్త్యుండు విశ్రవసునిం

గలిగించె; ఆ విశ్రవసునకు నిలబిల యను భార్యవలనం గుబేరుండును, గైకసి యను దానివలన రావణ కుంభకర్ణ విభీషణులునుం బుట్టిరి; పులహునకు గతి యను భార్యవలనఁ గర్మశ్రేష్ఠుండును వరీయాంసుండును సహిష్ణుండును నను మువ్వురు గొడుకులు జనియించిరి; మఱియుఁ గ్రతువునకుఁ గ్రియ యను భార్య యందు బ్రహ్మతేజంబున జ్వలించుచున్న షష్ఠిసహస్ర సంఖ్యలుగల వాలఖిల్యు లను మహర్షులు గలిగిరి; వశిష్ఠుం డూర్జ యను భార్య యందుఁ జిత్రకేతుండును సురోచియు విరజుండును మిత్రుండును నుల్బణుండును వసుభృద్ధ్యానుండును ద్యుమంతుండును నను సప్తఋషులను, భార్యాంతరంబున శక్తి ప్రముఖ పుత్రులనుం బుట్టించె; అథర్వుం డనువానికిఁ జిత్తి యను భార్య యందు ధృతవ్రతుండు నశ్వ శిరస్కుండు నయిన దధ్యంచుండు పుట్టి; మహాత్ముండగు భృగువు ఖ్యాతి యను పత్ని యందు ధాతయు విధాతయు నను పుత్రద్వయంబును, భగవత్పరాయణ యగు "శ్రీ" యను కన్యకం బుట్టించె; ఆ ధాత్యవిధాత్యలు మేరు వనువాని కూతు లైన యాయతి నియతు లను భార్యలవలన మృకండ ప్రాణులను కొడుకులం బుట్టించిరి: అందు మృకండునకు మార్కండేయుండును, బ్రాణునకు వేదశిరుం డను మునియుం బుట్టిరి ; భార్గవునకు నుశన యను కన్యయందుఁ గవి యనువాఁడు పుట్టి; ఇట్లు కర్ణమదుహితలయిన కన్యకా నవకంబు వలనఁ గలిగిన సంతాన పరంపరలచేత సమస్తలోకంబులుఁ బరిపూర్ణంబు లయ్యె; అట్టి సద్యః పాపహరంబును శ్రేష్ఠతమంబును నైన కర్ణమదౌహిత్రసంతాన ప్రకారంబు శ్రద్ధాగరిష్ఠచిత్తుండ వగు నీకుం జెప్పితి: ఇంక దక్షప్రజాపతి వంశం బెఱింగింతు వినుము.

టీకా:

వారలు = వారు; ఎవ్వరు = ఎవరు; అనినన్ = అంటే; భగవంతుడు = సర్వశక్తులు కలవాడు; అగు = అయిన; ఉచధ్యుండును = ఉచధ్యుడు {ఉచధ్యుడు - ఔచిత్యము గలవాడు}; బ్రహ్మనిష్ఠుండు = బ్రహ్మజ్ఞాననిష్ఠ గలవాడు; అగు = అయిన; బృహస్పతియున్ = బృహస్పతి {బృహస్పతి - బ్రహ్మవిద్యకు అధిపతి}; అనన్ = అని; ప్రసిద్ధివహించిరి = పేరుపొందిరి; పులస్త్యుండు = పులస్త్యుడు; హవిర్భుక్కు = హవిర్భుక్కు {హవిర్భుక్కు - హవిస్సు (హోమద్రవ్యము) భుజించునది, అగ్ని}; అను = అనెడి; నిజ = తన యొక్క; భార్య = భార్య; అందున్ = అందు; అగస్త్యుని = అగస్త్యుని; పుట్టించెన్ = కనెను; ఆ = ఆ; అగస్త్యుండు = అగస్త్యుడు; జన్మ = జన్మము; అంతరంబున = మరియొక దానిలో; జఠరాగ్ని = జఠరాగ్ని {జఠరాగ్ని - కడుపులోని ఆహారమును జీర్ణముచేయు అగ్ని}; రూపంబు =

స్వరూపముగ కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ప్రవర్తించె = నడచెను; వెండియున్ = ఇంకనూ; ఆ = ఆ;
 పులస్తుండు = పులస్తుడు; విశ్రవసునిన్ = విశ్రవసుని; కలిగించెన్ = పుట్టించెను; ఆ = ఆ;
 విశ్రవసున్ = విశ్రవసుని; కున్ = కు; ఇలబిల = ఇలబిల {ఇలబిల - నాసారంధ్రములు}; అను =
 అనెడి; భార్య = భార్య; వలనన్ = అందు; కుబేరుండునున్ = కుబేరుడుని {కుబేరుడు - గుహ్యకుల
 నాయకుడు, గుటకవేయుటకు మ్రింగుటకు నాయకుడు}; కైకసి = కైకసి {కైకసి - కీకసము (కంఠ
 మందలి స్వరపేటిక) కలది}; అనుదాని = అనెడి ఆమె; వలనన్ = అందు; రావణ = రావణుడు
 {రావణుడు - రవము కలవాడు}; కుంభకర్ణ = కుంభకర్ణుడు {కుంభకర్ణుడు - కుండలవంటి చెవులు
 కలవాడు}; విభీషణులునున్ = విభీషణుడును {విభీషణుడు - భయము పోగొట్టువాడు}; పుట్టిరి =
 జనించిరి; పులహున్ = పులహున; కున్ = కు; గతి = గతి {గతి - గమనము}; అను = అనెడి; భార్య =
 భార్య; వలనన్ = అందు; కర్మశ్రేష్ఠుండును = కర్మశ్రేష్ఠుడు {కర్మశ్రేష్ఠుడు - కర్మములు (పనిచేయుట)
 యందు ఉత్తముడు}; వరీయాంసుండును = వరీయాంసుడు {వరీయాంసుడు - కోరదగినవారిలో
 గొప్పవాడు, సామర్థ్యము గలవాడు}; సహిష్ణుండును = సహిష్ణుడు {సహిష్ణుడు - సహనము
 కలవాడు}; అను = అనెడి; మువ్వురు = ముగ్గురు; కొడుకులు = తనయులు; జనియించిరి = పుట్టిరి;
 మఱియున్ = ఇంకను; క్రతువున్ = క్రతువు {క్రతువు - జరపబడు విధానము}; కున్ = కి; క్రియ =
 క్రియ {క్రియ - జరుపు పని}; అను = అనెడి; భార్య = భార్య; అందు = అందు; బ్రహ్మతేజంబునన్ =
 బ్రహ్మజ్ఞానమువలని ప్రకాశముతో; జ్వలించుచున్ = వెలిగిపోతున్నట్టి; షష్ఠిసహస్ర = ఆరువేలు
 (6000); సంఖ్యలు = లెక్కకు; కల = ఉన్నట్టి; వాలఖిల్యులు = వాలఖిల్యులు {వాలఖిల్యులు - వాలము
 (తోక) ఖిల్యులు మిగిలినవారు, అంతరిక్షమున సుర్యుని స్తోత్రము చేయుచు తలక్రిందులుగనుండు
 వారు, అహోరాత్రము అరువది గడియలుగను ఒక్కొక్క గడియ వేయి వాలఖిల్యములుగను
 లెక్కించబడును}; అను = అనెడి; మహర్షులు = గొప్పఋషులు; కలిగిరి = పుట్టిరి; వశిష్ఠుండు =
 వశిష్ఠుడు; ఊర్జ = ఊర్జ {ఊర్జ - కార్తికమాసము, ఆహారము నుండి పుట్టు బలము}; అను = అనెడి;
 భార్య = భార్య; అందున్ = అందు; చిత్రకేతుండును = చిత్రకేతుడు {చిత్రకేతుడు - రంగురంగుల
 కేతనము(జండా) కలవాడు}; సురోచియున్ = సురోచి {సురోచి - సు (మంచి) రోచి (వెలుగు
 కలవాడు)}; విరజండును = విరజుడు {విరజుడు - ధూళి అంటనివాడు}; మిత్రుండును = మిత్రుడు
 {మిత్రుడు - మిత్ర (కొలతలకి) అధిపతి}; ఉల్బణుండును = ఉల్బణుడు {ఉల్బణుడు - ఉబ్బిన వాడు};
 వసుభృద్ధ్యానుండును = వసుభృద్ధ్యానుడు {వసుభృద్ధ్యానుడు - వసు (సంపదలను) భృత్ (భరించు)
 ధ్యానుడు (ధ్యానము కలవాడు)}; ద్యుమంతుండును = ద్యుమంతుడు; అను = అనెడి; సప్త =

ఏడుగురు; ఋషులను = ఋషులను; భార్య = భార్య; అంతరంబునన్ = భేదమున; శక్తి = శక్తి;
 ప్రముఖ = మొదలైన ప్రముఖులగు; పుత్రులన్ = సుతులను; పుట్టించెన్ = కనెను; అధర్వుండు =
 అధర్వుండు {అధర్వుండు - అధర్వణవేదమున నధికారి, క్రిందనుండువాడు}; అను = అనెడి; వానికి
 = అతనికి; చిత్తి = చిత్తి {చిత్తి - ద్రవ్యము (పదార్థము)ను కూడబెట్టునది, చిత్తము తానైనది}; అను =
 అనెడి; భార్య = భార్య; అందున్ = కి; ధృతవ్రతుండున్ = ధృడమైన వ్రతము కలవాడును;
 అశ్వశిరస్సుండునున్ = గుఱ్ఱపుతల కలవాడు {అశ్వశిరస్సుండు - హయగ్రీవుడు, అశ్వనితో
 మొదలగు కాలమానవిశేషము}; దధ్యంచుండు = దధ్యంచుడు {దధ్యంచుడు - దధి (పెరుగు)
 అంచుడు (కారణుడు), దధన (ధీ) శక్తి ఐనవాడు}; పుట్టెన్ = జన్మించెను; మహాత్ముండు =
 గొప్పవాడు; అగు = అయిన; భృగువు = భృగువు {భృగువు - తెల్లని తేజస్సు}; ఖ్యాతి = ఖ్యాతి {ఖ్యాతి
 - ప్రసిద్ధి}; అను = అనెడి; పత్ని = భార్య; అందు = తో; ధాతయున్ = ధాత {ధాత - బ్రహ్మ,
 ధరించువాడు, పగలుకి అధిపతి}; విధాతయున్ = విధాత {విధాత - బ్రహ్మ, మన్మథుడు, రాత్రికి
 అధిపతి}; అను = అనెడి; పుత్ర = సుతులను; ద్వయంబును = ఇద్దరను; భగవత్పరాయణ =
 భగవంతుని యందు లగ్నమైనామె; అగు = అయిన; శ్రీ = శ్రీ {శ్రీ - సంపద, భార్గవి (భృగువునుత)};
 అను = అనెడి; కన్యకంబున్ = ఆడపిల్లను; పుట్టించెన్ = పుట్టించెను; ఆ = ఆ; ధాత్య = ధాతయు;
 విధాత్య = విధాతయు; మేరువు = మేరువు {మేరువు - మేరుపర్వతము, వెన్నుపూస}; అనువాని =
 అనెడువాని; కూతులు = కుమార్తెలు; ఐన = అయిన; యాయతి = యాయతి; నియతులు = నియతి;
 అను = అనెడి; భార్యల = భార్యలు; వలనన్ = అందు; మృకండ = మృకండుడు {మృకండుడు -
 మృకండ (మృత్యువు) కలవాడు}; ప్రాణులున్ = ప్రాణుడు {ప్రాణుడు - ప్రాణము కలవాడు}; అను =
 అనెడి; కొడుకులన్ = పుత్రులను; పుట్టించిరి = కంటిరి; అందు = వారిలో; మృకండున్ = మృకండున;
 కున్ = కు; మార్కండేయుండున్ = మార్కండేయుడు {మార్కండేయుడు - మార్కము (మృత్యువు)ను
 జయించినవాడు}; ప్రాణున్ = ప్రాణుని; కున్ = కి; వేదశిరుండు = వేదశిరుడు {వేదశిరుడు -
 వేదమునకు శిరస్సు, ఓంకారము}; అను = అనెడి; మునియున్ = ముని; పుట్టిరి = జన్మించిరి;
 భార్గవున్ = భార్గవుని; కును = కి; ఉశన = ఉశన {ఉశన - వసించుట}; అను = అనెడి; కన్య = స్త్రీ;
 అందున్ = అందు; కవి = కవి {కవి - రూపములను వ్యాపింపజేయువాడు, ఉశనసుడు, శుక్రుడు};
 అను = అనెడి; వాడు = వాడు; పుట్టెన్ = జన్మించెను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; కర్దమ = కర్దముని
 యొక్క; దుహితలు = పుత్రికలు; అయిన = అయినట్టి; కన్యకా = ఆడబిడ్డల; నవకంబున్ =
 తొమ్మిండుగురు; వలనన్ = అందు; కలిగిన = పుట్టిన; సంతాన = సంతతి; పరంపర = వరసలు; చేత

= తో; సమస్త = సమస్తమైన; లోకంబులున్ = లోకములు; పరిపూర్ణంబులు = నిండినవి; అయ్యెన్ = అయినవి; అట్టి = అటువంటి; సద్యఃపాపహరంబును = అప్పుడే పాపమును పోగొట్టునది; శ్రేష్ఠతమంబును = అత్యంత శ్రేష్ఠమైనది (శ్రేష్ఠము - శ్రేష్ఠతరము - శ్రేష్ఠతమము); ఐన = అయినట్టి; కర్దమ = కర్దముని; దోహిత్ర = దుహితల (సుతల) యొక్క; సంతాన = సంతతి; ప్రకారము = వృత్తాంతము; శ్రద్ధా = శ్రద్ధచేత; గరిష్ఠ = గొప్పది యైన; చిత్తుండవు = చిత్తము కలవాడవు; అగు = అయిన; నీకున్ = నీకు; చెప్పితిన్ = చెప్పేను; ఇంక = మరి; దక్షప్రజాపతి = దక్షప్రజాపతి; వంశంబున్ = వంశవృత్తాంతమును; ఎఱింగింతున్ = తెలిపెదను; వినుము = వినుము.

భావము:

వా రెవరంటే జ్ఞానవంతుడైన ఉచధ్యుడు, బ్రహ్మణ్యుడైన బృహస్పతి. వారిద్దరూ ఎంతో ప్రసిద్ధులు. పులస్త్యునికి హవిర్భుక్కు అనే భార్యవల్ల అగస్త్యుడు, విశ్రవసుడు అనే ఇద్దరు కుమారులు జన్మించారు. ఆ అగస్త్యుడు జన్మాంతరంలో జఠరాగ్ని రూపంలో ప్రవర్తించాడు. విశ్రవసునికి ఇలబిల అనే భార్యవల్ల కుబేరుడు, కైకసి అనే భార్యవల్ల రావణుడు, కుంభకర్ణుడు, విభీషణుడు జన్మించారు. పులహునికి గతి అనే భార్యవల్ల కర్మశ్రేష్ఠుడు, వరీయాంసుడు, సహిష్ణుడు అనే ముగ్గురు కొడుకులు పుట్టారు. క్రతువుకు క్రియ అనే భార్యవల్ల బ్రహ్మతేజస్సుతో సమానులైన వాలఖిల్యులు అనే మహర్షులు కలిగారు. వారు అరవైవేలమంది. వసిష్ఠునికి ఊర్జ అనే భార్యవల్ల చిత్రకేతుడు, సురోచి, విరజుడు, మిత్రుడు, ఉల్బణుడు, వసుభృద్ధ్యానుడు, ద్యుమంతుడు అనే ఏడుగురు ఋషులు జన్మించారు. మరొక భార్యవల్ల శక్తి మొదలైన కొడుకులు కలిగారు. అధర్వునికి చిత్తి అనే భార్యవల్ల ధృతవ్రతుడూ, అశ్వశిరస్సుడూ అయిన దధ్యంచుడు జన్మించాడు. భృగువునకు ఖ్యాతి అనే భార్యవల్ల ధాత, విధాత అనే ఇద్దరు కొడుకులూ, భగవద్భక్తురాలైన శ్రీ అనే కుమార్తె జన్మించారు. భృగువు పుత్రులైన ధాత, విధాత అనేవారు మేరువు కుమార్తెలయిన ఆయతి, నియతి అనేవారిని పెండ్లాడారు. ధాతకు ఆయతి వల్ల మృకండుడు పుట్టాడు. విధాతకు నియతి వల్ల ప్రాణుడు జన్మించాడు. మృకండునకు మార్కండేయుడు కలిగాడు. ప్రాణునకు వేదశిరుడు పుట్టాడు. భార్గవునికి ఉశన అనే భార్యవల్ల కవి జన్మించాడు. ఈ విధంగా కర్దముని కూతుళ్ళ సంతాన వృత్తాంతం నీకు చెప్పాను. ఈ వృత్తాంతం విన్నవారికి వెంటనే పాపాలు తొలగిపోతాయి. ఇక దక్షప్రజాపతి వంశాన్ని వివరిస్తాను. విను.

చతుర్థ స్కంధము : దక్షప్రజాపతి వంశ విస్తారము

4-27-క.

వనజజనివలన భవ మం

దినయా దక్షప్రజాపతికి మను నిజ నం

దనయగు ప్రసూతి సతి యం

దనఘా! పదియార్వ రుదయ మందిరి కన్యల్.

టీకా:

వనజజని = బ్రహ్మదేవుని {వనజజుడు - వనము (నీరు) నందు జ (పుట్టినది) (పద్మము) అందు జుడు (పుట్టినవాడు) బ్రహ్మదేవుడు}; వలనన్ = కి; భవము = జన్మము; అందిన్ = పొందిన; ఆ = ఆ; దక్షప్రజాపతి = దక్షప్రజాపతి; కిన్ = కి; మను = మనువు యొక్క; నిజ = స్వంత; నందన = కూతురు; అగు = అయిన; ప్రసూతిసతి = ప్రసూతీదేవి; అందున్ = కి; అనఘా = పుణ్యుడా; పదియార్వర్ = పదహారుగురు; ఉదయమందిరి = పుట్టిరి; కన్యల్ = ఆడపిల్లలు.

భావము:

బ్రహ్మ కుమారుడైన దక్షప్రజాపతికి స్వాయంభువ మనువు పుత్రిక అయిన ప్రసూతి వల్ల పదహారుమంది కుమార్తెలు కలిగారు.

4-28-వ.

ఇట్లావిర్భవించిన కన్యకలందు శ్రద్ధయు, మైత్రియు, దయయు, శాంతియు, దుష్టియు, బుష్టియు, బ్రియయు, నున్నతియు, బుద్ధియు, మేధయు, దితిక్షయు, హ్రీయు, మూర్తియు నను నామంబులు గల పదుమువ్వురను ధర్మరాజున కిచ్చె; నొక్క కన్యక నగ్నిదేవునకును నొక్కతెం బితృదేవతలకును నొక్కతె జన్మమరణాది నివర్తకుం డగు నభవునకుం బెండ్లి చేసె; నంత నా ధర్ముని పత్నుల యందు శ్రద్ధవలన శ్రుతంబును, మైత్రివలన బ్రసాదంబును, దయవలన నభయంబును, శాంతివలన సుఖంబును, దుష్టివలన ముదంబును, బుష్టివలన స్మయంబును, బ్రియవలన

యోగంబును, నున్నతివలన దర్పంబును, బుద్ధివలన నర్థంబును, మేధవలన స్మృతియుఁ,
దితిక్షవలన క్షేమంబును, హీవలనఁ బ్రశ్రయంబును, మూర్తివలన సకలకల్యాణగుణోత్పత్తి
స్థానభూతు లగు నరనారాయణు లను ఋషు లిద్దఱును సంభవించిరి; వారల జన్మకాలంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; ఆవిర్భవించిన = పుట్టిన; శ్రద్ధయున్ = శ్రద్ధ; మైత్రియున్ = మైత్రి {మైత్రి - స్నేహము};
దయయున్ = దయ; శాంతియున్ = శాంతి {శాంతి - శమము, కామక్రోధాది రాహిత్యము, వ్యు. శమ
(ఉశమే) క్తిన్, క-ప్ర.}; తుష్టియున్ = తుష్టి {తుష్టి - సంతృప్తి}; పుష్టియున్ = పుష్టి {పుష్టి - బలము};
ప్రియయున్ = ప్రియ; ఉన్నతియున్ = ఉన్నతి {ఉన్నతి - అభివృద్ధి}; బుద్ధియున్ = బుద్ధి; మేధయున్ =
మేధ {మేధ - తెలివి}; తితిక్షయున్ = తితిక్ష {తితిక్ష - ఓర్పు}; హీయున్ = హీ {హీ - లజ్జ}; మూర్తియున్ =
మూర్తి {మూర్తి - అందము}; అను = అనెడి; నామంబులు = పేర్లు; కల = కలిగిన; పదుమువ్వరను =
పదమూడుమందిని (13); ధర్మరాజున్ = ధర్మరాజు; కిన్ = కి; ఇచ్చెన్ = వివాహముచేసెను; ఒక్క = ఒక;
కన్యకన్ = ఆడపిల్లను; అగ్నిదేవున్ = అగ్నిదేవున; కునున్ = కి; ఒక్కతెన్ = ఒకరైన; ప్రిత్యదేవతల్ =
ప్రిత్యదేవతల; కును = కి; ఒక్కతెన్ = ఒకరైన; జన్మ = జన్మములు; మరణ = మృతి; ఆది =
మొదలైనవానిని; నివర్తకుండు = నియమించువాడు; అగు = అయిన; అభవున్ = శివుని; కున్ = కి;
పెండ్లి = వివాహము; చేసెన్ = చేసెను; అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; ధర్ముని = ధర్ముని యొక్క; పత్నులు
= భార్యలు; అందున్ = అందు; శ్రద్ధ = శ్రద్ధ; వలనన్ = అందు; శ్రుతంబును = శ్రుతము {శ్రుతము -
వినబడినది, శాస్త్రము}; మైత్రి = మైత్రి; వలనన్ = అందు; ప్రసాదంబును = ప్రసాదము {ప్రసాదము -
ప్రసన్నత, అనుగ్రహము}; దయ = దయ; వలనన్ = అందు; అభయంబును = అభయము; శాంతి =
శాంతి; వలనన్ = అందు; సుఖంబును = సుఖము; తుష్టి = తుష్టి; వలనన్ = అందు; ముదంబును =
ముదము {ముదము - సంతోషము}; పుష్టి = పుష్టి; వలనన్ = వలన; స్మయంబును = స్మయము
{స్మయము - గర్వము, ఆశ్చర్యము}; ప్రియ = ప్రియ; వలనన్ = అందు; యోగంబును = యోగము;
ఉన్నతి = ఉన్నతి; వలనన్ = అందు; దర్పంబును = దర్పము; బుద్ధి = బుద్ధి; వలనన్ = అందు;
అర్థంబును = అర్థము {అర్థము - ప్రయోజనము, ధనము}; మేధ = మేధ; వలనన్ = అందు;
స్మృతియున్ = స్మృతి {స్మృతి - జ్ఞాపకము}; తితిక్ష = తితిక్ష; వలనన్ = అందు; క్షేమంబును = క్షేమము;
హీ = హీ; వలనన్ = అందు; ప్రశ్రయంబును = ప్రశ్రయము {ప్రశ్రయము - అనునయము}; మూర్తి =
మూర్తి {మూర్తి - అందము, స్వరూపము}; వలనన్ = అందు; సకల = సమస్తమైన; కల్యాణ =

శుభకరమైన; గుణ = గుణములకును; ఉత్పత్తిస్థానభూతులు = జన్మస్థానము అయినవారు; అగు = అయిన; నరనారాయణులు = నరనారాయణులు; అను = అనెడి; ఋషులు = ఋషులు; ఇద్దఱును = ఇద్దరు; సంభవించిరి = పుట్టిరి; వారల = వారి; జన్మ = జీవించి యున్న, జీవిత; కాలంబున = కాలములో.

భావము:

దక్షుడు ఇలా జన్మించిన తన పదహారుమంది కుమార్తెలలో శ్రద్ధ, మైత్రి, దయ, శాంతి, తుష్టి, పుష్టి, ప్రియ, ఉన్నతి, బుద్ధి, మేధ, తితిక్ష, హ్రీ, మూర్తి అనే పదముగ్గురిని ధర్ముని కిచ్చి వివాహం చేసాడు. ఒక కుమార్తెను అగ్నిదేవునికి, ఒక కుమార్తెను పితృదేవతకు, మరొక కుమార్తెను జనన మరణాలు లేని శివునికి ఇచ్చాడు. ధర్ముని భార్యలలో శ్రద్ధ వల్ల శ్రుతం, మైత్రి వల్ల ప్రసాదం, దయ వల్ల అభయం, శాంతి వల్ల సుఖం, తుష్టి వల్ల ముదం, పుష్టి వల్ల స్మయం, ప్రియ వలన యోగం, ఉన్నతి వల్ల దర్పం, బుద్ధి వల్ల అర్థం, మేధ వల్ల స్మృతి, తితిక్ష వల్ల క్షేమం, హ్రీ వల్ల ప్రశయం, మూర్తి వల్ల సకల కళ్యాణ గుణ సంపన్నులైన నరనారాయణులనే ఇద్దరు ఋషులు జన్మించారు. ఆ నరనారాయణులు పుట్టిన సమయంలో...

4-29-సీ.

గంధవాహుఁడు మందగతి ననుకూలుఁడై-

వీచె; నల్దిక్కులు విశద మయ్యె;

నఖిలలోకంబులు నానందమును బొందెఁ-

దుములమై దేవదుందుభులు మ్రోసె;

గరమొప్ప జలధుల కలఁక లడంగెను-

మించినగతిఁ బ్రవహించె నదులు;

గంధర్వ కిన్నర గానముల్ వీతెంచె-

నప్పరోజనముల నాట్యమొనరె

4-29.1-తే.

సురలు గురియించి రందంద విరులవాన;

మునిజనంబులు సంతోషమునఁ జెలంగి

వినుతు లొనరించి; రవ్వేళ విశ్వ మెల్లఁ

బరమమంగళమై యొప్పె భవ్యచరిత!

టీకా:

గంధవాహుడు = వాయుదేవుడు (గంధవాహుడు - గంధ (వాసనను) వాహుడు (మోసుకొని వెళ్ళువాడు), వాయుదేవుడు); మందగతి = మెల్లిగ; అనుకూలుడు = అనుకూలముగ నున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; వీచెన్ = వీచెను; నల్లిక్కులు = నాలుగు (4) దిక్కులు; విశదము = తేటపడినవి; అయ్యెన్ = అయినవి; అఖిల = సమస్తమైన; లోకంబులున్ = లోకములు; ఆనందమునున్ = సంతోషమును; పొందెన్ = పొందినవి; తుములము = సందడిచేయునవి; ఐ = అయ్యి; దేవదుందుభులు = దేవతాభేరీలు; మ్రోసెన్ = మ్రోగినవి; కరము = మిక్కిలి; ఒప్పన్ = శోభతో; జలధులన్ = సముద్రము లందు (జలధి - జలము (నీటి)కి నిలయము, సముద్రము); కలకలలు = సంక్షోభములు; అడంగెన్ = అణగినవి; మించిన = మిక్కిలి; గతిన్ = వేగముతో; ప్రవహించె = ప్రవహించినవి; నదులు = నదులు; గంధర్వ = గంధర్వులు; కిన్నర = కిన్నరలు; గానముల్ = పాటలు; వీతెంచె = వినవచ్చెను; అప్పరన్ = అప్పరసలు; జనములు = సమూహములు; నాట్యము = నాట్యములు; ఒనరెన్ = కలిగాయి. సురలు = దేవతలు; కురియించిరి = కురిపించిరి; అందంద = అక్కడక్కడ; విరుల = పూల; వాన = వర్షము; ముని = మునులు; జనంబులు = సమూహములు; సంతోషమునన్ = సంతోషముతో; చెలంగి = చెలరేగి; వినుతుల్ = స్తోత్రములు; ఒనరించిరి = చేసిరి; ఆ = ఆ; వేళ = సమయమున; విశ్వము = భువనము; ఎల్లన్ = అంతయు; పరమ = మిక్కిలి; మంగళము = శుభకరము; ఐ = అయ్యి; ఒప్పెన్ = చక్కగ నుండెను; భవ్యచరిత = యోగ్యమైన నడవడిక కలవాడ.

భావము:

(నరనారాయణులు జన్మించిన సమయంలో) అనుకూల వాయువు చల్లగా, మెల్లగా వీచింది. నాలుగు దిక్కులు ప్రకాశించాయి. అఖిల లోకాలు ఆనందం పొందాయి. ఆకాశంలో దేవ దుందుభులు మ్రోగాయి. సముద్రాలు కలతలు లేకుండా ప్రశాంతంగా ఉన్నాయి. నదులు వేగంగా ప్రవహించాయి. గంధర్వులు, కిన్నరులు గానం చేశారు. అప్పరసలు నాట్యం చేశారు. దేవతలు

పూలవాన కురిపించారు. మునులు సంతోషంతో స్తుతించారు. ప్రపంచమంతా పరమ
మంగళోపేతమై భాసించింది.

4-30-వ.

ఆ సమయంబున బ్రహ్మది దేవత లమ్మహాత్ములకడకుఁ జనుదెంచి యిట్లని స్తుతించిరి.

టీకా:

ఆ = ఆ; సమయంబున = సమయమున; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఆది = మొదలగు; దేవతలు =
దేవతలు; ఆ = ఆ; మహాత్ముల = గొప్పవారి; కడకున్ = దగ్గరకు; చనుదెంచి = వచ్చి; ఇట్లని = ఇలా;
స్తుతించిరి = స్తోత్రములు చేసిరి.

భావము:

ఆ సమయంలో బ్రహ్మ మొదలైన దేవతలు ఆ మహాత్ములైన నరనారాయణుల దగ్గరకు వచ్చి ఇలా
స్తుతించారు.

4-31-నీ.

"గ్రగనస్థలిం దోఁచు గంధర్వనగరాది-

రూప భేదము లట్లు రూఢి మెఱసి

యే యాత్మయందేని యేపార మాయచే-

నీ విశ్వ మిటు రచియింపబడియె

నట్టి యాత్మప్రకారమై మునిరూప-

ముల ధర్మగృహమునఁ బుట్టినట్టి

పరమపురుష! నీకుఁ బ్రణమిల్లెద; మదియుఁ-

గాక యీ సృష్టి దుష్కర్మవృత్తి

4-31.1-తే.

జరగనీకుండు కొఱకునై సత్త్వగుణము

చేసృజించిన మమ్మిట్లు శ్రీనివాస

మైన సరసీరుహప్రభ నపహసించు

నీకృపాలోకనంబుల నెమ్మిఁ జూడు."

టీకా:

గగనస్థలి = ఆకాశము నందు; తోచు = కనబడు (మేఘములు); గంధర్వనగర = గంధర్వుల
నగరములు, మేఘములు; ఆది = మొదలైన; రూప = ఆకారముల; భేదములు = రకములు; అట్లు =
వలె; రూఢిన్ = చక్కగ; మెఱసి = ప్రకాశించి; ఏ = ఏ; ఆత్మ = పరమాత్మ; అందు = లో; ఏని = అయితే;
ఏపారు = విస్తరిల్లు; మాయ = మాయ; చేన్ = చేత; ఈ = ఈ; విశ్వమున్ = జగము; ఇటు =
ఈవిధముగ; రచియింపన్ = ఏర్పరుప; పడియెన్ = చేయబడినదో; అట్టి = అటువంటి; ఆత్మ = ఆత్మ;
ప్రకాశార్థము = ప్రసిద్ధము చేయుట కొరకు; ఐ = అయ్యి; ముని = మునుల; రూపములన్ =
రూపములతో; ధర్మ = ధర్మని యొక్క; గృహమునన్ = ఇంట; పుట్టిన = జన్మించిన; అట్టి =
అటువంటి; పరమపురుష = మహాపురుషుడ; నీకున్ = నీకు; ప్రణమిల్లెదము = నమస్కరించెదము;
ఈ = ఈ; సృష్టిన్ = సృష్టిలో; దుష్కర్మ = చెడుపనుల, పాపముల; వృత్తి = విస్తారము.
జరగనీకుండు = పెరగకుండుట; కొఱకున్ = కోసము; ఐ = అయ్యి; సత్త్వగుణము = సత్త్వగుణము;
చేన్ = తో; సృజించిన = సృష్టించిన; మమ్ము = మమ్ములను; ఇట్లు = ఈవిధముగ; శ్రీ = సంపదలకు;
నివాసము = నిలయము; ఐన = అయిన; సరసీరుహ = పద్మముల {సరసీరుహము - సరసునందు
ఈరుహము(పుట్టునది), పద్మము}; ప్రభన్ = శోభను; అపహసించు = పరిహసించు; నీ = నీ యొక్క;
కృపా = దయతోకూడిన; ఆలోకనంబులన్ = చూపులతో; నెమ్మిన్ = ప్రేమగా; చూడు = చూడుము.

భావము:

ఆకాశంలో గంధర్వనగరం పెక్కురూపాలను పొందినట్లు ఈ విశ్వం నీ మాయచేత
సృష్టించబడింది. నిన్ను నీవు లోకానికి తెలియజేయడానికి నరనారాయణుల రూపాలతో ధర్మని
ఇంట అవతరించావు. అటువంటి మహాపురుషుడ వయిన నీకు నమస్కారం. సృష్టిలో దుష్కర్మలు
జరుగకుండా ఉండటానికి సత్త్వగుణంతో నీవే మమ్ము సృజించావు. అటువంటి మమ్ము శ్రీదేవికి
నివాసమైన పద్మశోభను పరిహసించే నీ దయాదృష్టులతో మమ్ము చూడు.

4-32-క.

అని యిట్లు దేవగణములు

వినుతింపఁ గృపాకటాక్షవీక్షణములచేఁ

గని వారు గంధమాదన

మున కేగిరి తండ్రి ముదము ముప్పిరిగొనఁగన్.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఇలా; దేవ = దేవతల; గణములు = సమూహములు; వినుతింపన్ = స్తుతింపగా;
కృపా = దయతో కూడిన; కటాక్ష = కడకంటి; వీక్షణముల్ = చూపుల; చేన్ = తో; కని = చూసి; వారు
= వారు; గంధమాదనమున్ = గంధమాదనపర్వతమున; కున్ = కు; ఏగిరి = వెళ్ళిరి; తండ్రి = తండ్రి
యొక్క; ముదము = సంతోషము; ముప్పిరిగొనగన్ = ఉప్పొంగగ {ముప్పిరిగొను - మూడు పేటల
పెరుగు, ఉప్పొంగు}.

భావము:

అని ఈ విధంగా దేవతలు స్తుతింపగా వారిని కరుణాకటాక్ష వీక్షణాలతో చూచి
నరనారాయణులు తండ్రి సంతోషింపగా గంధమాదన పర్వతానికి వెళ్ళిపోయారు.

4-33-క.

ధరణీభర ముడుపుట కా

నరనారాయణులు భువి జనన మనయము నొం

దిరి యర్జున కృష్ణాఖ్యలఁ

గురుయదువంశముల సత్త్వగుణయుతు లగుచున్.

టీకా:

ధరణీ = భూ, భూమి యొక్క; భరమున్ = భారమును; ఉడుపుటకు = తగ్గించుటకు; ఆ = ఆ;
నరనారాయణులు = నరనారాయణులు; భువిన్ = భూమిపైన; జననమున్ = జన్మమును;

అనయమున్ = అవశ్యము, తప్పకుండగ; ఒందిరి = పొందిరి; అర్జున = అర్జునుడు; కృష్ణ = కృష్ణుడు;
 ఆఖ్యలన్ = పేర్లతో; కురు = కౌరవ; యదు = యాదవ; వంశములన్ = వంశముల యందు; సత్త్వగుణ
 = సత్త్వగుణము; యుతులు = కలవారు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

భూభారాన్ని తగ్గించడానికి ఆ నరనారాయణులే అర్జునుడు, కృష్ణుడు అనే పేర్లతో కురు యదు
 వంశాలలో సత్త్వగుణ సంపన్నులై జన్మించారు.

4-34-వ.

మఱియు నగ్నిదేవునకు దక్షపుత్రియైన స్వాహాదేవి యను భార్య యందు హుతభోజనులగు
 పావకుండును బవమానుండును శుచియు నను మువ్వరు గొడుకులు గలిగిరి; వారివలనం
 బంచచత్వారింశత్సంఖ్యలం గల యగ్ను లుత్పన్నంబు లయ్యె; నిట్లు పితృపితామహ యుక్తంబుగా
 నేకోనపంచాశత్సంఖ్యలు గల యగ్నులు బ్రహ్మవాదులచే యజ్ఞకర్మంబులం దగ్నిదేవతాకంబు లైన
 యిష్టులు దత్తన్నామంబులచేతఁ జేయంబడుచుండు; నా యగ్ను లెవ్వరనిన నగ్నిష్వాత్తులు
 బర్హిషదులు సౌమ్యులు బితలు నాజ్యపులు సాగ్నులు నిరగ్నులు నన నేడు దెఱంగులై యుందురు;
 దాక్షాయణి యగు స్వధ యను ధర్మపత్ని యందు వారలవలన వయునయు ధారిణియు నను
 నిద్దఱు కన్య లుదయించి జ్ఞానవిజ్ఞానపారగ లగుచు బ్రహ్మనిష్ఠ లయి పరఁగిరి; వెండియు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; అగ్నిదేవున్ = అగ్నిదేవుని; కున్ = కి; దక్ష = దక్షుని; పుత్రి = కుమార్తె; ఐన =
 అయిన; స్వాహాదేవి = స్వాహాదేవి; అను = అనెడి; భార్య = భార్య; అందున్ = అందు; హుత =
 హోమముచేయబడిన ద్రవ్యములు; భోజనులు = తినువారు; అగు = అయిన; పావకుండును =
 పావకుడు {పావకుడు - పవిత్రము చేయువాడు}; పవమానుండు = పవమానుడు {పవమానుడు -
 వాయుదేవుడు}; శుచియున్ = శుచి {శుచి - పరిశుద్ధి యైనవాడు}; అను = అనెడి; మువ్వరు =
 ముగ్గురు; కొడుకులున్ = పుత్రులు; కలిగిరి = పుట్టిరి; వారి = వారి; వలన = వలన; పంచచత్వారింశత
 = నలభైయైదు (45); సంఖ్యలుగల = లెక్కకువచ్చు; అగ్నులు = అగ్నులు; ఉత్పన్నంబులు = పుట్టినవి;
 అయ్యెన్ = అయినవి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; పితృ = తండ్రి; పితామహ = తాతలతో; యుక్తంబుగాన్ =

కలిపి; ఏకోనపంచాశత = ఒకటితక్కువపట్టె (49); సంఖ్యలుగల = లెక్కకువచ్చు; అగ్నులు = అగ్నులు;
 బ్రహ్మవాదులు = వేదము నుచ్చరించువారి; చేన్ = చేత; యజ్ఞ = యజ్ఞముల; కర్మములు = పనుల;
 అందున్ = లో; అగ్ని = అగ్ని; దేవతాకంబులు = దేవతలుగా కలవి; ఐన = అయినట్టి; ఇష్టులన్ =
 యాగములందు {ఇష్టి - కోరికల సాదనకై చేయు యజ్ఞములు}; తత్తత్ = ఆయా; నామంబుల్ = పేర్ల;
 చేతన్ = తో; చేయంబడుచున్ = చేయబడుతూ; ఉండు = ఉండును; ఆ = ఆ; అగ్నులు = అగ్నులు;
 ఎవ్వరు = ఎవరు; అనినన్ = అనగా; అగ్నిష్వాత్తులు = అగ్నిష్వాత్తులు {అగ్నిష్వాత్తులు -
 అగ్నికలవారు}; బర్హిషదులు = బర్హిషదులు {బర్హిషదులు - బర్హి (దర్భ)లందు కలవారు}; సౌమ్యులు =
 సౌమ్యులు {సౌమ్యులు - సోమమునకు చెందినవారు}; పితలు = పితలు {పితలు - పూర్వ
 వంశీకులకు చెందినవారు, పితా (దహింప) చేయువారు}; ఆజ్యపులు = ఆజ్యపులు {ఆజ్యపులు -
 ఆజ్యము (నేతి)ని తాగువారు}; సాగ్నులు = సాగ్నులు {సాగ్నులు - మంటలతో నుండువారు};
 నిరగ్నులు = నిరగ్నులు {నిరగ్నులు - మంటలేక నుండువారు}; అనన్ = అనగా; ఏడు = ఏడు (7);
 తెఱంగులు = విధములుగ; ఐ = అయ్యి; ఉందురు = ఉంటారు; దాక్షాయణి = దక్షనిపుత్రిక; అగు =
 అయిన; స్వధ = స్వధ {స్వధ - స్వయముగ (తనకుతానై) ధరించునామె, సత్తువ}; అను = అనెడి;
 ధర్మపత్ని = భార్య; అందున్ = అందు; వారల = వారి; వలన = వలన; వయునయున్ = వయున
 {వయున - జ్ఞానము, తెలివి కలామె}; ధారిణియున్ = ధారిణి {ధారిణి - ధారణాశక్తి కలామె }; అను
 = అనెడి; ఇద్ధున్ = ఇద్ధరు; కన్యలు = ఆడపిల్లలు; ఉదయించి = పుట్టి; జ్ఞాన = జ్ఞానము; విజ్ఞాన =
 విజ్ఞానములలో; పారగులు = బహునేర్పరులు; అగుచున్ = అవుతూ; బ్రహ్మనిష్ఠలు = బ్రహ్మనిష్ఠ
 కలవారు; ఐ = అయ్యి; పరిగిరి = ప్రసిద్ధిచెందిరి; వెండియున్ = తరువాత.

భావము:

ఇంకా అగ్నిదేవునకు దక్షుని కుమార్తె అయిన స్వాహాదేవి అనే భార్య వల్ల పావకుడు,
 పవమానుడు, శుచి అనే ముగ్గురు కొడుకులు కలిగారు. ఆ ముగ్గురివల్ల నలభైఐదు విధాలైన
 అగ్నులు ఉద్భవించాయి. తాత, తండ్రులతో కూడి మొత్తం నలభైతొమ్మిది అగ్నులు అయినాయి.
 అగ్నిష్వాత్తులు, బర్హిషదులు, సౌమ్యులు, పితలు, ఆజ్యపులు, సాగ్నులు, నిరగ్నులు అని ఏడు విధాలైన
 ఆ అగ్నుల నామాలతో బ్రహ్మవాదులైనవారు యజ్ఞకర్మలలో ఇష్టులు నిర్వహిస్తూ ఉంటారు. దక్ష
 ప్రజాపతి పుత్రిక అయిన స్వధ అనే భార్యవల్ల ఆ అగ్నులకు వయున, ధారిణి అనే ఇద్దరు కన్యలు
 పుట్టారు. వారిద్దరూ జ్ఞాన విజ్ఞాన పరాయణలు. బ్రహ్మనిష్ఠ కలవారు.

చతుర్థ స్కంధము : ఈశ్వర దక్షుల విరోధము

4-35-సీ.

దక్షప్రజాపతి తనయ యా భవుని భా-

ర్యయు ననఁ దగు సతి యను లతాంగి

సతతంబుఁ బతిభక్తి సలుపు చుండియుఁ దనూ-

జాతలాభము నందఁ జాలదయ్యె;

భర్గుని దెసఁ జాలఁ బ్రతికూలుఁ డైనట్టి-

తమ తండ్రిమీఁది రోషమునఁ జేసి

వలనేది తా ముగ్ధవలె నిజయోగ మా-

ర్గంబున నాత్మదేహంబు విడిచె;"

4-35.1-తే.

నని మునీంద్రుఁడు వినిపింప నమ్మహాత్ముఁ

డైన విదురుండు మనమున నద్భుతంబు

గ్రదురఁ దత్కథ విన వేడ్య గడలుకొనఁగ

మునివరేణ్యునిఁ జూచి యిట్లనియె మఱియు.

టీకా:

దక్షప్రజాపతి = దక్షప్రజాపతి యొక్క; తనయ = పుత్రిక; ఆ = ఆ; భవుని = శివుని; భార్య = భార్య;

అనన్ = అనుటకు; తగు = తగిన; సతి = సతీదేవి {సతి - సత్ అను అస్తిత్వము యైన శక్తిరూపి};

అను = అనెడి; లతాంగి = స్త్రీ {లతాంగి - లతవంటి అంగి (అంగములు, దేహము) కలామె, స్త్రీ};

సతతంబున్ = ఎల్లప్పుడును; పతిభక్తి = పతియెడలిభక్తి; సలుపుచుండియున్ = చేస్తున్నప్పటికిని;

తనూజాత = సంతాన {తనూజాత - తనువు (దేహమున) జాతము (పుట్టినది), సంతానము};

లాభమున్ = సాఫల్యమును; అందజాలదు = పొందలేనిది; అయ్యెన్ = ఆయెను; భర్గుని = శివుని;

దెసన్ = వైపు; చాలన్ = మిక్కిలి; ప్రతికూలుడు = వ్యతిరీక్తము కలవాడు; ఐనట్టి = అయినట్టి; తమ =

తమ యొక్క; తండ్రి = తండ్రి; మీది = అందు కలిగిన; రోషమునన్ = రోషము; చేసి = వలన; వలనేది = వేరుపాయములేనిదై; తాన్ = తను; ముగ్ధ = అమాయకురాలు; వలె = వలె; నిజ = తన; యోగ = యోగమునకు చెందిన; మార్గంబునన్ = విధానములో; ఆత్మ = తన; దేహంబున్ = శరీరమును; విడిచె = వదిలెను; అని = అని.

ముని = మునులలో; ఇంద్రుడు = శ్రేష్ఠుడు; వినిపింపన్ = చెప్పగా; ఆ = ఆ; మహాత్ముడు = గొప్పఆత్మ కలవాడు; ఐన = అయిన; విదురుండు = విదురుడు; మనమునన్ = మనసులో; అద్భుతంబు = ఆశ్చర్యకరమైన యాసక్తి; కదురన్ = విజృంభించగ; తత్ = ఆ; కథన్ = కథను; వినన్ = వినుటకు; వేడ్క = కుతూహలము; కడలుకొనగా = ఉప్పొంగగ (కడలుకొను - కడ (చివర) వరకు కొను (తీసుకుపోవు), మిక్కిలి వ్యాపించు); ముని = మునులలో; వరేణ్యునిన్ = ఉత్తముని; చూచి = చూసి; ఇట్లు = ఇలా; అనియెన్ = పలికెను; మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

దక్షప్రజాపతి కూతురు, పరమశివుని భార్య అయిన సతీదేవి తన పతిని అనునిత్యం మిక్కిలి భక్తితో సేవించినా ఆమెకు సంతానం కలుగలేదు. పరమేశ్వరునిపట్ల పగబూనిన తన తండ్రిమీద కోపించి ఆ ఉత్తమ ఇల్లాలు యోగమార్గంలో తన శరీరాన్ని పరిత్యజించింది." అని మైత్రేయుడు విదురునితో చెప్పాడు. విదురుడు ఆశ్చర్యపడి ఆ వృత్తాంతమంతా తెలుసుకోవాలనే కుతూహలం కలుగగా ఆ మునీంద్రుని ఇలా ప్రశించాడు.

4-36-^{సీ}.

"చతురాత్మ! దుహితృవత్స్వలుడైన దక్షుండు-

దన కూతు సతి ననాదరము చేసి

యనయంబు నఖిలచరాచర గురుడు ని-

ర్వైరుండు శాంతవిర్రహుడు ఘనుడు

జగముల కెల్లను జర్చింప దేవుండు-

నంచితాత్మారాము డలఘుమూర్తి

శీలవంతులలోన శ్రేష్ఠుండు నగునట్టి-

భవునందు విద్వేషపడుట కేమి

కారణము? సతి దా నేమి కారణమున

విడువరానట్టి ప్రాణముల్ విడిచె? మఱియు

శ్వశుర జామాతృ విద్వేష సరణి నాకు

దెలియ నానతి యిమ్ము సుధీవిధేయ!"

టీకా:

చతురాత్మ = చతురమైన స్వభావము కలవాడు; దుహితృ = పుత్రిక లండు; వత్సలుండు =
వాత్సల్యము అధికముగ కలవాడు; ఐన = అయిన; దక్షుండు = దక్షుడు; తన = తన యొక్క; కూతున్
= పుత్రికను; సతి = సతీదేవిని; అనాదరము = అనాపేక్ష; చేసి = చేసి; అనయంబున్ = అవశ్యము;
అఖిల = సమస్తమైన; చరాచర = చరాచరములు అన్నిటికిని; గురుడు = కాపాడువాడు; నిర్వైరుండు
= శత్రుత్వము లేనివాడు; శాంతవిగ్రహుడు = శాంతమైన స్వరూపము కలవాడు; ఘనుడు =
గొప్పవాడు; జగముల్ = భువనముల; ఎల్లన్ = అన్నిటికిని; చర్చింపన్ = తరచిచూసిన; దేవుండు =
దేవుడు; అంచిత = ఒప్పుతున్న; ఆత్మారాముడు = ఆత్మ యందు విహరించువాడు; అలఘుమూర్తి =
గొప్పవాడు (అలఘుమూర్తి - అలఘు (చిన్నదికాని, పెద్దదైన) మూర్తి (మూర్తిత్వము కలవాడు),
గొప్పవాడు); శీలవంతులు = శీలము కలవారి; లోనన్ = అందు; శ్రేష్ఠుండు = ఉత్తముడు; అగునట్టి =
అయినట్టి; భవుని = శివుని; అందున్ = ఎడల; విద్వేష = మిక్కిలి ద్వేషము; పడుటకున్ =
చెందుటకు; ఏమి = ఏమిటి.

కారణము = కారణము; సతి = సతీదేవి; ఏమి = ఏమి; కారణమున = కారణమువలన; విడువరాని =
వదలకూడని; ప్రాణముల్ = ప్రాణములను; విడిచెన్ = వదలెను; మఱియున్ = ఇంకను; శ్వశుర =
మామ; జామాతృ = అల్లుళ్ళ; విద్వేష = విరోధము యొక్క; సరణి = తీరు; నాకున్ = నాకు; తెలియన్
= తేలియునట్లు; ఆనతిమ్ము = సెలవు; ఇమ్ము = చేయుము; సుధీవిధేయ = సద్బుద్ధి కలవారికి
విధేయుడ.

భావము:

"చతురస్వభావం కలవాడా! సజ్జనవిధేయా! తన పుత్రికలపై ప్రేమ గల దక్షుడు సతీదేవిని ఎందుకు అవమానించాడు? సమస్త చరాచరాలకు గురువు, ఎవరినీ ద్వేషింపనివాడు, ప్రశాంతమూర్తి, మహానుభావుడు, ఎల్ల లోకాలకు దేవుడు, ఆత్మారాముడు, విశ్వేశ్వరుడు, శీలవంతులలో అగ్రేసరుడు అయిన మహాదేవుని దక్షుడు ద్వేషించడానికి కారణం ఏమిటి? ఏ కారణంగా సతీదేవి తన ప్రాణాలు విడిచింది? మామయైన దక్షునికి, అల్లుడైన శివునికి విరోధం ఎలా సంభవించింది? నాకు ఈ కథను దయచేసి సెలవీయండి."

4-37-క.

అని యడిగిన నవిదురునిఁ

గనుఁగొని మైత్రేయుఁ డనియెఁ గౌతుక మొప్పన్

"విను మనఘ! తొల్లి బ్రహ్మలు

జన నుతముగఁ జేయునట్టి సత్రముఁ జూడన్.

టీకా:

అని = అని; అడిగిన = అడగగ; ఆ = ఆ; విదురునిన్ = విదురుని; కనుగొని = చూసి; మైత్రేయుడు = మైత్రేయుడు; అనియెన్ = పలికెను; కౌతుకము = కుతూహలము; ఒప్పన్ = అతిశయించగ; వినుము = వినుము; అనఘ = పుణ్యుడ; తొల్లి = పూర్వము; బ్రహ్మలు = బ్రహ్మవేత్తలు; జన = ప్రజలు; నుతముగ = స్తుతింపబడునట్లు; చేయున్ = చేస్తున్న; అట్టి = అటువంటి; సత్రమున్ = యజ్ఞము; చూడన్ = చూచుటకు.

భావము:

అని అడిగిన విదురునకు మైత్రేయ మహర్షి ఇలా చెప్పాడు. "పుణ్యాత్మా! విను. పూర్వం బ్రహ్మవేత్తలు ప్రారంభించిన మహాయజ్ఞాన్ని చూడటానికి....

4-38-చ.

సరసిజగర్భ యోగిజన శర్వ సుపర్వ మునీంద్ర హవ్యభు

క్ష్మరమ ఋషిప్రజాపతులు భక్తి మెయిం జనుదెంచి యుండ న

తరణిసమాన తేజఁడగు దక్షుఁడు వచ్చినఁ దత్సదస్య లా

దరమున లేచి; రప్పుడు పితామహ భర్తలు దక్క నందఱున్.

టీకా:

సరసిజగర్భ = బ్రహ్మదేవుడు {సరసిజగర్భుడు - సరసిజ (పద్మము)న గర్భుడు (పుట్టినవాడు),
బ్రహ్మదేవుడు}; యోగి = యోగులైన; జన = జనులు; శర్వ = శివుడు; సుపర్వ = దేవతలు; మునీంద్ర =
మునులలో శ్రేష్ఠులు; హవ్యభుక్ = అగ్నిహోత్రుడు {హవ్యభుక్కు - హవ్యములను భుజించువాడు,
అగ్నిహోత్రుడు}; పరమఋషి = గొప్పఋషులు; ప్రజాపతులున్ = ప్రజాపతులు; భక్తిన్ = భక్తి;
మెయిన్ = కలిగి; చనుదెంచి = వచ్చి; ఉండన్ = ఉండగ; ఆ = ఆ; తరణి = సూర్యునితో; సమాన =
సమానమైన; తేజఁడు = తేజస్సు కలవాడు; అగు = అయినట్టి; దక్షుడు = దక్షుడు; వచ్చినన్ = రాగా;
తత్ = ఆ; సదస్యలు = సభ్యులు; ఆదరమునన్ = ఆదరముతో; లేచిరి = నిలబడిరి; అప్పుడు =
అప్పుడు; పితామహ = బ్రహ్మదేవుడు; భర్తలున్ = శంకరులు; తక్క = తప్పించి; అందఱున్ =
అందరు.

భావము:

శివుడు, బ్రహ్మ, యోగీశ్వరులు, దేవతలు, మునీంద్రులు, మహర్షులు, ప్రజాపతులు మొదలైన వారంతా
పరమానందితో వచ్చారు. అప్పుడు అక్కడికి సూర్యతేజస్సుతో ప్రకాశిస్తూ దక్షుడుకూడ వచ్చాడు.
దక్షుని చూడగానే బ్రహ్మ, శివుడు తప్ప సభలోనివారందరూ లేచి నిలబడ్డారు.

4-39-క.

చనుదెంచిన యా దక్షుఁడు

వనజజనకు మ్రొక్కి భక్తివశులై సభ్యుల్

తనకిచ్చిన పూజలు గై

కొని యర్హాసనమునందుఁ గూర్చుండి తగన్.

టీకా:

చనుదెంచిన = వచ్చిన; ఆ = ఆ; దక్షుడు = దక్షుడు; వనజజున్ = బ్రహ్మదేవుని {వనజజుడు -
వనజము (పద్మము)న జుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; కున్ = కి; మొక్కి = నమస్కరించి; భక్తిన్
= భక్తికి; వశులు = చెందినవారు; ఐ = అయ్యి; సభ్యుల్ = సభలోనివారు; తనకున్ = తనకు; ఇచ్చిన =
చేసిన; పూజలు = గౌరవములను; కైకొని = స్వీకరించి; అర్హ = అర్హమైన; ఆసనమున్ = పీఠమున;
అందున్ = లో; కూర్చొండి = కూర్చుని; తగన్ = తగినట్లు.

భావము:

వచ్చిన దక్షుడు బ్రహ్మకు నమస్కరించాడు. సభ్యులు భక్తితో తనకు చేసిన పూజలను
అందుకున్నాడు. తనకు తగిన పీఠంపై కూర్చొని...

4-40-తే.

తన్నుఁ బొడగని సభ్యు లందఱును లేవ

నాసనము దిగనట్టి పురారివలను

గన్నుఁ గొనలను విస్ఫులింగములు సెదరఁ

జూచి యిట్లను రోషవిస్ఫురణ మెఱయ.

టీకా:

తన్నున్ = తనను; పొడగని = చూసి; సభ్యులు = సభలోనివారు; అందఱునున్ = అందరు; లేవన్ =
లేవగా; ఆసనమున్ = ఆసనమును; దిగని = లేవని; అట్టి = అటువంటి; పురారి = శంకరుని; వలను
= వైపు; కన్ను = కళ్ళ; గవలను = జంటయందు; విస్ఫులింగములు = అగ్నికణములు; చెదరన్ =
గ్రక్కుతుండగ; చూచి = చూసి; ఇట్లు = ఇలా; అను = అనెను; రోష = రోషము; విస్ఫురణ =
అతిశయము; మెఱయ = బయల్పడుతుండగ.

భావము:

తనను చూచి సభ్యులందరూ లేచి నిలబడగా గద్దె దిగని శివునివైపు తన కంటికోనలనుండి మంటలు విరజిమ్ముతూ చూచి కోపంతో (ఇలా అన్నాడు).

4-41-తే.

"వినుడు మీరలు రొదమాని విబుధ ముని హు

తాశనాది సురోత్తములార! మోహ

మత్సరోక్తులు గావు నా మాట"లనుచు

వారి కందఱ కా పురవైరిఁ జూపి.

టీకా:

వినుడు = వినండి; మీరలు = మీరు; రొద = శబ్దముచేయుట; మాని = మాని; విబుధ = దేవతలు; ముని = మునులు; హుతాశన = అగ్నిహోత్రుడు; ఆది = మొదలైన; సురోత్తములార = దేవతలలో ఉత్తములార; మోహ = మోహముతోను; మత్సర = మత్సరముతోను కూడిన; ఉక్తులు = చెప్పుతున్నవి; కావు = కావు; నా = నా యొక్క; మాటలు = మాటలు; అనుచున్ = అంటూ; వారి = వారి; కిన్ = కి; అందఱ = అందఱి; కిన్ = కి; ఆ = ఆ; పురవైరి = శివుని {పురవైరి - త్రిపురాసురుని వైరి, శంకరుడు}; చూపి = చూపిస్తూ.

భావము:

"దేవతలారా! మునులారా! మీరందరూ సద్గు చేయకుండా వినండి. నా మాటలు అజ్ఞానంతో, అసూయతో పలికేవి కావు" అని వారందరికీ శివుని చూపించి...

4-42-నీ.

"పరికింప నితడు దిక్ష్వాలయశోహని-

కరుఁ డీ క్రియాశూన్యపరుని చేతఁ

గరమొప్ప సజ్జనాచరితమార్గము దూపి-

తం బయ్యె; నెన్న గతత్రపుండు
మహితసావిత్రీ సమానను సాధ్య న-
స్మృతనూజను మృగశాబనేత్ర
సకల భూమీసుర జన సమక్షమున మ-
ర్కటలోచనుఁడు కరగ్రహణ మర్థిఁ

4-42.1-తే.

జేసి తా శిష్యభావంబుఁ జెందు టాత్మఁ
దలచి ప్రత్యుద్ధమాభివందనము లెలమి
నడపకుండిన మాననీ; నన్నుఁ గన్న
నోరిమాటకుఁ దన కేమి గోరువోయె.

టీకా:

పరికింపన్ = చర్చించి చూడ; ఇతడు = ఇతను; దిక్పాల = దిక్పాలకుల యొక్క (దిక్పాలకులు -
అష్టదిక్పాలకులు - 1 ఇంద్రుడు తూర్పు దిక్కునకు 2 అగ్ని ఆగ్నేయ దిక్కునకు 3 యముడు దక్షిణ
దిక్కునకు 4 నిరృతి నైఋతి దిక్కునకు 5 వరుణుడు పడమటి దిక్కునకు 6 వాయువు వాయవ్య
దిక్కునకు 7 కుబేరుడు ఉత్తర దిక్కునకు 8 ఈశానుడు ఈశాన్య దిక్కునకు పరిపాలకులు); యశన్
= కీర్తికి; హాని = నష్టము; కరుడు = కలిగించువాడు; ఈ = ఈ; క్రియా = చేయు పనులు; శూన్య =
ఏమిలేక; పరుని = ఉండువాని; చేతన్ = చేత; కరమొప్పన్ = నిశ్చయముగ; సజ్జన = మంచివారిచే;
ఆచరిత = ఆచరింపబడుతున్న; మార్గము = విధానము; దూషితంబు = దూషింపబడినది; అయ్యెన్
= అయినది; ఎన్నన్ = ఎంచిచూడగ; గతత్రపుండు = సిగ్గు లేనివాడు (గతత్రపుడు - గత (పోయిన)
త్రపుడు (సిగ్గు కలవాడు)); మహిత = గొప్ప; సావిత్రీ = సావిత్రీదేవికి; సమాననున్ =
సమానమైనామెను; సాధ్యున్ = స్త్రీని (సాధ్య - సాధుస్వభావురాలు, స్త్రీ); అస్మత్ = నా యొక్క;
తనూజనున్ = పుత్రికను; మృగశాబనేత్రన్ = స్త్రీని (మృగశాబనేత్ర - లేడివంటి కన్నులు కలామె, స్త్రీ);
సకల = సమస్తమైన; భూమీసుర = బ్రాహ్మణ (భూమీసురులు - భూమి మీది దేవతలు,
బ్రాహ్మణులు); జన = జనముల; సమక్షమున = సమక్షములో; మర్కట = ఎగుడుదిగుడు; లోచనుడు
= కన్నులు కలవాడు; కరగ్రహణము = చేపట్టుట (కరగ్రహణము - చేతిని గ్రహించి, వివాహము

చేసికొనుట; అర్థిన్ = కోరి; చేసి = చేసి.

తాన్ = తను; శిష్యభావమున్ = శిష్య సమాన భావము; చెందుటన్ = చెందుటను; ఆత్మన్ = మనసున; తలచి = తలచుకొని; ప్రత్యుద్గమ = లేచివచ్చి; అభివందనములున్ = గౌరవపూర్వక నమస్కారములు; ఎలమిన్ = ఆసక్తిగ; నడపకుండినన్ = చేయకపోతే; మాననీ = పోనీ; నన్నున్ = నన్ను; కన్న = చూసినందుకు; నోరిమాట = నోటిమాటకు; తనకున్ = తనకి; ఏమి = ఏమి; గోరు = చిన్నతనము; పోయెన్ = అయిపోతుంది.

భావము:

"ఈ శివుడు దిక్పాలకుల కీర్తికి హాని చేసేవాడు. ఇతడు క్రియాశూన్యుడు. సత్పురుషులు నడిచే మార్గం ఇతనివల్ల చెడిపోయింది. ఇతనికి సిగ్గు లేదు. లేడి కన్నులు కలిగి, సావిత్రీదేవివంటి సాధ్వీశిరోమణి అయిన నా కుమార్తెను ఈ కోతికన్నులవాడు పెద్దల సమక్షంలో కోరి పెండ్లి చేసుకున్నాడు. తన శిష్యభావాన్ని తలచుకొని నాకు ఎదురువచ్చి నమస్కరించకపోతే పోనీయండి. నన్ను చూచి పలుకరిస్తే తన నోటి ముత్యాలు రాలిపోతాయా?

4-43-^{సీ}.

అనయంబు లుప్తక్రియాకలాపుఁడు మాన-

హీనుఁడు మర్యాదలేని వాఁడు

మత్తప్రచారుఁ డున్మత్తప్రియుఁడు దిగం-

బరుఁడు భూతప్రేత ప్రరివృతుండు

దామస ప్రమథ భూతములకు నాథుండు-

భూతిలిప్తుం డస్థిభూషణుండు

నష్టశౌచుండు నున్మదనాథుఁడును దుష్ట-

ప్రాదయుఁ డుగ్రుఁడును బరేతభూ ని

4-43.1-తే.

క్రీతనుఁడు వితతస్త్రస్తక్రీశుఁ డశుచి

యయిన యితనికి శివనాముఁ డను ప్రవాద

మెటులు గలిగె? నశివుఁ డగు వితని నెఱిఁగి

యెఱిఁగి వేదంబు శూద్రున కిచ్చినటులు.

టీకా:

అనయంబున్ = ఎప్పుడు, నీతి కానట్టి; లుప్త = శూన్యమైమపోయిన; క్రియా = పనులు,
యజ్ఞకర్మములు; కలాపుడు = చేయుటలు కలవాడు; మాన = శీలము, అభిమానము; హీనుడు =
లేనివాడు; మర్యాద = మర్యాద, నియమములు; లేనివాడు = లేనట్టివాడు; మత్తప్రచారుడు = మత్తెక్కి
తిరుగువాడు, మిక్కిలి ప్రచారము కల వాడు; ఉన్నత్తప్రియుడు = పిచ్చివారి కిష్టుడు, మిక్కిలి (వెట్టి)
ప్రేమస్వభావి; దిగంబరుడు = దిక్కులే అంబరముగా కలవాడు; భూతప్రేత = భూతప్రేతములుచేత;
పరివృతుండు = చుట్టబడి యుండువాడు; తామస = తమోగుణము కల; ప్రమథ = ప్రమథ;
భూతముల్ = గణముల; కున్ = కి; నాథుండు = నాయకుడు; భూతి = బూడిద, విభూతి; లిప్తుండు =
పూసుకొనువాడు; అస్థి = ఎముకలు; భూషణుండు = అలంకారములుగ కలవాడు; నష్టశౌచుండు =
కోల్పోయిన శుచిత్వము కలవాడు; ఉన్నదనాథుఁడును = అమితమైన మదము కలవారికి
నాయకుడు, ఉన్నదులను భూతగణములకు నాయకుడు; దుష్టహృదయుడు = దుష్టమైన మనసు
కలవాడు; ఉగ్రుడు = ఉగ్రరూపము కలవాడు; పరేతభూమినికేతనుడు = శ్మశానవాసి;
వితతస్తంత = మిక్కిలి విరబోసుకొన్న; కేశుడు = కేశములు కలవాడు; అశుచి = శుచిత్వము లేనివాడు;
అయిన = అయినట్టి; ఇతని = ఇతని; కిన్ = కి; శివ = శివ యనెడి; నాముడు = పేరుబడ్డవాడు; అను
= అనెడి; ప్రవాదము = తప్పుడు ప్రచారము; ఎటులన్ = ఎలా; కలిగెన్ = కలిగినది; అశివుడు =
అశుభమైనవాడు; అగు = అయినట్టి; ఇతనినన్ = ఇతనిని; ఎఱిగియెఱిగి = బాగ తెలిసి కూడ; =
వేదంబున్ = వేదములను; శూద్రున్ = శూద్రుని; కిన్ = కి; ఇచ్చినటుల = ఇచ్చినట్లు.

భావము:

దక్షుడు శివుని ఇలా నిందిస్తున్నా స్తుతి కూడ స్ఫురిస్తున్న చమత్కారం ఉన్న పద్యం యిది -
ఇతను ఎప్పుడు వేదకర్మ లాచరించని వాడు. (కర్మలు చేయని వాడు అంటే పూర్తిగా కర్మలకు
అతీతుడు); మానాభిమానాలు లేని వాడు. (మానం లేనివాడు అంటే గౌరవ అగౌరవాలు పట్టని
వాడు); నియమాలు లేని వాడు. (మర్యాద లేదంటే దేశకాలాలకి తరతమ భేదాలకి అతీతుడు);
మత్తెక్కి తిరుగు వాడు. (ఆత్మానందంలో మెలగు వాడు); పిచ్చివారి కిష్టుడు. (ఉన్నతాకారంలో మెలగే

సిద్ధులకు ఇష్టుడు); నగ్నంగా ఉంటాడు. (దిగంబరుడు ఆకాశ అంతరిక్షాలు దేహంగా కలవాడు); భూతాలు ప్రేతాలు ఎప్పుడు చుట్టూ ఉంటాయి. (పంచభూతాలు మరణానంతర జీవాత్మలు కూడ ఆశ్రయించి ఉంటాయి); తమోగుణం గల ప్రమథ గణాలకు నాయకుడు. బూడిద పూసుకుంటాడు. (ఆది విరాగి కనుక వైరాగ్య చిహ్న మైన విభూతి రాసుకుంటాడు); ఎముకలు అలంకారాలుగా ధరిస్తాడు. (అస్థి భూషణుడు అంటే బ్రహ్మ కపాలాలు ధరిస్తాడు); అపవిత్రుడు. (శౌచాశౌచాలకి అతీత మైన వాడు); మదించి తిరుగువారికి, పిచ్చి వారికి నాయకుడు (ఉన్మదులనే భూతగణాలకి అధిపతి. లౌకిక విలువలు లెక్కచెయ్యని వాడు); దుష్టబుద్ధి. (దుష్ట అర్థచేసుకోరాని నిగూఢ మనస్సు కలవాడు); ఉగ్రమైన స్వభావం కల వాడు. (ఉగ్రుడు అంటే రుద్రుడు); శ్మశాన వాసి. (మరణ స్థితులకు అవ్వల నుండు వాడు); జుట్టు విరబోసుకొని ఉంటాడు. (సంకోచ సందేహాదులకు అతీతుడు); శుచి శుభ్రం లేకుండా మలినదేహంతో ఉంటారు. (అశుచి అంటే సర్వం తానే కనుక శుచి అశుచి భేదాలు లేని వాడు); అలాంటి వాడికి శివుడు అని ఎందుకో అసందర్భంగా పిలుస్తారు. శివుడు అంటే శుభాలను కలిగించే వాడు అని చూడొద్దా. (శివనాముడను ప్రవాదము పేరుకు మాత్రమే శివుడు అనటం అసందర్భం); ఇంతటి అశివుడు అని తెలిసికూడ, శూద్రునికి వేదాలు చెప్పినట్లు, శివుడు అని పేరు పెట్టారు.

4-44-వ.

ఇతనికి నన్మత్తనూజను విధిప్రేరితుండనై యిచ్చితి."

టీకా:

ఇతని = ఇతని; కిన్ = కి; అన్మత్ = నా యొక్క; తనూజనున్ = పుత్రికను (తనూజ - దేహమున పుట్టినది, సుత); విధి = కర్మచేత, బ్రహ్మదేవునిచేత; ప్రేరితుడను = ప్రేరేపింపబడినవాడను; ఐ = అయ్యి; ఇచ్చితి = వివాహము చేసితి.

భావము:

ఇతనికి బ్రహ్మ మాట విని నా పుత్రికను ఇచ్చాను."

4-45-క.

అని యిట్టులు ప్రతికూల వ

చనములు దక్షుండు పలికి శపియింతును శ

ర్వుని నని జలములు గొని కర

మున నిలిపి యిటులనె రోషమున ననఘాత్మా!

టీకా:

అని = అని; ఇట్టుల = ఈ విధముగ; ప్రతికూల = వ్యతిరేకపు; వచనములు = మాటలు; దక్షుండు = దక్షుడు; పలికి = పలికి; శపియింతును = శపిస్తాను; శర్వుని = శంకరుని; అని = అని; జలములు = నీరు; కొని = తీసుకొని; కరమున = చేతిలో; నిలిపి = ఉంచుకొని; ఇటుల = ఇలా; అనెన్ = పలికెను; రోషమునన్ = రోషముతో; అనఘాత్మా = పుణ్యాత్మా.

భావము:

అని ఈ విధంగా దక్షుడు నిందించి "శంకరుని శపిస్తాను" అంటూ శాపజలాలను చేతిలో తీసికొని రోషంతో ఇలా అన్నాడు.

4-46-క.

"ఇతఁ డింద్రోపేంద్ర పరీ

వృతుఁడై మఖసమయమున హవిర్భాగము దే

వతలం గూడఁగ మహిత ని

యతిఁ బొందక యుండుఁగాక యని శపియించెన్."

టీకా:

ఇతడు = ఇతడు; ఇంద్ర = ఇంద్రునిచేతను; ఉపేంద్ర = విష్ణువుచేతను; పరీవృతుడు =

పరివేష్టించబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; మఖ = యజ్ఞముల; సమయమునన్ = సమయములలో;

హవిర్భాగము = హవిస్సునందలి భాగము; దేవతలన్ = దేవతలతో; కూడఁగ = కలిసి గ్రహించు;

మహిత = గొప్ప; నియతిన్ = భాగ్యమును; పొందక = పొందకుండగ; ఉండుగాక = పోవుగాక; అని = అని; శపియించెన్ = శపించెను.

భావము:

"ఈ శివుడు ఇంద్రుడు, విష్ణువు మొదలైన దేవతలతోపాటు యజ్ఞంలో హవిర్యాగం పొందకుండు గాక!" అని శపించాడు.

4-47-వ.

ఇట్లు దక్షుండు పల్కిన గర్జితవాక్యంబులు వినిందితంబు లగుం గాని యాథార్థ్యంబున వాస్తవంబు లగుచు భగవంతుండగు రుద్రునందు నిందితంబులు గాక స్తుతి రూపంబున నొప్పె; దదనంతరంబ రుద్రునకు శాపం బిచ్చిన కారణంబున దక్షుండు సదస్యముఖ్యులచే 'నకృత్యం' బని నిషేధింపబడి ప్రవృద్ధంబయిన క్రోధంబుతోడ నిజనివాసంబునకుం జనియె; నంత గిరిశానుచరాగ్రేసరుం డగు నందికేశ్వరుండు దక్షుండు నిటలాక్షుని శపియించిన శాపంబు, నతనిఁ బల్కిన యనర్థవాక్యంబులును విని కోపారుణితలోచనుండై యిట్లను "నీ దక్షుండు మర్త్యశరీరంబు శ్రేష్ఠంబు గాఁ దలఁచి యప్రతిద్రోహియైన భగవంతునందు భేదదర్శియై యపరాధంబుఁ గావించె; నిట్టి మూఢాత్ముండు దత్త్య విముఖుం డగు; మఱియుం గూటధర్మంబు లయిన నివాసంబుల గ్రామ్యసుఖకాంక్షలం జేసి సక్తుండై యర్థవాదంబు లైన వేదంబులచేత నష్టమనీషం గలిగి కర్మతంత్రంబు విస్తృతంబు చేయు; వెండియు దేహాదికంబు లుపాదేయంబులు గాఁ దలఁచుచు బుద్ధిచేత నాత్మతత్త్వంబు మఱిచి వర్తించుచుఁ బశుప్రాయుండై స్త్రీకాముండు నగు; నిదియునుం గాక దక్షుం డచిరకాలంబున మేషముఖుం డగు"నని మఱియు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; దక్షుండు = దక్షుడు; పల్కిన = పలికినట్టి; గర్జిత = నిందాపూర్వక; వాక్యంబులు = పలుకులు; వినిందితంబులు = మిక్కిలి నిందించుటలు; అగున్ = అవుతాయి; కాని = కాని; యథార్థ్యంబునన్ = నిజానికి, అర్థానుసారము; వాస్తవంబులున్ = వాస్తవములు; అగుచున్ = అవుతూ; భగవంతుండు = భగవంతుడు; అగు = అయిన; రుద్రున్ = శివుని (రుద్రుడు - రౌద్రము (కోపము) కలవాడు, శివుడు); అందున్ = ఎడల; నిందితంబులు = నిందలు; కాక = కాకుండగ; స్తుతి

= పొగడుచున్; రూపంబునన్ = విధముగ; ఒప్పెన్ = ఒప్పినవి; తదనంతరంబ = తరువాత; రుద్రున్
 = శివుని; కున్ = కి; శాపంబున్ = శాపమును; ఇచ్చిన = ఇచ్చిన; కారణంబునన్ = కారణమువలన;
 దక్షుండు = దక్షుడు; సదస్య = సభలోని; ముఖ్యుల = పెద్దల; చేన్ = చేత; అకృత్యంబు = కానిపని; అని
 = అని; నిషేధింపబడి = నిషేధింపబడి; ప్రవృద్ధంబున్ = పెచ్చుమీరినది; అయిన = అయిన;
 క్రోధంబున్ = కోపము; తోడన్ = తోటి; నిజ = తన; నివాసంబున్ = గృహమున; కున్ = కు; చనియె =
 వెళ్ళెను; అంత = అంతట; గిరిశ = శివుని {గిరిశుడు - గిరి (క్షైలసగిరి)కి ఈశుడు, శంకరుడు};
 అనుచర = అనుచరులలో; అగ్రేసరుండు = మొదటివాడు; అగు = అయిన; నందికేశ్వరుండు =
 నందీశ్వరుడు; దక్షుండు = దక్షుడు; నిటలాక్షుని = శివుని {నిటలాక్షుడు - నిటలమున (నుదుట) అక్షి
 (కన్ను) కలవాడు, శంకరుడు}; శపించిన = శపించిన; శాపంబున్ = శాపమును; అతనిన్ =
 అతనిచేత; పల్కిన = పలుకబడిన; అనర్హ = తగని; వాక్యంబులును = పలుకులు; విని = విని;
 కోపారుణితలోచనుండు = కోపముచేత యెఱ్ఱబడిన కన్నులు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఇట్లు = ఇలా;
 అను = అనెను; ఈ = ఈ; దక్షుండు = దక్షుడు; మర్త్య = మృత్యుచెందు, మానవ; శరీరంబున్ = భౌతిక
 దేహమును; శ్రేష్ఠంబు = ఉత్తమమైనది; కాన్ = అగునట్లు; తలచి = అనుకొని; అప్రతిద్రోహి = ద్రోహిపై
 ప్రతీకారము చేయనివాడు; ఐన = అయినట్టి; భగవంతుని = మహామహిమాన్వితుండు; భేదదర్శి =
 వైమనస్యము చూపువాడు; ఐ = అయ్యి; అపరాధంబు = తప్పు; కావించెన్ = చేసెను; ఇట్టి =
 ఇటువంటి; మూఢాత్ముండు = అవివేకపు మనసున్నవాడు; తత్త్వ = నిజస్వరూపమును;
 విముఖుండు = తిరస్కరించువాడు; అగు = అయిన; మణియున్ = ఇంకను; కూటధర్మంబులు =
 కపటవిధానములు కలవి; అయిన = అయినట్టి; నివాసంబులన్ = గృహములందు;
 గ్రామ్యసుఖకాంక్షలన్ = మోటుకామములపై కాంక్షల; చేసి = అందు; సక్తుండు = చిక్కుకొన్నవాడు; ఐ
 = అయ్యి; అర్థవాదంబులు = స్తుతిమాత్రములు; ఐన = అయినట్టి; వేదంబుల్ = వేదముల; చేతన్ =
 వలన; నష్టమనీషన్ = కోల్పోయిన ప్రజ్ఞ; కలిగి = కలిగి; కర్మతంత్రంబు = వ్రత విధానములను;
 విస్తృతముచేయున్ = ఎక్కువగా చేయును; వెండియున్ = ఇంకను; దేహ = శరీరము;
 ఆదికంబులున్ = మొదలైనవానినె; ఉపాదేయంబులున్ = గ్రహించదగినవి; కాన్ = అగునట్లు;
 తలచుచున్ = అనుకొనుచు; బుద్ధి = మనసు; చేతన్ = అందు; ఆత్మతత్త్వంబున్ = అసలు
 సత్యమును; మఱచి = మరచిపోయి; వర్తించుచు = ప్రవర్తిస్తూ; పశుప్రాయుండు = జంతు
 సమానుడు; ఐ = అయ్యి; స్త్రీకాముండున్ = అమితంగా స్త్రీ సాంగత్యం కోరువాడు, స్త్రీలోలుడు;
 అగున్ = అగును; ఇదియునున్ = ఇంతే; కాక = కాకుండగ; దక్షుండు = దక్షుడు; అచిర = కొద్ది;

కాలంబునన్ = కాలములోనే; మేషముఖుండు = గొట్టె తల కలవాడు; అగున్ = అవును; అని = అని;
మఱియు = ఇంకా.

భావము:

ఈ విధంగా దక్షుడు పలికిన నిందావాక్యాలు పైకి అనుచితాలుగా తోచినా మరొక అర్థంలో
వాస్తవాలై, సముచితాలై పూజ్యుడైన శివునికి పొగడ్తలే అయ్యాయి. ఆ తరువాత శివుని శపించిన
దక్షుణ్ణి చూచి సభ్యులు "నీవు చేసినది చెడ్డపని" అని అడ్డుకోగా, దక్షుడు ఆగ్రహోదగ్గుడై తన
గృహానికి వెళ్ళిపోయాడు. అప్పుడు శివుని సేవకులలో శ్రేష్టుడైన నందికేశ్వరుడు దక్షుడు
పరమేశ్వరుని నిందించడం, శపించడం విని కోపంతో కన్నులెఱ్ఱవారగా ఇలా అన్నాడు "ఈ
దక్షుడు తన మర్త్యశరీరం గొప్పది అని భావించాడు. తనకు తిరిగి కీడు చేయకుండా శాంతుడై ఉన్న
దేవదేవునికి అపరాధం చేశాడు. వీడు భేదదర్శి. ఇటువంటి మూర్ఖునికి తత్త్వదర్శనం లభించదు.
వీడు కుటిల ధర్మాలను ఆశ్రయించి నీచసుఖాలపై కోర్కెలు పెంచుకున్నాడు. వేదాలలోని
అర్థవాదాలను నిజమని నమ్మాడు. దేహమునే ఆత్మగా భావిస్తాడు. అందుచేత వీడు సత్యమైన
ఆత్మతత్త్వాన్ని విస్మరించి పశువుతో సమానమౌతాడు. వీడు స్త్రీలోలుడై చెడిపోతాడు. అంతేకాదు, ఈ
దక్షుడు తొందరలోనే గొర్రెతలవాడు అగుగాక" అని ఇంకా...

4-48-మ.

"అనయంబుం దన మానసంబున నవిద్యన్ ముఖ్యతత్త్వంబు గాఁ

గని గౌరీశుఁ దిరస్కరించిన యసత్కర్మాత్ము నీ దక్షుని

న్ననువర్తించినవారౌ సంసరణకర్తారంభులై నిచ్చలున్

జననం బందుచుఁ జచ్చుచున్ మరల నోజు బుట్టుచున్ వర్తిలున్.

టీకా:

అనయంబున్ = అవశ్యము; తన = తన యొక్క; మానసంబునన్ = మనసులో; అవిద్యన్ =
అవిద్యను; ముఖ్యతత్త్వంబు = ముఖ్యమైన జ్ఞానము; కాన్ = అగునట్లు; కని = దర్శించి; గౌరీశున్ =
శివుని {గౌరీశుడు - గౌరీదేవి భర్త, శంకరుడు}; తిరస్కరించిన = తెగడినట్టి; అసత్కర్మాత్మున్ =
అబద్ధపు కర్మలు కలవానిని; ఈ = ఈ; దక్షునిన్ = దక్షుని; అనువర్తించువారు = అనుసరించి

వర్తించువారు; సంసరణ = సాంసారిక; కర్మారంభులు = కర్మాసక్తులు; ఐ = అయ్య; నిచ్చలున్ = ఎల్లప్పుడున్; జననంబున్ = పుడుతూ; చచ్చున్ = మరణిస్తూ; మరలన్ = మళ్ళీ; ఓజున్ = క్రమముగా; పుట్టుచున్ = పుడుతూ; వర్తిల్లున్ = ప్రవర్తించును.

భావము:

“ఎల్లప్పుడు అజ్ఞానాన్నే జ్ఞానంగా భ్రమించి దేవదేవుడైన మహాదేవుని నిందించిన ఈ మహాపాపిని అనుసరించేవారు సర్వదా సంసారంలో చిక్కుకుని పుడ్తూ చస్తూ మళ్ళీ పుడ్తూ ఉందురు గాక!

4-49-వ.

అదియునుం గాక యీ హరద్వేషులైన ద్విజు లర్థవాద బహుళంబు లైన వేదవాక్యంబుల వలన మధుగంధ సమంబైన చిత్తక్షోభంబుచేత విమోహిత మనస్కులై కర్మాసక్తు లగుదురు; మఱియును భక్త్యాభక్త్య విచారశూన్యులై దేహాది పోషణంబుకొఱకు ధరియింపఁ బడిన విద్యా తపోవ్రతంబులు గలవారలై ధన దేహేంద్రియంబుల యందుఁ బ్రీతిం బొంది యాచకులై విహరింతు;” రని నందికేశ్వరుండు బ్రాహ్మణజనంబుల శపియించిన వచనంబులు విని భృగుమహాముని మరల శపి యింపం బూని యిట్లనియె.

టీకా:

అదియున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; ఈ = ఈ; హరద్వేషులు = శివుని ద్వేషించువారు; ఐన = అయిన; ద్విజులు = బ్రాహ్మణులు; అర్థవాద = స్తుతి మాత్రము, పురుషార్థ మాత్రము; బహుళంబులు = పెచ్చుమీరినట్టివి; ఐన = అయిన; వేదవాక్యంబుల్ = వేదసూత్రాలు; వలనన్ = వలన; మధుగంధ = కల్లు కంపుకి; సమంబు = సమానము; ఐన = అయిన; చిత్తక్షోభంబు = మానసికక్షోభ; చేతన్ = చేత; విమోహిత = మిక్కిలిగ మోహముచెందిన; మనస్కులు = మనసు కలవారు; అ = అయ్య; కర్మా = కర్మల యందు; సక్తులు = చిక్కుకొన్నవారు; అగుదురు = అవుతారు; మఱియును = ఇంకను; భక్త్యాభక్త్య = తిని దగినవి తగనివాటి గురించి; విచారశూన్యులు = భేదములు తెలియనివారు; ఐ = అయ్య; దేహ = శరీరము; ఆదిన్ = మొదలైనవాటి; పోషణంబున్ = పోషించుకొనుటకు; ధరియింపబడిన = గ్రహించిన; విద్యా = విద్యలు; తపన్ = తపస్సులు; వ్రతంబులు = వ్రతములను;

కలవారలు = చెందువారు; ఐ = అయ్యి; ధన = సంపదలు; దేహ = శారీరకము; ఇంద్రియంబుల = ఇంద్రియముల; అందున్ = అందు; ప్రీతిని = మమకారమును; పొంది = పెంపొందించుకొని; యాచకులు = అడుగుకొనువారు; ఐ = అయ్యి; విహరింతురు = ప్రవర్తింతురు; అని = అని; నందికేశ్వరుండు = నందీశ్వరుడు; బ్రాహ్మణజనంబులన్ = బ్రాహ్మణులను; శపించినన్ = శపించినట్టి; వచనంబులు = పలుకులు; విని = విని; భృగు = భృగువు అనెడి; మహాముని = గొప్పముని; మరలన్ = మారు; శపింపన్ = శపించుటకు; పూని = పూనుకొని; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

అంతేకాక శివుని ద్వేషించే ఇందలి బ్రాహ్మణులు అర్థవాదాలతో నిండిన వేదవాక్యాలవల్ల కల్లుకైపు వంటి మనోమాలిన్యంతో కలత చెంది మోహపడి అసత్యర్మలపై ఆసక్తి పెంచుకుంటారు. తినదగినవి, తినదగనివి అనే ఆలోచన నశించి అన్నింటినీ ఆరగిస్తారు. విద్యను, తపస్సును, వ్రతాలను పొట్టకోసమే అవలంబిస్తారు. ధనంమీద, దేహంమీద, ఇంద్రియాలమీద ఆదరాభిమానాలు కలవారై యాచకులై సంచరిస్తారు" అని నందికేశ్వరుడు అచ్చటి బ్రాహ్మణులను శపించాడు. నంది శాపవాక్కులు విని భృగుమహర్షి తిరిగి ఇలా శపించాడు.

4-50-తే.

"వసుధ నెవ్వారు ధూర్జటివ్రతులు వారు
వారి కనుకూలు రగుదు రెవ్వారు వారు
నట్టి సచ్చాస్త్ర పరిపంథు లైన వారు
నవనిఁ బాపండు లయ్యెద" రని శపించె.

టీకా:

వసుధన్ = భూమిపైన; ఎవ్వారు = ఎవరైతే; ధూర్జటి = శివుని; వ్రతులు = దీక్షాపరాయణులొ; వారు = వారు; వారి = వారి; కిన్ = కి; అనుకూలురు = అనుకూలముగ వర్తించువారు; అగుదురు = అయినవారు; ఎవ్వరు = ఎవరో; వారున్ = వారును; అట్టి = అటువంటి; సత్ = మంచి; శాస్త్ర =

శాస్త్రములకు; పరిపంథులున్ = శత్రువులు; ఐన = అయినట్టి; వారు = వారు; అవనిని = భూమ్మీద;
పాపండులు = పాపండులు; అయ్యెదరు = అగుదురు; అని = అని; శపించె = శపించెను.

భావము:

భూలోకంలో శివదీక్షాపరాయణులైన వారు, వారిని అనుసరించే వారు, అటువంటి వారందరు
వేదశాస్త్రాలకు విరోధులైన పాపండులు అగుదురు గాక!

4-51-నీ.

"సకల వర్ణాశ్రమాచార హేతువు, లోక-

మునకు మంగళమార్గమును, సనాత

నముఁ, బూర్వముపిసమ్మతము, జనార్దనమూల-

మును, నిత్యమును, శుద్ధమును, శివంబు,

నార్యపథానుగం బగు వేదమును విప్ర-

గణము నిందించిన కారణమున

నే శివదీక్ష యందేని మధ్యమ పూజ్యుఁ-

డై భూతపతి దైవ మగుచు నుండు

4-51.1-తే.

నందు మీరలు భస్మజటాస్థిధార

ణములఁ దగి మూఢబుద్ధులు నష్టశౌచు

లైనశింతురు పాపండు లగుచు" ననుచు

శాప మొనరించె నా ద్విజసత్తముండు.

టీకా:

సకల = సమస్తమైన; వర్ణ = వర్ణముల {చాతుర్వర్ణములు - 1బ్రాహ్మణ 2క్షత్రియ 3వైశ్య 4శూద్ర}; ఆశ్రమ
= ఆశ్రమముల {చతురాశ్రమములు - 1బ్రహ్మచర్య 2గృహస్థ 3వానప్రస్థ 4సన్యాస}; ఆచార =
ఆచారముల {ఆచారములు - 1విధి 2నిషేధములు అని ద్వివిధములు}; హేతువు = కారణమైనది;

లోకమున్ = జగమున; కున్ = కు; మంగళ = శుభకరమైన; మార్గమునున్ = విధానము;
 సనాతనము = శాశ్వతము పురాతనము; పూర్వ = పూర్వకాలపు; ఋషి = ఋషుల; సమ్మతము =
 అంగీకారము కలది; జనార్దన = విష్ణువే; మూలమును = మూలాధారముగ కలది; నిత్యమును =
 శాశ్వతమును; శుద్ధమును = పరిశుద్ధమైనదియును; శివంబున్ = శుభకరమైనదియును; ఆర్య =
 పూజ్యుల; పథా = మార్గమునకు; అనుగంబున్ = అనుగుణమైనదియును; అగు = అయిన;
 వేదమునున్ = వేదమును; విప్ర = బ్రాహ్మణుల; గణమున్ = సమూహమంతటిని; నిందించిన =
 శపించిన; కారణమున = కారణమువలన; ఏ = ఏ; శివదీక్ష = శివదీక్ష; అందేని = లోనైనా;
 మధ్యమపూజ్యుడు = మధ్యమ పూజ్యుడు {మధ్యమ పూజ్యుడు - మధ్యముడైన పూజ్యుడు, మధ్యమ
 పురుషలో పూడింపబడువాడు, మధ్యమ స్వరంలో (వ్యాకరణ శాస్త్రంలో పర, పశ్యంతి, మధ్యమ,
 వైఖరి అనేవి నాలుగు విధాలైన వాక్ రూపాలలో ఒకటి) పూజింపబడువాడు}; ఐ = అయ్యి;
 భూతపతి = శివుడు {భూతపతి - సమస్త భూతములకు నాథుడు, శివుడు}; దైవము = దేవుడు;
 అగుచున్ = అవుతూ; ఉండున్ = ఉండును; అందున్ = వానిలో.
 మీరలు = మీరు; భస్మ = విభూది; జట = జటలుగట్టినశిరోజములు; అస్థి = ఎముకలు;
 ధారణములున్ = ధరించుటలుతో; తగి = కలిగి; మూఢ = మూర్ఖపు; బుద్ధులు = బుద్ధులు;
 నష్టశౌచులు = పోయిన శుచిత్వము కలవారు; ఐ = అయ్యి; నశింతురు = నాశనమైపోతారు;
 పాషండులు = పాషండులు; అగుచున్ = అవుతూ; అనుచున్ = అంటూ; శాపము = శాపమును;
 ఒనరించెన్ = ఇచ్చెను; ఆ = ఆ; ద్విజ = బ్రాహ్మణులలో {ద్విజుడు - రెండు జన్మలుగలవాడు,
 బ్రాహ్మణుడు}; సత్తముండు = శ్రేష్ఠుడు.

భావము:

సమస్తమైన వర్ణాశ్రమాచారాలను విధించే వేదం లోకాలకు మేలును కలిగిస్తుంది. అది
 సనాతనమైనది. దానిని పూర్వ ఋషిపుంగవులంతా అంగీకరించారు. వేదం విష్ణువునుండి
 ఆవిర్భవించింది. అది శాశ్వతమైనది, పరిశుద్ధమైనది, మంగళప్రదమైనది. దానిని ఆర్చులైనవారు
 అనుసరిస్తారు. అటువంటి వేదాన్నీ బ్రాహ్మణులనూ నీవు నిందించావు. అందుచేత శివదీక్షను
 స్వీకరించేవారికి మధ్యమ పూజ్య డగుగాక! శివవ్రతులు భస్మాన్నీ, జడలనూ, ఎముకలనూ
 ధరిస్తారు గాక! మూర్ఖులై శుచిత్వం లేనివారై పాషండులై నశింతురు గాక!" అని భృగుమహర్షి
 శపించాడు.

4-52-వ.

ఇట్లన్యోన్యంబును శాపంబులం బొందియు భగవదనుగ్రహంబు గల వారలగుటం జేసి నాశంబు నొందరై; రట్టి యెడ విమనస్కుం డగుచు ననుచర సమేతుం డై భవుండు చనియె నంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; అన్యోన్యంబును = ఒకరినొకరు; శాపంబులన్ = శాపములను; పొందియున్ = పొందినప్పటికిని; భగవత్ = భగవంతుని యొక్క; అనుగ్రహంబున్ = అనుగ్రహము; కలవారు = కలిగినవారు; అగుటన్ = అవుట; చేతన్ = చేత; నాశంబున్ = నాశనమును; ఒందరు = పొందనివారు; ఐరి = అయిరి; అట్టి = అటువంటి; ఎడన్ = సమయములో; విమనస్కుండు = విరిగిన మనసు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; అనుచర = అనుచరులతో; సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; భవుండు = శివుడు (భవుడు - భవము (శుభము యైనవాడు), శివుడు); చనియెన్ = వెళ్ళిపోయెను; అంత = అప్పుడు.

భావము:

ఈ విధంగా నందీశ్వరుడు, భృగుమహర్షి ఒకరినొకరు శపించుకున్నారు. దైవానుగ్రహంవల్ల వారు నశింపలేదు. అప్పుడు వ్యాకుల హృదయుడై శివుడు అనుచరులతో అక్కడినుండి వెళ్ళిపోయాడు.

4-53-నీ.

అనఘాత్మ! యే యజ్ఞమందు సర్వశ్రేష్ఠుఁ-

డగు హరి సంపూజ్యుడై వెలుంగు

నట్టి యజ్ఞంబు సమ్యగ్విధానమున స-

హస్ర వత్సరములు నజర డొనర్చె

గ్రరమొప్ప నమర గంగాయమునా సంగ-

మావనిఁ గలుగు ప్రయాగ యందు

నవభృథస్నానంబు లతిభక్తిఁ గావించి-

గతకల్మషాత్ములై మునత కెక్కి

తగ నిజాశ్రమభూములఁ దలచి వార

లందఱును వేడ్యతోఁ జని రనుచు"విదురు

నకును మైత్రేయుఁ డను మునినాయకుండు

నెఱుఁగ వినిపించి వెండియు నిట్లు లనియె.

టీకా:

అనఘాత్మా = పుణ్యాత్మా; ఏ = ఏ; యజ్ఞము = యజ్ఞము; అందున్ = లోనైతే; సర్వ = అందరికంటెను;
 శ్రేష్ఠుడు = గొప్పవాడు; అగు = అయిన; హరి = విష్ణువు; సంపూజ్యుడు = చక్కగ పూజింపబడినవాడు;
 ఐ = అయ్య; వెలుంగున్ = ప్రకాశించునో; అట్టి = అటువంటి; యజ్ఞంబు = యజ్ఞము; సమ్యక్ =
 చక్కటి; విధానమునన్ = పద్ధతిలో; సహస్ర = వెయ్యి; వత్సరములున్ = సంవత్సరములు; అజడున్ =
 బ్రహ్మదేవుడు (అజడు - జన్మము లేనివాడు, బ్రహ్మదేవుడు); ఒనర్చెన్ = చేసెను; కరము = మిక్కిలి;
 ఒప్పన్ = చక్కటి; అమరన్ = విధముగ; గంగా = గంగ; యమునా = యమునల; సంగమ = సంగమ,
 కలియు; ఆవనిన్ = స్థలమున; కలుగు = ఉన్న; ప్రయాగ = ప్రయాగ; అందున్ = లో; అవభృథ = పవిత్ర
 (అవభృథము - యజ్ఞము కడపట న్యూనాతిరిక్తదోష పరిహారార్థము చేయు కర్మము);
 స్నానంబులన్ = స్నానములను; అతి = మిక్కిలి; భక్తిన్ = భక్తితో; కావించి = చేసి; గత = పోయిన;
 కల్మషాత్ములు = పాపములు కలవారు; ఐ = అయ్య; ఘనత = ప్రసిద్ధి; కిన్ = ని; ఎక్కి = పొంది.
 తగన్ = చక్కగ; నిజ = తమ; ఆశ్రమ = నివాస; భూములన్ = స్థలములను; తలచి = తలచుకొని;
 వారలు = వారు; అందఱున్ = అందరును; వేడ్య = సంతోషము; తోన్ = తోటి; చనిరి = వెళ్ళిరి;
 అనుచున్ = అంటూ; విదురున్ = విదురుని; కును = కి; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; అను = అనెడి;
 ముని = మునులకు; నాయకుండు = నాయకుడు; ఎఱుగన్ = తెలియునట్లు; వినిపించి = చెప్పి;
 వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

పుణ్యాత్మా! సర్వశ్రేష్ఠుడైన నారాయణుడు ఏ యజ్ఞంలో పూజనీయుడో అటువంటి యజ్ఞాన్ని
 బ్రాహ్మణులు వేయి సంవత్సరాలు యథావిధిగా చేశారు. గంగా యమునలు సంగమించే

ప్రయాగక్షేత్రంలో సదస్యులు దీక్షా స్నానాలు చేసి పాపాలు పోగొట్టుకొని తమ తమ ఆశ్రమాలకు వెళ్ళిపోయారు" అని మైత్రేయ మహర్షి విదురునితో చెప్పి మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

4-54-వ.

"అంత శ్వశురుండగు దక్షునకు జామాత యైన భర్గునకు నన్యోన్య విరోధంబు పెరుగుచుండ నతిచిరంబగు కాలం బరిగె; నంత దక్షుండు రుద్రవిహీనంబగు యాగంబు లేనిది యైనను శర్వుతోడి పూర్వ విరోధంబునను బరమేష్ఠి కృతంబైన సకల ప్రజాపతి విభుత్వగర్వంబు ననుం జేసి బ్రహ్మనిష్ఠులగు నీశ్వరాదుల ధిక్కరించి యరుద్రకంబుగా వాజపేయ సవనంబు గావించి తదనంతరంబ బృహస్పతిసవన నామకం బైన మఖంబు చేయ నుపక్రమించిన నచ్చటికిం గ్రమంబున.

టీకా:

అంత = అంతట; శ్వశురుండు = మామ, భార్యతండ్రి; దక్షున్ = దక్షుని; కున్ = కి; జామాత = అల్లుడు; ఐన = అయినట్టి; భర్గున్ = శివుని; కున్ = కిని; అన్యోన్య = వారిలోవారికి, మధ్యన; విరోధంబున్ = శత్రుత్వము; పెరుగుచున్ = ఎక్కువవుతూ; ఉండన్ = ఉండగా; అతి = మిక్కిలి; చిరంబు = ఎక్కువైనది; అగు = అయినట్టి; కాలంబున్ = కాలము; అరిగెన్ = గడచెను; అంత = అంతట; దక్షుండు = దక్షుడు; రుద్ర = శివుడు {రుద్రుడు - మిక్కిలి కోపిష్ఠి, శివుడు}; విహీనంబున్ = లేనిది; అగు = అయినట్టి; యాగంబున్ = యజ్ఞము; లేనిది = లేనిది; ఐనను = అయినను; శర్వు = శివుని; తోడి = తోటి; పూర్వ = పూర్వపు; విరోధంబునన్ = శత్రుత్వముచేతను; పరమేష్ఠి = బ్రహ్మదేవుడు {పరమేష్ఠి - అత్యున్నతమైన స్థానమున ఉండువాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; కృతంబున = నియమింపబడుటచే; ఐన = అయిన; సకల = సమస్తమైన; ప్రజాపతి = ప్రజాపతులపైన; విభుత్వ = విభుడిగానుండు యధికారపు; గర్వంబున్ = గర్వము; జేసి = వలన; బ్రహ్మనిష్ఠులు = వేదములందు నిష్ఠకలవారు; అగు = అయిన; ఈశ్వర = శివుడు {ఈశ్వరుడు - ఈశత్వము ప్రభుత్వము కలవాడు, శివుడు}; ఆదులన్ = మొదలైనవారిని; ధిక్కరించి = కాదని; అరుద్రకంబున్ = రుద్రుడు లేనిది; కాన్ = అగునట్లు; వాజపేయ = వాజపేయము అనెడి {వాజపేయము - ఆహారస్వీకార ప్రధానమైన యాగము}; సవనంబున్ = యజ్ఞమును; కావించి = చేసి; తదనంతరంబ = తరువాత; బృహస్పతిసవన = బృహస్పతము అనెడి {బృహస్పతిసవనము - వాగుచ్ఛారణ ప్రధానమైన యాగము}; నామకంబు =

పేరుకలది; ఐన = అయిన; మఖంబున్ = యజ్ఞమును; చేయన్ = చేయుటకు; ఉపక్రమించిన = ప్రారంభించగా; అచ్చటికిన్ = అక్కడికి; క్రమంబునన్ = క్రమముగా.

భావము:

అప్పుడు మామ అయిన దక్షునికి, అల్లుడైన శివునికి పరస్పర వైరం నానాటికీ పెరుగుచుండగా చాలాకాలం గడిచింది. బ్రహ్మ దక్షుణ్ణి ప్రజాపతులందరికీ అధ్యక్షుణ్ణి చేయగా ఆ అధికారగర్వంచేత, పరమేశ్వరునిపై ఉన్న పగచేత దక్షుడు బ్రహ్మవేత్తలను, పరమేశ్వరుణ్ణి ధిక్కరించి, రుద్రహీనమైన వాయుపేయం అనే యజ్ఞాన్ని చేసాడు. తరువాత బృహస్పతి సవనం అనే యజ్ఞాన్ని చేయటానికి పూనుకోగా అక్కడికి క్రమంగా....

4-55-చ.

కర మనురక్తి నమ్మఖముఁ కన్గొను వేడుక తొంగలింపఁగాఁ
బరమమునిప్రజాపతి సుపర్వ మహర్షి వరుల్ సభార్యులై
పరువడి వచ్చి యందఱు శుభస్థితి దీవన లిచ్చి దక్షుచేఁ
బొరిఁబొరి నచ్చటన్ విహిత పూజల నొందిరి సమ్మదంబునన్.

టీకా:

కరము = మిక్కిలి; అనురక్తిన్ = కూరిమితో; ఆ = ఆ; మఖమున్ = యాగమును; కన్గొను = చూసెడి;
వేడుక = కుతూహలము; తొంగలింపగా = తొందరపెట్టగా; పరమ = గొప్ప; ముని = మునులు;
ప్రజాపతి = ప్రజాపతులు; సుపర్వ = దేవతలు; మహర్షి = గొప్పఋషులలో; వరుల్ = శ్రేష్టులు;
సభార్యులు = సదస్యులు (సభార్యులు - సభా (సదస్సునకు) ఆర్యులు (పెద్దలు)); ఐ = అయ్యి;
పరువడిన్ = వరుసగా; వచ్చి = వచ్చి; అందఱున్ = అందరును; శుభస్థితిన్ = శుభమగునట్లు;
దీవనలు = ఆశీర్వాచనములు; ఇచ్చి = చేసి; దక్షున్ = దక్షుని; చేన్ = చేత; పొరిపొరిన్ =
మాటిమాటికిని; విహిత = విధివత్ప్రకారమైన; పూజలన్ = గౌరవములను; ఒందిరి = పొందిరి;
సమ్మదంబునన్ = సంతోషముతోకూడి.

భావము:

ఆ యజ్ఞాన్ని చూడాలని వేడుకతో మునులు, ప్రజాపతులు, దేవతలు, మహర్షులు సదస్సులుగా వచ్చి, దక్షుణ్ణి దీవించారు. అతడు చేసిన పూజలను సంతోషంగా అందుకున్నారు.

చతుర్థ స్కంధము : సతీదేవి దక్షయజ్ఞమున కరుగుట

4-56-తే.

దక్షతనయ సతీదేవి దవిలి యాత్మ

సదనమున నుండి జనకుని సవనమహిమ

గగన చరులు నుతింప నా కలకలంబు

విని కుతూహలినీ యయి విన్వీధిఁ జూడ.

టీకా:

దక్ష = దక్షుని; తనయ = పుత్రిక; సతీదేవి = సతీదేవి; తవిలి = పూని; ఆత్మ = తన; సదనమున్ = భవనము; నుండి = నుంచి; జనకుని = తండ్రి; సవన = యాగము యొక్క; మహిమన్ = గొప్పదనమును; గగనచరులు = ఆకాశన తిరుగు దేవతలు; నుతింపన్ = స్తుతింపగా; ఆ = ఆ; కలకలంబున్ = శబ్దములను; విని = వినుటచే; కుతూహలినీ = కుతూహలము కల ఆమె; అయి = అయ్యి; విన్వీధిన్ = ఆకాశమార్గమును; చూడన్ = చూడగా.

భావము:

దక్షుని కూతురైన సతీదేవి తన ఇంటిలో ఉన్నదై తండ్రి చేస్తున్న యజ్ఞవైభవాన్ని దేవతలు పొగడుతుండగా ఆ కలకలాన్ని విని ఆకాశంవైపు చూడగా...

4-57-వ.

అయ్యవసరంబునఁ దదుత్సవ దర్శన కుతూహలులై సర్వదిక్కుల వారును జనుచుండి; రా సమయంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయమునందు; తత్ = ఆ; ఉత్సవము = ఉత్సవమును; దర్శన = చూసెడి; కుతూహాలులు = కుతూహలము కలవారు; ఐ = అయ్యి; సర్వ = అన్ని; దిక్కులన్ = దిక్కులందు; వారున్ = ఉండువారు; చనుచుండిరి = వెళ్ళుతూ ఉన్నారు; ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయములో.

భావము:

అప్పుడు ఆ యజ్ఞవైభవాన్ని చూడాలనే కుతూహలంతో అన్నిదిక్కులవారు వెళ్తున్నారు. ఆ సమయంలో...

4-58-నీ.

తనరారు నవరత్న తాటంక రోచులు-

చెక్కుటద్దములతోఁ జెలిమి చేయఁ;

మహనీయ తపనీయమయ పదకద్యుతు-

లంసభాగంబుల నావరింప;

నంచిత చీనిచీనాంబర ప్రభలతో-

మేఖలాకాంతులు మేలమాడఁ;

జంచల సారంగ చారు విలోచన-

ప్రభలు నల్దిక్కులఁ బ్రబ్బి కొనఁగ;

4-58.1-తే.

మించు వేడుక భర్త్యసమేత లగుచు

మానితంబుగ దివ్య విమానయాన

లగుచు నాకాశపథమున నరుగుచున్న

ఖచర గంధర్వ కిన్నరాంగనలఁ జూచి.

టీకా:

తనరారు = అతిశయించిన; నవరత్న = నవరత్నములు పొదిగిన; తాటంక = చెవిదిద్దుల; రోచులు = కాంతులు; చెక్కుడు = చెంపలను; అద్దముల్ = అద్దముల; తోన్ = తోటి; చెలిమి = స్నేహము; చేయన్ = చేస్తుండగ; మహనీయ = గొప్ప; తపనీయ = బంగారముతో; మయ = చేయబడిన; పదక = పతకముల; ద్యుతులు = కాంతులు; అంసభాగములన్ = భుజములపైన; ఆవరింపన్ = పరచుకొనగా; అంచిత = పూజనీయమైన; చీనిచీనాంబర = సన్నని పట్టువస్త్రముల {చీనిచీనాంబరము - చీనీ (చైనా దేశమునుండి వచ్చిన) చీనాంబరము (చైనాగుడ్డ, పట్టువస్త్రము)}; ప్రభల్ = ప్రకాశముల; తోన్ = తోటి; మేఖలా = వడ్డాణపు; కాంతులు = వెలుగులు; మేలము = పరిహాసములు; ఆడన్ = చేస్తుండగ; చంచల = చలిస్తున్న; సారంగ = లేడికన్నులవంటి; చారు = అందమైన; విలోచన = కన్నుల; ప్రభలు = ప్రకాశములు; నల్దిక్కులన్ = నాలుగు దిక్కులందును {నాలుగుదిక్కులు - 1తూర్పు 2దక్షిణము 3పడమర 4ఉత్తర దిక్కులు}; ప్రబ్ధికొనగ = పరచుకొనగ. మించి = అతిశయించిన; వేడుకన్ = కుతూహలముతో; భర్తృసమేతలు = భర్తతో కూడినవారు; అగుచున్ = అవుతూ; మానితంబు = స్తుతింపదగినవి; కాన్ = అగునట్లుగ; దివ్య = దివ్యమైన; విమాన = విమానములందు; యానలు = ప్రయాణించువారు; అగుచున్ = అవుతూ; ఆకాశ = ఆకాశ; పథంబునన్ = మార్గమున; అరుగుచున్ = వెళుతూ; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఖచర = ఆకాశమున సంచరిస్తున్న; గంధర్వ = గంధర్వ; కిన్నర = కిన్నర; అంగనలన్ = స్త్రీలను {అంగనలు - అంగములు చక్కగ యున్నవారు, స్త్రీలు}; చూచి = చూసి.

భావము:

నవరత్నాలు తాపిన చెవికమ్మల కాంతులు అద్దాలవంటి చెక్కిళ్ళపై పడుతుండగా, మేలిమి బంగారు పతకాల కాంతులు భుజాలపై వ్యాపించగా, చీని చీనాంబరాల కాంతులు మొలనూళ్ళ కాంతులతో కలిసి మెరుస్తుండగా, లేడికన్నుల వెలుగులు నాలుగు దిక్కులా ప్రసరిస్తుండగా ఉరకలు వేసే ఉత్సాహంతో తమ తమ భర్తలతో కూడి దివ్యవిమానాలను అధిరోహించి దేవతాస్త్రీలు ఆకాశంలో వెళ్తుండగా సతీదేవి చూచి...

సతి దన పతి యగు నా పశు

ప్రతిఁ జూచి సముత్సుకతను భాషించె; "ప్రజా

పతి మీ మామ మఖము సు

ప్రతమతి నొనరించుచున్న వాడట వింటి;

టీకా:

సతి = సతీదేవి; తన = తన యొక్క; పతి = భర్త; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; పశుపతిన్ = శివుని
{పశుపతి - పాశములచే బంధించబడిన సకల జీవులను పాలించు అధిపతి, శివుడు}; చూచి =
చూసి; సముత్సుకతను = మంచి; ఉత్సుకతనున్ = ఉత్సాహముతో; భాషించెన్ = మాట్లాడెను;
ప్రజాపతి = ప్రజాపతి; మీ = మీ యొక్క; మామ = మావగారు; మఖమున్ = యాగమును; సుప్రత =
బాగుగా చేయు; మతిన్ = ఉద్దేశ్యముతో; ఒనరించుచున్ = చేస్తూ; ఉన్నవాడట = ఉన్నాడట; వింటి
= విన్నావా.

భావము:

అప్పుడు సతీదేవి అతిశయించిన కుతూహలంతో తన ప్రాణేశ్వరుడైన పరమేశ్వరునితో ఇలా
అంటోంది "విన్నారా! మీ మావగారు దక్షప్రజాపతి దీక్షాపరుడై యజ్ఞం చేస్తున్నా డట!

4-60-క.

కావున నయ్యజ్ఞమునకు

నీ విబుధగణంబు లర్థి నేగెద; రదిగో!

దేవ! మన మిప్పు డచటికిఁ

బోవలె నను వేడ్క నాకుఁ బుట్టిడు నభవా!

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; ఆ = ఆ; యజ్ఞమున్ = యాగమున; కున్ = కు; ఈ = ఈ; విబుధ = దేవతల;
గణంబుల్ = సమూహములు; అర్థిన్ = కోరి; ఏగెదరు = వెళుతున్నారు; అదిగో = అదిగో; దేవ =

దేవుడ; మనము = మనము; ఇప్పుడున్ = ఇప్పుడు; అచటికిన్ = అక్కడికి; పోవలెను = వెళ్ళవలెను;
అని = అని; వేడ్క = వేడుక; నాకున్ = నాకు; పుట్టెడున్ = పుడుతున్నది; అభవా = శివుడ {అభవ -
పుట్టుక లేనివాడు, శివుడు}.

భావము:

కనుక ఆ యజ్ఞాన్ని చూడాలనే వేడుకతో అదిగో ఆ దేవతలందరు గుంపులుగా వెళ్తున్నారు.
స్వామీ! మనం ఇప్పుడే అక్కడికి వెళ్ళాలనే కోరిక నాకు కలుగుతున్నది.

4-61-క.

ఆ యజ్ఞముఁ గనుగొనఁగా

నా యనుజలు భక్తిఁ బ్రాణనాథుల తోడం

బాయక వత్తురు; మనముం

పోయిన నే వారి నచటఁ పొడగనఁ గల్గున్.

టీకా:

ఆ = ఆ; యజ్ఞమున్ = యాగమును; కనుగొనగాన్ = చూడవలెనని; నా = నా యొక్క; అనుజలు =
చెల్లెళ్ళు {వ్యు. అనుజ - అను (ప్రశ్నాత్) - జాయతే, తన పిమ్మట పుట్టినది. చెల్లెలు}; భక్తిన్ = భక్తితో;
ప్రాణనాథుల = భర్తల; తోడన్ = తోటి; పాయక = తప్పక; వత్తురు = వస్తారు; మనమున్ =
మనముకూడ; పోయినన్ = వెళ్ళినచో; నేన్ = నేను; వారిన్ = వారిని; అచటన్ = అక్కడ;
పొడగనగల్గున్ = చూడగలను.

భావము:

ఆ యజ్ఞాన్ని చూడడానికి నా చెల్లెళ్ళు అందరు, తమ తమ భర్తలతో తప్పకుండా వస్తారు.
మనమూ వెళ్ళినట్లయితే అక్కడ వాళ్ళనందరినీ చూచే అవకాశం నాకు కలుగుతుంది.

4-62-క.

జనకుని మఖమున కర్థిం

జని నీతోఁ బారిబర్హ సంజ్ఞికతఁ గడుం

దనరిన భూషణములఁ గై

కొన వేడ్క జనించె నీశ! కుజనవినాశా!

టీకా:

జనకుని = తండ్రి; మఖమున్ = యాగమున; కున్ = కు; అర్థిన్ = కోరి; చని = వెళ్ళి; నీ = నీ; తోడన్ = తోటి; పారిబర్హ = పరిబర్హమని {పరిబర్హము - పు. (వర్హ - బర్హ - పరిభాషణ హంసాచ్ఛాదనేషు, పరి బర్హ ఘృషా)}; సంజ్ఞికతన్ = పేరుతో; కడున్ = మిక్కిలి; తనరిన = అతిశయించిన; భూషణములన్ = ఆభరణములను; కైకొన్ = తీసుకొనవలెనని; వేడ్క = వేడుక, సరదా; జనించెన్ = పుట్టినది; ఈశా = శివా {ఈశుడు - ఈశత్వము కలవాడు, ప్రభువు, శివుడు}; కుజనవినాశ = శివా {కుజనవినాశుడు - కుజనులను (దుష్టులను) వినాశుడు (నాశనము చేయువాడు), శివుడు}.

భావము:

శంకరా! దుష్టజన నాశంకరా! నా తండ్రి చేసే యజ్ఞానికి నీతో వెళ్ళి అక్కడ పరిబర్హం అనబడే నగలను కానుకలుగా పొందాలనే కోరిక పుట్టింది.

4-63-క.

నాతోడను స్నేహము గల

మాతను దత్తోదరీ సమాజము ఋషి సం

ఘాతకృత మఖసమంచిత

కీతువుఁ గన వేడ్క గగనకీశ! జనించెన్.

టీకా:

నా = నా; తోడను = తోటి; స్నేహము = ప్రేమ; కల = ఉన్నట్టి; మాతను = తల్లిని; తత్ = ఆమె; సోదరీ = సోదరిల; సమాజమున్ = సమూహమును; ఋషి = ఋషుల; సంఘాత = సమూహము; కృత =

చేసిన; మఖ = యాగయు యొక్క; సమ = చక్కగ; అంచిత = అలంకరింపబడిన; కేతువున్ = ధ్వజమును; కనన్ = చూడవలెనని; వేడ్కన్ = వేడుక; గగనకేశ = శివ {గగనకేశుడు - గగన (ఆకాశమే) కేశుడు (శిరోజములు కలవాడు), శివుడు}; జనించెన్ = పుట్టెను.

భావము:

వ్యోమకేశా! నాపై అనురాగం కల తల్లినీ, అక్కచెల్లెండ్రను, ఋషుల సమూహం నిర్వహించే ఆ మహాయజ్ఞానికి చెందిన ధ్వజాన్ని చూడాలని వేడుక పడుతున్నాను.

4-64-వ.

అదియునుం గాక; దేవా! మహాశ్చర్యకరంబై గుణత్రయాత్మకంబగు ప్రపంచంబు భవదీయ మాయా వినిర్మితం బగుటం జేసి నీకు నాశ్చర్యకరంబు గాదు; ఐనను భవదీయ తత్త్వం బెఱుంగఁ జాలక కామినీ స్వభావంబు గలిగి కృపణురాలనై మదీయ జన్మభూమిఁ గనుంగొన నిచ్చగించితి"నని వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

అదియున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; దేవా = దేవుడా; మహా = గొప్ప; ఆశ్చర్యకరంబు = ఆశ్చర్యకరము; ఐ = అయ్యి; గుణత్రయ = త్రిగుణ {త్రిగుణములు - సత్త్వరజస్తమోగుణములు}; ఆత్మకంబు = కూడినది; అగు = అయిన; ప్రపంచంబు = జగము {ప్రపంచంబు - పంచ (5) పంచములు (1పంచభూతములు 2పంచకర్మేంద్రియములు 3పంచజ్ఞానేంద్రియములు 4పంచతన్మాత్రలు 5పంచవాయువులు)చేత ఏర్పడిన సృష్టి, జగము}; భవదీయ = నీ యొక్క; మాయా = మాయచేత; వినిర్మితంబు = విచిత్రముగ నిర్మింపబడినది; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; నీకున్ = నీకు; ఆశ్చర్యకరంబు = ఆశ్చర్యకరము; కాదు = కాదు; ఐనను = అయినను; భవదీయ = నీ యొక్క; తత్త్వంబున్ = తత్త్వమును; ఎఱుంగన్ = తెలిసికొన; చాలక = చాలక; కామినీ = స్త్రీ, కోరికలుకోరు; స్వభావంబు = స్వభావము; కలిగి = కలిగినట్టి; కృపణురాలను = దీనురాలను; ఐ = అయ్యి; మదీయ = నా యొక్క; జన్మభూమిన్ = పుట్టిల్లును; కనుంగొనన్ = చూడవలెనని; ఇచ్చగించితిని = కోరుతుంటిని; అని = అని; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఇలా; అనియె = పలికెను.

భావము:

దేవా! అంతేకాక సత్త్వరజస్తమో గుణాత్మకమై మిక్కిలి ఆశ్చర్యకరమైన ఈ ప్రపంచం మీ మాయచేత సృజింపబడింది కనుక మీకు ఆశ్చర్యాన్ని కలిగించదు. అయినా మీ తత్త్వాన్ని తెలిసికొనలేక స్త్రీ స్వభావంతో, స్వార్థంతో నా పుట్టిల్లు చూడాలని ఇష్టపడుతున్నాను." అని చెప్పి మళ్ళీ ఇలా అన్నది.

4-65-చ.

"ముదమునఁ దన్మఖోద్భవ విభూతిఁ గనుంగొన నన్యకామినుల్

పదువులు గట్టి భూషణవిభాసితలై నిజనాథయుక్తలై

మదకలహంస పాండురసమంచిత దివ్య విమానయానలై

యదె చనుచున్నవారు గను మభ్రపథంబున నీలకంధరా!

టీకా:

ముదమునన్ = సంతోషముతో; తత్ = ఆ; మఖ = యాగమున; ఉద్భవ = కలుగు; విభూతిన్ = వైభవములను; కనుంగొనన్ = చూచుటకు; అన్య = ఇతర; కామినులు = స్త్రీలు {కామిని - కోరదగినది, స్త్రీ}; పదువులుగట్టి = గుంపులుకట్టి; భూషణ = అలంకారములచే; విభాసితలు = మిక్కిలి ప్రకాశిస్తున్నవారు; ఐ = అయ్యి; నిజ = తమ; నాథ = భర్తలతో; యుక్తలు = కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; మద = పరవశిస్తున్న; కలహంస = కలహంసల; పాండుర = తెల్లదనముతో; సమ = చక్కగ; అంచిత = అలంకరింపబడిన; దివ్య = దివ్యమైన; విమాన = విమానములలో; యానలు = ప్రయాణిస్తున్నవారు; ఐ = అయ్యి; అదె = అదిగో; చనుచున్నవారు = వెళ్తున్నారు; కనుము = చూడుము; అభ్ర = ఆకాశ; పథంబునన్ = మార్గములో; నీలకంధర = శివ {నీలకంధరుడు - నీల (నల్లని) కంధర (కంఠము) కలవాడు, శివుడు}.

భావము:

నీలకంఠా! మా తండ్రి మహావైభవోపేతంగా చేసే యజ్ఞాన్ని సందర్శించే నిమిత్తం సంతోషంతో దేవతాస్త్రీలు గుంపులు గుంపులుగా పలువిధాల ఆభరణాలను అలంకరించుకొని భర్తలతో కలిసి

రాజహంసల వలె తెల్లని రెక్కలతో కూడిన దివ్య విమానాలు ఎక్కి అదిగో ఆకాశమార్గంలో వెళ్తున్నారు. చూడండి.

4-66-క.

అనఘా! విను లోకంబుల

జనకుని గేహమునఁ గలుగు సకల సుఖంబుల్

తనయులు చని సంప్రీతిం

గనుఁగొన కే రీతి నిలుచుఁ గాయము లభవా!

టీకా:

అనఘా = పుణ్యుడ; విను = వినుము; లోకంబులన్ = ప్రపంచములో; జనకుని = తండ్రి; గేహమునన్ = గృహమున; కలుగు = జరుగు; సకల = సమస్తమైన; సుఖంబుల్ = సుఖములు, శుభములు; తనయులు = పుత్రికలు; చని = వెళ్లి; సంప్రీతిన్ = మిక్కిలి యిష్టముతో; కనుగొనక = చూడక; ఏరీతిన్ = ఎలా; నిలుచున్ = నిలబడును; కాయములు = శరీరములు; అభవా = శివ {అభవ - పుట్టుక లేనివాడు, శివుడు}.

భావము:

మహాత్మా! విను. లోకంలో తండ్రి యింట జరిగే శుభకార్యాలను చూడటానికి వెళ్ళకుండా ఏ కుమార్తెల ప్రాణాలు నిలుస్తాయి?

4-67-క.

అనయముఁ బిలువక యుండం

జన ననుచిత మంటివేని జనక గురు సుహృ

జ్ఞనాయక గేహములకుఁ

జనుచుందురు పిలువకున్న ప్రజ్ఞను లభవా!"

టీకా:

అనయమున్ = అవశ్యము; పిలువక = పిలవకుండ; ఉండన్ = ఉండగ; జనన్ = వెళ్ళుట;
అనుచితము = తగనిది; అంటివేని = అంటి; జనక = తండ్రి; గురు = గురువు; సుహృత్ = స్నేహితుడు;
జననాయక = రాజు {జననాయక - ప్రజలకు నాయకుడు, రాజు}; గేహముల్ = గృహముల; కున్ =
కు; చనుచుందురు = వెళ్తుంటారు; పిలవకున్నన్ = పిలవకపోయిన; సజ్జనులు = మంచివారు;
అభవా = శివ.

భావము:

భవమందుటయే లేని శంభుడా! పిలువకుండా వెళ్ళడం తగదని మీరు అనవచ్చు. తండ్రి, గురువు,
మిత్రులు, రాజు మొదలైనవారి యిండ్లకు పిలువకపోయినా సజ్జనులైనవారు వెళ్తారు కదా!

4-68-వ.

అని మఱియు నిట్లనియె "దేవా! నా యందుఁ బ్రసన్నుండవై మదీయ మనోరథంబుం దీర్ప
నర్హుండవు; సమధిక జ్ఞానంబు గల నీచేత నేను భవదీయదేహంబు నందర్థంబున
ధరియింపంబడితి; నట్టి నన్ను ననుగ్రహింపవలయు" నని ప్రార్థించిన మందస్మితవదనారవిందుం
డగుచు జగత్సృష్టల సమక్షంబున దక్షుండు తన్నాడిన మర్మభేదంబు లైన కుహక
వాక్యసాయకంబులం దలంచుచు నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఇలా; అనియెన్ = పలికెను; దేవా = దేవుడ; నా = నా;
అందున్ = ఎడల; ప్రసన్నుండవు = సుముఖుడవు; ఐ = అయ్యి; మదీయ = నా యొక్క;
మనోరథంబున్ = కోరికను {మనోరథము - మనసున ధరించినది, కోరిక}; తీర్పన్ = తీర్చుటకు;
అర్హుండవు = తగినవాడవు; సమ = మిక్కిలి; అధిక = అధికమైన; జ్ఞానంబు = జ్ఞానము; కల =
కలిగినట్టి; నీ = నీ; చేతన్ = చేత; నేను = నేను; భవదీయ = నీ యొక్క; దేహంబునన్ = దేహమందు;
అర్థంబునన్ = సగములో; ధరియింపంబడితిని = ధరింపబడితిని; అట్టి = అటువంటి; నన్నున్ =
నన్ను; అనుగ్రహింపవలయును = అనుగ్రహించవలసినది; అని = అని; ప్రార్థించిన = ప్రార్థించగ;

మందస్మిత = చిరునవ్వుగల; వదన = మోము యనెడి; అరవిందుండు = పద్మముగలవాడు;
 అగుచున్ = అవుతూ; జగత్ = లోకములకు; స్రష్టలు = సృష్టికారకుల; సమక్షంబునన్ = ఎదుట;
 దక్షుండు = దక్షుడు; తన్నున్ = తనను; ఆడిన = ఆడినట్టి; మర్మభేదంబులు = మనసుకు కష్టము
 కలిగించునవి; ఐన = అయినట్టి; కుహక = కపట; వాక్య = మాటలు యనెడి; సాయకంబులన్ =
 బాణములను; తలంచుచున్ = తలచుకొంటూ; ఇట్లు = ఇలా; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అని చెప్పి సతీదేవి మళ్ళీ ఇలా అన్నది "దేవా! నా పట్ల ప్రసన్నబుద్ధితో నా కోరికను తీర్చగలవాడవు
 నీవు. జ్ఞానవంతుడవైన నీచేత అర్థశరీరాన్ని పొందినదానను. అటువంటి నన్ను అనుగ్రహించు"
 అని ప్రార్థించగా శివుడు చిరునవ్వు నవ్వుతూ పూర్వం సృష్టికర్తలైన ప్రజాపతుల సన్నిధిలో దక్షుడు
 తనను పలికిన బాణాలవంటి మాటలను జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొని సతీదేవితో ఇలా అన్నాడు.

4-69-సీ.

"కల్యాణి నీ మాట గడు నొప్పు; బంధువుల్-

పిలువకుండినను సంప్రీతిఁ జనుదు

రంటి; విదియు లెస్స యైనను దేహాభి-

మాన మదము ననమర్షమునను

గడఁగి యారోపిత ఘన కోపదృష్టులు-

గ్రారేనిఁ బోదగుఁ గ్రాని వినుము

వినుత విద్యా తపోవృత్త వయో రూప-

కులములు సుజనులకును గుణంబు;

భావము:

4-69.1-తే.

లివియ కుజనులయెడ దోషహేతుకంబు

లైవివేకంబు సెఱుచు; మహాత్ములైన

వారి మాహాత్మ్యమాతృ గర్వమునఁ జేసి

జడులు పొడగానఁ జాలరు జలజనేత్ర!

టీకా:

కల్యాణి = కల్యాణములు కలిగించుదానా; నీ = నీ; మాటన్ = మాటలు; కడున్ = మిక్కిలి; ఒప్పు = సరియైనవి; బంధువుల్ = బంధువులు; పిలవకుండినను = పిలవకపోయినను; సంప్రీతిన్ = ప్రీతితో; చనుదురు = వెళ్తారు; అంటివి = అన్నావు; ఇదియున్ = ఇదికూడ; లెస్స = సరియైనదే; ఐనను = అయినప్పటికిని; దేహ = దేహమునందలి; అభిమాన = అభిమానమువలని; మదమునన్ = పొగరు; అమర్షమునను = ఓర్వలేనితనమునను; కడగి = పూని; ఆరోపిత = ఎక్కింపబడిన; ఘన = అధికమైన; కోప = కోపముతోకూడిన; దృష్టులు = చూపులు కలవారు; కారేని = కాకపోతే; పోన్ = వెళ్ళుటకు; తగున్ = తగును; కాని = కాని; వినుము = వినుము; వినుత = ప్రసిద్ధి చెందిన; విద్యా = విద్యలు; తపన్ = తపోశక్తి; విత్త = ధనము; వయస్ = వయస్సు; రూప = సౌందర్యము; కులములు = కులములు; సుజనుల్ = మంచివారి; కును = కి యైతే; గుణంబులు = సుగుణములు. ఇవియ = ఇవే; కుజనుల = దుష్టుల; ఎడన్ = అందు; దోష = పాపమునకు; హేతుకంబులు = కారణభూతములు; ఐ = అయ్యి; వివేకంబున్ = వివేకమును; చెఱిచున్ = చెడగొట్టును; మహాత్ములు = గొప్పవారు; ఐన = అయిన; వారి = వారి; మహాత్మ్యము = గొప్పదనము; ఆత్మ = తమ; గర్వమునన్ = గర్వము; చేసి = వలన; జడులు = తెలివితక్కువవాడు; పొడగనజాలరు = చూడలేరు; జలజనేత్ర = స్త్రీ {జలజనేత్ర - జలజము (నీటపుట్టు పద్మము) వంటి కన్నులు ఉన్నామె, స్త్రీ}.

భావము:

"దేవీ! నీ మాటలు ఎంతో యుక్తంగా ఉన్నాయి. బంధువులు పిలువకపోయినా ప్రాజ్ఞులైనవారు ప్రీతితో వెళ్తారని నీవు చెప్పింది కూడా బాగుంది. దేహాభిమానం వల్ల కలిగిన మందం చేతనూ, ఆగ్రహవేశం చేతనూ వారు ద్వేష రోషాలను ప్రదర్శించకపోతే వెళ్ళవచ్చు. కాని నీ తండ్రి సరసుడు కాడు. విను. విద్య, తపస్సు, ధనం, వయస్సు, రూపం, కులం అనేవి మంచివారికి సుగుణాలే కాని చెడ్డవారి విషయంలో ఇవే గుణాలు దోషకారణాలై వారి బుద్ధిని పాడు చేస్తాయి. పద్మాక్షీ! మందబుద్ధులు మదోన్మత్తులై మహాత్ముల గొప్పతనాన్ని గుర్తించలేరు.

4-70-క.

విను; మట్టి కుటీలు లగు దు

ర్జనుల గృహంబులకు బంధుసరణిని బోవం

జనదు; వినీతుల కది గడు

నుచిత మైనట్ల యుండు; నది యెట్లనినన్.

టీకా:

వినుము = వినుము; ఇట్టి = ఇటువంటి; కుటీలులు = వంకర బుద్ధి కలవారు; అగు = అయిన;
దుర్జనుల = దుష్టుల; గృహంబుల్ = ఇళ్ళ; కున్ = కి; బంధు = బంధుత్వపు; సరణిన్ = వరస చూసి;
పోవన్ = పోవుట; చనదు = తగదు; వినీతుల్ = మిక్కిలి నీతిమంతుల; కున్ = కి; అది = అది; కడున్
= మిక్కిలి; అనుచితమున్ = ఉచితముకానిది; ఐనట్లు = అయినవిధముగ; ఉండున్ = ఉండును; అది
= అది; ఎట్లు = ఎలా; అనినన్ = అంటే.

భావము:

సతీ! విను. అటువంటి కపట బుద్ధులైన దుర్జనుల ఇండ్లకు చుట్టరికాన్ని పాటించి వెళ్ళడం
వివేకవంతులైన వారికి తగని పని. అది ఎలాగంటే...

4-71-ఆ.

కుటీలబుద్ధులయిన కుజనుల యిండ్లకు

నార్యు లేగ, వా రనాదరమున

బొమలు ముడిపడంగ భూరి రోషాక్షులై

చూతు; రదియుఁ గాక సుదతి! వినుము.

టీకా:

కుటీలబుద్ధులు = వంకర బుద్ధి కలవారు; అయిన = అయినట్టి; కుజనుల = చెడ్డవారి; ఇండ్ల =
గృహముల; కున్ = కి; ఆర్యులు = పూజనీయులు; ఏగన్ = వెళ్ళగా; వారున్ = వారు; అనాదరమునన్

= తిరస్కారముతో; బొమలు = కనుబొమలు; ముడిపడంగ = చిట్టించి; భూరి = అత్యధికమైన {భూరి - అతిపెద్దదైన సంఖ్య 10 తరువాత 34 సున్నాలు అదే కోటికైతే 7 సున్నాలే}; రోష = రోషముతో కూడిన; అక్షులు = కన్నులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; చూతురు = చూసెదరు; అదియున్ = అంతే; కాక = కాకుండ; సుదతి = స్త్రీ; వినుము = వినుము.

భావము:

కుటిల స్వభావం కల దుర్జనుల గృహాలకు సుజనులు వెళ్ళరు. అలా వెళ్ళినట్లయితే ఆ దుష్టులు కనుబొమలు చిట్టించి ద్వేషంతో రోషంతో ఉరిమి ఉరిమి చూస్తారు. సతీ! అంతేకాదు, విను.

4-72-చ.

సమద రిపుప్రయుక్త పటుసాయక జర్జరితాంగుఁ డయ్యు దుః
ఖమును దొరింగి నిద్రఁగనుఁ గ్రాని కృశింపఁడు మానవుండు; నో!
యుమ! విను మిష్ట బాంధవదురుక్తులు మర్మము లంట నాటఁ జి
త్తమున నహర్నిశంబుఁ బరితాపము నొంది కృశించు నెప్పుడున్.

టీకా:

సమద = మదముతో కూడిన; రిపు = శత్రువుచే; ప్రయుక్త = ప్రయోగింపబడిన; పటు = గట్టి; సాయక = బాణములచేత; జర్జరిత = పెక్కు గాయము లయిన; అంగుడు = దేహము కలవాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; దుఃఖమునున్ = దుఃఖమునుండి; తొరింగి = విడిచిపెట్టి; నిద్రన్ = నిద్రను; కనున్ = పొందును; కాని = కాని; కృశింపడు = కృశించిపోడు; మానవుండు = మానవుడు, మానము కలవాడు; ఓ = ఓ; ఉమ = పార్వతీదేవి; వినుము = వినుము; ఇష్ట = కావలసిన; బాంధవ = బంధువుల; దురుక్తులు = చెడ్డమాటలు; మర్మములన్ = మనసు లోతులను, జీవస్థానమును; అంటనాట = గట్టిగ గుచ్చుకోగా; చిత్తమునన్ = మనసులో; అహర్నిశము = రాత్రింబవళ్లు; పరితాపమున్ = సంతాపమును; ఒంది = పొంది; కృశించున్ = కృశించిపోవును; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడైనాసరే.

భావము:

బలవంతుడైన శత్రువు ప్రయోగించిన బాణాలచేత శరీరం తూట్లు పడినా ఆ బాధను భరించి వ్యక్తి ఎలాగో నిద్రపోతాడు కాని క్రుంగి కృశించిపోడు. సతీ! దగ్గరి చుట్టాల దురహంకారంతో కూడిన దుర్భాషలు గుండెల్లో లోతుగా నాటుకొని మాటిమాటికి బాధ కలిగిస్తూ అహర్నిశం కృశింపజేస్తాయి.

4-73-క.

విను లోకోత్కృష్టుడు ద

క్షునికి దనూభవలలోనఁ గూరిమిసుతవై

నను నా సంబంధంబున

జనకునిచేఁ బూజఁ బడయఁజాలవు తరుణీ!

టీకా:

విను = వినుము; లోకన్ = లోకమునకు; ఉత్కృష్టుడు = శ్రేష్టుడు; దక్షుని = దక్షుని; కిన్ = కి;
తనూభవలు = సంతానము {తనూభవ - తనూ (దేహమున) భవ (పుట్టినవారు)}; లోనన్ = అందు;
కూరిమి = ఇష్టమైన; సుతవు = కూతురవు; ఐనను = అయినప్పటికిని; నా = నా ఎడలి;
సంబంధంబునన్ = సంబంధమువలన; జనకుని = తండ్రి; చేన్ = చేత; పూజన్ = పూజలను;
పడయజాలవు = పొందలేవు; తరుణీ = స్త్రీ {తరుణి - తరుణ వయసుననున్నామె, స్త్రీ}.

భావము:

తరుణీ! విను. లోకాలన్నిటికీ గొప్పవాడైన దక్షునికి తన కుమార్తె లందరిలోనూ నీవు మిక్కిలి ప్రియమైన కూతురువైనా నా సంబంధం వల్ల నీ తండ్రి నిన్ను గౌరవించడు.

4-74-వ.

అది యెట్లతనిచేత భవత్సంబంధంబునం జేసి పూజఁబడయమికి నతనికి నీకు విరోధంబునకు హేతు వెట్టి దని యంటివేని.

టీకా:

అది = అది; ఎట్లు = ఏలా; అతని = అతని; చేతన్ = చేత; భవత్ = నీయందలి; సంబంధంబునన్ = సంబంధము; చేసి = వలన; పూజన్ = పూజలను; పడయమి = పొందలేకపోవుట; కిన్ = కి; అతని = అతని; కిన్ = కి; నీకు = నీకు; విరోధంబున్ = శత్రుత్వమున; కున్ = కు; హేతువు = కారణము; ఎట్టిది = ఎటువంటిది; అని = అని; అంటివేని = అంటుంటే.

భావము:

'అది ఎలా? నీ సంబంధం చేత నాకు గౌరవం లభించక పోవడానికి, నీకూ అతనికి విరోధం కలగడానికి కారణమేమిటి?' అని నీవు అడిగితే...

4-75-మ.

నిరహంకార నిరస్తపాప సుజనానిద్యోల్ల సత్కీర్తి గౌం

దలు కామించి యశక్తులై మనములన్ **దంద**హ్యమానేంద్రియా

తురులై యూరక మచ్చరింతురు; మహా**త్ము** డీశ్వరుం డైన యా

హరితో బద్ధ విరోధముం దొడరు **దైత్య**శ్రేణి చందంబునన్.

టీకా:

నిరహంకార = అహంకారములేని; నిరస్త = పోగొట్టుకొనిన; పాప = పాపములు కలిగిన; సుజనా = మంచివారి; అనింద్య = నిదింపదగనివారి; ఉల్లసత్ = ప్రకాశిస్తున్న; కీర్తిన్ = కీర్తిని; కొందలు = కొంతమంది; కామించి = కోరుకొని; అశక్తులు = శక్తిలేనివారు; ఐ = అయ్యి; మనములన్ = మనసులలో; దందహ్యమాన = దహింపబడుతున్న; ఇంద్రియ = ఇంద్రియముల; ఆతురులు = బాధలు గలవారు; ఐ = అయ్యి; ఊరక = ఉట్టినే; మచ్చరింతురు = ఈర్ష్యవహింతురు; మహాత్ముండు = గొప్పవాడు; ఈశ్వరుడున్ = భగవంతుడును; ఐన = అయిన; ఆ = ఆ; హరి = విష్ణువు; తోన్ = తోటి; బద్ధ = మిక్కిలి; విరోధమున్ = శత్రుత్వమున; తొడరు = పూనుకొను; దైత్య = దానవుల {దైత్యులు - దితి యొక్క పుత్రులు, దానవుల}; శ్రేణి = సమూహము; చందంబునన్ = వలె.

భావము:

అహంకారం, పాపం లేని సజ్జనులు పొందే కీర్తిని తాముకూడా పొందాలని కోరుకొని కొందరు అసమర్థులై మనసులో కుతకుత ఉడికిపోయి, భగవంతుడైన హరితో వైరం పెంచుకొన్న రాక్షసులవలె ఆ సజ్జనులపై అసూయ పెంచుకుంటారు.

4-76-వ.

అదియునుం గాక, నీ వతనికిం బ్రత్యుత్థానాభివందనంబులు గావింపకుండుటం జేసి యతండు తిరస్కృతుండయ్యె నంటివేని లోకంబున జను లన్యోన్యంబును బ్రత్యుత్థానాభివందనంబులు గావించు; రదియ ప్రాజ్ఞులయినవారు సర్వభూతాంతర్యామి యైన పరమపురుషుండు నిత్యపరిపూర్ణుండు గావునఁ గాయకవ్యాపారం బయుక్తం బని తదుద్దేశంబుగా మనంబునంద నమస్కారాదికంబులు గావించురు; గాని దేహాభిమానంబులు గలుగు పురుషులందుఁ గావింపరు; కాన యేనును వాసుదేవ శబ్దవాచ్యుండు శుద్ధసత్త్వమయుండు నంతఃకరణంబు నందు నావరణ విరహింతుడు నయి ప్రకాశించు వాసుదేవునకు నా హృదయంబున నెల్లప్పుడు నమస్కరించుచుండుదు; నిట్ల నపరాధినైన నన్నుఁ బూర్వంబున బ్రహ్మలు చేయు సత్తంబు నందు దురుక్తులం జేసి పరాభవించి మద్దేషి యైన దక్షుండు భవజ్ఞునకుం డైన నతఁడును దదనువర్తులయిన వారలును జూడఁ దగరు; కావున మద్వచనాతిక్రమంబునం జేసి యరిగితివేని నచట నీకుఁ బరాభవంబు సంప్రాప్తం బగు; లోకంబున బంధుజనంబులవలనఁ బూజ బడయక తిరస్కారంబు వొందుట చచ్చుటయ కాదే; యని పలికి మఱియు నభవుండు, పొమ్మని యనుజ్ఞ యిచ్చిన నచ్చట నవమానంబునం జేసి యశుభం బగు ననియు; నిచ్చటఁ బొమ్మనక నివారించిన మనోవేదన యగు ననియు మనంబునం దలపోయుచు నూరకుండె; నంత.

టీకా:

అదియున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; నీవు = నీవు; అతనికిన్ = అతనికి; ప్రత్యుత్థాన = లేచి ఎదుర్కొనుట; అభివందనంబులున్ = నమస్కారములు; కావింపకుండుటన్ = చేయకపోవుట; చేసి = వలన; అతండు = అతడు; తిరస్కృతుండు = వ్యతిరేక భావము అదినవాడు; అయ్యెన్ = ఆయెను; అంటివేని = అన్నట్లయితే; లోకంబునన్ = లోకములో; జనులు = ప్రజలు; అన్యోన్యంబును =

ఒకరికొకరు; ప్రత్యుత్థాన = లేచి ఎదుర్కొనుట; అభివందనంబులున్ = నమస్కారములు; కావించురు
 = చేయుదురు; అదియ = అదే; ప్రాజ్ఞలు = ప్రజ్ఞకలవారు; అయినవారు = అయినవారు; సర్వ = అన్ని;
 భూత = భూతముల; అంతర్యామి = లోపలనుండువాడు; ఐన = అయిన; పరమపురుషుండు =
 పరమపురుషుడు; నిత్య = శాశ్వతుడు; పరిపూర్ణుండున్ = పరిపూర్ణుడును; కావునన్ = అగుటచేత;
 కాయక = శారీరిక; వ్యాపారంబు = కృత్యము; అయుక్తంబు = తగినదికాదు; అని = అని; తత్ = ఆ;
 ఉద్దేశంబుగా = భావముతో; మనంబున్ = మనసు; అంద = లోనే; నమస్కార = నమస్కారము;
 ఆదికంబున్ = మొదలైనవి; కావించురు = చేసెదరు; కాని = కాని; దేహ = దేహములయందు;
 అభిమానములు = మమకారములు; కలుగు = కలిగి ఉండు; పురుషుల = పురుషుల; అందున్ =
 ఎడల; కావింపరు = చేయరు; కాన = కావున; ఏనును = నేనుకూడ; వాసుదేవ = వాసుదేవుడు
 అనెడి; శబ్ద = మాటచే; వాచ్యుండు = చెప్పదగినవాడు; శుద్ధ = అమలిన; సత్త్వ = సత్త్వగుణములతో;
 మయుండు = కూడినవాడు; అంతఃకరణంబు = మనసుల; అందున్ = లో; ఆవరణ = పొరలు;
 విరహితుండు = పూర్తిగ లేనివాడు; అయి = అయ్యి; ప్రకాశించు = విలసిల్లు; వాసుదేవున్ =
 వాసుదేవుని; కున్ = కి; నా = నా; హృదయంబునన్ = మనసులో; ఎల్లప్పుడున్ = ఎప్పుడును;
 నమస్కరించుచున్ = నమస్కరిస్తూ; ఉండుదు = ఉంటాను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనపరాధిని =
 అపరాధము లేనివాడను; ఐన = అయిన; నన్నున్ = నన్ను; పూర్వంబునన్ = ఇంతకుముందు;
 బ్రహ్మలు = బ్రాహ్మనిష్ఠులు; చేయు = చేసెడి; సత్రంబున్ = యాగము; అందున్ = లో; దురుక్తులున్ =
 చెడుమాటలు, తిట్లు; చేసి = వలన; పరాభవించి = అవమానించి; మత్ = నన్ను; ద్వేషి =
 ద్వేషించువాడు; ఐన = అయిన; దక్షుండు = దక్షుడు; భవత్ = నీ యొక్క; జనకుండు = తండ్రి; ఐనన్
 = అయినప్పటికిని; అతడు = అతడు; తత్ = అతని; అనువర్తలు = అనుసరించి వర్తించువారు;
 అయిన = అయిన; వారలును = వారుకూడ; చూడన్ = దర్శించుటకు; తగరు = తగినవారుకాదు;
 కావునన్ = అందుచేత; మత్ = నా యొక్క; వచన = మాటలను; అతిక్రమంబునన్ =
 ఉల్లంఘించుట; చేసి = చేసి; అరిగితివేని = వెళితే; అచటన్ = అక్కడ; నీకున్ = నీకు; పరాభవంబున్
 = అవమానములు; సంప్రాప్తంబు = కలుగుట; అగు = జరుగును; లోకంబునన్ = లోకములో;
 బంధుజనంబుల = బంధువులు అయిన జనముల; వలనన్ = వలన; పూజన్ = గౌరవములు;
 పడయక = పొందక; తిరస్కారంబున్ = వ్యతిరీక్తతను; ఒందుట = పొందుట; చచ్చుటయ =
 చనిపోవుటయే; కాదే = కాదా; అని = అని; పలికి = చెప్పి; మఱియున్ = మరి; అభవుండు = శివుడు;
 పొమ్మని = వెళ్లుటకు; అనుజ్ఞ = అనుమతి; ఇచ్చిన = ఇస్తే; అచ్చటన్ = అక్కడ; అవమానంబునన్ =

అవమానములు; చేసి = వలన; అశుభంబున్ = అశుభాలు; అగున్ = అవును; అనియున్ = అని
మరి; ఇచ్చటన్ = ఇక్కడ; పొమ్మనక = పోవద్దని; నివారించిన = ఆపిన; మనోవేదన = మానసికవ్యధ;
అగును = అవుతుంది; అనియున్ = అని; మనంబునన్ = మనసు; అందల = లోపల; తలపోయుచు
= అనుకొనుచు; ఊరకుండె = ఊరుకున్నాడు; అంత = అంతట.

భావము:

అంతే కాక 'నీవు ఆయనను చూచి లేచి ఎదురు వెళ్ళలేదు. అందువల్ల అవమానం భరించలేక పగ పెంచుకున్నాడు' అని నీవు అనవచ్చు. లోకంలో సామాన్యజనులు ఒకరికొకరు ఎదురు వెళ్ళి నమస్కరిస్తారు. ప్రాజ్ఞులైనవారు భగవంతుడు సర్వాంతర్యామి కాబట్టి శరీర నమస్కారం తగదని ఆయనను ఉద్దేశించి మనస్సులోనే నమస్కారం మొదలైనవి చేస్తారు. అంతేకాని, దేహాభిమానం కల పురుషులకు శరీర నమస్కారం చేయరు. అందువల్ల నేను భగవంతుడు, కేవల సత్త్వగుణ సంపన్నుడు, అంతరంగంలో నిరంతరం ఉండేవాడు అయిన వాసుదేవునకు నా హృదయంలోనే నమస్కరిస్తూ ఉంటాను. ఏ పాపమూ ఎరుగని నన్ను పూర్వం ప్రజాపతులు చేసే యజ్ఞంలో నీ తండ్రి నిందించి పరాభవించాడు. అందువల్ల దక్షుడు నాతో విరోధం కొనితెచ్చుకున్నాడు. నన్ను ద్వేషించే దక్షుడు, అతని అనుచరులు నీకు చూడదగినవారు కారు. నా మాట కాదని వెళ్ళినట్లయితే అక్కడ నీకు అవమానం జరిగి తీరుతుంది. లోకంలో బంధువులచేత గౌరవం పొందకుండా అవమానం పొందడం మరణంతో సమానం కదా!" అని చెప్పి శంకరుడు సతీదేవిని పొమ్మని అనుజ్ఞ ఇస్తే అక్కడ అవమానం జరిగి హాని కలుగుతుందని, పోవద్దని అడ్డుపడితే సతీదేవి మనస్సుకు కష్టం కలుగుతుందని తన మనస్సులో భావించి, ఎటూ చెప్పకుండా మౌనం వహించాడు. అప్పుడు...

4-77-సీ.

సతి సుహృద్ధర్మనేఽచ్చా ప్రతికూల దుః-

ఖస్వాంత యగుచు నంగములు వడఁక

నందంద తొరఁగెడు నశ్రుపూరంబులు-

గండభాగంబులఁ గడలుకొనఁగ

నున్నత స్తనమండలోపరిహారముల్-

వేడి నిట్టూర్పుల వెచ్చ గంద

నతిశోకరో షాకులాత్యంత దోదూయ-

మానమై హృదయంబు మలగుచుండ

4-77,1-తే.

మఱియుఁ గుపితాత్మయై స్వసమానరహితు

నాత్మదేహంబు సగ మిచ్చి నట్టి భవుని

విడిచి మూఢాత్మ యగుచు న వ్వెలది జనియె

జనకుఁ జూచెడు వేడుక సందడింప.

టీకా:

సతి = సతీదేవి; సుహృత్ = బంధువులను; దర్శన = చూసే; ఇచ్ఛా = కోరికకు; ప్రతికూల = వ్యతిరేకమువలని; దుఃఖ = దుఃఖముకల; స్వంత = మనసుకలిగినది; అగుచున్ = అవుతూ; అంగములు = అవయవములు; వడకన్ = వణకుతుండగ; అందంద = అక్కడక్కడ; తొరగెడు = జారెడు; అశ్రుపూరంబులు = కన్నీటిజాళ్ళు; గండభాగంబులన్ = చెక్కిళ్ళపై; కడలుకొనగ = వ్యాపిస్తుండగ; ఉన్నత = ఎత్తైన; స్తన = కుచ; మండల = ప్రాంతము; ఉపరి = పైనున్న; హారముల్ = హారములు; వేడి = వెచ్చటి; నిడు = దీర్ఘమైన; ఊర్పులన్ = ఊపిరులవలన; వెచ్చన్ = వేడిని; అందన్ = చెందగ; అతి = మిక్కిలి; శోక = శోకము; రోషా = రోషములతో; ఆకుల = చీకాకుచేత; అత్యంత = అతిమిక్కిలి; దోదూయమానము = చలించిపోయినది; ఐ = అయ్యి; హృదయంబున్ = మనసు; మలగుచున్ = బాధపడుతుండగ.

మఱియున్ = ఇంకను; కుపిత = కోపముచెందిన; ఆత్మ = మనలుకలది; ఐ = అయ్యి; స్వ = తనకు; సమాన = సమానమైనవారు; రహితున్ = లేనివాని; ఆత్మ = తన; దేహంబున్ = దేహమును; సగము = అర్థము; ఇచ్చిన = ఇచ్చిన; అట్టి = అటువంటి; భవుని = శివుని; విడిచి = వదలి; మూఢాత్మ = తెలివిహీన; అగుచున్ = అవుతూ; ఆ = ఆ; వెలది = స్త్రీ; చనియెన్ = వెళ్ళెను; జనకున్ = తండ్రి; చూచెడు = చూసే; వేడుక = కుతూహలము; సందడింపన్ = తొందరపెట్టగ.

భావము:

తన బంధువులను చూడాలనే కుతూహలం సఫలం కాకపోవడం వల్ల సతీదేవి మనస్సులో దుఃఖం పొంగి పొరలింది. అవయవాలు కంపించాయి. కన్నీళ్ళు చెక్కిళ్ళపై జాలువారాయి. వక్షస్థలం మీది హారాలు నిట్టూర్పుల వేడికి కందిపోయాయి. శోకంతో కోపాతిరేకంతో సతీదేవి మనస్సు చలించి కలత చెందింది. ఆ కోపంలో ఆమె వివేకం కోల్పోయింది. తనతో సరిసమానుడు లేని స్వామిని, తన శరీరంలో సగమిచ్చిన తన స్వామిని, పరమేశ్వరుణ్ణి విడిచిపెట్టి తండ్రిని చూడాలనే కుతూహలం అతిశయించగా ఒంటరిగా పుట్టింటికి బయలుదేరింది.

4-78-వ.

ఇ ట్లతి శీఘ్రగమనంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; అతి = మిక్కిలి; శీఘ్ర = వేగమైన; గమనంబున = గమనముతో, పోకతో.

భావము:

ఈవిధంగా మిక్కిలి వేగముగా ప్రయాణం చేసి...

4-79-సీ.

మానిని చనుచుండ మణిమన్మదాది స-

హస్త సంఖ్యాత రుద్రానుచరులు

యక్షులు నిర్భయులై వృషభేంద్రుని-

మున్నిడు కొనుచు నమ్ముదిత దాల్చు

కందుకాంబుజ శారికా తాళవృంత ద-

ర్పణ ధవళాతపత్రప్రసూన

మాలికా సౌవర్ణమణివిభూషణ ఘన-

సార కస్తూరికా చందనాది

4-79.1-తే.

వస్తువులు గొంచు నేగి శర్వాణిఁ గదిసి

శంఖ దుందుభి వేణు నిస్వనము లొప్ప

మానితంబైన వృషభేంద్రయానఁ జేసి

యజ్ఞభూమార్గులై యర్థి నరిగియరిగి.

టీకా:

మానిని = స్త్రీ {మానిని - మానము గలామె, స్త్రీ}; చనుచుండన్ = వెళ్తుండగ; మణిమత్ = మణిమంతుడు; మద = మదుడు; ఆది = మొదలగువారు; సహస్ర = వేల; సంఖ్యాక = కొలది; రుద్ర = శివుని; అనుచరులు = అనుయాయులు; యక్షులు = యక్షులు; నిర్భయులు = భయము లేనివారు; ఐ = అయ్యి; వృషభేంద్రుని = నందీశ్వరుని; ముందు = ముందట; ఇడుకొనుచు = ఉండుకొని; ఆ = ఆ; ముదిత = స్త్రీ {ముదిత - ముదము (సంతోషమును) ఇచ్చునది, స్త్రీ}; తాల్చు = ధరించు; కందుక = చెండ్లు; అంబుజ = పద్మములు; శారికా = చిలుకలు; తాళవృంత = తాటాకు విసనకర్రలు; దర్పణ = అద్దము; ధవళ = తెల్లని; అతపత్ర = గొడుగు; ప్రసూన = పూల; మాలిక = మాలలు; సౌవర్ణ = బంగారు; మణి = రత్న; విభూషణ = ఆభరణములు; ఘనసార = పచ్చకర్పూరము; కస్తూరిక = కస్తూరి; చందన = గంధము; ఆది = మొదలైన.

వస్తువులు = సామాను; కొంచున్ = తీసుకొని; ఏగి = వెళ్ళి; శర్వాణిన్ = సతీదేవిని {శర్వాణి - శర్వుని భార్య, సతి}; కదిసి = చేరి; శంఖ = శంఖము; దుందుభి = దుందుభి; వేణు = వేణువుల; నిస్వనములు = శబ్దములు; ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లు; మానితంబు = గౌరవింపదగినది; ఐన = అయిన; వృషభేంద్రుని = నందీశ్వరునిపై; యానన్ = ప్రయాణించు దానిని; చేసి = చేసి; యజ్ఞ = యజ్ఞము జరుగు; భూ = ప్రదేశమునకు వెళ్ళు; మార్గులు = మార్గమున పోవువారు; ఐ = అయ్యి; అర్థిన్ = కోరి; అరిగియరిగి = వెళ్ళి.

భావము:

సతీదేవి వెళ్తుండగా మణిమంతుడు మొదలైన వేలకొలది ప్రమథులు, యక్షులు నందీశ్వరుని ముందు పెట్టుకొని బయలుదేరారు. ఆమెకు కావలసిన పూబంతులు, పద్మాలు, గోరువంకలు,

విసనకర్రలు, అడ్డాలు, వెల్లగొడుగు, పూలదండలు, మణులు కూర్చిన బంగారు నగలు,
పచ్చకర్పూరం, కస్తూరి, మంచిగంధం మొదలైన వస్తువులను వెంట తీసుకొని వెళ్ళి ఆమెను
కలుసుకున్నారు. సతీదేవిని వృషభవాహనంపై కూర్చుండబెట్టి శంఖాలు, నగారాలు, పిల్లనగ్రోవులు
మ్రోగిస్తూ యజ్ఞం జరిగే ప్రదేశంవైపు ప్రయాణం చేసి చేసి...

4-80-వ.

ముందట.

టీకా:

ముందటన్ = ఎదుట.

భావము:

ఎదురుగా...

4-81-చ.

మనమున మోదమందుచు ను**మ**తరుణీమణి గాంచె దారు వృ
త్తనక కుశాజినాయస ని**క**ాయ వినిర్మిత పాత్ర సీమము
న్మనుపమ వేదఘోష సుమ**హ**త్పశు బంధన కర్మ భూమమున్
మునివిబుధాభిరామము స**ము**జ్జ్వల హోమము యాగధామమున్.

టీకా:

మనమునన్ = మనసులో; మోదమున్ = సంతోషమును; అందుచున్ = చెందుతూ; ఉమా = ఉమ
అనెడి; తరుణీ = స్త్రీ లలో {తరుణి - తరుణ వయసునున్నామె, స్త్రీ}; మణి = రత్నములాంటామె;
కాంచెన్ = చూసెను; దారు = కొయ్యతోను; వృత్ = మట్టితోను; కనక = బంగారముతోను; కుశ =
దర్భలు; అజిన = లేడిచర్మము; అయస = ఇనుము; నికాయ = సమూహముచే; వినిర్మిత = చక్కగ
నిర్మింపబడ్డ; పాత్ర = పాత్రలుగల; సీమమున్ = భూమిని; అనుపమ = గొప్ప {అనుపమ -
ఉపమానమునకు అందనిది, గొప్ప}; వేద = వేదముల; ఘోష = శబ్దములు; సు = మంచి; మహత్ =

గొప్ప; పశు = యజ్ఞపశువుని; బంధన = బంధించిన; భూమమున్ = స్థలమును; ముని = మునులతోను; విబుధ = దేవతలతోను; అభిరామము = చక్కనైనదానిని; సమ = చక్కగా; ఉజ్జ్వల = జ్వలిస్తున్న; హోమము = హోమము కలదానిని; యాగ = యజ్ఞ; ధామమున్ = భూమిని.

భావము:

సతీదేవి మనస్సులో సంతోషిస్తూ యజ్ఞశాలను చూసింది. ఆ యజ్ఞశాలలో కొయ్యతో, మట్టితో, బంగారంతో, లోహంతో చేసిన పాత్రలున్నాయి. దర్బలతో, జింకతోళ్ళతో చేసిన వస్తువులు ఉన్నాయి. వేదఘోషలు మిన్ను ముట్టుతున్నాయి. ఒకచోట యజ్ఞ పశువును బంధించారు. మునులు, దేవతలు తమతమ స్థానాలలో కూర్చుని ఉన్నారు. హోమాలు చేస్తున్నారు. యజ్ఞం వైభవోపేతంగా జరుగుతున్నది.

4-82-వ.

ఇట్లు గనుంగొని యజ్ఞశాలం బ్రవేశించిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; గనుంగొని = చూసి; యజ్ఞశాలన్ = యజ్ఞశాలను; ప్రవేశించినన్ = ప్రవేశించగా.

భావము:

ఇదంతా చూస్తూ యజ్ఞశాలలోకి ప్రవేశించగా...

4-83-క.

చనుదెంచిన యమ్మగువను

జననియు సోదరులుఁ దక్క ప్రభఁ గల జను లె

ల్లను దక్షువలని భయమున

ననయము నపు డాదరింపఁరైరి మహాత్మా!

టీకా:

చనుదెంచిన = వచ్చిన; ఆ = ఆ; మగువను = స్త్రీని; జననియు = తల్లి; సోదరులున్ =
తోడబుట్టినవారు; తక్క = తప్పించి; సభన్ = సదస్సున; కల = ఉన్న; జనులు = ప్రజలు; ఎల్లను =
అందరును; దక్షు = దక్షుని; వలని = అందలి; భయమునన్ = భయముతో; అనయమున్ =
మృదుత్వములేక; అప్పుడు = అప్పుడు; ఆదరింపరు = ఆదరింపనివారు; ఐరి = అయ్యారు; మహాత్మా
= గొప్పవాడ.

భావము:

విదురా! వచ్చిన సతీదేవిని చూడగానే తల్లి, తోబుట్టువులు అనురాగంతో ఆదరించారు. సభలో
ఉన్న తక్కినవారు దక్షునికి భయపడి ఆమెను గౌరవించకుండా ఊరకున్నారు.

4-84-క.

నెఱిఁ దల్లియుఁ బినతల్లులుఁ

బరిరంభణ మాచరింపఁ బరితోషాశ్రుల్

దొరగఁగ డగ్గుతికతో

సరసిజముఖి సేమ మరయ సతి దా నంతన్.

టీకా:

నెఱిన్ = నిండుగ; తల్లియున్ = తల్లి; పినతల్లులన్ = పినతల్లులు; పరిరంభణము = కౌగలంతలు;
ఆచరింపన్ = చేయగ; పరితోష = ఆనంద; అశ్రుల్ = భాష్పములు; తొరగగ = కారగా; డగ్గుతిక =
గద్గదస్వరము; తోన్ = తో; సరసిజముఖి = సతీదేవి (సరసిజముఖి - సరసిజము (సరసున పుట్టు
పద్మము) వంటి ముఖము కలామె, స్త్రీ); సేమము = క్షేమము; అరయన్ = విచారించగ; సతిన్ =
సతీదేవి; తాన్ = తను; అంతన్ = అంతట.

భావము:

తల్లి, పినతల్లులు సతీదేవిని కౌగలించుకొని ఆనంద బాష్పాలు కారుస్తూ గద్గదస్వరంతో కుశలప్రశ్నలు వేయగా, సతీదేవి అప్పుడు...

4-85-క.

జనకుం డవమానించుట

యును సోదరు లర్థిఁ దనకు నుచితక్రియఁ జే

సిన పూజల నందక శో

భన మరసిన మాటుమాట పలుకక యుండెన్.

టీకా:

జనకుండు = తండ్రి; అవమానించుటయునున్ = అవమానము చేయుటచేత; సోదరులు = తోబుట్టువులు; తన్ = తన; కున్ = కు; ఉచిత = తగిన; క్రియన్ = విధముగ; చేసిన = చేసినట్టి; పూజలన్ = గౌరవమర్యాదలను; అందక = చెందక; శోభనము = కుశలము; అరసిన = విచారించగ; మాటుమాట = సమాధానము; పలుకక = పలక్కుండ; ఉండెన్ = ఉండెను.

భావము:

తండ్రి అవమానించడంతో తోబుట్టువులు చేసిన గౌరవాన్ని సతీదేవి అందుకొనక, వారికి బదులు చెప్పలేక పోయింది.

4-86-వ.

ఇట్లు తండ్రిచే నాదరింపబడనిదై విభుండైన యీశ్వరు నందు నాహ్వాన క్రియాశూన్యత్వరూపంబైన తిరస్కారంబును, నరుద్ర భాగంబైన య జ్ఞంబునుం గనుంగొని నిజరోషానలంబున లోకంబులు భస్మంబు చేయంబూనిన తెఱంగున నుద్దేశించి 'రుద్రద్వేషియుఁ గ్రతుకర్మాభ్యాస గర్విష్టుండు నగు దక్షుని వధియింతు' మనుచు లేచిన భూతగణంబుల నివారించి రోషవ్యక్తభాషణంబుల నిట్లనియె; "లోకంబున శరీరధారులైన జీవులకుఁ బ్రియాత్మకుండైన యీశ్వరునకుఁ బ్రియాప్రియలును

నధికులును లే; రట్టి సకల కారణుండును నిర్మత్సరుండును నైన రుద్రు నందు నీవు దక్క నెవ్వండు ప్రతికూలం బాచరించు? నదియునుం గాక మిముబోఁటి వారలు పరులవలని గుణంబు లందు దుర్గుణంబులన యాపాదెంతురు; మఱియుం గొందఱు మధ్యస్థులైన వారలు పరుల దుర్గుణంబుల యందు దోషంబుల నాపాదెంపరు; కొందఱు సాధువర్తనంబు గలవారలు పరుల దోషంబుల నైన గుణంబులుగా ననుగ్రహింతురు; మఱియుం గొందఱుత్తమోత్తములు పరుల యందు దోషంబుల నాపాదెంపక తుచ్ఛగుణంబులు గలిగినను సద్గుణంబులుగాఁ గైకొందు; రట్టిమహాత్ముల యందు నీవు పాపబుద్ధి గల్పించితి" వని; వెండియు నిట్లను "మహాత్ములగు వారల పాదధూళిచే నిరస్తప్రభావులై జడ స్వభావంబుగల దేహంబునాత్మ యని పల్కు కుజను లగువారు మహాత్ముల నిందించుట కార్యంబు గా: దదియు వారి కనుచితం బగు" నని వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఇలా; తండ్రి = తండ్రి; చేన్ = చేత; ఆదరిపంబడనిది = మన్ననలు పొందనిది; ఐ = అయ్యి; విభుండు = భర్త; ఐన = అయన; ఈశ్వరున్ = శివుని; ఆహ్వాన = పిలిచు టనే; క్రియా = కార్యం, ఆచారించుటలు; శూన్యత్వ = లేకపోవుట యొక్క; రూపంబు = విధము; ఐన = అయినట్టి; తిరస్కారంబునున్ = అనాదరము చేయుటను; అరుద్ర = రుద్రుడు లేని; భాగంబు = భాగము; ఐన = అయినట్టి; యజ్ఞంబున్ = యాగమును; కనుంగొని = చూసి; నిజ = తమ; రోషా = రోషము అనెడి; అనలంబునన్ = అగ్నిలో; లోకంబులున్ = లోకములను; భస్మంబున్ = బూడిద; చేయన్ = చేయుటకు; పూనినన్ = పూనుకొను; తెఱంగునను = విధముగ; ఉద్రేకించి = ఉద్రేకిస్తూ; రుద్ర = శివుని యెడల; ద్వేషియున్ = శత్రుత్వము కలవాడును; కర్మ = వేదవిధికర్మలు; అభ్యాస = చేయుట యందు; గర్విష్టుండున్ = గర్వము కలవాడును; అగు = అయినట్టి; దక్షుని = దక్షుని; వధియింతుము = సంహరించెదము; అనుచున్ = అంటూ; లేచిన = లేచినట్టి; భూతగణంబులన్ = భూతగణములను; నివారించి = ఆపి; రోష = రోషము; వ్యక్త = వ్యక్తమౌతున్న; భాషణంబులన్ = మాటలతో; ఇట్లు = ఇలా; అనియెన్ = పలికెను; లోకంబున = లోకములో; శరీర = దేహమును; ధారులు = ధరించినవారు; ఐన = అయినట్టి; జీవుల్ = ప్రాణుల; కున్ = కి; ప్రియ = ప్రియమైన; ఆత్మకుండు = స్వరూపముకలవాడు; ఐన = అయినట్టి; ఈశ్వరున్ = శివుని; కున్ = కి; ప్రియా = ఇష్టులును; అప్రియలును = అయిష్టులును; అధికులున్ = గొప్పవారును; లేరు = లేరు; అట్టి = అటువంటి; సకల = సమస్తమునకును; కారణుండును = కారణ మైనవాడును; నిర్మత్సరుండును =

మాత్యర్యము లేనివాడును; ఐన = అయినట్టి; రుద్రున్ = శివుని; అందున్ = యెడల; నీవున్ = నీవే;
 తక్కు = తప్పించి; ఎవ్వందున్ = ఎవరును; ప్రతికూలంబున్ = వ్యతిరేకమును; ఆచరించు = చేయును;
 అదియునన్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; మిమున్ = మీ; పోటి = లాంటి; వారలు = వారు; పరుల =
 ఇతరుల; వలని = అందలి; గుణంబులు = గుణములు; అందున్ = లో; దుర్గుణంబులన =
 దుర్గుణములనే; ఆపాదించురు = ఆరోపించెదరు; మఱియున్ = ఇంకను; కొందఱు = కొంతమంది;
 మధ్యస్థులు = మధ్యమ గుణములు కలిగిన; వారలు = వారు; పరుల = ఇతరుల; దుర్గుణంబులన్ =
 దుర్గుణములు; అందున్ = లో; దోషంబులన్ = దోషములను; ఆపాదింపరు = ఆరోపించరు;
 కొందఱు = కొంతమంది; సాధు = మంచి; వర్తనంబులు = ప్రవర్తనలు; కల = కలిగిన; వారలు =
 వారు; పరుల = ఇతరుల; దోషంబులన్ = దోషములను; ఐనన్ = అయినట్టి; గుణంబులు =
 గుణములు; కాన్ = అగునట్లు; అనుగ్రహించురు = పరిగ్రహించెదరు; మఱియున్ = ఇంకను;
 కొందఱు = కొందరు; ఉత్తమ = ఉత్తములలో; ఉత్తములు = ఉత్తములు; పరుల = ఇతరుల; అందున్ =
 యెడల; దోషంబులన్ = దోషములను; ఆపాదింపక = ఆరోపించక; తుచ్చ = నీచమైన; గుణంబులు
 = గుణములు; కలిగినను = ఉన్నను; సత్ = మంచి; గుణంబులు = గుణములు; కాన్ = అగునట్లు;
 కైకొందురు = స్వీకరించురు; అట్టి = అటువంటి; మహాత్ములన్ = గొప్పవారి; అందున్ = యెడల;
 నీవున్ = నీవు; పాప = పాపపు; బుద్ధిన్ = బుద్ధిని; కల్పించితివి = లేనివి ఆరోపించితివి; అని = అని;
 వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; మహాత్ములు = గొప్పవారు; అగు
 = అయిన; వారల = వారి; పాదధూళి = పాదధూళి; చేన్ = వలన; నిరస్త = తొలగింపబడిన;
 ప్రభావులు = ప్రభావము కలవారు; ఐ = అయ్యి; జడ = జడత్వపు; స్వభావంబు = స్వభావము; కల =
 కలిగినట్టి; దేహంబున్ = శరీరమును; ఆత్మ = తాము; అని = అని; పల్కు = పలికెడి; కుజనులు = చెడ్డ
 మానవులు; అగు = అయిన; వారు = వారు; మహాత్ములన్ = గొప్పవారిని; నిందించుట =
 నిందించుట; కార్యంబు = తగినపని; కాదు = కాదు; అదియున్ = అది; వారి = వారి; కిన్ = కి;
 అనుచితంబు = ఉచితము కానిది; అగును = అవుతుంది; అని = అని; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు =
 ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా సతీదేవి తన తండ్రి ఆదరాన్ని పొందనిదై, తన భర్తను యజ్ఞానికి ఆహ్వానించకుండా
 తిరస్కరించడాన్ని, శివునికి భాగం కల్పించకుండా జరుపుతున్న యజ్ఞాన్ని చూసి, తన కోపాగ్ని

జ్ఞానంతో లోకాలను బూడిద చేయాలన్నంత ఉద్రేకాన్ని పొంది, శివుని ద్వేషించి క్రతువు చేస్తున్నానని గర్వపడుతున్న దక్షుణ్ణి హతమారుస్తామని లేచిన ప్రమథగణాలను నివారించి, రోషావేశంతో ఇలా అన్నది. "లోకంలోని ప్రాణులందరికీ ఇష్టమైన శివునకు ఇష్టమైనవారు అనీ, ఇష్టం లేనివారు అనీ ఎవరూ లేరు. అతనికంటే అధికులు లేరు. సకల విశ్వానికి కారణమైన ఈశ్వరునకు ఎవరియందూ ద్వేషము లేదు. అలాంటి రుద్రుని నీవు తప్ప లోకంలో ఇంకెవరు ద్వేషిస్తారు? అంతేకాక నీవంటివాళ్ళు ఇతరుల గుణాలలో దోషాలను ఆపాదిస్తారు. కొందరు మధ్యస్థులు ఇతరుల గుణాలలో దోషాలను ఆపాదించరు. కొందరు సత్పురుషులు ఇతరుల దోషాలనైనా గుణాలుగా గ్రహిస్తారు. ఇంకా కొందరు ఉత్తమోత్తములు ఇతరులలో దోషాలను ఆరోపించక వారి నీచగుణాలను సైతం సద్గుణాలుగా స్వీకరిస్తారు. అటువంటి మహాత్ములలో నీవు పాపబుద్ధిని కలిగించావు." అని చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నది. "మహాత్ముల పాదధూళిముందు వెలవెలబోయిన తేజస్సు కలిగి, జడపదార్థమైన దేహాన్నే ఆత్మ అని వాదించే దుర్జనులు సజ్జనులను నిందించడంలో ఆశ్చర్యం లేదు. అది వారి తగినదే" అని చెప్పి మళ్ళీ ఇలా అన్నది.

4-87-సీ.

"అనయంబు శివ యను నక్షరద్వయ మర్థి-

వాక్కున బలుక భావమునఁ దలఁప

సర్వజీవుల పాపసంఘముల్ చెడు; నట్టి-

మహితాత్మునందు నమంగళుండ

వగు నీవు విద్యేషి వగుట కాశ్చర్యంబు-

నందెద; వినుము; నీ వదియుఁ గాక

చర్చింప నెవ్వని చరణపద్మంబుల-

నరసి బ్రహ్మానంద మను మరంద

4-87.1-తే.

మతుల భక్తిని దమ హృదయంబు లనెడి

తుమ్మెదలచేతఁ గ్రోలి సంతుష్టచిత్తు

అగుదు రత్యంత విజ్ఞాను; అట్టి దేవు

నందు ద్రోహంబు చేసి; తే ముందు నిన్ను?

టీకా:

అనయంబున్ = అవశ్యమును; శివ = శివ; అను = అనెడి; అక్షర = అక్షరముల; ద్వయము = రెంటిని;
అర్థిన్ = కోరి; వాక్కునన్ = నోటితో; పలుకన్ = పలుకుతే; భావమునన్ = భావములో; తలపన్ =
తలచుకొన్న; సర్వ = సమస్తమైన; జీవుల్ = ప్రాణుల; పాప = పాపముల; సంఘముల్ =
సమూహములు; చెడును = నాశనమగును; అట్టి = అటువంటి; మహితాత్ము =
మహిమాన్వితమైన ఆత్మ కలవాడు; అందున్ = ఎడల; అమంగళుండవు = అశుభకరమైనవాడవు;
అగు = అయిన; నీవున్ = నీవు; విద్వేషివి = శత్రుత్వము కలవాడవు; అగుటన్ = అవుటకు;
ఆశ్చర్యంబున్ = ఆశ్చర్యమును; అందెదన్ = పోయెదను; వినుము = వినుము; నీవున్ = నీవు;
అదియున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; చర్చింపన్ = చర్చించి చూసినచో; ఎవ్వని = ఎవని; చరణ =
పాదములు అనెడి; పద్మంబులన్ = పద్మములను; అరసి = ఎరిగి; బ్రహ్మానందము = బ్రహ్మానందము;
అను = అనెడి; మరందము = మధువుని; అతుల = మిక్కిలి.
భక్తిన్ = భక్తితో; తమ = తమయొక్క; హృదయంబులు = మనసులు; అనెడి = అనెడి; తుమ్మెదలన్ =
తుమ్మెదల; చేతన్ = వలన; క్రోలి = త్రాగి; సంతృప్త = సంతోషించిన; చిత్తులు = చిత్తములు కలవారు;
అగుదురు = అవుతారో; అత్యంత = అత్యధికమైన; విజ్ఞానులు = చక్కటి జ్ఞానము కలవారు; అట్టి =
అటువంటి; దేవుని = దేవుని; అందున్ = ఎడల; ద్రోహంబు = ద్రోహము; చేసితి = చేసావు; ఏమి =
ఏమని; అందున్ = అంటాను; నిన్ను = నిన్ను.

భావము:

“ఎల్లప్పుడూ శివ అనే రెండక్షరాలను ఆసక్తితో నోటితో పలికినా, మనస్సులో తలచినా సమస్త
ప్రాణుల పాపలన్నీ నశిస్తాయి. అటువంటి మహాత్ముని అమంగళుడవైన నీవు ద్వేషించడం చూచి
ఆశ్చర్యాన్ని పొందుతున్నాను. తండ్రీ! విను. గొప్ప విజ్ఞానులు అయినవారు ఏ దేవుని
పాదారవిందాలను ధ్యానిస్తూ బ్రహ్మానందమనే మకరందాన్ని తమ మనస్సులనే తుమ్మెదల ద్వారా
భక్తిపారవశ్యంతో గ్రోలి తృప్తిపొందుతారో అటువంటి దేవునికి ద్రోహం చేశావు. నిన్నేమనాలి?

4-88-క.

మఱియును నమ్మహితాత్ముని

చరణ సరోజాత యుగము సకలజగంబుల్

నెఱిగి గొలువఁ గోరు కోర్కులు

తరమిడి వర్షించు నతనిఁ దగునే తెగడన్?

టీకా:

మఱియును = ఇంకను; ఆ = ఆ; మహితాత్ముని = గొప్పవానిని; చరణ = పాదములు అనెడి;
సరోజాత = పద్మముల {సరోజాతము - సరసున జాతము (పుట్టునది), పద్మము}; యుగమున్ =
జంటను; సకల = సమస్తమైన; జగంబుల్ = జగముల; నెఱిగి = నిండుగ; కొలువన్ = పూజించగా;
కోరు = కోరుకొనెడి; కోర్కులు = కోరికలు; తరమిడి = వరుసగ; వర్షించు = సఫలమగును; అతనిన్ =
అతనిని; తగనే = తగునా ఏమి; తెగడన్ = దూషించగ.

భావము:

అంతేకాక ఆ మహాత్ముని పాదపద్మాలు లోకాలన్నీ కొలువగా కోరిన కోర్కెలన్నింటినీ
కురిపిస్తుండగా అతన్ని నిదించడం న్యాయమా?

4-89-చ.

పరగఁ జితాస్థిభస్మ నృకపాలజటాధరుఁడుం బరేత భూ

చరుఁడు పిశాచయుక్తఁ డని శర్వు నమంగళుగాఁ దలంప రె

వ్వరు; నొకఁ డీవు దక్క, మఱి వాక్పతి ముఖ్యులు నమ్మహాత్ము స

చ్చరణ సరోజ రేణువులు సమ్మతిఁ దాల్చారు మస్తకంబులన్.

టీకా:

పరగన్ = ప్రసిద్ధముగ; చితా = చితిపై నున్న; అస్థి = ఎముకలు; భస్మ = భస్మము; నృ = నరుని; కపాల
= పుట్టెలు; జటా = జటలు కట్టిన శిరోజముల; ధరుడు = ధరించువాడు; పరేత = శ్మశాన; భూ =

భూమి యందు; చరుడు = తిరుగువాడు; పిశాచ = పిశాచములతో; యుక్తుడు = కూడి
యుండువాడు; అని = అని; శర్వున్ = శివుని; అమంగళున్ = అశుభకరుని; కాన్ = అగునట్లు;
తలపరు = అనుకొనరు; ఎవ్వరున్ = ఎవరూ; ఒక్కడ = ఒక్కడివి; ఈవు = నీవు; తక్కన్ = తప్పించి;
మఱి = మరి; వాక్పతి = బ్రహ్మదేవుడు {వాక్పతి - వాక్కు (సరస్వతీదేవి)కి భర్త, బ్రహ్మదేవుడు};
ముఖ్యులు = మొదలైన ప్రముఖులు; ఆ = ఆ; మహాత్ము = గొప్పవాని; సత్ = మంచి; చరణ =
పాదములు అనెడి; సరోజ = పద్మముల; రేణువులు = ధూళిని; సమ్మతి = అంగీకరించి; తాల్తురు =
ధరించెదరు; మస్తకంబులన్ = శిరస్సులందు.

భావము:

చితిలోని ఎముకలను, బూడిదను, మానవకపాలాన్ని ధరించి, పిశాచాలతో కూడి శ్మశానంలో
తిరిగినా శివుణ్ణి నీవు తప్ప మరెవ్వరూ అమంగళుడని భావించరు. బ్రహ్మ మొదలైనవారు ఆ
మహాత్ముని పాదధూళిని తమ శిరస్సులపై సంతోషంతో ధరిస్తారు.

4-90-చ.

నెలకొని ధర్మపాలన వినిర్మలు భర్గుఁ దిరస్కరించు న
క్యలుషుని జిహ్వఁ గోయఁ దగుఁ; గా కటు చేయఁగ నోపఁడేని దాఁ
బొలియుట యొప్పు; రెంటికిఁ బ్రభుత్వము చాలమిఁ గర్తరంధ్రముల్
బలువుగ మూసికొంచుఁ జనఁ బూడి యటందురు ధర్మవర్తనుల్.

టీకా:

నెలకొని = స్థిరమైన; ధర్మపాలన = ధర్మపరిపాలన చేయువాని; వినిర్మలున్ = మిక్కిలి
నిర్మలమైనవాని; భర్గున్ = శివుని; తిరస్కరించు = తెగడునట్టి; ఆ = ఆ; కలుషునిన్ = పాపి యొక్క;
జిహ్వన్ = నాలుకను; కోయన్ = కోసివేయుట; తగున్ = సరియైనపని; కాక = కాకుండగ; అటు =
అలా; చేయగన్ = చేయుటకు; ఓపడు = శక్తి లేనివాడు; ఏని = అయితే; తాన్ = తనే; పొలియుట =
మరణించుట; ఒప్పు = తగినపని; రెంటికిన్ = రెండింటికిని; ప్రభుత్వము = సామర్థ్యము; చాలమిన్ =
సరిపోకపోయినచో; కర్త = చెవుల; రంధ్రముల్ = కన్నములను; బలువుగన్ = బలముగ;

మూసికొంచున్ = మూసికొంటూ; చనన్ = వెళ్ళిపోవుట; పాడి = నీతి; అటన్ = అని; అందురు = అంటారు; ధర్మ = ధర్మము ప్రకారము; వర్తనుల్ = ప్రవర్తించువారు.

భావము:

ధర్మపాలన చేత పవిత్రుడైన శివుణ్ణి తిరస్కరించే పాపాత్ముని నాలుక కోసివేయాలి. అలా చేయలేనప్పుడు చావడం మంచిది. రెండూ చేతకాని పక్షంలో చెవులను మూసికొని అక్కడినుండి వెళ్ళిపోవడం న్యాయమని ధర్మజ్ఞులు చెప్తారు.

4-91-వ.

అది గావున.

టీకా:

అదిగావున = అందుచేత.

భావము:

అందువల్ల...

4-92-మ.

జను డజ్ఞానమునన్ భుజించిన జగుప్సం బైన యన్నంబు స
య్యన వెళ్ళించి పవిత్రుడైన గతి దుష్టాత్ముండవై యీశ్వరున్
ఘను నిందించిన నీ తనూభవ యనం **గా** నోర్వ, నీ హేయ భా
జన మైనట్టి శరీరమున్ విడిచి భాస్వచ్ఛుద్ధి బాటిలెదన్.

టీకా:

జనుడు = మనిషి; అజ్ఞానమునన్ = అజ్ఞానముచేత; భుజించిన = తినినటువంటి; జగుప్సంబు = అసహ్యకరము; ఐన = అయిన; అన్నంబు = అన్నము; సయ్యన = వెంటనే; వెళ్ళించి = కక్కివేసి;

పవిత్రుడు = శుద్ధుడు; ఐన = అయిన; గతిన్ = విధముగ; దుష్టాత్ముండవు = దుష్ట స్వభావము కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; ఈశ్వరున్ = శివుని; ఘనున్ = గొప్పవానిని; నిందించిన = దూషించిన; నీ = నీ యొక్క; తనూభవన్ = పుత్రికను (తనూభవ - తనువు (దేహము)న భవ పుట్టినది, పుత్రిక); అనంగాన్ = అనుటకు; ఓర్వన్ = భరించలేను; ఈ = ఈ; హేయ = ఏవగింపులకు; భాజనము = స్థానము; ఐనట్టి = అయినట్టి; శరీరమున్ = దేహమును; విడిచి = విడిచిపెట్టి; భాస్వత్ = అగ్ని; శుద్ధిన్ = శుద్ధిని; పాటిల్లెదన్ = కలిగించుకొనెదను.

భావము:

తెలియక తిన్న దుష్టాత్మాన్ని మానవుడు కక్కి పవిత్రుడైనట్లు దుష్టుడవై ఈవిధంగా గొప్పవాడైన ఈశ్వరుని నిందించిన నీకు కుమార్తెను అనిపించుకొనడం నాకు ఇష్టం లేదు. నీవల్ల ప్రాప్తమైన ఈ పాడు శరీరాన్ని విడిచి పవిత్రురాలను అవుతాను.

4-93-వ.

అదియునుం గాక, దేవతల కాకాశగమనంబును, మనుష్యులకు భూతల గమనంబును, స్వాభావికంబు లయినట్లు ప్రవృత్తినివృత్తి లక్షణ కర్మంబులు రాగవైరాగ్యాధికారంబులుగా వేదంబులు విధించుటం జేసి రాగయుక్తులై కర్మతంత్రు లయిన సంసారులకు వైరాగ్యయుక్తు లయి యాత్మారాము లయిన యోగిజనులకు విధినిషేధరూపంబు లయిన వైదిక కర్మంబులు గలుగుటయు లేకుండుటయు నైజంబు లగుటం జేసి స్వధర్మ నిష్ఠుండగువాని నిందింపం జన; డా యుభయకర్మ శూన్యుండు బ్రహ్మభూతుండు నయిన సదాశివునిఁ గ్రియ శూన్యుం డని నిందించుట పాపం బగు; దండ్రీ! సంకల్పమాత్ర ప్రభవంబు లగుటం జేసి మహాయోగిజన సేవ్యంబు లయిన యస్మదీయంబు లగు నణిమాద్యష్టైశ్వర్యంబులు నీకు సంభవింపవు; భవదీయంబు లగు నైశ్వర్యంబులు ధూమమార్గ ప్రవృత్తులై యాగాన్నభోక్తలైన వారి చేత యజ్ఞశాలయందె చాల నుతింపంబడి యుండుఁ గాన నీ మనంబున నే నధిక సంపన్నుండ ననియుఁ, జితాభిప్రాయాన్తి ధారణుండైన రుద్రుండు దరిద్రుం డనియును గర్వింపం జన" దని; వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

అదియున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; దేవతల్ = దేవతల; కున్ = కు; ఆకాశ = ఆకాశ; గమనంబును = యానమును; మనుష్యుల్ = మానవుల; కున్ = కు; భూతల = భూమి యందు; గమనంబును = యానమును; స్వాభావికంబులు = స్వభావసిద్ధమైనవి; అయినట్లు = అయిన విధముగ; ప్రవృత్తి = విధి; నివృత్తి = నిషేధ; లక్షణ = లక్షణములు కలిగిన; కర్మంబులు = కర్మములు; రాగ = రాగము; వైరాగ్య = వైరాగ్యము; అధికారంబులు = అధికారములు; కాన్ = అగునట్లు; వేదంబులు = వేదములు; విధించుటన్ = విధించుట; చేసి = వలన; రాగ = రాగములతో; యుక్తులు = కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; కర్మ = కర్మములతో కూడిన; తంత్రులు = విధానములు కలవారు; అయిన = అయిన; సంసారుల = సంసారుల; కున్ = కు; వైరాగ్య = వైరాగ్యముతో; యుక్తులు = కూడి యుండువారు; అయి = అయ్యి; ఆత్మారాములు = తమ యాత్మనందే ఆనందించువారు; అయిన = అయిన; యోగి = యోగులైన; జనుల్ = జనుల; కున్ = కి; విధి = చేయవలసినవి; నిషేధ = చేయరానివి అనెడి; రూపంబులు = రూపములో ఉండేవి; అయిన = అయిన; వైదిక = వేదములకి సంబంధించిన; కర్మంబులు = కర్మములు; కలుగుటయు = చెందుటయును; లేకుండుటయు = చెందకపోవుటయును; నైజంబులు = సహజములు; అగుటన్ = అయివుండుట; చేసి = వలన; స్వధర్మ = తమ ధర్మమునందు; నిష్ఠుండు = నిష్ఠ కలవాడు; అగు = అయిన; వానిన్ = వానిని; నిందింపన్ = తెగడుట; చనదు = తగదు; ఆ = ఆ; ఉభయ = రెండు విధములైన; కర్మ = కర్మములు; శూన్యుండు = లేనివాడు; బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మము; భూతుండు = అయినవాడు; అయిన = అయినట్టి; సదాశివునిన్ = శివుని (సదాశివుడు - శాశ్వతమైన శుభము యైనవాడు, శంకరుడు); క్రియాశూన్యుండు = పని లేనివాడు; అని = అని; నిందించుట = తిట్టుట; పాపంబు = పాపము; అగున్ = అవును; తండ్రీ = తండ్రీ; సంకల్ప = సంకల్పము చేసినంత; మాత్ర = మాత్రముననే; ప్రభవంబులు = ప్రభావము చూపునవి; అగుటన్ = అవుట; చేసి = వలన; మహా = గొప్ప; యోగి = యోగులైన; జన = జనములచే; సేవ్యంబులు = సేవింపబడునవి; అయిన = అయినట్టి; అస్మదీయంబులు = మాకు చెందినవి; అగు = అయిన; అణిమాదష్టైశ్వర్యంబులు = అష్టైశ్వర్యములు (అష్టైశ్వర్యములు - 1అణిమ, 2మహిమ, 3లఘిమ, 4గరిమ, 5ప్రాప్తి, 6ప్రాకామ్యము, 7వశిత్వము, 8ఈశత్వము); నీకున్ = నీకు; సంభవింపవు = కలుగనేరవు; భవదీయంబులు = నీకు చెందినవి; అగు = అయినట్టి; ఐశ్వర్యములు = భాగ్యములు; ధామ = పొగచూరిన; మార్గ = దారిలో; ప్రవృత్తులు

= తిరుగువారు; ఐ = అయ్య; యాగా = యజ్ఞములలో; అన్న = అన్నమును; భోక్తలు = భుజించువారు; ఐన = అయిన; వారి = వారి; చేత = చేత; యజ్ఞశాల = యజ్ఞశాల; అందే = లోనే; చాలన్ = మిక్కిలి; నుతింపబడి = స్తుతింపబడి; ఉండున్ = ఉంటాయి; కాన = కావున; నీ = నీ యొక్క; మనంబునన్ = మనసులో; నేను = నేను; అధిక = ఎక్కువ; సంపన్నుడను = ధనవంతుడను; అనియున్ = అనియు; చితా = చితిపై నున్న; భస్మ = భస్మము; అస్థి = ఎముకలు; ధారణుండు = ధరించువాడు; ఐన = అయిన; రుద్రుండు = శివుడు; దరిద్రుండు = దరిద్రుడు; అనియున్ = అనియు; గర్వింపన్ = గర్వించుట; చనదు = చెల్లదు; అని = అని; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియున్ = పలికెను.

భావము:

అంతేకాక దేవతలకు ఆకాశయానం, మానవులకు భూతలయానం సహజమైనట్లు, విధి నిషేధ లక్షణాలు కలిగిన కర్మలు రాగ వైరాగ్యాలకు కారణాలుగా వేదాలు విధించడం వలన రాగయుక్తులై కర్మతంత్రులైన సంసారులకూ, వైరాగ్యంతో కూడి ఆత్మారాములైన యోగులకు విధి నిషేధ రూపాలలో ఉన్న వైదికకర్మలు కలిగిఉండడమూ లేకపోవడమూ సహజం. అందువల్ల స్వధర్మపరుడైనవానిని నిందించరాదు. (సంసారులకు అగ్నిహోత్రాలు మొదలైన ప్రవృత్తి కర్మలను, విరక్తులకు శమదమాది నివృత్తి కర్మలను వేదాలు విధించాయి. దేవతలకు ఆకాశయానం, మానవులకు భూతలయానం సహజమైనట్లు సంసారులకు, విరక్తులకు వేరువేరు ధర్మాలు సహజాలు. విధి నిషేధ రూపాలైన వైదిక కర్మలు ధర్మాసక్తులైన సంసారులకే కాని ఆత్మారాములైన యోగులకు కాదు.) ప్రవృత్తి నివృత్తి కర్మలు లేనివాడు, పరబ్రహ్మ స్వరూపుడు అయిన సదాశివుని నిందించడం పాపం. తండ్రీ! సంకల్పమాత్రం చేతనే మేము పొందగలవీ, యోగిజనులచేత సేవింపబడేవీ అయిన అణిమ మొదలైన అష్టసిద్ధులను నీవు పొందలేవు. నీ ఐశ్వర్యాలను యజ్ఞశాలలో హోమధూపాల మధ్య తిరుగుతూ, యజ్ఞాన్నాన్ని భుజించేవారు ఇక్కడ మాత్రమే స్తుతిస్తారు. కనుకనీవు మిక్కిలి సంపన్నుడవనీ, చితాభస్మాన్నీ ఎముకలను ధరించే రుద్రుడు దరిద్రుడనీ భావించి గర్వించకు" అని చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నది.

"నీలగళాపరాధి యగు నీకుఁ దనూభవ నౌట చాలదా?

చాలుఁ గుమర్త్య! నీదు తనుజాత ననన్ మది సిగ్గు పుట్టిడి

న్నేల ధరన్ మహాత్ములకు నెగ్గొనరించెడి వారి జన్మముల్

గాలుపనే? తలంప జనకా! కుటిలాత్మక! యెన్ని చూడఁగన్.

టీకా:

నీలగళా = శివుని యెడల (నీలగళుడు - నీల (నల్లని) గళ (గొంతుక) కలవాడు, శివుడు); అపరాధి = అపరాధము చేసినవాడు; అగు = అయిన; నీకున్ = నీకు; తనూభవన్ = పుత్రికను; అగుటన్ = అవుట; చాలదా = సరిపోదా; చాలున్ = చాలు; కుమర్త్య = చెడుమనిషి; నీదు = నీ యొక్క; తనూజాతన్ = కూతురను; అనన్ = అనగా; మదిన్ = మనసున; సిగ్గు = లజ్జ; పుట్టిడిన్ = పుడుతున్నది; ఏల = ఎందులకు; ధరన్ = భూమిమీద; మహాత్ముల్ = గొప్పవారి; కిన్ = కి; ఎగ్గు = అపకారము; ఒనరించెడి = చేసిడి; వారి = వారి యొక్క; జన్మముల్ = పుట్టుకలు; కాలుపనే = కాల్చుటకా ఏమి; తలంప = తలచుకొంటే; జనకా = తండ్రి; కుటిలాత్మకా = వంకర బుద్ధి కలవాడ; ఎన్ని = ఎంచి; చూడఁగన్ = చూస్తే.

భావము:

"తండ్రి! లోకకల్యాణంకోసం కాలకూటవిషం తాగి కంఠం నల్లగా చేసుకున్న సర్వలోక శుభంకరుడు కదయ్యా పరమ శివుడు. ఆయన యెడ క్షమింపరాని అపరాధం చేసావు. నా దురదృష్టం కొద్దీ అలాంటి నీకు పుత్రికగా పుట్టాను నీచమానవ! ఇక చాలే! నీ కుమార్తె నని తల్చుకుంటేనే సిగ్గు వేస్తోంది. లోకంలో గౌరవనీయులకు కీడు తలపెట్టే నీలాంటి వాళ్ళ పుట్టుకలు ఎందుకయ్యా? కాల్చడానికా? పూడ్చడానికా?

4-95-చ.

వర వృషకేతనుండు భగవంతుండు నైన హరుండు నన్ను నా

దరపరిహాస వాక్యముల దక్షతనూభవ యంచుఁ బిల్వ నేఁ

బురపురఁ బొక్కుచున్ ముదముఁ బొందక నర్మవచఃస్మితంబులం

దొలుఁగుదు; నీ తనూజ నను దుఃఖముకంటెను జచ్చు టొప్పగున్."

టీకా:

వర = శ్రేష్ఠమైన; వృష = వృషభము; కేతనుడు = ధ్వజముగ కలవాడు; భగవంతుడు = భగవంతుడును; ఐన = అయిన; హరుండు = శివుడు (హరుడు - హరించువాడు, లయకారుడు, శివుడు); నన్ను = నన్ను; ఆదర = ప్రీతితో; పరిహాస = నవ్వులాట; వాక్యములన్ = మాటలలో; దక్షతనూభవ = దక్షుని కూతురా (తనూభవ - తనువున భవ (పుట్టినామె), స్త్రీ); అంచున్ = అంటూ; పిల్వ = పిలవగా; నేన్ = నేను; పురపుర = పురపుర మని; బొక్కుచున్ = దుఃఖిస్తూ; ముదమున్ = సంతోషమును; పొందక = పొందకుండ; నర్మవచన్ = చమత్కారపు మాటలు; స్మితంబులు = చిరునవ్వులతో; తొలగుదు = తప్పించుకొందు; నీ = నీ యొక్క; తనూజన్ = కూతురను; అను = అనెడి; దుఃఖము = దుఃఖము; కంటిను = కంటి; చచ్చుట = మరణించుట; ఒప్పు = తగి; అగున్ = ఉండును.

భావము:

వృషభధ్వజుడు, భగవంతుడు అయిన శివుడు నన్ను ఆదరంగానో పరిహాసంగానో 'దక్షతనయా' అని పిలిచినప్పుడు నేను మిక్కిలి దుఃఖిస్తూ ఆనందాన్ని పొందలేక చమత్కారపు మాటలతోనో, చిరునవ్వుతోనో తొలగిపోతాను. నీ కుమార్తెను అని బాధపడడం కంటి చావడం మేలు.

4-96-వ.

అని యిట్లు యజ్ఞసభా మధ్యంబునం బ్రతికూలుండగు దక్షు నుద్దేశించి పలికి కామక్రోధాది శత్రువిఘాతాని యగు సతీదేవి యుదజ్ఞుఖి యయి జలంబుల నాచమనంబు చేసి శుచియై మౌనంబు ధరియించి జితాసనయై భూమియం దాసీన యగుచు యోగమార్గంబునం జేసి శరీరత్యాగంబు చేయం దలంచి.

టీకా:

అని = అని; ఇట్ల = ఈ విధముగ; యజ్ఞ = యజ్ఞ; సభా = సదస్సు యొక్క; మధ్యంబున = మధ్యభాగములో; ప్రతికూలుండు = వ్యతిరేకి; అగు = అయిన; దక్షున్ = దక్షుని; ఉద్దేశించి = ఉద్దేశించి; పలికి = పలికి; కామ = కామము (కామక్రోధాదిశత్రువులు - అరిషడ్వర్గములు, 1కామ

2క్రోధ 3లోభ 4మోహ 5మద 6మాత్సర్యములు; క్రోధ = క్రోధము; ఆది = మొదలైన; శత్రు = శత్రువులను; విఘాతాని = నశింపజేయునది; అగు = అయిన; సతీదేవి = సతీదేవి; యదత్ = తూర్పునకు; ముఖి = తిరిగినది; అయి = అయ్యి; జలంబులన్ = నీటిని; ఆచమనంబు = ఆచమనము; చేసి = చేసి; శుచి = శుచి; ఐ = అయ్యి; మౌనంబున్ = మౌనమును; ధరియించి = స్వీకరించి; జిత = జయించిన; ఆసన = ఆసనము కలది; ఐ = అయ్యి; భూమి = నేల; అందు = పైన; ఆసీన = కూర్చున్నది; అగుచు = అవుతూ; యోగ = యోగమునకు చెందిన; మార్గంబునన్ = విధానము; చేసి = అందు; శరీర = దేహమును; త్యాగంబున్ = విడుచుట; చేయన్ = చేయవలెనని; తలంచి = అనుకొని.

భావము:

అని ఈ విధంగా యజ్ఞమండప మధ్యభాగంలో తమకు వ్యతిరేకి అయిన దక్షునితో పలికి, కామక్రోధాదులైన అంతశ్శత్రువులను నాశనం చేసే సతీదేవి తూర్పుదిక్కుకు తిరిగి, జలాలతో ఆచమనం చేసి, శుచియై, మౌనం పూని, నేలపై కూర్చొని యోగమార్గం ద్వారా శరీరాన్ని విడిచిపెట్టాలని నిశ్చయించుకొన్నదై...

4-97-⁶సీ.

వరుసఁ బ్రాణాపాన వాయునిరోధంబు-

గావించి వాని నేకముగ నాభి

తలమునఁ గూర్చి యంతట నుదానము దాఁక-

నెగయించి బుద్ధితో ప్రృథయపద్మ

మున నిల్చి వాని మెల్లన కంఠమార్గము-

నను మఱి భూమధ్యమున వసింపఁ

జేసి శివాంఘ్రి రాజీవ చింతనముచే-

నాథునిఁ దక్క నన్యంబుఁ జూడ

4-97.1-తే.

క్రమహాత్ముని యంక పీఠమునందు
నాదరంబున నుండు దేహంబు దక్షు
వలని దోషంబునను విడువంగఁ దలఁచి
తాలెఁగఁ దనువున ననిలాగ్ని ధారణములు.

టీకా:

వరుసన్ = వరుసగా; ప్రాణ = ప్రాణవాయువు; అపాన = అపాన; వాయు = వాయువులను;
నిరోధము = ఆపుట; కావించి = చేసి; వానిన్ = వాటిని; ఏకముగ = ఒకటిగ కలిపి; నాభి = బొడ్డు;
తలమునన్ = ప్రాంతమున; కూర్చి = చేర్చి; అంతటన్ = అప్పుడు; ఉదానము = ఉదాన స్థానము;
దాకన్ = వరకు; ఎగయించి = ఎక్కించి; బుద్ధితో = బుద్ధిపూర్వకముగ; హృదయ = హృదయము
అనెడి; పద్మమున = పద్మమున; నిల్చి = నిలబెట్టి; వానిని = వాటిని; మెల్లన = మెల్లగ; కంఠ =
కంఠము; మార్గమున = దారి యమ్మటను; మఱి = మరి; భూమధ్యమునన్ = భూమధ్యమునను;
వసింపన్ = ఉండునట్లు; చేసి = చేసి; శివ = శివుని యొక్క; అంఘ్రి = పాదములు అనెడి; రాజీవ =
పద్మముల; చింతనము = ధ్యానము; చేత = వలన; నాథునిన్ = భర్తను; తక్క = తప్పించి; అన్యంబున్
= ఇతరమును; చూడక = చూడకుండగ; ఆ = ఆ; మహాత్ముని = గొప్పవాని. అంక = ఒడి అనెడి;
పీఠము = ఆసనము; అందున్ = పైన; ఆదరంబునన్ = ప్రీతిగ; ఉండు = ఉండెడి; దేహంబున్ =
శరీరమును; దక్షున్ = దక్షని; వలని = మూలమున; దోషంబునను = దోషముచేత; విడువంగ =
విడిచిపెట్ట; తలచి = నిర్ణయించుకొని; తాలెఁగన్ = ధరించెను; తనువునన్ = దేహ మందు; అనిల =
వాయువును; అగ్నిన్ = అగ్నుల; ధారణములు = ధారణములు.

భావము:

ప్రాణాపానాలనబడే వాయువులను నిరోధించి, వాటి నొక్కటిగా చేసి బొడ్డుతో కలిపి, ఉదానస్థానం
వరకు ఎక్కించి, బుద్ధిపూర్వకంగా హృదయపద్మంలో నిలిపి, మెల్లగా కంఠమార్గంలో భూమధ్య
భాగానికి చేర్చి, మనస్సులో శివుని పాదపద్మాలను ధ్యానిస్తూ అతన్ని తప్ప ఇతరములైనవేవీ
చూడక అతని ఒడిలో ఆదరంతో ఉండే దేహాన్ని దక్షుని కారణంగా విడిచిపెట్టాలని
నిర్ణయించుకొని, యోగాగ్నిని రగుల్కొల్పింది.

4-98-వ.

ఇట్లు ధరియించి గతకల్మషంబైన దేహంబు గల సతీదేవి నిజయోగ సమాధి జనితం బయిన వహ్నిచేఁ దక్షణంబ దగ్ధ యయ్యె; అంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; ధరియించి = ధరించి; గత = పోయిన; కల్మషంబు = మలములు; ఐన = అయినట్టి; దేహంబున్ = శరీరము; కల = కలిగిన; సతీదేవి = సతీదేవి; నిజ = తన; యోగ = యోగము యొక్క; సమాధిన్ = సమాధిలో; జనితంబున్ = పుట్టినది; అయిన = అయిన; వహ్ని = అగ్ని; చేన్ = చేత; తత్ = ఆ; క్షణంబె = క్షణములోనే; దగ్ధ = కాలిపోయినది; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అంత = అంతట.

భావము:

ఈ విధంగా దోషాలను పోగొట్టుకొన్న దేహం కలిగిన ఆ సతీదేవి తన యోగసమాధి నుండి పుట్టిన అగ్నిచేత వెంటనే కాలిపోయింది. అప్పుడు...

4-99-క.

అది గనుగొని "హాహా"ధ్వని

పొదలగ నిట్లనిరి మానవులుఁ ద్రిదశులు "నీ

మదిరాక్షి యకట దేహము

వదలెఁ గదా! దక్షతోడి శైరము కతనన్."

టీకా:

అది = దానిని; గనుగొని = చూసి; హాహా = హాహాయనెడి; ధ్వని = శబ్దములు; పొదలగన్ =

ఉద్భవించగా; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి; మానవులున్ = మానవులును; త్రిదశులున్ =

దేవతలును; ఈ = ఈ; మదిరాక్షి = సతీదేవి {మదిరాక్షి - మదము కప్పిన అక్షి (కన్నులు కలది), స్త్రీ};

అకట = అయ్యో; దేహమున్ = శరీరమును; వదలెన్ = విడిచినది; కదా = కదా; దక్షున్ = దక్షుని; తోడి = తోటి; వైరము = శత్రుత్వము; కతనన్ = వలన.

భావము:

అది చూచి అక్కడి మానవులు, దేవతలు హాహాకారాలు చేస్తూ "అయ్యో! ఈ సతీదేవి దక్షునిమీది కోపంతో తన శరీరాన్ని విడిచిపట్టినది కదా!" అన్నారు.

4-100-వ.

మఱియు నిట్లనిరి.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

ఇంకా ఇలా అన్నారు.

4-101-నీ.

"సకల చరాచర జనకుఁ డై నట్టి యీ-

దక్షుండు దన కూర్మి తనయ మాన

వతి పూజనీయ యీ సతి దనచే నవ-

మానంబు నొంది సమక్ష మందుఁ

గాయంబు దొఱఁగంగఁ గనుఁగొను చున్నవాఁ-

డిట్టి దురాత్ముఁ డెంద్రేనిఁ గలఁడె?"

యనుచుఁ జిత్తంబుల నాశ్చర్యములఁ బొంది, -

రదియునుఁ గాక యి ట్లనిరి "యిట్టి

4-101.1-తే.

దుష్టచిత్తుండు బ్రహ్మబంధుండు నయిన

యీతఁడనయంబుఁ దా నపఖ్యాతిఁ బొందు

నిందఁబడి మీఁద దుర్గతిఁ జెందుగాక!"

యనుచు జనములు పలుకు నయ్యవసరమున.

టీకా:

సకల = సమస్తమైన; చర = చలనము కలవాటికి; అచర = చలనరహితమైన వాటికి; జనకుడు = తండ్రి {జనకుడు - జననమునకు కారణభూతుడు, తండ్రి}; ఐనట్టి = అయినట్టి; ఈ = ఈ; దక్షుండు = దక్షుడు; తన = తన యొక్క; కూర్మి = ప్రియ; తనయ = పుత్రిక; మానవతి = అభిమానవతి; పూజనీయ = పూజింపదగినది; ఈ = ఈ; సతి = సతీదేవి; తన = తన; చేన్ = చేత; అవమానంబున్ = అవమానమును; ఒంది = పొంది; సమక్షమందు = ఎదురుగ; కాయంబున్ = శరీరమును; తొఱగంగన్ = విడుచుచుండగ; కనగొనుచున్ = చూస్తూ; ఉన్నవాడు = ఉన్నాడు; ఇట్టి = ఇటువంటి; = దురాత్ముడు = దుర్మార్గుడు; ఎందేని = ఎక్కడైన; కలడె = ఉన్నాడా; అనుచున్ = అంటూ; చిత్తంబుల్ = మనసులలో; ఆశ్చర్యములన్ = ఆశ్చర్యములను; పొందిరి = పొందారు; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి; ఇట్టి = ఇటువంటి.

దుష్టచిత్తుడు = దుర్మార్గుడు మనసు కలవాడు; బ్రహ్మబంధుండు = చెడిపోయిన బ్రాహ్మణుడు {బ్రహ్మబంధుడు - బ్రహ్మపట్టిన బ్రాహ్మణునికి వాడే జాతీయము}; ఈతడు = ఇతగాడు; అనయంబున్ = అవశ్యము; తాన్ = తను; అపఖ్యాతిన్ = చెడ్డపేరును; పొందున్ = పొందును; నిందఁబడి = తిట్టబడి, దూషింపబడి; మీద = తరువాత; దుర్గతిన్ = నరకమునకు; చెందుగాక = పడుగాక; అనుచున్ = అంటూ; జనములు = జనులు; పలుకు = పలికెడి; ఆ = ఆ; అవసరంబున = సమయములో.

భావము:

సకల చరాచరాలను సృష్టించే ఈ దక్షుడు అభిమానవతి, పూజ్యురాలు అయిన తన ప్రియపుత్రిక సతీదేవి తన చేత అవమానింపబడి, తన ఎదుటనే శరీరాన్ని విడవడం చూస్తూ ఉన్నాడు.

ఇటువంటి దుర్మార్గుడు ఎక్కడైనా ఉన్నాడా?" అని ఆశ్చర్యపడ్డారు. ఇంకా ఇలా అన్నారు

"ఇటువంటి దుష్టుడు పేరుకు మాత్రమే బ్రాహ్మణుడు. ఇతడు తప్పక అపకీర్తిని పొంది, నిందల పాలయి, నరకంలో పడతాడు" అని దూషించే సమయంలో...

4-102-క.

దేహము విడిచిన సతిఁ గని

బాహుబల మొప్ప రుద్రపార్షదులును ద

ద్రోహిం ద్రుంచుటకై యు

త్సాహంబున లేచి రసిగదాపాణులునై.

టీకా:

దేహమువిడిచిన = మరణించిన; సతిన్ = సతీదేవిని; కని = చూసి; బాహు = బాహువుల యొక్క;
బలము = శక్తి; ఒప్పన్ = అతిశయించగ; రుద్ర = శివుని; పార్షదులు = అనుచరులు; తత్ = ఆ; ద్రోహిన్
= ద్రోహిని; త్రుంచుట = సంహరించుట; కై = కోసము; ఉత్సాహంబునన్ = పట్టుదలతో; లేచిరి =
లేచిరి; అసి = కత్తులు; గదా = గదలు; పాణులు = చేతులలో ధరించినవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

మరణించిన సతీదేవిని చూసి శివుని అనుచరులైన ప్రమథగణాలు అతిశయించిన
బాహుబలంతో కత్తులు గదలు చేతుల్లో ధరించి దక్షుని సంహరించడానికి ఉత్సాహంతో లేచారు.

4-103-క.

ఆ రవ మపు డీక్షించి మ

హారోషముతోడ భృగుమహాముని క్రతు సం

హారక మారక మగు 'నభి

చారకహోమం 'బొనరై ప్రభసవృత్తిన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; రవము = చప్పుళ్లు; అపుడు = అప్పుడు; ఊక్షించి = చూసి; మహా = గొప్ప; రోషము =
రోషము; తోడ = తోటి; భృగు = భగువు అనెడి; మహా = గొప్ప; ముని = ముని; క్రతు = యజ్ఞమును;
సంహారక = నాశనము చేయుదానికి; మారకము = మృత్యువు; అగు = అయ్యెడి; అభిచారక = చెడు

చేయుటకైనట్టి; హోమంబు = కర్మకాండ; ఒనర్చె = చేసెను; సరభస = త్వరతతో కూడిన; వృత్తిన్ = విధముగ.

భావము:

ఆ సందడిని చూసి అధ్వర్యుడైన భృగుమహర్షి మిక్కిలి కోపంతో యజ్ఞనాశకులను సంహరించే అభిచారక హోమాన్ని వెంటనే చేశాడు.

4-104-వ.

ఇట్లు దక్షిణాగ్ని యందు వేల్చిన నందుఁ దపం బొనర్చి సోమలోకంబున నుండు సహస్ర సంఖ్యలు గల 'ఋభు' నామధేయు లైన దేవత లుదయించి బ్రహ్మతేజంబునం జేసి దివ్య విమానులై యుల్మకంబులు సాధనంబులుగా ధరియించి రుద్రపార్షదులయిన 'ప్రమథ' 'గుహ్యక' గణంబులఁ బాఱిందోలిన వారును బరాజితులైరి; తదనంతరంబ నారదు వలన నభవుండు దండ్రీచే నసత్యతురా లగుటం జేసి భవాని పంచత్వంబునొందుటయుం 'బ్రమథగణంబులు' ఋభునామక దేవతల'చేఁ బరాజితు లగుటయు విని.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; దక్షిణాగ్ని = దక్షిణాగ్ని శ్రేతాగ్నులు - 1 గార్హపత్యాగ్ని 2 ఆహవనీయాగ్ని 3 దక్షిణాగ్ని; అందు = లో; వేల్చినన్ = హోమము చేయగ; అందున్ = దానిలో; తపంబు = తపించుట; ఒనర్చె = చేసి; సోమలోకంబునన్ = సోమలోకమున (సోమలోకము - సోములు అనెడి గంధర్వుల లోకము); ఉండు = ఉండెడి; సహస్ర = వేల; సంఖ్యలు = కొలది; కల = ఉన్న; ఋభు = ఋభువులు అనెడి (ఋభువులు - ఋతువులకు సంబంధించిన దేవతలు); నామ = పేరు కలిగినవారు; ఐన = అయిన; దేవతలు = దేవతలు; ఉదయించి = పుట్టి; బ్రహ్మతేజంబునన్ = బ్రాహ్మణతేజస్సు; చేసి = వలన; దివ్య = దివ్యమైన; విమానులు = విమానమెక్కినవారు, విశిష్ట మానములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఉల్మకంబులు = మండుతున్న కొరివిలను; సాధనంబులు = ఆయుధములు; కాన్ = అగునట్లు; ధరియించి = ధరించి; రుద్ర = శివుని; పార్షదులు = అనుచరులు; అయిన = అయిన; ప్రమథ = ప్రమథుల; గుహ్యక = గుహ్యకులను యక్షులు; గణంబులన్ = సమూహములను; పాఱిందోలిన = పారదోలిన, తరిమేసిన; వారును = వారుకూడ; పరాజితులు = ఓడినవారు; ఐరి =

అయిరి; తదనంతరంబ = తరువాత; నారదు = నారదుని; వలనన్ = ద్వారా; అభవుండు = శివుడు
 {అభవుడు - పుట్టుక లేనివాడు, శివుడు}; తండ్రి = తండ్రి (దక్షుడు); చేన్ = చేత; అసత్ కృతురాలు =
 చెడు మర్యాదలు పొందినామె; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; భవాని = సతీదేవి; పంచత్వంబున్
 = మరణము {పంచత్వంబు - పంచతత్వములను భూతములను చెందుట, మరణము};
 ఒందుటయున్ = పొందుట; ప్రమథగణంబులు = ప్రమథగణములు; ఋభు = ఋభువులు అనేడి;
 నామకః = పేరు కలిగిన; దేవతల = దేవతల; చేతన్ = వలన; పరాజితులు = ఓడినవారు;
 అగుటయున్ = అగుట; విని = విని.

భావము:

ఈ విధంగా భృగువు దక్షిణాగ్నిలో వేల్వగా తపస్సు చేసి సోమలోకాన్ని పొందిన ఋభువులు అనే
 దేవతలు వేలకొలదిగా పుట్టి, బ్రహ్మతేజస్సుతో దివ్యవిమానా లెక్కి, మండుతున్న కొరవులు
 ఆయుధాలుగా ధరించి, రుద్రుని అనుచరులైన ప్రమథులను, గుహ్యకులను తరిమివేశారు. ఆ
 తరువాత తండ్రిచేత అవమానింపబడి భవాని మరణించిందని, ప్రమథాదులు ఋభువులచేత
 ఓడిపోయారని నారదుని వలన శివుడు విన్నాడు.

చతుర్థ స్కంధము : ధక్షాధ్వర ధ్వంసంబు

4-105-శా.

ఆద్యం దుగ్రుండు నీలకంఠుఁ డిభదైత్యరాతి దష్టోష్ఠుఁడై
మాద్యద్భూరి మృగేంద్ర ఘోషమున భీమప్రక్రియన్ నవ్వుచున్
విద్యద్వహ్ని శిఖాసముచ్చయరుచిన్ వెల్గొందు చంచజ్జటన్
సద్యః క్రోధముతోడఁ బుచ్చివయిచెన్ క్షౌచక్ర మధ్యంబునన్.

టీకా:

ఆద్యండు = శివుడు {ఆద్యండు - మొదటివాడు, శంకరుడు}; ఉగ్రుడు = శివుడు {ఉగ్రుడు -
 భయంకరుడు, శంకరుడు}; నీలకంఠుడు = శివుడు {నీలకంఠుడు - నల్లని కంఠము కలవాడు,

శంకరుడు); ఇభదైత్యారాతి = శివుడు (ఇభదైత్యారాతి - ఇభ (గజ) దైత్య (అసురుని)

సంహరించినవాడు, శంకరుడు); దష్ట = కరచిన; ఓష్ఠుడు = పెదవి కలవాడు; ఐ = అయ్యి; మాద్యత్ = మధించిన; భూరి = బాగా పెద్ద; మృగ = జంతువులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠుని (సింహపు); ఘోషమునన్ = గర్జనముల; భీమ = భయంకర; ప్రక్రియన్ = విధముగ; నవ్వుచున్ = నవ్వుతూ; విద్యుత్ = మెరిపుల; వహ్ని = నిప్పు; శిఖా = మంటల; సముచ్చయ = గుంపుల; రుచిన్ = వలె; వెల్గొందు = ప్రకాశిస్తున్న; చంచత్ = చలిస్తున్న; జటన్ = శిరోజముల జటను; సద్యత్ = అప్పటికప్పుడు పుట్టిన; క్రోధము = కోపము; తోడన్ = తోటి; పుచ్చి = పెరికి; వయిచెన్ = వైచెను, విసిరెను; క్షాచక్ర = భూమి, నేల; మధ్యంబునన్ = మధ్యలో.

భావము:

ఆదిదేవుడు, ఉగ్ర రూపుడు, నీలగ్రీవుడు, గజాసుర సంహారి అయిన శివుడు పెదవి కరచుకొని, మదించిన సింహంవలె గర్జించి, భయంకరంగా నవ్వుతూ మెరుపువలె అగ్నిజ్వాల వలె ప్రకాశించే జటను మహాకోపంతో పెరికి భూమిపైన విసరికొట్టాడు.

4-106-వ.

ఇట్లు పెరికి వైచిన రుద్రుని జట యందు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; పెరికి = పీకి; వైచినని = పడవేయగ; రుద్రుని = శివుని; జట = జట; అందు = నుండి.

భావము:

ఈవిధంగా పెరికివేసిన శివుని జటనుండి...

4-107-నీ.

అభ్రంలిహదభ్ర విభ్ర మాభ్రభ్రమ-

కృన్నీలదీర్ఘ శరీర మమరఁ

బ్రజ్జలజ్జలన దీప్తజ్వాలికా జాల-

జాజ్వల్యమాన కేశములు మెరియఁ

జండ దిగ్దేదండ శుండాభ దోర్దండ-

సాహస్ర ధృత హేతిసంఘ మొప్ప

వీక్షణత్రయ లోకవీక్షణ ద్యుతి లోక-

వీక్షణతతి దుర్నిరీక్ష్యముగను

4-107.1-తే.

క్రకచ కరిన కరాళ దంష్ట్రలు వెలుంగ

ఘన కపాలాస్థి వనమాలికలును దనర

నఖిలలోక భయంకరుఁ డగుచు వీర

భద్రుఁ డుదయించె మాఱట రుద్రుఁ డగుచు.

టీకా:

అభ్రంలిహ = ఆకాశమును నాకుచున్న; అదభ్ర = మహావిస్తారమై; విభ్రమ = పరిభ్రమిస్తున్న; అభ్ర =
మేఘముల వంటి; భ్రమకృత్ = సుడులు తిరుగుచున్న; నీల = నల్లని; దీర్ఘ = పొడవైన; శరీరము =
దేహము; అమరన్ = అమరి యుండగ; ప్రజ్వల = బాగా మండుతున్న; జ్వలన = మంటల; దీప్త =
వెలుగుతున్న; జ్వాలికా = మంటల; జాల = సమూహముల వలె; జాజ్వల్యమాన =
మండిపోతున్నట్లున్న; కేశములు = శిరోజములు; మెరియన్ = మెరుస్తుండగ; చండ =
భయంకరమైన; దిగ్దేదండ = దిగ్గజముల యొక్క; శుండా = తొండములు; అభ = వంటి; దోర్దండ =
చేతులు; సాహస్ర = వేనవేలు; ధృత = ధరింపబడిన; హేతి = ఆయుధముల; సంఘము =
సమూహము; ఒప్ప = ఒప్పుతుండగ; వీక్షణ = కన్నుల; త్రయ = మూడింటి; లోక = లోకములను;
వీక్షణ = చూసెడి చూపుల; ద్యుతిన్ = కాంతి; లోక = లోకము లందలి; వీక్షణ = చూసేవారి; తతి =
సమూహమునకు; దుర్నిరీక్ష్యముగను = చూడ శక్యము కాకుండగ.
క్రకచ = అంపము వలె; కరిన = కరుకైన; కరాళ = వంకర్లు తిరిగిన; దంష్ట్రలు = కోరలు; వెలుంగ =
ప్రకాశిస్తుండగ; ఘన = పెద్ద; కపాల = పుట్టెలు; అస్థి = ఎముకలు కూర్చిన; వనమాలికలు = ఆకులు
పూలు కూర్చిన; మాలికలు = దండలు; తనరన్ = అతిశయించగ; అఖిల = సమస్తమైన; లోక =

లోకములకు; భయంకరుడు = భీకరుడు; అగుచున్ = అవుతూ; వీరభద్రుడు = వీరభద్రుడు;
ఉదయించెన్ = పుట్టెను; మాట = రెండవ, ప్రతిరూపమైన; రుద్రుడు = భయంకరుడు; అగుచున్ =
అవుతూ.

భావము:

సకల లోకాలకూ భయం కలిగించే రెండవ రుద్రుని వలె వీరభద్రుడు ఉదయించాడు. ఆయన
సుదీర్ఘమైన నల్లని శరీరం ఆకాశాన్ని అంటుతూ కాలమేఘ మేమో అనే భ్రాంతి కలిగిస్తున్నది. తల
వెంట్రుకలు భగభగమండే మంటల ప్రజ్వలనంలా ప్రకాశిస్తున్నాయి. దిగ్గజాల తొండాల వంటి
వెయ్యి బాహుదండాలలో అసంఖ్యాకాలైన ఆయుధాలు మెరుస్తున్నాయి. ఆయన మూడు కన్నులు
చండప్రచండ మార్తాండుల వంటి ప్రకాశంతో కళ్ళెత్తి తేరి చూడరాకుండా ఉన్నాడు. మెడనిండా
కపాలమాలలు వ్రేలాడుతుండగా. వంకర్లు తిరిగి రంపాల్లా కరకు దేలిన కోరలుతో మిక్కిలి
భయంకరంగా ఉన్నాడు.

దక్షయజ్ఞంలో ఉమాదేవి యోగాగ్ని యందు దగ్ధమయింది. పరమశివుడు మహాకోపంతో తన
జటాజూటం నుంచి ఒక జట పెరికి భూమి మీద విసిరి కొట్టాడు. ఆ మహారుద్రుని జట నుంచి
వీరభద్రుడు దక్షయజ్ఞ ధ్వంసార్థమై ఉదయించాడు. ఈ సందర్భంలో పదోచిత్యం వృత్తాచిత్యం
భావోచిత్యం శబ్దాడంబరం అర్థగాంభీర్యాలతో అలవోకగా అలరించే మన సహజకవి ఈ
పోతనామాత్యుల సీసపద్యం వీరభద్రుని బహుదీర్ఘదేహాన్ని సూచిస్తున్న మణిరత్నం.

4-108-తే.

వీరభద్రుండు విహత విద్యేషి భద్రుఁ

డగుచుఁ దన వేయి చేతులు మొగిచి వినయ

మొసఁగ "నే నేమి సేయుదు? నెఱుఁగ నాకు

నానతి" మృన్న నతని కయ్యభవుఁ డనియె.

టీకా:

వీరభద్రుండు = వీరభద్రుడు; విహత = చంపబడిన; విద్వేషి = శత్రువులను కూర్చుట వలన; భద్రుడు = క్షేమము కలిగించువాడు; అగుచున్ = అవుతూ; వేయి = వెయ్యి (1000); చేతులు = చేతులు; మొగిచి = ముడిచి; వినయుము = వినయము; ఎసగ = అతిశయించగ; నేను = నేను; ఏమి = ఏమి; చేయుదున్ = చేయవలెను; ఎఱుగన్ = తెలియునట్లు; నాకు = నాకు; ఆనతిమ్ము = ఆజ్ఞాపించుము; అన్న = అనగా; అతని = అతని; కినే = కి; ఆ = ఆ; అభవుడు = శివుడు; అనియె = పలికెను.

భావము:

వీరభద్రుడు శత్రు సంహారాన్ని తలపెట్టినవాడై తన వేయి చేతులు మోడ్చి వినయంతో "నేను ఏం చేయాలో ఆజ్ఞాపించండి" అని అడిగాడు. అప్పు డతనితో శివుడు ఇలా అన్నాడు.

4-109-చ.

"**గురు**భుజశౌర్య! భూరిరణ**కో**విద! మద్భట**కో**టి కెల్ల నీ
వరయ వరూధినీవరుడ**వై** చని యజ్ఞము గూడ దక్షునిన్
బరువడిఁ ద్రుంపు; మీ వచట **బ్రా**హ్మణతేజ మజేయమంటివే
నరిది మదంశసంభవుడ**వై** తగు నీకు నసాధ్య మెయ్యెడన్?"

టీకా:

గురు = మిక్కిలి; భుజ = బాహు; శౌర్య = బల మతిశయించినవాడ; భూరి = బహు మిక్కిలి; రణ = యుద్ధము చేయుటలో; కోవిద = నేర్పరి; మత్ = నా యొక్క; భట = సేనా; కోటి = సమూహము; ఎల్లన్ = అంతటకును; నీవు = నీవు; అరయ = పూని; వరూధినీ = సేనా; వరుడవు = నాయకుడవు; ఐ = అయ్యి; చని = వెళ్ళి; యజ్ఞమున్ = యజ్ఞమున; కూడన్ = తో పాటు; దక్షునిన్ = దక్షని; పరువడిన్ = వెంటనే; త్రుంపుము = సంహరించుము; ఈవు = నీవు; అచటన్ = అక్కడ; బ్రాహ్మణతేజము = బ్రాహ్మణతేజము; అజేయము = జయింప శక్యము కానిది; అంటివేమి = అంటే; అరిదిని = దుర్లభముగ; మత్ = నా యొక్క; అంశ = అంశతో; సంభవుడవు = పుట్టినవాడవు; ఐ = అయ్యి; తగు = తగినవాడవు; నీకున్ = నీకు; అసాధ్యము = అసాధ్యము; ఎయ్యెడన్ = ఎక్కడిది.

భావము:

"యుద్ధవిద్యా విశారదుడవైన భుజపరాక్రమశాలీ! నా ప్రమథగణాల కంతటికీ నీవు సేనానివై వెంటనే వెళ్ళి యజ్ఞాన్ని నాశనం చేసి దక్షుని సంహరించు. బ్రాహ్మణతేజం అజేయమని సందేహించకు. నా అంశతో జన్మించిన నీకు అసాధ్య మెక్కడిది?"

4-110-వ.

అని కుపిత చిత్తుండై యాజ్ఞాపించిన "నట్లకాక" యని.

టీకా:

అని = అని; కుపిత = కోపించిన; చిత్తుండు = చిత్తము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఆజ్ఞాపించినన్ = ఆజ్ఞాపించగా; అట్లకాక = అలానే అగు గాక; అని = అని.

భావము:

అని కోపంతో ఆజ్ఞాపించగా అలాగే అని...

4-111-చ.

అనఘుఁడు రుద్రుఁ జేరి ముదమారఁ బ్రదక్షిణ మాచరించి వీ
ఁక్కిని యనివార్య వేగమునఁ గుంభిని గ్రక్కదలన్ ఝళంఝళ
ధ్వని మణిసూపురంబులు పదంబుల మ్రోయఁగ భీషణప్రభల్
దనరఁ గృతాంత కాంతకశితస్ఫుట శూలముఁ బూని చెచ్చెరన్.

టీకా:

అనఘుడు = పుణ్యుడు; రుద్రున్ = రుద్రుని; చేరి = చేరి; ముదమార = సంతోషపూర్వకముగ;
ప్రదక్షిణము = ప్రదక్షిణ (ప్రదక్షిణ - కుడివైపుగా (సవ్యముగ) చుట్టును తిరుగుట); ఆచరించి = చేసి;
వీఁక్కిని = సెలవుతీసుకొని; అనివార్య = వారింపరాని; వేగమునన్ = వేగముతో; కుంభిని = భూమి;
క్రక్ = మిక్కిలి; కదలన్ = కదిలిపోగా; ఝళంఝళ = ఝళంఝళ యనెడి; ధ్వని = చప్పుడు;

మణినూపురంబులు = మణులు తాపడము చేసిన అందెలు; పదంబులన్ = అడుగులతో;
 మ్రోయగ = మోగుతుండగ; భీషణ = భయంకరమైన; ప్రభల్ = కాంతులు; తనరన్ = అతిశయించగ;
 కృతాంతక = యముని సైతం; అంతక = అంతము చేయునట్టి; శిత = వాడితనము; స్ఫుట = స్పష్ట
 మగుచున్న; శూలమున్ = శూలమును; పూని = ధరించి; చెచ్చెరన్ = అతివేగముగ.

భావము:

పుణ్యాత్ముడైన వీరభద్రుడు శివుని సమీపించి ప్రదక్షిణం చేసి అతని సెలవు తీసుకొని అడ్డులేని
 మహావేగంతో భూమి అదిరిపోతుండగా, పాదాలకు తొడిగిన మణులు తాపిన అందెలు
 ఝళంఝళమంటూ మ్రోగుతుండగా, యముణ్ణి సైతం అంతం చేయగల్గిన వాడిశూలాన్ని ధరించి
 వెంటనే...

4-112-చ.

సరభసవృత్తి నట్లరుగు సైన్యపదాహత ధూత ధూళి ధూ
 సరిత కుబేరదిక్తటము సభ్యులు దక్షుడుఁ జూచి "యెట్టి భీ
 కర తమ" మం చనం "దమముగ్రాదు, రజఃపటలం" బటంచు ని
 వ్వెఱపడి పల్కి రాత్మల వివేకవిహీనతఁ బొంది వెండియున్.

టీకా:

సరభస = తొందరపడుతున్న; వృత్తిన్ = విధముగ; అట్లు = ఆ విధముగ; అరుగు = వెళుతున్న; సైన్య
 = సైన్యము యొక్క; పదా = అడుగుల; హత = తాకిడిచే; ధూత = ఎగురకొట్టబడిన; ధూళి =
 దుమ్మువలన; ధూసరిత = దుమ్ముకొట్టుకుపోయిన; కుబేరదిక్తటము = ఉత్తర దిక్కును
 {కుబేరదిక్తటము - ఉత్తరపు (దిక్పాలకుడు కుబేరుని దిక్కు) దిక్కు (దిక్కు తటము), ఉత్తరపు దిక్కు};
 సభ్యులు = దక్షయజ్ఞ సభలోని వారు; దక్షుడుఁ = దక్షుడూ; చూచి = చూసి; ఎట్టి = ఎంతటి; భీకర =
 భయంకరమైన; తమము = కారుచీకటి; అంచు = అని; అనన్ = అనుకొనగా; తమము =
 కారుచీకటి; కాదు = కాదు; రజఃపటలంబు = ధూళి సమూహము; అటన్ = అని; అంచున్ =
 అంటూ; నివ్వెఱపడి = భయపడిపోయి; పల్కిరి = అనుకున్నారు; ఆత్మలన్ = మనసులలో;
 వివేకవిహీనతఁబొంది = వివేకం కోల్పోయి; వెండియున్ = మరల.

భావము:

మహావేగంగా వస్తున్న వీరభద్రుని సైన్యం కాళ్ళ తొక్కిళ్ళచేత రేగిన ధూళికి కమ్మిన ఉత్తరపు దిక్కును, యజ్ఞశాలలోని సభ్యులూ, దక్షుడూ చూసారు; "అబ్బా! ఎంత భయంకరమైన కారుచీకటి" అని అనుకున్నారు; మళ్ళీ "కారుచీకటి కాదు, రేగిన దుమ్ము" అనుకుంటూ భయపడ్డారు; వివేకం కోల్పోయారు; ఇంకా ఇలా అనుకోసాగారు.

4-113-⁵సీ.

ఈ ధూళి పుట్టుట కెయ్యది హేతువో? -

విలయ సమీరమా? పొలయ దిపుడు;

ప్రాచీనబర్హి ధరాపతి మహితోగ్ర-

శాసనుఁ డిపుడు రాజ్యంబు సేయఁ

జోర సంఘములకో రారాదు; మఱి గోగ-

ణాళి రాకకు సమయంబు గాదు;

కావున నిప్పుడు కల్పావసానంబు-

గాఁబోలుఁ; గా దటు గాక యున్న

4-113.1-తే.

నిట్టి యౌత్పాతిక రజ మెందేనిఁ గలదె?

యనుచు మనముల భయమంది రచటి జనులు

సురలు దక్షుఁడు; నంతఁ బ్రసూతి ముఖ్య

లయిన భూసురకాంత లిట్లనిరి మఱియు.

టీకా:

ఈ = ఈ; ధూళి = ధూళి యొక్క; పుట్టుట = జనించుట; కున్ = కు; ఎయ్యది = ఏది; హేతువో =

కారణమో; విలయ = ప్రళయమునకు చెందిన; సమీరమా = వాయువులా; పొలయదు =

సమీపించదు; ఇపుడు = ఇప్పుడు; ప్రాచీనబర్హి = ప్రాచీనబర్హి; ధరాపతి = రాజుగ; మహిత = అత్యంత;

ఉగ్ర = గట్టిగ; శాసనుడు = పాలించువాడు; ఇపుడు = ఇప్పుడు; రాజ్యంబున్ = రాజ్యమును; చేయన్ = చేస్తుండగ; చోర = దొంగల; సంఘముల్ = గుంపుల; కో = కు ఐతే; రారాదు = వచ్చుటకు వీలులేదు; మఱి = మరి; గో = గోవుల; గణాళి = గణముల సమూహములు; రాక = వచ్చుట; కున్ = కు; సమయంబున్ = సమయము; కాదు = కాదు; కావున = అందుచేత; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; కల్ప = కాలకల్పము; అవసానంబున్ = అంతము; కాబోలు = అవ్వచ్చు; అటు = అలా; కాక = కాకుండగ; ఉన్న = ఉంటే.

ఇట్టి = ఇటువంటి; ఔత్పాదిక = జనించిన; రజము = ధూళి; ఎందేని = ఎక్కడైనా; కలదే = ఉండా ఏమి; అనుచున్ = అంటూ; మనముల్ = మనసులలో; భయమున్ = భయమును; అందిరి = చెందిరి; అచటి = అక్కడి; జనులు = మానవులు; సురలు = దేవతలు; దక్షుడు = దక్షుడు; అంతన్ = అంతట; ప్రసూతి = ప్రసూతి; ముఖ్యులు = మొదలైన ప్రముఖులు; అయిన = అయిన; భూసుర = బ్రాహ్మణ {భూసురులు - భూమికి దేవతలు, బ్రాహ్మణులు}; కాంతలు = స్త్రీలు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి; మఱియు = ఇంక.

భావము:

"ఈ దుమ్ము పుట్టడానికి కారణమేమిటి? ప్రళయ వాయువులా? కాని ఇది ప్రళయకాలం కాదు. చండశాసనుడైన ప్రాచీనబర్హిరాజ్యం చేస్తున్నందున దొంగలగుంపు వచ్చే అవకాశం లేదు. ఆవుల మంద వచ్చే సాయంకాల సమయం కాదు. ఇది కల్పాంతమే కావచ్చు. కాకుంటే ఉత్పాతాన్ని సూచించే ఇంతటి ధూళి ఎలా వస్తుంది?" అని అక్కడి జనులు, దేవతలు, దక్షుడు తమ మనస్సులలో భయపడ్డారు. అప్పుడు ప్రసూతి మొదలైన బ్రాహ్మణస్త్రీలు ఇలా అన్నారు.

4-114-క.

"తన కూతులు సూడగ నిజ

తనయను సతి ననపరాధఁ దగవటి యిట్లె

గొనరించిన యీ దక్షుని

ఘనపాప విపాక మిదియుఁ గాదగు ననుచున్."

టీకా:

తన = తన యొక్క; కూతులు = పుత్రికలు; చూడగన్ = చూస్తుండగ; నిజ = తన యొక్క; తనయను = పుత్రికను; సతిన్ = సతీదేవిని; అనపరాధన్ = అపరాధము లేనిది; తగవటి = న్యాయము తప్పి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఎగ్గు = అవమానము; ఒనరించిన = చేసిన; ఈ = ఈ; దక్షునిన్ = దక్షుని యొక్క; ఘన = అత్యధికమైన; పాప = పాపము యొక్క; విపాకము = గట్టిఫలము; కాదగు = అయ్యుండవచ్చు; అనుచున్ = అంటూ.

భావము:

"ఈ విధంగా తన కుమార్తెలు చూస్తుండగా ఏ అపరాధమూ ఎరుగని తన కూతురు సతీదేవిని అన్యాయంగా అవమానించిన ఈ దక్షుని మహాపాపానికి ఫలితం ఈ ధూళి అయి ఉంటుంది" అంటూ...

4-115-వ.

వెండియు నిట్లనిరి "కుపితాత్ముండైన దక్షుండు దన కూతుతో విరోధంబు చాలక జగత్సంహార కారణం డయిన రుద్రునిం గ్రోధింప జేసె; నమ్మహాత్ముం డెంతటివాఁ డన్నం బ్రళయకాలంబున

టీకా:

వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి; కుపిత = కోపముతో కూడిన; ఆత్ముండు = మనసు కలవాడు; ఐన = అయిన; దక్షుండు = దక్షుడు; తన = తన యొక్క; కూతున్ = కూతురు; తోన్ = తోటి; విరోధంబున్ = శత్రుత్వము; చాలక = సరిపోక; జగత్ = భువనము యొక్క; సంహార = లయమునకు; కారణండు = కారణభూతుడు; అయిన = అయిన; రుద్రునిన్ = శివుని; క్రోధింపన్ = కోపించునట్లు; చేసెన్ = చేసెను; ఆ = ఆ; మహాత్ముండు = గొప్పవాడు; ఎంతటివాడు = ఎంతవాడు; అన్నన్ = అనగా; ప్రళయ = విలయ; కాలంబునన్ = సమయములో.

భావము:

ఇంకా ఇలా అన్నారు "దక్షుడు కోపంతో తన కుమార్తెతో వైరం తెచ్చుకొనడమే కాక ప్రళయకారకుడైన రుద్రునకు కోపం తెప్పించాడు. మహాత్ముడైన ఆ శివుడు ఎంతటివాడంటే ప్రళయకాలంలో...

4-116-సీ.

సుమహిత నిశిత త్రిశూలాగ్ర సంప్రోత-

నిఖిల దిక్కరి రాజనివహుఁ డగుచుఁ

జటులోగ్రనిష్ఠుర స్తనిత గంభీరాట్ట-

హాస నిర్భిన్నాఖిలాశుఁ డగుచు

భూరి కరాళవిస్ఫార దంష్ట్రా హతి-

ప్రతిత తారాగణ ప్రచయుఁ డగుచు

వివిధ హేతివ్రాత విపుల ప్రభాపుంజ-

మండిత చండ దోర్లండుఁ డగుచు

4-116.1-తే.

వికట రోష భయంకర భ్రుకుటి దుర్ని

రీక్ష్మ దుస్సహ తేజోమహిమఁ దనర్చి

మన వికీర్ణ జటాబంధ కలితుఁ డగుచు

నఖిల సంహార కారణుఁ డ్రయి నటించు.

టీకా:

సుమహిత = చాలా గొప్పదైన; నిశిత = వాడి యైన; త్రిశూల = త్రిశూలము; అగ్ర = కొన లందు;
సంప్రోత = గుచ్చబడిన; నిఖిల = సమస్తమైన; దిక్కరిరాజ = దిగ్గజముల; నివహుడు = గుంపు
కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; చటుల = మిక్కిలి; ఉగ్ర = భయంకరమైన; నిష్ఠుర = వినుటకు
కఠినమైన; స్తనిత = ఉరుముల శబ్దములవలె; గంభీర = గంభీరమైన; అట్టహాస = విరగబడి

నవ్వుటచేత; నిర్భిన్న = బాగా పగిలిపోయిన; అఖిల = సమస్తమైన; ఆశుడు = దిక్కులు కలవాడు;
 అగుచున్ = అవుతూ; భూరి = అతి పెద్దవైన; కరాళ = వంపులు తిరిగిన; విస్ఫార = విప్పారిన;
 దంష్ట్రా = కోరలచే; హతి = కొట్టబడుటచేత; పతిత = పడిపోయిన; తారా = తారల; గణ = గుంపుల;
 ప్రచయుడు = సమూహము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; వివిధ = రకరకములైన; హేతి =
 ఆయుధముల; వ్రాత = సమూహము యొక్క; విపుల = విశాలమైన; ప్రభా = కాంతుల; పుంజ =
 గుంపులచే; మండిత = అలంకరింపబడిన; చండ = భయంకరమైన; దోర్దండుడు =
 బాహుదండములు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

వికట = వికృతమైన; రోష = రోషము వలన; భయంకర = భయంకరమైన; భ్రుకుటిన్ =
 కనుబొమముడితో; దుర్నిరీక్ష్య = చూడ శక్యము గాని; దుస్సహ = భరింప శక్యము గాని; తేజస్ =
 తేజస్సు యొక్క; మహిమన్ = గొప్పదనముచే; తనర్చి = అతిశయించి; ఘన = గొప్ప; వికీర్ణ =
 విరబోసుకొన్న; జటా = జటల; బంధ = కట్టబడులుతో; కలితుడు = కూడినవాడు; అగుచున్ =
 అవుతూ; అఖిల = సమస్తము; సంహార = సంహరింపబడుటకు; కారణుడు = కారణమైనవాడు;
 అయి = అయ్యి; నటించున్ = నాట్యము చేయును.

భావము:

మహోగ్రమైన తన త్రిశూలాగ్రాన దిగ్గజాల నన్నిటిని గుది గుచ్చేవాడై, దిక్కులన్నీ దద్దరిల్లి
 బీటలువారే విధంగా ఉరుమినట్లుగా గంభీరంగా అట్టహాసం చేస్తూ, తన వాడియైన గొప్ప కోరల
 ఘాతాలతో నక్షత్రమండలాన్ని నేల రాలుస్తూ, తన భయంకరమైన చేతులతో ధగధగ మెరిసే
 రకరకాల ఆయుధాలను ధరిస్తూ, ప్రచండ కోపంతో కనుబొమలను ముడివేసి, తేరి చూడరాని
 తేజస్సుతో, జడలను విరబోసుకొని ప్రళయనాట్యం చేస్తూ సర్వాన్ని సంహరిస్తాడు.

4-117-తే.

అట్టి దేవునిఁ ద్రిపుర సంహర కరునిఁ

జంద్రశేఖరు సద్గుణసాంధ్రు నభవు

మనము రోషింపఁ జేసిన మంగళములఁ

బొంద వచ్చునె పద్మగర్భనకునైన?"

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; దేవుని = దేవుని; త్రిపురసంహారకుని = శివుని {త్రిపురసంహారకుడు - త్రిపురములను కూల్చివేసినవాడు, శివుడు}; చంద్రశేఖరు = శివుని {చంద్రశేఖరుడు - చంద్రవంక సిగడండగ కలవాడు, శివుడు}; సత్ = మంచి; గుణ = గుణములు; సాంద్రున్ = మిక్కిలిగా కలవాని; అభవున్ = శివుని {అభవుడు - పుట్టుక లేనివాడు, శివుడు}; మనమున్ = మానసమును; రోషింపన్ = కోపింపను; చేసిన = చేసినచో; మంగళములన్ = శుభములను; పొంద = పొందుట; వచ్చునె = శక్యమా ఏమి; పద్మగర్భున్ = బ్రహ్మదేవుని; కున్ = కి; ఐనన్ = అయినప్పటికిని.

భావము:

అటువంటి దేవదేవునికి, త్రిపురసంహారికి, చంద్రచూడునకు, సకల సద్గుణ విభవునకు, అభవుని మనస్సుకు ఆగ్రహం తెప్పించి బ్రహ్మదేవుడైనా శుభాలను పొందగలడా?"

4-118-వ.

అని యి వివిధంబున భయవిహ్వలలోచనలై పలుకుచున్న సమయంబున మహాత్ముడైన దక్షునకు భయావహంబులై సహస్ర సంఖ్యాతంబు లైన మహోత్పాతంబులు భూనభోంతరంబులఁ గానంబడుచుండె; నా సమయంబున రుద్రానుచరులు నానావిధాయుధంబులు ధరియించి కపిల పీఠ వర్ణంబులు గలిగి వామనాకారులు, మకరోదరాననులు నై యజ్ఞశాలాప్రదేశంబునం బరువులుపెట్టుచుఁ గదియం జనుదెంచి దక్షాధ్వర వాటంబులు విటతాటంబులు చేయుచుం, గొందఱు ప్రాగ్వంశంబును, గొందఱు పత్నీశాలయు, కొందఱు సదస్య శాలయుఁ, గొందఱు ఊగ్నీధ్ర శాలయు, కొందఱు యజమాన శాలయుఁ, గొందఱు మహానస గృహంబును విధ్వంసంబులు గావించిరి; మఱియుఁ గొందఱు యజ్ఞపాత్రంబుల నగ్నులం జెఱచిరి; వెండియుఁ గొందఱు హోమాగ్ను లార్చిరి; పదంపడి కొందఱు హోమకుండంబుల యందు మూత్రంబులు విడిచిరి; కొందఱు త్తరవేదికా మేఖలలు ద్రెంచిరి; కొందఱు మునుల బాధించిరి; కొందఱు తత్సత్నుల వెఱపించిరి; మఱికొందఱు దేవతా నిరోధంబుఁ గావించి; రంత మణిమంతుండు భృగువును, వీరభద్రుండు దక్షునిఁ, జండీశుండు పూషుని, భగుని నందీశ్వరుండును బట్టి; రివిధంబున సదస్య దేవ ఋత్విజ్ఞేకాయంబుల శిలల ఋవ్యయు, జానువులఁ బొడిచియు, నఱచేతుల నడచియు,

గుల్ఫంబులఁ బొడిచియు వివిధ బాధలు పఱచిన వారు కాందిశీకు లై యెక్కడెక్క డేనిం జనిరి;
మఱియును.

టీకా:

అని = అని; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ; భయ = భయముచే; విహ్వల = చలిస్తున్న;
లోచనులు = కన్నులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; పలుకుచున్ = పలుకుతూ; ఉన్న = ఉన్నట్టి;
సమయంబునన్ = సమయములో; మహాత్ముండు = గొప్పవాడు; ఐన = అయినట్టి; దక్షన్ = దక్షుని;
కున్ = కి; భయ = భయమును; ఆవహంబులు = కలిగించునవి; ఐ = అయ్యి; సహస్ర = వేనవేల;
సంఖ్యాతంబులు = సంఖ్యలలో ఉన్నవి; ఐన = అయిన; మహా = గొప్ప; ఉత్పాతంబులు =
అపశకునములు; భూ = భూమి; నభన్ = ఆకాశముల; అంతరంబులన్ = లోపల; కానంబడుచున్ =
కనబడుతూ; ఉండెన్ = ఉండెను; ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయములో; రుద్ర = రుద్రుని
యొక్క; అనుచరులు = అనుచరులు; నానవిధ = రకరకములైన; ఆయుధంబులన్ =
ఆయుధములను; ధరియించి = ధరించి; కపిల = గోరోజనమువంటి చామనఛాయ; పీత = పసుపు;
వర్ణంబులు = రంగులు; కలిగి = కలిగి ఉండు; వామన = పొట్టి; ఆకారులు = ఆకారములు కలవారు;
మకర = మొసలి వంటి; ఉదర = పొట్ట; ఆననులు = ముఖములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; యజ్ఞశాలా
= యజ్ఞశాలలు ఉన్న; ప్రదేశంబునన్ = స్థలములలో; పరువులు = పరుగులు; పెట్టుచు = పెడుతూ;
కదియన్ = దగ్గరకు; చనుదెంచి = చేరి; దక్షా = దక్షుని; అధ్వర = యజ్ఞము యొక్క; వాటంబులు =
వాటికలు; విటతాటంబులు = చెల్లాచెదురు; చేయుచున్ = చేస్తూ; కొందఱు = కొంతమంది;
ప్రాగ్వంశంబు = ప్రాగ్వంశమును {ప్రాగ్వంశము - హవిర్గృహమునకు ముందున్న (తూర్పునున్న)
సభాగృహము, ఆంధ్రవాచస్పతము}; కొందఱు = కొంతమంది; పత్నీశాలయు = పత్నీశాలను
{పత్నీశాల - యజమాని భార్య యొక్క శాల}; కొందఱు = కొంతమంది; సదస్యశాలయున్ =
సభాస్థలి {సదస్యశాల - సభాస్థలిగల శాల}; కొందఱు = కొంతమంది; అగ్నిధ్రుశాలయున్ =
అగ్నిధ్రుశాల {అగ్నిధ్రుశాల - అగ్నిని ధరించు ఋత్విక్కు యొక్క శాల}; కొందఱు = కొంతమంది;
యజమానశాలయున్ = యజమానశాల {యజమానశాల - యజమాని (యజ్ఞమును
చేయువాని) యొక్క శాల}; కొందఱు = కొంతమంది; మహానసగృహంబును = వంటశాల;
విధ్వంసంబు = నాశనము; కావించిరి = చేసిరి; మఱియున్ = ఇంకను; కొందఱు = కొంతమంది;
యజ్ఞపాత్రంబులన్ = యజ్ఞపాత్రలను; అగ్నులన్ = అగ్నికుండములను; చెఱచిరి = పాడుచేసిరి;

వెండియున్ = అటుతరువాత; కొందఱు = కొంతమంది; హోమ = హోమములందలి; అగ్నులు =
 అగ్నులను; ఆర్పిరి = ఆర్పివేసారు; పదంపడి = అటుతరువాత; కొందఱు = కొంతమంది;
 హోమకుండంబులన్ = హోమకుండముల; అందున్ = లో; మూత్రంబులు = మూత్రములు,
 నీరుడులు; విడిచిరి = వదిలిరి; కొందఱు = కొంతమంది; ఉత్తర = ఉత్తరపు దిక్కునకల; వేదికా =
 వేదికల యందలి; మేఖలలు = తోరణములు; త్రెంచిరి = తెంపివేసారు; కొందఱు = కొంతమంది;
 మునుల = మునులను; బాధించిరి = బాధపెట్టిరి; కొందఱు = కొంతమంది; తత్ = వారి; సత్నులన్ =
 భార్యలను; వెఱిపించిరి = బెదిరించిరి; మఱికొందఱు = మరికొంతమంది; దేవతా = దేవతలను;
 నిరోధంబున్ = అడ్డుపెట్టుటలు; కావించిరి = చేసిరి; అంతన్ = అంతట; మణిమంతుండు =
 మణిమంతుడు; భృగువును = భృగువును; వీరభద్రుండు = వీరభద్రుడు; దక్షునిన్ = దక్షుని;
 చండీశుండు = చండీశుడు; పూషుని = పూషుని; భగుని = భగుని; నందీశ్వరుండును =
 నందీశ్వరుడును; పట్టిరి = పట్టుకొనిరి; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ; సదస్య = సభ్యుల; దేవ =
 దేవతల; ఋత్విక్ = ఋత్విక్కుల; నికాయంబులన్ = సమూహములను; శిలల్ = రాళ్ళు;
 ఋత్వియున్ = విసిరి; జానువుల్ = మోకాళ్ళ; పొడిచియున్ = పొడిచి; అఱచేతులన్ = అరచేతుల;
 అడచియున్ = నలగొట్టి; గుల్ఫంబులన్ = చీలమండల; పొడిచియున్ = పొడిచి; వివిధ =
 రకరకములైన; బాధలు = బాధలు; పఱచిన = పెట్టిన; వారు = వారు; కాందిశీకులు = భయముచేత
 పారిపోవువారు; ఐ = అయ్యి; ఎక్కడెక్కడేని = ఎక్కెక్కడికో; చనిరి = వెళ్ళిపోయిరి; మఱియును =
 ఇంకను.

భావము:

అని ఈ విధంగా భయంతో వెణ్ణిచూపులు చూస్తూ పలుకుతుండగా గొప్పవాడైన దక్షునకు
 భయాన్ని కలిగిస్తూ వేలకొలది అపశకునాలు భూమిపైనా ఆకాశంలోనూ కనిపించసాగాయి. ఆ
 సమయంలో గోరోజనం వంటి రంగు కలవారు, పసుపుపచ్చని రంగు కలవారు, పొట్టివారు,
 మొసలిపొట్ట వంటి ముఖాలు కలవారు అయిన ప్రమథగణాలు రకరకాలైన ఆయుధాలను
 ధరించి పరుగున వచ్చి దక్షుని యజ్ఞశాలను సమీపించి, యజ్ఞవాటికలను చెల్లాచెదరు చేశారు.
 కొందరు ప్రాగ్వాంశాన్ని (హవిర్వహమునకు ముందున్న సభాగృహమును), కొందరు పత్నీశాలను
 (యజ్ఞ యజమాని భార్య ఉండే శాలను), కొందరు సదస్యశాలను (సభాస్థలి శాలను), కొందరు
 అగ్నీధ్రశాలను (అగ్నిని ధరంచే ఋత్విక్కుల శాలను), కొందరు యజమానశాలను (యజ్ఞ

యజమాని అయిన దక్షుని శాలను), కొందరు వంటశాలను నాశనం చేశారు. మరికొందరు యజ్ఞపాత్రలను, అగ్నిగుండాలను ధ్వంసం చేశారు. ఇంకా కొందరు హోమాగ్నులను ఆర్పివేశారు. ఆ తరువాత కొందరు హోమకుండాలలో మూత్రవిసర్జన చేశారు. కొందరు ఉత్తర దిక్కున ఉన్న వేదిక యొక్క తోరణాలను త్రొచివేశారు. కొందరు మునులను బాధించారు. కొందరు వారి భార్యలను భయపెట్టారు. మరికొందరు దేవతలను అడ్డుకున్నారు. అప్పుడు మణిమంతుడు భృగువును, వీరభద్రుడు దక్షుని, చండీశుడు పూషుని, నందీశ్వరుడు భగుని పట్టుకొన్నారు. ఈ విధంగా సదస్యులైన దేవతల, ఋత్విక్కుల సమూహాన్ని రాళ్ళతో కొట్టి, మోకాళ్ళతో పొడిచి రకరకాల బాధలు పెట్టగా వాళ్ళంతా కాందిశీకులై ఎక్కడెక్కడికో వెళ్ళిపోయారు. ఇంకా...

4-119-క.

మును దక్షుఁ డభవుఁ బలుకఁ గఁ

"రను గీఁటిన" భగునిఁ బట్టి కన్నులు పెకలిం

చెను నందీశ్వరుఁ డచ్చటి

జనములు హహారవముల నందడి గొలుపన్.

టీకా:

మును = ఇంతకుముందు; దక్షుడు = దక్షుడు; అభవున్ = శివుని; పలుకగ = తిడుతుండగ; కనుగీటిన = కనుగీటినట్టి; భగుని = భగుని యొక్క {భగుడు - ద్వాదశాదిత్యులలో ఒకడు, పుష్యమాసమున భగుడు}; కన్నులు = కళ్ళు; పెకలించెను = పీకెను; నందీశ్వరుడు = నందీశ్వరుడు; అచటి = అక్కడి; జనములు = జనులు; హహా = హహా అనెడి; రవముల = శబ్దములతో; నందడిగొలుపన్ = గగ్గోలుపెట్టగ.

భావము:

పూర్వం దక్షుడు శివుని నిందించినప్పుడు కన్ను గీటిన భగుని పట్టుకొని నందీశ్వరుడు అక్కడి జనులు హహాకారములు చేయుచుండగా అతని కన్నులను పెకలించెను..

గమనిక:- భగుడు, ద్వాదశాదిత్యులలో ఒకడు. ద్వాదశ స్కంధములో 12-41 నుండి 47వ పద్యం వరకు వర్ణించిన ప్రకారము ద్వాదశాదిత్యులు పన్నెండుగురు- ధాత, అర్యముడు, మిత్రుడు,

వరుణుడు, ఇంద్రుడు, వివస్వంతుడు, త్వష్ట, విష్ణువు, అర్యమ (మూలం అంశువు), భగుడు, పూషుడు, క్రతు (మూలం పర్జన్య)

4-120-తే.

కుపితుడై నాడు భవుని దక్షుడు శపింపఁ

"బరిహసించిన" పూషుని పండ్లు డుల్లఁ

గొట్టి బలభద్రుఁ డా కళింగుని రదంబు

లైలమి డులిచిన పగిదిఁ జండీశ్వరుండు.

టీకా:

కుపితుడు = కోపము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; నాడు = ఆవేళ; భవుని = శివుని; దక్షుడు = దక్షుడు; శపింపన్ = శపిస్తుండగ; పరిహసించిన = విపరీతముగ నవ్విన; పూషుని = పూషుని; పండ్లు = దంతములు; డుల్లగొట్టెను = ఊడగొట్టెను; బలభద్రుడు = బలభద్రుడు; ఆ = ఆ; కళింగుని = కళింగుడు అనెడివాని; రదంబులు = పండ్లు; ఎలమిన్ = పౌరుషముతో; డులిచిన = ఊడగొట్టిన; పగిదిన్ = విధముగ; చండీశ్వరుండు = చండీశ్వరుడు.

భావము:

ఆనాడు దక్షుడు కోపంతో శివుని శపించినప్పుడు పరిహాసం చేసిన పూషుని దంతాలను బలభద్రుడు కళింగుని దంతాలను రాలగొట్టినట్లు చండీశ్వరుడు రాలగొట్టాడు.

4-121-క.

తగవేది దక్షుఁ డా సభ

నగచాపుఁ దిరస్కరించునాఁ డట "శ్మశ్రుల్

నగుచుం జూపుట" నా భృగు

పగకై శ్మశ్రువులు వీరబ్రదుఁడు వెఱికిన్.

టీకా:

తగవు = రీతి; ఏది = తప్పి; దక్షుడు = దక్షుడు; ఆ = ఆ; సభన్ = సభలో; నగచాపున్ = శివుని
{నగచాపుడు - మేరుపర్వతమును చాపము (ధనుస్సు)గా పట్టినవాడు, శివుడు}; తిరస్కరించు =
దూషించు; నాడు = ఆవేళ; అట = అక్కడ; శ్మశ్రువుల్ = మీసములు; నగుచున్ = నవ్వుతూ;
చూపుటన్ = చూపించుటచేత; ఆ = ఆ; భృగు = భృగువుపైని; పగ = పగ; కై = కోసము; శ్మశ్రువులు =
మీసములు; వీరభద్రుడు = వీరభద్రుడు; పెరికెన్ = పీకెను.

భావము:

ఆనాడు దక్షుడు అన్యాయంగా శివుని దూషించినప్పుడు నవ్వుతూ మీసాలను చూపించిన
భృగువు మీసాలను వీరభద్రుడు పెరికివేశాడు.

4-122-సీ.

అతుల దర్శోద్ధతుండై వీరభద్రుండు-

గైకొని దక్షు వక్షంబుఁ ద్రొక్కి

ఘనశితధారాసిఁ గొని మేను వొడిచియు-

మంత్రసమన్విత ముహిత శస్త్ర

జాలావినిర్భిన్న చర్మంబు గల దక్షుఁ-

జంపఁగా లేక విస్మయము నొంది

తద్వధోపాయంబు దన చిత్తమునఁ జాచి-

కంఠనిష్ఠిడనగ్గతిఁ దలంచి

4-122.1-తే.

మస్తకముఁ దున్ని యంచితామర్షణమున

దక్షిణానలమున వేల్చెఁ దదనుచరులు

హర్షమును బొంద; నచటి బ్రాహ్మణజనంబు

లాత్మలను జాల దుఃఖంబు లందుచుండ.

టీకా:

అతుల = సాటిలేని; దర్ప = దర్పముతో; ఉద్ధతుండు = చెలరేగినవాడు; ఐ = అయ్య; వీరభద్రుండు = వీరభద్రుడు; కైకొని = చేపట్టి; దక్షు = దక్షుని; వక్షంబున్ = వక్షస్థలమును; త్రొక్కి = తొక్కి; ఘన = గొప్ప; శిత = వాడియైన; ధారా = పదును కలిగిన; అసిన్ = కత్తిని; కొని = తీసుకొని; మేను = చర్మము; ఒలిచియు = ఒలిచినప్పటికిని; మంత్ర = మంత్రశక్తులతో; సమన్విత = కూడినది; మహిత = గొప్ప; శస్త్ర = శస్త్రముల; జాలా = సమూహములముతోనైనా; అవినిర్భిన్న = చినిగిపోనట్టి; చర్మంబున్ = చర్మము; కల = కలిగిన; దక్షున్ = దక్షుని; జంపగాలేక = చంపలేక; విస్మయమున్ = ఆశ్చర్యమును; ఒంది = పొంది; తత్ = అతనిని; వధ = చంపెడి; ఉపాయంబున్ = ఉపాయమును; తన = తన యొక్క; చిత్తమున = మనసులో; చూచి = కనుగొని; కంఠ = గొంతు; నిష్పీడన్ = నులుము; గతిన్ = విధమును; తలంచి = ఆలోచించుకొని.

మస్తకమున్ = శిరస్సును; తున్మి = తునిమి; అంచిత = మించుతున్న; అమర్షణమున = రోషముతో; దక్షిణానలమున = దక్షిణాగ్నిలో; వేల్చెన్ = హోమము చేసెను; తత్ = అతని; అనుచరులు = అనుచరులు; హర్షమును = సంతోషమును; పొందన్ = పొందగ; అచటి = అక్కడి; బ్రాహ్మణ = బ్రహ్మణులైన; జనంబులు = జనులు; ఆత్మలనున్ = మనసులలో; చాలన్ = మిక్కిలి; దుఃఖంబులు = దుఃఖములు; అందుచున్ = చెందుతూ; ఉండన్ = ఉండగ.

భావము:

వీరభద్రుడు సాటిలేని దర్పంతో విజృంభించి దక్షుణ్ణి పడవేసి రొమ్ము త్రొక్కిపట్టి వాడి అంచు కలిగిన కత్తితో ఒడలంతా తూట్లు పొడిచాడు. కాని మంత్రపూతాలయిన అనేక శస్త్రాస్త్రాలతో గట్టిపడిన చర్మం కలిగిన దక్షుణ్ణి చంపలేక ఆశ్చర్యపడి, అతణ్ణి చంపే ఉపాయాన్ని ఆలోచించి మెడ నులిమి, శిరస్సు తునిమి దక్షిణాగ్ని కుండంలో వేసి భస్మం చేశాడు. అది చూచి వీరభద్రుని అనుచరులు సంతోషించగా, అక్కడి బ్రాహ్మణులు మనస్సులో ఎంతో బాధపడ్డారు.

4-123-వ.

ఇట్లు వీరభద్రుండు దక్షుని యాగంబు విధ్వంసంబు గావించి నిజ నివాసంబైన కైలసంబునకుఁ జనియె నయ్యవసరంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; వీరభద్రుండు = వీరభద్రుడు; దక్షునిన్ = దక్షుని; యాగంబు = యజ్ఞమును;
విధ్వంసంబున్ = నాశనము; కావించి = చేసి; నిజ = తన యొక్క; నివాసంబు = నివాసము; ఐన =
అయినట్టి; కైలాసంబున్ = కైలాసమున; కున్ = కు; చనియెన్ = వెళ్ళెను; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ =
సమయములో.

భావము:

ఈవిధంగా వీరభద్రుడు దక్షయజ్ఞాన్ని ధ్వంసం చేసి తన నివాసమైన కైలాసానికి వెళ్ళిపోయాడు.
ఆ సమయంలో...

4-124-చ.

హరభటకోటిచేత నిశి **తా**సి గదా కరవాల శూల ము
ధర ముసలాది సాధనవి**దా**రిత జర్జరితాఖిలాంగులై
సురలు భయాకులాత్ము లగు**చు**న్ సరసీరుహజాతుఁ జేరి త
చరణ సరోరుహంబులకు **ప**మ్మతిఁ జాఁగిలి మ్రొక్కి నమ్రులై.

టీకా:

హర = శివుని; భట = భటుల; కోటి = సమూహము; చేతన్ = చేత; నిశిత = వాడియైన; అసి =
ఖడ్గములు; గదా = గదలు; కరవాల = పొడవైన కత్తులు; శూల = శూలములు; ముద్గర =
ఇనపగుదియలు; ముసల = రోకళ్లు; ఆది = మొదలగు; సాధన = ఆయుధములచే; విదారిత =
చీల్చబడిన; జర్జరిత = పెక్కు తూట్లు పరపబడిన; అఖిల = సమస్తమైన; అంగులు = అవయవములు
కలవారు; ఐ = అయ్యి; సురలు = దేవతలు; భయ = భయము; ఆకుల = చీకాకుపడిన; ఆత్ములు =
మనసులు కలవారు; అగుచున్ = అవుతూ; సరసీరుహజాతున్ = బ్రహ్మదేవుని
{సరసీరుహజాతుడు - సరసీరుహము (పద్మము)న జాతుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; చేరి =
దగ్గరకువెళ్ళి; తత్ = అతని; చరణ = పాదముల; సరోరుహంబుల్ = పద్మములు {సరోరుహంబులు -

సరసున ఈరుహము (పుట్టినది), పద్మము; కున్ = కు; సమ్మతిన్ = కోరి, మనస్ఫూర్తిగ; జాగిలి = నేలకువాలి; మ్రొక్కి = నమస్కరించి; నమ్రులు = వినయముతో వంగినవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

శివభటుల చేతుల్లోని వాడి కత్తులు, గదలు, శూలాలు, ఇనుపగుదియలు, రోకళ్ళు మొదలైన ఆయుధాల దెబ్బలకు అవయవాలన్నీ గాయపడగా దేవతలు భయంతో గుండె చెదరి బ్రహ్మదేవుణ్ణి సమీపించి, అతని పాదపద్మాలకు మనస్ఫూర్తిగా సాష్టాంగ నమస్కారాలు చేసి, వినయంతో....

4-125-క.

తము ధూర్జటి సైనికు లగు

ప్రమథులు దయమాలి పెలుచ బాధించుట స

ర్వముఁ జెప్పి" రనుచు మైత్రే

యమునీంద్రుఁడు విదురుతోడ ననియెన్; మఱియున్.

టీకా:

తమున్ = తమను; ధూర్జటి = శివుని; సైనికులు = సైనికులు; అగు = అయినట్టి; ప్రమథులు = ప్రమథగణములు; దయమాలి = నిర్దాక్షిణ్యముగ; పెలుచన్ = అతిశయించి; బాధించుట = బాధపెట్టుట; సర్వమున్ = అంతయును; చెప్పిరి = చెప్పారు; అనుచున్ = అంటూ; మైత్రేయ = మైత్రేయుడు అనెడి; ముని = మునులలో; ఇంద్రుడు = శ్రేష్ఠుడు; విదురు = విదురుని; తోడన్ = తోటి; అనియెన్ = పలికెను; మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

శివుని సైనికులైన ప్రమథులు విజృంభించి నిర్దాక్షిణ్యంగా తమను బాధించిన విషయాన్నంతా చెప్పారు" అని మైత్రేయ మునీంద్రుడు విదురునితో చెప్పాడు. ఇంకా...

చతుర్థ స్కంధము : శివుం డనుగ్రహించుట

4-126-తే.

ఇంతయును మున్ను మనమున నెఱిగి యున్న

కతన విశ్వాత్మకుండును గమలలోచ

నుండు నన నొప్పు నారాయణుండు నజఁడుఁ

జూడ రారైరి మున్ను దక్షుని మఖంబు.

టీకా:

ఇంతయును = ఇదంతా; మున్ను = ముందే; మనమున్ = మనసులలో; ఎఱిగి = తెలిసి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; కతన = కారణముచేత; విశ్వాత్మకుండును = విష్ణువు {విశ్వాత్మకుడు - విశ్వమే తన స్వరూపమైన వాడు, విష్ణువు}; కమలలోచనుండును = విష్ణువు {కమలలోచనుడు - కమలముల వంటి కన్నుల కలవాడు, విష్ణువు}; అనన్ = అనగా; ఒప్పు = ఒప్పెడి; నారాయణుండున్ = విష్ణువు {నారాయణుడు - నారములు (నీరు)యందు ఉండువాడు, విష్ణువు}; అజడున్ = బ్రహ్మదేవుడు {అజడు - జన్మములేనివాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; చూడన్ = చూడటానికి; రారు = రానివారు; ఐరి = అయిరి; మున్ను = ముందటి; దక్షునిన్ = దక్షుని; మఖంబున్ = యాగమును.

భావము:

“ఇదంతా ముందే మనస్సులో తెలుసుకొని ఉండడం చేత విశ్వస్వరూపుడు, కమలాక్షుడు అయిన నారాయణుడు, బ్రహ్మదేవుడు దక్షుని యజ్ఞాన్ని చూడటానికి రాలేదు.”

4-127-వ.

అని చెప్పి “సుర లిట్లు విన్నవించినఁ జతుర్ముఖుండు వారల కిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; సురలు = దేవతలు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; విన్నవించినన్ = చెప్పుకొనగ;
చతుర్ముఖుండు = బ్రహ్మదేవుడు {చతుర్ముఖుడు - నాలుగు ముఖములు కలవాడు, బ్రహ్మదేవుడు};
వారల = వారి; కున్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అని చెప్పి మైత్రేయుడు ఇంకా ఇలా అన్నాడు "దేవతలు ఈ విధంగా విన్నవించగా బ్రహ్మ వారితో
ఇలా అన్నాడు.

4-128-క.

"ఘన తేజోనిధి పురుషుం

డనయంబుఁ గృతాపరాధుఁ డయినను దా మ

ల్లన ప్రతికారముఁ గావిం

చిన జనులకు లోకమందు సేమము గలదే?"

టీకా:

ఘన = గొప్ప; తేజస్ = తేజస్సునకు; నిధి = నిధివంటివాడు; పురుషుండు = పౌరుషవంతుడు;
అనయంబున్ = అవశ్యము; కృత = చేసిన; అపరాధుడు = అపరాధము కలవాడు; అయినను =
అయినప్పటికిని; తాము = తాము; అల్లన = మెల్లగ; ప్రతీకారమున్ = ప్రతీకారమును; కావించినన్ =
చేసినట్టి; జనుల = జనముల; కున్ = కు; లోకము = ప్రపంచము; అందు = లో; సేమము = క్షేమము;
కలదే = ఉన్నదా ఏమి.

భావము:

"మహాతేజస్సంపన్నుడైనవాడు అపరాధం చేసినా తిరిగి అతనికి అపకారం చేసేవారికి ఈ
లోకంలో క్షేమం ఉంటుందా?"

4-129-వ.

అని మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని చెప్పి మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

4-130-క.

"క్రతుభాగార్థుం డగు పశు

పతి నీశ్వరు నభవు శర్వు భర్గుని దూరీ

కృత యజ్ఞభాగుఁ జేసిన

యతి దోషులు దుష్టమతులు నగు మీ రింకన్.

టీకా:

క్రతు = యాగములందు; భాగా = భాగమునకు; అర్థుండు = అర్హత కలవాడు; అగు = అయిన;

పశుపతిన్ = శివుని (పశుపతి - పాశములచే కట్టబడినవారికి (జీవులకు) పతి, శివుడు); ఈశ్వరున్ =

శివుని (ఈశ్వరుడు - ప్రభువు, శివుడు); అభవున్ = శివుని (అభవుడు - భవము (పుట్టుక)లేనివాడు,

శివుడు); శర్వున్ = శివుని; భర్గుని = శివుని; దూరీకృత = దూరము చేయబడిన; యజ్ఞ = యజ్ఞము

నందలి; భాగున్ = భాగము కలవానిని; చేసిన = చేసినట్టి; అతి = మిక్కిలి; దోషులు = దోషము

చేసినవారు; దుష్ట = చెడు; మతులు = బుద్ధులు కలవారు; అగు = అయిన; మీరు = మీరు; ఇంకన్ =

ఇంక.

భావము:

యజ్ఞంలో హవిర్భాగం అందుకొనడానికి యోగ్యుడైన పశుపతి, ఈశ్వరుడు, అభవుడు, శర్వుడు, భర్గుడు అయిన పరమేశ్వరుణ్ణి యజ్ఞభాగానికి దూరం చేయడం అనే గొప్ప దోషాన్ని చేసిన దుష్టులు మీరు.

4-131-సీ.

పూని యే దేవుని బొమముడి మాత్రన-

లోకపాలకులును లోకములును

నాశ మొందుదు; రట్టి యీశుండు ఘన దురు-

క్త్యస్త నికాయ విధ్ధాంతరంగు

దును బ్రియా విరహితుండును నైనవాఁ డమ్మ-

హత్మునిఁ ద్రిపుర సంహారకరుని

మఖపునస్సంధానమతి నపేక్షించు మీ-

రలు చేరి శుద్ధాంతరంగు లగుచు

4-131.1-తే.

భక్తినిష్ఠలఁ దత్పాద పద్మ యుగళ

పున పరిగ్రహ పూర్వంబుగ్రాగ నతని

శరణ మొందుఁ డతండు ప్రసన్నుఁ డయినఁ

దివిరి మీ కోర్కె సిద్ధించు దివిజలార!"

టీకా:

పూని = పూనుకొని; ఏ = ఏ; దేవుని = దేవుని యొక్క; బొమముడి = కనుబొమలుముడిపడిన;

మాత్రన = మాత్రముచేతనే; లోకపాలకులును = లోకములనుపాలించువారును; లోకములును =

భువనములును; నాశనము = నాశనమును; ఒందుదురు = పొందుతారో; అట్టి = అటువంటి;

ఈశుండు = శివుడు {ఈశుడు - ప్రభువు, శివుడు}; ఘన = గొప్ప; దురుక్తి = దుష్టపుమాటలు అనెడి;

శస్త్ర = శస్త్రములు; నికాయ = సమూహములచేత; విద్ధ = దెబ్బతిన్న; అంతరంగుండును =
 మనసుకలవానిని; ప్రియా = ప్రియమైనభావన, భార్య; విరహితుండును = లేనివాడును; ఐనవాడు =
 అయినవాడు; ఆ = ఆ; మహాత్ముని = గొప్పవాని; త్రిపురసంహారకరుని = శివుని
 త్రిపురసంహారకరుడు - త్రిపురములను నాశనముచేసినట్టివాడు, శివుడు; మఖ = యజ్ఞమును;
 పునః = మరల; సంధాన = ఏర్పరచెడి; మతిన్ = విధమును; అపేక్షించు = కోరు; మీరలు = మీరు; చేరి
 = కూడి; శుద్ధా = పరిశుద్ధమైన; అంతరంగులు = మనసులు కలవారు; అగుచున్ = అవుతూ.
 భక్తి = భక్తి; నిష్ఠలన్ = నిష్ఠలతో; తత్ = అతని; పాద = పాదములు అనెడి; పద్మ = పద్మముల; యుగళ
 = జంటను; ఘన = గొప్పగా; పరిగ్రహ = పట్టుకొనుటతో; పూర్వకంబు = కూడినది; కాగ = అగునట్లు;
 అతనిన్ = అతనిని; శరణమున్ = శరణమును; ఒందుడు = పొందండి; అతండు = అతడు;
 ప్రసన్నుడు = సంతోషుడు; అయినన్ = అయినచో; తివిరి = కోరు; మీ = మీ; కోర్కె = కోరిక; సిద్ధించు =
 సఫలమగును; దివిజలార = దేవతలార.

భావము:

ఏ మహాదేవుడు కోపంతో కనుబొమలు ముడిస్తే లోకాలూ, లోకపాలకులూ నశిస్తారో ఆ
 మహనీయుని మనస్సు దక్షుని దురుక్తులు అనే బాణాలు గుచ్చుకొని ఇదివరకే నొచ్చింది. ఇప్పుడు
 ఆ మహాత్మునికి భార్యావియోగం కూడా ప్రాప్తించింది. తిరిగి యజ్ఞాన్ని సక్రమంగా పూర్తి చేయాలనే
 కోరిక మీకు ఉన్నట్లయితే త్రిపుర సంహారుడైన ఆ హరుని, ఆ మహాదేవుని, ఆ మహానుభావుని
 నిండుహృదయంతో, నిర్మల భక్తితో ఆశ్రయించండి. ఆయన పాదపద్మాలపై బడి శరణు వేడండి. ఆ
 దయామయుడు దయ దలిస్తే మీ కోరిక నెరవేరుతుంది."

4-132-వ.

అని మఱియు నిట్లనియె; నద్దేవుని డాయం జన వెఱితు మని తలంపకుండు; యతనిఁ జేరు
 నుపాయం బెఱింగిపుమంటి రేని, నేను నిందుండును మునులును మీరలును మఱియు
 దేహధారు లెవ్వ రేని నమ్మహాత్ముని రూపంబు నతని బలపరాక్రమంబుల కొలఁదియు
 నెఱుంగజాల; మతండు స్వతంత్రుండు గావునఁ దదుపాయం బెఱింగింప నెవ్వఁడు సమర్థుం
 డగు; నయిన నిపుడు భక్తపరాధీనుండును శరణాగత రక్షకుండు నగు నీశునిఁ జేరం

పోవుద,"మని పలికి పద్మసంభవుండు దేవ పితృగణ ప్రజాపతులం గూడి కైలాసాభిముఖుఁ డై చనిచని.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; ఆ = ఆ; దేవుని = దేవుని; డాయన్ = దగ్గరకు; చనన్ = వెళ్ళుటకు; వెఱుము = భయపడుతున్నాము; అని = అని; తలంపకుండు = అనుకొనకండి; అతనిన్ = అతనిని; చేరున్ = చేరెడి; ఉపాయంబున్ = ఉపాయములు; ఎఱిగింపుము = తెలుపుము; అంటిరేని = అంటే; నేనున్ = నేను; ఇంద్రుండును = ఇంద్రుడు; మునులును = మునులు; మీరులును = మీరు; మఱియున్ = ఇంక; దేహధారులు = శరీరము ధరించినవారు; ఎవ్వరేని = ఎవరైనాసరే; ఆ = ఆ; మహాత్ముని = గొప్పవాని; రూపంబున్ = స్వరూపము; అతనిన్ = అతని; బల = బలము; పరాక్రమంబుల = పరాక్రమములను; కొలదియున్ = కొంచమైనా, కొలతను; ఎఱుంగన్ = తెలిసికొనుటకు; చాలము = సరిపోము; అతండు = అతడు; స్వతంత్రుండు = స్వతంత్రుడు {స్వతంత్రుడు - తన సంకల్పముగా తను వర్తించువాడు}; కావునన్ = కనుక; తత్ = ఆ; ఉపాయంబున్ = ఉపాయములను; ఎఱింగిపన్ = తెలుపుటకు; ఎవ్వడు = ఎవడు; సమర్థుండు = సామర్థ్యము కలవాడు; అగు = అవును; అయినన్ = అయినప్పటికిని; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; భక్త = భక్తుల; పరాధీనుండును = ఎడల అధీనుడును; శరణు = శరణమునకు; ఆగత = వచ్చువానిని; రక్షకుండున్ = రక్షించువాడును; అగు = అయిన; ఈశునిన్ = శివుని; చేరన్ = దగ్గరకు; పోవుదము = వెళ్ళెదము; అని = అని; పలికి = చెప్పి; పద్మసంభవుండు = బ్రహ్మదేవుడు {పద్మసంభవుడు - పద్మమున సంభవించినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; దేవ = దేవతలు; పితృగణ = పితృగణములు; ప్రజాపతులన్ = ప్రజాపతులను; కూడి = కలిసి; కైలాస = కైలాసము; అభిముఖుడు = వైపు వెళ్ళువాడు; ఐ = అయ్యి; చనిచని = వెళ్ళి.

భావము:

అని చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నాడు "మేము ఆయనను సమీపించటానికి భయపడుతున్నాము అని భావించకండి. ఆయన దగ్గరకు పోయే ఉపాయం నన్ను చెప్పమంటారా? నేను, దేవేంద్రుడు, మునులు, మీరు, దేహధారులు ఎవరుకూడా ఆ మహాత్ముని స్వరూపాన్నీ, ఆయన బలపరాక్రమాల పరిమాణాన్నీ తెలుసుకోలేము. ఆయన సర్వస్వతంత్రుడు. కాబట్టి ఆయనను సమీపించే ఉపాయం

చెప్పటానికి ఎవ్వరూ సమర్థులు కారు. అయినా ఆయన భక్తులకు అధీనుడు. శరణు జొచ్చిన వారిని రక్షించేవాడు. అందుచేత ఆయన వద్దకు మనం అందరం కలిసి వెళ్ళటం మంచిది" అని చెప్పి బ్రహ్మదేవుడు దేవతలను, పితృదేవతలను, ప్రజాపతులను వెంటబెట్టుకొని కైలాసానికి బయలుదేరి పోయి పోయి...

4-133-ఉ.

భాసురలీలఁ గాంచిరి సుపర్వులు భక్తజనైక మానసో
ల్లాసముఁ గిన్నరీజన విలాసము నిత్యవిభూతి మంగళా
వాసము సిద్ధ గుహ్యక నివాసము రాజత భూవికాసి కై
లాసముఁ గాంతి నిర్జిత కులక్షితిభృత్సుమహద్విభాసమున్.

టీకా:

భాసుర = ప్రకాశిస్తున్న; లీలన్ = విధమును; కాంచిరి = చూసిరి; సుపర్వులు = దేవతలు; భక్త = భక్తులైన; జన = జనుల; ఏక = ముఖ్యమైన; మనస్ = మనసునకు; ఉల్లాసమున్ = సంతోషమును కలిగించునది; కిన్నరీ = కిన్నరీ; జన = స్త్రీల; విలాసమున్ = విలాసముల నివాసము; నిత్య = శాశ్వతమైన; విభూతి = వైభవములకు; మంగళ = శుభములకు; ఆవాసము = నివాసము; సిద్ధ = సిద్ధులకు; గుహ్యక = గుహ్యకులకు; నివాసము = నివాసము; రాజత = వెండివంటి కాంతులను; భూ = పుట్టించి; వికాసి = వెలుగుించుచున్నది; కైలాసమున్ = కైలాసమును; కాంతి = కాంతిచేత; నిర్జిత = జయింపబడిన; కులక్షితిభృత్ = కులపర్వతముల యొక్క; సుమహత్ = చాలా గొప్ప; విభాసమున్ = ప్రకాశము గలది.

భావము:

ఆ విధంగా వెళ్ళిన దేవతలు భక్తుల మనస్సులకు అమితమైన ఆనందాన్ని కలిగించేదీ, కిన్నరస్త్రీలు విలాసంగా విహరించేదీ, శాశ్వతాలైన ఐశ్వర్యాలకూ శుభాలకూ స్థానమైనదీ, సిద్ధులూ యక్షులూ నివసించేదీ, వెండి వెలుగులతో నిండినదీ, తన అనంతకాంతులతో కులపర్వతాల శోభావైభవాన్ని పరాభూతం చేసేదీ అయిన కైలాస పర్వతాన్ని కనులపండువుగా దర్శించారు.

4-134-సీ.

ధాతు విచిత్రితోదాత్త రత్నప్రభా-

సంగ తోజ్వల తుంగ శృంగములును;

గిన్నర గంధర్వ కింపురుషాప్సరో-

జన నికరాకీర్ణ సానువులును;

మానిత నిఖిల వైమానిక మిథున స-

ద్విహరణైక శుభ ప్రదేశములును;

గమనీయ నవమల్లికా సుమనోవల్లి-

కా మతల్లి లసత్కందరములు;

4-134.1-తే.

నమర సిద్ధాంగనా శోభితాశ్రమములు;

విబుధజన యోగ్య సంపన్నవేశములును

గ్రలిగి బహువిధ పుణ్యభోగముల నొప్పు

వినుత సుకృతములకు దండ వెండికొండ.

టీకా:

ధాతు = ధాతువులచే; విచిత్రిత = విచిత్రముగా చిత్రింపబడిన; ఉదాత్త = గొప్ప; రత్న = రత్నముల;

ప్రభా = కాంతులతో; సంగత = కూడి; ఉజ్వలత్ = ప్రకాశిస్తున్న; తుంగ = ఎత్తైన; శృంగములును =

శిఖరములును; కిన్నర = కిన్నర; గంధర్వ = గంధర్వ; కింపురుష = కింపురుష; అప్సరస = అప్సరస;

జన = స్త్రీల; నికర = సమూహములతో; ఆకీర్ణ = నిండియున్నట్టి; సానువులును = చరియలును;

మానిత = మన్నింపదగిన; నిఖిల = సమస్తమైన; వైమానిక = విమానములలో తిరుగు; మిథున =

జంటల; సత్ = చక్కటి; విహరణ = విహరించుటలుకల; ఏక = కలిసి ఉన్న; శుభ = శోభకల;

ప్రదేశములును = ప్రదేశములును; కమనీయ = చూడచక్కని; నవమల్లికా = తాజామల్లె; సుమనస్ =

పూల; వల్లిక = తీగలఅల్లికలు; కామతల్ = కాడలతో; లీలన్ = లీలగా; లసత్ = ప్రకాశిస్తున్న;

కందరములును = గుహలును; అమరన్ = అమరి యుండగ.

సిద్ధ = సిద్ధుల; అంగనా = స్త్రీలతో; శోభిత = శోభకలిగిన; ఆశ్రమములు = ఆశ్రమములు; విబుధ = దేవతా; జన = జనులకు; యోగ్య = తగిన; సంపత్ = సంపదలతో కూడిన; నివేశములును = గృహములును; కలిగి = కలిగినట్టి; బహువిధ = రకరకముల; పుణ్య = పవిత్ర; భోగములన్ = భోగములతోను; ఒప్పు = ఒప్పెడి; వినుత = ప్రసిద్ధమైన; సుకృతముల = పుణ్యముల; కున్ = కు; దండ = కూర్పులతో దండవంటిది; వెండికొండ = కైలాసపర్వతము.

భావము:

ధాతుద్రవాలతో పలురంగులు కలిగిన రతనాల కాంతులతో ఆ వెండికొండ ఎత్తైన శిఖరాలు ప్రకాశిస్తున్నాయి. ఆ కొండచరియలు కిన్నరులు, గంధర్వులు, కింపురుషులు, అప్పరసలు మున్నగువారితో నిండి ఉన్నాయి. దేవతలు తమ భార్యలతో కూడి విమానాలపై ఆయా ప్రదేశాలలో విహరిస్తున్నారు. గుహలచుట్టూ చిక్కని విరజాజి పూలతీగలు అల్లుకొని ఉన్నాయి. అక్కడి ఆశ్రమాలలో దేవతాస్త్రీలు, సిద్ధస్త్రీలు ఉంటున్నారు. దేవతలు సంచరించటానికి అక్కడి చోట్లన్నీ తగి ఉన్నాయి. చేసిన పుణ్యాలకు పెక్కురకాల భోగాలను అక్కడ అనుభవిస్తున్నారు. ఆ వెండికొండ పుణ్యాల పూలదండగా ఉన్నది.

4-135-వ.

అది మఱియును, మందార పారిజాత సరళ తమాల సాల తాల తక్కిల కోవిదార శిరీ షార్జున చూత కదంబ నీప నాగ పున్నాగ చంపక పాట లాశోక వకుళ కుంద కురవక కన కామ్ర శతపత్ర కింశు కైలా లవంగ మాలతీ మధూక మల్లికా పనస మాధవీ కుట జోదుంబు రాశ్వత్థ ప్లక్ష వట హింగుళ భూర్జ పూగ జంబూ ఖర్జూ రామ్రాతక ప్రియాళు నారికే లేంగుద వేణు కీచక ముఖర తరు శోభితంబును, కలకంఠ కాలకంఠ కలవింక రాజకీర మత్తమధుకర నానా విహంగ కోలాహల నినద బధిరీభూత రోదోంతరాళంబును, సింహ తరక్షు శల్య గవయ శరభ శాఖామృగ వరాహ వ్యాఘ్ర కుర్మర రురు మహిష వృక సారంగ ప్రముఖ వన్యసత్త్వ సమాశ్రయ విరాజితంబును, కదళీషండ మండిత కమల కహ్లా ర కైరవ కలిత పులినతల లలిత కమలాకర విహరమాణ కలహంస కారండవ సారస చక్రవాక బక జలకుక్కుటాది జలవిహంగకుల కూజిత సంకులంబును, సలీలకేళీవిహరమాణ సతీరమణీ రమణీయ కుచమండల విలిప్త మృగమద మిళిత హరిచందన గంధ సుగంధి జలపూరిత గంగాతరంగణీ సమావృతంబును నైన

క్షైలాసపర్వతంబు వొడగని, యరవిందసంభవ పురందరాది దేవగణంబు లత్యద్భుతానందంబులం
 బొంది ముందటఁ దార హీర హేమమయ విమాన సంకులంబును, పుణ్యజన మానినీ
 శోభితంబును నైన యలకాపురంబు గడచి; తత్పుర బాహ్యప్రదేశంబునం దీర్ఘపాదుండైన
 పుండరీకాక్షు పాదారవిందరజః పావనంబును, రతికేళీ వ్యాసంగ పరిశ్రమ నివారక సలీల
 కేళీవిలోల దేవకామినీ పీనవక్షోజ విలిప్త కుంకుమపంక సంగత పిశంగవర్ణ వారిపూర విలసితంబు
 నునై; నందాలకనందాభిధానంబులు గల నదీ ద్వితయంబు దాఁటి తత్పురోభాగంబున వనగజ
 సంఘృష్ట మలయజ పరిమిళిత మలయపవ నాస్వాదన ముహూర్ముహూరు న్ముదిత మానస
 పుణ్యజనకామినీ కదంబంబును, వైదూర్య సోపాన సమంచిత కనకోత్పల వాపీ విభాసితంబును,
 గింపురుష సంచార యోగ్యంబును నగు సౌగంధిక వన సమీపంబు నందు.

టీకా:

అది = అది; మఱియును = ఇంకను; మందార = మందారచెట్టు; పారిజాత = పారిజాతవృక్షములు;
 సరళ = తెల్లతెగడచెట్టు; తమాల = కానుగచెట్టు; సాల = మద్దిచెట్టు; తాల = తాడిచెట్టు; తక్కిల =
 తక్కిలచెట్టు; కోవిదార = ఎఱ్ఱకాంచనచెట్టు; శిరీష = శిరీషపూలచెట్టు; అర్జున = తెల్లమద్దిచెట్టు;
 చూత = తియ్యమామిడిచెట్టు; కదంబ = కడిమిచెట్టు; నీప = మంకెన, కడిమి చెట్టు; నాగ = నాగమల్లి,
 సర్పగంధి చెట్టు; పున్నాగ = సురపొన్న చెట్టు; చంపక = సంపెంగ చెట్టు; పాటల = కలిగొట్టు చెట్టు;
 అశోక = అశోకవృక్షములు; వకుళ = పొగడచెట్టు; కుంద = మొల్ల; కురవక = ఎఱ్ఱగోరింట చెట్టు;
 కనకామ్రు = కనకాంబరము చెట్టు; శతపత్ర = తామర; కింశుక = మోదుగ చెట్టు; ఏలా = ఏలక్కాయ
 చెట్టు; లవంగ = లవంగచెట్టు; మాలతీ = జాజి; మధూక = ఇప్పచెట్టు; మల్లికా = మల్లెచెట్టు; పనస =
 పనసచెట్టు; మాధవీ = మాదీఫలచెట్టు, పూలగురివింద; కుటజ = కొండమల్లి; ఉదుంబర = అత్తి,
 మేడిచెట్టు; అశ్వత్థ = రావిచెట్టు; ప్లక్ష = జవ్వచెట్టు; వట = మట్టి చెట్టు; హింగుళ = ఇంగువ చెట్టు; భూర్జ
 = బూజపత్త, కాగితపు చెట్టు; పూగ = పొకచెట్టు; జంబూ = నేరేడుచెట్టు; ఖర్జూర = ఖర్జూర,
 రాజపూగచెట్టు; ప్రియాళు = మోరటిచెట్టు; నారికేళ = కొబ్బరిచెట్టు; ఇంగుద = అందుగచెట్టు; వేణు =
 గారివెదురు; కీచక = బొంగువెదురుచెట్టు; ముఖర = మొదలైన; తరు = చెట్లతో; శోభితంబును =
 శోభిల్లుతున్నది; కలకంఠ = కోకిలలు; కాలకంఠ = నెమళ్ళు; కలవింక = పావురములు; రాజకీర =
 రామచిలుకలు; మత్తమధుకర = మదించిన తుమ్మెదలు; నానావిధ = రకరకముల; విహంగ =
 పక్షుల; కోలాహల = కోలాహలము; నినద = అరుపులతో; బధిరీ = చెవుడు; భూత = కలిగిస్తున్న;

రోదన్ = ఆకాశ; అంతరాళంబును = అంతయును {అంతరాళము - ఎల్లదిక్కులకు నడిమి చోటు};
 సింహ = సింహములు; తరక్షు = సివంగి; శల్య = ముళ్ళపండులు; గవయ = అడవిదున్నలు; శరభ =
 శరభమ-గములు; శాఖామృగ = కోతులు; వరాహ = అడవిపండులు; వ్యాఘ్ర = పెద్దపులులు; కుర్కుర
 = కుక్కలు; రురు = నల్లచారల దుప్పలు; మహిష = అడవిదున్నలు, ఎనుబోతులు; వృక = తోడేళ్ళు;
 సారంగ = లేళ్ళు; ప్రముఖ = మొదలైన ప్రసిద్ధమైన; వన్య = అడవి; సత్త్వ = జంతువులకు; సమ =
 చక్కటి; ఆశ్రయ = ఆశ్రయముగా; విరాజితంబును = విరాజిల్లుతున్నదియును; కదళీ = అరటి; షండ =
 తోపుల, సమూహములతో; మండిత = అలంకృతమైన; కమల = పద్మములు, తామరపూలు; కష్ఠార =
 తెల్లకలువలు; కైరవ = ఎఱ్ఱకలువలు; కలిత = కూడిన; పులిన = ఇసుక; తల = ప్రదేశములు; లలిత =
 అందమైన; కమలాకర = సరోవరములు; విహరమాణ = ఎగురుతున్న; కలహంస = రాయంచ;
 కారండవ = కొక్కిరాలు; సారస = బెగ్గురుపక్షులు; చక్ర = చక్రవాకపక్షులు; బక = కొంగలు; జలకుక్కుట
 = నీటికోళ్ళు; ఆది = మొదలైన; జలవిహంగ = నీటిపక్షుల; కుల = సమూహముల; కూజిత =
 కూతలతో; సంకులంబును = కలగలపులుకలదియును; సలిల = జల; కేళీ = క్రీడలలో; విహరమాణ
 = విహరించుటచేత; సతీరమణీ = అందమైనస్త్రీల, సతీదేవి; రమణీయ = అందమైన; కుచమండల =
 స్థనప్రదేశముల; విలిప్త = చక్కగా అలదుకొన్న; మృగమద = కస్తూరి; మిళిత = కలిసిన; హరిచందన
 = గంధము; గంధ = సువాసనతో కూడిన; సుగంధి = పరిమళపు; జల = నీటితో; పూరిత = నిండిన;
 గంగా = గంగ అనెడి; తరంగిణీ = నదిచేత; సమ = చక్కగా; ఆవృతంబును =
 అవరింపబడినదియును; ఐన = అయిన; కైలాసపర్వతంబున్ = కైలాసపర్వతమును; పొడగని =
 గుర్తుపట్టి; అరవిందసంభవ = బ్రహ్మదేవుడు; పురందర = ఇంద్రుడు; ఆది = మొదలైన; దేవ =
 దేవతల; గణంబులు = సమూహములు; అతి = మిక్కిలి; అద్భుత = అద్భుతము; ఆనందంబులన్ =
 ఆనందములను; పొంది = పొంది; ముందటన్ = ఎదురుగ; తార = తారకలు; హీర = మంచు; హేమ
 = బంగారము; మయ = తోకూడిన; విమాన = విమానములతో; సంకులంబును = కలిగి
 యున్నదియును; పుణ్యజన = రాక్షస; మానినీ = స్త్రీలతో; శోభితంబును = శోభిల్లుతున్నది; ఐన =
 అయిన; అలకాపురంబున్ = అలకాపురమును; కడచి = దాటి; తత్ = ఆ; పుర = పట్టణము; బాహ్య =
 వెలుపలి; ప్రదేశంబునన్ = ప్రదేశములో; తీర్థపాదుండు = పాదములు అందు పుణ్యనది (గంగానది)
 కలవాడు; ఐన = అయిన; పుండరీకాక్షు = విష్ణుమూర్తి {పుండరీ కాక్షుడు - పుండరీకములు
 (పద్మములు) వంటి కన్నులు కలవాడు, నారాయణుడు}; పాద = పాదములు అనెడి; అరవింద =
 పద్మముల యొక్క; రజన్ = ధూళిచేత; పావనంబును = పవిత్రమైనదియును; రతి = శృంగార; కేళీ =

క్రీడలలో; వ్యాసంగ = మునిగితేలుట వలని; పరిశ్రమ = అలసటను; నివారక = పోగొట్టునట్టి; సలిల = జల; కేళీ = క్రీడలందు; విలోల = విహరిస్తున్న; దేవ = దేవతా; కామినీ = స్త్రీల; పీన = బలమైన; వక్షోజ = కుచములందు; విలిప్త = చక్కగ పులిమిన; కుంకుమ = కుంకుమ; పంక = ముద్ద; సంగత = కూడిన; పిశంగ = గోరోజనము; వర్ణ = రంగు; వారి = నీటితో; పూర = నిండి; విలసితంబును = విలసిల్లుతున్నవియును; ఐ = అయ్యి; నంద = నంద; అలకనంద = అలకనంద అనెడి; అభిధానంబులు = పేర్లు; కల = కలిగినట్టి; నదీ = నదుల; ద్విత్వయంబు = యుగళము, రెంటిని; దాటి = దాటి; తత్ = వాటి; పురః = ముందు; భాగంబున = భాగములో; వన = అడవి; గజ = ఏనుగులచే; సంఘృష్ట = మిక్కిలి ఒరసుకొనబడుట వలని; మలయజ = మంచిగంధము; పరిమిళిత = చక్కగా కలిసిన; మలయ = వీచు; పవన = గాలిని; ఆస్వాదన = ఆస్వాదించుటచే; ముహుర్ముహుర్ = మళ్ళీ మళ్ళీ; ముదిత = సంతోషిస్తున్న; మానస = మనసులు కలిగిన; పుణ్యజన = రాక్షస; కామినీ = స్త్రీల; కదంబంబును = గుంపులు కలిగినదియును; వైడూర్య = పచ్చలు పొదిగిన; సోపాన = మెట్లతో; సమ = చక్కగ; అంచిత = అలంకరించబడిన; కనక = బంగారపురంగు; ఉత్పల = కలువపూలు కలిగిన; వాపీ = బావులతోను; విభాసితంబును = విలసిల్లుతున్నది; కిపురుష = కింపురుషులతో; సంచార = విహారమునకు; యోగ్యంబును = తగినది; అగు = అయిన; సౌగంధిక = సౌగంధికము అనెడి; వన = వనము; సమీపంబున్ = దగ్గర; అందు = లో.

భావము:

ఇంకా ఆ వెండికొండ మందారం, పారిజాతం, తెల్లతెగడ, కానుగు, మద్ది, తాడి, తక్కిలం, ఎఱ్ఱకాంచనం, దిరిసెనం, తెల్లమద్ది, తియ్యమామిడి, కడిమి, మంకెన, నాగవల్లి, సురపొన్న, సంపెంగ, కలిగొట్టు, అశోకం, పొగడ, మొల్ల, ఎఱ్ఱగోరింట, కనకాంబరం, తామర, మోదుగ, ఏలకి, లవంగం, జాజి, ఇప్ప, మల్లె, పనస, పూల గురివెండ, కొండమల్లె, మేడి, రావి, జువ్వి, మణ్ణి, ఇంగువ, బుజపత్తిరి, పోక, రాజపూగం, నేరేడు, ఖర్జూరం, ఆమ్రాతకం, మోరటి, కొబ్బరి, అందుగ, గారవెదురు, బొంగువెదురు మొదలైన చెట్లతో శోభిల్లుతున్నది. కోయిలలు, నెమళ్ళు, పావురములు, రామచిలుకలు, గండుతుమ్మెదలు, మొదలైన రకరకాల పక్షుల కలకలంతో భూమ్యాకాశాల మధ్యప్రదేశం ప్రతిధ్వనిస్తున్నది. సింహాలు, సివంగులు, ముళ్ళపందులు, అడవిదున్నలు, శరభమృగాలు, కోతులు, అడవిపందులు, పెద్దపులులు, కుక్కలు, నల్లచారల దుప్పలు, ఎనుబోతులు, తోడేళ్ళు, లేళ్ళు మొదలైన గొప్ప అడవి జంతువులకు ఆశ్రయంగా ఉన్నది. అరటితోపులతోను, తామరపూలతోను,

తెల్లకలువలతోను, ఎఱ్ఱకలువలతోను కూడిన ఇసుక ప్రదేశాలతో అందంగా ఉన్న సరోవరాలలో విహరిస్తున్న రాజహంసలు, కొక్కిరాళ్ళు, బెగ్గురుపక్షులు, జక్కవలు, కొంగలు, నీటికోళ్ళు మొదలైన నీటిపక్షుల కూతలతో కలకలంగా ఉంది. జలక్రీడలతో విహరిస్తున్న అందమైన స్త్రీల చనుదోయికి అలదుకొన్న కస్తూరి కలిపిన మంచిగంధపు సువాసనలు కలిగిన గంగానది చేత ఆవరింపబడి ఉన్నది. అటువంటి కైలాసపర్వతాన్ని చూచి బ్రహ్మ, ఇంద్రుడు మొదలైన దేవతలందరు ఆశ్చర్యాన్ని, ఆనందాన్ని పొంది, ఎదురుగా అలకాపురాన్ని చూచారు. అది చుక్కలతో, మంచుతో, బంగారంతో కూడిన విమానాలతో, పుణ్యస్థి సమూహంతో శోభిల్లుతున్నది. ఆ నగరం వెలుపల పూజ్యపాదుడైన విష్ణువు యొక్క పాదపద్మాల ధూళిచేత పవిత్రమై, రతికేళిచేత కలిగిన శ్రమను తొలగించే జలక్రీడలో మునిగిన దేవతాస్త్రీల ఎత్తైన స్తనాలకు అలదుకున్న కుంకుమతో కూడిన గోరోజనం రంగును పొందిన నంద, అలకనంద అనే రెండు నదులున్నాయి. వాటిని దాటి ఎదుట సౌగంధికవనాన్ని చూశారు. ఆ వనంలో ఏనుగులు రాచుకొనడం వల్ల మంచి గంధపుచెట్లనుండి వెలువడే సువాసనలతో కలిసిన గాలిని ఆస్వాదిస్తూ యక్షకన్యలు మాటిమాటికి సంతోషిస్తున్నారు. పచ్చలు పొదిగిన మెట్లు కల దిగుడు బావుల్లో బంగారు కలువలు ప్రకాశిస్తున్నాయి. కింపురుషులు సంచరించడానికి అనువైన ఆ సౌగంధికవనంలో...

4-136-సీ.

ఉజ్జ్వలంబయి శతయోజనంబుల పొడఁ

వునుఁ బంచసప్తతి యోజనముల

పఱపును గల్గి యే పట్టునఁ దఱుగనిఁ

నీడ శోభిల్ల నిర్ణీత మగుచుఁ

బర్హశాఖా సమాక్రీర్ణమై మాణిక్యఁ

ములఁ బోలఁగల ఫలములఁ దనర్చి

క్రమనీయ సిద్ధయోగక్రియామయ మయిఁ

యనఘ ముముక్షు జనాశ్రయంబు

4-136.1-తే.

భూరిసంసార తాప నివారకంబు

నగుచు దరురాజ మనఁగఁ బెంపగ్గలించి

భక్తజనులకు నిచ్చులుఁ బ్రమద మెసఁగ

వలయు సంపద లందు నావటము వటము.

టీకా:

ఉజ్జ్వలంబు = ప్రకాశిస్తున్నది; అయి = అయ్యి; శత = వంద (100); యోజనంబుల = యోజనముల;
పొడవు = పొడవు; ఒగిన్ = వరుసగా; పంచసప్తతి = డెబ్బై ఐదు (75); యోజనంబుల =
యోజనముల; పఱపును = వెడల్పును; కల్గి = కలిగి ఉండి; ఏపట్టున = ఎక్కడైన; తఱుగని = తగ్గని;
నీడ = నీడ; శోభిల్లన్ = శోభిల్లుట; నిర్ణీతము = నిశ్చయము; అగుచున్ = అవుతూ; పర్ల =
ఆకులతోను; శాఖా = కొమ్మలతోను; సమ = చక్కగా; ఆకీర్ణము = వ్యాపించినది; అగున్ = అవుతూ;
మాణిక్యములన్ = మాణిక్యములను; పోలన్ = పోల్చుటకు; కల = తగిన; ఫలములన్ = పండ్లతో;
తనర్చి = అతిశయించి; కమనీయ = మనోహరమైన; సిద్ధ = సిద్ధుల; యోగ = యోగమునకు చెందిన;
క్రియా = క్రియలతో; మయ = కూడినట్టిది; అయి = అయిన; అనఘ = పుణ్యులైన; ముముక్షు =
మోక్షముకోరెడి; జన = వారికి; ఆశ్రయంబును = ఆస్థానమైనదియును.
భూరి = అత్యధికమైన; సంసార = సంసారమునకు చెందిన; తాప = బాధలను; నివారకంబును =
పోగొట్టునది; అగుచున్ = అవుతూ; తరు = వృక్షములలో; రాజము = శ్రేష్ఠమైనది, పెద్దది; అనగన్ =
అనగా; పెంపగ్గలించి = అతిశయించి; భక్త = భక్తులైనట్టి; జనుల్ = వారి; కున్ = కి; నిచ్చులున్ =
నిత్యము; ప్రమదము = సంతోషము; ఎసగ = అతిశయించుటకు; వలయు = కావలసిన; సంపదలన్
= సంపదలను; అందు = కలిగి ఉండుటలో, అందించుటకు; ఆవటము = నివాసము; వటము =
మట్టిచెట్టు.

భావము:

వందయోజనాల పొడవు, డెబ్బైయైదు యోజనాల వెడల్పు కలిగిన ఒక మర్రిచెట్టును దేవతలు
చూచారు. ఆ చెట్టు నీడ సందులేకుండా అంతటా నిండి ఉంది. ఆ చెట్టు ఆకులతో, కొమ్మలతో
అలరారుతూ మాణిక్యాలకు సాటివచ్చే పండ్లతో నిండి ఉన్నది. అది సిద్ధయోగ క్రియలకు

ఆలవాలమై దోషరహితమై మోక్షం కోరేవారికి ఆశ్రయమై అలరారుతున్నది. అది సంసారతాపాన్ని తొలగిస్తుంది. ఆ మేటివ్రాసు భక్తులకు ఆనందం కలిగించే ఐశ్వర్యాలకు పుట్టినిల్లు.

4-137-వ.

ఆ వృక్షమూలతలంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; వృక్ష = వృక్షము యొక్క; మూల = మొదలు దగ్గరి; తలంబున = ప్రదేశమునందు.

భావము:

ఆ మట్టిచెట్టు క్రింద...

4-138-సీ.

ఇద్ధ సనందాది సిద్ధ సంసేవితు-

శాంతవిగ్రహుని వాత్సల్యగుణునిఁ

గ్రమనీయ లోకమంగ్రళదాయకుని శివు-

విశ్వబంధుని జగద్వినుత యశుని

గుహ్యక సాధ్య రక్షో యక్షనాథ కు-

బేర సేవితుని దుర్వారబలుని

నుదిత విద్యాతపోయోగ యుక్తుని బాల-

చంద్రభూషణుని మునీంద్రనుతునిఁ

4-138.1-తే.

దాపసాభీష్టకరు భస్మదండలింగ

ఘనజటాజిన ధరుని భక్తప్రసన్ను

వితత సంధ్యాభ్రుచి విడంబిత వినూత్న

రక్తవర్ణ సనాతను బ్రహ్మమయుని.

టీకా:

ఇద్ధసనందాదిసిద్ధసంసేవితు = శివుని {ఇద్ధసనందాదిసిద్ధసంసేవితు - ఇద్ధ (ప్రసిద్ధులైన) సనంద (సనందుడు) ఆది (మొదలైన) సిద్ధ (సిద్ధులచే) సంసేవితు (చక్కగా సేవించబడుతున్నవాడు), శివుడు};
శాంతవిగ్రహుని = శివుని {శాంతవిగ్రహుని - శాంతమైన స్వరూపము కలవానిని, శివుని};
వాత్సల్యగుణుని = శివుని {వాత్సల్యగుణుడు - వాత్సల్య(సంతానము యెడనుండు స్నేహభావము) పూరితమైన గుణములు కలవాని, శివుని}; కమనీయలోకమంగళదాయకుని = శివుని
{కమనీయలోకమంగళదాయకుడు - కమనీయ (మనోహరమైన) లోక (విశ్వజనీన) మంగళ (శుభములను) దాయకుని (ఇచ్చువాని, శివుని); శివు = శివుని; విశ్వబంధుని = శివుని {విశ్వబంధువు - లోకమునకు మంచి కోరువాడు, శివుడు}; జగద్వినుతయశుని = శివుని {జగద్వినుతయశుడు - విశ్వమున వినుత (ప్రసిద్ధమైన) యశస్సు కలవాడు, శివుడు};
గుహ్యకసాధ్యరక్షోయక్షనాథకుబేరసేవితుని = శివుని {గుహ్యకసాధ్యరక్షోయక్షనాథకుబేరసేవితుడు - గుహ్యకసాధ్యరక్షోయక్షలకునాయకుడైన కుబేరునిచే సేవింపబడువాడు, శివుడు}; దుర్వారబలుని = శివుని {దుర్వారబలుడు - వారింపశక్యముకాని బలము కలవాడు, శివుడు};
ఉదితవిద్యాతపోయోగయుక్తుని = శివుని {ఉదితవిద్యాతపోయోగయుక్తుడు - ఉద్భవించిన విద్యలు తపస్సు యోగములుతో కూడినవాడు, శివుడు}; బాలచంద్రభూషణుని = శివుని
{బాలచంద్రభూషణుడు - బాలచంద్రుడు (చంద్రవంక) భూషణముగ కలవాడు, శివుడు};
మునీంద్రనుతుని = శివుని {మునీంద్రనుతుడు - మునులలోశ్రేష్ఠులచే నుతింపబడువాడు, శివుడు};
తాపసాభీష్టకరున్ = శివుని {తాపసాభీష్టకరు - తాపసుల అభీష్టము (కోరికలు) కరుడు (తీర్చువాడు), శివుడు};
భస్మదండలింగఘనజటాజినధరుని = శివుని {భస్మదండలింగఘనజటాజినధరుడు - భస్మము (విభూతి) దండము లింగము ఘన (గొప్ప)జటలు అజిన(లేడిచర్మము) ధరించినవాడు, శివుడు};
భక్తప్రసన్ను = శివుని {భక్తప్రసన్నుడు - భక్తుల యెడ ప్రసన్నముగ యుండువాడు, శివుడు};
వితతసంధ్యాభ్రుచివిడంబితవినూత్నరక్తవర్ణు = శివుని
{వితతసంధ్యాభ్రుచివిడంబితవినూత్నరక్తవర్ణుడు - వితత (విస్తారమైన) సంధ్యాకాల అభ్ర (మేఘము) ని పోలిన వినూత్న (ప్రశస్తమైన) రక్త(ఎర్రని) వర్ణుడు (రంగువాడు), శివుడు}; సనాతను =

శివుని {సనాతనుడు - శాశ్వతుడు, శివుని}; బ్రహ్మమయుని = శివుని {బ్రహ్మమయుడు - బ్రహ్మ స్వరూపుడు, శివుని}.

భావము:

ప్రసిద్ధులైన సనందుడు మొదలైన సిద్ధులచేత సేవింపబడేవాడు, శాంతమూర్తి, దయాగుణం కలవాడు, లోకాలకు శుభాలను కలిగించేవాడు, శివుడు, విశ్వానికి బంధువైనవాడు, లోకాలు పొగడే కీర్తి కలవాడు, గుహ్యకులూ సాధ్యులూ రాక్షసులూ యక్షులకు రాజైన కుబేరుడూ మున్నగువారిచే సేవింపబడేవాడు, ఎదురులేని బలం కలవాడు, విద్యతో తపస్సుతో యోగంతో కూడినవాడు, నెలవంకను అలంకరించుకున్నవాడు, మునీంద్రులచేత స్తుతింపబడేవాడు, తాపసుల కోరికలను తీర్చేవాడు, విభూతినీ దండాన్నీ జడలనూ గజచర్మాన్నీ ధరించినవాడు, భక్తులను అనుగ్రహించేవాడు, సంధ్యాకాలంలోని మేఘాల కాంతిని పోలిన క్రొత్త ఎర్రని కాంతులతో వెలిగేవాడు, శాశ్వతుడు, బ్రహ్మస్వరూపుడు అయిన శివుణ్ణి చూశారు.

4-139-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా...

4-140-స్.

అంచిత వామపాదాంభోరుహము దక్షి-

ణోరుతలంబున నోయ్య నునిచి

సవ్యజానువుమీద భవ్యబాహువు సాచి-

వలపలి ముంజేత సలలితాక్ష

మాలిక ధరియించి మహనీయ తర్కము-

ద్రాయుక్తుఁ డగుచుఁ జిత్తంబులోన

సవ్యయం బయిన బ్రహ్మనందకలిత స-

మాధి నిష్ఠుఁడు వీతమత్సరుండు

4-140.1-తే.

యోగపట్టాభిరాముడై యుచిత వృత్తి

రోషసంగతిఁ బాసి కూర్చున్న జముని

యనువునను దర్భరచిత బ్రుహ్మసనమున

నున్న మునిముఖ్యు నంచిత యోగనిరతు.

టీకా:

అంచిత = పూజనీయమైన; వామ = ఎడమ; పాద = పాదము అనెడి; అంభోరుహమున్ =
పద్మమును {అంబోరుహము - అంబువు (నీట) రుహము (పుట్టునది), పద్మము}; దక్షిణ = కుడి; ఊరు
= తొడ; తలంబునన్ = ప్రదేశమునందు; ఒయ్యన = తీర్పుగ; ఉనిచి = ఉంచి; = సవ్య = ఎడమ;
జానువు = మోకాలి; మీద = పైన; భవ్య = శుభమైన; బాహువు = హస్తమును; సాచి = చాచి; వలపలి
= కుడి; ముంజేత = మంజేతి యందు; సలలిత = అందమైన; అక్షమాలిక = జపమాల; ధరియించి =
ధరించి; మహనీయ = గొప్ప; తర్కముద్రా = ధ్యానముద్రతో; యుక్తుడు = కూడినవాడు; అగుచున్ =
అవుతూ; చిత్తంబు = మనసు; లోనన్ = అందు; అవ్యయంబు = తరుగని; బ్రహ్మనంద =
బ్రహ్మనందముతో; సంకలిత = కూడిన; సమాధి = సమాధి; నిష్ఠుడు = నిష్ఠకలవాడు; వీత =
తొలగిన; మత్సరుండు = మాత్సర్యముకలవాడు.

యోగ = యోగము; పట్టాభిరాముడు = అందుబప్పుతున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉచిత = తగిన; వృత్తి =
విధముగ; రోష = రోషముఎడల; సంగతిన్ = సంగమునుండి; పాసి = దూరమై; కూర్చున్న =
కూర్చుని ఉన్న; జముని = యముని; అనువునను = వలె; దర్భ = దర్భలతో; రచిత = కూర్చిన; బ్రుహ్మ =
వ్రతాభ్యాసమునకైన; ఆసనమున = ఆసనము; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ముని = మునులలో; ముఖ్యు =
ప్రముఖుని; అంచిత = పూజనీయమైన; యోగ = యోగమునందు; నిరతున్ = నిష్ఠకలవాని.

భావము:

ఆ మహేశ్వరుడు కుడితొడపై ఎడమకాలును మోపి, ఎడమ మోకాలిపై ఎడమచేతిని చాచి కూర్చున్నాడు. కుడి ముంజేతిలో జపమాలను ధరించాడు. మహనీయమైన ధ్యానముద్రను ధరించి బ్రహ్మానందంతో నిండిన మనస్సు కలవాడై సమాధి నిష్ఠలో ఉన్నాడు. అతడు మాత్స్యర్యం లేనివాడు. యోగపట్టంతో ఒప్పుతూ కోపం విడిచిపెట్టి కూర్చున్న యమునివలె దర్భాసనం మీద యోగనిమగ్నుడై ఉన్నాడు.

4-141-క.

అలఘుని నభవుని యోగీం

ద్రులు వినుచుండంగ నారదునితోఁ బ్రియ భా

షలు జరుపుచున్న రుద్రుని

సలలిత పన్నగ విభూషు సజ్జనపోషున్.

టీకా:

అలఘుని = గొప్పవాని; అభవుని = శివుని; యోగ = యోగులలో; ఇంద్రులు = శ్రేష్ఠులు; వినుచున్ = వింటూ; ఉండగ = ఉండగా; నారదుని = నారదుని; తోన్ = తోటి; ప్రియ = ప్రియకరమైన; భాషలు = మాటలు; జరుపుతున్ = చేస్తూ; ఉన్న = ఉన్నట్టి; రుద్రునిన్ = శివుని; సలలిత = అందము కలిగిన; పన్నగ = నాగేంద్రునిచే; విభూషు = చక్కగా అలంకరితుని; సత్ = మంచి; జన = వారిని; పోషున్ = పోషించువానిని.

భావము:

ఆధ్యుడు, అభవుడు, నాగభూషణుడు, సజ్జన పోషకుడు, యోగీంద్రులు వింటూ ఉండగా నారదునితో ఇష్టసంభాషణం చేస్తున్న ఆ శివుణ్ణి....

4-142-క.

కని లోకపాలురును ముని

జనులును సద్భక్తి నతని చరణంబులకున్

వినతు లయి, రప్పు డజ్ఞా

సనుఁ గని యయ్యభవుఁ డధిక సంభ్రమ మొప్పన్.

టీకా:

కని = చూసి; లోకపాలురును = లోకపాలకులును; ముని = ముని; జనులును = జనములును; సత్ = మంచి; భక్తిన్ = భక్తితో; అతని = అతని; చరణంబుల = పాదముల; కున్ = కి; వినతులు = నమస్కరించినవారు; అయిరి = అయ్యారు; అప్పుడు = అప్పుడు; ఆ = ఆ; అజ్ఞాసనుని = బ్రహ్మదేవుని (అజ్ఞాసనుడు - అబ్జము (పద్మము) ఆసనుడు (ఆసనముగ కలవాడు), బ్రహ్మదేవుడు); కని = చూసి; ఆ = ఆ; అభవుడు = శివుడు; అధిక = మిక్కిలి; సంభ్రమము = సంతోషము; ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లు.

భావము:

లోకపాలకులూ, మునులూ సద్భక్తితో అతని పాదాలకు నమస్కరించారు. అప్పుడు బ్రహ్మను చూచి ఆ శివుడు సంభ్రమంతో...

4-143-క.

"అనఘ! మహాత్ముం డగు వా

మనుఁ డా కశ్యపునకొగి నమస్కారము చే

సినగతి నజనకు నభివం

దన మొగిఁ గావించె హరుఁడు దద్దయుఁ బ్రీతిన్.

టీకా:

అనఘ = పుణ్యుడు; మహాత్ముండు = మహాత్ముడు; అగు = అయిన; వామనుడు = వామనుడు; ఆ = ఆ; కశ్యపున్ = కశ్యపుని; కున్ = కి; ఒగిన్ = చక్కగ; నమస్కారము = నమస్కారము; చేసిన = చేసిన;

గతిన్ = విధముగ; అజన్ = బ్రహ్మదేవునికిన్; అభివందనము = నమస్కారము; ఒగిన్ = చక్కగ;
కావించెన్ = చేసెను; హారుడు = శివుడు; దద్దయున్ = మిక్కిలి; ప్రీతిన్ = ప్రీతితో.

భావము:

పుణ్యాత్ముడవైన ఓ విదురా! మహాత్ముడైన వామనుడు కశ్యపునకు నమస్కరించినట్లుగా శివుడు
బ్రహ్మకు ఎంతో ఇష్టంతో నమస్కారం చేసాడు.

4-144-తే.

అంత రుద్రానువర్తులైనట్టి సిద్ధ

గణ మహర్షి జనంబులు **గని** పయోజ

గర్భునకు మ్రొక్కి; రంత నా **కమలభవుడు**

శర్వు గని పల్కె మందహాసంబుతోడ.

టీకా:

అంత = అంతట; రుద్ర = రుద్రుని; అనువర్తులు = అనుచరులు; ఐనట్టి = అయినట్టి; సిద్ధ = సిద్ధుల; గణ
= సమూహము; మహర్షి = మహర్షులైన; జనంబులు = వారు; కని = చూసి; పయోజగర్భున్ =
బ్రహ్మదేవుని {పయోజగర్భుడు - పయోజము (పద్మము)న పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; కున్ = కి;
మ్రొక్కిరి = నమస్కరించిరి; అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; కమలభవుడు = బ్రహ్మదేవుడు {కమలభవుడు
- కమలము (పద్మము)న భవుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; శర్వున్ = శివుని; కని = చూసి; పల్కె
= పలికెను; మందహాసంబు = చిరునవ్వు; తోడన్ = తోటి.

భావము:

అప్పుడు శివుని అనుచరులైన సిద్ధగణాలు, మునులు బ్రహ్మను చూచి నమస్కరించారు. ఆ
తరువాత బ్రహ్మ శివుణ్ణి చూచి చిరునవ్వుతో ఇలా అన్నాడు.

4-145-తే.

జగములకు నెల్ల యోనిబీజంబు లైన
శక్తి శివకారణుండవై జగతి నిర్వి
కార బ్రహ్మాంబ వగు నిన్నుఁ గడఁగి విశ్వ
నాథుఁ గా నెఱిగెద నా మనమున నభవ!

టీకా:

జగముల్ = లోకముల; కున్ = కి; ఎల్లన్ = అన్నిటికిని; యోని = గర్భము; బీజంబులు = విత్తనములు;
ఐన = అయిన; శక్తి = శక్తితత్త్వము; శివ = శివతత్త్వములకు; కారణుండవు = ప్రాప్తిస్థానమునవు; ఐ =
అయ్యి; జగతిన్ = లోకముల; నిర్వికారబ్రహ్మాంబవు = నిర్వికారబ్రహ్మవు; అగు = అయ్యెడి; నిన్నున్ =
నిన్ను; విశ్వనాథున్ = విశ్వనాథుని; కాన్ = అగునట్లు; ఎఱిగెదన్ = తెలియుదును; నా = నా యొక్క;
మనమునన్ = మనసులో.

భావము:

"ఓ పరమేశ్వరా! లోకాల కన్నింటికి ఉత్పత్తిస్థానం అయిన శక్తివి నీవే. జగత్తుల కన్నింటికి బీజమైన
శివుడు నీవే. నీవు నిర్వికార పరబ్రహ్మవు. నిన్ను విశ్వనాథునిగా నా మనస్సులో తెలుసుకున్నాను.

4-146-తే.

సమత నది గాక తావకాంశంబు లైన
శక్తి శివరూపములఁ గ్రిడ సలుపు దూర్ణ
నాభి గతి విశ్వ జనన వినాశ వృద్ధి
హేతుభూతుండ వగుచుందు వీశ! రుద్ర!

టీకా:

సమతన్ = చక్కగా; అది = అంతే; కాక = కాకుండగ; తావక = నీ యొక్క; అంశంబులు = అంశలు;
ఐన = అయిన; శక్తి = శక్తి; శివ = శివ; రూపములన్ = రూపములతో; క్రిడన్ = ఆటలాగ; సలుపు =
చేసెడి; తూర్ణనాభి = సాలీడు; గతిన్ = వలె; విశ్వ = జగము యొక్క; జనన = సృష్టి; వినాశ = లయ;

వృద్ధిన్ = పోషణలకు; హేతుభూతుండవు = కారణమాత్రుడవు; అగుచున్ = అవుతూ; ఉందువు = ఉంటావు; ఈశ = శివుడ; రుద్ర = శివుడ.

భావము:

ఓ ఈశ్వరా! రుద్రా! నీవు నీ సమాంశాలైన శివ శక్తి స్వరూపాలతో క్రీడిస్తావు. సాలెపురుగు వలె విశ్వసృష్టికీ, వృద్ధికీ వినాశానికి నీవే హేతువు అవుతుంటావు.

4-147-⁵నీ.

అనఘ! లోకంబుల యందు వర్ణాశ్రమ-

సేతువు లనఁగఁ బ్రఖ్యాతి నొంది

బలసి మహాజన పరిగృహీతంబులై-

యఖిల ధర్మార్థదాయకము లైన

వేదంబులను మఱి వృద్ధి నొందించుట-

కొఱకునై నీవ దక్షుని నిమిత్త

మాత్రునిఁ జేసి యమృఖముఁ గావించితి-

వటుగాన శుభమూర్తివైన నీవు

4-147.1-తే.

గడఁగి జనముల మంగళకర్ము లయిన

వారి ముక్తి, నమంగళాచారి లయిన

వారి నరకంబు, నొందింతు భూరిమహిమ

భక్తజనపోష! రాజితపణివిభూష!

టీకా:

అనఘ = పుణ్యుడ; లోకంబుల = లోకములు; అందున్ = లో; వర్ణ = వర్ణ ధర్మములకు

{వర్ణధర్మములు - 1బ్రాహ్మణ 2క్షత్రియ 3వైశ్య 4శూద్ర అనేడి చతుర్వర్ణముల ధర్మములు}; ఆశ్రమ =

ఆశ్రమ ధర్మములకు {ఆశ్రమధర్మములు - 1బ్రహ్మచర్య 2గార్హస్థ్య 3వానప్రస్థ 4సన్యాస అనేడి

చతురాశ్రమముల ధర్మములు; సేతువులు = చెరువు కట్టలా కాపాడునవి; అనగన్ = అని;
 ప్రఖ్యాతిని = ప్రసిద్ధిని; ఒంది = పొంది; బలసి = వృద్ధిపొంది; మహా = గొప్ప; జన = వారిచే;
 పరిగృహీతంబులు = స్వీకరింపబడినవి; ఐ = అయ్యి; అఖిల = సమస్తమైన; ధర్మ = ధర్మములు; అర్థ =
 సంపదలను; దాయకంబులు = ఇచ్చునవి; ఐన = అయిన; వేదంబులను = వేదములను; మఱి =
 ఇంకా; వృద్ధిన్ = అభివృద్ధిని; ఒందించుట = పొందించుట; కొఱకున్ = కోసము; ఐ = అయ్యి; నీవ =
 నీవే; దక్షుని = దక్షుని; నిమిత్తమాత్రునిన్ = కారణమగుట మాత్రమైన వానిగా; చేసి = నియమించి;
 ఆ = ఆ; ముఖమున్ = పేరుతో; కావించితివి = చేసితివి; అటుగాన = అందుచేత; శుభమూర్తివి =
 శుభమేస్వరూపము; ఐన = అయిన; నీవు = నీవు; కడగి = పూని.
 జనముల = జనులలో; మంగళ = శుభకరమైన; కర్ములు = పనులుచేసెడివారు; అయిన =
 అయినట్టి; వారిన్ = వారికి; ముక్తిన్ = ముక్తిని; అమంగళ = అశుభములను; ఆచారులకు =
 చేయువారు; అయిన = అయినట్టి; వారిన్ = వారికి; నరకంబున్ = నరకమును; ఒందింతు =
 పొందింతువు; భూరి = అత్యధికమైన; మహిమన్ = మహిమతో; భక్తజనపోష = శివ
 {భక్తజనపోషుడు - భక్తులయినవారిని కాపాడువాడ, శివుడు}; రాజితఫణివిభూష = శివ
 {రాజితఫణివిభూషణుడ - విరాజిల్లుతున్న నాగేశ్వరునితో చక్కగ అలంకరింపబడినవాడు,
 శివుడు}.

భావము:

ఓ భక్తజన పోషణా! పన్నగ భూషణా! లోకాలలో వర్ణాశ్రమాచారాలను వేదాలు నిర్ణయిస్తాయి.
 గొప్పవారు వేదాలను గౌరవిస్తారు. వేదాలు సర్వ ధర్మార్థాలను ప్రసాదిస్తాయి. ఆ వేదాలను వృద్ధి
 చేయటం కోసం నీవు దక్షుణ్ణి నిమిత్తమాత్రునిగా చేసి ఆ యజ్ఞం చేయించావు. నీవు మంగళ
 స్వరూపుడవు. నీవు నీ మహిమచేత శుభకర్మలు చేసేవారికి ముక్తిని, అశుభకర్మలు చేసేవారికి
 నరకాన్ని కలిగిస్తావు.

4-148-వ.

అట్లగుటం దత్కర్మంబు లొకానొకనికి విపర్యాసంబు నొందుటకుఁ గారణం బెయ్యదియో?
 భవదీయ రోషంబు హేతువని తలంచితినేనిఁ ద్వదీయ పాదారవింద నిహిత చిత్తులై
 సమస్తభూతంబుల యందు నినుం గనుంగొనుచు భూతంబుల నాత్మయందు వేటుగాఁ జూడక

వర్తించు మహాత్ముల యందు నజ్జలైనవారి యందుఁబోలె రోషంబు దఱచు వొరయ దఱు; నీకుఁ
క్రోధంబు గలదే?" యని.

టీకా:

అట్లు = ఆవిధముగ; అగుటన్ = అవుట; చేసి = వలన; తత్ = ఆ; కర్మంబులు = పనులు; ఒకానొకనికి
= ఏవరో ఒకనికి; విపర్యాయంబు = వ్యత్యాసము; ఒందుట = కలుగుట; కున్ = కి; కారణంబున్ =
హేతువు; ఎయ్యదియో = ఏదో; భవదీయ = నీ యొక్క; రోషంబు = కోపము; హేతువు = కారణము;
అని = అని; తలంచితిన్ = అనుకొందము; ఏనిన్ = అంటే; త్వదీయ = నీ యొక్క; పాద = పాదములు
అనెడి; అరవింద = పద్మములందు; నిహిత = లగ్నమైన; చిత్తులు = మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి;
సమస్త = సమస్తమైన; భూతంబుల = భూతముల; అందున్ = లోను; నినున్ = నిన్నే;
కనుంగొనుచున్ = దర్శిస్తూ; భూతంబులన్ = భూతములను; ఆత్మ = తమ; అందున్ = లో; వేఱు =
వేరు; కాన్ = అగునట్లు; చూడక = చూడకుండగ; వర్తించు = ప్రవర్తించు; మహాత్ముల = గొప్పవారి;
అదున్ = లో; అజ్ఞులు = జ్ఞానము లేనివారు; ఐన = అయిన; వారిన్ = వారి; అందున్ = లో; పోలెన్ =
వలె; రోషంబున్ = కోపము; తఱచు = తరచుగా; ఒరయదట = కలుగదట; నీకున్ = నీకు; క్రోధంబున్
= కోపము; కలదే = ఉందా ఏమి; అని = అని.

భావము:

అయినప్పుడు ఒకరి విషయంలో ఆ కర్మలు తల్లకిందులుగా కావటానికి నీ కోపం కారణం అని
అనుకుందామా? నీ పాదపద్మాలపై మనస్సు నిల్చి సమస్త ప్రాణులలోను నిన్ను చూస్తూ ఇతర
ప్రాణులను తనకంటే వేరుగా ఉండకుండా మహాత్ములు ప్రవర్తిస్తారు. అటువంటి మహాత్ములకు
మూర్ఖులకు కలిగినట్లు కోపం కలుగదు కదా! మహానుభావుడవైన నీకు కోపం ఎక్కడిది?

4-149-సీ.

"మఱి భేదబుద్ధిఁ గర్మప్రవర్తనముల-

మదయుతు లయి దుష్టప్రాదయు లగుచుఁ

బరవిభవాసహ్య భవ మనో వ్యాధులఁ-

దగిలి మర్మాత్మ భేదకము లయిన

బహు దురుక్తుల చేతఁ బరులఁ బీడించుచు-

నుండు మూఢులను దైవోపహతులఁ

గాఁ దలపోసి య కృపఁబఱచిత్తులకు నీ-

వంటి సత్పురుషుఁ డేవలన నైన

4-149.1-తే.

హింసఁ గావింపకుండు సమిధచరిత!

నీలలోహిత! మహితగుణాలవాల!

లోకపాలనకలిత! గంగాకలాప!

హర! జగన్నుతచారిత్ర! యదియుఁ గాక.

టీకా:

మఱి = మరి; భేద = వైమనస్కమైన; బుద్ధిన్ = బుద్ధితో; కర్మ = కర్మలందు; ప్రవర్తనముల =
నడచుటలలో; మద = మదముతో; యుతులు = కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; దుష్ట = దుర్మార్గపు;
హృదయులు = హృదయములు కలవారు; అగుచున్ = అవుతూ; పర = ఇతరుల; విభవ =
వైభవములవలన; అసహ్య = సహించలేకపోవుటచే; భవ = కలిగిన; మనస్ = మానసిక; వ్యాధులన్
= వ్యాధులకు; తగిలి = తగుల్కొని; మర్మా = ప్రాణముల; ఆత్మ = మూలముల; భేదకములు =
బద్ధలుకొట్టినవి; అయిన = అయినట్టి; బహు = అనేకమైన; దురుక్తుల్ = చెడుమాటల; చేతన్ =
తోటి; పరులన్ = ఇతరులను; పీడించుచున్ = బాధిస్తూ; ఉండు = ఉండెడి; మూఢులను =
మూర్ఖులను; దైవోపహతులు = మాయోవిమోహితులు; కాన్ = అగనట్లు; తలపోసి = అనుకొని; ఆ =
ఆ; కపట = మోసపూరిత; చిత్తులు = మనసులుకలవారి; కున్ = కి; నీ = నీ; వంటి = లాంటి; సత్ =
మంచి; పురుషుడు = పురుషుడు; ఏవలనన్ = ఏవిధముగ; ఐన = అయిన.

హింస = హింసించుట; కావింపకుండు = చేయకుండును; సమ = చక్కటి; ఇద్ధ = ప్రసిద్ధ; చరిత =
వర్తనకలవాడు; నీలలోహిత = శివ {నీలలోహితుడు - నీలవర్ణము లోహితవర్ణములతో కూడినవాడు,
శివుడు}; మహితగుణాలవాల = శివ {మహితగుణాలవాలుడు - మహిత (గొప్ప) గుణాల
(గుణముల)అలవాల (పాదువంటివాడు), శివుడు}; లోకపాలనకలిత = శివ {లోకపాలనకలిత -
లోకములను పాలించువాడు, శివుడు}; గంగాకలాప = శివ {గంగాకలాప - గంగ (గంగదేవి)ని

కలాప (భూషణముగ కలవాడు), శివుడు; హర = శివ (హరుడు - లయకారుడు, శివుడు);

జగన్నుతచారిత్ర = శివ (జగన్నుతచారిత్ర - జగత్ (లోకములచే) నుత (కీర్తింపబడు) చారిత్ర (చరిత్ర కలవాడు), శివుడు); అదియున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

ఓ భవ్యచరితా! నీలలోహితా! పావన గుణ భరితా! లోక పరిపాలా! గంగాధరా! హరా! సకల లోక స్తుత చరిత్రా! మూర్ఖులు మదించి, దుష్టచిత్తులై భేదబుద్ధితో ప్రవర్తిస్తారు. పరుల సంపదను చూచి ఓర్వలేరు. మనోవ్యాధితో క్రుంగిపోతారు. మర్మస్థానాలను భేదించే పరుషవాక్కులతో ఇతరులను బాధిస్తారు. నీవు వారిని దైవానుగ్రహానికి దూరమైన వారినిగా భావిస్తావు. ఆ కపటాత్ములకు నీవంటి సత్పురుషుడు ఏ విధంగానూ హింస కావించడు.

4-150-నీ.

అమర సమస్త దేశము లందు నఖిల కా-

లములందుఁ దలఁచ దుర్లభ్య మహిముఁ

డగు పద్మనాభు మా యా మోహితాత్మకు-

లై భేదదర్శను లైనవారి

వలనను ద్రోహంబు గలిగిన నైనను-

నది దైవకృత మని యన్యదుఃఖ

ముల కోర్వలేక సత్పురుషుండు దయచేయు-

గాని హింసింపఁడు గాన నీవు

4-150.1-తే.

నచ్యుతుని మాయమోహము నందకుంటఁ

జేసి సర్వజ్ఞుడవు; మాయచేత మోహి

తాత్ములై కర్మవర్తను లయినవారి

వలన ద్రోహంబుగలిగిన వలయుఁ బ్రోవ.

టీకా:

అమరన్ = అమరునట్లు; సమస్త = సమస్తమైన; దేశములు = ప్రదేశములు; అందున్ = లోను; అఖిల = సమస్తమైన; కాలముల్ = కాలముల; అందున్ = లోను; తలంప = తలచిన; దుర్లంఘ్య = దాటరాని; మహిముడు = మహిమకలవాడు; అగు = అయిన; పద్మనాభు = విష్ణువు యొక్క {పద్మనాభుడు - పద్మము నాబి (బొడ్డు)న కలవాడు, విష్ణువు}; మాయా = మాయచేత; మోహిత = మోహింపబడిన; ఆత్మకులు = ఆత్మలు కలవారు; ఐ = అయ్యి; భేద = వైమనస్యముతో; దర్శనులు = చూసెడివారు; ఐన = అయినట్టి; వారి = వారి; వలనను = మూలమున; ద్రోహంబున్ = ద్రోహము; కలిగిన = కలిగినది; ఐనను = అయినప్పటికి; అది = అది; దైవకృతము = దేవునిచేత చేయబడినది; అని = అని; అన్య = ఇతరుల; దుఃఖములు = దుఃఖములు; కున్ = కు; ఓర్వ = ఓర్వ; లేక = లేక; సత్పురుషుండు = మంచివాడు; దయచేయు = వెళ్ళిపోవును; కాని = కాని; హింసింపడు = బాధించడు; కాన = కావున; నీవున్ = నీవు కూడ; అచ్యుతుని = విష్ణుదేవుని {అచ్యుతుడు - చ్యుతము (పతనము) లేనివాడు, విష్ణువు}.

మాయ = మాయచేత; మోహమునన్ = మోహమును; అందకుంట = చెందకుండుట; చేసి = వలన; సర్వజ్ఞుడవు = సర్వముతెలిసినవాడవు; మాయ = మాయ; చేతన్ = చేత; మోహిత = మోహింపబడిన; ఆత్మలు = ఆత్మలు కలవారు; ఐ = అయ్యి; కర్మ = కర్మలందు; వర్తనులు = తిరుగువారు; అయిన = అయిన; వారి = వారి; వలన = వలన; ద్రోహంబున్ = ద్రోహములు; కలిగినన్ = కలిగినప్పటికిని; వలయున్ = వలసినది; ప్రోవన్ = కాపాడగ.

భావము:

సమస్త దేశాలలోను, సర్వ కాలాలలోను ఉల్లంగించరాని మహిమ కల విష్ణువు యొక్క మాయకు చిక్కినవారు భేదదృష్టితో ప్రవర్తిస్తారు. వారు ద్రోహం చేసినట్లైతే సత్పురుషుడు అది దైవకృతంగా భావిస్తాడు. ఆ మహితాత్ముడు ఇతరుల దుఃఖం చూచి ఓర్చుకోలేడు. వారిమీద జాలి పడతాడు. అంతేకాని వారిని హింసింపడు. నీవు విష్ణుమాయకు అతీతుడవు. అందుచేత నీవు సర్వజ్ఞుడవు. విష్ణుమాయకు వశులై కర్మలు ఆచరించేవారు అపరాధం చేసినట్లైతే నీవు క్షమించి వారిని కాపాడాలి.

అది గావున యజ్ఞభాగార్తుండ వయిన నీకు సవనభాగంబు సమర్పింపని కతన నీచేత
విధ్వంసంబయి పరిసమాప్తి నొందని దక్షాధ్వరంబు మరల నుద్ధరించి దక్షునిఁ బునర్జీవితం
జేయుము; భగుని నేత్రంబులును, భృగుముని శ్మశ్రువులును, బూషుని దంతంబులును,
గృపఁజేయుము; భగ్నాంగు లయిన దేవ ఋత్విజ్ఞీకాయంబులకు నారోగ్యంబు గావింపుము; ఈ
మఖావశిష్టంబు యజ్ఞ పరిపూర్తి హేతుభూతం బయిన భవదీయభాగం బగుం గాక."

టీకా:

అదిగావున = ఆకారణముచేత; యజ్ఞ = యజ్ఞములందలి హవ్యములలో; భాగ = భాగమునకు;
అర్హుండవు = అర్హత కలవాడవు; అయిన = అయిన; నీకు = నీకు; సవన = యజ్ఞములందలి
హవ్యములలో; భాగంబున్ = భాగమును; సమర్పింపని = ఇవ్వని; కతన = కారణమువలన; నీ = నీ;
చేతన్ = చేత; విధ్వంసంబు = విధ్వంసము చేయబడిన; పరిసమాప్తి = పూర్తి; ఒందని = పొందని; దక్ష
= దక్షుని; అధ్వరంబున్ = యజ్ఞమును; మరలన్ = మళ్ళీ; ఉద్ధరించి = ఉద్ధరించి; దక్షునిన్ = దక్షుని;
పునర్జీవుతున్ = మరల జీవించువానిగ; చేయుము = చేయుము; భగుని = భగుని యొక్క;
నేత్రంబులును = కన్నులు; భృగుముని = భృగుముని యొక్క; శ్మశ్రువులును = మీసములు; పూషుని
= పూషుని; దంతంబులును = పండ్లు; కృపజేయుము = దయచేయుము; భగ్నాంగులు = విరిగిన
అవయవములు కలవారు; అయిన = అయిన; దేవ = దేవతలు; ఋత్విక్ = ఋత్విక్కులు;
నికాయంబుల = సమూహముల; కున్ = కు; ఆరోగ్యంబున్ = ఆరోగ్యమును; కావింపుము =
కలిగించుము; ఈ = ఈ; మఖ = యజ్ఞము యొక్క; అవశిష్టంబు = మిగిలిన భాగము; యజ్ఞ =
యజ్ఞము; పరిపూర్తి = సంపూర్తికి; హేతు = కారణ; భూతంబున్ = భూతము; అయిన = అయిన;
భవదీయ = నీ యొక్క; భాగంబున్ = భాగము; అగుంగాక = అవుగాక.

భావము:

అందువల్ల యజ్ఞభాగానికి అర్హుడవైన నీకు యజ్ఞభాగాన్ని ఇవ్వకపోవడం వల్ల నీవు దక్షుని
యజ్ఞాన్ని ధ్వంసం చేశావు. అది అసంపూర్ణంగా మధ్యలో ఆగిపోయింది. అటువంటి దక్షయజ్ఞాన్ని
నీవు పునరుద్ధరించు. దక్షుని బ్రతికించు. భగునికి కన్నులను, భృగుమహర్షికి మీసాలను, పూషునికి
దంతాలను అనుగ్రహించు. అవయవాలు తుత్తునియలైన దేవతలకు, ఋత్విక్కులకు ఆరోగ్యం
ప్రసాదించు. మిగిలిన యజ్ఞకార్యం సమస్తం పూర్తి కావించి ఈ యాగాన్ని నీ భాగంగా స్వీకరించు."

4-152-చ.

అని చతురాననుండు వినయంబున వేడిన నిందుమౌళి స
య్యనఁ బరితుష్టిఁ బొంది దరహాసము మోమునఁ దొంగలింప ని
ట్లను "హరిమాయచేత ననయంబును బామరు లైనవారు చే
సిన యపరాధ దోషములు చిత్తములో గణియింప నెన్నడున్.

టీకా:

అని = అని; చతురాననుండు = బ్రహ్మదేవుడు {చతురాననుడు - చతుర (నాలుగు, 4) ఆననుడు (ముఖములు కలవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; వినయంబునన్ = వినయముగ; వేడినన్ = వేడికొనగ;
ఇందుమౌళి = శివుడు {ఇందు మౌళి - ఇందు (చంద్రుడు)ని మౌళి (సిగ)లో కలవాడు, శివుడు};
సయ్యన = గబుక్కున; పరితుష్టి = సంతుష్టి; పొంది = పొంది; దరహాసము = చిరునవ్వు; మోమున = ముఖమున; తొంగిలింపన్ = తొంగిచూడగ; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అను = అనెను; హరి = విష్ణువు యొక్క; మాయ = మాయ; చేతన్ = వలన; అనయంబున్ = అవశ్యము; పామరులు = పామరులు;
ఐన = అయిన; వారు = వారు; చేసిన = చేసిన; అపరాధ = తప్పులు; దోషములు = పాపములు;
చిత్తము = మనసు; లోన్ = లో; గణియింపన్ = ఎంచును; ఎన్నడును = ఎప్పుడును.

భావము:

అని బ్రహ్మదేవుడు వినయంతో వేడుకొనగా శివుడు వెంటనే తృప్తిపడి చిరునవ్వుతో దయతో ఇలా అన్నాడు. విష్ణుమాయకు వశులై పామరులు చేసిన దోషాలను నేను మనస్సులో ఎప్పుడూ లెక్కచేయను.

4-153-వ.

అట్లయ్యును.

టీకా:

అట్లు = ఆవిధముగ; అయ్యును = అయినప్పటికిని.

భావము:

అయినా...

4-154-క.

బలియుర దండించుట దు

ర్శలజన రక్షణము ధర్మపద్ధతి యగుటం

గలుషాత్ముల నపరాధము

కొలదిని దండించుచుందుఁ గొనకొని యేనున్."

టీకా:

బలియురన్ = బలవంతులను; దండించుట = దండించుట; దుర్బల = దుర్బలులు అయిన; జన = వారిని; రక్షణము = రక్షించుట; ధర్మ = ధర్మబద్ధమైన; పద్ధతి = విధానము; అగుటన్ = అవుటచేత;
కలుషాత్ములన్ = దుష్టులను; అపరాధము = తప్పుల; కొలదిని = ప్రకారము; దండించుచున్ = దండిస్తూ; ఉందున్ = ఉంటాను; కొనకొని = పూనుకొని; ఏనున్ = నేను.

భావము:

బలవంతులను శిక్షించడం, దుర్బలలను రక్షించడం ధర్మమార్గం కనుక నేను దుష్టులను వారు చేసిన దోషాలకు తగినట్లుగా శిక్షిస్తూ ఉంటాను."

4-155-వ.

అని "దగ్ధశీర్షుం డయిన దక్షుం డజముఖుం డగు; భగుండు బర్హిస్సంబంధ భాగంబులు గలిగి మిత్రనామధేయ చక్షుస్సనం బొడగాంచు; పూషుండు పిష్టభుక్కుగుచు యజమాన దంతంబులచే భక్షించు; దేవతలు యజ్ఞావశిష్టంబు నాకొసగుటంజేసి సర్వావయవ పూర్ణులై వర్తించురు; ఖండితాంగులైన ఋత్విగాది జనంబు లశ్వనీదేవతల బాహువులచేతను బూషుని హస్తంబులచేతను లబ్ధబాహు హస్తలై జీవింతురు; భృగువు బస్తశ్మశ్రువులు గలిగి వర్తించు;"నని శివుండా నతిచ్చిన సమస్తభూతంబులును సంతృప్తాంతరంగంబులై "తంద్రీ లెస్సయ్యె"నని

సాధువాదంబుల నభినందించిరి. నంతనా శంభుని యామంత్రణంబు వడసి సునాసీర
ప్రముఖులగు దేవతలు ఋషులతోడం గూడి రా నజండును రుద్రునిం బురస్కరించుకొని
దక్షాధ్వర వాటంబుకుం జనియె; నంత.

టీకా:

అని = అని; దగ్ధ = కాలిపోయిన; శీర్షుండు = తల కలవాడు; అయిన = అయిన; దక్షుండు = దక్షుడు;
అజ = గొట్టె; ముఖుండు = తల కలవాడు; అగు = అగును; భగుండు = భగుడు; బర్హి = దర్బలకి;
సంబంధ = సంబంధించిన; భాగములు = భాగములు; కలిగి = పొంది; మిత్ర = మిత్ర అనెడి;
నామధేయ = పేరుగల; చక్షుస్సునన్ = చక్షుస్సులో; పొడగాంచు = పొందును; పూషుండు =
పూషుడు; పిష్టభుక్కు = పిండములను తినువాడు; అగుచున్ = అవుతూ; యజమాన = యజమాని
యొక్క; దంతంబులున్ = దంతములు; చేన్ = చేత; భక్షించు = తినును; దేవతలు = దేవతలు; యజ్ఞ =
యజ్ఞము యొక్క; అవశిష్టంబు = మిగిలిన భాగము; నాకున్ = నాకు; ఒసగుటన్ = ఇచ్చుట; చేసి =
వలన; సర్వ = సమస్తమైన; అవయవ = అవయవములు; పూర్ణులు = నిండుగ ఉన్నవారు; ఐ =
అయ్యి; వర్తింతురు = నడచెదరు; ఖండితాంగులు = విరిగిన అవయవములు కలవారు; ఐన =
అయిన; ఋత్విక్ = ఋత్విక్కులు; ఆది = మొదలైన; జనంబులు = వారు; అశ్వనీదేవతల =
అశ్వనీదేవతల; బాహువుల = చేతుల; చేతను = చేతను; పూషుని = పూషుని; హస్తంబుల =
అరిచేతుల; చేతను = చేతను; లబ్ధ = పొందిన; బాహుహస్తాలు = బాహు హస్తములు కలవారు; ఐ =
అయ్యి; జీవింతురు = జీవించెదరు; భృగువు = భృగువు; బస్త = మేక; శ్మశ్రువులు = మీసములు; కలిగి
= పొంది; వర్తించు = నడచును; అని = అని; శివుండు = శివుడు; ఆనతిచ్చిన = అనుగ్రహించగ;
సమస్త = సమస్తమైన; భూతంబులును = జీవులును; సంతృప్తాంతరంగులు = సంతృప్తి చెందిన
మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; తండ్రీ = అయ్యా; లెస్స = సరిగ; అయ్యెన్ = అయినది; అని = అని;
సాధువాదంబులన్ = మంచిది మంచిది అనెడి పలుకులతో; అభినందించిరి = అభినందించిరి;
అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; శంభుని = శివుని; ఆమంత్రణంబు = అనుమతి; పడసి = పొంది;
సునాసీర = ఇంద్రుడు; ప్రముఖులు = మొదలగు ముఖ్యులు; అగు = అయిన; దేవతలు = దేవతలు;
ఋషులన్ = ఋషులను; తోడన్ = తోటి; కూడి = కలిసి; రాన్ = రాగా; అజండును =
బ్రహ్మదేవుడును; రుద్రునిన్ = శివుని; పురస్కరించుకొని = ముందిడుకొని; దక్ష = దక్షుని; అధ్వర =
యజ్ఞము యొక్క; వాటంబు = వాటిక; కున్ = కి; చనియె = వెళ్ళెను; అంత = అప్పుడు.

భావము:

అని చెప్పి "శిరస్సు దహింపబడిన దక్షుడు గొట్టెముఖం కలవాడు అవుతాడు. భగుడు దర్భలతో సంబంధించిన యజ్ఞభాగాన్ని పొంది మిత్రనామకమైన నేత్రాలతో చూస్తాడు. పూషుడు పిండములను యజమాని దంతాల ద్వారా భుజిస్తాడు. దేవతలు యజ్ఞశేషాన్ని నాకు సమర్పించడం వల్ల మునుపటి వలె అన్ని అవయవాలు కలిగి సంచరిస్తారు. అవయవాలు ఖండింపబడిన ఋత్విక్కులు మొదలైనవారు అశ్వినీ దేవతల బాహువుల చేతను, పూషుని హస్తాల చేతను తమ తమ బాహువులను, హస్తాలను పొంది బ్రతుకుతారు. భృగువు చింబోతు మీసాలు, గడ్డాము పొందుతాడు" అని శివుడు ఆజ్ఞ ఇచ్చాడు. అప్పుడు సమస్త ప్రాణులు సంతోషించి "తంద్రీ! బాగు బాగు" అని మెచ్చుకున్నారు. అప్పుడు ఆ శివుని దగ్గర సెలవు తీసుకొని ఇంద్రుడు మొదలైన దేవతలు ఋషులతో కూడి బయలుదేరారు. బ్రహ్మదేవుడు శివుణ్ణి ముందుంచుకొని దక్షయజ్ఞం జరిగిన ప్రదేశానికి వెళ్ళాడు. అప్పుడు....

4-156-క.

శర్వుని యోగక్రమమున

సర్వావయవములుఁ గలిగి సన్నుని ఋత్వి

గీర్వాణముఖ్య లొప్పిరి

పూర్వతనుశ్రీల నార్యభూషణ! యంతన్.

టీకా:

శర్వు = శివుని; నియోగ = నియమించిన; క్రమమున = ప్రకారము; సర్వు = సమస్తమైన;

అవయవములున్ = అవయవములును; కలిగి = పొంది; సత్ = మంచి; ముని = మునులు; ఋత్విక్

= ఋత్విక్కులు; గీర్వాణ = దేవతల; ముఖ్యులు = ప్రముఖులు; ఒప్పిరి = చక్కగ ఉండిరి; పూర్వ =

పూర్వపు; తను = దేహ; శ్రీలన్ = సంపదలతో; ఆర్యభూషణా = విదురా, గొప్పవారిచే

మన్నిపబడేవాడ; అంతన్ = అంతట.

భావము:

ఓ విదురా! గొప్పవారిచే మన్నిపబడేవాడ! శివుని ఆజ్ఞానుసారంగా మునులు, ఋత్విక్కులు, దేవతలు మొదలైన వారంతా తమ తమ పూర్వశరీరాలను పొంది చక్కగా ప్రకాశించారు. అప్పుడు...

4-157-క.

విను దక్షు నంత మేషము

ఋనిఁ జేసిన నిద్ర మేలుకొని లేచిన పో

ల్కిని నిలిచె దక్షుఁ, డభవుఁడు

కనుఁగొనుచుండంగ నాత్మఁ గౌతుక మొప్పన్.

టీకా:

విను = వినుము; దక్షున్ = దక్షుని; అంత = అప్పుడు; మేష = గొట్టె; ముఖునిన్ = తల కలవానిగ; చేసినన్ = చేయగా; నిద్రన్ = నిద్రనుండి; మేలుకొని = మేల్కొని; లేచిన = లేచిన; పోల్కిని = విధముగ; నిలిచెన్ = నిలబడెను; దక్షుడు = దక్షుడు; అభవుడు = బ్రహ్మదేవుడు; కనుగొనుచుండగన్ = చూస్తుండగా; ఆత్మన్ = మనసున; కౌతుకము = కుతూహలము; ఒప్పన్ = ఒప్పుగ.

భావము:

విదురా! విను. శివుడు దక్షుని గొట్టెతల కలవానిగా చేసి చూస్తుండగా అతడు నిద్రనుండి మేలుకొన్న విధంగా సంతోషంగా లేచాడు.

4-158-వ.

ఇట్లు లేచి నిలిచి ముందట నున్న శివునిం గనుంగొనిన మాత్రన శరత్కాలంబున నకల్మషంబైన సరస్సునుంబోలెఁ బూర్వ రుద్రవిద్యేష జనితంబు లైన కల్మషంబులం బాసి నిర్మలుండై యభవుని నుతియింపం దొడంగి మృతిఁ బొందిన సతీ తనయం దలంచి యనురా గోత్యంఠ బాష్పపూరిత

లోచనుండును, గద్గదకంతుండునునై పలుకం జాలక యెట్టకేలకు దుఃఖంబు సంస్తంభించుకొని
ప్రేమాతిరేక విహ్వలుం డగుచు సర్వేశ్వరుం డగు హరున కిట్టనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; లేచి = లేచి; నిలిచి = నిలబడి; ముందఱ = ఎదుట; ఉన్న = ఉన్నట్టి; శివునిన్ =
శివుని; కనుగొనిన = చూసి; మాత్రన = మాత్రముచేతనే; శరత్కాలంబునన్ = శరత్కాలమునందు;
అకల్మషంబున్ = నిర్మలము; ఐన = అయిన; సరస్సునున్ = సరోవరము; పోలెన్ = వలె; పూర్వ =
పాతకాలపు; రుద్ర = శివ; విద్వేష = ద్వేషించుటచేత; జనితంబులు = పుట్టినవి; ఐన = అయిన;
కల్మషంబులన్ = దోషములను; పాసి = తొలగి; నిర్మలుండు = అమలినుడు; ఐ = అయ్యి; అభవుని =
శివుని; నుతియింపన్ = స్తోత్రముచేయ; తొడగి = మొదలు పెట్టి; వృతి = మరణము; పొందిన =
పొందిన; సతీ = సతి అనెడి; తనయన్ = పుత్రికను; తలంచి = తలచుకొని; అనురాగ = ప్రేమ;
ఉత్కంఠలన్ = వేగిరిపాటులవలన; బాష్ప = కన్నీటితో; పూరిత = నిండిన; లోచనుండును = కన్నులు
కలవాడును; గద్గద = గద్గదమైన; కంతుండును = కంఠము కలవాడును; ఐ = అయ్యి; పలుకన్ =
పలుక; చాలక = లేక; ఎట్టకేలకు = ఆఖరికి; దుఃఖంబున్ = దుఃఖమును; సంస్తంభించుకొని = చక్కగ
ఆపుకొని; ప్రేమా = ప్రేమ; అతిరేక = అతిశయముచే; విహ్వలుడు = విహ్వలుడు; అగచున్ = అవుతూ;
సర్వేశ్వరుండు = సమస్తమునకు ప్రభువు; అగు = అయిన; హరున్ = శివుని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ
విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అలా లేచి నిలిచిన దక్షుడు శివుని చూచినంత మాత్రాన శరత్కాలంలో బురద లేని సరస్సు వలె
పూర్వం రుద్రుని ద్వేషించడం వలన కలిగిన దోషాలను పోగొట్టుకొని నిర్మలుడై ఆ శివుణ్ణి
స్తుతించాలకున్నాడు. కాని మరణించిన తన కూతురును తలచుకొని ప్రేమతో, తహతహపాటుతో
కన్నులలో నీరు నిండగా, డగ్గుత్తిక పడిన కంఠంతో మాట్లాడలేక, ఎట్టకేలకు దుఃఖాన్ని
దిగమ్రొంగుకొని ప్రేమాతిరేకంతో ఒడలు మరచి ఆ శివునితో ఇలా అన్నాడు.

"**విను**; నీ కపరాధుడ నగు

నను దండించు టది దండ**న**ము గాదు మది

న్న**ను** రక్షించుటగా మన

మునఁ దలఁతును దేవ! యభవ! **పు**రహర! రుద్రా!

టీకా:

విను = వినుము; నీకున్ = నీ ఎడల; అపరాధుడను = అపరాధము చేసినవాడను; అగు = అయిన;
నను = నన్ను; దండించుట = శిక్షించుట; అది = అది; దండనము = దండనము; కాదు = కాదు;
మదిన్ = అది; నను = నన్ను; రక్షించుట = రక్షించుట; కాన్ = అగునట్లు; మనమునన్ = మనసులో;
తలఁతును = తలుస్తాను; దేవ = దేవుడ (దేవ - దేవుడు, శివుడు); అభవ = శివుడ (అభవ -
పుట్టుకలేనివాడు, శివుడు); పురహర = శివుడ (పుర హర - త్రిపురములను హరించినవాడు,
శివుడు); రుద్రా = శివుడ (రుద్రుడు - రౌద్రము కలవాడు, శివుడు).

భావము:

"దేవా! అభవా! పురాంతకా! రుద్రా! విను. నీకు అపరాధం చేసిన నన్ను నీవు శిక్షించడం నాకు అది
శిక్ష కాదు. అది నన్ను రక్షించడంగానే భావిస్తాను.

4-160-⁹సి.

"**అ**నఘాత్మ! తగ నీవు **న**బ్జనాభుండును-

బరికింపఁ బ్రాహ్మణా**భా**సు లయిన

వారల యెడల నె**వ్వ**లన నుపేక్షింప-

రఁట! దృఢవ్రతచర్యు **లై**నవారి

యెడ నీకుపేక్ష యె**క్క**డిది? సర్గాదిని-

నామ్నాయ సంప్రదా**య**ప్రవర్త

నము నెఱింగించుట **క**మర విద్యాతపో-

వ్రత పరాయణులైన **బ్రా**హ్మణులను"

4-160.1-తే.

వరుసఁ బుట్టించితివి; కాన వారి నెప్పుడుఁ

గేలదండంబుఁ బూని గోపాలకుండు

బలసి గోవుల రక్షించు పగిది నీవు

నరసి రక్షించుచుండు గదయ్య రుద్ర!

టీకా:

అనఘాత్మ = పుణ్యాత్మ; తగన్ = తగ; నీవున్ = నీవును; అబ్జనాభుండును = విష్ణువు {అబ్జనాభుడు - అబ్జము (పద్మము) నాబిన కలవాడు, విష్ణువు}; పరికింప = సరిగచూసిన; బ్రాహ్మణ = బ్రహ్మణులలో; అభాసులు = బ్రహ్మలు; అయిన = అయిన; వారల = వారి; ఎడ = అందు; ఎవ్వలనను = ఏవిధముగ; ఉపేక్షింపరట = నిర్లక్ష్యముచేయరట; దృఢ = గట్టి; వ్రతచర్యలు = విధముగ చరించువారు; ఐన = అయిన; వారి = వారి; ఎడ = అందు; నీకున్ = నీకు; ఉపేక్ష = అశ్రద్ధ; ఎక్కడిది = ఎక్కడిది; సర్గ = సృష్టి; ఆదిని = మొదటిలో; ఆమ్నాయ = వేదముల; సంప్రదాయమున్ = సంప్రదాయమును; ప్రవర్తనమున్ = విధానమును; ఎఱింగించుట = తెలుపుట; కున్ = కు; అమర = దేవతలను; విద్యా = విద్య; తపన్ = తపస్సు; వ్రత = వ్రతములందు; పరాయణులు = నిష్ఠకలవారు; ఐన = అయిన; బ్రాహ్మణులను = బ్రహ్మణులను.

వరుసన్ = వరుసగా; పుట్టించితివి = పుట్టించితివి; కాన = కావున; వారినిన్ = వారిని; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడును; కేలన్ = చేతితో; దండంబున్ = కర్ర; పూని = ధరించి; గోపాలకుండు = గోవులుకాచెడివాడు; బలిసి = అతిశయించి; గోవులన్ = ఆవులను; రక్షించు = కాపాడు; పగిది = విధముగ; నీవున్ = నీవును; అరసి = చక్కగచూసి; రక్షించుచుండు = కాపాడుతుంటావు; కదు = కదా; అయ్య = తండ్రీ; రుద్రా = శివ.

భావము:

పుణ్యాత్మా! నీవు, విష్ణువు కపట బ్రాహ్మణులను క్షమింపరు. దృఢమైన వ్రతం కల బ్రాహ్మణులను నిర్లక్ష్యం చేయరు. సృష్టి ఆరంభంలో వేదసంప్రదాయాలను ప్రవర్తింపజేయడానికి నీవు

బ్రాహ్మణులను సృజించావు. విద్య, తపస్సు, వ్రతం బ్రాహ్మణుల ధర్మాలు. కాబట్టి కర్ర చేత పట్టుకొని
గోపాలుడు గోవులను కాపాడే విధంగా నీవు బ్రాహ్మణులను నిత్యం శ్రద్ధగా కాపాడుతూ ఉంటావు.

4-161-⁵నీ.

తలపోయ నవిదిత తత్త్వవిజ్ఞానుండ-

నైన నాచేత సభ్రాంతరమున

నతి దురుక్త్యంబక క్షతుడ వయ్యును మత్స్య-

తాపరాధము హృదయంబు నందుఁ

దలపక సుజన నింద్రాదోషమున నధో-

గతిఁ బొందుచున్న దుష్కర్ము నన్నుఁ

గరుణఁ గాచిన నీకుఁ గడఁగి ప్రత్యుపకార-

మెఱిఁగి కావింప నే నెంతవాడ?

4-161.1-తే.

నుతచరిత్ర! భవత్పరానుగ్రహాను

రూప కార్యంబుచేత నిరూఢమైన

తుష్టి నీ చిత్తమందు నొందుదువు గాక;

క్షుద్రసంహార! కరుణాసముద్ర! రుద్ర!"

టీకా:

తలపోయన్ = ఆలోచించినచో; అవిదిత = తెలియని; తత్త్వవిజ్ఞానుండను = తత్త్వవిజ్ఞానము
కలవాడను; ఐన = అయిన; నా = నా; చేతన్ = చేత; సభ్రా = సభ; అంతరమున = లోన; అతి =
మిక్కిలి; దురుక్త = దుష్టవాక్యములు అనెడి; అంబక = బాణములవలన; క్షతుడవు =
గాయపడినవాడవు; అయ్యును = అయినప్పటికిని; మత్ = నాచేత; కృత = చేయబడిన;
అపరాధమున్ = తప్పును; హృదయంబున్ = మనసు; అందున్ = లోన; తలపక = తలచక; సు =
మంచి; జన = వారిని; నిందా = నిందించిన; దోషమున = పాపమువలన; అధోగతి = దిగజారుటను;
పొందుచున్న = పొందుతున్న; దుష్కర్మున్ = పాపిని; నన్నున్ = నన్ను; కరుణన్ = దయతో; కాచిన =

కాపాడిన; నీకున్ = నీకు; కడగి = పూని; ప్రత్యుపకారము = ప్రత్యుపకారము; ఎఱిగి = తెలిసి;
 కావింపన్ = చేయుటకు; నేను = నేను; ఎంతవాడ = ఎంతవాడను.
 నుతచరిత్ర = స్తుతింపబడిన వర్తన కలవాడ; భవత్ = నీ యొక్క; పర = ఇతరులను; అనుగ్రహ =
 అనుగ్రహించుంటు; అను = అనేడి; రూపంబు = రూపముకల; కార్యంబు = పనుల; చేతన్ = చేత;
 నిరూఢమైన = ప్రసిద్ధమైన; తుష్టిన్ = సంతృప్తిని; నీ = నీ యొక్క; చిత్తము = మనసు; అందున్ = లో;
 అందుదువుగాక = పొందుదువుగాక; క్షుద్రసంహార = శివ క్షుద్రసంహార - క్షుద్రులను
 సంహరించువాడు, శివుడు; కరుణాసముద్ర = శివ కరుణాసముద్ర - సముద్రము అంత దయ
 కలవాడ, శివుడు; రుద్రా = శివ.

భావము:

క్షుద్రులను సంహరించే రుద్రా! దయా సముద్రా! నేను తత్త్వజ్ఞానం తెలియని మూర్ఖుడను.
 మహాసభలో నేను పలికిన చెడ్డ పలుకులు అనే ములుకులచేత నీవు గాయపడ్డావు. అయినా
 నేను చేసిన నేరాన్ని నీవు మనస్సులో పెట్టుకోలేదు. మహానుభావుణ్ణి నిందించిన పాపంచేత
 అధోగతికి పోవలసిన పాపాత్ముణ్ణి నన్ను దయతో కాపాడావు. నీకు తిరిగి ఉపకారం చేయటానికి
 నే నెంతవాణ్ణి? ఓ సచ్చరిత్రా! త్రినేత్రా! ఇతరులను అనుగ్రహించే కార్యాల మూలంగా కలిగే
 ఆనందాన్ని నీవు పొందుదువు గాక!"

4-162-వ.

అని యిట్లు రుద్రక్షమాపణంబు గావించి పద్మసంభవుచేత ననుజ్ఞాతుండై దక్షుం డుపాధ్యాయ
 ఋత్విగ్గణ సమేతుం డగుచుఁ గ్రతుకర్మంబు నిర్వర్తించు సమయంబున, బ్రాహ్మణజనంబులు
 యజ్ఞంబులు నిర్విఘ్నంబులై సాగుటకుఁ బ్రమథాది వీర సంసర్గ కృత దోష నివృత్త్యర్థంబుగా
 విష్ణుదేవతాకంబును ద్రికపాలపురోడాశ ద్రవ్యకంబును నైన కర్మంబుఁ గావింప నధ్వర్యుకృత్య
 ప్రవిష్టుం డగు భృగువు తోడం గూడి నిర్మలాంతఃకరణం డగుచు దక్షుఁడు ద్రవ్యత్యాగంబుఁ
 గావింపఁ బ్రసన్నుండై సర్వేశ్వరుండు.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; రుద్ర = రుద్రునికి; క్షమాపణ = క్షమాపణకోరుట; కావించి = చేసి;
పద్మసంభవు = బ్రహ్మదేవుని; చేతన్ = చేత; అనుజ్ఞాతుండు = అనుజ్ఞ పొందినవాడు; ఐ = అయ్యి;
దక్షుండు = దక్షుడు; ఉపాధ్యాయ = గురువులు; ఋత్విక్ = ఋత్విక్కుల; గణ = సమూహముతో;
సమేతుండు = కూడినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; క్రతు = యజ్ఞ; కర్మంబున్ = కర్మలను; నిర్వర్తించు
= చేసిడి; సమయంబున = సమయములో; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణ; జనంబులు = జనులు;
యజ్ఞంబులు = యజ్ఞములు; నిర్విఘ్నంబులు = ఆటంకములులేనివి; ఐ = అయ్యి; సాగుట =
జరుగుట; కున్ = కు; ప్రమథ = ప్రమథగణములు; ఆది = మొదలైన; వీర = వీరత్వముగల; సంసర్గ =
గుంపులు; కృత = చేసిన; దోష = దోషముల; నివృత్తి = పోగొట్టుట; అర్థంబుగా = కోసము; విష్ణు =
విష్ణువు; దేవతాకంబును = దేవతగా కలది; త్రికపాల = మూడు గిన్నెల; పురోడాశ = యజ్ఞార్థమైన
ఆపూపములకైన {పురోడాశము - యాగార్థమైన ఆపూపము (పిండితో చేసిన పిడచలు లేదా
ముద్దలు)}; ద్రవ్యకంబును = పదార్థముతో కూడినది; ఐన = అయిన; కర్మంబున్ = యజ్ఞకర్మమును;
కావింపన్ = చేయుటకు; అధ్వర్యు = అధ్వర్యుడు అనెడి {అధ్వర్యుడు - యజ్ఞమునందు
అధర్వణవేదతంత్రము నడపువాడు}; కృత్య = చేయుట; ప్రవిష్టుండు = ప్రవేశము కలవాడు; అగు =
అయిన; భృగువు = భృగువు; తోడన్ = తోటి; కూడి = కలిసి; నిర్మల = పరిశుద్ధమైన;
అంతఃకరణండు = అంతఃకరణము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; దక్షుడు = దక్షుడు; ద్రవ్య =
ద్రవ్యములను; త్యాగంబున్ = త్యజించుట; కావింపన్ = చేయగా; ప్రసన్నుండు = ప్రసన్నుడు; ఐ =
అయ్యి; సర్వేశ్వరుండు = విష్ణుమూర్తి {సర్వేశ్వరుడు - సర్వులకును ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}.

భావము:

అని ఈ విధంగా దక్షుడు క్షమింపుమని రుద్రుణ్ణి వేడుకున్నాడు. తరువాత బ్రహ్మదేవుడు
ఆజ్ఞాపించగా ఉపాధ్యాయులతోను, ఋత్విక్కులతోను కూడి యజ్ఞం చేయడం ప్రారంభించాడు.
అప్పుడు బ్రాహ్మణులు యజ్ఞం నిర్విఘ్నంగా కొనసాగడానికి, ప్రమథ వీరుల సంబంధంవల్ల కలిగిన
దోషం నివారించడానికి విష్ణుమూర్తి దేవతగా కలిగినదీ, పురోడాశ ద్రవ్యం కలిగినదీ అయిన
కర్మను నిర్వర్తించారు. అధ్వర్యుకార్యాన్ని స్వీకరించిన భృగువుతో కూడి నిర్మలమైన మనస్సు

కలవాడై దక్షుడు ద్రవ్యత్యాగం చేసాడు. అప్పుడు శ్రీమన్నారాయణుడు అనుగ్రహించి
(సాక్షాత్కరించాడు).

4-163-సీ.

మానిత శ్యామాయమాన శరీర దీ-

ధితులు నల్దిక్కుల దీటుకొనఁగఁ

గాంచన మేఖలా కాంతులతోడఁ గౌ-

శేయ చేలద్యుతుల్ చెలిమి చేయ

లక్ష్మీసమాయుక్త లలిత వక్షంబున-

వైజయంతీ ప్రభల్ వన్నెచూప

హాటకరత్న కిరీట కోటిప్రభల్-

బాలార్క రుచులతో మేలమాడ

4-163.1-తే.

లలితనీలాభ్రుచిఁ గుంతలములు దనరఁ

బ్రవిమలాత్మీయ దేహజప్రభ సరోజ

భవ భవామర ముఖ్యుల ప్రభలు మాప

నఖిలలోకైక గురుఁడు నారాయణుండు.

టీకా:

మానిత = మన్నింపదగు; శ్యామాయమాన = నల్లనిదైన; శరీర = దేహ; దీధితులు = కాంతులు;
నల్దిక్కులన్ = నాలుగు (4) దిక్కులను {నాలుగు దిక్కులు - 1తూర్పు 2దక్షిణము 3పశ్చిమము
4ఉత్తరము}; దీటుకొనగ = పరచుకొనగ; కాంచన = బంగారపు; మేఖలా = మొలనూలు యొక్క;
కాంతుల = ప్రకాశముల; తోడన్ = తోటి; కౌశేయచేల = పట్టుబట్టు; ద్యుతుల్ = మెరుపులు; = చెలిమి =
స్నేహము; చేయన్ = చేస్తుండగ; లక్ష్మీ = లక్ష్మీదేవితో; సమాయుక్త = కూడిఉన్న; లలిత = అందమైన;
వక్షంబున = వక్షస్థలమున; వైజయంతీ = వైజయంతిమాల; ప్రభల్ = కాంతులు; వన్నెచూప =
ప్రకాశిస్తుండగ; హాటక = బంగారపు; రత్న = రత్నములు తాపిన; కిరీట = కిరీటము యొక్క; కోటి =

అతిశయిస్తున్న; ప్రభల్ = కాంతులు; బాల = ఉదయిస్తున్న; అర్క = సూర్యుని; రుచుల = కాంతుల;
తోన్ = తో; మేలమాడ = పరిహాసమాడ.

లలిత = అందమైన; నీల = నల్లని; అభ్ర = మేఘముల; రుచిన్ = కాంతులతో; కుంతలములు =
ముంగురులు; తనరన్ = అతిశయించ; ప్రవిమల = మిక్కిలినిర్మలమైన; ఆత్మీయ = స్వంత; దేహజ =
శరీరమునుండి జనించు; ప్రభ = కాంతి; సరోజభవ = బ్రహ్మదేవుడు {సరోజభవ - సరోజము
(పద్మము)న భవ (జనించినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; భవా = శివుడు మొదలగు; అమర = దేవ;
ముఖ్యుల = ప్రముఖుల; ప్రభలు = కాంతులు; మాపన్ = తగ్గింపజేయగ; అఖిలలోకైకగురుడు =
విష్ణువు {అఖిలలోకైకగురుడు - సమస్తమైన లోకములకు ఒకడేయైన పెద్ద, హరి}; నారాయణుడు =
విష్ణువు {నారాయణుడు - నారములు (నీటి) యందు వసించువాడు, హరి}.

భావము:

నల్లని మేని కాంతులు నాలుగు దిక్కుల్లో వ్యాపిస్తుండగా, బంగారు మొలత్రాడు కాంతులతో
పట్టుబట్టల కాంతులు కలిసిపోగా, లక్ష్మీకి కాపురమైన వక్షస్థలంపై వైజయంతీమాల కాంతులను
ప్రసరిస్తుండగా, రత్నాలు పొదిగిన బంగారు కిరీటం కాంతులు బాలసూర్యుని వెలుగులతో
అతిశయించగా, శిరోజాలు నీలమేఘ కాంతులతో ఒప్పుతుండగా, తన దేహానుండి వెలువడే
దివ్యకాంతులు బ్రహ్మ, శివుడు మొదలైన దేవతాశ్రేష్ఠుల దేహకాంతులను క్రిందుపరుస్తూ సమస్త
లోకాలకు గురువైన నారాయణుడు (సాక్షాత్కరించాడు).

4-164-చ.

సలలిత శంఖ చక్ర జలజాత గదా శర చాప ఖడ్గ ని
ర్మల రుచులున్ సువర్ణ రుచిమన్మణి కంకణ ముద్రికా ప్రభా
వళులును దేజరిల్లు భుజవర్గ మనర్గళ కాంతియుక్తమై
విలసిత కర్ణికార పృథివీరుహముం బురుడింపఁ బిట్టుగన్.

టీకా:

సలలిత = అందమైన; శంఖ = శంఖము; చక్ర = చక్రము; జలజాత = పద్మము; గదా = గద; శర =
విల్లు; చాప = బాణము; ఖడ్గ = ఖడ్గముల యొక్క; నిర్మల = నిర్మలమైన; రుచులున్ = కాంతులు;

సువర్ణ = బంగారు; రుచిమత్ = ప్రకాశవంతమైన; మణి = రత్నములు తాపిన; కంకణ = చేతికి ధరించు కంకణములు; ముద్రికా = ఉంగరముల; ప్రభా = కాంతుల; ఆవళులును = పుంజములు; తేజరిల్లు = విలసిల్లు; భుజ = భుజముల; వర్ణము = సమూహము; అనర్గళ = సాటిలేని; కాంతి = కాంతులతో; యుక్తము = కూడినది; ఐ = అయ్యి; విలసిత = అందమగు, పుష్పించిన; కర్ణికార = కొండగోగు; పృథివీరుహమున్ = చెట్టును; పురుడింపన్ = పోలియుండెను; బిట్టుగన్ = అధికముగ.

భావము:

అందమైన శంఖం, చక్రం, పద్మం, గద, విల్లమ్ములు, ఖడ్గం మొదలైనవాటి నిర్మల కాంతులతోను, మణులు పొదిగిన బంగారు కంకణం, ఉంగరాల కాంతులతోను ప్రకాశించే భుజసమూహంతో తన శరీరం పూచిన కొండగోగుచెట్టు వలె అలరారుతుండగా (విష్ణువు సాక్షాత్కరించాడు).

4-165-క.

సరసోదార సమంచిత

దరహాస విలోకనములఁ దగ లోకములం

బరితోషము నొందించుచుఁ

బరమోత్సవ మొప్ప విశ్వబంధుం డగుచున్.

టీకా:

సరస = సరసమైన; ఉదార = ఔదార్యముతో; సమంచిత = చక్కగకూడిన; దరహాస = చిరునవ్వుల; విలోకనములన్ = చూపులు; తగన్ = తగి; లోకములన్ = లోకములను; పరితోషమున్ = సంతోషమును; ఒందించుచున్ = కలిగిస్తూ; పరమ = అత్యధికమైన; ఉత్సవము = వైభవము; ఒప్పన్ = ఒప్పియుండగ; విశ్వబంధుండు = విశ్వమునకు బంధువు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

సరసమైన ఔదార్యంతో కూడిన చిరునవ్వుతో, చూపులతో లోకాలకు సంతోషాన్ని కలిగిస్తూ కన్నుల పండుగగా లోకబంధువౌతూ (విష్ణువు సాక్షాత్కరించాడు).

మఱియును రాజహంస రుచిమద్భ్రమణీకృత తాలవృంత చా
 మరములు వీవగా దివిజమానిను లచ్చసుధామరీచి వి
 స్ఫురణ సీతాతపత్ర రుచిపుంజము దిక్కులఁ బిక్కిటిల్లగాఁ
 కరివరదుండు వచ్చె సుభగస్తుతి వర్ణ సుపర్ణయానుఁడై.

టీకా:

మఱియును = ఇంకనూ; రాజహంస = రాజహంస వలె; రుచిమత్ = మెరుస్తూ; భ్రమణీకృత =
 తిరుగుతున్న; తాలవృంత = తాటియాకు; చామరములు = విననకట్టలు; వీవగా = వీస్తుండగ; దివిజ
 = దేవతా; మానినులు = స్త్రీలు; అచ్చ = స్వచ్ఛమైన; సుధా = చంద్రుని; మరీచి = వెన్నెలలా;
 విస్ఫురణన్ = మెరుస్తున్న; సీత = తెల్లని; తపత్ర = గొడుగు; రుచి = కాంతుల; పుంజము =
 సమూహము; దిక్కులన్ = దిక్కులమ్మట; పిక్కిటిల్లగ = నిండగ; కరివరదుండు = విష్ణుమూర్తి
 {కరివరదుడు - కరి (గజేంద్రుని)కి వరదుడు (వరము ప్రసాదించినవాడు), హరి}; వచ్చెన్ = వచ్చెను;
 సుభగ = సౌభాగ్యకరమైన; స్తుతి = స్తుతుల, చక్కటి; వర్ణ = వర్ణింపబడు, రంగుకల; సుపర్ణ =
 గరుత్మంతునిపై {సుపర్ణుడు - సు (మంచి) పర్ణుడు (రెక్కలుకలవాడు) గరుత్మంతుడు}; యానుడు =
 విహరించువాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఇంకా దేవతాస్త్రీలు రాజహంసలవలె తెల్లనైన విననకట్టలతో, వింజామరలతో వీస్తూ ఉండగా,
 పున్నమనాటి చంద్రబింబం వంటి తెల్లని గొడుగు కాంతులు దిక్కులందు వ్యాపించగా
 కరివరదుడైన హరి గరుడవాహన మెక్కి అక్కడికి వచ్చాడు.

చతుర్థ స్కంధము : దక్షాదుల శ్రీహరి స్తవంబు

ఘనరుచి నట్లు వచ్చిన వికారవిదూరు ముకుందుఁ జూచి బో
రన నరవిందనందన పురందర చంద్రకళాధ రామృతా
శనముఖు లర్థి లేచి యతి సంభ్రమ మొప్ప నమో నమో దయా
వననిధయే యటంచు ననివారణ మొక్కిరి భక్తియుక్తులై.

టీకా:

ఘన = గొప్ప; రుచిన్ = కాంతితో; అట్లు = అలా; వచ్చిన = రాగా; వికారవిదూరున్ = నారాయణునిని
{వికార విదూరుడు - వికారముల (మార్పుల)కు మిక్కిలి దూరముగ ఉండువాడు, విష్ణువు};
ముకుందున్ = నారాయణుని; చూచి = చూసి; బోరన = వేగముగ; అరవిందనందన =
బ్రహ్మదేవుడు {అరవింద నందన - అరవిందము (పద్మము) నందనుడు (పుత్రుడు), బ్రహ్మదేవుడు};
పురందర = ఇంద్రుడు {పురందరుడు - శత్రువులను నశింపజేయు వాడు, వ్యూహార్థా (ఊర్ధ్వ) ఖచ్ఛ
- ముమ్ - నిపా, ఇంద్రుడు}; చంద్రకళాధర = శివుడు {చంద్ర కళా ధర - చంద్రవంకను
ధరించినవాడు, శివుడు}; అమృతాశన = దేవతా {అమృతాశనులు - అమృతము అశన (తినువారు)
దేవతలు}; ముఖులు = ప్రముఖులు; అర్థిన్ = కోరి; లేచి = నిలబడి; అతి = మిక్కిలి; సంభ్రమము =
ఉత్సాహము; ఒప్పన్ = ఒప్పియుండగ; నమః = నమస్కారము; నమః = నమస్కారము;
దయావననిధయే = కృపకు సముద్రమైనవాడ; అటంచున్ = అంటూ; అనివారణన్ = అడ్డులేని
విధముగ; మొక్కిరి = నమస్కరించిరి; భక్తి = భక్తితో; యుక్తులు = కూడినవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఆ విధంగా వచ్చిన వికారదూరుడైన ముకుందుని చూచి బ్రహ్మ, ఇంద్రుడు, శివుడు మొదలైన
దేవతలు లేచి "దయాసముద్రునకు నమస్కారం! నమస్కారం" అని భక్తితో మ్రొక్కురు.

4-168-వ.

అట్లు కృతప్రణాములైన యనంతరంబ.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; కృత = చేసిన; ప్రణాములు = నమస్కరించినవారు; ఐ = అయ్యి; అనంతరంబ = తరువాత.

భావము:

ఆ విధంగా ప్రణామాలు చేసిన తరువాత...

4-169-ఉ.

ఆ నళినాయతాక్షుని యనంత పరాక్రమ దుర్నిరీక్ష్య తే
జ్ఞోనిహతస్వదీప్తు లగుచున్నతీసేయ నశక్తులై భయ
గ్లాని వహించి బాష్పములు క్రమ్మగ గద్గదకంఠులై తనుల్
వ్రానుపడంగ నవ్విభుని మన్ననఁ గైకొని యెట్టకేలకున్.

టీకా:

ఆ = ఆ; నళినాయతాక్షుని = నారాయణునిని (నళినాయతాక్షుడు - నళిని (కమలముల) ఆయత
(వలె విశాలమైన) అక్షుడు (కన్నులు కలవాడు), విష్ణువు); అనంత = అనంతమైన; పరాక్రమ =
పరాక్రమములు; దుర్నిరీక్ష్య = చూచుటకు వీలుకాని; తేజస్ = తేజస్సుచేత; నిహత = బాగా
కొట్టబడిన; స్వ = తమ; దీప్తిలు = కాంతులు కలవారు; అగుచున్ = అవుతూ; నుతి = స్తుతుల; చేయన్
= చేయుటకు; అశక్తులు = శక్తిలేనివారు; ఐ = అయ్యి; భయ = భయము; గ్లాని = దౌర్బల్యములను;
వహించి = చెంది; బాష్పములు = కన్నీరు; క్రమ్మగ = కమ్ముకొనగ; గద్గద = బొంగురుపోయిన;
కంఠులు = కంఠములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; తనుల్ = దేహములు; వ్రానుపడంగ =
నిశ్చేష్టితములుకాగ; ఆ = ఆ; విభున్ = ప్రభువు; మన్ననన్ = అనుగ్రహములను; కైకొని = స్వీకరించి;
ఎట్టకేలకున్ = చివరికి.

భావము:

ఆ విష్ణుమూర్తి అఖండమైన పరాక్రమం వల్ల, తేరిచూడరాని తేజస్సు వల్ల దేవతలు నిర్ధాంతపోతూ ఆయనను స్తుతించడానికి అశక్తులైనారు. భయకంపితులై కన్నీరు కారుస్తూ డగ్గుత్తికతో నిశ్చేష్టులై నిలబడి ఎట్టకేలకు కమాలాక్షుని కటాక్షం పొంది...

4-170-వ.

నిటలతట ఘటిత కరపుటులై యమ్మహాత్ముని యపార మహిమం బెఱిగి నుతియింప శక్తులుగాక యుండియుఁ, గృతానుగ్రహవిగ్రహం డగుటం జేసి తమతమ మతులకు గోచరించిన కొలంది నుతియింపఁ దొడంగి; రందు గృహీతంబు లగు పూజాద్యుపచారంబులు గలిగి బ్రహ్మాదులకు జనకుండును, సునంద నందాది పరమభాగవతజన సేవితుండును, యజ్ఞేశ్వరుండును నగు భగవంతుని శరణ్యునింగాఁ దలంచి దక్షుం డిట్లనియె; "దేవా! నీవు స్వస్వరూపంబునం దున్న యప్పు డుపరతంబులుగాని రాగాద్యఖిలబుద్ధ్యవస్థలచే విముక్తుండవును, నద్వితీయుండవును, జిద్రూపకుండవును, భయరహితుండవును నై మాయం దిరస్కరించి మఱియు నా మాయ ననుసరించుచు లీలామానుషరూపంబుల నంగీకరించి స్వతంత్రుండ వయ్యును, మాయా పరతంత్రుడవై రాగాది యుక్తుండునుం బోలె రామకృష్ణాద్యవతారంబులఁ గానంబడుచుందువు; కావున నీ లోకంబులకు నీవ యీశ్వరుండవనియు నితరులైన బ్రహ్మరుద్రాదులు భవన్మాయా విభూతు లగుటం జేసి లోకంబులకు నీశ్వరులుగా రనియును భేదదృష్టి గల నన్ను రక్షింపుము; ఈ విశ్వకారణు లైన ఫాలలోచనుండును బ్రహ్మయు దిక్పాలురును సకల చరాచర జంతువులును నీవ; భవద్వ్యతిరిక్తంబు జగంబున లే"దని విన్నవించినం దదనంతరంబ ఋత్విగ్గణంబు లిట్లనిరి.

టీకా:

నిటలతట = నుదిటిపై; ఘటిత = హత్తించిన; కరపుటులు = జోడించిన చేతులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఆ = ఆ; మహాత్ముని = మహాత్ముని; అపార = అంతులేని; మహిమన్ = మహిమను; ఎఱిగి = తెలిసి; నుతియింప = స్తుతించుటకు; శక్తులు = సామర్థ్యముల కలవారు; కాక = కాకపోయి; ఉండియున్ = ఉండినప్పటికిని; కృత = చేసిన; అనుగ్రహ = అనుగ్రహముల; విగ్రహండు = విస్తారముగ కలవాడు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; తమతమ = ఎవరికి వారు వారి; మతుల్

= మనసున; కున్ = కు; గోచరించిన = కనిపించిన; కొలంది = వరకు; నుతియింపన్ = స్తుతియింప;
 తొడగిరి = మొదలిడిరి; అందున్ = వారిలో; గృహీతంబులు = స్వీకరించిన; అగు = అయిన; పూజ =
 పూజ; ఆది = మొదలగు; ఉపచారంబులు = సేవలు; కలిగి = కలిగుండే; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు;
 ఆదులు = మొదలైనవారి; కున్ = కి; జనకుండును = తండ్రి, సృష్టికారణుండు; సునంద =
 సునందుడు; నంద = నందుడు; ఆది = మొదలైన; పరమ = అత్యుత్తమ; భాగవత = భాగవతులచే;
 సేవితుండును = సేవింపబడువాడు; యజ్ఞ = యజ్ఞములకు; ఈశ్వరుండు = ప్రభువును; అగు =
 అయిన; భగవంతుని = విష్ణుమూర్తిని; శరణ్యునిన్ = శరణు వేడదగినవాడు; కాన్ = అగునట్లు;
 తలంచి = అనుకొని; దక్షుండు = దక్షుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; దేవా =
 భగవంతుడా; నీవు = నీవు; స్వ = స్వంత; స్వరూపంబున్ = స్వరూపములో; ఉన్నయప్పుడు =
 ఉన్నప్పుడు; ఉపరతంబులు = ఉడిగినవి; కాని = కానట్టి; రాగ = రాగము; ఆది = మొదలైన; అఖిల =
 సమస్తమైన; బుద్ధి = బుద్ధి యొక్క; అవస్థల = స్థితులు; చే = చేతను; విముక్తుండవును =
 విడువబడినవాడవు; అద్వితీయుండవును = సాటి లేనివాడవు; చిద్రూపకుండవును = చైతన్య
 స్వరూపుడవు; భయ = భయము; విరహితుండవును = అసలు లేనివాడవు; ఐ = అయ్యి; మాయన్
 = మాయను; తిరస్కరించి = తిరస్కరించి; మఱియును = ఇంకను; ఆ = ఆ; మాయను = మాయను;
 అనుసరించుచు = అనుసరిస్తూ; లీలా = లీలగా ధరించిన; మానుష = మానవుల; రూపంబులన్
 = రూపములను; అంగీకరించి = స్వీకరించి; స్వతంత్రుడవు = స్వతంత్రుడవు; అయ్యును =
 అయినప్పటికిని; మాయా = మయకు; పరతంత్రుడవు = లొంగినవాడవు; ఐ = అయ్యి; రాగ =
 రాగము; ఆది = మొదలైనవానితో; యుక్తుండవున్ = కూడినవాని; పోలెన్ = వలె; రామ = రాముడు;
 కృష్ణ = కృష్ణుడు; ఆది = మొదలగు; అవతారంబులన్ = వతారములలో; కానంబడుచున్ =
 కనబడుతూ; ఉండువు = ఉండెదవు; కావున = అందుచేత; ఈ = ఈ; లోకంబులు = లోకముల; కున్
 = కు; నీవ = నీవే; ఈశ్వరుండవు = ప్రభువు; అనియు = అని; ఇతరులు = మిగతావారు; ఐన =
 అయిన; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; రుద్ర = శివుడు; ఆదులు = మొదలైనవారు; భవత్ = నీ యొక్క;
 మాయా = మాయ యొక్క; విభూతులు = వైభవములు, జనించినవారు; అగుటన్ = అగుట; చేసి =
 వలన; లోకంబుల్ = లోకముల; కున్ = కు; ఈశ్వరులు = ప్రభువులు; కారు = కారు; అనియును =
 అని; భేద = వైమనస్య; దృష్టి = దృక్పదము; కల = కల; నన్ను = నన్ను; రక్షింపుము = కాపాడుము; ఈ
 = ఈ; విశ్వ = విశ్వమునకు; కారణులు = హేతువులు; ఐన = అయిన; ఫాలలోచనుండును = శివుడు
 (ఫాలలోచనుడు - ఫాలము (నుదురు) యందు లోచనుండు (కన్ను కలవాడు), శివుడు); బ్రహ్మయున్

= బ్రహ్మదేవుడు; దిక్పాలురును = దిక్పాలకులును {దిక్పాలకులు - అష్టదిక్పాలకులు - 1 ఇంద్రుడు
 తూర్పు దిక్కునకు 2 అగ్ని ఆగ్నేయ దిక్కునకు 3 యముడు దక్షిణ దిక్కునకు 4 నిర్భతి నైఋతి
 దిక్కునకు 5 వరుణుడు పడమటి దిక్కునకు 6 వాయువు వాయవ్య దిక్కునకు 7 కుబేరుడు ఉత్తర
 దిక్కునకు 8 ఈశానుడు ఈశాన్య దిక్కునకు పరిపాలకులు}; సకల = సమస్తమైన; చర = చలనము
 కల; అచర = చలనము లేని; జంతువులును = జీవులును; నీవ = నీవే; భవత్ = నీకంటె;
 వ్యతిరిక్తంబు = వేరైనది; జగంబునన్ = లోకమున; లేదు = లేదు; అని = అని; విన్నవించిన =
 మనవిచేసిన; తదనంతరంబ = తరువాత; ఋత్విక్ = ఋత్విక్కుల; గణంబులు = సమూహములు;
 ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

దేవతలు నుదుట చేతులు ఉంచుకొని ఆ మహాత్ముని మహిమను తెలుసుకొని స్తుతించటానికి
 అసమర్థులైనప్పటికీ ఆయన అనుగ్రహాన్ని పొంది, తమకు చేతనయినట్లు కొనియాడసాగారు.
 భక్తుల పూజలు పరిగ్రహించేవాడు, బ్రహ్మాదులకు జనకుడు, సునందుడు నందుడు మొదలైన
 పరమ భక్తులచేత సేవింపబడేవాడు, యజ్ఞేశ్వరుడు అయిన భగవంతుణ్ణి రక్షకుడుగా భావించి
 దక్షుడు ఇలా స్తుతించాడు. "దేవా! నీవు స్వరూపంతో ఉన్నప్పుడు రాగద్వేషాలు లేని
 అద్వితీయుడవు, చిద్రూపుడవు, నిర్భయుడవు. ఒకసారి మాయను నిరసిస్తావు. ఒక్కొక్కసారి దానిని
 అనుసరిస్తావు. లీలామానుష రూపాలను ధరిస్తావు. నీవు స్వతంత్రుడవు. అయినా మాయకు
 లొంగి రాగాదులు ఉన్నవాని వలె రాముడు, కృష్ణుడు మొదలైన అవతారాలను ధరించి
 దర్శనమిస్తావు. ఈ లోకానికి నీవే ప్రభుడవని, తక్కిన బ్రహ్మరుద్రాదులు నీ మాయా వైభవ
 మూర్తులని, అందువల్ల లోకాలకు ప్రభువులు కారని, భేదదృష్టితో ఉన్న నన్ను మన్నించు. ఈ
 విశ్వాసానికి హేతువులైన శివుడు, బ్రహ్మ, దిక్పాలకులు, సకల చరాచర జీవకోటి అన్నీ నీవే. నీకంటె
 వేరయినది ఈ విశ్వంలో లేదు" అని దక్షుడు విన్నవించిన తరువాత ఋత్విక్కులు ఇలా అన్నారు.

4-171-సీ.

"వామదేవుని శాపవశమునఁ జేసి క-

ర్మానువర్తులము మే మైన కతన

బలసి వేదప్రతిపాద్య ధర్మోపల-

క్షంబైన యట్టి మఖంబునందు
 దీపింప నింద్రాది దేవతా కలిత రూ-
 పవ్యాజమునఁ బొంది పరగ నిన్ను
 యజ్ఞస్వరూపుండ వని కాని కేవల-
 నిర్గుణుండవు నిత్యనిర్మలుడవు

4-171.1-తే.

నరయ ననవద్యమూర్తివి యైన నీదు
 లలిత తత్త్వస్వరూపంబుఁ దెలియఁజాల
 మయ్య మాధవ! గోవింద! హరి! ముకుంద!
 చిన్మయాకార! నిత్యలక్ష్మీవిహార!"

టీకా:

వామదేవుని = నందీశ్వరుని; శాప = శాపమునకు; వశమునన్ = లొంగుట; చేసి = వలన; కర్మా =
 కర్మల; అనువర్తులము = అనుసరించువారము; మేము = మేము; ఐన = అయిన; కతన =
 కారణముచేత; బలసి = అతిశయించి; వేద = వేదమునందు; ప్రతిపాద్య = ప్రతిపాదింపబడిన; ధర్మ =
 ధర్మముచే; ఉపలక్ష్యంబు = గుర్తింపదగినది; ఐనట్టి = అయినటువంటి; మఖంబున్ = యజ్ఞము;
 అందున్ = లో; దీపింపన్ = ప్రకాశించగ; ఇంద్ర = ఇంద్రుడు; ఆది = మొదలైన; దేవతా = దేవతలతో;
 కలిత = కూడిన; రూప = రూపముల; వ్యాజమునన్ = మిషతో; పొంది = పొంది; పరగ = ప్రవర్తిల్లు;
 నిన్ను = నిన్ను; యజ్ఞ = యజ్ఞముయొక్క; స్వరూపుండవు = స్వరూపుడవు; అని = అని; కాని = కాని;
 కేవల = కేవలము; నిర్గుణుండవు = త్రిగుణములునులేనివాడవు; నిత్యనిర్మలుడవు =
 శాశ్వతమువిమలమైనవాడవు; అరయన్ = తరచిచూసిన; అనవద్యమూర్తివి =
 వంకపెట్టరానివాడవు.

ఐన = అయిన; నీదు = నీయొక్క; లలిత = చక్కటి; తత్త్వ = తత్త్వముయొక్క; స్వరూపంబున్ =
 స్వరూపమును; తెలియజాలన్ = తెలిసికోలేను; అయ్య = తండ్రి; మాధవ = విష్ణుమూర్తి {మాధవ -
 మనసును రంజింపజేయువాడు, విష్ణువు}; గోవింద = విష్ణుమూర్తి {గోవింద - గో (ఆవులకు,
 జీవులకు) విందుడు, పాలించువాడు, విష్ణువు}; హరి = విష్ణుమూర్తి; ముకుంద = విష్ణుమూర్తి;

చిన్మయాకార = విష్ణుమూర్తి {చిన్మయాకార - చిత్ (చైతన్యముతో) మయ (కూడిన) ఆకార
(స్వరూపము కలవాడు), విష్ణువు}; నిత్యలక్ష్మీవిహార = విష్ణుమూర్తి {నిత్యలక్ష్మీవిహార - నిత్యమును
లక్ష్మీ (లక్ష్మీదేవితో, సంపదలలో) విహరించువాడు, విష్ణువు}.

భావము:

"దేవా! మేము నందీశ్వరుని శాపం వల్ల యజ్ఞాది కర్మలయందు ఆసక్తుల మైనాము. వేదాలలో
ప్రతిపాదించబడిన ధర్మలక్షణాలు కలది యజ్ఞం. ఆ యజ్ఞంలో ఇంద్రాది దేవతల రూపంతో నీవే
సాక్షాత్కరిస్తుంటావు. నీవు యజ్ఞస్వరూపుడవు. నిష్కించనుడవు. నిర్మలుడవు. నిరవద్యుడవు.
మాధవా! గోవిందా! హరీ! ముకుందా! చిన్మయమూర్తీ! నిత్యసౌభాగ్యశాలీ! నీ యథార్థ స్వరూపాన్ని
మేము గ్రహింపలేము."

4-172-వ.

సదస్య లిట్లనిరి.

టీకా:

సదస్యలు = సభ్యులు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

సదస్యలు ఇలా అన్నారు.

4-173-నీ.

"శోక్తదావాగ్ని శిఖాకులితంబు పృ-

థుక్లేశ ఘన దుర్గదుర్గమంబు

దండధరక్రూర కుండలిశిష్టంబు-

పాపకర్మవ్యాఘ్ర పరివృతంబు

గురు సుఖ దుఃఖ కాక్తోలపూరిత గర్త-

మగుచు ననాశ్రయ మైన యట్టి

సంసార మార్గ సంఘారులై మృగతృష్టి-

కలఁ బోలు విషయ సంఘము నహమ్మ

4-173.1-తే.

మేతి హేతుక దేహ నికేతనములు

నయి మహాభారవహు లైన యట్టి మూఢ

జనము లేనాట మీ పదాబ్జములు గానఁ

జాలు వారలు? భక్తప్రసన్న! దేవ!"

టీకా:

శోక = దుఃఖము అనెడి; దావాగ్ని = కారుచిచ్ఛ; శిఖ = మంటల; ఆకులితంబున్ =
చీకాకులుకలిగినది; పృథు = పెద్ద; క్లేశ = చిక్కులు అనెడి; ఘన = గొప్ప; దుర్గ = దుర్గములతో;
దుర్గమంబు = దాటరానిది; = దండధర = యముడు అనెడి; క్రూర = క్రూరమైన; కుండలి =
సర్పములచే; శ్లిష్టంబు = చుట్టుముట్టబడినది; పాప = పాపపు; కర్మ = కర్మములు అనెడి; వ్యాఘ్ర =
పెద్దపులులుచే; పరివృతంబు = ఆక్రమించబడినది; గురు = పెద్ద; సుఖ = సుఖములు; దుఃఖ =
దుఃఖములు అనెడి; కాకోల = కాకోలవిషముతో; పూరిత = నిండిన; గర్తము = గొయ్యి; అగుచున్ =
అవుతూ; అనాశ్రయము = ఆశ్రయములేనిది; ఐన = అయిన; అట్టి = అటువంటి; = సంసార =
సంసారపు; మార్గ = మార్గమున; సంచారులు = సంచరించువారు; ఐ = అయ్యి; మృగతృష్టికలన్ =
ఎడమావులను; పోలు = పోలెడి; విషయ = ఇంద్రియలక్ష్మ్యాంశముల; సంఘమున్ = సమూహమును;
అహం = నేను; మమ = నాది; ఇతి = అనెడి; హేతుక = కారణములు కలిగిన.
దేహ = శరీరములు అనెడి; నికేతనములున్ = నివాసములు; అయి = అయ్యి; మహా = పెద్ద; భార =
బరువులను; ఆవహులు = మోయువారు; ఐన = అయిన; అట్టి = అటువంటి; మూఢ = మూర్ఖులైన;
జనములు = వారు; ఏనాట = ఏసమయమున; మీ = మీ యొక్క; పద = పాదములు అనెడి;
అబ్జములు = పద్మములు; కానన్ = దర్శించుటకు; చాలువారలు = సమర్థులు; భక్తప్రసన్న =
నారాయణ భక్తప్రసన్న - భక్తులకు అనుగ్రహము కలవాడు, విష్ణువు; దేవ = నారాయణ.

భావము:

"భక్తప్రసన్నుడవైన దేవా! సంసారమార్గం శోకమనే కార్చిచ్చు మంటలచే చీకాకైనది. కష్టాలు అనే గొప్ప కోటలతో దాటరానిది. యముడనే క్రూర సర్పంతో కూడినది. దుర్జనులనే పెద్ద పులులతో నిండినది. అంతులేని సుఖదుఃఖాలనే కాలకూట విషంతో నిండిన గుంట వంటిది. దిక్కు లేనిది. అటువంటి సంసార మార్గంలో సంచరిస్తూ ఎండమావులవంటి ఇంద్రియ వాంఛలలో పడి కొట్టుమిట్టాడుతూ 'నేను, నాది' అనే భావాలకు కారణాలయిన దేహం గేహం వంటి గొప్ప బరువును మోస్తూ ఉండే పరమమూర్ఖులైన మానవులు నీ పాదపద్మాలను ఎప్పుడూ చూడలేరు."

4-174-వ.

రుద్రుం డిట్లనియె.

టీకా:

రుద్రుండు = శివుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

రుద్రుడు ఇలా అన్నాడు.

4-175-చ.

"**వరద!** నిరీహ యోగిజన **వర్గ** సుపూజిత! నీ పదాబ్జముల్
నిరతము నంతరంగమున **ని**ల్పి భవత్సదనుగ్రహాదిక
స్ఫురణఁ దనర్చు నన్ను నతి**మూ**ఢు లవిద్యులు మున్నమంగళా
వరణుఁ డటంచుఁ బల్కిన భ**వ**న్మతి నే గణియింప నచ్యుతా!"

టీకా:

వరద = నారాయణ (వరదుడు - వరములను దుడు (ఇచ్చువాడు), విష్ణువు);

నిరీహయోగిజనవర్గసుపూజిత = కోరికలులేని (నిరీహ యోగి జన వర్గ సుపూజితుడు - నిర్ (లేని)

ఈహా (కోరికలు కల) యోగి (యోగులైన) జన (వారి) వర్గ (సమూహము)చే పూజితుడు, విష్ణువు); నీ = నీ యొక్క; పద = పాదములు అనెడి; అబ్జములు = పద్మములు; నిరతము = ఎల్లప్పుడు; అంతరంగమునన్ = హృదయమున; నిల్పి = ధరించి; భవత్ = నీ యొక్క; సత్ = మంచి; అనుగ్రహ = అనుగ్రహము; ఆదిక = మొదలగు వాని; స్ఫురణన్ = స్ఫురణతో; తనర్చు = అతిశయించు; నన్ను = నన్ను; అతి = మిక్కిలి; మూఢులు = మూర్ఖులు; అవిద్యులు = అవిద్య కలవారు; మున్న = ముందు; అమంగళ = అశుభమైనవి; ఆవరణుడు = ఆవరించి ఉన్నవాడు; అటంచున్ = అంటూ; పల్కిన = అంటుంటే; భవత్ = నిన్ను స్మరించెడి; మతిన్ = మనసుతో; నేన్ = నేను; గణియింపన్ = ఎంచను; అచ్యుత = నారాయణ {అచ్యుత - చ్యుతము (పతనము)లేనివాడు, విష్ణువు}.

భావము:

"వరదా! పరమయోగి పూజితుడవైన అచ్యుతా! నీ పాదపద్మాలను నిత్యం మనస్సులో నింపుకొని నీ సంపూర్ణ దయను పొందిన నన్ను చూచి బుద్ధిహీనులు 'అమంగళమూర్తి' అని నిందిస్తారు. అయినా ఆ నిందను నేను లెక్కచేయను."

4-176-వ.

భృగుం డిట్లనియె.

టీకా:

భృగుండు = భృగువు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

భృగుడు ఇలా అన్నాడు.

4-177-మ.

"**అ**రవిందోదర! తావకీన ఘన మా**యా**మోహితస్వాంతులై

పరమంబైన భవన్మహామహిమముం **బ్రా**టించి కానంగ నో

పరు బ్రహ్మది శరీరు లజ్జలయి; యో పద్మాక్ష! భక్తార్తిసం

హరణాలోకన! నన్ను గావదగు నిత్యానందసంధాయివై."

టీకా:

అరవిందోదర = నారాయణ {అరవిందోదర - అరవిందము (పద్మము) ఉదరమున కలవాడు,
విష్ణువు}; తావకీన = నీ యొక్క; ఘన = గొప్ప; మాయ = మాయచే; మోహిత = మోహములో పడిన;
స్వాంతులు = మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; పరమంబు = గొప్పది; ఐన = అయిన; భవత్ = నీ
యొక్క; మహా = గొప్ప; మహిమమున్ = మహిమమును; పాటించి = విచారించియు; కానంగన్ =
తెలిసికొన; ఓపరు = సమర్థులు కారు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఆది = మొదలగు; శరీరులు =
దేహములు కలవారు; అజ్ఞలు = అజ్ఞానులు; అయి = అయ్యి; ఓ = ఓ; పద్మాక్ష = నారాయణ {పద్మాక్ష -
పద్మములవంటి కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు}; భక్తార్తిసంహరణాలోకన = నారాయణ {భక్తార్తి
సంహరణాలోకన - భక్తుల ఆర్తి (బాధలను) సంహరణ (నాశము) చేయుటకు ఆలోకన
(చూసెడివాడు), విష్ణువు}; నన్ను = నన్ను; కావదగు = కాపాడుము; నిత్యానందసంధాయివి =
నారాయణుడవు {నిత్యానంద సంధాయి - నిత్యమైన ఆనందమును కూర్చెడివాడు, విష్ణువు}; ఐ =
అయ్యి.

భావము:

"పద్మనాభా! నీ మాయకు చిక్కి బ్రహ్మ మొదలైన శరీరధారులు కూడా నీ మహామహిమను
గ్రహింపలేరు. కమలనయనా! భక్తుల బాధలను తొలగించే చూపులు కలవాడా! నాకు
నిత్యానందాన్ని ప్రసాదించి నన్ను కాపాడు."

4-178-వ.

బ్రహ్మ యిట్లనియె.

టీకా:

బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

బ్రహ్మ ఇలా అన్నాడు.

4-179-సీ.

"తవిలి పదార్థభేదగ్రాహకము లైన-

చక్షురింద్రియముల సరవిఁ జూడఁ

గలుగు నీ రూపంబు గడఁగి మాయామయం-

బగు; నసద్య్వితిరిక్తమగుచు మఱియు

జ్ఞానార్థ కారణ సత్త్వాది గుణముల-

కాశ్రయభూతమై యలరుచున్న

నిరుపమాకారంబు నీకు విలక్షణ-

మై యుండు ననుచు నే నాత్మఁ దలఁతు

4-179.1-తే.

నిర్వికార! నిరంజన! నిష్కళంక!

నిరతిశయ! నిష్క్రియారంభ! నిర్మలాత్మ!

విశ్వసంబోధ్య! నిరవద్య! వేదవేద్య!

ప్రవిమలానంద! సంసారభయవిదూర!

టీకా:

తవిలి = పూని; పదార్థ = పదార్థముల; భేద = భేదములను; గ్రాహకములు = గ్రహించగలవి; ఐన = అయిన; చక్షురింద్రియములు = కన్నులు; సరవిన్ = క్రమముగ; చూడగలుగు = చూడగలుగు; నీ = నీ యొక్క; రూపంబున్ = రూపమును; కడగి = పూని; మాయా = మాయతో; మయంబున్ = నిండినది; అసత్ = అసత్యమునకు; వ్యతిరేకము = కానిది; అగుచున్ = అవుతూ; మఱియున్ = ఇంకను; జ్ఞాన = జ్ఞానము యొక్క; అర్థ = ప్రయోజనములకు; కారణ = కారణమైన; సత్త్వాది = సత్త్వము మొదలు {సత్త్వాది - సత్త్వ రజస్తమో గుణములు అనెడి త్రిగుణములు}; గుణముల్ = గుణముల; కున్ = కు;

ఆశ్రయభూతము = ఆధారము; ఐ = అయ్యి; అలరుచున్న = విలసిల్లుతున్న; నిరుపమ = పోల్చదగినవి ఏమిలేని; ఆకారంబున్ = ఆకారము; నీకున్ = నీకు; విలక్షణము = ప్రత్యేకత; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; అనుచున్ = అంటూ; నేను = నేను; ఆత్మన్ = మనసులో; తలతున్ = అనుకొనెదను.

నిర్వికార = నారాయణ {నిర్వికార - మార్పులు లేని వాడు, విష్ణువు}; నిరంజన = నారాయణ {నిరంజన - కంటికి పొరలులేనివాడు, విష్ణువు}; నిష్కళంక = నారాయణ {నిష్కళంక, కళంకములు లేనివాడు, విష్ణువు}; నిరతిశయ = నారాయణ {నిరతిశయ - మించినది లేనివాడు, విష్ణువు}; నిష్క్రియారంభ = నారాయణ {నిష్క్రియారంభ - క్రియలందు సంకల్పములు లేనివాడు, విష్ణువు}; నిర్మలాత్మ = నారాయణ {నిర్మలాత్మ - పరిశుద్ధమైన ఆత్మ కలవాడు, విష్ణువు}; విశ్వసంబోధ్య = నారాయణ {విశ్వసంబోధ్య - విశ్వ (లోకమునకు) సంబోధ్య (మేల్కొలుపువాడు), విష్ణువు}; నిరవద్య = నారాయణ {నిరవద్య - వంకలు పెట్టుటకురానివాడు, విష్ణువు}; వేదవేద్య = నారాయణ {వేదవేద్య - వేదములచే వేద్య (తెలియువాడు), విష్ణువు}; ప్రవిమలానంద = నారాయణ {ప్రవిమలానంద - మిక్కిలి నిర్మలమైన ఆనందమైనవాడు, విష్ణువు}; సంసారభయవిదూర = నారాయణ {సంసారభయవిదూర - సంసారము యొక్క భయమును బాగా దూరముచేయువాడు, విష్ణువు}.

భావము:

“పదార్థ భేదాలను మాత్రమే గ్రహించే నేత్రాలనే ఇంద్రియాలతో పురుషుడు నీ మాయాస్వరూపాన్ని మాత్రమే చూడగలడు. సంపూర్ణమై, జ్ఞానార్థాలకు సత్త్వం మొదలైన గుణాలకు నెలవై అసత్తుల కంటి వేరై, సాటి లేనిదై, విలక్షణమైన నీ రూపాన్ని జీవులు చూడలేరు. నీవు నిర్వికారుడవు. నిరంజనుడవు. నిష్కళంకుడవు. సర్వేశ్వరుడవు. క్రియారహితుడవు. విమలాత్ముడవు. విశ్వవిధాతవు. నిరవద్యుడవు. వేదవేద్యుడవు. ఆనందస్వరూపుడవు. భవబంధాలను పటాపంచలు చేసేవాడవు.”

4-180-వ.

ఇంద్రుఁ డిట్లనియె.

టీకా:

ఇంద్రుడు = ఇంద్రుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇంద్రుడు ఇలా అన్నాడు.

4-181-మ.

"**దితి** సంతాన వినాశ సాధన సముద్ధీప్తాప్త బాహా సమ
న్వితమై యోగిమనోనురాగ పదమై **వెల్గొ**ందు నీ దేహ మా
యతమైనట్టి ప్రపంచముం బలెను మిథ్యాభూతముం గామి శా
శ్వతముంగా మదిలోఁ దలంతు హరి! **దేవా!** దైవచూడామణీ!"

టీకా:

దితి = దితి యొక్క; సంతాన = సంతానమునకు; వినాశ = వినాశము చేయుటకు; సాధన = సాధనములు, ఆయుధములతో; సమ = చక్కగా; ఉద్ధీప్త = ప్రకాశిస్తున్న; అప్త = ఎనిమిది (8); బాహా = చేతులతో; సమ = చక్కగా; ఆన్వితము = కూడినది; ఐ = అయ్యి; యోగి = యోగుల; మనసు = మనసు లందలి; అనురాగ = కూరిమికి; పదము = ఆస్థానము; ఐ = అయ్యి; వెల్గొందు = ప్రకాశించెడి; నీ = నీ యొక్క; దేహము = దేహము; ఆయతము = విస్తారము; ఐనట్టి = అయినట్టి; ప్రపంచమున్ = లోకము; వలెను = వలె; మిథ్యాభూతంబు = అసత్యమైనది; కామిన్ = కాపోవుట వలన; శాశ్వతమున్ = శాశ్వతమైనది; కాన్ = అగునట్లు; మది = మనసు; లోన్ = లో; తలంతున్ = అనుకొనెదను; హరి = నారాయణ; దేవా = నారాయణ; దైవచూడామణీ = నారాయణ (దైవ చూడామణీ - దైవములలో శిరోమణి వంటివాడు, విష్ణువు).

భావము:

"రాక్షసులను సంహరించే ఆయుధాలతో దేదీప్యమానంగా ప్రకాశించే ఎనిమిది బాహువులతో కూడి, యోగుల అంతరంగాలకు ఆనందం కల్గించే నీ దేహం శాశ్వతమైనది. ఈ ప్రపంచం లాగా అశాశ్వతమైనది కాదు. హరీ! దేవా! దేవతాచక్రవర్తి! అటువంటి నీ స్వరూపాన్ని నేను నా మనస్సులో భావిస్తున్నాను."

4-182-వ.

ఋత్విక్వత్సు లిట్లనిరి.

టీకా:

ఋత్విక్ = ఋత్విక్కుల; పత్నులు = భార్యలు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

ఋత్విక్కుల భార్యలు ఇలా అన్నారు.

4-183-చ.

"**కడ**గి భవత్పదార్చనకుఁ **గా** నిటు దక్షునిచే రచింపఁగాఁ

బడి శితికంఠరోషమున **భ**స్మము నొంది పరేతభూమియై

చెడి కడు శాంతమేధమునఁ **జె**న్నటియున్న మఖంబుఁ జూడు మే

ర్పడ జలజాభ నేత్రములఁ **బా**వన మై విలసిల్లు నచ్యుతా!"

టీకా:

కడగి = పూని; భవత్ = నీ యొక్క; పద = పాదముల; అర్చన = పూజ; కున్ = కు; కాన్ = అగునట్లు;
ఇటు = ఈ విధముగ; దక్షుని = దక్షుని; చేన్ = చేత; రచింపగాబడి = ఏర్పరుపబడి; శితికంఠ =
శివుని {శితికంఠుడు - శితి (నల్లని) కంఠుడు (కంఠముకలవాడు), శివుడు}; రోషమునన్ = క్రోధముచే;
భస్మమున్ = కాలిబూడిద; ఒంది = అయ్యి; పరేత = శ్మశాన; భూమి = భూమి; ఐ = అయ్యి; చెడి =
చెడిపోయి; కడు = మిక్కిలి; శాంత = ఆగిపోయిన; మేధమునన్ = బలులుతో; చెన్నటి = కళా
విహీనమై; ఉన్న = ఉన్నట్టి; మఖంబున్ = యజ్ఞమును; చూడుము = చూడుము; ఏర్పడ =
ఏర్పడునట్లు; జలజ = పద్మముల; అభ = వంటి; నేత్రములన్ = కన్నులతో; పావనము = పవిత్రము; ఐ
= అయ్యి; విలసిల్లున్ = విలసిల్లును; అచ్యుత = నారాయణ.

భావము:

"నీ పాదాలను ఆరాధించడంకోసం దక్షప్రజాపతి ప్రారంభించిన యజ్ఞం పరమశివుని ఆగ్రహంవల్ల భస్మీపటలం అయింది. యజ్ఞభూమి శ్మశానంగా మారి కళాహీనంగా కనిపిస్తున్నది. యజ్ఞవైభవమంతా నేల పాలయింది. అచ్యుతా! పద్మపత్రాల వంటి నీ నేత్రాలను విప్పి ఒక్కమాటు చూస్తే ఈ యజ్ఞం పవిత్రమై యథారూపాన్ని పొందుతుంది."

4-184-వ.

ఋషు లిట్లనిరి.

టీకా:

ఋషులు = ఋషులు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

ఋషులు ఇలా స్తుతించారు.

4-185-మ.

"అనఘా! మాధవ! నీవు మావలెనే కర్మారంభివై యుండియున్
విను తత్కర్మ ఫలంబు నొంద; వితరుల్ విశ్వంబునన్ భూతికై
యనయంబున్ భజియించు నిందిర గరం బుద్ధిన్ నినుం జేరఁ గై
కొన; వే మందుము నీ చరిత్రమునకున్ గోవింద! పద్మోదరా!"

టీకా:

అనఘా = పుణ్యుడ; మాధవ = హరి; నీవు = నీవు; మా = మా; వలెనే = లానే; కర్మా = కర్మను;
ఆరంభివి = సంకల్పించెడివాడవు; ఐ = అయ్యి; ఉండియున్ = ఉన్నప్పటికిని; విను = వినుము; తత్
= ఆ; కర్మ = కర్మ యొక్క; ఫలంబున్ = ఫలితమును; ఒందవు = పొందవు; ఇతరుల్ = ఇతరులు;
విశ్వంబునన్ = లోకమున; భూతి = ఐశ్వర్యము; కై = కోసము; అనయంబున్ = ఎల్లప్పుడు;

భజియించు = పూజించు; ఇందిర = లక్ష్మీదేవి; కరంబున్ = మిక్కిలిగ; అర్థిన్ = కోరి; నినున్ = నిన్ను;
చేరన్ = చేరగ; కైకొనవు = చేపట్టవు; ఏమి = ఏమి; అందుము = అనెదము; నీ = నీ యొక్క;
చరిత్రమున్ = వర్తనమున; కున్ = కు; గోవింద = నారాయణ; పద్మోదర = నారాయణ.

భావము:

"పుణ్యాత్మా! మాధవా! నీవు మాలాగే కర్మలు చేసినా ఆ కర్మఫలం నీవు పొందవు. సంపదలకోసం
లోకులు సేవించే లక్ష్మీదేవి ఎంతో ప్రీతితో నిన్ను వరించి దరి చేరినప్పటికీ ఆమెను ఆదరించవు.
గోవిందా! కమలనాభా! నీ చరిత్రను వర్ణించడం మాకు సాధ్యమా?"

4-186-వ.

సిద్ధు లిట్లనిరి.

టీకా:

సిద్ధులు = సిద్ధులు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

సిద్ధులు ఇలా అన్నారు.

4-187-చ.

"**హరి!** భవ దుఃఖ భేషణ ద**వా**నల దగ్ధతృషార్త మన్ననో
ద్వైరదము శోభితంబును బ**వి**త్రము నైన భవత్కథా సుధా
సరి దవగాహనంబునను **సం**స్మృతి తాపము వాసి క్రమ్మఱం
దిరుగదు బ్రహ్మముం గనిన **ధీ**రుని భంగిఁ బయోరుహోదరా!"

టీకా:

హరి = నారాయణ; భవ = సంసారము నందలి; దుఃఖ = దుఃఖము అనెడి; భీషణ = భయంకరమైన; దవానల = కార్చిచ్చుచే; దగ్ధ = కాలి; తృష = దప్పిక; ఆర్త = బాధపడిన; మత్ = నా యొక్క; మనస్ = మనసు అనెడి; ద్విరదము = ఏనుగు; శోభితంబున్ = శోభిల్లుతున్నది; పవిత్రమున్ = పవిత్రము; ఐన = అయిన; భవత్ = నీ యొక్క; కథా = కథలు అనెడి; సుధా = అమృతపు; సరిత్ = ప్రవాహములో; అవగాహనంబునను = స్నానము చేయుట వలన; సంస్మృతి = సంసార; తాపమున్ = బాధను; వాసి = పోగొట్టుకొని; క్రమ్మఱిందిరుగదు = మరలిరాదు; బ్రహ్మమున్ = పరబ్రహ్మమును; కనిన = దర్శించిన; ధీరుని = విద్వాంసుని; భంగిన్ = వలెను; పయోరుహోదరా = నారాయణ {పయోరుహోదరుడు - పయోరుహము (పద్మము) ఉదరమున కలవాడు, విష్ణువు}.

భావము:

"శ్రీహరీ! సంసార దుఃఖం అనే భయంకరమైన కార్చిచ్చుకు చిక్కి మా మనస్సు అనే ఏనుగు తపించి దప్పిగొన్నది. ఇప్పుడు నీ పవిత్ర గాథలనే అమృత ప్రవంతిలో మునిగి తేలి సంసార తాపాన్ని పోగొట్టుకున్నది. పరబ్రహ్మతో ఐక్యాన్ని సంపాదించిన ధీరునివలె ఆ నదిలో నుండి తిరిగి బయటికి రావటం లేదు."

4-188-వ.

యజమాని యగు ప్రసూతి యిట్లనియె.

టీకా:

యజమాని = యజమానుని భార్య; అగు = అయిన; ప్రసూతి = ప్రసూతి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

యజమానుని భార్య అయిన ప్రసూతి ఇలా అన్నది.

4-189-చ.

"**కర** చరణాదికాంగములు **కల్గి**యు మస్తము లేని మొండెముం

పరువడి నొప్పకున్న గతిఁ **పంక**జలోచన! నీవు లేని య

ధ్వరము ప్రయాజలం గలిగి **తద్ద**యు నొప్పక యున్న దీ యెడన్

హరి! యిటు నీదు రాక శుభ **మయ్యె** రమాధిప! మమ్ముఁ గావవే."

టీకా:

కర = చేతులు; చరణ = కాళ్ళు; ఆది = మొదలైన; అంగములు = అవయవములు; కల్గియు = ఉండియు; మస్తము = తల; లేని = లేని; మొండెమున్ = మొండెము; పరువడి = చక్కగా; ఒప్పకున్న = శోభిల్లకున్న; గతిన్ = విధముగ; పంకజలోచన = నారాయణ (పంకజలోచనుడు - పద్మములవంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు); నీవు = నీవు; లేని = లేని; అధ్వరము = యజ్ఞము; ప్రయాజలన్ = యజ్ఞపరికరములను; కలిగి = కలిగి ఉన్నప్పటికిని; తద్దయున్ = మిక్కిలి; ఒప్పక = శోభలేక; ఉన్నది = ఉన్నది; ఈ = ఈ; ఎడన్ = సమయము నందు; హరి = నారాయణ; ఇటు = ఈ విధముగ; నీదు = నీ యొక్క; రాక = వచ్చుట; శుభము = మంచిది; అయ్యెన్ = అయినది; రమాధిప = నారాయణ (రమాధిప - రమ (లక్ష్మీదేవి) యొక్క అధిప (భర్త), విష్ణువు); మమ్మున్ = మమ్ములను; కావవే = రక్షింపుము.

భావము:

"కాళ్ళు, చేతులు మొదలైన అవయవాలు అన్నీ ఉన్నా తలలేని మొండెము శోభిల్లదు. అలాగే ప్రయాజలు మొదలైన ఇతర అంగాలెన్ని ఉన్నా నీవు లేని యజ్ఞం శోభిల్లలేదు. ఇప్పటి నీ రాక శుభదాయకం. మాధవా! మమ్ము కాపాడు."

4-190-వ.

లోకపాలకు లిట్లనిరి.

టీకా:

లోకపాలకులు = లోకపాలకులు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

లోకపాలకులు ఇలా అన్నారు.

4-191-సీ.

"దేవాధిదేవ! యీ దృశ్యరూపంబగు-
సుమహిత విశ్వంబుఁ జూచు ప్రత్య
గాత్మభూతుండ వై నట్టి నీవు నసత్య-
కాశ రూపంబులై గలుగు మామ
కేంద్రియంబులచేత నీశ్వర! నీ మాయ-
నొందించి పంచభూతోపలక్ష్మి
తంబగు దేహి విధంబునఁ గానంగఁ-
బడుదువు గాని యేర్పడిన శుద్ధ

4-191.1-తే.

సత్త్వగుణ యుక్తమైన భాష్వత్స్వరూప
ధరుడవై కానఁబడవుగా? పరమపురుష!
యవ్యయానంద! గోవింద! యట్లు గాక
యైనయ మా జీవనము లింక నేమి కలవు?"

టీకా:

దేవాధిదేవ = నారాయణ (దేవాధిదేవ - దేవతలకే అధిదేవత, విష్ణువు); ఈ = ఈ; దృశ్య = కనబడెడి;
రూపంబున్ = రూపము; అగు = అయినట్టి; సు = మంచి; మహిత = మహిమకలగిన; విశ్వంబున్ =
జగమును; చూచు = చూసెడి; ప్రత్యగాత్మభూతుండవు = ప్రత్యగాత్మభూతుడవు; ఐనట్టి = అయినట్టి;

నీవు = నీవు; అసత్ = సత్యముకాని; ప్రకాశ = ప్రకాశము యొక్క; రూపంబులు = రూపులము; ఐ =
 అయ్యి; కలుగు = ఉండెడి; మామక = మాయొక్క; ఇంద్రియంబుల = ఇంద్రియముల; చేతన్ = చేత;
 ఈశ్వర = నారాయణ; నీ = నీ; మాయన్ = మాయను; ఒందించి = చెంది; పంచభూత =
 పంచభూతములందు; ఉపలక్షితంబు = ప్రవర్తించునది; అగు = అయిన; దేహి = దేహముకలవాని;
 విధంబునన్ = విధముగ; కానంగబడుదువు = కనబడెదవు; కాని = కాని; ఏర్పడిన = సిద్ధించిన;
 శుద్ధ = పరిశుద్ధమైన.
 సత్త్వగుణ = సత్త్వగుణముతో; యుక్తము = కూడినది; ఐన = అయినట్టి; భాస్వత్ = ప్రకాశవంతమైన;
 రూప = రూపము; ధరుడవు = ధరించినవాడవు; ఐ = అయ్యి; కానబడవుగా = కనబడవుకదా;
 పరమపురుష = నారాయణ {పరమపురుషుడు - సర్వమునకు పరమము (అతీతము) యైన
 పురుషుడు, విష్ణువు}; అవ్యయానంద = నారాయణ {అవ్యయానంద - అవ్యయము (తగ్గిపోని)
 ఆనందము కలవాడు వాడు, విష్ణువు}; గోవింద = నారాయణ {గోవింద - గోవులకు ఒడయుడు};
 అట్లుగాన = అందుచేత; ఎనయన్ = పొందుటకు; మా = మా యొక్క; జీవనములన్ =
 జీవితములలో; ఇంక = ఇంకను; ఏమి = ఏమి; కలవు = ఉన్నది.

భావము:

"దేవాదిదేవా! ఈ కనిపించే విశ్వాన్ని నీవు వేరుగా ఉండి చూస్తావు. నీవు బహిర్ముఖులైన మా
 ఇంద్రియాలకు పంచభూతోపలక్షితమైన జీవివలె కనిపిస్తావు. ఇదంతా నీ మాయా విలాసం. ఓ
 అవ్యయానందా! గోవిందా! పురుషోత్తమా! శుద్ధ సత్త్వ గుణంతో కూడిన నీ రూపాన్ని మాకు
 చూపించవు. ఏమి బ్రతుకులయ్యా మావి?"

4-192-వ.

యోగీశ్వరు లిట్లనిరి.

టీకా:

యోగీ = యోగులలో; ఈశ్వరులు = శ్రేష్ఠులు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

యోగీశ్వరులు ఇలా అన్నారు.

4-193-^{సీ}.

"విశ్వాత్మ! నీ యందు వేఱుగా జీవులఁ-

గనఁ డెవ్వఁ; డటు వానికంటెఁ బ్రియుండు

నీకు లేఁ; డయినను నిఖిల విశ్వోద్భవ-

స్థితి విలయంబుల కతన దైవ

సంగతి నిర్భిన్న సత్త్వాది గుణవిశి-

ష్టాత్మీయ మాయచే నజ భవాది

వివిధ భేదము లొందుదువు స్వస్వరూపంబు-

నం దుండుదువు; వినిహత విమోహి

4-193.1-తే.

వగుచు నుండువు గద; ని న్ననన్యభక్తి

భృత్యభావంబుఁ దాల్చి సంప్రీతిఁ గొల్చు

మమ్ము రక్షింపవే; కృపామయ! రమేశ!

పుండరీకాక్ష! సంతతభువనరక్ష!"

టీకా:

విశ్వాత్మ = నారాయణ (విశ్వాత్మ - విశ్వమే ఆత్మ(స్వరూపము)గా కలవాడు, విష్ణువు); నీ = నీ; అందు

= నుండి; వేఱుగా = ఇతరము అగునట్లు; జీవులన్ = సమస్తజీవములను; కనడు = చూడడు;

ఎవ్వడు = ఎవడో; అటువాని = అటువంటివాని; కంటెన్ = కంటె; ప్రియుండు = ఇష్టుడు; = నీకున్ =

నీకు; లేడు = లేడు; అయినను = అయినప్పటిటకీ; నిఖిల = సమస్తమైన; విశ్వ = భువన; ఉద్భవ =

సృష్టి; స్థితి = స్థితి; విలయంబుల = లయముల; కతన = కోసము; దైవ = దైవత్వ; సంగతిన్ =

కూడుటచేత; నిర్భిన్న = నశించని; సత్త్వాదిగుణ = త్రిగుణములతో (సత్త్వాది - సత్త్వ రజస్తమో

గుణములు అనెడి త్రిగుణములు; విశిష్ట = ప్రత్యేకమైన; ఆత్మీయ = స్వంత; మాయన్ = మాయ; చేన్ = చేత; అజ = బ్రహ్మదేవుడు; భవ = శివుడు; ఆది = మొదలైన; వివిధ = రకరకముల; భేదములన్ = భేదములుకల రూపములను; ఒందుదువు = పొందుతావు; స్వ = స్వంత; స్వరూపంబున్ = స్వరూపము; అందున్ = లోను; ఉండుదువు = ఉంటావు; వినిహత = బాగుగాపోగొట్టబడిన; విమోహివి = మోహము కలిగినవాడవు; అగుచున్ = అవుతూ; ఉండువు = ఉంటావు; కదా = కదా. నిన్ను = నిన్ను; అనన్య = అనితరమైన; భక్తిన్ = భక్తితో; భృత్యు = సేవక; భావంబున్ = భావమును; తాల్చి = ధరించి; సంప్రీతిన్ = మిక్కిలిప్రీతితో; కొల్చు = సేవించు; మమ్మున్ = మమ్ములను; రక్షింపవే = కాపాడుము; కృపామయ = దయామయ; రమేశ = నారాయణ {రమేశ - రమ (లక్ష్మీదేవి) యొక్క ఈశ (భర్త), విష్ణువు}; పుండరీకాక్ష = నారాయణ {పుండరీకాక్ష - పుండరీకము (పద్మము)ల వంటి కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు}; సంతతభువనరక్ష = నారాయణ {సంతతభువనరక్ష - సంతత (ఎల్లప్పుడు) భువన (జగత్తును) రక్ష (రక్షించువాడు), విష్ణువు}.

భావము:

"ఓ విశ్వస్వరూపా! ఈ విశ్వంలోని జీవులను నీకంటే వేరుగా చూడనివాడు నీకు మిక్కిలి ఇష్టుడు. నీవు లోకాల సృష్టి, స్థితి, లయల కోసం బ్రహ్మ, విష్ణువు, శివుడు మొదలైన అనేక భేదాలను పొందుతావు. సత్త్వరజస్తమస్సులనే వేరు వేరు గుణాలతో కూడిన నీ మాయవల్ల ఇలా చేస్తూ స్వస్వరూపాన్ని ధరిస్తూ ఉంటావు. ఓ కరుణామయా! కమలాప్రియా! కమలనయనా! నిరంతర నిఖిల భువన రక్షా! భృత్యభావంతో, అత్యంతానురక్తితో అనన్య భక్తితో నిన్ను సేవించే మమ్ము కాపాడు."

4-194-వ.

శబ్దబ్రహ్మ యిట్లనియె.

టీకా:

శబ్దబ్రహ్మ = శబ్దబ్రహ్మ {శబ్దబ్రహ్మ - ఆకాశ మనబడు దేవుడు, పరా పశ్యంతి మధ్యమ వైఖరి అనబడు నాలుగు వాక్యులుగ శబ్దబ్రహ్మ ఉచ్చరింపబడును}; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

శబ్దబ్రహ్మ ఇలా అన్నారు.

4-195-చ.

"హరి! భవదీయ తత్త్వము సమంచితభక్తి నెఱుంగ నేను నా
సరసిజ సంభవాదులును జాలము; సత్త్వగుణాశ్రయుండవున్
బ్రుడవు నిర్గుణుండవును బ్రహ్మమునై తగు నీకు నెప్పు నిం
దఱముఁ జతుర్విధార్థ ఫలద్రాయక! మ్రొక్కెద మాదరింపవే."

టీకా:

హరి = నారాయణ; భవదీయ = నీ యొక్క; తత్త్వము = స్వరూపము; సమ = చక్కగా; అంచిత =
ఒప్పుతున్న; భక్తిన్ = భక్తితో; ఎఱుంగన్ = తెలియుటకు; నేనున్ = నేను; ఆ = ఆ; సరసిజసంభవ =
బ్రహ్మదేవుడు; ఆదులును = మొదలైనవారమును; చాలము = సమర్థులము కాము;
సత్త్వగుణాశ్రయుండవున్ = నారాయణుడవు (సత్త్వ గుణాశ్రయుండు - సత్త్వగుణములను
ఆశ్రయించి యుండువాడు, విష్ణువు); పరుడవు = నారాయణుడవు (పరుడవు - సమస్తమునకు
పరము (అతీతము) యైనవాడు, విష్ణువు); నిర్గుణుండవును = నారాయణుడవు (నిర్గుణుడు -
సత్త్వాది త్రిగుణములను లేనివాడు, విష్ణువు); బ్రహ్మమున్ = నారాయణుడవు (బ్రహ్మము -
పరబ్రహ్మ స్వరూపుడు, విష్ణువు); ఐ = అయ్యి; తగు = తగిన; నీకున్ = నీకు; ఎప్పును = ఎప్పుడును;
ఇందఱమును = మేమందఱము; చతుర్విధఫలప్రదాయక = నారాయణ (చతుర్విధ ఫల ప్రదాయక
- చతుర్విధ (నాలుగు విధములైన) ఫల (పురుషార్థములను, 1ధర్మ 2అర్థ 3కామ 4మోక్షములను)
ప్రదాయక (చక్కగా నిచ్చువాడు), విష్ణువు); మ్రొక్కెదము = నమస్కరించెదము; ఆదరింపవే =
ఆదరింపుము.

భావము:

"హరి! నీ అసలైన రహస్యాన్ని గ్రహించటానికి ఉత్తమ భక్తియుక్తులమైన నేనుగాని, బ్రహ్మ
మొదలైనవారు గాని సమర్థులం కాదు. నీవు సత్త్వగుణానికి నిలయమైనవాడవు. పరాత్పరుడవు.

నిర్గుణుడవు. పరబ్రహ్మ స్వరూపుడవు. ధర్మార్థ కామ మోక్షాలనే నాలుగు విధాలైన పురుషార్థ ఫలాలను నీవు ప్రసాదిస్తావు. అటువంటి నీకు మేమంతా సంతతం నమస్కరిస్తున్నాము. మమ్ము ఆదరించు."

4-196-వ.

అగ్నిదేవుం డిట్లనియె.

టీకా:

అగ్నిదేవుండు = అగ్నిదేవుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికినను.

భావము:

అగ్నిదేవుడు ఇలా అన్నాడు.

4-197-మ.

"హవరక్షా చరణుండ వై నెగడు దీ; వయ్యగ్నిహోత్రాది పం
చవిధంబున్ మఱి మంత్రపంచక సుసృష్టంబై తగంబొల్చు నా
హవరూపం బగు నీకు మ్రొక్కెదను; నీ యాజ్ఞన్ భువిన్ హవ్యముల్
సవనవ్రాతములన్ వహింతు హరి! యుష్మత్తేజముం బూనుచున్."

టీకా:

హవ = యజ్ఞమును; రక్షా = రక్షించుటను; ఆచరణుండవు = చేయవాడవు; ఐ = అయ్య; నెగడుదువు = అతిశయించుదువు; ఈవ = నీవే; అగ్నిహోత్రాది = అగ్నిహోత్రది {అగ్నిహోత్రాది పంచకము- 1
అగ్నిహోత్రము 2 హవిస్సు 3 వేదిక 4 నేయి 5 హోమము చేయువాడు}; పంచ = ఐదు (5); విధంబున్ = విధములును; మఱి = మరియు; మంత్రపంచక = ఐదు (5) మంత్రములుచే; సు = చక్కగా; సృష్టంబు = చేయబడినది; ఐ = అయ్య; తగన్ = చక్కగా; పొల్చు = విలసిల్లు; ఆ = ఆ; హవ = యజ్ఞ; రూపంబు = స్వరూపము; అగు = అయిన; నీకున్ = నీకు; మ్రొక్కెదను = నమస్కరించెదను; నీ = నీ యొక్క; ఆజ్ఞన్ = ఆజ్ఞతో; భువిన్ = లోకమున; హవ్యముల్ = హవ్యము {హవ్యము - అగ్నిహోత్రమున వేల్చుటకు

ఇగిర్చిన అన్నము,నేయి; సవనవ్రాతములన్ = యజ్ఞమందలి స్తోత్రముల సమూహములు;
వహింతు = నిర్వహింతును; హరి = నారాయణ; యుష్మత్ = నీ యొక్క; తేజమున్ = తేజమును;
పూనుచున్ = ధరించి.

భావము:

"హరీ! నీవు యజ్ఞాలను రక్షిస్తావు. ఐదు అగ్నిహోత్రాలు, ఐదు మంత్రాలు గల యజ్ఞమూర్తివి నీవే.
నీవు హోమస్వరూపుడవు. నీ తేజస్సును దాల్చి నీ ఆజ్ఞానుసారం నేను యజ్ఞాలలో
హోమద్రవ్యాలైన హవ్యాలను ధరిస్తున్నాను."

4-198-వ.

దేవత లిట్లనిరి.

టీకా:

దేవతలు = దేవతలు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

దేవతలు ఇలా అన్నారు.

4-199-మ.

"మును కల్పాంతమునందుఁ గుక్షి నఖిలంబున్ దాచి యేకాకివై
జనలోకోపరి లోకవాసులును యుష్మత్తత్వమార్గంబు చిం
తనముం జేయఁ బయోధియందు నహిరాట్టల్పంబునం బవ్వళిం
చిన నీ రూపము నేఁడు చూపితివి లక్ష్మీనాథ! దేవోత్తమా!"

టీకా:

మును = పూర్వము; కల్పాంతము = కల్పము యొక్క అంతము; అందున్ = సమయము నందు;
కుక్షిన్ = కడుపులో; అఖిలంబున్ = సమస్తమును; దాచి = దాచి; ఏకాకివి = ఉన్నవాడవు ఒక్కడవే;
ఐ = అయ్యి; జనలోక = జనలోకము; ఉపరి = పైనున్న; లోక = లోకముల నుండు; వాసులును =
వసించువారును; యుష్మత్ = నీ యొక్క; తత్త్వమార్గంబున్ = తత్త్వ విధానమును; చింతనమున్ =
ఆలోచన; చేయన్ = చేయగా; పయోధి = సముద్రము; అందున్ = లో; అహిరాట్ = శేష {అహిరాట్టు -
అహి (సర్పము) లందు రాట్టు (రాజు), ఆదిశేషుడు}; తల్పంబునన్ = శయ్య యందు; పవ్వళించిన =
శయనించిన; నీ = నీ యొక్క; రూపమున్ = స్వరూపమును; నేడు = ఈవేళ; చూపితివి =
చూపించితివి; లక్ష్మీనాథ = విష్ణుమూర్తి; దేవోత్తమా = దేవతలలో ఉత్తముడ.

భావము:

"శ్రీపతీ! దేవాధిదేవా! పూర్వం ప్రళయకాలంలో సర్వాన్ని కడుపులో దాచుకొని నీవు ఒంటరిగా
ఉన్నప్పుడు జనలోకానికన్నా పైలోకాలలో ఉండే సిద్ధపురుషులు నీ సత్య స్వరూపాన్ని మనస్సులో
మననం చేయగా ఆనాడు పాలసముద్రం మధ్యలో పన్నగరాజు తల్పంపై పవ్వళించి ఉన్న నీ దివ్య
స్వరూపాన్ని ఈనాడు మళ్ళీ మాకు చూపించావు."

4-200-వ.

గంధర్వు లిట్లనిరి.

టీకా:

గంధర్వులు = గంధర్వులు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

గంధర్వులు ఇలా అన్నారు.

4-201-మ.

"హర పంకేజభ వామరాదులు మరీఞ్చాదిప్రజానాథు లో
యరవిందాక్ష! రమాహృదీశ! భవదీయాంశాంశ సంభూతులై
పరగం దావకలీలయై నెగడు నీ బ్రహ్మాండమున్; దేవ! యీ
శ్వర! నీ కే మతిభక్తి మ్రొక్కెదము దేవాధీశ! రక్షింపుమా."

ఇది (గంధర్వు లిట్లనిరి క్రింద రెండవ పద్యంగా) ఒకానొక ప్రతిని జాపట్టెడి..

4-201.1/1-మ.

భవదంశాంశజ లీ మరీచిముఖరుల్ బ్రహ్మమరేంద్రాదిజా
ధవముఖ్యుల్ దివిషద్గణంబుఁ బరమాత్మా! నీకు విశ్వంబు ను
త్సవలీలాకరకందుకోపమము నాథా! వేదశాఖాశిఖా
స్తవనీయాంఘ్రికి నీ కొనర్తుము నమస్తారంబు లశ్రాంతమున్.

టీకా:

హర = శివుడు; పంకేజభవ = బ్రహ్మదేవుడు; అమర = దేవతలు; ఆదులు = మొదలగువారు; మరీచి
= మరీచి; ఆది = మొదలగు; ప్రజానాథులు = ప్రజాపతులు; ఓ = ఓ; అరవిందాక్ష = విష్ణుమూర్తి;
రమాహృదీశ = విష్ణుమూర్తి; భవదీయ = నీ యొక్క; అంశ = భాగములో; అంశ = భాగమున;
సంభూతులు = జనించినవారు; పరగన్ = ప్రసిద్ధముగ; తావక = నీ యొక్క; లీల = లీలకొరకు; ఐ =
అయ్యి; నెగడున్ = వర్ధిల్లును; ఈ = ఈ; బ్రహ్మాండమున్ = బ్రహ్మాండమును; దేవ = హరి; ఈశ్వర =
హరి; నీకున్ = నీకు; ఏము = మేము; అతి = మిక్కిలి; భక్తిన్ = భక్తితో; మ్రొక్కెదము =
నమస్కరించెదము; దేవాధీశా = హరీ {దేవాధీశుడు - దేవతలకు ప్రభువు, విష్ణువు}; రక్షింపుమా =
కాపాడుము.

భావము:

"కమలలోచనా! లక్ష్మీహృదయేశ్వరా! దేవా! ఈశ్వరా! దేవతకు ప్రభువైన శ్రీహరీ! శివుడు, బ్రహ్మ
మొదలైన దేవతలు, మరీచి మొదలైన ప్రజాపతులు నీ అంశాంశాలచేత జన్మించారు. ఈ
బ్రహ్మాండం నీ క్రీడా మందిరం. నీకు పరమభక్తితో ప్రణమిల్లుతున్నాము. మమ్మల్ని పాలించు."

4-202-వ.

విద్యాధరు లిట్లనిరి.

టీకా:

విద్యాధరులు = విద్యాధరులు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

విద్యాధరులు ఇలా అన్నారు.

4-203-నీ.

"నళినాక్ష! విను; భవన్మాయా వశంబున-

దేహంబుఁ దాల్చి తద్దేహమందు

నాత్మ నహమ్మ మేత్యభిమానమును బొంది-

పుత్ర జాయా గృహ క్షేత్ర బంధు

ధన పశు ముఖ వస్తుతతుల సంయోగ వి-

యోగ దుఃఖంబుల నొందుచుండు

ధృతి విహీనుఁడు నసద్విషయాతిలాలసు-

క్షతి దుష్టమతియు నై నట్టివాఁడు

4-203.1-తే.

దవిలి భవదీయ గుణ సత్కథావిలోలుఁ

డయ్యెనేనియు నా త్తమోహంబు వలనఁ

బాసి వర్తించు విజ్ఞానపరత గలిగి

చిరదయాకార! యిందిరాచిత్తచోర!"

టీకా:

నళినాక్ష = హరి {నళినాక్షుడు - నళినము (పద్మము) వంటి అక్షుడు (కన్నులు కలవాడు), విష్ణువు};
విను = వినుము; భవత్ = నీ యొక్క; మాయన్ = మాయ; వశంబునన్ = లొంగుటచేత; దేహంబున్
= శరీరమును; దాల్చి = ధరించి; తత్ = ఆ; దేహము = శరీరము; అందున్ = లో; ఆత్మన్ = మనసులో;
అహం = నేను; మమ = నాది; ఇతి = అని; అభిమానమును = గర్వమును; పొంది = పొంది; పుత్ర =
పుత్రులు; జాయా = భార్య; గృహ = గృహములు; క్షేత్ర = భూములు; బంధు = బంధువులు; ధన =
సంపదలు; పశు = పశువులు; ముఖ = మొదలగు; వస్తు = పదార్థముల; తతులు = సమూహముల;
సంయోగ = సంయోగములు; వియోగ = వియోగములవలన; దుఃఖంబులన్ = దుఃఖములను;
ఒందుచుండు = పొందుతుండును; ధృతి = ధైర్యము; విహీనుడు = లేనివాడు; అసత్ = అసత్యమైన;
విషయా = విషయార్థములందు; అతి = మిక్కిలి; లాలసుడు = ఆసక్తిచెందువాడు; అతి = మిక్కిలి;
దుష్టమతి = చెడ్డ; మతియున్ = హదయముకలవాడు; ఐనట్టి = అయినటువంటి; వాడు = వాడు;
తవిలి = పూని; భవదీయ = నీ యొక్క; గుణ = గుణములు; సత్ = మంచి; కథా = కథల యందు;
విలోలుడు = మిక్కిలి వర్తించువాడు; అయ్యెనేనియున్ = అయినప్పటికి; ఆ = ఆ; తమో = తమస్సు;
మోహంబు = మోహముల; వలన = వలన; పాసి = విడిచి; వర్తించు = వర్తించును; విజ్ఞాన =
విజ్ఞానము యందు; పరతన్ = ఆసక్తి; కలిగి = కలిగుండి; చిరదయాకార = హరి {చిరదయాకార -
చిర (మిక్కిలి) దయ (కృప)కి స్వరూపమైనవాడు, విష్ణువు}; ఇందిరాచిత్తచోర = హరి
{ఇందిరాచిత్తచోర - ఇందిర (లక్ష్మీదేవి) చిత్తము (మనసు)ను చోరుడు (దొంగిలించినవాడు),
విష్ణువు}.

భావము:

"కమలనయనా! విను. నీ మాయకు వశుడై మానవుడు దేహం ధరించి, ఆ దేహంపై 'నేను, నాది'
అని ఆసక్తి పెంచుకుంటాడు. కొడుకు, భార్య, ఇల్లు, పొలము, చుట్టాలు, ధనం, పశువులు మొదలైన

వాటి సంయోగ వియోగాల వల్ల దుఃఖిస్తాడు. దయామయా! లక్ష్మీప్రియా! అలాంటి ధైర్యహీనుడు, ఇంద్రియాధ్యక్షులలో మిక్కిలి ఆసక్తి కలవాడు, చెడ్డ మనస్సు కలవాడు కూడా నీ గుణాలకు సంబంధించిన సత్యధలను వింటే ఆ అజ్ఞానం తొలగిపోయి విజ్ఞానం పొందుతాడు.

4-204-వ.

బ్రాహ్మణజనంబు లిట్లనిరి "దేవా! యీ క్రతువును, హవ్యంబును, నగ్నియు, మంత్రంబులును, సమిద్ధర్భాపాత్రంబులును, సదస్యులును, ఋత్విక్కులును, దంపతులును, దేవతలును, నగ్నిహోత్రంబులును, స్వధయు, సోమంబును, నాజ్యంబును, బశువును నీవ; నీవు దొల్లి వేదమయ సూకరాకారంబు ధరియించి దంష్ట్రాదండంబున వారణేంద్రంబు నళినంబు ధరియించు చందంబున రసాతలగత యైన భూమి నెత్తితి; వట్టి యోగిజనస్తుత్యుండవును, యజ్ఞక్రతురూపకుండవును నైన నీవు పరిభ్రష్టకర్ములమై యాకాంక్షించు మాకుం బ్రసన్నుండ వగుము; భవదీయ నామకీర్తనంబుల సకల యజ్ఞ విఘ్నంబులు నాశంబునొందు; నట్టి నీకు నమస్కరింతుము."

టీకా:

బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణులు యైన; జనులు = వారు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి; దేవా = భగవంతుడ; ఈ = ఈ; క్రతువును = యజ్ఞమును; హవ్యంబును = హవ్యము; అగ్నియు = అగ్ని; మంత్రంబులును = మంత్రములు; సమ = చక్కటి; ఇద్ధ = ప్రసిద్ధమైన; దర్భా = దర్భలు; పాత్రంబులును = పాత్రలును; సదస్యులును = సదస్యులును; ఋత్విక్కులును = ఋత్విక్కులు; దంపతులును = యజమాన దంపతులు; దేవతలును = దేవతలు; అగ్నిహోత్రంబులును = అగ్నిహోత్రములు; స్వధయు = స్వధ {స్వధ - తనను తాను ధరించి పోషించునది, పితృదేవతల ఆహారము}; సోమంబును = సోమరసము; ఆజ్యంబును = నెయ్యి; పశువును = బలిపశువు; నీవ = నీవే; నీవు = నీవు; తొల్లి = పూర్వము; వేద = వేదముతో; మయ = నిండిన; సూకర = వరాహ; ఆకారంబు = రూపము; ధరియించి = ధరించి; దంష్ట్రా = కోరలు అనేడి; దండంబునన్ = కోలతో; వారణ = ఏనుగులలో; ఇంద్రంబున్ = శ్రేష్ఠమైనది; నళినంబున్ = తామరపూలను; ధరియించు = ధరించు; చందంబునన్ = విధముగ; రసాతల = రసాతలము, పాతాళము నకు; గత = పోయినది; ఐన = అయిన; భూమిని = భూమిని; ఎత్తితివి = ఎత్తావు; అట్టి = అటువంటి; యోగి = యోగులైన; జన =

వారిచేత; స్తుత్యుండవును = స్తుతింపబడువాడవు; యజ్ఞ = యజ్ఞము యందలి; క్రతు = కర్మముల;
 రూపుండవు = రూపము కలవాడవు; ఐన = అయిన; నీవు = నీవు; పరిభ్రష్ట = మిక్కిలి చెడ్డ;
 కర్ములము = పనులు చేయువారము; ఐ = అయ్యి; ఆకాంక్షించు = కోరుతున్న; మాకున్ = మాకు;
 ప్రసన్నుండవు = దయ కలవాడవు; అగుము = అగుము; భవదీయ = నీ యొక్క; నామ =
 నామములను; సంకీర్తనంబులన్ = చక్కగా కీర్తించుటవలన; సకల = సమస్తమైన; యజ్ఞ = యజ్ఞము
 యొక్క; విఘ్నంబులు = ఆటంకములు; నాశంబున్ = నాశనమును; ఒందున్ = పొందును; అట్టి =
 అటువంటి; నీకున్ = నీకు; నమస్కరింతుము = నమస్కరించెదము.

భావము:

బ్రాహ్మణులు ఇలా అన్నారు. "దేవా! ఈ యజ్ఞం, ఇందులోని హవ్యం, అగ్ని, మంత్రాలు, సమిధలు, దర్భలు, పాత్రలు, సదస్యలు, ఋత్విక్కులు, దంపతులు, దేవతలు, అగ్నిహోత్రాలు, స్వధ, సోమరసం, నెయ్యి, యజ్ఞపశువు - అన్నీ నీవే. నీవు పూర్వం వేదస్వరూపమైన ఆదివరాహరూపం ధరించి, ఏనుగు తన దంతంతో పద్మాన్ని పైకి ఎత్తినట్లు నీ కోరకొనతో పాతాళంనుండి భూమిని పైకి లేవనెత్తావు. యోగులు నిన్ను స్తుతిస్తారు. నీవు యజ్ఞస్వరూపుడవు. వేదకర్మలు ఆచరింపక భ్రష్టులమైన మాపై దయ చూపు. నీ నామాన్ని సంస్తుతిస్తే యజ్ఞాలలో సంప్రాప్తించే సమస్త విఘ్నాలు సమసిపోతాయి. అటువంటి నీకు నమస్కరిస్తున్నాము.

4-205-క.

అని తన్ను సకల జనములు

వినుతించిన హరి భవుండు విఘ్నము గావించి

చినయా దక్షుని యజ్ఞము

ఘనముగఁ జెల్లించెఁ గౌఠఁత గ్రాకుండంగన్.

టీకా:

అని = అని; తన్నున్ = తనను; సకల = సమస్తమైన; జనములున్ = వారు; వినుతించినన్ = స్తుతి చేయగ; హరి = నారాయణుడు; భవుండు = శివుడు; విఘ్నమున్ = అంతరాయము; కావించిన =

కలిగించిన; ఆ = ఆ; దక్షుని = దక్షుని; యజ్ఞము = యాగమును; ఘనముగన్ = గొప్పగ; చెల్లించెన్ = పూర్తి చేయించెను; కొఱత = కొరత; కాకుండగన్ = లేకుండగా.

భావము:

అని ఈ విధంగా సమస్త జనులూ తనను స్తుతించగా విష్ణుమూర్తి ప్రసన్నుడై శివుడు ధ్వంసం చేసిన దక్షుని యజ్ఞాన్ని ఏ కొరత లేకుండ చక్కగా పూర్తి చేయించాడు.

4-206-క.

సకలాత్ముడు దా నగుటను

సకల హవిర్భోక్త యయ్య జలజాక్షుండుం

బ్రకటస్వభాగమున న

య్యకళంకుడు తృప్తి బొంది అనె దక్షునితోన్.

టీకా:

సకల = సమస్తమును; ఆత్ముడు = తానైనవాడు; తాన్ = తాను; అగుటను = అగుటచేత; సకల = సమస్త; హవిన్ = హవిస్సులకు; భోక్త = భుజించువాడు; అయ్యన్ = అయినప్పటికిని; జలజాక్షుండు = హరి {జలజాక్షుడు - జలజము (పద్మము) వంటి అక్షుడు (కన్నులు కలవాడు), విష్ణువు}; ప్రకటన్ = ప్రసిద్ధముగ; స్వ = తన; భాగమునను = భాగముతోనే; ఆ = ఆ; అకళంకుడు = మచ్చ లేనివాడు; తృప్తిన్ = సంతృప్తిని; పొంది = పొంది; అనె = అనెను; దక్షుని = దక్షుని; తోన్ = తోటి.

భావము:

తాను సకలాంతర్యామియై సకల హవిస్సులను భుజించేవాడై కూడ తన భాగమైన త్రికపాల పురోడాశం మంత్రంతోనే తృప్తిపడి దక్షునితో ఇలా అన్నాడు.

4-207-వ.

"అనఘా! యేనును బ్రహ్మయు శివుండు నీ జగంబులకుఁ గారణభూతులము; అందు నీశ్వరుఁడును, నుపద్రష్టయు స్వయంప్రకాశుండు నైన నేను గుణమయం బయిన యాత్మీయ

మాయం బ్రవేశించి జనన వృద్ధి విలయంబులకు హేతుభూతంబు లగు తత్తత్త్రియోచితంబు
 లయిన బ్రహ్మరుద్రాది నామధేయంబుల నొందుచుండు; దట్టి యద్వితీయ బ్రహ్మరూపకుండ నైన
 నా యందు నజ భవాదులను భూతగణంబులను మూఢుం డగువాడు వేఱుగాఁ జూచు;
 మనుజుండు శరీరంబునకుఁ గరచరణాదులు వేఱుగాఁ దలంపని చందంబున మద్భక్తుం
 డగువాఁడు నా యందు భూతజాలంబు భిన్నంబుగాఁ దలంపఁడు; కావున మా మువ్వుర
 నెవ్వండు వేఱు చేయకుండు వాఁడు కృతార్థుం"డని యానతిచ్చిన దక్షుండును.

టీకా:

అనఘా = పుణ్యుడ; ఏనున్ = నేను; బ్రహ్మయు = బ్రహ్మదేవుడు; శివుండున్ = శివుడు; ఈ = ఈ;
 జగంబుల్ = లోకముల; కున్ = కు; కారణభూతులము = కారణము యైనవారము; అందున్ =
 అందులో; ఈశ్వరుండను = ప్రభువును; ఉపద్రష్టయు = పర్యవేక్షకుడను; స్వయంప్రకాశుండును =
 స్వంతమైన ప్రకాశము కలవాడను; ఐన = అయిన; నేను = నేను; గుణ = త్రిగుణ; మయంబున్ =
 కూడినది; అయిన = అయిన; ఆత్మీయ = నా యొక్క; మాయన్ = మాయను; ప్రవేశించి = చేరి; జనన
 = పుట్టుక; వృద్ధి = వృద్ధి; విలయంబుల = విలయముల; కున్ = కు; హేతుభూతంబులు = కారణము
 యైనవి; అగు = అయిన; తత్తత్ = అయా; క్రియా = పనులకు; ఉచితంబులు = తగునవి; అయిన =
 అయిన; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; రుద్ర = శివుడు; ఆది = మొదలగు; నామధేయంబులన్ = పేర్లను;
 ఒందుచున్ = పొందుతూ; ఉండుదు = ఉంటాను; అట్టి = అటువంటి; అద్వితీయ = రెండవది లేనట్టి,
 తిరుగులేని; బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మ; రూపకుండను = రూపము కలవాడను; ఐన = అయిన; నా = నా;
 అందున్ = నుండి; అజ = బ్రహ్మదేవుడు; భవ = శివుడు; ఆదులను = మొదలైనవారిని; భూత = జీవ;
 గణంబులను = జాలములను; మూఢుండు = తెలివిలేనివాడు; అగువాడు = అయినవాడు; వేఱుగా
 = వేరువేరుగా; చూచు = చూచును; మనుజుండు = మానవుడు; శరీరంబున్ = దేహమున; కున్ =
 కు; కర = చేతులు; చరణ = కాళ్ళు; ఆదులు = మొదలగునవి; వేఱుగా = వేరువేరుగా; తలంపని =
 తలచని; చందంబునన్ = వలెనే; మత్ = నా యొక్క; భక్తుండు = భక్తుడు; అగువాడు =
 అయినవాడు; నా = నా; అందున్ = ఎడల; భూత = జీవ; జాలంబున్ = గణములను; భిన్నంబు =
 వేరు; కాన్ = అగునట్లు; తలంపడు = అనుకొనడు; కావునన్ = అందుచేత; మా = మా; మువ్వురన్ =
 ముగ్గురను; ఎవ్వండు = ఎవరైతే; వేఱుచేయకుండు = వేరుగా చూడకుండునో; వాడు = వాడు;

కృతార్థుండు = ప్రయోజనము తీర్చుకొన్నవాడు; అని = అని; ఆనతిచ్చిన = ఉపదేశించగా;
దక్షుండును = దక్షుడును.

భావము:

"పుణ్యాత్ముడా! నేనూ, బ్రహ్మ, శివుడూ ఈ లోకాలకు కారణభూతులం. వారిలో నేను ఈశ్వరుడను, సాక్షిని, స్వయంప్రకాశుడను అయి త్రిగుణాత్మకమైన నా మాయలో ప్రవేశించి సృష్టి స్థితి లయ కార్యాలకు కారణాలైన ఆయా పనులకు బ్రహ్మ రుద్రుడు మొదలైన నామాలను పొందుతాను. నాకంటే వేరైన పరబ్రహ్మ రూపం లేదు. బ్రహ్మ శివుడు మొదలైనవారిని, జీవకోటిని బుద్ధిహీనుడు నాకంటే వేరుగా చూస్తాడు. మనుష్యుడు తన చేతులు, కాళ్ళు మొదలైన అవయవాలను తన శరీరం కంటే వేరుగా చూడనట్లు నా భక్తుడు జీవులను నాకంటే వేరుగా భావింపడు. కనుక మా ముగ్గురిని ఎవడైతే వేరు వేరుగా చూడడో వాడే ధన్యుడు" అని ఉపదేశించగా దక్షుడు...

4-208-క.

విని విష్ణు దేవతాకం

బ్రహ్మగాఁ ద్రికపాలకలిత మగు నా యాగం

బుద్ధగ నవిష్ణుని పద

వనజంబులు పూజ చేసి వారని భక్తిన్.

టీకా:

విని = విని; విష్ణు = విష్ణువు; దేవతాకంబున్ = దేవతగా కలది; అనగాన్ = అన్నట్లుగా; త్రికపాల = మూడు కుండలు; కలితము = కలిగినది; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; యాగంబునన్ = యజ్ఞములో; తగన్ = తగినట్లు; ఆ = ఆ; విష్ణుని = నారాయణుని; పద = పాదములు అనెడి; వనజంబులు = పద్మములు (వనజము - వనము (నీరు) యందు జము (పుట్టినది), పద్మము); పూజ = పూజ; చేసి = చేసి; వారని = హద్దులేని; భక్తిన్ = భక్తితో.

భావము:

(విష్ణువు ఉపదేశాన్ని దక్షుడు) విని విష్ణుదేవతాకమైన త్రికపాల పురోడాశ మనే యజ్ఞాన్ని చేసి
విష్ణుమూర్తి పాదపద్మాలను పరమభక్తితో పూజించాడు.

4-209-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా...

4-210-స్.

అంగప్రధానక యాగంబులను జేసి-

యమరుల రుద్రుని నర్థి బూజ

చేసి విశిష్టేష్ట శిష్టభాగమున ను-

ద్రవసాన కర్మంబుఁ ద్రవిలి తీర్చి

తాను ఋత్విక్కులుఁ దగ సోమపులఁ గూడి-

యవభృథ స్నానంబు లాచరించి

కడఁక నవాప్త సకల ఫలకాముఁడై-

తనరు దక్షునిఁ జూచి ధర్మబుద్ధి

4-210.1-తే.

గ్రలిగి సుఖవృత్తి జీవించుఁగాక యనుచుఁ

బలికి దివిజలు మునులును బ్రాహ్మణులును

జనిరి నిజమందిరముల; కా జలజనయన

భవులు వేంచేసి రాత్మీయ భవనములకు.

టీకా:

అంగ = భాగములతో కూడిన; ప్రధానక = ప్రధానమైనట్టి; యాగంబులను = యష్టాములు; చేసి = వలన; అమరుల = దేవతలను; రుద్రుని = శివుని; అర్ధిన్ = కోరి; పూజ = పూజ; చేసి = చేసి; విశిష్ట = ప్రత్యేకమైన; ఇష్ట = యాగమును; శిష్ట = ప్రధాన; భాగమునను = భాగమున; ఉదవసాన = ఉద్వసానము అనెడి (ఉదవసానము - ఉత్ (నీరు) తో అవసానము (పూర్తి అగునప్పుడు చేయునట్టిది), ఉద్వాసనము); కర్మంబున్ = కర్మములను; తవిలి = పూని; తీర్చి = పూర్తిచేసి; తాను = తాను; ఋత్విక్కులున్ = ఋత్విక్కులు; తగన్ = తగ్గట్లు; సోమపులన్ = సోమయాజులు (సోమపులు - యాగముచేసి అవశిష్టమైన సోమలతరసములు తాగినవారు, సోమయాజులు); కూడి = కూడి; అవభృతస్నానము = యజ్ఞాంతస్నానము; ఆచరించి = చేసి; కడకన్ = పూనికతో; అవాప్త = ప్రాప్తించిన; సకల = సమస్తమైన; ఫల = ఫలించిన; కాముడు = కామములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; తనరు = అతిశయించిన; దక్షునిన్ = దక్షుని; చూచి = చూసి; ధర్మబుద్ధి = ధర్మబుద్ధి; కలిగిన = కలిగి. సుఖ = సుఖమైన; వృత్తిన్ = విధముగ; జీవింతుగాక = జీవించెదవుగాక; అనుచున్ = అంటూ; పలికి = పలికి; దివిజలు = దేవతలు; మునులును = మునులు; బ్రాహ్మణులును = బ్రాహ్మణులు; చనిరి = వెళ్ళిరి; నిజ = తమ; మందిరముల్ = మందిరముల; కున్ = కు; ఆ = ఆ; జలజనయన = విష్ణువు; భవులు = శివుడు; వేంచేసి = వెళ్ళిరి; ఆత్మీయ = స్వంత; భవనముల్ = నివాసముల; కున్ = కు.

భావము:

దక్షుడు అంగప్రధానకాలైన యాగాలను చేసి, దేవతలను, శివుణ్ణి పూజించి, వారి వారి భాగాలను వారికి సమర్పించి, ఋత్విక్కులతోను సోమపానం చేసినవారితోను అవభృథ స్నానం చేసి, యజ్ఞఫలాన్ని సమగ్రంగా పొందాడు. దేవతలు, మునులు, బ్రాహ్మణులు దక్షుని చూచి "ధర్మబుద్ధి కలిగి సుఖంగా జీవించువు గాక!" అని దీవించి తమ తమ గృహాలకు వెళ్ళారు. విష్ణువు, శివుడు తమ తమ మందిరాలకు వెళ్ళారు.

అంత దాక్షాయణి యయిన సతీదేవి పూర్వకళేబరంబు విడిచి హిమవంతునకు మేనక యందు
 జనియించి విలయకాలంబునం బ్రసుప్తం బయిన శక్తి సృష్టికాలంబున నీశ్వరునిఁ బొందు
 చందంబునఁ బూర్వదయితుండగు రుద్రుని వరించె నని దక్షాధ్వర ధ్వంసకుం డగు రుద్రుని
 చరిత్రంబు బృహస్పతి శిష్యుడైన యుద్ధవునకు నెఱింగించె; నతండు నాకుం జెప్పె; నేను నీకుం
 జెప్పి;" తని మైత్రేయుండు వెండియు విదురున కిట్లనియె.

టీకా:

అంత = అంతట; దాక్షాయణి = దక్షుని పుత్రిక; అయిన = అయిన; సతీదేవి = సతీదేవి; పూర్వ = పాత;
 కళేబరంబున్ = శరీరమును; విడిచి = వదలి; హిమవంతునకు = హిమవంతునకు; మేనక = మేనక;
 అందున్ = అందు; జనియించి = పుట్టి; విలయ = ప్రళయ; కాలంబునన్ = సమయము నందు;
 ప్రసుప్తంబు = బాగుగ నిద్రించినది; అయిన = అయిన; శక్తి = శక్తి; సృష్టికాలంబునన్ =
 సృష్టికాలమున; ఈశ్వరుని = శివుని; పొందు = చెందు; చందంబునన్ = విధముగ; పూర్వ =
 పూర్వపు; దయితుండు = ప్రియుడు; అగు = అయిన; రుద్రుని = శివుని; వరించెన్ = వరించెను; అని
 = అని; దక్ష = దక్షుని; అధ్వర = యాగమును; ధ్వంసకుడు = ధ్వంసము చేసినవాడు; అగు = అయిన;
 రుద్రుని = శివుని; చరిత్రంబున్ = వర్తనమును; బృహస్పతి = బృహస్పతి; శిష్యుండు = శిష్యుడు; ఐన =
 అయిన; ఉద్ధవున్ = ఉద్ధవుని; కున్ = కి; ఎఱింగించె = తెలిపెను; అతండు = అతడు; నాకున్ = నాకు;
 చెప్పెన్ = చెప్పెను; నేను = నేను; నీకున్ = నీకు; చెప్పితిన్ = చెప్పాను; అని = అని; మైత్రేయుండు =
 మైత్రేయుడు; వెండియున్ = మరల; విదురున్ = విదురున; కున్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
 అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఆ తరువాత దక్షుని కూతురైన సతీదేవి పూర్వ శరీరాన్ని విడిచి, హిమవంతునకు, మేనకకు
 కుమార్తెగా జన్మించి, ప్రళయకాలంలో ప్రస్తుతమైన శక్తి సృష్టికాలంలో ఈశ్వరుని పొందిన విధంగా
 తన పూర్వభర్త అయిన రుద్రుని వరించింది" అని దక్షయజ్ఞాన్ని ధ్వంసం చేసిన రుద్రుని చరిత్రను
 బృహస్పతి తన శిష్యుడైన ఉద్ధవునకు చెప్పాడు. ఆ ఉద్ధవుడు నాకు చెప్పాడు. నేను నీకు చెప్పాను"
 అని చెప్పి మైత్రేయుడు విదురునితో ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

4-212-క.

"ఈ యాఖ్యానముఁ జదివిన

ధీయుతులకు వినినయట్టి ధీరుల కైశ్వ

రాయుః కీర్తులు గలుగును;

బ్రాయును దురితములు; దొలఁగు భవబంధంబుల్."

టీకా:

ఈ = ఈ; ఆఖ్యానమున్ = కథను; చదివిన = చదివిన; ధీ = బుద్ధిబలముతో; యుతులకు = కూడినవారికి; వినిన = విన్న; అట్టి = అటువంటి; ధీరుల్ = బుద్ధిబలము కలవారి; కిన్ = కి; ఐశ్వర్య = ఐశ్వర్యము; ఆయుస్ = జీవితకాలము; కీర్తులున్ = కీర్తి; కలుగును = కలుగును; పాయును = దూరమగును; దురితములున్ = పాపములు; తొలగున్ = తొలగిపోవును; భవబంధంబుల్ = సంసారబంధములు.

భావము:

"ఈ కథను చదివిన బుద్ధిమంతులకు, విన్న ధీరులకు ఐశ్వర్యం, ఆయువు, కీర్తి లభిస్తాయి. పాపాలు, భవబంధాలు తొలగిపోతాయి."

4-213-వ.

అని వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అని ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

4-214-క.

"విను సనకాదులు నారదుఁ

దును హంసుఁడు నరుణీయు ఋభుఁడు యతియుఁ గమలా

సనజలు నైష్ఠికు లనికే

తను లగుటన్ సాగవయ్యెఁ దద్వంశంబుల్.

టీకా:

విను = వినుము; సనక = సనకుడు; ఆదులు = మొగలగువారు; నారదుడును = నారదుడు;
హంసుడున్ = హంసుడు; అరుణీయు = అరుణి; ఋభుడు = ఋభుడు; యతియున్ = యతియును;
కమలాసనజలు = బ్రహ్మపుత్రులు {కమలాసనుజలు - కమలాసనుడు (పద్మమున ఆసీనుడు,
బ్రహ్మదేవుడు)కి జలు (పుట్టినవారు), బ్రహ్మపుత్రులు}; నైష్ఠికులు = నిష్ఠకలవారికి; అనికేతనులు =
సన్యాసులు {అనికేతనులు - నికేతనములు (నివాసములను) విడిచినవారు, సన్యాసులు}; అగుటన్
= అగుటవలన; సాగవు = సాగనివి; అయ్యెన్ = అయ్యెను; తత్ = వారి; వంశంబుల్ = వంశములు.

భావము:

"విదురా! విను. సనకుడు మొదలైనవారు, నారదుడు, హంసుడు, అరుణి, ఋభుడు, యతి అనే
బ్రహ్మ కుమారులందరూ నైష్ఠికులై గృహస్థులు కాకపోవటం వల్ల వారి వంశాలు కొనసాగలేదు.

4-215-వ.

అధర్మ శాఖలు

మఱియు నధర్మునకు 'మృష'యను భార్య యందు 'దంభుండు'ను, 'మాయ'యను నంగనయుం
బుట్టిరి; అధర్మ సంతానం బగుట వారిరువురును మిథునం బైరి; వారిని సంతాన హీనుండగు
నిర్మతి గైకొనియె; వారలకు 'లోభుండును' 'నికృతి'యను సతియునుం గలిగి మిథునం బైరి; ఆ
మిథునంబునకు 'గ్రోధుండు' 'హింస'యను నంగనయుం బుట్టి మిథునం బైరి; ఆ
మిథునంబునకు 'గలి'యు 'దురుక్తి'యను సతివయుం జన్మించి దాంపత్యంబు గయికొనిరి; ఆ

దంపతులకు 'భయ' 'మృత్యువు'లను మిథునంబు గలిగె; దాని వలన 'యాతన'యు 'నిరయంబు'ను
బుట్టిరి; వీరలు సంసార హేతువగు నధర్మ తరుశాఖ లయి నెగడిరి; వీని శ్రేయస్కాముండగు జనుం
డీషణ్యాత్తంబు ననువర్తింపం జన; దివ్యిధంబునంబ్రతీసర్గంబును సంగ్రహంబున వినిపించితి;
నిప్పుణ్యకథ నెవ్వండేని ముమ్మాటు వినిన నతండు ముమ్మాటికి నిష్పాపుం డగును;"నని చెప్పి;
మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను; అధర్మున్ = అధర్ముని; కున్ = కి; మృష = మృష {మృష - అసత్యము}; అను
= అనెడి; భార్య = భార్య; అందున్ = అందు; దంభుండును = దంభుడు {దంభుడు - దబాయంపు};
మాయ = మాయ; అను = అనెడి; అంగనయున్ = స్త్రీ; పుట్టిరి = జనించిరి; అధర్మ = అధర్మ;
సంతానంబు = సంతానము; అగుటన్ = అగుటచేత; వారు = వారు; ఇరువురును = ఇద్దరును;
మిథునంబున్ = భార్యాభర్తలు; ఐరి = అయిరి; వారిని = వారిని; సంతాన = సంతానము; హీనుండు
= లేనివాడు; అగు = అయిన; నిర్మతి = నిర్మతి {నిర్మతి - అభాగ్యము, ఋతము (సత్యమైనది)
లేనివాడు}; కైకొనియెన్ = తీసుకొనెను; వారలకు = వారికి; లోభుండును = లోభుడు {లోభుడు -
పిసినారి}; నికృతి = నికృతి {నికృతి - వంచన, తిరస్కారము}; అను = అనెడి; సతియునున్ = స్త్రీ; కలిగి
= జనించి; మిథునంబున్ = భార్యాభర్తలు; ఐరి = అయిరి; ఆ = ఆ; మిథునంబున్ = భార్యాభర్తలు;
కున్ = కి; క్రోధుండు = క్రోధుడు {క్రోధుడు - కోపము}; హింస = హింస {హింస - బాధించుట}; అను =
అనెడి; అంగనయున్ = స్త్రీ; పుట్టి = జనించి; మిథునంబున్ = భార్యాభర్తలు; ఐరి = అయిరి; ఆ = ఆ;
మిథునంబున్ = భార్యాభర్తలు; కున్ = కు; కలియు = కలి {కలి - జగడము}; దురుక్తి = దురుక్తి {దురుక్తి
- నింద}; అను = అనెడి; యువతియున్ = స్త్రీ; జన్మించి = పుట్టి; దాంపత్యంబున్ = దాంపత్యమును;
కైకొనిరి = చేపట్టిరి; ఆ = ఆ; దంపతుల్ = దంపతుల; కున్ = కి; భయ = భయము {భయము -
జరగబోవుదాని గురించి ఆందోళన}; మృత్యువులు = మృత్యువులు {మృత్యువు - మరణము}; అను
= అనెడి; మిథునంబున్ = భార్యాభర్తలు; కలిగెన్ = అయిరి; దాని = ఆ మిథునము; వలన = వలన;
యాతనయు = యాతన {యాతన - తీవ్రవేదన}; నిరయంబును = నిరయంబు {నిరయంబు -
నరకము}; పుట్టిరి = పుట్టిరి; వీరలు = వీరు; సంసార = సంసారమునకు; హేతువు = కారణము; అగు
= అయిన; అధర్మ = అధర్మము అనెడి; తరు = వృక్షమునకు; శాఖలు = కొమ్మలు; అయి = అయ్యి;
నెగడిరి = వర్ధిల్లిరి; వీనిన్ = వీటిని; శ్రేయస్ = శుభములను; కాముండు = కోరువాడు; అగు =

అయిన; జనుండు = వాడు; ఈషణ్మాత్రంబునను = కొంచముకూడ; అనువర్తింపను = అనుసరించి
 నడచుట; చనదు = తగినదికాదు; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ; ప్రతిసర్గంబును =
 మన్వాదిస్పృష్టి; సంగ్రహంబున = సంగ్రహముగ; వినిపించితి = చెప్పితిని; ఈ = ఈ; పుణ్య = పుణ్య;
 కథను = కథను; ఎవ్వండేని = ఎవడైనను; ముమ్మాటు = మూడు (3) మారులు; వినిన్ = వినినచో;
 అతండు = అతడు; ముమ్మాటికి = తప్పకుండగ; నిష్పాపుండు = పాపము లేనివాడు; అని = అని;
 చెప్పి = చెప్పి; మఱియును = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఇంకా అధర్మనకు మృష అనే భార్యయందు దంభుడు అనే కుమారుడు, మాయ అనే కుమార్తె
 జన్మించారు. అధర్మ సంతానం కనుక వారిద్దరూ దంపతులయ్యారు. వారిద్దరినీ సంతానం లేని
 నిర్మతి దత్తు చేసుకున్నాడు. ఆ దంపతులకు లోభుడు అనే కుమారుడు, నికృతి అనే కుమార్తె కలిగి
 వాళ్ళు దంపతులయ్యారు. వారికి క్రోధుడు అనే కొడుకు, హింస అనే కూతురు పుట్టి
 భార్యాభర్తలయ్యారు. ఆ జంటకు కలి అనే కుమారుడు, దురుక్తి అనే కుమార్తె జన్మించి
 దంపతులయ్యారు. ఆ దంపతులకు భయం అనే పురుషుడు, మృత్యువు అనే స్త్రీ జన్మించి
 దంపతులయ్యారు. వారికి యాతన, నిరయం అనే జంట జన్మించి దంపతులయ్యారు. వీరు సంసార
 హేతువైన అధర్మం అనే వృక్షానికి కొమ్మలై వ్యాపించారు. తన మేలు కోరే మానవు డెవ్వడూ
 ఏమాత్రం వారిని అనుసరించకూడదు. ఈ విధంగా ప్రతిసర్గాన్ని నీకు సంగ్రహంగా వినిపించాను.
 ఈ పుణ్యకథను మూడుసార్లు చదివినవాడు పుణ్యాత్ముడౌతాడు" అని చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

చతుర్థ స్కంధము : ధ్రువోపాఖ్యానము

4-216-క.

"విను నిఖిలభువన పరిపా

లనమునకై చంద్రధరకళా కలితుండై

వనజజనకు స్వాయంభువ

మను వపు డుదయించెఁ గీర్తిమంతుం డగుచున్.

టీకా:

విను = వినుము; నిఖిల = సమస్తమైన; భువన = లోకముల; పరిపాలనమున్ = పరిపాలనము; కై = కోసము; చంద్రధర = శివుని {చంద్రధరుడు - చంద్రుని ధరించినవాడు, శివుడు}; కళా = కళతో; కలితుండు = కూడినవాడు; వనజజన్ = బ్రహ్మదేవుని {వనజజడు - వనజము (నీట పుట్టినది, పద్మము)న పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; స్వాయంభువ = స్వాయంభువ అనేడి {స్వాయంభువుడు - స్వయంభువుల (పుట్టినవారి) పుత్రుడు}; మనువు = మనువు; అపుడు = అప్పుడు; ఉదయించెన్ = జనియించెను; కీర్తిమంతుడు = కీర్తి కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

"విదురా! విను. స్వాయంభువ మనువు అనే కీర్తిమంతుడు సకల లోకాలను పాలించడానికి ఈశ్వరుని అంశతో బ్రహ్మదేవునికి జన్మించాడు.

4-217-తే.

రూఢి నమ్మనునకు శతరూపవలన
భూనుతు లగు ప్రియవ్రతోత్తానపాదు
అనగ నిద్దలు పుత్రులై రందులోనఁ
భవ్య చారిత్రుఁ డుత్తానపాదునకును.

టీకా:

రూఢిన్ = ప్రసిద్ధముగ; ఆ = ఆ; మనువు = మనువున; కున్ = కు; శతరూప = శతరూప; వలన = అందు; భూ = భూమి యందు; నుతులు = స్తుతింపబడినవారు; అగు = అయిన; ప్రియవ్రత = ప్రియవ్రతుడు {ప్రియవ్రతుడు - ప్రియమే వ్రతముగా కలవాడు}; ఉత్తానపాదులు = ఉత్తానపాదుడు {ఉత్తానపాదుడు - ఎత్తినపాదము కలవాడు, సిద్ధముగ ఉన్నవాడు}; అనగన్ = అనగ; ఇద్దలు = ఇద్దరు; పుత్రులు = కొడుకులు; ఐరి = పుట్టిరి; అందులోన = వారిలో; భవ్య = యోగ్యమైన; చారిత్రుడు = ప్రవర్తన కలవాడు; ఉత్తానపాదున్ = ఉత్తానపాదున; కును = కు.

భావము:

ఆ స్వాయంభువ మనువుకు శతరూప అనే భార్యవల్ల ప్రియవ్రతుడు, ఉత్తానపాదుడు అనే ఇద్దరు కొడుకులు కలిగారు. వారిలో ఉత్తానపాదునికి...

4-218-క.

వినుము సునీతియు సురుచియు

నను భార్యలు గలరు; వారి యందును ధ్రువునిం

గనిన సునీతియు నప్రియ

యును, సురుచియుఁ బ్రియయు నగుచు నున్నట్టి యెడన్.

టీకా:

వినుము = వినుము; సునీతియు = సునీతి {సునీతి - సు (మంచి) నీతి కలామె}; సురుచియు = సురుచి {సురుచి - సు (మంచి) కాంతి కలామె}; అను = అనెడి; భార్యలు = భార్యలు; కలరు = ఉన్నారు; వారి = వారి; అందును = లో; ధ్రువునిన్ = ధ్రువుని; కనిన = కన్నట్టి; సునీతియు = సునీతి; అప్రియయును = ప్రియము కానిది; సురుచియు = సురుచి; ప్రియయున్ = ప్రియమైనది; అగుచున్ = అగుచు; ఉన్నట్టి = ఉన్నటువంటి; ఎడన్ = సమయములో.

భావము:

(ఉత్తానపాదునికి) సునీతి, సురుచి అని ఇద్దరు భార్యలున్నారు. వారిలో ధ్రువుడు అనే కొడుకును కన్న సునీతిపై రాజకు ప్రీతి లేదు. సురుచి అంటే రాజకు మిక్కిలి మక్కువ. ఇలా ఉండగా...

4-219-నీ.

ఒకనాఁడు సుఖిలీల నుత్తానపాదుండు-

నెఱిఁ బ్రియురాలైన సురుచి గన్న

కొడుకు నుత్తముఁ దన తొడలపై నిడుకొని-

యుపలాలనము చేయుచున్న వేళ

నర్థిఁ దదారోహణాపేక్షితుం డైన-

ధ్రువునిఁ గనుంగొని తివక నాద

రింపకుండుటకు గర్వింఁచి యా సురుచియు-

సవతి బిడ్డండైన ధ్రువునిఁ జూచి

4-219.1-తే.

"తండ్రి తొడ నెక్కు వేడుక దగిలెనేనిఁ

బూని నా గర్భమున నాడె పుట్ట కన్య

గర్భమునఁ బుట్టి కోరినఁ కలదె నేడు

జనకు తొడ నెక్కు భాగ్యంబు సవతి కొడుక!

టీకా:

ఒకనాడు = ఒకనాడు; సుఖ = సుఖమైన; లీలన్ = విధముగ; ఉత్తానపాదుండు = ఉత్తానపాదుడు;
నెఱి = బాగుగా, వక్రంగా; ప్రియురాలు = ప్రియురాలు; ఐన = అయిన; సురుచి = సురుచి; కన్య =
కన్యక; కొడుకున్ = పుత్రుని; ఉత్తమున్ = ఉత్తముని {ఉత్తముడు - మంచివాడు}; తొడల = తొడల;
పైన్ = మీద; ఇడుకొని = ఉంచుకొని; ఉపలాలనము = బుజ్జిగిస్తుండగ; చేయుచున్న = చేస్తున్న; వేళ
= సమయములో; అర్థిన్ = కోరి; తత్ = ఆ; ఆరోహణ = ఎక్కుట; ఆపేక్షితుడు = కోరినవాడు; =
ధ్రువునిన్ = ధ్రువుని; కనుంగొని = చూసి; తివక = దగ్గరకు తీయక; ఆదరింపకుండుట =
ఆదరించకుండుట; కున్ = కు; గర్వింఁచి = గర్వము చెంది; ఆ = ఆ; సురుచియు = సురుచి; సవతి =
సవతియొక్క; బిడ్డడు = కొడుకు; ఐన = అయిన; ధ్రువునిన్ = ధ్రువుని; చూచి = చూసి.
తండ్రి = తండ్రి యొక్క; తొడన్ = తొడను; ఎక్కు = ఎక్కిడి; వేడుక = ఆపేక్ష; తగిలినేని = కలిగినట్లయితే;
పూని = యత్నించి; నా = నా యొక్క; గర్భమున = గర్భములో; నాడె = ఆవేళనే; పుట్టక = పుట్టకుండ;
అన్య = ఇతరమైన; గర్భమున = గర్భములో; పుట్టి = జన్మించి; కోరినన్ = కోరితే; కలదె =
కలుగుతుందా; నేడు = ఈవేళ; జనకున్ = తండ్రి యొక్క; తొడను = తొడను; ఎక్కు = ఎక్కిడి;
భాగ్యంబు = అదృష్టము; సవతి = సవత్నీ; కొడుక = సుతుడ.

భావము:

ఒకనాడు ఉత్తానపాదుడు సురుచి కొడుకైన ఉత్తముణ్ణి చక్కగా (నెటి అంటే బాగా అని, వక్రత అని కూడ అర్థం ఉంది కనుక అంతర్దీనంగా ఇద్దరు కొడుకులలో ఒకని యందు పక్షపాతం చూపడం అను వక్రత స్ఫురిస్తున్నది) తన తొడలపై కూర్చుండబెట్టుకొని ముద్దు చేస్తుండగా ధ్రువుడు తానుకూడ తన తండ్రి తొడలపైకి ఎక్కటానికి ఉబలాటపడ్డాడు. కాని ఉత్తానపాదుడు ధ్రువుని దగ్గరకు తీసుకోలేదు. ఆప్యాయంగా ఆదరించలేదు. అందుకు సురుచి గర్వించి, సవతి కొడుకైన ధ్రువుణ్ణి చూచి ఇలా అన్నది. "నా కడుపున పుట్టినవాడే తండ్రితొడ ఎక్కటానికి అర్హుడు. మరొక స్త్రీ గర్భాన పుట్టిన నీకు తండ్రి తొడ ఎక్కే అదృష్టం ఎలా కలుగుతుంది?

4-220-క.

అదిగాన నీ వధోక్షజ

పదపద్మము లాశ్రయింపు; పాయక హరి నా

యుదరమునఁ బుట్టఁ జేయును,

వదలక యట్లయిన ముదము వలెడి నీకున్."

టీకా:

అదిగాన = అందుచేత; నీవు = నీవు; అధోక్షజ = విష్ణుని; పద = పాదములు అనెడి; పద్మములు = పద్మములు; ఆశ్రయింపు = ఆశ్రయించుము; పాయక = విడువకుండ; హరి = విష్ణువు; నా = నా యొక్క; ఉదరమున = కడుపులో; పుట్టన్ = పుట్టునట్లు; చేయును = చేయును; వదలక = తప్పక; అట్లు = ఆ విధముగ; అయిన = అయినచో; ముదము = సంతోషము; వలెడి = వర్ణిల్లును; నీకున్ = నీకు.

భావము:

కనుక ధ్రువకుమారా! నీవు విష్ణుదేవుని పాదపద్మాలను ఆశ్రయించు. ఆయన నిన్ను నా కడుపున పుట్టేటట్లు అనుగ్రహిస్తాడు. అప్పుడు నీ కోరిక నెరవేరుతుంది."

4-221-క.

అని యీ రీతి నసహ్యవ

చనములు పినతల్లి యవుడు జనకుడు వినగాఁ

దను నాడిన దుర్భాషా

ఘనశరములు మనము నాటి కాటియపెట్టన్.

టీకా:

అని = అని; ఈ = ఈ; రీతిన్ = విధముగ; అసహ్య = సహింపరాని; వచనములు = మాటలు; పినతల్లి = పినతల్లి; అవుడు = అప్పుడు; జనకుడు = తండ్రి; వినగాన్ = వింటుండగ; తనున్ = తనను; ఆడిన = అనిన; దుర్భాషా = తిట్లు అనెడి; ఘన = పెద్ద; శరములన్ = బాణములు; మనమున్ = మనసున; నాటి = తగిలి; కాటియపెట్టన్ = బాధపెట్టగా.

భావము:

అని ఈ విధంగా తండ్రి వింటూ ఉండగా పినతల్లి సురుచి పలికిన వాక్యాలను ధ్రువుడు సహించలేకపోయాడు. ఆమె నిందావాక్యాలు బాణాలవలె అతని మనస్సులో నాటుకొని పీడించగా...

4-222-క.

తను నట్లుపేక్ష చేసిన

జనకునికడఁ బాసి దుఃఖ జలనిధిలోనన్

మునుగుచును దండతాడిత

ఘనభుజగముఁబోలె రోషక్రలితుం డగుచున్,

టీకా:

తనున్ = తనను; అట్లు = ఆవిధముగ; ఉపేక్ష = నిర్లక్ష్యము; చేసిన = చేసినట్టి; జనకుని = తండ్రి; కడ = దగ్గరనుండి; పాసి = దూరమై; దుఃఖ = దుఃఖము అనెడి; జలనిధి = సముద్రము (జలనిధి - జలమునకు నిధివంటిది, సముద్రము); లోనన్ = లో; మునుగుచున్ = మునిగిపోతూ; దండ =

కట్టచేత; తాడిత = కొట్టబడిన; ఘన = పెద్ద; భుజగము = సర్పము; పోలెన్ = వలె; రోష = కోపముతో;
కలితుండు = కూడినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

ఆ విధంగా తనను నిర్లక్ష్యం చేసిన తండ్రి దగ్గరనుండి దెబ్బ తిన్న పాములాగా రోషంతో, పట్టరాని
దుఃఖంతో ధ్రువుడు తల్లి వద్దకు వచ్చాడు.

4-223-క.

ఘన రోదనంబు చేయుచు

గనుగవలను శోకబాష్ప కణములు దొరగన్

జనని కడ కేగుటయు నిజ

తనయుని గని యా సునీతి దద్దయున్ బ్రేమన్.

టీకా:

ఘన = అధికమైన; రోదనంబుచేయుచూ = ఏడుస్తూ; కనుగవలను = కళ్ళ జంట వెంట; శోక =
దుఃఖపు; బాష్ప = కన్నీటి; కణములు = బొట్లు; తొరగన్ = ప్రవిష్టుండగా; జనని = తల్లి; కడకున్ =
వద్దకు; ఏగుటయు = వెళ్లెను; నిజ = తన; తనయుని = పుత్రుని; కని = చూసి; ఈ = ఈ; సునీతియు =
సునీతి; దద్దయున్ = మిక్కిలి; ప్రేమన్ = ప్రేమతో.

భావము:

బిగ్గరగా ఏడుస్తూ, కన్నులనుండి దుఃఖబాష్పాలు రాలుతూ ఉండగా కన్నతల్లిని సమీపించగా
సునీతి కన్నకొడుకును చూచి మిక్కిలి ప్రేమతో....

4-224-వ.

తొడలపై నిడుకొని.

టీకా:

తొడల = తొడల; పైన్ = మీద; ఇడుకొని = ఉంచుకొని.

భావము:

తన తొడలపై కూర్చుండబెట్టుకొని....

4-225-క.

కర మనురక్తిని మోము ని

విరి తద్వృత్తాంత మెల్ల వెలదులు నంతః

పురవాసులుఁ జెప్పిన విని

పఱపుగ నిట్టూర్పు లెసఁగ బా షాకుల యై.

టీకా:

కరము = మిక్కిలి; అనురక్తిన్ = ప్రేమతో; మోము = ముఖము; నివిరి = నివిరి; తత్ = ఆ; వృత్తాంతము = సమాచారము; వెలదులు = స్త్రీలు; అంతఃపుర = అంతఃపురమున; వాసులు = నివసించువారు; చెప్పినన్ = చెప్పగ; విని = విని; పఱపుగ = పొడవైన, విరివిగా; నిట్టూర్పులు = విట్టూర్పులు; ఎసగన్ = అతిశయించగ; బాష్పా = కన్నీటి చే; ఆకుల = వ్యాకులము చెందినది; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఎంతో గారాబంతో కొడుకు ముఖాన్ని నిమిరి, జరిగిన వృత్తాంతం అంతఃపుర కాంతలు చెప్పగా విని, నిట్టూర్పులు విడుస్తూ, కన్నీరు కార్చుతూ...

4-226-తే.

సవతి యాడిన మాటలు సారెఁ దలఁచి

కొనుచుఁ బేర్చిన దుఃఖాగ్నిఁ గుందుచుండెఁ

దావపావక శిఖలచేఁ ద్రగిలి కాంతి

వితతిఁ గందిన మాధవీలతికబోలె.

టీకా:

సవతి = సపత్ని; ఆడిన = పలికిన; మాటలు = పలుకులు; సారెన్ = మరల మరల; తలచికొనుచున్ = తలచుకొంటూ; పేర్చిన = అతిశయించిన; దుఃఖ = దుఃఖము అనెడి; అగ్నిన్ = నిప్పులో;
కుందుచుండె = శోకించుచుండె; దావ = అడవి, కార్చిచ్చు; పావక = అగ్ని; శిఖల = మంటల; చేన్ = చేత; తగిలి = చిక్కుకొని; కాంతి = కాంతి; వితతిని = ప్రంజములను; కందిన = కందిపోయిన; మాధవీ = మాధవి అనెడి; లతిక = పూలతీగ; పోలెన్ = వలె.

భావము:

సవతి అయిన సురుచి తన కొడుకును అన్న మాటలను మాటిమాటికీ తలచుకొంటూ కార్చిచ్చు మంటల వేడికి కంది కళతప్పిన మాధవీలతలాగా శోకాగ్నితో కుమిలిపోయింది.

4-227-వ.

అంత నా సునీతి బాలునిం జూచి "తండ్రి! దుఃఖింపకు" మని యిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; సునీతి = సునీతి; బాలునిన్ = పిల్లవానిని; చూచి = చూసి; తండ్రి = తండ్రి; దుఃఖింపకుము = దుఃఖించకుము; అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అప్పుడు ఆ సునీతి తన కొడుకును చూచి "తండ్రి! దుఃఖించకు" అంటూ ఇలా అన్నది.

4-228-క.

"అనఘా! యీ దుఃఖమునకుఁ

బనిలే దన్యులకు సొలయ బలవంతంబై

తన పూర్వ జన్మ దుష్కృత

ఘనకర్మము వెంటనంటరా నెవ్వలనన్.

టీకా:

అనఘా = పుణ్యుడ; ఈ = ఈ; దుఃఖమున్ = దుఃఖమున; కున్ = కు; పనిలేదు = అవసరంలేదు;

అన్యుల = ఇతరుల; కున్ = కి; సొలయన్ = నిందించవలసిన; బలవంతంబు = శక్తికలది; ఐ = అయ్యి;

తన = తన యొక్క; పూర్వ = కిందటి; జన్మ = జన్మమునకు చెందిన; దుష్కృత = పాపపు; ఘన =

గొప్ప; కర్మము = కర్మము; వెంటనంటన్ = కూడా రాగ; ఎవ్వలనన్ = ఏలాగైనాసరే.

భావము:

"నాయనా! మన దుఃఖానికి ఇతరులను అనవలసిన పని లేదు. పూర్వజన్మంలో చేసిన పాపం మానవులను వెంటబడించి వస్తుంది.

4-229-వ.

కావున.

టీకా:

కావున = అందుచేత.

భావము:

కనుక...

4-230-క.

పెనిమిటి చేతను బెండ్లా

మని కాదు నికృష్టదాసి యనియును బిలువం

గను జాలని దుర్భగురా

లనగల నా కుక్షి నుదయ ముందిన కతనన్.

టీకా:

పెనిమిటి = భర్త; చేతను = చే; పెండ్లాము = భార్య; అని = అని; కాదు = కాదు; నికృష్ట = నీచమైన;

దాసి = పనిమనిషి; అనియును = అనైన; పిలువంగను = పిలుచుటకైన; చాలని = తగని;

దుర్భగురాలను = దౌర్భాగ్యురాలను, ద్వేషింపబడుదానిని; అనగల = అనగలిగిన; నా = నా; కుక్షిన్ =

కడుపున; ఉదయమందిన = పుట్టిన; కతనన్ = కారణముచేతను.

భావము:

భర్తచేత భార్యగానే కాదు, దాసిగా కూడా పిలువబడని దురదృష్టవంతురాలైన నా కడుపున పుట్టిన కారణంచేత నీకు అవమానం తప్పలేదు.

4-231-క.

నిను నాడిన యా సురుచి వ

చనములు సత్యంబు లగును; సర్వశరణ్యం

డనగల హరిచరణంబులు

గను జనకుని యంక మెక్కగదలతేనిన్.

టీకా:

నిను = నిన్ను; నాడిన = అన్నట్టి; ఆ = ఆ; సురుచి = సురుచి; వచనములు = మాటలు; సత్యంబులు =

నిజము; అగును = అవును; సర్వ = అందరికిని; శరణ్యండు = శరణమిచ్చువాడు; అనగల =

అనగలిగిన; హరి = హరి; చరణంబులు = పాదములు; కను = పొందుము; జనకుని = తండ్రి;

అంకము = ఒడిని; ఎక్కగాన్ = ఎక్కనలెనని; తలతేనిన్ = తలుస్తే.

భావము:

నీ సవతి తల్లి సురుచి నీతో పలికిన మాటలు వాస్తవమే. నీకు తండ్రి ఒడిలో కూర్చోవాలనే ఆశ ఉన్నట్లయితే అందరికీ దిక్కు అయిన హరిపాదాలను ఆరాధించు.

4-232-వ.

కావునం బినతల్లి యైన యా సురుచి యాదేశంబున నధోక్షజ నాశ్రయింపుము" అని వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; పినతల్లి = పిన్ని, పిన్నమ్మ; ఐన = అయిన; ఆ = ఆ; సురుచి = సురుచి;
ఆదేశంబునన్ = ఆజ్ఞాపించిన ప్రకారము; అధోక్షజన్ = హరిన్; అని = అని; వెండియున్ = ఇంకను;
ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

కనుక పినతల్లి ఐన ఆ సురుచి ఆజ్ఞను పాటించి విష్ణువును ఆశ్రయించు" అని తల్లి ఇంకా ఇలా అన్నది.

4-233-సీ.

"పరికింప నీ విశ్వప్రరిపాలనమునకై-

యర్థి గుణవృక్షుఁ డైనయట్టి

నారాయణుని పాదనళినముల్ సేవించి-

తగ బ్రహ్మ బ్రహ్మపదంబు నొందె;

ఘనుఁడు మీ తాత యా మనువు సర్వాంతర-

యామిత్య మగు నేకమైన దృష్టిఁ

జేసి యాగముల యజించి తా భౌమ సు-

ఖములను దివ్యసుఖముల మోక్ష

సుఖములను బొందె నట్టి యచ్యుతునిఁ బరుని

వితత యోగీంద్ర నికర గవేష్వమాణ

చరణ సరసిజ యుగళు శశ్వత్ప్రకాశు

భక్తవత్సలు విశ్వసంపాద్యు హరిని.

టీకా:

పరికింపన్ = పరిశీలించి చూసిన; ఈ = ఈ; విశ్వ = లోకములను; పరిపాలనమున్ = పరిపాలించుట; కై = కోసము; అర్థిన్ = కోరి; గుణ = గుణములచే; వ్యక్తుడు = తెలియబడువాడు; ఐనయట్టి = అయినటువంటి; నారాయణుని = హరి (నారాయణుడు - నారములు (నీరు) యందు వసించువాడు, విష్ణువు); పాద = పాదములు అనెడి; నళినముల్ = పద్మములు; సేవించి = పూజించి; తగన్ = అవశ్యము; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; బ్రహ్మపదంబున్ = బ్రహ్మపదమును; ఒందెన్ = పొందెను; ఘనుడు = గొప్పవాడు; మీ = మీ; తాత = తాత; ఆ = ఆ; మనువు = స్వామిభువ మనువు; సర్వ = సమస్తము; అంతర = లోను; యామిత్యము = వ్యాపించునది; అగు = అయిన; ఏకమైన = ఏకాగ్ర; దృష్టిన్ = దృష్టి; చేసి = తో; యాగముల = యజ్ఞములచే; యజించి = అర్పించి; తాన్ = తను; భౌమ = భూలోక; సుఖములను = సుఖములను; దివ్య = దేవలోక; సుఖములను = సుఖములను; మోక్ష = మోక్షము అనెడి.

సుఖములను = సుఖములను; పొందెన్ = పొందెను; అట్టి = అటువంటి; అచ్యుతుని = నారాయణుని (అచ్యుతుడు - చ్యుతము (పతనము) లేనివాడు, విష్ణువు); పరుని = నారాయణుని (పరుడు - అతీతమైన వాడు, విష్ణువు); వితతయోగీంద్రనికరగవేష్వమాణచరణసరసిజయుగళు = నారాయణుని (వితత యోగీంద్ర నికర గవేష్వమాణ చరణ సరసిజ యుగళు - విస్తారమైన యోగీంద్ర సమూహములచే గవేష్వమాణ (వెదకబడుతున్న) పాదపద్మముల యుగళము (ద్వయము) కలవాడు, విష్ణువు); శశ్వత్ప్రకాశు = నారాయణుని (శశ్వత్ప్రకాశుడు - శాశ్వతముగా ప్రకాశించువాడు, విష్ణువు); భక్తవత్సలు = నారాయణుని (భక్తవత్సలుడు - భక్తులయెడ వాత్సల్యము కలవాడు, విష్ణువు); విశ్వసంపాద్యు = నారాయణుని (విశ్వసంపాద్యుడు - విశ్వ (లోకములను) సంపాద్యుడు (సంపాదించదగినవాడు), విష్ణువు); హరిని = నారాయణుని.

భావము:

“లోకాలను రక్షించడానికి సగుణస్వరూపాన్ని గ్రహించిన నారాయణుని పాదపద్మాలను ఆరాధించి బ్రహ్మదేవుడు బ్రహ్మపదాన్ని పొందాడు. నీ తాత అయిన స్వామ్యంభువ మనువు భగవంతుని సర్వాంతర్యామిత్యాన్ని గుర్తించి ఏకాగ్రతతో యజ్ఞాలను చేసి ఆ దేవదేవుని సేవించి ఇహలోక సుఖాలను, పరలోక సుఖాలను అనుభవించి పరమపదాన్ని పొందాడు. నాశం లేనివాడు, యోగీశ్వరులు అన్వేషించి ఆరాధించే పాదపద్మాలు కలవాడు, ఆయన అనంత కాంతిస్వరూపుడు, భక్తవత్సలుడు, విశ్వ సంసేవ్యుడు అయిన హరిని ఆశ్రయించు.

4-234-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా...

4-235-క.

కరతల గృహీత లీలాం

బురుహ యగుచుఁ బద్మగర్భముఖ గీర్వాణుల్

పరికింపం గల లక్ష్మీ

తరుణీమణిచేత వెదకఁ దగు పరమేశున్.

టీకా:

కరతల = అరచేతిలో; గృహీత = చేపట్టిన; లీలాంబురుహ = విలాసమునకైన పద్మము కలామె;

అగుచున్ = అవుతూ; పద్మగర్భ = బ్రహ్మదేవుడు; ముఖ = మొదలగు; గీర్వాణుల్ = దేవతలు;

పరికింపంగల = ఎదురు చూడగల; లక్ష్మీ = లక్ష్మి అనెడి; తరుణీ = స్త్రీలలో; మణి = రత్నమువంటి
యామె; చేతన్ = చే; వెదకన్ = వెతుకబడుతూ; తగు = ఒప్పయున్న; పరమేశున్ = విష్ణుమూర్తిని.

భావము:

బ్రహ్మ మొదలైన దేవతలు వెదకినా కనిపించని లక్ష్మీదేవి లీలాకమలాన్ని చేత ధరించి ఆ హరి
కోసం వెదకుతూ ఉంటుంది. అటువంటి పరమేశ్వరుని (ఆశ్రయించు).

చతుర్థ స్కంధము : ధ్రువుండు తపంబు చేయుట

4-236-వ.

నిజధర్మపరిశోభితంబైన యేకాగ్రచిత్తంబున నిలిపి సేవింపు; మమ్మహాత్ముని కంటి నీ దుఃఖం
బపనయించువాఁ డన్యుం డొక్కరుండు గలండే?" యని పలికినఁ బరమార్థ ప్రాప్తి హేతుకంబులైన
తల్లివాక్యంబులు విని తన్నుఁ దాన నియమించుకొని పురంబు వెడలి చను నవసరంబున
నారదుండు తద్వృత్తాంతం బెఱింగి, యచ్చటికిం జనుదెంచి, యతని చిక్కిరితంబు దెలిసి,
పాపనాశకరం బైన తన కరతలంబు నా ధ్రువుని శిరంబునం బెట్టి "మానభంగంబునకు
సహింపని క్షత్రియుల ప్రభావం బద్భుతంబు గదా? బాలకుం డయ్యుఁ బినతల్లి యాడిన దురుక్తులు
చిత్తంబునం బెట్టి చనుచున్నవాఁ" డని మనంబున నాశ్చర్యంబు నొంది "యో బాలక! సకల
సంపత్సమృద్ధం బగు మందిరంబు దెగడి యొంటి నెందు నేగెదవు? స్వజన కృతం బగు
నవమానంబుచే నిను సంతప్తుంగాఁ దలంచెద" ననిన ధ్రువుం డిట్లనియె; సపత్నీమాతృ
వాగిషుక్షతం బగు వ్రణంబు భగవద్ధ్యానయోగ రసాయనంబున మాపి కొందు" ననిన విని
ధ్రువునికి నారదుం డిట్లనియె.

టీకా:

నిజధర్మ = స్వధర్మముచే; పరిశోభితంబు = చక్కగ శోభకలిగినది; ఐన = అయిన; ఏకాగ్ర =
ఏకాగ్రమైన; చిత్తంబునన్ = మనసులో; నిలిపి = నిలుపుకొని; సేవింపుము = పూజింపుము; ఆ = ఆ;
మహాత్ముని = మహాత్ముని; కంటి = కంటి; నీ = నీ యొక్క; దుఃఖంబున్ = దుఃఖమును;

అపనయించువాడు = పోగొట్టువాడు; అన్యండు = ఇతరమైనవాడు; ఒక్కరుండు = ఒక్కడు; కలండే
 = ఉన్నాడా ఏమి; అని = అని; పలికినన్ = అనగా; పరమార్థ = మోక్షము, ఉత్తమ ప్రయోజనముల;
 ప్రాప్తి = లభించుటకు; హేతుకంబులు = కారణమైనవి; ఐన = అయిన; తల్లి = తల్లి యొక్క;
 వాక్యంబులు = మాటలు; విని = విని; తన్ను = తనను; తాన = తనే; నియమించుకొని =
 ఆజ్ఞాపించుకొని; పురంబున్ = ఊరినండి; వెడలి = బయటబడి; చను = వెళ్ళు; అవసరంబునన్ =
 సమయమునందు; నారదుండు = నారదుడు; తత్ = ఆ; వృత్తాంతము = సమాచారము; ఎఱింగి =
 తెలిసి; అచ్చటికి = అక్కడికి; చనుదెంచి = వచ్చి; అతని = అతని యొక్క; చిక్కిరితంబు =
 చేయనిచ్చగించినది, సంకల్పించినది; తెలిసి = తెలుసుకొని; పాప = పాపమును; నాశకరంబు =
 నాశనము చేయగలది; ఐన = అయిన; తన = తన యొక్క; కరతలంబున్ = అరచేతిని; ఆ = ఆ;
 ధ్రువుని = ధ్రువుని; శిరంబునన్ = తలపైన; పెట్టి = పెట్టి; మానభంగంబున్ = అభిమానునకు
 దెబ్బతగులుట; కున్ = కు; సహింపని = సహించని; క్షత్రియుల = రాజవంశీయుల; ప్రభావంబు =
 తేజస్సు; అద్భుతంబున్ = అద్భుతమైనది; కదా = కదా; బాలకుండు = చిన్నపిల్లవాడు; అయ్యున్ =
 అయినప్పటికిని; పినతల్లి = పిన్ని; ఆడిన = పలికిన; దురుక్తులు = తిట్లు; చిత్తంబునన్ =
 హృదయములో; పెట్టి = పెట్టుకొని; చనుచున్నవాడు = వెళుతున్నాడు; అని = అని; మనంబునన్ =
 మనసులో; ఆశ్చర్యంబున్ = ఆశ్చర్యమును; ఒంది = పొంది; ఓ = ఓ; బాలక = పిల్లవాడు; సకల =
 సమస్తమైన; సంపత్ = సంపదలతోను; సమృద్ధంబు = సమృద్ధిగ ఉన్నవి; అగు = అయిన;
 మందిరంబున్ = గృహమును; తెగడి = నిందించి; ఒంటిన్ = ఒంటరిగ; ఎందున్ = ఎక్కడకి; ఏగెదవు
 = వెళ్ళెదవు; స్వ = స్వంత; జన = వారిచే; కృతంబు = చేయబడిన; అవమానంబు = అవమానము;
 చేన్ = చేత; నిను = నిన్ను; సంతప్తున్ = మిక్కిలి బాధపడినవాడు; కాన్ = అగునట్లు; తలచెదన్ =
 అనుకొనెదను; అనినన్ = అనగా; ధ్రువుండు = ధ్రువుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను;
 సపత్నీ = సవిత్ర; మాతృ = తల్లి యొక్క; వాక్ = మాటలు అనెడి; ఇషు = బాణములచే; క్షతంబున్ =
 గాయపడినది; అగు = అయిన; వ్రణంబు = పుండు; భగవత్ = భగవంతుని; ధ్యాన = ధ్యానించుట
 అనెడి; యోగ = యోగ; రసాయనంబున = ఔషధమును; మాపికొందు = మాన్పుకొంటాను; అనినన్
 = అనగా; విని = విని; ధ్రువుని = ధ్రువుని; కిన్ = కి; నారదుండు = నారదుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
 అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

(హరిని) స్వధర్మాయత్తమైన ఏకాగ్రచిత్తంలో నిలిపి ఆరాధించు. ఆ మహాత్ముని కంటి నీ దుఃఖాన్నితొలగింప గలిగినవాడు మరొకడు లేడు." అన్నది సునీతి. పరమార్థసిద్ధికి కారణాలైన తల్లి మాటలను ధ్రువుడు విని తనకు తానే ఒక నిర్ణయానికి వచ్చి పట్టణం నుండి బయలుదేరాడు. ఆ సమయంలో నారదమహర్షి ఆ వృత్తాంతాన్ని తెలుసుకొని ధ్రువుని దగ్గరకు వచ్చి, అతని కోరికను తెలుసుకొని, పాపాలన్నిటినీ పారద్రోలే తన చల్లని చేతితో అతని శిరస్సును స్పృశించాడు. 'గౌరవహానిని సహింపని క్షత్రియుల తేజస్సు అద్భుతమైనది కదా! పసివాడై కూడ పినతల్లి పలికిన దుర్వాక్కులను మనస్సులో ఉంచుకొని నగరంనుండి వెళ్ళిపోతున్నాడు' అని మనస్సులో ఆశ్చర్యపడి "నాయనా! సకల సంపదలు కలిగిన గృహాన్ని విడిచి ఒంటరిగా ఎక్కడికి పోతున్నావు? బంధువులు చేసిన అవమానంచేత బాధపడుతున్నట్లున్నావు" అని పలుకగా ధ్రువుడు ఇలా అన్నాడు "సవతితల్లి మాటల వల్ల అయిన గాయాన్ని భగవద్ధ్యానం అనే ఔషధంతో నయం చేసుకొంటాను". ధ్రువుని మాటలు విన్న నారదుడు ఇలా అన్నాడు.

4-237-క.

"విను పుత్రక! బాలుడవై

యనయంబును గ్రేడలందు నాసక్తమనం

బునఁదిరిగెడు నిక్కాలం

బున నీ కవమానమానములు లే వెందున్.

టీకా:

విను = వినుము; పుత్రక = అబ్బాయి; బాలుడవు = పిల్లవాడవు; ఐ = అయ్యి; అనయంబునున్ = ఎల్లప్పుడును; గ్రేడలు = ఆటల; అందున్ = లో; ఆసక్తము = ఆసక్తి గల; మనంబునన్ = మనసులో; తిరిగెడు = వర్తించెడి; ఈ = ఈ; కాలంబునన్ = కాలములో; నీకున్ = నీకు; అవమానములు = అవమానములు; లేవు = లేవు; ఎందున్ = ఎక్కడను.

భావము:

“నాయనా! విను. ఎల్లప్పుడు ఆటలందు ఆసక్తిని చూపవలసిన ఈ పసివయస్సులో
గౌరవాగౌరవాలను పట్టించుకొనవలసిన పని లేదు.

4-238-తే.

కాన మనమునఁ దద్వివేకంబు నీకుఁ

కలిగెనేనియు సంతోషకలితు లయిన

పురుషు లాత్మీయకర్మ విస్ఫురణఁ జేసి

వితత సుఖదుఃఖము లనుభవించు రెప్పుడు.

టీకా:

కాన = కావున; మనమునన్ = మనసులో; తత్ = ఆ; వివేకంబునన్ = తెలివిడి; నీకున్ = నీకు;

కలిగెన్ = ఉన్నట్లు; ఏనియు = అయితే; సంతోష = సంతోషముతో; కలితులు = కూడినవారు; అయిన

= అయిన; పురుషులు = మానవులు; ఆత్మీయ = తమ యొక్క; కర్మ = కర్మల; విస్ఫురణన్ =

కంపనలు; చేసి = వలన; వితత = విస్తారమైన; సుఖ = సుఖములను; దుఃఖములనన్ =

దుఃఖములనను; అనుభవించురు = అనుభవిస్తారు.

భావము:

కనుక మంచి చెడులను నిర్ణయించే వివేకం నీకు ఉన్నా విచారించకు. మానవులు తమ

పూర్వకర్మలను బట్టి కలిగే సుఖదుఃఖాలను అనుభవిస్తూ ఉంటారు.

4-239-వ.

కావున వివేకంబు గల పురుషుండు దనకుం బ్రాహ్మంబు లగు సుఖ దుఃఖంబులు

దైవవశంబులుగాఁ దలంచి తావన్మాత్రంబునం బరితుష్టుం డగు; నీవును దల్లి చెప్పిన యోగమార్గ

ప్రకారంబున సర్వేశ్వరానుగ్రహంబుఁ బొందెద నంటివేని.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; వివేకంబున్ = తెలివిడి; కల = కలిగిన; పురుషుండు = మానవుడు; తన = తన; కున్ = కు; ప్రాప్తంబులు = లభించినవి; అగు = అయిన; సుఖదుఃఖంబులు = సుఖదుఃఖంబులను; దైవ = దేవునికి; వశంబులు = వశమైనవి; కాన్ = అయినట్లు; తలంచి = అనుకొని; తావత్ = అంత; మాత్రంబునన్ = మాత్రముచేత; పరితుష్టుండు = సంతోషముకలవాడు; అగు = అవుతాడు; నీవునున్ = నీవుకూడ; తల్లి = తల్లి; చెప్పిన = చెప్పిన; యోగమార్గ = యోగమార్గము; ప్రకారంబునన్ = ప్రకారముగ; సర్వేశ్వర = విష్ణుమూర్తి; అనుగ్రహంబున్ = అనుగ్రహమును; పొందెదన్ = పొందుతాను; అంటివేని = అంటుంటే.

భావము:

కనుక తెలివి గల మానవుడు తనకు కలిగే సుఖదుఃఖాలను దైవసంకల్పం వల్ల కలిగినవని భావించి, వానితోనే తృప్తిపడతాడు. కాదు, నీవు నీ తల్లి చెప్పిన యోగమార్గాన్ని అనుసరించి భగవంతుని దయను పొందుతాను అన్నట్లయితే...

4-240-సీ.

అనఘాత్మ! యోగీంద్రు లనయంబు ధరఁ బెక్కు-

జన్మంబు లందు నిష్కంఠమైన

మతినిఁ బ్రయోగ సమాధినిష్ఠలఁ జేసి-

యైనను దెలియ లే రతని మార్గ;

మది గాన నతఁడు దురారాధ్యుఁ డగు నీకు-

నుడుగుము నిష్కలోద్వేగ మిపుడు

గాక నిశ్చేయస కాముఁడ వగుదేనిఁ-

దండ్రీ! వర్తించు తత్కాలమందుఁ

4-240.1-తే.

బూని సుఖదుఃఖములు రెంటిలోన నెద్ది

దైవవశమునఁ జేకులు దానఁ జేసి

డెందమునఁ జాల సంతుష్టి నొందువాఁడు

విమలవిజ్ఞాని యన భువి వెలయుచుండు.

టీకా:

అనఘాత్మ = పుణ్యాత్మా; యోగ = యోగులలో; ఇంద్రులు = శ్రేష్టులు; అనయంబున్ = అవశ్యము;
ధరన్ = భూమిపైన; పెక్కు = అనేకమైన; జన్మంబులు = జన్మలు; అందున్ = లో; నిస్సంగము =
సంగములేనిది; ఐన = అయిన; మతిన్ = బుద్ధితో; ప్రయోగ = ఆచరణతో కూడిన; సమాధి =
యోగసమాధి; నిష్ఠలన్ = నిష్ఠల; చేసి = వలన; ఐనను = అయినప్పటికిని; తెలియన్ = తెలిసికొన;
లేరు = లేరు; అతని = అతని; మార్గమున్ = త్రోవ; అదిగాన = అందుచేత; అతడు = అతడు;
దురారాధ్యుడు = ఆరాధించుట కష్టమైనవాడు; అగు = అగును; నీకున్ = నీకు; ఉడుగుము =
వదులుము; నిష్ఫల = ఫలితములేని; ఉద్యోగమున్ = ప్రయత్నమును; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; కాక =
లేదా; నిశ్చయస = మోక్షమును; కాముడువు = కోరువాడవు; అగుదేని = అయినట్లయితే; వర్తించు =
వర్తించు; తత్ = ఆ; కాలము = కాలము; అందున్ = లో.

పూని = పూనుకొని; సుఖ = సుఖము; దుఃఖములు = దుఃఖములు; రెంటి = రెండింటి; లోనన్ =
లోను; ఎద్ది = ఏది; దైవ = దేవునికి; వశమునన్ = వశమై; చేకులున్ = చేకూరుతుందో; దానన్ =
దాని; చేసి = తో; డెందమునన్ = హృదయములో; చాలన్ = మిక్కిలి; సంతుష్టిన్ = సంతృప్తిని; ఒందు
= పొందెడి; వాడు = వాడు; విమల = నిర్మలమైన; విజ్ఞాని = మంచిజ్ఞానముకలవాడు; అన = అనగా;
భువిన్ = భూమిమీద; వెలయుచున్ = ప్రసిద్ధికెక్కుతూ; ఉండు = ఉండును.

భావము:

పుణ్యాత్మా! యోగీంద్రులు పెక్కు జన్మలలో నిస్సంగులై తీవ్రమైన సమాధి యోగాన్ని అభ్యసించి
కూడ ఆ దేవుని స్వరూపాన్ని తెలుసుకోలేరు. ఆ హరిని ఆరాధించడం నీకు చాల కష్టం. కాబట్టి
వ్యర్థమైన ఈ ప్రయత్నాన్ని విడిచిపెట్టు. మోక్షాన్ని కోరుకున్నట్లయితే ముసలితనంలో దానికోసం
ప్రయత్నించు. దైవవశాన సుఖదుఃఖాలలో ఏది కలిగినా మనస్సులో సంతోషించేవాడు విజ్ఞాని
అనిపించుకుంటాడు.

మఱియు గుణాఢ్యం డగువానిం జూచి సంతోషించుచు నాభాసుం డగు వానిం జూచి
 కరుణించుచు సమానుని యెడ మైత్రి సలుపుచు వర్తించుచున్నవాఁడు తాపత్రయాదికంబులం
 దొఱంగు"నని నారదుండు పలికిన విని ధ్రువుం డిట్లనియె;"ననఘా! యీ శమంబు సుఖదుఃఖ
 హతాత్ము లగు పురుషులకు దుర్గమం బని కృపాయత్తుండవైన నీ చేత వినంబడె; నట్లయినం
 బరభయంకరం బగు క్షాత్ర ధర్మంబు నొందిన యవినీతుండనగు నేను సురుచి దురుక్తులను
 బాణంబుల వలన వినిర్భిన్నహృదయుండ నగుట మదీయచిత్తంబున శాంతి నిలువదు; కావునం
 ద్రిభువనోత్కృష్టంబు ననన్యాధిష్ఠితంబు నగు పదంబును బొంద నిశ్చయించిన నాకు
 సాధుమార్గంబు నెఱింగింపుము; నీవు భగవంతుం డగు నజని యూరువు వలన జనించి
 వీణావాదన కుశలుండవై జగద్ధితార్థంబు సూర్యుండునుం బోలె వర్తింతు;"వనిన విని.

టీకా:

మఱియు = ఇంకను; గుణ = గుణమములలో; ఆఢ్యండు = శ్రేష్ఠుడు; అగు = అయిన; వానినన్ =
 వానిని; చూచి = చూసి; సంతోషించుచున్ = సంతోషిస్తూ; ఆభాసుండున్ = తెలివి లేనివాడు,
 భ్రంశుడు; అగు = అయిన; వానిన్ = వానిని; చూచి = చూసి; కరుణించుచున్ = దయచూపుతూ;
 సమానుని = సమానమైన వాని; ఎడన్ = అందు; మైత్రి = స్నేహము; సలుపుచున్ = చేస్తూ;
 వర్తించుచున్ = ఉండెడి; వాడు = వాడు; తాపత్రయ = తాపత్రయములు {తాపత్రయములు -
 1ఆధ్యాత్మికము 2ఆదిదైవితము 3 ఆదిభౌతికము అనబడు మూడు (3) కారణములచే కలుగు
 తాపములు (బాధలు)); ఆదికంబులన్ = మొదలైనవానివలన; తొఱంగును = తొలగును; అని =
 అని; నారదుండు = నారదుడు; పలికిన = పలుకగా; విని = విని; ధ్రువుండు = ధ్రువుడు; ఇట్లు = ఈ
 విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; అనఘా = పుణ్యుడా; ఈ = ఈ; శమంబు = శమము {శమము -
 శాంతగుణము, మనోవ్యాపారంబులను ఉపశమింపజేయుట}; సుఖ = సుఖము; దుఃఖ =
 దుఃఖములచే; హత = దెబ్బతిన్న; ఆత్ములు = మనసులు కలవారు; అగు = అయిన; పురుషులు =
 మానవుల; కున్ = కు; దుర్గమంబు = ఆచరించలేనిది; అని = అని; కృపాయత్తుండవు =
 దయగలవాడవు; ఐన = అయిన; నీ = నీ; చేతన్ = చేత; వినంబడెన్ = చెప్పితివి; అట్లు = ఆ
 విధముగ; అయినన్ = అయినప్పటికిని; పర = శత్రువులకు; భయంకరంబు = భయముగొల్పునది;

అగు = అయిన; క్షాత్ర = క్షత్రియ; ధర్మంబున్ = స్వభావమును; ఒందిన = పొందిన; అవినీతుండను =
 జితేంద్రియుడను కానివాడను; అగు = అయిన; నేను = నేను; సురుచి = సురుతి యొక్క; దురుక్తులు
 = తిట్లు; అను = అనెడి; బాణంబులన్ = బాణముల; వలన = వలన; వినిర్భిన్న = ముక్కచెక్కలైన;
 హృదయుండన్ = హృదయము కలవాడను; అగుటన్ = జెటవలన; మదీయ = నా యొక్క;
 చిత్తంబునన్ = మనసులో; శాతి = శాంతి; నిలువదు = నిలబడదు; కావునన్ = అందుచేత; త్రిభువన
 = ముల్లోకములందు {ముల్లోకములు - 1భూః 2భువన్ 3భువ లోకములు}; ఉత్కృష్టంబున్ =
 ఉన్నతమైనది; అనన్య = అనితరులచే; అధిష్ఠితంబున్ = ఎక్కబడినిది; అగు = అయిన; పదంబునున్
 = స్థానమును; పొందన్ = పొందవలెనని; నిశ్చయించిన = నిశ్చయించుకొన్న; నాకున్ = నాకు; సాధు
 = చక్కటి; మార్గంబున్ = దారి; ఎఱింగింపుము = తెలుపుము; నీవు = నీవు; భగవంతుండు =
 భగవంతుడు; అగు = అయిన; అజని = బ్రహ్మదేవుని; ఊరువు = తోడ; వలన = నుండి; జనించి =
 పుట్టి; వీణా = వీణను; వాదన = వాయింతుట యందు; కుశలుండవు = నేర్పరివి; ఐ = అయ్యి; జగత్
 = లోకములకు; హిత = మంచి; అర్థంబున్ = కొరకు; సూర్యునిన్ = సూర్యుని; పోలెన్ = వలె;
 వర్తింతువు = తిరిగెదవు; అనినన్ = అనగా; విని = విని.

భావము:

ఇంకా గుణవంతుని చూసి సంతోషిస్తూ, గుణహీనుని చూసి జాలిపడుతూ, తనతో
 సమానుడైనవానితో స్నేహం చేస్తూ ప్రవర్తించేవాని దరికి తాపత్రయాలు చేరవు" అన్న నారదుని
 మాటలు విన్న ధ్రువుడు ఇలా అన్నాడు. "పుణ్యాత్మా! సుఖదుఃఖాల వల్ల తెలివి కోల్పోయిన వారికి
 శాంతి లభించదని అన్నావు. శత్రువులకు భయం కలిగించే క్షాత్రధర్మాన్ని నేను అవలంబించాను.
 కనుక నాకు వినయం ఎక్కడిది? సురుచి పలికిన దుర్భాషలు అనే బాణాలచేత బ్రద్దలైన నా
 హృదయంలో శాంతికి తావు లేదు. కాబట్టి ముల్లోకాలలోను శ్రేష్ఠమైనది, ఇతరు లెవ్వరూ పొందనిది
 అయిన స్థానాన్ని నేను పొందాలని ఆశపడుతున్నాను. అందుకు నాకు చక్కని ఉపాయాన్ని
 ఉపదేశించు. నీవు బ్రహ్మ ఊరువునుండి జన్మించి, నేర్పుతో వీణను మ్రోగిస్తూ, లోకాలకు మేలును
 కూర్చే నిమిత్తం సూర్యభగవానిని వలె సంచరించే మహానుభావుడివి" అని చెప్పగా (నారదుడు)
 విని...

నారదుఁ డిట్లను "ననఘ! కు

మారక! విను నిన్ను మోక్షమార్గంబునకున్

ప్రేరేచినవాఁ డిప్పుడు

ధీరజనోత్తముఁడు వాసుదేవుం డగుటన్.

టీకా:

నారదుండు = నారదుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అను = అనెను; అనఘ = పుణ్యుడా; కుమారక = అబ్బాయి; విను = విను; నిన్ను = నిన్ను; మోక్ష = మోక్షము యొక్క; మార్గంబున్ = దారి; కున్ = కి; ప్రేరేచిన = పురికొల్పిన; వాడు = వాడు; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; ధీర = ధీరులైన; జన = వారికి; ఉత్తముడు = ఉత్తముడు; వాసుదేవుండు = విష్ణుమూర్తి; అగుటన్ = అయినందువలన.

భావము:

నారదు డిలా అన్నాడు "పుణ్యాత్మా! నాయనా! విను. నిన్ను మోక్షమార్గాన్ని పొందడానికి ప్రేరేపించినవాడు పురుషోత్తముడైన వాసుదేవుడే. కనుక...

4-243-వ.

నీవు నమ్మహాత్ముని నజస్రధ్యాన ప్రవణ చిత్తుండవై భజియింపుము.

టీకా:

నీవు = నీవు; ఆ = ఆ; మహాత్మునిన్ = మహాత్ముని; అజస్ర = నిరంతరమైన; ధ్యాన = ధ్యానమునందు; ప్రవణ = ఆసక్తిగల; చిత్తుండవు = చిత్తము కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; భజియింపుము = సేవించుము.

భావము:

నీవు ఆ మహాత్ముని ఏకాగ్రమైన చిత్తంతో సేవించు.

4-244-క.

పురుషుడు దవిలి చతుర్విధ

పురుషార్థశ్రేయ మాతృః బొందెద ననినన్

ధరః దత్తాప్తికి హేతువు

హరిపదయుగళంబు దక్క నన్యము గలదే?

టీకా:

పురుషుడు = మానవుడు; తవిలి = పూని; చతుర్విధపురుషార్థ = చతుర్విధ పురుషార్థముల
{చతుర్విధ పురుషార్థములు - 1ధర్మ 2అర్థ 3కామ 4మోక్షములు}; శ్రేయమున్ = శ్రేయస్సును;
పొందెదను = పొందుతాను; అనినన్ = అన్నచో; ధరన్ = భూమ్మీద; తత్ = దాని; ప్రాప్తి = పొందుట;
కున్ = కు; హేతువు = దారి; హరి = హరి; పద = పాదములు అనెడి; యుగళంబున్ = ద్వయము;
తక్క = తప్పించి; అన్యమున్ = ఇతరమైనది; కలదే = ఉన్నదా ఏమి.

భావము:

ధర్మార్థకామమోక్షాలు అనబడే నాలుగు పురుషార్థాలను శ్రేయస్సును పొందాలి అని అనుకునే
మానవునికి హరి పాదపద్మాలు తప్ప మరొక ఉపకరణము లేదు.

4-245-వ.

కావున.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత.

భావము:

అందుచేత

4-246-క.

వర యమునానదితటమునఁ

హరి సాన్నిధ్యంబు శుచియు నతిపుణ్యమునై

పరగిన మధువనమునకును

సరసగుణా! చనుము మేలు సమకుటు నచటన్.

టీకా:

వర = శ్రేష్ఠమైన; యమునా = యమున అనెడి; నది = నది యొక్క; తటమునన్ = ఒడ్డున; హరి = విష్ణుమూర్తి; సాన్నిధ్యంబున్ = సాన్నిధానము; శుచియు = శుచి; అతి = మిక్కిలి; పుణ్యమున్ = పుణ్యము; ఐ = అయ్యి; పరగిన = ప్రసిద్ధమైన; మధువనమున్ = మధువనము; కున్ = కు; సరసగుణా = మనోహర గుణములు కలవాడ; చనుము = వెళ్ళు; మేలు = మేలు; సమకుటున్ = కలుగును.

భావము:

సుగుణనిధీ! యమునానది ఒడ్డున హరికి నివాసస్థానమూ, పవిత్రమూ, పుణ్యప్రదమూ అయిన మధువనానికి వెళ్ళు. అక్కడ నీకు మేలు కలుగుతుంది.

4-247-క.

ఆ యమునా తటినీ శుభ

త్రోయములం గ్రుంకి నిష్ఠత్రోనచ్చట నా

రాయణునకును నమస్కృతు

లాయతమతిఁ జేసి చేయు యమనియమములన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; యమునా = యమున యొక్క; తటినీ = ఒడ్డున; శుభ = శుభమైన; త్రోయములన్ = నీటిలో; గ్రుంకి = స్నానము చేసి; నిష్ఠ = నిష్ఠ; త్రోన్ = త్రో; అచ్చట = అక్కట; నారాయణన్ = నారాయణన;

కును = కు; నమస్కృతులు = నమస్కారములు; ఆయత = దీర్ఘమైన, గొప్ప; మతిన్ = మనస్సు; చేసి = తో; చేయు = చేయుము; యమనియమములన్ = యమనియమముల సాధన.

భావము:

శుభాలను కలిగించే ఆ యమునానది నీటిలో స్నానం చేసి, నిశ్చలమైన బుద్ధితో నారాయణునికి నమస్కరించు. యమ నియమాలను అవలంబించు.

4-248-వ.

మఱియు బాలుండ వగుటం జేసి వేదాధ్యయనా ద్యుచిత కర్మానర్హుండ వయ్య నుచితంబులగు కుశాజినంబులం జేసి స్వస్థిక ప్రముఖాసనంబులం గల్పించుకొని త్రివృత్తానాయామంబులచేతం బ్రాణేంద్రియ మనోమలంబు లను చాంచల్య దోషంబులఁ బ్రత్యాహరించి స్థిరం బయిన చిత్తంబున.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; బాలుండవు = పిల్లవాడవు; అగుటన్ = అయినందుచేత; చేసి = వలన; వేద = వేదములను; అధ్యయన = అధ్యయనము; ఆది = మొదలగు; ఉచిత = ఉచిత; కర్మా = కర్మలకు; అనర్హుండవు = అర్హత లేనివాడవు; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; ఉచితంబులు = ఉచితములు; అగు = అయిన; కుశ = దర్భలు; అజినంబులన్ = జింకచర్మములను; చేసి = పొంది; స్వస్థిక = స్వస్థికాసనము; ప్రముఖ = మొదలైనముఖ్య; ఆసనంబులన్ = ఆసనములను; కల్పించుకొని = వేసి; త్రివృత్ = మూడు (3) ఆవృత్తుల (రేచక, పూరక, కుంభకములు); ప్రాణాయామంబుల్ = ప్రాణాయామముల; చేతన్ = చేత; ప్రాణ = ప్రాణముల; ఇంద్రియ = ఇంద్రియముల; మనః = మానసిక; మలంబులను = మలినములను; చాంచల్య = చంచలము అనెడి; దోషంబులన్ = దోషములను; ప్రత్యాహరించి = పరిహరించి; స్థిరంబు = స్థిరము; అయిన = అయినట్టి; చిత్తంబునన్ = చిత్తముయందు.

భావము:

ఇంకా పసివాడవు కనుక వేదాలను పఠించే అర్హత నీకు లేకున్నా దర్శలతోను, జింకచర్మంతోను స్వస్థికం మొదలైన ఆసనాలను కల్పించుకొని, పూరకము రేచకము కుంభకము అనే ఈ మూడు విధాలైన ప్రాణాయామాలతో ప్రాణేంద్రియ మనోమలాలను పొగొట్టుకొని, చాంచల్య దోషాలను తొలగించుకొని, స్థిరమైన మనస్సుతో (హరిని ధ్యానించు).

4-249-సీ.

ఆశ్రిత సత్యసాదాభి ముఖుండును-

స్థిగ్ధప్రసన్నాననేక్షణుండు

సురుచిర నాసుండు సుభూయుగుండును-

సుకపోల తలుఁడును సుందరుండు

హరినీల సంశోభితాంగుండుఁ దరుణుండు-

నరుణావలోక నోష్ఠాధరుండుఁ

గరుణాసముద్భుండుఁ బురుషార్థ నిధియును-

బ్రణతాశ్రయుండు శోభనకరుండు

4-249.1-తే.

లలిత శ్రీవత్సలక్షణ లక్ష్మీతుండు

సర్వలోక శరణ్యుండు సర్వసాక్షి

పురుష లక్షణ యుక్తుండుఁ బుణ్యశాలి

యసీత మేఘనిభశ్యాముఁ డవ్యయుండు.

టీకా:

ఆశ్రిత = ఆశ్రయించినవారికి; సత్ = మంచి; ప్రసాద = వరములనిచ్చటయందు; అభిముఖుండును = ముందుండువాడును; స్థిగ్ధ = మృదువైన; ప్రసన్న = ప్రసన్నమైన; ఆనన = ముఖముతో; ఈక్షణుండు = చూసెడివాడు; సు = చక్కటి; రుచిర = ప్రకాశవంతమైన; నాసుండును = ముక్కుకలవాడును; సు =

చక్కటి; భూయుగుండును = భూయుగ్ము కలవాడును; సు = చక్కటి; కపోలతలుడును = చెంపలు
 కలవాడును; సుందరుండు = అందమైనవాడు; హరినీల = ఇంద్రనీలము వలె; సంశోభిత = చక్కగ
 శోభకలిగిన; అంగుండు = అవయవములు కలవాడు; తరుణుండు = తరుణవయస్సున
 యుండువాడు; అరుణా = ఎర్రని; అవలోకన = చూపులు; ఓష్ఠ = పైపెదవి; అధరుండు = క్రింది పెదవి
 కలవాడు; కరుణా = దయకు; సముద్రుండున్ = సముద్రుడును; పురుషార్థ =
 చతుర్విధపురుషార్థములకు {చతుర్విధపురుషార్థములు - 1ధర్మ 2అర్థ 3కామ 4మోక్షములు};
 నిధియున్ = నిధివంటివాడును; ప్రణత = నమస్కరించినవారికి; ఆశ్రయుండును = ఆశ్రయము
 ఇచ్చువాడును; శోభన = మంగళ; కరుండు = ఒనగూర్చువాడును;
 లలిత = అందమైన; శ్రీవత్స = శ్రీవత్సము అనెడి; లక్షణ = పుట్టుమచ్చచేత; లక్ష్మీతుండు = కలవాడును;
 సర్వ = సమస్తమైన; లోక = లోకములకు; శరణ్యుండు = శరణ్యము యైనవాడు; సర్వ = అన్నిటికిని;
 సాక్షి = సాక్షియైనవాడు; పురుష = పురుషుని; లక్షణ = లక్షణములు; యుక్తుండు = కలిగినవాడు;
 పుణ్యశాలి = పుణ్యస్వరూపుడు; అసిత = నల్లని; మేఘ = మేఘముతో; నిభ = సమానమైన;
 శ్యాముడు = శ్యాముడు; అవ్యయుండు = నాశరహితుడు.

భావము:

శ్రీహరి ఆశ్రితుల యెడ అపారమైన కృపారసం చూపేవాడు. సుప్రసన్నమైన ముఖం, చల్లని
 చూపులు, అందమైన ముక్కు, సొగసైన కనుబొమలు, చిక్కని చెక్కిళ్ళు కలిగిన చక్కనివాడు.
 ఇంద్రనీల మణులవలె ప్రకాశించే మేను కల పడుచువాడు. ఎఱ్ఱని నేత్రాలు, పెదవులు కలవాడు.
 దయాసముద్రుడు. పురుషార్థాలను ప్రసాదించేవాడు. నమస్కరించే వారికి ఆశ్రయ మిచ్చేవాడు.
 శుభాలను కలిగించేవాడు. శ్రీవత్సం అనే అందమైన పుట్టుమచ్చ కలవాడు. సర్వలోక రక్షకుడు.
 సర్వమూ చూచేవాడు. ఉత్తమ లక్షణాలు కలిగిన పురుషోత్తముడు. పుణ్యస్వరూపుడు.
 నీలమేఘశ్యాముడు. అవ్యయుడు.

4-250-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా....

4-251-సీ.

హార కిరీట కేయూర కంకణ ఘన-

భూషణుం డాశ్రిత పోషణుండు

లాలిత కాంచీకలాప శోభిత కటి-

మండలుం డంచిత కుండలుండు

మహనీయ కౌస్తుభమణి పృణి చారు గై-

వేయకుం డానంద దాయకుండు

సలలిత ఘన శంఖ చక్ర గదా పద్మ-

హస్తండు భువన ప్రశస్తుఁ డజుఁడు

4-251.1-తే.

కవు సౌరభ వనమాలికాధరుండు

హతవిమోహుండు నవ్యపీతాంబరుండు

లలిత కాంచన నూపురాలంకృతుండు

నిరతిశయసద్గుణుఁడు దర్శనీయతముఁడు.

టీకా:

హార = హారము; కిరీట = కిరీటము; కేయూర = భూజకీర్తులు; కంకణ = కంకణములు; ఘన = గొప్ప;

భూషణుండు = ఆభరణములు ధరించినవాడు; ఆశ్రిత = ఆశ్రయించినవారిని; పోషణుండు =

పాలించువాడు; లాలిత = అందమైన; కాంచీ = మొలనూలు; కలాపము = ఆభరణముతో; శోభిత =

శోభిల్లుతున్న; కటి = కటి; మండలుండు = ప్రదేశము కలవాడు; అంచిత = అలంకరింపబడిన;
కుండలుండు = కుండలములు కలవాడు; = మహనీయ = గొప్ప; కౌస్తుభ = కౌస్తుభము అనెడి; మణి
= మణి యొక్క; ఘృణి = కాంతులు కలవాడు; చారు = అందమైన; గైవేయకుండు = కంఠహారములు
కలవాడు; ఆనంద = ఆనందమును; దాయకుండు = ఇచ్చువాడు; = సలలిత = అందముగల; ఘన =
గొప్ప; శంఖ = శంఖము; చక్ర = చక్రము; గదా = గద; పద్మ = పద్మము; హస్తుండు = చేత కలవాడు;
భువన = లోకముల; ప్రశస్తుడు = ప్రశంసించబడువాడు; అజడు = జన్మములేనివాడు.
కమ్రు = కమ్మని; సౌరభ = సువాసనలు కల; వనమాలికా = వనమాలలు {వనమాల - పూలు
పత్రములు కూర్చిన దండ; ధరుండు = ధరించినవాడు; హత = పోగొట్టబడు; విమోహుండు =
మోహములవాడు; నవ్య = కొత్త; పీతాంబరుండు = పట్టుబట్టులు కలవాడు; లలిత = అందమైన;
కాంచన = బంగారు; నూపుర = అందెలచే; అలంకృతుండు = అలంకరించబడినవాడు; నిరతిశయ
= అతిశయము కాని; సత్ = మంచి; గుణుండు = గుణములుకలవాడు; దర్శనీయతముండు =
అత్యధికమైన చూడదగ్గవాడు {దర్శనీయుడు - దర్శనీయతరుడు - దర్శనీయతముండు}.

భావము:

ఆ శ్రీహరి హారాలు, కిరీటం, భుజకీర్తులు మొదలైన అలంకారాలతో అలరారుతూ ఉంటాడు.
ఆయన ఆశ్రితులను పోషించేవాడు. అతని కటిప్రదేశం అందమైన మొలత్రాడుతో ప్రకాశిస్తూ
ఉంటుంది. ఆయన చెవులకు మకరకుండలాలను ధరిస్తాడు. కౌస్తుభం అనే మణికాంతులతో
అందమైన కంఠమాలను ధరిస్తాడు. ఆయన ఆనందాన్ని కలిగించేవాడు. శంఖ చక్ర గదా
పద్మాలను నాలుగు చేతులలో ధరించి ఉంటాడు. ఆయన లోకప్రసిద్ధుడు. కమ్మని సువాసన గల
వనమాలను మెడలో వేసుకుంటాడు. ఆయన అజ్ఞానాన్ని పోగొట్టేవాడు. సరికొత్త పచ్చని పట్టు
వస్త్రాన్ని కట్టుకుంటాడు. మేలిమి బంగారు అందెలు ఆయన కాళ్ళకు అలంకరింపబడి ఉంటాయి.
గొప్ప సద్గుణాలు కలవాడు. దర్శించవలసినవాడు.

4-252-క.

సరసమనోలోచన ము

తృరుండును హృత్పద్మ కర్ణికా నివసిత వి

స్ఫురదురునఖ మణిశోభిత

చరణ సరోజాతుఁ డతుల శాంతుఁడు ఘనుఁడున్.

టీకా:

సరస = సరసమైన; మనః = మనస్సు అనెడి; లోచన = కన్నులకు; ముత్యరుడును = సంతోషము కలిగించువాడు; హృత్ = హృదయము అనెడి; పద్మ = పద్మము యొక్క; కర్ణికా = బొడ్డునందు; నివసిత = నివసించెడి; విస్ఫురత్ = మెరుస్తున్న; ఉరు = పెద్దవైన; నఖ = గోర్లు అనెడి; మణి = మణులచే; శోభిత = శోభిల్లుతున్న; చరణ = పాదములు అనెడి; సరోజాతుడు = పద్మములు కలవాడు; అతుల = సాటిలేని; శాంతుడు = శాంతము కలవాడు; ఘనుడున్ = గొప్పవాడు.

భావము:

ఆ శ్రీహరి ఆశ్రితుల మనస్సులకు, కన్నులకు ఆనందాన్ని కలిగించేవాడు. భక్తుల హృదయ పద్మాలలో ప్రకాశించే పాదపద్మాలు కలవాడు. సాటిలేని శాంత స్వభావుడు. మహానుభావుడు.

4-253-వ.

అయిన పురుషోత్తముఁ బూజించుచు హృదయగతుండును, సాను రాగవిలోకనుండును, వరదశ్రేష్ఠుండును నగు నారాయణ నేకాగ్రచిత్తంబునం ధ్యానంబు చేయుచు బరమ నివృత్తి మార్గంబున ధ్యాతుండైన పురుషోత్తముని దివ్యమంగళస్వరూపంబు చిత్తంబునం దగిలిన మరల మగుడ నేరదు; అదియునుం గాక, యే మంత్రంబేని సప్త వాసరంబులు పఠించిన ఖేచరులం గనుంగొను సామర్థ్యంబు గలుగు; నట్టి ప్రణవయుక్తం బగు ద్వాదశాక్షర కలితంబును దేశకాల విభాగ వేది బుధానుష్ఠితంబును నయిన 'ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయ' యనెడి వాసుదేవ మంత్రంబునం జేసి.

టీకా:

అయిన = అయినట్టి; పురుష = పురుషులలో; ఉత్తమున్ = ఉత్తముని; పూజించుచున్ = పూజిస్తూ; హృదయ = హృదయమునందు; గతుండును = ఉన్నవాడు; సానురాగ = అనురాగముతోకూడిన;

విలోకనుండును = చూపులు కలవాడు; వరద = వరములను ఇచ్చుటలో; శ్రేష్ఠుండు = ఉత్తముడు;
 అగు = అయినట్టి; నారాయణున్ = విష్ణుమూర్తిని; ఏకాగ్ర = ఏకాగ్రత కల; చిత్తంబునన్ = మనసులో;
 పరమ = అత్యుత్తమమైన; నివృత్తి = వైరాగ్య; మార్గంబునన్ = మార్గమున; ధ్యానంబున్ =
 ధ్యానమును; చేయుచున్ = చేస్తూ; ధ్యాతుండు = ధ్యానింపబడువాడు; ఐన = అయినట్టి;
 పురుషోత్తముని = విష్ణుమూర్తి; దివ్య = దివ్యమైన; మంగళ = శుభకరమైన; స్వరూపంబున్ =
 స్వరూపమును; చిత్తంబునన్ = మనసులో; తగిలినన్ = లగ్నమైనచో; మరల = మరల;
 మగుడనేరదు = వెనుదిరిగిపోలేదు; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండు; ఏ = ఏ; మంత్రంబు =
 మంత్రము; ఏని = అయితే; సప్త = ఏడు (7); వాసరంబులు = దినములు; పరియించినన్ =
 పరియించినచో; ఖేచరులన్ = ఆకాశమున చరించువారిని; కనుంగొన = చూచుటకు; సామర్థ్యంబు =
 సామర్థ్యము; కలుగున్ = కలుగుతుందో; అట్టి = అటువంటి; ప్రణవ = ఓంకారముతో; యుక్తంబు =
 కూడినది; అగు = అయిన; ద్వాదశా = పన్నెండు (12); అక్షర = అక్షరములు; కలితంబున్ =
 కలిగినదియు; దేశ = దేశము; కాల = కాలము; విభాగ = విభాగములు; వేది = తెలిసిన; బుధ =
 జ్ఞానులచే; అనుష్ఠితంబును = అనుష్ఠానము చేయబడునదియు; అయిన = అయినట్టి;
 ఓంనమోభగవతేవాసుదేవాయ = ఓంనమోభగవతేవాసుదేవాయ; అనెడి = అనెడి; వాసుదేవ =
 వాసుదేవ; మంత్రంబున్ = మంత్రము; చేసి = వలన.

భావము:

అటువంటి పురుషోత్తముని పూజించు. హృదయంలో కుదురుకున్నవాడూ, అనురాగమయ
 వీక్షణాలు వెదజల్లేవాడూ, వరాలను ఇచ్చేవాడూ అయిన నారాయణుని అచంచలమైన
 మనస్సుతో ధ్యానించు. అప్పుడు ఆ పురుషోత్తముని దివ్యమంగళ విగ్రహం మనస్సులో
 సాక్షాత్కరించి స్థిరంగా నిలిచిపోతుంది. ఏ మంత్రాన్ని ఏడు దినాలు జపిస్తే దేవతలను దర్శించే శక్తి
 కలుగుతుందో, ఓంకారంతో కూడి, పన్నెండు అక్షరాలు కలిగి, దేశకాల విభాగాలను తెలుసుకొని
 జపించవలసిన 'ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయ' అనే ఆ వాసుదేవ మంత్రాన్ని జపించాలి.

4-254-^{సీ}.

దూర్వాంకురంబుల దూర్వాంకురశ్యాము-

జలజంబులను జారుజలజనయను

దులసీ దళంబులఁ దులసికా దాముని-

మాల్యంబులను సునైర్మల్య చరితుఁ

పత్రంబులను బక్షిపత్రునిఁ గడు వన్య-

మూలంబులను నాది మూలఘనుని

నంచిత భూర్జత్వగ్రాది నిర్మిత వివి-

దాంబరంబులను పీతాంబరధరుఁ

4-254.1-తే.

దనరు భక్తిని మృచ్చిలాదారు రచిత

రూపముల యందుఁ గాని నిరూఢమైన

సలిలముల యందుఁ గాని సుస్థలము లందుఁ

గాని పూజింపవలయు నక్రమలనాభు.

టీకా:

దూర్వార = గణిక అనెడి గడ్డి; అంకురంబులన్ = లేత చివుళ్ళతో; దూర్వారాంకురశ్యాము = లేతగణికవలె నవనవలాడు శ్యాముని; జలజంబులను = పద్మములతో; చారు = అందమైన; జలజనయనున్ = పద్మములవంటి కన్నులు కలవాని; తులసీదళంబులన్ = తులసిదళములతో; తులసీకాదామునిన్ = తులసిమాల ధరించినవాని; = మాల్యంబులన్ = మాలలతో; సు = మంచి; నైర్మల్య = నిర్మలమైన; చరితున్ = వర్తన కలవానిని; పత్రంబులన్ = ఆకులతో; పక్షి = గరుత్మంతుని; పత్రుని = రెక్కలకలవానిని; కడు = అనేకమైన; వన్య = అడవి; = మూలంబులను = మూలికలతో; ఆదిమూలఘనుని = సృష్టికి మొదటి దుంప వంటి వానిని; అంచిత = చక్కటి; భూర్జ = బూరుగుదూది; త్వక్ = బట్ట; ఆది = మొదలైనవానిచే; నిర్మిత = చేయబడిన; వివిధ = రకరకముల; అంబరములను = వస్త్రములచేత; పీతాంబరధరునిన్ = విష్ణుమూర్తిని; తనరు = అతిశయించిన; భక్తిని = భక్తితో.

మృత్ = మట్టి; శిలా = శిల; దారు = కర్ర; రచిత = చేయబడిన; రూపములన్ = బొమ్మలు; అందు = వలన; కాని = కాని; నిరూఢమైన = ప్రసిద్ధమైన; సలిలముల = జలముల; అందు = లో; కాని = కాని; సుస్థలముల = మంచి ప్రదేశముల; అందు = లో; కాని = కాని; పూజింపవలయున్ =

పూజించవలెను; ఆ = ఆ; కమలనాభున్ = విష్ణుమూర్తిని {కమలనాభుడు - పద్మము నాభి యందు కలవాడు, విష్ణువు}.

భావము:

గరికపోచలవలె శ్యామలవర్ణం కల వాసుదేవుణ్ణి గరికపోచలతో, అందమైన పద్మాలవంటి కన్నులు కలిగినవానిని పద్మాలతో, తులసిదండలు ధరించేవానిని తులసీదళాలతో, మాలిన్యం లేని శీలం కలవానిని పూలమాలలతో, పక్షివాహనుని పత్రాలతో, లోకాలకు ఆదిమూలుడైన మహానుభావుని వనమూలికలతో, పచ్చని పట్టు వస్త్రాలు ధరించేవానిని నారబట్టలతో సేవించాలి. భగవంతుణ్ణి మృణ్మయ, శిలామయ, దారుమయ ప్రతిమలలో కాని, నిర్మల జలాలలో కాని, పవిత్ర స్థలాలలో కాని ఆరాధించాలి.

"ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయః" అనే ద్వాదశాక్షరీ మంత్రోపాసన విధానం నారదమునీశ్వరుడు పంచాబ్దముల ధ్రువునికి ఉపదేశిస్తున్నాడు. అతి శక్తివంతమైన తిరుగులేని మహా మంత్రపూరిత ఘట్టమిది.

4-255-క.

ధృత చిత్తుఁడు శాంతుఁడు ని

యత పరిభాషణుఁడు సుమహితాచారుఁడు వ

ర్ణిత హరిమంగళ గుణుఁడును

మితవన్యాశనుఁడు నగుచు మెలగఁగ వలయున్.

టీకా:

ధృత = ధారణగల; చిత్తుడు = చిత్తము కలవాడు; శాంతుడు = శాంతము కలవాడు; నియత =

నియమించిన; పరిభాషణుడు = సంభాషణలు కలవాడు; సు = మంచి; మహిత = గొప్ప;

ఆచారుడు = ఆచరణలు కలవాడు; వర్ణిత = వర్ణిస్తున్న; హరి = విష్ణుమూర్తి; మంగళ = శుభకరమైన;

గుణుఁడును = గుణములు కలవాడు; మిత = మితమైన; వన్య = అడవిలో దొరుకువానిని;

అశనుడు = తినువాడు; అగుచున్ = అవుతూ; మెలగవలయును = తిరుగవలెను.

భావము:

మనోనిగ్రహం కలవాడై, శాంతుడై, మితభాషియై, సదాచార సంపన్నుడై, శ్రీహరి కళ్యాణగుణాలను వర్ణిస్తూ కందమూలాలను మితంగా స్వీకరిస్తూ ఉండాలి.

4-256-వ.

ఉత్తమశ్లోకుండగు పుండరీకాక్షుండు నిజమాయా స్వేచ్ఛావతార చరితంబుల చేత నచింత్యముగా నెద్దిచేయు నద్ది హృదయగతంబుగా ధ్యానంబు చేయం దగు; మఱియుఁ గార్యబుద్ధిం జేసి చేయంబడు పూజావిశేషంబులు వాసుదేవమంత్రంబున సర్వేశ్వరునికి సమర్పింప వలయు; నిట్లు మనోవాక్యాయ కర్మంబులచేత మనోగతం బగునట్లుగా భక్తి యుక్తంబు లయిన పూజల చేతఁ బూజింపం బడి, సర్వేశ్వరుండు మాయాభిభూతులు గాక సేవించు పురుషులకు ధర్మాది పురుషార్థంబులలోన నభిమతార్థంబు నిచ్చు; విరక్తుం డగువాఁడు నిరంతర భావం బయిన భక్తియోగంబునం జేసి మోక్షంబుకొఱకు భజియించు"నని చెప్పిన విని ధ్రువుండు నారదునకుం బ్రదక్షిణ పూర్వకంబుగా నమస్కరించి మహర్షి జనసేవ్యులై సకలసిద్ధుల నొసంగుచు భగవత్పాద సరోజాలంకృతం బయిన మధువనంబునకుం జనియె; నంత.

టీకా:

ఉత్తమ = ఉత్తములచే; శ్లోకుండు = స్తుతింపబడువాడు; అగు = అయిన; పుండరీకాక్షుండు = హరి; నిజ = తన; మాయా = మాయతోకూడిన; స్వేచ్ఛా = తన ఇచ్ఛానుసారము; అవతార = అవతరించుట; చరితంబులన్ = వర్తనల; చేతన్ = చే; చింత్యముగా = చింతింపదగినదిగ; ఎద్ది = ఏదయితే; చేయున్ = చేయునో; అద్ది = దానిని; హృదయగతంబుగా = హృదయమందుల; ధ్యానంబున్ = ధ్యానము; మఱియున్ = ఇంకను; కార్య = పూనిన; బుద్ధిన్ = బుద్ధి; చేసి = తో; చేయంబడు = చేసిడి; పూజా = పూజల; విశేషంబులన్ = విశేషములను; వాసుదేవమంత్రంబునన్ = వాసుదేవమంత్రముతో; సర్వేశ్వరుని = హరి; కిన్ = కి; సమర్పింపవలయు = చక్కగ అర్పింపవలెను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; మనన్ = మనస్సు; వాక్ = మాటలు; కర్మంబుల = చేయుపనుల; చేతన్ = చే; మనః = మనసునకు; గతంబు = చేరినది; అగునట్లుగా = అయ్యేటట్లుగా; భక్తి = భక్తితో; యుక్తంబులు = కూడినవి; అయిన = అయిన; పూజల = పూజలు; చేతన్ = చే;

పూజింపబడి = పూజింపబడి; సర్వేశ్వరుండు = విష్ణుమూర్తి; మాయా = మాయకి; అభిభూతులు =
 లొంగినవారు; కాక = కాకుండగ; సేవించు = సేవించెడి; పురుషులకు = పురుషులకు; ధర్మాది =
 ధర్మాది {ధర్మాది - 1ధర్మ 2అర్థ 3కామ 4మోక్షములు అనెడి చతుర్విధపురుషార్థములు};
 పురుషార్థంబులన్ = పురుషార్థముల; లోనన్ = లో; అభిమతార్థంబున్ = కోరినది; ఇచ్చున్ =
 ఇచ్చును; విరక్తుండు = వైరాగ్యము కలవాడు; అగువాడు = అయినవాడు; నిరంతర = ఎడతెగని;
 భావంబున్ = భావము; అయిన = అయిన; భక్తి = భక్తి; యోగంబునన్ = యోగము; చేసి = వలన;
 మోక్షంబున్ = మోక్షము; కొఱకున్ = కోసము; భజియించు = సేవించు; అని = అని; చెప్పిన = చెప్పగ;
 విని = విని; ధ్రువుండు = ధ్రువుడు; నారదున = నారదున; కున్ = కు; ప్రదక్షిణ = ప్రదక్షిణతో;
 పూర్వక్రంబుగా = కూడినదిగా; నమస్కరించి = నమస్కరించి; మహర్షి = మహర్షులైన; జనంబు =
 వారిచే; సేవ్యంబు = సేవింపబడినది; ఐ = అయ్యి; సకల = సమస్తమైన; సిద్ధులను = సిద్ధులను;
 ఒసంగుచున్ = ఇస్తూ; భగవత్ = భగవంతుని; పాద = పాదములు అనెడి; సరోజ = పద్మములచే;
 అలంకృతంబు = అలంకరింపబడినది; అయిన = అయిన; మధు = మధు అనెడి; వనంబున్ =
 వనమున; కున్ = కు; చనియె = వెళ్ళెను; అంత = అంత.

భావము:

పురుషోత్తముడైన పుండరీకాక్షుడు తన మాయామహిమతో ఇచ్చానుసారంగా పెక్కు
 అవతారాలను ధరించి చేసిన లీలావిశేషాలను మనస్సులో భావించాలి. ఆత్మార్పణ బుద్ధితో చేసే
 పూజలను ద్వాదశాక్షర మంత్రంతో వాసుదేవునకు సమర్పించాలి. ఈ విధంగా త్రికరణ శుద్ధిగా
 భక్తితో పూజించేవారు విష్ణుమాయలో చిక్కుకొనరు. వారికి భగవంతుడు ధర్మార్థకామమోక్షాలు
 అనే పురుషార్థాలలో కోరిన దానిని అనుగ్రహిస్తాడు. విరక్తితో ముక్తిని కోరువాడు, ఎడతెగని
 భక్తిభావంతో సేవిస్తూ ఉంటాడు" అని నారదుడు ఉపదేశించగా ధ్రువుడు అతనికి ప్రదక్షిణం చేసి,
 నమస్కరించి, మహర్షులు నివసించేది, కోరిన కోరికలను ప్రసాదించేది, భగవంతుని
 పాదపద్మాలచేత అలంకరింపబడింది అయిన మధువనానికి బయలుదేరాడు.

4-257-తే.

ప్రద్యుభవ సూనుఁ డుత్తానప్రాదు కడకు

నరిగి యా రాజుచే వివిధార్చనముల

నంది సంప్రీతుడై యున్నతాసనమున

నెలమిఁ గూర్చుండి యాతని వలను చూచి.

టీకా:

పద్మభవ = బ్రహ్మదేవుని; సూనుడు = పుత్రుడు; ఉత్తానపాదు = ఉత్తానపాదుని; కడకున్ = దగ్గరకు;
అరిగి = వెళ్ళి; ఆ = ఆ; రాజు = రాజు; చేన్ = చేత; వివధ = రకరకముల; అర్చనములన్ =
పూజనములను; అంది = పొంది; సంప్రీతుడు = సంతోషుడు; ఐ = అయ్యి; ఉన్నత = ఎత్తైన;
ఆసనమునన్ = ఆసనమున; ఎలమిన్ = అతిశయించి; కూర్చుండి = కూర్చుని; ఆతని = అతని;
వలను = వైపు; చూచి = చూసి.

భావము:

నారదుడు ఉత్తానపాదుని దగ్గరకు వెళ్ళి, ఆ రాజు చేసిన నానావిధాలైన పూజలను అందుకొని,
ఆనందంతో ఉన్నతాసనంపై కూర్చున్నవాడై ఆ రాజు వంక చూచి...

4-258-వ.

ఇట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికె.

భావము:

ఇలా అన్నాడు.

4-259-క.

"భూనాయక! నీ విపుడా

ప్లానాస్యడ వగుచుఁ జాల మదిలోఁ జింతం

బూనుట కేమి కతం?" బన

నా నారదుతోడ నాతఁ డనియెన్ మరలన్.

టీకా:

భూనాయక = రాజ {భూనాయకుడు - భూమికి నాయకుడు, రాజు}; నీవున్ = నీవు; ఇప్పుడున్ = ఇప్పుడు; ఆహ్లాన = మిక్కిలి వాడిన; ఆస్కుడవు = మోము కలవాడవు; అగుచున్ = అవుతూ;
చాలన్ = మిక్కిలి; మది = మనసు; లోన్ = లో; చింతన్ = చింతను; పూనుట = కలిగి యుండుట;
కున్ = కు; ఏమి = ఏమి; కతంబు = కారణము; అనన్ = అనగ; ఆ = ఆ; నారదున్ = నారదుని;
తోడన్ = తోటి; ఆతడున్ = అతడు; అనియెన్ = పలికెను; మరలన్ = మరల.

భావము:

"రాజా! నీ వదనసరోజం వాడి ఉన్నది. నీ మనస్సులోని విచారానికి కారణం ఏమిటి?" అని ప్రశ్నించిన నారదునితో ఉత్తానపాదుడు ఇలా అన్నాడు.

4-260-క.

"మునివర! వివేకశాలియు

ననఘుఁడు నైదేండ్ల బాలుఁ డసృత్ప్రియ నం

దనుఁ డదయుఁడ నగు నాచే

తను బరిభవ మొంది చనియెఁ డల్లియుఁ డానున్.

టీకా:

ముని = మునులలో; వర = శ్రేష్ఠుడ; వివేకశాలియు = వివేకము కలవాడు; అనఘుడు = పుణ్యుడు;
ఐదేండ్ల = అయిదు సంవత్సరముల; బాలుడు = బాలుడు; అసృత్ = నా యొక్క; ప్రియ = ప్రియమైన;
నందనుండు = పుత్రుడు; అదయుండను = దయమాలినవాడిని; అగు = అయిన; నా = నా; చేతన్ = చేత;
పరిభవంబున్ = పరాభవమును; ఒంది = పొంది; చనియెన్ = వెళ్ళెను; తల్లియన్ = తన అమ్మతో; తానున్ = తాను.

భావము:

“మునీంద్రా! నా ప్రియపుత్రుడు ధ్రువుడు ఐదేండ్లవాడు. మంచి తెలివితేటలు గలవాడు; పాపం ఎరుగనివాడు; అతనిని నేను దయమాలి అవమానించాను. అందుకు వాడు అలిగి తల్లితో పాటు వెళ్ళిపోయాడు.

4-261-మ.

చని యుగ్రాటవిఁ జొచ్చి యచ్చటఁ బరిశ్రాంతుండు క్షుత్పీడితుం

దును నావ్లాన ముఖాంబుజుండు ననఘుం**దున్** బాలకుం డైన మ

త్తనయున్ ఘోర వృకాహి భల్ల ముఖ సత్త్వశ్రేణి నిర్జించెనో

యని దుఃఖించెద నాదు చిత్తమున నార్కస్తుత్య! యిట్టొటకున్.

టీకా:

చని = వెళ్ళి; ఉగ్ర = భయంకరమైన; అటవిన్ = అడవిని; చొచ్చి = ప్రవేశించి; అచ్చటన్ = అక్కడ; పరిశ్రాంతుండున్ = మిక్కిలి అలసినవాడు; క్షుత్పీడితుండును = ఆకలిచే పీడింపబడువాడు; ఆవ్లాన = వడలిపోయిన; ముఖ = ముఖము అనెడి; అంబుజుండున్ = పద్మము కలవాడు; అనఘుండు = పాపము లేని వాడు; బాలకుండు = చిన్న పిల్లవాడు; ఐన = అయిన; మత్ = నా యొక్క; తనయున్ = పుత్రుని; ఘోర = భయంకరమైన; వృక = తోడేళ్ళు; అహి = పాములు; భల్ల = ఎలుగుబంట్లు; ముఖ = మొదలైన; సత్త్వ = జంతువుల; శ్రేణి = సమూహము; నిర్జించెనో = సంహరించెనో; అని = అని; దుఃఖించెదన్ = దుఃఖిస్తున్నాను; నాదు = నా యొక్క; చిత్తమునన్ = మనసులో; ఆర్కస్తుత్య = గొప్పవారిచే స్తుతింపబడువాడ; ఇట్లు = ఈ విధముగ; టెటకున్ = అగుటకు.

భావము:

అలా వెళ్ళి భయంకరమైన అడవిలో ప్రవేశించి మార్గాయాసంతోను, ఆకలి బాధతోను ముఖపద్మం వాడిపోయిన నా కుమారుణ్ణి, ఏపాపం ఎరుగని పసివాణ్ణి తోడేళ్ళు, సర్పాలు, ఎలుగుబంట్లు మొదలైన క్రూరజంతువులు పొట్టన బెట్టుకున్నాయేమో అనే భయంతో, బాధతో లోలోపల కుమిలిపోతున్నాను. మహానుభావా! ఇలా జరిగినందుకు నేను దుఃఖిస్తున్నాను.

4-262-తే.

అట్టి యుత్తమబాలు నా యంకపీఠ
మందుఁ గూర్చుండనీక నిరాకరించి
యంగనాసక్త చిత్తుండ నైనయట్టి
నాదు దౌరాత్మ్య మిది మునినాథచంద్ర!"

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; ఉత్తమ = ఉత్తముడైన; బాలున్ = బాలుని; నా = నా యొక్క; అంక = అంకము
అనెడి; పీఠము = పీఠము; అందున్ = లో; కూర్చుండనీక = కూర్చోనీయక; నిరాకరించి = నిరాకరించి;
అంగనా = స్త్రీ యెడల; ఆసక్త = చిక్కుకొన్న; చిత్తుండను = మనసు కలవాడను; ఐన = అయిన; అట్టి =
అటువంటి; నాదు = నా యొక్క; దౌరాత్మ్యము = దురాత్ముని భావము; ఇది = ఇది; ముని =
మునులకు; నాథ = నాయకులలో; చంద్ర = చంద్రునివంటివాడ.

భావము:

అటువంటి ఉత్తముడైన బాలుణ్ణి నా ఒడిలో కూర్చోనివ్వక అవమానించాను. మునీంద్రా! నా చిన్న
భార్య సురుచి మీది వలపుతో ఈ దుర్మార్గపు పని చేశాను."

4-263-ఉ.

నా విని నారదుండు నరనాథున కిట్లను "నీ కుమారుఁ డా
దేవకిరీట రత్నరుచిదీపిత పాదసరోజుడైన రా
జీవదళాక్ష రక్షితుఁ డతేష జగత్పరికీర్తనీయ కీ
ర్తివిభవప్రశస్త సుచరిత్రుఁడు; వానికి దుఃఖ మేటికిన్?

టీకా:

నా = అనగా; విని = విని; నారదుండు = నారదుడు; నరనాథున్ = రాజున; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ
విధముగ; అను = అనెను; నీ = నీ యొక్క; కుమారుడు = పుత్రుడు; ఆ = ఆ;

దేవకిరీటరత్నరుచిదీపితపాదసరోజఁడు = విష్ణుమూర్తి {దేవ కిరీట రత్న రుచి దీపిత పాద
సరోజఁడు - దేవతల కిరీటముల కాంతులచే ప్రకాశిస్తున్న పాదములు అనెడి పద్యములు
కలవాడు, విష్ణువు}; ఐన = అయిన; రాజీవదళాక్ష = విష్ణుమూర్తిచే; రక్షితుడు =
రక్షింపబడుతున్నవాడు; అశేష = అనంతమైన; జగత్ = లోకములచే; పరి = మిక్కిలి; కీర్తనీయ =
కీర్తింపదగిన; కీర్తి = కీర్తి యొక్క; విభవ = వైభవముచే; ప్రశస్త = శ్రేష్ఠమైన; సు = మంచి; చరిత్రుడు =
ప్రవర్తన కలవాడు; వానికీన్ = అతనికోసము; దుఃఖము = దుఃఖము; ఏటికీన్ = ఎందులకు.

భావము:

ఉత్తానపాదుని మాటలు విని నారదుడు ఇలా అన్నాడు "రాజా! దేవతల కిరీటాల రత్నకాంతులతో
ప్రకాశించే పాదపద్మాలు కల శ్రీహరి చేత రక్షింపబడే నీ కుమారుడు సమస్త లోకాలు ప్రస్తుతించే
కీర్తి సంపదతో ప్రసిద్ధికెక్కిన చరిత్ర కలవాడు. అతనికోసం దుఃఖించడ మెందుకు?

4-264-ఉ.

కావున మహాత్ముడు సుకర్మము చేత సమస్త లోకపా
లావళి కందరాని సముద్రచిత నిత్యపదంబునం బ్రభు
శ్రీవిలసిల్లఁ జెందుఁ దులసీదళదాము భజించి; యా జగ
త్పావనుడైన నీ సుతు ప్రభావ మెఱుంగవు నీవు భూవరా!

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; ఆ = ఆ; మహాత్ముడు = మహాత్ముడు; సు = మంచి; కర్మము = కర్మములు;
చేతన్ = చేత; సమస్త = సమస్తమైన; లోకపాల = లోకపాలకుల; ఆవళి = సమూహమున; కీన్ = కి;
అందరాని = అందుకోలేని; సమ = మిక్కిలి; ఉదంచిత = గౌరవనీయమైన; నిత్య = శాశ్వతమైన;
పదంబున్ = పదము నందు; ప్రభు = ప్రభుత్వము అనెడి; శ్రీ = సంపదతో; విలసిల్లన్ = విలసిల్లుటను;
చెందు = చెందును; తులసీదళదాము = నారాయణుని {తులసీదళ దాము - తులసీదళముల దండ
ధరించినవాడు, విష్ణువు}; భజించి = పూజించి; ఆ = ఆ; జగత్ = లోకములను; పావనుడు =
పవిత్రము చేయువాడు; ఐన = అయిన; నీ = నీ యొక్క; సుతు = పుత్రుని; ప్రభావమున్ =
గొప్పదనము; ఎఱుంగవు = తెలియవు; నీవు = నీవు; భూవర = రాజు.

భావము:

రాజా! ఉత్తానపాదా! లోకపావనుడైన నీ పుత్రుని ప్రభావం నీకు తెలియదు కాని. మహాత్ముడైన నీ కుమారుడు తన పుణ్యంతో తులసీదళదాముడైన నారాయణుని సేవించి లోకపాలకులు సైతం పొందరాని నిత్యపదానికి అధీశ్వరు డవుతాడు.

4-265-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతేకాక...

4-266-క.

నీ కీర్తియు జగముల యం

దాకల్పము నొందఁజేయు నంచిత గుణర

త్నాకరుఁ డిట కేతెంచును

శోకింపకు మతనిఁ గూర్చి సుభగచరిత్రా!"

టీకా:

నీ = నీ యొక్క; కీర్తియు = కీర్తినికూడ; జగములన్ = లోకముల; అందున్ = లో; ఆకల్పమున్ =

కల్పాంతము వరకు; ఒందన్ = పొందునట్లు; చేయు = చేసెడి; అంచిత = చక్కటి; గుణ =

గుణములనెడి; రత్నాకరుడు = సముద్రము వంటివాడు (రత్నాకరుడు - రత్నముల సమూహము

కలవాడు, సముద్రుడు); ఇటకున్ = ఇక్కడకు; ఏతెంచును = వచ్చును; శోకింపకుము =

దుఃఖింపకుము; అతని = అతని; గూర్చి = గురించి; సుభగ = సౌభాగ్యమైన; చరిత్రా =
ప్రవర్తనకలవాడ.

భావము:

పుణ్యాత్మా! నీ కుమారుడు నీ కీర్తిని కల్పాంతం వరకు సుస్థిరంగా ఉండేటట్లు చేస్తాడు. అతడు
సుగుణ రత్నాకరుడు. అచిరకాలంలోనే నీ దగ్గరకు వస్తాడు. నీ పుత్రుని కోసం నీవు
దుఃఖించవద్దు."

4-267-క.

అని నారదుండు పలికిన

విని మనమున విశ్వసించి విభుడును ప్రియ నం

దనుఁ జింతించుచు నాదర

మునఁ జూడం డయ్యె రాజ్యమును బూజ్యముగన్.

టీకా:

అని = అని; నారదుండు = నారదుడు; పలికిన = పలుకగా; విని = విని; మనమునన్ = మనసులో;
విశ్వసించి = నమ్మి; విభుడును = రాజు; ప్రియ = ప్రియమైన; నందనున్ = పుత్రునికై; చింతించుచున్
= ఆలోచిస్తూ; ఆదరమునన్ = ఆదరముతో; చూడండు = చూడనివాడు; అయ్యెన్ = ఆయెను;
రాజ్యమున్ = రాజ్యమును; పూజ్యముగన్ = శ్రద్ధగా.

భావము:

అని నారదుడు చెప్పిన మాటలను రాజు తన మనస్సులో విశ్వసించి, ప్రియపుత్రుని తలచుకొంటూ
రాజ్యపాలన పట్ల పూర్తిగా నిరాదరం చూపసాగాడు.

4-268-వ.

అంత నక్కడ నా ధ్రువుండు.

టీకా:

అంతన్ = అంత; అక్కడ = అక్కడ; ఆ = ఆ; ధ్రువుండు = ధ్రువుడు.

భావము:

ఆ సమయంలో అక్కడ ధ్రువుడు...

4-269-క.

చని ముందటఁ గనుఁగొనె మధు

వనమును ముని దేవ యోగి వర్ణిత గుణ పా

వనమును దుర్భవ జలద ప

వనమును నిఖిలైక పుణ్యవరభవనంబున్.

టీకా:

చని = వెళ్ళి; ముందటన్ = ఎదురుగా; కనుగొనెన్ = చూసెను; మధు = మధు అనేడి; వనమునున్ = వనమును; ముని = మునుల; దేవ = దేవతల; యోగి = యోగులచే; వర్ణిత = స్తుతింపబడిన; గుణ = గుణములచే; పావనమును = పవిత్రమైనది; దుర్భవ = చెడ్డదైన సంసార మనేడి; జలద = మేఘములకు; పవనమును = వాయువు వంటిది; నిఖిల = సమస్తము; ఏక = అఖండ; పుణ్య = పుణ్యములకు; వర = శ్రేష్ఠమైన; భవనంబున్ = నివాసమును.

భావము:

(ధ్రువుడు) పోయి పోయి ఎదురుగా మధువనాన్ని చూశాడు. దాని పవిత్రతను మునులు, దేవతలు, యోగులు మొదలైన వారు వర్ణించారు. అది సంసారమనే మబ్బును చెదరగొట్టే ప్రభంజనం వంటిది. సకల పుణ్యాలకు తావైనది.

4-270-వ.

అట్లు గని డాయంజని యమునానదిం గృతస్నానుండై నియతుండును, సమాహిత చిత్తుండును నై
 సర్వేశ్వరుని ధ్యానంబు చేయుచుం బ్రతిత్తిరాత్రాంతంబునఁ గృత కపిత్థ బదరీఫల పారణుం డగుచు
 దేహ స్థితి ననుసరించి యిటుల నొక్కమాసంబు హరిం బూజించి, యంత నుండి యాతేసి
 దినంబుల కొక్కపరి కృతజీర్ణ తృణ పర్ణాహారుం డగుచు, రెండవ మాసంబున
 విష్ణుసమారాధనంబు చేసి, యంత నుండి నవరాత్రంబుల కొకమా టుదకభక్షణంబు చేయుచు,
 మూడవ మాసంబున మాధవు నర్పించి, యంతనుండి ద్వాదశ దినంబుల కొకమాటు
 వాయుభక్షణుం డగుచు, జితశ్వాసుండై నాలవ మాసంబునం, బుండరీకాక్షుని భజియించి,
 యంతనుండి మనంబున నలయక నిరుచ్ఛాసుండై యేకపదంబున నిలిచి, పరమాత్మఁ
 జింతించుచు, నచేతనంబైన స్థాణువుంబోలె నైదవ మాసంబును జరిపె; నంత.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; డాయన్ = దగ్గరకు; చని = వెళ్ళి; యమునా = యమున అనెడి; నదిన్ =
 నదిలో; కృత = చేసిన; స్నానుండు = స్నానము చేసినవాడు; ఐ = అయ్యి; నియతుండును =
 నియమములను పూనినవాడు; సమ = చక్కగా; ఆహిత = కూడగట్టుకొనిన; చిత్తుండును = మనసు
 కలవాడు; ఐ = అయ్యి; సర్వేశ్వరుని = విష్ణుమూర్తిని; ధ్యానంబున్ = ధ్యానము; చేయుచున్ = చేస్తూ;
 ప్రతి = ప్రతి; త్రి = మూడు (3); రాత్రంబునన్ = రాత్రుల కొకమారు; కృత = చేసిన; కపిత్థ = వెలగ; బదరీ
 = రేగు; ఫల = పండ్లను; పారణుండు = భోజనము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; దేహ = శరీర;
 స్థితిని = స్థితిని; అనుసరించి = ప్రకారము; ఇటుల = ఈ విధముగ; ఒక్క = ఒక; మాసంబు = నెల;
 హరిన్ = విష్ణుని; పూజించి = పూజించి; అంతన్ = అప్పటి; నుండి = నుండి; ఆతేసి = ఆరు చొప్పున;
 దినంబుల = దినముల; కున్ = కి; ఒక్క = ఒక; పరి = మారు; కృత = చేసిన; జీర్ణ = ఎండిన; తృణ =
 గడ్డి; పర్ణ = ఆకులు; ఆహారుండు = భోజనము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; రెండవ = రెండో (2);
 మాసంబునన్ = నెలలో; విష్ణు = విష్ణుమూర్తిని; సమ = చక్కగా; ఆరాధనంబు = పూజ; చేసి = చేసి;
 అంత = అప్పటి; నుండి = నుండి; నవ = తొమ్మిది (9); రాత్రంబుల = రాత్రుల; కున్ = కి; ఒక = ఒక;
 మాటున్ = మారు; ఉదక = నీటిని; భక్షణంబున్ = తీసుకొనుట; చేయుచున్ = చేస్తూ; మూడవ =
 మూడో (3); మాసంబునన్ = నెలలో; మాధవున్ = విష్ణుమూర్తిని; అర్పించి = పూజించి; అంత =
 అప్పటి; నుండి = నుండి; ద్వాదశ = పన్నెండు (12); దినంబుల = దినముల; కున్ = కి; ఒక = ఒక;
 మాటున్ = మారు; వాయు = వాయువును; భక్షణండు = తీనువాడు; అగుచున్ = అవుతూ; జిత =

జయించిన; శ్వాసుండు = శ్వాస కలవాడు; నాలవ = నాలుగో (4); మాసంబునన్ = నెలలో;
 పుండరీకాక్షునిన్ = విష్ణుమూర్తిని; భజించి = పూజించి; అంత = అప్పటి; నుండి = నుండి;
 మనంబునన్ = మనసులో; అలయక = అలసిపోకుండగ; నిరుచ్ఛ్వాసుండు = ఊపిరివిడుచుట
 లేనివాడు; ఐ = అయ్యి; ఏక = ఒంటి; పదంబునన్ = కాలుమీద; నిలిచి = నిలబడి; పరమాత్మన్ =
 పరమాత్మను; చింతించుచున్ = ధ్యానిస్తూ; అచేతనంబున్ = కదలికలులేనిది; ఐన = అయిన;
 స్థాణువున్ = రాయి; పోలెన్ = వలె; ఐదవ = అయిదవ (5); మాసంబునున్ = నెలను; జరిపెన్ =
 గడిపెను; అంత = అంతట.

భావము:

ధ్రువుడు మధువనంలో ప్రవేశించి, యమునా నదిలో స్నానం చేసాడు. నియమంతో ఏకాగ్రచిత్తంతో
 భగవంతుణ్ణి ధ్యానింపసాగాడు. శరీరస్థితినిబట్టి మూడు దినాల కొకసారి వెలగపండ్లను,
 రేగుపండ్లను ఆరగిస్తూ ఒక్క నెల శ్రీహరిని అర్చిస్తూ గడిపాడు. తరువాత ఆరు దినాలకు ఒకసారి
 జీర్ణతృణపర్ణాలను తింటూ విష్ణుపూజలో రెండవ నెల గడిపాడు. తొమ్మిది దినాలకు ఒకమారు
 నీటిని త్రాగి మాధవసమారాధనలో మూడవ నెల గడిపాడు. అనంతరం పన్నెండు దినాల
 కొకసారి గాలిని ఆరగిస్తూ ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసాలను నిరోధించి నారాయణ సేవలో నాలుగవ నెల
 గడిపాడు. తరువాత ఒంటికాలిపై నిలిచి పరమాత్ముణ్ణి భజిస్తూ ప్రాణం లేని మ్రోడులాగా
 నిశ్చలంగా ఐదవ నెల గడిపాడు.

4-271-సీ.

సకల భూతేంద్రి యాశ్చయ మగు హృదయంబు-

నందు విషయములఁ జెందనీక

మహదాది తత్త్వ సమాజమ్ములకును నా-

ధార భూతమును బ్రధాన పూరు

షేష్వరుఁ డైనట్టి శాశ్వత బ్రహ్మంబుఁ-

దనదైన హృదయ పద్మమున నిలిపి

హరి రూపమున కంటి నన్యంబు నెఱుంగక-

చిత్త మవ్విభునందుఁ జేర్చియున్న

కతన ముల్లోకములు చాలఁ గంపమొందె;

వెండియును బేర్చి యయ్యర్భక్తుండు ధరణి

నొక్కపాదంబు చేర్చి నిల్చున్నవేళఁ

బేర్చి యబ్బాలు నంగుష్ఠపీడఁ జేసి.

టీకా:

సకల = సమస్తమైన; భూత = భూతములకు; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములకు; ఆశ్రయము = శరణ్యమైనది; అగు = అయిన; హృదయంబున్ = హృదయము; అందున్ = లోను; విషయములన్ = ఇంద్రియార్థములను, శబ్దాది విషయ సుఖములను; చెందనీక = చెందనీయకుండగ; మహదాది = మహత్తు మొదలైన {మహదాది - చతుర్వింశతీతత్త్వంబులు, (1)మహత్తు (1)పురుషుడు (1)ప్రకృతి (5)పంచభూతములు (5)పంచతన్మాత్రలు (5)పంచకర్మేంద్రియములు (5)పంచజ్ఞానేంద్రియములు మరియు (1)అంతఃకరణము మొత్తము 1+1+1+5+5+5+5+1 = 24}; తత్త్వ = తత్త్వముల; సమాజమ్ముల్ = సమూహముల; కున్ = కి; ఆధారభూతమును = ఆధారమైనది; ప్రధాన = ప్రధానము అనబడెడి మూలత్త్వమునకు; పూరుష = పురుషుడు అనబడెడి జీవునకు; ఈశ్వరుడు = ప్రభువు; ఐనట్టి = అయినట్టి; = శాశ్వతబ్రహ్మంబున్ = శాశ్వతబ్రహ్మమును; తనది = తనది; ఐన = అయిన; హృదయ = హృదయము అనెడి; పద్మమున = పద్మము యందు; నిలిపి = నిలిపికొని; హరి = హరి యొక్క; రూపమున్ = రూపమున; కంటిన్ = కంటిను; అన్యంబున్ = ఇతరమును; ఎఱుగక = తెలియక; చిత్తమున్ = మనసును; ఆ = ఆ; విభున్ = ప్రభువు; అందున్ = అందు; చేర్చి = చేర్చి; ఉన్న = ఉండిన. కతన = కారణముచేత; ముల్లోకములున్ = ముల్లోకములును; చాలన్ = మిక్కిలిగ; కంపమున్ = వణకుట; ఒందెన్ = చెందెను; వెండియును = ఇంకను; పేర్చి = అతిశయించి; ఆ = ఆ; అర్భకుండు = పిల్లవాడు; ధరణిన్ = భూమిపైన; ఒక్క = ఒంటి; పాదంబున్ = పాదమును; చేర్చి = ఆధారముగా చేసికొని; నిల్చున్న = నిలబడిన; వేళన్ = సమయములో; పేర్చిన్ = అతిశయించిన; ఆ = ఆ; బాలున్ = పిల్లవాని; అంగుష్ఠ = కాలి బొటకనవేలి; పీడన్ = పీడనము, ఒత్తిడి; చేసి = వలన.

భావము:

ధ్రువుడు చాంచల్యం లేని తన హృదయంలో ఇతర విషయాలను చొరనీయలేదు. మహాత్ము మొదలైన తత్త్వాలకు ఆధారభూతుడూ, ప్రకృతి పురుషులకు అధీశ్వరుడూ, శాశ్వతుడూ అయిన భగవంతుణ్ణి తన హృదయపద్మంలో నిలుపుకున్నాడు. శ్రీహరి రూపాన్ని తప్ప మరి దేనినీ మనస్సులో స్మరించకుండా తన చిత్తాన్ని తదాయత్తం చేశాడు. ఈ విధంగా ధ్రువుడు తీవ్రమైన తపస్సును సాగించాడు. అతని తపఃప్రభావాన్ని సహింపలేక ముల్లోకాలు కంపించాయి. ధ్రువుడు భూమిపై ఒంటికాలు మోపి నిలుచున్నాడు. అతని కాలి బొటనవ్రేలి ఒత్తిడికి...

4-272-తే.

వసుమతీతల మర్థము వంగర జొచ్చె

భూరిమద దుర్నివారణ వారణేంద్ర

మెడమ గుడి నొరగగ నడు గడుగునకును

జలన మొందు నుదస్థిత కలము వోలె.

టీకా:

వసుమతీ = భూమి; తలము = తలము; అర్థము = సగము; వంగన్ = ఒరిగిపోవుట; జొచ్చెన్ = చెందెను; భూరి = అత్యధికమైన; మద = మదముచేత; దుర్నివారణ = నివారించరాని; వారణ = ఏనుగులలో; ఇంద్రము = శ్రేష్ఠమైనది; ఎడమన్ = ఎడమపక్కకి; కుడిన్ = కుడిపక్కకి; ఒరగన్ = ఒరుగుతుండగ; అడుగడుగున్ = అడుగడుగున; కున్ = కి; చలనమొందును = కదలిపోవును; ఉదత్ = నీటియందు; స్థిత = ఉన్న; కలము = పడవ; పోలెన్ = వలె.

భావము:

మదపుటేనుగు కుడి ఎడమలకు ఒరిగినప్పుడు అడుగడుగునా కంపించే పడవలాగా సగం భూమి వంగి క్రుంగింది.

4-273-చ.

అతడు ననన్యదృష్టిని జరాచర దేహిశరీర ధారణా

స్థితిగల యీశునందుఁ దన జీవితమున్ ఘటియింపఁ జేసి యే

కతఁ గనఁ దన్నిరోధమునఁ కైకొని కంపము నొందె నీశ్వరుం;

డతడు చలింప నిజ్జగము లన్నియుఁ జంచల మయ్యె భూవరా!

టీకా:

అతడు = అతడు; అనన్య = అనితరమైన; దృష్టిని = దృష్టితో; చర = చలనము కల; అచర = చలనము లేని; దేహి = జీవుల; శరీర = శరీరములందు; ధారణా = ధారణ యొక్క; స్థితి = స్థితిలో; కల = ఉన్న; ఈశున్ = ఈశ్వరుని; అందున్ = అందు; తన = తన యొక్క; జీవితమున్ = ప్రాణమును; ఘటియింపన్ = కూర్చుట; చేసి = వలన; ఏకతన్ = ఐక్యమును; కనన్ = పొందగ; తత్ = దాని; నిరోధమునన్ = నిరోధమును; కైకొని = గ్రహించి; కంపమున్ = కంపించుటను; ఒందెన్ = పొందెను; ఈశ్వరుండు = ఈశ్వరుడు; అతడు = అతడు; చలింపన్ = చలించగ; ఈ = ఈ; జగములున్ = లోకములు; అన్నియున్ = సర్వము; చంచలము = మిక్కిలి చలించునవి; అయ్యెన్ = అయినవి; భూవరా = రాజా.

భావము:

ధ్రువుడు ఏకాగ్రదృష్టితో చరాచర విశ్వానికి అధీశ్వరుడైన భగవంతుని ధ్యానించాడు. తదేక చిత్తంతో తన ప్రాణవాయువును నిరోధించి పరమేశ్వరునితో అనుసంధానం చేసాడు. ఈ విధంగా శ్వాసను నిరోధించడం వల్ల శ్రీహరి కంపించాడు. ఆయన కంపించగానే అఖిలలోకాలూ ప్రకంపించాయి.

4-274-క.

ఆలోకభయంకర మగు

నా లోకమహావిపద్ధశాలోకనులై

యా లోకపాలు రందఱు

నా లోకశరణ్యుఁ గాన న్నరిగిరి భీతిన్.

టీకా:

ఆలోక = చూచుటకు; భయంకరము = భీకరము; అగున్ = అయిన; ఆ = ఆ; లోక = లోకములకు;
మహా = గొప్ప; విపత్ = ప్రమాదముల; దశా = దశను; ఆలోకనులు = చూసినవారు; ఐన =
అయినట్టి; ఆ = ఆ; లోకపాలురు = లోకపాలకులు; అందఱున్ = అందరు; ఆ = ఆ; లోకశరణ్యున్ =
నారాయణుని (లోకశరణ్యుడు - లోకములన్నిటికిని శరణ్యము యైనవాడు, విష్ణువు); కానన్ =
చూచుటకు; అరిగిరి = వెళ్ళిరి; భీతిన్ = భయముతో.

భావము:

లోకాలకు సంభవించిన ఆ చూడటానికి భయంకరమైన మహా విపత్తును చూచి అష్ట
దిక్పాలకులు మొదలైన లోకపాలు రందరూ భయంతో లోకరక్షకుడైన హరిని దర్శించడానికి
వెళ్ళారు.

4-275-వ.

అట్లరిగి నారాయణు నుద్దేశించి కృతప్రణామములై కరంబులు ముకుళించి యిట్లనిరి.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; అరిగి = వెళ్ళి; నారాయణున్ = హరిని; ఉద్దేశించి = ఎడల; కృత = చేసిన;
ప్రణామములు = నమస్కారములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; కరంబులున్ = చేతులు; ముకుళించి =
జోడించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

అలా వెళ్ళి దేవతలంతా నారాయణునికి నమస్కరించి చేతులు మోడ్చి ఇలా అన్నారు.

4-276-చ.

"**హరి!** పరమాత్మ! కేశవ! చ**రా**చర భూతశరీర ధారివై

పరగుదు వీవు; నిట్టులుగఁ **బ్రా**ణనిరోధ మెఱుంగ మెందు ముం

దిరవుగ దేవదేవ! జగదీశ్వర! సర్వశరణ్య! నీ పదాం

బురుహము లర్థిమై శరణు బొందెద మార్తి హరించి కావవే!"

టీకా:

హరి = విష్ణుమూర్తి; పరమాత్మ = విష్ణుమూర్తి; కేశవ = విష్ణుమూర్తి; చర = చలనము కల; అచర = చలనము లేని; శరీర = జీవులయందు; ధారివి = ధారణ కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; పరగుదువు = ప్రవర్తిల్లువాడవు; ఈవు = నీవు; ఇట్టులగన్ = ఈ విధముగ; ప్రాణ = ప్రాణముల; నిరోధమున్ = చేటు; ఎఱుంగము = తెలియము; ఎందున్ = ఎక్కడను; ముందు = ఇంతకుముందు; తిరవుగన్ = నిశ్చయముగ; దేవదేవ = హరి {దేవదేవుడు - దేవుళ్ళకి దేవుడు, విష్ణువు}; జగదీశ్వర = హరి {జగదీశ్వరుడు - జగత్తునకు ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; సర్వశరణ్య = హరి {సర్వశరణ్యుడు - సర్వులకి (అందరికీ) శరణ్యుడు, విష్ణువు}; నీ = నీ యొక్క; పద = పాదములు అనెడి; అంబురుహముల్ = పద్మములు; అర్థిమై = కోరి; శరణు = శరణము; పొందెదమున్ = పొందుచున్నాము; ఆర్తిన్ = ఆర్తిని, బాధను; హరించి = పోగొట్టి; కావవే = కాపాడుము.

భావము:

"శ్రీహరీ! పరమాత్మా! కేశవా! నీవు సర్వప్రాణి శరీరాలలో అంతర్యామిగా ఉండే స్వామివి. పూర్వం ఎప్పుడూ ఈ విధంగా మాకు ప్రాణనిరోధం ప్రాప్తించలేదు. ఊపిరి ఆడక ఉక్కిరిబిక్కిరి అవుతున్నాము. జగదీశ్వరా! సర్వశరణ్య! నీ చరణ కమలాలను శరణు కోరుతున్నాము. ఆపదను తొలగించి కాపాడు."

4-277-వ.

అని దేవతలు విన్నవించిన నీశ్వరుండు వారల కిట్లనియె "నుత్తానపాదుం డనువాని తనయుండు విశ్వరూపుండ నయిన నా యందుఁ దన చిత్తం బైక్యంబు చేసి తపంబు గావించుచుండ, దానంజేసి భవదీయ ప్రాణనిరోధం బయ్యె; నట్టి దురత్యయం బైన తపంబు నివర్తింపఁ జేసెద వెఱవక మీమీ నివాసంబులకుం జనుం" డని యానతిచ్చిన నా దేవతలు నిర్భయాత్ములై యీశ్వరునకుఁ బ్రణామంబు లాచరించి త్రివిష్టపంబునకుం జనిరి; తదనంతరంబ.

టీకా:

అని = అని; దేవతలు = దేవతలు; విన్నవించిన = విన్నవించగ; ఈశ్వరుండు = నారాయణుడు;
వారల = వారి; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; ఉత్తానపాదుండు =
ఉత్తానపాదుడు; అను = అనెడు; వాని = వాని; తనయుండు = పుత్రుడు; విశ్వ = విశ్వము;
రూపుండను = రూపముగా కలవాడను; అయిన = అయిన; నా = నా; అందున్ = అందు; తన = తన
యొక్క; చిత్తంబున్ = చిత్తమును; ఐక్యంబున్ = ఐక్యము; చేసి = చేసి; తపంబున్ = తపస్సును;
కావించుచుండన్ = చేస్తుండగా; దానన్ = దాని; చేసి = వలన; భవదీయ = మీ యొక్క; ప్రాణ =
ప్రాణమునకు; నిరోధంబు = నిరోధము; అయ్యెన్ = కలిగినది; అట్టి = అటువంటి; దురత్యయంబు =
దాటరానిది; ఐన = అయిన; తపంబున్ = తపస్సును; నివర్తింపన్ = మానిపింప; చేసెదన్ =
చేసెదను; వెఱవక = బెదరక; మీమీ = మీమీ; నివాసంబుల్ = నివాసముల; కున్ = కు; చనుండు =
వెళ్ళండి; అని = అని; ఆనతిచ్చిన = చెప్పగా; ఆ = ఆ; దేవతలు = దేవతలు; నిర్భయ = భయములేని;
ఆత్ములు = మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఈశ్వరున్ = హరి; కున్ = కి; ప్రణామంబులు =
నమస్కారములు; ఆచరించి = చేసి; త్రివిష్టపంబు = స్వర్గమున త్రివిష్టపము - త్రిదివము,
మూడవలోకము, వ్యు. తృతీయం విష్టపము - త్రివిష్టపము, స్వర్గలోకము, ముల్లోకముల; కున్ = కు;
చనిరి = వెళ్ళిరి; తదనంతరంబు = తరువాత.

భావము:

అని దేవతలు విన్నవించగా శ్రీహరి వారితో ఇలా అన్నాడు. "ఉత్తానపాదుని కొడుకు
విశ్వస్వరూపుణ్ణి అయిన నాయందు తన మనస్సును సంధానం చేసి తపస్సు చేస్తున్నాడు.
అందువల్ల మీకు ప్రాణనిరోధం కలిగింది. ఆ బాలుణ్ణి తపస్సు నుండి విరమింప జేస్తాను.
భయపడకండి. మీ మీ ఇంట్లకు వెళ్ళండి" అని ఆనతి నివ్వగా భయం తొలగిన దేవతలు
వాసుదేవునకు నమస్కరించి తమ లోకాలకు బయలుదేరి వెళ్ళారు. ఆ తరువాత...

4-278-సీ.

హరి యీశ్వరుండు విహంగ కులేశ్వర-

యానుఁడై నిజభృత్యుఁడైన ధ్రువునిఁ

గనుఁగొను వేడుక జనియింప నా మధు-

వనమున కప్పుడు చని ధ్రువుండు

పరువడి యోగవిపాక తీవ్రంబైన-

బుద్ధిచే నిజమనోంబురుహ ముకుళ

మందుఁ దటితృభాయత మూర్తి యటఁ దిరో-

ధానంబునను బొంది తత్తణంబ

4-278.1-తే.

తన పురోభాగమందు నిల్చినను బూర్వ

సమధికజ్ఞాన నయన గోచర సమగ్ర

మూర్తిఁ గనుఁగొని సంభ్రమమునను సమ్మ

దాశ్రవులు రాలఁ బులకీకృతాంగుఁ డగుచు

టీకా:

హరి = విష్ణువు; ఈశ్వరుండు = విష్ణువు; విహంగకులేశ్వర = గరుడుని (విహంగకులేశ్వరుడు - విహంగ (పక్షుల)కు ప్రభువు, గరుడుడు); యానము = వాహనము ఎక్కినవాడు; ఐ = అయ్యి; నిజ = తన యొక్క; భృత్యుడు = సేవకుడు; ఐన = అయిన; ధ్రువుని = ధ్రువుని; కనుగొను = చూసెడి; వేడుక = కుతూహలము; జనియింపన్ = పుట్టగా; ఆ = ఆ; మధువనమున్ = మధువనమున; కున్ = కు; అప్పుడు = అప్పుడు; చని = వెళ్ళి; ధ్రువుండు = ధ్రువుడు; పరువడి = క్రమముగ; యోగ = యోగము యొక్క; విపాకము = పరిపక్వముచేత; తీవ్రంబు = తీక్షణము; ఐన = అయిన; బుద్ధి = బుద్ధి; చేన్ = చేత; నిజ = తన యొక్క; మనః = మనస్సు అనెడి; అంబురుహ = పద్మపు; ముకుళము = మొగ్గ; అందున్ = లో; తటిత్ = మెరపు; ప్రభా = ప్రకాశముతో; ఆయత = విస్తారమైన; మూర్తిన్ = స్వరూపము; అటన్ = అక్కడ; తిరోధానంబునను = అదృశ్యమును; పొంది = పొంది; తత్తణంబ = అదేక్షణములో.

తన = తన యొక్క; పురోభాగము = ఎదుటి ప్రదేశము; అందున్ = లో; నిల్చినన్ = నిలబడగా; పూర్వ = ఇంతకుముందు; సమధిక = మిక్కిలి అధికమైన; జ్ఞాన = జ్ఞానము అనెడి; నయన = కన్నులకు; గోచర = కనబడిన; సమగ్ర = సమగ్రమైన; మూర్తిన్ = స్వరూపమును; కనుగొని = దర్శించి;

సంభ్రమమునను = సంభ్రమము వలన; సమ్మద = ఆనంద; ఆశ్రువులు = బాష్పములు; రాలన్ = రాలుతుండగ; పులకీకృత = పులకరిస్తున్న; అంగుడు = దేహము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

భగవంతుడైన హరి గరుడవాహన మెక్కి తన భక్తుడైన ధ్రువుణ్ణి చూడాలనే ఉత్సాహంతో మధువనానికి వచ్చాడు. అప్పుడు ధ్రువుడు ధ్రువమైన భక్తియోగంతో, నిశ్చలమైన బుద్ధితో తన మనస్సులో ప్రకాశిస్తున్న శ్రీహరిని చూస్తూ ఉండటం చేత బయట ఉన్న శ్రీహరిని చూడలేకపోయాడు. ఇంతలో అతని మనస్సులోని మూర్తి మాయమై పోయింది. అప్పుడు ధ్రువుడు తనముందు సాక్షాత్కరించిన కరుణామూర్తిని కనుగొన్నాడు. తొట్టుపాటు చెందాడు. చెక్కిళ్ళపై స్రవించే ఆనంద బాష్పాలతో స్వామిని తిలకించి పులకించాడు.

4-279-తే.

నయనముల విభుమూర్తిఁ బానంబు చేయు

పగిదిఁ దన ముఖమునను జుంబనము చేయు

లీలఁ దగ భుజములను నాలింగనంబు

చేయుగతి దండవన్నమస్కృతు లొనర్చె.

టీకా:

నయనములన్ = కళ్ళతో; విభు = ప్రభువు యొక్క; మూర్తిన్ = స్వరూపమును; పానంబు = తాగుట; చేయు = చేస్తున్న; పగిదిన్ = విధముగ; తన = తన; ముఖమునను = ముఖమును; చుంబనము = ముద్దు; చేయు = పెట్టుకుంటున్న; లీలన్ = విధముగ; తగ = తగినట్లు; భుజములను = భుజములను; ఆలింగనంబున్ = కౌగలించుకొనుట; చేయు = చేస్తున్న; గతిన్ = విధముగ; దండవన్నమస్కృతుల్ = సాష్టాంగనమస్కారములు {దండవన్నమస్కృతులు - దండము (కణ్ణి)వలె పడి నమస్కరించుటలు}; ఒనర్చెన్ = చేసెను.

భావము:

తన కళ్ళతో స్వామి సౌందర్యాన్ని పానం చేస్తున్నట్లు, తన ముఖంతో స్వామిని ముద్దు పెట్టుకుంటున్నట్లు, తన చేతులతో స్వామిని కౌగిలించుకుంటున్నట్లు అనుభూతి పొందుతూ సాగిలపడి సాష్టాంగ నమస్కారం చేసాడు.

4-280-వ.

ఇట్లు దండప్రణామంబు లాచరించి కృతాంజలి యై స్తోత్రంబు చేయ నిశ్చయించియు స్తుతిక్రియాకరణ సమర్థుండుఁ గాక యున్న ధ్రువునకును సమస్త భూతంబులకు నంతర్యామి యైన యీశ్వరుం డాతని తలంపెఱింగి వేదమయం బయిన తన శంఖంబు చేత నబ్బాలుని కపోలతలం బంటిన జీవేశ్వర నిర్ణయజ్ఞుండును, భక్తిభావ నిష్ఠుండును నగు ధ్రువుండు నిఖిలలోక విఖ్యాత కీర్తిగల యీశ్వరుని భగవత్ప్రతిపాదితంబు లగుచు వేదాత్మకంబులైన తన వాక్కుల నిట్లని స్తుతియించె “దేవా! నిఖిలశక్తి ధరుండవు నంతఃప్రవిష్టుండవు నైన నీవు లీనంబు లైన మదీయ వాక్యంబులం బ్రాణేంద్రియంబులం గరచరణ శ్రవణత్వ గాదులను జిచ్ఛక్తిచేఁ గృపంజేసి జీవింపం జేసిన భగవంతుం డవును, బరమపురుషుండవును నైన నీకు నమస్కరింతు; నీ వొక్కరుండవయ్యు మహదాద్యంబైన యీ యశేష విశ్వంబు మాయాఖ్యం బయిన యీ త్మీయశక్తిచేతం గల్పించి యందుం బ్రవేశించి యింద్రియంబు లందు వసించుచుఁ దత్తద్దేవతారూపంబులచే నానా ప్రకారంబుల దారువు లందున్న వహ్ని చందంబునం బ్రకాశింతువు; అదియునుం గాక.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; దండప్రణామంబులు = సాష్టాంగనమస్కారములు; ఆచరించి = చేసి; కృత = చేసిన; అంజలి = నమస్కారము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; స్తోత్రంబు = స్తోత్రము; చేయ = చేయవలెనని; నిశ్చయించియు = సంకల్పించుకొని; స్తుతి = స్తోత్రము; క్రియా = చేయుటకు; కరణ = చేసెడి; సమర్థుండు = సమర్థత కలవాడు; కాక = కాకుండగ; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ధ్రువున్ = ధ్రువుని; కున్ = కి; సమస్త = సమస్తమైన; భూతంబుల్ = జీవుల; కున్ = కి; అంతర్యామి = లోనుండువాడు; ఐన = అయిన; ఈశ్వరుండు = హరి; అతని = అతని; తలంపున్ = ఊహను; ఎఱింగి = తెలిసి; వేద =

వేదములతో; మయంబున్ = నిండినది; అయిన = అయినట్టి; తన = తన; శంఖంబు = శంఖము;
 చేతన్ = తోటి; ఆ = ఆ; బాలునిన్ = పిల్లవాని; కపోల = చెక్కిలి; తలంబున్ = ప్రదేశమును; అంటిన =
 తాకిన; జీవ = జీవుని; ఈశ్వర = ఈశ్వరుని అనెడి; నిర్ణయజ్ఞుండును = నిర్ణయించు జ్ఞానము
 కలవాడు; భక్తిభావ = భక్తిభావమునందు; నిష్ఠుండును = నిష్ఠకలవాడును; అగు = అయిన;
 ధ్రువుండు = ధ్రువుడు; నిఖిల = సమస్తమైన; లోక = లోకములందు; విఖ్యాతి = ప్రసిద్ధమైన; కీర్తి = కీర్తి;
 కల = కలిగిన; ఈశ్వరుని = హరిని; భగవత్ = భగవంతునిగ; ప్రతిపాదితంబులు = నిర్ణయించెడివి;
 అగుచున్ = అవుతూ; వేద = వేదముల; ఆత్మకంబులు = స్వరూపంబులు; ఐన = అయిన; తన = తన;
 వాక్కులన్ = పలుకులతో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అని = అని; స్తుతియించె = స్తుతియించెను; దేవా =
 భగవంతుడా; నిఖిల = సమస్తమైన; శక్తి = సామర్థ్యములను; ధరుండవు = ధరించినవాడవు; అంతః
 = లోపల; ప్రవిష్టుండవు = ప్రవేశించినవాడవు; ఐన = అయిన; నీవు = నీవు; లీనంబులు =
 లీనమైపోయినవి; ఐన = అయిన; మదీయ = నా యొక్క; వాక్యంబులన్ = మాటను; ప్రాణ =
 ప్రాణములను; ఇంద్రియంబులన్ = ఇంద్రియములను; కర = చేతులు; చరణ = కాళ్ళు; శ్రవణ =
 చెవులు; త్వక్ = చర్మము; ఆదులనున్ = మొదలగువాటిని; చిత్ = చేతన; శక్తి = శక్తి; చేన్ = చేత;
 కృపంజేసి = దయచేసి; జీవింపన్ = జీవించునట్లు; చేసిన = చేసిన; భగవంతుండవును = మహా
 మహిమాన్వితుండవును {భగవంతుండు - మహా మహిమాన్వితుడు}; పరమపురుషుండవును =
 పరమాత్మవవును {పరమపురుషుడు - సర్వాతీతమై సకల పురముల (దేహముల)లోను
 ఉండువాడు, పరమాత్మ}; ఐన = అయిన; నీకున్ = నీకు; నమస్కరింతు = నమస్కరించెదను; నీవు =
 నీవు; ఒక్కరుండవు = ఒకడివే; అయ్యు = అయి యుండియు; మహదాద్యంబు = మహదాదులతో
 కూడినది; ఐన = అయిన; ఈ = ఈ; అశేష = అనంతమైన; విశ్వంబున్ = విశ్వమును; మాయా =
 మాయ అనెడి; ఆఖ్యంబు = పేరుకలది; అయిన = అయిన; ఆత్మీయ = ఆత్మ యొక్క; శక్తిన్ = శక్తి;
 చేతన్ = చేత; కల్పించి = సృష్టించి; అందున్ = వాటిలో; ప్రవేశించి = చేరి; ఇంద్రియంబుల్ =
 ఇంద్రియముల; అందున్ = లో; వసించుచున్ = నివసిస్తూ; తత్త్వ = ఆయా; దేవతా = దేవతల;
 రూపంబులన్ = రూపముల; చేన్ = చేత; నానా = వివిధ; ప్రకారంబులన్ = రకములుగ; దారువులు
 =కొయ్యలు; అందున్ = లోపల; ఉన్న = ఉండెడి; వహ్ని = అగ్ని; చందంబునన్ = వలె; ప్రకాశింతువు =
 ప్రకాశిస్తుంటావు; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

ఈ విధంగా సాష్టాండ దండ ప్రణామం చేసి, చేతులు జోడించి శ్రీహరిని స్తుతించాలనుకొని, స్తుతి విధానం తెలియక మిన్నకున్నాడు ధ్రువుడు. సర్వాంతర్యామియైన భగవంతుడు ధ్రువుని తలంపు గ్రహించి తన చేతిలో ఉన్న వేదమయమైన పాంచజన్య శంఖంతో ఆ బాలుని చెక్కిలిని స్పృశించాడు. ఆ ప్రభావం వల్ల జీవేశ్వర నిర్ణయాన్ని గుర్తించిన ధ్రువుడు భక్తిభావంతో భగవంతుడు ప్రసాదించిన వేదవాక్కులతో విశ్వవిఖ్యాతుడైన ఈశ్వరుణ్ణి ఇలా స్తుతించాడు. "దేవా! నీవు అఖిల శక్తిసంపన్నుడవు. అంతర్యామివి. స్తంభించిపోయిన నా వాక్కులను, ప్రాణాలను, నా కరచరణాది సకలేంద్రియాలను దయతో జ్ఞానాత్మకమైన నీ శక్తివల్ల తిరిగి బ్రతికించిన భగవంతుడవు. పరమపురుషుడవైన నీకు నమస్కారం. నీవు ఒక్కడవే అయినప్పటికీ నీ మాయాశక్తిచేత ఈ సమస్త విశ్వాన్ని సృజిస్తావు. ఆ విశ్వంలో ప్రవేశిస్తావు. ఇంద్రియాలతో నివసిస్తావు. అగ్ని ఒక్కటే అయినా ఎన్నో దారువులలో ప్రకాశించే విధంగా నీవు ఆయా దేవతారూపాలలో ప్రవేశించి ప్రకాశిస్తావు.

4-281-చ.

వరమతి నార్తబాంధవ! భవద్ధన బోధసమేతుడై భవ

చరణముఁ బొంది నట్టి విధి సర్గము సుప్తజనుండు బోధమం

దరయఁగఁ జూచురీతిఁ గనునట్టి ముముక్షు శరణ్యమైన నీ

చరణములం గృతజ్ఞుడగు నజ్ఞుఁ డెట్లు దలంపకుండెడున్?

టీకా:

వర = శ్రేష్ఠమైన; మతిన్ = బుద్ధితో; ఆర్తబాంధవ = బాధలలో ఉన్నవారికి చుట్టము వంటివాడు;
భవత్ = నీ యొక్క; ఘన = గొప్ప; బోధ = జ్ఞానము, బోధము; సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐ =
అయ్యి; భవత్ = నీ యొక్క; చరణమున్ = పాదమును; పొందిన = చెందిన; అట్టి = అటువంటి; విధి =
బ్రహ్మదేవుని; సర్గమున్ = సృష్టిని; సుప్త = నిద్రించిన; జనుండు = వాడు; బోధము = మెలుకువ;
అందున్ = లో; అరయగన్ = విచారించి; చూచున్ = చూసెడి; రీతిన్ = విధముగ; కనునట్టి =
కనబడెడి; ముముక్షు = మోక్షము కోరెడివారికి; శరణ్యము = దిక్కు; ఐన = అయిన; నీ = నీ;

చరణములన్ = పాదములను; కృతజ్ఞుండు = కృతజ్ఞుడు; అగు = అయినట్టి; సత్ = మంచి; జనుడు = వాడు; ఎట్లు = ఏ విధముగ; తలంపక = ధ్యానించకుండ; ఉండెడున్ = ఉండగలడు.

భావము:

దీనబాంధవా! నిద్రనుండి మేలుకొన్నవాడు మళ్ళీ ప్రపంచాన్ని చూసినట్లుగా బ్రహ్మదేవుడు నిన్ను శరణు పొంది నీవు ప్రసాదించిన జ్ఞానంచేత ఈ సమస్త ప్రపంచాన్ని సందర్శిస్తాడు. మోక్షం కోరే వారికి శరణాలైన నీ చరణాలను కృతజ్ఞుడైన సజ్జనుడు ఎలా మరచిపోగలడు?

4-282-సీ.

మహితాత్మ! మఱి జన్మమరణ ప్రణాశన-

హేతు భూతుండవు నిధకల్ప

తరువవు నగు నిన్ను దగనెవ్వరే నేమి-

పూని నీ మాయా విమోహితాత్ము

లగుచు ధర్మార్థ కామదుల కొఱకుఁ దా-

మర్పించుచును ద్రిగుణభమైన

దేహోపభోగ్యమై దీపించు సుఖముల-

నెనయంగ మదిలోన నెతు; రట్టి

4-282.1-తే.

విషయ సంబంధ జన్మమై వెలయు సుఖము

వారికి నిరయమందును వఱలు దేవ!

భూరి సంసార తాప నివారగుణ క

ధామృతాపూర్ణ! యీశ! మాధవ! ముకుంద!

టీకా:

మహితాత్మ = హరి {మహితాత్మ - మహిమ కలవాడ, విష్ణువు}; మఱి = మరి; జన్మ = జన్మలు; మరణ = మరణములను; ప్రణాశన = పూర్తిగ నాశింపజేయుటకు; హేతుభూతుండవు = కారణమైనవాడవు;

ఇద్ధ = ప్రసిద్ధమైన; కల్పతరువవు = కల్పతరువువంటివాడవు; అగు = అయిన; నిన్నున్ = నిన్ను;
 తగన్ = తగి; ఎవ్వరు = ఎవరు; ఏనేమి = అయినాసరే; పూని = నిశ్చయముతో; నీ = నీ; మాయా =
 మాయచేత; విమోహిత = బాగుగ మోహములోపడిన; ఆత్ములు = వారు; అగుచున్ = అవుతూ; ధర్మ
 = ధర్మము; అర్థ = అర్థము; కామ = కామము; ఆదుల = మొదలగువాటి; కొఱకున్ = కోసము; తాము
 = తాము; అర్పించుచున్ = పూజిస్తూ; త్రిగుణ = సత్త్వరజస్తమో (త్రి) గుణములతో; ఆభము =
 ప్రదీప్తము; ఐన = అయిన; = దేహ = శరీరమునకు; ఉపభోగ్యము = అనుభవించదగినవి; ఐ =
 అయ్యి; దీపించు = ప్రకాశించు; సుఖములన్ = సుఖములను; ఎనయంగన్ = పొందుటకు; మదిన్ =
 మనసు; లోనన్ = లోను; ఎంతురు = ఎంచుకొనెదరు; అట్టి = అట్టి.

విషయ = విషయములకు; సంబంధ = సంబంధముతో; జన్యము = పుట్టినది; ఐ = అయ్యి; వెలయు
 = విలసిల్లు; సుఖమున్ = సుఖములు; వారికి = వారికి; నిరయము = నరకము; అందును = లో
 కూడ; వఱలు = ప్రవర్తిల్లు; దేవ = దేవుడ; భూరిసంసారతాపనివారగుణకథామృతాపూర్ణ =
 విష్ణుమూర్తి (భూరి సంసారతాప నివార గుణకథామృతా పూర్ణ -
 అత్యధికమైనసంసారతాపములను నివారించుగుణముకల కథల అమృతమున నిండినవాడు,
 విష్ణువు); ఈశ = విష్ణుమూర్తి; మాధవా = విష్ణుమూర్తి; ముకుంద = విష్ణుమూర్తి.

భావము:

మహానుభావా! దేవా! మాధవా! ముకుందా! అపారమైన సంసార తాపాలను నివారించే
 సుగుణాలతో కూడిన కథాసుధాపూరం కలవాడా! జనన మరణాలను తొలగించి నీవు
 ప్రాణులను రక్షిస్తావు. తమ తమ కోరికలు నెరవేరటం కోసం నిన్ను సేవించేవారు నీ మాయచేత
 మోసగింపబడినవారే. భక్తజన కల్పవృక్షం అయిన నిన్ను దైహికాలైన ఐహికసుఖాలకోసం
 కొందరు సేవిస్తారు. విషయ సంబంధమైన సుఖం నరకంలో కూడా లభిస్తుంది.

4-283-మ.

అరవిందోదర! తావకీన చరణధ్వనానురాగోల్లస
 చ్ఛ్రితాకర్ణనజాత భూరిసుఖముల్ స్వానందకబ్రహ్మ మం
 దరయన్ లేవఁట; దండ భృద్భట విమానాకీర్ణులై కూలు నా
 సురలోకస్థులఁ జెప్పనేల? సుజనస్తోమైక చింతామణీ!

టీకా:

అరవిందోదర = విష్ణుమూర్తి (అరవిందోదరుడు - అరవిందము (పద్మము) ఉదరమున కలవాడు, విష్ణువు); తావకీన = నీ యొక్క; చరణ = పాదములను; ధ్యాన = ధ్యానించుట యందు; అనురాగన్ = ప్రీతిని; ఉల్లసత్ = ఉత్సాహపరిచెడి; చరిత్ర = కథలు; ఆకర్ణన = వినుటలువలన; జాత = పుట్టిడు; భూరి = అత్యధికమైన; సుఖముల్ = సౌఖ్యములు; స్వానందకబ్రహ్మము = ఆత్మానందక బ్రహ్మము; అందన్ = లోకూడ; పరికింపన్ = వెదకి చూసిన; లేవట = లేవు అట; దండభృత్ = యమధర్మరాజు; భట = భటులచే; విమాన = విమానము లందు; ఆకీర్ణలు = చెదరిపోయినవారు; ఐ = అయ్యి; కూలున్ = కూలెడి; ఆ = ఆ; సురలోకస్థులన్ = దేవతలను; చెప్పన్ = చెప్పుట; ఏలన్ = ఎందులకు; సు = మంచి; జన = వారిచే; స్తోమ = సమూహము; ఏక = ఒక్కడే యైన; చింతా = కోరినవి; మణి = ఇచ్చెడి రత్నము వలె శ్రేష్ఠుడ.

భావము:

పద్మానాభా! సాధుజన చింతామణీ! నీ పాదస్మరణం వల్లను, అనురాగ సుధలు చిందే నీ కథలను వినటం వల్లను ప్రాప్తించే పరమసుఖం స్వాత్మానందంతో సమానమైన మోక్షంలో కూడ లభించదంటారు. ఇక యముని కాలదండం చేత విరిగిపడే విమానాల నుండి కూలిపోతున్న వేలుపుల మాట వేరే చెప్పటం దేనికి?

4-284-చ.

హరి! భజనీయ మార్గనియతాత్మకులై భవదీయ మూర్తిపై
వలలిన భక్తియుక్తు లగు**వార**ల సంగతిఁ గల్గజేయు స
త్పురుష సుసంగతిన్ వ్యసన**దు**స్తర సాగర మప్రయత్నతన్
సరస భవత్కథామృత ర**సం**బున మత్తుండనై తరించెదన్.

టీకా:

హరి = నారాయణ; భజనీయ = పూజించదగిన; మార్గ = విధమున; నియతా = నియమించుకొనిన; ఆత్మకులు = మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; భవదీయ = నీ యొక్క; మూర్తిన్ = స్వరూపము; పైన్

= మీద; వఱలిన = ప్రవర్తిల్లు; భక్తి = భక్తి; యుక్తులు = కూడినవారు; అగు = అయిన; వారల = వారి;
 సంగతిన్ = సహవాసమును; కల్గన్ = కలుగునట్లు; చేయు = చేయుము; సత్ = మంచి; పురుష =
 పురుషుల; సు = మంచి; సంగతిన్ = సహవాసమునను; వ్యసన = దోషము లనెడి {వ్యసనము -
 కామక్రోధములవలన పుట్టిన దోషము}; దుస్తర = దాటరాని; సాగరమున్ = సముద్రమును;
 అప్రయత్నన్ = అప్రయత్నముగ; సరస = మనోహరమైన; భవత్ = నీ యొక్క; కథా = కథ లనెడి;
 అమృతంబునన్ = అమృతముచేత; మత్తుడను = మత్తెక్కినవాడను; ఐ = అయ్యి; తరించెదన్ =
 దాటెదను.

భావము:

శ్రీహరీ! నిర్మలాత్ములై నీ సేవయందు ఆసక్తులైన భక్తులతో నాకు మైత్రి చేకూర్చు. ఆ సత్పురుషుల
 సాంగత్యం చేత నీ కథాసుధారసాన్ని మనసారా గ్రోలి, దుఃఖాలతో నిండిన దాటరాని సంసార
 సాగరాన్ని సులభంగా తరిస్తాను.

4-285-చ.

నిరతముఁ దావకీన భజనీయ పదాబ్జ సుగంధలబ్ధి నె
 వ్వరి మది పొందఁగాఁ గలుగు, వారలు తత్ప్రియ మర్త్యదేహముం
 గరము తదీయ దార సుత కామ సుహృద్గృహ బంధు వర్గమున్
 మఱితురు విశ్వతోముఖ! రమాహృదయేశ! ముకుంద! మాధవా!

టీకా:

నిరతమున్ = ఎల్లప్పుడు; తావకీన = నీ యొక్క; భజనీయ = పూజించదగిన; పద = పాదములు
 అనెడి; అబ్జ = పద్మముల; సుగంధ = సువాసనలు; లబ్ధిన్ = దొరకుటను; ఎవ్వరి = ఎవరి; మదిన్ =
 మనసు; పొందగాన్ = పొందుటను; కలుగు = సాధించ కలిగిన; వారలు = వారు; తత్ = వారి; ప్రియ
 = ప్రియమగు; మర్త్య = మానవ; దేహమున్ = శరీరమును; కరము = మిక్కిలి; తదీయ = అతని; దార =
 భార్య; సుత = బిడ్డలు; కామ = హితులు; సుహృత్ = స్నేహితులు; గృహ = గృహములు; బంధు =
 బంధువుల; వర్గమున్ = సమూహమును; మఱితురు = మరచిపోతారు; విశ్వతోముఖ = హరి
 {విశ్వతోముఖుడు - విశ్వమంతయు వ్యాపించిన వాడు, విష్ణువు}; రమాహృదయేశ = హరి {రమా

హృదయేశ - రమ (లక్ష్మీదేవి) హృదయమునకు ప్రభువు, విష్ణువు; ముకుంద = హరి; మాధవా = హరి.

భావము:

విశ్వతోముఖా! రమామనోహరా! ముకుందా! మాధవా! నీ పాదపద్మాల సుగంధాన్ని అనుభవించిన వారు మరణ శీలమైన శరీరాన్ని లెక్కచేయరు. భార్యాపుత్రులను, మిత్రులను, భవనాలను, బంధువులను మరచిపోతారు.

4-286-సీ.

పరమాత్మ! మర్త్య సుపర్వ తిర్యజ్జుగ-

దితిజ సరీసృప ద్విజగణాది

సంవ్యాప్తమును సదస్తద్విశేషంబును-

గైకొని మహదాది కారణంబు

నైన విరాడ్విగ్రహంబు నే నెఱుంగుదుఁ-

గాని తక్కిన సుమంగళమునైన

సంతత సుమహితైశ్వర్య రూపంబును-

భూరిశబ్దాది వ్యాపార శూన్య

4-286.1-తే.

మైన బ్రహ్మస్వరూప మే నాత్మ నెఱుంగఁ

బ్రవిమలాకార! సంసారభయవిదూర!

పరమమునిగేయ! సంతతభాగధేయ!

నశిననేత్ర! రమాలలనాకళత్ర!

టీకా:

పరమాత్మ = హరి {పరమాత్మ - అతీతమైన ఆత్మకలవాడు, విష్ణువు}; మర్త్య = మానవ; సుపర్వ = దేవతల; తిర్యక్ = అడ్డముగపోవునట్టి జంతువులు; మృగ = వేట జంతువులు; దితిజ = రాక్షసులు;

సరీసృప = పాకెడి జంతువులు; ద్విజ = పక్షులు; గణ = సమూహములు; ఆది = మొదలైనవాటిలో;
 సంవ్యాప్తమును = చక్కగ వ్యాపించినది; సత్ = మంచివి; అసత్ = చెడ్డవి; విశేషంబును =
 విశిష్టమైనవి; కైకొని = పూని; మహదాది = మహదాదులు; కారణంబును = కారణముగ కలది; ఐన
 = అయిన; విరాడ్విగ్రహంబున్ = విరాడ్రూపమును; నేన్ = నేను; ఎఱుంగుదున్ = తెలియుదును;
 కాని = కాని; తక్కిన = దీనికి అతీతమైన; సు = మిక్కిలి; మంగళము = శుభకరము; ఐన = అయిన;
 సంతత = నిరంతర; సుమహిత = మిక్కిలి గొప్పదైన; ఐశ్వర్య = మహిమలతో కూడినట్టి;
 రూపంబును = రూపమును; భూరి = అత్యధికమైన; శబ్దాది = శబ్దము మొదలగు {శబ్దాది - 1శబ్దము
 2స్వర్యము 3రూపము 4రుచి 5 వాసన}; వ్యాపార = వ్యాపారముల; శూన్యము = లేనిది; ఐన =
 అయిన.

బ్రహ్మ = బ్రహ్మము అనెడి; స్వరూపమున్ = స్వరూపమును; నేన్ = నేను; ఎఱుగన్ = ఎరగను;
 ప్రవిమాలాకార = హరి {ప్రవిమాలాకార - మిక్కిలి నిర్మలమైన ఆకారము కలవాడు, విష్ణువు};
 సంసారభయవిదూర = హరి {సంసారభయవిదూర - సంసారము ఎడలి భయమును దూరము
 చేయువాడు, విష్ణువు}; పరమమునిగేయ = హరి {పరమమునిగేయుడు - అత్యుత్తమైన మునులచే
 కీర్తింపబడువాడు, విష్ణువు}; సంతతభాగధేయ = హరి {సంతతభాగధేయుడు - ఎడతెగని
 కర్మఫలముల రూపమైన వాడు, విష్ణువు}; నళిననేత్ర = హరి {నళిననేత్రుడు - పద్మములవంటి
 కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు}; రమాలలనాకళత్ర = హరి {రమాలలనాకళత్రుడు - లక్ష్మీదేవిని భర్యగా
 కలవాడు, విష్ణువు}.

భావము:

పరమాత్మా! మానవులు, దేవతలు, మృగాలు, రాక్షసులు, పాములు, పక్షులు మొదలైన పలువిధాల
 ప్రాణులతో నిండి ప్రకృతి పురుషులతో కూడి మహదాదులకు కారణమైన నీ స్థూల రూపాన్ని
 నేను ఎరుగుదును. కాని నిత్యకల్యాణమూ, నిరంతర మహైశ్వర్య సంపన్నమూ అయి, శబ్ద
 వ్యాపారానికి గోచరం కాని నీ పరబ్రహ్మ స్వరూపాన్ని మాత్రం నేను ఎరుగను. రాజీవనేత్రా!
 రమాకళత్రా! నీవు నిర్మలాకారుడవు. భవభయదూరుడవు. మునిజన సంస్తవనీయుడవు. పరమ
 భాగ్యధౌరేయుడవు.

సర్వేశ! కల్పాంత సమయంబు నందు నీ-

యఖిల ప్రపంచంబు నాహరించి

యనయంబు శేషసహాయుండవై శేష-

పర్యంక తలమునఁ బవ్వళించి

యోగనిద్రా రతి నుండి నాభీసింధు-

జస్వర్ణలోక కంజాత గర్భ

మందుఁ జతుర్ముఖు నమరఁ బుట్టించుచు-

రుచి నొప్పు బ్రహ్మస్వరూపి వైన

4-287.1-తే.

నీకు మ్రొక్కెద నత్యంత నియమ మొప్ప

భవ్యచారిత్ర! పంకజవత్తనేత్ర!

చిరశుభాకార! నిత్యలక్ష్మీవిహార!

యవ్యయానంద! గోవింద! హరి! ముకుంద!

టీకా:

సర్వేశ = హరి; కల్పాంత = ప్రళయ; సమయంబున్ = కాలము; అందున్ = లో; ఈ = ఈ; అఖిల = సమస్తమైన; ప్రపంచంబున్ = ప్రపంచమును; ఆహరించి = మింగి; అనయంబున్ = అవశ్యము; శేష = శేషుని; సహాయుండవు = సహాయము కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; శేష = శేషుడు అనెడి; పర్యంకతలమునన్ = శయ్యాతలముపై; పవ్వళించి = పండుకొని; యోగనిద్రా = యోగనిద్రయందు; రతిన్ = కుతూహలమున; ఉండి = ఉండి; నాభీ = బొడ్డు అనెడి; సింధు = సముద్రమును; జ = పుట్టిన; స్వర్ణ = బంగారు; లోక = విశ్వ; కంజాత = పద్మము యొక్క; గర్భము = గర్భము; అందున్ = లో; చతుర్ముఖున్ = చతుర్ముఖబ్రహ్మను; అమరన్ = చక్కగ; పుట్టించుచున్ = సృష్టిస్తూ; = రుచిన్ = ప్రకాశముతో; ఒప్పు = చక్కగ ఉండెడి; బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మ యొక్క; స్వరూపివి = స్వరూపముగ కలవాడవు; ఐన = అయిన.

నీకున్ = నీకు; మ్రొక్కెదన్ = నమస్కరించెదను; అత్యంత = మిక్కిలి; నియమము = నియమము;

ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లు; భవ్యచారిత్ర = హరి; పంకజపత్రనేత్ర = హరి; చిరశుభాకార = హరి;
నిత్యలక్ష్మీవిహార = హరి; అవ్యయానంద = హరి; గోవింద = హరి; హరి = హరి; ముకుంద = హరి.

భావము:

సర్వేశ్వరా! భవ్యచరిత్రా! కమలదళనయనా! శాశ్వత శుభాకారా! లక్ష్మీవిహారా! అవ్యయానందా!
గోవిందా! హరీ! ముకుందా! నీవు కల్పాంత కాలంలో సర్వప్రపంచాన్ని నీలో విలీనం చేసుకుంటావు.
ఆదిశేష తల్పంమీద శయనిస్తావు. యోగనిద్ర పొందుతావు. అప్పుడు నీ నాభి అనే
సముద్రంలోనుండి పుట్టిన బంగారు తామరపువ్వులోనుండి చతుర్ముఖ బ్రహ్మను సృష్టిస్తావు.
అటువంటి తేజోమయమైన నీ పరబ్రహ్మ స్వరూపానికి నిశ్చల నియమంతో నమస్కరిస్తున్నాను.

4-288-వ.

అట్లు యోగనిద్రా పరవశుండ వయ్యును జీవులకంటే నత్యంత విలక్షణుండ వై యుండుదు; వది
యెట్లనిన బుద్ధ్యవస్థాభేదంబున నఖండితం బయిన స్వశక్తిం జేసి చూచు లోకపాలన నిమిత్తంబు
యజ్ఞాధిష్ఠాతవు గావున నీవు నిత్యముక్తుండవును, బరిశుద్ధుండవును, సర్వజ్ఞుండవును,
నాత్మవును, గూటస్థుండవును, నాదిపురుషుండవును, భగవంతుండవును,
గుణత్రయాధీశ్వరుండవును నై వర్తింతువు; భాగ్యహీనుండైన జీవుని యందు నీ గుణంబులు
గలుగవు; ఏ సర్వేశ్వరునం దేమి విరుద్ధగతులై వివిధ శక్తి యుక్తంబు లైన యవిద్యాదు
లానుపూర్వంబునం జేసి ప్రలీనంబు లగుచుం; డట్టి విశ్వకారణంబు నేకంబు ననంతంబు
నాద్యంబు నానందమాత్రంబు నవికారంబు నగు బ్రహ్మంబునకు నమస్కరించెద; మఱియు దేవా!
నీవ సర్వవిధఫలం బని చింతించు నిష్కాము లయినవారికి రాజ్యాదికామితంబులలోనఁ
బరమార్థం బయిన ఫలంబు సర్వార్థరూపుండవైన భవదీయ పాద పద్మ సేవనంబు; నిట్లు
నిశ్చితంబు యైనను సకాములయిన దీనులను గోవు వత్సంబును స్తన్యపానంబు చేయించుచు,
వృకాది భయంబు వలన రక్షించు చందంబునం గామప్రదుండవై సంసార భయంబు వలన
బాపుదు;" వని యిట్లు సత్యసంకల్పుండును, సుజ్ఞానియు నయిన ధ్రువునిచేత వినుతింపంబడి
భృత్యానురక్తుం డైన భగవంతుండు సంతుష్టాంతరంగుండై యిట్లనియె.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; యోగనిద్రా = యోగనిద్ర యందు; పరవశుండవు = మైమరచి ఉన్నవాడవు;
అయ్యును = అయినప్పటికిని; జీవుల = జీవులు; కంటన్ = కంటను; అత్యంత = మిక్కిలి;
విలక్షణుండవు = వేరైన లక్షణములు కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; ఉండుదువు = ఉంటావు; అది = అది;
ఎట్లు = ఏ విధముగ; అనినన్ = అనగా; బుద్ధి = బుద్ధి యొక్క; అవస్థా = అవస్థలలోని; భేదంబునన్ =
భేదము వలన; అఖండితంబు = ఎడతెగనిది; ఐన = అయిన; స్వ = స్వంత; శక్తిన్ = శక్తి; చేసి = వలన;
చూచు = చూచెడి; లోక = లోకములను; పాలన = పాలించెడి; నిమిత్తంబున్ = కొరకు; యజ్ఞ =
యజ్ఞమునకు; అధిష్ఠాతవు = అధిపతిస్థానము వహించినవాడవు; కావునన్ = కనుక; నీవు = నీవు;
నిత్య = శాశ్వతముగ; ముక్తుండవును = ముక్తికలవాడవు; పరిశుద్ధుండవును = మిక్కిలి
శుద్ధమైనవాడవు; సర్వజ్ఞుండవును = సర్వమును తెలిసినవాడవు; ఆత్మవు = ఆత్మవు;
కూటస్థుండవును = దేహములందుండువాడవు; ఆదిపురుషుండవును = ఆదిపురుషుడవు;
భగవంతుడవును = మహామహిమాన్వితుడవు; గుణత్రయాధీశ్వరుండవును = త్రిగుణములకు
అధిపతివి; ఐ = అయ్యి; వర్తింతువు = ప్రవర్తింతువు; భాగ్యహీనుండు = భాగ్యహీనుడు; ఐన =
అయిన; జీవుని = జీవుని; అందున్ = లో; ఈ = ఈ; గుణంబులు = లక్షణములు; కలుగవు =
ఉండవు; ఏ = ఏ; సర్వేశ్వరున్ = భగవంతుని; అందేమి = అందులోనైతే; విరుద్ధ = వ్యతిరెక్త; గతులు =
గమనములు కలవి; ఐ = అయ్యి; వివిధ = రకరకముల; శక్తిన్ = సామర్థ్యములు; యుక్తంబుల్ =
కూడినవి; ఐన = అయిన; అవిద్యా = అవిద్య; ఆదులు = మొదలైనవి; అనుపూర్వ్యంబు =
క్రమబద్ధము; చేసి = అనుసరించి; ప్రలీనంబులున్ = లయములు; అగుచుండు = అవుతుండును;
అట్టి = అటువంటి; విశ్వ = విశ్వము పుట్టుటకు; కారణంబును = కారణమును; అనంతంబును =
అంతములేనిది; ఆద్యంబున్ = సృష్టికి ఆది అయినది; ఆనందమాత్రంబున్ = ఆనందము ఒక్కటి
ఐనది; అవికారంబున్ = మార్పులు లేనిది; అగు = అయిన; బ్రహ్మంబున్ = బ్రహ్మమున; కున్ = కు;
నమస్కరించెదన్ = నమస్కరించెదను; మఱియు = ఇంకను; దేవా = దేవుడ; నీవ = నీవె; సర్వవిధ =
అన్నిరకముల; ఫలంబున్ = ఫలితములును; అని = అని; చింతించు = ధ్యానించెడి; నిష్కాములు =
కోరికలు లేనివారు; అయిన = అయిన; వారి = వారి; కిన్ = కి; రాజ్య = రాజ్యము; ఆది = మొదలగు;
కామితంబుల = కోరదగినవాటి; లోనన్ = లో; పరమ = అత్యుత్తమ; అర్థంబున్ = ప్రయోజనములు;
అయిన = అయిన; ఫలంబున్ = ఫలితము; సర్వ = సమస్తమైన; అర్థ = ప్రయోజనంబుల;

రూపుండవు = స్వరూపము యైనవాడవు; ఐన = అయిన; భవదీయ = నీ యొక్క; పాద =
 పాదములు అనెడి; పద్మ = పద్మముల; సేవనంబ = భజించుటయె; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
 నిశ్చితంబ = నిశ్చయింపబడినదే; ఐనను = అయినప్పటికిని; సకాములు = కోరికలు కలవారు;
 అయిన = అయిన; దీనులను = దీనులను; గోవు = ఆవు; వత్సంబును = దూడను; స్తన్య = పాలు;
 పానంబున్ = తాగించుట; చేయించుచు = చేయిస్తూ; వృక = తోడేలు; ఆది = మొదలగు వాటి;
 భయంబున్ = భయము; వలన = నుండి; రక్షించు = కాపాడెడి; చందంబునన్ = వలె; కామ =
 కోరినవి; ప్రదుండవు = ఇచ్చువాడవు; ఐ = అయ్యి; సంసార = సంసార మందలి; భయంబున్ =
 భయము; వలనను = నుండి; పాపుదువు = పోగొట్టెదవు; అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
 సత్యసంకల్పుండును = గట్టి సంకల్పము కలవాడు; సుజ్ఞానియు = మంచి జ్ఞానము కలవాడు;
 అయిన = అయిన; ధ్రువుని = ధ్రువుని; చేతన్ = చేత; వినుతింపబడి = స్తుతింపబడి; భృత్య =
 సేవకుని ఎడల; అనురక్తుండు = ప్రీతి కలవాడు; ఐన = అయిన; భగవంతుండు = హరి; సంతుష్ట =
 సంతృప్తి చెందిన; అంతరంగుండు = హృదయము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
 అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆ విధంగా యోగనిద్రలో మైమరచి ఉన్నప్పటికీ నీవు జీవుల కంటే మిక్కిలి విలక్షణంగా ఉంటావు.
 అవస్థా భేదాన్ని పొందిన బుద్ధితో, చెక్కు చెదరని దృష్టితో జగత్తును రక్షించటానికి విష్ణురూపాన్ని
 గైకొంటావు. నీవు నిత్యముక్తుడవు; పరిశుద్ధుడవు; సర్వజ్ఞుడవు; ఆత్మవు; కూటస్థుడవు;
 ఆదిపురుషుడవు; భగవంతుడవు; మూడు గుణాలకు అధిపతివి. జీవుడు భాగ్యహీనుడు.
 అతనియందు నీ గుణాలు ఉండవు. ఏ సర్వేశ్వరుని యందైతే విరుద్ధగమనం కలిగి వివిధ
 శక్తులతో కూడిన అవిద్యాదులు ఒకదాని వెంట ఒకటి విలీనం అవుతాయో, అటువంటి
 జగత్కారణమూ, అద్వితీయమూ, అనంతమూ, ఆద్యమూ, ఆనందమాత్రమూ, అవికారమూ అయిన
 పరబ్రహ్మవు నీవు. నీకు నమస్కారం. దేవా! నిష్కాములైనవారు నిన్నే సర్వతోముఖ ఫలంగా
 భావిస్తారు. వారికి రాజ్యం మొదలైన వాంఛలలో పరమార్థమైన ఫలం సర్వాంతర్యామివైన నీ
 పవిత్ర పాదసేవనమే. ఇది నిశ్చయం. అయినప్పటికీ ఆవు తన దూడకు చన్నిస్తూ తోడేళ్ళు
 మొదలైన క్రూర వృగాల బారినుండి రక్షించే విధంగా సకాములైనవారి కోరికలను తీరుస్తూనే
 సంసార భయాలను తొలగిస్తావు." అని ఈ విధంగా సత్యసంకల్పుడు, సుజ్ఞాని అయిన ధ్రువుడు

శ్రీహరిని స్తుతించాడు. అప్పుడు భృత్యులపై అత్యంత ప్రేమగల భగవంతుడు మనస్సులో తృప్తిపడి ఇలా అన్నాడు.

4-289-క.

"ధీరవ్రత! రాజన్య కు

మారక! నీ హృదయమందు మసలిన కార్యం

బారూఢిగా నెఱుంగుదు

నారయ నది పొందరాని ధైనను నిత్తున్.

;

టీకా:

ధీరవ్రత = బుద్ధిబలము దీక్షగా కలవాడ; రాజన్య = రాజోత్తముని; కుమారక = కుమారుడ; నీ = నీ;
హృదయము = మనసు; అందున్ = లో; మసలిన = కదులుతున్న; కార్యంబున్ = కోరికను; ఆరూఢిగ
= నిశ్చయముగ; నేన్ = నేను; ఎఱుంగుదున్ = తెలియుదును; ఆరయ = పరికించి చూసిన; అది =
అది; పొందరానిది = పొందలేనిది; ఐనను = అయినప్పటికిని; ఇత్తును = ఇచ్చెదను.

భావము:

"అచంచల దీక్షావ్రతా! రాకుమారా! నీ మనస్సులోని అభిప్రాయాలను చక్కగా గ్రహించాను. అయితే
అది దుర్లభమైనది. అయినప్పటికీ నీ కోరిక తీరుస్తాను.

4-290-వ.

అది యెట్టి దనిన నెందేని మేధియందుఁ బరిభ్రామ్యమాణ గోచక్రంబునుం బోలె గ్రహనక్ష
త్రతారాగణ జ్యోతిశ్చక్రంబు నక్షత్ర రూపంబు లయిన ధర్మాగ్ని కశ్యప శక్తులును సప్తర్షులును,
దారకా సమేతులై ప్రదక్షిణంబు దిరుగుచుండుదు; రట్టి దురాపంబును ననన్యాధిష్ఠితంబును
లోకత్రయ ప్రళయకాలంబునందు నశ్వరంబుగాక ప్రకాశమానంబును నయిన ధ్రువక్షితి యను
పదంబు ముందట నిరువది యాఱువేలేండ్లు చనం బ్రాపింతువు; తత్పద ప్రాప్తిపర్యంతంబు
భవదీయ జనకుండు వనవాస గతుండైనం దద్రాజ్యంబు పూజ్యంబుగా ధర్మమార్గంబున

జితేంద్రియుండవై చేయుదువు; భవదనుజం డగు నుత్తముండు మృగయార్థంబు వనంబునకుం
జని మృతుం డగు; తదన్వేషణార్థంబు తదాహిత చిత్త యై తన్మాతయు వనంబునకుం జని యందు
దావదహన నిమగ్న యగు; వెండియు.

టీకా:

అది = అది; ఎట్టిది = ఎటువంటిది; అనిన్ = అనినచో; ఎందేని = ఎక్కడైతే; మేధి = కట్రాట {మేధి -
ధాన్యము నూర్చునప్పుడు ఎడ్లను తిప్పుటకు నడుమ పాతెడి రాట, కట్రాట}; అందున్ = అందు;
పరిభ్రామ్యమాణ = చుట్టును తిరుగుచున్న; గో = పశువు చేయు; చక్రంబునున్ = చక్రము; పోలెన్ =
వలె; గ్రహ = గ్రహములు; నక్షత్ర = నక్షత్రములు; తారా = తారల; గణ = సమూహము; జ్యోతిశ్చక్రంబున్
= జ్యోతిశ్చక్రము; నక్షత్ర = నక్షత్రముల; రూపంబులు = రూపములు; అయిన = అయిన; ధర్మ =
ధర్మడు; అగ్ని = అగ్ని; కశ్యప = కశ్యపుడు; శక్తులును = ఇంద్రుడును; సప్తర్షులును = ఏడుగురు
ఋషులు; తారకా = తారకల; సమేతులు = కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; ప్రదక్షిణంబున్ = ప్రదక్షిణ
రూపముగ; తిరుగుచున్ = తిరుగుతూ; ఉండుదురు = ఉంటారు; అట్టి = అటువంటి; దురాపంబును
= చేరుటకు శక్యము కానిది; అనన్యాధిష్ఠితంబును = ఇంకొకరిచే ఆక్రమింపబడనిది; లోకత్రయ =
ముల్లోకముల {లోకత్రయము - భూః భువః సువః లోకములు}; ప్రళయ = విలయ; కాలంబున్ =
సమయము; అందున్ = లోను; నశ్వరంబు = నశించుట; కాక = కాకుండగ; ప్రకాశమానంబు =
ప్రకాశవంతము; అయిన = అయిన; ధ్రువక్షితి = ధ్రువపదము; అను = అనెడి; పదంబున్ =
పదమును; ముందటన్ = రాబోవుకాలమున; ఇరువదియాఱువేల = ఇరవైయారువేల (26000);
ఏండ్లు = సంవత్సరములు; చనన్ = గడిచిన తరువాత; ప్రాపింతువు = పొందుదువు; తత్ = ఆ; పద =
పదము; ప్రాప్తి = పొందెడి; పర్యంతంబున్ = వరకు; భవదీయ = నీ యొక్క; జనకుండు = తండ్రి;
వనవాస = వనవాసమునకు; గతుండు = వెళ్ళినవాడు; ఐనన్ = అయిన; తత్ = ఆ; రాజ్యంబున్ =
రాజ్యమును; పూజ్యంబుగా = పూజనీయంబుగా; ధర్మ = ధర్మబద్ధమైన; మార్గంబునన్ = విధముగ;
జిత = జయించిన; ఇంద్రియుండవు = ఇంద్రియములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; చేయుదువు =
చేసెదవు; భవత్ = నీ యొక్క; అనుజండు = సోదరుడు; అగున్ = అయిన; ఉత్తముండు =
ఉత్తముడు; మృగయా = వేట; అర్థంబున్ = నిమిత్తంబున; వనంబున్ = అడవి; కున్ = కి; చని = వెళ్ళి;
మృతుండు = మరణించినవాడు; అగున్ = అగును; తత్ = అతని; అన్వేషణ = వేదకెడి; అర్థంబునన్
= కోసము; తత్ = అతని యందు; ఆహిత = నిలిపిన; చిత్త = మనసు కలామె; ఐ = అయ్యి; తత్ =

అతని; మాతయు = తల్లికూడ; వనంబున్ = అడవి; కున్ = కి; చని = వెళ్ళి; అందున్ = అందు; దావ =
దావాగ్ని యందు; దహన = మంటలలో; నిమగ్న = పడినది; అగున్ = అగును; వెడియు = ఇంక.

భావము:

కట్టుకొయ్య చుట్టూ పశువుల మంద తిరిగినట్లుగా గ్రహాలు, నక్షత్రాలు, తారాగణాలు, జ్యోతిశ్చక్రం,
నక్షత్ర స్వరూపాలైన ధర్ముడు, అగ్ని, కశ్యపుడు, శుక్రుడు, సప్తర్షులు, తారకలతో కూడి దేనికి ప్రదక్షిణం
చేస్తారో అటువంటి ధ్రువక్షితి అనే మహోన్నత స్థానాన్ని ఇకపైన ఇరవైఆరువేల సంవత్సరాల
తరువాత నీవు పొందుతావు. అది ఎవ్వరికీ అందరానిది. ఇదివరకు ఎవ్వరూ దానిని పొందలేదు.
ముల్లోకాలు నశించేటప్పుడు కూడా అది నశించకుండా ప్రకాశిస్తూ ఉంటుంది. అటువంటి
స్థానాన్ని నీవు అలంకరిస్తావు. అంతవరకు నీ తండ్రి రాజ్యాన్ని నీవు సర్వజన రంజకంగా
ధర్మమార్గాన పరిపాలిస్తావు. ఇంద్రియాలను జయిస్తావు. నీ తండ్రి అడవికి పోయి వానప్రస్థాశ్రమం
స్వీకరిస్తాడు. నీ తమ్ముడైన ఉత్తముడు వేటకై అడవికి వెళ్ళి మరణిస్తాడు. అతనిని వెదుకుతూ
అతనియందే మనస్సు చేర్చిన అతని తల్లి అరణ్యంలో ప్రవేశిస్తుంది. ఆమె అడవిలో కార్చిచ్చులో
పడి కాలిపోతుంది.

4-291-^{సీ}.

అనఘాత్మ! మఱి నీవు **య**జ్ఞరూపుం డనఁ-

దగు నన్ను సంపూర్ణ **ద**క్షిణంబు

లగు మఖంబులచేత **వ**ర్పించి సత్యంబు-

లగు నిహసౌఖ్యంబు **ల**నుభవించి

యంత్యకాలమున న**న్మా**త్మఁ దలంచుచు-

మఱి సర్వలోక న**మ**స్కృతమును

మహిఁ బునరావృత్తి **ర**హితంబు సప్తర్షి-

మండలోన్నత మగు **మా**మకీన

4-291.1-^{తే}.

పదము దగఁ బొందఁగల"వని పరమపురుషుఁ

డతని యభిలషితార్థంబు లర్థి నిచ్చి

యతఁడు గనుఁగొను చుండంగ నాత్మపురికి

గరుడగమనుఁడు వేంచేసెఁ గౌతుకమున.

టీకా:

అనఘాత్మ = పుణ్యాత్మ; మఱి = మరి; నీవు = నీవు; యజ్ఞ = యజ్ఞము; రూపుండు =
స్వరూపముగాకలవాడు; అనన్ = అనుటకు; తగు = తగిన; నన్ను = నన్ను; సంపూర్ణ = పూర్తి;
దక్షిణంబులు = దక్షిణలుకలిగినవి; అగున్ = అయిన; మఖంబులన్ = యజ్ఞముల; చేతన్ = చేత;
అర్పించి = పూజించి; సత్యంబులు = సత్యమైనవి; అగు = అయిన; ఇహ = ఈలోకపు; సౌఖ్యంబులన్
= సౌఖ్యములను; అనుభవించి = అనుభవించి; అంత్య = మరణ; కాలంబునన్ = సమయములో;
నన్ = నన్ను; ఆత్మన్ = మనసులో; తలచుచున్ = ధ్యానము చేస్తూ; మఱి = మరి; సర్వ = అన్ని; లోక
= లోకములచేతను; నమస్కృతముమును = నమసేకరింపబడునది; మహిన్ = భూమిపై;
పునరావృత్తి = మరల వచ్చుట, జననమరణములు; రహితంబును = లేనిది; సప్తర్షి = ఏడుగురు
ఋషులు; మండల = పదమునకు; ఉన్నతము = పైనది; అగు = అయిన; మామకీన = నా యొక్క
పదమున్ = స్థానము; పొందగలవు = పొందగలవు; అని = అని; పరమపురుషుడు = విష్ణువు; అతని
= అతని; అభిలషితార్థంబులు = కోరిన ప్రయోజనములు; అర్థిన్ = కోరి; ఇచ్చి = ఇచ్చి; అతడు =
అతడు; కనుగొనుచుండన్ = చూస్తుండగ; ఆత్మ = స్వంత; పురికి = నగరికి; గరుడగమనుడు =
విష్ణువు {గరుడగమనుడు - గరుడవాహనము పై తిరుగువాడు, విష్ణువు}; వేంచేసి = వెళ్ళను;
కౌతుకము = కుతూహలము; ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లుగ.

భావము:

పుణ్యాత్మా! నీవు యజ్ఞపురుషుడనైన నన్ను సంపూర్ణ దక్షిణలతో కూడిన యజ్ఞాలచేత
ఆరాధిస్తావు. ఈ లోకంలోని అనంత సౌఖ్యాలను అనుభవిస్తావు. మరణకాలంలో నన్ను
మనస్సులో స్మరిస్తూ, సకల లోకాలకు వందనీయమైన, పునరావృత్తి రహితమైన సప్తర్షిమండలం పైన
ఉండే నా స్థానాన్ని పొందుతావు." అని భగవంతుడు ధ్రువుడు కోరిన కోరికలను ప్రసాదించి,

అతడు చూస్తూ ఉండగానే గరుత్మంతుణ్ణి అధిరోహించి ఆనందంగా తన పట్టణమైన
వైకుంఠమునకు వేంచేశాడు.

4-292-తే.

అంత ధ్రువుఁడునుఁ బంకేరుహాక్ష పాద

కమల సేవోపపాదిత **ఘన** మనోర

ధములఁ దనరియుఁ దనదు చిత్తంబులోనఁ

దుష్టిఁ బొందక చనియె విశిష్టచరిత!"

టీకా:

అంత = అంతట; ధ్రువుడును = ధ్రువుడు; పంకేరుహాక్ష = హరి (పంకేరుహాక్షుడు - పంకేరుహము
(నీటిలో పుట్టునది, పద్మము) వంటి కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు); పాద = పాదములు అనేడి; కమల
= పద్మముల; సేవా = సేవించుటవలన; ఉపాదిత = పొందిన; ఘన = గొప్ప; మనోరథములన్ =
కోరికలందు; తనరియున్ = అతిశయించియును; తనదు = తన యొక్క; చిత్తంబు = మనసు; లోనన్
= లో; తుష్టి = తృప్తి; పొందక = పొందలేక; చనియె = పోయెను; విశిష్టచరిత = అతిశ్రేష్ఠమైన వర్తన
కలవాడ.

భావము:

అప్పుడు ధ్రువుడు పద్మాక్షుడైన విష్ణువు యొక్క పాదపద్మాలను సేవించడం వల్ల సమధిక
మనోరథాలు సంప్రాప్తించినప్పటికీ, సంతృప్తి పొందక చింతిస్తూ వెళ్ళిపోయాడు.

4-293-క.

అని మైత్రేయుఁడు ధ్రువుఁ డ

ట్లనయము హరిచేఁ గృతార్థుఁడైన విధం బె

ల్లను వినిపించిన విదురుఁడు

విని మునివరుఁ జూచి పలికె **విన**యం బెసఁగన్.

టీకా:

అని = అని; మైత్రేయుడు = మైత్రేయుడు; ధ్రువుడు = ధ్రువుడు; అట్లు = ఆ విధముగ; అనయము = పూర్తిగ; హరి = విష్ణువు; చేన్ = చేత; కృతార్థుడు = కోరినది పొందినవాడు; ఐన = అయిన; విధంబున్ = విధము; ఎల్లను = అంతయు; వినిపించిన = చెప్పగా; విదురుడు = విదురుడు; విని = విని; ముని = మునులలో; వరున్ = ఉత్తముని; చూచి = చూసి; పలికెన్ = పలికెను; వినయంబున్ = వినయము; ఎసగన్ = అతిశయించగ.

భావము:

అని ఈ విధంగా మైత్రేయుడు ధ్రువుడు శ్రీహరినుండి వరాలను పొందిన విధం అంతా విదురునికి వినిపించాడు. విన్న విదురుడు మహర్షితో సవినయంగా ఇలా అన్నాడు.

4-294-క.

"మునినాయక! విను కాముక

జనదుష్పాపంబు విష్ణు చరణాంబురుహ

ర్చన మునిజన సంప్రాప్యము

ననగల పంకేరుహాక్షు నవ్యయ పదమున్.

టీకా:

ముని = మునులకు; నాయక = నాయకుడు; విను = వినుము; కాముక = కోరికలుగల; జన = వారిచే; దుష్పాపంబున్ = పొందరానిది; విష్ణు = హరి; చరణ = పాదములు అనెడి; అంబురుహ = పద్మముల; అర్చన = పూజించెడి; ముని = మునులైన; జన = వారిచే; సంప్రాప్యమున్ = చక్కగ పొందబడునది; అనగల = అనగలిగిన; పంకేరుహాక్షు = విష్ణువు; అవ్యయ = తరుగనట్టి; పదమున్ = స్థానము.

భావము:

"మునీంద్రా! కాముకులకు పొందరానిది, విష్ణు భక్తులైన మునులు మాత్రమే పొందగలిగినది శాశ్వతమైన విష్ణుపదం కదా!

4-295-వ.

పెక్కు జన్మంబులం గాని పొందరాని పదంబు దా నొక్క జన్మంబుననే పొందియుం దన మనంబునం దప్రాప్త మనోరథుండ నని పురుషార్థవేది యైన ధ్రువుం డెట్లు దలంచె"ననిన మైత్రేయుం డిట్లనియె

టీకా:

పెక్కు = అనేకమైన; జన్మంబులన్ = జన్మములకు; కాని = కాని; పొందరాని = పొందరాని; పదంబున్ = పదమును; తాన్ = తాను; ఒక్క = ఒకటి; జన్మంబునన్ = జన్మములోనే; పొందియున్ = పొందినప్పటికిని; తన = తన యొక్క; మనంబునన్ = మనసులో; అప్రాప్త = పొందని; మనోరథుండను = కోరికలు గలవాడను; అని = అని; పురుషార్థ = పురుషార్థములు {పురుషార్థములు - ధర్మార్థకామమోక్షములు}; వేది = తెలిసినవాడు; ఐన = అయిన; ధ్రువుండు = ధ్రువుడు; ఎట్లు = ఏ విధముగ; తలంచెన్ = భావించెను; అనిన = అనగ; మైత్రేయుడు = మైత్రేయుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఎన్నో జన్మలకు కాని పొందరాని విష్ణుపదాన్ని తాను ఒక్క జన్మలోనే పొందికూడా పురుషార్థాలను చక్కగా ఎరిగిన ధ్రువుడు తన కోరిక తీరలేదని ఎందుకు భావించాడు?" అని ప్రశ్నించగా మైత్రేయుడు ఇలా అన్నాడు.

4-296-తే.

"అనఘ! పినతల్లి దన్నుఁ బల్కిన దురుక్తి
బాణవిధాత్ముఁ డగుచుఁ దద్బాషణములు

చిత్తమందుఁ దలంచుటఁ జేసి ముక్తిఁ

గోరమికి నాత్మలో వగఁ గూరుచుండె.

టీకా:

అనఘ = పుణ్యుడ; ఆ = ఆ; పినతల్లి = పినతల్లి; తన్ను = తనను; పల్కిన = అనిన; దురుక్తి = తిట్లు
అనెడి; బాణ = బాణములచే; విధాత్ముడు = గాయ పద్ధ మనసు కల వాడు; అగుచున్ = అవుతూ;
తత్ = ఆ; భాషణములు = పలుకులు; చిత్తము = మనసు; అందున్ = లో; తలంచుటన్ = తలచుట;
చేసి = వలన; ముక్తిన్ = ముక్తిని; కోరమికిన్ = కోరుకొనకుండుటకు; ఆత్మ = మనసు; లోన్ = లో;
వగన్ = విచారములో; కూరుచుండె = కూరుకుపోతుండెను.

భావము:

"పుణ్యాత్మా! పినతల్లి ఆడిన దుర్భాషలు అనే బాణాలచేత ధ్రువుని మనస్సు బాగా గాయపడింది.
అందుచేత ఆ దుర్భాషలనే మాటిమాటికి స్మరిస్తూ హరి ప్రత్యక్షమైనపుడు ముక్తిని
కోరలేకపోయాడు. అందుకే అతడు మనస్సులో పరితపిస్తున్నాడు.

4-297-వ.

అంత నా ధ్రువుండు.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; ధ్రువుండు = ధ్రువుడు.

భావము:

అప్పుడు ఆ ధ్రువుడు...

4-298-చ.

అనఘ! జితేంద్రియుల్ సుమహితాత్ములునైన సనందనాదు లెం
 దనయ మనేక జన్మ సముపార్జిత యోగ సమాధిఁ జేసి యె
 వ్వని చరణారవిందములు వారని భక్తి నెఱుంగుచుండు; రా
 ఘనుఁ బరమేశు నీశు నవికారు నమేయు నజేయు నాద్యునిన్.

టీకా:

అనఘ = పుణ్యుడ; జిత = జయించిన; ఇంద్రియుల్ = ఇంద్రియములు కలవారు; సు = గొప్ప; మహిత
 = మహిమ గల; ఆత్ములున్ = వారు; ఐనన్ = అయినప్పటికిని; సనందన = సనందనుడు; ఆదులు =
 మొదలగువారు; ఎంత = ఎంతో; అనయము = అతిశయించి; అనేక = అనేకమైవ; జన్మ = జన్మముల;
 సమ = గొప్పగ; ఉపార్జిత = కూడబెట్టుకొన్న; యోగసమాధి = యోగసమాధి; చేసి = వలన; ఎవ్వని =
 ఎవని యొక్క; చరణ = పాదములు అనెడి; అరవిందములు = పద్మములు; వారని = హద్దులేని,
 లోటులేని; భక్తిన్ = భక్తితో; ఎఱుంగుచుండురు = తెలియుచుండురు; ఆ = ఆ; ఘనున్ = హరిని
 {ఘనుడు - గొప్పవాడు, విష్ణువు}; పరమేశున్ = హరిని {పరమేశు - అత్యున్నత ప్రభువు, విష్ణువు};
 ఈశున్ = హరిని {ఈశుడు - ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; అవికారున్ = హరిని {అవికారుడు -
 వికారములు (మార్పులు) లేనివాడు, విష్ణువు}; అమేయున్ = హరిని {అమేయుడు -
 మేరలులేనివాడు, విష్ణువు}; అజేయున్ = హరిని {అజేయుడు - జయింపరానివాడు, విష్ణువు};
 ఆద్యునిన్ = హరిని {ఆద్యుడు - పురాతనుడు}.

భావము:

‘జితేంద్రియులు, మహాత్ములు అయిన సనందుడు మొదలైన మునీంద్రులు మిక్కిలి భక్తితో పెక్కు
 జన్మల సమాధి యోగం ద్వారా ఏ మహానుభావుని చరణకమలాలను దర్శించ గలుగుతారో
 అటువంటి ఘనుడు, పరమేశ్వరుడు, అవికారుడు, అమేయుడు, అజేయుడు, ఆద్యుడు అయిన
 శ్రీహరిని...

4-299-వ.

ఏను షణ్మాసంబులు భజియించి తత్పాదపద్మ చ్ఛాయం బ్రాపించియు భేదదర్శనుండ నైతి;
 నక్కటా! యిట్టి భాగ్యహీనుండనైన యేను భవనాశకుండైన యతనిం బొడఁగనియు నశ్వరంబులైన

కామ్యంబు లడిగితి; నిట్టి దౌరాత్మ్యం బెందేనిం గలదే? తమ పదంబులకంటె నున్నత పదంబు నొందుదునో యని సహింపంజాలని యీ దేవతలచేత మదీయ మతి గలుషితం బయ్యెం గాక; నాడు నారదుం డాడిన మాట తథ్యం బయ్యె; నతని వాక్యంబు లంగీకరింపక యే నసత్తముండనై స్వప్నావస్థలం బొందినవాడు దైవికంబైన మాయంబెంది భిన్న దర్శనుండగు చందంబున నే నద్వితీయుండ నైనను, భ్రాత యను శత్రువుచేఁ బ్రాప్తం బైన దుఃఖంబు నొంది జగదాత్మకుండును, సుప్రసాదుండును, భవనాశకుండును నైన యీశ్వరు నారాధించి తత్ప్రసాదంబు బడసియు నాయుర్విహీనుం డైన రోగికిం బ్రయోగించు నౌషధంబుం బోలె నిరర్థకంబులైన, నశ్వరంబులైన, యీ కామితంబులు గోరితి" నని; వెండియు.

టీకా:

ఏను = నేను; షట్ = ఆరు (6); మాసంబులు = నెలలు; భజియించి = సేవించి; తత్ = అతని; పాద = పాదములు అనెడి; పద్మ = పద్మముల; ఛాయన్ = నీడను; ప్రాపించియున్ = పొందియు; భేద = భేద; దర్శనుండను = దృష్టి కలవాడను; ఐతన్ = అయిపోతిని; అక్కటా = అయ్యో; ఇట్టి = ఇటువంటి; భాగ్యహీనుండను = దురదృష్టవంతుడను; ఐన = అయిన; ఏను = నేను; భవ = సంసారమును; నాశకుండు = నశింపజేయువాడు; ఐన = అయిన; అతనిన్ = అతనిని; పొడగనియున్ = దర్శించియు; నశ్వరంబులు = నశించిపోవునవి; ఐన = అయిన; కామ్యంబులు = కోరికలు; అడిగితిని = అడిగాను; ఇట్టి = ఇటువంటి; దౌరాత్మ్యంబున్ = చెడ్డవాని లక్షణము; ఎందేని = ఎక్కడైనా; కలదే = ఉందా ఏమి; తమ = తమ యొక్క; పదంబుల = స్థానము; కంటెన్ = కంటె; ఉన్నత = పైనున్న; పదంబున్ = స్థానమును; ఒందుదునో = పొందుదునేమో; అని = అని; సహింపంజాలని = సహింపలేని; ఈ = ఈ; దేవతల = దేవతల; చేతన్ = చేత; మదీయ = నా యొక్క; మతిన్ = బుద్ధి; కలుషితంబున్ = కలకబారినది; అయ్యెంగాక = అయినది కాబోలు; నాడు = ఆవేళ; నారదుండు = నారదుడు; ఆడిన = పలికిన; మాట = మాట; తథ్యంబున్ = నిజము; అయ్యెన్ = అయినది; అతనిన్ = అతని యొక్క; వాక్యంబులు = మాటలు; అంగీకరింపక = ఒప్పుకొనక; ఏన్ = నేను; అసత్తముండను = చెడ్డవాడిని; ఐ = అయ్యి; స్వప్న = కలలుకనే; అవస్థలన్ = అవస్థలను; పొందినవాడు = పొందినవాడు; దైవికంబు = దైవికమైనది; ఐన = అయిన; మాయన్ = మాయను; చెంది = చెంది; భిన్న = భేద; దర్శనుండను = దృష్టి కలవాడను; అగు = అయిన; చందంబునన్ = విధముగ; నేన్ = నేను; అద్వితీయుండను = రెండవది లేనివాడను; ఐనను = అయినప్పటికిని; భ్రాత

= సోదరుడు; అను = అనెడి; శత్రువు = శత్రువు; చేన్ = వలన; ప్రాప్తంబు = పొందబడినది; ఐన = అయిన; దుఃఖంబున్ = దుఃఖమును; ఒంది = పొంది; జగత్ = విశ్వమును; ఆత్మకుండును = రూపకుడు; సు = గొప్ప; ప్రసాదుండును = వరముల నిచ్చువాడు; భవ = సంసార; నాశకుండును = నశింపజేయువాడు; ఐన = అయిన; ఈశ్వరున్ = భగవంతుని; ఆరాధించియు = పూజించి; తత్ = అతని; ప్రసాదంబున్ = వరప్రసాదము; పడసియు = పొందియు; ఆయుః = ఆయుష్షు; విహీనుండు = లేనివాడు; ఐన = అయిన; రోగి = వ్యాధిగ్రస్తుని; కిన్ = కి; ప్రయోగించు = వేసిన; ఔషధంబుం = మందు; పొలెన్ = వలె; నిర్దోషంబులు = ప్రయోజన శూన్యములు; ఐన = అయిన; నశ్వరంబులు = నశించునట్టివి; ఐన = అయిన; ఈ = ఈ; కామితంబులున్ = కోరికలను; కోరితిని = కోరుకొంటిని; అని = అని; వెండియు = మరల.

భావము:

నేను ఆరునెలలు సేవించి ఆయన పాదపద్మాల నీడలో నిలిచి కూడా భేదదృష్టి కలవాణ్ణి అయ్యాను. నేను దురదృష్టవంతుణ్ణి. సంసారబంధాలను హరించే హరిని దర్శించి కూడా అనిత్యాలైన కోరికలను కోరుకున్నాను. ఇలాంటి దౌర్భాగ్యం ఎక్కడైనా ఉంటుందా? తమ స్థానాలకంటే ఉన్నతమైన స్థానాన్ని నేను పొందుతానేమో అని ఓర్వలేక దేవతలు నా బుద్ధిని కలతపరచి ఉంటారు. ఆనాడు నారదుడు చెప్పిన మాట నిజమయింది. ఆయన మాటలను నేను లెక్క చేయలేదు. నేను అధముణ్ణి. నిద్రించేవాడు కలలో దైవమాయకు చిక్కీ తా నొక్కడే అయినా తనకంటే వేరుగా అనేకులను తనయందు చూస్తాడు. అలాగే నేను ఒక్కడినే అయినప్పటికీ తమ్ముడనే శత్రువును కల్పించుకొని దుఃఖం పొందాను. జగత్స్వరూపుడు, దయామయుడు, సంసారవినాశకుడు అయిన హరిని ఆరాధించి, ఆయన అనుగ్రహం పొందికూడ ఆయుస్సు చాలని రోగికి ఔషధం వలె కొరగాని కోరికలను కోరుకున్నాను.

4-300-మ.

"**ధ**నహీనుండు నృపాలుఁ జేరి మిగులన్ **ధా**టిన్ ఫలీకార మి
మ్ముని యర్థించినరీతి ముక్తిఫలదుం **డై** నట్టి పంకేజలో
చనుఁడే చాలఁ బ్రసన్నుడైన నతనిన్ **సా**ంసారికం బర్థి గో
రిన నావంటి విమూఢమానసులు ధా**త్తి**ం గల్గిరే యెవ్వరున్?"

టీకా:

ధనహీనుండు = పేదవాడు; నృపాలున్ = రాజును (నృపాలుడు - నృ (నరులను) పాలించువాడు, రాజు); చేరి = దగ్గరకు వెళ్ళి; మిగులన్ = మిక్కిలి; ధాటిన్ = ధాటిగా, గట్టిగా; ఫలీకారము = ఊకతో కూడిన నూకలు; ఇమ్ము = ఇమ్ము; అని = అని; అర్థించిన = కోరిన; రీతి = విధముగ; ముక్తిన్ = మోక్షమును; ఫలదుండు = ఫలితమును ఇచ్చువాడు; ఐనట్టి = అయినట్టి; పంకేజలోచనుడే = విష్ణుమూర్తి (పంకేజ లోచనుడు - పద్మముల వంటి కన్నులుగలవాడు, విష్ణువు); చాలన్ = మిక్కిలి; ప్రసన్నుడు = ప్రసన్నమైనవాడు; ఐనన్ = అవ్వగా; అతనిన్ = అతనిని; సాంసారికంబు = సంసారమునకు సంబంధించినవి; అర్థిన్ = కావాలని; కోరిన = కోరినట్టి; నా = నా; వంటి = వంటి; విమూఢ = మిక్కిలి మూర్ఖపు; మానసులు = మనస్సు కలవారు; ధాత్రిన్ = భూమిని; కల్గిరే = ఉన్నారా ఏమి; ఎవ్వరున్ = ఎవరైనను.

భావము:

పేదవాడు రాజును సమీపించి ఊకతో కూడిన నూకలను ఇమ్మని కోరినట్లు మోక్షప్రదాత అయిన కమలాక్షుడు నాకు ప్రసన్నుడైనా అతన్ని నేను సంసారాన్ని అర్థించాను. నావంటి మందబుద్ధులు ఈ లోకంలో ఎవ్వరూ ఉండరు' (అని ధ్రువుడు విచారించాడు).

చతుర్థ స్కంధము : ధ్రువుండు మరలివచ్చుట

4-301-నీ.

అని యిట్లు చింతించె"ననుచు నమ్మైత్రేయ-

ముని విదురునకు నిట్లనియె "దండీ!

క్రమనీయ హరిపాద క్రమల రజోభి సం-

స్మృత శరీరులును యాదృచ్ఛికముగ

సంప్రాప్తమగు దాన సంతుష్టచిత్తులై-

వ్రాలుచు నుండు మీవంటి వారు

దగ భగవత్పాద దాస్యంబు దక్కంగ-

నితర పదార్థంబు లెడఁద లందు"

4-301.1-తే.

మఱచియును గోర నొల్లరు మనుచరిత్ర!

తవిలి యిట్లు హరిప్రసాదంబు నొంది

మరలి వచ్చుచునున్న కుమారు వార్తఁ

జారుచే విని యుత్తానచరణుఁ డపుడు.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; చింతించెన్ = విచారించెను; అనుచున్ = అంటూ; మైత్రేయ = మైత్రేయుడు అనెడి; ముని = ముని; విదురున్ = విదురుని; కున్ = కి; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనియె = పలికెను; తండ్రి = అయ్యా; కమనీయ = అందమైన; హరి = విష్ణుని; పాద = పాదములు అనెడి; కమల = పద్మముల; రజన్ = ధూళిచేత; అభిసంస్కృత = మిక్కిలి చక్కజేయబడిన; శరీరులనున్ = దేహములు కలవారు; యాదృచ్ఛికముగన్ = తనంతటతను; సంప్రాప్తము = లభించినది; అగు = అయిన; దానన్ = దానితో; సంతుష్ట = సంతృప్తిపడిన; చిత్తులు = మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; వఱలుచున్ = తిరుగుతూ; ఉండు = ఉండెడి; మీ = మీ; వంటి = లాంటి; వారు = వారు; తగన్ = తగి; భగవత్ = భగవంతుని; పాద = పాదముల; దాస్యంబున్ = సేవ; తక్కంగ = తప్పించి; ఇతర = ఇతరమైన; పదార్థంబుల = వస్తువులు; ఎడదలు = హృదయముల; అందున్ = లో.
మఱచియునున్ = మరిచిపోయి యైన; కోరన్ = కోరుటను; ఒల్లరు = ఒప్పుకొనరు; మనుచరిత్ర = మనువు వంటి చరిత్రకలవాడ; తవిలి = పూని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; హరి = విష్ణుని; ప్రసాదంబున్ = అనుగ్రహమును; ఒంది = పొంది; మరలి = తిరిగి; వచ్చుచునున్న = వస్తున్న; కుమారు = పుత్రుని; వార్త = సమాచారము; చారున్ = వేగుల; చేన్ = వలన; విని = విని; ఉత్తానచరణుడు = ఉత్తానపాదుడు; అపుడు = అప్పుడు.

భావము:

అని ఈ విధంగా ధ్రువుడు విచారించాడు "అని చెప్పి మైత్రేయుడు విదురునితో ఇలా అన్నాడు
"నాయనా! పావనమైన శ్రీహరి పాదపద్మాల పరాగంతో అలంకరింపబడిన శరీరం కలిగిన
మీవంటివాళ్ళు తనంత తాను దొరికే దానితోనే సంతృప్తిపడతారు. భగవంతుని పాదసేవను తప్ప
మరొకటి కోరుకొనరు. విష్ణుదేవుని అనుగ్రహాన్ని పొంది కన్నకొడుకు తిరిగి వస్తున్నాడన్న వార్తను
ఉత్తానపాదుడు చారుల వల్ల విని...

4-302-వ.

మనమున నిట్లని తలంచె.

టీకా:

మనమునన్ = మనసులో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అని = అని; తలంచె = అనుకొనెను.

భావము:

మనస్సులో ఇలా తలంచాడు.

4-303-క.

చచ్చిన వారలుఁ క్రమ్మఱ

వచ్చుటయే కాక యిట్టి వార్తలు గలవే?

నిచ్చలు నమంగఁగడ నగు

నిచ్చట మఱి నాకు శుభము లేల ఘటించున్.

టీకా:

చచ్చిన = చనిపోయిన; వారలు = వారు; క్రమ్మఱన్ = మరల; వచ్చుటయే = రావటమే; కాక =
కాకుండగ; ఇట్టి = ఇటువంటి; వార్తలు = సమాచారములు; కలవే = ఉన్నవా ఏమి; నిచ్చలున్ =

నిత్యము; అమంగళుండను = అశుభకరుడను; అగు = అయిన; ఇచ్చటన్ = ఇక్కడ; మఱి = మరి; నా = నా; కున్ = కు; శుభములు = శుభములు; ఏలన్ = ఏవిధముగ; ఘటించున్ = సంభవించును.

భావము:

చచ్చినవారు తిరిగి రావడం అనే చోద్యం ఎక్కడైనా ఉందా? అన్నివిధాల నిర్భాగ్యుడనైన నాకు అంతటి అదృష్టం ఎలా లభిస్తుంది?

4-304-క.

అని విశ్వసింపకుండియు

మనమున నా నారదుడు గుమారుడు వేగం

బునరాగలఁ డనుచును బలి

కీన పలుకులు దలచి నమ్మి కృతకృత్యుండై.

టీకా:

అని = అని; విశ్వసింపకుండియు = నమ్మకపోయినప్పటికిని; మనమునన్ = మనస్సులో; ఆ = ఆ; నారదుడు = నారదుడు; కుమారుడు = సుతుడు; వేగంబునన్ = తొందరలోనే; రాగలడు = వచ్చును; అనుచున్ = అంటూ; పలికిన = చెప్పిన; పలుకులున్ = మాటలను; తలచి = తలచికొని; నమ్మి = నమ్మి; కృతకృత్యుండు = సఫలీకృతుడు కృతకృత్యుండు - చేయవలసినది నెరవేర్చినవాడు, ధన్యుడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

(ధ్రువుడు మరలి వస్తున్నాడు) అని ముందు నమ్మనివాడై "నీ కొడుకు తొందరలోనే తిరిగివస్తాడు" అని పూర్వం నారదుడు చెప్పిన మాటలను జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొని అటువంటి అదృష్టం లభిస్తుందేమో అని కొంత విశ్వసించి...

4-305-క.

తన సుతుని రాక చెప్పిన

ఘనునకు ధనములును మౌక్తికపు హారములున్

మన మలర నిచ్చి తనయుని

గనుగొను సంతోష మాతృక డలుకొనంగన్

టీకా:

తన = తన యొక్క; సుతుని = పుత్రుని; రాక = వచ్చుటను; చెప్పిన = చెప్పిన; ఘనునకున్ = గొప్పవానికి; ధనములును = డబ్బులు; మౌక్తికపు = ముత్యాల; హారములున్ = హారములు; మనమునన్ = మనసు; అలరన్ = సంతోషించునట్లుగ; ఇచ్చి = ఇచ్చి; తనయునిన్ = పుత్రుని; కనుగొను = చూసిడి; సంతోషము = సంతోషము; ఆత్మన్ = మనసున; కడలుకొనంగన్ = ఉప్పొంగగ.

భావము:

తన కొడుకు వస్తున్నాడని చెప్పిన చారునకు ధనం, ముత్యాల దండలు సంతోషంగా ఇచ్చి, కొడుకును చూడాలనే ఉత్సాహం మనస్సులో ఉప్పొంగగా...

4-306-^{సీ}.

వలను మీసిన సైంధవంబులఁ బూన్చిన-

కనక రథంబు నుత్కంఠ నెక్కి

బ్రాహ్మణ కుల వృద్ధ బంధు జనామాత్య-

పరివృతుం డగుచు విస్ఫురణ మెఱసి

బ్రహ్మనిర్ఘోష తూర్వస్వన శంఖ కా-

హళ వేణు రవము లందంద చెలఁగ

శిబిక లెక్కియు విభూషితలై సునీతి సు-

రుచు లుత్తముండు నారూఢి నడువ

4-306.1-తే.

గరిమ దీపింప నతిశీఘ్రమన మొప్ప
నాత్మనగరంబు వెలువడి యరుగుచుండి
బలసి నగరోపవన సమీపంబు నందు
వచ్చు ధ్రువుఁ గని మేదినిశ్వరుఁడు నంత.

టీకా:

వలనుమీఱిన = వడిగల; సైంధవంబులన్ = గుర్రములను; పూన్చిన = పూన్చిన; కనక = బంగారు;
రథంబున్ = రథమును; ఉత్కంఠను = ఉత్సాహముతో; ఎక్కి = ఎక్కి; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణులు;
కులవృద్ధ = వంశమున పెద్దలు; బంధు = చుట్టములు; జనా = ప్రజలు; అమాత్య = మంత్రులచే;
పరివృతుండు = చుట్టునునున్నవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; విస్ఫురణన్ = వైభవముతో; మెఱసి =
విలసిల్లి; బ్రహ్మనిర్దోష = వేదఘోష; తూర్యస్వన = వాయిద్యముల శబ్దములు; శంఖ = శంఖము;
కాహళ = బాకాలు; వేణు = వేణువుల; రవములున్ = శబ్దములు; అందంద = మరిమరి; చెలగన్ =
చెలరేగగ; శిబికలు = పల్లకీలు; ఎక్కియు = ఎక్కి; విభూషితలు = అలంకరింపబడినవారు; ఐ =
అయ్యి; సునీతి = సునీతి; సురుచులు = సురుచియును; ఉత్తముండు = ఉత్తముడును; ఆరూఢిన్ =
ఎక్కి; నడువ = అనుసరింపగ.

గరిమ = వైభవము; దీపింపన్ = ప్రకాశిస్తుండగ; అతి = మిక్కిలి; శీఘ్ర = వేగవంతమైన; గమనము =
ప్రయాణము; ఒప్పన్ = ఒప్పుతుండగ; ఆత్మ = స్వంత; నగరంబున్ = నగరమునుండి; వెలువడి =
బయలుదేరి; అరుగుచుండి = వెళ్ళుతూ; బలసి = గుంపుగ; నగర = నగరముయొక్క;
ఉపవనమునన్ = వెలుపలి తోట; సమీపమునందు = దగ్గరలో; వచ్చు = వస్తున్న; ధ్రువున్ =
ధ్రువుని; కని = చూసి; మేదినిశ్వరుడు = రాజు (మేదినిశ్వరుడు - మేదిని (భూమి)కి ఈశ్వరుడు
(ప్రభువు), రాజు); అంత = అంతట.

భావము:

వడిగల గుఱ్ఱములను పూన్చిన బంగారు రథాన్ని ఆత్రంగా ఎక్కి, బ్రాహ్మణులతో కులవృద్ధులతో
బంధు మిత్రులతో మంత్రులతో కలసి బయలుదేరాడు. వేదఘోషలు, వాద్యధ్వనులు, శంఖ కాహళ
వేణు నాదాలు అతిశయించాయి. పెద్దభార్య సునీతి, చిన్నభార్య సురుచి బంగారు పల్లకీలెక్కి

ఉత్తమునితో కూడి అనుసరించారు. అలా వేగంగా ముందుకు సాగి వెళ్తూ పురం వెలుపల ఉపవనం సమీపాన అల్లంత దూరంనుండి వస్తున్న ధ్రువకుమారుణ్ణి ఉత్తానపాదుడు చూచి...

4-307-చ.

అరదము డిగ్గి ప్రేమ దొలకాడ ససంభ్రముడై రమామనో
హారు చరణారవింద యుగళార్చన నిర్దళితాఖి లాఘు నీ
శ్వర కరుణావలోకన సుజాత సమగ్ర మనోరథున్ సుతుం
గర మనురక్తి డాసి పులకల్ ననలొత్త బ్రమోదితాత్ముడై.

టీకా:

అరదము = రథము; డిగ్గి = దిగి; ప్రేమ = ప్రేమ; దొలకాడ = తొణికిసలాడ; ససంభ్రముడు = మిక్కిలి కుతూహలము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; రమామనోహారు = హరి {రమా మనోహారుడు - రమ (లక్ష్మీదేవి) మనోహారుడు (భర్త), విష్ణువు}; చరణ = పాదములు అనెడి; అరవింద = పద్మముల; యుగళ = జంటను; అర్చన = పూజించుటచే; నిర్దళిత = చక్కగ భేదించబడిన; అఖిల = సమస్తమైన; అఘున్ = పాపములు కలవానిని; ఈశ్వర = హరి; కరుణ = దయతో; ఆలోకన = చూచుటచేత; సు = చక్కగ; జాత = కలిగిన; సమగ్ర = పరిపూర్తి చెందిన; మనోరథున్ = కోరికలు గలవానిని; సుతున్ = పుత్రుని; కరము = మిక్కిలి; అనురక్తిన్ = ప్రీతితో; డాసి = దగ్గరకు వెళ్ళి; పులకల్ = పులకరింతలు; ననలొత్త = చిగురించగ; బ్రమోదితాత్ముడు = సంతోషించిన మనసు కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

రథం దిగి, అనురాగం పొంగిపొరలగా సంభ్రమంతో ధ్రువునికి ఎదురువెళ్ళాడు. శ్రీపతి పాదపద్మాలను సేవించి పాపాలను పోగొట్టుకొని, ఆ భగవంతుని కరుణాకటాక్షం వల్ల కోరికలు తీర్చుకున్న తన కుమారుని సమీపించి ప్రేమతో పులకించిపోతూ సంతోషంగా...

4-308-తే.

బిగ్గియఁ గౌఁగిటఁ జేర్చి నెమ్మొగ్గము నివిరి
శిరము మూర్కొని చుబుకంబు చేతఁ బుణికి

యవ్యయానంద బాష్ప ధారాభిషిక్తుఁ

జేసి యాశీర్వాదింప నా చిరయశుండు.

టీకా:

బిగియన్ = గట్టిగ; కౌగిటజేర్చి = కౌగిలించుకొని; నెఱి = నిండు; మొగమున్ = ముఖమును; నివిరి = నివిరి; శిరమున్ = తలను; మూర్కొని = వాసనచూసి; చుబుకంబున్ = గడ్డము; చేతన్ = చేతితో; పుణికి = పుణికి; అవ్యయ = అంతులేని; ఆనంద = ఆనందపు; బాష్ప = కన్నీటి; ధార = ధారలతో; అభిషిక్తున్ = తడసినవానిని; చేసి = చేసి; ఆశీర్వాదింపన్ = ఆశీర్వాదించగ; ఆ = ఆ; చిర = మిక్కిలి; యశుండు = యశస్సు కలవాడు.

భావము:

గట్టిగా కౌగిలించుకొని, ముఖం నిమిరి, శిరస్సు మూర్కొని, గడ్డం పుణికి, జలజల ప్రవహించే ఆనందబాష్పాలతో పుత్రుని శిరస్సును అభిషేకించి ఉత్తానపాదుడు ఆశీర్వాదించగా, చిరకీర్తివంతుడైన పుత్రుడు ఆ ధ్రువుడు...

4-309-క.

జనకుని యాశీర్వచనము

అనయముఁ గైకొని ప్రమోదియై తత్పదముల్

దన ఫాలతలము సోకఁగ

వినతులు గావించి భక్తి విహ్వలుఁ డగుచున్.

టీకా:

జనకుని = తండ్రి; ఆశీర్వచనమున్ = ఆశీర్వచనములు; అనయమున్ = ఆవశ్యము; కైకొని = స్వీకరించి; ప్రమోది = సంతోషించినవాడు; ఐ = అయ్యి; తత్ = అతని; పాదముల్ = పాదములను; తన = తన యొక్క; ఫాలతలము = నుదురు; సోకగన్ = తగులునట్లు; వినతులు = నమస్కారములు; కావించి = చేసి; భక్తిన్ = భక్తిచే; విహ్వలుడు = తూగుతున్నవాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

తండ్రి దీవనలను అందుకొని ఆనందించి అతని పాదాలపై నుదురు మోపి భక్తి తన్మయుడై
నమస్కరించాడు.

4-310-తే.

అంత నా సజ్జనాగ్రణి యైన ధ్రువుడు
తల్లలకు భక్తి వినతులు తగ నొనర్చి
సురుచికిని మ్రొక్క నర్భకుఁ జూచి యెత్తి
నగు మొగంబున నాలింగనంబు చేసి.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; సత్ = మంచి; జన = వారిలో; అగ్రణి = గొప్పవాడు; ఐన = అయిన;
ధ్రువుడు = ధ్రువుడు; తల్లలకు = తల్లలకు; భక్తిన్ = భక్తితో; వినతులు = నమస్కారములు; తగన్ =
తగ; ఒనర్చి = చేసి; సురుచి = సురుచి; కిని = కి; మ్రొక్క = నమస్కరించగ; అర్భకుని = పిల్లవానిని;
చూచి = చూసి; యెత్తి = లేవనెత్తి; నగు = నవ్వు; మొగంబునన్ = ముఖముతో; ఆలింగనంబు =
కొగలించుకొనుట; చేసి = చేసి.

భావము:

సజ్జనులలో గొప్పవాడైన ఆ ధ్రువుడు తల్లలకు భక్తితో నమస్కరించాడు. సురుచి తనకు మ్రొక్కిన
ధ్రువుణ్ణి లేవనెత్తి నవ్వుతూ అక్కున జేర్చుకొని...

4-311-సీ.

కరమొప్ప నానంద రథద స్వరమున-
జీవింపు మనుచు నాశీర్వదించె;
భగవంతుఁ డెవ్వనిపై మైత్రి పాటించు-
సత్కపానిరతిఁ బ్రసన్నుఁ డగుచు

నతనికిఁ దమయంత ననుకూలమై యుండు-

సర్వభూతంబులు సమతః బేర్చి

మహిఁ దలపోయ నిమ్నప్రదేశములకు-

ననయంబుఁ జేరు తోయముల పగిది

భావము:

4-311.1-తే.

గాన ఘను నమ్మహాత్ముని గారవించె

సురుచి పూర్వంబు దలంపక సుజనచరిత!

విష్ణుభక్తులు ధరను బవిత్రు లగుట

వారి కలుగరు ధరణి నెవ్వారు మఱియు.

టీకా:

కరము = అతిశయించి; ఒప్పన్ = చక్కనైన; ఆనంద = ఆనందమువలన; గద్గదము =
బొంగురుపోయిన; స్వరమున = గొంతుకతో; జీవింపుము = జీవింపుము; అని = అని; ఆశీర్వాదించె =
ఆశీర్వాదించెను; భగవంతుడు = విష్ణువు; ఎవ్వని = ఎవని; పై = పైన; మైత్రి = స్నేహము; పాటించున్ =
చూపునో; సత్ = మంచి; కృప = దయ యొక్క; నిరతి = శ్రద్ధతో; ప్రసన్నుడు = ప్రసన్నమైనవాడు;
అగుచున్ = అవుతూ; అతనికిన్ = అతనికి; తమయంతన = తమంతతామే; అనుకూలము =
అనుకూలము; ఐ = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; సర్వ = సమస్తమైన; భూతంబులు = జీవులును;
సమతన్ = సమత్వము; పేర్చి = అతిశయించగ; మహిన్ = భూమిపైన; తలపోయ = ఆలోచించినచో;
నిమ్న = పల్లవు; ప్రదేశముల్ = చోటి; కున్ = కి; అనయంబున్ = అవశ్యము; చేరు = చేరెడి;
తోయములన్ = నీటి; పగిది = పగిదిన్; కాన = కావున.

ఘనున్ = గొప్పవానిని; ఆ = ఆ; మహాత్మునిన్ = మహాత్ముని; గారవించె = గౌరవించెను; సురుచి =
సురుచి; పూర్వంబున్ = పాత సంగతులు; తలంపక = స్మరించక; సుజనచరిత = మంచివారి
నడవడిక గలవాడ; విష్ణుభక్తులు = విష్ణుమూర్తి యొక్క భక్తులు; ధరనున్ = భూమికి; పవిత్రులు =

పవిత్రమైనవారు; అగుటన్ = అవుటచేత; వారి = వారి; కిన్ = కి; అలుగరు = కోపించరు; ధరణిన్ = భూమిపైన; ఎవ్వారున్ = ఎవరుకూడ; మఱియు = ఇంకను.

భావము:

(సురుచి) ఆనందంతో వణుకుతున్న కంఠస్వరంతో "చిరంజీవ!" అని దీవించింది. పల్లమునకు నీళ్ళు ప్రవహించిన విధంగా భగవంతుని దయకు పాత్రుడైన వాని వద్దకు అందరూ తమంత తామే అనుకూల భావంతో చేరుకుంటారు. అందువల్లనే సురుచి గతాన్ని మరచిపోయి మహనీయుడైన ధ్రువుణ్ణి గౌరవించింది. నాయనా, విదురా! విష్ణుభక్తులు పరమపవిత్రులు. వారికి శత్రువులంటూ ఎవరూ ఉండరు. వారిపై ఎవ్వరూ కోపించరు.

4-312-వ.

కావున నుత్తముండును ధ్రువుండును బ్రేమ విహ్వలు లగుచు నన్యో న్యాలింగితులై
పులకాంకురాలంకృత శరీరులై యానంద బాష్పముల నొప్పి; రంత సునీతియుం దన
ప్రాణంబులకంటెఁ బ్రియుండైన సుతు నుపగూహనంబు చేసి తదవయవ స్పర్శనంబు చేత
నానందంబు నొంది విగతశోక యయ్యె; నప్పుడు సంతోష బాష్ప ధారాసిక్తంబులై చనుఁబాలునుం
గురిసె నంత.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; ఉత్తముండును = ఉత్తముడును; ధ్రువుండును = ధ్రువుడును; బ్రేమ =
ప్రేమతో; విహ్వలులు = చలిస్తున్నవారు; అగుచున్ = అవుతూ; అన్యోన్య = ఒకరినొకరు; ఆలింగితులు
= కౌగలించుకొన్నవారు; ఐ = అయ్యి; పులకా = పులకరింతలు; అంకుర = చిగురించుట అనెడి;
అలంకృత = అలంకారము ధరించిన; శరీరులు = దేహములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఆనంద =
ఆనందము వలని; బాష్పములన్ = ఆశ్రువులచే; ఒప్పిరి = ఒప్పి యుండిరి; అంతన్ = అంత;
సునీతియున్ = సునీతి; తన = తన యొక్క; ప్రాణంబుల్ = ప్రాణములు; కంటెన్ = కంటె; ప్రియుండు
= ఇష్టుడు; ఐన = అయిన; సుతున్ = పుత్రుని; ఉపగూహనంబున్ = కౌగలింతలు; చేసి = చేసి; తత్ =
అతని; అవయవ = అవయవముల; స్పర్శనంబున్ = స్పర్శించుట; చేతన్ = చే; ఆనందంబునున్ =
సంతోషమును; ఒంది = పొంది; విగత = పోయిన; శోక = శోకము కలది; అయ్యెన్ = అయినది;

అప్పుడు = అప్పుడు; సంతోష = ఆనంద; బాష్ప = ఆశ్రువుల; ధారా = ధారలతో; సిక్తంబులు = తడిసినవి; ఐ = అయ్యి; చనుబాలునున్ = స్తన్యముకూడ; కురిసెన్ = కురిసినది; అంతన్ = అంతట.

భావము:

కనుక, ఉత్తముడు ధ్రువుడు ప్రేమతో ఒడలు మరచి ఒకరినొకరు కౌగలించుకున్నారు. వారి శరీరాలు పులకరించాయి. వారి కనులలో ఆనంద బాష్పాలు నిండాయి. అప్పుడు సునీతి తన ప్రాణాలకంటే ఎక్కువ ప్రీతిపాత్రుడైన కొడుకును గట్టిగా కౌగిలించుకొని అతని తనూస్పర్శ వల్ల కలిగిన సంతోషంతో తన దుఃఖాన్ని మరిచిపోయింది. ఆనందబాష్పాలతో తడిసిన ఆ తల్లి పాలిండ్లు పొంగులెత్తాయి.

4-313-సీ.

ఉన్నత సంతోష ముప్పతిల్లగఁ బొర-

జనము లా ధ్రువుతల్లి నెనయఁ జూచి

"తొడరిన భవదీయ దుఃఖనాశకుఁ డైన-

యిట్టి తనూజుఁ డెందేని పెద్ద

కాలంబు క్రిందటఁ గడఁగి నష్టం డైన-

వాఁడిప్పు నీ భాగ్యవశము చేతఁ

బ్రతిలబ్ధుఁ డయ్యెను; నితఁడు భూమండల-

మెల్లను రక్షించు నిధమహిమ;

4-313.1-తే.

కమల లోచనుఁ జింతించు ఘనులు లోక

దుర్జయం బైన యట్టి మృత్యువును గెల్తు;

రట్టి ప్రణతార్తి హరుఁడైన యబ్జనాభుఁ

డర్థి నీచేతఁ బూజితుం డగుట నిజము."

టీకా:

ఉన్నత = అదికమైన; సంతోషమున్ = ఆనందము; ఉప్పతిల్లగన్ = పొంగిపొర్లిపోగా; పౌరజనములు = పౌరులు; ఆ = ఆ; ధ్రువు = ధ్రువుని; తల్లిన్ = తల్లిని; ఎనయన్ = పొందికగ; చూచి = చూసి; తొడరిన = కలిగిన; భవదీయ = నీ యొక్క; దుఃఖ = దుఃఖమును; నాశకుడు = నాశనముచేసిన వాడు; ఐన = అయిన; ఇట్టి = ఇటువంటి; తనూజుడు = పుత్రుడు (తనూజుడు - తనువున పుట్టినవాడు, పుత్రుడు); ఎందేని = ఎక్కడైన; పెద్ద = చాలా; కాలంబు = కాలము; క్రిందటన్ = కిందట; కడగి = పూని; నష్టుండు = పోయినవాడు; ఐన = అయిన; వాడు = వాడు; ఇష్టు = ఇప్పుడు; నీ = నీ యొక్క; భాగ్యవశము = అదృష్టము; చేతన్ = కొలది; ప్రతిలబ్ధుడు = తిరిగిదొరకినవాడు; అయ్యెను = ఆయెను; ఇతడున్ = ఇతడు; భూమండలము = మొత్తము భూలోకము; ఎల్లను = సమస్తమును; రక్షించు = కాపాడు; ఇద్ధ = ప్రసిద్ధ; మహిమన్ = మహిమతో.

కమలలోచను = విష్ణుని; చింతించు = ధ్యానించు; ఘనులు = గొప్పవారు; లోక = లోకమంతటను; దుర్జయంబు = జయింపరానిది; ఐన = అయిన; అట్టి = అటువంటి; మృత్యువునున్ = మృత్యువును కూడ; గెల్తురు = గెలుస్తారు; అట్టి = అటువంటి; ప్రణత = ప్రపన్నులైన భక్తుల; ఆర్తి = బాధను; హరుడు = హరించువాడు; ఐన = అయిన; అబ్జనాభుడు = విష్ణువు (అబ్జనాభుడు - అబ్జము (పద్మము) నాభిన కలవాడు, విష్ణువు); అర్థిన్ = కోరి; నీ = నీ; చేతన్ = చేత; పూజితుడు = పూజింపబడినవాడు; అగుటన్ = అయియుండుట; నిజము = నిజము.

భావము:

పురజనులు ధ్రువుని తల్లియైన సునీతిని చూచి అంతులేని సంతోషంతో "చాలాకాలం క్రిందట కనిపించకుండా పోయిన నీ కొడుకు నీ అదృష్టం వల్ల మళ్ళీ తిరిగి వచ్చాడు. నీ దుఃఖాన్ని తొలగించాడు. ఇతడు సాటిలేని పరాక్రమంతో భూమండలాన్ని పరిపాలిస్తాడు. విష్ణువును సేవించే మహాత్ములు అజేయమైన మృత్యువును కూడా జయిస్తారు. ప్రపన్నులైన భక్తుల దుఃఖాన్ని తొలగించే నారాయణుని నీవు నిజంగా ఆరాధించావు."

అని ప్రశంసించి; రట్లు పౌరజనంబులచేత నుపలాల్య మానుండగు ధ్రువుని నుత్తానపాదుం
డుత్తమ సమేతంబుగా గజారూఢునిం జేసి సంస్తూయమానుండును, ప్రహృష్టాంతరంగుండును
నగుచుఁ బురాభిముఖుండై చనుదెంచి.

టీకా:

అని = అని; ప్రశంసించిరి = పొగడిరి; అట్లు = అలా; పౌరజనంబుల = పౌరుల; చేతన్ = చేత;
ఉపలాల్యమానుండు = బుజ్జగింపబడుతున్నవాడు; అగు = అయిన; ధ్రువుని = ధ్రువుని;
ఉత్తానపాదుడు = ఉత్తానపాదుడు; ఉత్తమ = ఉత్తముని; సమేతంబుగా = తో కూడ; గజా =
ఏనుగును; ఆరూఢునిన్ = ఎక్కినవానిగా; చేసి = చేసి; సంస్తూయమానుండునున్ =
స్తుతింపబడుతున్నవాడును; ప్రహృష్ట = సంతోషముతో కూడిన; అంతరంగుండు = అంతరంగము
కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; పుర = నగరము; అభిముఖుండు = వైపునకు పోవువాడు; ఐ =
అయ్యి; చనుదెంచి = వచ్చి.

భావము:

అని పౌరజనులు ప్రశంసించారు. ఆ విధంగా పౌరులచేత ఉపలాలింప బడుతున్న ధ్రువుణ్ణి
ఉత్తానపాదుడు ఉత్తమునితో కూడా ఏనుగుపైన కూర్చుండ బెట్టి, ప్రజల ప్రస్తుతులను
అందుకుంటూ మనస్సులో పొంగిపొరలే సంతోషంతో పురం వైపు బయలుదేరి వచ్చి...

4-315-సీ.

స్వర్ణ పరిచ్ఛదస్వచ్ఛకుడ్యద్వార-

లాలిత గోపురాట్టాలకంబు;

ఫల పుష్ప మంజరీ కలిత రంభా స్తంభ-

పూగ పోతాది విభూషితంబు;

ఘన సార కస్తూరికా గంధ జలబంధు-

రాసిక్త విపణి మార్గాంచితంబు;

మానిత నవరత్న మయ రంగవల్లీ వి-

రాజిత ప్రతి గృహ ప్రాంగణంబు;

శుభ నదీజల కుంభ సంశోభితంబు;

తండులస్వర్ణలాజాక్షతప్రసూన

ఫల బలివ్రాత కలిత విభ్రాజితంబు;

నగుచు సర్వతోలంకృత మైన పురము.

టీకా:

స్వర్ణ = బంగారు; పరిచ్ఛద = ఇండ్ల పైకప్పులు; స్వచ్ఛ = నిర్మలమైన; కుడ్య = గోడలు; ద్వార = గుమ్మములు; లాలిత = అందమైన; గోపుర = గోపురములు; అట్టాలకంబున్ = కొటబురుజులు కలది; ఫల = పండ్లు; పుష్ప = పువ్వులు; మంజరీ = పూలగుత్తులు; కలిత = కూడిన; రంభా = అరటి; స్తంభ = స్తంభములు; పూగపోత = పోకచెట్లబోదెలు; ఆది = మొదలగు; విభూషితంబున్ = చక్కగా అలంకరింపబడినది; ఘనసార = కర్పూరము; కస్తూరికా = కలస్తూరిలతోకూడిన; గంధ = సువాసనల; జల = నీటిచో; బంధుర = చిక్కగా; ఆసిక్త = బాగుగా తడపబడిన; విపణి = వాణిజ్యపు; మార్గ = దారి; అంచితంబున్ = అలంకరింపబడినది; మానిత = గౌరవింపదగ్గ; నవరత్న = నవరత్నములతో {నవరత్నములు - 1మౌక్తికము (ముత్యము) 2పద్మరాగము 3వజ్రము 4ప్రవాళము 5మరకతము 6నీలము 7గోమేధికము 8పుష్పరాగము 9వైడూర్యము}; మయ = కలిగిన; రంగవల్లీ = ముగ్గులతో; విరాజిత = విసిల్లుతున్న; ప్రతి = ప్రతి; గృహ = గృహము యొక్క; ప్రాగణంబు = ముంగిలులుకలది.

శుభ = శుభమైన; నదీ = నది; జల = నీటి; కుంభ = కుండలతో; సంశోభితంబున్ = చక్కగాశోభిల్లుతున్నది; తండుల = బియ్యము; స్వర్ణ = బంగారము; లాజ = పేలాల; అక్షత = అక్షతలు; ప్రసూన = పూలు; ఫల = పండ్లు; బలి = బలుల; వ్రాత = సమూహముల; కలిత = కూడి; విభ్రాజితంబున్ = ప్రకాశిస్తున్నది; అగుచున్ = అవుతూ; సర్వతః = అన్నిదిక్కులను, అన్నిరకములుగ; అలంకృతము = అలంకరింపబడినది; ఐన = అయిన; పురమున్ = నగరమును.

భావము:

గోడలు, తలుపులు, గోపురాలు బంగారు పూతతో తళతళ మెరుస్తున్నాయి. పండ్లతోను పూలగుత్తులతోను నిండిన అరటి స్తంభాలు, చిన్న చిన్న పోకచెట్లు వీధికి ఇరువైపుల కనువిందు చేస్తున్నాయి. అంగళ్ళముందు పచ్చకర్పూరం, కస్తూరి, చందనం కలిపిన నీళ్ళు చల్లారు. ప్రతి ఇంటి ముంగిట్లోను నవరత్నాలతో ముగ్గులు తీర్చి దిద్దారు. పవిత్ర నదీజలాలతో నిండిన మంగళ కలశాలు నిలిపారు. బంగారు లాజలు, అక్షతలు, పూలు, పండ్లు పూజాద్రవ్యాలు సిద్ధపరిచారు. ఈ విధంగా అలంకరింపబడిన పట్టణంలోకి...

4-316-వ.

ప్రవేశించి రాజమార్గంబునఁ జనుదెంచు నప్పుడు.

టీకా:

ప్రవేశించి = ప్రవేశించి; రాజమార్గంబునన్ = ప్రధానవీధిలో; చనుదెంచు = వెళ్ళెడి; అప్పుడు = సమయమున.

భావము:

అలా ఉత్తానపాదుడు తన కొడుకు ధ్రువునితో ప్రవేశించి రాజమార్గం గుండా వస్తున్న సమయంలో...

4-317-మ.

హరిమధ్యల్ పురకామినీ తతులు సౌధాగ్రంబులందుండి భా
స్వర సిద్ధార్థ ఫలాక్షతప్రసవ దూర్వావ్రాత దధ్యంబువుల్
క్రవల్లీ మణి హేమ కంకణ ఝణత్కారంబు శోభిల్లఁ జ
ల్లిరి యా భాగవతోత్తమోత్తమునిపై లీలాప్రమేయంబుగన్.

టీకా:

హరి = సింహమువంటి (హరిమధ్యలు - హరి (సింహము) వంటి మధ్యలు (నడుములు కలవారు), స్త్రీలు); మధ్యల్ = నడుముల కలవారు; పుర = నగర; కామినీ = స్త్రీ; తతులు = సమూహములు; సౌధా = మేడల; అగ్రంబులన్ = పైన; ఉండి = ఉండి; భాస్వర = తళుకుమంటున్న; సిద్ధార్థ = తెల్లవాలు; ఫల = పండ్లు; అక్షత = అక్షింతలు; ప్రసవ = పూలు; దూర్వా = గరికల; వ్రాత = కూడిన; దధి = పెరుగు; అంబువుల్ = నీళ్ళు; కర = చేతులు అనెడి; వల్లీ = పూలతీగల; మణి = మణులుపొదిగిన; హేమ = బంగారు; కంకణ = కంకణముల; ఝణత్కారంబున్ = ఝణఝణ మనెడి ధ్వనులు; శోభిల్లన్ = శోభిల్లుతుండగ; చల్లిరి = చల్లిరి; ఆ = ఆ; భాగవత = భాగవతులలో; ఉత్తమోత్తము = అత్యుత్తము; పైన్ = పైని; లీలా = విలాసముల; ప్రమేయంబుగాన్ = సంగతులుగా.

భావము:

సన్నని సింగపు నడుములు గల పురస్త్రీలు ఒయ్యారంగా మేడలపై నిలబడి, చేతులకు ధరించిన మణులు తాపిన బంగారు గాజలు ఝణఝణ ధ్వనులు చేస్తుండగా ఆ ఉత్తమోత్తముడైన భగవద్భక్తునిపై తెల్లవాలు, పండ్లూ, పూలు, అక్షతలు, దూర్వాంకురాలు, పెరుగు కలిపిన నీళ్ళను చల్లారు.

4-318-వ.

ఇట్లు వాత్సల్యంబునం జల్లుచు సత్యవాక్యంబుల దీవించుచు సువర్ణ పాత్ర రచిత మణి దీప నీరాజనంబుల నివాళింపం బౌర జానపద మిత్రామాత్య బంధుజన పరివృతుండై చనుదెంచి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; వాత్సల్యంబునన్ = అభిమానముతో; జల్లుచున్ = జల్లతూ; సత్యవాక్యంబులన్ = సత్యవాక్యములతో; దీవించుచున్ = దీవిస్తూ; సువర్ణ = బంగారు; పాత్ర = పాత్రలుచే; రచిత = చేసిన; మణిదీప = మణిదీపముల; నీరాజనంబులన్ = మంగళహారతులను; నివాళింపన్ = హారతు లివ్వగా; పౌర = పౌరులు; జానపద = జానపదులు; మిత్ర = మిత్రులు; అమాత్య = మంత్రులు; బంధు = బంధువులు; జన = ప్రజలుచే; పరివృతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; చనుదెంచి = వచ్చి.

భావము:

ఈ విధంగా ప్రేమతో చల్లుతూ యథార్థవాక్కులతో దీవిస్తూ, బంగారు పాత్రలలో మణిదీపాలుంచి హారతు లివ్వగా ధ్రువుడు పౌరులతో, జానపదులతో, మిత్రులతో, మంత్రిులతో, బంధువులతో కలిసి ముందుకు సాగి...

4-319-సీ.

కాంచన మయ మరకత కుడ్య మణిజాల-

సంచయ రాజిత సౌధములను

వరసుధాఫేన పాండుర రుక్మ పరికరో-

దాతృ పరిచ్ఛదతల్పములను

సురతరు శోభిత శుక పిక మిథునాళి-

గాన విభాసి తోద్యానములను

సుమహిత వైడూర్య సోపాన విమల శో-

భిత జలపూర్ణ వాప్తీచయముల

4-319.1-తే.

వికచ కష్టార దర దరవింద కైర

వప్రదీపిత బక చక్రవాక రాజ

హంస సారస కారండవాది జల వి

హంగ నినదాభిరామ పద్మాకరముల.

టీకా:

కాంచన = బంగారమున; మయ = తాపిన; మరకత = పచ్చల; కుడ్య = గోడల; మణి = మణుల; జాల = కిటికీల; సంచయ = సమూహములుకలిగిన; రంజిత = ప్రకాశించు; సౌధములను = మేడలను; = వర = శ్రేష్ఠమైన; సుధా = అమృతపు; ఫేన = నురుగ వలె; పాండుర = తెల్లని; రుక్మ = బంగారపు; పరికర = చుట్టించులుగల; ఉదాతృ = ఉత్తమమైన; పరిచ్ఛద = దుప్పట్లుగల; తల్పములను =

మంచములును; = సురతరు = కల్పవృక్షములతో {సురతరువు - దేవతల చెట్టు, కల్పవృక్షము};
 శోభిత = శోభిల్లుతున్న; శుక = చిలుకలు; పిక = నెమళ్ళు; మిధునా = జంటలు; ఆళి = తుమ్మెదల;
 గాన = గానములతో; విభాసిత = ప్రకాశిస్తున్న; ఉద్యానములను = ఉద్యానవనములును; = సు =
 మంచి; మహిత = గొప్ప; వైడూర్య = వైడూర్యముల; సోపాన = మెట్లుగల; విమల = నిర్మలముగ;
 శోభిత = శోభిస్తున్న; జల = నీటితో; పూర్ణ = నిండిన; వాపీ = నడబావుల, కోనేర్ల; చయముల =
 సమూహముల.

వికచ = వికసించిన; కష్టార = తెల్లకలువ, తేలిక ఎఱుపు, తేలిక తెలుపు కలసినదియు, మిక్కిలి
 సువాసనలు కలదియు అగు సౌగంధికము, వృ. కే- జలే, హ్లాదతే- క+హ్లాద+అచ్- వృషోచరాదిత్వాత్
 దకారరస్యరకాలః, కృ.ప్ర., నీటిలో వికసించునది, శబ్దరత్నాకరము; దరత్ = అరవిచ్చిన; అరవింద =
 కమలములు, తామర పువ్వు, పద్మము, ఇందు రకములు నల్ల కలువ, రక్త కమలము, ఎఱ్ఱ కలువ,
 వృ. అరాకారాణి పత్రాణి విందతి - అరం = శీఘ్రం లిప్సాం విందతి వా-అర + వింద్ + శః (కృ.ప్ర.)
 బండికంటియాకులవంటి రేకులుకలది (లేక) శీఘ్రముగా మక్కువ కలిగించునది. ఆంధ్ర
 శబ్దరత్నాకరము, మన్మథబాణములు అరవిందము, అశోకము, చూతము, నవమల్లిక, నీలోత్పలము.
 అయిదింటిలో ఒకటి; కైరవ = తెల్లకలువలతో, వృ. కేరవః- హంసః, కేరవస్య ప్రియమ్- కేరవ+ అణ్,
 త.ప్ర., హంసకు ప్రియమైనది, చంద్రోదయముతో వికసించును, కైరవి- చంద్రుడు, వెన్నెల, వృ. కైరవం
 ప్రకాశ్యత్వేన అస్తి అస్య, కైరవ+ఇని, త.ప్ర., కైరవములను ప్రకాశింపజేయునది; ప్రదీపిత =
 విరాజిల్లుతున్న; బక = కొంగ; చక్రవాక = చక్రవాకములు; రాజహంస = రాయంచలు; సారస =
 బెగ్గరు పక్షులు; కారండవ = కన్నెలేడి (నీటికాకి) పక్షులు; ఆది = మొదలగు; జల = నీటి పక్షుల; నినద
 = అరుపులతో; అభిరామ = మనోహరంబగుచున్న; పద్మాకరముల = సరస్సుల.

భావము:

ధ్రువుడు నగరంలోకి ప్రవేశించాడు. అక్కడి మేడలు పచ్చలు తాపిన బంగారు గోడలతోను,
 మణిఖచితాలైన గవాక్షాలతోను మెరిసిపోతున్నవి. పట్టమంచాల పరుపులపై పాలనురుగువలె
 తెల్లనైన బంగారు జరీ అంచుల దుప్పట్లు పరచబడి ఉన్నాయి. ఉద్యానవనాలు కల్పవృక్షాలతో
 నిండి చిలుకలు, కోయిలలు, తుమ్మెదల జంటలు పాడే పాటలతో మారుమ్రోగుతున్నాయి. దిగుడు
 బావులు వైడూర్యాలతో కట్టిన మెట్లతో నిర్మలమైన జలంతో నిండి ప్రకాశిస్తున్నాయి. వికసించిన
 కలువలతో, కమలాలతో విరాజిల్లుతూ కొక్కిరలు, జక్కవలు, రాయంచలు, బెగ్గరు పక్షులు,

కన్నెలేళ్ళు మొదలైన నీటి పక్షుల కలకల ధ్వనులతో అక్కడి దొరువులు, చెరువులు
అలరారుతున్నాయి.

4-320-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా...

4-321-తే.

చారు బహువిధ వస్తు విస్తార మొప్పు
నంగనాయుక్త మగుచుఁ బెం పగ్గలించి
యర్థిఁ దనరారు జనకుగృహంబు చొచ్చె
నెలమిఁ ద్రిదివంబు చొచ్చు దేవేంద్రు పగిది.

టీకా:

చారు = అందమైన; బహువిధ = అనేక; వస్తు = పదార్థములు; విస్తారమున్ = పుష్కలముగా; ఒప్పన్
= కలిగియుండి; అంగనా = స్త్రీలతో; యుక్తము = కూడినది; అగుచున్ = అవుతూ; పెంపగ్గలించి =
అతిశయించి; అర్థిన్ = సంపదలతో; తనరారు = విలసిల్లుతున్న; జనకు = తండ్రి; గృహంబున్ =
ఇంటిని; చొచ్చెన్ = ప్రవేశించెను; ఎలమిన్ = సంతోషముతో; త్రిదివంబున్ = స్వర్గమును (త్రిదివము
- మూడవ లోకము, స్వర్గము); చొచ్చు = ప్రవేశించు; దేవేంద్రు = దేవేంద్రుని; పగిదిన్ = వలె.

భావము:

ఎన్నెన్నో సుందర వస్తువులతోను, సుందరీమణులతోను కలకలలాడుతూ కనువిందు చేస్తున్న రాజప్రాసాదంలో స్వర్గంలో దేవేంద్రుడు ప్రవేశించినట్లు ధ్రువుడు ప్రవేశించాడు.

4-322-వ.

ఇట్లు ప్రవేశించిన రాజర్షి యైన యుత్తానపాదుండు సుతుని ఆశ్చర్యకరంబైన ప్రభావంబు వినియుం జూచియుం మనంబున విస్మయంబు నొంది ప్రజానురక్తుండును, బ్రజాసమ్మతుండును, నవయౌవన పరిపూర్ణుండును నైన ధ్రువుని రాజ్యాభిషిక్తుం జేసి వృద్ధవయస్కుండైన తన్నుదాన యెఱింగి యాత్మగతిఁ బొంద నిశ్చయించి విరక్తుండై వనంబునకుం జనియె; నంత నా ధ్రువుండు శింశుమార ప్రజాపతి కూతురైన భ్రమి యను దాని వివాహంబై దానివలనఁ గల్ప, వత్సరు లను నిద్దఱు గొడుకులం బడసి; వెండియు వాయుపుత్రియైన యిల యను భార్య యందు నుత్కల నామకుండైన కొడుకు నతి మనోహర యైన కన్యకారత్నంబునుం గనియె; నంత దద్భ్రాత యైన యుత్తముండు వివాహంబు లేకుండి మృగయార్థంబు వనంబున కరిగి హిమవంతంబున యక్షునిచేత హతుండయ్యె; నతని తల్లియుఁ దద్దుఃఖంబున వనంబున కేఁగి యందు గహనదహనంబున మృతిం బొందె; ధ్రువుండు భ్రాతృమరణంబు విని కోపామర్షశోకవ్యాకులిత చిత్తుండై జైత్రంబగు రథంబెక్కి యుత్తరాభిముఖుండై చని హిమవద్దోణి యందు భూతగణ సేవితంబును గుహ్యక సంకులంబును నైన యలకాపురంబు బొడగని యమ్మహాబాహుండు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; ప్రవేశించిన = ప్రవేశించగా; రాజర్షి = రాజులలో ఋషి; ఐన = అయిన; ఉత్తానపాదుండు = ఉత్తానపాదుడు; సుతుని = పుత్రుని; ఆశ్చర్యకరంబులు = ఆశ్చర్యమును కలిగించెడివి; ఐన = అయిన; ప్రభావంబులు = ప్రభావములను; వినియున్ = విని; చూచియున్ = చూసి; మనంబునన్ = మనసులో; విస్మయంబును = ఆశ్చర్యమును; ఒంది = పొంది; ప్రజ = ప్రజల యందు; అనురక్తుండును = అనురాగము కలవాడును; ప్రజా = ప్రజల; సమ్మతుండును = అంగీకార మైనవాడును; నవయౌవన = నవయౌవనముతో; పరిపూర్ణుండును = నిండుగ నున్నవాడును; ఐన = అయిన; ధ్రువునిన్ = ధ్రువుని; రాజ్యాభిషిక్తున్ = రాజ్యాభిషిక్తునిగా; చేసి = చేసి; వృద్ధ =

ముసలి; వయస్కుండు = వయస్కుడు; ఐన = అయిన; తన్నుదాన = తననుతాను; ఎటింగి =
తెలుసుకొని; ఆత్మ = ఆత్మదర్శన; గతిన్ = మార్గమును; పొందన్ = పొందుటను; నిశ్చయించి =
నిశ్చయించి; విరక్తుండు = వైరాగ్యము చెందినవాడు; ఐ = అయ్యి; వనంబున్ = అడవికి; చనియెన్ =
వెళ్ళెను; అంతన్ = అంతట; ధ్రువుండు = ధ్రువుడు; శింశుమార = శింశుమార {శింశుమార చక్రము -
గ్రహ నక్షత్ర మండలములు తిరిగెడు చక్రము}; ప్రజాపతి = ప్రజాపతి; కూతురు = పుత్రిక; ఐన =
అయిన; భ్రమి = భ్రమి {భ్రమి - భ్రమించెడిది}; అను = అనెడి; దానిన్ = ఆమెని; వివాహంబున్ =
పెండ్లి; ఐ = అయ్యి; దానిన్ = ఆమె; వలనన్ = అందు; కల్ప = కల్పుడును; వత్సరులు = వత్సరుడును
{వత్సరము - సంవత్సరము}; అను = అనెడి; ఇద్దఱున్ = ఇద్దరిని; కొడుకులన్ = పుత్రులను; పడసి =
పొంది; వెండియున్ = మరల; వాయు = వాయుదేవుని; పుత్రి = పుత్రిక; ఐన = అయిన; ఇల = ఇల;
అను = అనెడి; భార్య = భార్య; అందున్ = అందు; ఉత్కల = ఉత్కలుడు; నామకుడు = అనెడి పేరు
కలవాడు; ఐన = అయిన; కొడుకున్ = పుత్రుని; అతి = మిక్కిలి; మనోహర = అందమైనది; ఐన =
అయిన; కన్యకా = కన్యలలో; రత్నంబున్ = రత్నమువంటి ఆమెను; కనియెన్ = కనెను; అంతన్ =
అంతట; తత్ = అతని; భ్రాత = సోదరుడు; ఐన = అయిన; ఉత్తముండు = ఉత్తముడు; వివాహంబున్
= పెండ్లి; లేకుండి = కాక యుండి; మృగయా = వేట; అర్థంబున్ = కోసము; వనంబున్ = అడవికి;
అరిగి = వెళ్ళి; హిమవంతంబునన్ = హిమవత్పర్వతము నందు; యక్షుని = యక్షుని; చేతన్ = చేత;
హతుండు = మరణించినవాడు; అయ్యెన్ = ఆయెను; అతని = అతని; తల్లియున్ = తల్లికూడ; తత్ =
ఆ; దుఃఖంబునన్ = దుఃఖముతో; వనంబున్ = అడవికి; ఏగి = వెళ్ళి; అందున్ = అందులో;
గహనదహనంబునన్ = కారుచిచ్చులో; మృతిన్ = మరణమును; పొందెన్ = పొందెను; ధ్రువుండు =
ధ్రువుడు; భాత్రు = సోదరుని; మరణంబున్ = మరణమును; విని = విని; కోప = కోపము; అమర్ష =
రోషము; శోక = దుఃఖములతో; వ్యాకులిత = చీకాకుపడిన; చిత్తుండు = మనసు కలవాడు; ఐ =
అయ్యి; జైత్రంబు = జయించు లక్షణము కలది; అగు = అయిన; రథంబున్ = రథమును; ఎక్కి = ఎక్కి;
ఉత్తర = ఉత్తరపు దిక్కు; అబిముఖండు = వైపు వెళ్ళువాడు; ఐ = అయ్యి; చని = వెళ్ళి; హిమవద్దోణి
= హిమాలయ పర్వతపంక్తి; అందున్ = అందు; భూత = భూతముల; గణ = సమూహములచే;
సేవితంబునన్ = సేవింపబడుతున్నది; ఐన = అయిన; గుహ్యక = గుహ్యకులచే; సంకులంబున్ =
వ్యాపించినది; ఐన = అయిన; అలకాపురంబున్ = అలకాపురమును; పొడగని = కాంచి; ఆ = ఆ;
మహాబాహుండు = మహాపరాక్రమశాలి {మహాబాహుడు - గొప్ప బాహువులు కలవాడు,
మహాపరాక్రమశాలి}.

భావము:

ఆ విధంగా ప్రవేశించగా రాజర్షి అయిన ఉత్తానపాదుడు అద్భుతమైన కొడుకు ప్రభావానికి ఆశ్చర్యపడ్డాడు. ధ్రువునకు ప్రజలపై గల అనురాగాన్ని, ప్రజలకు ధ్రువునిపై గల అభిమానాన్ని పరికించి నవయౌవనవంతుడైన ధ్రువుణ్ణి రాజ్యానికి పట్టాభిషిక్తుణ్ణి చేసాడు. తనకు ముసలితనం వచ్చిందని తెలుసుకొని సుగతిని పొందడానికి నిశ్చయించుకొని విరక్తుడై తపోవనానికి వెళ్ళాడు. ఆ తరువాత ధ్రువుడు శింశుమార ప్రజాపతి కూతురయిన భ్రమిని వివాహమాడి ఆమెవల్ల కల్పుడు, వత్సరుడు అనే ఇద్దరు కొడుకులను పొందాడు. వాయు పుత్రిక అయిన ఇలను పెండ్లాడి ఆమెవల్ల ఉత్కలుడు అనే కొడుకును, సౌందర్యవతి అయిన కూతురును పొందాడు. ధ్రువుని తమ్ముడైన ఉత్తముడు పెండ్లి కాకముందే వేటాడటానికి హిమవత్సర్వత ప్రాంతంలోని అడవికి వెళ్ళి అక్కడ ఒక యక్షుని చేతిలో మరణించాడు. ఉత్తముని తల్లియైన సురుచి పుత్రదుఃఖంతో అడవికి వెళ్ళి అక్కడ కారుచిచ్ఛ మంటలలో చిక్కి మరణించింది. ధ్రువుడు తమ్ముని మరణవార్త విని కోపంతోను, దుఃఖంతోను కలత చెందిన మనస్సు కలవాడై జయశీలమైన రథాన్ని ఎక్కి ఉత్తరదిక్కుగా వెళ్ళాడు. అక్కడ మంచుకొండ లోయలో భూతగణాలతోను, యక్షులతోను నిండిన అలకాపురాన్ని చూచి మహాపరాక్రమవంతుడైన ఆ ధ్రువుడు...

చతుర్థ స్కంధము : ధ్రువయక్షుల యుద్ధము

4-323-ము.

ఘనశౌర్యోన్నతి తోడ సర్వ కకుభాశాశంబు లందుం బ్రతి
ధ్రువులోలిన్ నిగుడంగ శంఖము మహోద్యల్లీలఁ బూరింపఁ ద
న్నినదంబున్ విని యక్షకాంతలు భయాన్వీతాత్మలై రుగ్ర సా
ధనులై యక్షభటుల్ పురిన్ వెడలి రుత్సాహంబు సంధిల్లగన్.

టీకా:

ఘన = గొప్ప; శౌర్య = శూరత్వ; ఉన్నతిన్ = అతిశయము; తోడన్ = తోటి; సర్వ = అన్ని; కకుభ = దిక్కుల; ఆశాశంబు = ఆకాశము; అందున్ = అందు; ప్రతిధ్వనులు = ప్రతిధ్వనులు; ఓలిన్ =

క్రమముగ; నిగుడంగ = వ్యాపించగ; శంఖమున్ = శంఖము; మహా = గొప్పగ; ఉద్యత్ = గట్టి శబ్దము కలిగెడి; లీలన్ = విధముగ; పూరిన్ = పూరించగ; తత్ = దాని; నినదంబున్ = శబ్దమును; విని = విని; యక్ష = యక్ష; కాంతలు = స్త్రీలు; భయ = భయముతో; ఆన్విత = కూడిన; ఆత్మలు = మనసులు కలవారు; ఐరి = అయిరి; ఉగ్ర = భయంకరమైన; సాధనులు = ఆయుధములు కలవారు; ఐ = అయి; యక్ష = యక్షుల; భటుల్ = సైనికులు; పురిన్ = పురము నుండి; వెడలి = బయటకు వచ్చి; ఉత్సాహంబున్ = ఉత్సాహము; సంధిల్లగన్ = కలుగునట్లు.

భావము:

ధ్రువుడు ప్రతాపాతిశయంతో సర్వదిక్కులు, ఆకాశం మారుమ్రోగే విధంగా శంఖాన్ని పూరించాడు. ఆ శంఖధ్వనిని విని యక్షకాంతలు భయపడ్డారు. యక్షవీరులు భయంకరాలైన ఆయుధాలను ధరించి ఉత్సాహంతో పురంనుండి బయటికి వచ్చారు.

4-324-వ.

ఇట్లు వెడలి యా ధ్రువునిం దాకిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; వెడలి = బయలుదేరి; ఆ = ఆ; ధ్రువునిన్ = ధ్రువుని; తాకినన్ = ఎదిరింపగా.

భావము:

యక్షులు అలా వచ్చి ధ్రువుణ్ణి ఎదుర్కొనగా...

4-325-చ.

క్రమము మహారథుండు భుజర్య పరాక్రమశాలియున్ ధను
 ర్థుడును శూరుడౌ ధ్రువుడు దన్ను నెదిర్చిన యక్షకోటిఁ జె
 వ్చురఁ బదుమూడువేల నొకచీరికిఁ గైకొన కొక్కపెట్ట భీ
 క్రముగ మూడు మూడు శతకాండములం దగ గ్రువ్వనేసినన్

టీకా:

కరము = మిక్కిలి; మహారథుండు = గొప్పశూరుడు {మహారథుడు - పదకొండువేలమంది (11000) విలుకాండ్రతో పోరాడెడి యోధుడు, తనను సారథిని గుఱ్ఱములను కాపాడుకొనుచు పోరాడెడి యోధుడు 2)అతిరథుడు - పెక్కువిలుకాండ్రతో పోరాడెడి యోధుడు 3)సమరథుడు - ఒకవిలుకానితో సరిగనిలిచి పోరాడెడి యోధుడు 4)అర్థరథుడు - ఒక్కవిలుకానితో పోరాడెడి యోధుడు; భుజ = బాహు; గర్వ = బలము; పరాక్రమ = శౌర్యము; శాలియున్ = స్వాభావికముగ కలవాడు; ధనుర్ధరుడును = విలుకాడు {ధనుర్ధరుడు - ధనుస్సును ధరించినవాడు, విలుకాడు}; శూరుడు = రణసాహసము కలవాడు; ఔ = అగు; ధ్రువుడు = ధ్రువుడు; తన్నున్ = తనను; ఎదిర్చిన = ఎదిరించిన; యక్ష = యక్షుల; కోటిన్ = సమూహమును; చెచ్చెరన్ = వెంటవెంటనే; పదుమూడువేలన్ = పదమూడువేలమందిని (13000); ఒకచీరికిన్ = ఇంచుకేని; కైకొనక = లక్షపెట్టక; ఒక్క = ఒకే; పెట్టన్ = మారుగ; భీకరముగ = భయంకరముగ; మూడుమూడు = మూడేసి (3); శితకాండములన్ = వాడియైన బాణములతో; తగ = తెగ, మిక్కిలి; క్రువ్వన్ = గ్రుచ్చియెత్తి, గుత్తంగా; ఏసినన్ = కొట్టగా.

భావము:

మహారథుడు, వీరాధివీరుడు, ధనుర్ధారి, శూరుడు అయిన ధ్రువుడు తనను ఎదిరించిన పదమూడు వేల యక్షవీరులనూ లెక్కచేయకుండా భయకరంగా మూడు వాడి బాణాలతో గాయపరిచాడు.

4-326-ఉ.

వారు లలాటముల్ పగిలి **వారక** సోలియుఁ దేటి యమ్మహో

దారు పరాక్రమప్రకట **ధైర్యము** దత్కర లాఘవంబుఁ బ

ల్మాలు నుతించుచుం గుపిత**మా**నసులై పదతాడితప్రదు

ప్రోరగకోటిఁ బోలెఁ జటు**లోగ్ర** భయంకర రోషమూర్తులై.

టీకా:

వారు = వారు; లలాటముల్ = నుదుర్లు; పగిలి = పగిలిపోయి; వారక = బెదరక; సోలియున్ = ఒరిగినను; తేటి = మరల తేరుకొని; ఆ = ఆ; మహోదారుడు = మిక్కిలి గొప్పవాని; పరాక్రమ = శత్రువులను ఆక్రమించుటలో; ప్రకట = ప్రసిద్ధమగు; ధైర్యమున్ = ధైర్యమును; తత్ = అతని; కర = చేతుల; లాఘవంబున్ = ఒడుపును; పలు = అనేక; మాఱు = పర్యాయములు; నుతించుచున్ = మెచ్చుకొనుచు; కుపిత = కోపించిన; మానసులు = మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; పద = కాలితో; తాడిత = తొక్కుబడిన; ప్రదుష్ట = మహాచెడ్డ; ఉరగ = పాముల; కోటిన్ = సమూహము; పోలెన్ = వలె; చటుల = మిక్కిలి; ఉగ్ర = కోపముతో ఊగిపోతున్న; భయంకర = భీకరమైన; రోష = రోషము కల; మూర్తులు = స్వరూపములు కలవారు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఆ యక్షులు నొసళ్ళు పగిలి, మూర్ఛపోయి, తిరిగి తేరుకొని ఆ మహావీరుని పరాక్రమాన్ని ధైర్యాన్ని హస్తలాఘవాన్ని పలుమార్లు మెచ్చుకొంటూ కాళ్ళచేత తొక్కుబడ్డ కాలసర్పాలవలె పట్టరాని రోషంతో భయంకరాకారాలు కలవారై...

4-327-ఉ.

ఆ రథికోత్తముం దొడరి యందఱు నొక్కటఁ జుట్టుముట్టి పెం
పారఁగ బాణషట్కముల నంగములం బగులంగనేసి వి
స్ఫార గదా శరక్షురిక పట్టిసతోమర శూలఖడ్గముల్
సారథియుక్తుడైన రథిసత్తముపైఁ గురిపించి రేపునన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; రథిక = రథముపైన యుద్ధము చేయువారిలో; ఉత్తమున్ = ఉత్తముని; తొడరి = సమీపించి; అందఱున్ = అందరును; ఒక్కటన్ = ఒకేమారు; చుట్టుముట్టి = చుట్టుముట్టి; పెంపారగ = అతిశయించగ; బాణ = బాణముల; షట్కములన్ = ఆరేసింటితో; అంగములన్ = అవయవములను; పగులంగన్ = పగిలిపోయేలా; ఏసి = కొట్టి; విస్ఫార = బాగా పెద్ద; గదా = గదలు; శర = బాణములు;

కురిక = చురకత్తులు, ఛురిక; పట్టిస = ఆయుధ విశేషము, అడ్డకత్తి; తోమర = ఆయుధ విశేషము, చిల్లకోల; శూల = శూలములు; ఖడ్గముల్ = కత్తులు; సారథి = సారథి {సారథి - రథము తోలువాడు}; యుక్తుడు = కూడినవాడు; ఐన = అయిన; రథసత్తము = రథయుద్ధము చేయుటలో బహునేర్పరి; పై = పైన; కురిపించిరి = వర్షము వలె కురిపించిరి; ఏపునన్ = చెలరేగి.

భావము:

ఆ మహాయోధుడైన ధ్రువుణ్ణి యక్షులందరు ఒక్కసారిగా చుట్టుముట్టి ఆరేసి బాణాలతో అతని అవయవాలను భేదించారు. పెద్ద పద్ద గదలను, బాణాలను, చురకత్తులను, పట్టిసాలను, చిల్లకోలలను, శూలాలను, ఖడ్గాలను ధ్రువునిపైన, అతని సారథిపైన ఎడతెగకుండా కురిపించారు.

4-328-వ.

అట్లు గురియించిన నతండు.

టీకా:

అట్లు = అలా; కురియించినన్ = కురిపించగ; అతండు = అతడు.

భావము:

ఆ విధంగా యక్షులు బాణాలను కురిపించగా ఆ ధ్రువుడు ...

4-329-క.

పెంపటి యుండెను ధారా

సంపాతచ్ఛన్నమైన శైలము భంగిన్

గుంపులు కొని యాకసమునఁ

గంపించుచు నపుడు సిద్ధరణములు వరుసన్.

టీకా:

పెంపు = విజృంభణము; అఱి = తగ్గిపోయి; ఉండెను = ఉండెను; ధారా = వర్షపు ధారలు; సంపాత = అధికముగ పడుటచే; ఛన్నము = కప్పబడినది; ఐన = అయిన; శైలమున్ = కొండ; భంగిన్ = వలె; గుంపులు = గుంపులు; కొని = కూడి; ఆకసమునన్ = ఆకాశమునందు; కంపించుచున్ = వణికిపోతూ; అపుడున్ = అప్పుడు; సిద్ధ = సిద్ధుల; గణములు = సమూహములు; వరుసన్ = వరుసగా.

భావము:

(ధ్రువుడు) ఎడతెగని వర్షధారలతో కప్పబడిన కొండవలె యక్షుల ఆయుధ వర్షంలో మునిగిపోయాడు. అది చూచి ఆకాశంలోని సిద్ధులు వణికిపోతూ...

4-330-క.

హాహాకారము లెసగగగ

"నోహో" యీ రీతి ధ్రువపయోరుహహితుడు

తాహాము చెడి యిటు దైత్య స

మూహార్ణవమందు నేడు మునిగెనె యక్కటా!"

టీకా:

హాహాకారములు = హాహా యనెడి రవములు; ఎసగగగన్ = అతిశయించగ; ఓహో = ఓహో; ఈ = ఈ; రీతిన్ = విధముగ; ధ్రువ = ధ్రువుడు అనెడి; పయోరుహహితుడు = సూర్యుడు (పయోరుహహితుడు - పయన్ (నీటి) యందు ఈరుహ (పుట్టినవి) పద్మములకు హితుడు (ఇష్టుడు), సూర్యుడు); ఉతాహాము = విజృంభణము; చెడి = నశించి; ఇటు = ఇలా; దైత్య = రాక్షసుల (దైత్యులు - దితిసంతానము, రాక్షసులు); సమూహ = సమూహము అనెడి; ఆర్ణవము = సముద్రము; అందున్ = లో; నేడు = ఈనాడు; మునిగెనె = మునిగిపోయెనే; అక్కటా = అయ్యో.

భావము:

హాహాకారాలు చేస్తూ "అయ్యో! ధ్రువుడు అనే సూర్యుడు రాక్షస సమూహం అనే సముద్రంలో మునిగిపోయాడు కదా!"

4-331-వ.

అని చింతించు సమయంబున.

టీకా:

అని = అని; చింతించు = విచారించు; సమయంబునన్ = సమయ మందు.

భావము:

అని చింతించే సమయంలో...

4-332-క.

తామూతని గెలిచితి మని

యామనుజాశనులు పలుక నట నీహర

స్తోమము సమయించు మహా

ద్ధాముండగు సూర్యుఁ బోలి తద్దయుఁ దోచెన్.

టీకా:

తాము = తాము; అతనిన్ = అతనిని; గెలిచితిమి = గెలిచాము; అని = అని; ఆ = ఆ; మనుజా =

మానవులను, నరమాంస; అశనులు = భుజించువారు, భక్షకులు; పలుకన్ = పలుకగా; అటన్ =

అప్పుడు; నీహరస్తోమము = మంచుతెర; సమయించు = మాయము చేయు; మహా = గొప్ప;

ఉద్ధాముండు = బంధన రహితుడు; అగు = అయిన; సూర్యున్ = సూర్యుని; పోలి = వలె; తద్దయున్

= మిక్కిలి; తోచెన్ = తలపించెను.

భావము:

తాము ఆ ధ్రువుణ్ణి జయించామని అనుకుంటూ గంతులు వేస్తూ రాక్షసులు చెప్పుకొంటుండగా దట్టమైన మంచును పటావంచలు చేస్తూ బయటపడిన సూర్యునివలె ధ్రువుడు కనిపించాడు.

4-333-వ.

అట్లు దోచిన.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; తోచినన్ = కనిపించిన.

భావము:

అలా కనిపించి...

4-334-మ.

అరి దుఃఖావహమైన కార్ముకము శౌర్యస్ఫూర్తితోఁ దాల్చి భీ

క్ర బాణావళిఁ బింజపింజఁ గఱవంగ నేసి ఝంఝానిలుం

దురు మేఘావళిఁ బాఱదోలుగతి నత్తుగ్రాహితక్రూరబం

దుర శస్త్రావళి రూపుమాపె విలసద్ధోర్లల సంధిల్లగన్.

టీకా:

అరి = శత్రువులకు; దుఃఖ = దుఃఖమును; ఆవహము = కలిగించునది; ఐన = అయిన; కార్ముకము = విల్లు; శౌర్య = శూరత్వము; స్ఫూర్తిన్ = స్ఫురించుట; తోన్ = కలిగి; తాల్చి = ధరించి; భీకర = భయంకరమైన; బాణ = బాణముల; ఆవళిన్ = సమూహమును; పింజపింజగఱవంగన్ = వరుసలువరుసలుగ { పింజపింజ కఱవగా - పింజ (బాణమునకు వెనుక చివర) పింజను తగులుతూ వెళ్ళేలా (బాణములు వేగంగా వేయుట)); వేసి = వేసి; ఝంఝానిలుండు = వాయుదేవుడు, పెనుగాలి; ఉరు = విరివియైన; మేఘా = మేఘముల; ఆవళిన్ = సమూహమును;

పాఱదోలు = చెదరగొట్టు; గతిన్ = విధముగ; అతి = మిక్కిలి; ఉగ్ర = భయంకరత్వము; ఆహిత = కలిగిన; క్రూర = క్రూరత; బంధుర = నిండిన; శస్త్రా = శస్త్రముల; ఆవళిన్ = సమూహముతో; రూపుమాపె = నశింపజేసెను; విలసత్ = విలసిల్లుతున్న; దోః = బాహువుల; లీల = లాఘవము; సంధిల్లగన్ = కలుగునట్లు.

భావము:

(ధువుడు) శత్రువుల మనస్సులకు సంతాపాన్ని కలిగించే ధనుస్సును చేపట్టి, భయంకరంగా బాణపరంపరను కురిపించి, పెనుగాలి మేఘాలను పారద్రోలే విధంగా భుజబలంతో శత్రువీరుల శస్త్రాస్త్రాలను చెల్లాచెదరు చేసాడు.

4-335-చ.

మఱి యపు డమృహాత్ముఁ డస**మా**నబలుండు మహోగ్రబాణముల్

గఱిగఱిగి దాక నేసి భుజ**గ**ర్వ మెలర్ప విరోధి మర్మముల్

పఱియలు చేసి యంగములు **భ**ంగమునొందగఁజేసె వ్రేల్చిడిన్

గఱికొని పర్వతంబుల నొ**గ**దెగఁ గొట్టెడు నింద్రు కైవడిన్.

టీకా:

మఱి = మరి; అప్పుడున్ = అప్పుడు; ఆ = ఆ; మహాత్ముడు = గొప్పవాడు; అసమాన = సమానులు లేనంత; బలుండు = బలము కలవాడు; మహా = గొప్ప; ఉగ్ర = భయంకరమైన; బాణముల్ = బాణములను; గఱిగఱిగిన్ = బాణము రెక్కను బాణము రెక్క; తాకన్ = తాకుతున్నట్లు, తాకేలా; ఏసి = వేసి; భుజ = బాహు; గర్వము = గర్వము; ఎలర్పన్ = ప్రసిద్ధ మగునట్లు; విరోధి = శత్రువుల; మర్మముల్ = జీవస్థానములు {మర్మములు - ప్రాణములు దాగిన దేహభాగములు, జీవస్థానములు}; పఱియలు = బద్దలు; చేసి = కొట్టి; అంగములు = అవయవములు; భంగము = విరుగుటను; ఒందగన్ = పొందునట్లు; చేసెన్ = చేసెను; వ్రేల్చిడిన్ = చిటికలో; గఱికొని = చుట్టుముట్టి; పర్వతంబులన్ = పర్వతములను; ఒగిన్ = వరసగ; తెగగొట్టెడి = రెక్కలు విరిచెడి; ఇంద్రున్ = ఇంద్రుని; కైవడిన్ = వలె.

భావము:

మహాత్ముడు, సాటిలేని మేటి వీరుడు అయిన ధ్రువుడు భయంకరాలైన బాణాలను వరుసపెట్టి ప్రయోగించి శత్రువుల జీవ స్థానములను బద్ధలుకొట్టాడు; వారి అవయవాలను తునాతునకలు కావించాడు; పర్వతాలను బ్రద్ధలు కొట్టి ఇంద్రునివలె ధ్రువుడు శత్రువులను చుట్టుముట్టి క్షణంలో మట్టుబెట్టాడు.

కఠినసాధ్యమైన "ఱి" ప్రాసను అలవోకగా ప్రయోగించిన సహజకవికి కరములు మోడ్చుచున్నాను.

4-336-వ.

అయ్యవసరంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయములో.

భావము:

ఆ సమయంలో...

4-337-చ.

అలఘు చరిత్రుఁ డమ్మనుకు**అ**గ్రణిచే వికలాంగు లైనవా

రల సకిరీట కుండల వి**రా**జిత మస్తక కోటిచే సము

జ్ఞల మణికంకణాంగద ల**స**ద్భుజవర్గముచేత సంగర

స్థల మతిరమ్మమై తనరె **సం**చిత వీరమనోహరాకృతిన్.

టీకా:

అలఘు = గొప్ప; చరిత్రుడు = వర్తనము కలవాడు; ఆ = ఆ; మను = మనువు యొక్క; కుల = వంశమునందు; అగ్రణి = గొప్పవాని; చేన్ = చేత; వికలాంగులు = అవయవములు విరిగినవారు; ఐన = అయిన; వారల = వారి; స = కలిగిన; కిరీట = కిరీటములు; కుండల = చెవికుండలములు;

విరాజిత = విలసిల్లుతున్న; మస్తక = తలలు; కోటిన్ = అనేకము; చేన్ = తో; సముజ్జ్వల = మిక్కిలి
ప్రకాశిస్తున్న; మణి = మణులు పొదిగిన; కంకణ = మురుగులు; అంగద = బాహువులు కలిగిన;
సత్ = మంచి; భుజ = బాహువుల; వర్ణమున్ = సమూహము; చేతన్ = తో; సంగర = యుద్ధ; స్థలము
= భూమి; అతి = మిక్కిలి; రమ్యము = అందమైనది; ఐ = అయ్యి; తనరెన్ = అతిశయించెను; సంచిత
= కలగలిసిన; వీర = వీరత్వము; మనోహర = మనోజ్ఞత్వముల; ఆకృతిన్ = రూపముతో.

భావము:

మహనీయుడు మనువంశంలో శ్రేష్ఠుడు అయిన ధ్రువునిచేత వికలాంగులైనవారి కిరీటాలతో
కుండలాలతో ప్రకాశించే శిరస్సులు, మణికంకణాలతో భుజకీర్తులతో ప్రకాశించే బాహువులు నిండి
ఉన్న ఆ యుద్ధభూమి వీర మనోహరంగా విరాజిల్లింది.

4-338-వ.

అంత హతశేషులు.

టీకా:

అంత = అంతట; హత = మరణించగా; శేషులు = మిగిలినవారు.

భావము:

అప్పుడు చావగా మిగిలినవారు...

4-339-క.

వరబలుఁడగు మను మనుమని

శరసంఛిన్నాంగు లగుచు సమరవిముఖులై

హరిరాజముఁ గని పఱచెడు

కరిబృందముఁ బోలెఁ జనిరి కళవళపడుచున్.

టీకా:

వర = శ్రేష్ఠమైన, వరసిద్ధిచే; బలుడు = బలము కలవాడు; అగు = అయిన; మను = మనువు యొక్క;
మనుమని = మనుమడు యొక్క; శర = బాణములువలన; సంభిన్న = బాగుగా చితికిన; అంగులు
= అవయవములు కలవారు; అగుచున్ = అవుతూ; సమర = యుద్ధము చేయుటకు; విముఖులు =
వ్యతిరేకులు; ఐ = అయ్యి; హరి = సింహములలో; రాజమున్ = గొప్పదానిని; కని = చూసి; పఱచెడు
= పారిపోయెడి; కరి = ఏనుగుల; బృందమున్ = గుంపును; పోలెన్ = వలె; చనిరి = వెళ్ళిపోయిరి;
కళవళ = తొట్టుపాటు; పడుచున్ = పడుతూ.

భావము:

వరబలం కలవాడు, స్వాయంభువ మనువు మనుమడు అయిన ధ్రువుని బాణాలచేత శరీరాలు
తూట్లు పడగా యుద్ధం మానుకొని సింహాన్ని చూచిన ఏనుగులవలె భయపడి పారిపోయారు.

4-340-క.

అప్పుడు రాక్షసమాయలు

రప్పిన ధ్రువుఁ డసురవరుల కార్యం బెఱుగఁ

జొప్పడక, వారిఁ బొడగన

దెప్పర మగుటయును సారథిఁ గని, యంతన్.

టీకా:

అప్పుడు = అప్పుడు; రాక్షస = రాక్షసుల యొక్క; మాయలు = మాయలు; కప్పిన = ముసురుకొనగ;
ధ్రువుడు = ధ్రువుడు; అసుర = రాక్షసులలో {అసుర - సురలు కానివారు, రాక్షసులు}; వరుల =
శ్రేష్ఠుల; కార్యంబున్ = పనులను; ఎఱుగన్ = తెలియు; చొప్పడక = దారి తెలియక; వారిన్ = వారిని;
పొడగనన్ = కనగొన; దెప్పరము = దుస్సహము; అగుటయును = అవుటచేత; సారథిన్ =
రథసారథిని; కని = చూసి; అంతన్ = అంతట.

భావము:

అప్పుడు రాక్షసుల మాయలు ధ్రువుణ్ణి కప్పివేశాయి. రాక్షసుల మాయాకృత్యాలను అతడు తెలిసికొనలేకపోయాడు. వాళ్ళు అతని కంటికి కనిపించలేదు. అందువల్ల ధ్రువుడు తన సారథిని చూచి ...

4-341-క.

"తలపోయఁగ, భువి మాయా

వుల కృత్యంబెఱుఁగనెవరువోలుదు" రనుచుం

బలుకుచు, దత్పురిఁజొరఁగా

దలఁపఁగ, నదిగానరాక తద్దయు మానెన్

టీకా:

తలపోయగన్ = ఆలోచించినచో; భువిన్ = భూమ్మీద; మాయావుల = మాయలు చేయువారి;
కృత్యంబులు = పనులు; ఎఱుగన్ = తెలియుటకు; ఎవరు = ఎవరు; పోలుదురు = సమర్థులు;
అనుచున్ = అంటూ; పలుకుచు = మాట్లాడుతూ; తత్ = ఆ; పురిన్ = పురమును; చొరగన్ =
ప్రవేశింపవలెనని; తలపగన్ = అనుకొంటుండగ; అది = అది; కానరాక = కనబడక; తద్దయున్ =
పూర్తిగా; మానెను = మాయమైపోయెను.

భావము:

"ఆలోచించి చూస్తే ఈ భూమిమీద మాయావుల మాయలను తెలిసికొనడం ఎవరికీ సాధ్యం కాదు." అంటూ శత్రునగరంలోకి ప్రవేశించాలని ఉత్సాహపడ్డాడు. కాని శత్రువుల పట్టణం ధ్రువుని కంటికి కనిపించలేదు.

4-342-వ.

అట్లు పురంబున కరుగుట మాని చిత్రరథుండైన యా ధ్రువుండు సప్రయత్నం డయ్యును బరప్రతియోగశంకితుండై యుండె; నయ్యెడ మహాజలధి ఘోషంబు ననుకరించు శబ్దంబు

వినంబడె; నంత సకల దిక్టటంబుల వాయుజనితం బయిన రజః పటలంబు దోచె; దత్తణంబ
యాకాశంబున విస్ఫురత్తటిత్వభా కలిత గర్జారవయుక్త మేఘంబు లమోఘంబులై
భయంకరాకారంబులై తోచె; నంత.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; పురంబున్ = పురమునకు; అరుగుట = వెళ్ళుట; మాని = మాని; చిత్ర =
విశిష్టమైన; రథుండు = రథముపై ఎక్కినవాడు; ఐన = అయిన; ఆ = ఆ; ధ్రువుండు = ధ్రువుడు;
సప్రయత్నుండు = ప్రయత్నముతో కూడినవాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; పర = శత్రువుల;
ప్రతియోగ = ప్రతిక్రియలందు; శంకితుండు = సందేహపడుతున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉండెన్ =
ఉండెను; ఆ = ఆ; ఎడన్ = స్థలములో; మహా = గొప్ప; జలధి = సముద్రమును; అనుకరించు =
పోలెడి; శబ్దంబున్ = సవ్వడి; వినంబడెన్ = వినబడెను; అంత = అంతలోనే; సకల = అన్ని;
దిక్టటంబులు = దిగంతములందు; వాయు = గాలిచే; జనితంబున్ = పుట్టినది; అయిన = అయిన;
రజన్ = ధూళి; పటలంబు = తెరలు; తోచెన్ = కనబడిన ట్లనిపించెను; తత్తణంబ = వెంటనే;
ఆకాశంబునన్ = ఆకాశములో; విస్ఫుర = మెరుస్తున్న; తటత్ = మెరుపుల; ప్రభా = కాంతులతో;
కలిత = కూడిన; గర్జా = ఘర్జనల; రవ = శబ్దములతో; యుక్త = కలిసిన; మేఘంబులు = మేఘములు;
అమోఘంబులు = అమోఘంబులు; ఐ = అయ్యి; భయంకర = భీకరమైన; ఆకారంబులు =
రూపములు కలవి; ఐ = అయ్యి; తోచెన్ = కనబడిన ట్లనిపించెను; అంత = అంతట.

భావము:

అందువల్ల ధ్రువుడు మహా ప్రయత్నశాలి అయినా శత్రువుల ప్రతిక్రియలు అంతుపట్టక, పట్టణంలోకి
ప్రవేశించే ప్రయత్నాన్ని మానుకున్నాడు. అప్పుడు మహాసముద్రఘోష వంటి ధ్వని వినిపించినట్లు.
దిక్కులన్నీ పెనుగాలి రేపిన ధూళితో కప్పబడ్డట్లు. ఆకాశంలో మెరుపులు తళతళ మెరిసినట్లు.
మేఘాలు భయంకరంగా గర్జించినట్లు తోచసాగింది.

4-343-మ.

అనయంబున్ ధ్రువుమీఁద దైత్యకృతమా~~యా~~జాలమట్లేచి, బో

రన మస్తిష్కపురీష మూత్ర పల దు~~ర్లం~~ధాస్థి మేదశ్శరా

సన నిస్తింశ శరాసి తోమర గదా చక్రత్రిశూలాది సా
ధన భూభృద్భుజగావళిం గురిసె నుద్ధండక్రియాలోలతన్.

టీకా:

అనయంబున్ = అధికముగా; ధ్రువు = ధ్రువుని; మీదన్ = పైన; దైత్య = రాక్షసులచే; కృత =
ప్రయోగింపబడిన; మాయా = మాయల; జాలమున్ = వల, సమూహము; అట్లు = ఆవిధముగ; ఏచి
= చికాకు పరచి; బోరన = ధారాపాతముగ; మస్కిష్క = పుట్టెలు; పురీష = మలము; మూత్ర =
మూత్రము; ఫల = మాంసము; దుర్గంధ = దుర్గంధము కల; అస్థి = ఎముకలు; మేదస్ = మెదళ్ళు;
శరాసన = విల్లులు; నిస్తింశ = ఖడ్గములు; శర = బాణములు; అసి = కత్తులు; తోమర = ఈటెలు; గదా
= గదలు; చక్ర = చక్రాయుధములు; త్రిశూల = త్రిశూలములు; ఆది = మొదలైన; సాధన =
సాధనములు; భూభృత్ = పర్వతములు; భుజగ = సర్పముల; ఆవళిన్ = సమూహములు; కురిసెన్ =
కురిపించెను; ఉద్ధండ = భయంకరమైన; క్రియాలోలతన్ = విధముగ.

భావము:

రాక్షసులు ఎడతెరపి లేకుండా ప్రయోగించిన మాయాజాలాలు ధ్రువుని మీద మెదడు, మలము,
మూత్రము, మాంసము, క్రుళ్ళిన ఎముకలు, క్రొవ్వు కురిపించాయి; విండ్లు, కత్తులు, బాణాలు,
కటారులు, చిల్లకోలలు, గదలు, చక్రాలు, త్రిశూలాలు మొదలైన ఆయుధాలు, కొండలు, సర్పాలు
వర్షింపించాయి.

4-344-వ.

మఱియు, మత్తగజ సింహవ్యాఘ్ర సమూహంబులును, నూర్మి భయంకరంబై సర్వతః ప్లవనం
బయిన సముద్రంబును గానంబడియె; వెండియుం గల్పాంతంబునందుంబోలె భీషణంబైన
మహాహ్రాదంబునుం దోచె; నవ్విధంబున నానా విధంబులు ననేకంబులు నవిరళ
భయంకరంబులు నయిన యసురమాయలు గ్రూర ప్రవర్తనులగు యక్షుల చేత
సృజ్యమానంబులై యడరె; నా సమయంబున.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; మత్త = మదించిన; గజ = ఏనుగులు; సింహ = సింహములు; వ్యాఘ్ర = పెద్దపులుల; సమూహంబులును = గుంపులును; ఊర్మి = అలలతో; భయంకరంబు = భయంకరము; ఐ = అయ్యి; సర్వతః = అన్ని వైపులకును; ప్లవనంబు = ప్రవహిస్తున్నది, దుముకునది; అయిన = అయినట్టి; సముద్రంబున్ = సముద్రమును; కానంబడియె = కనిపించెను; వెండియున్ = తరవాత; కల్ప = కాలకల్పము; అంతంబున్ = అంతము; అందున్ = లో; పోలెన్ = వలె; భీషణంబు = భయంకరము; ఐన = అయిన; మహా = గొప్ప; ప్రాదంబునున్ = సరస్సును; తోచెన్ = కనబడినట్లనిపించెను; ఆ = ఆ; విధంబునన్ = విధముగ; నానా = రకరకాల; విధంబులున్ = విధములుగను; అనేక = అనేకమైనవియును; అవిరళ = ఎడతెగని; భయంకరంబులును = భీకరములును; అయిన = అయిన; అసుర = రాక్షసుల; మాయలు = మాయలు; క్రూర = క్రూరమైన; వర్తనులు = నడవడిక గలవారు; అగు = అయిన; యక్షుల = యక్షుల; చేతన్ = చేత; సృజ్యమానంబు = సృష్టింపబడినవి; ఐ = అయ్యి; అడరెన్ = అతిశయించెను; ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయములో.

భావము:

ఇంకా మదపుటీనుగులు, సింహాలు, పెద్దపులులు చుట్టుముట్టినట్లు. కెరటాలతో సముద్రం భయంకరంగా పొంగిపొరలుతున్నట్లు కనిపించింది. ప్రళయకాలంలో వలె భయంకరమైన గొప్ప మడుగు కనిపించింది. ఈ విధంగా క్రూరులైన ఆ యక్షలు అనేక విధాలైన భీకరమైన మాయలను సృజించారు. అప్పుడు...

4-345-క.

అనయంబును నయ్యక్షుల

ఘనమాయ నెఱింగి మునినికాయము వరుసన్

మనుమనుమని మను మను మని

మనమునఁ దలఁచుచును దత్తమక్షంబునకున్.

టీకా:

అనయంబున్ = అవశ్యము; ఆ = ఆ; యక్షుల = యక్షుల; ఘన = గొప్ప; మాయన్ = మాయలను;
ఎఱింగి = తెలిసి; ముని = మునుల; నికాయము = సమూహము; వరుసన్ = వరుసగా; మను =
మనువు యొక్క; మనుమని = మనుమడిని; మను = జీవింపుము; మనుము = జీవింపుము; అని =
అని; మనమునన్ = మనసులలో; తలచుచున్ = దీవిస్తూ; తత్ = అతని; సమక్షంబున్ = ఎదురన;
కున్ = కు.

భావము:

విరామం లేని యక్షుల మాయలను గ్రహించిన మునులందరూ మనువు మనుమడైన ధ్రువుణ్ణి
"మనుము!... మనుము!" అని దీవిస్తూ అతని ముందుకు వచ్చి...

4-346-వ.

చనుదెంచి యా ధ్రువుం గని యిట్లనిరి.

టీకా:

చనుదెంచి = వచ్చి; ఆ = ఆ; ధ్రువున్ = ధ్రువుని; కని = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

వచ్చి ఆ ధ్రువుణ్ణి చూచి ఇలా అన్నారు.

4-347-నీ.

"అనఘాత్మ లోకు లెవ్వని దివ్య నామంబు-

సమత నాకర్ణించి సంస్కరించి

దుస్తరంబైన మృత్యువు నైన సుఖవృత్తి-

దరియింతు; రట్టి యాశ్వరుడు పరుడు

భగవంతుడును శార్ఙ్గపాణియు భక్తజ-

నార్తిహరుండును నైన విభుండు

భవదీయ విమతులఁ బరిమార్చుగా"కని-

పలికిన మునుల సంభాషణములు

4-347.1-తే.

విని కృతాచమనుడయి యావిభుని పాద

క్రమలముఁ దలంచి రిపుభయంక్రమహోగ్ర

క్రలిత నారాయణాస్త్రంబుఁ గార్ముకమునఁ

బూనఁదడవఁ దదీయ సంధానమునను.

టీకా:

అనఘాత్మ = పుణ్యాత్మ; లోకులు = జనులు; ఎవ్వని = ఎవని; దివ్య = దివ్యమైన; నామంబున్ = పేరును; సమతన్ = చక్కగా; ఆకర్ణించి = విని; సంస్మరించి = చక్కగా; స్మరించి = ధ్యానించి; దుస్తరంబు = దాటరాని; మృత్యువున్ = మృత్యువును; ఐనన్ = అయినప్పటికిని; సుఖ = సుఖమైన; వృత్తిన్ = విధముగ; తరియింతురు = దాటిదరు; అట్టి = అటువంటి; ఈశ్వరుడు = విష్ణువు {ఈశ్వరుడు - ప్రభువు, విష్ణువు}; పరుడు = విష్ణువు {పరుడు - అతీతమైనవాడు, విష్ణువు}; భగవంతుడును = విష్ణువు {భగవంతుడు - మహామహిమాన్వితుడు, విష్ణువు}; శార్ఙ్గపాణి = విష్ణువు {శార్ఙ్గపాణి - శార్ఙ్గము అనేది విల్లు ధరించువాడు, విష్ణువు}; భక్తజనార్తిహరుండునున్ = విష్ణువు {భక్తజనార్తిహరుండు - భక్తులైనవారి ఆర్తి (బాధలను) హరించువాడు, విష్ణువు}; ఐన = అయిన; విభుడు = విష్ణువు; భవదీయ = నీ యొక్క; విమతులన్ = శత్రువులను; పరిమార్చుగాక = సంహరించుగాక; అని = అని; పలికిన = పలికిన; మునుల = మునుల యొక్క; సంభాషణములు = మాటలు.

విని = విని; కృత = చేసిన; ఆచమనుండు = ఆచమనము చేసినవాడు; అయి = అయ్యి; ఆ = ఆ;

విభుని = ప్రభువు యొక్క; పాద = పాదములు అనేది; కమలమున్ = పద్మములను; తలంచి =

తలచుకొని; రిపు = శత్రు; భయంకర = భయంకరము; మహా = మిక్కిలి; ఉగ్ర = భీషణములు; కలిత =

కలిగిన; నారాయణా = నారాయణము అనేది; అస్త్రంబున్ = అస్త్రమును; కార్ముకమునన్ = వింటిని;

పూనన్ = ఎక్కుపెట్టడము; తడవు = ఆలస్యము; తదీయ = దాని యొక్క; సంధానమునన్ = ఎక్కుపెట్టడమువలన.

భావము:

"ఓ పుణ్యాత్ముడా! లోకులు ఎవ్వని దివ్యనామాన్ని విన్నా, స్మరించినా దాటరాని మృత్యువును కూడా దాటగలరో అటువంటి ఈశ్వరుడు, పరాత్పరుడు, భగవంతుడు, శార్ఙ్గపాణి, భక్తజనుల బాధలను తొలగించేవాడు అయిన ఆ జగన్నాథుడు నీ శత్రువులను సంహరించుగాక!" అన్నారు. ఆ మాటలు విని ధ్రువుడు ఆచమించి శ్రీహరి పాదపద్మాలను స్మరించి శత్రు భయంకరమైన నారాయణాస్త్రాన్ని వింట సంధించాడు

4-348-తే.

కడగి గుహ్యక మాయాంధకార మపుడు

వెరవుచెడి దవ్వదవ్వల విరిసిపోయె

విమలమైన వివేకోదయమునఁ జేసి

సమయు రాగాదికంబుల సరణి నంత.

టీకా:

కడగి = పూని; గుహ్యక = గుహ్యకుల; మాయా = మాయ యొక్క; అంధకారము = చీకటి; అపుడున్ = అపుడు; వెరవు = యుక్తి; చెడి = చెడిపోయి; దవ్వదవ్వలన్ = దూరందూరంగా; విరిసిపోయెన్ = విరిగి (చెదిరి) పోయెను; విమలము = నిర్మలమైన; వివేక = జ్ఞానము; ఉదయమునన్ = కలుగుట; చేసి = వలన; సమయు = నశించు; రాగ = రాగము; ఆదికంబుల = మోదలైనవాని; సరణిన్ = వలె; అంత = అంతట.

భావము:

ఆ విధంగా ధ్రువుడు నారాయణాస్త్రాన్ని సంధించగానే అచ్చమైన జ్ఞానం ఉదయించగానే అజ్ఞానం సమసిపోయినట్లు యక్షుల మాయలు అనే కారుచీకట్లు క్షణంలో చెదరిపోయాయి.

4-349-మ.

వరనారాయణ దేవతాస్త్ర భవ దుర్వారప్రభాహేమపుం

రుచిస్సార మరాళ రాజసిత పక్షకూరధారాపత

చృర సాహస్రము లోలి భీషణ విపక్షశ్రేణిపై వ్రాలె భీ

కరరావంబునఁ గానఁ జొచ్చు శిఖిసంఘాతంబు చందంబునన్.

టీకా:

వర = శ్రేష్ఠమైన; నారాయణ = నారాయణము అనెడి; దేవతా = దివ్య; అస్త్ర = అస్త్రమున; భవ = పుట్టిన; దుర్వార = వారింపరాని; ప్రభా = కాంతులుగల; హేమ = బంగారు; పుంఖ = పిడులతో; రుచిస్సార = కాంతులు వెదజల్లుతున్న; మరాళరాజ = రాజహంసల; సిత = తెల్లని; పక్ష = ఈకలుగల; కూర = నిర్ధాక్షిణ్యమైన; ధారాపతత్ = ధారాపాతముగ; శర = బాణముల; సాహస్రములు = వేనవేలు; ఓలీన్ = వరుసగా; భీషణన్ = భయంకరమైన; విపక్ష = శత్రుపక్ష; శ్రేణి = వరుసల; పైన్ = పైన; వ్రాలెన్ = పడెను; భీకర = భీషణమైన; రావంబున్ = శబ్దముతో; కానన్ = అడవిని; చొచ్చు = చొచ్చుకుపోవు; శిఖి = మంటల; సంఘాతంబు = సమూహము; చందంబునన్ = వలె.

భావము:

వారింప శక్యం కాని ఆ నారాయణాస్త్రం నుండి బంగారు అంచులు, రాయంచ రెక్కలవంటి రెక్కలు కల వాడి బాణాలు వేలకొలది పుట్టి, అడవిని చుట్టుముట్టిన అగ్నిజ్వాలల వలె భయంకరమైన ధ్వనితో శత్రుసైనికుల పైన ఎడతెగకుండా వచ్చి పడ్డాయి.

4-350-వ.

అట్లేసిన.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; ఏసినన్ = వేయగ.

భావము:

ఆ విధంగా నారాయణాస్త్రం ప్రయోగించగా...

4-351-చ.

ఖరనిశితప్రదీప్త ఘన కాండపరంపర వృష్టిచే బొరిం
బొరి వికలాంగులై యడరి పుణ్యజనుల్ పృథుహేతిపాణులై
గరుడునిఁ జూచి భూరిభుజగప్రకరంబు లెదిర్చి పేర్చి చె
చ్చెర నడతెంచు చందమునఁ జిత్రరథున్ బలుపూని తాకినన్.

టీకా:

ఖర = కఠినమైన, గట్టిదైన; నిశిత = వాడియైన; ప్రదీప్త = ప్రకాశమానమైన; ఘన = పెద్ద; కాండ = బాణముల; పరంపర = వరుసల; వృష్టి = వర్షము; చేన్ = చేత; పొరింబొరి = వరుసవరుసలుగ,
కట్టలుకట్టలుగ; వికలాంగులు = అవిటివారు; ఐ = అయ్యి; అడరి = భయపడి; పుణ్యజనుల్ =
రాక్షసులు; పృథు = స్థూలములైన; హేతి = ఆయుధములు; పాణులు = ధరించినవారు; ఐ = అయ్యి;
గరుడునిన్ = గరత్మతుని; చూచి = చూసి; భూరి = బహు మిక్కిలి; భుజగ = సర్పముల; ప్రకరంబులు
= సమూహములు; పేర్చి = విజృంభించి; చెచ్చెరన్ = వేగముగ; అడతెంచు = బయలుదేరు;
చందమునన్ = విధముగ; చిత్ర = చిత్రమైన; రథంబులున్ = రథములను; పూని = కట్టుకొని; తాకినన్
= ముట్టడించగా.

భావము:

నారాయణాస్త్రం నుండి ఉద్భవించిన వాడి బాణాలు తళతళ మెరుస్తూ రాక్షసులను
వికలాంగులను చేశాయి. వారు రెచ్చిపోయి పెద్ద పెద్ద కత్తులను చేతుల్లో ధరించి గరుత్మంతుణ్ణి సర్ప
సమూహాలు ఎదిరించినట్లు ధ్రువుణ్ణి ఎదుర్కొన్నారు.

4-352-ఉ.

వారలఁ జండతీవ్ర శరవర్గము చేత నికృతపాద జం

మూరు శిరోధరాంబక కరోదర కర్ణులఁ జేసి యోగి పం

క్రీరుహమిత్ర మండల సక్రద్భిద నెట్టి పదంబుఁ జెందు నా

భూరిపదంబునం బెలుచఁ బొందఁగఁ బంపె భుజావిజృంభియె.

టీకా:

వారలన్ = వారిని; చండ = భయంకరమైన; తీవ్ర = వాడియైన; శర = బాణముల; వర్గమున్ = సమూహము; చేతన్ = చేత; నికృత = కత్తిరింపబడిన; పాద = పాదములు; జంఘా = పిక్కలు; ఊరు = తొడలు; శిరస్ = తలలు; అధర = పెదవులు; అంబక = కన్నులు; కర = చేతులు; ఉదర = పొట్టలు; కర్ణులన్ = చెవులును కలవారిని; చేసి = చేసి; యోగి = యోగి యైనవాడు; పంకేరుహమిత్ర = సూర్య (పంకేరుహ మిత్రుడు - పంకేరుహము (పద్మము)నకు మిత్రుడు, సూర్యుడు); మండల = మండలమును; సక్రత్ = అరుదుగా; భిదన్ = భేదించుటవలన; ఎట్టి = ఎటువంటి; పదంబున్ = స్థానమును; చెందున్ = చెందునో; ఆ = ఆ; భూరి = అతిగొప్ప; పదంబున్ = స్థానమునకు; పెలుచన్ = సుళువుగా; పొందగన్ = పొందునట్లు; పంపెన్ = పంపెను; భుజా = బాహుబలము; విజృంభి = విజృంభించినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అప్పుడు ధ్రువుడు పదునైన భయంకర బాణాలను ప్రయోగించి యక్షుల పాదాలను, పిక్కలను, తొడలను, మెడలను, చేతులను, చెవులను ఖండించాడు; కన్నులను పెకలించాడు; పొట్టలను చీల్చాడు; సూర్యమండలాన్ని భేదించుకొని యోగులు పొందే ఉత్తమ లోకానికి వారిని పంపించాడు.

4-353-వ.

ఇవ్విధంబున నా చిత్రరథుండగు ధ్రువునిచేత నిహన్యమానులును నిరపరాధులును నయిన గుహ్యకులం జూచి యతని పితామహుండైన స్వామంభువుండు ఋషిగణ పరివృతం డై చనుదెంచి ధ్రువునిం జూచి యిట్లనియె "వత్సా నిరపరాధులైన యీ పుణ్యజనుల నెట్టి రోషంబున

వధియించితి, వట్టి నిరయహేతువైన రోషంబు చాలు; భ్రాతృవత్సల! భ్రాతృవధాభితప్తుండవై
కావించు నీ యత్నం బుడుగుము.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ; ఆ = ఆ; చిత్రరథుండు = సూర్యనివంటివాడు; అగు = అయినట్టి;
ధ్రువుని = ధ్రువుని; చేతన్ = చేత; నిహన్యమానులును = చంపబడినవారును; నిరపరాధులును =
అపరాధములు లేనివారును; అయిన = అయినట్టి; గుహ్యకులన్ = గుహ్యకులను; చూచి = చూసి;
అతని = అతని యొక్క; పితామహుండు = తాత; ఐన = అయినట్టి; స్వామంభువుండు =
స్వామంభువ మనువు; ఋషి = ఋషుల; గణ = సమూహముచే; పరివృతుండు = చుట్టును
యున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; చనుదెంచి = వచ్చి; ధ్రువునిన్ = ధ్రువుని; చూచి = చూసి; ఇట్లు = ఈ
విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; వత్సా = పుత్రా; నిరపరాధులును = అపరాధములు లేనివారు; ఐన
= అయినట్టి; ఈ = ఈ; పుణ్యజనులన్ = రాక్షసులను; ఎట్టి = ఎటువంటి; రోషంబునన్ = రోషముతో;
వధియించితివి = సంహరించావో; అట్టి = అటువంటి; నిరయ = దుర్గతికి, నరకానికి; హేతువు =
కారణము; ఐన = అయినట్టి; రోషంబున్ = రోషము; చాలు = చాలు; భ్రాతృవత్సల = సోదరప్రేమ
కలవాడ; భ్రాతృ = సోదరుని; వధా = సంహారమునకు; అభితప్తుండవు = మిక్కిలి బాధపడినవాడవు;
ఐ = అయ్యి; కావించు = చేసెడి; నీ = నీ; యత్నంబు = ప్రయత్నమును; ఉడుగుము = మానుము.

భావము:

ఈ విధంగా చిత్రరథుడైన ధ్రువుడు సంహరిస్తున్న నిరపరాధులైన యక్షులను చూచి ధ్రువుని తాత
అయిన స్వామంభువ మనువు ఋషులతో కూడి వచ్చి ధ్రువునితో ఇలా అన్నాడు "నాయనా!
తప్పు చేయని యక్ష రాక్షసులను కోపంతో వధించావు. నరక కారణమైన క్రోధాన్ని చాలించు.
తమ్ముని చావునకు పరితపించి నీవు చేస్తున్న ఈ ప్రయత్నాన్ని విరమించు.

4-354-క.

అనఘా! మనుకులమున కిది

యనుచిత కర్మంబు; యొకనికై పెక్కండ్రీ

ట్లని మొనఁ ద్రుంగిరి; యిది నీ

కనయంబును వలవ; దుడుగు మయ్య! కుమారా!

టీకా:

అనఘా = పుణ్యుడా; మను = మనువుల; కులమున్ = వంశస్థుల; కున్ = కి; ఇది = ఇది; అనుచిత = తగని; కర్మంబు = పని; ఒక్కని = ఒక్కని; కై = కోసము; పెక్కుండ్రీన్ = చాలామందిని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అని = యుద్ధము; మొనన్ = ముఖమున; త్రుంగిరి = ఖండింపబడిరి; ఇది = ఇది; నీ = నీ; కున్ = కు; అనయంబునున్ = ఎప్పుడూ; వలవదు = వద్దు; ఉడుగుము = మానుము; అయ్య = తండ్రి; కుమారా = పుత్రా.

భావము:

పుణ్యాత్ముడవైన ఓ ద్రువకుమారా! మనుకులానికి ఇది తగని పని. ఒక్కనికోసం పెక్కుమందిని వధించావు. ఇట్టి కార్యం నీవు చేయరాదు. దీనిని విరమించు.

4-355-వ.

అదియునుం గాక, దేహాభిమానంబునం బశుప్రాయులై భూతహింస గావించుట హృషీకేశానువర్తను లైన సాధువులకుం దగదు; నీవ సర్వభూతంబుల నాత్మభావంబునఁ దలంచి సర్వభూతావాసుండును దురారాధ్యుండును నైన విష్ణుని పదంబులఁ బూజించి తత్పరమపదంబును బొందితి; వట్టి భగవంతుని హృదయంబున ననుధ్యాతుండవు, భాగవతుల చిత్తంబులకును సమ్మతుండవు మఱియు సాధువర్తనుండ వన నొప్పు నీ వీ పాపకర్మం బెట్లు చేయ సమకట్టితి? వే పురుషుండైననేమి మహాత్ముల యందుఁ దితిక్షయు, సముల యందు మైత్రియు, హీనుల యందుఁ గృపయు, నితరంబులగు సమస్త జంతువుల యందు సమత్వంబును గలిగి వర్తించు వానియందు సర్వాత్మకుం డైన భగవంతుడు ప్రసన్నుం డగు; నతండు ప్రసన్నుం డయిన వాఁడు ప్రకృతి గుణంబులం బాసి లింగశరీరభంగంబు గావించి బ్రహ్మానందంబునుం బొందు; నదియునుం గాక, కార్య కారణ సంఘాత రూపంబైన విశ్వం బీశ్వరునందు నయస్కాంత సన్నిధానంబు గలిగిన లోహంబు చందంబున వర్తించు; నందు సర్వేశ్వరుండు నిమిత్తమాత్రంబుగాఁ బరిభ్రమించు; నట్టి యీశ్వరుని మాయా గుణ వ్యతికరంబున నారబ్ధంబు

లైన పంచభూతంబుల చేత యోషిత్పురుషవ్యవాయంబు వలన యోషిత్పురుషాదిరూప సంభూతి
యగు; నిష్పిధంబునఁ దత్సర్గంబుఁ దత్సంస్థానంబుఁ దల్లయంబు నగుచు నుండు; నిట్లు
దుర్విభావ్యం బైన కాలశక్తిం జేసి గుణక్షోభంబున విభజ్యమాన వీర్యండు ననంతండు
ననాదియు నై జనంబులచేత జనంబులం బుట్టించుచుండుటం జేసి యాదికరుండును,
మృత్యుహేతువున జనంబుల లయంబు నొందించుటం జేసి యంతకరుండును, ననాది
యగుటంజేసి యవ్యయుండును నైన భగవంతుండు జగత్కారణం డగుం; గావున నీ సృష్టి
పాలన విలయంబులకుం గర్తగానివాని వడుపున దానిఁ జేయుచుండు; నిట్లు మృత్యురూపుండును
బరుండును సమవర్తియు నైన యీశ్వరునికి స్వపక్ష పరపక్షంబులు లేవు; కర్మాధీనంబులైన
భూతసంఘంబులు రజంబు మహావాయువు ననుసరించు చాడ్పున నస్వతంత్రంబు లగుచు
నతని ననువర్తించు; నీశ్వరుండును జంతుచయాయు రుపచయాపచయ కరణంబులం
దస్పృష్టుండును నగు జీవుండు గర్మబద్ధం డగుటంజేసి కర్మంబు వానికి
నాయురుపచయాపచయంబులం జేయుచుండు; మఱియు సర్వజగత్కర్మసాక్షి యగు సర్వేశ్వరుని.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; దేహా = శరీరముపైని; అభిమానంబునన్ =
అభిమానమువలన; పశుప్రాయులు = పశువుల వంటివారు; ఐ = అయ్యి; భూత = జీవులను; హింస
= హింస; కావించుట = చేయుట; హృషీకేశ = విష్ణుని (హృషీకేశుడు - హృషీకములు
(ఇంద్రియములు)కు ఈశుడు, విష్ణువు, వ్యూహృషీకేశః - హృషీకాణాం (ఇంద్రియాణాం) ఈశః
(నియామకుడు), విష్ణుసహస్రనామాలులోని 47వ నామం, సూర్య చంద్రుల (హృష్టముల) కేశములు
(కిరణములు) చే జగత్తునకు ప్రబోధము, స్వాపము కలిగించువాడు, ఇంద్రియాలకు క్షేత్రజ్ఞరూపుడు;
అనువర్తులు = మార్గ మనుసరించువారు; ఐన = అయినట్టి; సాధువుల్ = మంచివారి; కున్ = కి;
తగదు = తగిన పనికాదు; నీవు = నీవు; సర్వ = అన్ని; భూతంబులన్ = జీవులను; ఆత్మ = తానను;
భావమునన్ = భావముతో; తలంచి = తలచి; సర్వ = అన్ని; భూత = జీవు లందును; ఆవాసుండు =
వసించువాడును; దురారాధ్యుండును = ఆరాధించుట కష్టమైనవాడును; ఐన = అయినట్టి; విష్ణుని
= విష్ణుమూర్తి యొక్క; పదంబులన్ = పాదములను; పూజించి = పూజించి; తత్ = అతని యొక్క;
పరమ = అత్యుత్తమమైన; పదంబునున్ = స్థానమును; పొందితివి = పొందితివి; అట్టి = అటువంటి;
భగవంతుని = విష్ణువుని; హృదయంబునన్ = హృదయమందు; అనుధ్యాతుండవు =

అనుకూలముగ ధ్యానము చేయబడిన వాడవు; భాగవతుల = భాగవతుల యొక్క; చిత్తంబుల్ =
 మనసుల; కున్ = కు; సమ్మతుండవు = అంగీకారము పొందిన వాడవు; మఱియున్ = ఇంకను;
 సాధు = మంచి; వర్తనుండవు = నడవడిక కలవాడవు; అనన్ = అనుటకు; ఒప్పు = తగనట్టి; నీవు =
 నీవు; ఈ = ఈ విధమైన; పాప = పాపపు; కర్మంబున్ = కర్మమును; ఎట్లు = ఏ విధముగ; చేయన్ =
 చేయుటకు; సమకట్టితివి = పూనుకొంటివి; ఏ = ఏ; పురుషుండు = మానవుడు; ఐననేమి = అయితే;
 మహాత్ముల = గొప్పవారి; అందున్ = ఎడల; తితిక్షయున్ = సహనము; సముల = సమానమైనవారి;
 అందున్ = ఎడల; మైత్రియున్ = స్నేహము; హీనులు = తక్కువ వారి; అందున్ = ఎడల; కృపయున్ =
 దయ; ఇతరంబులు = ఇతరము; ఐన = అయినట్టి; సమస్త = సమస్తమైన; జంతువులు = ప్రాణుల;
 అందున్ = ఎడల; సమత్వంబును = సమత్వము; కలిగి = ఉండి; వర్తించు = నడచు; వాని = వాని;
 అందున్ = ఎడల; సర్వ = అందరిలోను; ఆత్మకుండు = ఆత్మరూపమున ఉండువాడు; ఐన =
 అయినట్టి; భగవంతుండు = నారాయణుడు; ప్రసన్నుండు = ప్రసన్నత కలవాడు; అగు = అగును;
 అతండు = అతడు; ప్రసన్నుండు = ప్రసన్నుండు; అయిన = అయినచో; వాడు = వాడు;
 ప్రకృతిగుణంబులన్ = ప్రకృతి గుణములను {ప్రకృతి గుణములు - త్రిగుణ సమ్మేళనము వలన
 పుట్టిన వ్యక్తిగతమైన ప్రత్యేక స్వభావము నందలి గుణములు}; పాసి = తొలగి; లింగశరీర =
 లింగశరీరమును {లింగశరీరము - తన ప్రత్యేక స్వభావ సంస్కారముల గుర్తులుగల
 ప్రవర్తనాత్మకమయిన దేహము}; భంగంబున్ = బద్ధలుకొట్టుటను; కావించి = చేసి;
 బ్రహ్మానందబునున్ = బ్రహ్మానందమును; పొందున్ = పొందును; అదియునున్ = అంతే; కాక =
 కాకుండగ; కార్య = కార్యము; కారణ = కారణముల; సంఘాత = కూడిన; రూపంబు = రూపము
 కలది; ఐన = అయినట్టి; విశ్వంబు = జగత్తు; ఈశ్వరుని = భగవంతుని; అందున్ = లో; అయస్కాంత
 = అయస్కాంతము యొక్క; సన్నిధానంబు = సామీప్యము; కలిగిన = ఉన్నట్టి; లోహంబున్ =
 ఇనుము; చందంబునన్ = వలె; వర్తించు = ప్రవర్తించును; అందున్ = అందులో; సర్వేశ్వరుండు =
 భగవంతుడు, {విష్ణుసహస్రనామాలులో 96వ నామం, ఈశ్వరులందరికి ఈశ్వరుడు};
 నిమిత్తమాత్రంబుగా = నిమిత్తమాత్రముగా; పరిభ్రమించు = తిరుగుతుండును; అట్టి = అటువంటి;
 ఈశ్వరుని = భగవంతుని; మాయా = మాయ యొక్క; గుణ = గుణముల; వ్యతికరంబున్ = అల్లిక,
 పరస్పర మేళనంబువలన; ఆరబ్ధంబులు = ఆరంభింపబడినవి, కల్పింపబడినవి; ఐన = అయినట్టి;
 పంచభూతంబుల = పంచభూతముల {పంచభూతంబులు - 1.భూమి 2.జలము 3.తేజస్సు
 4.వాయువు 5.ఆకాశము "పృథివ్యాపస్తేజో వాయురాకాశమితి

భూతాని" [గౌతమన్యాయసూత్రములు 1-1-13]; చేతన్ = చేత; యోషిత్ = స్త్రీ; పురుష = పురుష;
 వ్యవాయంబున్ = లక్షణముల సమ్మేళనము; వలనన్ = వలన; యోషిత్ = స్త్రీ; పురుష = పురుషులు;
 ఆది = మొదలగు; రూప = రూపముల; సంభూతి = పుట్టుకలు; అగు = అగును; ఈ = ఈ;
 విధంబునన్ = విధముగ; తత్ = ఆ; సర్గంబును = సృష్టి; తత్ = దాని; సంస్థానంబున్ = స్థితి; తత్ =
 దాని; లయంబున్ = లయమును; అగుచున్ = అవుతూ; ఉండున్ = ఉండును; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
 దుర్విభావ్యంబు = భావింప శక్యము కానిది; ఐన = అయినట్టి; కాలశక్తిన్ = కాలము అనెడి శక్తి; చేసి
 = వలన; గుణ = గుణముల; క్షోబంబునన్ = సమ్మేళనము నందు; విభజ్యమాన =
 విభజింపబడుతున్న; వీర్యండు = శక్తి కలవాడు; అనంతుడు = అంతము లేనివాడు, {అనంతః -
 విష్ణుసహస్రనామాలులో 659వ నామం, 886వ నామం, అంతములేనివాడు, సర్వత్రా సర్వకాలము
 లందు ఉండువాడు}; అనాదియున్ = మొట్టమొదటినుండి ఉన్నవాడు {అనాదిః -
 విష్ణుసహస్రనామాలులో 941వ నామం, ఆది లేని వాడు, తనకు కారణము లేనివాడు}; ఐ = అయ్యి;
 జనంబుల = జనముల; చేతన్ = చేత; జనంబులన్ = జనులను; పుట్టించుచున్ = పుట్టిస్తూ;
 ఉండుటన్ = ఉండుట; చేసి = వలన; ఆదికరుండును = మొదలు అనెడి దానిని చేయువాడు;
 మృత్యు = మరణము అనెడి; హేతువున్ = కారణముచే; జనంబులన్ = జనములను; లయంబున్ =
 లయమును; ఒందించుటన్ = పొందిస్తుండుట; చేసి = వలన; అంతకరుండును = అంతము అనెడి
 దానిని కలిగించువాడు; అనాది = మొదలు అనెడిది లేనివాడు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన;
 అవ్యయుండును = వ్యయము కానివాడు {అవ్యయః విష్ణుసర్వనామాలులో 13వ నామం, 900వ
 నామం వినాశముకాని, వికారము కాని లేనివాడు}; ఐన = అయిన; భగవంతుండు = భగవంతుడు;
 జగత్ = లోకములకు; కారణండు = కారణము యైనవాడు; అగున్ = అగును; కావునన్ =
 అందుచేత; ఈ = ఈ; సృష్టి = సృష్టి; పాలన = స్థితి; విలయంబుల = లయముల; కున్ = కు;
 కర్తకానివాని = కర్త కాని వాని; వడుపునన్ = విధముగ; దానిన్ = దానిని; చేయుచుండు =
 చేస్తుండును; ఇట్లు = ఈ విధముగ; మృత్యు = మృత్యువు యొక్క; రూపుండును = రూపము
 కలవాడును; పరుండును = అతీతుడును; సమవర్తియున్ = సమత్వముతో వర్తించువాడును; ఐన =
 అయిన; ఈశ్వరుని = ఈశ్వరుని; కిన్ = కి; స్వ = తన; పక్షంబున్ = వారు; పర = ఇతరులు యైన;
 పక్షంబున్ = వారు; లేవు = అనెడి భేదములు లేవు; కర్మ = కర్మకు; ఆధీనంబులు = ఆధీనము
 యైనవి; ఐన = అయిన; భూత = జీవ; సంఘంబులున్ = సమూహములు; రజంబున్ =
 ధూళిరేణులు; మహా = గొప్ప; వాయువు = గాలిని; అనుసరించు = అనుసరించెడి; చాడ్పున =

విధముగ; అస్వతంత్రంబులు = స్వతంత్రము లేనివి; అగుచున్ = అవుతూ; అతనిన్ = అతనిని;
 అనువర్తించు = అనుసరించును; ఈశ్వరుండును = భగవంతుడును; జంతు = జంతువుల; చయ =
 సమూహములు; ఆయుః = ఆయుర్దాయములను; ఉపచయ = సమకూర్పుట; అపచయ =
 రూపుమాపుట; కరణంబులు = చేయుటల; అందున్ = లో; అస్పృష్టుండును = తాకనివాడును;
 అగున్ = అగును; జీవుండు = ప్రాణి; కర్మ = కర్మలచే; బద్ధుండు = కట్టబడినవాడు; అగుటన్ =
 అగుట; చేసి = వలన; కర్మంబు = కర్మమే; వాని = వాని; కిన్ = కి; ఆయుః = ఆయుర్దాయములను;
 ఉపచయ = సృష్టించుటయునప; అపచయంబులన్ = లయంబును; చేయుచుండు = చేస్తుండును;
 మఱియున్ = ఇంకను; సర్వ = అన్ని; జగత్ = లోకములకు; కర్మ = కర్మములకు; సాక్షి = తెలిసి
 చూచెడివాడు; అగు = అయిన; సర్వేశ్వరుని = సర్వేశ్వరుని.

భావము:

అంతేకాక దేహం మీది అభిమానంతో పశువులవలె ప్రాణి హింస చేయడం శ్రీహరి భక్తులైన
 సజ్జనులకు తగదు. నీవు సర్వప్రాణులను నీవలె భావించి సర్వప్రాణి స్వరూపుడైన శ్రీహరిని కొలిచి
 ఆయన స్థానాన్ని సాధించావు. ఆయన మనస్సుకు ఎక్కావు. హరిభక్తులను మెప్పించావు. నీవు
 మంచి నడవడి కలవాడవు. తనకంటే గొప్పవారియందు సహనభావం, తనతో సమానులయందు
 స్నేహభావం, తనకంటే తక్కువ వారియందు దయ, మిగిలిన సమస్త ప్రాణులయందు సమభావం
 కలిగి వర్తించే వానిని సర్వాంతర్యామి అయిన భగవంతుడు కరుణిస్తాడు. భగవంతుడు కరుణిస్తే
 మానవుడు ప్రాకృత గుణాలనుండి విముక్తుడై లింగ శరీరాన్ని విడిచి బ్రహ్మనందాన్ని పొందుతాడు.
 అయస్కాంతం సన్నిధిలో లోహం భ్రమించినట్లు పరమాత్ముని సన్నిధిలో కార్యకారణ స్వరూపమైన
 ప్రపంచం భ్రమిస్తుంది. సర్వేశ్వరుడు నిమిత్తమాత్రంగా ఉంటాడు. అటువంటి భగవంతుని
 మాయాగుణ సంబంధంవల్ల పంచభూతాల వల్ల దేహాది ఆకారాలను పొందిన స్త్రీ పురుషుల
 కలయిక చేత స్త్రీపురుషుల ఉత్పత్తి జరుగుతుంది. ఈ విధంగా సృష్టి, స్థితి, నాశము జరుగుతూ
 ఉంటాయి. ఊహింప శక్యం కాని కాలశక్తి ద్వారా జనములనుండి జనములను పుట్టించడం వల్ల
 ఆద్యుడు, నశింపజేయటం వల్ల అంతకుడు, అనాది కావటం వల్ల అవ్యయుడు అయి భగవంతుడు
 జగత్తుకు కారణం అవుతాడు. అందువల్ల సృష్టి స్థితి లయాలను చేయనట్లే ఉండి చేస్తుంటాడు. ఈ
 విధంగా మృత్యుస్వరూపుడు, పరుడు, సమవర్తి అయిన భగవంతునకు తనవారనీ, పరులనీ భేదం

లేదు. కర్మలకు లోబడిన జీవులు స్వతంత్రత లేనివారై ధూళికణాలు గాలిని అనుసరించిన విధంగా భగవంతుని అనుసరిస్తారు. ఉపచయం, అపచయం కలిగిస్తాడు. సర్వేశ్వరుడు కర్మసాక్షి.

4-356-క.

కొందలు స్వభావ మందురు,

కొందలు కర్మం బటండ్లు, కొందలు కాలం

బందురు, కొందలు దైవం

బందురు, కొంద టొగిఁ గామ ముండ్లు మహాత్మా!

టీకా:

కొందలు = కొంతమంది; స్వభావము = అంతః ప్రకృతి; అందురు = అంటారు; కొందలున్ = కొందరు; కర్మంబున్ = కర్మము; అట = అట; అండ్లు = అంటారు; కొందలు = కొంతమంది; కాలంబు = కాలము; అందురు = అంటారు; కొందలు = కొందరు; దైవంబున్ = దైవము; అందురు = అంటారు; కొందలు = కొంతమంది; ఓగిన్ = వరుసగా; కామము = కామము; అండ్లు = అంటారు; మహాత్మా = గొప్పవాడ.

భావము:

కొందరు ఆయనను స్వభావం అంటారు. మరికొందరు కర్మం అంటారు. ఇంకా కొందరు కాలం అంటారు. కొందరు దైవం అంటారు. మరికొందరు కామం అనికూడ అంటారు.

4-357-వ.

ఇట్లు లవ్యక్తరూపుండును, నప్రమేయుండును, నానాశక్త్యదయ హేతుభూతుండును నైన భగవంతుండు చేయు కార్యంబులు బ్రహ్మరుద్రాదు లెఱుంగ రఁచ నతని తత్త్వంబు నెవ్వ రెఱుంగ నోపుదురది గావునఁ బుత్రా! యిట్లుత్పత్తి స్థితి లయంబులకు దైవంబు కారణం బై యుండ నీ ధనదానుచరులు భవదీయ భాతృహంత లగుదురే? భూతాత్మకుండు, భూతేశుండు, భూతభావనుండు, సర్వేశ్వరుండు, బరాపరుండు నగు నీశుండ మాయాయుక్తుండై స్వశక్తిచే సృష్టి స్థితి లయంబులం జేయు; నైన ననహంకారంబునం జేసి గుణకర్మంబులచే నస్పృశ్యుం డగుచు వర్తించు; నదియునుం గాక, యీ ప్రజాపతులు విశ్వసృష్టామంబుల నియంత్రిత లై ముకుద్రాళ్ళు

పెట్టిన పశువులుం బోలె నెవ్వని యాజ్ఞాధీనకృత్యులై వర్తింతు రట్టి దుష్టజన మృత్యువును,
సుజనామృత స్వరూపుండును, సర్వాత్మకుండును, జగత్పరాయణుండును నైన యీశ్వరుని
సర్వప్రకారంబుల శరణంబుఁ బొందు; మదియునుం గాక.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; అవ్యక్తరూపుండును = వ్యక్తముకాని రూపము కలవాడు;
అప్రమేయుండును = యదార్థ స్వరూప మెరుగ రానివాడు {అప్రమేయః - శ్రీశ్రీ శంకరాచార్యుల వారి
విష్ణుసహస్రనామ భాష్యం 46 వ నామం, షట్ప్రమాణ పరమ దూరుడు కనుక అప్రమేయుడు; 1
ప్రత్యక్ష, 2. అనుమాన, 3. ఉపమాన, 4. అర్థాపత్తి, 5 అభావ, 6. శాస్త్రరూప ప్రమాణములు
షట్ప్రమాణములు అనబడును}; నానా శక్త్యుదయ హేతుభూతుండునున్ = సర్వశక్తులు పుట్టుటకు
కారణమైనవాడు; ఐన = అయిన; భగవంతుడు = వీర్యవంతుడు; చేయు = చేసెడి; కార్యంబులు =
పనులు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; రుద్ర = శివుడు {రుద్రుడు - రౌద్రము కలవాడు, శివుడు}; ఆదులు =
మొదలగువారు; ఎఱుంగరు = ఎరుగరు; అనన్ = అనగా; అతనిన్ = అతని; తత్త్వంబు = తత్త్వమును;
ఎవ్వరు = ఎవరు; ఎఱుంగన్ = తెలియుటకు; నోపుదురు = సమర్థులు అగుదురు; అదిగావున =
అందుచేత; పుత్రా = పుత్రుడా; ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఉత్పత్తి = సృష్టి; స్థితి = స్థితి; లయంబుల =
లయముల; కున్ = కు; దైవంబున్ = దైవము; కారణంబున్ = కారణము; ఐ = అయ్యి; ఉండన్ =
ఉండగా; ఈ = ఈ; ధనద = కుబేరుని; అనుచరులు = అనుచరులు; భవదీయ = నీ యొక్క; భూత్య =
సోదరుని; హంతలు = సంహరించినవారు; అగుదురే = అవుతారా ఏమి; భూతాత్మకుండు =
నారాయణుడు {భూతాత్మకుండు - సకల జీవుల యందు ఆత్మగ ఉండువాడు, విష్ణువు, భూతాత్మః
- విష్ణుసహస్రనామములులో 8వ నామం, సర్వ జీవ కోటి యందు అంతర్యామిగ ఉండువాడు};
భూతేశుండు = నారాయణుడు {భూతేశుండు - సర్వ భూతములకు ప్రభువు, విష్ణువు};
భూతభావనుండును = నారాయణుడు {భూత భావనః - విష్ణుసహస్రనామాలులో 9వ నామం,
జీవులను కల్పన జేయువాడు, జీవులు పుట్టి పెరుగుటకు కారణమైన వాడు, విష్ణువు};
సర్వేశ్వరుండున్ = నారాయణుడు {సర్వేశ్వరః - విష్ణుసహస్రనామాలులో 96వ నామం, ఈశ్వరులు
సర్వులకును ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; పరాపరుండున్ = నారాయణుడు {పరాపరుండున్ -
అతీతుడును అంతర్యామివి, విష్ణువు}; అగున్ = అయిన; ఈశుండ = ఈశ్వరుడే; మాయా =
మాయతో; యుక్తుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; స్వ = తన యొక్క; శక్తి = శక్తి; చేతన్ = వలన;

సృష్టి = సృష్టి; స్థితి = స్థితి; లయంబులన్ = లయములను; చేయును = కలుగజేయును; ఐనన్ =
 అయినప్పటికిని; అహంకారంబునన్ = అహంకారము; చేసి = వలన; గుణ = గుణముల;
 కర్మంబులన్ = కర్మముల; చేన్ = చేత; అస్పృశ్యండు = తాకనివాడు; అగుచున్ = అవుతూ; వర్తించు
 = ప్రవర్తించును; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; ఈ = ఈ; ప్రజాపతులు = ప్రజాపతులు;
 విశ్వ = విశ్వమును; సృట్ = సృష్టించువారు; నామంబులన్ = అను పేర్లతో; నియంత్రితలు =
 నియమించబడినవారు; ఐ = అయ్యి; ముకుద్రాళ్ళు = ముక్కు తాళ్ళతో; పెట్టిన = కట్టబడిన;
 పశువులన్ = పశువుల వంటివారు; పోలెన్ = వలె; ఎవ్వని = ఎవని; ఆజ్ఞా = ఆజ్ఞకు; ఆధీన = లొంగి;
 కృత్యులు = పనులు చేయువారు; ఐ = అయ్యి; వర్తించురు = నడచెదరో; అట్టి = అటువంటి; దుష్ట =
 దుష్టులు యైన; జన = వారికి; మృత్యువును = మరణమును; సు = మంచి; జన = వారికి; అమృత =
 అమృత; రూపుండును = స్వరూపుడును; సర్వాత్మకుండును = సర్వమునందును ఉండువాడును;
 జగత్ = లోకములకు; పరాయణుండును = ఉత్తమమైన గతి యైన వాడును; ఐన = అయిన;
 ఈశ్వరుని = భగవంతుని; సర్వ = అన్ని; ప్రకారంబులన్ = విధములుగను; శరణంబు = శరణ్యము;
 పొందుము = పొందుము; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

ఈ విధంగా నిర్గుణుడు, అప్రమేయుడు, అనేక శక్తులకు హేతుభూతుడు అయిన భగవంతుడు చేసే
 పనులను బ్రహ్మ రుద్రాదులు సైతం తెలుసుకోలేరు. ఇక అతని తత్వాన్ని ఎవరు తెలుసుకోగలరు?
 కాబట్టి నాయనా! పుట్టుకకు, మరణానికి దైవమే కారణం. అందుచేత ఈ కుబేరుని భటులు నీ
 తమ్ముణ్ణి చంపారని భావించవద్దు. భూతాత్మకుడు, భూతేశుడు, భూతభావనుడు, సర్వేశ్వరుడు,
 పరాత్పరుడు అయిన భగవంతుడు తన మాయచేత సృష్టి స్థితి లయాలను చేస్తూ ఉంటాడు.
 అయినా అహంకార రాహిత్యం వల్ల గుణకర్మలకు అంటరానివాడై ఉంటాడు. ముక్కుత్రాళ్ళతో
 కట్టబడిన పశువుల వలె ఈ ప్రజాపతులు భగవంతుని ఆజ్ఞలను పాటించి ప్రవర్తిస్తారు. కాబట్టి
 దుష్టులకు మృత్యుస్వరూపుడు, శిష్టులకు అమృతస్వరూపుడు, సర్వాత్మకుడు, జగత్పరాయణుడు
 అయిన భగవంతుణ్ణి అన్ని విధాల శరణు పొందు. అంతేకాక...

అనఘాత్మ! నీవు పంచాబ్ధ వయస్కుండ-

వై పినతల్లి నిన్నాడినట్టి

మాటల నిర్భిన్నమర్ముండ వగుచును-

జనయిత్రి దిగనాడి వనము కేగి

తప మాచరించి యచ్చపు భక్తి నీశ్వరు-

బూజించి మహితవిభూతి మెఱసి

రమణఁ ద్రిలోకోత్తరంబైన పదమును-

బొందితి, వది గాన భూరిభేద

4-358.1-తే.

రూప మైన ప్రపంచంబు రూఢి నే మ

హాత్మునందుఁ బ్రతీతమై యలరు నట్టి

యగుణుఁ డద్వితీయుండును నక్షరుండు

నైన యీశ్వరుఁ బరమాత్ము ననుదినంబు.

టీకా:

అనఘాత్మ = పుణ్యాత్ముడా; నీవు = నీవు; పంచ = ఐదు (5); అబ్ధ = సంవత్సరముల; వయస్కుండవు = వయసుకలవాడవు; ఐ = అయ్యి; పినతల్లి = పినతల్లి; నిన్ను = నిన్ను; ఆడిన = పలికిన; అట్టి = అటువంటి; మాటలన్ = మాటలచే; నిర్భిన్న = బాగుగ చితికిపోయిన; మర్ముండవు = మనసు కలవాడవు; అగుచునున్ = అవుతూ; జనయిత్రి = తల్లిని; దిగనాడి = విడచిపెట్టి; వనమున్ = అడవికి; ఏగి = వెళ్ళి; తపము = తపస్సు; ఆచరించి = చేసి; అచ్చపు = నిజమైన; భక్తిన్ = భక్తితో; ఈశ్వరున్ = నారాయణుని; పూజించి = పూజించి; మహిత = మహా; విభూతిన్ = వైభవముతో; మెఱసి = విరాజిల్లి; రమణన్ = మనోజ్ఞముగ; త్రిలోక = ముల్లోకముల; ఉత్తరంబు = పైది; ఐన = అయిన; పదమునున్ = స్థానమును; పొందితివి = పొందితివి; అదిగాన = అందుచేత; భూరి = అత్యధికమైన; భేద = భేదములు కలిగిన.

రూపము = స్వరూపములుకలది; ఐన = అయిన; ప్రపంచంబున్ = ప్రపంచము; రూఢిన్ =

నిశ్చయముగ; ఏ = ఏ; మహాత్మున్ = మహాత్ముని; అందు = అందు; ప్రతీతము = ప్రసిద్ధము; ఐ =

అయ్య; అలరున్ = విలసిల్లు; అట్టి = అటువంటి; అగుణుడు = హరి {అగుణుడు - గుణములు
 లేనివాడు, త్రిగుణాతీతుడు, విష్ణువు}; అద్వితీయుండు = హరి {అద్వితీయుండు -
 రెండవవాడులేనివాడు, అంతాతానైనవాడు, విష్ణువు}; అక్షరుండును = హరి {అక్షరుండును -
 క్షయములేనివాడు, శాశ్వతుడు, విష్ణువు}; ఐన = అయిన; ఈశ్వరున్ = హరి {ఈశ్వరున్ - ఈశత్వము
 కలవాడు, విష్ణువు}; పరమాత్మున్ = హరి {పరమాత్మున్ - పరమమైన ఆత్మకలవాడు, విష్ణువు,
 విష్ణుస్థానామాలులో 11వ నామం, నిత్య శుద్ధ బుద్ధ ముక్త స్వరూపమై కార్య కారణముల కంటే
 విలక్షణమైన వాడు}; అనుదినంబును = ప్రతిదినము.

భావము:

నాయనా! నీవు అయిదేండ్ల వయస్సులో పినతల్లి నిన్నాడిన మర్మాంతకాలైన మాటలచేత లోలోపల
 ఎంతో నొచ్చుకొని, కన్నతల్లిని విడిచి, అడవికి పోయి తపస్సు చేశావు. అచ్చమైన భక్తితో
 భగవంతుణ్ణి పూజించి మూడు లోకాలకూ మీదిదైన ధ్రువపదాన్ని పొందావు. భేదరూపమైన ఈ
 ప్రపంచం ఏ మహాత్మునియందు ప్రతీతమై ఉంటుందో అటువంటి త్రిగుణాతీతుడు, అద్వితీయుడు,
 శాశ్వతుడు అయిన ఆ భగవంతుని కోసం ప్రతిదినం....

4-359-సీ.

క్షైకొని శుద్ధంబు గ్రతమత్సరంబును-

నమలంబు నగు హృదయంబునందు

సొలయ కన్నేషించుచును బ్రత్యగాత్ముండు-

భగవంతుండును బరబ్రహ్మమయుండు

నానందమాత్రుండు నవ్యయుఁ డుపపన్న-

సకలశక్తియుతుండు సగుణుడజుండు

నయిన సర్వేశ్వరుండు దుత్తమంబైన-

సద్భక్తిఁ జేయుచు సమత నొప్పి

4-359.1-తే.

రూఢి సోహమ్మమేతి ప్రరూఢ మగుచు

ఘనత కెక్కు నవిద్యయన్ గ్రంథి నీవు

త్రెంచివైచితి; కావున ధీవరేణ్య!

సర్వశుభహాని యైన రోషంబు వలదు.

టీకా:

కైకొని = చేపట్టి; శుద్ధంబు = పరిశుద్ధమైనది; గత = పోయిన; మత్సరంబును = మత్సరము యైనది;

అమలంబును = మలములు లేనివాడు; హృదయంబున్ = హృదయము; అందు = అందు;

సౌలయక = అలసిపోకుండగ; అన్వేషించుచున్ = వెదకికొనుచు; ప్రత్యగాత్ముండు = హరి

{ప్రత్యగాత్ముడు - ఎదురుగకనబడువాడు, విష్ణువు}; భగవంతుడును = హరి {భగవంతుడు -

ఐశ్వర్యవంతుడు, విష్ణువు}; పరబ్రహ్మమయుడున్ = హరి {పరబ్రహ్మమయుడు -

పరబ్రహ్మముయైనవాడు, విష్ణువు}; ఆనందమాత్రుండున్ = హరి {ఆనందమాత్రుండు - ఆనందము

తానే ఐన వాడు, విష్ణువు}; అవ్యయుడు = హరి {అవ్యయుడు - తరుగుటలేనివాడు, అనంతడు,

విష్ణువు}; ఉపపన్నసకలశక్తియుతుండు = హరి {ఉపపన్నసకలశక్తియుతుండు - ఉపపన్న (ఎదుట

సిద్ధమైన) సకల (సమస్తమైన) శక్తులు కలవాడు, విష్ణువు}; = సగుణుడు = హరి {సగుణుడు -

దివ్యగుణములు కలవాడు, విష్ణువు}; అజడు = హరి {అజడు - జన్మములేనివాడు, విష్ణువు}; అయిన

= అయిన; సర్వేశ్వరున్ = హరి {సర్వేశ్వరుడు - సర్వులకును (అందరికీ) ఈశ్వరుడు, విష్ణువు};

అందున్ = ఎడల; ఉత్తమంబు = ఉత్తమమైనది; ఐన = అయిన; సత్ = మంచి; భక్తిన్ = భక్తితో;

చేయుచున్ = చేస్తూ; సమతన్ = సమత్వముతో; ఒప్పి = ఒప్పియుండి.

రూఢిన్ = నిశ్చయముగ; సోహమ్మమేతి = భేదభావములతో {సోహమ్మమేతి - సోహం (వాడు

నేను) మమ (నాది) ఇతి (అనెడి), భేదభావము}; ప్రరూఢమున్ = మిక్కిలి ప్రసిద్ధమైనది; అగుచున్ =

అవుతూ; ఘనతన్ = పేరుపొందినట్టి; అవిద్యన్ = అవిద్య; అన్ = అనెడి; గ్రంథిన్ = పీటముడిని,

బంధనమును; నీవు = నీవు; త్రెంచివైచితి = తెంపేసికొన్నావు; కావునన్ = అందుచేత; ధీవరేణ్య =

బుద్ధిబలముకలవాడ; సర్వ = సకల; శుభ = శౌభాగ్యమునకు; హాని = నష్టము కలిగించునది; ఐన =

అయిన; రోషంబున్ = రోషము; వలదు = వద్దు.

భావము:

పవిత్రమైన, పగను వీడిన నిష్కల్మషమైన మనస్సుతో అలుపు లేకుండా అన్వేషించు. ఈ విధంగా ప్రత్యగాత్ముడు, భగవంతుడు, పరబ్రహ్మ, ఆనందస్వరూపుడు, అనంతుడు, సమస్త శక్తిమంతుడు, సగుణుడు, అజుడు అయిన ఆ సర్వేశ్వరుణ్ణి పూజిస్తే వాడు, నేను, నాది అనే అవిద్యారూపమైన పీటముడిని త్రెంచుకొన్నావు. కావున ధీశాలీ! సర్వశుభాలను హరించే కోపాన్ని విడిచిపెట్టు.

4-360-క.

విను రోషహృదయు చేతను

ననయము లోకము నశించు; నౌషధములచే

ఘనరోగములు నశించిన

యనువున; నది గాన రోష మడఁపు; మహాత్మా!

టీకా:

విను = వినుము; రోష = రోషముతో కూడిన; హృదయున్ = హృదయము కలవాని; చేతనున్ = వలన; అనయమున్ = అవశ్యము, ఎల్లప్పుడు; లోకమున్ = లోకము; నశించున్ = నశించును; ఔషధముల = మందుల; చేన్ = వలన; ఘన = పెద్దపెద్ద; రోగములు = జబ్బులు; నశించిన = తగ్గిపోయిన; అనువునన్ = విధముగ; అదిగాన = అందుచేత; రోషమున్ = రోషమును; అడపు = అణచికొనుము; మహాత్మా = గొప్పవాడ.

భావము:

మహాత్మా! మందులవల్ల రోగాలు నశించినట్లు కోపం కలవాని వలన లోకం నశిస్తుంది. కాబట్టి కోపాన్ని అణచివేసుకో.

4-361-తే.

అనఘ! నీదు సహోదరహంత లనుచు

బైనఁచి యీ పుణ్యజనులఁ జంపితి కడంగి

పరగ నిదియె సదాశివ భ్రాత యైన
యర్థవిభునకు నపరాధ మయ్యె గాన.

టీకా:

అనఘ = పుణ్యుడ; నీదు = నీ యొక్క; సహోదర = సోదరుని; హంతలు = సంహరించినవారు;
అనుచున్ = అంటూ; పెనచి = పెనగులాడి; ఈ = ఈ; పుణ్యజనులన్ = యక్షులను; చంపితి =
సంహరించితివి; కడగి = పూని; పరగన్ = ప్రసిద్ధముగ; ఇదియె = ఇదె; సదాశివభ్రాత = కుబేరుడు
{సదాశివ భ్రాత - సదాశివుని భ్రాత (సోదరుడు), కుబేరుడు}; ఐన = అయిన; అర్థవిభున్ = కుబేరుని
{అర్థవిభుడు - అర్థము (ధనము) నకు అధిపతి (ప్రభువు), కుబేరుడు}; కున్ = కి; అపరాధము =
అపకారము; అయ్యెన్ = అయ్యెను; కానన్ = కనుక.

భావము:

పుణ్యాత్మా! నీ తమ్ముని చంపినవాళ్ళు అని ఈ యక్షులను చంపావు. ఇది శివుని సోదరుడైన
కుబేరుని పట్ల నీవు చేసిన అపరాధం. కావున...

4-362-క.

నతి నుతులచేత నీ విపు

దతనిఁ బ్రసన్నునిఁగఁ జేయు ముని మనువు దయా

మతిఁ జెప్పి ధ్రువునిచే స

త్యతుఁడై నయ మొప్పుఁ జనియె ఋషియుక్తుండై.

టీకా:

నతి = నమస్కారములు; నుతుల = స్తోత్రముల; చేతన్ = వలన; నీవు = నీవు; అతనిన్ = అతనిని;
ప్రసన్నునిన్ = ప్రసన్నమైనవాని; కాన్ = అగునట్లు; చేయుము = చేయుము; అని = అని; మనువు =
మనువు; దయా = కృపగల; మతిన్ = మనసుతో; చెప్పి = చెప్పి; ధ్రువునిన్ = ధ్రువుని; చేన్ = చేత;

సత్యతుడు = సత్యరింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; నయము = న్యాయము; ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లు;
చనియెన్ = వెళ్ళెను; ఋషి = ఋషులతో; యుక్తుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

నమస్కారాల చేత, స్తోత్రాల చేత కుబేరుని ప్రసన్నుని చేసుకొను" మని చెప్పి, మనుమడైనో
ధ్రువునిచేత పూజ లందుకొని స్వాయంభువ మనువు ఋషులతో కలిసి వెళ్ళిపోయాడు.

4-363-వ.

అంత.

టీకా:

అంతన్ = అంతట.

భావము:

అప్పుడు...

4-364-తే.

యక్షచారణసిద్ధ విద్యాధరాది

జనగణస్తూయమానుఁడై ధనదుఁ డంతఁ

బుణ్యజన వైశస నివృత్తు భూరిరోష

రహితుఁ డైనట్టి ధ్రువునిఁ జేరంగ వచ్చె

టీకా:

యక్ష = యక్షులు; చారణ = చారణులు; సిద్ధ = సిద్ధులు; విద్యాధర = విద్యాధరులు; ఆది = మొదలగు;

జన = వారి; గణ = సమూహముచే; స్తూయమానుండు = స్తుతింపబడువాడు; ఐ = అయ్యి;

ధనదుడు = కుబేరుడు {ధనదుడు - ధనము ఇచ్చువాడు, కుబేరుడు}; అంతన్ = అంతట; పుణ్యజన

= గుహ్యకులను; వైశసన్ = హానిచేయుటను; నివృత్తున్ = చాలించినవానిని; భూరి = మిక్కిలి; రోష = రోషము; రహితుడు = లేనివాడు; ఐనట్టి = అయినట్టి; ధ్రువునిన్ = ధ్రువుని; చేరంగ = దగ్గరకు; వచ్చె = వచ్చెను.

భావము:

కోపాన్ని తగ్గించుకొని, యక్షులను సంహరించడం మానుకొన్న ధ్రువుని దగ్గరకు యక్షులు, చారణులు, సిద్ధులు, విద్యాధరులు మొదలైనవారు స్తుతిస్తుండగా కుబేరుడు వచ్చాడు.

4-365-సీ.

చనుదెంచి వెసఁ గృతాంజలి యైన ధ్రువుఁ జూచి-

తివుట నిట్లనియె క్షత్రియకుమార!

తగ భవదీయ పితౄమహాదేశంబు-

నను దుస్త్వజంబైన ఘనవిరోధ

ముడిగితి! వటు గాన నొనరంగ నిపుడు నీ-

యందుఁ బ్రసన్నుండవైతి, భూత

జనన లయంబుల క్షనయంబుఁ గాలంబె-

కర్త యై వర్తించుఁగాన యుష్మ

4-365.1-తే.

దనుజుఁ జంపినవార లీ యక్షవరులు

గారు! తలపోయ నీ యక్షగణము నిట్లు

నెఱి వధించిన వాడవు నీవు గావు

వినుతగుణశీల! మాటలు వేయునేల!

టీకా:

చనుదెంచి = వచ్చి; వెసన్ = వెంటనే; కృతాంజలి = నమస్కారము చేసినవాడు; ఐన = అయిన; ధ్రువున్ = ధ్రువుని; చూచి = చూసి; తివుటన్ = కోరి; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనియె = పలికెను;

క్షత్రియకుమార = రాకుమార; తగ = చక్కగ; భవదీయ = నీయొక్క; పితామహ = తాత యొక్క; మహా = గొప్పగ; ఆదేశంబు = చెప్పినప్రకారము; దుస్త్వజంబు = విడుచుటకుకష్టమైనది; ఐన = అయిన; ఘన = అతిమిక్కిలి; విరోధమున్ = పగను; ఉడిగితివి = వదిలితివి; అటుగాన = అందుచేత; ఒనరంగన్ = చక్కగ; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; నీ = నీ; అందున్ = ఎడల; ప్రసన్నుడన్ = ప్రసన్నతకలవాడను; ఐతి = అయితిని; భూత = జీవుల; జనన = పుట్టుకకు; లయంబుల్ = మరణముల; కున్ = కు; అనయంబు = అవశ్యము; కాలంబె = కాలమె; కర్త = కారణము; ఐ = అయ్యి; వర్తించున్ = ఉండును; కాన = కావున; యుష్మత్ = నీ యొక్క; అనుజన్ = తోబుట్టువును; చంపిన = సంహరించిన; వారలు = వారు; ఈ = ఈ. యక్ష = యక్షులలో; వరులు = ఉత్తములు; కారు = కారు; తలపోయన్ = తరచిచూసిన; ఈ = ఈ; యక్ష = యక్షులను; ఇట్లు = ఈవిధముగ; నెఱి = మిక్కిలి; వధించినవాడవు = సంహరించినవాడవు; నీవు = నీవు; కావు = కావు; వినుత = స్తుతింపబడిన; గుణ = సద్గుణములుగల; శీల = నడవడికకలవాడ; మాటలు = మాటలు; వేయున్ = వెయ్యి (1000); ఏల = ఎందులకు.

భావము:

వచ్చి తనకు నమస్కరించిన ధ్రువునితో ఇలా అన్నాడు "రాకుమారా! నీ తాత ఆదేశించగా విడువరాని పగను విడిచావు. అందువల్ల నీపట్ల నేను ప్రసన్నుడనైనాను. జీవుల జనన మరణాలకు కాలమే కారణం. కావున ఓ సుగుణాత్మా! వేయి మాట లెందుకు? నీ తమ్ముణ్ణి చంపినవాడు యక్షుడు కాడు. యక్షులను చంపినది నీవు కాదు.

4-366-వ.

అదియునుం గాక, యే బుద్ధింజేసి కర్మ సంబంధ దుఃఖాదికంబులు దేహాత్మానుసంధానంబునం జేసి సంభవించు, నట్టి యహంత్యమ్మను నపార్థజ్ఞానంబు స్వప్నమందుంబోలెఁ బురుషునకుం దోఁచు; నదిగావున సర్వభూతాత్మవిగ్రహండును, నధోక్షజండును, భవచ్ఛేదకుండును, భజనీయ పాదారవిందుండును, ననంతామేయశక్తి యుక్తుండును, గుణమయి యగు నాత్మమాయచే విరహితుండును నైన యీశ్వరుని సేవింపుము; నీకు భద్రం బయ్యెడు; భవదీయ మనోగతం బైన వరంబుఁ గోరుము; నీ వంబుజనాభ పాదారవింద సేవనంబుఁ దిరంబుగఁ జేయుదు వని యెఱుంగుదు" నని రాజరాజచేత నట్లు మహామతియు, భాగవతోత్తముండునైన ధ్రువుండు

ప్రేరేపింపబడి "యే హరిస్మరణంబు చేత నప్రయత్నంబున దురత్యయంబైన యజ్ఞానంబుఁ దరియింతు రట్టి హరిస్మరణం బచలితం బగునట్లొసంగు" మని యడగిన "నట్లగాక" యని యంగీకరించి యంతం గుబేరుండు సంప్రీత చిత్తుండయి, ధ్రువునికి శ్రీహరిస్మరణం బట్ల యనుగ్రహించి యంతర్ధానంబు నొందె; నంత ధ్రువుండు యక్ష కిన్నర కింపురషగణ సంస్తూయమాన వైభవుం డగుచు నాత్మీయ పురంబునకు మరలి చనుదెంచి.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; ఏ = ఏ; బుద్ధిన్ = సంకల్పమును; చేసి = అనుసరించి; కర్మ = కర్మమమునకు; సంబంధ = సంబంధించిన; దుఃఖ = దుఃఖము; ఆదికంబులు = మొదలైనవి; దేహ = శరీరమునకు; ఆత్మ = ఆత్మకును; సంధానమునన్ = జతపరచుట; చేసి = వలన; సంభవించున్ = జరుగునో; అట్టి = అటువంటి; అహం = నేను; త్వం = నీవు; అనున్ = అనెడి; అపార్థ = పొరపాటుగ; జ్ఞానము = గ్రహించుట; స్వప్నము = కల; అందున్ = లో; పోలెన్ = వలె; పురుషున్ = మానవుని; కున్ = కి; తోచున్ = అనిపించును; అదిగావున = అందుచేత; సర్వభూతాత్మవిగ్రహండును = హరి {సర్వ భూతాత్మ విగ్రహండు - సర్వమైన భూత (జీవుల) ఆత్మ (ఆత్మలను) విగ్రహండు (నియమించువాడు), విష్ణువు}; అధోక్షజండును = హరి {అధోక్షజండు - వ్యు. అక్షజం - ఇంద్రియ జ్ఞానం, అధి - అధరమ్, అధి+అక్షజం యస్య - అధోక్షజం, బ.ప్ర. ఎవనిని తెలియుటకు ఇంద్రియజ్ఞానము అసమర్థమైనదో అతడు, విష్ణువు, (ఆంధ్రశబ్దరత్నాకరము)}; భవచ్ఛేదకుండును = హరి {భవ ఛేదకుండు - భవత్ (సంసార బంధములను) చేదించువాడు, విష్ణువు}; భజనీయ పాదారవిందుండును = హరి {భజనీయ పాదారవిందుండు - భజనీయ (పూజింప దగిన) పాదపద్మములు కలవాడు, విష్ణువు}; అనంతామేయశక్తియుక్తుండును = హరి {అనం తామేయ శక్తి యుక్తుండు - అనంతమైన అమేయమైన (పరిమితిలేని) శక్తులు యుక్తి (సమర్థతలు) కలవాడు, విష్ణువు}; గుణమయియగునాత్మమాయచేవిరహితుండును = హరి {గుణ మయి యగు నాత్మ మాయచే విరహితుండు - త్రిగుణములతో నిండిన ఆత్మమాయ (తన యొక్క మాయ) వలన విరహితుండు (అసలు లేకుండెడివాడు), విష్ణువు}; ఐన = అయినట్టి; ఈశ్వరుని = హరిని; సేవింపుము = కొలువుము; నీకున్ = నీకు; భద్రంబున్ = క్షేమము; అయ్యెడున్ = అగును; భవదీయ = నీ యొక్క; మనస్ = మనస్సునందు; గతంబు = ఉన్నది; ఐన = అయిన; వరంబున్ = వరమును; కోరుము = కోరుకొనుము; నీవున్ = నీవు; అంబుజనాభ = నారాయణుని {అంబుజనాభుడు -

అంబుజము (పద్మము) నాభిన కలవాడు, విష్ణువు; పాద = పాదములనెడి; అరవింద = పద్మముల;
 సేవనంబు = పూజించుటలు; తిరంబుగన్ = స్థిరముగా; చేయుదువు = చేసెదవు; అని = అని;
 ఎఱుంగుదున్ = ఎరుగుదును; అని = అని; రాజరాజు = కుబేరుడు; చేతన్ = చేత; అట్లు = ఆ
 విధముగ; మహామతియున్ = గొప్ప బుద్ధిబలము కలవాడు; భాగవత = భాగవతులలో;
 ఉత్తముండు = శ్రేష్ఠుడు; ఐన = అయిన; ధ్రువుండు = ధ్రువుడు; ప్రేరేపింపబడి = ప్రోత్సహించబడి; ఏ =
 ఏ; హరి = విష్ణుని; స్మరణంబు = స్మరించుట; చేతన్ = వలన; అప్రయత్నంబునన్ = ప్రయత్నము
 లేకనే; దురత్యయంబు = దాటుటకు కష్టమైనది; ఐన = అయిన; అజ్ఞానంబున్ = అజ్ఞానమును;
 తరియింతురు = దాటిదరు; అట్టి = అటువంటి; హరి = నారాయణుని; స్మరణంబు = ధ్యానించుట;
 అచలితంబు = నిశ్చలమైనది; అగున్ = అయ్యెడి; అట్లు = విధమును; ఒసంగుము = ఇమ్ము; అని =
 అని; అడిగినన్ = అడుగగా; అట్లకాక = అలానే ఆగుగాక; అని = అని; అంగీకరించి = సమ్మతించి;
 అంతన్ = అంతట; కుబేరుండు = కుబేరుడు; సంప్రీత = ప్రీతితోకూడిన; చిత్తుండు = మనసు
 కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ధ్రువునిన్ = ధ్రువుని; కిన్ = కి; శ్రీహరి = విష్ణుని; స్మరణంబు = ధ్యానము; అట్లు
 = ఆ విధముగ; అనుగ్రహించి = ప్రసాదించి; అంతర్థానంబున్ = కనుమరుగు; ఒందెన్ = అయ్యెను;
 అంత = అంతట; ధ్రువుండు = ధ్రువుడు; యక్ష = యక్షులు; కిన్నర = కిన్నరలు; కింపురుష =
 కింపురుషులచే; సంస్తూయమాన = చక్కగ స్తుతింపబడిన; వైభవుండు = విభవములు కలగినవాడు;
 అగుచున్ = అవుతో; ఆత్మీయ = స్వంత; పురంబున్ = నగరమున; కున్ = కు; మరలి = తిరిగి;
 చనుదెంచి = వచ్చి.

భావము:

అంతేకాక కర్మ సంబంధాలైన దుఃఖం మొదలైనవి దేహాభిమానం కారణంగా మానవునికి
 కలుగుతూ ఉంటాయి. స్వప్నంలో వలె 'నేను, నీవు' అనే భేదబుద్ధి అజ్ఞానం వల్ల కలుగుతుంది.
 సర్వభూత స్వరూపుడు, అధోక్షజుడు, సంసార బంధ విమోచకుడు, పూజింపదగిన పాదపద్మాలు
 కలవాడు, అంతము లేని అపరిమితమైన శక్తి కలవాడు, త్రిగుణాలతో నిండిన మాయ లేనివాడు
 అయిన భగవంతుని సేవించు. నీకు మేలు కలుగుతుంది. నీ మనస్సులో ఉన్న కోరికను కోరుకో.
 నీవు విష్ణుదేవుని పాదపద్మాలను స్థిరంగా పూజించేవాడవని నాకు తెలుసు" అని కుబేరుడు
 బుద్ధిమంతుడు, భాగవతోత్తముడు అయిన ధ్రువుణ్ణి ప్రోత్సహించాడు. ధ్రువుడు "ఏ హరి స్మరణం
 వల్ల దురంతమూ దుస్తరమూ అయిన అజ్ఞానాన్ని అవలీలగా తరింపగలమో ఆ శ్రీహరి స్మరణం

నా మనస్సులో సుస్థిరంగా ఉండేటట్లు అనుగ్రహించు" అని కోరుకొన్నాడు. కుబేరుడు సంతోషించి ధ్రువునికి ఆ వరాన్ని అనుగ్రహించి అంతర్ధానమయ్యాడు. ఆ తరువాత ధ్రువుడు యక్షులు, కిన్నరులు, కింపురుషులు తన వైభవాన్ని కీర్తిస్తుండగా నిజ రాజధానికి మరలి వచ్చి...

4-367-సీ.

గణుతింప భూరిదక్షిణల చేర గడునొప్పు-

యజ్ఞముల్ చేయ నయ్యజ్ఞ విభుండు

ద్రవ్యక్రియా దేవతాఫల రూప స-

త్యర్కఫలప్రదాతయి యొప్పు

పురుషోత్తముని నర్థిఁ బూజించి మఱియు స-

ర్వోపాధివర్జితఁ డుత్తముండు

సర్వాత్మకుండు నగు జలజాక్షునందుఁ దీ-

ప్రంబై ప్రవాహరూపంబు నైన

4-367.1-తే.

భక్తి సలుపుచు నఖిల ప్రపంచమందు

నలరఁ దనయందు నున్న మహాత్ము హరినిఁ

జిదచిదానందమయుని లక్ష్మీవరుఁ బరము

వీశ్వరేశ్వరుఁ బొడఁ గనె నిధచరిత!

టీకా:

గణుతింపన్ = ఎంచిచూసిన; భూరి = అత్యధికమైన; దక్షిణలు = దక్షిణలు {దక్షిణ - యజ్ఞాదుల
యందు క్రియలు చేసినవారికి ఇచ్చెడు ధనాదులు}; చేన్ = చేత; కడున్ = మిక్కిలి; ఒప్పు = చక్కనైన;
యజ్ఞముల్ = యాగములను; చేయన్ = చేయుటలో; ఆ = ఆ; విభుండు = విభుడు; ద్రవ్య =
పదార్థములు; క్రియ = యజ్ఞక్రియలు; దేవతా = దేవతలు; ఫల = ఫలితములు; రూప = అనేడి
రూపములుగల; సత్ = మంచి; కర్మ = పనుల; ఫల = ఫలితమును; ప్రదాత = చక్కగ ఇచ్చువాడు;
అయి = అయ్య; ఒప్పు = ఒప్పెడి; పురుషోత్తముని = నారాయణుని; అర్థిన్ = కోరి; పూజించి =

పూజించి; మఱియున్ = ఇంకను; సర్వోపాధివర్జితుడు = హరి {సర్వోపాధివర్జితుడు - సమస్తమైన ఉపాధులను (ఆధారములను, జాతి గుణ క్రియా సంజ్ఞా రూపమైనవి) వర్జితుండు (వదలినవాడు), విష్ణువు}; ఉత్తముండు = హరి; = సర్వాత్మకుడు = హరి {సర్వాత్మకుడు - సర్వజీవులకును ఆత్మయైనవాడు, విష్ణువు}; అగు = అయిన; జలజాక్షున్ = హరి {జలజాక్షుడు - జలజము (పద్మము)ల వంటి కన్నులు ఉన్నవాడు, విష్ణువు}; అందున్ = ఎడల; తీవ్రంబు = తీవ్రమైనది; ఐ = అయ్యి; ప్రవాహ = పారెడి, నిత్యనూతనమైన; రూపంబునన్ = స్వరూపముకలిగినది; ఐన = అయిన. భక్తిన్ = భక్తిని; సలుపుచున్ = చేస్తూ; అఖిల = సమస్తమైన; ప్రపంచమున్ = జగత్తు; అందున్ = లోను; అలరన్ = విలసిల్లుతూ; తన = తన; అందున్ = లో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; మహాత్మున్ = గొప్పవానిని; హరినిన్ = నారాయణుని; చిదచిదానందమయుని = నారాయణుని {చిదచిదానందమయుడు - చిత్ (చైతన్యవంతములు) అచిత్ (జడములు) సర్వములోను మయుడు, విష్ణువు}; లక్ష్మీవరున్ = నారాయణుని {లక్ష్మీవరుడు - లక్ష్మీదేవి భర్త, విష్ణువు}; పరమున్ = నారాయణుని {పరము - సర్వమునకు అతీతమైనవాడు, విష్ణువు}; ఈశ్వరేశ్వరున్ = నారాయణుని {ఈశ్వరేశ్వరుడు - శ్రేష్ఠమైన ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; పొడగనె = చూడగలిగె, దర్శించెను; ఇద్ధచరిత = ప్రసిద్ధమైన వర్తన కలవాడ.

భావము:

ధ్రువుడు ఎంతో అధికమైన దక్షిణ లిస్తూ లెక్కలేనన్ని యజ్ఞాలు చేసాడు. యజ్ఞవిభుడు, కర్మఫలప్రదాత అయిన పురుషోత్తముణ్ణి పూజించాడు. జాతి గుణ క్రియా సంజ్ఞా రూపాలైన సమస్త ఉపాధులను వదలినవాడు, ఉత్తముడు, సర్వాత్మకుడు, కమలనయనుడు అయిన భగవంతునిపై తీవ్రమైన భక్తిని ప్రవాహరూపంగా ప్రసరింప జేశాడు. తనలోని మహాత్ముడు, చరాచరములన్నింటి ఉండేవాడు, లక్ష్మీపతి, పరాత్పరుడు, దేవదేవుడు అయిన హరిని సర్వజీవులయందు సందర్శించాడు.

చతుర్థ స్కంధము : ధ్రువక్షితిని నిలుచుట

ఇట్లు సుశీలసంపన్నుండును, బ్రహ్మణ్యుండును, ధర్మసేతురక్షకుండును, దీనవత్సలుండు నయి
యవని పాలించు ధ్రువుండు దన్నుఁ బ్రజలు దండ్రి యని తలంప నిరువదియాఱువే లేండ్లు
భోగంబుల చేతం బుణ్యక్షయంబును, నభోగంబులైన యాగాదులచేత నశుభ క్షయంబునుం
జేయుచు బహుకాలంబు దనుకఁ ద్రివర్గ సాధనంబుగా రాజ్యంబుచేసి కొడుకునకుఁ బట్టంబుగట్టి
యచలితేంద్రియుండై యవిద్యారచిత స్వప్నగంధర్వ నగరోపమం బయిన దేహాదికం బగు
విశ్వంబు భగవన్మాయారచితం బని, యాత్మం దలంచుచు వెండియు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; సు = మంచి; శీల = నడవడిక; సంపన్నుండును = మిక్కిలిగ కలవాడు;
బ్రహ్మణ్యుండును = వేద మనెడి బ్రహ్మ మందు నిష్ఠ కలవాడు; ధర్మసేతు = ధర్మసేతువును;
రక్షకుండును = రక్షించువాడు; దీన = దీనుల ఎడల; వత్సలుండును = వాత్సల్యము కలవాడు; అయి
= అయ్యి; అవనిన్ = భూమిని; పాలించు = పాలించెడి; ధ్రువుండు = ధ్రువుడు; తన్ను = తనను;
ప్రజలు = జనులు; తండ్రి = తండ్రి; అని = అని; తలంపన్ = అనుకొనునట్లు; ఇరువదియాఱువేల =
ఇరవైయారువేలు (26000); ఏండ్లు = సంవత్సరములు; భోగంబులన్ = అనుభవింప దగినవాటి;
చేతన్ = వలన; పుణ్య = చేసిన పుణ్య ఫలము యొక్క; క్షయంబును = వ్యయ మగుటను;
అభోగంబులు = అశుభ శాంతి కరములు; ఐన = అయిన; యాగ = యజ్ఞము; ఆదులు =
మొదలగువాని; చేతన్ = వలన; అశుభ = పాప; క్షయంబునున్ = వ్యయ మగుటను; చేయుచున్ =
చేస్తూ; బహు = చాలా; కాలంబున్ = కాలము; దనుకన్ = పర్యంతము; త్రివర్గ = ధర్మము అర్థము
కామము {త్రివర్గ - ధర్మము అర్థము కామము అనెడి మూడు (3) వర్గములు}; సాధనంబున్ =
సాధించునది; కాన్ = అగునట్లు; రాజ్యంబున్ = రాజ్యమును; చేసి = చేసి; కొడుకున్ = పుత్రుని; కున్
= కి; పట్టంబుగట్టి = పట్టాభిషేకము చేసి; అచలిత = నిశ్చలమైన; ఇంద్రియుండు = ఇంద్రియములు
కలవాడు; ఐ = అయ్యి; అవిద్య = అజ్ఞానము చేత; రచిత = నిర్మింపబడిన; స్వప్న = కలలో చూసిన;
గంధర్వ = గంధర్వుల; నగర = నగరమును; ఉపమంబున్ = పోల్చదగినది; అయిన = అయినట్టి;
దేహ = శరీరము; ఆదికంబున్ = మొదలైనవి; అగు = అయన; విశ్వంబు = జగత్తు; భగవత్ =
భగవంతుని; మాయా = మాయచేత; రచితంబున్ = నిర్మింపబడినది; అని = అని; ఆత్మన్ =
మనసులో; తలంచుచున్ = అనుకొనుచు; వెండియున్ = మరల.

భావము:

ఈ విధంగా శీలసంపన్నుడు, వేదబ్రహ్మనిష్ఠుడు, ధర్మసేతు రక్షకుడు, దీనవత్సలుడు అయి రాజ్యాన్ని పాలించే ధ్రువుడు ప్రజలు తనను తండ్రిగా భావించగా, భోగాలచేత పుణ్యం వ్యయం కాగా అభోగాలైన యజ్ఞయాగాలచేత పాపాలను నాశనం చేసుకొంటూ ధర్మార్థకామాలనే త్రివర్గాలను సాధింపజేసే రాజ్యాన్ని 26 వేల సంవత్సరాలు పాలించి, కొడుకుకు రాజ్య పట్టాభిషేకం చేసి ఇంద్రియ నిగ్రహం కలవాడై అవిద్య వల్ల సృష్టించబడిన స్వప్నంలోని గంధర్వనగరంతో సమానమైన దేహము మొదలైన ప్రపంచం భగవంతుని మాయచేత కల్పింపబడిందని తన మనస్సులో భావిస్తూ...

4-369-చ.

మను నిభుఁ డంత భృత్యజన **మం**త్రి పురోహిత బంధు మిత్ర నం

దన పశు విత్త రత్న వనితా గృహ రమ్యవిహార శైల వా

రినిధి పరీత భూతల హరిద్విప ముఖ్య పదార్థ జాలముల్

ఘనమతిచే ననిత్యములు **గా**ఁ దలపోసి విరక్తచిత్తుఁడై.

టీకా:

మను = మనువులకు; నిభుడు = సమానమైనవాడు; అంత = అంత; భృత్య = సేవకులు; జన = ప్రజలు; మంత్రి = మంత్రులు; పురోహిత = పురోహితులు; బంధు = బంధువులు; మిత్ర = మిత్రులు; నందన = పుత్రులు; పశు = పశువులు; విత్త = ధనము; రత్న = రత్నములు; వనితా = స్త్రీలు; గృహ = గృహములు; రమ్య = అందమైన; విహార = విహరింప దగిన స్థలములు; శైల = పర్వతములు; వారినిధి = సముద్రము; పరీతభూతల = హద్దులుగా గల భూమి; హరి = గుఱ్ఱములు; ద్విప = ఏనుగులు; ముఖ్య = మొదలగు; పదార్థ = పదార్థములు; జాలముల్ = సమూహములు; ఘన = గొప్ప; మతిన్ = బుద్ధిచే; అనిత్యములు = అశాశ్వతములు; కాన్ = అగునట్లు; తలపోసి = అనుకొని; విరక్త = వైరాగ్యమునకు చెందిన; చిత్తుడు = చిత్తము కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

మనువులతో సమానుడైన ధ్రువుడు సేవకులు, మంత్రులు, పురోహితులు, బంధువులు, మిత్రులు, పుత్రులు, పశువులు, ధనం, రత్నాలు, స్త్రీలు, భవనాలు, క్రీడా పర్వతాలు, సముద్ర పరివేష్టితమైన రాజ్యం, గుఱ్ఱాలు, ఏనుగులు మొదలైన పదార్థాలన్నీ తన బుద్ధికౌశలంతో అశాశ్వతాలని భావించి, విరక్తి చెంది...

4-370-⁵సీ.

పురము వెల్వడి చని పుణ్యభూ బదరికా-

ఘన విశాలానదీకలిత మంగ

శాంబుపూరంబుల ననురక్తిమైఁ గ్రుంకి-

కమనీయ పరిశుద్ధ కరణుఁ డగుచుఁ

బద్మాసనస్థుడై ప్రవనుని బంధించి-

నెలకొని ముకుళితనేత్రుఁ డగుచు

హరిరూపవైభవ ధ్యానంబు చేయుచు-

భగవంతు నచ్యుతుఁ బద్మనేత్రు

4-370.1-తే.

నందు సతతంబు నిశ్చలమైన యట్టి

భక్తిఁ బ్రవహింపఁ జేయుచుఁ బరమమోద

బాష్పధారాభిషిక్తుండు భవ్యయశుఁడుఁ

బులకితాంగుండు నగుచు నిమ్ములఁ దనర్చి.

టీకా:

పురము = నగరము; వెల్వడి = బయల్పడి; చని = వెళ్ళి; పుణ్య = పుణ్యవంతమైన; భూ =

భూమియైన; బదరికా = బదరికాశ్రమ సమీప; ఘన = గొప్ప; విశాలా = విశాల అనెడి; నదీ = నదిలో;

కలిత = ఉన్న; మంగళ = శుభకరములైన; శాంబుపూరంబులననున్ = నదీజలలో; రక్తిమై = ప్రీతిగా;

క్రంకి = స్నానముచేసి; కమనీయ = మనోహరమైన; పరిశుద్ధ = క్షాళనమైన; కరణుడు = ఇంద్రియములు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; పద్మాసనస్థుడు = పద్మాసనమునఉన్నవాడు; ఐ = అయ్యి; పవనుని = ప్రాణవాయువుని; బంధించి = బంధించి; నెలకొని = స్థిరుడై; ముకుళిత = మూసిన; నేత్రుడు = కన్నులు; అగుచున్ = అవుతూ; హరి = నారాయణుని; రూప = రూపము; వైభవ = వైభవములను; ధ్యానంబు = ధ్యానించుట; చేయుచున్ = చేస్తూ; భగవంతున్ = విష్ణుమూర్తి {భగవంతుడు - మహిమాన్వితుడు, విష్ణువు}; అచ్యుత = విష్ణుమూర్తి {అచ్యుతుడు - చ్యుతము (పతనము) లేనివాడు, విష్ణువు}; పద్మనేత్రున్ = విష్ణుమూర్తి {పద్మనేత్రుడు - కలువలు వంటి కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు}; అందున్ = ఎడల.

సతతంబున్ = ఎడతెగని; నిశ్చలమైన = నిశ్చలమైన; అట్టి = అటువంటి; భక్తిన్ = భక్తి; ప్రవహింపన్ = ప్రవహించునట్లు; చేయుచున్ = చేస్తూ; పరమ = అత్యంత; మోద = సంతోష; బాష్ప = ఆశ్రువుల; ధారా = ధారలచే; అభిషిక్తుండు = అభిషేకింపబడినవాడు; భవ్య = దివ్యమైన; యశుండు = కీర్తికలవాడు; పులకిత = పులకరించిన; అంగుండు = అవయవములు కల వాడు; అగుచున్ = అవుతూ; ఇమ్ములన్ = కుతూహలముతో; తనర్చి = అతిశయించి.

భావము:

(విరక్తుడైన ధ్రువుడు) తన నగరంనుండి బయలుదేరి పుణ్యభూమి అయిన బదరికాశ్రమం వెళ్ళి, అక్కడి విశాల అనే పేరు కలిగిన పవిత్ర నదిలోని నీటిలో ప్రీతితో స్నానం చేసి, శుచియై పద్మాసనం కల్పించుకొని, వాయువును బంధించి, కనులు మూసికొని, భగవంతుని రూపాన్ని ధ్యానించాడు. ఆ విశాలయశోధనుడు ఆనందబాష్పాలతో తడిసిపోతూ మేను పులకించగా అచంచలమైన భక్తితో అచ్యుతుడు, కమలనేత్రుడు అయిన భగవంతుని ఆరాధించాడు.

4-371-వ.

మఱియు; విగత క్లేశుండును, ముక్తలింగుండునునై, ధ్రువుండు తన్నుఁదా మఱిచి యుండు సమయంబున దశదిక్కుల నుద్యద్రాకానిశానాయకుండునుం బోలె వెలింగించుచు నాకాశంబున నుండి యొక్క విమానంబు చనుదేర నందు దేవశ్రేష్ఠులును, జతుర్భుజులును, రక్తాంబుజేక్షణులును, శ్యామవర్ణులును, గదాధరులును, సువాసులును, గిరీటహారాంగదకుండలధరులును, కౌమారవయస్కులును, నుత్తమశ్లోక కింకరులు నయిన వారల

నిద్దఱం గని; సంభ్రమంబున లేచి మధుసూదను నామంబులు సంస్కరించుచు వారల
 భగవత్కింకరులంగాఁ దలంచి దండప్రణామంబు లాచరించినం గృష్ణపాదారవింద
 విన్యస్తచిత్తుండుఁ, గృతాంజలియు, వినమితకంఠరుండు నైన ధ్రువునిం గనుంగొని
 పుష్కరనాభభక్తు లైన సునందనందులు ప్రీతియుక్తులై మందస్మిత లగుచు నిట్లనిరి.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; విగత = విడిచిన; క్లేశుండును = క్లేశములు (చిక్కులు) కలవాడు; ముక్త =
 తొలగిన; లింగుండును = లింగశరీరము కలవాడు; ఐ = అయ్య; ధ్రువుండు = ధ్రువుడు; తన్ను =
 తనను; తాన్ = తను; మఱచి = మరచిపోయి; ఉండు = ఉండెడి; సమయంబునన్ = సమయములో;
 దశ = పది (10); దిక్కులను = దిక్కులను (దశదిక్కులు - నాలుగు (4)దిక్కులు (1తూర్పు 2దక్షిణము
 3పడమర 4ఉత్తరము) నాలుగు (4) మూలలు (5ఈశాన్యము 6ఆగ్నేయము 7నైరృతి 8వాయవ్యము)
 9పైన 10 కింద); ఉద్యత్ = ఉదయించుచున్న; రాకా = పూర్ణిమ; నిశానాయకుండును = చంద్రుని
 (నిశానాయకుండు - నిశ (రాత్రి)కి నాయకుడు, చంద్రుడు); పోలెన్ = వలె; వెలిగించుచున్ =
 ప్రకాశవంతము చేయుచు; ఆకాశమున్ = ఆకాశము; నుండి = నుండి; ఒక్క = ఒకానొక;
 విమానంబున్ = విమానము; చనుదేరన్ = రాగా; అందున్ = దానిలో; దేవ = దేవతలలో; శ్రేష్టులును
 = గొప్పవారును; చతుః = నాలుగు (4); భుజులును = భుజములు కలవారును; రక్త = ఎఱ్ఱని; అంబుజ
 = పద్మముల వంటి; ఈక్షణులును = కన్నులు కలవారు; శ్యామ = నల్లని; వర్ణులున్ = రంగు
 కలవారు; గదా = గదను; ధరులును = ధరించినవారును; సువాసులును = మంచి వస్త్రములను
 ధరించినవారును; కిరీట = కిరీటము; హర = హరములు; అంగద = భుజకీర్తులు; కుండల =
 చెవికుండలములను; ధరులును = ధరించినవారు; కౌమార = కౌమార, కోడె; వయస్కులును =
 వయస్సు కలవారు; ఉత్తమశ్లోక = విష్ణుని (ఉత్తమ శ్లోకుడు - ఉత్తములచే శ్లోకుడు
 (కీర్తింపబడువాడు), విష్ణువు); కింకరులు = సేవకులు; అయిన = అయిన; వారలన్ = వారిని; ఇద్దఱన్
 = ఇద్దరిని; కని = చూసి; సంభ్రమంబునన్ = తొట్టుపాటుతో; లేచి = లేచి నిలబడి; మధుసూదనున్ =
 విష్ణుని (మధుసూదనుడు - మధు అనేడి రాక్షసుని సంహరించినవాడు, విష్ణువు, మధుసూదన -
 మధుం సూదయతి - నాశయతి, అసుర స్వభావ సంహారకత్వాత్, అసుర స్వభావమును నశింప
 చేయునది (ఆంధ్ర వాచస్పతము)); సంస్కరించుచున్ = చక్కగా కీర్తిస్తూ; వారలన్ = వారిని; భగవత్
 = విష్ణుమూర్తి యొక్క; కింకరులుంగా = సేవకులుగా; తలంచి = అనుకొని; దండప్రణామంబులు =

సాష్టాంగనమస్కారములు; ఆచరించినన్ = ఆచరించగా; కృష్ణ = నీలపు; పాద = పాదములు అనెడి;
 అరవింద = పద్మము లందు; వినృస్త = లగ్నముచేసిన; చిత్తుండున్ = చిత్తము కలవాడు; కృత =
 చేసిన; అంజలియున్ = నమస్కారము కలవాడు; వినమిత = వినయముతో వంగిన;
 కంధరుండును = మెడ కలవాడు; ఐన = అయిన; ధ్రువునిన్ = ధ్రువుని; కనుంగొని = చూసి;
 పుష్కరనాభ = విష్ణుమూర్తి {పుష్కరనాభు - పుష్కర (పద్మము) నాబిన కలవాడు, విష్ణువు}; భక్తులు
 = భక్తులు; ఐన = అయిన; సునంద = సునందుడును { విష్ణు పరిచరులు - సునందుడు, నందుడు,
 కుముదుడు మున్నగువారు}; నందులు = నందుడను; ప్రీతి = ప్రీతితో; యుక్తులు = కూడినవారు; ఐ =
 అయ్యి; మందస్మితులు = చిరునగవు కలవారు; అగుచున్ = అవుతూ; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి =
 పలికిరి.

భావము:

ఇంకా దుఃఖాన్ని విస్మరించి, శరీరాభిమానాన్ని విడిచి, తనను తాను మరచి ఉన్న సమయంలో
 పది దిక్కులను ప్రకాశింపజేస్తూ ఉదయించిన పున్నమ చంద్రుని వలె ఒక విమానం
 ఆకాశంనుండి వచ్చింది. అందులో దేవతాశ్రేష్ఠులు, చతుర్భుజులు, ఎఱ్ఱ తామరల వంటి కన్నులు
 కలవారు, నల్లని రంగు కలవారు, గదాధరులు, మంచి వలువలు ధరించినవారు, కౌమార
 వయస్సులో ఉన్నవారు, కిరీటాలు హారాలు భుజకీర్తులు చెవికుండలాలు ధరించినవారు అయిన
 విష్ణుసేవకులు ఇద్దరున్నారు. వారిని చూచి ధ్రువుడు తటాలున లేచి మనస్సులో విష్ణునామాన్ని
 స్మరిస్తూ వారిని విష్ణుకింకరులుగా భావించి దండప్రణామాలు చేసాడు. విష్ణు పాదపద్మాల యందు
 లగ్నం చేసిన మనస్సు కలవాడు, భక్తుడు అయిన ధ్రువుణ్ణి చూచి సునందుడు, నందుడు అనే ఆ
 ఇద్దరు విష్ణుసేవకులు ఆనందంతో చిరునవ్వు నవ్వుతూ ఇలా అన్నారు.

4-372-ఉ.

"ఓ నృప! నీకు భద్ర మగు; నొప్పగుచున్న మదీయవాక్యముల్
 వీనులయందుఁ జొన్నము; వివేకముతో నయిదేండ్లనాఁడు మే
 ధానిధివై యొనర్చిన యుధాత్త తపోవ్రతనిష్ఠచేతఁ దే
 జోనయశాలి యైన మధుసూదనుఁ దృప్తి వహింపఁ జేయవే!

టీకా:

ఓ = ఓ; నృప = రాజు; నీకున్ = నీకు; భద్రము = శుభము; అగున్ = అగును; ఒప్పు = చక్కటివి;
అగుచున్న = అవుతున్న; మదీయ = నా యొక్క; వాక్యముల్ = మాటలు; వీనుల = చెవుల; అందు =
లో; చొన్నుము = పెట్టుము; వివేకము = వివేకము {వివేకము - దేహాత్మాది బేధ జ్ఞానము కలిగి
యుండుట (ఆంధ్ర వాచస్పతము), యుక్తాయుక్త నిర్ణయ బుద్ధి (శబ్దార్థ చంద్రిక), యుక్తాయుక్త విచక్షణ
జ్ఞానము}; తోన్ = కలగి యుండి; అయిదు = అయిదు (5); ఏండ్ల = సంవత్సరముల వయస్సు; నాడు
= అప్పుడు; మేధా = బుద్ధి బలమునకు; నిధివి = స్థానము యైనవాడివి; ఐ = అయ్యి; ఒనర్చిన =
ఆచరించిన; ఉదాత్త = గొప్పదైన; తపస్ = తపస్సు; వ్రత = వ్రతముల; నిష్ఠ = నిష్ఠ; చేతన్ = చేత; తేజస్
= ప్రకాశము; నయ = నీతి; శాలి = కలవాడు; ఐన = అయిన; మధుసూదనున్ = విష్ణుమూర్తిని; తృప్తి =
సంతృప్తి; వహింపన్ = చెందునట్లు; చేయవే = చేయలేదా, కలిగించావు కదా.

భావము:

“రాజా! నీకు శుభం కలుగుగాక! మా హిత వాక్యాలను శ్రద్ధగా ఆలకించు. అయిదేండ్ల చిరుత
ప్రాయంలోనే నీవు ఎంతో గొప్ప తపస్సు చేసి భగవంతుడైన శ్రీహరికి సంతృప్తి కలిగించావు కదా!

4-373-ఆ.

అట్టి శార్ఙ్గపాణి యఖిల జగద్భర్త

దేవదేవుఁ డతుల దివ్యమూర్తి

మమ్ముఁ బనుప మేము మాధవపదమున

కర్థి నిన్నుఁ గొనుచు నరుగుటకును.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; శార్ఙ్గపాణి = విష్ణుమూర్తి {శార్ఙ్గ పాణి - శార్ఙ్గము యనెడి విల్లు ధరించినవాడు,
విష్ణువు}; అఖిలజగద్భర్త = విష్ణుమూర్తి {అఖిల జగద్భర్త - సమస్త జగత్తునకు భర్త (ప్రభువు), విష్ణువు};
దేవదేవుడు = విష్ణుమూర్తి {దేవ దేవుడు - దేవుళ్ళకే దేవుడు, విష్ణువు}; అతులదివ్యమూర్తి =
విష్ణుమూర్తి {అతుల దివ్యమూర్తి - అతుల (సాటిలేని) దివ్యమైన మూర్తి (స్వరూప మైనవాడు),

విష్ణువు); మమ్మున్ = మమ్మల్ని; పనుప = పంపగా; మేము = మేము; మాధవ = విష్ణు; పదమున్ = స్థానము; కున్ = కి; అర్థి = కోరి; నిన్నున్ = నిన్ను; కొనుచున్ = తీసుకొని; అరుగుట = వెళ్ళుట; కున్ = కు.

భావము:

అటువంటి శార్లపాణి, సర్వజగద్భర్త, దేవదేవుడు, దివ్యస్వరూపుడు అయిన హరి మమ్ము పంపించగా నిన్ను విష్ణుపదానికి తోడ్కొని పోవటానికై...

4-374-వ.

వచ్చితిమి; ఏ పదంబు నేని సూరిజనంబులు సర్వోత్తమం బని పొందుదురు; దేనిఁ జంద్ర దివాకర గ్రహ నక్షత్ర తారాగణంబులు ప్రదక్షిణంబుగాఁ దిరుగుచుండు; మఱియు నీదు పితరులచేతను నన్యులచేతను ననధిష్ఠితంబును, జగద్వంద్యంబును, నభక్తజనాతిదుర్జయంబును నయిన విష్ణుపదంబుం బొందుదువు రమ్మిదె విమానశ్రేష్ఠం; బుత్తమశ్లోకజన మౌళిమణియైన శ్రీహరి పుత్తెంచె; దీని నెక్క నర్హుండ" వనిన నురుక్రమ ప్రియుం డయిన ధ్రువుండు తన్మధుర వాక్యంబులు విని కృతాభిషేకుం డయి యచ్చటి మునులకుఁ బ్రణమిల్లి తదాశీర్వాదంబులు గైకొని, విమానంబునకుం బ్రదక్షిణార్చనంబులు గావించి హరిపార్షదులైన సునందనండులకు వందనం బాచరించి భగవద్రూపవిన్యస్త చక్షురంతః కరణాదికుం డగుచు విమానాధిరోహణంబు గావించుటకు హిరణ్మయ రూపంబు ధరియించె; నప్పుడు.

టీకా:

వచ్చితిమి = వచ్చాము; ఏ = ఏ; పదంబునేమి = స్థానము అయితే; సూరి = విద్వాంసులైన; జనంబులు = వారు; సర్వోత్తమంబు = అత్యుత్తమము; అని = అని; పొందుదురు = పొందుతారు; దేనిన్ = దేనిని; చంద్ర = చంద్రుడు; దివాకర = సూర్యుడు (దివాకరుడు - దివమునకు ఆకరుడు (చేయువాడు), సూర్యుడు); గ్రహ = గ్రహములు; నక్షత్ర = నక్షత్రములు; తారా = తారల యొక్క; గణంబులు = సమూహములు; ప్రదక్షిణంబుగా = కుడిచేతి వైపుగాచుట్టును; తిరుగుచున్ = తిరుగుతూ; ఉండున్ = ఉండును; మఱియున్ = ఇంకను; నీదు = నీ యొక్క; పితరుల = ముందటి తరము వారి; చేతను = చేత; అన్యుల = ఇతరుల; చేతను = చేత; అనధిష్ఠితంబును = చేరనిది,

అధిరోహించబడనిది; జగత్ = లోకముచేత; వంద్యంబును = నమస్కరింపబడునది; అభక్త = భక్తులు కాని వారు; జనా = వారికి; అతి = మిక్కిలి; దుర్జయంబునున్ = జయింపరానిది; అయిన = అయినట్టి; విష్ణు = విష్ణుని యొక్క; పదంబున్ = స్థానము; పొందుదువు = పొందుతావు; రమ్మ = రావలసినది; ఇదె = ఇదిగో; విమాన = విమానములలో; శ్రేష్ఠంబున్ = ఉత్తమమైనది; ఉత్తమ = ఉత్తములైన; శ్లోక = కీర్తింపబడు; జన = వారి; మౌళి = శిఖన ధరించు; మణి = మణివంటివాడు; ఐన = అయిన; శ్రీహరి = విష్ణుమూర్తి; పుత్తెంచెన్ = పంపించెను; దీనిన్ = దీనిన్; ఎక్కన్ = ఎక్కుటకు; అర్హుండవు = అర్హత కలవాడవు; అనినన్ = అనగా; ఉరుక్రమ = విష్ణునికి; ప్రియుండు = ఇష్టుడు; అయిన = అయిన; ధ్రువుండు = ధ్రువుడు; తత్ = ఆ; మధుర = మధురమైన; వాక్యంబులన్ = మాటలను; విని = విని; కృత = చేయబడిన; అభిషేకుండు = స్నానము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; అచ్చటి = అక్కడి; మునుల = మునుల; కున్ = కు; ప్రణమిల్లి = నమస్కరించి; తత్ = వారి; ఆశీర్వాదంబులున్ = ఆశీర్వాదములు; కైకొని = స్వీకరించి; విమానంబున్ = విమానమున; కున్ = కు; ప్రదక్షిణ = కుడిచేతి వైపుగా చుట్టూ తిరుగుట; అర్చనంబులు = పూజించుటలు; కావించి = చేసి; హరి = విష్ణుని; పార్షదులు = అనుచరులు {పార్షదులు - పార్శ్వమున (పక్కన) ఉండువారు, అనుచరులు}; ఐన = అయిన; సునంద = సునందుడు; నందుల = నందుల; కున్ = కు; వందనంబు = నమస్కరించుట; ఆచరించి = చేసి; భగవత్ = విష్ణుని యొక్క; రూప = రూపము యందు; విన్యస్త = ఉంచబడిన; చక్షున్ = కన్నులు; అంతఃకరణ = మనస్సు; ఆదికుండు = మొదలగునవి కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; విమాన = విమానమును; అధిరోహణంబున్ = ఎక్కుటను; కావించుట = చేయుట; కున్ = కు; హిరణ్మయ = బంగారంలాంటి; రూపంబున్ = రూపమును; ధరియించెన్ = ధరించెను; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

(నిన్ను విష్ణుపదానికి తోడ్కొని పోవటానికై) వచ్చాము. ఏ స్థానాన్ని పండితులు సర్వశ్రేష్ఠమని భావిస్తారో, దేనిని చంద్రుడు సూర్యుడు గ్రహాలు నక్షత్రాలు, తారాగణాలు ప్రదక్షిణ చేస్తూ ఉంటాయో, దేనిని నీ పితృదేవతలు పొందలేకపోయారో, ఏది జగద్వంద్యమో, దేనిని భక్తులు కానివారు పొందలేరో అటువంటి విష్ణుపదాన్ని నీవు పొందుతావు. రా! ఇదిగో ఈ గొప్ప విమానాన్ని దేవాదిదేవుడైన శ్రీహరి పంపించాడు. దీని నెక్కడానికి నీవు అర్హుడవు" అని విష్ణుకింకరులు చెప్పగా విష్ణుప్రియుడైన ధ్రువుడు వారి మధుర వాక్కులను విని సంతోషించి,

స్నానము చేసి, అక్కడి మునులకు నమస్కరించి, వారి ఆశీస్సులను పొంది, విమానానికి ప్రదక్షిణ చేసి పూజించి, హరి అనుచరులైన సునంద్ నందులకు వందనం చేసి కన్నులను మనస్సును విష్ణువునందే లగ్నం చేసినవాడై విమానాన్ని ఎక్కడానికి తేజోమయం రూపాన్ని ధరించాడు. అప్పుడు...

4-375-క.

సురదుందుభి పణ వానక

మురజాదులు మొరసె; విరుల ముసురు గురిసె; గి

న్నెర గంధర్వుల పాటలు

భరితములై చెలగె నపుడు భవ్యచరిత్రా!

టీకా:

సుర = దేవతల; దుందుభి = దుందుభులు, నగారాలు; పణవ = భేరి; ఆనక = డోళ్ళు; మురజ = మద్దెలలు; ఆదులు = మొదలగునవి; మొరసె = మోగినవి; విరుల = పూల; ముసురు = వాన; కురిసెన్ = కురిసినవి; కిన్నెర = కిన్నెరలు; గంధర్వుల = గంధర్వుల; పాటలు = పాటలు; భరితములు = నిండినవి; ఐ = అయ్యి; చెలగెన్ = చెలరేగెను; అపుడు = అప్పుడు; భవ్య = దివ్యమైన; చరిత్రా = నడవడిక కలవాడా.

భావము:

దేవతల నగారాలు, బేరీలు, డోళ్ళు, మద్దెలలు మొదలైనవి మ్రోగాయి. పూలవాన కురిసింది. దివ్యచరిత్ర కల విదురా! కిన్నెరుల, గంధర్వుల పాటలు చెలరేగాయి.

4-376-వ.

అట్టి సమయంబున ధ్రువుండు దుర్గమంబగు త్రివిష్టపంబునకు నేగువాఁ డగుచు "దీన యగు జననిం దిగనాడి యెట్లు వోవుదు?" నని చింతించు వానిం బార్షదు లవలోకించి యగ్రభాగంబున విమానారూఢ యై యేగుచున్న జననిం జూపిన సంతృప్తాంతరంగుం డగుచు.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; సమయంబునన్ = సమయములో; ధ్రువుండు = ధ్రువుడు; దుర్గమంబు = ప్రవేశించుటకు రానిది; అగు = అయిన; త్రివిష్టపంబున్ = స్వర్గము; కున్ = కు; ఏగు = వెళ్ళెడి; వాడు = వాడు; అగుచున్ = అవుతూ; దీన = దీనురాలు; అగు = అయిన; జననిన్ = తల్లిని; దిగనాడి = వదలివేసి; ఎట్లు = ఏ విధముగ; పోవుదును = వెళ్ళుదును; అని = అని; చింతించు = విచారించెడి; వానిన్ = వానిని; పార్షదులు = అనుచరులు; అవలోకించి = చూసి; అగ్ర = ముందు; భాగంబునన్ = ప్రక్క; విమాన = విమానమును; ఆరూఢ = ఎక్కినది; ఐ = అయ్యి; ఏగుచున్న = వెళ్తున్న; జననిన్ = తల్లిని; చూపినన్ = చూపించగా; సంతుష్ట = సంతోషించిన; అంతరంగుడు = మనస్సు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

అటువంటి సమయంలో ధ్రువుడు ప్రవేశించడానికి సాధ్యం కాని దేవలోకానికి పోతూ "దీనురాలైన కన్నతల్లిని విడిచి ఎలా వెళ్ళను?" అని విచారిస్తుండగా విష్ణుభటులు చూచి, తమ ముందు విమానమెక్కి పోతున్న అతని తల్లిని చూపించగా తృప్తి పడుతూ...

4-377-క.

జనని సునీతిని మును కనుఁ

గొని యవల విమాన మెక్కి గొనకొని విబుధుల్

దనమీదఁ బుష్పవర్షము

లనయముఁ గురియింప ధ్రువుఁడు హర్షముతోడన్.

టీకా:

జననిన్ = తల్లిని; సునీతిని = సునీతిని; మును = ముందు; కనుగొని = చూసి; అవల = తరవాత; విమానము = విమానము; ఎక్కి = ఎక్కి; కొనకొని = పూని; విబుధుల్ = దేవతలు; తన = తన; మీదన్ = పైన; పుష్ప = పూలు; వర్షముల్ = వానలు; అనయమున్ = అవశ్యము; కురియింపన్ = కురిపించగా; ధ్రువుడు = ధ్రువుడు; హర్షము = సంతోషము; తోడన్ = తోటి.

భావము:

తనకు ముందుగా వెళుతున్న తల్లియైన సునీతిని చూసి ధ్రువుడు విమానం ఎక్కి దేవతలు పూలవాన కురిపించగా సంతోషంతో...

4-378-క.

చనిచని వెస గ్రహమండల

మును దైలోక్యంబు సప్తమునిమండలమున్

ఘనుడు త్తరించి యవ్వలఁ

దనరెడు హరిపదము నొందెఁ దద్దయుఁ బ్రీతిన్.

టీకా:

చనిచని = వెళ్ళివెళ్ళి; వెసన్ = శ్రీఘ్రమే; గ్రహ = గ్రహము లుండెడి; మండలమును = మండలమును;
దైలోక్యంబున్ = ముల్లోకములను {ముల్లోకములు - 1భూలోకము 2భువర్లోకము 3సువర్లోకము};
సప్త = ఏడుగురు (7); ముని = ఋషి; మండలమునున్ = మండలమును; ఘనుడు = గొప్పవాడు;
ఉత్తరించి = దాటి; అవ్వలన్ = ఆపైన; తనరెడు = విలసిల్లెడు; హరి = విష్ణుని; పదమున్ =
స్థానమును; ఒందెన్ = పొందెను; తద్దయున్ = మిక్కిలి; ప్రీతిన్ = ప్రీతితో.

భావము:

వెళ్ళి వెళ్ళి ధ్రువుడు గ్రహమండలాన్ని, ముల్లోకాలను, సప్తర్షి మండలాన్ని దాటి ఆపైన ఉన్న విష్ణుపదాన్ని చేరుకున్నాడు.

4-379-వ.

అది మఱియు నిజకాంతిచేతం ద్రిలోకంబులం బ్రకాశింపంజేయుచు నిర్దయాగమ్యంబును
శాంతులు సమదర్శనులు శుద్ధులు సర్వ భూతానురంజనులు నచ్యుతభక్తబాంధవులు నయిన
భద్రాచారులకు సుగమ్యంబును నయి గంభీరవేగంబు ననిమిషంబు నగు జ్యోతిశ్చక్రంబు
సమాహితంబై గోగణంబు మేధి యందుం బోలె నెందుఁ బరిభ్రమించుచుండు నట్టి

యచ్యుతపదంబునుం బొంది, విష్ణుపరాయణుండైన ధ్రువుండు త్రిలోకచూడామణియై
యొప్పుచుండె; నప్పుడు భగవంతుండైన నారదుండు ధ్రువుని మహిమం గనుంగొని
ప్రచేతస్సత్తంబునందు వీణ వాయించుచు.

టీకా:

అది = అది; మఱియున్ = ఇంకను; నిజ = తన; కాంతి = వెలుగు; చేతన్ = చేత; త్రిలోకంబులన్ =
ముల్లోకములను; ప్రకాశింపన్ = ప్రకాశించునట్లు; చేయుచున్ = చేస్తూ; నిర్ణయ = దయ లేనివారికి;
అగమ్యంబునున్ = చొరానిది; శాంతులు = శాంతమైన నడవడిక కలవారు; సమదర్శనులు =
జీవుల యెడ సమదృష్టి కలవారు; శుద్ధులు = పరిశుద్ధమైన వర్తన కలవారు; సర్వ = సమస్తమైన;
భూత = జీవుల; అనురంజనులు = సంతోషము కలిగించెడివారు; అచ్యుత = విష్ణుని; భక్త = భక్తుల
యొక్క; బాంధవులును = బంధువులును; అయిన = అయినట్టి; భద్ర = శుభమైన; ఆచారుల =
ఆచారములు కలవారు; కున్ = కు; సు = సులభముగ; గమ్యంబును = ప్రవేశింప వీలగునది; అయి
= అయ్యి; గంభీర = అత్యధికమైన; వేగంబున = వేగమున; అనిమిషంబున్ = దివ్యమైనది; అగు =
అయిన; జ్యోతిశ్చక్రంబున్ = జ్యోతిశ్చక్రము {జ్యోతిశ్చక్రమ - గ్రహ నక్షత్ర తారకాదులు తిరిగెడు
చక్రము}; సమాహితంబున్ = కూడినది; ఐ = అయ్యి; గోగణంబున్ = పశువులు; మేధి = ఇరుసు;
అందున్ = అందు; పొలెన్ = వలె; ఎందున్ = ఎక్కడైతే; పరిభ్రమించుచున్ = తిరుగుతూ; ఉండున్ =
ఉండునో; అట్టి = అటువంటి; అచ్యుత = విష్ణు; పదంబున్ = స్థానమును; పొంది = పొంది; విష్ణు =
విష్ణువు యెడల; పరాయణుండున్ = లగ్నమైన మనసు కలవాడు; ఐన = అయిన; ధ్రువుండు =
ధ్రువుడు; త్రిలోక = ముల్లోకములకు; చూడామణి = శిరోరత్నము వంటివాడు; ఐ = అయ్యి; ఒప్పుచున్
= ఒప్పి; ఉండె = ఉండెను; అప్పుడు = అప్పుడు; భగవంతుడు = మహిమాన్వితుడు; ఐన = అయిన;
నారదుండు = నారదుడు; ధ్రువునిన్ = ధ్రువుని; మహిమన్ = మహాత్మ్యమును; కనుంగొని = చూసి;
ప్రచేతన్ = ప్రచేతస్సుల {ప్రచేతస్సులు - ప్ర (మిక్కిలి) చేతస్సులు (చైతన్యము కలవారు)}; సత్తంబున్ =
యాగము; అందున్ = అందు; వీణన్ = వీణను; వాయించుచు = వాయిస్తూ.

భావము:

ఆ విష్ణుపదం తన కాంతిచేత ముల్లోకాలను ప్రకాశింపజేస్తున్నది. నిర్ణయులకు పొందరానిది.
శాంతస్వభావులు, సర్వజీవుల పట్ల సమదృష్టి కలవారు, పవిత్రులు, భూతదయ కలవారు,

విష్ణుభక్తుల బంధువులైన సదాచారాలు కలవారు ఆ విష్ణుపదాన్ని సులభంగా పొందగలుగుతారు. కట్టుగుంజ చుట్టు పశువులు తిరిగే విధంగా జ్యోతిశ్చక్రం మహావేగంతో రెప్పపాటు కాలం కూడా ఆగకుండా దాని చుట్టూ తిరుగుతూ ఉంటుంది. అటువంటి విష్ణుపదాన్ని పొంది విష్ణుభక్తుడైన ధ్రువుడు ముల్లోకాలకు చూడామణియై విలిసిల్లుతూ ఉన్నాడు. అప్పుడు పూజ్యుడైన నారదుడు ధ్రువుని మాహాత్మ్యాన్ని చూచి ప్రచేతసుల యాగంలో వీణ వాయిస్తూ...

4-380-సీ.

"పతియె దైవంబుగా భావంబులోపలఁ-

దలఁచు సునీతినందను తపః ప్ర

భావము క్రియ ధర్మభవ్య నిష్ఠలఁ బొందఁ-

జాలరు బ్రహ్మార్థి జనము లనిన

క్షత్రియకులు నెన్నఁగా నేల? యెవ్వఁడు-

పంచసంవత్సర ప్రాయమునను

సురుచి దురుక్త్యగ్గ శరభిన్న హృదయుఁడై-

మద్వాక్యహిత బోధమతిఁ దనర్చి

4-380.1-తే.

వనమునకు నేగి హరిభక్తి వశత నొంది

యజితుఁ డగు హరిఁ తన వశుఁడై చరింపఁ

జేసి వెసఁ దత్పదంబును జెందె, నట్టి

హరిపదంబును బొంద నెవ్వరికిఁ దరము?"

టీకా:

పతియె = భర్త; దైవంబు = దేవుడు; కాన్ = అగనట్లు; భావంబున్ = మనసు; లోపలన్ = లో; తలచు = అనుకొనెడి; సునీతి = సునీతి యొక్క; నందను = పుత్రుని; తపః = తపస్సు; ప్రభావము = ప్రభావము; క్రియన్ = వలె; ధర్మ = ధర్మబద్ధమైన; భవ్య = దివ్యమైన; నిష్ఠలన్ = నిష్ఠలను; పొందన్ = పొందుటకు; చాలరు = సమర్థులుకారు; బ్రహ్మార్థి = బ్రహ్మముపిలు అయిన; జనములున్ = వారు;

అనినన్ = అనగాఇంక; క్షత్రియకులున్ = క్షత్రియ వంశములలో పుట్టినవారిని; ఎన్నగాన్ = ఎంచుట; ఎందులకు = ఎందులకు; ఎవ్వడు = ఎవడైతే; పంచ = ఐదు (5); సంవత్సర = ఏండ్ల; ప్రాయమునను = వయసులో; సురుచి = సురుచి యొక్క; దురుక్త = తిట్లను; ఉగ్ర = భయంకరమైన; శర = బాణములచే; భిన్న = బద్ధలైన; హృదయుడు = హృదయముకలవాడు; ఐ = అయ్యి; మత్ = నా యొక్క; వాక్య = మాటలను; హిత = హితమును; మతిన్ = మనసులో; తనర్చి = అతిశయించి. వనమున = అడవి; కున్ = కి; వెళ్ళి = వెళ్ళి; హరి = విష్ణుని; భక్తిన్ = భక్తికి; వశతన్ = వివశత్వమును; ఒంది = పొంది; అజితుడు = ఓడింపరానివాడు; హరి = హరి; తన = తనకి; వశుడు = వశమై; చరింపన్ = వర్తించుట; చేసి = వలన; వెసన్ = శ్రీస్తుమే; తత్ = అతని; పదంబున్ = లోకమును; చెందెన్ = పొందెను; అట్టి = అటువంటి; హరి = విష్ణుని; పదంబున్ = లోకమును; పొందన్ = పొందుట; ఎవ్వరికిని = ఎవరికి; తరము = సాధ్యము.

భావము:

"పతివ్రత అయిన సునీతి కొడుకు ధ్రువుడు తపస్సు చేసి సాధించిన మహాఫలాన్ని బ్రహ్మార్షులు కూడా పొందలేరంటే ఇక క్షత్రియుల మాట చెప్పేదేముంది? అతడు ఐదేండ్ల వయస్సులో సవతితల్లి సురుచి పలికిన దుర్వాక్కులు అనే బాణాలు మనస్సుకు నొప్పింపగా నా ఉపదేశాన్ని పాటించి అడవికి పోయి భక్తిపారవశ్యంతో మెప్పించరాని శ్రీహరిని మెప్పించి విష్ణుపదాన్ని పొందాడు. ఆ విధంగా విష్ణుపదాన్ని సాధించడం ఎవరి తరమౌతుంది?"

4-381-క.

అని పాడె"ననుచు విదురున

క్షనఘుఁడు మైత్రేయుఁ డనియె నంచిత భక్తిన్

వినుతోద్దామయశస్కుం

డనఁగల యా ధ్రువుని చరిత మార్యస్తుత్యా!

టీకా:

అని = అని; పాడెన్ = పాడెను; అనుచున్ = అంటూ; విదురున్ = విదురుని; కిన్ = కి; అనఘుడు = పుణ్యుడు; మైత్రేయుడు = మైత్రేయుడు; అనియెన్ = పలికెను; అంచిత = చక్కటి; భక్తిన్ = భక్తితో;

వినుత = స్తుతింపబడుట; ఉద్దామ = అతిశయించిన; యశస్కుండు = కీర్తి కలవాడు; అనన్ = అనుటకు; కల = తగిన; ఆ = ఆ; ధ్రువునిన్ = ధ్రువుని; చరితము = కథ; ఆర్యస్తుత్యా = గొప్పవారిచే కీర్తింపబడువాడ.

భావము:

ఇలా అంటూ విదురుడికి పుణ్యాత్ముడు అయిన మైత్రేయుడు గొప్ప కీర్తి కలవాడు అనదగిన ధ్రువుని వృత్తాంతం కీర్తించాడు మహానుభావ!

4-382-సీ.

మహితసత్పురుష సమ్మతమును ధన్యంబు-

స్వర్గప్రదంబు యశస్కరంబు

నాయుష్కరంబుఁ బుణ్యప్రదాయకమును-

మంగళకర మఘమ్మర్షణంబు

సౌమనస్యముఁ బ్రశంసాయోగ్యమును బాప-

హరమును ధ్రువపదప్రాపకంబు

నై యొప్పు నీ యుపాఖ్యానంబుఁ దగ నీకు-

నెఱిగించితిని; దీని నెవ్వడేని

4-382.1-తే.

తివుట శ్రద్ధాగరిష్ఠుడై తీర్థపాద

చరణ సరసీరుహద్వయాశ్రయుఁడు నైన

భవ్యచరితు దినాంత ప్రభాతవేళ

లను సినీవాలి పూర్ణిమ లందు మఱియు.

టీకా:

మహిత = గొప్ప; సత్ = మంచి; పురుష = పురుషుల; సమ్మతమును = అంగీకారము; ధన్యంబున్ = ధన్యమైనది; స్వర్గ = స్వర్గలోక ప్రాప్తిని; ప్రదంబున్ = ఇచ్చునది; యశస్కరంబున్ = కీర్తిని

కలుగజేయునది; ఆయుష్కరంబున్ = జీవితకాలమునుపెంచునది; పుణ్యప్రదాయకమును =
 పుణ్యమునుకలిగించెడిది; = మంగళకరము = శుభకరము; అఘ = పాపములను; మర్షణము =
 హరించునది; సౌమనస్యము = మంచిమనసుకలిగియుండుట; ప్రశంసా = కీర్తించుటకు;
 యోగ్యమును = తగినదియిను; పాప = పాపములను; హరమును = హరించుచున్నది; ధ్రువ =
 ధ్రువుని; పద = స్థానమును; ప్రాపకంబున్ = లభించునదియును; ఐ = అయ్యి; ఒప్పు = ఒప్పెడి; ఈ =
 ఈ; ఉపాఖ్యానంబున్ = ఉపాఖ్యానమున్; తగ = చక్కగ; నీకున్ = నీకు; ఎఱిగించితిని = తెలిపితిని;
 దీనిన్ = దీన్ని; ఎవ్వడు = ఎవరు; ఏనిన్ = అయినను.

తివుటన్ = కోరి; శ్రద్ధా = శ్రద్ధ; గరిష్టుడు = ఎక్కువగా కలవాడు; ఐ = అయ్యి; తీర్థపాద = విష్ణుమూర్తి
 యొక్క తీర్థపాదుడు - పుణ్యతీర్థమునకు స్థానమైన పాదములు కలవాడు, విష్ణువు; చరణ =
 పాదములు అనెడి; సరసీరుహ = పద్మముల; ద్వయ = జంటను; ఆశ్రయండు = ఆశ్రయించినవాడు;
 ఐన = అయిన; భవ్య = దివ్యమైన; చరితున్ = వర్తనకలవానిని; దినాంత = సాయంకాలము; ప్రభాత
 = ఉదయపు; వేళలను = సమయములందు; సినీవాలీ = చంద్రకళకానవచ్చెడి అమావాస్య;
 పూర్ణిమల = పౌర్ణమిల; అందున్ = లో; మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

(ధ్రువుని చరిత్ర) సజ్జన సమ్మతం, ధన్యం, స్వర్గప్రదం, కీర్తికరం, ఆయుష్కరం, పుణ్యప్రద, శుభకరం,
 పాపహరం, సుజనత్వప్రదం, ప్రశంసాయోగ్యం, ధ్రువపదాన్ని కలిగించేది అయిన ధ్రువోపాఖ్యానాన్ని
 నీకు చెప్పాను. ఎవరైనా దీనిని కోరికతో, శ్రద్ధతో పుణ్యతీర్థాలకు స్థానమైన విష్ణుపాదాలను
 ఆశ్రయించి, ఉదయ సాయంకాలాలందు, సినీవాలి పూర్ణిమలందు, ఇంకా...

4-383-తే.

ద్వాదశినిఁ బద్మ బాంధవ వాసరమున

శ్రవణ నక్షత్రమున దినక్షయమునందుఁ

బరఁగ సంక్రమణవ్యతీపాత లందు

సభల భక్తిని వినునట్టి సజ్జనులకు.

::

టీకా:

ద్వాదశినిన్ = చంద్రమానములో ద్వాదశి నాడు; పద్మబాంధవవాసరమునన్ = సూర్యమాన
దినము; శ్రవణ = శ్రవణము; నక్షత్రమున = నక్షత్రము నాడు; దినక్షయము = ఒక దినమున మూడు
తిథుల కలుగుట, సాయంకాలం లేదా మాపు; అందున్ = సమయ మందు; పరగన్ = ప్రసిద్ధమగు;
సంక్రమణ = సంక్రమణ దినములు (సంక్రమణము - సూర్యుడు ఒకరాశినుండి మరియొక రాశికి
మారుట, ఉదా. మకరసంక్రమణము); వ్యతీపాతలు = సోమవారము పున్నమిల కూడిక
(సూర్యారాయాంధ్ర), అమావాస్య రవివారముల కూడిక (సం. వాచ); అందున్ = లోను; సభలన్ =
సభలలోను; భక్తిన్ = భక్తితో; వినున్ = వినెడి; అట్టి = అటువంటి; సత్ = మంచి; జనుల్ = వారి; కున్
= కి.

భావము:

ద్వాదశినాడు, శ్రవణనక్షత్రంనాడు, దినక్షయము (ఒక అహోరాత్రమున మూడు తిథులు వచ్చిన
దినము), మకర సంక్రమణాది సంక్రమణకాలంలో, వ్యతీపాతములలో (పూర్ణిమ తిథితో కూడిన
సోమవారం లేదా అమావాస్యతో కూడిన ఆదివారం), సభలలో భక్తిశ్రద్ధలతో వినే సజ్జనులకు...

4-384-వ.

క్లేశనాశనంబును మహాప్రకాశంబును నైన భగవద్భక్తియు శీలాది గుణంబులును గలుగు;
మఱియుఁ దేజఃకామునకుఁ దేజంబును, మనః కామునకు మనంబును, నిష్కామునకుఁ
దత్తవిజ్ఞానంబును గలుగు; దీని వినిపించువారికి దేవతానుగ్రహంబు గలుగు: నిట్టి
యుపాఖ్యానంబు నీ కెఱింగించింతి" నని మైత్రేయుండు విదురునకుఁ జెప్పిన క్రమంబున
శుకయోగి పరీక్షితున కెఱింగించిన తెఱంగున సూతుండు శౌనకాదులకు వినిపించి వెండియు
నిట్లనియె "నట్లు చెప్పిన మైత్రేయునిం గని విదురుం డిట్లనియె.

టీకా:

క్లేశ = క్లేశములు, చీకాకులు; నాశనంబును = నాశన మగుట; మహా = గొప్ప; ప్రకాశంబునున్ =
ప్రకాశవంతము; ఐన = అయిన; భగవత్ = భగవంతుని యెడ; భక్తియున్ = భక్తి; శీల = శీలము,

మంచి నడవడిక; ఆది = మొదలగు; గుణంబులును = గుణములును; మఱియున్ = ఇంకను; తేజస్ = తేజస్సును; కామున్ = కోరెడివాని; కున్ = కి; తేజంబును = తేజస్సును; మనః = మానసిక శక్తిని; కామున్ = కోరెడివాని; కున్ = కి; మనంబును = మానసిక శక్తిని; నిష్కామున్ = విరాగుని; కున్ = కి; తత్త్వ = తత్త్వ; విజ్ఞానంబును = విజ్ఞానమును; కలుగున్ = కలుగును; దీనిన్ = దీనిని; వినిపించు = వినపించెడి; వారి = వారి; కిన్ = కి; దేవతా = దైవ; అనుగ్రహంబున్ = కరుణ; కలుగున్ = కలుగును; ఇట్టి = ఇటువంటి; ఉపాఖ్యానంబున్ = ఉపాఖ్యానమును {ఉపాఖ్యానము - ఇతిహాసము, ఒక కథాకథనమున వచ్చెడి మరియొక కథ}; నీ = నీ; కున్ = కి; ఎఱిగించితిని = తెలిపితిని; అని = అని; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; విదురున్ = విదురుని; కున్ = కి; చెప్పినన్ = చెప్పినట్టి; క్రమంబు = విధముగ; శుక = శుకుడు అనెడి; యోగి = యోగి; పరీక్షితున్ = పరీక్షితుని; కిన్ = కి; ఎఱిగించిన = తెలిపిన; తెఱంగునన్ = విధముగ; సూతుండు = సూతుడు; శౌనక = శౌనకుడు; ఆదులు = మొదలగు వారి; కున్ = కి; వినిపించి = చెప్పి; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; అట్లు = అలా; చెప్పినన్ = చెప్పినట్టి; మైత్రేయునిన్ = మైత్రేయుని; కని = చూసి; విదురుండు = విదురుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

క్లేశాలు నాశనం అవుతాయి,, ప్రకాశవంతం అయిన భగవద్భక్తి, మంచి శీలం అలవడుతాయి. తేజస్సు కోరేవానికి తేజస్సు, మానసిక శక్తిని కోరేవానికి మానసిక శక్తిని, కోరికలు లేనివానికి తత్త్వజ్ఞానం కలుగుతాయి. ఈ కథను వినిపించేవారికి దేవుని అనుగ్రహం లభిస్తుంది. ఇటువంటి ధ్రువోపాఖ్యానాన్ని నీకు వినిపించాను" అని మైత్రేయుడు విదురునికి వినిపించాడని శుకమహర్షి పరీక్షిత్తు మహారాజుకు తెలిపిన విధానాన్ని సూతుడు శౌనకాది మునులకు చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నాడు. "ఆ విధంగా చెప్పిన మైత్రేయుని చూచి విదురుడు ఇలా అన్నాడు.

4-385-నీ.

"అనఘాత్మ! నారదమునిపతి ధ్రువ చరి-

త్తము ప్రచేతసుల సత్త్వంబునందు

నర్థిమై గీర్తించె నంటి; ప్రచేతసు-

లన నెవ్వ రెవ్వరి తనయు? లెట్టి

వంశజుల్? సత్త మె వ్వల నను జేసి? ర-

ధ్వరమందు నిజకుల ధర్మశీలు

రగు ప్రచేతసులచే యజియింపఁగాఁ బడె-

యజ్ఞపురుషుఁ డెట్లు లఱచ్యతాంఘ్రి

4-385.1-తే.

భక్తియుక్తుఁడు విదిత సద్భాగవతుఁడు

దివిరి హరిపాదసేవా విధిప్రయుక్త

దేవదర్శనుఁ డగు నట్టి దివ్యయోగి

నారదుం డెట్లు గొనియాడె శౌరికథలు?

టీకా:

అనఘాత్మ = పుణ్యాత్ముడా; నారద = నారదుడు అనెడి; ముని = మునుల; పతి = నాయకుడు; ధ్రువ = ధ్రువుని; చరిత్రమున్ = చరిత్రను; ప్రచేతసుల = ప్రచేతసుల; సత్తంబున్ = సత్తము; అందున్ = లో; అర్థిన్ = కోరి; కీర్తించెన్ = కీర్తించెను; అంటి = అన్నావు; ప్రచేతసులు = ప్రచేతసులు {ప్రచేతసులు - ప్ర (గొప్ప) చేతస్సు (చైతన్యము) కలవారు}; అనన్ = అనగా; ఎవ్వరు = ఎవరు; ఎవ్వరి = ఎవరి; తనయులు = పుత్రులు; ఎట్టి = ఎటువంటి; వంశజుల్ = వంశమువారు; సత్తమున్ = యాగమును; ఎవ్వలననున్ = ఎందులకు; చేసిరి = చేసితిరి; అధ్వరము = యజ్ఞము; అందున్ = లో; నిజ = తమ; కుల = వంశము యొక్క; ధర్మ = ధర్మమున; శీలురు = మంచినడవడికగలవారు; అగు = అయిన; ప్రచేతసుల్ = ప్రచేతసుల; చే = చేత; యజియింపఁబడెన్ = అర్చింపబడిన; యజ్ఞపురుషుడు = యజ్ఞపురుషుడు; ఎట్టులన్ = ఏవిధముగ; అచ్యుత = హరి {అచ్యుతుడు - చ్యుతము (పతనము) లేనివాడు, విష్ణువు}; అంఘ్రి = పాదముల.

భక్తి = భక్తితో; యుక్తుడు = కూడినవాడు; విదిత = ప్రసిద్ధమగు; సత్ = మంచి; భాగవతుడు = భాగవత ధర్మానుయాయు; తివిరి = పూని; హరి = విష్ణుని; పాద = పాదములను; సేవా = సేవించెడి; విధి = విధానమున; ప్రయుక్త = ప్రయోగించిన; దేవ = దివ్యమైన; దర్శనుడు = తెలివికలవాడు; అగు = అయిన; అట్టి = అటువంటి; దివ్య = దివ్యమైన; యోగి = యోగి; నారదుండు = నారదుడు; ఎట్లు = ఏవిధముగ; కొనియాడెన్ = కీర్తించెను; శౌరి = విష్ణు; కథలు = కథలు.

భావము:

“పుణ్యాత్మా! నారద మునీంద్రుడు ధ్రువుని చరిత్రను ప్రచేతనులు చేస్తున్న యాగంలో
కుతూహలంతో గానం చేశాడని చెప్పావు. ప్రచేతనులు అంటే ఎవరు? ఎవరి కుమారులు? ఏ
వంశానికి చెందినవాళ్ళు? ఎక్కడ ఎక్కడ యజ్ఞం చేశారు? స్వధర్మ శీలురైన ప్రచేతనులు
యజ్ఞపురుషుడైన శ్రీహరిని ఏ విధంగా అర్చించారు? విష్ణు పాదపద్మాలపై భక్తి కలవాడు, ప్రసిద్ధ
భాగవతోత్తముడు, శ్రీహరిని సేవించే విధానం తెలిసినవాడు, దేవర్షి అయిన నారదుడు
విష్ణుకథలను ఎలా కీర్తించాడు?

4-386-క.

నా శ్రీపు డెటిగింపుము సు

శ్లోకుని చరితామృతంబు శ్రోత్రాంజలులం

పైకొని జుట్టియుఁ దనివిం

కైకొనకున్నది మనంబు కరుణోపేతా!”

టీకా:

నాకున్ = నాకు; ఇప్పుడున్ = ఇప్పుడు; ఎటిగింపుము = తెలుపుము; సుశ్లోకుని = నారాయణుని
(సుశ్లోకుడు - మంచిగ కీర్తింపబడువాడు, విష్ణువు); చరితా = వర్తనములు అనెడి; అమృతంబున్ =
అమృతమును; శ్రోత్రా = చెవులు అనెడి; అంజలులన్ = దోషిళ్ళతో; పైకొని = మీటి, మిక్కిలి;
జుట్టియున్ = జుట్టినప్పటికిని (జుట్టుట - జర్ అని శబ్దము తో పీల్చుకొనుచు ఇష్టముతోకూడిన
ఆత్రుత కలిగి తినుట); తనివి = తృప్తి; కైకొనకున్నది = పొందకున్నది; మనంబున్ = మనసు; కరుణన్
= దయతో; ఉపేత = కూడినవాడ.

భావము:

నాకు ఇప్పుడు వినిపించు. కరుణాత్మా! కీర్తనీయుడైన విష్ణు కథామృతాన్ని చెవులనబడే దోషిళ్ళతో
ఎంత జుట్టుకొని గ్రోలినా తృప్తి కలుగడం లేదు.

4-387-క.

అని యడిగిన విదురునిఁ గనుఁ

గొని మైత్రేయుండు పలికె "గొనకొని ధ్రువుఁడున్

వనమునకుఁ జనిన నాతని

తనయుం డగు నుత్కళుండు దళితాఘుండై.

టీకా:

అని = అని; అడిగిన = అడుగగా; విదురునిన్ = విదురుని; కనుగొని = చూసి; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; పలికెన్ = పలికెను; కొనకొని = పూని; ధ్రువుడున్ = ధ్రువుడు; వనమున్ = అడవి; కున్ = కి; చనినన్ = వెళ్ళగ; అతని = అతని; తనయుండు = పుత్రుడు; ఉత్కళుండు = ఉత్కళుడు; దళిత = పోగొట్టబడిన; అఘుండు = పాపములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

అని ప్రశ్నించిన విదురుని చూచి మైత్రేయుడు ఇలా అన్నాడు. "ధ్రువుడు తపోవనానికి వెళ్ళగా అతని కుమారుడు ఉత్కళుడు నిష్కళంకుడై...

4-388-సీ.

చతురుఁ డాజన్మ ప్రశాంతుండు నిస్సంగుఁ-

డును సమదర్శనుండును ఘనుండు

నై యాత్మయందు లోకావళి, లోకంబు-

లందు నాత్మను జూచు చనఘమైన

యనుపమయోగక్రియా పావకాదర్థ-

క్రమ మలాశయ క్షలనఁ బేర్చి

జడుని కైవడిఁ జీఁకు చందంబునను మూఢు-

పగిది నున్మత్తుని భ్రంగిఁ జెవిటి

4-388.1-తే.

వడుపునను గానబడుచు సర్వజ్ఞుడై ప్ర
శాంతకీల హుతాశను సరణిఁ బొల్చి
సతత శాంతంబు నంచిత జ్ఞానమయము
నైన బ్రహ్మస్వరూపంబు నాత్మఁ దలచి.

టీకా:

చతురుడు = నేర్పరుడు; ఆజన్మ = జన్మించినప్పటినుండి; ప్రశాంతుండు = ప్రశాంతమైన
మనసుకలవాడు; నిస్సంగుడును = సంగములేనివాడు; సమ = సమత్వముతోకూడిన;
దర్శనుండును = బుద్ధికలవాడు; ఘనుండున్ = గొప్పవాడు; ఐ = అయ్యి; ఆత్మ = మనసు; అందున్
= లో; లోక = లోకులు; ఆవళిన్ = సమూహమందరిని; లోకంబుల్ = లోకుల; అందున్ = లో;
ఆత్మనున్ = తనను; చూచుచున్ = చూస్తూ; అనఘము = పుణ్యము; ఐన = అయిన; అనుపమ =
సాటిలేని; యోగక్రియా = యోగక్రియలు అనేడి; పావక = అగ్ని చే; ఆదగ్ధ = మిక్కిలికాలిపోయిన; కర్మ
= కర్మల; మల = మలములైన; ఆశయ = సంకల్పముల; కలనన్ = కలుగుటచే; పేర్చి = అతిశయించి;
జడుని = జడుని; కైవడిన్ = వలె; చీకు = గుడ్డివాని; చందంబుననున్ = వలె; మూఢు = మూఢుని;
పగిదిన్ = వలె; ఉన్మత్తుని = పిచ్చివాని; భంగిన్ = వలె; చెవిటి = చెవిడివాని.
వడుపుననున్ = వలె; కానబడుచు = కనబడుతూ; సర్వజ్ఞుడు = అన్నీతెలిసినవాడు; ఐ = అయ్యి;
ప్రశాంతకీలహుతాశను = నివృరుగప్పిననిప్పు (ప్రశాంతకీలహుతాశను - ప్రశాంత (చల్లారిన) కీలన్
(మంటలు) కల హుతాశను (అగ్ని), నివృరుగప్పిననిప్పు); సరణిన్ = వలె; పొల్చి = అతిశయించి; సతత
= ఎల్లప్పుడును; శాంతంబునన్ = శాంతమునందు; అంచిత = చక్కటి; జ్ఞాన = జ్ఞానముతో;
మయమున్ = నిండినది; ఐన = అయిన; బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మ; స్వరూపంబున్ = స్వరూపమును;
ఆత్మన్ = మనసులో; తలచి = తలచి.

భావము:

(ఉత్కలుడు) చతురుడు, ఆజన్మ శాంతమూర్తి, నిస్సంగుడు, సమదర్శనుడు అయి తనలో లోకాలను,
లోకాలలో తనను దర్శిస్తూ, యోగాభ్యాసం అనే అగ్నిలో కర్మ వాసనలను దగ్ధం చేసి, జడుని వలె,
గుడ్డివాని వలె, మూగవాని వలె, పిచ్చివాని వలె, చెవిటివాని వలె కనిపిస్తూ సర్వజ్ఞుడై కూడ నివృరు

గప్పిన నిప్పు వలె ఉండి శాంతమూ, జ్ఞానమయమూ అయిన బ్రహ్మస్వరూపాన్ని మనస్సులో
భావించి...

4-389-క.

తనకంటే నితర మొక టెఱు

గని కతమున సార్వభౌమకశ్రీ బొందన్

మనమున గోరక యుండుట

గని కులవృద్ధులును మంత్రగణములు నంతన్.

టీకా:

తన = తన; కంటేన్ = కంటే; ఇతరమున్ = వేరైనది; ఒకటిన్ = ఏమియును; ఎఱుగని = తెలియని;
కతమునన్ = కారణముచేత; సార్వభౌమక = సార్వభౌమత్వము; శ్రీ = సంపదను; పొందన్ =
పొందుటకు; మనమునన్ = మనసులో; కోరక = కోరుకొనకుండగ; ఉండుట = ఉండుట; కని =
చూసి; కుల = వంశము నందలి; వృద్ధులును = పెద్దవారు; మంత్ర = మంత్రుల; గణములున్ =
సమూహములు; అంతన్ = అంతట.

భావము:

తనకంటే ఇతర పదార్థాన్ని ఎరుగక సార్వభౌమ పదాన్ని కోరకపోవడంతో కులవృద్ధులు,
మంత్రులు...

4-390-వ.

అతని నున్నట్టునింగా దెలిసి తదనుజం డైన వత్సరునికి బట్టంబు గట్టిరి; ఆ వత్సరునికి సర్వర్థి
యను భార్య యందు బుష్పార్థుండును, జంద్రకేతుండును, నిషుండును, నూర్జుండును, వసువును,
జయుండును నన నార్వురు తనయులు గలిగిరి; అందు బుష్పార్థుం డనువానికి బ్రభయు
దోషయు నను నిద్దఱు భార్య లైరి; అందు బ్రభ యనుదానికి బ్రాతర్మధ్యందిన సాయంబు లను
సుతత్రయంబును, దోష యను దానికి బ్రదోష నిశేధ వృష్టు లనువారు ముగ్గురును బుట్టిరి;
అందు వృష్టుం డనువానికి బుష్కరిణి యను పత్ని యందు సర్వతేజం డను సుతుండు పుట్టి;

వానికి నాకూతి యను మహిషి వలనఁ జక్షుస్సంజ్ఞం డయిన మనువు జనియించె; వానికి నడ్వల యను భార్య యందుఁ బురువును, గుత్తుండును, ద్రితుండును, ద్యుమ్నుండును, సత్యవంతుండును, ఋతుండును, వ్రతుండును, నగ్నిష్ఠోముండును, నతిరాత్రుండును, సుద్యుమ్నుండును, శిబియును, నుల్ముకుండును నను పన్నిధలు తనయులు గలిగిరి; అందు నుల్ముకునికిఁ బుష్కరిణి యనుదాని వలన నంగుండును, సుమనసుండును, ఖ్యాతియుఁ, గ్రతువును, నంగిరసుండును, గయుండును నను నార్వురు గొడుకులు పుట్టిరి; అందు నంగునికి సునీధ యను ధర్మపత్నివలన వేనుం డను పుత్రుం డుదయించిన.

టీకా:

అతనిన్ = అతనిని; ఉన్మత్తుని = పిచ్చివానిగ; తెలిసి = తెలుసుకొని; తత్ = అతని; అనుజండు = సోదరుడు; ఐన = అయిన; వత్సరుని = వత్సరుని; కిన్ = కి; పట్టంబున్ = పదవీకృతుని; కట్టిరి = చేసిరి; ఆ = ఆ; వత్సరుని = వత్సరుని; కిన్ = కి; సర్వర్థి = సర్వర్థి {సర్వర్థి - సమస్తమైన ప్రయోజనములు}; అను = అనెడి; భార్య = పత్ని; అందున్ = అందు; పుష్పార్థుండును = పుష్పార్థుడు {పుష్పార్థుడు - పుష్పముల అర్థుడు (సముద్రమైనవాడు)}; చంద్రకేతుండును = చంద్రకేతుడు {చంద్రకేతువు - చంద్రుని గుర్తుకల జండాకలవాడు}; ఇషుండును = ఇషుడు {ఇషుడు - ఇష (బాణము) కలవాడు}; ఊర్జుండును = ఊర్జుడు {ఊర్జుడు - ఊర్జ (ఉత్సాహము) కలవాడు, కార్తీకమాసము}; వసువును = వసువును {వసువు - సంపద కలవాడు}; జయుండు = జయుడు {జయుడు - జయము కలవాడు}; అనన్ = అనెడి; ఆర్వురు = ఆరుగురు (6); తనయులున్ = పుత్రులు; కలిగిరి = పుట్టిరి; అందున్ = వారిలో; పుష్పార్థుండు = పుష్పార్థుడు; అను = అనెడి; వాడు = వాడు; కిన్ = కి; ప్రభయున్ = ప్రభ; దోషయున్ = దోష; అను = అనెడి; ఇద్దలు = ఇద్దరు (2); భార్యలు = భార్యలు; ఐరి = కలరు; అందున్ = వారిలో; ప్రభ = ప్రభ {ప్రభ - వెలుగు, పగలు}; అను = అనెడి; దాని = ఆమె; కిన్ = కి; ప్రాతః = ప్రాతః {ప్రాతః - ఉదయము}; మధ్యందిన = మధ్యాహ్న {మధ్యాహ్న - మధ్యాహ్నము}; సాయంబులు = సాయము {సాయము - సాయంత్రము}; అను = అనెడి; సుత = పుత్రుల; త్రయంబునున్ = ముగ్గురు (3); దోష = దోష {దోష - రాత్రి}; అను = అనెడి; దాని = ఆమె; కిన్ = కి; ప్రదోష = ప్రదోష {ప్రదోష - సూర్యాస్తమయము తరువాతి కాలము. మునిమాపు}; నిశీధ = నిశీధ {నిశీధ - అర్ధరాత్రి కాలము}; వృష్టి = వృష్టి {వృష్టిము - తెల్లవారకపూర్వపు కాలము, వేకువ}; అను = అనెడి; వారు = వారు; ముగ్గురు = ముగ్గురు (3); పుట్టిరి = పుట్టిరి; అందున్ = వారిలో;

వ్యష్టుండు = వ్యష్టుడు; అను = అనెడి; వాడు = వాడు; కిన్ = కి; పుష్కరిణి = పుష్కరిణి (పుష్కరిణి -
 తామర కొలను, కోనేలు, ఆడ ఏనుగు); అను = అనెడి; పత్ని = భార్య; అందున్ = అందు;
 సర్వతేజుండు = సర్వతేజుడు; అను = అనెడి; సుతుండు = పుత్రుడు; పుట్టెన్ = పుట్టెను; వాడు = వాడు;
 కిన్ = కి; ఆకూతి = ఆకూతి (ఆకూతి - అభిప్రాయము); అను = అనెడి; మహిషి = భార్య; వలన =
 అందు; చక్షుస్సు = చక్షుస్సు (చక్షుస్సు - కన్నయైనవాడు); సంజ్ఞండు = పేరుకలవాడు; అయిన =
 అయిన; మనువు = మనువు; జనియించెన్ = పుట్టెను; వాడు = వాడు; కిన్ = కి; నడ్వల = నడ్వల;
 అను = అనెడి; భార్య = భార్య; అందున్ = అందు; పురువును = పురువు; కుత్సుండును = కుత్సుడు;
 త్రితుండు = త్రితుడు; ఉద్యమ్మండును = ఉద్యమ్మడు; సత్యవంతుండును = సత్యవంతుడు;
 ఋతుండును = ఋతుడు; వ్రతుండును = వ్రతుడు; అగ్నిష్టోముండును = అగ్నిష్టోముడు;
 అతిరాత్రుండును = అతిరాత్రుడు; సుద్యమ్మండును = సుద్యమ్మడు; శిబియును = శిబి;
 ఉల్ముకుండును = ఉల్ముతుడు; అను = అనెడి; పన్నిద్దలు = పన్నిండుమంది (12); తనయులు =
 పుత్రులు; కలిగిరి = పుట్టిరి; అందున్ = వారిలో; ఉల్ముకున్ = ఉల్ముకుని (ఉల్ముకము - మండుతున్న
 కొఱవి); కిన్ = కి; పుష్కరిణి = పుష్కరిణి; అను = అనెడి; దాని = ఆమె; వలనన్ = అందు;
 అంగుండును = అంగుడు; సుమనసుండును = సుమనసుడు; ఖ్యాతియున్ = ఖ్యాతి; క్రతువును =
 క్రతువు; అంగిరసుండు = అంగిరసుడు; గయుండునున్ = గయుడు; అను = అనెడి; ఆర్వురు =
 ఆరుగురు (6); కొడుకులున్ = పుత్రులు; పుట్టిరి = పుట్టిరి; అందున్ = వారిలో; అంగున్ = అంగుని;
 కిన్ = కి; సునీధ = సునీధ (సునీధుడు - పుణ్యాత్ముడు, ధార్మికుడు (శబ్దార్థ దీపిక); అను = అనెడి;
 ధర్మపత్ని = భార్య; వలనన్ = అందు; వేనుండు = వేనుడు; అను = అనెడి; పుత్రుండు = కొడుకు;
 ఉదయించినన్ = పుట్టగా.

భావము:

ఆ ఉత్కలుణ్ణి పిచ్చివానిగా భావించి, అతని తమ్ముడైన వత్సరునికి పట్టం కట్టారు. ఆ వత్సరునికి
 సర్వర్థి అనే భార్యవల్ల పుష్పార్థుడు, చంద్రుకేతుడు, ఇషుడు, ఊర్జుడు, వసువు, జయుడు అనే
 ఆరుగురు కుమారులు కలిగారు. వారిలో పుష్పార్థునకు ప్రభ, దోష అని ఇద్దరు భార్యలు. అందులో
 ప్రభకు ప్రాతస్సు, మధ్యందినం, సాయం అని ముగ్గురు కొడుకులు కలిగారు. దోషకు ప్రదోషం, నిశీధ,
 వ్యష్టుడు అని ముగ్గురు కుమారులు పుట్టారు. అందులో వ్యష్టుడు అనేవానికి పుష్కరిణి అనే
 భార్య వల్ల సర్వతేజుడు అనే కుమారుడు పుట్టాడు. అతనికి ఆకూతి అనే భార్యవల్ల చక్షుస్సు అనే

మనువు కొడుకై పుట్టాడు. అతనికి నడ్వల అనే భార్యవలన పురువు, కుత్సుడు, త్రితుడు, ద్యుమ్నుడు, సత్యవంతుడు, ఋతుడు, వ్రతుడు, అగ్నిష్టోముడు, అతిరాత్రుడు, సుద్యుమ్నుడు, శిబి, ఉల్ముకుడు అనే పన్నెండుమంది పుత్రులు కలిగారు. వారిలో ఉల్ముకునికి పుష్కరిణి అనే భార్యవల్ల అంగుడు, సుమనసుడు, ఖ్యాతి, క్రతువు, అంగిరసుడు, గయుడు అనే ఆరుగురు కొడుకులు పుట్టారు. వారిలో అంగునికి సునీథ అనే భార్యవల్ల వేనుడు అనే కొడుకు కలిగాడు.

చతుర్థ స్కంధము : వేనుని చరిత్ర

4-391-మ.

క్ష్త్రినాథోత్తముఁ డాత్మనందనుని దుశ్శీలంబు వీక్షించి దుః

ఖ్తితుఁడై యొంటిగఁ దత్పురిన్ వెడలి యేగెన్ వేగ మెందేనిఁ ద

ర్థతి వీక్షించి మునీశ్వరుల్గుపితులై దంభోళిసంకాశ వా

క్యతతిం జావ శపింప వాఁ డపుడు వీకన్ గూలె, నమ్మేదినిన్

టీకా:

క్షత్రిన్ = భూమికి; నాథన్ = ప్రభువులలో; ఉత్తముడు = ఉత్తమమైన వాడు; ఆత్మ = తన; నందనునిన్ = పుత్రుని; దుశ్శీలంబు = చెడు నడవడిక; వీక్షించి = చూసి; దుఃఖితుడు = దుఃఖము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఒంటిగన్ = ఒంటరిగ; తత్ = ఆ; పురిన్ = నగరమును; వెడలియేగెన్ = వెళ్ళిపోయెను; వేగమ = శ్రేష్ఠముగ; ఎందేని = ఎక్కడకో; తత్ = అతని; గతిన్ = నడవడికను; వీక్షించి = చూసి; ముని = మునులలో; ఈశ్వరులు = శ్రేష్ఠులు; కుపితులు = కోపము కలవారు; ఐ = అయ్యి; దంభోళి = పిడుగు; సంకాశ = వంటి; వాక్య = మాటల; తతిన్ = సమూహముతో; చావన్ = మరణించమని; శపింపన్ = శపించగా; వాడు = వాడు; అపుడు = అప్పుడు; వీకన్ = దైన్యముగ; కూలెన్ = కూలిపోయెను; మేదినిన్ = నేలపైన.

భావము:

అంగరాజేంద్రుడు తన కొడుకైన వేనుని చెడు స్వభావాన్ని చూచి దుఃఖించి నగరం విడిచి
ఒంటరిగా ఎక్కడికో వెళ్ళిపోయాడు. ఆ సంగతి విని మునీశ్వరులు వేనునిపై కోపించి
వజ్రకరోరాలైన వాక్కులతో అతడు మరణించాలని శపించారు. వేనుడు వెంటనే నేలకూలాడు.

4-392-నీ.

కైకొని యపుడు లోకం బరాజకమైనఁ-

బ్రజలు దస్కరపీడఁ బల్లటిల్లఁ

గనుగొని దుఃఖించి మునులు గతాసుడై-

పడిన వేనుని వలపలి భుజంబు

నర్థి మధింప నారాయణాంశంబున-

నాదిరాజన నొప్పునట్టి పృథుఁడు

జనియించె ననవుడు విని విదురుఁడు మునిఁ-

గనుగొని పలికె నో యనఘచరిత!

4-392.1-తే.

సాధువు సుశీలనిధియును సజ్జనుండు

నలఘు బ్రహ్మణ్యుఁడును నైన యట్టి యంగ

ధరణివిభునకు దుష్టసంతాన మెట్లు

గలిగె? నయ్యంగపతి యేమి కారణమున

టీకా:

కైకొని = పూని; అపుడు = అప్పుడు; లోకంబున్ = లోకము; అరాజకంబు = రాజులేనిపరిస్థితి; ఐనన్ =
అవ్వగా; ప్రజలు = జనులు; తస్కర = దొంగల; పీడన్ = బాధ వలన; పల్లటిల్ల = కళవళబడగా;
కనుగొని = చూసి; = దుఃఖించి = శోకించి; మునులు = మునులు; గత = పోయిన; ఆసుడు =
ప్రాణములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; పడిన = పడిపోయిన; వేనునిన్ = వేనుని; వలపలి = కుడి;

భుజంబున్ = భుజమును; అర్థిన్ = కోరి; మధింపన్ = మధించగ, చిలకగ; నారాయణ = విష్ణుని;
 అంశంబునన్ = అంశతో; ఆది = మొదటి; రాజు = రాజు; అనన్ = అనగ; ఒప్పు = ఒప్పెడి; అట్టి =
 అటువంటి; పృథుడు = పృథువు; జనియించెన్ = పుట్టెను; అనవుడు = చెప్పగా; విని = విని;
 విదురుడు = విదురుడు; మునిన్ = మునిని; కనుగొని = చూసి; పలికెన్ = పలికెను; ఓ = ఓ; అనఘ =
 పుణ్య; చరిత = వర్తనుడ.

సాధువు = సాధుస్వభావి; సు = మంచి; శీల = నడవడిక కలిగియుండుటలో; నిధియును =
 నిధివంటివాడు; సత్ = మంచి; జనుండు = వాడు; అలఘు = గొప్ప; బ్రహ్మణ్యుండునున్ =
 వేదధర్మమును అనుష్ఠించువాడు; ఐన = అయిన; అట్టి = అటువంటి; అంగ = అంగుడు అనెడి;
 ధరణివిభున్ = రాజు {ధరణివిభుడు - ధరణి (భూమి)కి విభుడు, రాజు}; కున్ = కి; దుష్ట = చెడ్డ;
 సంతానము = సంతానము; ఎట్లు = ఏవిధముగ; కలిగెన్ = పుట్టెను; అంగ = అంగుడు అనెడి; పతి =
 రాజు; ఏమి = ఏమి; కారణమున = కారణముచేత.

భావము:

అప్పుడు దేశం రాజులేనిది కాగా ప్రజలు దొంగల బాధతో తల్లడిల్లారు. అది చూచి మునులు
 విచారించి మరణించిన వేనుని కుడిభుజాన్ని మధించారు. వేనుడి కుడిభుజం నుండి
 నారాయణాంశతో మొదటి చక్రవర్తి అనదగిన పృథువు జన్మించాడు" అని చెప్పిన మైత్రేయ
 మహర్షిని చూచి విదురుడు ఇలా ప్రశ్నించాడు. "మహాత్మా! సజ్జనుడు, సుశీలుడు, బ్రహ్మణ్యుడు
 అయిన అంగరాజుకు చెడ్డ సంతానం ఎందుకు కలిగింది? ఆ రాజు ఏ కారణం చేత....

4-393-వ.

విమనస్కుం డగుచుఁ బురంబు విడిచె? ధర్మకోవిదులైన మునులు దండవ్రతధరుండును, రాజును
 నగు వేనుని యందు నే పాపంబు నిరూపించి బ్రహ్మాదండం బొనర్చి రదియునుం గాక లోకంబున
 రాజులు లోకపాల తేజోధరులు, ప్రజాపాలనాసక్తులుఁ గావునఁ గల్మషంబు గలిగినం బ్రజలచేత
 నవజ్ఞానర్థులై యుందురు; గావున నా వేనుని చరిత్రంబు శ్రద్ధాగరిష్ఠుండు భక్తుండు నైన నాకుం
 బరాపరవిదగ్రేసరుండ వయిన నీ వెఱింగింప నర్హుండ" వనిన మైత్రేయుం డతని కిట్లనియె.

టీకా:

విమనస్కుండు = విరిగిన మనసు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; పురంబున్ = నగరమును;
విడిచెన్ = విడిచిపెట్టెను; ధర్మ = ధర్మశాస్త్రము; కోవిదులు = బాగుగా తెలిసినవారు; ఐన = అయిన;
మునులు = మునులు; దండ = (తప్పు చేసిన వానిని) దండించుటయే; వ్రత = వ్రతముగ; ధరుండును
= తాల్చినవాడు; రాజును = రాజు; అగు = అయిన; వేనునిన్ = వేనుని; అందున్ = ఎడల; ఏ = ఏమి;
పాపంబున్ = పాపమును; నిరూపించి = ఆరోపించి; బ్రహ్మాదండంబున్ = మరణశిక్ష
[బ్రహ్మాదండనము - బ్రహ్మ (అతి పెద్దదైన) దండనము (శిక్ష), మరణశిక్ష]; ఒనర్చిరి = వేసిరి;
అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; లోకంబునన్ = లోకములో; రాజులు = రాజులు;
లోకపాలకుల = (సమస్త) లోకపాలకుల యొక్క; తేజస్ = తేజస్సును; ధరులు = తాల్చినవారు; ప్రజా
= ప్రజలను; పాలనా = పాలించుట యందు; ఆసక్తులు = ఆసక్తికలవారు; కావునన్ = కనుక;
కల్మషంబులు = తప్పుచేయుట; కలిగినన్ = జరిగినను; ప్రజల = జనుల; చేతన్ = చేత; అవజ్ఞ =
తెగడబడుటకు; అనర్హులు = తగనివారు; ఐ = అయ్యి; ఉందురు = ఉంటారు; కావునన్ = అందుచేత;
ఆ = ఆ; వేనునిన్ = వేనుని; చరిత్రంబున్ = చరిత్రను; శ్రద్ధా = శ్రద్ధ కలిగి యుండుటలో; గరిష్ఠండు =
మిక్కిలి గొప్పవాడు; భక్తుండున్ = భక్తుడు; ఐన = అయిన; నాకున్ = నాకు; పరా = పరలోకపు
విషయములు; అపర = ఇహలోకపు విషయములు; విద = తెలిసినవారిలో; జ్ఞానులలో;
అగ్రేసరుండవు = మొదటి వాడవు; అయిన = అయినట్టి; నీవున్ = నీవు; ఎఱిగింపన్ = తెలుపుటకు;
అర్హుండవు = తగినవాడవు; అనినన్ = అనగా; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; అతనిన్ = అతని; కిన్
= కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.H2560

భావము:

వ్యాకుల హృదయంతో పట్టణాన్ని వదలి అంగరాజు వెళ్ళాడు? ధర్మజ్ఞులయిన మునులు
చండశాసనుడు, రాజు అయిన వేనుని ఏ పాపాన్ని గమనించి బ్రహ్మాదండం ప్రయోగించారు?
అంతేకాక రాజులు దిక్పాలుర తేజస్సుతో జన్మిస్తారు కదా! ప్రజలను రక్షించే రాజులు ఏదైనా తప్పు
చేసినా వారిని అవమానించడం ప్రజలకు తగదు కదా! కాబట్టి ఆ వేనుని కథను శ్రద్ధావంతుడను,
భక్తుడను అయిన నాకు వివరించి చెప్పు. నీవు ఇహపరాలు తెలిసిన వారిలో మేటివి కదా!
వివరించి చెప్పే సామర్థ్యం ఉన్నవాడవు" అని అడిగిన విదురునితో మైత్రేయుడు ఇలా అన్నాడు.

4-394-నీ.

"అనఘాత్మ! రాజర్షి యైనట్టి యయ్యంగ-

మేదినీ విభుఁ డశ్వమేధమఖము

గావింప ఋత్విజ్ఞీకాయంబు చేత నా-

హూత మయ్యును సురవ్రాత మంత

నాత్మ హవిర్భాగ మంద రాకుండిన-

నప్పుడు ఋత్విక్కు లద్భుతంబు

నందుచు యజమానుడైన యయ్యంగ మ-

హీవరుఁ జూచి రాజేంద్ర! యిట్లు

4-394.1-తే.

త్రిదశు లిదె పిల్వబడియును దివిరి యాత్మ

భాగములఁ బొంద రా రైరి భవ్యచరిత!

యేమి హేతువో యిది మాకు నెఱుఁగఁబడదు;

కనఁగ హోమంబు దుష్టంబు గాదు మఱియు.

టీకా:

అనఘాత్మ = పుణ్యాత్ముడ; రాజర్షి = రాజులలో ఋషియైనవాడు; ఐనట్టి = అయినట్టి; ఆ = ఆ; అంగ =

అంగుడు అనెడి; మేదినీ = భూమికి; విభుడు = ప్రభువు; అశ్వమేధమఖమున్ =

అశ్వమేధయాగమును; కావింపన్ = చేయగా; ఋత్విక్ = యజ్ఞముచేయిస్తున్న ఋత్విక్కుల;

నికాయంబున్ = సమూహము; చేతన్ = చేత; ఆహూతము = పిలవబడినవారు; అయ్యును =

అయినప్పటికిని; సుర = దేవతల; వ్రాతమున్ = సమూహము; అందున్ = అక్కడ; ఆత్మ = తమ;

హవిర్భాగమున్ = హవిస్సునందలి భాగమును (హవిస్సు - యజ్ఞమునందు వేల్చబడిన ఇగిర్చిన

యన్నము నెయ్యి); అందన్ = అందుకొనుటకు; రాకుండినన్ = రాకపోయిన; అప్పుడు = అప్పుడు;

ఋత్విక్కులు = యజ్ఞముచేయిస్తున్న ఋత్విక్కులు; అద్భుతంబు = ఆశ్చర్య; అందుచున్ = పడుతూ;

యజమానుడు = యజమానుడు; ఐన = అయిన; ఆ = ఆ; అంగ = అంగుడనెడు; మహీవరున్ =

రాజును {మహీవరుడు - మహీ (భూమి)కి వరుడు, రాజు}; చూచి = చూసి; రాజు = రాజులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠుడు; ఇట్లు = ఈవిధముగ.

త్రిదశులు = దేవతలు {త్రిదశులు - మూడు దశలలోను ముల్లోకముల (భూర్భువస్సువర్లోకముల) లోను వర్తించువారు, దేవతలు}; ఇదె = ఇదిగో; పిల్వబడియునున్ = పిలవబడినప్పటికిని; తివిరి = పూని; ఆత్మ = తమ; భాగములన్ = భాగములను; పొందన్ = పొందుటకు; రారు = రాకుండిరిరానివారు; ఐరి = అయిరి; భవ్య = దివ్యమైన; చరిత = వర్తనకలవాడు; ఏమి = ఏమి; హేతువో = కారణమో; ఇది = ఇది; మాకున్ = మాకు; ఎఱుగబడదు = తెలియుటలేదు; కనగన్ = చూడగా; హోమంబున్ = హోమము; దుష్టంబున్ = దోషపూరితము; కాదు = కాదు; మఱియు = ఇంకా.

భావము:

"పుణ్యాత్మా! రాజుని అయిన అంగరాజు అశ్వమేధ యజ్ఞం చేస్తున్నాడు. ఋత్విజులు ఆహ్వానించినా దేవతలు హవిర్భాగాలను అందుకోవటానికి రాలేదు. అప్పుడు ఋత్విక్కులు ఆశ్వర్యపడుతూ యజమానుడైన అంగరాజును చూచి "మహారాజా! ఆహ్వానించినప్పటికీ హవిర్భాగాలను అందుకొనడానికి దేవతలు రాలేదు. కారణం మాకు తెలియడం లేదు. హోమ విధానంలో ఏ దోషమూ లేదు.

4-395-వ.

శ్రద్ధాయుక్తులై ధృతవ్రతులైన యీ బ్రహ్మవాదులచేత సంప్రయుక్తంబు లైన యీ ఛందస్సులు వీర్యవంతంబులయి యున్న యవి; ఇందు దేవతాపరాధం బణమాత్రం బయిన నెఱుంగము; ఇట్టిచోటం గర్మసాక్షు లయిన దేవతలు స్వక్రీయ భాగంబు లంగీకరింపకుండుటకుఁ గతం బెయ్యదియో" యనిన న య్యంగుండు దుఃఖితస్వాంతుండై తన్నిమిత్తంబు సదస్సుల నడుగం దలంచి వారల యనుమతిం బడసి మౌనంబు మాని యిట్లనియె.

టీకా:

శ్రద్ధా = శ్రద్ధతో; యుక్తులు = కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; ధృత = దీక్ష; వ్రతులు = నియమించుకొన్నవారు; ఐన = అయిన; ఈ = ఈ; బ్రహ్మవాదులు = వేదధర్మమును

అనుష్ఠించువారి; చేతన్ = చేత; సంప్రయుక్తంబులు = చక్కగా ప్రయోగించబడినవి; ఐన = అయిన;
 ఈ = ఈ; ఛందస్సులు = మంత్రములు; వీర్యవంతంబులు = శక్తిపూరితంబులు; అయి = అయ్యి;
 ఉన్నయవి = ఉన్నవి; ఇందున్ = ఇందులో; దేవతా = దేవతల యెడ; అపరాధంబు = అపరాధము;
 అణుమాత్రంబు = కొంచము {అణుమాత్రంబు - అణువు అంత యైనను, కొంచమైనను}; అయినన్
 = అయినను; ఎఱుంగము = తెలియము; ఇట్టి = ఇటువంటి; చోటన్ = చోట; కర్మసాక్షులు =
 కర్మములకు సాక్షిభూతులు; అయిన = అయిన; దేవతలు = దేవతలు; స్వక్రీయ = స్వంత;
 భాగంబులన్ = భాగములను; అంగీకరింపకుండుట = అంగీకరించపోవుట; కున్ = కు; కతంబున్ =
 కారణము; ఎయ్యదియో = ఏమిటి; అనినన్ = అనగా; ఆ = ఆ; అంగుండు = అంగుడు; దుఃఖిత =
 దుఃఖముతో కూడిన; స్వాంతుడు = మనసు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; తత్ = దానికి; నిమిత్తంబు =
 కారణము; సదస్సులన్ = యజ్ఞవిధి పరీక్షాధికారులు; అడుగన్ = అడగవలెనని; తలచి = అనుకొని;
 వారల = వారి; అనుమతిన్ = అనుమతిని; పడసి = పొంది; మౌనంబున్ = మౌనమును; మాని =
 విడిచి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

బ్రహ్మవేత్తలు శ్రద్ధతో, దృఢ నియమాలతో, సారవంతాలైన మంత్రాలను పఠించారు. దేవతలకు
 అణువంతకూడా అపరాధం జరుగలేదు. అయినా కర్మసాక్షులయిన దేవతలు తమ తమ
 భాగాలను గ్రహింపకుండా ఉండటానికి కారణం ఏమిటి?" అని అన్నారు. అప్పుడు అంగుడు
 మనస్సులో దుఃఖిస్తూ కారణం సదస్సులను అడిగి తెలుసుకొన గోరి వారి ఆజ్ఞను పొంది,
 మౌనాన్ని విడిచి ఇలా అన్నాడు.

4-396-ఆ.

"అనఘచరితులారా! యాహూతు లయ్యు సు

పర్వగణము లాత్మ భాగములను

స్వీకరింప? రేను జేసిన యపరాధ

మెట్టి" దనిన వార ల్రిట్టు లనిరి.

టీకా:

అనఘ = పుణ్య; చరిత్రులార = నడవడిక కలవారా; ఆహుతులు = పిలువబడినవారు; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; సుపర్వ = దేవతల; గణములు = సమూహములు; ఆత్మ = తమ; భాగములను = భాగములను; స్వీకరింపరు = తీసుకొనరు; ఏను = నేను; చేసిన = చేసినట్టి; అపరాధమున్ = తప్పు; ఎట్టిది = ఎటువంటిది; అనినన్ = అనగా; వారలు = వారు; ఇట్టులు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

“పుణ్యచరిత్రులారా! పిలిచినప్పటికీ దేవతలు వచ్చి తమ హవిర్యాగాలను స్వీకరింపలేదు. నేను చేసిన అపరాధం ఏమిటి?” అని ప్రశ్నించగా సదస్యులు ఇలా అన్నారు.

4-397-క.

“నరనాథా! యిది యిప్పుడు

పొరసిన దుష్కృతము గాదు పూర్వభవమునం

బరగిన దురితం బిది యా

ధర్మమున నెఱిగింతు మింత ధన్యచరిత్రా;

టీకా:

నరనాథ = రాజా {నరనాథుడు - నరులకు ప్రభువు, రాజు}; ఇది = ఇది; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; పొరసిన = పొందిన; దుష్కృతము = అపరాధము {దుష్కృతము - దుష్ (పాపపు) కృతము (పని), అపరాధము}; కాదు = కాదు; పూర్వ = పూర్వ; భవమునన్ = జన్మమున; పరగినన్ = జరిగిన; దురితంబున్ = పాపము; ఇది = ఇది; ఆదరమునన్ = మన్ననతో; ఎఱిగింతుము = తెలిపెదము; ఇంతన్ = ఇదంతా; ధన్య = సార్థకమైన; చరిత్రా = నడవడికకలవాడా.

భావము:

“రాజా! ఇది ఈ జన్మలో ఇప్పుడు చేసిన పాపం కాదు. ఇది పూర్వజన్మలో చేసిన పాపం. దానిని తెలియజేస్తాము. విను.

4-398-క.

నీ వింతవాడ వయ్యను

భూవర! సంతానలాభమును బొందమి నా

దేవతలు యాగభాగము

శ్రీవేళ భుజింప రైరి యిందుకు నీవున్.

టీకా:

నీవున్ = నీవు; ఇంతవాడవు = ఇంతటి మహనీయుడవు; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; భూవర = రాజా {భూవరుడు - భూమికి వరుడు (పతి), రాజు}; సంతాన = సంతానము అనెడి; లాభమును = లాభమును; పొందమిన్ = పొందకపోవుటచేత; ఆ = ఆ; దేవతలు = దేవతలు; యాగ = యాగ మందలి; భాగముల్ = భాగములను; ఈ = ఈ; వేళ = సమయమున; భుజింపరు = భుజింపనివారు; ఐరి = అయిరి; ఇందుకు = అందుచేత; నీవున్ = నీవు.

భావము:

రాజా! నీవు గొప్పవాడవే అయినా నీకు సంతానం లేనందున దేవతలు హవిర్భాగాలను భుజింపలేదు. కాబట్టి నీవు....

4-399-తే.

పుత్రకామేష్టిఁ గావించి పుత్రుఁ బడయు

మట్టొనర్చిన దేవత లాత్మభాగ

మర్థి నంగీకరింతు; ర య్యజ్ఞ పురుషు

హరి భజించిన సకల కార్తములుఁ గలుగు.”

టీకా:

పుత్రకామేష్ఠిన్ = పుత్రకామేష్ఠిని (పుత్ర కా మేష్ఠి - పుత్రుడు కామ (కావలెనని కోరి చేసెడి) ఇష్ఠి (యజ్ఞము)); కావించి = చేసి; పుత్రున్ = పుత్రుని; పడయుము = పొందుము; అట్లు = ఆవిధముగ; ఒనర్చినన్ = చేసినచో; దేవతలు = దేవతలు; ఆత్మ = తమ; భాగమున్ = భాగములను; అర్థిన్ = కోరి; అంగీకరింతురు = ఒప్పుకొనెదరు; ఆ = ఆ; యజ్ఞపురుషున్ = విష్ణుమూర్తిని (యజ్ఞ పురుషుడు - యజ్ఞమే తానైన పురుషుడు, విష్ణువు); హరిన్ = విష్ణుమూర్తిని; భజించినన్ = ఆరాధించిన; సకల = సమస్తమైన; కార్యములున్ = పనులును; కలుగున్ = సిద్ధించును.

భావము:

పుత్రకామేష్ఠి యాగాన్ని చేసి పుత్రుని పొందాలి. అలా చేస్తే దేవతలు తమ భాగాలను సంతోషంగా గ్రహిస్తారు. యజ్ఞపురుషుడైన విష్ణువును ఆరాధిస్తే సకల కార్యాలు నెరవేరుతాయి."

4-400-వ.

అనిన నాతండు సంతానార్థంబు శిపివిష్టదేవతాకం బయిన పురోడాశంబుచే
హోమంబుగావించినం దదీయ హోమకుండంబు నందు హేమమాల్యాంబరాభరణం డయిన
పురుషుండు హిరణ్మయ పాత్రంబున సిద్ధపాయసంబు గొనుచు నుదయించిన నప్పుడు
విప్రానుమతంబున నా రాజు దత్పాయసంబు నంజలిచే గ్రహించి సంతోష యుక్తుండగుచు భార్య
కొసంగె; అంత.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; అతండు = అతడు; సంతాన = సంతానము; అర్థంబున్ = కోసము; శిపివిష్ట =
విష్ణుమూర్తి (శిపివిష్ణుడు - వ్య. శిపి విశ క్త, కృ.ప్ర., వెలుగై వ్యాపించు వాడు, విష్ణువు); దేవతాకంబు =
దేవతగాకలది; అయిన = అయిన; పురోడాశంబున్ = యజ్ఞార్థమైన పిండము; చేన్ = చేత;
హోమంబున్ = హోమము; కావించినన్ = చేయగా; తదీయ = ఆ యొక్క; హోమకుండంబున్ =
హోమకుండము; అందున్ = లో; హేమ = బంగారము; మాల్య = మాలలు; అంబర = వస్త్రములు;
ఆభరణండు = ఆభరణములు కలవాడు; అయిన = అయిన; పురుషుండు = పురుషుడు; హిరణ్ =

బంగారము; మయ = మయమైన; పాత్రంబునన్ = పాత్రలో; సిద్ధ = సిద్ధముగ ఉన్న; పాయసంబున్
 = పాయసము; కొనుచున్ = పట్టుకొని; ఉదయించినన్ = వచ్చిన; అప్పుడు = అప్పుడు; విప్ర =
 బ్రాహ్మణ; అనుమతంబున = అనుమతితో; రాజు = రాజు; తత్ = ఆ; పాయసంబున్ = పాయసమును;
 అంజలి = దోసిలి; చేన్ = చేత; గ్రహించి = తీసుకొని; సంతోష = సంతోషముతో; యుక్తుండు =
 కూడినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; భార్య = భార్య; కిన్ = కి; ఒసంగెన్ = ఇచ్చెను; అంత = అంతట.

భావము:

అని సదస్యులు చెప్పగా విని అంగరాజు సంతానం కోసం శిపివిష్ట దేవతాకం అయిన
 పురోడాశంతో హోమం చేయగా ఆ హోమకుండం నుండి బంగారు హారాలు, పట్టువస్త్రాలు
 ధరించిన ఒక పురుషుడు పాయసంతో నిండిన బంగారు పాత్రను పట్టుకొని వచ్చాడు. అప్పుడు
 బ్రాహ్మణుల అనుమతితో రాజు ఆ పాయసపాత్రను దోసిలితో అందుకొని సంతోషిస్తూ తన
 భార్యకు ఇచ్చాడు. అప్పుడు...

4-401-చ.

కమలదళాక్షి పాయసము కౌతుక మొప్ప భుజించి భర్త్య సం
 గమమునఁ జేసి తత్క్షణమ గర్భముఁ దాల్చి కుమారుఁ గాంచె న
 కొమరుఁడు నంత మాతృజనకుం డగు మృత్యువుఁ బోలి తా నధ
 ర్మమునఁ జరించుచుండె గుణమండన! వేనుఁ డనంగ నిచ్చలున్

టీకా:

కమలదళాక్షి = స్త్రీ {కమల దళాక్షి - కమల (పద్మముల) దళ (రేకుల) వంటి అక్షి (కన్నులు కలామె), స్త్రీ};
 పాయసమున్ = పాయసమును; కౌతుకము = సంతోషము; ఒప్పన్ = చక్కగా; భుజించి = భుజించి;
 భర్త్య = భర్తతో; సంగమమునన్ = సంయోగము; చేసి = వలన; తత్క్షణమ = వెంటనే; గర్భము =
 గర్భము; తాల్చి = ధరించి; కుమారున్ = కుమారునికి; కాంచెన్ = జన్మ యిచ్చెను; ఆ = ఆ;
 కొమరుడున్ = కుమారుడు; అంతన్ = అంతట; మాతృ = తల్లి యొక్క; జనకుడు = తండ్రి; అగు =
 అయిన; మృత్యువున్ = మృత్యువును; పోలి = పోలి; తాన్ = తను; అధర్మమునన్ =

అధర్మమార్గమున; చరించుచున్ = వర్తిస్తూ; ఉండెన్ = ఉండెను; గుణ = సుగుణములచే; మండన = అలంకరింపబడినవాడ; వేనుడు = వేనుడు; అనంగ = అనగా; నిచ్చలున్ = నిత్యము.

భావము:

తామర రేకుల వంటి కన్నులు కల అంగరాజు భార్య సునీధ ఆ పాయసాన్ని ఆనందంతో ఆరగించి, పతి సంయోగం వల్ల వెంటనే గర్భం ధరించి కుమారుణ్ణి కన్నది. వేనుడు అనే ఆ కుమారుడు తన తల్లి తండ్రియైన మృత్యుదేవతను పోలి అధర్మమార్గాన సంచరింపసాగాడు.

4-402-చ.

ఎనయగ బాల్యమందుఁ దన యీడు కుమారులఁ గ్రీడఁ బోలె నె

మృనమున భీతి లేక కృపమాలి పశుప్రకరంబు నొంచు పో

ల్కిని నరికట్టి చంపుచును గిల్చిపలుబ్బక వృత్తిమై శరా

సనశరముల్ ధరించి మృగజాతి నసాధుగతిన్ వధించుచున్.

టీకా:

ఎనయగ = అతిశయించి; బాల్యము = చిన్నతనము; అందున్ = లో; తన = తనతో; ఈడు = సమాన వయసు కలిగిన; కుమారులన్ = పిల్లలను; క్రీడన్ = ఆటలో; పోలెన్ = వలె; నెఱి = నిండు; మనమునన్ = మనసులో; భీతి = భయము; లేక = లేకుండగ; కృప = దయ; మాలి = లేకుండగ; పశు = పశువుల; ప్రకరంబున్ = సమూహమును; ఒంచు = వంచు, లొంగదీసుకొను; పోల్కిని = విధముగ, ప్రకారముగ; అరికట్టి = చుట్టుముట్టి, అడ్డగించి; చంపుచును = సంహరించును; కిల్చిష = పాపి యగు; లుబ్ధక = వేటగాని; వృత్తిమై = విధముగ; శరాసన = విల్లు; శరముల్ = అంబులు; ధరించి = ధరించి; మృగ = జంతు; జాతిన్ = సమూహములను; అసాధు = క్రూరమైన; గతిన్ = విధముగ; వధించుచున్ = చంపుతూ.

భావము:

వేనుడు బాల్యంలో ఆటలాడుతూ తన ఈడు పిల్లలను ఈడ్చుకొని వచ్చి భయం, జాలి లేకుండా పశువులను చంపినట్లు చంపేవాడు. క్రూర కిరాతుని వలె ధనుర్బాణాలు ధరించి సాధుమృగాలను వధించేవాడు.

4-403-వ.

ఇట్లు మాతామహ దోషంబునం బాపవర్తనుండై చరియించు కొడుకుం జూచి యంగుండు వివిధ శాసనంబుల దండించియు నతని దుశ్చేష్టితంబులు మానుపం జాలక దుఃఖితాత్ముండై మనంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; మాతామహ = తల్లి యొక్క తండ్రి వలని; దోషంబునన్ = దోషమువలన; పాప = పాపపు మార్గమున; వర్తనుండు = తిరుగువాడు; ఐ = అయ్యి; చరియించు = నడిచెడి; కొడుకున్ = పుత్రుని; చూచి = చూసి; అంగుండు = అంగుడు; వివిధ = అనేక రకములుగ; శాసనంబులన్ = శిక్షలతో; దండించియున్ = దండించి నప్పటికిని; అతని = అతని యొక్క; దుష్ట = చెడ్డ; చేష్టితంబులు = పనులు; మానుపన్ = మానునట్లు; చాలక = చేయలేక; దుఃఖిత = దుఃఖపడుతున్న; ఆత్ముండు = మనసు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; మనంబునన్ = మనసులో.

భావము:

ఈ విధంగా తాత యొక్క దోషం వల్ల పాపమార్గంలో సంచరిస్తున్న కొడుకును అంగరాజు పెక్కు విధాలుగా దండించి, అతని చెడునడతను మాన్పలేక దుఃఖిస్తూ తన మనస్సులో...

4-404-క.

అనయము నిట్టి కుపుత్రునిఁ

గని పరితాపంబుఁ బొందుకంటెను ధరలో

ననపత్నం డగు టొప్పును

వనజాక్ష భజించునట్టి వాఁ డగువాఁడున్.

టీకా:

అనయమున్ = ఎల్లప్పుడు; ఇట్టి = ఇటువంటి; కు = చెడ్డ; పుత్రునిన్ = కొడుకును; కని = పొంది;
పరితాపంబున్ = మిక్కిలి బాధను; పొందు = పడుట; కంటెను = కంటి; ధర = భూమి; లోనన్ =
అందు; అనపత్నండు = పిల్లలు లేనివాడు; అగుటన్ = అవుట; ఒప్పును = సరియగును; వనజాక్షన్
= విష్ణుని; భజించున్ = ఆరాధించెడి; అట్టి = అటువంటి; వాడు = వాడు; అగు = అయిన; వాడు =
వాడు.

భావము:

“ఇటువంటి చెడ్డ కొడుకును కని దుఃఖించడం కంటే సంతానం లేకుండా ఉండడమే ఎంతో మేలు.
అప్పుడు భక్తితో భగవంతుని భజించడానికైనా వీలు కలుగుతుంది”

4-405-వ.

అని వెండియు నిట్టనియె.

టీకా:

అని = అని; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని ఇంకా ఇలా అన్నాడు...

4-406-నీ.

“జనులకు దుష్పుత్రకునిచేత నపకీర్తి-

యు నధర్మమును సర్వజనవిరోధ

మును మనోవ్యధయును ననయంబు బ్రాపించు-

నట్టి కుపుత్రమోహంబు విడువఁ

జాలక బహుమాన సంగతి గను నెవ్వఁ-

డతని గేహంబు దుఃఖాలయంబు

నగు నని మఱియు నిట్లను మనుజుండు శో-

క్రస్థాన మగు పుత్రకతన జేసి

4-406.1-తే.

యనుపమక్లేశ భాజనం బయిన గృహము

విడుచు గావున నిట్టి వివేకహీనుఁ

డగు కుపుత్ర సుపుత్రుఁగా నాత్మ దలఁతు

ననుచు నా రాజ బహుదుఃఖితాత్మఁ డగుచు.

టీకా:

జనులకు = మానవులకు; దుష్ = చెడ్డ; పుత్రకుని = కుమారుని; చేతన్ = వలన; అపకీర్తియును = చెడ్డపేరు; అధర్మమునున్ = అధర్మము; సర్వ = సమస్తమైన; జన = జనులతోను; విరోధమును = శతృత్వము; మనోవ్యధయును = మానసికబాధ; అనయమున్ = అవశ్యము; ప్రాపించున్ = కలుగును; అట్టి = అటువంటి; కు = చెడ్డ; పుత్ర = కొడుకుపై; మోహంబున్ = మోహము; విడువన్ = వదల; చాలక = లేకుండగ; బహు = మిక్కిలి; మాన = అభిమానముతో; సంగతిన్ = కూడి; కనున్ = చూచెడివాడు; ఎవ్వడు = ఎవడో; అతని = అతని యొక్క; గేహంబు = గృహము; దుఃఖా = దుఃఖములకు; ఆలయంబున్ = నిలయము; అగును = అవుతుంది; అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనున్ = పలికెను; మనుజుండు = మానవుడు; శోక = శోకమునకు; స్థానము = జన్మస్థానము; అగు = అయిన; పుత్ర = కొడుకు; కతన = కారణము; చేసి = వలన. అనుపమ = చెప్పరాని, సాటిలేని; క్లేశ = బాధల; భాజనంబున్ = స్థానము; అయిన = అయినట్టి; గృహమున్ = ఇల్లు; విడుచున్ = వదలివేయును; కావునన్ = అందుచేత; ఇట్టి = అటువంటి; వివేక = మంచిచెడుతెలియుట; హీనుడు = లేనివాడు; అగు = అయిన; కు = చెడ్డ; పుత్రున్ = కొడుకును; సు = మంచి; పుత్రున్ = కుమారుని; కాన్ = అగునట్లు; ఆత్మన్ = మనసున; తలతు = అనుకొనెదను;

అనుచున్ = అంటూ; ఆ = ఆ; రాజు = (అంగ) రాజు; బహు = మిక్కిలి; దుఃఖిత = దుఃఖపడుతున్న;
ఆత్ముడు = మనసుకలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

"చెడ్డ కొడుకువల్ల జనులకు అపకీర్తి, అధర్మం, అందరితో విరోధం, మనోవ్యథ కలుగుతాయి.
అటువంటి పుత్రునిపై వ్యామోహం విడువలేని వాని ఇల్లు దుఃఖానికి నెల వవుతుంది" అని మళ్ళీ
ఇలా అనుకున్నాడు. "శోకాన్ని కలిగించే పుత్రుని వల్ల అనేక కష్టాలు సంభవిస్తాయి. అప్పుడు
కన్నతండ్రి గృహాన్ని కూడా విడిచిపెట్టి వెళ్ళిపోతాడు. అందుచేత జ్ఞానహీనుడైన చెడ్డ కొడుకునే
మంచి కొడుకుగా భావిస్తున్నాను" అని ఆ రాజు మిక్కిలి దుఃఖిస్తూ...

4-407-క.

తగు సుమహేశ్వర్యోదయ

మగు గృహమును ప్రజల, నిద్ర నందిన భార్యన్

దిగవిడిచి యెక్కడెనియు

జగతీశుడు చనె నిశీధ సమయము నందున్.

టీకా:

తగు = చక్కటి; సు = మంచి; మహా = గొప్ప; ఐశ్వర్య = సంపదలు; ఉదయము = కలిగెడిది; అగు =
అయిన; గృహమునున్ = ఇంటిని; ప్రజలన్ = జనులను; నిద్రన్ = నిద్ర; అందిన = పోయిన; భార్యన్ =
భార్యను; దిగవిడిచి = వదలివేసి; ఎక్కడెనియు = ఎక్కడికో; జగతీశుడు = రాజు {జగతీశుడు - జగతి
(భూమి)కిన్ ఈశుడు (ప్రభువు), రాజు}; చనె = వెళ్ళిపోయెను; నిశీధ = అర్ధరాత్రి; సమయమున్ = వేళ;
అందున్ = లో.

భావము:

గొప్ప ఐశ్వర్యంతో కూడిన గృహాన్ని, ప్రజలను, నిద్రలో ఉన్న భార్యను విడిచిపెట్టి అంగరాజు అర్ధరాత్రి
ఒంటరిగా ఎక్కడికో వెళ్ళిపోయాడు.

అంతః దద్వ్యత్తాంతం బంతయు సుహృద్బాంధవ పురోహితామాత్య ప్రభృతు లయిన ప్రజ లెఱిగి
 దుఃఖించుచున్న సమయంబున భూమి యందెల్ల యెడలఁ దదన్వేషణం బాచరించి గూఢుం
 డయిన పరమపురుషుని గానలేని కుయోగి చందంబున నా రాజుం బొడగానలేక
 విఫలోద్వోగులయి మగిడి పురంబునకు వచ్చిరి; తదనంతరంబ.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; తత్ = ఆ; వృత్తాంతంబు = విషయము; అంతయున్ = అంతా; సుహృత్ =
 స్నేహితులు; బాంధవ = బంధువులు; పురోహిత = పురోహితులు; అమాత్య = అమాత్యులు;
 ప్రభృతులు = మొదలగువారు; అయిన = అయిన; ప్రజలు = ప్రజలు; ఎఱిగి = తెలిసి; దుఃఖించుచున్న
 = దుఃఖిస్తున్న; సమయంబునన్ = సమయములో; భూమి = భూమి; అందున్ = అందు; ఎల్లన్ =
 అన్ని; ఎడలన్ = పక్కలను; తత్ = అతని కొరకు; అన్వేషణంబు = వెదకుట; ఆచరించి = చేసి;
 గూఢుండు = దాగి యుండెడివాడు; అయిన = అయిన; పరమపురుషునిన్ = నారాయణుని
 (పరమపురుషుడు - పరమము (అతీతమున) యైన పురుషుడు, విష్ణువు); కానలేని = దర్శించలేని;
 కు = చెడ్డవాడైన; యోగి = యోగి; చందంబునన్ = వలె; రాజున్ = రాజును; పొడ = జాడ; కాన =
 చూడ; లేక = లేక; విఫల = నిష్ఫలమైన; ఉద్వోగులు = ప్రయత్నము చేసినవారు; అయి = అయ్యి;
 మగిడి = వెనుదిరిగి; పురంబున్ = నగరమున; కున్ = కు; వచ్చిరి = వచ్చిరి; తదనంతరంబ =
 తరువాత.

భావము:

అంగుడు రాజ్యాన్ని విడిచి వెళ్ళిన సంగతి మిత్రులు, బంధువులు, పురోహితులు, మంత్రులు
 మొదలైనవారు తెలుసుకొని దుఃఖిస్తూ నేల నలుమూలలూ వెదికారు. నిగూఢుడు అయిన
 భగవంతుని చూడలేని కుయోగుల వలె ఆ రాజును కనుగొనలేక తమ ప్రయత్నాలు వ్యర్థం కాగా
 నగరానికి తిరిగివచ్చారు. ఆ తరువాత...

సమధిక బ్రహ్మనిష్ఠాతిగరిష్ఠలౌ-

భృగ్వాది మౌనీంద్ర బృంద మపుడు

లోకావనై కావలోకనోత్సుకు లైన-

జనులు స్వరక్షక జనవిభుండు

లేమిఁ బశుప్తాయులై మెలంగుటఁ గని-

యంత వేనుని మాత యగు సునీధ

యనుమతి నఖిల ప్రజావళి కప్రియుం-

డైన న వేనుఁ బట్టాభిషిక్తుఁ

4-409.1-తే.

జేసిఁ రంతట మహితోగ్రశాసనుఁ డగు

వేనుఁ బట్టంబు గట్టుట విని సమస్త

తస్కరులు సర్పభీతిచేఁ దలఁగు మూషి

కముల కైవడి నడఁగిరి గ్రహనములను.

టీకా:

సమ = మిక్కిలి; అధిక = అధికమైన; బ్రహ్మనిష్ఠా = వేదధర్మవర్తనయెడల నిష్ఠకలవారు; అతి = మిక్కిలి; గరిష్ఠులు = గొప్పవారు; ఔ = అయిన; భృగువు = భృగువు; ఆది = మొదలగు; మౌని = మునులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠుల; బృందము = సమూహము; అపుడున్ = అప్పుడు; లోక = లోకములను; అవన = రక్షించుట; ఏక = ముఖ్యమైనదిగ; అవలోకన = చూచెడి; ఉత్సుకులు = ఉత్సాహముకలవారు; ఐన = అయిన; జనులు = వారు; స్వ = తమ; రక్షక = రక్షించెడి; జన = వాడైన; విభుండు = ప్రభువు; లేమిన్ = లేకపోవుటచే; పశు = పశువులతో; ప్రాయులు = సమానమైనవారు; ఐ = అయ్యి; మెలంగుటన్ = తిరుగుటను; కని = చూసి; అంత = అంతట; వేనుని = వేనుడి యొక్క; మాతన్ = తల్లి; అగు = అయిన; సునీధ = సునీధ; అనుమతిన్ = అనుమతితో; అఖిల = సమస్తమైన; ప్రజా = ప్రజల; ఆవళి = సమూహమున; కిన్ = కిని; అప్రియుండు = అయిష్టుడు; ఐన = అయిన; ఆ = ఆ; వేనున్ = వేనుని; పట్టాభిషిక్తున్ = పట్టాభిషేకుని (పట్టాభిషేకము - రాజ్యాధికారము స్వీకరించు సమయమున చేసెడి పట్టము కట్టుట అభిషేకము మొదలైన కర్మములు, రాజ్యాధికారదత్తము);

చేసిరి = చేసిరి; అంతట = అంతట;

మహిత = గొప్ప; ఉగ్ర = భయంకరముగ; శాసనుండు = శిక్షించెడివాడు; అగు = అయిన; వేనున్ =

వేనునికి; పట్టంబు = రాజ్యపాలనకు పట్టము; కట్టుట = కట్టుట; విని = విని; సమస్త = సమస్తమైన;

తస్కరులు = దొంగలు; సర్ప = పాము యందలి; భీతి = భయము; చేన్ = చేత; తలగు = తొలగిపోవు;

మూషికముల = ఎలుకల; కైవడిన్ = విధముగ; అడగిరి = అణగియుండిరి; గహనములను =

అడవులలో.

భావము:

బ్రహ్మనిష్ఠాగరిష్ఠులైన భృగువు మొదలైన మునీంద్రులు లోకక్షేమం కోరినవారై రక్షకుడైన రాజు లేకపోవడంతో పశువులవలె ప్రవర్తిస్తున్న ప్రజలను చూసి, మహారాణి అయిన సునీధ అనుమతి పొంది ప్రజల కెవ్వరికీ ఇష్టుడు కానట్టి వేనుడికి పట్టం కట్టారు. చండశాసనుడైన వేనుడు రాజయ్యాడని విని పాములకు భయపడి తొలగిపోయే ఎలుకలవలె దొంగలు అడవులలో దాగుకున్నారు.

4-410-వ.

అంత నతండు.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; అతండు = అతడు.

భావము:

అప్పు డతడు...

4-411-చ.

పరువడి నష్ట లోకపరిపాలక ముఖ్య విభూతి యుక్తుడై

పరగి నృపాసనంబున విభ్రాసితుఁ డౌట స్వభావసిద్ధమై

వఱలు మహాలేపమున వారక సంతత మాననీయ స

త్పురుషుల నెల్ల నెందుఁ బరిభూతులఁ జేయుచు నుండె నిచ్చలున్.

టీకా:

పరువడి = ఆపైన; నష్ట = ఓడింపబడిన; లోకపరిపాలక = లోకపాలకులు; ముఖ్య = మొదలగువారి;
విభూతిన్ = వైభవము; యుక్తుడు = కలిగినవాడు; ఐ = అయ్య; పరగి = ప్రసిద్ధుడై; నృపా = నరులను
పాలించెడి; ఆసనమునన్ = పదమున; విభాసితుడు = విలసిల్లుచున్నవాడు; టెటన్ = అగుటచేత;
స్వభావసిద్ధము = స్వభావమును అనుసరించినది; ఐ = అయ్య; వఱలు = అతిశయించెడి; మహా =
గొప్ప; అవలేపనమునన్ = గర్వముతో; వారక = బెదురులేక; సంతత = ఎల్లప్పుడు; మాననీయ =
మన్నింపదగిన; సత్ = మంచి; పురుషులన్ = పురుషులను; ఎల్లన్ = అందరిని; ఎందున్ =
అన్నిచోట్ల; పరిభూతులన్ = అవమానములు; చేయుచున్ = చేస్తూ; ఉండె = ఉండెను.

భావము:

అష్టదిక్పాలకుల సంపదను ధిక్కరించే ఐశ్వర్యాన్ని పొంది సింహాసన మెక్కిన వేనరాజు స్వభావ
సిద్ధమైన గర్వాతిశయంతో పూజ్యులైన సజ్జనులను అనుదినం అవమానింపసాగాడు.

4-412-చ.

మఱియు నతండు భూగగనమార్గములం దొకవేళ నొక్కడే

యరదము నెక్కి క్రుమ్మరు నిరంకుశవృత్తిఁ జరించు మత్త సిం

ధురవిభు పోల్కి సత్పురుషదూషిత వర్తన నొప్పుచున్ నిరం

తర సుజనాపరాధకృతి తత్పర మానసుడై క్రమంబునన్.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; అతండు = అతడు; భూ = నేలపైన; గగన = ఆకాశములో; మార్గములన్ =
దారుల; అందు = లో; ఒకవేళ = ఒక్కోసారి; ఒక్కడే = ఒక్కడే; అరదము = రథమును; ఎక్కి = ఎక్కి;
క్రుమ్మరు = తిరుగును; నిరంకుశ = హద్దులలేని (నిరంకుశ - అంకుశములేని (ఏనుగు వలె),

హద్దులులేని; వృత్తిన్ = నడవడికతో; చరించున్ = తిరుగును; మత్త = మదించిన; సింధుర = ఏనుగుల; విభు = రాజు; పోల్కి = వలె; సత్ = మంచి; పురుష = వారిచే; దూషిత = నిందింపబడెడి; వర్తన = ప్రవర్తన; ఒప్పుచున్ = కలుగునట్లు; నిరంతర = ఎడతెగని; సు = మంచి; జనా = వారి యెడల; అపరాధ = అపరాధము; కృతి = చేయుట యందు; తత్పర = లగ్నమైన; మానసుండు = బుద్ధి కలవాడు; ఐ = అయ్యి; క్రమంబునన్ = ఆవిధముగ.

భావము:

అతడు ఒక్కొక్కసారి రథమెక్కి భూమిమీద, ఆకాశమీద తిరిగేవాడు. మదించిన ఏనుగు వలె నిరంకుశంగా సంచరించేవాడు. పెద్దలు తన ప్రవర్తనను దూషిస్తుండగా ఎల్లప్పుడు సజ్జనులకు అపకారం చేసేవాడు.

4-413-క.

దివ్యులు వెఱగందఁగఁ బృ

ధ్వీవ్యోమముల గల భేరి వ్రేయించె "న య

ష్ఠవ్య మదాతవ్యమహో

తవ్యం విప్రా" యనుచు నుదాత్తధ్వనులన్.

టీకా:

దివ్యులు = దేవతలు; వెఱగంద = భయపడునట్లు; పృథ్వీ = భూమి; వ్యోమములు = ఆకాశములు; అగల = పగిలిపోవునట్లు; భేరి = దండోరా; వ్రేయించెన్ = వేయించెను; అ = వద్దు; ఇష్టవ్యము = యజ్ఞములు చేయుట; అ = వద్దు; దాతవ్యము = దానములు చేయుట; అ = వద్దు; హోతవ్యం = హోమములు చేయుట; విప్రః = బ్రాహ్మణులారా; అనుచున్ = అంటూ; ఉదాత్త = పెద్దపెద్ద; ధ్వనులన్ = ధ్వనులతో.

భావము:

దేవతలు భయపడే విధంగా భూమి, ఆకాశం బ్రద్దలయ్యేటట్లు భేరీలను వాయింపజేసి
“బ్రాహ్మణులారా! యజ్ఞాలు చేయవద్దు. దానాలను ఇవ్వవద్దు. అగ్నిలో వ్రేల్చవద్దు” అని చాటింపు
చేయించాడు.

4-414-క.

అని యిట్టులు భేరీరవ

మునఁ జేసి సమస్త ధర్మములు వారింపన్

మును లవినీతుం డగు వే

నుని దుశ్చరితంబు జనమనోభయ మగుటన్.

టీకా:

అని = అని; ఇట్టులు = ఈ విధముగ; భేరీరవము = శాసనము దండోరా వేయుట; చేసి = వలన;
సమస్త = సమస్తమైన; ధర్మములు = వేదధర్మములు; వారింపన్ = నిరోధించగా; మునులు =
మునులు; అవినీతుండు = అణకువ లేనివాడు; అగు = అయిన; వేనుని = వేనుని యొక్క;
దుశ్చరితంబు = చెడునడవడిక; జన = ప్రజల; మనన్ = మనసులలో; భయము = భయము;
అగుటన్ = కలుగుటను.

భావము:

అని ఇలా చాటింపు చేయించి సమస్త ధర్మాలను అడ్డగిస్తున్న వేనుని చెడు నడవడి ప్రజలకు
భయం కలిగించగా...

4-415-తే.

కని కృపాయత్తు లగుచు నిట్లనిరి యిట్టి

రాజుచోర భయంబు లీ భూజనులను

బలసి యిరువంకలను బాధ పఱుపఁ జొచ్చె

దారువందుల వహ్ని చంద్రమునఁ బెలుచ.

టీకా:

కని = చూసి; కృప = దయ; ఆయత్తులు = కలిగినవారు; అగుచున్ = అవుతూ; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
అనిరి = పలికిరి; ఇట్టి = ఇటువంటి; రాజ = రాజవలన; చోర = దొంగలవలన; భయంబున్ =
భయములు; ఈ = ఈ; భూజనులను = ప్రజలను; బలసి = అతిశయించి; ఇరు = రెండు (2);
వంకలను = పక్కలను; బాధ = బాధ; పఱుపన్ = పెట్టుట; చొచ్చెన్ = మొదలెట్టెను; దారువు = కట్టి;
అందులన్ = లో; వహ్ని = నిప్పు; చందంబునన్ = వలె; పెలుచన్ = పీడిస్తూ.

భావము:

చూచి మునులు దయామయులై తమలో ఇలా అనుకున్నారు. "రెండు ప్రక్కల అగ్ని అంటుకున్న
కట్టి వలె; రాజభయం, చోరభయం రెండు వైపుల ప్రజలు పీడించబడుతున్నారు.

4-416-చ.

అరయ నరాజకంబగు మహాభయముం దొలఁగింపఁగోరి యి

ట్టెఱుగక యీ అనర్థుని మహీపతిఁ జేసిన యట్టి దోషముం

బరువడిఁ జెందె దుగ్ధరస పానమునం బరివృద్ధి నొందు న

య్యురగము భీతి పోషకుని నొందిన రీతి ననర్థహేతువై.

టీకా:

అరయన్ = చూడగ; అరాజకంబు = రాజు లేకపోవుట వలన; అగు = కలుగు; మహా = గొప్ప;
భయమున్ = భయమును; తొలగింపన్ = పోగొట్టుటను; కోరి = కోసము; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
ఎఱుగక = తెలియక; ఈ = ఈ; అనర్థుని = యోగ్యత లేని వానిని; మహీపతిన్ = రాజుగా {మహీపతి
- మహి (భూమి)కి పతి, రాజు}; చేసిన = చేసిన; అట్టి = అటువంటి; దోషమున్ = దోషము; పరువడి =
వెంటనే; చెందెన్ = తగిలినది; దుగ్ధరస = పాలను; పానమునన్ = తాగుటచే; పరివృద్ధి = బాగా

పెరుగుట; ఒందు = పొందెడి; ఆ = ఆ; ఉరగము = పామువలని; భీతి = భయము; పోషకునిన్ = పోషించినవానిని; ఒందిన = పొందిన; రీతి = విధముగ; అనర్థ = ఆపదలకు; హేతువు = కారణము; ఐ = అయ్యి.

భావము:

రాజు లేకపోవటం వలన కలిగిన భయాన్ని తొలగించడం కోసం అనర్థుడైన వేనుణ్ణి ఆలోచించకుండా రాజును చేసిన దోషం దేశానికి అనర్థ కారణ మయింది. పాముకు పాలు పోసి పెంచితే ఆ పాము పాలు పోసిన వానిని కరచి చంపకుండా ఊరకుంటుందా?

4-417-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ.

భావము:

అంతే కాక...

4-418-క.

మునుకొని సునీధ గర్భం

బున జనియించియు స్వభావమున దుర్జనుడై

యెనయఁ బ్రజాపాలనమున

కును బాల్పడి ప్రజల మన్నిగొనఁ జొచ్చెగదే.

టీకా:

మునుకొని = పూని; సునీధ = సునీధ యొక్క; గర్భంబునన్ = కడుపున; జనియించియు = పుట్టినప్పటికిని; స్వభావమున = స్వభావముచేత; దుర్జనుడు = దుష్టుడు; ఐ = అయ్యి; ఎనయన్ = తెగబడి; ప్రజా = ప్రజలను; పాలనమునన్ = పాలించుట; కును = కు; పాల్పడి = పూనుకొని; ప్రజలన్ = ప్రజలను; మన్నిగొనన్ = బలితీసుకొనుట; చొచ్చెన్ = చేస్తుండెను; కదే = కదా.

భావము:

సునీధ కడుపున పుట్టినప్పటికీ వీడు స్వభావం చేత దుష్టుడై ప్రజలను పాలిస్తూ వారిని హింసిస్తున్నాడు.

4-419-వ.

అదిగాన నీ వేనుండు పూర్వంబున జ్ఞాన సంపన్నులచేత రాజుగాఁ జేయఁబడియె; కావున నిట్టివాని మన మందఱమును గూడి ప్రార్థింతము; లోకరక్షణార్థం బగుటఁ దద్దోషంబు మనల స్పృశింపదు; సమీచీనోక్తులం జేసి వీని ననునయింప వాని గ్రహింపకుండెనేని మున్న లోకధిక్కారాగ్నిసందర్భం డగు వీని మన తేజోమహాగ్నిచేత భస్మీ భూతుంజేయుద" మని యాలోచించి గూఢమన్యు లగుచు వేనునిం గదియం జని యతని కిట్లనిరి.

టీకా:

అదిగానన్ = అందుచేత; వేనుండు = వేనుడు; పూర్వంబునన్ = ఇంతకు ముందు; జ్ఞాన = జ్ఞానము అనెడి; సంపన్నుల = సంపద కలవారి; చేతన్ = చేత; రాజు = రాజు; కాన్ = అగునట్లు; చేయఁబడియె = చేయబడెను; కావునన్ = అందుచేత; ఇట్టి = ఇటువంటి; వానిన్ = వానిని; మనము = మనము; అందఱమున్ = అందరము; కూడి = కలిసి; ప్రార్థింతము = ప్రార్థించెదము; లోక = లోకమును; రక్షణ = కాపాడుట; అర్థంబున్ = కోసము; అగుటన్ = అయి ఉండుటచే; తత్ = దాని; దోషంబున్ = పాపము; మనలన్ = మనల్ని; స్పృశింపదు = అంటదు; సమీచీన = తగిన; ఉక్తులన్ = మాటలు; చేసి = వలన; వీనిన్ = ఇతనిని; అనునయింప = నచ్చచెప్పగ; వానిన్ = వాటిని; గ్రహింపకుండెనేని = గ్రహించకపోతే; మున్న = ముందే; లోక = లోకమును; ధిక్కార = ధిక్కరించుట అనెడి; అగ్నిన్ =

నిప్పులో; సందర్భం = బాగా కాలిపోయినవాడు; అగు = అయిన; వీనిన్ = వీని; మన = మన
 యొక్క; తేజస్ = తేజస్సు అనెడి; మహా = గొప్ప; అగ్నిన్ = అగ్ని; చేతన్ = చే; భస్మీభూతున్ =
 భస్మమైపోయినవానిగ; చేయుదము = చేద్దాము; అని = అని; ఆలోచించి = అనుకొని; గూఢ =
 మరుగుపరచిన; మన్యులు = క్రోధము కలవారు; అగుచున్ = అవుతూ; వేనునిన్ = వేనుడిని;
 కదియన్ = దగ్గరకు; చని = చేరి; అతని = అతని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

అంతేకాక ఈ వేనుణ్ణి పూర్వం జ్ఞానవంతులమైన మనమే రాజును చేశాము. కాబట్టి ఇతణ్ణి మన
 మందరమూ కలిసి వేడుకుందాము. లోకరక్షణకోసం కనుక మనలను దోషం అంటదు. మంచి
 మాటలతో వీనిని బతిమాలుకుందాము. మన మాటలను పెడచెవిని పెట్టినట్లయితే ఇప్పటికే లోక
 ధిక్కారం అనే అగ్నిలో కాలిపోయిన వీనిని మన తేజోగ్నిజ్వాలల చేత బూడిద చేద్దాం" అని
 ఆలోచించి కోపాన్ని దిగమ్రుంగుకొని మునులు వేనుని సమీపించి ఇలా అన్నారు.

4-420-క.

"నరపాలక! నీ కాయువు

సిరియును బలమును యశంబుఁ జేకలు వృద్ధిం

బొరయుదుగా" కనుచు మనో

హరముగ నాశీర్వదించి యతివినయమునన్

టీకా:

నరపాలక = రాజు {నరపాలక - నరులను పాలించువాడ, రాజు}; నీకున్ = నీకు; ఆయువున్ =
 ఆయుష్షు; సిరియును = సంపద; బలమును = శక్తి; యశంబున్ = కీర్తి; చేకులున్ = సమకూరును;
 వృద్ధిన్ = అభివృద్ధిని; బొరయుదుగాక = పొందెదవుగాక; అనుచున్ = అంటూ; మనోహరముగన్ =
 మనసు దోచెడి పలుకులతో; ఆశీర్వదించి = ఆశీర్వదించి; అతి = మిక్కిలి; వినయమునన్ =
 వినయముతో.

భావము:

"రాజా! నీకు ఆయుస్సు, ఐశ్వర్యం, బలం, కీర్తి చేకూరు గాక! నీకు జయమగుగాక!" అని మనస్సుకు ఆనందం కలిగేవిధంగా ఆశీర్వాదించి మిక్కిలి వినయంతో...

4-421-వ.

ఇట్లనిరి "నరేంద్రా! యే మొక్కటి విన్నవించెద; మవధరింపుము; పురుషులకు వాఙ్మనఃకాయ వృత్తుల వలన నాచరించు ధర్మంబు సమస్త లోకంబులను విశోకంబులం జేయు; నసంగు లయిన వారికి మోక్షంబు నిచ్చును; అట్టి ధర్మంబు ప్రజలకు క్షేమకారణంబు గావున నీ యందుఁ జెడకుండుం గాక"యని పలికి మఱియు "ధర్మంబు నాశంబు నొందిన నైశ్వర్యంబుచే రాజు విడువంబడు"నని చెప్పి వెండియు నిట్లనిరి "దుష్టచిత్తులగు నమాత్యులవలనను దస్కరులవలనను బ్రజలు నాశంబు నొందకుండ రక్షించుచు యథాన్యాయంబుగ వారలచేఁ గరంబు గొనుచు నుండు మహీపతి యిహపరసౌఖ్యంబుల నందు; నదియునుం గాక యెవ్వని రాష్ట్రంబున నే పురంబున యజ్ఞేశ్వరుం డయిన పురుషోత్తముండు నిజవర్ణాశ్రమోచితం బయిన ధర్మంబు గల వారిచేత యజియింపంబడు, నట్టి నిజశాసనవర్తి యగు రాజు వలన సర్వభూతభావనుండును, మహాభాగుండును, భగవంతుండు నగు సర్వేశ్వరుండు సంతుష్టుం డగు; నట్టి సకల జగదీశ్వరుం డైన సర్వేశ్వరుండు సంతోషించిన రాష్ట్రాధిపతికి సర్వసౌఖ్యంబులుఁ బ్రాప్తించు; లోకపాలకు లగువారు సర్వేశ్వరునికొఱకు బలీప్రదానంబులు చేయుదురు; సమస్తలోకదేవతాయజ్ఞాది సంగ్రహంబును, వేదమయుండును, ద్రవ్యమయుండును, దపొమయుండు నగు నారాయణుని విచిత్రంబులైన యజ్ఞంబులచేత యజనంబుచేసిన నీకు నభయం బగు; మోక్షంబునుం గలుగుం; గావున నీ రాజ్యంబున ముఖంబులు చేయు మని యాజ్ఞాపింపుము; నీ దేశంబునఁ జేయంబడిన యజ్ఞంబులచేత హరికళాయుక్తంబు లగు దేవగణంబులు స్వీష్టంబులై, తుష్టంబు లగుచు భవదీయవాంఛితార్థంబుల నిత్తురు; గావున దేవతాతిరస్కారంబు నీకు యుక్తంబు గాదు; వేదచోదితంబు లగు ధర్మంబులం దాసక్తుండవు గ"మ్మనిన వేనుం డిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి; నరేంద్రా = రాజా (నరేంద్రుడు - నరులకు ఇంద్రుడు (ప్రభువు), రాజు); యేము = మేము; ఒక్కటి = ఒకటి; విన్నవించెదము = మనవిచేసెదము; అవధరింపము = వినుము; పురుషుల్ = పురుషులు; కున్ = కు; వాక్ = మాటలు; మనస్ = మనస్సు; కాయన్ = శారీరక; వృత్తుల = కర్మల (వాఙ్మనఃకాయ వృత్తుల వలన - మనోవాక్కాయ శుద్ధితో); వలనన్ = అందు; ఆచరించు = ఆచరించెడి; ధర్మంబు = ధర్మము; సమస్త = సమస్తమైన; లోకంబులను = లోకములను; విశోకంబులన్ = దుఃఖములు లేనివిగ; చేయున్ = చేయును; అసంగులు = నిష్కాములు; అయిన = అయిన; వారు = వారు; కిన్ = కి; మోక్షంబున్ = మోక్షమును; ఇచ్చును = ఇచ్చును; అట్టి = అటువంటి; ధర్మంబు = ధర్మము; ప్రజల్ = ప్రజల; కున్ = కి; క్షేమ = క్షేమములు కలుగుటకు; కారణంబున్ = కారణము; కావునన్ = కనుక; నీ = నీ; అందున్ = ఎడల; చెడకుండుగాక = తప్పకుండుగాక; అని = అని; పలికి = చెప్పి; మఱియున్ = ఇంకా; ధర్మంబు = ధర్మము; నాశంబున్ = నాశనము; ఒందిన = పొందినచో; ఐశ్వర్యంబు = సంపదలు; చే = వలన; రాజు = రాజు; విడువంబడును = దూరము చేయబడును; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి; దుష్ట = చెడ్డ; చిత్తులు = మనస్సు కలవారు; అగు = అయిన; అమాత్యుల = మంత్రులు; వలనను = మూలముగను; తస్కరులు = దొంగలు; వలనను = మూలముగను; ప్రజలు = జనులు; నాశంబున్ = నష్టమును; ఒందకుండ = చెందకుండగ; రక్షించుచున్ = కాపాడుతూ; యథాన్యాయంబుగ = న్యాయానుసారముగ; వారల = వారి; చేన్ = నుండి; కరంబు = పన్నులు; కొనుచున్ = తీసుకొంటు; ఉండు = ఉండును; మహిపతిన్ = రాజు; ఇహ = ఈలోకము; పర = పైలోకముల; సౌఖ్యంబులన్ = సౌఖ్యములను; అందును = పొందును; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; ఎవ్వని = ఎవని; రాష్ట్రంబునన్ = దేశమున; ఏ = ఏ; పురంబునన్ = నగరములో; యజ్ఞేశ్వరుండు = యజ్ఞములకు ప్రభువు; అయిన = అయిన; పురుషోత్తముండు = విష్ణువు; నిజ = తమ; వర్ణ = వర్ణము (వర్ణములు - 1బ్రాహ్మణ 2క్షత్రియ 3వైశ్య 4శూద్ర అనెడి చాతుర్వర్ణములు); ఆశ్రమ = ఆశ్రమములలో (ఆశ్రమములు - 1బ్రహ్మచర్యము 2గార్హస్థ్యము 3వానప్రస్థము 4సన్యాసము అనెడి చతురాశ్రమములు); ఉచితంబున్ = తగినవి; అయిన = అయిన; ధర్మంబు = ధర్మము (ధర్మము - వేదధర్మము); కల = కలిగిన; వారి = వారి; చేతన్ = చేత; యజియింపంబడున్ = యజ్ఞములు చేయబడునో; అట్టి = అటువంటి; నిజ = సత్యమైన;

శాసనవర్తి = శాసనములను నడిపించువాడు; అగు = అయిన; రాజు = రాజు; వలన = వలన;
 సర్వభూతభావనుండును = హరియును {సర్వ భూత భావనుడు - సమస్తమైన భూతముల
 (జీవుల)ను భావనుడు (భావించి సృష్టించువాడు), విష్ణువు}; మహాభాగుండును = హరియును
 {మహా భాగుడు - గొప్ప భాగుడు (వైభవములు కలవాడు), విష్ణువు}; భగవంతుండును =
 హరియును {భగవంతుడు - సృష్టికి జన్మస్థానము (భగము) వంటివాడు, విష్ణువు}; అగు = అయిన;
 సర్వేశ్వరుండు = హరి {సర్వేశ్వరుడు - సర్వులకు ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; సంతుష్టుండు = తృప్తి
 చెందినవాడు; అగును = అగును; అట్టి = అటువంటి; సకలజగదీశ్వరుండు = విష్ణుమూర్తి {సకల
 జగదీశ్వరుడు - సమస్తమైన జగత్తులకు ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; ఐన = అయిన; సర్వేశ్వరుండు =
 విష్ణుమూర్తి; సంతోషించిన = సంతోషిస్తే; రాష్ట్రాధిపతి = రాజు {రాష్ట్రాధిపతి - రాష్ట్రము (దేశము,
 దేహము)నకు అధిపతి}; కిన్ = కి; సర్వ = సమస్తమైన; సౌఖ్యంబులున్ = సౌఖ్యములు; ప్రాపించున్ =
 లభించును; లోక = లోకములను; పాలకులు = పాలించెడివారు; అగు = అయిన; వారు = వారు;
 సర్వేశ్వరుని = విష్ణుమూర్తి; కొఱకున్ = కోసము; బలి = బలులు; ప్రదానంబులు = ఇచ్చుటలు;
 చేయుదురు = చేసెదరు; సమస్త = సమస్తమైన; లోక = లోకములను; దేవతా = దేవతలను; యజ్ఞ =
 యజ్ఞములను; సంగ్రహండును = గ్రహించువాడు; వేద = వేదములందు; మయుండును = నిండి
 ఉండువాడు; ద్రవ్య = పదార్థము లందు; మయుండును = నిండి ఉండువాడు; తపస్ = తపస్సునందు;
 మయుండును = నిండి ఉండువాడు; అగు = అయిన; నారాయణుని = హరి యొక్క; విచిత్రంబులు
 = ఆశ్చర్యకరములైన; ఐన = అయిన; యజ్ఞంబులన్ = యాగములచే; యజనంబు = ఆరాధనము;
 చేసిన = చేసినచో; నీకు = నీకు; అభయంబున్ = భయము లేకుండుట; అగున్ = జరుగును;
 మోక్షంబున్ = ముక్తి కూడ; కలుగున్ = కలుగును; కావునన్ = అందుచేత; నీ = నీ యొక్క;
 రాజ్యంబునన్ = రాజ్యములో; మఖంబులు = యజ్ఞములను; చేయుమని = చేయమని;
 ఆజ్ఞాపింపుము = ఆజ్ఞను యిమ్ము; నీ = నీ యొక్క; దేశంబునన్ = దేశములో; చేయంబడిన =
 చేయబడిన; యజ్ఞంబులన్ = యజ్ఞముల; చేతన్ = చేత; హరి = విష్ణుమూర్తి; కళా = అంశలుతో;
 యుక్తంబులు = కూడినవి; అగు = అయిన; దేవ = దేవతల; గణంబులున్ = సమూహములు; స =
 చక్కగా; ఇష్టంబులు = ప్రీతిచెందినవి; ఐ = అయ్యి; తుష్టంబులు = సంతృప్తిచెందినవి; అగుచున్ =
 అవుతూ; భవదీయ = నీ యొక్క; వాంఛిత = కోరిన; అర్థంబులన్ = సంపదలను; ఇత్తురు =
 ఇచ్చెదరు; కావునన్ = అందుచేత; దేవతా = దేవతలను; తిరస్కారంబున్ = తిరస్కరించుట; నీకున్ =
 నీకు; యుక్తంబున్ = ఉచితమైనది; కాదు = కాదు; వేద = వేదములచే; చోదితంబులు =

నడపబడునవి; అగు = అయిన; ధర్మంబుల = ధర్మముల; అందున్ = ఎడ; ఆసక్తుండవు = ఆసక్తి కలవాడవు; కమ్ము = అగుము; అనిన = అనగా; వేనుండు = వేనుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇలా అన్నారు "రాజా! మేమొకటి విన్నవిస్తాము. శ్రద్ధగా విను. పురుషులు త్రికరణ శుద్ధిగా ఆచరించే ధర్మం అన్ని లోకాల దుఃఖాలను తొలగిస్తుంది. నిష్కాములైన వారికి మోక్షాన్ని ఇస్తుంది. అటువంటి ధర్మం ప్రజలకు మేలు కలిగిస్తుంది. కాబట్టి అది నీ వల్ల చెడకుండా ఉండాలి. ధర్మం నశిస్తే సంపదలు రాజును విడిచిపెడతాయి. దుష్టులైన మంత్రులనుండి, దొంగలనుండి ప్రజలను రక్షిస్తూ న్యాయమైన పన్ను తీసికొనే రాజు ఈ లోకంలోను, పరలోకంలోను సుఖాలు పొందుతాడు. ఏ రాజు దేశంలో యజ్ఞేశ్వరుడైన విష్ణువు తమ తమ వర్ణాశ్రమాలకు తగిన ధర్మాలను నిర్వర్తించే ప్రజలచేత పూజింపబడతాడో ఆ రాజును చూసి సర్వేశ్వరుడు, సర్వాంతర్యామి, మహామహిమాన్వితుడు అయిన భగవంతుడు సంతోషిస్తాడు. సర్వేశ్వరుడైన భగవంతుడు సంతోషిస్తే రాజుకు సర్వసౌఖ్యాలు కలుగుతాయి. లోకపాలకులు సర్వేశ్వరునికి పూజలు సమర్పిస్తారు. కాబట్టి నీవు యజ్ఞాలలో సమస్త లోకాధినాథుడు, దేవాదిదేవుడు, యజ్ఞస్వరూపుడు, వేదమయుడు, సర్వవ్యాపి, తపోమయుడు అయిన నారాయణుని ఆరాధిస్తే శుభంతో పాటు నీకు మోక్షం సిద్ధిస్తుంది. కాబట్టి నీ రాజ్యంలో యజ్ఞాలు జరిపించు. యజ్ఞాలవలన హరి అంశ కలిగిన దేవతలు ప్రహృష్టులై సంతుష్టులై నీ కోర్కెలు నెరవేరుస్తారు. దేవతలను తిరస్కరించడం మంచిది కాదు. వేదచోదితాలైన ధర్మాలయందు ఆసక్తి చూపించు" అని మునులు చెప్పగా వేనుడు ఇలా అన్నాడు.

4-422-క.

"మునులార! మీర లిప్పుడు

నను నీ గతిఁ బడుచుఁదనమునం బలికితి; రై

నను నది యధర్మ; మందుల

నెనయఁగ ధర్మమనఁ గలదె? యెచ్చటనైనన్.

టీకా:

మునులారా = మునులూ; మీరలు = మీరు; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; ననున్ = నన్ను; ఈ = ఈ; గతిన్ = విధముగ; పడుచుదనము = గడుసుదనము, అతితెలివితో; పలికితిరి = చెప్పారు; ఐనను = అయినప్పటికిని; అది = అది; అధర్మము = ధర్మవిరుద్ధము; అందులన్ = వానిలో; ఎనయంగన్ = ఎంచగా; ధర్మము = ధర్మము; అనన్ = అన్నది; కలదె = ఉన్నదా ఏమి, లేదు; ఎచ్చటైనను = ఎక్కడైనను.

భావము:

“మునులారా! మూర్ఖత్వంతో మీరు ఈ విధంగా నాకు ఏమేమో బోధ చేశారు. మీరు చెప్పిందంతా కేవలం అధర్మం. అసలు దానిలో ధర్మమంటూ ఏదైనా ఎక్కడైనా ఉందా?

4-423-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండా.

భావము:

అంతే కాక...

4-424-చ.

ఎనయంగ జారకామిని నిజేశుని ముచ్చిలి జారపూరుషుం
దనపతిఁ గాఁ దలంచు గతిఁ దద్దయు మూఢమనస్కులై తన
ర్చిన నరపాలరూపము ధరించిన యీశ్వరు నన్నెఱుంగ క
న్యుని భజియింప మీ రిహపరోన్నత సౌఖ్యము లంద రెన్నడున్.”

టీకా:

ఎనయగన్ = తరచి చూసిన; జార = వ్యభిచారియైన; కామిని = స్త్రీ; నిజ = స్వంత; ఈశుని = భర్తని;
ముచ్చిలి = మోసము చేసి; జారపురుషున్ = విటుని; తన = తన యొక్క; పతి = పలిక; కాన్ =
అగునట్లు; తలంచు = అనుకొనెడి; గతిన్ = విధముగ; తద్దయున్ = మిక్కిలి; మూఢ = అవివేకపు,
మూర్ఖపు; మనస్సులు = మనస్సులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; తనర్చిన = అతిశయించిన; నరపాల =
రాజు యొక్క {నరపాలుడు - నరులను పాలించువాడు, రాజు}; రూపము = స్వరూపమును;
ధరించిన = తాల్చిన; ఈశ్వరున్ = భగవంతుని; నన్నున్ = నన్ను; ఎఱుంగక = తెలిసికొనలేక;
అన్యుని = ఇతరమైన వానిని; భజియింపన్ = ఆరాధించినచో; మీరు = మీరు; ఇహ = ఈలోకపు; పర
= పరలోకపు; ఉన్నత = గొప్ప; సౌఖ్యములన్ = సౌఖ్యములను; అందరు = పొందరు; ఎన్నడున్ =
ఎప్పుడు.

భావము:

జారిణియైన స్త్రీ తన భర్తను మోసగించి జారపురుషుని తన భర్తగా భావిస్తుంది. అలాగే మీరు
మూర్ఖత్వంతో రాజరూపం ధరించిన భగవంతుడనైన నన్ను తెలుసుకొనకుండా ఇతరుణ్ణి
సేవిస్తున్నారు. ఇటువంటి మీకు ఇహపర సుఖాలు లభించనే లభింపవు"

4-425-వ.

అని మఱియు నిట్లనియె "యజ్ఞ పురుషుం డన నెవ్వం? డెవ్వని యందు మీకు భక్తి స్నేహంబు
లుదయించె? భర్తస్నేహ విదూర లైన కుయోషి ధణంబులు జారు నందుఁ జేయు భక్తి
చందంబునఁ బలికెడ; రదియునుం గాక.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; యజ్ఞపురుషుండు =
యజ్ఞపురుషుడు; అనన్ = అంటే; ఎవ్వండు = ఎవడు; ఎవ్వనిన్ = ఎవని; అందు = ఎడల; మీకున్ =
మీకు; భక్తి = భక్తి; స్నేహంబులు = ప్రేమలు; ఉదయించెన్ = కలిగినవి; భర్త = భర్త యొక్క; స్నేహ =
ప్రేమ నుండి; విదూరలు = బాగా దూరమైనవారు; ఐన = అయిన; కు = చెడ్డ; యోషిత్ = స్త్రీ;

గణంబులున్ = సమూహములు; జారున్ = విటుని; అందున్ = ఎడల; చేయు = చేసెడి; భక్తి = భక్తి;
చందంబునన్ = వలె; పలికెదరు = మాట్లాడెదరు; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అని ఇంకా ఇలా అన్నాడు "యజ్ఞపురుషుడంటే ఎవరు? ఎవనిపై మీకు భక్తి, రక్తి కలిగాయి? మగని
మీద మమత లేని దుష్టస్త్రీలు రంకుమగనిపై వలపు ఒలకబోసినట్లు మీరు మాట్లాడుతున్నారు.
అంతేకాక...

4-426-క.

హరి హర హిరణ్యగర్భ

స్వరధీశ్వర వహ్ని శమన జలధిపతి మరు

నరవాహన శశి భూ రవి

సురముఖులు నృపశరీర సూచకు లగుటన్.

టీకా:

హరి = విష్ణుమూర్తి (హరి - ప్రళయకాలమున సర్వము తన గర్భమున హరించుకొనువాడు,
విష్ణువు); హర = శివుడు (హర - లయమునకు అధిపతి, శివుడు); హిరణ్యగర్భ = బ్రహ్మదేవుడు
(హిరణ్యగర్భుడు - బంగారుగర్భమున పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు); స్వరధీశ్వర = ఇంద్రుడు
(స్వరధీశ్వరుడు - స్వరమునకు అధిపతి, ఇంద్రుడు); వహ్ని = అగ్నిదేవుడు (వహ్ని - హవిస్సులను
వహించువాడు, అగ్నిదేవుడు); శమన = యముడు (శమనుడు - సర్వేంద్రియముల వర్తనను
శమింప జేయువాడు, యముడు); జలధిపతి = వరుణుడు (జలధిపతి - జలధి (సముద్రము)నకు
అధిపతి, వరుణుడు); మరుత్ = వాయుదేవుడు (మరుతి - మారుతము (వాయువునకు) అధిపతి,
వాయుదేవుడు); నరవాహన = నిర్భతి, కుబేరుడు (నరవాహనుడు - నరుని వాహనముగ
కలవాడు, నిర్భతి, కుబేరుడు); శశి = చంద్రుడు (శశి - శశ (కుందేలు) గుర్తుగలవాడు, చంద్రుడు); భూ
= భూదేవి (భూమి - భరించునది); రవి = సూర్యుడు (రవి - కిరణములు కలవాడు, సూర్యుడు); సుర
= దేవతా (సుర - సురాపానము చేయువారు, దేవతలు); ముఖులు = ప్రముఖులు; నృప = రాజు
యొక్క; శరీర = శరీరమునందు; సూచకులు = తెలియబడువారు; అగుటన్ = అగుటను.

భావము:

విష్ణువు, శివుడు, బ్రహ్మ, ఇంద్రుడు, అగ్ని, యముడు, వరుణుడు, వాయువు, కుబేరుడు, చంద్రుడు, భూమి, సూర్యుడు మొదలైన దేవతలంతా రాజు శరీరంలో నివసిస్తారు. కాబట్టి...

4-427-క.

పరికించి నను భజింపుడు

ధరణీశుడు సర్వదేవతామయుఁ డగు; మ

త్సర ముడుగుడు; నాకంటెను

పురుషుడు మఱియెవ్వఁ డగ్రపూజార్హుఁ డిలన్?

టీకా:

పరికించి = విచారించుకొని; ననున్ = నన్ను; భజింపుడు = ఆరాధించండి; ధరణీశుడు = రాజు {ధరణీశుడు - ధరణి (భూమి)కి ఈశుడు, రాజు}; సర్వ = సమస్తమైన; దేవతా = దేవతలతో; మయుడు = నిండినవాడు; అగు = అయిన; మత్సర = మాత్సర్యము; ఉడుగుడు = మానుడు; నాకు = నాకు; కంటెన్ = కంటెను; పురుషుడు = సమర్థుడు; మఱి = ఇంక; ఎవ్వడు = ఎవడు; అగ్ర = ముఖ్యమైన; పూజా = ఆరాధనకి; అర్హుడు = అర్హతకలవాడు; ఇలన్ = భూమిపైన.

భావము:

బాగా ఆలోచించి నన్ను సేవించండి. రాజును సర్వ దేవతాస్వరూపునిగా భావించండి. అసూయ విడిచిపెట్టండి. అగ్రపూజకు తగినవాడు లోకంలో నాకంటే మరెవ్వరున్నారు?

4-428-వ.

అదిగాన మీరు నాయందు బలివిధానంబులు చేయుం; "డని పాప కర్ముండు, నసత్యవర్తకుండు, నష్టమంగళుండు, విపరీతజ్ఞానుండు నగు వేనుండు పండితమాని యగుచుం బలికి మునుల వచనంబులు నిరాకరించి యూరకున్న; నమ్మునులు భగ్నమనోరథులై తమలో నిట్లని "రీ దారుణకర్ముం డయిన పాతకుండు హతుం డగుం గాక; వీడు జీవించెనేని వీనిచేత నీ

జగంబులు భస్మంబులు గాఁగల; విది నిశ్చితంబు; దుర్వృత్తుం డగు వీడు మహారాజ
 సింహాసనంబున కర్ణుండు గాఁడు; వీఁడు మున్ను నే సర్వేశ్వరు ననుగ్రహంబున నిట్టి విభూతి
 యుక్తుం డయ్యె నట్టి యజ్ఞపతి యైన శ్రీవిష్ణుని నిందించుచున్నవాఁడు; గావున నిర్లజ్జుండైన
 హరినిందకుని హననంబు చేయ వలయు" నని మును లుద్యోగించి యాత్మప్రకాశితంబైన
 క్రోధంబునం జేసి పలుంకారమాత్రంబున నా యీశ్వరనిందాహతుం డగు వేనునిం బొలియించి;
 రంత.

టీకా:

అదిగాన = అందుచేత; మీరు = మీరు; నా = నా; అందున్ = ఎడల; బలి = బలులు; విధానంబులు =
 విధానములు; చేయుండు = చేయండి; అని = అని; పాప = పాపపు; కర్ముండున్ = పనులు
 చేయువాడు; అసత్ = చెడ్డ; ప్రవర్తకుండున్ = నడవడిక కలవాడు; నష్ట = నాశనమైన;
 మంగళుండున్ = శుభములు కలవాడు; విపరీత = వ్యతిరిక్త; జ్ఞానుండున్ = జ్ఞానము కలవాడు;
 అగు = అయిన; వేనుండు = వేనుడు; పండితమాని = తెలిసినవాడిని యని యనుకొనెడివాడు;
 అగుచున్ = అవుతూ; పలికి = పలికి; మునుల = మునుల యొక్క; వచనంబులు = మాటలు;
 నిరాకరించి = తిరస్కరించి; ఊరకున్నన్ = ఊరకుండగా; ఆ = ఆ; మునులు = మునులు; భగ్న =
 విఫలమైన; మనోరథులు = కోరిక కలవారు; ఐ = అయ్యి; తమలోన్ = తమలో తాము; ఇట్లు = ఈ
 విధముగ; అనిరి = పలికిరి; ఈ = ఈ; దారుణ = క్రూరమైన; కర్ముండున్ = పనులు చేయువాడు;
 అయిన = అయిన; పాతకుండు = పాపి; హతుండు = మరణించినవాడు; అగుంగాక =
 అయిపోవుగాక; వీడు = ఇతడు; జీవించెనేని = బతికి ఉంటే; వీని = ఇతని; చేతన్ = చేత; ఈ = ఈ;
 జగంబులు = లోకములు; భస్మంబులు = కాలిబూడిదైపోయినవి; కాగలవు = అయిపోగలవు; ఇది =
 ఇది; నిశ్చితంబు = తప్పక జరుగును; దుర్ = చెడ్డ; వృత్తుండు = నడవడిక కలవాడు; అగు = అయిన;
 వీడు = ఇతను; మహారాజ = మహారాజ యొక్క; సింహాసనంబున = పదవి; కున్ = కి; అర్హుండు =
 తగినవాడు; కాడు = కాదు; వీడు = ఇతడు; మున్నున్ = ఇంతకు ముందు; ఏ = ఏ; పరమేశ్వరున్ =
 భగవంతుని; అనుగ్రహంబునన్ = అనుగ్రహమువలన; ఇట్టి = ఇటువంటి; విభూతిన్ = వైభవమును;
 యుక్తుండు = కూడినవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెనో; అట్టి = అటువంటి; యజ్ఞపతి = యజ్ఞములకు
 అధిపతి; ఐన = అయిన; శ్రీవిష్ణుని = విష్ణుమూర్తిని; నిందించుచున్ = నిందిస్తూ; ఉన్నవాడు =
 ఉన్నాడు; కావునన్ = అందుచేత; నిర్లజ్జుండు = సిగ్గులేనివాడు; ఐన = అయిన; హరి = విష్ణుమూర్తిని;

నిందకుని = నిందించువానిని; హననంబున్ = చంపుట; చేయవలయును = చేయవలెను; అని = అని; మునులు = మునులు; ఉద్యోగించి = సంకల్పించి; ఆత్మ = తమ; ప్రకాశితంబున్ = వెలుగుతున్నది; ఐన = అయిన; క్రోధంబునన్ = రోషము; చేసి = వలన; హుంకార = హుం అనెడి శబ్దము; మాత్రంబునన్ = మాత్రముచేతనే; ఆ = ఆ; ఈశ్వర = హరి; నిందా = నిందించుటచే; హతుండు = దెబ్బతిన్నవాడు; అగు = అయిన; వేనునిన్ = వేనుని; పొలియించిరి = సంహరించిరి; అంత = అంతట.

భావము:

కాబట్టి మీ బలులు నాకే సమర్పించండి" అని పాపాత్ముడు, దుర్మార్గుడు, అమంగళుడు, అజ్ఞాని అయిన వేనుడు విపరీతబుద్ధితో మునుల మాటలను నిరాకరించి పలికాడు. అప్పుడు మునులు తమ ప్రయత్నాలు వ్యర్థం కాగా పరస్పరం ఇలా అనుకున్నారు "భయంకర కృత్యాలకు పాల్పడుతున్న ఈ పాపాత్ముడు నశించిపోవాలి. వీడు బ్రతికి ఉన్నట్లయితే వీని వల్ల ఈ లోకాలన్నీ నశిస్తాయి. దురాచారుడైన వీడు గద్దె నెక్కటానికి అర్హుడు కాడు. ఏ సర్వేశ్వరుని అనుగ్రహం వల్ల వీడు ఇటువంటి ఐశ్వర్యాన్ని పొందాడో ఆ యజ్ఞపతి అయిన విష్ణువును నిందిస్తున్నాడు. కాబట్టి సిగ్గు మాని శ్రీహరిని నిందించే వీనిని హతమార్చాలి" అని మునులు తమలో పెల్లుబికిన కోపంతో హుంకరించారు. ఆ మహర్షుల హుంకారానికి భగవన్నిందకుడైన వేనుడు మరణించాడు. అప్పుడు...

4-429-క.

అరసి సునీధయు శోకా

తురయై తన సుతుడు దనువుఁ దొఱగినఁ దదనం

తరమునను యోగశక్తిం

బరువడి నిజ తనయు తనువుఁ బరిపాలించెన్.

టీకా:

అరసి = తెలుసుకొని; సునీధయు = సునీధ; శోక = దుఃఖముచే; ఆతుర = చీకాకుపరచబడినది; ఐ = అయ్యి; తన = తన యొక్క; సుతుడున్ = సుతుని; తనువున్ = దేహమును; తొఱగినన్ =

విడిచిపోయిన; తదనంతరమునను = తరువాత; యోగశక్తిన్ = యోగశక్తితో; పరువడి = శ్రీఘృమే;
నిజ = తన యొక్క; తనయున్ = పుత్రుని; తనువున్ = శరీరమును; పరిపాలించెన్ = కాపాడెను.

భావము:

సునీధ తన కొడుకు మరణానికి దుఃఖించింది. యోగశక్తిచేత వేనుని శరీరాన్ని చెడిపోకుండా
కాపాడింది.

4-430-వ.

అంత నొక్కనాడు.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఒక్క = ఒక; నాడు = దినమున.

భావము:

ఇలా ఉండగా ఒకనాడు...

4-431-నీ.

మునివరేణ్యులు భక్తి దనర సరస్వతీ-

సలిలంబులను గృతస్నాను లగుచు

మునుకొని తత్తీరమున నగ్నిహోత్రముల్-

విలసిల్ల నియతిఁ గావించి యచటఁ

దవిలి సత్పురుషకథా వినోదంబులు-

సలుపుచు నుండంగ సకలలోక

భయదంబు లగు మహోత్సాతముల్ దోచిన-

మసలి "లోకంబు లమంగళములు

4-431.1-తే.

పొరయ కుండెడుఁ గా కని బుద్ధిలోనఁ
దలఁచుచుండఁగఁ బెలుచ నుదగ్ర మగుచు
సర్వ దిశలను బాంసువర్షంబు గురిసెఁ;
దస్కరులు సర్వజనుల విత్తములు గొనిరి.

టీకా:

ముని = మునులలో; వరేణ్యులు = ఉత్తములు; భక్తిన్ = భక్తి; తనర = అతిశయించగ; సరస్వతీ =
సరస్వతీనదీ; సలిలంబులను = నీటిలో; కృత = చేసిన; స్నానులు = స్నానముకలవారు; అగుచున్ =
అవతూ; మునుకొని = పూని; తత్ = దాని; తీరమునన్ = గట్టుపైన; అగ్నిహోత్రముల్ =
అగ్నిహోత్రములు; విలసిల్ల = ఒప్పియుండగ; నియతిన్ = నియమును; కావించి = చేసికొని; అచటన్
= అక్కడ; తవిలి = పూని; సత్ = మంచి; పురుష = పురుషుల; కథా = కథలనుసంకీర్తనచేసెడి;
వినోదంబులు = ఉల్లాసములు; సలుపుచుండగ = చేస్తుండగా; సకల = సమస్తమైన; లోక =
లోకములకు; భయదంబులు = భయముగొల్పునవి; అగు = అయిన; మహా = గొప్ప; ఉత్పాతముల్ =
దుశ్శకునములు; తోచినన్ = తోచగా; మసలి = కలతపడి; లోకంబులు = లోకములు;
అమంగళములు = అశుభములు.

పొరయకుండెడుగాక = కలుగకుండుగాక; అని = అని; బుద్ధి = మనసు; లోనన్ = లో;
తలచుచుండగన్ = అనుకొంటుండగ; పెలుచన్ = మిక్కిలి; ఉదగ్రము = చెలరేగినవి; అగుచున్ =
అవుతూ; = సర్వ = సకల; దిశలనున్ = దిక్కులందు; పాంసు = ధూళి; వర్షంబులు = వర్షములువలె;
కురిసెన్ = కురిసెను; తస్కరులు = దొంగలు; సర్వజనుల = అందరి; విత్తములున్ = ధనములను;
గొనిరి = తీసుకుపోయిరి.

భావము:

మునీంద్రులు భక్తితో సరస్వతీ నదీ జలాలలో స్నానం చేసి, ఆ నదీతీరాన యథావిధిగా
అగ్నికార్యాలు నిర్వర్తించుకొని ఎంతో ఆసక్తితో సత్పురుషుల కథలు చెప్పుకుంటూ వినోదిస్తున్నారు.
అప్పుడు సకల లోకాలకు భయం కలిగించే గొప్ప అపశకునాలు గోచరించాయి. ఆ
మహోత్పాతాలను చూచి మునీంద్రులు "లోకాలకు అశుభాలు కలుగకుండు గాక!" అని

అనుకున్నారు. ఇలా అనుకుంటూ ఉండగానే ప్రచండంగా దుమారం చెలరేగింది. అన్ని దిక్కులలో ధూళి వర్షం కురిసింది. దొంగలు విజృంభించి ప్రజల సంపదలను దోచుకున్నారు.

4-432-వ.

ఇట్టి లోకోపద్రవం బెటింగి జననాథుం డుపరతుం డగుటం జేసి జనపదంబు లరాజకంబులై యన్యోన్యహింసల నొందుచుం దస్కరబాధితంబు లగుచు నుండుట యెటింగియుఁ దన్నివారణంబునకు సమర్థు లయ్యును జోరాది బాధలం గనుంగొనుచు మునులు వారింపక యుండిరి; మఱియు సమదర్శనుండు శాంతుండు మననశీలుండు నగు బ్రాహ్మణుండు దీనుల నుపేక్షించిన నతని తపంబు భిన్నభాండగతం బయిన క్షీరంబు చందంబున క్షయించుం; గావున నంగ వసుధాధీశ వంశోద్భవులు హరిపదాశ్రయు లగుటం జేసియు నమోఘ సత్త్వనిష్ఠులగుటం జేసియు వీరల వంశంబు విచ్ఛిత్తి నొందింప ననర్హంబు; గాన స్థాపనీయం బగు నని నిశ్చయించి మృతుండైన వేనుని కళేబరంబు డగ్గరి వచ్చి తదూరు మథనంబు గావింప; నందు.

టీకా:

ఇట్టి = ఇటువంటి; లోక = లోకములకు; ఉపద్రవంబున్ = కలిగిన ఆపదలు; ఎటింగి = తెలిసి; జననాథుండు = రాజు {జననాథుడు - జనులకు (ప్రజలకు) నాథుడు (ప్రభువు), రాజు}; ఉపరతుండు = మరణించినవాడు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; జనపదంబులు = ఊర్లు; అరాజకంబులు = రాజు లేనివి; ఐ = అయ్యి; అన్యోన్య = వాటిలోయవి; హింసలన్ = హింసలను; ఒందుచున్ = పొందుతూ; తస్కరులు = దొంగలు; బాధితంబులు = బాధలను పొందిన వారు; అగుచున్ = అవుతూ; ఉండగా = ఉండగా; ఎటింగియున్ = తెలిసి; తత్ = వానిని; నివారణంబున్ = నివారించుట; కున్ = కు; సమర్థులు = సమర్థత కలవారు; అయ్యునున్ = అయినప్పటికిని; చోర = దొంగతనము; ఆది = మొదలైన; బాధలన్ = బాధలను; కనుంగొనుచు = చూస్తూ; మునులు = మునులు; వారింపక = వారించకుండ; ఉండిరి = ఉండిపోయారు; మఱియున్ = ఇంకను; సమదర్శనుండు = సమత్వదృష్టి కలవాడు; శాంతుండు = శాంతస్వభావము కలవాడు; మననశీలుడున్ = వేదశాస్త్రములను మననము చేసికొనెడి వాడు; అగు = అయిన; బ్రాహ్మణుండు = బ్రాహ్మణుడు; దీనులన్ = దీనుల యెడ; ఉపేక్షించినన్ = ఉదాశీనత చూపినచో; అతని = అతని; తపంబున్ = తపస్సు; భిన్న = విరిగిన; భాండ = కుండలో; గతంబున్ = ఉన్నవి; అయిన = అయిన;

క్షీరంబు = పాలు; చందంబునన్ = వలె; క్షయించున్ = నష్టపోవును; కావునన్ = అందుచేతను; అంగ
 = అంగ; వసుధాధీశ = రాజు యొక్క (వసుధాధీశుడు - వసుధ (భూమి)కి అధీశుడు (పతి), రాజు);
 వంశోద్భవులు = సంతానము (వంశోద్భవులు - వంశమున ఉద్భవులు (పుట్టినవారు),
 సంతానము); హరి = నారాయణుని; పద = పాదములను; ఆశ్రయులు = ఆశ్రయించినవారు;
 అగుటన్ = అవుట; చేసియున్ = వలనను; అమోఘ = వ్యర్థము కాని, అమోఘమైన; సత్త్వ = శక్తి;
 నిష్ఠులు = శ్రద్ధ గలవారు; అగుటన్ = అగుట; చేసియున్ = వలనను; వీరల = వీరి; వంశంబు =
 వంశము; విచ్ఛిత్తి = నాశనము; ఒందింపన్ = పొందించుట; అనర్హంబు = తగినది కాదు; కాన =
 కనుక; స్థాపనీయంబు = స్థాపించ తగినది; అగున్ = అగును; అని = అని; నిశ్చయించి =
 నిశ్చయించి; మృతుండు = మరణించిన వాడు; ఐన = అయిన; వేనునిన్ = వేనుని; కళేబరంబున్ =
 శవము; డగ్గరిన్ = దగ్గరికి; వచ్చి = వచ్చి; తత్ = వాని; ఊరున్ = తొడను; మధనంబున్ =
 మధించుట; కావింపన్ = చేయగా; అందు = దానిలో.

భావము:

ఈ విధంగా లోకానికి ఉపద్రవం కలగడం మునులు గ్రహించారు. రాజు లేకపోవటం మూలాన
 దేశమంతా అరాజకమై ఒకరి నొకరు హింసించుకోవడం, దోచుకొనడం ఎక్కువయ్యాయని వారు
 తెలుసుకున్నారు. ఆపడానికి సమర్థులైనప్పటికీ వారించకుండా ఊరుకున్నారు. 'సమదర్శనుడు,
 శాంతస్వభావుడు, లోకజ్ఞుడు అయిన బ్రాహ్మణుడు దీనులను ఉపేక్షిస్తే అతని తపస్సు పగిలిన
 కుండలోని పాలవలె నశిస్తుంది. కాబట్టి ఈ ఆపదను తప్పక నివారించాలి. అంగవంశంలో పుట్టిన
 రాజులు హరి భక్తులు, మహావీరులు కావటం వల్ల వీరి వంశం ఇంతటితో తుదముట్టకూడదు. ఈ
 వంశాన్ని నిలబెట్టాలి' అని మళ్ళీ నిశ్చయించుకున్నారు. వేనుని శవాన్ని సమీపించి మునీంద్రులు
 అతని తొడను మధించారు. ఆ తొడనుండి...

4-433-నీ.

ఘన కాక కృష్ణ సంకాశ వర్ణుండును-

హ్రస్వావయవుఁడు మహాహనుండు

హ్రస్వభావుండును హ్రస్వపాదుండును-

నిమ్న నాసాగ్రుండు నైఋత్య రక్త

నయనుండుఁ దావువర్ణశ్శశ్రుకేశుండు-

నతి దీన వదనుండు నైన యట్టి

యొక్క నిషాదకుం డుదయించి యేమి చే-

యుదు నని పలుకుచునున్న జాచి

4-433.1-తే.

వరమునులు నిషీద యనుచుఁ బలుకుటయును

దాన వాడు నిషాదాభిదానుఁ డయ్యె;

నతని వంశ్యులు గిరికాననాళి వేను

కల్మషముఁ దెల్పుచుండిరి కడక మఱియు.

టీకా:

ఘన = మిక్కిలి; కాక = కాకి; కృష్ణ = నలుపుకి; సంకాశ = సమానమైన; వర్ణుండును =
రంగుకలవాడు; ప్రాస్వ = పొట్టి; అవయవుడు = అవయవములుకలవాడు; మహా = పెద్ద; హనుండు
= చెక్కిళ్ళుకలవాడు; ప్రాస్వ = కురచ; బాహుండును = చేతులుకలవాడు; ప్రాస్వ = కురచ;
పాదుండును = కాళ్ళుకలవాడు; నిమ్న = తప్పటి, ఎత్తులేని; నాసాగ్రుండును = ముక్కుకలవాడు;
నెఱియన్ = నిండా; రక్త = ఎర్రని; నయనుండున్ = కన్నులుకలవాడు; తావు = రాగి; వర్ణ = రంగుకల;
శ్శశ్రు = మీసములు; కేశుండు = శిరోజములు కలవాడు; అతి = మిక్కిలి; దీన = దీనమైన;
వదనుండును = ముఖము కలవాడు; ఐన = అయిన; అట్టి = అటువంటి; ఒక్క = ఒక; నిషాదకుండు
= అడవిమనిషి; ఉదయించి = పుట్టి; ఏమి = ఏమిటి; చేయుదున్ = చేసెదను; అని = అని;
పలుకుచునున్నన్ = అడుగుతున్న; చూచి = చూసి.
వర = శ్రేష్ఠమైన; మునులు = మునులు; నిషీద = కూర్చో; అనుచున్ = అంటూ; పలుకుటయును =
అనిరి; దానన్ = దానివలన; వాడు = అతడు; నిషాద = నిషాదుడు అనెడి; అభిదానుడు =
పేరుకలవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అతని = అతని యొక్క; వంశ్యులు = వంశమువారు; గిరి =
కొండలు; కానన = అడవి; ఆళిన్ = సమూహములందు; వేనున్ = వేనుని; కల్మషమున్ =
పాపమును; తెల్పుచున్ = తెలియజేయుతూ; ఉండిరి = ఉన్నారు; కడకన్ = చివరకి; మఱియున్ =
ఇంకను.

భావము:

ఒక బోయవాడు పుట్టాడు. వాడు కాకివలె నల్లగా ఉన్నాడు. పొట్టిగా ఉన్నాడు. పెద్ద పెద్ద చెక్కిళ్ళు, కురుచ చేతులు, కురుచ కాళ్ళు, చిట్టిముక్కు, ఎర్రని కళ్ళు, రాగి మీసాలు, రాగి గడ్డం, రాగి తల వెండ్రుకలు గల ఆ మరుగుజ్జువాడు దీనమైన ముఖంతో "నేను చేయవలసిన పని ఏమిటి?" అని ప్రశ్నించాడు. అప్పుడు మునులు "నిషీద (కూర్చుండు)" అన్నారు. అందుచేత వాని పేరు నిషాదుడు అయింది. అతని కులంలో పుట్టినవాళ్ళంతా నిషాదులై పర్వతాలలో అడవులలో సంచరిస్తూ వేనుని దుష్కర్తని వెల్లడిస్తున్నారు.

చతుర్థ స్కంధము : అర్చివృథుల జననము

4-434-క.

కని వార నపత్యం డగు

మనుజేంద్రుని బాహులంత మథియించిన నం

దనఘం బగు నొక మిథునము

జనియించెను సకల జనులు సమ్మద మందన్.

టీకా:

కని = చూసి; వారు = వారు; అనపత్యండు = పిల్లలు లేనివాడు; అగు = అయిన; మనుజేంద్రుని = రాజు యొక్క; బాహులు = భుజములు; అంత = అంతట; మథియించినన్ = మఢించగా; అందు = అందులో; అనఘంబు = పవిత్రమైనది; అగు = అయిన; ఒక = ఒక; మిథునము = స్త్రీపురుషుల జంట; జనియించెను = పుట్టినది; సకల = సమస్తమైన; జనులు = వారు; సమ్మదము = సంతోషము; అందన్ = పొందగా.

భావము:

మునులు సంతానహీనుడైన వేనుని హస్తాలను మఢించగా ఆ చేతులనుండి ఒక స్త్రీపురుషుల జంట జన్మించింది. అది చూచి సమస్త ప్రజలూ సంతోషించారు.

అందు లోకరక్షణార్థంబుగా నారాయణాంశంబున నొక్క పురుషుండును హరికి నిత్యానపాయని యైన లక్ష్మీకళాకలితయు, గుణంబులను భూషణంబులకు నలంకార ప్రదాత్రియు నగు కామినియు జనియించె; అందుఁ బృథుశ్రవుండును బృథుయశుండు నగుట నతండు 'పృథు చక్రవర్తి' యనుపేరం ప్రసిద్ధుండయ్యె; అయ్యంగనయు 'నర్సి' యను నామంబునం దనరుచు నతని వరియించె; నా సమయంబున.

టీకా:

అందున్ = దానిలో; లోక = లోకములను; రక్షణ = కాపాడుట; అర్థంబుగా = కోసము; నారాయణ = విష్ణుమూర్తి యొక్క; అంశంబునన్ = అంశతో; ఒక్క = ఒక; పురుషుండును = మగవాడును; హరి = విష్ణుమూర్తి; కిన్ = కి; నిత్య = ఎల్లప్పుడును; అనపాయని = విడిచిపెట్టనిది; ఐన = అయిన; లక్ష్మీ = లక్ష్మీదేవి యొక్క; కళా = అంశతో; కలితయు = కూడినది; గుణంబులు = సుగుణములు; అను = అనెడి; భూషణముల్ = అలంకారముల; కున్ = కు; అలంకార = అలంకార మనెడి లక్షణము; ప్రదాత్రియున్ = కలిగించునది; అగు = అయిన; కామినియు = స్త్రీ; జనియించెన్ = పుట్టినది; అందున్ = వారిలో; పృథు = పెద్ద; శ్రవుండున్ = చెవులు కలవాడును; పృథు = పెద్ద; యశుండున్ = కీర్తి కలవాడును; అగుటన్ = అగుటచేత; అతండు = అతడు; పృథుచక్రవర్తి = పృథుచక్రవర్తి; అను = అనెడి; పేరన్ = పేరుతో; ప్రసిద్ధుడు = ఖ్యాతిపొందినవాడు; అయ్యెన్ = ఆయెను; ఆ = ఆ; అంగనయున్ = స్త్రీ; అర్సి = అర్సి; అను = అనెడి; నామంబునన్ = పేరుతో; తనరుచున్ = అతిశయించి; అతని = అతనిని; వరియించెన్ = పెండ్లాడెను; ఆ = ఆ; సమయంబునన్ = సమయములో.

భావము:

వేనరాజు బాహువులనుండి లోకసంరక్షణార్థం శ్రీమన్నారాయణుని అంశతో ఒక పురుషుడు, ఆయనను ఎప్పుడూ విడిచి ఉండని లక్ష్మీదేవి అంశతో ఒక కన్యక ఉదయించారు. ఆ కన్యక సుగుణాలే ఆమెకు సహజ భూషణాలు. ఆమె అలంకారలకే అలంకారం. పెద్ద చెవులు, పెద్ద

యశస్సు కల ఆ పురుషుడే పృథు చక్రవర్తి అనే పేరుతో సుప్రసిద్ధు డయ్యాడు. ఆ స్త్రీ పేరు అర్చి. ఆమె పృథు చక్రవర్తిని వరించింది. ఆ సమయంలో...

4-436-సీ.

అందంద కురియించి రమరులు మునినాథ!-

వితతి మోదం బంద విరులవానఁ;

బరమానురక్తి శుంభల్లీలఁ జూపట్టె;-

సురపతి వీట నచ్చరల యాట;

కర్ణ రసాయన క్రమమున వీతెంచెఁ;-

బర పైన తేట కిన్నరులపాట;

యనిమిషకరహతం బై చాలఁ జెలఁగెను;-

విభవోత్సవంబు దుండుభిరవంబు;

4-436.1-తే.

మునినుతి చెలంగె శిఖి గుండముల వెలింగె

నంత నచటికి సరసీరుహాననుండు

గరుడ గంధర్వ కిన్నర గణముతోడ

నర్థిఁ జనుదెంచె సమ్మోద మతిశయిల్ల.

టీకా:

అందంద = అక్కడక్కడ; కురియించిరి = కురుపించిరి; అమరుల్ = దేవతలు; ముని = మునులలో;
నాథ = గొప్పవారి; వితతి = సమూహము; మోదంబున్ = సంతోషమును; అందన్ = పొందగా;
విరుల = పూల; వానన్ = వాన; పరమ = మిక్కిలి; అనురక్తిన్ = ఆదరముతో; శుంభత్ = తీరైన; లీలన్
= విధముగ; చూపట్టెన్ = కనబడెను; సురపతివీటన్ = అమరావతిలో (సురపతివీడు - సురపతి
(ఇంద్రుడు) యొక్క వీడు (పట్టణము), అమరావతి); అచ్చరల = అప్పరసల; ఆట = నాట్యము; కర్ణ =
చెవులకు; రసాయన = ఇంపైన; క్రమమున = విధముగ; వీతెంచెన్ = వినబడెను; బరపైన = చిక్కటి;
తేట = నిర్మలమైన; కిన్నరుల = కిన్నరుల; పాట = పాట; అనిమిష = దేవతల యొక్క (అనిమిషులు -

రెప్పపాటులేనివారు, దేవతలు; కర = చేతులచే; హతంబు = కొట్టబడినవి; ఐ = అయ్యి; చాలన్ = మిక్కిలి; చెలగెన్ = చెలరేగెను; విభవ = వైభవములు; ఉత్సవంబున్ = ఉత్సవములు; దుందుభి = భేరీల; రవంబున్ = శబ్దములు.

ముని = మునుల; నుతి = స్తోత్రములు; చెలంగె = చెలరేగెను; శిఖి = అగ్నులు; గుండములన్ = హోమగుండములందు; వెలింగెన్ = ప్రకాశించెను; అంతన్ = అంతట; అచటికిన్ = అక్కడికి; సరసీరుహసనుండు = బ్రహ్మదేవుడు (సరసీరుహసనుడు - సరసీరుహము (పద్మము)న ఆసీనుడు (కూర్చుండువాడు), బ్రహ్మదేవుడు); గరుడ = గరుడులు; గంధర్వ = గంధర్వులు; కిన్నర = కిన్నరల; గణము = సమూహము; తోడన్ = తోటి; అర్థిన్ = కోరి; చనుదెంచెన్ = వచ్చెను; సమ్మోదము = సంతోషము; అతిశయిల్ల = అతిశయించగా.

భావము:

దేవతలు పూలవాన కురిపించారు. మునులు సంతోషించారు. స్వర్గంలో అప్పరసలు కనుల విందుగా నాట్యం చేశారు. కిన్నరులు వీనుల విందుగా గానం చేశారు. దేవ దుందుభి ధ్వనులు చెలరేగాయి. మునులు సన్నతించారు. అగ్నిహోత్రాలు హోమకుండాలలో బాగా వెలిగాయి. అప్పుడు అక్కడికి బ్రహ్మదేవుడు గరుడ గంధర్వ కిన్నరులతో వేంచేశాడు.

4-437-వ.

అంత.

టీకా:

అంతన్ = అంతట.

భావము:

అప్పుడు...

4-438-కవి.

అరయఁగ వైన్యని దక్షిణహస్తము నందు రమారమణీసుమనో

హరులలితాయుధచిహ్నము లంఘుల యందు సమగ్రహలాంకుశభా

స్వర కులిశధ్వజ చాప సరోరుహ శంఖ విరాజిత రేఖలు వి

స్ఫురగతి నొప్పఁ బితామహముఖ్యులు చూచి సవిస్మయులైరి తగన్.

టీకా:

అరయగన్ = పరిశీలించిన; వైన్యని = పృథుచక్రవర్తి (వైన్యడు - వేనుని కొడుకు, పృథుడు); దక్షిణ = కుడి; హస్తము = అరచేతి; అందున్ = లో; రమారమణీసుమనోహరు = విష్ణుమూర్తి (రమా రమణీ సుమనోహరుడు - రమారమణి (లక్ష్మీదేవి) సుమనోహరుడు (భర్త), విష్ణువు); లలిత = సుందరమైన; ఆయుధ = ఆయుధముల; చిహ్నములు = గుర్తులు; అంఘులు = పాదముల; అందున్ = లో; సమగ్ర = సంపూర్ణమైన; హల = నాగలి; అంకుశ = అంకుశము; భాస్వర = ప్రకాశమానమైన; కులిశ = వజ్రము; ధ్వజ = ధ్వజము, జెండా; చాప = ధనుస్సు; సరోరుహ = పద్మము; శంఖ = శంఖము లతో; విరాజిత = విలసిల్లిన; రేఖలున్ = రేఖలును; విస్ఫుర = స్పష్టమైన; గతిన్ = విధముగ; ఒప్పన్ = ఒప్పియుండగ; పితామహ = బ్రహ్మదేవుడు; ముఖ్యులు = మొదలగువారు; చూచి = చూసి; సవిస్మయము లు = ఆశ్చర్యము కలవారు; ఐరి = అయిరి; తగన్ = అవశ్యము.

భావము:

బ్రహ్మాది దేవతలు పృథుని కుడిచేతిలో విష్ణుదేవుని ఆయుధమైన చక్ర చిహ్నం, పాదాలలో హలం, అంకుశం, వజ్రం, ధ్వజం, ధనుస్సు, పద్మం, శంఖం మొదలైనవాటి రేఖలు విరాజిల్లుతూ ఉండడం చూచి ఎంతో ఆశ్చర్యపడ్డారు.

4-439-వ.

ఇతండు నారాయణాంశ సంభూతుండు నితని యంగన రమాంశ సంభూతయుం గానోపుడు; రని తలంచి యయ్యవసరంబున బ్రహ్మవాదు లగు బ్రాహ్మణోత్తము లతనికి విధ్యుక్తప్రకారంబున రాజ్యాభిషేకంబు గావించిరి; తదనంతరంబ.

టీకా:

ఇతండు = ఇతడు; నారాయణ = విష్ణుని; అంశ = అంశతో; సంభూతుండున్ = చక్కగ పుట్టిన వాడు;
ఇతనిన్ = ఇతని; అంగన = భార్య; రమ = లక్ష్మీదేవి యొక్క; అంశ = అంశతో; సంభూతయున్ =
చక్కగ పుట్టినామె; కానోపుదురు = అయ్యుంటారు; అని = అని; తలంచి = అనుకొని; ఆ = ఆ;
అవసరంబున = సమయమున; బ్రహ్మవాదులు = వేదధర్మ మందు నిష్ఠ కలవారు; అగు = అయిన;
బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణులలో; ఉత్తములు = ఉత్తములు; అతని = అతని; కిన్ = కి; విధి = వేదవిధులలో;
ఉక్త = చెప్పబడిన; ప్రకారంబునన్ = విధముగ; రాజ్యాభిషేకంబున్ = రాజ్యమునకు పట్టాభిషేకము;
కావించిరి = చేసిరి; తదనంతరంబ = తరువాత.

భావము:

‘ఈ పృథువు నారాయణాంశతో, ఇతని భార్య లక్ష్మీదేవి అంశతో జన్మించారు కాబోలు’ అని
భావించారు. అప్పుడు బ్రహ్మవేత్తలైన బ్రాహ్మణోత్తములు పృథువుకు యథాశాస్త్రంగా రాజ్యాభిషేకం
చేశారు. ఆ తరువాత...

4-440-క.

సరిదంభోనిధి ఖగ మృగ

ధరణీ సురవర్త పర్వతప్రముఖములై

పరగిన భూతశ్రేణులు

నరవరునకుఁ దగ నుపాయము లిచ్చె నొగిన్.

టీకా:

సరిత్ = నదులు; అంభోనిధి = సముద్రము; ఖగ = పక్షులు; మృగ = జంతువులు; ధరణీ = భూమి;
సురవర్త = ఆకాశము (సురవర్తము - దేవతలు తిరుగునది, ఆకాశము); పర్వత = కొండలు,
పర్వతములు; ప్రముఖములు = మొదలగునవి; ఐ = అయ్యి; పరగిన = ప్రసిద్ధపొందిన; భూత =
సమస్త భూతముల; శ్రేణులు = సమూహములు; నరవరున్ = రాజు; కున్ = కి; తగన్ = తగినట్లు;
ఉపాయనములు = కానుకలు; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; ఒగిన్ = వరసగా.

భావము:

నదులు, సముద్రాలు, పక్షులు, మృగాలు, భూమి, ఆకాశం, పర్వతాలు మొదలైన సర్వభూతాలు పృథు మహారాజుకు చక్కని కానుకలు సమర్పించాయి.

4-441-తే.

సమధికఖ్యాతి నా పృథుచక్రవర్తి

దేవి యగు నర్చితోఁ గూడ దివ్యవస్త్ర

గంధ మాల్య విభూషణ కలితుఁ డగుచుఁ

బావకుఁడుఁ బోలె సత్ప్రభాభాసి యయ్యె.

టీకా:

సమధిక = బహు మిక్కిలి; ఖ్యాతిన్ = కీర్తితో; ఆ = ఆ; పృథుచక్రవర్తి = పృథుచక్రవర్తి; దేవి = భార్య;
అగు = అయిన; అర్చి = అర్చి; తోన్ = తో; కూడ = కలిసి; దివ్య = దివ్యమైన; వస్త్ర = వస్త్రములు; గంధ
= సువాసనగల; మాల్య = మాలలుతో; విభూషణ = చక్కటి యలంకారములతో; కలితుడు =
కూడినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; పావకుండున్ = అగ్నిదేవుని; పోలెన్ = వలె; సత్ = మంచి;
ప్రభా = కాంతితో; భాసి = ప్రకాశిస్తున్నవాడు; అయ్యె = అయ్యెను.

భావము:

పృథు చక్రవర్తి, అతని దేవేరి అయిన అర్చి దివ్య వస్త్రాలు కట్టుకున్నారు. తావులు వెదజల్లే
పుష్పమాలికలు తాల్చారు. భూషణాలు ధరించారు. అర్చితో కూడిన పృథువు ప్రభతో కూడిన
అగ్నివలె ప్రకాశించాడు.

4-442-నీ.

రాజరాజా పృథురాజుకు హేమమ-

యంబైన వీరవరాసనంబు

జలపతి జలకణ స్త్రావకం బగు పూర్ణ-

చంద్ర సన్నిభ సితచ్ఛత్రము మఱి
పవమానుఁ డమలశోభన మగు వాలవ్య-
జన సమంచిత సితచామరములు
ధర్ముండు నిర్మలోద్యత్కీర్తిమయ మగు-
మహనీయ నవ పుష్ప మాలికయును

4-442.1-తే.

జంభవైరి కిరీటంబు శమనుఁ డఖిల
జన నియామక దండంబు జలజభవుఁడు
నిగమమయ కవచంబు వాణీలలామ
స్వచ్ఛ మగు నవ్యహర మొసంగిరి మఱియు.

టీకా:

రాజరాజ = కుబేరుడు {రాజరాజ - రాజ (వైభవములకు) రాజ అధిపతి, కుబేరుడు}; పృథురాజ =
పృథుచక్రవర్తి; కున్ = కు; హేమ = బంగారముతో; మయంబు = నిండినది; ఐన = అయిన; వీర =
వీరులలో; వర = ఉత్తముల; ఆసనంబు = ఆసనము; జలపతి = వరణుడు {జలపతి - నీటికి అధిపతి,
వరుణుడు}; జల = నీటి; కణ = కణములచే; అస్రావకంబు = చెమర్చునిది; అగు = అయిన; పూర్ణ =
నిండు; చంద్ర = చంద్రబింబముతో; సన్నిభ = సమానమైన; సిత = తెల్లని; ఛత్రము = గొడుగు;
పవమానుడు = వాయుదేవుడు; అమల = స్వచ్ఛమైన; శోభనము = శోభకలిగినది; అగు = అయిన;
వాల = చమరీమృగము యొక్క; వ్యజన = తోకకుచ్చతో; సమంచిత = చక్కగకూర్చిన; సిత = తెల్లని;
చామరములు = వింజామరములు; ధర్ముండు = ధర్ముడు; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; ఉద్యత్ =
ఉన్నతమైన; కీర్తి = ప్రకాశముతో; మయము = నిండినది; అగు = అయిన; మహనీయ = గొప్ప; నవ =
నవనవలాడుతున్న, తాజా; పుష్ప = పూలు; మాలికయును = మాల.

జంభవైరి = ఇంద్రుడు {జంభవైరి - జంభాసురునికి శత్రువు, ఇంద్రుడు}; కిరీటంబున్ = కిరీటము;
శమనుడు = యముడు {శమనుడు - శమన (చీకటి)లోకమునకు అధిపతి, యముడు}; అఖిల =
సమస్తమైన; జన = జనులను; నియామక = నియమించెడి; దండంబున్ = దండమును;
జలజభవుడు = బ్రహ్మదేవుడు {జలజభవుడు - జలజ (పద్మమున) భవుడు (పుట్టివాడు),

బ్రహ్మదేవుడు; నిగమ = వేదములతో; మయ = నిర్మింపబడిన; కవచంబున్ = కవచము;
 వాణీలలామ = సరస్వతీదేవి {వాణీలలామ - వాణి (వాక్కునకు దేవి) అనెడి లలామ (ఉత్తమ స్త్రీ),
 సరస్వతీదేవి; స్వచ్ఛము = నిర్మలమైనది; అగు = అయిన; నవ్య = కొంగ్రొత్త; హారము =
 ముత్యాలదండ; ఒసిగిరి = ఇచ్చిరి; మఱియు = ఇంకా.

భావము:

పుడు చక్రవర్తికి కుబేరుడు బంగారు సింహాసనం ఇచ్చాడు. వరుణదేవుడు పూర్ణచంద్రునివలె
 ప్రకాశించే చల్లని వెల్లగొడుగు ఇచ్చాడు. వాయుదేవుడు స్వచ్ఛమైన తెల్లని వింజామరలను,
 ధర్మదేవత విశాల యశోరూపమైన పుష్పమాలికను, ఇంద్రుడు కిరీటాన్ని, యముడు రాజదండాన్ని,
 బ్రహ్మదేవుడు వేదమయ కవచాన్ని, సరస్వతీ దేవి కొంగ్రొత్త ముత్యాల హారాన్ని బహూకరించారు.

4-443-నీ.

దామోదరుండు సుదర్శన చక్రంబు-

నవ్యాహతైశ్వర్య మబ్జపాణి

చంద్రార్థధరుఁ డర్థచంద్ర రేఖాంకిత-

కమనీయ కోశసంకలిత ఖడ్గ

మంబిక శతచంద్ర మను ఫలకముఁ జంద్రు-

దుయ్యమృతమయ శ్వేతహయచయంబుఁ

ద్వష్ట రూపాశ్ర యోదాత్త రథంబును-

భానుండు ఘృణీమయ భాణములును

4-443.1-తే.

శిఖియు నజగోవిషాణ సంచిత మహాజ

గవ మనందగు చాపంబు నవనిదేవి

యోగమయమైన పాదుకాయగము గగన

చరులు గీతంబు లిచ్చిరి సంతసమున.

టీకా:

దామోదరుండు = విష్ణుమూర్తి {దామోదరుడు - దామము (పద్మము) ఉదరుడు
(ఉదరమునకలవాడు), విష్ణుమూర్తి}; సుదర్శన = సుదర్శనము అనెడి; చక్రంబున్ = చక్రాయుధము;
అవ్యాహత = తిరుగులేని; ఐశ్వర్యము = సంపదలను; అబ్జపాణి = లక్ష్మీదేవి {అబ్జపాణి - పద్మమును
చేత ధరించినామె, లక్ష్మీదేవి}; = చంద్రార్థధరుడు = శివుడు {చంద్రార్థధరుడు - అర్థచంద్రుని
ధరించువాడు, శివుడు}; చంద్రరేఖ = చంద్రవంక; అంకిత = అలంకరించిన; కమనీయ = అందమైన;
కోశ = ఒరతో; కలిత = కూడిన; ఖడ్గము = కత్తి; అంబిక = పార్వతీదేవి; శతచంద్రము = శతచంద్రము
{శతచంద్రము - నూరుగురు చంద్రుళ్ళుకలది, ఒక డాలు పేరు}; అను = అనెడి; ఫలకము = డాలు;
చంద్రుడు = చంద్రుడు; అమృత = అమృతము (అంతులేని శక్తి); మయ = నిండిన; శ్వేత = తెల్లని;
హయ = గుర్రముల; చయంబున్ = సమూహమును; త్వష్ట = విశ్వకర్మ {త్వష్ట - విశ్వకర్మ,
ద్వాదశాదిత్యులలోనొకడు}; రూప = రూపము, అందము; ఆశ్రయ = ఆశ్రయించిన, కలిగిన; ఉదాత్త =
గొప్ప; రథంబును = రథము; భానుండు = సూర్యుడు; ఘృణి = వెలుగులు; మయ = నిండిన;
బాణములును = బాణములు.

శిఖియును = అగ్నిదేవుడు; అజ = గొర్రె; గో = ఎద్దుల; విషాణ = కొమ్ములతో; సమంచిత =
చక్కగాకూర్చిన; మహాజగవము = మహాజగవము; అనన్ = అనుటకు; తగు = తగిన; చాపంబున్ =
విల్లు; అవనిదేవి = భూదేవి; యోగమయము = యోగమయము; ఐన = అయిన; పాదుకా =
పాదుకల, కాలిజోళ్ళ; యుగమున్ = జంట; గగనచరులు = ఖేచరులు; గీతంబులు = గీతములు;
ఇచ్చిరి = ఇచ్చిరి; సంతసమున = సంతోషముతో.

భావము:

విష్ణువు సుదర్శన చక్రాన్ని, లక్ష్మీదేవి తరిగిపోని సంపదను, పరమేశ్వరుడు అర్థచంద్రాకారం గల
ఒరతో కూడిన కరవాలాన్ని, పార్వతీదేవి శతచంద్రం అనే డాలును, చంద్రుడు అమృతమయాలైన
తెల్లని గుఱ్ఱాలను, త్వష్ట అందమైన వెండి రథాన్ని, సూర్యుడు వెలుగులు వెదజల్లే బాణాలను, అగ్ని
అజగవం అనే ధనుస్సును, భూదేవి యోగమయాలైన పాదుకలను బహూకరించారు. దేవతలు
యశోగీతాలను సంతోషంతో సమర్పించారు.

వెండియుం; బ్రతిదివసంబు నాకాశంబు పుష్పంబులు గురియింప మహర్షులు సత్యంబులైన
 యాశీర్వచనంబులు సలుప సముద్రుండు శంఖంబును, నదంబులు పర్వతంబులు నదులును
 రథమార్గంబు నొసంగెఁ; దదనంతరంబ సూత మాగధ వంది జనంబులు దన్ను నుతియించినం
 బ్రతాపశాలి యగు నవ్వైన్యండు మందస్మిత సుందర వదనారవిందుండై చతుర వచనుం డగుచు
 మేఘగంభీర భాషణంబుల వారల కిట్లనియె.

టీకా:

వెండియున్ = ఇంకను; ప్రతి = ప్రతీ ఒక్క; దివసంబున్ = దినమును; ఆకాశంబు = ఆకాశము;
 పుష్పంబులు = పూలను; కురియింప = కురిపిస్తుండగ; మహా = గొప్ప; ఋషులు = ఋషులు;
 సత్యంబులు = చక్కటివి; ఐన = అయిన; ఆశీర్వచనంబులు = ఆశీర్వాదములు; సలుప = చేస్తుండగ;
 సముద్రుండు = సముద్రుడు; శంఖంబును = శంఖము; నదంబులు = పడమటికి ప్రవహించడి
 నదులు; పర్వతంబులు = పర్వతములు; నదులును = తూర్పుకి ప్రవహించెడి నదులు; రథ = రథము
 వెళ్ళుటకు; మార్గంబున్ = దారి; ఒసంగెన్ = ఇచ్చెను; తదనంతరంబ = తరువాత; సూత =
 సూతులు; మాగధ = మాగధులు; వంది = వంది; జనంబులు = జనులు; తన్ను = తనను;
 నుతియించినన్ = స్తోత్రముచేయగ; ప్రతాపశాలి = శౌర్యవంతుడు; అగు = అయిన; వైన్యండు =
 పృథుచక్రవర్తి {వైన్యడు - వేనునికొడుకు, పృథుడు}; మందస్మిత = చిరునవ్వుతో కూడిన; సుందర =
 అందమైన; వదన = ముఖము అనెడి; అరవిందుండు = పద్మము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; చతుర =
 నేర్పుతో కూడిన; వచనుండు = మాటలు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; మేఘ = మేఘముల
 వలె; గంభీర = గంభీరమైన; భాషణంబులు = మాటలతో; వారల్ = వారి; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ
 విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇంకా ఆకాశం ప్రతిదినమూ పృథు చక్రవర్తిపై పూలవాన కురిపించింది. మహర్షులు అమోఘమైన
 ఆశీర్వాదాలు చేశారు. సముద్రుడు శంఖాన్ని కానుకగా ఇచ్చాడు. నదీనదాలు, పర్వతాలు పృథు
 చక్రవర్తి రథానికి మార్గం ఇచ్చాయి. అనంతరం వందిమాగధులు, సూతులు ప్రతాపవంతుడైన
 పృథు చక్రవర్తిని పరిపరి విధాల ప్రస్తుతించారు. పృథువు వారి స్తోత్ర పాఠాలను ఆలకించి
 చిరునవ్వు నవ్వుతూ మేఘగర్జన వంటి గంభీరమైన కంఠస్వరంతో వారితో ఇలా పలికాడు.

4-445-సీ.

వందిమాగధ సూతవరులార! నా యందుఁ-

గమనీయగుణములు గలిగెనేని

నర్హంబు నుతిచేయ; నవి లేవు నా యందు-

నది గాన మీ నుతి వ్యర్థ మయ్యె;

నిటమీద గుణముల నేపారి యుండిన-

నపుడు నుతించెద రగుట మీరు

సభ్యనియుక్తులై చతురత నుత్తమ-

శ్లోకుని గుణము లస్తోకభూప్ర

4-445.1-తే.

సిద్ధములు గాన సన్నుతి చేయుఁ డజని

నతని బహువిధ భావంబు లభినుతింప

నలవి గాకయె యందుడు; రదియుఁ గాక;

చతుర మతులార! మాగధ జనములార!

టీకా:

వంది = వంది; మాగధ = మాగధులు; సూత = సూతులు యందు; వరులారా = ఉత్తములారా; నా = నా; అందున్ = అందు; కమనీయ = చూడదగ్గ; గుణములు = సుగుణములు; కలిగినేని = ఉంటే; అర్హంబున్ = తగును; నుతిచేయన్ = స్తోత్రముచేయగ; అవి = అవి; లేవు = లేవు; నా = నా; అందున్ = అందు; అదిగాన = అందుచేత; మీ = మీ యొక్క; నుతి = స్తోత్రము; వ్యర్థము = పనికిరానిది; అయ్యె = అయినది; ఇటమీద = ఇకపై; గుణములన్ = సుగుణములు; ఏపారి = అతిశయించి; ఉండిన = ఉన్నచో; అపుడు = అప్పుడు; నుతించెదరు = స్తుతించెదరు; అగుటన్ = ఉండుటను; మీరు = మీరు; సభ్య = సభలోనివారిచేత; నియుక్తులు = నియమింపబడినవారు; ఐ = అయ్యి; చతురతన్ = చమత్కారములతో; ఉత్తమశ్లోకుని = విష్ణుమూర్తి యొక్క {ఉత్తమశ్లోకుడు - ఉత్తములచే కీర్తింపబడువాడు, విష్ణువు}; గుణములన్ = గుణములను; అస్తోక = సమస్తమైన; భూ =

భూమియందును; ప్రసిద్ధములు = ఖ్యాతికెక్కినవి; కాన = కనుక.

సత్ = మంచిగ; నుతి = స్తోత్రము; చేయుడు = చేయండి; అజని = విష్ణుమూర్తి {అజడు - జన్మములేనివాడు, విష్ణువు}; అతని = అతని; బహు = అనేక; విధ = రకములైన; భావంబుల = స్వభావములను; నుతింపన్ = స్తోత్రముచేయగ; అలవి = శక్యము; కాకయె = కాకుండగనె; ఉండుదురు = ఉంటారు; అదియున్ = అంతే; కాక = కాకుండ; చతుర = చమత్కార; మతులార = బుద్ధికలవారా; మగధజనములార = మార్గధులూ.

భావము:

"ఓ వందిమార్గధులారా! నాలో సద్గుణాలు ఉన్నట్లయితే మీరు పొగడవచ్చు. కాని అటువంటివి ఏవీ నాలో లేవు. కాబట్టి మీ పొగడ్త వ్యర్థం. ఇకముందు నాయందు సద్గుణాలు సమృద్ధిగా కనిపిస్తే అప్పుడు మీరు ఎక్కువగా పొగుడుదురు గాని. విష్ణుదేవుని సుగుణాలు సర్వలోకాలలో సుప్రసిద్ధాలు కనుక ఇప్పుడు మీరు సభ్యుల అనుజ్ఞను పొంది ఆయన గుణాలను అభివర్ణించండి. విష్ణుదేవుని అనంత కళ్యాణ గుణగణాలను పొగడటానికి అసాధ్యమే. అయినా మీరు నేర్పరులు కాబట్టి కొనియాడటానికి ఉపక్రమించండి.

4-446-వ.

మఱియు; మహాత్ముల గుణంబులు దనయందు సంభావితంబులు చేయ సామర్థ్యంబులు గలిగిన నందు మహాత్ముల గుణంబులు ప్రసిద్ధంబులు గావునం దత్సమంబుగా నెట్లు నుతింపవచ్చు? నెవ్వండే నొకండు శాస్త్రాభ్యాసంబునం దనకు విద్యా తపో యోగ గుణంబులు గలుగు నని పలికిన వానిం జూచి సభ్యులు పరిహసించు; రది కుమతి యగు వాఁ డెఱుంగండు; నదియునుం గాక.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; మహాత్ముల = గొప్పవారి; గుణంబులున్ = గుణములు; తన = తన; అందున్ = లో; సంభావితంబులున్ = సంభవించునవిగ; చేయ = చేయగల; సామర్థ్యంబులు = సమర్థతలు; కలిగినన్ = ఉన్నప్పటికని; అందున్ = అప్పుడు; మహాత్ముల = గొప్పవారి; గుణంబులున్ = గుణములు; ప్రసిద్ధములు = ప్రసిద్ధమైనవి; కావునన్ = కనుక; తత్ = వానికి; సమంబులు =

సమానమైనవి; కాన్ = అయినట్లు; ఎట్లు = ఎలా; నుతింపన్ = స్తోత్రముచేయగ; వచ్చును = కుదురును; ఎవ్వండేని = ఎవరైన; ఒకండు = ఒకడు; శాస్త్ర = శాస్త్రములను; అభ్యాసంబునన్ = అభ్యసించుటచే; తన = తన; కున్ = కు; విద్యా = విద్యలు; తపన్ = తపస్సు; యోగ = యోగము; గుణంబులున్ = గుణములు; కలుగును = ఉన్నవి; అని = అని; పలికినన్ = అన్నచో; వానిన్ = వానిని; చూచి = చూసి; సభ్యులు = మర్యాదస్తులు; పరిహసించురు = నవ్వుదురు; అది = దానిని; కు = చెడ్డ; మతి = బుద్ధి కలవాడు; అగు = అయిన; వాడు = వాడు; ఎఱుంగండు = తెలియలేడు; అదియున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతేకాదు... మహాత్ముల గుణాలు తనయందు లేకపోయినా ఉన్నట్లు స్తుతి పాఠకులు వర్ణిస్తారు. మహాత్ముల గుణాలు సుప్రసిద్ధాలు కాబట్టి వారు పొగడగలరు. పొగడే శక్తి వారికి ఉన్నప్పటికీ లేని గుణాలు ఆరోపించి మహాత్ములను పొగడినట్లుగా ఎలా పొగడగలరు? శాస్త్రాలు చదవడం వల్ల తాను విద్యా తపోయోగ గుణాలను పొందాను" అని ఎవడైనా అనవచ్చు. అటువంటి వానిని చూచి సభ్యులైనవారు నవ్వుకుంటారు. ఆ మందమతి ఆ సంగతి గ్రహింపలేడు. అంతేకాక...

4-447-క.

అతి విశ్రుతులు సులజ్ఞా

న్వితులు మహోదారు లధిక నిర్మలు లాత్మ

స్తుతి పరనిందలు దోషము

లతి హేయము లని తలంతు రాత్మల నెపుడున్.

టీకా:

అతి = మిక్కిలి; విశ్రుతులు = విస్తారమైన పాండిత్యము కలవారు; సు = చక్కటి; లజ్ఞా = సిగ్గుతో; ఆన్వితులు = కూడినవారు; మహా = గొప్ప; ఉదారులు = ఔదార్యము కలవారు; అధిక = మిక్కిలి; నిర్మలులు = స్వచ్ఛమైన మనసు కలవారు; ఆత్మ = తమను తాము; స్తుతి = స్తోత్రమేసికొనుట; పర = ఇతరులను; నిందలు = నిందించుటలు; దోషములు = పాపములు; అతి = మిక్కిలి; హేయములు =

అసహ్యకరములు; అని = అని; తలంతురు = అనుకొనెదరు; ఆత్మలన్ = మనసులలో; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడూ.

భావము:

సుప్రసిద్ధులైనా గొప్పవారు నిర్మల మనస్సు, లజ్జాభిమానులు కలిగి ఉంటారు. ఉదాత్త చిత్తులైనవారు ఆత్మాస్తుతిని, పరనిందలను అసహ్యించుకుంటారు.

4-448-క.

వం^{ది} జనంబులు లోకము

అం^{దు} నవిదిత వరకర్ము అగు భూపతులన్

నం^{ది}ంచు టవశ్యంబై

నం^{ది}గదు నుతింప శిశుజనంబుల పగిదిన్.

టీకా:

వంది = వంది; జనంబులు = జనులు; లోకముల్ = లోకముల; అందున్ = లో; అవిదిత = తెలియని, అసలే లేని; వర = ఉత్తమ, మంచి; కర్ములు = కర్మలు కలవారు; అగు = అయిన; భూపతులన్ = రాజులను {భూపతి - భూమికి ప్రభువు, రాజు}; నందించుట = పొగడుట; అవశ్యంబు = తప్పనిసరైనది; ఐనన్ = అయినను; తగదు = తగినది కాదు; నుతింపన్ = పొగడుట; శిశు = పసిపిల్ల; జనంబుల = వాళ్ళ; పగిదిన్ = వలె.

భావము:

ఉత్తమ కార్యాలేవీ చేయకపోయినా లోకంలో రాజులను స్తుతిపాఠకులు స్తుతిస్తూనే ఉంటారు. అయినా మరీ పసిపిల్లలవలె స్తోత్రం చేయడం మంచిది కాదు.

4-449-క.

అ^న సూత వంది మాగధ

జ^{ను}లా నరనాయకుని వ^చనములు వినియున్

మునిచోదితులై క్రమ్మట

ననురాగము లుప్పతిల్ల నమ్మనుజేంద్రున్.

టీకా:

అనన్ = అనగా; సూత = సూత; వంది = వంది; మాగధ = మాగధ; జనులు = జనులు; ఆ = ఆ;
నరనాయకుని = రాజ యొక్క (నరనాయకుడు - నరులకు నడిపించువాడు, రాజు); వచనములు =
మాటలు; వినియున్ = విన్నప్పటికిని; ముని = మునులచే; చోదితులు = ప్రేరేపింపబడినవారు; ఐ =
అయ్య; క్రమ్మటన్ = మరల; అనురాగములు = ఆదరములు; ఉప్పతిల్లన్ = పొంగిపోయేలా; ఆ = ఆ;
మనుజేంద్రుని = రాజుని;

భావము:

అని పలుకుతున్న పృథు చక్రవర్తి మాటలు విని కూడా సూత వందిమాగధులు మునులచే
ప్రేరేపింపబడినవారై, ఆ రాజును...

4-450-వ.

అమృతోపమానంబు లయిన మధుర వాక్యంబుల నిట్లనిరి.

టీకా:

అమృత = అమృతముతో; ఉపమానంబులు = సమానములు; అయిన = అయిన; మధుర =
తియ్యటి; వాక్యంబులన్ = మాటలతో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

అమృతం వంటి తీయని మాటలతో ఇలా అన్నారు.

4-451-క.

వేనాంగ సంభవుండవు

శ్రీనాథ కళాంశజుడవు చిరతరగుణ స

మ్మానార్థుండ వతర్కిత

మైన భవన్మహిమఁ బొగడ నలవియె మాకున్.

టీకా:

వేన = వేనుని యొక్క; అంగ = అవయవమునందు; సంభవుండవు = పుట్టినవాడవు; శ్రీనాథ = విష్ణుమూర్తి {శ్రీనాథుడు - శ్రీ (లక్ష్మీదేవే)కి భర్త, విష్ణువు}; కళ = కళ యొక్క; అంశ = అంశతో; జుడవు = పుట్టినవాడవు; చిరతర = బహుమిక్కిలి {చిర - చిరతర - చిరతమ}; గుణ = గుణములచే; సమ్మాన = సన్మానింప; అర్థుండవు = తగినవాడవు; అతర్కితము = ప్రశ్నింపరాని; భవత్ = నీ యొక్క; మహిమన్ = గొప్పదనము; పొగడన్ = పొగడుటకు; అలవియె = శక్యమా కాదు; మాకున్ = మాకు.

భావము:

"మహారాజా! నీవు వేనుని శరీరం నుండి జన్మించావు. శ్రీమన్నారాయణుని అంశతో జన్మించినవాడవు. కనుక నీలోని సుగుణాలు ప్రశంసనీయాలు. ఐనా నీ గొప్పతనాన్ని కొనియాడటం మాకు శక్యం కాదు"

4-452-క.

అని వెండియు నిట్లని రై

నను నొక మార్గంబు గలదు నందింప భవ

ద్ధన చరితామృతపానం

బునఁ జేసియు మునులవచనములఁ జేసి తగన్.

టీకా:

అని = అని; వెండియు = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి; ఐనను = అయినప్పటికిని; ఒక = ఒక; మార్గంబున్ = దారి; కలదు = ఉన్నది; నందింపన్ = పొగడుటకు; భవత్ = నీ యొక్క;

ఘన = గొప్ప; చరిత = వర్తన లనెడి; అమృత = అమృతమును; పానంబునన్ = తాగుట; చేసియున్
= వలన; మునుల = మునులు యొక్క; వచనములన్ = మాటల; చేసి = వలన; తగన్ = తప్పక.

భావము:

అని ఇంకా ఇలా అన్నారు. "అయినప్పటికి నిన్ను అభివర్ణించటానికి మాకొక మార్గం చిక్కింది. నీ
చరిత్ర అనే అమృతం త్రాగడం వల్లనూ, మహామునుల ప్రేరణ వల్లనూ మాకు అటువంటి శక్తి
కలిగింది.

4-453-వ.

శ్లాఘ్యంబులైన భవదీయ చరిత్రంబుల స్తుతియించెదము" అని యిట్లనిరి.

టీకా:

శ్లాఘ్యంబులు = పొగడదగినవి; ఐన = అయిన; భవదీయ = నీ యొక్క; చరిత్రంబులన్ =
నడవడికలను; స్తుతియించెదము = స్తోత్రము చేసెదము; అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి =
పలికిరి.

భావము:

శ్లాఘనీయాలైన నీ చరిత్రలను సంస్తుతిస్తాము" అని పలికి ఇలా కొనియాడారు.

4-454-నీ.

ఈ వైన్యఁ డఖిలలోకావళి ధర్మాను-
వర్తనముల నెప్పు వఱలఁ జేసి
ఘనధర్మమార్గ వర్తనులలో ధన్యుడై-
ధర్మ సేతువుఁ బ్రీతిఁ దగిలి ప్రోచు;
ధర్మ శాత్రువులను దండించు నష్ట ది-
క్ష్పాలకమూర్తి సంకలితుఁ డగుచు;

నయ్యయి కాలంబులందు భాషణదాన-

ములఁ బ్రజారంజనములఁ దనర్పు;

4-454.1-తే.

సవన సదృష్టి కరణాదిసక్తుఁ డగుట

నుభయలోకంబులకుఁ బ్రీతి నొదవఁ జేయు;

న్యాయమార్గంబునను భూజనాళి ధనముఁ

బుచ్చుకొను నిచ్చు సూర్యుడుఁ బోలె నితఁడు.

టీకా:

ఈ = ఈ; వైన్యడు = పృథుచక్రవర్తి (వైన్యడు - వేనునికొడుకు, పృథుడు); అఖిల = సమస్తమైన; లోక
= లోకముల; ఆవళి = సమూహములను; ధర్మ = ధర్మమును; అనువర్తనములన్ =
అనుసరింపబడుటలను; ఎప్పు = ఎప్పుడు; వఱలన్ = ప్రవర్తిల్లునట్లు; చేసి = చేసి; ఘన = గొప్ప; ధర్మ
= ధర్మబద్ధమైన; మార్గ = మార్గములో; వర్తనుల = నడచెడివారి; లోన్ = లో; ధన్యుడు = సార్థకుడు; ఐ
= అయ్య; ధర్మ = ధర్మమును; సేతువున్ = రక్షించెడిదానిని; ప్రీతిన్ = ఆదరముతో; తగిలి = నిష్ఠతో;
ప్రోచున్ = కాపాడును; ధర్మ = ధర్మమునకు; శాత్రువులను = విరుద్ధులను; దండించున్ = శిక్షించును;
అష్టదిక్పాలక = అష్టదిక్పాలకుల; మూర్తిన్ = స్వరూపములను; కలితుడు = కలిగినవాడు; అగుచున్
= అవుతూ; అయ్యయి = ఆయా; కాలంబులు = సమయముల; అందున్ = లో; భాషణ = మాటలు;
దానములన్ = దానములలో; ప్రజా = ప్రజలను; రంజనములన్ = సంతోషపెట్టువిధానములలో;
తనర్పు = అతిశయించు;
సవన = యజ్ఞములు; సత్ = మంచి; వృష్టి = వర్షములను; కరణా = కురిపించుట; ఆది = మొదలగు;
సక్తుడు = ఆసక్తికలవాడు; అగుటను = అగుటచేత; ఉభయ = పరాపరములు రెండు; లోకంబుల్ =
లోకముల; కున్ = కు; ప్రీతిన్ = సంతోషము; ఒదవన్ = కలుగునట్లు; చేయు = చేయును; = న్యాయ =
న్యాయమైన; మార్గంబునను = మార్గములో; భూజన = మానవ భూజన - భూమియందలిజనులు,
మానవులు; ఆళి = సమూహము యొక్క; ధనమున్ = ధనమును; పుచ్చుకొను = తీసుకొనును;
ఇచ్చున్ = ఇచ్చును; సూర్యుడు = సూర్యుని; పోలెన్ = వలె; ఇతడు = ఇతను.

భావము:

“ఈ పృథు చక్రవర్తి సమస్త లోకాలను ధర్మమార్గంలో నడిపిస్తాడు. ధర్మప్రభువులకు తలమానికమై ధర్మసేతువును రక్షిస్తాడు. ధర్మ విరోధులను శిక్షిస్తాడు. ఈయన అష్ట దిక్పాలకుల స్వరూపం ధరించి ఆయా కాలాలలో మంచి మాటలతోను, దానాలతోను ప్రజలను సంతోష పెడతాడు. ఈయన చేసే యజ్ఞాలకు సంతుష్టులై దేవతలు వర్షాలు కురిపిస్తారు. ఈ విధంగా ఈ మహారాజు ఉభయ లోకాలకు ప్రీతి కలిగిస్తాడు. సూర్యుడు భూమిమీద జలాలను పీల్చి మేఘంగా మార్చి వాన కురిపించే విధంగా ఈయన న్యాయమార్గంలో ప్రజల నుండి పన్నులు పుచ్చుకొని సరి అయిన సమయంలో ఆ ధనాన్ని మళ్ళీ వారికి ఇచ్చి రక్షిస్తాడు.

4-455-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా...

4-456-నీ.

సర్వభూతములకు సముద్రును బర్యతి-

క్రమమున లోకాపరాధములను

నతిశాంతి సంయుక్తుడై సహించుచు నార్తు-

లగు వారి యెడఁ గృపాయత్తుఁ డగుచు

నరరూపధారియౌ హరిమూర్తి గావున-

నింద్రుండు వర్షించి యెల్ల ప్రజల

రక్షించుగతిఁ దాను రక్షించు; నమృతాంశు-

సన్నిభ వదనాబ్జ సస్మితాను

4-456.1-తే.

రాగ మిళితావలోకన రాజిఁ జేసి

సకల జనులకు సంప్రీతి సంభవింపఁ

జేయు సంతతమును గూఢచిత్తుఁ డగుచు

శత్రువరుల కసాధ్యుడై సంచరించు.

టీకా:

సర్వ = సమస్తమైన; భూతముల = జీవుల; కున్ = కు; సముడును = సమత్వభావముకలవాడు; పరి = మిక్కిలి; అతిక్రమమున = వ్యతిరేకముతో; లోక = లోకమునకు; అపరాధములను = అపరాధములను; అతి = మిక్కిలి; కాంతి = శోభతో; సంయుక్తుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; సహించుచున్ = సహిస్తూ; ఆర్తులు = బాధలలో యున్నవారు; అగు = అయిన; వారి = వారి; ఎడ = ఎడల; కృప = దయతో; ఆయత్తుడు = కలిగినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; నర = నరుని; రూప = రూపమును; ధారి = ధరించినవాడు; ఔ = అయినట్టి; హరి = విష్ణువు యొక్క; మూర్తిన్ = స్వరూపమువాడు; కావున = కనుక; ఇంద్రుండు = ఇంద్రుడు; వర్షించి = వర్షము కురిపించి; ఎల్ల = సమస్తమైన; ప్రజల = జనులను; రక్షించు = కాపాడెడి; గతిన్ = విధముగ; తాను = తను; రక్షించున్ = కాపాడును; అమృతాంశు = చంద్రుని; సన్నిభ = సమానమైన; వదన = మోము అనెడి; అబ్జ = పద్మము యొక్క; సస్మిత = చిరునవ్వుకల; అనురాగ = ఆదరముతో. మిళిత = కూడిన; అవలోకన = చూపుల; రాజిన్ = వరుసల; చేసి = వలన; సకల = సమస్తమైన; జనుల = వారి; కున్ = కి; సంప్రీతి = చక్కటి ప్రియము; సంభవింపన్ = కలుగునట్లు; చేయున్ = చేయును; సంతతమును = ఎల్లప్పుడు; గూఢ = నిగూఢమైన; చిత్తుడు = చిత్తము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; శత్రు = శత్రువులలో; వరులు = ఉత్తముల; కున్ = కి; అసాధ్యుడు = అగమ్యుడు; ఐ = అయ్యి; సంచరించు = సంచరించును.

భావము:

ఈ చక్రవర్తి సర్వ ప్రాణులను సమానంగా చూస్తాడు. ప్రజల నేరాలను శాంతంతో సహిస్తాడు. ఆర్తుల యందు దయ చూపిస్తాడు. ఈ మహామహుడు మానవరూపం ధరించిన మహావిష్ణువు. కాబట్టి ఇందుడు వాన కురిపించి ఎల్ల ప్రజలను రక్షించే విధంగా తాను రక్షిస్తాడు. అమృతం చిందే చందమామ వంటి ముఖంతో ఎప్పుడూ చిరునవ్వులు విరజిమ్ముతూ చల్లని దయార్థ వీక్షణాలు వెదజల్లుతూ సర్వజనులకు సంతోషం కలిగిస్తాడు. నిగూఢ చిత్తుడై శత్రువులకు అగమ్యుడై సంచరిస్తాడు"

4-457-వ.

అని వెండియుఁ; "బ్రవేశ నిర్గమ శూన్యమార్గ నిరూఢ కార్యుండును, నపరిమిత మహత్త్వాది గుణగణైక ధాముండును, సముద్రనిభంగి గంభీర చిత్తుండును, సుగుప్తచిత్తుండును, వరుణుండునుబోలె సంవృతాత్ముండును, శాత్రవాసహ్య ప్రతాప యుక్తుండును, దురాసదుండును, సమీపవర్తియయ్యును దూరస్థనిభంగి వర్తించుచు వేనారణిజనిత హుతాశనుండు గావున హుతాశను చందంబున నన్యదుస్స్పర్శనుండును నై, చారులవలన సకలప్రాణి బాహ్యభ్యంతర కర్మంబులం దెలియుచు, దేహధారులకు నాత్మభూతుండై సూత్రాత్మకుండైన వాయువు భంగి వర్తించుచు, నాత్మస్తుతి నిందలవలన నుదాసీనుం డగుచు, ధర్మపథంబున వర్తించుచు, నాత్మీయ సుహృద్బంధువుల వలనం దప్పు గలిగినను దండించుచు, నాత్మ శత్రువులనైన నదండుల దండింపక ధర్మమార్గగతుం డగుచు, దన యాజ్ఞాచక్రం బప్రతిహతం బగుచు, మానసాచలపర్యంతంబు వర్తింప సూర్యుండు నిజ కిరణంబులచేత నెంత పర్యంతంబు భూమిం బ్రకాశింపజేయు నంత పర్యంతంబు నిజగుణంబులచేత లోకంబుల రంజిల్లం జేయు; నదియునుం గాక, ప్రకృతి రంజకంబులైన గుణంబులచేత దృఢవ్రతుండును, సత్య సంధుండును, బ్రహ్మణ్యుండును, సర్వభూతశరణ్యుండును, వృద్ధ సేవకుండును, మానప్రదుండును, దీనవత్సలుండును, బరవనితా మాతృభావనుండును, దన పత్ని నర్థశరీరంబుగాఁ దలంచువాఁడును, నగుచుం బ్రజల యెడఁ దండ్రి వలెఁ బ్రీతి చేయుచు రక్షించుచుండు; మఱియును.

టీకా:

అని = అని; వెండియున్ = ఇంకను; ప్రవేశ = చొచ్చుటకు; నిర్గమ = వెలువడుటకు; శూన్య = లేనట్టి;
మార్గ = విధమున; నిరూఢ = నేర్పుగ; కార్యుండును = పనులు సాధించువాడు; అపరిమిత =
అనంతమైన; మహత్ = ప్రభావకరము; ఆది = మొదలైన; గుణ = గొప్ప గుణములు; గణ
= అనేకమైనవానికి; ఏక = ముఖ్య; ధాముండును = నివాస మైనవాడును; సముద్రుని = సముద్రుని;
భంగి = వలె; గంభీర = లోతైన; చిత్తుండును = మనసు కలవాడు; సుగుప్త = చక్కగ భద్రపరచెడి;
విత్తుండును = సంపదలు కలవాడును; వరుణున్ = వరుణదేవుని; పోలెన్ = వలె; సంవృతాత్ముండు
= సంవృతాత్ముడు {సంవృతాత్ముడు- శ్రీశ్రీ శంకరాచార్యుల వారి విష్ణుసహస్రనామ భాష్యం 230 వ
నామం (సంవృతః) ఆచ్ఛాదికయా అవిద్యయా సంవృతత్వాత్ -- పరమాత్మ తన స్వరూపమగు
ఆత్మను ఎఱుగనీయక అవిద్యచే కప్పివేయును కనుక సంవృతాత్ముడు}; శాత్రవ = శత్రువులకు;
అసహ్య = సహింపలేని; ప్రతాప = శౌర్యము; యుక్తుండును = కలిగినవాడు; దురాసదుడును =
అలక్ష్యము చేయుటకు వీలు కానివాడును; సమీపవర్తి = దగ్గరగ నుండువాడు; అయ్యును =
అయినప్పటికిని; దూరస్థుని = దూరముగ నుండు వాని; భంగి = వలె; వర్తించుచున్ = ప్రవర్తిస్తూ;
వేనా = వేనుడు అనెడి; అరణిన్ = అరణి యందు; జనిత = పుట్టిన; హతాశనుండు = అగ్నిదేవుడు;
కావున = కనుక; హతాశను = అగ్నిదేవుని; చందంబునన్ = వలె; అన్య = శత్రువులకు;
దుస్పర్శనుండును = స్పృశింప రాని వాడును; ఐ = అయ్యి; చారుల = వేగుల; వలన = ద్వారా; సకల
= సమస్తమైన; ప్రాణి = జీవుల; బాహ్య = వెల్లడిగను; అభ్యంతర = రహస్యముగను; కర్మంబులన్ =
చేయువానిని; తెలియుచున్ = తెలిసికొనుచు; దేహధారుల్ = జీవు లందరి; కున్ = కిని;
ఆత్మభూతుండును = ప్రాణమైనవాడును; సూత్రాత్మకుండు = ఆధారభూతుడు {సూత్రాత్మకుడు -
పువ్వులలోని దారము పువ్వులకు ఆధారమైన విధమగువాడు, ఆధారభూతుడు}; ఐన = అయిన;
వాయువు = వాయుదేవుని; భంగిన్ = వలె; వర్తించుచున్ = ప్రవర్తిస్తూ; ఆత్మ = తన; స్తుతి =
పొగడ్తలు; నింద = నిందించుటల; వలన = ఎడల; ఉదాసీనుండు = పట్టించుకొనని వాడును;
అగుచున్ = అవుతూ; ధర్మ = ధర్మబద్ధమైన; పథంబున = మార్గమున; వర్తించుచున్ = నడుస్తూ;
ఆత్మీయ = తనకు దగ్గరి; సుహృత్ = హితులు; బంధువుల = బంధువుల; వలనన్ = వలనైనను;
తప్పు = అపరాధము; కలిగినను = చేయబడినచో; దండించుచున్ = శిక్షించుచున్; ఆత్మ = స్వంత;
శత్రువులన్ = శత్రువులను; ఐనన్ = అయినప్పటికిని; అదండ్యుల = అనపరాధులను; దండింపక =

శిక్షింపక; ధర్మ = ధర్మబద్ధమైన; మార్గ = దారిలో; గతుండు = నడచువాడు; అగుచున్ = జెతూ; తన =
 తన యొక్క; ఆజ్ఞా = ఆజ్ఞ అనే; చక్రంబున్ = చక్రబంధము; అప్రతిహతంబున్ = తిరుగులేనిది;
 అగుచున్ = జెతూ; మానస = మానసోత్తరము, లోకాలోకము అనెడి; అచల = పర్యంతంబున్;
 పర్యంతంబున్ = వరకు; వర్తింపన్ = చెల్లుతుండగ; సూర్యుండు = సూర్యుడు; తన = తన యొక్క;
 కిరణంబుల్ = కిరణముల; చేతన్ = చేత; ఎంత = ఎంత; పర్యంతంబున్ = వరకు; భూమిన్ =
 భూమిని; ప్రకాశింపన్ = వెలుగు కలుగు నట్లు; చేయున్ = చేయునో; అంత = అంత; పర్యంతంబు =
 వరకు; నిజ = తన; గుణముల్ = సుగుణముల; చేతన్ = వలన; లోకంబులన్ = లోకములను;
 రంజిల్లన్ = సంతోషించునట్లు; చేయున్ = చేయును; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ;
 ప్రకృతి = సప్తాంగములు, స్వభావసిద్ధముగ (ప్రకృతి - స్వభావముచేతనే, సప్తాంగములు (1స్వామి
 2మంత్రులు 3మిత్రులు 4కోశము 5రాష్ట్రము 6దుర్గము 7సైన్యము)); రంజకంబులు = సంతోషింప
 జేయునవి; ఐన = అయిన; గుణంబుల్ = గుణముల; చేతన్ = వలన; దృఢ = గట్టిగ; వ్రతుండును =
 ఆచరించువాడును; సత్య = సత్యము నందు; సంధుండును = కట్టుబడినవాడు; బ్రహ్మణ్యుండును =
 వేదవిధిని వర్తించువాడు; సర్వ = సమస్తమైన; భూత = జీవులకును; శరణ్యుండునున్ = శరణు
 ఇచ్చువాడు; వృద్ధ = పెద్దల ఎడ; సేవకుండును = గౌరవము చూపెడివాడు; మాన = మన్నన;
 ప్రదుండును = చక్కగ ఇచ్చువాడును; దీన = దీనుల ఎడ; వత్సలుండును = వాత్సల్యము కలవాడు;
 పర = ఇతర; వనితా = స్త్రీలను; మాతృ = తల్లి వలె; భావనుండును = భావించువాడు; తన = తన
 యొక్క; పత్నిన్ = భార్యను; అర్థ = సగభాగము; శరీరంబున్ = దేహముగా (సమానత్వముతో);
 తలంచువాడును = తలచెడివాడును; అగుచున్ = అవుతూ; ప్రజలన్ = ప్రజల; ఎడన్ = అందు;
 తండ్రి = తండ్రి; వలెన్ = వలె; ప్రీతిన్ = ప్రేమించుట; చేయుచున్ = చేస్తూ; రక్షించుచుండు =
 కాపాడుచుండును; మఱియునున్ = ఇంకను.

భావము:

అని చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నారు "ఈ పృథు చక్రవర్తి తన రాకపోకలు ఎవరికీ తెలియకుండా సమస్త
 కార్యాలు సాధిస్తాడు. ఈయన అపరిమితమైన మహత్త్వాది గుణగణాలకు ఆటపట్టు. సముద్రుని
 వలె లోతైన మనస్సు కలవాడు. సంపదను భద్రంగా నిక్షిప్తం చేస్తాడు. వరుణుని వలె
 సంవృతాత్ముడైన మూర్తి. శత్రువులకు సహింపరాని ప్రతాపం కలవాడు. ఎవరికీ తేరిపార
 చూడరానివాడు. దగ్గరనే ఉంటూ దూరంగా ఉన్నట్లు ప్రవర్తిస్తాడు. వేనరాజు అనే అరణి నుండి

పుట్టిన అగ్నిహోత్రుడు కాబట్టి అగ్నివలె ఇతరులకు స్పృశింపరానివాడు. చారచక్షువై రాజ్యం లోపల, బయట జరిగే చర్యలను తెలుసుకుంటాడు. శరీరధారు లందరికీ ఆత్మ వంటివాడై పువ్వులలో దారంలా ఉంటూ వాయువు వలె సంచరిస్తాడు. తనను ఇతరులు పొగడినా, తెగడినా పట్టించుకోడు. దగ్గరి చుట్టాలైనా సరే తప్పక శిక్షిస్తాడు. తన శత్రువులైనా సరే శిక్షింప దగని వారిని శిక్షింపడు. ఏమాత్రం పక్షపాతం లేకుండా ధర్మంగా ప్రవర్తిస్తాడు. ఇతని ఆజ్ఞ ఎదురులేనిదై లోకాలోక పర్వతం వరకూ చెల్లుతుంది. సూర్యుడు తన కిరణాలతో భూమిని ఎంతవరకు ప్రకాశింప జేస్తాడో, అంతవరకు తన గుణాల చేత ప్రజలను రంజింపజేస్తాడు. దృఢవ్రతుడై, సత్యసంధుడై, బ్రహ్మణ్యుడై, సర్వభూత శరణ్యుడై పెద్దలను గౌరవిస్తూ, దీనులను కనికరిస్తూ, ప్రజానీకాన్ని తన సద్గుణ సముదాయంతో సంతోషింపజేస్తాడు. అందరి గౌరవాన్ని కాపాడుతాడు. పరస్మీలను తల్లులుగా భావిస్తాడు. తన భార్యను అర్ధశరీరంగా ఆదరిస్తాడు. ప్రజలను కన్నతండ్రివలె గౌరవించి రక్షిస్తాడు.

4-458-సీ.

తలపోయ బ్రహ్మవిద్యానిష్ఠ జనముల-

కనయంబుఁ గింకరుం డైనవాఁడు;

నఖిలశరీరగుఁ డాప్త సుహృజ్జన-

తానంద కరుఁ డన నలరువాఁడు;

సంసారఘనకర్మ సంగహీనుల యందు-

సంగసంప్రీతుడై జరగువాఁడు;

దుర్మార్గమనుజ సంద్రోహంబునకు నుగ్ర-

దండధరుం డనఁ దనరువాఁడు;

4-458.1-తే.

బ్రకృతి పురుష కావేశుడై పరఁగువాఁడు;

భగవదవతారయుక్తుడై నెగడువాఁడు;

నగుచు వర్తించు సమ్మోద మతిశయిల్లఁ

జారుతరమూర్తి యీ రాజచక్రవర్తి.

టీకా:

తలపోయ = పరికించగ; బ్రహ్మవిద్యా = బ్రహ్మవిద్యయందు; నిష్ఠ = పారంగతులైన; జనముల = వారి;
కిన్ = కి; అనయంబున్ = ఎల్లప్పుడు; కింకరుండు = సేవించువాడు; ఐనవాడు = అయినవాడు;
అఖిల = సమస్తమైన; శరీరగుడు = జీవులయెడనుండువాడు; ఆప్త = ఆప్తులైనట్టి; సహృత్ =
హితులైన; జనత్ = వారికి; ఆనంద = ఆనందమును; కరుండు = కలుగజేయువాడు; అనన్ =
అనునట్లు; అలరువాడు = విలసిల్లెడివాడు; సంసార = సంసారమందలి; ఘన = మిక్కిలిపెద్దవైన;
సంగ = కర్మబంధములు; హీనుల్ = లేనివారి; అందున్ = ఎడల; సంగ = కూడుటయందు;
సంప్రీతుడు = ఆదరముకలవాడు; ఐ = అయ్యి; జరగువాడు = వర్తించెడివాడు; దుర్మార్గ = దుష్ట;
మనుజు = మానవుల; సందోహంబున్ = సమూహముల; కున్ = కు; ఉగ్ర = భయంకరమైన;
దండధరుండు = శిక్షించువాడు, యమునివంటివాడు; అనన్ = అనగా; తనరు = అతిశయించు;
వాడు = వాడు; ప్రకృతిన్ = స్వభావసిద్ధముగ; పురుష = మానవులకు; కున్ = కు ఆవేశుడు =
స్తూర్తిప్రధాతయైనవాడు; ఐ = అయ్యి.
పరగువాడు = నడచుకొనును; భగవత్ = భగవంతుని; అవతార = అవతారమై; యుక్తుండు =
కూడియుండువాడు; ఐ = అయ్యి; నెగడువాడు = వర్ధిల్లువాడు; అగుచున్ = అవుతూ; వర్తించున్ =
నడచుకొనును; సమ్మోదము = సంతోషము; అతిశయిల్లన్ = అతిశయించగ; చారుతర =
బహుచక్రని {చారు - చారుతర - చారుతమ}; మూర్తిన్ = మూర్తిత్వముకలవాడు; ఈ = ఈ; రాజు =
విశిష్టమైన; చక్రవర్తి = చక్రవర్తి.

భావము:

సౌందర్యమూర్తి అయిన ఈ చక్రవర్తి బ్రహ్మవిద్యా పారంగతులైన పెద్దలను ఆరాధిస్తాడు. సమస్త
శరీరాలలోను తానే ఉన్నట్లు బంధుమిత్రులకు సంతోషాన్ని కలిగిస్తాడు. సంసార లంపటలు
కానివారితో సాంగత్యం చేస్తాడు. దుర్మార్గులకు యమధర్మరాజువలె భయంకరు డౌతాడు. ప్రజలకు
ఉత్సాహం కలిగిస్తాడు. సాక్షాత్తు భగవంతుని అవతారమని సమస్త జనులు భావించేటట్లు ఈ
పురుషు చక్రవర్తి ప్రవర్తిస్తాడు.

మఱియుం; ద్ర్యఢీశుండుఁ గూటస్థుండుఁ బరమాత్మయు బ్రహ్మకళా రూపుండు నగువాఁడునునై
యుదయించెం; గావున నితని యందు నవిద్యారచితం బైన భేదంబు నిర్ధకం బగు"నని పెద్ద
లగువారలు చూతురు; మఱియును.

టీకా:

మఱియునున్ = ఇంకను; త్రి = త్రిగుణములకు; అధీశుండున్ = అధిపత్యము వహించువాడు;
కూటస్థుండున్ = దేహములందలి జీవుడుగ వసించువాడు {కూటస్థుండు - సర్వదేహములందు
సర్వకాల సర్వావస్థలందు ఒక్కవిధముగ జీవుడుగా వసించెడివాడు}; పరమాత్మయున్ =
పరమాత్మయైనవాడు {పరమాత్మ - పరమ (సర్వాతీతము) యైన ఆత్మతత్త్వము ఐనవాడు}; బ్రహ్మ =
పరమబ్రహ్మము యొక్క; కళా = కళయే; రూపుండు = రూపుదాల్చినవాడు; అగు = అయిన; వాడును
= వాడు; ఐ = అయ్యి; ఉదయించెన్ = అవతరించెను; కావునన్ = కనుక; ఇతనినన్ = ఇతని; అందున్
= ఎడల; అవిద్యా = అవిద్యచే, మాయచే; రచితంబైన = ఏర్పడెడినది; ఐన = అయిన; భేదంబున్ =
భేదభావము; నిర్ధకంబు = నిష్ప్రయోజనమైనది; అగున్ = అగును; అని = అని; పెద్దలు = జ్ఞానులు;
అగున్ = అయిన; వారు = వారు; చూతురు = దర్శించెదరు, తెలిసికొందురు; మఱియునున్ =
ఇంకనూ.

భావము:

ఇంకా ఈ పృథు చక్రవర్తి త్రిగుణాతీతుడై సర్వాంతర్యామి అయిన భగవంతుని అంశతో
జన్మించాడు. ఈయన బ్రహ్మజ్ఞాన సంపన్నుడు. ఈయన ఎవరినీ వేరుగా చూడడు. ఈయనను
ఎవరూ వేరుగా చూడరాదు అని పెద్దలు గ్రహిస్తారు. అంతేకాక...

4-460-సీ.

ఉదయాద్రి పర్యంత ముర్వీతలం బేక-

వీరుండై రక్షించి వెలయు నీతఁ

డొకనాఁడు విజయ యాత్రోత్సవం బేపార-

సన్నద్ధుండై మణి స్కందనంబు

నెక్కి చాపముఁ బూని దిక్కుల సూర్యుని-

పగిదిని శత్రుభూపాలతమము

విరియింతు నని చాల వెలుఁ గొందుచును ధరా-

చక్రప్రదక్షిణశాలి యగుచుఁ

4-460.1-తే.

దిరుగునెడ సర్వ దిక్పాలవరసమేత

పార్థివోత్తమ నికర ముపాయనంబు

లిచ్చి తనుఁ జక్రపాణిని నైనయు నాది

ధరణివిభుఁ డని నుతియించి తలఁతు రెదల.

టీకా:

ఉదయాద్రి = పొద్దుపొడుచుకొండ {ఉదయాద్రి - పొద్దుపొడుచుకొండ,

తూర్పుదిగంతమునందలిపర్వతము, పురోగమనమునకు సంజ్ఞామాత్రము}; పర్యంతమున్ = వరకు;

ఉర్వీతలంబున్ = భూభాగమునకు; ఏక = ఏకైక {ఏకవీరుడు - ఏకైకశూరుడు, మంచినిష్ఠకలవాడు};

వీరుడు = శూరుడు; ఐ = అయ్యి; రక్షించి = పాలించుతూ; వెలయున్ = ప్రసిద్ధమగు; ఈతడు =

ఇతడు; ఒక = ఒక; నాడు = దినమున; విజయ = దిగ్విజయ, జైత్ర {విజయయాత్ర - జైత్రయాత్ర,

సాధనపరిపక్వత}; యాత్ర = యాత్ర; ఉత్సవంబున్ = ఉత్సాహము; ఏపారన్ = అతిశయించగా;

సన్నద్ధుడు = సంసిద్ధుడు; ఐ = అయ్యి; మణి = మణులుతాపడముచేసిన {మణిసన్నద్ధుడు -

అణిమాదిసిద్ధుడు}; స్యందనమున్ = రథమును; ఎక్కి = ఎక్కి; చాపమున్ = విల్లును

{సూర్యమార్గపథము} {చాపము - విల్లు, సూర్యుడు గమనము చేసెడి మార్గము}; పూని = ధరించి;

దిక్కులన్ = సర్వదిక్కులను; సూర్యుని = సూర్యుని; పగిదిన్ = వలె; శత్రు = శత్రువులైన; భూపాల =

రాజులనెడి {భూపాల - భూమినిపాలించెడివారు, రాజులు}; తమము = చీకటి {తమము - చీకటి,

తమోగుణావరణ}; విరియింతున్ = విడిపింతును, పోగొట్టెదను; అని = అని; చాల = మిక్కిలి;

వెలుగొందుచునున్ = ప్రకాశిస్తూ; ధరా = భూమిని {ధరాచక్రప్రదక్షిణశాలి -

భూమిచుట్టునుతిరుగుట, దేహసంబంధిలన్నిటిని చుట్టబెట్టుట}; చక్ర = చుట్టును గుండ్రముగా;

ప్రదక్షిణశాలి = తిరుగువాడు; అగుచున్ = అవుతూ; తిరుగు = తిరిగెడు; ఎడన్ = సమయములో.

సర్వ = సమస్తమైన; దిక్పాల = దిక్పాలురు {దిక్పాలులు - ఇంద్రాదులు, ఇంద్రియసందోహము}; వర =

ఉత్తములు {వర - ఉత్తమ, ఇయ్యబడిన}; సమేత = సహితముగ; పార్థివ = రాజులలో
 {పార్థివోత్తముడు - ఉత్తమ రాజు, ఉత్తపార్థివశరీరము (తగులములులేని) కలవాడు}; ఉత్తమ =
 ఉత్తముల; నికరమున్ = సమూహము; ఉపాయనంబుల్ = కానుకలు {ఉపాయనంబులు -
 కానికలు, సాధనకి ఉపయోగించునవి}; ఇచ్చి = ఇచ్చి; తనున్ = తనను; చక్రపాణినిన్ =
 విష్ణ్వంశభూతుడుగ {చక్రపాణి - చక్రమును ధరించువాడు, విష్ణువు, భ్రమణమును
 నియమించువాడు}; ఎనయున్ = ఎంచిచూడ {ఆదిధరణి విభుడు - మొట్టమొదటిరాజు,
 ఇంద్రియమూలములను నియమించువాడు}; ఆది = మొట్టమొదటి; ధరణి = భూప్రపంచమునకు;
 విభుడు = ప్రభువు, రాజు; అని = అని; నుతియించి = స్తుతించి; తలతురు = భావించెదరు; ఎదలన్ =
 మనసులలో.

భావము:

ఈ పృథు చక్రవర్తి ఉదయపర్వతం వరకు సమస్త భూమండలాన్ని ఏకైక తిరుగులేని వీరత్వంతో
 రక్షిస్తాడు. ఒకనాడు రత్నఖచితమైన రథాన్ని అధిరోహించి విల్లములు ధరించి జైత్రయాత్రకు
 బయలుదేరతాడు. దిక్కులందున్న శత్రురాజులనే కారుచీకట్లను సూర్యుని వలె పటాపంచలు
 చేస్తాడు. దేదీప్యమానంగా వెలుగుతూ భూచక్రమంతా చుట్టి వస్తాడు. ఆ సమయంలో సర్వ
 దిక్పాలకులు, రాజేంద్రులు ఈయనకు కానుకలు చెల్లిస్తారు. చక్రపాణికి సాటి వచ్చే
 ఆదిమహారాజుగా భావించి సేవిస్తారు.

4-461-క.

ఈ నృపతి ధరాచక్రము
 ధేనువుగఁ జేసి పిదుకు ధృతి నఖిల పదా
 ర్థానీకము విబుధులు స
 న్మానింపఁగఁ బ్రజకు జీవన్మప్రదుఁ డగుచున్.

టీకా:

ఈ = ఈ; నృపతి = రాజు {నృపతి - నృ (నరులకు) ప్రభువు, రాజు}; ధరా = భూ; చక్రము = మండలము;
 ధేనువు = ఆవు; కాన్ = అగునట్లు; చేసి = చేసి; పిదుకు = పీతుకు; ధృతిన్ = అవశ్యము; అఖిల =

సమస్తమైన; పదార్థన్ = వస్తువుల; అనీకమున్ = సమూహములను; విబుధులు = జ్ఞానులు
{విబుధులు - విశిష్టమైన బుద్ధి కలవారు, జ్ఞానులు}; సన్మానింపగన్ = గౌరవించునట్లు; ప్రజ = ప్రజల;
కున్ = కు; జీవన = జీవనాధారములను; ప్రదుడు = సమకూర్చువాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

ఈ మహారాజ భూమిని గోవుగా చేసి సమస్త వస్తువులను పిదుకుతాడు. ప్రజలకు నవజీవనాన్ని ప్రసాదించి మహనీయులైన విబుధుల మన్ననలు పొందుతాడు.

4-462-చ.

అమరవరేణ్యుఁ బోలి యనయంబు నితండును గోత్ర భేదన
త్వమునఁ జెలంగుఁ దా నజగప్రదరాసన శింజినీ నినా
దమున విరోధిభూపతులు దల్లడ మంద నసహ్యసింహ వి
క్రమమున సంచరించు"నని కౌతుక మొప్పుగఁ బల్కి వెండియున్.

టీకా:

అమర = దేవతలలో {అమరులు - మరణము లేనివారు, దేవతలు}; వరేణ్యున్ = శ్రేష్టులను; పోలిన్ = వలె; అనయంబున్ = ఎల్లప్పుడును; ఇతడునున్ = ఇతను; గోత్ర = శత్రువుల వంశములను; భేదనత్వమునన్ = నశింపచేయుటలో; చలంగున్ = చెలరేగును; తాన్ = తాను; అజగవ = అజగవమనెడి {అజగవ - అజ (గొట్టె) గవ (గోవు, ఎద్దు)ల కొమ్ములు కలది}; ప్రదరాసన = విల్లు యొక్క {ప్రదరాసనము - ప్రదరము (బాణము)నకు ఆసనము, ధనస్సు}; శింజినీ = శిం యనెడి వింటినారి మోత యొక్క; నినాదమునన్ = శబ్దముచేత; విరోధి = శత్రువులైన; భూపతులు = రాజులు; తల్లడము = కళవెళపడుటను; అందన్ = చెందెడి; అసహ్య = సహింపరాని; సింహ = సింహమువంటి; విక్రమమునన్ = పరాక్రమముతో; సంచరించున్ = తిరుగును; అని = అని; కౌతుకము = కుతూహలము; ఒప్పున్ = కలుగునట్లుగ; పల్కి = పలికి; వెండియున్ = ఇంకనూ.

భావము:

ఈ నరేంద్రుడు సురేంద్రుని వలె గోత్రాలను భేదిస్తాడు. అజగవం అనే ధనుస్సును ధరించి, నారి మ్రోగించి, శత్రు రాజులను సింహవిక్రమంతో సంహరిస్తాడు" అని చెప్పి...

4-463-వ.

ఇట్లనిరి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

ఇలా అన్నారు.

4-464-చ.

"సకలజగన్నుతుం డితఁడు చారుయశోనిధి యశ్వమేధముల్

ప్రకటముగా శతంబు దగఁ బావనమైన సరస్వతీతటీ

నికటధరిత్రిఁ జేయుతటీ నేర్పున నంతిమ యాగమందుఁ గొం

డొక మఖసాధనాశ్వమును జంభవిరోధి హరించు నుద్ధతిన్.

టీకా:

సకల = సమస్తమైన; జగత్ = జగములచేత; సన్నుతుండు = స్తోత్రము చేయబడువాడు; ఇతడున్ =

ఇతడు; చారు = చక్కటి; యశన్ = కీర్తికి; నిధి = నిధి వంటివాడు; అశ్వమేధముల్ =

అశ్వమేధయాగములను; ప్రకటముగన్ = ప్రసిద్ధముగ; శతంబున్ = నూటిని (100); తగన్ = చక్కగ;

పావనము = పవిత్రము; ఐన = అయిన; సరస్వతీ = సరస్వతి అనెడి నది యొక్క; తటీ = ఒడ్డునకు;

నికట = దగ్గరి; ధరిత్రిన్ = నేలను, ప్రదేశమున; చేయు = చేసిడి; తటీన్ = సమయములో; నేర్పునన్ =

చక్కగ; అంతిమ = చివరి; యాగము = యజ్ఞము; అందున్ = లో; కొండొక = ఒకానొక; మఖ =

యజ్ఞము యొక్క; సాధన = పరికరము యైన; అశ్వమున్ = గుఱ్ఱమును; జంభవిరోధి = ఇంద్రుడు
{జంభ విరోధి - జంభాసురునికి శత్రువు, ఇంద్రుడు}; హరించున్ = దొంగిలించును; ఉద్ధతిన్ =
అతిశయముతో.

భావము:

"ఈ చక్రవర్తి సర్వలోక సంస్తూయమానుడై విశాలమైన యశస్సును గడిస్తాడు. పరమ పవిత్రమైన
సరస్వతీ నదీతీరంలో వంద అశ్వమేధ యాగాలు చేస్తాడు. నూరవ అశ్వమేధం చేసేటప్పుడు ఈ
రాజేంద్రుని యజ్ఞాశ్వాన్ని అమరేంద్రుడు అహంకారంతో అపహరిస్తాడు.

4-465-నీ.

ఒకనాఁడు నిజమందిర^{రీ}పాంత వనముకుఁ-

జని యందు సద్గుణ^{శా}లి యైన

ఘనుని సనత్కుమారునిఁ గాంచి యమ్ముని-

వరు బ్రహ్మ తనయుఁగా నెఱిఁగి భక్తిఁ

బూజించి విజ్ఞానమును బొందు నచ్చట-

బ్రహ్మవేత్తలు మునిప్రవరు వలన

మానిత లబ్ధవిజ్ఞానులై వర్తింతు,-

రిమ్మహారాజ మహీతలంబు

4-465.1-తే.

నందు విశ్రుతవిక్రముఁ డగుచు మిగులఁ

దన కథావళి భూ ప్రజాతతి నుతింప

నక్కడక్కడ వినుచు శౌర్యమున నఖిల

దిక్కులను గెల్చి వర్తించు ధీరయశుఁడు.

టీకా:

ఒక = ఒక; నాడున్ = దినమున; నిజ = తన; మందిర = గృహముయొక్క; ఉపాంత = సమీపమునందలి; వనమున్ = తోట, అడవి; కున్ = కి; చని = వెళ్ళి; అందున్ = దానిలో; సత్ = మంచి; గుణ = గుణములను; శాలి = స్వభావముగ కలవాడు; ఐన = అయిన; ఘనునిన్ = గొప్పవానిని; సనత్కుమారునిన్ = సమత్కుమారుని; కాంచి = దర్శించి; ఆ = ఆ; ముని = మునులలో; వరున్ = శ్రేష్టుని; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని యొక్క; తనయున్ = పుత్రుడు; కాన్ = అగునట్లు; ఎఱిగి = తెలిసి; భక్తిన్ = భక్తితో; పూజించి = సేవించి; విజ్ఞానమును = తత్త్వజ్ఞానమును; పొందున్ = పొందును; అచటన్ = అక్కడ; బ్రహ్మవేత్తలు = బ్రహ్మణులు {బ్రహ్మవేత్తలు - వేద ధర్మములు బాగుగ నెరిగినవారు, బ్రాహ్మణులు}; ముని = సనత్కుమారునిచే; మానిత = మన్నింపబడుటచేత; లబ్ధ = లభించిన; విజ్ఞానులు = విజ్ఞానముకలవారు; ఐ = అయ్యి; వర్తింతురు = తిరిగెదరు; ఈ = ఈ; మహారాజు = మహారాజు; మహీ = భూ; తలంబున్ = మండలము; అందున్ = లో.

విశ్రుత = మిక్కిలిగవినబడెడి, ప్రసిద్ధమైన; విక్రముడు = పరాక్రమము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; మిగులన్ = ఎక్కువగ; తన = తనయొక్క; కథా = కథల; ఆవళిన్ = సమూహమును; భూ = భూమియందలి; ప్రజా = ప్రజల; తతిన్ = సమూహములు; నుతింపన్ = స్తోత్రముచేయుచుండ; అక్కడక్కడ = అక్కడక్కడ; వినుచున్ = వింటూ; శౌర్యమునన్ = పరాక్రమముతో; అఖిల = సర్వ; దిక్కులనున్ = దిక్కులను; గెల్చి = గెలిచి; వర్తించున్ = తిరుగును; ధీర = బుద్ధిబలము; యశుడు = కీర్తియుకలవాడు.

భావము:

ఒకనాడు ఈయన రాజభవనానికి సమీపంలో ఉపవనానికి వెళ్ళి అక్కడ బ్రహ్మ మానసపుత్రుడు, పవిత్ర చరిత్రుడు అయిన సనత్కుమారుణ్ణి సందర్శించి, భక్తితో పూజిస్తాడు. ఆయన వల్ల ఉత్తమ జ్ఞానాన్ని సంపాదిస్తాడు. అక్కడ ఉన్న బ్రహ్మవేత్తలందరూ ఆ సనత్కుమారుని ఉపదేశం వల్ల తత్త్వజ్ఞానులై ప్రవర్తిస్తారు. ఈ మహారాజు మహీమండలంలో సుప్రసిద్ధ వీరుడై తన వీరగాథలను లోకులు వినుతింపగా వీనుల విందుగా వింటాడు. శౌర్యాతిశయంతో సర్వదిక్కులను జయించి శాశ్వతమైన యశస్సును గడిస్తాడు.

ఇట్లు విపాటిత విరోధిమనశ్శల్కుండు, సురాసుర జేగీయమాన నిజవైభవుండు నై ధరాచక్రంబున
 కీతండు రాజయ్యెడి"నని యివ్వధంబున స్తోత్రంబు చేసిన వంది మాగధ సూత జనంబులం
 బృథుచక్రవర్తి పూజించి మఱియుం బ్రాహ్మణ భృత్యామాత్య పురోహిత పౌర జానపద తైలిక
 తాంబూలిక నియోజ్య ప్రము ఖాశేష జనంబులం దత్త దుచిత క్రియలం బూజించె"నని
 మైత్రేయుండు చెప్పిన విని విదురుం డిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; విపాటిత = బాగనాటిన; విరోధి = శత్రువుల; మనస్ = మనసులలోని;
 శల్కుండు = ముల్లు వంటివాడు; సుర = దేవతలచేత; అసుర = రాక్షసులచేత; జేగీయమాన =
 కీర్తింపబడెడి; నిజ = తన; వైభవుండు = వైభవము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ధరా = భూ; చక్రంబున్ =
 మండలమున; కున్ = కు; ఇతండు = ఇతడు; రాజ = రాజు; అయ్యెడిని = అగును; అని = అని; ఈ =
 ఈ; విధమునన్ = విధముగ; స్తోత్రంబున్ = స్తోత్రము; చేసినన్ = చేసినట్టి; వంది = వందిజనులు;
 మాగధ = మాగధులు; సూత = సూతులు యైన; జనంబులన్ = వారిని; పృథుచక్రవర్తి =
 పృథుచక్రవర్తి; పూజించి = గౌరవించి; మఱియున్ = ఇంకనూ; బ్రాహ్మణ = బ్రహ్మణులు; భృత్య =
 సేవకులు; అమాత్య = మంత్రులు; పురోహిత = పురోహితులు; పౌర = పౌరులు; జానపద =
 జానపదులు; తైలిక = తైల మర్దనములు చేయువారు; తాంబూలిక = తాంబూలములను
 చుట్టిచ్చువారు; నియోజ్య = రాచ కార్యములకు నియోగింపబడిన వారు; ప్రముఖ = మొదలైన;
 అశేష = అనేకమైన; జనంబులన్ = జనులను; తత్తత్ = ఆయా; ఉచిత = తగిన; క్రియలన్ =
 విధములుగ; పూజించె = గౌరవించెను; అని = అని; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; చెప్పినన్ =
 చెప్పగా; విని = విని; విదురుండు = విదురుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈయన కంటకప్రాయులైన విరోధులను పెకలించి వేస్తాడు. సురాసురులు కొనియాడుతున్న
 వైభవం కలవాడై, ధరామండలాని కంతటికీ రాజు అవుతాడు" అని వందిమాగధులు పృథు
 చక్రవర్తిని పరిపరి విధాల ప్రస్తుతించారు. పృథు చక్రవర్తి వారందరినీ యథోచితంగా సత్కరించాడు.
 బ్రాహ్మణులు, భృత్యులు, అమాత్యులు, పురోహితులు, పుర ప్రజలు, గ్రామవాసులు, తైల సేవకులు,

తాంబూల వాహకులు మొదలైన సమస్త పరివారాన్ని తగినట్లుగా ఆదరించాడు" అని మైత్రేయుడు చెప్పగా విని విదురుడు ఇలా అన్నాడు.

చతుర్థ స్కంధము : భూమిని బితుకుట

4-467-సీ.

"ఏమి నిమిత్తమై భూమి గోరూపిణి-

యయ్యె? దానికి వత్స మయ్యె నెద్ది?

గొనకొని దోహనమునకు నర్హులైన-

పాత్ర మెయ్యది? దలపంగ దోగ్ధ

యైన యా పృథువే పదార్థముల్ పిదికెను?-

బరికింప నవని స్వభావమునను

విషమమై యుండియు వెలయంగ నే రీతి-

సమగతిఁ జెందెను జంభవైరి?

4-467.1-తే.

క్రతుహయంబును గొనిపోవఁ గార్య మెద్ది?

ధీరనిధి యైన బ్రహ్మకుమారులనఁ

గ్రలిత విజ్ఞానుఁ డగుచు నే గ్రతినిఁ బొందె?

ననఘచారిత్ర! మైత్రేయ! యదియుఁగాక.

టీకా:

ఏమి = ఏమి; నిమిత్తము = కారణము; ఐ = వలన; భూమి = భూదేవి; గో = గోవు, ఆవు; రూపిణి = రూపముధరించినది; అయ్యెన్ = అయినది; దాని = దాని; కిన్ = కి; వత్సము = దూడ; అయ్యెన్ = అయినది; ఎద్ది = ఏది; కొనకొని = పూని; దోహనమున్ = పాలుపితుకుట; కున్ = కు; అర్హులన్ = తగినది; ఐన = అయిన; పాత్రము = గిన్నె; ఎయ్యది = ఏది; తలపంగన్ = పరిశీలించిచూసిన; దోగ్ధ = పితికెడివాడు; ఐన = అయిన; ఆ = ఆ; పృథువు = పృథువు; ఏ = ఏవి; పదార్థముల్ = వస్తువులను;

పిదికెను = పితికెను; పరికింపన్ = పరిశీలించిచూసిన; అవని = భూమి; స్వభావమునను = సహజ స్వభావము ప్రకారము; విషమము = ఎగుడుదిగుడైనది; ఐ = అయ్యి; ఉండియున్ = ఉండినప్పటికిని; వెలయంగన్ = ప్రసన్నమగునట్లు; ఏరితిన్ = ఏవిధముగ; సమగతిన్ = ఎగుడుదిగుడులులేనివిధమును; చెందెను = చెందినది; జంభవైరి = ఇంద్రుడు {జంభవైరి - జంభాసురునికి శత్రువు, ఇంద్రుడు}.

క్రతు = యాగ; హయంబున్ = అశ్వమును; కొనిపోవన్ = తీసుపోవలసిన; కార్యము = పని, కారణము; ఎద్ది = ఏమి; ధీరనిధి = బుద్ధిబలమునకునిధివంటివాడు; ఐన = అయిన; బ్రహ్మకుమారు = సనత్కుమారుని {బ్రహ్మకుమారుడు - బ్రహ్మదేవుని పుత్రుడు, సనత్కుమారుడు}; వలనన్ = నుండి; కలిత = పొందిన; విజ్ఞానుడు = విజ్ఞానము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; ఏగతిన్ = ఎటువంటి సుగతిని; పొందెన్ = పొందెను; అనఘచారిత్ర = పుణ్యవర్తనుడా; మైత్రేయ = మైత్రేయడా; అదియున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

"పుణ్యచరిత్రా! మైత్రేయా! భూమి ఎందుకు గోరూపం ధరించింది? దానికి ఏది దూడ అయింది? పిదుకుటకు తగిన పాత్ర ఏది? దోర్భయైన పృథుచక్రవర్తి ఏ పదార్థాలను పిదికాడు? భూమి సహజంగా మిట్ట పల్లాలతో విషమంగా ఉంటుంది కదా! అది సమరూపాన్ని ఎలా పొందింది? ఇంద్రుడు యజ్ఞాశ్వాన్ని ఎందుకు దొంగిలించాడు? అంతేకాక సనత్కుమారుని వల్ల విజ్ఞానాన్ని పొందిన పృథువు ఎటువంటి సుగతిని పొందాడు?

4-468-వ.

మఱియు; బరబ్రహ్మాంబును, భగవంతుండును, బుణ్యశ్రవణ కీర్తనుండును, సర్వనియామకుండును నగు కృష్ణుని యవతారాంతరాశ్రయం బగు దివ్యకథలను భగవంతుం డైన పుండరీకాక్షుండు పృథ్వీతారంబు ధరియించి గోరూపిణి యగు పృథివిం బిదికినది మొదలగు కథ లన్నియు నీకు నథోక్షజనకు దాసుండ నయిన నాకు నెఱింగింపు;" మనిన వాసుదేవ కథా సంప్రీత చేతస్కం డగు విదురుం బ్రశంసించి మైత్రేయుం డిట్లనియె "నట్లు బ్రాహ్మణ జనంబులచేత రాజ్యంబు నందభిషిక్తుం డగుచు సకలప్రజాపాలన నియుక్తుండై పృథువు రాజ్యంబు చేయుచుండు నంత

నీరస యగు ధరిత్రియం దన్నరహితు లగుచుం బ్రజలు క్షుత్పీడాక్షీణ దేహులై వైన్యనిం జూచి
యిట్లనిరి.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; పరబ్రహ్మంబునున్ = కృష్ణుని {పరబ్రహ్మంబు - పరబ్రహ్మ స్వరూపుడు,
కృష్ణుడు}; భగవంతుడునున్ = కృష్ణుని {భగవంతుడు - మహిమాన్వితుడు, కృష్ణుడు};
పుణ్యశ్రవణకీర్తనుండును = కృష్ణుని {పుణ్య శ్రవణ కీర్తనుండు - పుణ్యవంతమై వినదగ్గ కీర్తనలు
కలవాడు, కృష్ణుడు}; సర్వనియామకుండునున్ = కృష్ణుని {సర్వ నియామకుండును - సర్వులను
నియమించువాడు, కృష్ణుడు}; అగు = అయిన; కృష్ణుని = కృష్ణుని; అవతార = అవతారము; అంతర =
అందులో; ఆశ్రయంబున్ = ఆధారము కలవి; అగు = అయిన; దివ్య = దివ్యమైన; కథలను = కథలను;
భగవంతుండునున్ = విష్ణువు {భగవంతుడు - వీర్యవంతుడు, విష్ణువు}; ఐన = అయిన;
పుండరీకాక్షుండు = విష్ణువు {పుండరీకాక్షుడు - పుండరీకము (పద్మము)లవంటి కన్నులు కలవాడు,
విష్ణువు}; పృథు = పృథునిగా; అవతారంబున్ = అవతారమును; ధరియించి = తాల్చి; గో = గోవు,
ఆవు; రూపిణి = రూపము ధరించినది; అగు = అయిన; పృథివిన్ = భూమిని; పిదికినది = పితుకుట;
మొదలగు = మొదలైన; కథలు = కథలు; అన్నియున్ = అన్నిటిని; నీకున్ = నీకు; అథోక్షజున్ =
విష్ణుమూర్తి; కున్ = కిని; దాసుండన్ = సేవకుడను; అయిన = అయిన; నాకున్ = నాకు;
ఎఱింగింపుము = తెలుపుము; అనినన్ = అనగా; వాసుదేవ = విష్ణుమూర్తి; కథా = కథలచే; సంప్రీత
= మిక్కిలి కూర్మి గల; చేతస్కుండు = చిత్తము కలవాడు; అగు = అయిన; విదురున్ = విదురుని;
ప్రశంసించి = పొగడి; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను;
అట్లు = ఆవిధముగ; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణులైన; జనంబుల్ = వారి; చేతన్ = చేత; రాజ్యంబున్ =
రాజ్యమును ఏలుట; అందున్ = కొరకు; అభిషిక్తుండు = పట్టము కట్టబడినవాడు; అగుచున్ =
అగుచూ; సకల = సమస్తమైన; ప్రజా = ప్రజలను; పాలన = పాలించుట యందు; నియుక్తుండు =
నియమింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; పృథువు = పృథువు; రాజ్యంబున్ = రాజ్యపాలన;
చేయుచుండున్ = చేస్తున్న; అంతన్ = సమయములో; నీరస = సారము లేనిది; అగు = అయిన;
ధరిత్రిన్ = భూమి; అందున్ = వలన; అన్న = అన్నము, ఆహారము; రహితులున్ = లేనివారు;
అగుచున్ = అవుతూ; ప్రజలు = జనులు; క్షుత్ = ఆకలిచే కలిగిన; పీడా = బాధవలన; క్షీణ =

క్షీణించిన; దేహాలు = శరీరములు కలవారు; ఐ = అయ్య; వైన్యనిన్ = పృథుచక్రవర్తిని {వైన్యడు - వేనుని పుత్రుడు, పృథువు}; చూచి = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

పరబ్రహ్మ స్వరూపుడు, పుణ్య శ్రవణ కీర్తనుడు, సర్వేశ్వరుడు, భగవంతుడైన కృష్ణుని ఇతర అవతార పుణ్యకథలను, పుండరీకాక్షుడు పృథుచక్రవర్తి అవతారాన్ని ధరించి గోరూపాన్ని పొందిన భూమిని పిదకడం మొదలైన కథల నన్నింటిని నీవు, విష్ణుదేవునకు భక్తుడనైన నాకు వివరంగా చెప్పు" అని విదురుడు ప్రశ్నించాడు. వాసుదేవుని కథలయందు ఆసక్తి కల విదురుని కొనియాడుతూ మైత్రేయుడు ఇలా చెప్పసాగాడు. "ఆ విధంగా బ్రాహ్మణుల చేత పట్టాభిషిక్తుడై ప్రజాపరిపాలనా కార్యంలో నియుక్తుడైన పృథుచక్రవర్తి రాజ్యం చేస్తుండగా సారహీనమైన భూమినుండి అన్నం లభింపక పోవడం చేత ఆకలి బాధతో ప్రజలు కృశించిపోయి పృథుచక్రవర్తి వద్దకు వెళ్ళి ఇలా అన్నారు.

4-469-క.

"అరయగ నేము బుభుక్షా

పరిపీడం బడితి మయ్య! పైకొని తరు కో

టర జనిత వహ్నిచేతను

దరికొను వృక్షములుఁ బోలె ధరణీనాథా!

టీకా:

అరయగన్ = పరికించినచో; ఏము = మేము; బుబుక్షా = ఆకలిచేత; పరి = మిక్కిలి; పీడంబడితిమి = బాధింపబడితిమి; అయ్య = తండ్రీ; పైకొని = పూనుకొని; తరు = చెట్టు; కోటరన్ = తొట్టలో; జనిత = పుట్టిన; వహ్ని = నిప్పు; చేతనున్ = వలన; దరికొను = కాలిపోవు; వృక్షములున్ = చెట్లు; పొలెన్ = వలె; ధరణీనాథా = రాజా {ధరణీనాథుడు - ధరణి (భూమి)కి నాథుడు, రాజు}.

భావము:

“రాజా! చెట్టు తొట్టలో పుట్టిన అగ్నిచేత దహింపబడే చెట్టువలె మేము ఆకలితో
బాధపడుతున్నాము.

4-470-క.

శరణ శరణ్యుడ వగు నిను

శరణము వేడెదము; మాకు సత్కృప నన్నం

బరసి కృపచేసి ప్రోవుము

నరనాయక! యనుచుఁ బ్రజలు నతులై పలుకన్.

టీకా:

శరణ = రక్షణ కోరెడివారికి; శరణ్యుడవు = అభయము నిచ్చెడి వాడవు; అగు = అయిన; నినున్ =
నిన్ను; శరణము = రక్షణము; వేడెదము = కోరుతున్నాము; మాకున్ = మాకు; సత్ = మంచి; కృపన్ =
దయతో; అన్నంబున్ = ఆహారము దొరకు ఉపాయము; అరసి = విచారించి; కృపన్ = దయతో; చేసి
= చూపి; ప్రోవుము = కాపాడుము; నరనాయక = రాజు {నర నాయకుడు - నరుల (మానవుల)కు
నాయకుడు, రాజు}; అనుచున్ = అంటూ; ప్రజలు = జనులు; నతులు = వినయముతో వంగినవారు;
ఐ = అయ్యి; పలుకన్ = ప్రార్థించగా.

భావము:

రక్షణ కోరేవారికి అభయమిచ్చే నిన్ను శరణు వేడుకుంటున్నాము. రాజా! దయతో మాకు అన్నం
పెట్టి రక్షించు” అని వినయంతో వంగి నమస్కరించి ప్రార్థించగా...

4-471-క.

విని దానికి సదుపాయము

జననాయకుఁ డాత్మఁ దలచి సక్రోధుండై

ధనువున బాణముఁ దొడిగెను

ఘనరౌద్రుండైన త్రిపుర ఘస్మరు పగిదిన్.

టీకా:

విని = విని; దానిన్ = దాని; కిన్ = కి; సదుపాయమున్ = సౌకర్యమును (సదుపాయము -సత్
(మంచి) ఉపాయము (ఏర్పాటు, ఉపాయము) సౌకర్యము); జననాయకుడు = రాజు; ఆత్మన్ =
మనసున; తలచి = ఆలోచించుకొని; సక్రోధుండు = కోపము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ధనువునన్ =
వింటికి; బాణమున్ = బాణమును; తొడిగెను = సంధించెను; ఘన = బహు మిక్కిలి; రౌద్రుండు =
రౌద్రము కలవాడు; ఐన = అయిన; త్రిపురఘస్మరున్ = శివుని (త్రిపుర ఘస్మరుడు - త్రిపురములను
భస్మము చేసినవాడు, శివుడు); పగిదిన్ = వలె.

భావము:

ప్రభుచక్రవర్తి వారి దీనాలాపాలను విని దానికి తగిన మంచి ఉపాయాన్ని ఆలోచించాడు. వెంటనే
త్రిపుర సంహారకుడైన శివుని వలె రౌద్రమూర్తియై వింట బాణాన్ని సంధించాడు.

4-472-వ.

ఇట్లు దొడిగిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; తొడగినన్ = సంధించగా.

భావము:

ఈ విధంగా బాణాన్ని సంధించినట్టి...

4-473-క.

మహిపతి నప్పుడు గనుగొని

మహి గోరూపమునఁ గంప్యమానయు నగుచున్

గుహకుం డగు లుబ్ధకుఁ గని

గహనంబునఁ బాటు హరిణిక్లవడిఁ బాటెన్.

టీకా:

మహిపతిన్ = రాజును (మహిపతి - మహి (భూమి)కి పతి, రాజు); అప్పుడు = అప్పుడు; కనుగొని = చూసి; మహి = భూదేవి; గో = గోవు, ఆవు; రూపమునన్ = రూపములో; కంప్యమానయున్ = వణికిపోవుచున్నది; అగుచున్ = అవుతూ; కుహకుండు = కపటవృత్తి గలవాడు; అగు = అయిన; లుబ్ధకున్ = వేటగానినన్; కని = చూసి; గహనంబునన్ = అడవిలోనికి; పాటున్ = పారిపోవు; హరిణిన్ = లేడి; క్లవడిన్ = వలె; పాటెన్ = పరుగెత్తెను.

భావము:

పృథుచక్రవర్తిని చూచి భూమి గోరూపాన్ని ధరించి వణికిపోతూ కుటీలుడైన వేటగానిని చూచి అడవిలోనికి పారిపోయే లేడివలె పరుగెత్తింధి.

4-474-వ.

ఇట్లు ధరణి పాటిన నతండు కుపితారుణేక్షణుండై వెంటం దగిలి దిక్కులను విదిక్కులను భూభాగ నభోభాగంబుల నెక్కడఁ జనియె, నక్కడికి వెనుదగిలి యుద్యతాయుధుండై చనుచుండ నవ్వెన్యునిం గని మృత్యుగ్రస్తులగు ప్రజల చందంబున ననన్యశరణ్యయై యతిభయంబునం బరితప్యమానహృదయ యగుచు "వైన్యా! ధర్మవత్సలుండవును, నాపన్నరక్షకుండవును, మహాత్ముండవును, సకలప్రాణి పరిపాలనావస్థితుండవును నయిన నీ వీ దీనయుం బాపరహితయుం గామినియు నగు నన్ను వధియింపం బూని యేల వెనుదగులుచున్న వాడవు? ధర్మతత్త్వం బెఱుంగువారు సతీజనంబులు గృతాపరాధ లైనం దీనవత్సలతం జేసి వధింప" రని పలికి మఱియు నా ధరణీదేవి పృథుచక్రవర్తి కిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; ధరణి = భూదేవి; పాఠినన్ = పరుగెట్టగా; అతండు = అతడు; కుపిత = కోపముచే; అరుణ = ఎఱ్ఱబడ్డ; ఈక్షణండు = కన్నులు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; వెంటందగిలి = వెన్నంటి; దిక్కులను = దిక్కులకి; విదిక్కులను = మూలలకి; భూభాగ = భూమ్మీది ప్రదేశములు; నభోభాగంబులన్ = ఆకాశమందలి ప్రదేశములలోనికి; ఎక్కడన్ = ఎక్కడకు; చనియెన్ = వెళ్ళితే; అక్కడన్ = ఆ ప్రదేశమున; కిన్ = కు; వెనుదగిలి = వెన్నంటి; ఉద్యత్ = ఎత్తిపట్టిన; ఆయుధండు = ఆయుధము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; చనుచుండన్ = వెళుతుండగా; ఆ = ఆ; వైన్యనిన్ = పృథుచక్రవర్తిని; కని = చూసి; మృత్యు = మరణము; గ్రస్తులు = కమ్మిన, చే పట్టుకొనబడిన; ప్రజలన్ = జనులు; చందంబునన్ = వలె; అనన్యశరణ్య = శరణ జొచ్చుట కింకొకరు లేనిది; ఐ = అయ్యి; అతి = మిక్కిలి; భయంబునన్ = భయముచేత; పరి = మిక్కిలి; తప్యమాన = తాపముచెందిన; హృదయ = హృదయము కలది; అగుచున్ = అవుతూ; వైన్యా = పృథుచక్రవర్తి; ధర్మ = ధర్మము యెడల; వత్సలుండవునున్ = వాత్సల్యము కలవాడవు {వాత్సల్యము - వత్స (సంతానము) ఎడల నుండెడి లాంటి కూర్మి; ఆపన్న = ఆపద చెందిన వానిని; రక్షకుండవునున్ = రక్షించెడివాడవును; మహాత్ముండవునున్ = గొప్ప ఆత్మ కలవాడవును; సకల = సమస్తమైన; ప్రాణి = జీవుల; పరిపాలనా = పరిపాలించుటయందు; అవస్థితుండవు = నియమితుడవు; అయిన = అయిన; నీవున్ = నీవు; ఈ = ఈ; దీనయున్ = దీనురాలను; పాప = పాపము; రహితయున్ = లేనిదానను; కామినియున్ = ఆడదానిని; అగు = అయిన; నన్నున్ = నన్ను; వధియింపన్ = సంహరించెడి; పూని = నిశ్చయముతో; ఏలన్ = ఎందులకు; వెనుదగులుచున్ = వెన్నంటుతూ; ఉన్నవాడవు = ఉన్నావు; ధర్మ = ధర్మము యొక్క; తత్త్వంబున్ = లక్షణమును; ఎఱుంగువారు = తెలిసినవారు; సతీజనంబులున్ = ఆడువారిని; కృత = చేసిన; అపరాధలన్ = తప్పులు చేసినవారు; ఐనన్ = అయినప్పటికిని; దీన = దీనుల యెడ చూపెడి; వత్సలతన్ = వాత్సల్యము; చేసి = వలన; వధింపరు = సంహరించరు; అని = అని; పలికి = పలికి; మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; ధరణీదేవి = భూదేవి; పృథుచక్రవర్తి = పృథువు; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా గోరూపాన్ని ధరించి భూమి పరుగెత్తగా పృథుచక్రవర్తి కోపంతో ఎరుపెక్కిన కళ్ళతో దానిని వెంబడించాడు. అది దశదిశలలో ఎక్కడికి పోతే అక్కడికి వింటిని ఎక్కుపట్టి దానిని వెంటాడాడు. అప్పుడు మరొక దిక్కు లేక మృత్యువుకు భయపడే ప్రజల వలె భయపడుతూ పరితపిస్తూ భూదేవి పృథువుతో ఇలా అన్నది. "వేనపుత్రా! నీవు ధర్మం తెలిసినవాడవు. ఆపదలో నున్న వారిని ఆదుకొనేవాడవు. మహానుభావుడవు. సకల ప్రాణులను రక్షించడానికి నియమింపబడినవాడవు. అటువంటి నీవు ఆడదాననైన నన్ను చంపడానికి ఎందుకు పూనుకున్నావు? నేను దిక్కు లేనిదాన్ని. ఏ తప్పు చేయనిదాన్ని. నావెంట ఎందుకు పడ్డావు? ధర్మరహస్యం తెలిసినవాళ్ళు స్త్రీలు తప్పు చేసినా దీనవాత్సల్యంతో చంపరుకదా!" అని చెప్పి భూదేవి పృథుచక్రవర్తితో మళ్ళీ ఇలా అన్నది.

4-475-క.

"జననాథచంద్ర! యీ భూ

జనకోటికి యాన పాత్ర సదృశస్థితితో

ఘనదృఢశరీర యగు నే

ననయము నాధారభూత నగుచుఁ జరింతున్.

టీకా:

జననాథ = రాజులలో; చంద్ర = చంద్రునివంటివాడ; ఈ = ఈ; భూజన = మానవ; కోటి = సమూహమున; కిన్ = కు; యానపాత్ర = నౌకవంటి; సదృశ = సమానమైన; స్థితిన్ = పరిస్థితి; తోన్ = కలిగి; ఘన = బహుమిక్కిలి; దృఢ = గట్టిదియైన; శరీర = దేహము కలదానను; అగు = అయిన; నేన్ = నేను; అనయమున్ = ఎల్లప్పుడును; ఆధారభూతమున్ = ఆధారముగ ఉండెడిదానను; అగుచున్ = అవుతూ; చరింతున్ = వర్తింతును;

భావము:

“రాజచంద్రా! నేను మిక్కిలి దృఢశరీరం కలిగి సమస్త భూజనులకు నావ వలె ఎప్పుడూ ఆధారభూతనై ఉంటాను.

4-476-తే.

ఇట్టి నన్ను గృహమతి యెడలి యిటు వి
పాటనము చేసి త్రుంచెదు? ప్రజలు నీట
మునుగకుండంగ నే రీతి ననఘచరిత!
యరసి రక్షింతు” వన నతం డ్రవని కనియె.

టీకా:

ఇట్టి = ఇటువంటి; నన్ను = నన్ను; కృపా = దయగల; మతిన్ = మనసు; ఎడలి = వదలి; ఇటు = ఈ
విధముగ; విపాటనము = చీల్చుట; చేసి = చేసి; త్రుంచెదవు = చెండాడెదవు; ప్రజలున్ = జనులను;
నీటన్ = నీటిలో; మునుగకుండగన్ = మునిగిపోకుండా; ఏరీతిన్ = ఏ విధముగ; అనఘచరిత్ర =
పుణ్యవర్తన; అరసి = పరికించి; రక్షింతువు = కాపాడెదవు; అనన్ = అనగా; అతండు = అతడు;
అవని = భూదేవి; కిన్ = కి; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఇటువంటి నన్ను దయమాలి ఖండఖండాలు చేసి చంపుతానంటున్నావు. పుణ్యచరిత్రా! నామీద ఉన్న ప్రజలను నీటిలో మునిగిపోకుండా ఎలా కాపాడుతావు?” అని భూదేవి పలుకగా రాజు ఇలా అన్నాడు.

4-477-వ.

“ధరిత్రీ! మదీయాజ్ఞోల్లంఘనంబు చేయుచున్న దాన; వదియునుం గాక, నీవు యజ్ఞంబు లందు హవిర్భాగంబుల ననుభవించుచు ధాన్యాదికంబుల విస్తరింపం జేయక గోరూపంబు ధరియించి యనయంబు దృణభక్షణంబు చేయుచు బాలం బిదుకక నీ యంద యడంచుకొంటివి; నీ

యందున్న యోషధీ బీజంబులు బ్రహ్మచేతం బూర్వంబునందె కల్పింపబడిన యవి; వానిని నీ దేహంబునంద యడంచుకొని యిప్పు డీయక మూఢహృదయపు, మందమతివియు నై యపరాధంబు చేసిన దురాత్మురాల వగు; నిను నా బాణంబులచే జర్జరీ భూతశరీరం జేసి వధియించి నీ మేని మాంసంబునం జేసి క్షుద్బాధితులు దీనులు నగు నీ ప్రజల యార్తి నివారించెద; నీవు కామిని నంటివి; స్త్రీ పురుష నపుంసకులలో నెవ్వరేని భూతదయ లేక స్వమాత్ర పోషకు లగుచు నిరనుక్రోశంబుగ భూతద్రోహులై వర్తింతురు; వారిని రాజులు వధించినన్ వధంబు గాదు; గాన దానఁ బాపంబు వొరయదు; నీవు కామిని వైనను దుర్మదవు స్తబ్ధవు నగుచు మాయాగోరూపంబునం బాటిపోవుచున్న నిన్నుఁ దిలలంతల ఖండంబులు చేసి నా యోగమహిమం బ్రాణికోటి నుద్ధరించెద;"నని పలికి రోషభీషణాకారంబు ధరియించి దండధరుని వడువున వర్తించు పృథునిం జూచి వడంకుచు మేదిని ప్రాంజలియై యిట్లని నుతియింపం దొడంగె.

టీకా:

ధరిత్రీ = భూదేవీ; మదీయ = నా యొక్క; ఆజ్ఞన్ = ఆజ్ఞను; ఉల్లంఘనంబున్ = దాటుట; చేయుచున్ = చేస్తూ; ఉన్నదానవు = ఉన్నావు; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; నీవున్ = నీవు; యజ్ఞముల్ = యజ్ఞముల; అందున్ = లో; హవిర్భాగంబులన్ = హవిస్సు నందలి భాగమును; అనుభవించుచున్ = అనుభవిస్తూ; ధాన్య = ధాన్యములు; ఆదికంబులున్ = మొదలైనవానిని; విస్తరింపన్ = పెరుగునట్లు; చేయక = చేయకుండా; గో = గోవు యొక్క; రూపంబున్ = రూపమును; ధరియించి = తాల్చి; అనయంబున్ = ఎల్లప్పుడును; తృణ = గడ్డిని; భక్షణంబున్ = తినుటలు; చేయుచున్ = చేస్తూ; పాలన్ = పాలను; పితుకక = ఇయ్యకుండగ; నీ = నీ; అందన్ = లోనే; అణచికొంటివి = అణచేసుకొన్నావు; నీ = నీ; అందున్ = అందు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఓషధీ = ధాన్యముల; బీజంబులున్ = విత్తనములు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; చేతన్ = వలన; పూర్వంబున్ = పూర్వకాలము; అందె = లోనే; కల్పింపబడినయవి = సృష్టింపబడినవి; వానిని = వాటిని; నీ = నీ; దేహంబున్ = దేహము; అందన్ = లోనే; అడంచుకొని = అణచేసుకొని; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; ఈయక = ఇవ్వకుండగ; మూఢ = మూర్ఖపు; హృదయవున్ = హృదయము కలదానవు; మందమతియున్ = తెలివితక్కువదానివి; ఐ = అయ్యి; అపరాధంబున్ = అపరాధము; చేసిన = చేసినట్టి; దురాత్మురాలవు = దుష్ట స్వభావము కలదానవు; అగు = అయిన; నినున్ = నిన్ను; నా = నా యొక్క;

బాణంబుల్ = బాణముల; చేన్ = తో; జర్జరీభూత = ముక్కలు ముక్కలయిన; శరీరన్ = దేహము కల
 దానిని; చేసి = చేసి; వధియించి = సంహరించి; నీ = నీ; మేని = శరీర మందలి; మాసంబునన్ =
 మాంసము; చేసి = వలన; క్షుత్ = ఆకలిచే; బాధితులున్ = బాధపడుతున్నవారు; దీనులున్ =
 దీనులును; అగున్ = అయిన; ఈ = ఈ; ప్రజల = జనుల యొక్క; ఆర్తిన్ = బాధను; నివారించెదన్ =
 పోగొట్టెదను; నీవున్ = నీవు; కామినిన్ = స్త్రీని; అంటివి = అన్నావు; స్త్రీ = స్త్రీలు; పురుష = పురుషులు;
 నపుంసకుల = నపుంసకులు; లోనన్ = లోను; ఎవ్వరేని = ఎవరైనాసరే; భూత = జీవుల యెడ; దయ
 = కృప; లేక = లేకుండగ; స్వమాత్ర = తనకు మాత్రమే; పోషకులు = పోషించుకొనెడివారు; అగుచున్
 = అవుతూ; నిరనుక్రోశంబుగన్ = జాలి లేకుండగ; భూత = జీవుల యెడ; ద్రోహులు = అన్యాయము
 చేయువారు; ఐ = అయ్యి; వర్తింతురు = తిరిగెదరో; వారినిన్ = వారిని; రాజులు = రాజులు;
 వధించినన్ = సంహరించినను; వధంబున్ = సంహారము; కాదు = కాదు; కాన = కావున; దానన్ =
 దానివలన; పాపంబున్ = పాపము; ఒరయదు = పొరయదు, కలుగదు; నీవున్ = నీవు; కామినివి =
 స్త్రీవి; ఐననున్ = అయినప్పటికిని; దుర్ = చెడ్డ; మదవు = గర్వము కలదానవు; స్తబ్ధవు = చేష్ట
 రహితవు; అగుచున్ = అవుతూ; మాయా = మాయ; గో = గోవు యొక్క; రూపంబునన్ =
 రూపములో; పాటిపోవుచున్న = పారిపోతున్న; నిన్నున్ = నిన్ను; తిలలు = నువ్వుగింజలు; అంతల =
 అంతేసి; ఖండంబులున్ = ముక్కలుగ; చేసి = చేసి; నా = నా యొక్క; యోగ = యోగము యొక్క;
 మహిమన్ = గొప్పదనముతో; ప్రాణి = జీవ; కోటిన్ = జాలమును; ఉద్ధరించెదను = కాపాడెదను;
 అని = అని; పలికి = పలికి; రోష = రోషముతో; భీషణ = భయంకరమైన; ఆకారంబున్ = ఆకారము;
 ధరియించి = తాల్చి; దండధరునిన్ = యముని; వడువునన్ = వలె; వర్తించు = ప్రవర్తించెడి;
 పృథునిన్ = పృథుచక్రవర్తిని; చూచి = చూసి; వడంకుచున్ = వణికిపోతూ; మేదిని = భూదేవి;
 ప్రాంజలి = అంజలి ఘటించినది; ఐ = అయ్యి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అని = అని; నుతియింపన్ =
 స్తుతింప; తొడంగెన్ = మొదలిడెను.

భావము:

“ఓ భూదేవీ! నీవు నా ఆజ్ఞను అతిక్రమిస్తున్నావు. అంతేకాదు, యజ్ఞాలలో హవిర్యాగాలను
 అందుకొంటూ ధాన్యం మొదలైన వానిని పెంపొందింపకుండా ఉన్నావు. గోరూపం ధరించి
 తృణభక్షణం చేస్తూ పాలు ఇవ్వకుండా నీలోనే దాచి ఉంచుకున్నావు. పూర్వం బ్రహ్మదేవుడు నీలో
 సృజించిన ఓషధి బీజాలను నీ దేహమందే అణచి పెట్టుకొని వెలుపలకు వెలుపలకు

రానీయకుండా ఉన్నావు. నీవు మూర్ఖురాలవు. మందబుద్ధివి. ఈ విధంగా తప్పు చేసిన నీ శరీరాన్ని నా బాణాలతో తూట్లు పొడిచి నిన్ను వధిస్తాను. నీ మాంసంతో ఆకలితో మలమల మాడుతున్న ఈ ప్రజల ఆర్తిని తొలగిస్తాను. స్త్రీ వధ దోషం కదా అని అన్నావు. స్త్రీ పురుష నపుంసకులలో భూతదయ లేకుండా తమ పొట్టలు మాత్రమే నింపుకొనే ఎవ్వరినైనా సరే రాజులు చంపవచ్చు. అది వధ కాదు. కాబట్టి దానివల్ల పాపం రాదు. నీవు స్త్రీవైనా గర్వాంధురాలవై కొయ్యబారి ఉన్నావు. మాయా గోరూపం ధరించి పారిపోతున్న నిన్ను నువ్వుగింజలంత ముక్కలుగా నరికి నా యోగప్రభావంతో జీవులను రక్షిస్తాను" అంటూ యమునివలె రోష భీషణాకారుడైన పృథుచక్రవర్తిని చూసి భూమి వణికిపోతూ దోసిలి ఒగ్గి ఈ విధంగా ప్రార్థింపసాగింది.

4-478-క.

"ఓనాథ! పరమపురుషుడ

వై నిజమాయా గుణంబు లందిన కతనన్

నానావిధ దేహములం

బ్రానుదు సగుణండ వగుచు బుధనుతచరితా!

టీకా:

ఓ = ఓ; నాథ = ప్రభువ; పరమపురుషుడవు = విష్ణుమూర్తివి (పరమపురుషుడు - అత్యుత్తమ పురుషుడు, నారాయణుడు); ఐ = అయ్య; నిజ = స్వంత; మాయా = మాయ యొక్క; గుణంబుల్ = లక్షణములను; అందినన్ = చెందిన; కతనన్ = కారణముచేత; నానా = అనేక; విధ = రకముల; దేహములన్ = దేహములను; పూనుదు = ధరించెదవు; సగుణండవు = గుణములతో కూడిన వాడవు; అగుచున్ = అవుతూ; బుధ = జ్ఞానులచే; నుత = కీర్తింపబడెడి; చరితా = నడవడిక కలవాడ.

భావము:

"ఓ భూపతీ! నీవు సాక్షాత్తుగా భగవంతుడవు. స్వకీయమైన మాయాగుణం చేత నానావిధాలైన శరీరాలను ధరించి సగుణుడవుగా కనిపిస్తావు. నీ చరిత్ర సంస్తవనీయమైనది.

4-479-వ.

అట్టి నీవు.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; నీవున్ = నీవు.

భావము:

అటువంటి నీవు...

4-480-క.

నను సకల జీవతతికిని

మును నీ వాధారభూతముగ నిర్మింపన్

విను నా యందుఁ జతుర్విధ

ఘన భూతవిసర్గ మర్థిఁ కైకొన వలసెన్.

టీకా:

ననున్ = నన్ను; సకల = సమస్తమైన; జీవ = ప్రాణి; తతి = సమూహమున; కిన్ = కిని; మును = పూర్వము; నీవ = నీవే; ఆధారభూతముగన్ = ఆధారమైనదిగా; నిర్మింపన్ = సృష్టింపగా; విను = వినుము; నా = నా; అందున్ = అందు; చతుః = నాలుగు {చతుర్విధ భూత సృష్టి - 1 అండజములు - గ్రుడ్డు నుండి పుట్టినవి, పక్షులు, పాములు మున్నగునవి; 2 స్వేదజములు స్వేదముల (ఉక్క మొదలగునవి) వలన కలుగునవి పురుగులు మున్నగునవి; 4 ఉద్భిజములు - నేలను పగుల్చుకుని పొడమునవి, చెట్లు, తీగెలు మొ. 4 జరాయుజములు - (తల్లి గర్భకోశము నందలి) మావి నుండి జనించునవి, జంతువులు, మానవులు ము.}; విధ = రకముల; ఘన = గొప్ప; భూత = జీవజాలము; విసర్గమున్ = సృష్టిని; అర్థిన్ = కోరి; కైకొనవలసెన్ = చేపట్టవలసి వచ్చినది.

భావము:

నన్ను సకల ప్రాణికోటికి ఆధారంగా పూర్వం సృజించావు. అందువల్లనే నేను నానావిధాలైన ప్రాణికోటిని భరిస్తున్నాను.

4-481-వ.

అట్లయి యుండ.

టీకా:

అట్లు = ఆవిధముగ; అయి = అయ్యి; ఉండన్ = ఉండగా.

భావము:

అది అలా ఉండగా...

4-482-క.

నను నుద్యతాయుధుడవై

మనుజేంద్ర! వధింపఁ బూని మసలెదు; నీకం

టెను నన్యని నెవ్వని నే

ఘనముగ శరణంబు జొత్తుఁ గరుణాభరణా!

టీకా:

ననున్ = నన్ను; ఉద్యత్ = ఎత్తబడిన; ఆయుధవుండవు = ఆయుధము ధరించినవాడవు; ఐ =

అయ్యి; మనుజేంద్ర = రాజా {మనుజేంద్రుడు - మనుజులకు ప్రభువు, రాజు}; వధింపన్ =

సంహరింప; పూని = పూనుకొని; మసలెదు = తిరిగెదవు; నీ = నీ; కంటెన్ = కంటే; అన్యనిన్ =

ఇతరుని; ఎవ్వని = ఎవరిని; నేన్ = నేను; ఘనముగ = గొప్పగ; శరణంబున్ = రక్షించమని; చొత్తున్ =

వేడెదను; కరుణాభరణా = దయని ఆభరణముగకలవాడ.

భావము:

రాజా! నన్ను నీవే ఆయుధమెత్తి చంపడానికి పూనుకున్నావు. కరుణాసముద్రా! ఇంక నేను ఎవరిని శరణు వేడుకొనాలి?

4-483-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతే కాక...

4-484-నీ.

అనఘ! స్వకీయంబునై యతర్కితమునై-

మహిమ నొప్పిన భవన్మాయచేత

సకల చరాచర సర్గంబు నిర్మించి-

ధర్మార్థపరుడవై తనరు దీశ!

నీవిక్రమము నవనీరజలోచన!-

సకల లోకులకు దుర్జయము; దలంపఁ

దగు నట్టి నీవు స్వతంత్రుడ వగుటను-

బ్రహ్మ బుట్టించి యా బ్రహ్మచేత

4-484.1-తే.

సకల జగములఁ జేయింతు సమతఁ బేర్చి;

యేక మయ్యు మహాత్మా! యనేక విధము

అగుచు వెలుగొందు చుందు వీ యఖిలమందుఁ

జారుతరమూర్తి! యో! పృథుచక్రవర్తి!

టీకా:

అనఘ = పుణ్యుడ; స్వక్రీయంబున్ = తనది; ఐ = అయ్యి; అతర్కితము = తర్కమునకందనిది; ఐ = అయ్యి; మహిమన్ = గొప్పదనముతో; ఒప్పిన = ఒప్పుతున్న; భవత్ = నీ యొక్క; మాయ = మాయ; చేతన్ = వలన; సకల = సమస్తమైన; చర = చలనముకలిగిన; అచర = చలనములేని; సర్గంబున్ = సృష్టిని; నిర్మించి = సృష్టించి; ధర్మ = ధర్మము; అర్థ = రక్షించెడి; పరుడవు = దీక్షకలవాడవు; ఐ = అయ్యి; తనరుదు = విలసిల్లెదవు; ఈశ = ప్రభువ; నీ = నీ యొక్క; విక్రమమున్ = పరాక్రమము; నవనీరజలోచన = తాజాపద్మములవంటి కన్నులుకలవాడ; సకల = సమస్తమైన; లోకుల్ = ప్రజల; కున్ = కు; దుర్జయమున్ = జయింపరానిది; తలపన్ = అనుకొనుటకు; తగున్ = తగిన; అట్టి = అటువంటి; నీవున్ = నీవు; స్వతంత్రుడవు = స్వతంత్రుడవు; అగుటనున్ = అగుటచేత; బ్రహ్మన్ = బ్రహ్మదేవుని; పుట్టించి = సృష్టించి; ఆ = ఆ; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; చేతన్ = చేత.

సకల = సమస్తమైన; జగములన్ = లోకములను; చేయింతు = సృష్టింపజేసెదవు; సమతన్ = మిక్కిలి; పేర్చి = అతిశయించి; ఏకము = ఒక్కడవే; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; మహాత్మ = గొప్పవాడ; అనేక = అనేకమైన; విధములున్ = విధములుగా; అగుచున్ = అవుతూ; వెలుగొందుచుందువు = ప్రకాశించెదవు; ఈ = ఈ; అఖిలము = సమస్తము; అందున్ = లోను; చారుతరమూర్తి = అత్యంతఅందమైనరూపముకలవాడ (చారు - చారుతర - చారుతమ); ఓ = ఓ; పృథుచక్రవర్తి = పృథువు అనెడి చక్రవర్తి.

భావము:

ఓ పుణ్యపురుషా! ఊహింపరాని మహిమతో కూడిన నీ మాయచేత ఈ చరాచర ప్రపంచాన్ని సృజించావు. నీవు ధర్మరక్షకుడవు. కొత్త తామరల వంటి కన్నులు కల ఓ ప్రభూ! నీ మాయను లోకులెవ్వరూ జయింపలేరు. నీవు స్వతంత్రుడవు. బ్రహ్మను పుట్టించావు. ఆ బ్రహ్మచేత సకల లోకాలను సృజింప జేశావు. సౌందర్యమూర్తివైన ఓ పృథు చక్రవర్తి! నీవు ఒక్కడవే అయినా పెక్కు విధాలుగా సమస్తమందూ వెలుగొందుతావు.

మఱియు మహాభూతేంద్రియ కారక చేతనాహంకారంబులను శక్తులం జేసి యీ జగంబుల
కుత్పత్తి స్థితి లయంబులఁ గావించుచు సముత్కట విరుద్ధ శక్తులు గల పురుషునకు
నమస్కరించెద; నట్టి పరమ పురుషుండ వయిన నీవు నిజనిర్మితంబును
భూతేంద్రియాంతఃకరణాత్మకంబును నైన యీ విశ్వంబు సంస్థాపింపం బూని.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; మహాభూత = పంచమహాభూతములు {పంచ మహా భూతములు -
1గగనము 2వాయువు 3తేజస్సు 4జలము 5భూమి}; ఇంద్రియ = పంచేంద్రియములు
{పంచేంద్రియములు - పంచ జ్ఞానేంద్రియములు, 1కన్ను 2చెవులు 3ముక్కు 4నాలిక 5చర్మము};
కారక = పంచ కర్మేంద్రియములు {పంచకర్మేంద్రియములు - 1కాళ్ళు 2చేతులు 3నోరు 4గుదము
5మర్కావయవము}; చేతన = చిత్తము; అహంకారంబులు = అహంకారములు; అను = అనెడి;
శక్తులున్ = శక్తుల; చేసి = వలన; ఈ = ఈ; జగంబుల్ = లోకముల; కున్ = కు; ఉత్పత్తిన్ = సృష్టి;
స్థితిన్ = స్థితి; లయంబున్ = లయములను; కావించుచున్ = ఏర్పరుస్తూ; సమ = మిక్కిలి; ఉత్కటన్ =
విజృంభించిన; విరుద్ధ = పరస్పర ఘర్షణ చెందెడి; శక్తులున్ = శక్తులు; కల = కలిగిన; పురుషున్ =
పురుషుని; కున్ = కి; నమస్కరించెదన్ = నమస్కరించెదను; అట్టి = అటువంటి; పరమపురుషుడవు
= నారాయణుడవు; అయిన = అయిన; నీవున్ = నీవు; నిజ = స్వంత; నిర్మితంబునున్ = సృష్టి యైన;
భూత = పంచభూతములు; ఇంద్రియ = పంచేంద్రియములు; అంతఃకరణ = అంతఃకరణ; ఆత్మకంబు
= కలిగినది; ఐన = అయిన; ఈ = ఈ; విశ్వంబున్ = జగము; సంస్థాపింపన్ = చక్కగా స్థాపించుటకు;
పూని = పూనుకొని.

భావము:

ఇంకా మహాభూతాలు, ఇంద్రియాలు, బుద్ధి, అహంకార అనే శక్తుల చేత ఈ లోకాలను సృజించి,
పెంచి, త్రుంచుతున్నవు. విరుద్ధాలైన శక్తులతో నిండి ఉండే నీకు నమస్కారం చేస్తున్నాను.
అటువంటి భగవంతుడవైన నీచేత నిర్మింపబడిన ఈ విశ్వాన్ని సంస్థాపించాలని పూర్వం
పూనుకొని...

4-486-సీ.

ఆదివరాహంబవై యా రసాతల-

గతనైన నన్ను నక్కటికతోడ

నుద్ధరించితి; వట్టి యుదకాగ్ర భాగంబు-

నందరి నున్న నే ననెడి నావ

యందున్న నిఖిల ప్రజావళి రక్షింప-

కోరి యీ పృథురూపధారి వైతి;

వట్టి భూభరణుండ వైన నీ విపుడు ప-

యొ నిమిత్తంబుగా నుగ్రచరుడ

4-486.1-తే.

వగుచు నన్ను వధించెద ననుచు బుద్ధి

దలచుచున్నాడ; విది విచిత్రంబుగాదె?

విశ్వసంపాద్య! నిరవద్య! వేదవేద్య!

భవ్యగుణసాంద్ర! వైన్య భూపాలచంద్ర!

టీకా:

ఆదివరాహంబవు = వరాహాతారుడవు; ఐ = అయ్యి; ఆ = ఆ; రసాతల = పాతాళమున; గత = ఉన్నది; ఐన = అయిన; నన్నున్ = నన్ను; అక్కటిక = జాలి; తోడన్ = తోటి; ఉద్ధరించితివి = కాపాడితివి; అట్టి = అటువంటి; ఉదక = నీటి; అగ్ర = పై; భాగంబున్ = భాగము; అందున్ = అందు; అర్థిన్ = కోరి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; నేను = నేను; అనెడి = అనెడి; నావన్ = నౌక; అందున్ = అందు; ఉన్న = ఉన్నట్టి; నిఖిల = సమస్తమైన; ప్రజా = ప్రజల; ఆవళిన్ = సమూహమును; రక్షింపన్ = కాపాడవలెనని; కోరి = ఆకాక్షించి; ఈ = ఈ; పృథు = పృథుచక్రవర్తి; రూప = రూపమును; ధారివి = ధరించినవాడవు; ఐతి = అయితివి; భూ = భూమిని; భరణుండవు = భరించెడివాడవు; ఐన = అయిన; నీవున్ = నీవు; ఇపుడున్ = ఇప్పుడు; పయన్ = పాలు; నిమిత్తంబుగన్ = కొరకు; ఉగ్ర = భీకరముగ; చరుడవు = తిరుగుతున్నవాడవు; అగుచున్ = అవుతూ;

నన్నున్ = నన్ను; వధించెదన్ = సంహరించెదను; అనుచున్ = అంటూ; బుద్ధిన్ = మనసులో;
 తలచుచున్నాడవు = సంకల్పిస్తున్నావు; ఇది = ఇది; విచిత్రంబున్ = విచిత్రము; కాదె = కాదా, ఏమి;
 విశ్వసంపాద్య = విశ్వాధిపత్యమును సంపాదించిన వాడా; నిరవద్య = వంకపెట్టుటకులేనివాడా;
 వేదవేద్య = జ్ఞానముచేతెలియబడువాడా; భవ్యగుణసాంద్ర =
 దివ్యమైనగుణములుదట్టముగకలవాడా; వైన్య = వేనునిపుత్రుడైన (పురువుఅనేడి); భూపాల =
 భూమిని పరిపాలించెడి రాజులలో; చంద్ర = చంద్రునివంటివాడా.

భావము:

ఆదివరాహ రూపాన్ని ధరించి పాతాళంలో ఉన్న నన్ను దయతో పైకి లేవనెత్తావు. అలా ఎత్తి
 మహాజలాలపైన నావ వలె నన్ను నిలిపావు. నాపైన ప్రాణులను నిలిపావు. నాపై నున్న ప్రజలను
 రక్షించటం కోసం పురు రూపాన్ని ధరించావు. ఈ విధంగా భూభారం వహించి ప్రజలను
 రక్షిస్తున్న నీవు కేవల పాలకోసం నన్ను సంహరించాలని భావిస్తున్నావు. రాజచంద్రా! పుణ్యగుణ
 సాంద్రా! అనద్యుడవు, వేదవేద్యుడవు, విశ్వరక్షకుడవు అయిన నీకిది విచిత్రంగా లేదూ?

4-487-వ.

కావున నీశ్వరగుణ సర్గరూపంబైన మాయచే మోహితాంతఃకరణుల మైన మా వంటి వారలచేత
 హరిభక్తుల చేష్టితం బెఱుంగబడదన్న హరి చేష్టితం బెట్టెఱుంగంబడు? నట్టి జితేంద్రియ
 యశస్కుల లయిన వారలకు నమస్కరింతు"ననుచు నివ్వధంబునం గోపప్రస్ఫురితాధరుం డైన
 పురుని నభినుతించి ధైర్యం బవలంబించి వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; ఈశ్వర = భగవంతుని; గుణ = గుణముల; సర్గ = స్వభావముల, సృష్టించెడి;
 రూపంబునన్ = స్వరూపము; ఐన = అయిన; మాయ = మాయ; చేన్ = చేత; మోహిత =
 మోహములోపడిన; అంతఃకరణము = అంతకరణములు కలవారము; ఐన = అయిన; మా =
 మా; వంటి = వంటి; వారల = వారి; చేతన్ = చేత; హరి = విష్ణుని; భక్తుల = భక్తులు; చేష్టితంబున్ =
 చేసెడి పని; ఎఱుంగబడదు = తెలిసికొన లేనిది; అన్నన్ = అనినచో; హరి = విష్ణుమూర్తి;
 చేష్టితంబున్ = చేసెడిపని; ఎట్లు = ఏ విధముగ; ఎఱుంగంబడు = తెలిసికొనబడును; అట్టి =

అటువంటి; జీత్ = జయించిన; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములు కల వారనెడి; యశస్ = ప్రసిద్ధి; కరులున్ = పొందినవారు; అయిన = అయిన; వారలన్ = వారి; కున్ = కి; నమస్కరింతున్ = నమస్కరించెదను; అనుచున్ = అంటూ; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ; కోప = రోషముచేత; ప్రస్ఫురిత = అదురుతున్న; అధరుండు = పెదవి కలవాడు; ఐన = అయిన; పృథునిన్ = పృథుచక్రవర్తిని; అభినుతించి = స్తోత్రముచేసి; ధైర్యంబున్ = ధైర్యమును; అవలంభించి = చేపట్టి; వెండియున్ = ఇంకనూ; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

భగవంతుని మహిమోపేతమైన మాయచేత మోహం పొందిన మనస్సు కలిగిన మావంటి వారికి హరిభక్తుల చర్యలు తెలుసుకోవటం శక్యం కాదు. ఇక శ్రీహరి చర్యలను ఎలా తెలుసుకొనగలం? అటువంటి యశోనిధులైన జితేంద్రియులకు, మహాత్ములకు మొక్కుతున్నాను" అని ఈ విధంగా కోపంతో పెదవులు అదురుతున్న పృథుచక్రవర్తిని సంస్తుతించి ధైర్యం తెచ్చుకొని భూమి మళ్ళీ ఇలా అన్నది.

4-488-క.

విమలాత్మ! నాకు నభయము

సమకూరెడు నట్లుగాగ సన్మతి నీ క్రో

ధము నుపశమించి కరుణిం

పుము; నా విన్నపము వినుము పురుషనిధానా!

టీకా:

విమలాత్మ = నిర్మలమైన ఆత్మకలవాడ; నాకున్ = నాకు; అభయమున్ = శరణము; సమకూరెడున్ = కలుగెడి; అట్లుగాగ = విధముగ; సత్ = మంచి; మతిన్ = మనసుతో; నీ = నీ యొక్క; క్రోధమున్ = కోపమును; ఉపశమించి = శాంతింపజేసి; కరుణింపుము = కాపాడుము; నా = నా యొక్క; విన్నపమున్ = విజ్ఞాపనను; వినుము = వినుము; పురుష = పౌరుషమునకు; నిధానా = నిధియైనవాడ.

భావము:

“నిర్మలమైన మనస్సు కల ఓ రాజా! గొప్ప పౌరుషము కలవాడ! నాకు అభయం ప్రసాధించు.
ఆగ్రహాన్ని చాలించు. నన్ను మన్నించి దయతో నా విన్నపం ఆలించు.

4-489-క.

ధర విరులు గందకుండగ

సరసగతిం బూవుదేనెఁ జవిగొను నిందిం

దిరవిభు కైవడి బుధుడగు

పురుషుడు సారాంశ మాత్యుని గ్రహించున్.

టీకా:

ధరన్ = ప్రపంచములో; విరులున్ = పూవులు; కందకుండగ = కందిపోకుండా; సరస =
సున్నితమైన; గతిన్ = విధముగ; పూవుదేనెన్ = మకరందమును; చవిగొనున్ = తాగెడి;
ఇందిదిరవిభున్ = గండుతుమ్మెద; కైవడిన్ = వలె; బుధుడు = జ్ఞాని; అగు = అయిన; పురుషుడు =
మానవుడు; సారాంశమున్ = అవసరమైనదానిని; ఆత్మన్ = మనసున; పూని = పూనుకొని;
గ్రహించున్ = సంపాదించుకొనును.

భావము:

పువ్వులు కందకుండా లోపలి తేనెను మృదువుగా తాగే తేనెటీగ మాదిరి సుజ్ఞాని దేనిని
నొప్పించకుండా సారాంశాన్ని, కావలసిన దానిని నేర్పుగా గ్రహిస్తాడు.

క్రోధంతో కాదు ఉపాయంగా కావలసినవి సాధించాలి అంటు పృథు చక్రవర్తితో భూదేవి చెప్తోంది

4-490-సీ.

వినవయ్య! తత్త్వదర్శనలైన యట్టి స-

న్మునులచే నైహికాముష్మికంబు

లైన ఫలప్రాప్తి కర్మ గృహ్యాయగ్ని-

హోత్రాద్యపాయంబు ల్పరిమీద

దృష్టంబులును నాచరితములు నగుచు దా-

నైనయదగు నుపాయ మెవ్వ డాచ

రించును వాడు ప్రాప్తించు ద త్ఫలమును-

విద్వాంసు డైనను వెలయ దీని

4-490.1-తే.

నాదరింపక తనయంత నాచరించె

నేని నాయాసమే యగు గాని తత్ఫ

లమును బొందడు బహుళకాలమునకైన

వినుతగుణశీల! మాటలు వేయునేల?

టీకా:

విను = వినుము; అయ్య = తండ్రి; తత్త్వదర్శనులు = తత్త్వజ్ఞానముకలవారు; సత్ = మంచి; మునుల్ = మునుల; చేన్ = చేత; ఐహిక = ఇహలోకపు; ఆముష్మికంబులు = పరలోకపువి; ఐన = అయిన; = ఫల = ఫలములను; ప్రాప్తి = పొందుట; కిన్ = కై; అర్థిన్ = పూని; కృషి = వ్యవసాయము; ఆది = మొదలగునవి; అగ్నిహోత్ర = నిప్పు; ఆది = మొదలగునవి; ఉపాయంబులున్ = ఉపాయములను; ఉర్వి = భూమి; మీదన్ = పైన; = దృష్టంబులునున్ = నిరూపించబడినవానిలో; ఆచరితంబులున్ = ఆచరింపఁగినవి; అగుచున్ = అవుతూ; తాన్ = తను; ఎనయన్ = ఎన్నకొన; తగున్ = తగినట్టి; ఉపాయమున్ = ఉపాయమును; ఎవ్వడున్ = ఎవరైతే; ఆచరించున్ = ఉపయోగించునో; = వాడున్ = వాడు; ప్రాప్తించున్ = పొందును; తత్ = ఆ; ఫలమున్ = ఫలమును; విద్వాంసుడు = పండితుడు; ఐననున్ = అయినప్పటికిని; వెలయన్ = ప్రసిద్ధముగ; దీనిన్ = దీనిని; ఆదరింపక = లక్ష్యపెట్టక.

తనయంతన్ = తనంతతానే; ఆచరించెనేనిన్ = ఆచరించినచో; ఆయాసమే = శ్రమమాత్రమే; అగున్ = అగును; కాని = కాని; తత్ = దాని; ఫలమున్ = ఫలితమును; పొందడు = పొందడు; బహుళ = చిర; కాలమున్ = కాలమును; కిన్ = కి; ఐనన్ = అయినను; వినుత = స్తుతింపబడిన; గుణ =

సుగుణములుకల; శీల = స్వభావముకలవాడు; మాటలు = మాటలు, వర్ణనలు; వేయున్ = వెయ్యి (1000), వేయుట; ఏలన్ = ఎందులకు.

భావము:

ఇంకా విను. తత్త్వదర్శనులైన మునులు ఇహపరలలో పురుషులకు ఫలం చేకూర్చే కృషిని, అగ్నిహోత్రం మొదలైన ఉపాయాలను దర్శించి ఆచరించారు. ఆ విధంగా ఆ ఉపాయాలను అనుష్ఠించేవాడు ఆ ఫలాన్ని పొందుతాడు. అటువంటి ఉపాయాలను లెక్క చేయకుండా తనకు తోచినట్లు చేసేవాడు ఎంత పండితుడైనా అతనికి ఆయాసమే తప్ప ఫలం సిద్ధించదు. వెయ్యి మాటలెందుకు? ఎంతకాలం గడచినా వాని స్థితి అంతే!"

4-491-వ.

అని మఱియు మహి యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకనూ; మహి = భూదేవి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని చెప్పి భూమి మళ్ళీ ఇలా అన్నది.

4-492-చ.

"**జల**రుహగర్భచేత మును **చాల** సృజింపఁగఁబడ్డ యోషధుల్
కలుషమతిన్ ధృతవ్రతులు**గా**ని యసజ్జనభుజ్యమానమై
వెలయుటఁ జూచి యే నృపతి**వీ**రులు మాన్పమిఁ జోరబాధలన్
బలుమఱుఁ బొంది యే నపరి**ప్రా**లితనై కృశించి వెండియున్.

టీకా:

జలరుహగర్భ = బ్రహ్మదేవునిచే {జలరుహగర్భుడు - జలరుహము (నీట పుట్టినది, పద్మము)న
గర్భుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; మును = పూర్వము; చాలన్ = మిక్కిలిగ; సృజింపగబడ్డ =
సృష్టింపబడిన; ఓషధుల్ = ధాన్యములు; కలుష = పాపపు; మతిన్ = బుద్ధితో; ధృతవ్రతులు = దీక్ష
కలవారు; కాని = కానట్టి; అసజ్జన = దుర్జనములచే; భుజ్యమానమున్ = అనుభవింపబడినవి; ఐ =
అయ్యి; వెలయుటన్ = ప్రసిద్ధమగుటను; చూచి = చూసి; ఏ = ఎట్టి; నృపతి = రాజులు; వీరులున్ =
శూరులును; మాన్పమిన్ = మానిపించకపోవుటచే; చోర = దొంగల; బాధలన్ = బాధలను;
పలుమఱు = అనేకమార్లు; పొంది = పొంది; ఏన్ = నేను; అపరిపాలితను = పరిపాలించెడివారు
లేని దానను; ఐ = అయ్యి; కృశియించి = చిక్కిపోయి; వెండియున్ = ఇంకను.

భావము:

"పూర్వం బ్రహ్మదేవుడు సృష్టించిన ఓషధులను కలుషాత్ములు, నియమభ్రష్టులు అయిన దుష్టులు
భుజించటం చూసి కూడా రాజులు వారిని అడ్డగింపలేదు. అందువల్ల నేను పెక్కుసార్లు దొంగల
బాధకు గురియై రక్షణ లేనిదాననై క్రుంగి కృశించిపోయాను.

4-493-క.

అనుపమ మఖకర్మక్రియ

అనయము లేకుంట నే ననాదృత నగుచున్

జననాయక! యీ లోకము

ఘనచోరీభూత మగుటఁ గనుఁగొని యంతన్.

టీకా:

అనుపమ = సాటిలేని; మఖకర్మ = యజ్ఞకర్మలు; క్రియలున్ = చేయుటలు; అనయమున్ =
అవశ్యము; లేకుంటన్ = లేకపోవుటచేతను; నేన్ = నేను; అనాదృతన్ = ఆదరింపబడని దానను;
అగుచున్ = అవుతూ; జననాయక = రాజా; ఈ = ఈ; లోకమున్ = లోకము; ఘన = పెద్ద;

చోరీభూతము = దొంగిలింప బడుతున్నది, దొంగతనాలతో నిండినది; అగుటన్ = అగుటను;
కనుగొని = చూసి; అంతన్ = అంతట.

భావము:

మహారాజా! సాటిలేని యజ్ఞకర్మలు లేకపోవడంతో నేను ఆదరాన్ని కోల్పోయాను. లోకమంతా
దొంగలతో నిండిపోగా నేను చూచి...

4-494-క.

సవనాది సిద్ధి కొఱకై

తవిలి తదీయౌషధీ వితతులను ధరణీ

ధవ! యే నపుడు గ్రసించితి

నవియును నా యందు జీర్ణమయ్యె గడంకన్.

టీకా:

సవన = యాగము; ఆది = మొదలైనవి; సిద్ధి = ఫలించుటకు; కొఱకై = కోసమైన; తవిలి = పూని;
తదీయ = ఆ యొక్క; ఓషధీ = ధాన్యముల; వితతులను = సమూహమును; ధరణీధవ = రాజా
{ధరణీధవుడు - ధరణి (భూమికి) ధవుడు (భర్త), రాజు}; ఏన్ = నేను; అపుడున్ = అప్పుడు;
గ్రసించితిన్ = మ్రింగితిని; అవియునున్ = అవి కూడ; నా = నా; అందున్ = లో; జీర్ణము = కలిసి;
అయ్యెన్ = పోయినవి; కడంకన్ = చివరకు.

భావము:

యజ్ఞాలు మొదలైన సత్కర్మలకు ఉపయోగపడే ఆ ఓషధులను చోరులు దొంగిలించకుండా
వాటిని మ్రింగినాను. రాజా! అవి నాలో జీర్ణమైపోయాయి.

4-495-క.

విను వాని నొక యుపాయం

బునఁ గ్రమ్మఱఁ బడయవచ్చు భూవరచంద్రా!

విను మది యెఱిగించెద నీ

కును వత్సలురాల నగుట గురుతరచరితా!

టీకా:

విను = వినుము; వానిన్ = వాటిని; ఒక = ఒక; ఉపాయంబునన్ = ఉపాయముతో; క్రమ్మఱన్ = మరల; పడయన్ = పొంద; వచ్చును = వీలగును; భూవర = రాజులలో; చంద్ర = చంద్రుని వంటివాడ; వినుము = వినుము; అదిన్ = దానిని; ఎఱిగించెదన్ = తెలిపెదను; నీ = నీ; కును = కు; వత్సలురాలను = వాత్సల్యము పొందిన దానను; అగుటన్ = అగుటచేత; గురుతర = మిక్కిలి గొప్ప {గురు - గురుతరము - గురుతమము}; చరితా = నడవడిక కలవాడ.

భావము:

రాజేంద్రా! విను. ఆ ఓషధులను ఒక ఉపాయంచేత మళ్ళీ పొందవచ్చు. ఓ సుచరిత్రా! నీమీద ఉండే ప్రేమచేత ఆ ఉపాయాన్ని నీకు తెలియజేస్తాను.

4-496-క.

అనయము నా కొక వత్సము

ననురూప సుదోహనమ్ము ననురూపక దో

గ్ధను గల్పింపుమ యట్లయి

నను నీ భూతముల కవనినాయక! దానన్.

టీకా:

అనయమున్ = అవశ్యము, తప్పక; నా = నా (దోగ్ధి - పితుకనిచ్చునది, ఫలదాయని); కున్ = కు; ఒక = ఒక; వత్సము = దూడను (తగిన ఉత్పేరకమును, కారకమును); అనురూప = అనుకూలమైన, అనుగుణమగు; సు = మంచి; దోహనమ్మున్ = పాలు పితికెడి పాత్రను (తగిన ఫల గ్రహణమును); అనురూపక = అనుకూలమైన; దోగ్ధనున్ = పాలు పితికెడి వాడను (దోగాదము (పాలు పితుకుట) చేయువాడు, తగిన చేసేవాడిని, కార్యకర్తను); కల్పింపుము = ఏర్పరుచుము; అట్లు = ఆ విధముగ;

అయినను = అయినచో; ఈ = ఈ; భూతముల్ = జీవుల; కున్ = కి; అవనినాయక = రాజా; దానన్ = దానివలన.

భావము:

రాజా! నీవు నాకు తగిన దూడను, తగిన పాత్రను, తగిన దోగ్ధను (పాలు పితికే నేర్పరిని) సమకూర్చు. అలా నీవు సమకూర్చినట్లయితే...

4-497-క.

పరగ నభీప్సితములు బల

కరములు నగు నన్న దుగ్ధ కలితము లగు భా

సుకామంబులఁ బిదికెద

నరనాయకచంద్ర! వినుము నావచనంబుల్.

టీకా:

పరగన్ = ప్రసిద్ధముగ; అభీప్సితములున్ = కోరినవాటిని; బలకరములు = బరవర్ధకములు; అగు = అయిన; అన్న = ఆహారమును; దుగ్ధ = పాలుతోను; కలితములు = కూడినవి; అగు = అయిన; భాసుర = గొప్ప; కామంబులన్ = కోరికలను; పిదికెదన్ = ఇచ్చెదను; నరనాయక = రాజులలో; చంద్ర = చంద్రుని వంటివాడ; వినుము = వినుము; నా = నా యొక్క; వచనంబుల్ = మాటలను.

భావము:

ఈ ప్రాణులకు ఇష్టమైనవీ, బలకరమైనవీ, దుగ్ధాన్న రూపమైనవీ అయిన కోరికలను ప్రసాదిస్తాను. నా మాటలను గమనించు.

4-498-చ.

మనుజవరేణ్య! యేను విషమస్థులైనై యిపు డున్నదాన; నొ

య్యన జలదాగమోదిత పయః ప్రకరంబు తదాగమంబు వో

యినను దదంబువుల్ పుడమి **నిం**కక యంతట నిల్చునట్లుగా

మనునిభ; నన్ను నిప్పుడు స**మ**స్థలి నై పెనుపొందఁ జేయవే."

టీకా:

మనుజవరేణ్య = మానవులలోఉత్తముడా; ఏను = నేను; విషమ = ఎగుడుదిగుడు, సమము కాని;

స్థలిని = స్థలము కలదానిని; ఐ = అయ్యి; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; ఉన్నదానన్ = ఉన్నాను; ఒయ్యన్ =

చటుక్కున; జలద = మేఘములు, వర్షరుతువు; ఆగమ = రాగా; ఉదిత = పడిన; పయస్ = నీటి;

ప్రకరంబున్ = మొత్తములు; తత్ = అలా; ఆగమంబున్ = వచ్చి; పోయిన = పోగా; తత్ = ఆ;

అంబువుల్ = నీరు; పుడమిన్ = నేలలోకి; ఇంకక = ఇంకిపోకుండగ; అంతటన్ = అక్కడనే;

నిల్చునట్లుగాన్ = నిలబడేటట్లుగా; మనునిభ = మనువుతో సమానమైన వాడ; నన్నున్ = నన్ను;

ఇప్పుడున్ = ఇప్పుడు; సమ = సమతలమైన; స్థలిని = స్థలము కలదానిని; ఐ = అయ్యి; పెంపొందన్

= విస్తరించునట్లుగా; చేయవే = చేయుము.

భావము:

మహారాజా! ఇప్పుడు నేను మిట్టపల్లాలతో విషమంగా ఉన్నాను. వానకాలంలో కురిసిన నీరు ఆ వానకాలం గడచిపోయిన తరువాత కూడా భూమిలో ఇంకిపోకుండా అంతటా నిలిచిపోవడానికి వీలుగా నన్ను సమంగా చదును చేయి. మనువుతో సమానమైనవాడా! నా విన్నపం మన్నించు"

4-499-క.

అ**ని** యివ్విధమున నా భూ

వనితామణి పలుకు మధుర **వ**చనంబులు దా

వి**ని** యనురాగము దన మన

మునఁ గడలుకొనంగ రాజ**ము**ఖ్యుం డంతన్.

టీకా:

అని = అని; ఈ = ఈ; విధమునన్ = విధముగ; ఆ = ఆ యొక్క; భూవనితామణి = భూదేవి
{భూవనితామణి - భూమి అనేడి స్త్రీలలో మణి వంటి యామె, భూదేవి}; పలుకున్ = పలికిన;
మధుర = తీయని; వచనంబులున్ = మాటలను; తాన్ = తను; విని = విని; అనురాగమున్ =
కూరిమి; తన = తన యొక్క; మనమునన్ = మనసులో; కడలుకొనంగన్ = పొంగిపొర్లగా;
రాజముఖ్యుండు = మహారాజు; అంతన్ = అంతట.

భావము:

అని ఈ విధంగా భూదేవి పలికిన తియ్యని మాటలను పృథు చక్రవర్తి విని తన మనస్సులో ప్రేమ
పొంగులెత్తగా...

4-500-చ.

మనువును దూడఁ జేసి గరి**మన్** నిజపాణితలంబు లీల దో
హానముగఁ జేసి యందు సక**లౌ**షధులం బిదికెం గ్రమంబునం
దనరఁగఁ దద్విధంబునను **ద**త్పృథు వత్సలయైన భూమియం
దనయము వారువారును బ్రి**యం**బగు కోర్కులు వొంది రున్నతిన్.

టీకా:

మనువునున్ = మనువుని; దూడన్ = దూడగా; చేసి = చేసికొని; గరిమన్ = గొప్పగా; నిజ = తన
యొక్క; పాణితలంబున్ = అరచేతిని; లీలన్ = లీలగా; దోహనమున్ = పాలు పితికెడి పాత్రగా; చేసి
= చేసి; అందున్ = దానిలో; సకల = సమస్తమైన; ఔషధులనున్ = ధాన్యాదులను; పిదికెదన్ =
పితికెను; క్రమంబునన్ = క్రమముగా; తనరన్ = విలసిల్లునట్లుగ; తత్ = ఆ; విధంబుననున్ =
విధముగ; తత్ = ఆ; పృథు = పృథుచక్రవర్తిచే; వత్సల = వాత్సల్యము పొందినది; ఐన = అయిన;
భూమి = భూదేవి; అందున్ = నుండి; అనయమున్ = అవశ్యము; వారువారునున్ = వారందరును;
ప్రియంబున్ = ఇష్టము; అగు = అయిన; కోర్కులున్ = కోరికలను; ఒందిరిన్ = పొందిరి; ఉన్నతిన్ =
అభివృద్ధితో, ఔన్నత్యముతో.

భావము:

పుడు చక్రవర్తి మనువును గోవత్సంగాను, తన చేతిని పాత్రగాను చేసి తాను దోర్దయై భూమినుండి సకలమైన ఓషధులను పిడికాడు. ఈ విధంగా అతనిపై వాత్సల్యం కలిగిన గోరూప ధారియైన భూమినుండి ఇతరులు కూడా తమ కోరికలను తీర్చుకున్నారు.

4-501-నీ.

బలసి ఋషుల్ బృహస్పతి వత్సకంబుగా-

నర్థించి తమ యింద్రియంబు లందు

నంచితచ్చందోమయక్షీరమును దేవ-

తలు సురరాజ వత్సంబు గాఁగఁ

గనక పాత్రము నందుఁ దనరు నోజోబల-

వీర్యామృతంబునై వెలయు పయసు

దైత్య దానవులు దైత్యశ్రేష్ఠుఁ డగు గుణ-

శాలిఁ బ్రహ్లాదు వత్సంబుఁ జేసి

4-501.1-తే.

ఘన సురాసవ రూప దుర్ధంబు వరుస

నప్సరోజన గంధర్వు లలరి యపుడు

దనర విశ్వావసువు వత్సమునుగఁ జేసి

ప్రద్యమయ నిర్మితంబైన పాత్రమందు

టీకా:

బలసి = కూడి; ఋషుల్ = ఋషులు; బృహస్పతి = బృహస్పతిని; వత్సకంబున్ = దూడగా; అర్థించి = కోరి; తమ = తమ యొక్క; ఇంద్రియంబుల్ = ఇంద్రియముల; అందున్ = లో; అంచిత = అందమైన; ఛందస్ = ఛందస్సుతో; మయ = నిండిన; క్షీరమున్ = పాలను; దేవతలున్ = దేవతలు; సురరాజన్ = ఇంద్రుని (సురరాజ - సుర (దేవతల)కి రాజు, ఇంద్రుడు); వత్సంబున్ = దూడ; కాగన్ = అగునట్లు;

కనక = బంగారపు; పాత్రమున్ = పాత్ర; అందున్ = లో; ఒజస్ = తేజస్సు; బల = శక్తి; వీర్య = వీర్యము
 యనురూపమైన; అమృతంబున్ = అమృతము; ఐ = అయ్యి; వెలయు = ప్రసిద్ధమగు; పయసున్ =
 పాలను; దైత్య = దితిసంతానమైన; దానవులున్ = రాక్షసులు; దైత్య = రాక్షసులలో; శ్రేష్ఠుడు =
 ఉత్తముడు; అగు = అయిన; గుణ = సుగుణములుకల; శాలిన్ = స్వభావముకలవాడు; ప్రహ్లాదున్ =
 ప్రహ్లాదుని; వత్సంబున్ = దూడగా; చేసి = చేసికొని.

ఘన = గొప్ప; సుర = పెద్ద; ఆసవ = మకరందపు, కల్లు; రూప = రూపముకల; దుగ్ధంబున్ = పాలను;
 వరుసన్ = వరుసగా; అప్సరః = అప్సరలుయైన; జన = వారు; గంధర్వులు = గంధర్వులు; అలరి =
 సంతోషించి; అపుడున్ = అప్పుడు; తనరన్ = అతిశయముతో; విశ్వావసువున్ = విశ్వావసువును;
 వత్సమునుగన్ = దూడగా; చేసి = చేసి; పద్మ = పద్మముల; మయ = తోనిండుగ; నిర్మితంబున్ =
 తయారచేయబడినది; ఐన = అయిన; పాత్రమున్ = పాత్ర; అందున్ = లో.

భావము:

ఋషులు బృహస్పతిని దూడగా చేసుకొని ఇంద్రియాలనే పాత్రలో వేదమయమైన క్షీరాన్ని,
 దేవతలు ఇంద్రుని దూడగా చేసుకొని బంగారు పాత్రలో ఓజోబల వీర్యామృతమయమైన క్షీరాన్ని,
 దైత్య దానవులు గుణవంతుడైన ప్రహ్లాదుని దూడగా చేసికొని ఇనుపపాత్రలో సురాసవమయమైన
 క్షీరాన్ని, అప్సరసలు గంధర్వులు విశ్వావసువును దూడగా చేసుకొని పద్మమయమైన పాత్రలో...

4-502-వ.

మాధుర్య సౌందర్య సహిత గాంధర్వక్షీరంబును బిత్తుదేవతలు సూర్య వత్సకంబుగా నామ
 పాత్రంబునందుఁ గవ్యం బను దుగ్ధంబును, సిద్ధులు గపిల వత్సకంబుగా నాకాశ పాత్రమందు
 సంకల్పనారూపాణిమాది సిద్ధి యను క్షీరంబును, విద్యాధరాదులు తద్వత్సకంబును
 దత్పాత్రకంబునుంగా ఖేచరత్వాది వ్యాపారరూప క్షీరంబును, గింపురుషాదులు
 మయవత్సకంబును నాత్మ పాత్రంబునుంగా సంకల్పమాత్ర ప్రభవంబు నంతర్ధానాద్భుతాత్మ
 సంబంధియు నగు మాయ యను క్షీరంబును, యక్షరక్షోభూత పిశాచంబులు భూతేశ వత్సకంబుఁ
 గపాల పాత్రంబునుంగా రుధిరాసవం బను క్షీరంబును, నహిదందశూక సర్ప నాగంబులు
 దక్షవత్సంబును బిలపాత్రంబునుంగా విషరూప క్షీరంబును, బశువులు గోవృషవత్సకంబు నరణ్య
 పాత్రంబునుంగాఁ దృణం బను క్షీరంబును, గ్రవ్యాదమృగంబులు మృగేంద్ర వత్సకంబును నాత్మ

కళేబర పాత్రకంబునుంగాఁ గ్రవ్యం బను దుర్ధంబును, విహంగంబులు సుపర్ణవత్సకంబుగా
నిజకాయ పాత్రంబునుంగాఁ గీటకఫలాదికం బను దుర్ధంబును, వనస్పతులు వటవత్సకంబుగా
భిన్నరోహరూప పయస్సును, గిరులు హిమవద్వత్సకంబును నిజసాను పాత్రకంబునుంగా
నానాధాతువులను, దుర్ధంబునుంగా నివ్వధంబున సమస్త చరాచర వర్గంబు
స్వముఖ్యవత్సకంబును స్వస్వపాత్రకంబునుంగా భిన్నరూపంబు లైన క్షీరంబులం బిదికె" నని చెప్పి
మఱియును.

టీకా:

మాధుర్య = మధురమైన; సౌందర్య = అందముతో; సహిత = కూడినది యైన; గాంధర్వ = సంగీత
మనెడి; క్షీరంబునున్ = పాలను; పితృదేవతలు = పితృదేవతలు; సూర్య = సూర్యుని; వత్సకంబుగాన్
= దూడగా; ఆమపాత్రంబున్ = ఆవమున కాల్యని కుండ, పచ్చికుండ; అందున్ = లో; కవ్యంబున్ =
కవ్యము {కవ్యము - పితృదేవతల కీయదగిన యన్నము}; అను = అనెడి; దుర్ధంబునున్ = పాలను;
సిద్ధులున్ = సిద్ధులు; కపిల = కపిలుని; వత్సకంబుగాన్ = దూడగా; ఆకాశ = అవకాశము అనెడి;
పాత్రమున్ = పాత్ర; అందున్ = లో; సంకల్పన = సంకల్ప మనెడి; రూపాణి = రూపముకల;
అణిమాది = అణిమాది {అణిమాది అష్ట సిద్ధులు - 1అణిమ (అణువుగ సూక్ష్మత్వము నందుట)
2మహిమ (పెద్దగ అగుట) 3గరిమ (బరు వెక్కుట) 4లఘిమ (తేలికగ నౌట) 5ప్రాప్తి (కోరినది
ప్రాప్తించుట) 6ప్రాకామ్యము (కోరిక తీర్చుట) 7ఈశత్వము (ప్రభావము చూపగలుగుట) 8వశిత్వము
(వశీకరణము)); సిద్ధి = సిద్ధించుట; అను = అనెడి; క్షీరంబునున్ = పాలను; విద్యాధర = విద్యాధరులు;
ఆదులు = మొదలగువారు; తత్ = అదే (కపిలుడే); వత్సకంబునున్ = దూడను; తత్ = అదే
(ఆకాశమే); పాత్రంబునున్ = పాత్ర; కాన్ = కాగా; ఖేచరత్వ = గగనవిహారము; ఆది = మొదలగు;
వ్యాపార = ఉద్యోగముల; రూప = రూపము కల; క్షీరంబునున్ = పాలను; కింపురుష =
కింపురుషులు; ఆదులున్ = మొదలగువారు; మయ = మయుని; వత్సకంబునున్ = దూడగా; ఆత్మ =
తామే; పాత్రంబునున్ = పాత్ర; కాన్ = కాగా; సంకల్ప = సంకల్పించిన; మాత్ర = మాత్రముతోనే;
ప్రభవంబున్ = కలిగెడి; అంతర్ధాన = మాయ మగుట; ఆది = మొదలైన; అద్భుత = అద్భుతమైనవి;
ఆత్మ = ఆత్మకు; సంబంధియున్ = సంబంధించినవి; అగు = అయిన; మాయ = మాయ; అను =
అనెడి; క్షీరంబునున్ = పాలను; యక్ష = యక్షులు; రక్షః = రాక్షసులు; భూత = భూతములు;
పిశాచంబులున్ = పిశాచములును; భూతేశు = రుద్రుని {భూతేశుడు - సర్వభూతములకు ప్రభువు,

శివుడు; వత్సకంబున్ = దూడగా; కపాల = పుట్టెని; పాత్రంబునున్ = పాత్ర; కాన్ = కాగా; రుధిర =
 రక్తము; ఆసవంబున్ = పానము; అను = అనెడి; క్షీరంబునున్ = పాలను; అహి = అహి, పాము;
 దందశూక = దందశూకము, పాము; సర్ప = సర్పము, పాము; నాగంబులున్ = నాగులు, పాములు;
 తక్షక = తక్షకుని; వత్సకంబునున్ = దూడగా; బిల = కన్నము; పాత్రంబునున్ = పాత్ర; కాన్ = కాగా;
 విష = విషము అనెడి; రూప = రూపము కల; క్షీరంబునున్ = పాలను; పశువులున్ = పశువులు;
 గోవుష = గిత్త (మగదూడ)ను; వత్సకంబున్ = దూడగా; అరణ్య = అరణ్యమును; పాత్రంబునున్ =
 పాత్ర; కాన్ = కాగా; తృణంబు = గడ్డి; అను = అనెడి; క్షీరంబునున్ = పాలను; క్రవ్యాద = మాంసాహార;
 మృగంబులున్ = జంతువులు; మృగేంద్ర = సింహమును; వత్సకంబున్ = దూడగా; ఆత్మ = తమ
 యొక్క; కళేబర = కళేబరము; పాత్రకంబునున్ = పాత్ర; కాన్ = కాగా; క్రవ్యంబున్ = మాంసము; అను
 = అనెడి; దుర్దంబునున్ = పాలను; విహంగంబులున్ = పక్షులు; సుపర్ణ = గరుడుని (సుపర్ణుడు - సు
 (మంచి) పర్ణ (రెక్కలు) కలవాడు, గరుత్మతుడు); వత్సకంబున్ = దూడగా; కాన్ = కాగా; నిజ = తమ
 యొక్క; కాయంబున్ = దేహములు; పాత్రంబునున్ = పాత్ర; కాన్ = కాగా; కీటక = కీటకములు; ఫల
 = ఫలములు; ఆదికంబున్ = మొదలైనవి; అను = అనెడి; దుర్దంబునున్ = పాలను; వనస్పతులున్ =
 ఒకరకమైన చెట్లు (వనస్పతులు - రావి మట్టి అత్తి మొదలగు పూలు పూయకుండగ కానెడి చెట్లు);
 వట = రావిచెట్టు; వత్సకంబుగాన్ = దూడగా; భిన్న = వివిధ రకము లైన; ఆరోహ = ఎత్తులు
 కలిగిన; రూప = రూపము కల; పయస్సునున్ = పాలను; గిరులు = కొండలు; హిమవత్ = హిమవత
 పర్వతము; వత్సకంబునున్ = దూడగా; నిజ = తమ యొక్క; సాను = సానువులు; పాత్రకంబునున్ =
 పాత్ర; కాన్ = కాగా; నానా = రకరకముల; ధాతువులు = ఖనిజములు; అను = అనెడి; దుర్దంబునున్
 = పాలను; కాన్ = కాగా; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా; సమస్త = సమస్తమైన; చరాచర =
 చరించగల చరించలేని ప్రాణుల; వర్గంబున్ = సమూహములును; స్వ = తమలోని; ముఖ్య =
 ముఖ్యులను; వత్సకంబునున్ = దూడలుగా; స్వస్వ = తమతమ; పాత్రకంబునున్ = పాత్రలు కాగా;
 భిన్న = వివిధ రకముల; రూపంబులున్ = రూపములు; ఐన = అయినట్టి; క్షీరంబులన్ =
 క్షీరములను; పిదికెన్ = పితికిరి; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; మఱియునున్ = ఇంకను.

భావము:

మాధుర్య సౌందర్యాలతో కూడిన గాంధర్వమనే క్షీరాన్ని, పితృదేవతలు సూర్యుని దూడగా
 చేసుకొని ఆమపాత్రలో కవ్యమనే క్షీరాన్ని, సిద్ధులు కపిలుని దూడగా చేసుకొని ఆకాశపాత్రలో

సంకల్పనా రూపమైన అణిమాదిసిద్ధి అనే క్షీరాన్ని, విద్యాధరులు మొదలైనవారు కపిలుని దూడగా చేసికొని ఆకాశపాత్రలో ఖేచరత్వాది విద్యామయమైన క్షీరాన్ని, కింపురుషాదులు మయుని దూడగా చేసుకొని ఆత్మపాత్రలో సంకల్పమాత్ర ప్రభవమూ అంతర్ధాన రూపమూ అద్భుతాత్మకమూ అయిన మాయ అనే క్షీరాన్ని, యక్ష రక్షో భూత పిశాచులు రుద్రుని దూడగా చేసికొని కపాలపాత్రలో రుధిరాస్వరూపమైన క్షీరాన్ని, అహి దందశూక సర్ప నాగాలు తక్షకుని దూడగా చేసుకొని బిలపాత్రలో విషరూపమైన క్షీరాన్ని, పశువులు ఆబోతు దూడగా అరణ్యపాత్రలో తృణమనే క్షీరాన్ని, క్రూరమృగాలు సింహాన్ని దూడగా చేసికొని స్వకళేబరపాత్రలో మాంసం అనే క్షీరాన్ని, పక్షులు గరుత్మంతుని దూడగా చేసుకొని స్వదేహపాత్రలో కీటకాలు, ఫలాలు అనే క్షీరాన్ని, వసస్పతులు వటవృక్షాన్ని దూడగా చేసికొని భిన్నరోహ రూపమైన క్షీరాన్ని, పర్వతాలు హిమవంతుని దూడగా చేసికొని సానువులనే పాత్రలో నానాధాతువులు అనే క్షీరాన్ని ఈ విధంగా సమస్త చరాచర ప్రపంచం తమలో శ్రేష్ఠులను దూడలుగా చేసుకొని, తమకు తగిన పాత్రలలో, తమకు తగిన క్షీరాలను భూమినుండి పిండుకున్నారు.

4-503-క.

క్రమమున నిటు పృథ్వాదులు

ద్రమతమ కామితము లనఁగఁ దగు భిన్నక్షీ

రము దోహన వత్సక భే

ద్రమునం దగఁ బిదికి; రంత ధరణీధవుఁడున్.

టీకా:

క్రమమునన్ = వరుసగా; ఇటు = ఇలా; పృథు = పృథుచక్రవర్తి; ఆదులు = మొదలగువారు; తమతమ = తమతమ; కామితంబులు = కోరికలు; అనన్ = అనుటకు; తగిన = తగినట్టి; భిన్న = రకరకముల; క్షీరమున్ = పాలను; దోహన = పితికెడి పాత్రలు; వత్సక = దూడలు యొక్క; భేదమున్ = భేదము; అందగన్ = పొందునట్లుగ; పిదికిరి = పితికిరి; అంతన్ = అంతట; ధరణీధవుడున్ = రాజకూడ {ధరణీధవుడు - ధరణి (భూమికి) ధవుడు (భర్త), రాజు}.

భావము:

ఆ ప్రకారంగా క్రమక్రమంగా పృథువు మొదలైనవారు వేరువేరు వత్సములను, పాత్రలను కల్పించుకొని తమతమ కోర్కెలనే వేరువేరు క్షీరాలను పిదుకుకున్నారు. అప్పుడు పృథుమహారాజు...

4-504-తే.

సముచితానందమును బొంది సర్వకామ

దుఘ యనం దగు భూమిని దుహితఁగాఁగఁ

గోరి కైకొని నిజధనుఃకోటిచేత

భూరిగిరి కూటములఁ జూర్ణములుగఁ జేసి.

టీకా:

సముచిత = చక్కటి; ఆనందమును = ఆనందమును; పొంది = పొంది; సర్వ = సమస్తమైన; కామ = కామితములను; దుఘ = ఇచ్చునది; అనన్ = అనుటకు; తగు = తగినట్టి; భూమినిన్ = భూమిని; దుహిత = కూతురు; కాగన్ = కాగా; కోరి = పూని; కైకొని = చేపట్టి; నిజ = తన; ధనుస్ = విల్లుల; కోటిన్ = సమూహము; చేతన్ = చేత; భూరి = అతిపెద్ద; గిరి = కొండల; కూటములు = వరుసలను; చూర్ణములుగన్ = పిండిపిండిగ; చేసి = చేసి.

భావము:

ఎంతో సంతోషించి అన్ని కోరికలను తీర్చే భూమిని తన పుత్రిగా స్వీకరించాడు. తన వింటికొప్పుతో పెద్ద పెద్ద పర్వతాల శిఖరాలను పొడి పొడి చేసి...

4-505-తే.

చండ దోర్దండలీల భూమండలంబు

సమతలంబుగఁ జేసి శశ్వత్ప్రసిద్ధి

నొంది యవ్విభుఁ డీ లోకమందు నెల్ల

ప్రజకుఁ దండ్రియు జీవనప్రదుఁడు నగుచు.

టీకా:

చండ = భయంకరమైన; దోర్లండ = భుజముల; లీలన్ = విలాసములతో; భూమండలంబున్ = భూప్రదేశములను; సమతలంబున్ = ఎగుడు దిగుడు లేని ప్రదేశముగ; చేసి = చేసి; శశ్వత్ = శాశ్వతమైన; ప్రసిద్ధిన్ = కీర్తిని; ఒందెన్ = పొందెను; ఆ = ఆ; విభుడు = ప్రభువు; ఈ = ఈ; లోకము = జగము; అందున్ = లో యున్న; ఎల్ల = అందరు; ప్రజ = జనుల; కున్ = కిని; తండ్రియు = తండ్రి; జీవన = జీవితను, జీవనోపాధిని; ప్రదుడున్ = సమకూర్చువాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

పురుషచక్రవర్తి తన భుజబలంతో నేలంతా సమతలంగా చేసాడు. ఆ ప్రభువు తండ్రి యై ప్రజలకు బ్రతుకు తెరువు కల్పించాడు, శాశ్వత మైన యశస్సు గడించాడు.

4-506-తే.

అక్క డక్కడఁ బూర్వంబునందు లేని
గ్రామ పట్టణ దుర్గ ఖర్వట పుళింద
ఖేట శబరాలయవ్రజ వాట ఘోష
వివిధ నిలయము లర్థి గావించె నంత.

టీకా:

అక్కడక్కడ = అక్కడక్కడ; పూర్వంబున్ = ఇంతకు ముందు కాలము; అందున్ = లో; లేని = లేనట్టి;
గ్రామ = గ్రామములు; పట్టణ = పట్టణములు; దుర్గ = కోటలు; ఖర్వట = కొండ పల్లెలు; పుళింద = బోయ గూడెములు; ఖేట = కాపు పేటలు; శబరాలయ = శబరుల గూడెములు; వ్రజ = పశువుల శాలలు; వాట = వీధులు; ఘోష = గొల్ల పల్లెలు; వివిధ = రకరకముల; నిలయములున్ = జనవాసములు; అర్థిన్ = కోరి; కావించెన్ = ఏర్పరచెను.

భావము:

అక్కడక్కడ పూర్వం లేని జనపదాలు, పట్టణాలు, దుర్గాలు, కొండపల్లెలు, బోయపల్లెలు, శబరాలయాలు, వ్రజవాటికలు, ఘోషవాటికలు మొదలైన పెక్కు విధాలైన నివాస స్థానాలను కల్పించాడు.

4-507-క.

వారును భయవిరహితులై

బోరనఁ దత్తన్నివాసముల యందు సుఖ

శ్రీరుచి నొప్పుచు నుండిరి

వారక యా పృథునిఁ బొగడ వశమె ధరిత్రిన్?

టీకా:

వారును = వారుకూడ; భయ = భయములు; విరహితులు = ఏమి లేనివారు; ఐ = అయ్యి; బోరనన్ = శ్రీఘ్రమే; తత్తత్త = అయా; నివాసములు = జనవాసముల; అందున్ = లో; సుఖ = సుఖము; శ్రీ = సంపదలుతో; రుచిన్ = ప్రకాశించుతూ; ఒప్పుచున్ = చక్కగా; ఉండిరి = ఉండిర్; వారకన్ = అవశ్యము; ఆ = ఆ; పృథున్ = పృథుచక్రవర్తిని; పొగడన్ = స్తుతించుట; వశమే = సాధ్యమా ఏమి; ధరిత్రిన్ = భూమిపైన.

భావము:

ప్రజలు భయం తొలగి ఆయా నివాసాలలో సుఖసంపదలతో తులతూగుతూ బ్రతుకుతున్నారు. అటువంటి ధర్మమూర్తి అయిన పృథుచక్రవర్తిని కీర్తించడం ఈలోకంలో ఎవరికి శక్యం?

చతుర్థ స్కంధము : పృథుని యజ్ఞకర్మములు

4-508-సీ.

అని చెప్పి మునినాథుఁ డైన మైత్రేయుఁ డ-

వ్విదురున కిట్లను వేడ్కతోడ

"ననఘాత్య! రాజర్షి యైన వైన్యం డశ్వ-

మేధశతంబు సన్నేధతోడఁ

గావించు నని దీక్షఁగైకొని వ్రతనిష్ఠఁ-

దివిరి బ్రహ్మవర్త దేశమందు

నలరు మనుక్షేత్ర ముందు సరస్వతీ-

నది పొంతఁ దా మహాన్నతి నొనర్చు

4-508.1-తే.

సవన కర్మ క్రియకు నతిశయ విశేష

ఫలము గలిగెడి నని బుద్ధిఁ దలఁచి యచట

వరుసఁ గావించు నతిశయాద్వర మహాత్మ్య

వము సహింపక యుండె న య్యమరవిభుఁడు.

టీకా:

అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; ముని = మునులలో; నాథుడు = ముఖ్యుడు; ఐన = అయిన; మైత్రేయుడు = మైత్రేయుడు; ఆ = ఆ; విదురున్ = విదురుని; కిన్ = కిని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అను = పలికెను; వేడ్క = కుతూహలము; తోడన్ = తోటి; అనఘాత్య = పుణ్యాత్మా; రాజ = రాజులలో; ఋషి = ఋషి; ఐన = అయిన; వైన్యండు = పృథుచక్రవర్తి; అశ్వమేధ = అశ్వమేధయాగములు; శతంబున్ = నూటిని; సత్ = మంచి; మేధ = తెలివితేటల; తోడన్ = తోటి; కావించున్ = చేసెదను; అని = అని; దీక్షన్ = సంకల్పము; కైకొని = చేపట్టి; వ్రత = వ్రత; నిష్ఠన్ = దీక్ష; తివిరి = పూని; బ్రహ్మవర్త = బ్రహ్మవర్తము అనెడి; దేశము = దేశము; అందున్ = లో; అలరు = విలసిల్లెడి; మనుక్షేత్రము = మనుక్షేత్రము; అందున్ = లో; సరస్వతీ = సరస్వతీ అనెడి; నది = నది; పొంతన్ = దగ్గర; తాన్ = అతను; మహా = గొప్ప; ఉన్నతిన్ = అతిశయముతో; ఒనర్చు = చేసెడి.

సవనకర్మ = యజ్ఞకర్మలు; క్రియన్ = పని; కున్ = కి; అతిశయ = మిక్కిలి; విశేష = విశేషమైన;

ఫలమున్ = ఫలితము; కలిగెడిని = లభించును; అని = అని; బుద్ధిన్ = మనసులో; తలచి =

అనుకొని; అచటన్ = అక్కడ; వరుసన్ = వరుసగా; కావించు = చేసెడి; అతిశయ = గొప్ప; అధ్వర =
యాగము యొక్క; ఉత్సవమున్ = సందడిని; సహింపక = సహించకుండగ; ఉండెన్ = ఉండెను; ఆ
= ఆ; అమరవిభుడు = ఇంద్రుడు {అమరవిభుడు - అమరుల (దేవతల)కి విభుడు, ఇంద్రుడు}.

భావము:

అని చెప్పి మైత్రేయ మహర్షి విదురునితో ఇలా అన్నాడు "పుణ్యాత్మా! రాజుని అయిన పృథుచక్రవర్తి
నూరు అశ్వమేధ యాగాలు చేయటానికి దీక్ష పూనాడు. మహానిష్ఠతో బ్రహ్మవర్త దేశంలోని
మనుక్షేత్రంలో సరస్వతీ నదీతీరంలో మహా వైభవంగా యజ్ఞాలు చేయటం వల్ల విశేషఫలం
కలుగుతుందని భావించాడు. ఆ విధంగా ఆయన అక్కడ సాగిస్తున్న యాగవైభవాన్ని చూచి
ఇంద్రుడు ఓర్వలేకపోయాడు.

4-509-సీ.

అట్టి యధ్వర కర్మమందు సాక్షాద్భగ-
వంతుఁడు హరి రమేశ్వరుఁడు లోక
గురుఁడును సర్వాత్మకుఁడును విభుఁడును-
నీరజభవ భవాన్వితుఁడు లోక
పాలక నిఖిల సుప్తర్వానుగుండును-
యజ్ఞాంగుఁ డఖిలాధ్వరాది విభుఁడు
గంధర్వ ముని సిద్ధగణ సాధ్య విద్యాధ-
రాప్సరో దైత్య గుహ్యళి దాన

4-509.1-తే.

వాది జేగీయ మానుఁ డత్యలఘుయశుఁడు
ప్రకట నందసునందాది పార్షదుండు
కపిల నారద సనకాదికప్రముఖ్య
మహిత యోగీంద్ర సంస్తూయమానుఁ డజుఁడు.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; అధ్వరకర్మము = యజ్ఞకర్మలు; అందున్ = లో; సాక్షాత్ = స్వయముగా;
భగవంతుడు = విష్ణుమూర్తి {భగవంతుడు - మహామహిమాన్వితుడు, విష్ణువు}; హరి = విష్ణుమూర్తి;
రమేశ్వరుడు = విష్ణుమూర్తి {రమేశ్వరుడు - రమ (లక్ష్మీదేవి)కి ఈశ్వరుడు (భర్త), విష్ణువు};
లోకగురుడును = విష్ణుమూర్తి {లోకగురుడు - లోక (సమస్తలోకముల)కు గురుడు (పెద్దవాడు),
విష్ణువు}; సర్వాత్మకుండును = విష్ణుమూర్తి {సర్వాత్మకుడు - సర్వుల (అందరి)కిని ఆత్మయైనవాడు,
విష్ణువు}; విభుడును = విష్ణుమూర్తి {విభుడు - ప్రభువు, విష్ణువు}; నీరజభవ = బ్రహ్మదేవుడు
{నీరజభవుడు - నీరజము (పద్మము)న భవుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు}; భవ = శివుడు;
ఆన్వితుడు = తోకూడినవాడు; లోకపాలక = లోకపాలకులు; నిఖిల = సమస్తమైన; సుపర్వ =
దేవతలచే; అనుగుండునున్ = సేవింపబడినవాడును; యజ్ఞాంగుడు = విష్ణుమూర్తి {యజ్ఞాంగుడు -
యజ్ఞమేదేహముగాకలవాడు, విష్ణువు}; అఖిలాధ్వరాదివిభుడు = విష్ణుమూర్తి
{అఖిలాధ్వరాదివిభుడు - అఖిల (సమస్తమైన) అధ్వర (యజ్ఞము)లకు ఆది (మొదలి) విభుడు
(ప్రభువు), విష్ణువు}; గంధర్వ = గంధర్వులు; ముని = మునులు; సిద్ధగణ = సిద్ధులు; సాధ్య =
సాధ్యులు; విద్యాధర = విద్యాధరులు; అప్సరస = అప్సరసులు; దైత్య = రాక్షసులు; గుహ్యళి =
గుహ్యకులసమూహము; దానవ = దానవులు; ఆది = మొదలగువారిచే.
జేగీయమానుడు = కీర్తింపబడినవాడు; అతి = మిక్కిలి; అలఘు = గొప్ప; యశుడు = కీర్తికలవాడు;
ప్రకటన్ = ప్రసిద్ధముగ; నంద = నందుడు; సునంద = సునందుడు; ఆది = మొదలైన; పార్షదుండు =
అనుచరులుకలవాడు; కపిల = కపిలుడు; నారద = నారదుడు; సనక = సనకుడు {సనకాది - 1సనక
2సనందన 3సనత్కుమార 4సనత్కుజాతులు}; ఆదిక = మొదలగు; ప్రముఖ్య = అతిముఖ్యమైన;
మహిత = గొప్ప; యోగి = యోగులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్టులచే; సంస్తూయమానుడు =
చక్కగాస్తుతింపబడినవాడు; అజదు = జన్మములేనివాడు.

భావము:

ఆ అశ్వమేధ యజ్ఞానికి సాక్షాత్తు భగవంతుడు, యజ్ఞస్వరూపుడు, విశ్వగురుడు, విశ్వాత్మకుడు,
విశ్వవిభుడు, విశాల యశోవిరాజితుడు, లక్ష్మీవల్లభుడు అయిన విష్ణుదేవుడు విచ్చేశాడు.
గంధర్వులు, మునులు, సిద్ధులు, సాధ్యులు, విద్యాధరుడు, అప్సరసులు, దైత్యులు, యక్షులు, దానవులు

మొదలైన వారు కీర్తిస్తూ ఉండగా; కపిలుడు, నారదుడు, సనకుడు మొదలైన యోగీంద్రులు
కొనియాడుతూ ఉండగా; నందుడు, సునందుడు మొదలైన పార్షదులతోను; బ్రహ్మతోను,
పరమశివునితోను, అష్టదిక్పాలకులతోను కూడి వేంచేశాడు.

4-510-వ.

మఱియుం బరమ భాగవత సేవితుండును నారాయణాంశ ప్రభవుండును నైన పృథుచక్రవర్తికి
భూమి హవిరాదిదోగ్ధి యయ్యును సర్వకామదుఘయై సమస్త పదార్థంబులం బిడుకుచుండె;
మఱియుఁ దరువులు ఘనతరాకారంబులు గలిగి మకరంద స్రావు లగుచు నిక్షుద్రాక్షాది
రసంబులును దధిక్షీరాజ్య తక్ర పానకాదికంబులును వర్షింప నవి యెల్ల నదులు వహించె;
సముద్రంబులు హిరాది రత్న విశేషంబుల నీనుచుండె; పర్వతంబులు భక్ష్ భోజ్య లేహ్య చోష్యంబు
లను చతుర్విధాన్నంబులు గురియుచుండె; లోకపాల సమేతులైన సకల జనంబులు
నుపాయానంబులు దెచ్చి యిచ్చుచుండె; రిట్టి పరిపూర్ణ విభవాభిరాముండై
యధోక్షజసేవాపరాయణుండగు పృథుచక్రవర్తి యేకోనశతాశ్వమేధంబులు సన్నేధంబునం గావించి
నూఱవ యాగంబునందు యజ్ఞపతి యైన పుండరీకాక్షుని యజించుచుండం దదీయ
పరమోత్సవంబు సహింపం జాలక.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంక; పరమ = అత్యుత్తమ; భాగవత = భాగవతులచే; సేవితుండును =
పూజింపబడువాడు; నారాయణ = విష్ణుమూర్తి; అంశ = అంశతో; ప్రభవుండును = పుట్టినవాడును;
ఐన = అయిన; పృథుచక్రవర్తి = పృథుచక్రవర్తి; కిన్ = కి; భూమి = నేల; హవిన్ = హవిస్సు; ఆది =
మొదలగునవి; దోగ్ధి = పితుకనిచ్చునది; అయ్యును = అయిననూ; సర్వ = సమస్తమైన; కామ =
కామితములను; దుఘ = ఇచ్చునది; ఐ = అయ్యు; సమస్త = సమస్తమైన; పదార్థంబులన్ =
వస్తువులను; పితుకుచుండెన్ = పితుకుచుండెను; మఱియున్ = ఇంకను; తరువులు = చెట్లు;
ఘనతర = అతిపెద్ద {ఘన - ఘనతర - ఘనతమ}; ఆకారంబులున్ = ఆకారములు; కలిగి =
కలిగిండి; మకరంద = మకరందము; స్రావులు = స్రవించునవి; అగుచున్ = అవుతూ; ఇక్షు = చెరకు;
ద్రాక్ష = ద్రాక్ష; ఆది = మొదలగు; రసంబులును = రసములను; దధి = పెరుగు; క్షీర = పాలు; ఆజ్య =
నెయ్యి; తక్ర = మజ్జిగ; పానకా = తాగుట కనువైనవి; ఆదికంబులున్ = మొదలగునవి; వర్షింపన్ =

వర్షించగా; అవి = అవి; ఎల్ల = సమస్తమైన; నదులున్ = నదులును; వహించెన్ = ధరించినవి;
 సముద్రంబులు = సముద్రములు; హీర = వజ్రము; ఆది = మొదలగు; రత్న = రత్నముల;
 విశేషంబులన్ = విశిష్ట వస్తువులను; ఈనుచుండెన్ = పుట్టించుచుండెను; పర్వతంబులున్ =
 పర్వతములు; భక్త్య = భక్తించదగినవి {భక్త్యములు - కొటికి తినవలసినవి, అరిసెలు, బూరెలు,
 పిండివంటలు వంటివి}; భోజ్య = భుజించదగినవి {భోజ్యములు - కొరకనక్కర లేక తినునవి,
 పాయసము, అన్నము మొదలగునవి}; లేహ్య = నాకుటకు వీలయినవి {లేహ్యములు - నాలుక
 వాడి తినుటకు వీలైనవి, బెల్లపు పాకము, తేనె మొదలగునవి}; చోష్యంబులు = నమిలి రసము
 పీల్చదగినవి {చోష్యంబులు - దంతములతో నమిలి రసము పీల్చి పిప్పి పాఱవేయునవి, చెఱకు
 మొ.వి}; అను = అనెడి; చతుర్ = నాలుగు {చతుర్విధాన్నంబులు - భక్త్య భోజ్య లేహ్య చోష్యములు
 అనెడి నాలుగువిధముల ఆహారములు}; విధ = రకముల; అన్నంబులున్ = ఆహారములు;
 కురియుచున్ = కురుస్తూ; ఉండెన్ = ఉండెను; లోకపాల = లోకపాలురతో; సమేతులు =
 కూడియుండినవారు; ఐన = అయిన; సకల = సమస్తమైన; జనంబులున్ = వారును;
 ఉపాయనంబులు = కానుకలు; తెచ్చి = తీసుకొని వచ్చి; ఇచ్చుచుండిరి = ఇస్తున్నారు; ఇట్టి =
 ఇటువంటి; పరిపూర్ణ = సంపూర్ణమైన; విభవ = వైభవములతో; అబిరాముండు = చక్కనైనవాడు; ఐ
 = అయ్యి; అధోక్షజ = నారాయణుని {అధోక్షజుడు - ఇంద్రియ జ్ఞానములతో తెలియరాని వాడు, వ్యు.
 అక్షజం (ఇంద్రియ జ్ఞానమ్) అధి (అధరమ్), అధి అక్షజం యస్య (అధోక్షజం), వేనిని తెలియుటకు
 ఇంద్రియ జ్ఞానము అసమర్థమైనదో అతడు, విష్ణువు (ఆంధ్ర శబ్దరత్నాకరము)); సేవా = సేవించుట
 యందు; పరాయణుండు = ఆసక్తి కలవాడు; అగు = అయిన; పృథుచక్రవర్తి = పృథుచక్రవర్తి; ఏకోనశత
 = ఒకటి తక్కువ వంద (99); అశ్వమేధంబులున్ = అశ్వమేధయాగములు; సత్ = మంచి;
 మేధంబునన్ = తెలివితేటలతో; కావించి = ఆచరించి; నూఱవ = వందవ (100); యాగంబున్ =
 యాగము; అందున్ = లో; యజ్ఞపతి = నారాయణుడు {యజ్ఞపతి - యజ్ఞములకు అధిపతి, విష్ణువు};
 ఐన = అయిన; పుండరీకాక్షునిన్ = నారాయణుని యెడ; యజించుచుండన్ = యజ్ఞము చేస్తుండగ;
 తదీయ = ఆ యొక్క; పరమ = గొప్ప; ఉత్సవంబున్ = ఉత్సవమును; సహింపంలేక = సహించలేక.

భావము:

పరమభక్తులచేత సేవింపబడేవాడు, నారాయణాంశతో పుట్టినవాడు అయిన పృథుచక్రవర్తికి
 భూదేవి హవిస్సులు మొదలైనవి సమకూర్చేదై కూడ సర్వకామితాలను పిదికేదై సమస్త

పదార్థాలను సమకూర్చింది. చెట్లు తమ ఆకారాలను పెంపొందించి తేనెలను కురుస్తూ చెఱకు ద్రాక్ష మొదలైన రసాలను; పెరుగు, పాలు, నెయ్యి, మజ్జిగ, పానకం మొదలైన వానిని వర్షింపగా అవి నదులై ప్రవహించాయి. సముద్రాలు వజ్రాలు మొదలైన వివిధ రత్నాలను సమర్పించాయి. పర్వతాలు భక్త్య, భోజ్య, లేహ్య, చోష్యాలు అనే నాలుగు విధాలైన భోజన పదార్థాలను సిద్ధపరిచాయి. లోకపాలకులతో కూడి సకల జనులు కానుకలు తెచ్చి సమర్పించారు. ఈ విధంగా విష్ణుభక్తుడైన పృథు చక్రవర్తి మహావైభవంతో తొంబదితొమ్మిది అశ్వమేధ యాగాలను బుద్ధి కౌశలంతో పూర్తి చేసి నూరవ యాగాన్ని ప్రారంభించి యజ్ఞేశ్వరుడైన శ్రీహరిని ఆరాధింపసాగాడు. ఆ మహాయజ్ఞ వైభవాన్ని చూచి అసూయపడి...

4-511-క.

అమరేంద్రుడు ఘనరోషో

ధ్రుముడై పాషండ వేషకలితతిరోభా

వమునం దన్మఖపశువుం

రమమేది హరించి చనియె గగనంబునకున్.

టీకా:

అమరేంద్రుడు = దేవేంద్రుడు; ఘన = మిక్కిలి; రోష = క్రోధము; ఉధ్రముడు = ఉద్యువించినవాడు; ఐ = అయ్యి; పాషండ = పాషండునివంటి; వేష = వేషము; కలిత = కలిగిన; తిరోభావమున = అదృశ్యరూపమున; తత్ = ఆ; మఖపశువున్ = యజ్ఞపశువు (అశ్వము)ను; క్రమమున్ = పద్ధతిని; ఏది = విడిచి; హరించి = దొంగిలించుకొని; చనియెన్ = పోయెను; గగనంబున్ = ఆకాశమున; కున్ = కు.

భావము:

దేవేంద్రుడు పట్టలేని రోషంతో పాషండ వేషం ధరించి, ఎవరికీ కనుపించకుండా యజ్ఞశాలకు వచ్చి యజ్ఞపశువును అపహరించి ఆకాశమార్గం పట్టాడు.

4-512-వ.

అట్లు చను నప్పుడు.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; చనున్ = వెళ్ళే; అప్పుడు = సమయములో.

భావము:

ఆ విధంగా (యజ్ఞపశువును తీసుకు) వెళ్తున్నప్పుడు...

4-513-క.

అనఘుం డగు నత్రి మహా

ముని చోదితుఁ డగుచుఁ బృథుని పుత్రుఁడు బాణా

సనతూణీర ధరుండై

యనిమిషపతి వెనుకఁ జనియె నతిదర్పమునన్.

టీకా:

అనఘుండు = పుణ్యుడు; అగున్ = అయిన; మహా = గొప్ప; ముని = మునిచే; చోదితుడు = ప్రేరేపించబడు తున్నవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; పృథున్ = పృథుచక్రవర్తి; పుత్రుడు = కుమారుడు; బాణాసన = విల్లు; తూణీర = అమ్ములపొది; ధరుండు = ధరించినవాడు; ఐ = అయ్యి; అనిమిషపతి = ఇంద్రుడు (అనిమిషపతి - అనిమిషుల (దేవతల)కి పతి, ఇంద్రుడు); వెనుకన్ = వెంట; చనియెన్ = పడెను; అతి = మిక్కిలి; దర్పమునన్ = దర్పముతో.

భావము:

అత్రి మహాముని అది గమనించి పృథు చక్రవర్తి కొడుకును హెచ్చరించగా అతడు విల్లు అమ్ములపొది ధరించి దర్పాతిశయంతో దేవేంద్రుని వెంటబడించాడు.

4-514-వ.

అట్లు చనిచని ముందట.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; చనిచని = వెళ్ళి; ముందటన్ = ఎదురుగా.

భావము:

అలా (దేవేంద్రుని వెనుక) వెళ్ళి వెళ్ళి ఎదురుగా...

4-515-⁵నీ.

యజ్ఞ సాధన పశుహరణుని వధియించు-

ధర్మంబునందు నధర్మ మనెడి

బుద్ధి బుట్టఁగఁ జేయ భూరి మాయా వేష-

ధారియై యరుగు సుత్రాముఁ గదిసి

నిలు నిలు మని యార్చి నిజగుణధ్వని చేసి-

ఘన జటాభస్మాస్థి కలిత మయిన

మూర్తిఁ గనుంగొని మూర్తీభవించిన-

ధర్మంబ కా బుద్ధిఁ దలఁచి యమర

4-515.1-తే.

నాయకుని మీఁద సాయక మేయఁ జాల

కున్నఁ గనుంగొని యత్రి విద్యన్నుతుండు

వైన్యజనకనె వాసవు వలను చూపి

మనములోపల రోషంబు మల్లడింప.

టీకా:

యజ్ఞ = యజ్ఞమునకు; సాధన = పరికరమైన; పశున్ = బలిపశువు (అశ్వము); హరణుని =

ఎత్తుకుపోవువానిని; వధియించు = సంహరించెడి; ధర్మంబు = ధర్మము; అందున్ = లో; అధర్మము =

అధర్మము; అనెడి = అనెడి; బుద్ధిన్ = భావమును; పుట్టగన్ = కలుగునట్లు; చేయన్ = చేయుటకు; భూరి = అతిమిక్కిలి; మాయా = మాయతోకూడిన; వేష = వేషమును; ధారి = ధరించినవాడు; ఐ = అయ్యి; అరుగు = వెళ్ళెడి; సుత్రామున్ = ఇంద్రుని; కదిసి = దగ్గరకువెళ్ళి; నిలునిలు = ఆగుము; అని = అని; ఆర్చి = అరిచి; నిజ = తన; గుణ = వింటినారిని; ధ్వనిన్ = శబ్దము; చేసి = చేసి; ఘన = గొప్ప; జటా = జటలు; భస్మ = విభూతి; అస్థి = ఎముకలు; కలితము = కలిగినది; అయిన = అయినట్టి; మూర్తిన్ = స్వరూపమును; కనుంగొని = చూసి; మూర్తీభవించిన = రూపుదాల్చిన; ధర్మంబ = ధర్మమే; కాన్ = అయినట్లు; తలచి = అనుకొని; అమరనాయకుని = ఇంద్రుని (అమరనాయకుడు - అమరుల (దేవతల) నాయకుడు, ఇంద్రుడు); మీదన్ = పైన.

సాయకమున్ = బాణములను; ఏయన్ = వేయ; చాలక = లేకుండగ; ఉన్నన్ = ఉండగ; కనుగొని = చూసి; అత్రి = అత్రి; విద్వత్ = విద్వాంసులచే; నుతుండు = స్తుతింపబడువాడు; వైన్యజున్ = పృథువుపుత్రుని; కిన్ = కి; అనె = చెప్పెను; వాసవున్ = ఇంద్రుని; వలను = వైపు; చూపి = చూపించి; మనము = మనసు; లోపలన్ = లోపలనుండి; రోషంబున్ = రోషము; మల్లడింపన్ = పొడుచుకురాగా.

భావము:

ధర్మంలో అధర్మాన్ని పుట్టించే మాయావేషం ధరించి యజ్ఞపశువును దొంగిలించి తీసుకొని పోతున్న ఇంద్రుని సమీపించి పృథువుపుత్రుడు "నిలు! నిలు!" అంటూ నారిని మ్రోగించాడు. కాని జడలు ధరించి, బూడిద పూసికొని, ఎముకలను దాల్చిన ఇంద్రుని రూపాన్ని చూచి ఆకారం ధరించిన ధర్మమేమో అని భ్రమించాడు. యజ్ఞసాధనమైన పశువును దొంగిలించినవానిని చంపటం ధర్మమే అయినా అధర్మం అనిపించింది. అందువల్ల పృథుకుమారుడు ఇంద్రునిపై బాణం వేయలేకపోయాడు. అది చూచి మహాత్ముడైన అత్రిముని కోపంతో ఇంద్రుని చూపిస్తూ పృథుసుతునితో...

4-516-క.

"విను మితఁడు యజ్ఞహంతయు

ననిమిషనికరాధముండు నగు నింద్రుఁడు గా

వున నితని జయింపుము నీ"

వని ముమ్మా టుచ్చరింప నవ్వెన్యజుడున్.

టీకా:

వినుము = వినుము; ఇతడున్ = ఇతడు; యజ్ఞ = యజ్ఞము; హంతయున్ = ధ్వంసము చేసినవాడు;
అనిమిష = దేవతల; నికర = సమూహమున, నిశ్చయమైన; అధముండు = నీచుడు; కావునన్ =
కనుక; ఇతనిన్ = ఇతనిని; = జయింపుము = జయించు; నీవు = నీవు; అని = అని; ముమ్మాటు =
మూడు (3) మార్లు; ఉచ్చరింపన్ = పలుకగా; ఆ = ఆ; వైన్యజుడున్ = పృథుని పుత్రుడు.

భావము:

"ఈ ఇంద్రుడు యజ్ఞ ఘాతకుడు. దేవతలలో పరమ పాతకుడు. కాబట్టి నీవు ఇతణ్ణి జయించు" అని
మూడుసార్లు పలికాడు. అప్పుడు పృథుచక్రవర్తి కుమారుడు...

4-517-మ.

విను వీధిం జను దేవవల్లభునిపై వీరుండు గ్రోధాంతరం

గనిరూఢిన్ మృగరా ట్కిశోరము మహాగంధద్విపేంద్రంబు మీ

దను లంఘించు విధంబునం బడిన నాతం దశ్వ చౌర్యైక సా

ధన రూపంబుఁ దదశ్వమున్ విడిచి యంత్రానముం బొందినన్.

టీకా:

వినువీధిన్ = ఆకాశమార్గమున; చనున్ = పోయెడి; దేవవల్లభునిన్ = ఇంద్రుని; పైన్ = మీద;

వీరుండు = శూరుడు; క్రోధ = రోషముతోకూడిన; అంతరంగ = చిత్త; నిరూఢిన్ = స్థైర్యముతో;

మృగరాట్ = సింహపు; కిశోరము = పిల్ల; మహా = గొప్ప; గంధ = మదించిన; ద్విప = ఏనుగులలో;

ఇంద్రమున్ = శ్రేష్ఠమైనదాని; మీదనున్ = పైకి; లంఘించు = దూకెడి; విధంబునన్ = విధముగ;

పడినన్ = ఉరికగా; అతండు = అతడు; అశ్వ = గుఱ్ఱమును; చౌర్య = దొంగిలించుటకు; ఏక = కొరకు;

సాధన = సాధనమైన; రూపంబున్ = స్వరూపమును; తత్ = ఆ; అశ్వమున్ = గుఱ్ఱమును; విడిచి
= విడిచిపెట్టి; అంతర్ధానమున్ = అదృశ్యము; పొందినన్ = చెందగా.

భావము:

సింహాకిశోరం మదపుటేనుగు మీదికి లంఘించినట్లు ఆకాశంలో వెళ్తున్న ఇంద్రుని పైకి వీరుడైన
పుథుకుమారుడు దుమికాడు. ఇంద్రుడు దొంగ వేషాన్ని, యజ్ఞపశువును విడిచిపెట్టి
అదృశ్యమయ్యాడు.

4-518-క.

వీరుడు పుథు భూపాలకు

మారుడు నిజ యజ్ఞపశువు మరలం గొని దు

ర్వారబలుడు డగుచు జనకుని

భూరి సవనరాజపుణ్యభూమికి వచ్చెన్.

టీకా:

వీరుడు = శూరుడు; పుథు = పుథువు అనెడి; భూపాల = రాజ యొక్క; కుమారుడు = పుత్రుడు; నిజ
= తమ; యజ్ఞపశువున్ = యజ్ఞపశువుని; మరలంగొని = వెనుకకు మరలించుకొని; దుర్వార =
వారింపరాని; బలుడు = బలము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; జనకునిన్ = తండ్రి యొక్క; భూరి
= అతి పెద్ద; సవన = యాగములలో; రాజ = శ్రేష్ఠముయొక్క; పుణ్య = పుణ్యవంతమైన; భూమి =
ప్రదేశమున; కిన్ = కి; వచ్చెన్ = వచ్చెను.

భావము:

వీరుడైన పుథుకుమారుడు దుర్వార పరాక్రమంతో యజ్ఞపశువును మరలించుకొని పుణ్యభూమి
అయిన జనకుని యాగశాలకు చేరుకున్నాడు.

4-519-వ.

అయ్యవసరంబున నచ్చట నున్న పరమర్షిపుంగవు లతని యద్భుత కర్మంబు గనుంగొని
యాశ్చర్యంబు నొంది యతనికి 'జితాశ్వుం'డను నన్వర్థ నామంబు పెట్టి యున్న సమయంబున.

టీకా:

ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయములో; అచటన్ = అక్కడ; ఉన్నన్ = ఉన్నటువంటి; పరమ =
గొప్ప; ఋషి = ఋషులలో; పుంగవులు = ఉత్తములు; అతని = అతని; అద్భుత = అద్భుతమైన;
కర్మంబున్ = కార్యమును, పనిని; కనుంగొని = చూసి; ఆశ్చర్యంబున్ = ఆశ్చర్యమును; ఒంది =
పొంది; అతని = అతని; కిన్ = కి; జితాశ్వుండు = జితాశ్వుడు {జితాశ్వుడు - జిత (జయించిన)
అశ్వము కలవాడు, పృథుని కొడుకు}; అను = అనెడి; అన్వర్థ = సార్థకమైన; నామంబున్ = పేరును;
పెట్టి = పెట్టి; ఉన్న = ఉన్నటువంటి; సమయంబునన్ = సమయములో.

భావము:

ఆ సమయంలో అక్కడ ఉన్న మునివరేణ్యులు అతని అద్భుత కృత్యాన్ని చూచి ఆశ్చర్యపడి అతనికి
జితాశ్వుడు అనే సార్థకమైన పేరు పెట్టారు. ఆ సమయంలో...

4-520-చ.

మఱియును దేవతాపతి **తమః** పటలంబు జనింపఁ జేసి యె
వ్వరుఁ దనుఁ గానకుండ నని**వారణ**ఁ గాంచనపాశ బద్ధమై
సురుచిరయూపదారు పరి**శోభిత**మైన హయంబుఁ గొంచుఁ జె
చ్చైర వినువీధి నేగఁగ ఋ**షి**ప్రవరుం డగు నత్రి చెప్పినన్.

టీకా:

మఱియునున్ = మరల; దేవతాపతి = ఇంద్రుడు; తమః = చీకటి; పటలంబున్ = తెరలను; జనింపన్
= కలుగ; చేసి = చేసి; ఎవ్వరున్ = ఎవరు కూడ; తనున్ = తనను; కానకుండన్ = చూడకుండ;
అనివారణన్ = అడ్డులేక; కాంచన = బంగారు; పాశ = తాటిచే; బద్ధము = కట్టబడినది; ఐ = అయ్య; =
సు = మంచి; రుచిర = అందమైన; యూపదారు = యూపస్తంభమున {యూపదారువు - యజ్ఞము

నందు పశుబంధనార్థము నాటిన పైపట్టలేని కొయ్య (స్తంభము)); పరి = మిక్కిలి; శోభితము = శోభిల్లుతున్నది; ఐన = అయిన; హయంబున్ = గుఱ్ఱమును; కొంచున్ = తీసుకుపోతూ; చెచ్చెర = వేగముగా; వినువీధిన్ = ఆకాశమార్గమున; ఏగగాన్ = వేళుతుండగ; ఋషి = ఋషులలో; ప్రవరుండు = శ్రేష్ఠుడు; అగు = అయిన; అత్రి = అత్రి; చెప్పినన్ = చెప్పగా.

భావము:

ఇంద్రుడు చిమ్మచీకటిని కల్పించి అదృశ్యరూపంలో మళ్ళీ వచ్చి బంగారు త్రాళ్ళతో కట్టివేసి ఉన్నయజ్ఞాశ్వాన్ని దొంగిలించి వేగంగా నింగివైపు వెళ్ళాడు. అది చూచి అత్రిమహర్షి చెప్పగా...

4-521-క.

విని పృథు భూవర తనయుడు

ఘన బలమునఁ జని కపాలఖట్వాంగము లో

లిని ధరియించి రయంబునఁ

జను నింద్రునిఁ గాంచి నొంపఁజాలక యంతన్.

టీకా:

విని = విని; పృథు = పృథువు అనెడి; భూవర = రాజ యొక్క; తనయుడు = పుత్రుడు; ఘన = అత్యధికమైన; బలమునన్ = బలముతో; చని = వెళ్ళి; కపాల = పుట్టెను; ఖట్వాంగముల్ = శివుని చేతిలో ఉండు గద వంటి ఆయుధము, మంచముకోడు; ఓలిన్ = అవశ్యము; ధరియించి = తాల్చి; రయంబునన్ = శ్రీఘ్రముగా; చనున్ = పోయెడి; ఇంద్రునిన్ = ఇంద్రునిని; కాంచి = చూసి; ఒంపన్ = చంప; చాలక = లేక; అంతన్ = అంతట.

భావము:

రాజపుత్రుడు జితాశ్వుడు ఇంద్రుని వెన్నంటాడు. కాని పుట్టెను, ఖట్వాంగాన్ని (శివుని చేతిలో ఉండే గద లాంటి ఆయుధము) ధరించి కపటవేషంలో ఉన్న ఇంద్రుణ్ణి చంపటానికి సందేహించాడు.

4-522-ఉ.

క్రమ్మట నత్రిచే దెలుపఁగఁబడి వైన్యతనూభవుండు రో
 షమ్మునఁ దోకక ద్రొక్కిన భుజంగమపుంగవుఁ బోలి యుగ్రుడై
 యమ్మరిఁబోసినం గని సురాధిపుఁ డెప్పటి యట్లఁ బాటె న
 శ్వమ్మును రూపమున్ విడిచి చాలఁ దిరోహితుడై రయంబునన్.

టీకా:

క్రమ్మటన్ = మరల; అత్రి = అత్రి; చేన్ = చేత; తెలుపగాబడి = తెలుపబడి; వైన్య = పృథువు;
 తనూభవుండు = పుత్రుడు; రోషమునన్ = రోషముతో; తోకన్ = తోకను; తొక్కిన = తొక్కిన;
 భుజంగమ = సర్ప; పుంగవున్ = శ్రేష్ఠము; పోలి = వలె; ఉగ్రుడు = క్రోధము కలవాడు; ఐ = అయ్యి;
 అమ్మున్ = బాణమును; అరిన్ = వింటిమధ్యభాగమున; పోసినన్ = సంధించగా; కని = చూసి;
 సురాధిపుడు = ఇంద్రుడు {సురాధిపుడు - సురలు (దేవతల)కి అధిపతి, ఇంద్రుడు}; ఎప్పటియట్ల =
 ఎప్పట్లాగే; పాటెన్ = పారిపోయెను; అశ్వమ్మునున్ = గుఱ్ఱమును; రూపమున్ = (మాయా)
 స్వరూపమును; విడిచి = వదిలేసి; చాలన్ = చలించిపోయి; తిరోహితుడు =
 మాయమైనపోయినవాడు; ఐ = అయ్యి; రయంబునన్ = వేగముగా.

భావము:

అత్రి మహర్షి రాజపుత్రుని మళ్ళీ పురికొల్పగా అతడు తోక త్రొక్కిన పామువలె కోపించి బాణాన్ని
 సంధించాడు. ఇంద్రుడు తన కపట రూపాన్ని, అశ్వాన్ని విడిచి మళ్ళీ అంతర్ధానమయ్యాడు.

4-523-వ.

అట్లు చనినం బశువుం గొని మరలి యవ్వీరోత్తముండు పితృ యజ్ఞ శాలకుం జనుదెంచె; నంత.

టీకా:

అట్లు = అలా; చనిన్ = పోగా; పశువున్ = యజ్ఞపశువుని (గుఱ్ఱమును); కొని = తీసుకొని; మరలి =
 వెనుతిరిగి; ఆ = ఆ; వీర = వీరులలో; ఉత్తముండు = ఉత్తముడు; పితృ = తండ్రి యొక్క; యజ్ఞ = యాగ;
 శాల = శాల; కున్ = కి; చనుదెంచెన్ = వచ్చెను; అంత = అప్పుడు;

భావము:

ఇంద్రుడు ఆ విధంగా వెళ్ళిపోగా ఉత్తమవీరుడైన పృథుతనయుడు బలిపశువుని తీసికొని తండ్రి యజ్ఞశాలకు వచ్చాడు.

4-524-సీ.

హరిహాయుం డధ్వర హయ హరణార్థమై-

మించి కైకొని విసర్జించి నట్టి

భూరి యమంగళ భూత మాయారూప-

ములను ధరించిరి మూఢజనులు;

పాషండ చిహ్నముల్ ప్రకటించు వారలు-

జగతిపై నగ్నవేషములు గలుగు

జైనులు భూరి కాషాయ వస్త్రంబులు-

ధరియించు బౌద్ధులుఁ దగ జటాస్థి

4-524.1-తే.

భ్రష్మధారులు నయిన కాషాలికాదు

లనఁగ వెలసిరి లోకంబులందుఁ జాలఁ

దలఁప ధర్మోపమం బనఁదగు నధర్మ

మందు నభిరతి వొడమిన యజ్ఞజనులు.

టీకా:

హరిహాయుడు = ఇంద్రుడు (హరిహాయుడు - హరి (ఐరావతము అనేడి ఏనుగు) వాహనముగ కలవాడు, ఇంద్రుడు); అధ్వర = యాగ; హయ = అశ్వమును; హరణ = తీసుకుపోవుట; అర్థము = కోసము; ఐ = అయ్యి; మించి = అతిశయించి; కైకొని = చేపట్టి; విసర్జించినట్టి = వదలివేసినట్టి; భూరి = అతిమిక్కిలి; అమంగళభూత = అశుభమైన; మాయా = మాయా; రూపములనున్ = స్వరూపములను; ధరించిరి = తాల్చిరి; మూఢ = మూర్ఖులు; జనులు = జనములు; పాషండ =

వేదధర్మస్వందించనివారి; చిహ్నముల్ = గుర్తులుగ; పఱగుటన్ = ప్రసిద్ధమగుటచే; వారలు = వారు;
 జగతి = లోకము; పైన్ = మీద; నగ్న = దిగంబర; వేషములున్ = వేషములు యందు; కలుగు =
 ఉండెడి; జైనులు = జైనులు; భూరి = బహుపెద్ద; కాషాయ = కాషాయపురంగు; వస్త్రంబులున్ =
 వస్త్రములను; ధరియించు = ధరించెడి; బౌద్ధులున్ = బౌద్ధులు; తగ = తెగ; జటా = జటలు; అస్థి =
 ఎముకలు.

భస్మ = వీభూది; ధారులు = ధరించెడివారు; అయిన = అయిన; కాపాలిక = కాపాలికులు; ఆదులు =
 మొదలగువారు; అనగన్ = అని; వెలసిరి = ప్రసిద్ధులైరి; లోకంబునన్ = లోకముల; అందున్ = లో;
 చాలన్ = ఎక్కువగా; తలపన్ = తరచిచూసిన; ధర్మ = వేదధర్మమునకు; ఉపమంబున్ =
 పోల్చదగ్గది; అనన్ = అనుటకు; తగు = తగిన; అధర్మము = అధర్మము; అందున్ = ఎడల; అభిరతి =
 అభిరుచి; ఒడమిన్ = కలిగిన; అయజ్ఞ = తెలిసికొనలేని; జనులు = వారు.

భావము:

ఇంద్రుడు యజ్ఞాశ్వాన్ని దొంగిలించటం కోసం ధరించి విడిచిన అమంగళకరాలైన
 మాయారూపాలను మూర్ఖులైన మానవులు గ్రహించారు. ఆ రూపాలు పాపం చిహ్నాలు.
 దిసమొలలతో తిరిగే జైనులు, కావిగుడ్డలు కట్టి బౌద్ధులు, జడలు ఎముకలు భస్మం ధరించే
 కాపాలికులు మొదలైనవారు పాపండులు. ఈ విధంగా లోకంలో అధర్మమందు ఆసక్తి కలిగిన
 మూర్ఖులు...

4-525-వ.

తదీయ చిహ్నంబులు పారంపర్యంబుగా ధరియింపం దొడంగిరి; తద్వృత్తాంతంబు భగవంతుం
 డయిన పృథుచక్రవర్తి యెఱింగి కుపితుండై యుద్యతకార్ముకుం డగుచు నింద్రుని మీఁద బాణంబుఁ
 నేయ నుద్యమించిన ఋత్విక్కులు శక్రవధోద్యుక్తుండు నసహ్య రంహుండు నయిన పృథు
 చక్రవర్తిం గనుంగొని యిట్లనిరి.

టీకా:

తదీయ = ఆయా; చిహ్నంబులున్ = గుర్తులను; పారంపర్యంబుగాన్ = సంప్రదాయముగా;
 ధరియింపన్ = ధరించుట; తొడంగిరి = మొదలిడిరి; తత్ = ఆ; వృత్తాంతంబున్ = వృత్తాంతమును;

భగవంతుండు = మహిమాన్వితుడు; అయిన = అయిన; పృథుచక్రవర్తి = పృథుచక్రవర్తి; ఎఱింగి = తెలిసి; కుపితుండు = కోపము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉద్యత్ = ఎత్తిపట్టిన; కార్ముకుండు = విల్లు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; ఇంద్రునిన్ = ఇంద్రుని; మీదన్ = పైన; బాణంబున్ = బాణములను; ఏయన్ = వేయుటకు; ఉద్యమించినన్ = సిద్ధపడగా; ఋత్విక్కులు = యజ్ఞము చేసెడివారు; శక్ర = ఇంద్రుని; వధ = వధించుటకు; ఉద్యుక్తుండున్ = సిద్ధపడినవాడు; అసహ్య = సహింపరాని; రంహుండున్ = వడి కలవాడు; అయిన = అయినట్టి; పృథుచక్రవర్తి = పృథుచక్రవర్తి; కనుంగొని = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

ఆ పాషండ చిహ్నాలను పరంపరగా ధరించడం మొదలు పెట్టారు. ఇంద్రుడు హయాన్ని అపహరించిన సంగతి పృథుచక్రవర్తి తెలుసుకొని కోపంతో విల్లెక్కు పెట్టి అపరాధి అయిన అమరేంద్రుని మీద బాణాన్ని ప్రయోగించడానికి సిద్ధపడ్డాడు. అప్పుడు ఋత్విక్కులు ఇంద్ర సంహారానికి పూనుకున్న పృథుచక్రవర్తిని చూచి ఇలా అన్నారు.

4-526-క.

"జననాయక! యజ్ఞములం

దనుపమ విధిచోదితంబు లనదగు పశు బం

ధనహింసల కా కిత్తుల

ఘనదీక్షితునకు వధింపఁ గాదండ్రు బుధుల్.

టీకా:

జననాయక = రాజా; యజ్ఞముల్ = యాగముల; అందున్ = లో; అనుపమ = సాటిలేని; విధి = విధానములచే; చోదితంబులు = నడపబడునవి; అనన్ = అనుటకు; తగు = తగిన; పశు = యజ్ఞపశువును; బంధన = బంధించుట; హింసలు = సంహారములు; కాక = కాకుండ, తప్పించి; ఇతరులన్ = ఇతరులను; ఘన = గొప్ప; దీక్షితున్ = దీక్షలో యున్నవాని; కున్ = కి; వధింపన్ = సంహరించుట; కాదు = సరికాదు; అండ్రు = అంటారు; బుధుల్ = జ్ఞానులు.

భావము:

“మహారాజా! యజ్ఞాలలో యజ్ఞదీక్షితుడైనవాడు యజ్ఞపశువును తప్ప మరి ఎవ్వరినీ వధింపరాదని విద్వాంసులు అంటారు.

4-527-వ.

కావున నీ విపు డింద్రవధోద్యోగం బుపసంహరింపుము; భవదీయ ధర్మవిరోధి యైన యట్టి యింద్రుని.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; నీవున్ = నీవు; ఇంద్ర = ఇంద్రుని; వధ = వధించెడి; ఉద్యోగంబున్ = ప్రయత్నమును; ఉపసంహరింపుము = విడుపుము; భవదీయ = నీ యొక్క; ధర్మ = ధర్మబద్ధమైన; విరోధిన్ = శత్రువు; ఐనయట్టి = అయినట్టి; ఇంద్రునిన్ = ఇంద్రుని.

భావము:

కాబట్టి నీవు ఇంద్రుణ్ణి సంహరించే ప్రయత్నాన్ని విరమించు. నీకు ధర్మవిరోధి అయిన ఇంద్రుణ్ణి....

4-528-క.

జనపాల! వీర్యవంతము

లనఁదగు మంత్రములచేత నాహ్వానము చే

సినతఁ డిచటికి వచ్చును

జనుదెంచిన యమరవిభుని ప్రభసత దగన్.

టీకా:

జనపాల = రాజా {జనపాలుడు - జనులను పరిపాలించెడివాడు, రాజు}; వీర్యవంతములు = శక్తిమంతములు; అనన్ = అనుటకు; తగు = తగిన; మంత్రములన్ = మంత్రముల; చేతన్ = చేత; ఆహ్వానము = పిలుచుట; చేసినన్ = చేసినచో; అతడున్ = అతడు; ఇచటి = ఇక్కడ; కిన్ = కి;

వచ్చును = వచ్చును; చనుదెంచిన = వచ్చిన; అమరవిభునిన్ = ఇంద్రుని; సరభసతన్ = తొందరగా;
తగన్ = తగినట్లు.

భావము:

రాజా! శక్తివంతాలైన మంత్రాలచేత ఆహ్వానిస్తే అత డిక్కడికి వస్తాడు. అలా వచ్చిన ఇంద్రుని
వెంటనే...

4-529-క.

ధృతి చెదరఁ బట్టి శిఖి కా

హుతిగా వేల్చెదము; దాన నుర్వీవర! నీ

వితత మహా హత వీర్యో

న్నతుడై చెడిపోవు నమరనాథుం డంతన్."

టీకా:

ధృతి = ధైర్యము; చెదరన్ = చెదిరిపోవునట్లుగా; పట్టి = పట్టుకొని; శిఖి = అగ్ని; కిన్ = కి; ఆహుతి =
ఆహుతి, కాలిపోవునట్లు; కాన్ = అగునట్లు; వేల్చెదము = హోమము చేసెదము, కాల్చెదము; దానన్
= దానివలన; ఉర్వీవర = రాజా {ఉర్వీవరుడు - ఉర్వి (భూమి)కి వరుడు, రాజు}; నీ = నీ యొక్క;
వితత = విస్తారమైన; మహాన్ = తేజస్సుచే; హత = కొట్టబడిన; వీర్య = శౌర్యము యొక్క; ఉన్నతుడు =
అతిశయము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; చెడిపోవున్ = చెడిపోవును; అమరనాథుడున్ = ఇంద్రుడు;
అంతన్ = అప్పుడు.

భావము:

అతని ధైర్యం చెదిరిపోగా పట్టుకొని అగ్నికి ఆహుతి చేస్తాము. రాజా! దానితో అతడు తన బలాన్ని
కోల్పోయి పతనమౌతాడు."

4-530-వ.

అని పృథుని వారించి ఋత్విగ్జనంబులు గుపితస్వాంతులై హస్తంబుల స్రుక్కువంబులు ధరియించి
 వేల్పు సమయంబునం జతుర్ముఖుండు చనుదెంచి ఋత్విజలం గనుంగొని యిట్లనియె
 "యజ్ఞంబు లందు యజింపంబడు దేవత లెవ్వని యంశంబు; లెవ్వండు యజ్ఞ నామకంబగు
 భగవదంశంబగు, నట్టి యింద్రుండు మీచేత వధార్తుండు గాఁ డితండు భగవదంశ సంభవుం
 డగుట నీ యజ్ఞకర్మవిధ్వంసనేచ్ఛుం డయి కావించు ధర్మవ్యతికరంబులు చూచుచుండవలయుం
 గాని ప్రతీకారంబులు గర్తవ్యంబులు గా; వీ పృథుకీర్తి యగు నీ పృథునకు నేకోనశతంబగు
 నధ్వరప్రయోగ ఫలంబు సిద్ధించుం గాక" యని పృథు చక్రవర్తి కిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పృథునిన్ = పృథుచక్రవర్తిని; వారించి = ఆపి; ఋత్విక్ = యజ్ఞముచేయువారైన;
 జనంబులు = వారు; కుపిత = కోపించిన; స్వాంతులు = మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి;
 హస్తంబులన్ = చేతులందు; స్రుక్ = హోమమునకు నేతిని తీసెడి తెడ్డు; స్రువంబులున్ =
 హోమమున నేతిని వేల్చెడి తెడ్డు; ధరియించి = దాల్చి; వేల్పు = వేల్చెడి; సమయంబునన్ =
 సమయములో; చతుర్ముఖుండు = బ్రహ్మదేవుడు {చతుర్ముఖుడు - నాలుగు ముఖములు కలవాడు,
 బ్రహ్మదేవుడు}; చనుదెంచి = వచ్చి; ఋత్విజలన్ = యజ్ఞము చేయువారిని; కనుంగొని = చూసి;
 ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; యజ్ఞముల్ = యాగముల; అందున్ = లో;
 యజింపంబడు = యాగము చేయబడు; దేవతలు = దేవతలు; ఎవ్వని = ఎవని; అంశంబుల్ =
 అంశాలు కలవారు; ఎవ్వండు = ఎవడు; యజ్ఞ = యజ్ఞము అనెడి; నామకంబున్ = పేరు కలిగినది;
 అగు = అయిన; భగవత్ = భగవంతుని; అంశంబున్ = అంశము; అగును = అగును; అట్టి =
 అటువంటి; ఇంద్రుండు = ఇంద్రుడు; మీ = మీ; చేతన్ = చేత; వధ = వధింపబడుటకు; అర్హుండు =
 తగినవాడు; కాడు = కాడు; ఇతండున్ = ఇతడు; భగవత్ = భగవంతుని; అంశ = అంశచే;
 సంభవుండు = పుట్టునవాడు; అగుటన్ = అగుటచేత; ఈ = ఈ; యజ్ఞ = యజ్ఞము యొక్క; కర్మ =
 కర్మలను; విధ్వంసన = నాశనము చేసెడి; ఇచ్ఛుండు = కోరువాడు; అయి = అయ్యి; కావించు =
 చేసెడి; ధర్మ = వేదధర్మమునకు; వ్యతికరంబులు = వ్యతిరేకమైనవి; చూచుచున్ = చూస్తూ;
 ఉండవలయున్ = ఉండవలెను; కాని = అంతేకాని; ప్రతీకారంబులు = ప్రతీకారములు చేయుట;
 కర్తవ్యంబులు = తగిన పనులు; కావు = కావు; ఈ = ఈ; పృథు = మిక్కిలి; కీర్తి = కీర్తి కలవాడు; అగు =
 అయిన; ఈ = ఈ; పృథున్ = పృథువున; కున్ = కు; ఏకోనశతంబున్ = ఒకటితక్కువనూరు (99);

అగు = అయిన; అధ్వర = యాగములను; ప్రయోగ = చేసిన; ఫలంబున్ = ఫలితము; సిద్ధించుంగాక
= పొందునుగాక; అని = అని; పృథుచక్రవర్తి = పృథుచక్రవర్తి; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈవిధముగ; అనియె =
పలికెను.

భావము:

అని ఋత్విక్కులు పృథువును ఆపి, కోపంతో చేతులలో స్రుక్కులు, స్రువాలు ధరించి వేల్చడానికి
పూనుకున్నారు. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుడు అక్కడికి వచ్చి ఋత్విక్కులను చూచి ఇలా అన్నాడు
“యజ్ఞాలలో పూజింపబడే దేవతలు ఇంద్రుని అంశాలు. ఈ ఇంద్రుడు యజ్ఞుడు అనే పేరు కలిగిన
భగవంతుని అంశం కాబట్టి ఇతడు చంపదగినవాడు కాదు. భగవంతుని అంశం వల్ల పుట్టటం
వలన యజ్ఞాన్ని పాడు చేయాలనే కోరికతో ఇతడు చేసిన ధర్మవ్యతికరాన్ని ఉపేక్షించి చూస్తూ
ఉండవలసిందే కాని ప్రతీకారం చేయరాదు. ఈ పృథుచక్రవర్తికి తొంభై తొమ్మిది యజ్ఞాలు చేసిన
ఫలం సిద్ధిస్తుంది” అని చెప్పి బ్రహ్మదేవుడు పృథువుతో ఇలా అన్నాడు.

4-531-సీ.

“మనుజేంద్ర! మోక్షధర్మము నెఱింగిన నీకు-

సవనముల్ చేయుట చాలు మఱియు

నే విధంబున నైన దేవేంద్రు మనమునఁ-

గైకొని రోషంబు గదురకుండ

వర్తింప వలయును; వాసవుండును నీవుఁ-

బూని సుశ్లోకులు గాన మీకు

మంగళం బగుఁ గాక; మానవనాథ! నీ-

చిత్తంబులోపలఁ జితఁ దొఱఁగి

4-531.1-తే.

మించి మద్వాక్యముల నాదరించి వినుము

దైవ హతమగు యజ్ఞంబుఁ దగిలి చేయు

కొరికు భవదీయ చిత్తంబు గుంది రోష

కలుషితంబైన నజ్జాన కలిత మగును.

టీకా:

మనుజేంద్ర = రాజా {మనుజేంద్రుడు - మనుజులకి ఇంద్రుడు వంటివాడు, రాజు}; మోక్ష = మోక్షము
యొక్క; ధర్మమున్ = ధర్మమును; ఎఱింగిన = తెలిసిన; నీకున్ = నీకు; సవనముల్ = యజ్ఞములు;
చేయుట = చేయుట; చాలు = ఇంకచాలు; మఱియున్ = ఇంకను; ఏవిధంబునన్ = ఏవిధముగాను;
ఐనన్ = అయినప్పటికిని; దేవేంద్రున్ = ఇంద్రునియెడల; మనమునన్ = మనసులో; కైకొని = చేపట్టి;
రోషంబున్ = రోషమును; కదురకుండగన్ = స్థిరపడకుండగా; వర్తింపవలయును = నడవవలెను;
వాసవుండును = ఇంద్రుడును; నీవున్ = నీవు; పూని = ధరించిన; సుశ్లోకులు = విష్ణుమూర్తులే; కాన
= కావున; మీకున్ = మీకు; మంగళంబున్ = శుభములు; అగుగాక = అగునుగాక; మానవనాథ =
రాజా; నీ = నీ యొక్క; చిత్తంబు = మనసు; లోపలన్ = లోపల; చింతన్ = వ్యాకులమును; తొఱగి =
తొలగించుకొని.

మించి = మిక్కిలిగ; మత్ = నా యొక్క; వాక్యంబులన్ = మాటలను; ఆదరించి = కూర్మితో; వినుము
= వినుము; దైవ = దేవునిచేత; హతము = దెబ్బతిన్నది; అగు = అయిన; యజ్ఞంబున్ = యజ్ఞమును;
తగిలి = కోరి; చేయు = చేయుట; కొరికున్ = కోసము; భవదీయ = నీ యొక్క; చిత్తంబున్ =
మనసున; కుంది = దుఃఖపడి; రోష = రోషముచేత; కలుషితంబున్ = కలుషితము; ఐనన్ =
అయినచో; అజ్ఞాన = అజ్ఞానముతో; కలితము = కూడినది; అగును = అగును.

భావము:

"రాజా! నీకు మోక్షధర్మం తెలుసుకదా! ఇక ఇంతటితో యజ్ఞాలు చేయడం విరమించు. ఇంతవరకు
చేసిన యజ్ఞాలు చాలు. మోక్షధర్మం తెలిసినవాడవు కనుక శతయజ్ఞాలు చేయటం వలన కలిగే
ఫలం నీవు కోరరానిది. ఏ విధంగానైనా సరే.. ఇంద్రుడు నిన్ను ద్వేషించకుండా చూడు. నీవు
ఇంద్రునిపై కోపాన్ని విడిచిపెట్టు. ఇంద్రుడు, నీవు శ్రీహరి అంశంవల్ల పుట్టినవారు. కాబట్టి మీరు కలిసి
ఉండాలి కాని కలహింపకూడదు. మీకు శుభం కలుగుతుంది. రాజా! నీవు యజ్ఞం
భంగమయిందని చింతింపవద్దు. నా మాటలు జాగ్రత్తగా విను. దైవోపహతమైన యజ్ఞాన్ని

చేయటానికి నీవు పూనుకున్నావు. అది నెరవేరలేదు. అందుకని నీవు కోపంతో ఉడికిపోరాదు.
కోపం వల్ల అజ్ఞానం పెంపొందుతుంది.

4-532-వ.

భవదీయ యజ్ఞహననార్థం బశ్వహరణం ధైర్యం యింద్రుండు దేవతల లోనన్ దురాగ్రహం
డగుటం జేసి యతనిచేత నిర్మింపబడి చిత్తాకర్షకంబులైన యీ పాషాండ ధర్మంబుల చేత ధర్మ
వ్యతికరంబు గలుగుం గాన యీ యజ్ఞంబు చాలింపు," మని మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

భవదీయ = నీ యొక్క; యజ్ఞ = యజ్ఞమును; హనన = నాశనముచేయుట; అర్థంబు = కొరకు; అశ్వ
= గుఱ్ఱమును; హరణంబు = దొంగిలించినవాడు; ఐనన్ = అయినట్టి; ఇంద్రుండు = ఇంద్రుడు;
దేవతల = దేవతల; లోనన్ = లో; దురాగ్రహంబు = బాగ పట్టుదల కలవాడు; అగుటన్ = అగుట;
చేసి = వలన; అతని = అతని; చేతన్ = చే; నిర్మింపబడి = సృష్టింపబడి; చిత్త = మనసునకు;
ఆకర్షకంబులు = ఆకర్షించునవి; ఐన = అయిన; ఈ = ఈ; పాషాండ = వేద స్పందన లేని; ధర్మంబుల్
= ధర్మముల; చేతన్ = వలన; ధర్మ = ధర్మము; వ్యతికరంబున్ = చెదరుట; కలుగున్ = ఏర్పడును;
గాన = కావున; ఈ = ఈ; యజ్ఞంబున్ = యాగమును; చాలింపుము = ఆపివేయుము; అని = అని;
మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

నీ యజ్ఞాన్ని చెడగొట్టటం కోసం ఇంద్రుడు అశ్వాన్ని దొంగిలించాడు. ఇంద్రుడు దేవతలలో చాల
పట్టుదల కలవాడు. అతనివల్ల నిర్మింపబడిన పాషాండ ధర్మాలవల్ల ధర్మానికి హాని కలుగుతుంది.
కాబట్టి నీ యజ్ఞాన్ని చాలించు" అని మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

4-533-నీ.

"అది గాక వినుము; వేనాపచారంబునఁ-

బూని విలుప్తంబు లైన యట్టి

యలఘు నానా సమయానుధర్మంబులఁ-

బరిపాలనము చేయఁ బరఁగి వేను

దేహంబు వలనను దివిరి జనించి యు-

న్నాడవు; నారాయణాంశజుడవు;

గావున నీ నరకలితలోకంబునఁ-

బుట్టిన తెఱఁగు నీ బుద్ధి దలచి

4-533.1-తే.

యెవరిచే నేమిటికి సృజింప బడితి

వట్టి యా బ్రహ్మసంకల్ప మవనినాథ!

తప్పకుండంగఁ బాలింపు ధర్మగతినిఁ

జారుశుభమూర్తి! యో! పృథుచక్రవర్తి!"

టీకా:

అది = అదే; కాక = కాకుండగ; వినుము = వినుము; వేనా = వేనుని యొక్క; అపచారంబునన్ =

అపచారమును; పూని = ధరించి; విలుప్తంబులు = నశించిపోయినవి; ఐనయట్టి = అయినట్టి;

అలఘు = గొప్ప; నానా = వివిధ; సమయా = కాలముము; అను = అనుసరించెడి; ధర్మంబులన్ =

ధర్మములను; పరిపాలనము = రక్షించుట; చేయన్ = చేయుటకై; పరగి = ప్రసిద్ధముగను; వేను =

వేనుని యొక్క; దేహంబు = శరీరము; వలనను = నుండి; తివిరి = కోరి; జనించయున్నాడవు =

పుట్టినావు; నారాయణ = హరి యొక్క; అంశజుడవు = అంశతోపుట్టినవాడవు; కావునన్ =

అందుచేత; ఈ = ఈ; నర = మానవులతో; కలిత = నిండిన; లోకంబునన్ = లోకములో; పుట్టిన =

పుట్టినట్టి; తెఱఁగున్ = విధమును; నీ = నీ యొక్క; బుద్ధిన్ = మనసులో; తలచి = తరచిచూసి.

ఎవరి = ఎవరి; చేన్ = చేత; ఏమిటి = ఎందుల; కిన్ = కు; సృజింపబడితివి = సృష్టింపబడితివి;

అట్టి = అటువంటి; ఆ = ఆ; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; సంకల్పమున్ = ఉద్దేశ్యమును; అవనినాథ = రాజా;

తప్పకుండగ = తప్పిపోకుండగ; పాలింపు = అనుసరించుము; ధర్మ = ధర్మబద్ధమైన; గతినిన్ =

విధానముగ; చారు = చక్కటి; శుభమూర్తి = శుభకర స్వరూపముకలవాడ; ఓ = ఓ; పృథుచక్రవర్తి =

పృథుచక్రవర్తి.

భావము:

అంతేకాదు... నీ తండ్రి వేనుడు చేసిన అత్యాచారాల వల్ల నశించిన ధర్మాలను తిరిగి రక్షించడానికి విష్ణుదేవుని అంశం వల్ల వేనుని శరీరం నుండి నీవు జన్మించావు. ఈ విశ్వం ఎవరివల్ల పుట్టిందో ఆలోచించు. ఈ విశ్వంలో ఎవరు ఎందుకు నిన్ను సృష్టించారో విచారించు. నిన్ను సృజించిన ఆ పరబ్రహ్మ సంకల్పాన్ని నెరవేర్చు. భువనకల్యాణమూర్తి! ధర్మాన్ని రక్షించు."

4-534-వ.

అని మఱియు నిట్లనియె "నుపధర్మ మాతయుం బ్రచండ పాషండ మార్గంబు నైన యీ యింద్రకృతం బగు మాయను జయింపు" మని వనజసంభవుం డానతిచ్చినం బృథుచక్రవర్తియుంఁ దదాజ్ఞాపితుండై దేవేంద్రునితోడ బద్ధ సఖ్యుం డయ్యె; నంత నవభృథానంతరంబున.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; ఉపధర్మ = అప్రధానధర్మమును; మాతయున్ = పుట్టించినది; ప్రచండ = భయంకరమైన; పాషండ = వేద బాహ్యమైన; మార్గంబునున్ = విధానము; ఐన = అయినట్టి; ఈ = ఈ; ఇంద్ర = ఇంద్రునిచేత; కృతంబున్ = చేయబడినది; అగు = అయిన; మాయనున్ = మాయను; జయింపుము = నిరోధించుము; అని = అని; వనజసంభవుండు = బ్రహ్మదేవుడు; ఆనతిచ్చినన్ = ఆజ్ఞాపించగా; పృథుచక్రవర్తియున్ = పృథుచక్రవర్తి; తత్ = అతనిచే; ఆజ్ఞాపితుండు = ఆజ్ఞాపించినవాడు; ఐ = అయ్యె; దేవేంద్రుని = ఇంద్రుని; తోడన్ = తోటి; బద్ధ = గట్టి; సఖ్యుండు = స్నేహము కలవాడు; అయ్యెన్ = ఆయెను; అంతన్ = తరువాత; అవభృథ = అవభృథస్నానము (అవభృథము - యజ్ఞదీక్షాంతంబునచేసెడి స్నానము); అనంతరంబునన్ = తరువాత.

భావము:

అని చెప్పి మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు "అధర్మాన్ని పుట్టించేది, వేదబాహ్యమైన భయంకర మార్గం పట్టించేది అయిన ఈ ఇంద్రుని మాయను నిరోధించు" అని బ్రహ్మ ఆజ్ఞాపించగా పృథుచక్రవర్తి ఆ

ఆజ్ఞను తలదాల్చి ఇంద్రునితో స్నేహం చేసాడు. యజ్ఞం పరిసమాప్తమైనట్లుగా అవబృథ స్నానం చేసాడు.

4-535-చ.

సురుచిర లబ్ధ దక్షిణల **సౌం**పునఁ బొంపిరిపోయి భూసురుల్

వరుసను బెక్కు దీవన ల**వార**ణ నిచ్చిరి; సర్వదేవతల్

భరిత ముదంతరంగములఁ **బా**యనివేడ్క వరంబు లిచ్చి రా

నరవరుఁ డైన వైన్యనకు **నం**దిత కీర్తికిఁ బుణ్యమూర్తికిన్.

టీకా:

సు = మిక్కిలి; రుచిర = చక్కగా; లబ్ధ = లభించిన; దక్షిణల = దక్షిణల; సౌంపునన్ = సౌంపువలన;
పొంపిరిపోయి = ఉబ్బిపోయి; భూసురుల్ = బ్రాహ్మణులు; వరుసన్ = వరుసగా; పెక్కు = అనేకమైన;
దీవనలన్ = దీవెనలను; అవారణన్ = అడ్డు లేని విధమున; ఇచ్చిరి = చేసిరి; సర్వ = సమస్తమైన;
దేవతల్ = దేవతలు; భరిత = సంతృప్తి చెందిన; ముద = సంతోషించిన; అంతరంగములన్ =
మనసులతో; పాయని = విడువని; వేడ్కన్ = కుతూహలముతో; వరంబుల్ = వరములను; ఇచ్చిరి =
ఇచ్చిరి; ఆ = ఆ; నరవరుడు = రాజు; ఐన = అయిన; వైన్యన్ = పృథువున; కున్ = కు; నందిత =
పొగడబడిన; కీర్తి = కీర్తి కలవాని; కిన్ = కి; పుణ్య = పుణ్యవంతమైన; మూర్తి = స్వరూపము కలవాని;
కిన్ = కి.

భావము:

ఆ యజ్ఞంలో బ్రాహ్మణులు భూరి దక్షిణలు పొంది మిక్కిలి తృప్తి చెంది పెక్కు దీవెన లిచ్చారు. దేవత
లందరు ప్రీతి చెంది పుణ్యమూర్తియైన పృథువుకు అనేక వరాలను ప్రసాదించారు.

4-536-వ.

అంత నచ్చటి జనంబు లిట్లనిరి.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; అచ్చటి = అక్కడి; జనంబుల్ = వారు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

అప్పుడు అక్కడి ప్రజలు ఇలా అన్నారు.

4-537-తే.

"అనఘ! నీ చేత నాదృతు తైరి సర్వ
జనులు మఱి దానమానోపచారములను
పితృ సుదేవర్షి మానవ వితతి పూజ
నొంది సంచిత మోదంబు నొందె నయ్య!

టీకా:

అనఘ = పుణ్యుడా; నీ = నీ; చేతన్ = వలన; ఆదృతులు = ఆదరిపబడినవారు; ఐరి = అయిరి; సర్వ =
సమస్తమైన; జనులున్ = వారును; మఱి = మఱి; దాన = దానములు; మాన = గౌరవించుటలు;
ఉపచారములను = సేవించుటలతోను; పితృ = పితరులు; దేవ = దేవతలు; ఋషి = ఋషులు;
మానవ = మనుష్య; వితతి = సమూహములు; పూజన్ = పూజనములను; ఒంది = పొంది; సంచిత
= మిక్కిలి, పొగుపడ్డ; మోదంబున్ = సంతోషమును; ఒందెన్ = పొందెను; అయ్య = తండ్రి.

భావము:

"పుణ్యాత్మా! నీచేత సర్వజనులు సత్కరింపబడ్డారు. పితృదేవతలు, దేవతలు, ఋషులు, మానవులు
దానమానోపచారాల చేత పూజింపబడ్డారు. సంతోషించారు."

4-538-వ.

అని పలుకు సమయంబున యజ్ఞభోక్తయు యజ్ఞవిభుండును భగవంతుండును నైన సర్వేశ్వరుం
డింద్ర సమేతుండై యచ్చటికిం జనుదెంచి యా పృథున కిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలుకు = పలికెడి; సమయంబునన్ = సమయములో; యజ్ఞ = యజ్ఞమును; భోక్తయున్ = అనుభవించువాడును; యజ్ఞ = యజ్ఞమునకు; విభుండునున్ = ప్రభువు; భగవంతుడున్ = భగవంతుడును; ఐన = అయినట్టి; సర్వేశ్వరుండు = విష్ణుమూర్తి; ఇంద్ర = ఇంద్రునితో; సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; అచ్చటి = అక్కడి; కిన్ = కి; చనుదెంచి = వచ్చి; ఆ = ఆ; పృథున్ = పృథువున; కున్ = కు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని చెప్తుండగా యజ్ఞభోక్త, యజ్ఞేశ్వరుడు, భగవంతుడు అయిన శ్రీహరి ఇంద్రునితో కూడి అక్కడికి వచ్చి పృథుచక్రవర్తితో,,

4-539-క.

"జనవర! భవదీయంబై

జనుతమగు నశ్వమేధ శతమున కిపు డీ

యనిమిషపతి భంగము చే

ని కతన క్షమాపణంబు చేసిడిఁ గంటే.

టీకా:

జనవర = రాజా; భవదీయంబు = నీది; ఐ = అయ్యి; జన = జనులచే; నుతము = స్తుతింపబడెడివి; అగు = అయిన; అశ్వమేధ = అశ్వమేధయాగములు; శతమున్ = నూరింటి (100); కిన్ = కి; ఇప్పుడున్ = ఇప్పుడు; ఈ = ఈ; అనిమిషపతి = ఇంద్రుడు {అనిమిషపతి - అనిమిష (దేవతల)కి పతి, ఇంద్రుడు}; భంగము = భగ్నము; చేసిన = చేసిన; కతనన్ = కారణముచేత; క్షమాపణంబున్ = క్షమాపణ లడుగుట; చేసిడిన్ = చేయుచుండెను; కంటే = చూశావా.

భావము:

“రాజా! నీ శతాశ్వమేధ దీక్షను భంగం చేసినందుకు నీముందు క్షమాపణం చెప్పుకొనడానికి ఇంద్రుడు వచ్చాడు. చూశావా?”

4-540-వ.

కావున నితని క్షమింపుము; సత్పురుషు లగువారు దేహాభిమానులు గాకుండుటం జేసి భూతంబుల యెడ ద్రోహం బాచరింప; రట్లగుటం జేసి నీ వంటి మహాత్ములు దేవమాయా మోహితులై పరోపతాపంబులు చేసిరేని దీర్ఘతరంబైన వృద్ధజనసేవ వ్యర్థంబు గాదె; యదియునుం గాక, యీ శరీరం బవిద్యా కామకర్మంబుల చేత నారబ్ధం బని తెలిసిన పరమజ్ఞాని యీ దేహంబు నందు ననుషక్తుండు గాకుండుట సహజం బన, దేహోత్పాదితంబులైన గృహదారాదులయందు మమత్వంబు లేకుండుటం జెప్ప నేల? యిట్టి దేహంబు నందున్న యాత్మ యేకంబును, శుద్ధ స్వరూపంబును, స్వయంజ్యోతియు, నిర్గుణంబును, గుణాశ్రయంబును, వ్యాప్య వ్యాపకంబును, నసంవృతంబును, సాక్షిభూతంబును, నిరాత్మకంబును నగు; దీని దేహంబుకంటె వేఱుగా నెవ్వండు తెలియు వాఁడు మత్పరుడగుటం జేసి దేహధారియై యుండియుఁ దద్గుణంబులం బొరయక వర్తించు; మఱియు నెవ్వండేని స్వధర్మాచార పరుండును, నిష్కాముండును, శ్రద్ధాయుక్తుండునై నన్నెల్లప్పుడు భజించు నట్టివాని మనంబు క్రమంబునం బ్రసన్నంబగు; నట్లు ప్రసన్న మనస్కుండును, ద్రిగుణాతీతుండును, సమ్యగ్దర్శనుండును నైన యతండు మదీయ సమవస్థాన రూపశాంతి నొందు; నదియ కైవల్యపదంబనంబడు; కూటస్థం బైన యీ యాత్మ యుదాసీన భూతం బైనను దీని ద్రవ్యజ్ఞాన క్రియామనంబులకు నీశ్వరుంగా నెవ్వండు దెలియు, వాఁడు భవంబు నొందకుండు; నీ సంసారంబు ద్రవ్య క్రియా కారక చేతనాత్మకం బగుటంజేసి ప్రభిన్న దేహోపాధికంబు; కావునఁ బ్రాప్తంబు లైన యాపత్సంపదలయందు మత్పరులైన మహాత్ములు వికారంబు నొందరు; కావున నీవు సుఖదుఃఖంబుల యందు సమచిత్తుండవును, సమానోత్తమ మధ్యమాధముండవును, జితేంద్రియాశయుండవునునై వినిష్పాదితాఖి లామాత్యాది సంయుతుండవై, యఖిలలోక రక్షణంబు చేయు” మని వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; ఇతనిన్ = ఇతనిని; క్షమింపుము = క్షమించుము; సత్ = మంచివారైనట్టి;
పురుషులు = పురుషులు; అగు = అయిన; వారు = వారు; దేహాబిమానులు = స్వార్థము కలవారు;
కాకుండుటన్ = కాకపోవుట; చేసి = వలన; భూతంబుల = జీవుల; ఎడ = అందు; ద్రోహంబున్ =
ద్రోహమును; ఆచరింపరు = చేయరు; అట్లు = ఆ విధముగ; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; నీ = నీ;
వంటి = వంటి; మహాత్ములు = గొప్పవారు; దేవ = దేవుని; మాయా = మాయచేత; మోహితులు =
మోహములో పడినవారు; ఐ = అయ్యి; పర = ఇతరులకు; ఉపతాపంబులున్ = సంతాపములు;
చేసిరేని = కలుగచేసినచో; దీర్ఘతరంబు = మిక్కిలి దీర్ఘకాలము చేసినది {దీర్ఘము - దీర్ఘతరము -
దీర్ఘతమము}; ఐన = అయిన; వృద్ధ = పెద్ద; జన = వారి; సేవ = సేవించుటలు; వ్యర్థంబున్ = వ్యర్థము;
కాదే = కాదా; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; ఈ = ఈ; శరీరంబు = దేహము; అవిద్యా =
అవిద్యతో కూడిన {అవిద్య - విద్య (తత్త్వజ్ఞానమున)కు ఇతరమైనది}; కామ = కోరికలు; కర్మంబుల్ =
కర్మములు; చేతన్ = వలన; ఆరభబున్ = కలిగినది; అని = అని; తెలిసిన = తెలిసికొన్నట్టి; పరమ =
మహాగొప్ప; జ్ఞాని = జ్ఞాని; ఈ = ఈ; దేహంబున్ = శరీరము; అందున్ = ఎడల; అనుషక్తుండు =
అంటుకొనినవాడు, తగులము కలవాడు; కాకుండుట = కాకపోవుట; సహజంబున్ =
స్వభావసిద్ధమైనది; అనన్ = అనగా; దేహ = దేహమునందు; ఉత్పాదితంబులు = ఏర్పడినవి; ఐన =
అయిన; గృహ = ఇల్లు; దార = భార్య; ఆదులు = మొదలగువైరి; అందున్ = ఎడల; మమత్వంబులున్
= మమకారములు; లేకుండుటన్ = లేకపోవుటను; చెప్పన్ = చెప్పుట; ఏల = ఎందులకు; ఇట్టి =
ఇటువంటి; దేహంబున్ = శరీరము; అందున్ = లో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ఆత్మ = ఆత్మ; ఏకంబునున్ =
ఒకటి యున్నది; శుద్ధ = పరిశుద్ధమైన; స్వరూపంబునున్ = స్వరూపము; స్వయంజ్యోతియున్ =
స్వయంప్రకాశమైనది; నిర్గుణంబునున్ = త్రిగుణాతీతమైనది; గుణాశ్రయంబున్ = త్రిగుణములకు
ఆధారమై యుండెడిది; వ్యాప్య = వ్యాప్యమును {వ్యాప్యము - వ్యాపించుటకు అనువగు
అవకాశము}; వ్యాపకంబునున్ = వ్యాపకమును {వ్యాపకము - వ్యాపించెడిది}; అసంవృతంబును =
నిరావరణమును, మూయబడనిది; సాక్షీభూతంబును = సర్వమునకు సాక్షిమాత్రమై యుండెడిది;
నిరాత్మకంబును = దేహము లేనిది; అగు = అయిన; దీనిన్ = దీనిని; దేహంబున్ = శరీరము; కంటెన్
= కంటి; వేఱుగా = ఇతరమైనదిగ; ఎవ్వండు = ఎవడు; తెలియున్ = తెలిసికొన్నట్టి; వాడు = వాడు;
మత్ = నా యందు; పరుండున్ = లగ్నమైన మనసు కలవాడు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన;

దేహ = శరీరమును; ధారి = ధరించినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉండియున్ = ఉన్నప్పటికిని; తత్ = ఆ;
 గుణంబులన్ = త్రిగుణములను; పొరయకన్ = పొందక; వర్తించున్ = ప్రవర్తించును; మణియున్ =
 ఇంకను; ఎవ్వండు = ఎవడు; ఏని = అయితే; స్వ = తన; ధర్మ = ధర్మమును; ఆచార = ఆచరించుట
 యందు; పరుండునున్ = లగ్నమైనవాడు; నిష్కాముండును = కోరికలు లేనివాడు; శ్రద్ధా = శ్రద్ధతో;
 ఆయుక్తుండునున్ = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; నన్నున్ = నన్ను; ఎల్లప్పుడున్ = సతతము;
 భజియించునట్టి = సేవించెడి; వాని = వాని యొక్క; మనంబున్ = మనసు; క్రమంబునన్ =
 క్రమముగా; ప్రసన్నంబు = ప్రసన్నము; అగున్ = అగును; అట్లు = ఆ విధముగ; ప్రసన్న = ప్రసన్నమైన;
 మనస్సుండును = మనసు కలవాడును; త్రిగుణ = త్రిగుణములకు; అతీతుండును =
 అతీతమైనవాడు; సమ్యగ్దర్శనుండును = ఆత్మ దర్శనము పొందినవాడు; అయిన = ఐన; అతండున్
 = అతడు; మదీయ = నా యొక్క; సమ = పరిపూర్ణమైన; అవస్థాన = అస్థిత్యము; రూప =
 రూపమును; శాంతిన్ = శాంతిని; ఒండును = పొందును; అదియ = అదే; కైవల్యపదంబున్ =
 కైవల్యపదము కైవల్యపదము - కేవలము తానే యైన పరమ స్థితి; అనంబడు = అనబడును;
 కూటస్థంబున్ = కూటస్థము {కూటస్థము - దేహము అనెడి గూటిలో ఉండెడిది, ఆత్మ; ఐన =
 అయిన; ఈ = ఈ; ఆత్మ = ఆత్మ; ఉదాసీనభూతంబున్ = కల్పించుకొనక యుండినది; ఐనను =
 అయినప్పటికిని; దీని = దీనిని; ద్రవ్య = పదార్థములు, వస్తువు; జ్ఞాన = జ్ఞానము; క్రియ = క్రియలు;
 మనంబుల్ = మనసుల; కున్ = కు; ఈశ్వరుండు = ప్రభువు; కాన్ = అగునట్లు; ఎవ్వండున్ = ఎవడు;
 తెలియున్ = తెలియునో; వాడు = వాడు; భవంబున్ = జన్మమును; ఒందకుండున్ = పొందడు; ఈ =
 ఈ; సంసారంబు = ప్రపంచము; ద్రవ్య = వస్తువు; క్రియా = పని; కారక = పనిచేయువాడు; చేతనా =
 పనిచేయుమెలకువ; ఆత్మకంబున్ = కూడినది; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; ప్రభిన్న =
 వేరువేరైన; దేహ = దేహమనెడి; ఉపాదికంబున్ = ఆధారములు కలది; కావునన్ = కనుక;
 ప్రాప్తంబులు = లభించినట్టివి; ఐన = అయిన; ఆపత్ = ఆపదలు; సంపదల = సంపదలు; అందున్ =
 ఎడల; మత్ = నాయందు; పరులు = భక్తి కలవారు; ఐన = అయిన; మహాత్ములు = గొప్పవారు;
 వికారంబున్ = మార్పునకు లోనగుటను; ఒందరు = పొందరు; కావునన్ = అందుచేత; నీవున్ =
 నీవు; సుఖ = సుఖము; దుఃఖంబుల = దుఃఖములు; అందున్ = ఎడల; సమ = సమానమైన;
 చిత్తుండవును = భావము కలవాడవు; సమాన = సమానముగా చూడబడెడి; ఉత్తమ = ఉత్తములు;
 మధ్యమ = మధ్యములు; అధముండవు = అధములు కలవాడవు; జిత = జయించిన; ఇంద్రియ =
 ఇంద్రియముల; ఆశయుండవును = కోరికలు గలవాడవు; ఐ = అయ్యి; వినిష్పాదిత = విశిష్టముగా

సిద్ధపరుపబడిన; అఖిల = సమస్త; అమాత్య = మంత్రులు; ఆది = మొదలగువారితో;
 సంయుతుండవు = కలిసున్నవాడవు; ఐ = అయ్యి; అఖిల = సమస్తమైన; లోక = లోకములకు;
 రక్షణంబున్ = రక్షించుట; చేయుము = చేయుము; అని = అని; వెండియున్ = మరియును; ఇట్లు =
 ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అందువల్ల ఇతనిని క్షమించు. సత్పురుషులకు దేహాభిమానం ఉండదు. కాబట్టి వారు జీవులకు ద్రోహం చేయరు. అందువల్ల నీవంటి మహాత్ములు దేవమాయకు వశులై ఇతరులకు బాధ కలిగింపకూడదు. అంతేకాక 'ఈ శరీరం అవిద్యవల్ల పుట్టింది' అని తెలిసిన పరమజ్ఞాని దేహంపై ఆసక్తిని పెంచుకోడు. దేహంపై ఆసక్తి లేనివానికి ఇంటిమీద, భార్యాపుత్రులమీద మమకారం ఉండదని చెప్పనక్కరలేదు కదా! దేహంలోని ఆత్మ పరిశుద్ధమైనది. స్వయంగా ప్రకాశిస్తుంది. సాక్షీభూతమైనది. కాబట్టి ఆత్మను దేహంకంటే వేరు అయినదని తెలిసికొన్న వాడు నాయందు భక్తిని పెంచుకుంటాడు. అందువల్ల దేహధారి అయినప్పటికీ దేహ గుణాలను పొందడు. స్వధర్మాచారాలలో ఆసక్తి కలిగి నిష్కాముడై శ్రద్ధతో నన్ను సేవించేవాని మనస్సు క్రమంగా నిర్మలం అవుతుంది. ఆ విధంగా నిర్మల మనస్కుడు అయినవాడు మోక్షాన్ని పొందుతాడు. కూటస్థమైన ఆత్మ ఉదాసీన మైనప్పటికీ దానిని ద్రవ్యజ్ఞాన క్రియా మనస్సులకు ఈశ్వరునిగా తెలుసుకొనేవాడు సంసార బంధాలలో చిక్కుకొనడు. ఈ సంసారం ద్రవ్య క్రియాకారక చేతనాత్మకం కాబట్టి వేరువేరు దేహాలు ఉపాధులు కలిగి ఉంటుంది. అందువల్ల ఆపదలు, సంపదలు ప్రాప్తించినప్పుడు మహాత్ములైన నా భక్తులు వికారం పొందరు. కాబట్టి నీవు సుఖదుఃఖాలను సమంగా చూడు. ఉత్తమ, మధ్యమ, అధమ విషయాలలో సమానుడవై ప్రవర్తించి ఇంద్రియాలను జయించి మంత్రులు మొదలైనవారి సాయంతో సమస్త ప్రజలను సంరక్షించు" అని చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

4-541-సీ.

పార్థివోత్తములకుఁ బ్రజల రక్షించుట-

పరమ ధర్మం బగు నరవరేణ్య!

ధరణీశులకుఁ బ్రజాపరిపాలనంబునఁ-

బ్రూని లోకులు చేయు పుణ్యమందు

షష్ఠాంశ మర్థిని సంప్రాప్త మగు నట్లు-

ప్రజలఁ బ్రోవని రాజు ప్రజలచేత

నపహృత సత్పుణ్యుడై వారు గావించు-

ఘనపాప ఫలముఁ దా ననుభవించు

4-541.1-తే.

కాన నీవును విప్రవరానుమతము

సాంప్రదాయిక విధమునై జరగు ధర్మ

మహిమఁ జేపట్టి యర్థకాముల యందు

సమత నమ్మాటి యందు నాసక్తి లేక.

టీకా:

పార్థివోత్తముల్ = రాజుల (పార్థివోత్తముడు - పార్థివులు (పృథివి (మట్టి)నుండి పుట్టినవారి)లో ఉత్తముడు, రాజు); కున్ = కు; ప్రజలన్ = ప్రజలను; రక్షించుట = పాలించుట; పరమ = అత్యుత్తమమైన; ధర్మంబున్ = ధర్మము, విధి; అగున్ = అగును; నరవరేణ్య = రాజా; ధరణీశుల్ = రాజుల; కున్ = కు; ప్రజా = ప్రజలను; పరిపాలనంబునన్ = పరిపాలించుటలో; పూని = అవశ్యము; లోకులు = ప్రజలు; చేయు = చేసెడి; పుణ్యము = పుణ్యము; అందున్ = లో; షష్ఠాంశము = ఎనిమిదోవంతు (1/8); అర్థిన్ = కోరి; సంప్రాప్తము = లభించుట; అగున్ = అయ్యెడి; అట్లు = విధముగా; ప్రజలన్ = లోకులను; ప్రోవని = పాలించని; రాజు = రాజు; ప్రజల్ = లోకులను; చేతన్ = చేత; అపహృత = అపహరింపబడిన; సత్ = సత్కార్యముల; పుణ్యుడు = పుణ్యఫలముకలవాడు; ఐ = అయ్యి; వారు = ఆ ప్రజలు; కావించు = చేసెడి; ఘన = మిక్కిలి; పాప = పాపముల; ఫలమున్ = ఫలితమును; తాన్ = తను; అనుభవించు = అనుభవించును.

కాన = కావున; నీవును = నీవుకూడ; విప్ర = బ్రహ్మణ; వర = ఉత్తములచే; అనుమతము = అంగీకరింపబడినది; సాంప్రదాయిక = సంప్రదాయానుసారమైన; విధమున్ = విధముగా; ఐ = అయ్యి; జరుగు = వర్తింపుము; ధర్మ = ధర్మము యొక్క; మహిమన్ = మహిమను; చేపట్టి = కైకొని; అర్థ = సంపదలు; కామముల = కామితంబులు; అందున్ = ఎడల; సమతన్ = సమత్వముతో; మూటి = ధర్మార్థకామములనెడి మూడింటి (3); అందున్ = లోను; ఆసక్తి = తగులము; లేక = లేకుండగా.

భావము:

"ఓ రాజేంద్రా! ప్రజలను రక్షించటం రాజుల పరమ ధర్మం. ప్రజలు చేసే పుణ్యంలో రాజులకు ఆరవ పాలు లభిస్తుంది. ప్రజలను రక్షింపని రాజుల పుణ్యాలను ప్రజలు హరిస్తారు. ఆ ప్రజల పాపాన్ని రాజు అనుభవిస్తాడు. కాబట్టి నీవు బ్రాహ్మణులు సమ్మతించిన ధర్మాన్ని ప్రధానంగా చేసుకో. అర్థ కామాలను ఆనుషంగికంగా భావించు. ధర్మార్థ కామాలు మూడింటిలోను ఆసక్తిని వీడు.

4-542-వ.

ఇవ్విధంబున.

టీకా:

ఇవ్విధంబునన్ = ఈ విధముగ.

భావము:

ఈ విధంగా...

4-543-క.

జనులకు ననురక్తుడవై

జననాయక! నీవు ధరణి సమచిత్తుడవై

యనయముఁ బరిపాలించిన

సనకాదులఁ గాంతు వాత్మ సదనము నందున్.

4-543/1-వ.

అని వెండియు ని ట్లని యాన తిచ్చె.

తంజనగరము - తేవప్పెరుమాల్లయ్య వారి ప్రతి

టీకా:

జనుల్ = లోకులకు; అనురక్తుండవు = కూర్మి కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; జననాయక = రాజా; నీవు = నీవు; ధరణిన్ = రాజ్యమును; సమ = సమత్వ; చిత్తుండవు = భావము కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; అనయమున్ = సతతము, ఎల్లప్పుడు; పరిపాలించినన్ = పరిపాలించినచో; సనక = సనకుడు {సనకాది - 1సనక 2సనందన 3సనత్కుమార 4సనత్కుజాతులు}; ఆదులన్ = మొదలగువారిని; కాంతువు = చూసెదవు; ఆత్మ = స్వంత; సదనమున్ = నివాసము; అందున్ = లో.

భావము:

నీవు ప్రజల అనురాగాన్ని పొంది సమచిత్తంతో పరిపాలించు. రాజా! అలా చేస్తే నీవు నీ ఇంటిలోనే సనకాది మునీంద్రులను సందర్శిస్తావు.

4-544-సీ.

భూవర! యోగ తపో మఖంబుల చేతఁ-

గైకొని సులభుండఁ గాని యేను

సమచిత్తులైన సజ్జనుల చిత్తంబుల-

వర్తించుచుండెడివాఁడ నగుటఁ

జేసి తావక శమ శీల విమత్సర-

కీర్తనముల వశీకృతుఁడ నైతి;

నే నీకు నొక వరం బిచ్చెద వేడుము"-

నావుడు విని మేది నీవరుండు

4-544.1-తే.

లోకగురుఁ డైన యప్పుండరీక నయనుఁ

డానతిచ్చిన మృదులలితామృతోప

మానవాక్యము లాత్మీయ మస్తకమునఁ
దాల్చి సమ్మోదితాత్ముడై ధరణి విభుఁడు.

టీకా:

భూవర = రాజా; యోగ = యోగము; తపస్ = తపస్సు; మఖంబులున్ = యోగముల; చేతన్ =
వలన; కైకొని = పూని; సులభుండన్ = సులువుగాలభించువాడను; కాని = కానట్టి; ఏను = నేను;
సమ = సమత్వ; చిత్తులు = భావముకలవారు; ఐన = అయిన; సత్ = మంచి; జనుల = వారి;
చిత్తంబులన్ = మనసులలో; వర్తించుచుండెడి = తిరిగెడి; వాడను = వాడిని; అగుటన్ = అగుట; చేసి
= వలన; తావక = నీ యొక్క; శమ = ఓర్పు; శీల = మంచినడవడిక; విమత్సర =
మాత్సర్యములేకపోవుట; కీర్తనములన్ = సంకీర్తనములచే; వశీకృతుండను = (నీకు) వశుడను; ఐతిన్
= అయితిని; నేన్ = నేను; నీవు = నీవు; కున్ = కు; వరంబున్ = వరములను; ఇచ్చెదన్ =
అనుగ్రహించెదను; వేడుము = కోరుకొనుము; నావుడు = అనగా; విని = విని; మేదినీవరుండు =
రాజు {మేదినీవరుడు - మేదిని (భూమి)కి వరుడు (పతి), రాజు}.

లోక = లోకములకు; గురుడు = పెద్దవాడు; ఐన = అయిన; ఆ = ఆ; పుండరీకనయనుడు =
విష్ణుమూర్తి; ఆనతిచ్చిన = చెప్పిన; వృదు = మెత్తని; లలిత = సుకుమారమైన; అమృత =
అమృతముతో; ఉపమాన = సమానమైన; వాక్యముల్ = మాటలను; ఆత్మీయ = తన యొక్క;
మస్తకమునన్ = శిరమున; తాల్చి = ధరించి; సమ = మిక్కిలి; మోదిత = సంతోషించిన; ఆత్ముడు =
మనసుకలవాడు; ఐ = అయ్యి; ధరణివిభుడు = రాజు {ధరణివిభుడు - ధరణి (భూమి)కి విభుడు,
రాజు}.

భావము:

రాజేంద్రా! తపోయోగ జ్ఞానాల చేత నేను సులభంగా లభించను. కాని సమచిత్తులైన
సత్పురుషులకు సులభంగా లభిస్తాను. కాబట్టి నీ శమశీలాలకు, అసూయారాహిత్యానికి, నీ
స్తుతులకు వశుడనయ్యాను. నీకొక వరం ప్రసాదిస్తాను. కోరుకో" అని అన్నాడు. పృథుచక్రవర్తి
భగవంతుడైన కమలాక్షుడు అందంగా సున్నితంగా పలికిన అమృతం వంటి తీయని పలుకులను
తలపై ధరించి మనస్సులో మహానందం పొందాడు...

4-545-క.

తన పాదములకు భక్తిన్

వినతుండై యాత్మకర్మ వితతికి లజ్జం

దనరుచు నున్న సురేంద్రునిఁ

గనుఁగొని సత్యమ మొదవఁ గౌఁగిటఁ జేర్చెన్.

టీకా:

తన = అతని; పాదముల్ = పాదముల; కున్ = కు; భక్తిన్ = భక్తితో; వినతుండు =

నమస్కరించినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఆత్మ = తను చేసిన; కర్మ = పనుల; వితతి = సమూహమున; కిన్

= కి; లజ్జన్ = సిగ్గు; తనరుచున్ = విజృంభిస్తుండగా; ఉన్న = ఉన్నట్టి; సురేంద్రునిన్ = ఇంద్రుని;

కనుంగొని = చూసి; సత్ = మంచి; ప్రేమము = కూర్మి; ఒదవన్ = పుట్టగా; కౌగిటన్ = కౌగలించుతలతో;

చేర్చెన్ = చేరదీసెను.

భావము:

తన పాదాలకు భక్తితో నమస్కరించి తాను చేసిన నీచపు పనులకు సిగ్గుపడుతున్న సురేంద్రుణ్ణి పృథువు ప్రేమతో కౌగలించుకొన్నాడు.

4-546-వ.

ఇట్లు గౌఁగిటం జేర్చి గతద్వేషుండై యున్న యనంతరంబ.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; కౌగిటంజేర్చి = కౌగలించుకొని; గత = పోయిన; ద్వేషుండు = ద్వేషము

కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్న; అనంతరంబ = తరువాత.

భావము:

ఈ విధంగా కౌగలించి ద్వేషం మాని ఉన్న తరువాత...

4-547-మ.

భగవంతుండును విశ్వరూపకుండునై భాసిల్లు నవిష్ణుఁ డా
జగతీనాథకృతార్చనా నతులచే సంప్రీత చేతస్కుండున్
నిగృహీతాంఘ్రి సరోరుహద్వయుండునై నిల్చెం బ్రయాణాభిము
ఖ్యగరిష్ఠాత్మకుఁ డయ్య నా పృథునిపైఁ గారుణ్య మేపారగన్.

టీకా:

భగవంతుండును = గొప్ప మహాత్మ్యము కలవాడు, పూజ్యుడు; విశ్వరూపకుండున్ = విశ్వమే స్వరూప మైనవాడు; ఐ = అయ్య; భాసిల్లున్ = విలసిల్లెడి; ఆ = ఆ; విష్ణుడు = విష్ణుమూర్తి; ఆ = ఆ; జగతీనాథ = పృథుచక్రవర్తిచే; కృత = చేయబడిన; అర్చన = పూజలు; నతులు = స్తోత్రములు; చేన్ = వలన; సంప్రీత = మిక్కిలి ప్రీతి చెందిన; చేతస్కుండును = మనసు కలవాడు; నిగృహీత = చక్కగా గ్రహించ బడిన; అంఘ్రి = పాదములు అనేడి; సరోరుహ = పద్మముల; ద్వయుండున్ = జంట కలవాడు; ఐ = అయ్య; నిల్చెన్ = నిలబడెను; ప్రయాణ = బయలుదేరుటకు; అభిముఖ్య = సిద్ధపడెడి; గరిష్ఠ = అధికమైన, గట్టిదైన; ఆత్మకుండు = భావన కలవాడు; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; ఆ = ఆ; పృథుని = పృథుచక్రవర్తి; పైన = మీద; కారుణ్యము = కృప; ఏపారగన్ = పొంగుతుండగ.

భావము:

భగవంతుడైన విష్ణుదేవుడు పృథుచక్రవర్తి చేసిన పూజా నమస్కారాలను గ్రహించి సంతుష్టి చెందాడు. పృథువు యొక్క భక్తిబంధాలు తన పాదాలను చుట్టుకొని కదలనీయకుండా పట్టుకొనటం వల్ల కనికరంతో ఆగిపోయాడు.

4-548-వ.

ఇట్లు దనమీఁది యనుగ్రహంబునం జేసి విలంబితుం డగుటయు నయ్యాదిరాజన్యం దైన పృథుచక్రవర్తి యమ్ముకుంద సందర్శనానంద బాష్పజలబిందు సందోహ కందళిత నయనారవిందుండై యవ్వభుమూర్తిం గనుంగొని కనుంగొన లేక గద్గదకంఠుండై పలుకలేక యుండియు నెట్టకేలకుఁ దన హృదయంబున నద్దేవుని నుపగూహనంబు గావించి తన్నూర్తి

ధరియించి కన్నులం దొరఁగు నానంద బాష్పంబులు దుడిచికొని విలోకనంబు చేయుచు,
నత్యుత్తదృగ్గోచరుండును, గరుడ స్కంధ విన్యస్త హస్తండును, వసుధాతలస్థిత పాదకమలుండును
నై యొప్పు నద్దివ్యపురుషున కిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; తన = తన; మీది = పైన గల; అనుగ్రహంబునన్ = అనుగ్రహము; చేసి =
వలన; విలంబితుడు = ఆలస్యము చేయుచున్నవాడు; అగుటయున్ = అయ్యెను; ఆ = ఆ; ఆది =
మొదటి; రాజన్యండు = రాజు; ఐన = అయిన; పృథుచక్రవర్తి = పృథుచక్రవర్తి; ఆ = ఆ; ముకుంద =
విష్ణుని; సందర్శన = చక్కగ దర్శించెడి; ఆనంద = ఆనందపు; బాష్పజల = కన్నీటి; బిందు = చుక్కల;
సందోహ = సమూహముతో; కందళిత = గంత వలె కప్పబడిన; నయన = కన్నులు అనెడి;
అరవిందుడు = పద్మములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఆ = ఆ; విభు = ప్రభువు యొక్క; మూర్తిన్ =
స్వరూపమును; కనుంగొనిన్ = చూసియు; కనుంగొనలేక = కానలేక; గద్గద = బొంగురుపోయిన;
కంఠండు = కంఠము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; పలుకలేక = మాట్లాడలేక; ఉండియున్ = ఉండికూడ;
ఎట్టకేలకున్ = చిట్టచివరకి; తన = తన యొక్క; హృదయంబునన్ = హృదయములో; ఆ = ఆ;
దేవునిన్ = దేవుడిని; ఉపగూహనంబున్ = కౌగిలించుకొనుట; కావించి = చేసి; తత్ = అతని;
మూర్తిన్ = స్వరూపమును; ధరియించి = నిలుపుకొని; కన్నులన్ = కళ్ళమ్మట; తొరగు = జారెడు;
ఆనందబాష్పంబులున్ = సంతోషాశ్రువులను; తుడిచుకొని = తుడుచుకొని; విలోకనంబున్ = బాగా
దర్శించుట; చేయుచున్ = చేస్తూ; అత్యుత్త = సంతృప్తి చెందని విధముగ; దృక్ = కన్నులకు;
గోచరుండును = కనిపించెడివాడు; గరుడ = గరుత్మంతుని; స్కంధ = రెక్కపైన; విన్యస్త = ఉంచబడిన;
హస్తండును = చేయి కలవాడును; వసుధాతల = నేలపైన; స్థిత = ఉంచబడిన; పాద = పాదములు
అనెడి; కమలుండును = పద్మములు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఒప్పున్ = చక్కగనున్న; ఆ = ఆ; దివ్య =
దివ్యమైన; పురుషున్ = వాని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

తనపై గల అనుగ్రహంతో శ్రీహరి జాగు చేస్తున్నాడని పృథువు గ్రహించాడు. ఆ రాజు కన్నులు
ఆనందాశ్రువులతో నిండిపోయాయి. కన్నులను బాగుగా విప్పి శ్రీహరిని చూడాలనుకున్నాడు. కాని
పొంగి పొరలే కన్నీళ్ళవల్ల తనివి తీరా చూడలేకపోయాడు. డగ్గుత్తికతో పలుకలేకపోయాడు.

చివరకు మనస్సులోనే ఆ దేవదేవుని కౌగిలించుకొని కన్నీటిని తుడుచుకున్నాడు. పాద పద్మాలను నేలపై ఉంచి గరుడుని మూపుపై కేలూది నిలుచున్న ఆ పురాణ పురుషునితో పృథుచక్రవర్తి ఇలా అన్నాడు.

చతుర్థ స్కంధము : పృథుండు హరిని స్తుతించుట

4-549-క.

"వరదా! యీశ్వర! నిను స

త్పురుషుండు దేహాభిమాన భోగములకు నై

వరమెట్లు గోరు నిహసుఖ

వరములు నారకుల కైన వటలవె చెపుమా.

టీకా:

వరదా = వరముల నిచ్చెడివాడ; ఈశ్వర = ప్రభువా; నినున్ = నిన్ను; సత్ = మంచి; పురుషుడు = వాడు; దేహ = దేహముమీది; అభిమాన = మమకారములు; భోగముల్ = భోగములు; కున్ = కోసము; ఐ = అయ్యి; వరమున్ = వరమును; ఎట్లు = ఏ విధముగ; కోరున్ = కోరును; ఇహ = ఈ లోకపు; సుఖ = సౌఖ్యములు; వరములు = ప్రియమైన కోరికలు; నారకుల్ = నరకము నుండెడివారి; కిన్ = కి; ఐనన్ = అయినా; వటలవె = తీరవా ఏమి; చెపుమా = చెప్పు.

భావము:

"వరదుడవైన ఓ విష్ణుదేవా! సత్పురుషుడైనవాడు దేహాభిమానులు కోరుకునే సుఖాలను ఆశించి నిన్ను వరం ఇమ్మని ఎలా వేడుకుంటాడు? పరమ పాతకులకు సైతం ఈ సుఖాలు లభిస్తాయి కదా!

4-550-చ.

ఘన మగు దేవ! యీ వరమె కాదు మహాత్మక వాగ్వినిర్గతం

బనందగు తావకీన చరణాంబుజ చారు మరందరూపమై

తనరిన కీర్తియున్ విని ముదంబును బొందఁగ లేని మోక్షమై

నను మదిఁ గోర నొల్ల నఘనాశ! రమేశ! సరోజలోచనా!

టీకా:

ఘనము = గొప్పవాడవు; అగు = అయిన; దేవా = దేవుడా; ఈ = ఈ; వరమే = వరమే; కాదు = కాదు;
మహాత్మక = మహాత్ముల యొక్క; వాక్ = నోటినుండి; వినిర్గతంబున్ = చక్కగ వెలువడినది; అనన్ =
అనుటకు; తగు = తగిన; తావకీన = నీ యొక్క; చరణ = పాదములు అనెడి; అంబుజ = పద్మముల
{అంబుజము - అంబువు (నీరు)యందు జము (పుట్టునది), పద్మము}; చారు = చక్కటి; మరంద =
తేనె; రూపము = రూపము కలది; ఐ = అయ్యి; తనరిన = అతిశయించెడి; కీర్తియున్ = కీర్తిని; విని =
వినుటచే; ముదంబునున్ = సంతోషమును; పొందగన్ = పొందుటకు; లేని = లేనట్టి; మోక్షము =
ముక్తి; ఐనను = అయినప్పటికిని; మదిన్ = మనసులో; కోరన్ = కోరుటను; ఒల్లన్ = ఒప్పుకొనను;
అఘనాశ = నారాయణా {అఘ నాశ - పాపమును నాశనముచేయువాడు, విష్ణువు}; రమేశ =
నారాయణా {రమేశుడు - రమ (లక్ష్మీదేవి)కి ఈశుడు, విష్ణువు}; సరోజలోచనా = నారాయణా
{సరోజ లోచనుడు - సరోజ (పద్మముల) వంటి కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు}.

భావము:

దేవా! పాపహరణా! రమాపతీ! ఈ గొప్ప వరాన్నే కాదు, నీ పాదారవిందాల మకరందమై
మహాత్ముల వాక్కులనుండి వెలువడే నీ కథాకీర్తనం విని ఆనందం పొందలేని మోక్షాన్ని కూడ
నేను కోరుకొనను.

4-551-క.

అదిగాన పద్మలోచన!

సదమల భవదీయ ఘనయశము వినుటకునై

పదివేల చెవులు కృప ని

మ్మదియే నా యభిమతంబు నగును ముకుందా!

టీకా:

అదిగాన = అందుచేత; పద్మలోచన = నారాయణా; సత్ = మిక్కిలి; అమల = స్వచ్ఛమైన; భవదీయ = నీ యొక్క; ఘన = గొప్ప; యశమున్ = కీర్తిని; వినుట = వినుట; కున్ = కోసము; ఐ = అయ్యి; పదివేల = పదివేలు (10000); చెవులు = చెవులు; కృపన్ = దయతో; ఇమ్ము = ఇమ్ము; అదియే = అదే; నా = నా యొక్క; అభిమతంబున్ = కోరిక; అగును = అయి ఉండెను; ముకుందా = నారాయణా.

భావము:

కాబట్టి కమలనయనా! నీ నిర్మల కీర్తిగాథలను ఆలకించడానికి నాకు పదివేల చెవులను ప్రసాదించు. ముకుందా! ముమ్మాటికి ఇదే నా అభిలాష.

4-552-చ.

అనఘ! మహాత్మ వాగ్గళితమైన భవత్పద పంకజాత సం

జనిత సుధాకణానిలవశంబున విస్మృత తత్త్వ మార్గవ

ర్తను లగు దుష్టయోగులకుఁ క్రమ్మఱు దత్త్వముఁ జూపఁజాలు ని

ట్లొనరుట దక్క నన్య వర మొల్లఁ బయోరుహపత్రలోచనా!

టీకా:

అనఘ = పుణ్యుడ; మహాత్మ = మహాత్ముల యొక్క; వాక్ = నోటినుండి; గళితము = జారినవి; ఐన = అయిన; భవత్ = నీ యొక్క; పద = పాదములు అనేడి; పంకజాత = పద్మములనుండి

{పంకజాతము - పంక (నీరు, బురద) జాతము (పుట్టినది), పద్మము}; జనిత = పుట్టిన; సుధా =

అమృతపు; కణా = బిందువులనేడి; అనిల = వాయువునకు; వశంబునన్ = వశమగుటవలన;

విస్మృత = మరచిన; తత్త్వ = తత్త్వము యొక్క; మార్గ = మార్గమున; వర్తనులు = నడచెడివారు; అగు =

అయిన; దుష్ట = చెడ్డ; యోగుల్ = యోగుల; కున్ = కు; క్రమ్మఱున్ = మరల; తత్త్వమున్ = తత్త్వమును;

చూపన్ = చూపుటకు; చాలున్ = సామర్థ్యము కలవి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఒనరుట = అగుట;

తక్కన్ = తప్పించి; అన్య = ఇతరమైన; వరమున్ = వరమును; ఒల్లన్ = ఒప్పుకొనను;

పయోరుహపత్రలోచనా = నారాయణా (పయోరుహ పత్ర లోచనుడు - పయస్ (నీరు) అందు
ఊరుహ (పుట్టు) తామర పత్ర (ఆకుల) వంటి లోచనా (కన్నులున్నవాడు), విష్ణువు).

భావము:

మాలిన్యరహితులైన మహాత్ముల వాక్కులనుండి ప్రసరించే నీ పాదపద్మ సుధాకణాలను మోసికొని
వచ్చే మలయమారుతం ద్వారా, ఆత్మ జ్ఞానాన్ని మరచిపోయిన అభాగ్యులకు, అజ్ఞానులకు మళ్ళీ
ఆత్మ జ్ఞానాన్ని చూపించగలిగే వరాన్ని అనుగ్రహించు. తామర రేకుల వంటి కన్నులు గల స్వామీ!
నాకు ఈ వరం తప్ప మరొక వరం అక్కరలేదు.

4-553-నీ.

వినుత మంగళ యశోవిభవ! సర్వేశ్వర!-

యిందీర గుణసంగ్రహచ్ఛ జేసి

యే నీదు శివతరం భైన సత్కీర్తిని-

నర్థిమై వరియించె నట్టి కీర్తి

కలిత సత్పురుష సంగ్రమము గల్గుచు నుండ-

ధృతినెవ్వడేని యాధృచ్ఛికతను

జేసియునొకమాటు చెవులార విన్నవార-

డనయంబును గుణజ్ఞుడ డయ్యెనేని

4-553.1-తే.

విరతి నేరీతి బొందును ధరణీఁ బశువుఁ

దక్కఁ దక్కిన తజ్ఞుండు దనుజ భేది

గాన యుత్సుకమతి నైన యేను లక్ష్మి

కరణి నిన్ను భజింతు; నో! పరమపురుష!

టీకా:

వినుతమంగళయశోవిభవ = నారాయణా (వినుతమంగళయశోవిభవపుడు - స్తోత్రము
చేయబడుతున్న శుభకరమైన కీర్తి యొక్క వైభవము కలవాడు, విష్ణువు); సర్వేశ్వర = నారాయణా;
ఇందిర = లక్ష్మీదేవి యొక్క; గుణ = గుణములను; సంగ్రహ = చక్కగ్రహించెడి; ఇచ్చన్ = కోరిక; చేసి
= వలన; ఏన్ = నేను; నీదు = నీ యొక్క; శివతరంబు = మిక్కిలిశుభప్రభమైనది (శివము -
శివతరము - శివతమము); ఐన = అయిన; సత్ = గొప్ప; కీర్తినిని = యశస్సును; అర్థిమై = పూని;
వరియించెన్ = వరించెను; అట్టి = అటువంటి; కీర్తిన్ = కీర్తిని; కలిత = కలిగిన; సత్పురుష =
మంచివారి; సంగమమున్ = కలియుట; కల్గుచున్ = కలుగుతూ; ఉండన్ = ఉండగా; ధృతిన్ =
పూని; ఎవ్వడేని = ఎవరైనా; యాదృచ్ఛికతనున్ = తలవనితలంపుగా; కతనున్ = కారణము;
చేసియున్ = వలనను; ఒకమాటు = ఒకమారు; చెవులార = చెవులనిండుగా; విన్నవాడు =
వినినవాడు; అనయంబునున్ = అవశ్యము; గుణజ్ఞుడు = సుగుణములుకలవాడు; అయ్యేనేని =
అయినచో.

విరతిన్ = అయిష్టతను; ఏ = ఏ; రీతిన్ = విధముగ; పొందునున్ = పొందును; ధరణిన్ = భూమిపైన;
పశువున్ = జంతువు; తక్కు = తప్పించి; తక్కిన = ఇతరమైన; తత్ = అది; జ్ఞుండున్ = తెలిసినవాడు;
దనుజభేది = నారాయణా (దనుజభేది - దనుజ (రాక్షసులను) భేది (శత్రువు), విష్ణువు); కాన =
కనుక; ఉత్సుక = కుతూహలముగల; మతిని = బుద్ధికలవాడను; ఐన = అయిన; ఏను = నేను; లక్ష్మీ =
లక్ష్మీదేవి; కరణి = వలె; నిన్నున్ = నిన్ను; భజింతున్ = సేవింతును; ఓ = ఓ; పరమపురుష =
నారాయణా.

భావము:

సకల జగదీశ్వరియై మహనీయ మంగళ యశోమందిర అయిన ఇందిరాదేవి గుణగ్రహణ పారీణ
బుద్ధితో కళ్యాణకరమైన నీ సత్కీర్తిని వరించింది. అటువంటి నీ యశోగాథలను సత్పురుషుల
సహవాసం వల్ల ఒక్కసారి యాదృచ్ఛికంగానైనా సరే చెవులారా విన్నవాడు పశువు కాకుండా
గుణజ్ఞుడైనట్లయితే అంతతో తృప్తి పొందక ఇంకా ఇంకా వినాలని కోరుకుంటాడు. కనుక ఓ
పరమపురుషా! దనుజమర్దనా! నిన్ను నేను లక్ష్మీదేవి వలె సేవిస్తాను.

ఇట్లు భవదీయ సేవాతత్పరులమైన యిందిరయు నేను నేక పదార్థాభిలాషం జేసి స్వర్థమానుల మగుచున్న మా యిద్దఱకును బర్యాయసేవం జేసి కలహంబు లేకుండని;మ్మట్లు గాక భవదీయ చరణ సరోరుహ సేవాసక్త మనోవిస్తారుల మగుటం జేసి యేనయేన మున్ను భజియింతు నను తలంపులం గలహం బయిననుం గానిమ్ము దేవా;" యని వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; భవదీయ = నీ యొక్క; సేవా = సేవించుట యందు; తత్పరులము = దీక్షగొన్నవారము; ఐన = అయిన; ఇందిరయున్ = లక్ష్మీదేవి; నేనున్ = నేను; ఏక = ఒకటి; పదార్థ = వస్తువును; అభిలాషన్ = కోరుచుండుట; చేసి = వలన; స్వర్థమానులము = పోటీపడుతున్న వారము; అగుచున్న = అవుతున్న; మా = మా; ఇద్దఱ = ఇద్దరి; కునున్ = కిని; పర్యాయ = వంతులవారి; సేవన్ = సేవించుట; చేసి = వలన; కలహంబు = కలహము; లేకుండనిమ్ము = కలుగకుండగ జూడుము; కాక = కాకపోతే; భవదీయ = నీ యొక్క; చరణ = పాదములు అనెడి; సరోరుహ = పద్మముల; సేవా = సేవ యందు; ఆసక్త = ఆసక్తి కలిగిన; మనోవిస్తారులము = మనోవికాసము కలవారము; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; ఏనయేన = నేనంటే నేను; మున్ను = ముందు; భజియింతును = సేవింతును; అను = అనెడి; తలంపులన్ = భావముల వలన; కలహంబున్ = కలహము; అయినను = కలిగినను; కానిమ్ము = కలుగనిమ్ము; దేవా = దేవుడా; అని = అని; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈ విధంగా నీ సేవాసక్తులమైన లక్ష్మీదేవి, నేను ఒకే వస్తువును అభిలషించి పోటీపడుతున్నాము. కాబట్టి దేవా! మాకు కలహం కలుగకుండా ఒకరి తరువాత ఒకరికి నీ సేవాభాగాన్ని అనుగ్రహించు. లేదా నిన్ను సేవించాలనే ఉత్కంఠతో 'నేను ముందంటే నేను ముందు' అని మాలో మాకు కలహం కలుగనీ. అయినా సంతోషమే!" అని చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

4-555-^{సీ}.

"జగదీశ! దేవ! యుష్మత్పద కైంకర్య-

ప్రతతః దనర్పు సాగ్రతనూజ

కృత్యంబునందు నక్తిల్పిష బుద్ధి నేఁ-

ప్రీతిఁ గోరుట జగన్మాత యైన

యారమాసతితోడి వైర మవశ్యంబుఁ-

గల్గు నైనను దయాకార! నీవు

దీనవత్సలుఁడవు గాన స్వల్పం బైన-

వధికంబు చేయుదు! వట్లుగాన

4-555.1-తే.

భవ్యచరిత! నిజస్వరూపంబునందు

నభిరతుఁడ వైన నీవు నన్నాదరించు

పగిది నిందిర నాదరింపవు మహాత్మా!

భక్తజనలోక మందార! భవవిదూర!

టీకా:

జగదీశ = హరి (జగదీశుడు - జగత్తు (లోకముల)కు ఈశ (ప్రభువు), విష్ణువు); దేవా = హరి; యుష్మత్ = నీ యొక్క; పద = పాదములను; కైంకర్య = సేవించెడి; పరతన్ = దీక్షలో; తనర్పు = అతిశయించెడి; సాగరతనూజ = లక్ష్మీదేవి చేసెడి (సాగరతనూజ - సాగర (సముద్రుని) తనూజ (పుత్రిక), లక్ష్మి); కృత్యంబున్ = పనులు; అందున్ = లో; అకిల్పిష = కల్మషములేని; బుద్ధి = భావముతో; నేన్ = నేను; ప్రీతిన్ = కూర్మితో; కోరుటన్ = కోరుటవలన; జగన్మాత = జగత్తునకేతల్లి; ఐన = అయిన; ఆ = ఆ; రమాసతి = లక్ష్మీదేవి; తోడి = తోటి; వైరమున్ = కలహము; అవశ్యంబున్ = తప్పక; కల్గున్ = కలుగును; ఐనన్ = అయినప్పటికిని; దయాకర = కృపచేయువాడ; నీవు = నీవు; దీన = దీనులెడ; వత్సలుడవు = వాత్సల్యముకలవాడవు; కాన = కనుక; స్వల్పంబున్ = కొంచము; ఐనన్ = అయినను; అధికంబున్ = అధికఫలితమును; చేయుదువు = కలుగజేయుదువు; అట్లుగాన = అందుచేత. భవ్యచరిత = దివ్యమైననడవడికలవాడ; నిజ = స్వంత; స్వరూపంబున్ = స్వరూపము; అందున్ = ఎడల; అభిరతుండవు = అనురక్తికలవాడవు; ఐన = అయిన; నీవు = నీవు; నన్ను = నన్ను; ఆదరించు = ఆదరించెడి; పగిదిన్ = విధముగ; ఇందిరన్ = లక్ష్మీదేవిని; ఆదరింపవు = ఆదరింపవు; మహాత్మా = హరి; భక్తజనలోకమందార = హరి (భక్తజనలోకమందార - భక్తులైనజనులు సమస్తమునకు

కల్పవృక్షమువంటివాడు, విష్ణువు); భవవిదూర = హరి (భవవిదూర - భవ
(సంసారబంధనములను) విదూర (పోగొట్టువాడు), విష్ణువు).

భావము:

"దేవా! జగన్నాథా! నీ పాదాలను సేవించాలని లక్ష్మీదేవి తహతహ లాడుతున్నది. నేను కూడ ఆమె
చేసే పనినే చేయాలనే సద్బుద్ధితో తొందర పడుతున్నాను. కాబట్టి జగన్నాథ అయిన లక్ష్మీదేవితో
నాకు వివాదం తప్పదు. దయామయా! నీవు దీనవత్సలుడవు. కాబట్టి కొంచెంగా ఉన్నదానినైనా
గొప్పదానిగా చేస్తావు. అందుచేత మహాత్ముడవు, సర్వాంతర్యామివి, భవభంజనుడవు, భక్తజన
రంజనుడవు అయిన నీవు నన్ను ఆదరించినంతగా లక్ష్మీదేవిని ఆదరించవు.

4-556-వ.

ఇట్లగుటం జేసి సత్పురుషు లైనవారలు నిరస్తమాయాగుణ సముదయంబు గల నిన్ను
భజియింతురు; వారలు భవత్పాదానుస్మరణ రూపంబయిన ప్రయోజనంబు దక్క నితర
ప్రయోజనంబుల నెఱుంగరు; దేవా! సేవక జనంబులను వరంబులు వేడు మని
జగద్విమోహనంబు లైన వాక్యంబులు పలుకుదువు; యట్టి భవదీయ వాక్యతంత్రీనిబద్ధులు
లోకులు గాకుండిరేని ఫలకాములై కర్మంబుల నెట్లు లాచరింతురు; యీశా! భవదీయ
మాయావిమోహితులై జను లేమి కారణంబున నీకంటె నితరంబులఁ గోరుచుండు? రిట్లగుటం
జేసి తండ్రి దనంతన బాలహితం బాచరించు నట్లు మాకు నీవ హితాచరణం బాచరింప
నర్హుండ"వని పలికిన నాదిరాజుర్ని యైన పృథుచక్రవర్తి యర్థవంతంబు లయిన వచనంబులు విని
విశ్వద్రష్టయగు నారాయణుండు సంతుష్టాంతరంగుండై యిట్లనియె "మహారాజా! దైవప్రేరితుండవై
నా యెడ నిట్టి బుద్ధి గలుగుటం జేసి యచలాచలం బగు భక్తి వొడము; దానిచే దుస్తరం బగు
మదీయమాయం దరింతువు; నీవు నాచే నాదిష్టం బగు కృత్యం బప్రమత్తుండ వగుచు
నాచరించిన సకల శుభంబులం బొందుదువు; మదీయ భక్తజనంబులు స్వర్గాపవర్గనరకంబులం
దుల్యంబులుగా నవలోకింతురు; గావున నీ యధ్యవసాయంబు నట్టిదియ; మఱియు మదీ
యాదేశంబున దుస్త్యజం బగు రోషంబును ద్యజించి నా యెడ భక్తి సలిపితివి గాన యదియె
నాకుఁ బరమహర్షదం బగు" నని యభినందించి యనుగ్రహించి యతండు గావించు పూజలు
గయికొని గమనోన్ముఖుం డయ్యె; నయ్యవసరంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; సత్పురుషులు = మంచివారు; ఐన = అయినట్టి; వారు = వారు; నిరస్త = తొలగింపబడిన; మాయా = మాయ యొక్క; గుణ = గుణముల; సముదయంబున్ = సమూహము; కల = ఉన్నట్టి; నిన్నున్ = నిన్ను; భజియింతురు = సేవింతురు; వారలు = వారు; భవత్ = నీ యొక్క; పాద = పాదములను; అనుస్మరణ = ధ్యానించెడి; రూపంబున్ = రూపముకలది; అయిన = అయినట్టి; ప్రయోజనంబున్ = ప్రయోజనము; తక్కు = తప్పించి; ఇతర = ఇతరమైన; ప్రయోజనంబులన్ = ప్రయోజనములను; ఎఱుంగరు = తెలిసికొనరు; దేవా = భగవంతుడా; సేవక = భక్తులైన; జనంబులను = వారిని; వరంబులున్ = వరములు; వేడుము = కోరుకొనుము; అని = అని; జగత్ = లోకములకు; విమోహనంబులు = మిక్కిలి చక్కటివి; ఐన = అయిన; వాక్యంబులున్ = మాటలను; పలుకుదువు = పలికెదవు; అట్టి = అటువంటి; భవదీయ = నీ యొక్క; వాక్య = మాటల; తంత్రీ = తీగలచే; నిబద్ధులు = బాగా కట్టబడినవారు; లోకులు = జనులు; కాకుండిరి = కాకుండినట్లు; ఏని = అయితే; ఫల = ఫలితములను; కాములు = కోరువారు; ఐ = అయ్యి; కర్మంబులన్ = కర్మములను; ఎట్టులు = ఏ విధముగ; ఆచరింతురు = చేసెదరు; ఈశా = హరి; భవదీయ = నీ యొక్క; మాయా = మాయచేత; విమోహితులు = మోహమున పడినవారు; ఐ = అయ్యి; జనులు = ప్రజలు; ఏమి = ఎటువంటి; కారణంబునన్ = కారణముచేత; నీకున్ = నీకు; కంటిన్ = కంటి; ఇతరంబులన్ = వేరైనవాటిని; కోరుచుందురు = కోరుతుంటారు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; తండ్రి = తండ్రి; తనంతన = తనంతతానే; బాల = పిల్లలకి; హితంబున్ = ఇష్టమైనవి; ఆచరించునట్లు = చేయునట్లు; మాకున్ = మాకు; నీవ = నీవే; హిత = హితవైనది; ఆచరణంబున్ = చేయుటను; ఆచరింపన్ = జరుపుటకు; అర్హుండవు = తగినవాడవు; అని = అని; పలికినన్ = పలికినట్టి; ఆది = మొట్టమొదటి; రాజర్షి = రాజులలోఋషి తుల్యుడు; ఐన = అయిన; పృథుచక్రవర్తి = పృథుచక్రవర్తి; అర్థవంతంబులు = చక్కటి అర్థములు కలవి; అయిన = అయిన; వచనంబులున్ = మాటలు; విని = విని; విశ్వద్రష్ట = హరి (విశ్వద్రష్ట - విశ్వమునందు సమస్తమును ద్రష్ట (చూసెడివాడు, తెలియువాడు), విష్ణువు); అగు = అయిన; నారాయణుండు = హరి; సంతుష్ట = సంతృప్తిచెందిన; అంతరంగుండు = మనసు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; మహారాజా = చక్రవర్తి; దైవ = దేవునిచే; ప్రేరితుడవు = పురిగొల్పబడినవాడవు; ఐ = అయ్యి; నా = నా; ఎడన్ = అందు; ఇట్టి = ఇటువంటి;

బుద్ధిన్ = బుద్ధి; కలుగుటన్ = కలుగుట; చేసి = వలన; అచల = కొండవలె; అచలంబున్ =
 నిశ్చలమైనది; అగు = అయిన; భక్తి = భక్తి; ఒడమున్ = కలుగును; దాని = దాని; చేన్ = వలన;
 దుస్థరంబున్ = దాటరానిది; అగు = అయిన; మదీయ = నాయొక్క; మాయన్ = మాయను;
 తరింతువు = దాటిదవు; నీవు = నీవు; నా = నా; చేన్ = చేత; అధిష్టంబు = ఆదేశింపబడినది; అగు =
 అయిన; కృత్యంబున్ = కార్యక్రమమును, పనిని; అప్రమత్తుండవు = ఏమరుపాటు లేనివాడవు;
 అగుచున్న = అవుతూ; ఆచరించినన్ = ఆచరించినచో; సకల = సమస్తమైన; శుభంబులన్ =
 శుభములను; పొందుదువు = పొందెదవు; మదీయ = నా యొక్క; భక్త = భక్తులైన; జనంబులు =
 వారు; స్వర్గ = స్వర్గము; అపవర్గ = ముక్తి; నరకంబులన్ = నరకములను; అందున్ = ఎడల;
 తుల్యంబులు = సమానమైనవి; కాన్ = అయినట్లు; అవలోకింతురు = చూసెదరు; కావునన్ =
 అందుచేత; నీ = నీ యొక్క; అధ్యవసాయంబున్ = నిశ్చయము, పూనిక; అట్టిదియ = అటువంటిది;
 మఱియున్ = ఇంకను; మదీయ = నా యొక్క; ఆదేశంబునన్ = ఆదేశము; దుస్థజంబున్ =
 విడువరానిది; అగు = అయిన; రోషంబున్ = రోషమును; త్యజించి = విడిచి; నా = నా; ఎడన్ =
 అందు; భక్తిన్ = భక్తిని; సలిపితివి = చేసితివి; కాన = కనుక; అదియె = అదే; నాకున్ = నాకు; పరమ
 = మిక్కిలి; హర్షదంబు = సంతోషము కలిగించునది; అగున్ = అగును; అని = అని; అభినందించి =
 పొగిడి; అనుగ్రహించి = కరుణించి; అతండు = అతడు; కావించు = చేసెడి; పూజలున్ =
 సేవించుటలను; కయికొని = స్వీకరించి; గమన = వెళ్ళుటకు; ఉన్ముఖుండు = సిద్ధపడినవాడు;
 అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ = సమయము నందు.

భావము:

అందుకే సజ్జనులు మాయాతీతుడవైన నిన్ను సేవిస్తారు. వారు నీ పాదస్మరణ రూపమైన ఫలాన్ని
 తప్ప ఇంకొక ఫలాన్ని కోరుకొనరు. దేవదేవా! సేవకులను వరాలు కోరుకొమ్మని జగత్తును
 మోసగించే వాక్యాలను పలుకుతున్నావు. లోకులు నీ వాక్యాలనబడే త్రాళ్ళతో కట్టుబడిన వారై
 ఫలాలను ఆశించి కర్మాసక్తులవుతారు. నీ మాయా విమోహితులు కాకపోతే జనులు నీ భక్తికంటే
 ఇతర వరాలను ఎందుకు కోరుకుంటారు? కాబట్టి తండ్రి తనంత తాను పిల్లలకు మేలుచేసే
 విధంగా నీవు మాకు హితం చేకూర్చు" అని పలికిన ఆది రాజర్షి అయిన పృథు చక్రవర్తి మాటలు
 విని విశ్వకర్త అయిన నారాయణుడు సంతృప్తి పడి ఇలా అన్నాడు. "మహారాజా! దైవప్రేరణ వల్లనే
 నాయందు నీకు ఇటువంటి బుద్ధి కలిగింది. అందువల్ల కొండవలె నిశ్చలమైన నిండు భక్తి నీకు

ప్రాప్తిస్తుంది. ఆ నిశ్చల భక్తి వల్ల దాటటానికి శక్యం కాని నా మాయను నీవు దాటగలవు. నేను ఆజ్ఞాపించిన కార్యాన్ని నీవు జాగరూకుడవై ఆచరిస్తే సకల శుభాలను పొందుతావు. నా భక్తులు స్వర్గాన్ని, మోక్షాన్ని, నరకాన్ని సమానంగా చూస్తారు. నీ భావన కూడా అంతే. ఇదే నాకు పరమానందం" అని అభినందించి పృథు చక్రవర్తి చేసిన పూజలను స్వీకరించి శ్రీహరి వైకుంఠానికి బయలుదేరాడు. ఆ సమయంలో...

4-557-సీ.

నరసిద్ధ చారణ సురముని గంధర్వ-

కిన్నర పితృ సాధ్య పన్నగులును

నఖిల జనంబులు హరిపార్శ్వవర్తులు-

నానంద మగ్నాంగు లగుచు; వేడ్క

యజ్ఞేశ చింతనుం డైన యా పృథువుచే-

సత్కారములఁ బొంది; సమ్మదమునఁ

జనిరి నిజాధివాసములకు; భగవంతుఁ-

డైన నారాయణుం డ్రచ్చుతుండు

4-557.1-తే.

ద్రగ నుపాధ్యాయ సహితుడై తనరు పృథుని

విమలమతు లయి చూచుచు నమరవరులు

దన్ను జయజయ కలిత శబ్దములఁ బొగడఁ

జనియె నప్పుడు వైకుంఠ సదనమునకు.

టీకా:

నర = నరులు; సిద్ధ = సిద్ధులు; చారణ = చారణులు; సుర = దేవతలు; ముని = మునులు; గంధర్వ = గంధర్వులు; కిన్నర = కిన్నరలు; పితృ = పితరులు; సాధ్య = సాధ్యులు; పన్నగులునున్ = నాగులు; అఖిల = సమస్తమైన; జనంబులున్ = వారు; హరి = విష్ణుమూర్తి; పార్శ్వవర్తులున్ = అనుచరులు (పార్శ్వవర్తులు - పక్కన నడచేడివారు, అనుచరులు); ఆనంద = ఆనందమున; మగ్న = మునిగిన;

అంగులు = దేహములుకలవారు; అగుచున్ = అవుతూ; వేడ్కన్ = కుతూహలముతో; యజ్ఞేశ = నారాయణుని {యజ్ఞేశుడు - యాగములకు ఈశుడు (ప్రభువు), విష్ణువు}; చింతనుండు = ధ్యానించెడివాడు; ఐన = అయిన; ఆ = ఆ; పృథువు = పృథుచక్రవర్తి; చేన్ = చేత; సత్కారంబులన్ = సత్కారములను; పొంది = పొంది; సమ్మదమునన్ = సంతోషముతో; చనిరి = వెళ్ళిరి; నిజ = తమ; అధివాసముల్ = నివాసముల; కున్ = కు; భగవంతుడు = హరి; ఐన = అయిన; నారాయణుండు = హరి; అచ్యుతుండున్ = హరి; తగన్ = తగినట్లు; ఉపాధ్యాయ = ఉపాధ్యాయులతో {ఉపాధ్యాయుడు - వేదమును చదివించువాడు}; సహితుడు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి, తనరు = అతిశయించెడి; పృథుని = పృథుచక్రవర్తిని; విమల = నిర్మలమైన; మతులు = మనసులుకలవారు; అయి = అయ్యి; చూచుచున్ = చూస్తూ; అమర = దేవతా {అమరులు - మరణములేనివారు, దేవతలు}; వరులు = ఉత్తములు; తన్ను = తనను; జయజయ = జయజయ యనెడి శబ్దములుతో; కలిత = కూడిన; శబ్దములన్ = మాటలతో; పొగడన్ = పొగుడుతుండగా; చనియెన్ = వెళ్ళెను; అప్పుడు = అప్పుడు; వైకుంఠ = వైకుంఠము యనెడి; సదనమున్ = పురమున; కున్ = కు.

భావము:

నరులు, సిద్ధులు, తారణులు, దేవతలు, మునులు, గంధర్వులు, కిన్నరులు, పితృదేవతలు, సాధ్యులు, పన్నగులు, విష్ణుకింకరులు అందరూ విష్ణుభక్తుడైన పృథుచక్రవర్తి చేసిన సత్కారాలను అందుకొని సంతోషంతో తమ తమ నివాసాలకు వెళ్ళారు. ఋత్విక్కులతో కూడిన పృథుచక్రవర్తిని ఆనందంగా అవలోకిస్తూ దేవతలందరూ తనను జయజయ ధ్వనులతో స్తుతిస్తూ ఉండగా శ్రీహరి వైకుంఠానికి వేంచేశాడు.

4-558-వ.

అంతఁ బృథుచక్రవర్తియు నింద్రియాగోచరం డయ్యును దర్శితాత్ముండును దేవదేవుండును నయిన వాసుదేవునకు నమస్కరించి నిజపురంబునకుం జనుదెంచు సమయంబున మౌక్తిక కుసుమ మాలికా దుకూల స్వర్ణతోరణాలంకృతంబును, లలిత సుగంధ ధూప విలసితంబును, రత్నమయ రంగవల్లికా విరాజితంబును, ఫలపుష్ప లాజాక్షత దీపమాలికా స్తంభ పూగపోతాభిరామ ప్రతిగృహ ప్రాంగణంబును, మృగమద ఘనసార చందనాగరు వాఃపూర

సంసిక్త రథ్యావళీ విభాసితంబును, దరుపల్లవాభిశోభితంబును నైన పురంబుఁ బ్రవేశించి
రాజమార్గంబునం జనుదేర మండిత రత్నకుండలమణి మరీచులు గండఫలకంబులం
దాండవంబులు సలుపం, బురకామినులు గనక పాత్ర విరచితంబు లయిన యశేష మంగళ
నీరాజనంబుల నివాళింప, శంఖ దుందుభి ప్రముఖ తూర్వఘోషంబులును
ఋత్విజ్ఞకాయాశీర్వచనంబులును జెలంగ, వందిమాగధ జన సంస్తూయమానుం డగుచు విగత
గర్వుండై యంతఃపురంబుం బ్రవేశించి; యనంతరంబ.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; పృథుచక్రవర్తియున్ = పృథుచక్రవర్తి; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములకు; అగోచరుండు
= పొడగనరానివాడు; అయ్యునున్ = అయినను; దర్శిత = దర్శనము కలిగించిన; ఆత్ముండునున్ =
మనసు కలిగించువాడు; దేవదేవుండును = దేవుళ్ళకే దేవుడు; అయిన = అయిన; వాసుదేవున్ =
విష్ణుమూర్తి; కున్ = కి; నమస్కరించి = నమస్కరించి; నిజ = తన; పురంబున్ = నగరమునకు;
చనుదెంచు = వచ్చెడి; సమయంబునన్ = సమయము నందు; మౌక్తిక = ముత్యాలదండలు; కుసుమ
= పూల; మాలికా = మాలికలు; దుకూల = తెల్లని వస్త్రములు; స్వర్ణ = బంగారపు; తోరణ =
తోరణములతోను; అలంకృతంబును = అలంకరింపబడినది; లలిత = సుకుమార; సుగంధ =
సువాసనల; ధూప = ధూపములతో {ధూపము - సుగంధ మాలికలను నిప్పులపై తపింప
జేయుట వలన కలుగు సువాసనల పొగ పట్టించుట}; విలసితంబును = విలసిల్లుతున్నది; రత్న =
రత్నములు; మయ = నిండిన; రంగవల్లికా = ముగ్గులుతో; విరాజితంబును = విరాజిల్లుతున్నది; ఫల
= పండ్లు; పుష్ప = పువ్వులు; లాజ = పేలాలు; అక్షత = అక్షింతలు; దీప = దీపముల; మాలికా =
వరుసలుకల; స్తంభ = స్తంభములు; పూగ = పోకచెట్టు; పోత = బోదెలతో; ప్రతి = ప్రతి ఒక్క; గృహ =
ఇంటి; ప్రాంగణంబును = ముంగిలులు కలది; మృగమద = కస్తూరి; ఘనసార = పచ్చకర్పూరము;
చందన = మంచిగంధముల; అగరు = అగరు కలిపిన; వాః = నీటి, కళ్ళాపి; పూర = జల్లుటచే;
సంసిక్త = చక్కగ తడిసిన; రథ్య = రథమార్గముల, రాజమార్గముల; ఆవళీ = సమూహముతో;
విభాసితంబునున్ = చక్కగా భాసిల్లుతున్నది; తరు = చెట్ల; పల్లవా = చివుళ్ళతో; అభి = చక్కగా;
శోభితంబును = శోభిల్లుతున్నది; ఐన = అయిన; పురంబున్ = నగరమును; ప్రవేశించి = చొచ్చి;
రాజమార్గంబునన్ = రాచవీధిమృట; చనుదేర = రాగా; మండిత = అలంకరింపబడిన; రత్న =
రత్నములు తాపిన; కుండల = చెవికుండలముల; మణి = మణుల; మరీచులు = కాంతులు;

గండఫలకంబులన్ = చెక్కిటద్దాలపై; తాండవములు = నర్తనములు; సలుపన్ = ఆడుతుండగా; పుర = నగర మందలి; కామినులు = స్త్రీలు; కనక = బంగారు; పాత్ర = పాత్ర లందు; విరచితంబులు = చక్కగా యేర్పరచినవి; అయిన = అయిన; అశేష = సమస్తమైన; మంగళనీరాజనంబులు = మంగళహారతులు; నివాళింపన్ = హారతిపట్టగా {నివాళించుట - హారతి గ్రహీత ఎదురుగా మంగళహారతి పళ్ళెరములను ప్రదక్షిణగా చుట్టుతిప్పి తరువాత నివాళించెడివారి కుడిఅరచేతులతో అందలి ధూపమును గ్రహీతవైపునకు చూపుట, హారతి పట్టుట}; శంఖ = శంఖము; దుందుభి = భేరీ, రాండోళ్ళు; ప్రముఖ = మొదలగు; తూర్య = వాద్యముల; ఘోషంబులును = శబ్దములు; ఋత్విక్ = ఋత్విక్కుల; నికాయా = సమూహము యొక్క; ఆశీర్వాచనంబులును = ఆశీర్వాచనములు; చెలంగన్ = చెలరేగగా; వంది = వందించెడి {వంది - స్తుతిచేసి జీవించెడివాడు}; మాగధ = మాగధులైన {మాగధుడు - వంశవీర్యాదులను పొగడి జీవించెడివాడు}; జన = వారిచేత; సంస్తూయమానుండు = స్తుతింపబడినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; విగత = విడిచిన; గర్వుండు = గర్వము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; అంతఃపురంబున్ = అంతఃపురమును; ప్రవేశించి = చొచ్చి; అనంతరంబ = తరువాత.

భావము:

అప్పుడు పృథుచక్రవర్తి కన్నులకు కనిపించకపోయినా మనస్సులో నెలకొని ఉన్న దేవదేవుడైన వాసుదేవునకు వందనం చేసి తన నగరానికి బయలుదేరాడు. పట్టణంలో ఎక్కడ చూసినా ముత్యాల సరాలు, పూలదండలు, తెలిపట్టు చాందినీలు, బంగారు తోరణాలు అలంకరించారు. కమ్మని సుగంధ ధూపాలు పరిమళాలను వెదజల్లుతున్నాయి. రత్నాలతో ముగ్గులు తీర్చారు. ప్రతి గృహం ముందు పండ్లు, పుష్పాలు, లాజలు, అక్షతలు, దీపమాలికలు, అరటి కంబాలు, పోకచెట్లు కనువిందు చేస్తున్నాయి. రాజవీధులలో కస్తూరి, పచ్చకర్పూరం, మంచిగంధం, అగరు కలిపిన జలాలు చల్లి, చివురాకు గుత్తులు కైసేశారు. రత్నకుండలాల రమణీయ కాంతులు చెక్కిటద్దాలపై నాట్యం చేస్తుండగా పురస్త్రీలు బంగారు పళ్ళెరాలలో మంగళహారతులు వెలిగించి రాజమార్గంలో విచ్చేస్తున్న మహారాజుకు నివాళు లిచ్చారు. శంఖ దుందుభి ధ్వనాలు మిన్ను ముట్టాయి. ఋత్విక్కుల ఆశీర్వాద ధ్వనులతో, వంది మాగధుల కైవారాలతో ప్రశాంత హృదయుడైన పృథుచక్రవర్తి అంతఃపురంలో ప్రవేశించాడు. ఆ తరువాత...

4-559-నీ.

సమధికమతిఁ బౌరజన జానపదులచేఁ-

దనరారు వివిధ పూజనము లొంది

రాజ సంతృప్తాంతరంగుండుఁ బ్రియవర-

ప్రదుఁడునై వారల బహువిధములఁ

పూజించె; నివ్వధంబున మహత్తరములై-

నట్టి కర్మంబుల నాచరించు

మను నిరవద్య చేష్టుండై మహత్తముఁ-

దన నొప్పు నా పృథు మనుజవిభుఁడు

4-559.1-తే.

మించి భూమండలంబుఁ బాలించి విశద

యశము సర్వధరాచక్రమందు నిలిపి

చారు శుభమూర్తి రాజన్యచక్రవర్తి

పరమ మోదమునఁ బరమ పదము నొందె."

టీకా:

సమధిక = అతిశయించిన; మతిన్ = విధముగ; పౌరజన = పురజనులు; జానపదుల్ = జానపదులు; చేన్ = చేత; తనరారు = విలసిల్లెడి; వివిధ = రకరకముల; పూజనములున్ = పూజలను; ఒంది = పొంది; రాజ = పృథుచక్రవర్తి; సంతృప్త = సంతృప్తిచెందిన; అంతరంగుండు = మనసుకలవాడు; ప్రియ = ఇష్టమైన; వర = వరములను; ప్రదుడున్ = ఇచ్చెడివాడు; ఐ = అయ్యి; వారలన్ = వారిని; బహు = అనేకమైన; విధములన్ = విధములుగ; పూజించెన్ = గౌరవించెను; ఇవ్వధంబునన్ = ఈ విధముగ; మహత్తరములు = మిక్కిలి గొప్పవి {మహత్తు - మహత్తరము - మహత్తమము}; ఐనట్టి = అయ్యినట్టి; కర్మంబులన్ = కర్మములను; ఆచరించుచునున్ = చేయుచూ; నిరవద్య = అనింద్య, పవిత్రములైన; చేష్టుండు = చేష్టలు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; మహత్తముడు = బహుమిక్కిలిగొప్పవాడు {మహత్తుడు - మహత్తరముడు - మహత్తముడు}; అనన్ = అనుటకు;

ఒప్పు = తగిన; ఆ = ఆ; పృథు = పృథువు అనెడి; మనుజవిభుఁడు = చక్రవర్తి {మనుజవిభుడు - మనుజులకు ప్రభువు, రాజు}.

మించి = అతిశయించి; భూమండలంబున్ = సామ్రాజ్యమును; పాలించి = పరిపాలించి; విశద = స్వచ్ఛమైన; యశమున్ = కీర్తిని; సర్వ = సమస్తమైన; ధరాచక్రము = భూచక్రము; అందున్ = లోను; నిలిపి = స్థాపించి; చారు = చక్కటి; శుభ = శుభకరమైన; మూర్తి = స్వరూపముకలవాడు; రాజన్య = రాజులకు; చక్రవర్తి = రారాజు; పరమ = అత్యున్నతమైన; మోదమునన్ = సంతోషముగా; పరమపదమున్ = మోక్షమును; ఒందె = పొందెను.

భావము:

పురజనులు, జానపదులు మహారాజును అనేక విధాలుగా ఆదరాభిమానాలతో అర్చించి ఆరాధించారు. వారి పూజలకు రాజు సంతోషించాడు. వారి కోర్కెలను ప్రసాదించాడు. ఈ విధంగా పెక్కు ఘనకార్యాలను ఆచరిస్తూ నిష్కళంక చరిత్రతో నిరుపమాన మహిమతో సమస్త భూమండలాన్ని చక్కగా పరిపాలించి స్వచ్ఛమైన సత్కీర్తిని భూమిపై నలుమూలలా నెలకొల్పి పుణ్యమూర్తి అయిన పృథుచక్రవర్తి పరమానందంతో పరమపదం చేరుకున్నాడు."

4-560-క.

అని మైత్రేయ మహాముని

యనఁఁడు విదురునకుఁ జెప్పె" నని శుకుఁ డభిమ

న్యని సుతునకుఁ జెప్పిన తెఱఁ"

గని సూతుఁడు చెప్పె శౌనకాదుల తోడన్.

టీకా:

అని = అని; మైత్రేయ = మైత్రేయుడు అనెడి; మహాముని = గొప్పముని; అనఁఁడు = పుణ్యుడు;

విదురున్ = విదురుని; కున్ = కి; చెప్పెన్ = చెప్పెను; అని = అని; శుకుడు = శుకుడు;

అభిమన్యునిసుతున్ = పరీక్షితున; కున్ = కు; చెప్పిన = చెప్పిన; తెఱగు = విధము; అని = అని;

సూతుడు = సూతుడు; చెప్పెన్ = చెప్పెను; శౌనక = శౌనకుడు; ఆదుల = మొదలగువారి; తోడన్ = తోటి.

భావము:

అని మైత్రేయ మహర్షి విమలహృదయుడైన విదురునకు వినిపించినట్లు శుకుడు పరీక్షిత్తునకు వివరించాడని సూతుడు శౌనకాది మహర్షులకు చెప్పాడు.

4-561-వ.

అట్లెఱింగించి వెండియు నిట్లనియె "నిర్విధంబున నశేష గుణ విజృంభితంబును, నిర్దోషంబును, సత్పురుష సత్కృతంబును నగు పృథుచక్రవర్తి యశంబును బ్రకటంబుగాఁ జేయంజాలు మైత్రేయునిం జూచి మహా భాగవతుం డైన విదురుం డిట్లనియె.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; ఎఱింగించి = తెలిపి; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; ఇవిధంబునన్ = ఈ విధముగ; అశేష = సమస్తమైన; గుణ = సుగుణములచేత; విజృంభితంబును = విజృంభించినది; నిర్దోషంబును = దోషములు లేనిది; సత్పురుష = మంచివారిచేత; సత్కృతంబునున్ = మన్ననలను పొందినది; అగు = అయిన; పృథుచక్రవర్తి = పృథుచక్రవర్తి యొక్క; యశంబును = కీర్తిని; ప్రకటంబుగాన్ = ప్రసిద్ధమగునట్లు; చేయంజాలు = చేయగలిగిన; మైత్రేయున్ = మైత్రేయుని; చూచి = చూసి; మహా = గొప్ప; భాగవతుండు = భాగవతుడు; ఐన = అయిన; విదురుండు = విదురుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆ విధంగా చెప్పి మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు "ఈ విధంగా అనంత గుణవంతం, నిర్దోషం, సజ్జన సంస్తుతం అయిన పృథు చక్రవర్తి కీర్తిని వెల్లడింపగలిగిన మహనీయుణ్ణి మైత్రేయుణ్ణి చూచి విష్ణు భక్తుడైన విదురుడు ఇలా అన్నాడు.

4-562-నీ.

"మునినాథ; విను పృథు జనపాలచంద్రుండు-

సౌభగొప్ప మేదినీసురులచేత

రాజ్యాభిషేక సంపూజ్యుడై దేవతా-

గణముచే లభార్హ గుణుడు నగుచు

వైష్ణవతేజంబు వలనొప్ప ధరియించి-

యర్థి నేయే కర్మ మాచరించె

నది నాకు నెఱిగింపు మనఘాత్య; భూమి యే-

రూఢి గవాకృతి రూఢ యెవని

4-562.1-తే.

విక్రమోద్ధీప్తమై యొప్పి వెలయునట్టి

కర్మమున నిష్ఠ రాజన్య గణము బ్రతుకు

నట్టి పృథుకీర్తి ధరలోన నతి వివేకి

ద్రవిలి యెవ్వడు వినకుండు ధన్యచరిత;

టీకా:

ముని = మునులలో; నాథుడు = శ్రేష్ఠుడు; విను = వినుము; పృథు = పృథువు అనెడి; జనపాల = రాజులలో; చంద్రుడు = చంద్రునివంటివాడు; సౌబగు = సౌందర్యము; ఒప్పన్ = అతిశయించగ; మేదినీసురుల్ = బ్రాహ్మణుల (మేదినీసురులు - మేదిని (భూమి)కి సురులు, బ్రాహ్మణులు); చేతన్ = చేత; రాజ్యాభిషేక = పట్టాభిషేకముచేత; సంపూజ్యుడు = చక్కగగౌరవింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; దేవతా = దేవతల; గణము = సమూహము; చేన్ = వలన; లబ్ధ = పొందిన; అర్హ = తగిన; గుణుడు = ఫలితములుకలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; వైష్ణవ = వైష్ణవము యొక్క; తేజంబున్ = తేజస్సును; వలనొప్ప = తగినవిధముగ; ధరియించి = తాల్చి; అర్థిన్ = కోరి; ఏయే = ఏయే; కర్మమున్ = కర్మములను; ఆచరించెన్ = ఒనర్చెను; అది = అది; నాకున్ = నాకు; ఎఱిగింపుము = తెలుపుము; అనఘాత్య = పుణ్యాత్మా; భూమి = భూదేవి; ఏ = ఏ; రూఢిన్ = విధముగ; గవ = గోవు; ఆకృతిన్ = రూపముతో; రూఢన్ = స్థిరపడి; ఎవని = ఎవని.

విక్రమ = పరాక్రమముచే; ఉద్ధీప్తము = ప్రకాశించెడిది; ఐ = అయ్యి; ఒప్పి = చక్కనై; వెలయున్ = విలసిల్లెడిది; అట్టి = అయినట్టి; కర్మమునన్ = కర్మములతో; ఇష్ట = ఇప్పుడు; రాజన్య = రాజుల; గణము = సమూహము; బ్రతుకు = బతుకుతున్నదో; అట్టి = అటువంటి; పృథు = గొప్ప; కీర్తి = కీర్తిని;

ధర = భూప్రపంచము; లోనన్ = లో; అతి = మిక్కిలి; వివేకి = వివేకముకలవాడు; తవిలి = కోరి;
ఎవ్వడున్ = ఎవడు; వినకుండు = వినకుండావుండును; ధన్య = సార్థకమైన; చరిత =
నడవడికకలవాడ.

భావము:

“మునీంద్రా! విను. బ్రాహ్మణుల చేత మహారాజుగా పట్టాభిషిక్తుడై దేవతల వల్ల యోగ్యమైన
వరాలను పొంది వైష్ణవతేజంతో విరాజిల్లుతున్న పృథుచక్రవర్తి చేసిన పనులను నాకు వివరించి
చెప్పు. గోరూపం ధరించిన భూదేవి నుండి కోరికలను పిదికిన పృథువు పరాక్రమోపేతమైన
అనుగ్రహాన్ని ఆధారంగా చేసికొని కదా ఇప్పుడు రాజులు బ్రతుకుతున్నారు! అటువంటి పృథు
చక్రవర్తి కీర్తి గాథలను వివేకి అయినవాడు ఎవ్వడూ వినకుండా ఉండలేడు.”

చతుర్థ స్కంధము : పృథుని రాజ్యపాలన

4-563-క.

నావుడు విని మైత్రేయుం

డావిదురునిఁ జూచి పలికె నతి వినయమునం

బావన చరితుఁడు పృథుఁడు ధ

రావరనుతుఁ డలఘుయశుఁడు ప్రమదం బలరన్.

టీకా:

నావుడు = అనగా; విని = విని; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; ఆ = ఆ; విదురునిన్ = విదురుని; చూచి
= చూసి; పలికెన్ = పలికెను; అతి = మిక్కిలి; వినయమునన్ = వినయముతో; పావన = పవిత్రమైన;
చరితుడు = వర్తన కలవాడు; పృథుడు = పృథుచక్రవర్తి; ధరావర = రాజులచే (ధరా వరులు - ధర
(భూమి)కి వరులు, రాజులు); నుతుడు = స్తుతింపబడినవాడు; అలఘు = గొప్ప; యశుడు = కీర్తి
కలవాడు; ప్రమదంబు = సంతోషము; అలరన్ = వికసించగా.

భావము:

ఆ మాటలు విని మైత్రేయ మహర్షి విదురుని చూచి మిక్కిలి వినయంతో ఇలా అన్నాడు. "పవిత్ర చరిత్రుడు, రాజులచేత నుతింపబడేవాడు, గొప్ప కీర్తి కలవాడు అయిన పృథువు సంతోషంతో...

4-564-సీ.

రంగ దుత్తంగ తరంగ గంగా యము-

నా మధ్యమందు నున్నతి వసించి

కైకొని ప్రారబ్ధ కర్మ క్షయార్థమై-

యఖిల పుణ్యంబుల ననుభవించు

చును సర్వదేశంబులను దనయాజ్ఞ య-

ప్రతిహత సత్యతా ప్రమునఁ జెల్లఁ

బూని సర్వద్వీపములకు దాఁచొక్కండ-

వైష్ణవ భూసురా ప్రళికి దక్కఁ

4-564.1-తే.

దక్కు గల్గిన ప్రజ కెల్ల దండధరుని

బోలి వర్తించుచును గొంత కాల మరుగఁ

దవిలి యొకనాడు దీర్ఘసత్తంబు చేయ

నర్థి గైకొని దీక్షితుం డయ్యె; నందు.

టీకా:

రంగతే = నాట్యమాడుతున్న; ఉత్తంగ = ఎత్తైన; తరంగ = అలలుగల; గంగా = గంగానది; యమునా = యమునానది; మధ్యము = నడుమప్రదేశము; అందున్ = లో; ఉన్నతిన్ = అతిశయముతో; వసించి = ఉండి; కైకొని = పూని; ప్రారబ్ధకర్మ = ప్రారంభమైనకర్మఫలము; క్షయ = క్షీణింపచేయుట; అర్థము = కోసము; ఐ = అయ్యి; అఖిల = సమస్తమైన; పుణ్యంబులన్ = పుణ్యములను; అనుభవించుచునున్ = అనుభవిస్తూ; సర్వ = అన్ని; దేశంబులనున్ = దేశములను; తన = తన యొక్క; ఆజ్ఞ = ఆజ్ఞ;

అప్రతిహతము = ఎదురులేని; సత్ = మంచి; ప్రతాపమునన్ = శౌర్యము; చెల్లన్ = చెల్లునట్లు; పూని = పూని; సర్వ = అఖిల; ద్వీపముల్ = ద్వీపముల; కున్ = కు; తాన్ = తాను; ఒక్కండ = ఒకడే యయ్యి; వైష్ణవ = వైష్ణవులైన; భూసుర = బ్రాహ్మణ; ఆవళి = సమాజము; కిన్ = కి; తక్కు = తప్పించి; తక్కున్ = ఇంకా; కల్గిన = ఉన్నట్టి;

ప్రజ = జనుల; కిన్ = కి; ఎల్లన్ = అందరకి; దండధరుని = యముని; పోలి = వలె; వర్తించుచును = నడుస్తూ; కొంత = కొంత; కాలమున్ = కాలము; అరుగన్ = జరుగగా; తవిలి = పూని; ఒక = ఒక; నాడు = దినమున; దీర్ఘ = చిరకాలముజరిగెడి; సత్రంబున్ = యాగమును; చేయన్ = చేయవలెనని; అర్థిన్ = కోరి; కైకొని = చేపట్టి; దీక్షితుండు = దీక్షవహించినవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అందున్ = దానిలో.

భావము:

ఉత్తుంగ తరంగాలు పొంగి పొరలే గంగా యమునా నదుల మధ్యప్రదేశంలో మహాన్నత స్థానంలో విరాజిల్లాడు. పురాకృత సుకృతం వల్ల సంప్రాప్తమైన భోగభాగ్యాలను అనుభవించాడు. అడ్డులేని ప్రతాపంతో అన్ని ప్రదేశాలలో తన ఆజ్ఞ చెల్లించుకుంటూ బ్రాహ్మణులకు, విష్ణుభక్తులకు తప్ప దుండగు లందరికీ దండధరుడై సప్తద్వీప పరీతమైన రాజ్యాన్ని పాలించాడు. ఇలా కొంతకాలం జరిగిన తరువాత ఒకనాడు దీర్ఘసత్రమనే యాగం చేయాలని సంకల్పించి దీక్ష వహించాడు. ఆ దీర్ఘసత్రంలో...

4-565-తే.

రాజముషి దేవముషి పితృ బ్రహ్మ ఋషులు

జనవరునిచేత విహిత పూజనము లొంది

సమధి కైశ్వర్యగతి నున్న సమయమునను

జిరశుభాకారుఁ డా రాజశ్రేఖరుండు.

టీకా:

రాజముషి = రాజర్షులు; దేవముషి = దేవర్షులు; పితృ = పితరులు; బ్రహ్మఋషులు = బ్రహ్మర్షులు; జనవరున్ = రాజు; చేతన్ = చేత; విహిత = శాస్త్రోక్త విధానమున; పూజనములున్ = పూజలను;

ఒంది = పొంది; సమధిక = అతిశయించిన; ఐశ్వర్య = ఐశ్వర్యము కల; గతిన్ = విధముగ; ఉన్న = ఉన్నట్టి; సమయముననున్ = సమయములో; చిర = మిక్కిలి; శుభ = మంగళకరమైన; ఆకారుడు = స్వరూపము కలవాడు; ఆ = ఆ; రాజశేఖరుండు = రాజోత్తముడు.

భావము:

రాజశేఖరుడైన ఆ పృథువు రాజర్షులను, దేవర్షులను, బ్రహ్మర్షులను, పితృదేవతలను చక్కగా పూజించాడు. ఆ సమయంలో నిత్యమంగళాకారుడైన ఆ రాజశేఖరుడు మహా తేజస్సుతో విరాజిల్లాడు.

4-566-నీ.

ఉన్నతోన్నతుండు సముత్తంగ భుజుండు స-

న్నహనీయతర శోభమాన ముఖుండు

జారుసంపుల్ల కంజారుణేక్షణుండు సు-

నాసాపుటుండు మంద్రస్మితుండు

వక్రసూక్ష్మస్నిగ్ధ వరనీల కేశుండు-

గమనీయరుచి కంబు కంధరుండు

సుభగ విశాల వక్షుండును ద్రివళి శో-

భిత మధ్యభాగుండు బృథునితంబ

4-566.1-తే.

మండలుండు నావర్త సమాన నాభి

వివరుండును గాంచనస్తంభ విలసదూరు

రాజితుండును నరుణచరణుండును ధృత

నవ దుకూ లోత్తరీయుండు న్నతయశుండు

టీకా:

ఉన్నతోన్నతుడు = మిక్కిలిపొడగరి; సమ = మిక్కిలి; ఉత్తంగ = ఎత్తైన; భుజుడు = భుజములుకలవాడు; సత్ = స్వచ్ఛమై; మహనీయతర = మిక్కిలిగొప్పగా (మహనీయము - మహనీయతరము - మహనీయకమము); శోభాయమాన = శోభిల్లుతున్న; ముఖుండు = ముఖముకలవాడు; చారు = అందముగా; సంపుల్ల = వికసించిన; కంజ = పద్మము వంటి; అరుణ = ఎర్రని; ఈక్షణుడు = కన్నులుకలవాడు; సు = మంచి; నాసాపుటుండు = ముక్కుపుటములుకలవాడు; మందస్మితుండు = చిరునవ్వుకలవాడు; వక్త = ఉంగరాలుతిరిగిన; సూక్ష్మ = సన్నని; స్నిగ్ధ = చిక్కనైన; నీల = నల్లని; కేశుండు = శిరోజములు కలవాడు; కమనీయ = మనోహరమైన; రుచి = కాంతివంతమైన; కంబు = శంఖమువంటి; కంధరుండు = కంఠముకలవాడు; సుభగ = సౌభాగ్యకరమైన; విశాల = విశాలమైన; వక్షుండునున్ = వక్షస్థలముకలవాడు; త్రి = మూడు (3); వళి = ముడుతలుతో; శోభిత = శోభిల్లుతున్న; మధ్యభాగుండు = నడుముకలవాడు; పృథు = పెద్ద; నితంబ = పిరుదులు; మండలుండు = గుండ్రముగాకలవాడు; ఆవర్త = సుడిగుండమునకు. సమాన = సమానమైన; నాభివివరుండడును = బొడ్డుకలవాడు; కాంచన = బంగారు; స్తంభ = స్తంభములవలె; విలసత్ = విలసిల్లెడి; ఊరు = తొడలచే; రాజితుండును = విరాజిల్లుతున్నవాడు; అరుణ = ఎర్రని; చరణుండును = పాదములుకలవాడు; ధృత = ధరించిన; నవ = కొత్త; దుకూల = తెల్లని వస్త్రము; ఉత్తరీయుండును = ఉత్తరయముగా కలవాడు; ఉన్నత = గొప్ప; యశుండును = కీర్తికలవాడును.

భావము:

పృథుచక్రవర్తి మిక్కిలి పొడవైనవాడు. ఎగుబుజులవాడు. మహత్తర శోభావైభవంతో ప్రకాశించే ముఖం కలవాడు. చక్కగా వికసించిన కమలదళాలవంటి ఎర్రని కన్నులు కలవాడు. అందమైన ముక్కు కలవాడు. ఎప్పుడూ చిరునవ్వు నవ్వుతుండే పెదవులు కలవాడు. ఉంగరాలు తిరిగి నునుపుదేరిన నల్లని తల వెండ్రుకలు కలవాడు. శంఖంవంటి తొడలు గలవాడు. వెడద రొమ్మువాడు. మూడు ముడతలతో శోభిల్లే నడుము కలవాడు. బలిసిన పిరుదులు గలవాడు. సుడిగుండం వలె లోతైన పొక్కిలి కలవాడు. బంగారు స్తంభాలవంటి తొడలు గలవాడు.

అరుణకాంతులు గల చరణాలు కలవాడు. నిగనిగ మెరిసే క్రొత్త పట్టుబట్టును ఉత్తరీయంగా
ధరించినవాడు. అన్ని చోట్లా పేరెన్నిక గన్నవాడు.

4-567-వ.

మఱియు, నియమనిమిత్తంబునం బరిత్యక్తభూషణం డగుటం జేసి వ్యక్తాశేషగాత్రశ్రీకుండును,
గృష్ణాజినధరుండును, శ్రీమంతుండును, గుశహస్తండును, గృతోచితుండును,
శిశిరస్నిగ్ధతారాక్షుండును నైన పృథుచక్రవర్తి సభామధ్యంబునం దారాగణమధ్య విభాసితండును,
సకలజనాహ్లాదకరుండును నగు సుధాకరుండునుం బోలె వెలుంగుచు లేచి నిలుచుండి సదస్య
సంతోషదాయకంబులును, జిత్రపదవిరాజితంబులును, బ్రసన్నంబులును, బరిశుద్ధంబులును,
గంభీరార్థంబులును, నవ్యాకులంబులును నైన భాషణంబుల నిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; నియమ = వ్రతనియమము; నిమిత్తంబునన్ = కోసము; పరిత్యక్త = విడిచిన;
భూషణండు = అలంకరములు కలవాడు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; వ్యక్త = వెల్లడగుచున్న;
అశేష = సమస్తమైన; గాత్ర = శరీరము యొక్క; శ్రీకుండును = శోభ కలవాడును; కృష్ణాజిన = నల్లని
లేడి చర్మము; ధరుండును = ధరించినవాడును; శ్రీమంతుండును = ధనవంతుడును; కుశ = దర్బలు;
హస్తండును = చేతిలో కలవాడును; కృత = చేయుచున్న; ఉచితుండును = తగిన పనులు
కలవాడును; శిశిర = చల్లని; స్నిగ్ధ = స్నేహపూరిత మైన, మృదువైన; తారా = నక్షత్రములవలె
మెరిసెడి; అక్షుండును = కన్నులు కలవాడును; ఐన = అయిన; = పృథుచక్రవర్తి = పృథుచక్రవర్తి; సభా
= సభకు; మధ్యంబునన్ = మధ్య భాగములో; తారా = తారల; గణ = సమూహము; మధ్య = నడుమ;
విభాసితండును = మిక్కిలి ప్రకాశించెడివాడు; సకల = సమస్త; జనా = జనులకు;
ఆహ్లాదకరుండును = ఆనందము కలిగించెడి వాడు; అగు = అయిన; సుధాకరుండు = చంద్రుని
(సుధాకరుండు - సుధ (వెన్నెల)ని కరుండు (కలుగ జేయువాడు), చంద్రుడు); పోలెన్ = వలె;
వెలుంగుచున్ = ప్రకాశించుతూ; లేచి = లేచి; నిలుచుండి = నిలబడి; సదస్య = సభ్యులకు; సంతోష =
ఆనందమును; దాయకంబును = కలుగ చేయునవి; చిత్ర = చిత్రమైన; పద = పదములుచే;
విరాజితంబును = విరాజిల్లెడివి; ప్రసన్నంబులును = ప్రసన్నత కనిపించెడివి; పర = మిక్కిలి;
శుద్ధంబులును = స్వచ్ఛమైనవి; గంభీర = గంభీరమైన; అర్థంబులునున్ = అర్థములు కలవి;

అవ్యాకులంబులు = వ్యాకులపాటు లేనివియును; ఐన = అయిన; భాషణంబులన్ = మాటలతో;
ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆ మహారాజు యజ్ఞదీక్షలో ఉన్నందున ఆభరణాలను ధరించలేదు. అందుచేత సహజమైన శరీరశోభ వెల్లడవుతున్నది. జింకతోలు ధరించినా శ్రీమంతుడై విలసిల్లుతున్నాడు. చల్లని చూపులు గల పృథుచక్రవర్తి దర్బలు చేత పట్టుకొని సభ మధ్యభాగంలో నక్షత్రగణాల నడుమ విలసిల్లే చంద్రునివలె సకల జనులకు ఆహ్లాదాన్ని ఇస్తూ ప్రకాశిస్తూ లేచి నిలబడ్డాడు. సదస్యులకు సంతోషాన్ని కలిగించేవి, చిత్రపదాలతో ప్రకాశించేవి, ప్రసన్నములయినవి, పవిత్రమైనవి, గంభీరమైన అర్థాలు కలవి, తడబాటు లేనివి అయిన మాటలతో ఇలా పలికాడు.

4-568-క.

"**విను**డీ సభ్యులు ధర్మము

ననయము నెఱుంగంగ గోరు **న**ట్టి జనుడు దా

ద**న** తలపునగల యర్థము

జను నెఱిగింపంగ ధీర **స**త్పురుషులకున్.

టీకా:

వినుడీ = వినండి; సభ్యులు = సదస్యులు; ధర్మమున్ = ధర్మమును; అనయమున్ = అవశ్యము;
ఎఱుగంగన్ = తెలిసికొన; కోరునట్టి = కోరెడి; జనుడు = వాడు; తాన్ = తను; తన = తన; తలపున =
మనసున; కల = ఉన్నట్టి; అర్థమున్ = ప్రయోజనమును; చనున్ = తగును; ఎఱిగింపంగ =
తెలుపుట; ధీర = ధీబుద్ధి కలిగిన; సత్పురుషులు = మంచివారి; కున్ = కి.

భావము:

"సభ్యులారా! దయచేసి వినండి. ధర్మాన్ని తెలుసుకోవాలని కోరేవాడు తన మనస్సులోని
అభిప్రాయాన్ని ధీరులైన సత్పురుషులకు నివేదించడం మంచిది.

4-569-సీ.

ఎను నీ లోకవితానంబు నెల్లను-

శాసించి భూప్రజా సంతతులను

దత్త ద్విహిత వృత్తి దానంబులను జేసి-

రక్షింప వివిధ మర్యాద దప్పి

పోకుండ నిలుపుటకై కమలజచే ని-

యోగింప బడితి; ని ట్లొనరియుండ

నట్టి ప్రజాపాలనాద్యనుష్ఠాన వ-

శంబునఁ బ్రాకృర్మ సాక్షి యీశుఁ

4-569.1-తే.

డెట్టివానికి సంతుష్టి నెసగుచుండు

నట్టివానికి నే లోకమండ్రు బుధులు

కామదుఃఖములు నైన లోకములు నాకు

సరవిఁ గలుగు ననుష్ఠానప్రరుడ నగుట.

టీకా:

ఎనున్ = నేనును; ఈ = ఈ; లోక = లోకముల; వితానంబు = సమూహములను; ఎల్లన్ = అన్నిటిని;

శాసించి = పాలించి; భూప్రజా = భూలోకవాసులగా; సంతతులను = పుట్టినవారిని; తత్తత్ =

వారివారికి; విహిత = విధించబడిన; వృత్తిన్ = వృత్తులను; దానములను = ఇచ్చుట; చేసి = వలన;

రక్షింపన్ = కాపాడగా; వివిధ = వివిధములైన; మర్యాదన్ = విధినిషేధములు; తప్పిపోకుండన్ =

తప్పిపోకుండగా; నిలుపుట = నిలబెట్టుట; కై = కోసము; కమలజన్ = బ్రహ్మదేవుని కమలజుడు -

కమలమున (పద్మమున) పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు; చేన్ = చేత; నియోగింపబడి =

నియమించబడితిని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఒనరి = పొసగి; ఉండన్ = ఉండగా; అట్టి = అటువంటి; =

ప్రజా = ప్రజలను; పాలనా = పరిపాలించుట; ఆది = మొదలైనవి; అనుష్ఠాన = నేరవేర్చుటకు;

వశంబునన్ = విధేయతలో; ప్రాకృర్మసాక్షి = భగవంతుడు ప్రాకృర్మసాక్షి - ప్రాక్ (సృష్టిలో

మొదటికర్మకి సాక్షియైనవాడు, విష్ణువు; ఈశుడు = భగవంతుడు; ఎట్టివానికిన్ =
ఎటువంటివానికి.

సంతుష్టిన్ = సంతృప్తితో; ఎసగుచుండున్ = అతిశయించుచుండును; అట్టి = అటువంటి; వాని = వాని;
కిన్ = కి; ఏ = ఏ; లోకము = లోకము ప్రాప్తించును; అంధ్రు = అంటుంటారు; బుధులు = జ్ఞానులు;
కామదుఘములు = అభీష్టదాయకములు; = పితుకునవి; ఐన = అయినట్టి; లోకములున్ =
లోకములు; నాకున్ = నాకు; సరవిన్ = క్రమముగా; కలుగున్ = పొందును; అనుష్ఠాన =
ఆచరించుటలో; పరుడను = నిష్టకలవాడను; అగుటన్ = అగుటవలన.

భావము:

లోకాల నన్నిటినీ పరిపాలిస్తూ ప్రజానీకానికి వారివారికి తగిన వృత్తులను ఒడగూర్చి
రక్షించడానికి, ధర్మం దెబ్బతినకుండా నిలబెట్టడానికి బ్రహ్మదేవుడు నన్ను నియమించాడు.
ఇటువంటి ధర్మబద్ధమైన ప్రజాపాలనం సమర్థంగా ఆచరించేవానికి కర్మసాక్షి అయిన
భగవంతుడు సంతోషించి ఏ లోకాలను అనుగ్రహిస్తాడో అటువంటి అభీష్టదాయకాలైన
పుణ్యలోకాలు సదాచారపరుడైన నాకు లభిస్తాయి.

4-570-వ.

ఇట్లు ప్రజలను ధర్మంబుల యందు ననుశాసింపక యర్థకాముండై వారివలన నప్పనంబులు
గొనెనేని వారల పాపంబు దనకుఁ బ్రాపింపం దేజోహీనుండై భూవిభుండు చెడుం; గావునం
బ్రజలు భూపతి హితార్థంబునకు, స్వార్థంబునకు, నసూయారహితులై వాసుదేవార్పణ బుద్ధింజేసి
ధర్మంబు నెప్పుడు నాచరింపవలయు; నిదియ నన్ను ననుగ్రహించు; టదియునుం గాక పితృదేవర్షి
తుల్యులగు మీర లనుమోదించి కర్తయు ననుశాసకుండు ననుజ్ఞాతయు నయిన నాకుఁ
బరలోకంబున నే ఫలంబు గలుగు నట్టి ఫలంబునకు సదృశంబైన కర్మం బాచరింపవలయు;
నట్లయిన సంతోషంబు నొందుదు" ననిన వార లా రాజేంద్రున కిట్లనిరి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; ప్రజలను = ప్రజలను; ధర్మంబుల = ధర్మమార్గవర్తన; అందున్ = అందు;
అనుశాసింపక = శిక్షింపకుండగ; అర్థ = ధనమును; కాముండు = కోరెడివాడు; ఐ = అయ్యి; వారి =

వారి; వలనన్ = నుండి; అప్పనంబులున్ = కానుకలు; కొనెనేని = తీసుకొన్నచో; వారల = వారి
యొక్క; పాపంబున్ = పాపము; తన = తన; కున్ = కు; ప్రాపింపన్ = చెందగా; తేజన్ = తేజస్సు;
హీనుండు = తగ్గిపోయినవాడు; ఐ = అయ్యి; భూవిభుండు = రాజు; చెడున్ = చెడిపోవును; కావునన్
= అందుచేత; ప్రజలు = ప్రజలు; భూపతి = రాజు; హిత = మేలు; అర్థంబున్ = జరుగుట; కున్ =
కోసము; స్వార్థంబున్ = తమ ప్రయోజనము; కున్ = కోసము; అసూయ = అసూయ; రహితులు =
లేనివారు; ఐ = అయ్యి; వాసుదేవ = విష్ణుమూర్తికి; అర్పణ = సమర్పించు; బుద్ధిన్ = భావము; చేసి =
కలిగి; ధర్మంబున్ = ధర్మమార్గవర్తన; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడు; ఆచరింపన్ = చేయ; వలయును =
వలెను; ఇదియ = ఇదే; నన్నున్ = నన్ను; అనుగ్రహించుట = అనుగ్రహించుట; అదియునున్ = అంతే;
కాక = కాకుండగ; పితృ = పితృదేవతలు; దేవర్షి = దేవముషులకు; తుల్యులు = సరితూగువారు; అగు
= అయిన; మీరలన్ = మిమ్ములను; అనుమోదించి = అంగీకరించి; కర్తయున్ = కర్త; శాసకుండున్ =
పరిపాలకుడు; అనుజ్ఞాతయున్ = అనుజ్ఞ యిచ్చువాడు; అయిన = అయిన; నాకున్ = నాకు;
పరలోకంబునన్ = పై లోకమున; ఏ = ఎట్టి; ఫలంబున్ = ఫలితము; కలుగన్ = కలుగుతుందో; అట్టి =
అటువంటి; ఫలంబున్ = ఫలితమున; కున్ = కు; సదృశంబున్ = సరిపడునది; ఐన = అయిన;
కర్మంబున్ = కర్మములను; ఆచరింపన్ = చేయ; వలయున్ = వలెను; అట్లు = ఆ విధముగ; అయిన
= అయినచో; సంతోషంబున్ = సంతోషమును; ఒందుదును = పొందెదను; అనినన్ = అనగా;
వారలు = వారు; ఆ = ఆ; రాజు = రాజులలో; ఇంద్రున్ = ఇంద్రుని వంటివాని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ
విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

ప్రజలను ధర్మమార్గాన పరిపాలించకుండా ధనాపేక్షతో ప్రజలనుండి పన్నులు గుంజకొన్న రాజుకు
ప్రజల పాపం సంక్రమిస్తుంది. అందుచేత ఆ రాజు తేజోహీనుడై నశిస్తాడు. కాబట్టి ప్రజలు రాజు
మేలు కొరకు, తమ మేలు కొరకు అసూయారహితులై పరమేశ్వరార్పణ బుద్ధితో ధర్మాన్ని
ఎల్లప్పుడూ ఆచరించాలి. మీరు ఇలా చేయడమే నన్ను అనుగ్రహించడమని భావిస్తాను. మీరు
నాకు తండ్రుల వంటివారు. దేవతల వంటివారు. ఋషుల వంటివారు. అటివంటి మీరు దీనికి
సమ్మతించి మీ నాయకుడనైన నాకు పరలోకంలో ఏ ఫలం కలుగుతుందో అటువంటి ఫలానికి
తగిన మంచి కార్యాలను ఆచరించాలి. మీరు అలా చేసినట్లయితే నేను సంతోషిస్తాను" అని
పురుషోత్తమవర్తి పలుకగా సభ్యులు ఇలా అన్నారు.

4-571-క.

"జననాయక! ప్రజ లిర వొం

దిన ధర్మము లెల్ల వాసుదేవార్పణ బు

ద్ధినిఁ జేయవలయు నంటివి

యనయంబును వాసుదేవుఁ డనఁ గలఁడె మహిన్?"

టీకా:

జననాయక = రాజు; ప్రజలు = ప్రజలకి; ఇరవొందిన = అమరిన; ధర్మముల్ = ధర్మములు; ఎల్లన్ = సమస్తము; వాసుదేవ = నారాయణదేవునికి; అర్పణంబున్ = సమర్పణము చేయు; బుద్ధినిన్ = భావముతో; చేయవలెన్ = చేయవలెను; అంటివి = అన్నావు; = అనయంబునున్ = ఎల్లప్పుడును; వాసుదేవుడు = విష్ణుమూర్తి; అనన్ = అనెడివాడు; కలడె = ఉన్నాడ; మహిన్ = భూమ్మీద.

భావము:

"మహారాజా! వాసుదేవార్పణ బుద్ధితో ప్రజలు ధర్మకార్యాలను ఆచరించాలని నీవు చెప్పావు. అసలు వాసుదేవు డనేవాడు అంటూ ఒకడున్నాడా?"

4-572-నీ.

అనవిని వారికి మునుజేశుఁ డను "నర్హ-

తములార! వినుఁడయ్య! తవిలి మీరు

యజ్ఞాధిపతియైన యఖిలేశ్వరుఁడు గొన్ని-

మతములఁ గలఁడు ధీమంతులార!

యట్టిన మీరలు నందుకు విప్రతి-

ప్రతి గల్గుట నుబ్రవన్న మరయ

గాదంటిరేని నా మునునిచే రచితమై-

కాంతిమంత మగు జగంబు గానఁ

4-572.1-తే.

బడుచు నున్నది; యిట్టి ప్రపంచ రచిత

కర్మ వైచిత్ర్య మమ్మేటి గలుగకున్న

నమరు నను తదుక్తు లుపపన్నములు కావు;

కాన నవాసుదేవుండు గలఁడు మఱియు.

టీకా:

అనన్ = అనగ; విని = విని; వారి = వారి; కిన్ = కి; మనుజేశ్వరుడు = రాజు; అను = అనెను;

అర్హతములార = అత్యంతయోగ్యులారా {అర్హులు - అర్హతరులు - అర్హతములు}; వినుడు = వినండి;

అయ్య = తండ్రులు; తవిలి = తగిలి; మీరు = మీరు; యజ్ఞాధిపతి = యజ్ఞములకధిపతి; ఐన = అయిన;

అఖిలేశ్వరుడు = హరి {అఖిలేశ్వరుడు - సమస్తమునకు ఈశుడు, విష్ణువు}; కొన్ని = కొందరి;

మతములన్ = వాదనలలో; కలడు = ఉన్నాడు; ధీమంతులార = ధీశక్తికలవారలారా; అట్లు = ఆ

విధముగ; అయినన్ = అయియుండగ; మీరలు = మీరు; అందుకు = దానికి; విప్రతిపత్తి =

విరుద్ధవాదనమున; కలుగుటను = ఉండుటచేత; ప్రపన్నమున్ = భక్తినిచూపుట; అరయన్ =

తరచిచూసిన; కాదు = సరికాదు; అంటిరేని = అన్నచో; ఆ = ఆ; ఘనునిన్ = గొప్పవాని; చేన్ = చేత;

రచితము = సృష్టింపబడినది; ఐ = అయ్య; కాంతివంతము = ప్రకాశవంతము; అగు = అయిన;

జగంబున్ = ప్రపంచము; కానబడుచున్నది = కనపడుతున్నది.

ఇట్టి = ఇటువంటి; ప్రపంచ = లోకములందు; రచిత = సృష్టింపబడిన; కర్మ = కర్మల; వైచిత్ర్యము =

చిత్రవిచిత్రములు; ఆ = ఆ; మేటి = గొప్పవాడు; కలుగకున్నన్ = లేనిచో; అమరున్ = కుదురును; అను

= అనెడి; తత్ = ఆ; ఉక్తులు = మాటలు; ఉపపన్నములు = అంగీకారయోగ్యములు; కావు = కావు;

కానన్ = కావున; ఆ = ఆ; వాసుదేవుడు = నారాయణుడు; కలడు = ఉన్నాడు; మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

సభ్యుల ప్రశ్నను విని పృథుచక్రవర్తి వారితో ఇలా అన్నాడు "యోగ్యులైన బుద్ధిమంతులారా!

వినండి. యజ్ఞాధిపతి అయిన సర్వేశ్వరుడు ఉన్నాడు. అందుకు మీరు అంగీకరింపకపోతే ఆయన

సృజించిన లోకం కన్నుల ముందు స్పష్టంగా కనిపిస్తున్నది కదా! వాసుదేవుడు లేకపోతే ఈ

చిత్రవిచిత్రమైన జగత్తు ఎలా పుట్టింది? అందువల్ల ఈశ్వరుడు ఉన్నాడని ఒప్పుకోక తప్పదు.

4-573-వ.

అదియునుం గాక యీ జగద్వైచిత్ర్యంబు కర్తయైన యీశ్వరుండు లేకున్నం గర్మవశంబునం జేసి యుపపన్నంబగు నంటిరేని.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; ఈ = ఈ; జగత్ = సృష్టి యందలి; వైచిత్ర్యంబున్ = విచిత్రములకు; కర్త = ఆచరించినవాడు; ఐన = అయినట్టి; ఈశ్వరుండు = పరమేశ్వరుడు; లేకున్నన్ = లేకపోయినను; కర్మ = కర్మలకు, కర్మసూత్రమునకు {కర్మసూత్రము - కర్మమునకు ఫలితము ఉండును అనేది సూత్రము}; వశంబునను = లోబడుట; చేసి = వలన; ఉపపన్నంబున్ = అంగీకారము; అగున్ = అగును; అంటిరేని = అన్నచో;

భావము:

అంతేకాక కర్త అయిన ఈశ్వరుడు లేకున్నప్పటికీ ఈ విచిత్ర జగత్తు కర్మవశాన పుడుతుందని మీరు అన్నట్లైతే....

4-574-సీ.

పూని ప్రియవ్రతోత్తానపాదధ్రువ-

మనుల కస్మత్పితామహుఁ డనంగఁ

దగు నంగ మేదినీధవునకు మఱియును-

వినుతి కెక్కిన పృథివీపతులకుఁ

బద్ధసంభవ భవ ప్రహ్లాద బలిచక్ర-

వర్తి ప్రముఖ భాగవతుల కర్థి

వర్గసుస్వర్గాపవర్గంబులకు నను-

గతకారణం డన మునత కెక్కి

4-574.1-తే.

హీనులగు మృత్యుదౌహిత్రుఁ డైన వేన

ముఖ దురాత్ములు ధర్మవిమోహితులును

దక్క దక్కినవారికిఁ దా బ్రసన్న

వరదుడై యిచ్చు నభిమతావళుల నతఁడు.

టీకా:

పూని = నిశ్చయించి; ప్రియవ్రత = ప్రియవ్రతుడు; ఉత్తానపాద = ఉత్తానపాదుడు; ధ్రువ = ధ్రువుడు
వంటి; మనుల్ = మానవుల; కున్ = కు; అస్మత్ = మా యొక్క; పితామహుడు = తాత; అనగన్ =
అనుటకు; తగు = తగిన; అంగ = అంగుడనెడి; మేధినీధవున్ = రాజున; కున్ = కు; మఱియున్ =
ఇంకను; వినుతి = ప్రసిద్ధి; కిన్ = కి; ఎక్కిన = ఎక్కినట్టి; పృథివీపతుల్ = రాజుల; కున్ = కిని;
పద్మసంభవ = బ్రహ్మదేవుడు; భవ = శివుడు; ప్రహ్లాద = ప్రహ్లాదుడు; బలిచక్రవర్తి = బలిచక్రవర్తి;
ప్రముఖ = మొదలగు ప్రముఖులు; భాగవతుల్ = భాగవతులు; అర్థివర్గ = కోరికలసమూహము;
సుస్వర్గ = మంచిస్వర్గసుఖములు; అవర్గంబుల్ = మోక్షముల; కున్ = కు; అనుగత = అనువర్తించెడి,
స్వాభావిక; కారణుండు = కారణమైనవాడు; అనన్ = అనగా; ఘనతన్ = ప్రసిద్ధి; కిన్ = కి; ఎక్కి =
ఎక్కి
హీనులు = తక్కువవాడు; అగు = అయిన; మృత్యు = యమధర్మరాజు; దౌహిత్రుడు = కూతురుకొడుకు,
మనుమడు; ఐన = అయిన; వేన = వేనుడు; ముఖ = మొదలగు; దురాత్ములున్ = దుర్మార్గులు; ధర్మ
= ధర్మమార్గ; విమోహితులును = వ్యతిరిక్తులు; తక్క = తప్పించి; తక్కినవారు = ఇతరుల; కిన్ = కి;
తాన్ = తను; ప్రసన్న = ప్రసన్నమై; వరదుడు = వరములను ఇచ్చువాడు; ఐ = అయ్యి; = ఇచ్చు =
ఇచ్చును; అభిమత = కామితముల; ఆవళులన్ = సమూహములను; అతడు = అతడు.

భావము:

మృత్యుదేవత మనుమడైన వేనుడు మొదలైన ధర్మహీనుల మాట తీసివేయండి. ప్రియవ్రతుడు,
ఉత్తానపాదుడు, ధ్రువుడు, మనువు, మా పితామహుడైన అంగరాజు మొదలైన వారికీ, ఇంకా
ప్రముఖులైన రాజులకూ, బ్రహ్మ, శివుడు, ప్రహ్లాదుడు, బలి మొదలైన భాగవతులకూ వాసుదేవుడు
ప్రసన్నుడై కోరిన కోరికలను ప్రసాదించాడు. స్వర్గాది పుణ్య లోకాలను, పరమపదమైన మోక్షాన్ని
అనుగ్రహించేవాడుగా ప్రసిద్ధి కెక్కాడు.

4-575-వ.

ఇట్టి విద్వ దనుభవంబున భువన హితుండగు వాసుదేవుండు లేడనుట యుపపన్నంబు గా;
దదియునుం గాక.

టీకా:

ఇట్టి = ఇటువంటి; విద్వత్ = విజ్ఞుల, జ్ఞాన పూర్వక; అనుభవంబునన్ = అనుభవమువలన; భువన =
లోకములకు; హితుండు = మేలుకోరెడివాడు; అగు = అయిన; వాసుదేవుండు = హరి; లేడు = లేడు;
అనుట = అనెడి వాదనకు; ఉపపన్నంబున్ = ఉపపత్తి కలది, అంగీకారయోగ్యము; కాదు = కాదు;
అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ.

భావము:

ఇటువంటి పెద్దల అనుభవాలను బట్టి విచారిస్తే భగవంతుడు లేడనడం పొసగని మాట.
అంతేకాక...

4-576-ఉ.

భూతి తపోభిరామ ముని **పూ**జన మెవ్వని పాదపద్మ సే
వారతి వృద్ధి బొంది యని**వార**ణ బూర్వభవానుసార సం
సార మహోగ్రతాపము భృ**శం**బుగఁ బాపఁగ నోపుఁ దత్పదాం
భ్రూహజాత దేవనది **భ్రూ**లి యశేష మనోఘ హరియై.

టీకా:

భూరి = అత్యధికమైన; తపః = తపస్సు యొక్క; అభిరామ = చక్కదనము కల; ముని = మునుల;
పూజనమున్ = ధ్యానములు; ఎవ్వని = ఎవరి యొక్క; పాద = పాదములు అనెడి; పద్మ =
పద్మములను; సేవా = సేవించుట యందలి; రతిన్ = ఆసక్తివలన; వృద్ధిన్ = అభివృద్ధిని; పొంది =
పొంది; అనివారణన్ = అడ్డులేకుండ, తప్పక; పూర్వభవ = పూర్వజన్మలనుండి; అనుసార =
అనుసరించి వచ్చిన; సంసార = ప్రాపంచిక; మహా = గొప్ప; ఉగ్ర = భయంకరమైన; తాపమున్ =

బాధలను; భృశంబుగన్ = సమస్తమును; పాపగన్ = పోగొట్ట; ఓపున్ = చాలిన; తత్ = అతని; పాద
= పాదములు అనెడి; అంభోరుహ = పద్మము లందు; జాత = పుట్టిన; దేవనదిన్ = గంగానదిని;
పోలి = వలె; అశేష = సమస్తమైన; మనః = మనసు లందలి; అఘ = పాపములను; హరి =
పోగొట్టునది; ఐ = అయ్యి.

భావము:

గొప్ప తపస్సంపన్నులైన మహర్షులను పూజించటం వల్ల ప్రాప్తించిన శ్రీహరి పాదసేవ ఆయన
పాదపద్మాల నుండి పుట్టిన పవిత్ర గంగానది వలె జన్మ జన్మాంతరాలలో చేసిన పాపాలను,
సంసార తాపాలను పూర్తిగా పోగొడుతుంది. అది సమస్త మనోమాలిన్యాలను తుడిచి పెడుతుంది.

4-577-వ.

మఱియు.

టీకా:

మఱియు = వెండియు.

భావము:

ఇంకా...

4-578-చ.

అనుపమ భక్తి నెవ్వని పదాంబుజమూలము మందిరంబుగా
ననయముఁ బొందు వాఁడు నిహత్రాఖిల భూరి మనోమలుండు స
ద్వినుత విరక్తి బోధ ధృతి వీర్య విశేష సమన్వితుండు దా
ననదగి భూరి సంస్మృతి మహత్తర దుఃఖము నందఁ డెన్నఁడున్.

టీకా:

అనుపమ = సాటిలేని; భక్తిన్ = భక్తితో; ఎవ్వని = ఎవని యొక్క; పద = పాదములు అనెడి; అంబుజ = పద్మముల; మూలమున్ = మూలమును; మందిరంబుగాన్ = నివాసముగా; అనయమున్ = తప్పక; పొందున్ = పొందును; వాడు = వాడు; నిహత = పూర్తిగా పోగొట్టిన; అఖిల = సమస్తమైన; మనః = మనసు నందలి; మలుండు = మలములు కలవాడు; సత్ = సజ్జనులచే; వినుత = స్తుతింపబడిన; విరక్తి = వైరాగ్యము; బోధ = జ్ఞానము; ధృతి = ధైర్యము; వీర్య = తేజస్సుల; విశేష = విశిష్టమైన; సమన్వితుండ = కలయిక కలవాడు; తాన్ = తాను; అనన్ = అనుటకు; తగి = అర్హుడై; భూరి = అత్యధికమైనట్టి {భూరి - అతి పెద్దసంఖ్య 1 తరవాత 34 సున్నాలు కలది అదే లక్ష అయితే 5 సున్నాలు మాత్రమే}; సంస్కృతి = సంసారము అనెడి; మహత్తర = మిక్కిలిగొప్ప {మహత్తు - మహత్తరము - మహత్తమము}; దుఃఖమున్ = దుఃఖమును; అందడు = పొందడు; ఎన్నడున్ = ఎప్పటికి.

భావము:

సాటిలేని భక్తితో భగవంతుడైన నారాయణుని పాదపద్మాలను అనవరతం ఆశ్రయించిన వానికి సమస్త మనోదోషాలు తొలగిపోతాయి. గొప్ప వైరాగ్యం ప్రాప్తిస్తుంది. విజ్ఞానం, ధైర్యం, శక్తి లభిస్తాయి. అటువంటివాడు ఏనాడూ అపారమైన సంసార దుఃఖాన్ని పొందడు.

4-579-క.

నారాయణుండు జగదా

ధారుండగు నీశ్వరుండు; దులప నతనికిన్

లేరెందు సములు నధికులు

ధీరోత్తముఁ డతఁడు నద్వితీయుం డగుటన్.

టీకా:

నారాయణుండు = హరి; జగదాధారుండున్ = విష్ణుమూర్తి {జగ దాధారుండు - జగత్

(విశ్వము)నకు ఆధారమైనవాడు, విష్ణువు}; అగు = అయిన; ఈశ్వరుండు = విష్ణుమూర్తి; తలపన్ =

తరచిచూసిన; లేరు = లేరు; ఎందున్ = ఏవిధముగను; సములు = సమానమైనవారు; అధికులు = గొప్పవారు; ధీరోత్తముడు = విష్ణుమూర్తి (ధీరోత్తముడు - ధీరులు (జ్ఞానులు)లో ఉత్తముడు, విష్ణువు); అతడు = అతడు; అద్వితీయుండు = ద్వితీయ మన్నది లేనివాడు.

భావము:

నారాయణుడు జగత్తుకు ఆధారమైన భగవంతుడు. ఆయనతో సమానులు కాని, ఆయన కంటే అధికులైనవారు కాని లేరు. ఆయన మహాధీరుడు, అద్వితీయుడు.

4-580-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతేకాక...

4-581-ఉ.

కర్మవశంబునన్ జగము గ్రల్లను హెచ్చు నడంగు నన్నచో
గర్మముఁ బుద్ధిఁ జూడ జడకార్యము; గాని ప్రపంచ కల్పనా
కర్మమునందుఁ గర్త యనఁగ్రావిలసిల్లఁగఁ జాల; దీ జగ
త్కర్మక కార్య కారణము గ్రావున నీశుండు విష్ణుఁ డారయన్.

టీకా:

కర్మ = కర్మసూత్రము (కర్మసూత్రము - ప్రతికర్మ (పని)కి ఫలితం ఉంటుంది; ఎలాగంటే కార్య కారణ సిద్ధాంతము (ప్రతి కార్యానికి కారణము ఉండును) వలెనె, పునర్జన్మలు ఈ కర్మసిద్ధాంతం ప్రకారమే

కలుగుతాయి అంటారు; వశంబునన్ = వశమై, అనుసరించి; జగము = విశ్వము; కల్గును = పుట్టును; హెచ్చున్ = పెరుగును; అడంగును = అణగిపోవును; అన్నచో = అంటే; కర్మమున్ = కర్మమును; బుద్ధిన్ = ఆలోచించి; చూడన్ = చూసినచో; జడ = చైతన్యములేనిది; కార్యము = కర్మము; కాని = అంతే కాని; ప్రపంచ = ప్రపంచమును; కల్పనా = సృష్టించెడి; కర్మమున్ = పని; అందున్ = లో; కర్త = పనిచేసినది, కారణము; అనగా = అన; విలసిల్లగ = ప్రసిద్ధమగుటకు; చాలదు = సరిపడదు; ఈ = ఈ; జగత్ = భువనము; కర్మక = సృష్టించెడికర్మ అనెడి; కార్య = కార్యమునకు; కారణము = కర్త, చేసినవాడు; కావునన్ = కనుక; విష్ణుడు = విష్ణుమూర్తి; అరయన్ = తరచిచూసిన.

భావము:

కర్మవశం చేతనే ఈ లోకం జన్మిస్తుంది, పెంపొందుతుంది, నశిస్తుందని మీరు అంటారేమో? అది కుదరని మాట. కర్మ జడపదార్థం. కాబట్టి ప్రపంచ సృష్టికి అది కర్త కాజాలదు. ఈ జగత్తు అనే కార్యానికి విష్ణువు కారణం. అందువల్ల ఆయనే భగవంతుడు, పరమేశ్వరుడు.

4-582-వ.

కావున మీర లవ్వాసుదేవుని నధికారానుసారంబున నిశ్చితార్థ ఫలసిద్ధి గల వారలై మనోవాక్యాయకర్మంబుల నిష్కపటవృత్తిం దగిలి వినుతి నతి పరిచర్యా పూర్వకంబుగాఁ గామదుఘంబు లయిన యతని పాదపంకజంబులు భజియింపుం; డదియునుం గాక.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; మీరలు = మీరు; ఆ = ఆ; వాసుదేవుని = విష్ణుమూర్తిని; అధికార = అర్హతలను; అనుసారంబునన్ = అనుసరించి; నిశ్చిత = నిశ్చయించుకొనిన; ఫల = ఫలితముల; సిద్ధి = పొందుట; కలవారలు = ఉన్నవారు; ఐ = అయ్యి; మనః = మనస్సు; వాక్ = మాట; కాయ = దేహము; కర్మంబులన్ = కర్మములను; నిష్కపట = మర్మములేని; వృత్తిన్ = విధముగ; తగిలి = నిశ్చయముతో; వినుతిన్ = చక్కగ స్తుతించుట; అతి = గట్టి; పరిచర్య = సేవలు; పూర్వకంబుగా = కలిగిన విధముగా; కామ = కామితములను; దుఘములు = పితుకునవి, తీర్పునవి {కామదుఘములు - కామధేనువులు వంటివి}; అతని = అతని; పాద = పాదములు అనెడి;

పంకజంబులు = పద్మములు (పంకజము - పంకము (నీరు, బురద) యందు జము (పుట్టునది), పద్మము); భజియింపుడు = సేవించండి; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ.

భావము:

కాబట్టి మీరు మీ మీ శక్తికి తగినట్లుగా నిశ్చితమైన ఫలసిద్ధి, త్రికరణశుద్ధి, నిష్కపటమైన బుద్ధి కలవారై స్తుతి నమస్కార సేవల ద్వారా భక్తాభీష్టప్రదాలైన ఆ దేవదేవుని పాద పద్మాలను సేవించండి. అంతేకాక...

4-583-సీ.

రూఢి నీశ్వరుడు స్వరూపంబునం జేసి-

పూని విశుద్ధ విజ్ఞానఘనుడు

నగుణండు నయినఁ దా నరయని కర్మమా-

ర్లమునందు వ్రేహ్మాది ద్రవ్యములును

శుక్లాదిగుణము విస్ఫుర దవఘాతాది-

సత్త్వియలును మంత్రసంచయంబు

సంకల్పమును యాగసాధ్యమైనట్టి య-

ఖండోపకారంబు ఘనపదార్థ

4-583.1-తే.

శక్తియు మఱి జ్యోతిష్టోమ సవనముఖ్య

నామత బహు విశేష గుణతను మెఱయు

నట్టి యధ్వరరూపమై యఖిల జగము

నందు ననిశంబుఁ బ్రఖ్యాతి నొందుచుండు.

టీకా:

రూఢిన్ = నిశ్చయముగా; ఈశ్వరుడు = హరి; స్వ = తన; రూపంబునన్ = రూపము; చేసి = వలన;

పూని = ధరించిన; విశుద్ధ = పరిశుద్ధమైన; విజ్ఞాన = విజ్ఞానమైన; ఘనుడున్ = గొప్పవాడు;

అగుణండు = త్రిగుణాతీతుడు; అయిన = అయినట్టి; తాన్ = అతను; అరయని = పరిశీలింపరాని;
 కర్మమార్గమున్ = యజ్ఞకర్మమార్గము; అందున్ = లో; వ్రీహి = గోధుమలు; ఆది = మొదలగు;
 ద్రవ్యములను = పదార్థములును; శుక్ల = తెలుపు; ఆది = మొదలైన; గుణమున్ = గుణములును;
 విస్ఫురత్ = వికసించిన; అవఘాత = దంచుట; ఆది = మొదలగు; సత్ = మంచి; క్రియలును =
 పనులును; మంత్ర = మంత్రముల; సంచయంబున్ = సమూహము; సంకల్పమునున్ = సంకల్పము;
 యాగ = యజ్ఞము వలన; సాధ్యము = సాధ్యము; ఐనట్టి = అగునట్టి; అఖండ = నిరంతరాయమైనట్టి;
 ఉపకారంబున్ = ప్రయోజనములు; ఘన = గొప్ప; పదార్థ = పదార్థములు.
 శక్తియు = శక్తి; మఱి = ఇంక; జ్యోతిష్టోమసవన = జ్యోతిష్టోమయాగము; ముఖ్య = మొదలైన;
 నామతన్ = పేర్లతోను; బహు = మిక్కిలి; విశేష = విస్తారమైన; గుణతను = గుణములుకలిగి
 యుండుటతోను; మెఱయునట్టి = ప్రకాశించునట్టి; అధ్వర = యజ్ఞము యొక్క; రూపమై =
 స్వరూపమై; అఖిల = సమస్తమైన; జగమున్ = లోకములు; అందున్ = లోను; అనిశంబున్ =
 ఎల్లప్పుడు; ప్రఖ్యాతిన్ = ప్రసిద్ధిను; ఒందుచుండు = పొందుతుండును.

భావము:

ఈశ్వరుడు స్వచ్ఛమైన విజ్ఞానమే స్వరూపంగా కలవాడు. ఆయన నిర్గుణుడే అయినా నానా విశేష
 గుణాలు కలిగిన యజ్ఞం భగవంతుని స్వరూపమే. కర్మమార్గంలోనే వ్రీహి మొదలైన ద్రవ్యాలు,
 తెలుపు మొదలైన గుణాలు, దంచుట మొదలైన క్రియలు, మంత్రసమూహం, సంకల్పం,
 సాధింపదగిన మహోపకారం, గొప్ప పదార్థాలు, శక్తి, జ్యోతిష్టోమం మొదలైన నామాలు ఇటువంటి
 అనేక గుణాలతో ఏర్పడే యజ్ఞం భగవంతుని స్వరూపంగా సమస్త జగత్తులో ప్రఖ్యాతి గాంచింది.

4-584-వ.

అదియునుం గాక దారుస్థితంబైన యనలంబు తద్దారు గుణంబు లయిన దైర్ఘ్య వక్రత్వాదికంబుల
 ననుసరించు చందంబున నవ్యక్తంబు తత్తోభకం బయిన కాలంబును వాసనయు నదృష్టంబు
 నను కారణంబుల చేతం బుట్టిన శరీరంబునందు విషయాకారం బయిన బుద్ధి నొంది
 తద్విషయాభివ్యంగ్యంబైన యానందస్వరూపుం డగుచుఁ గ్రియా ఫలంబునం బ్రసిద్ధి నొందు" నని
 చెప్పి వెండియు నిట్లను "మదీయ జనంబు లిమ్మేదినీతలంబున దృఢవ్రతులై
 యజ్ఞభుగీశ్వరుండును గురుండును నయిన సర్వేశ్వరుని, హరిని నిరంతరంబును స్వధర్మ

యోగంబునం బూజించుచున్నవారలు; వారు నన్నాశ్చర్యకరంబుగా ననుగ్రహించువా" రని హరిభక్తిరతులైన మహాత్ముల నుతియించి వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; దారు = కట్టె లందు; స్థితంబున్ = ఉండునది; ఐన = అయిన; అనలంబున్ = అగ్ని; తత్ = ఆ; దారు = కొయ్య యొక్క; గుణంబులు = గుణములు; అయిన = అయినట్టి; దైర్ఘ్య = పొడవు; వక్రత్వ = వంకరా నుండుట; ఆదికంబులన్ = మొదలైనవానిని; అనుసరించు = అనుసరించెడి; చందంబునన్ = విధముగ; అవ్యక్తంబున్ = వ్యక్తము కానిది, కాలము; తత్ = దానిని (అవ్యక్తమును); క్షోభకంబు = కరిగించెడిది, కర్మ; వాసన = సంస్కారము; అదృష్టంబున్ = అదృష్టములు; అను = అనెడి; కారణంబుల్ = కారణముల; చేతన్ = వలన; పుట్టిన = జనించిన; శరీరంబున్ = దేహము; అందున్ = లో; విషయ = ఇంద్రియార్థములు; ఆకారంబున్ = స్వరూపముగా కలది; అయిన = అయిన; బుద్ధిన్ = బుద్ధిని; ఒంది = పొంది; తత్ = ఆ; విషయ = విషయములచే; అభివ్యంగ్యంబు = అనుభవసారము (అభివ్యంగ్యము - వెలువడు గుర్తులచే తెలియబడునది, అనుభవసారము); ఐన = అయిన; ఆనంద = ఆనందము యొక్క; స్వరూపుండు = స్వరూపము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; క్రియా = యజ్ఞక్రియలకు; ఫలంబునన్ = ఫలితము నందు; ప్రసిద్ధిన్ = తెలియబడుటను; ఒందును = పొందును; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనున్ = పలికెను; మదీయజనంబుల్ = నావారు; ఈ = ఈ; మేదినీతలంబునన్ = భూమండలమున; ధృఢ = గట్టి; వ్రతులు = నియమములు కలవారు; ఐ = అయ్యి; యజ్ఞ = యజ్ఞమును; భుగీ = అనుభవించెడి; ఈశ్వరుండును = విభుడును; గురుండును = గొప్పవాడు; అయిన = అయినట్టి; సర్వేశ్వరునిన్ = విష్ణుమూర్తిని; హరిని = విష్ణుమూర్తిని; నిరంతరంబును = ఎల్లప్పుడు; స్వధర్మ = స్వంతధర్మమున; యోగంబునన్ = కూడి యుండి; పూజించుచున్న = సేవిస్తున్న; వారలున్ = వారు; వారున్ = వారు; నన్నున్ = నన్ను; ఆశ్చర్యకరంబుగాన్ = ఆశ్చర్యకరముగా; అనుగ్రహించు = అనుగ్రహించెడి; వారున్ = వారు; అని = అని; హరి = నారాయణుని; భక్తిన్ = భక్తి యందు; రతులున్ = ఆసక్తికలవారు; ఐన = అయిన; మహాత్ములన్ = గొప్పవారిని; నుతియించి = స్తుతించి; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అంతేకాక కట్టె తగులబడుతున్నప్పుడు దాని పొడవు, పొట్టి, వంకర మొదలైన గుణాలు కట్టెలోని నిప్పునకు కూడ సంక్రమిస్తాయి. అలాగే దేహాలక్షణాలు దేహంలోని జీవునకూ సంక్రమిస్తాయి. అందుచేత అంతర్యామి దేహ ధర్మాలను అనుసరించియే వ్యక్తమవుతాడు. దేహం పుట్టుకకు కాలం, సంస్కారం, అదృష్టం కారణాలు. ఇటువంటి దేహంలో అంతర్యామిగా ఉండేవాడు ఆనందమయుడు. అతడే యజ్ఞేశ్వరుడు. యోగఫలం కూడ అతడే" అని చెప్పి మహారాజు మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు. "ఈ లోకంలోని నా ప్రజలు దృఢ నియమంతో యజ్ఞభోక్తలైన దేవతలకు అధీశ్వరుడు, సర్వ గురుడు, సర్వేశ్వరుడు అయిన శ్రీహరిని సర్వదా స్వధర్మానుసారం పూజిస్తున్నారు. ఈ విధంగా వారు ఎంతగానో నన్ను అనుగ్రహిస్తున్నారు" అని విష్ణుభక్తి పరాయణులైన మహానుభావులను కొనియాడి పృథుచక్రవర్తి మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

4-585-మ.

"**వర** సంపద్విభవప్రతాప సుమహైశ్శ్వర్యంబులం బొల్పు నీ
ధరణీనాథులతేజ మంచిత తపోదాంతిక్షమా విద్యలం
గర మొప్పారు ధరాసు పర్వ హరిభక్తశ్రేణులం దెప్పుడున్;
ధరలోనం బ్రభవింప కుండు నని యద్ధాత్రీవిభుం డిట్లనున్.

టీకా:

వర = శ్రేష్ఠమైన; సంపత్ = సంపదలు; విభవ = వైభవము; ప్రతాప = శౌర్యము; సు = మంచి; మహా = గొప్ప; ఐశ్వర్యంబులన్ = ఐశ్వర్యము లందు; పొల్పు = ఒప్పెడి; ఈ = ఈ; ధరణీనాథుల = రాజుల; తేజము = తేజస్సు; అంచిత = చక్కటి; తపో = తపస్సు; దాంతి = మనోనిగ్రహము; క్షమ = ఓర్పు; విద్యలన్ = విద్య లందు; కరము = మిక్కిలి; ఒప్పారు = చక్కగా నుండును; ధరాసుపర్వ = బ్రాహ్మణులైన {ధరా సుపర్వులు - ధర (భూమి) పైన సుపర్వులు (దేవతలు), బ్రాహ్మణులు}; హరి = విష్ణు; భక్త = భక్తుల; శ్రేణుల్ = సమూహముల; అందున్ = అందు; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడు; = ధర = లోకము; లోనన్ = లో; ప్రభవింపకుండున్ = ప్రభావము చూపకుండుగాక; అని = అని; ఆ = ఆ; ధాత్రీవిభుండున్ = రాజు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనున్ = పలికెను.

భావము:

గొప్ప సిరిసంపదలతోను, మహత్తరమైన పరాక్రమంతోను, అఖండమైన వైభవంతోను, ప్రకాశించే రాజుల తేజస్సు తపస్సుతోను, శమదమాదులతోను, క్షమాగుణంతోను విరాజిల్లే బ్రాహ్మణులపైన, విష్ణుభక్తులపైన ఏ మాత్రం తన ప్రభావాన్ని చూపించలేదు.

4-586-చ.

అరయగ నే ధరామర పదాంబుజరేణువు లర్థి దాల్చి య
ప్రమ పురాణ పూరుషుడు బ్రాహ్మణదేవుడు నైనయట్టి యీ
శ్వరుడు సదానపాయినని సాగరకన్యను సర్వలోక వి
స్ఫురిత పవిత్రకీర్తియును పొంది విభూతి దనర్చె గావునన్.

టీకా:

అరయగన్ = పరిశీలించినచో; ఏ = ఎట్టి; ధరామర = బ్రాహ్మణుల; పద = పాదములు అనెడి;
అంబుజ = పద్మముల కంటిన; రేణువులన్ = ధూళిరేణువులను; అర్థిన్ = కోరి; తాల్చి = ధరించి; ఆ =
ఆ; పరమ = అత్యంత; పురాణ = పాతకాలపు; పూరుషుడు = వ్యక్తి; బ్రాహ్మణ = వేదార్థమైనట్టి;
దేవుడు = హరి; ఐనయట్టి = అయినట్టి; ఈశ్వరుడు = హరి; సదా = ఎల్లప్పుడు; అనపాయినని =
విడువని యామెను; సాగరకన్యను = లక్ష్మీదేవిని {సాగర కన్య - సాగరునికి పుట్టినామె, లక్ష్మీ; సర్వ
= సకల; లోక = లోకములలోను; విస్ఫురిత = విస్తరించిన; పవిత్ర = పుణ్యవంతమైన; కీర్తియును =
యశస్సు; పొంది = పొంది; విభూతిన్ = వైభవముతో; తనర్చెన్ = అతిశయించెను; కావునన్ = కనుక.

భావము:

పురాణ పురుషుడైన నారాయణుడు బ్రాహ్మణులను దైవాలుగా భావిస్తాడు. బ్రాహ్మణుల పాదపద్మ
పరాగాలను ప్రీతితో ధరిస్తాడు. అందుచేత తనను ఎప్పుడూ విడిచి ఉండని లక్ష్మీదేవిని,
సర్వలోకాలలో పరివ్యాప్తమై ప్రకాశించే పవిత్ర కీర్తిని అందుకొని ఆయన విరాజిల్లుతున్నాడు.

4-587-నీ.

ఎవసుధామర సేవను జేసి య-

శేషగుణాన్విత స్థితిఁ దనర్చు

సర్వేశ్వరుఁడు మఱి సంతుష్టుఁ డగు నట్టి-

ధరణిదివిజలఁ ద ధర్మపరులు

నలఘు వినీతులునై యవశ్యంబును-

సేవింపరే ధరాదేవ నిత్య

సేవచేఁ బురుషుఁడు చిరతర జ్ఞానవి-

ద్యాభ్యాసి గాకున్న నైన నతఁడు

4-587.1-తే.

వేగమున నంతరంగంబు విశద మగుటఁ

జేసి కైవల్య పదమును జెందు; నట్లు

గాన లోకులు భూదేవతానికరముఁ

దగిలి భజియింప వలయు నుదాత్త మతిని.

టీకా:

ఎ = ఏ; వసుధామర = బ్రాహ్మణులను; సేవనున్ = సేవించుటను; చేసి = వలన; అశేష =

సమస్తమైన; గుణ = గుణములు; ఆన్విత = కలిగియుండెడి; స్థితిన్ = స్థితిని; తనర్చు = అతిశయించు;

సర్వేశ్వరుడు = విష్ణుమూర్తి; మఱి = మిక్కిలి; సంతుష్టుడు = సంతృప్తిచెందినవాడు; అగున్ = అగునో;

అట్టి = అటువంటి; ధరణిదివిజలన్ = బ్రాహ్మణులను {ధరణిదివిజలు - ధరణి (భూమి)కి దివిజలు

(దేవతల), బ్రాహ్మణులు}; తత్ = ఆ వేదమార్గ; ధర్మ = ధర్మమునందు; పరులున్ = నిష్ఠకలవారు;

అలఘు = గొప్ప; వినీతులు = వినయముకలవారు; అవశ్యంబును = తప్పక; సేవింపరే =

సేవించెదరు; ధరాదేవ = బ్రాహ్మణులను; నిత్య = నిత్యము; సేవన్ = సేవించుట; చేన్ = చేత;

పురుషుడు = మానవుడు; చిరతర = అత్యధికమైన {చిరము - చిరతరము - చిరతమము}; జ్ఞాన =

జ్ఞానము; విద్యా = విద్యలను; అభ్యాసి = చదివినవాడు; కాకున్నన్ = కాకపోయినవాడు; ఐనన్ =

అయినప్పటికిని; అతడు = అతడు.

వేగమునన్ = తొందరలోనే; అంతరంగంబున్ = మనసును; విశదము = స్వచ్ఛమైనది, నిర్మలమైనది;

అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; కైవల్యపదమును = మోక్షమును; చెందున్ = పొందును; అట్లుగాన
= అందుచేత; లోకులు = ప్రజలు; భూదేవతా = బ్రాహ్మణుల; నికరమున్ = సమూహమును; తగిలి =
పూని; భజియింపవలయున్ = సేవింపవలెను; ఉదాత్త = ఉత్తమమైన; మతిన్ = బుద్ధితో.

భావము:

బ్రహ్మవేత్తలైన బ్రాహ్మణులను సేవిస్తే సకల గుణ సంపన్నుడైన సర్వేశ్వరుడు సంతోషిస్తాడు. కాబట్టి
అటువంటి బ్రాహ్మణులను ధర్మపరులై వినయ వినములై అవశ్యం సేవించండి. బ్రాహ్మణులను
నిత్యం సేవించేవాడు గొప్ప జ్ఞాని, పండితుడు కాకపోయినా నిర్మల హృదయం కలవాడై మోక్షాన్ని
పొందుతాడు. కాబట్టి లోకులు ఉదాత్త బుద్ధితో బ్రాహ్మణులను సేవించాలి.

4-588-వ.

మఱియు.

టీకా:

మఱియు = ఇంకా.

భావము:

ఇంకా...

4-589-నీ.

విజ్ఞాన ఘనుఁ డన వెలయు నీశ్వరుఁడు త-

త్వజ్ఞాన యుతులైన వారిచేత

దీపింప నింద్రాది దేవతోద్దేశంబు-

నను భూమిసుర ముఖంబున హతంబు

లగు హవిస్సులఁ దృప్తి నందిన గతి నచే-

తన మైన యా హతాశన ముఖంబు

వలన వేల్చిన హవిస్సులచేతఁ దృఢుండు-

గాకుండు కావున లోకమందు

4-589.1-తే.

నగ్ని ముఖమునకంటె ధరామరేంద్ర

ముఖము పరిశుద్ధ మత్యంతముఖ్య మనఁగఁ

దనరు నది గాన భూసురార్చనము సకల

జనులుఁ గావింపఁ దగు నార్యజనములార!

టీకా:

విజ్ఞాన = చక్కటిజ్ఞానముకలిగిన; ఘనుడున్ = గొప్పవాడు; అనన్ = అనగా; వెలయు = ప్రసిద్ధుడైనది; ఈశ్వరుడు = నారాయణుడు; తత్త్వ = తత్త్వము యొక్క; జ్ఞాన = జ్ఞానముతో; యుతులు = కలవారు; ఐన = అయిన; వారి = వారి; చేతన్ = చేత; దీపింపన్ = ప్రకాశింపఁడగా; ఇంద్ర = ఇంద్రుడు; ఆది = మొదలగు; దేవతా = దేవతలను; ఉద్దేశ్యంబునను = ఉద్దేశించి; భూమిసుర = భ్రాహ్మణుల; ముఖంబునన్ = ద్వారా; హతంబున్ = సమర్పించబడినది; అగు = అయిన; = హవిస్సులన్ = హోమముచేయుద్రవ్యములుచే {హవిస్సులు - అగ్నిహోత్రమున హోమముచేయుద్రవ్యములు (ఇగర్చబెట్టినఅన్నము నెయ్యి); తృప్తిన్ = తృప్తిని; అందిన = చెందిన; గతిన్ = విధముగా; అచేతనమాన = జడపదార్థమైన; = ఆ = ఆ; హతాశన = అగ్నిహోత్రుని {హతాశనుడు - హతముచేయబడినవానిని భుజించువాడు, అగ్ని; ముఖంబువలన = ద్వారా; వేల్చిన = హోమముచేయబడిన; హవిస్సులన్ = హోమముచేయుద్రవ్యములు; చేతన్ = వలన; తృప్తుండు = తృప్తిఁడెందినవాడు; కాకుండు = కాదు; కావునన్ = అందుచేత; లోకమున్ = లోకము; అందున్ = లో; అగ్ని = అగ్నిహోత్రుని. ముఖమున = నోరు; కంటెన్ = కంటె; ధరామర = భ్రాహ్మణ; ముఖమున్ = మోము; పరిశుద్ధము = స్వచ్ఛమైనది; అత్యంత = మిక్కిలి; ముఖ్యమున్ = ముఖ్యమైనది; అనగన్ = అనగా; తనరున్ = అతిశయించును; అదిగాన = అందుచేత; భూసుర = బ్రహ్మణుల {భూసురుడు - భూమికి దేవత, భ్రాహ్మణుడు; అర్చనము = సేవించుట; సకల = సమస్తమైన; జనులున్ = వారును; కావింపన్ = చేయుటకు; తగున్ = తగినది; ఆర్యజనములారా = ఉత్తములారా.

భావము:

ఆర్యమహాజనులారా! తత్త్వజ్ఞాన సంపన్నులైనవారు ఇంద్రాది దేవతల నుద్దేశించి
బ్రాహ్మణముఖంగా అర్పించే అన్నం వల్ల తృప్తి చెందినట్లు, అచేతనమైన అగ్నిలో వేల్చిన హవిస్సు
వల్ల ఈశ్వరుడు తృప్తి పొందడు. కాబట్టి లోకంలో అగ్నిముఖం కంటే బ్రాహ్మణుల ముఖం
పరిశుద్ధమైనది. అత్యంత ప్రధానమైనది. అందువల్ల సకల జనులూ బ్రాహ్మణులకు సమర్పించాలి.

4-590-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతే కాక...

4-591-సీ.

ఏవేదమం దేని నీవిశ్వ మెల్లను-

దర్పణ ప్రతిబింబితమగు వస్తు

నివహంబు కైవడిఁ దివిరి ప్రకాశించు-

నట్టి విరజమును నవ్యయంబు

నగుచు సనాతనం బగు వేద మే ధరా-

దేవతాజన మనుదినముఁ దగిలి

మహిత శ్రద్ధాతపో మంగళ మౌన సం-

యమ సమాధులఁ బొలుపారుచుండి

4-591.1-తే.

యర్థి సదసద్విచారులై యధికరింతు

రట్టివారల పదరజం బర్థిఁ దాల్చు

నలఘులకు సర్వపాపక్షయంబు నఖిల

సద్గుణవాప్తియును నగుఁ జతురులార!

టీకా:

ఏ = ఏ; వేదము = వేదము; అందేనిని = అందైతే; ఈ = ఈ; విశ్వము = లోకములు; ఎల్లను = సమస్తమును; దర్పణ = అద్దములో; ప్రతిబింబితము = ప్రతిఫలించినవి; అగు = అయిన; వస్తు = వస్తువుల; నివహంబున్ = సమూహము; కైవడిన్ = విధముగా; తివిరి = పూని; ప్రకాశించున్ = ప్రకాశించునో; అట్టి = అటువంటి; విరజమున్ = రజోగుణములేనిది; అవ్యయంబున్ = తరిగిపోనిది; అగుచున్ = అవుతూ; సనాతనంబున్ = పురాతనమైనది; అగు = అయిన; వేదము = వేదము; ఏ = ఏ; ధరాదేవతాజనము = బ్రాహ్మణులు; అనుదినమున్ = ప్రతిరోజు; తగిలి = నిష్ఠతో; మహిత = గొప్ప; శ్రద్ధ = శ్రద్ధ; తపః = తపస్సు; మంగళ = శుభకరమైన; మౌన = మౌనము; సంయమ = ఇంద్రియనిగ్రహము; సమాధులన్ = యోగసమాధిలలో; బొలుపారుచుండి = అతిశయించుతూ. అర్తిన్ = కోరి; సదసద్విచారులు = తత్వము తెలిసిన వారు (సదసద్విచారులు - సత్ (సత్తును, సత్యమును) అసత్ (అసత్యమును, చిత్తును) విచారులు (తర్కించుకొనువారు), తత్వజ్ఞులు); ఐ = అయ్యి; అధికరింతురు = అతిశయించెదరు; అట్టి = అటువంటి; వారలు = వారు; పద = పాదముల; రజంబున్ = ధూళిని; తాల్చు = ధరించు; అలఘుల్ = గొప్పవారి; కున్ = కి; సర్వ = సమస్తమైన; పాప = పాపముల; క్షయంబునున్ = నశించుట; అఖిల = సర్వ; సద్గుణ = మంచిగుణముల; వ్యాప్తియును = వృద్ధి; అగున్ = కలుగును; చతురులారా = నేర్పరులారా.

భావము:

బుద్ధిమంతులారా! అద్దంలో ప్రతిబింబించే భూషణ సముదాయం వలె ఈ విశ్వమంతా వేదంలో ప్రకాశిస్తుంది. కళంకం లేనిది, నాశం లేనిది, సనాతనమైనది అయిన వేదాన్ని ఏ బ్రాహ్మణులు ప్రతిదినమూ శ్రద్ధా తపో మౌన సంయమ సమాధులతో సదసద్విచారంతో అధ్యయనం చేస్తారో అటువంటి బ్రహ్మవేత్తల పాదధూళిని తలదాల్చే మహనీయులకు సర్వ పాపాలు నశిస్తాయి. సమస్త సద్గుణాలు లభిస్తాయి.

కావున నట్టి విప్రపాద సరోజరేణువు లేనును గిరీటంబున ధరియింతు; నిట్లు బ్రాహ్మణ
భజనంబునంజేసి యవాప్త సకల గుణుండును శీలధనుండును కృతజ్ఞుండును శ్రద్ధాయుక్తుండును
నైన మహాత్ము నఖిల సంపదలఁ బ్రాపించుం గావున గోబ్రాహ్మణకులంబును ననుచర సమేతుం
డయిన జనార్దనుండును నా యెడం బ్రసన్ను లయ్యెదరు గాక" యని పలుకుచున్న పృథుచక్రవర్తిం
గనుంగొని పితృదేవద్విజ సత్పురుషులు సంతృప్తాంతరంగులై సాధువాదంబుల నభినందించి
యిట్లనిరి.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; అట్టి = అటువంటి; విప్ర = బ్రాహ్మణుల; పాద = పాదములు అనెడి; సరోజ =
పద్మము; రేణువులన్ = ధూళిరేణువులను; ఏనునున్ = నేనుకూడ; కిరీటంబున్ = కిరీటమున;
ధరియింతున్ = ధరించెదను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణుల; భజనంబునన్ =
సేవించుట; చేసి = వలన; అవాప్త = సంప్రాప్త; సకల = సర్వ; గుణుండు = సుగుణములు కలవాడు;
శీల = మంచి నడవడిక అనెడి; ధనుండును = సంపద కలవాడు; కృతజ్ఞుండును = కృతజ్ఞత
కలవాడు; శ్రద్ధా = శ్రద్ధతో; యుక్తుండును = కలిగి యుండువాడు; ఐన = అయిన; మహాత్మున్ =
గొప్పవానికి; అఖిల = సమస్త మైన; సంపదలన్ = సంపదలు; ప్రాపించును = లభించును; కావునన్
= అందుచేత; గో = గోవులును; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణుల; కులంబునున్ = సమూహమును; అనుచర
= అనుచరులతో; సమేతుండు = కూడినవాడు; అయిన = అయిన; జనార్దనుండును =
విష్ణుమూర్తియును; నా = నా; ఎడన్ = అందు; ప్రసన్నులు = ప్రసన్నత కలవారు; అయ్యెదరు గాక =
అగుగాక; అని = అని; పలుకుచున్న = అనుచున్న; పృథుచక్రవర్తిన్ = పృథుచక్రవర్తిని; కనుంగొని =
చూసి; పితృ = పితృదేవతలు; దేవ = దేవతలు; ద్విజ = బ్రాహ్మణులు {ద్విజులు - ద్వి (రెండు) జులు
(జన్మములు కలవారు), బ్రాహ్మణులు}; సత్పురుషులు = మంచివారు; సంతృప్తాంతరంగులు =
సంతృప్తిచెందిన మనసు కలవారు; ఐ = అయ్యి; సాధువాదంబులన్ = బాగు బాగు అనుచు;
అభినందించి = అభినందించి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

కాబట్టి అటువంటి బ్రాహ్మణుల పాదపద్మ పరాగాన్ని నేను సైతం నా కిరీటంపై ధరిస్తాను. బ్రాహ్మణులను సేవించేవానికి సకల గుణాలు సంప్రాప్తిస్తాయి. శీలవంతుడు, కృతజ్ఞుడు, శ్రద్ధాళువు అయిన అతణ్ణి సకల సంపదలూ వరిస్తాయి. కాబట్టి గోవులు, బ్రాహ్మణులు, పరివార సమేతుడైన శ్రీమన్నారాయణుడు నన్ను అనుగ్రహింతురు గాక!" అని పలుకుతున్న పృథుచక్రవర్తి మాటలు విని పితృదేవతలు, దేవతలు, బ్రాహ్మణులు, సత్పురుషులు సంతోషంతో "మేలు మేలు" అని అని అభినందించి ఇలా అన్నారు.

4-593-క.

"మనుజేంద్ర! నీ కతంబున

ననుపమ ఘన బ్రహ్మదండ హతుఁ డత్యఘ వ

ర్తనుఁడు నగునట్టి వేనుం

డనయము నరకంబు వలన నర్థిఁ దరించెన్.

టీకా:

మనుజేంద్ర = రాజా {మను జేంద్రుడు - మనుజులలో ఇంద్రునివంటివాడు, రాజు}; నీ = నీ;
కతంబునన్ = కారణముచే; అనుపమ = సాటిలేని; ఘన = గొప్ప; బ్రహ్మదండ = తప్పస్సంపన్నుల
శాపంప వలన; హతుడు = చంపబడినవాడు; అతి = మిక్కిలి; అఘ = పాపపు; వర్తనుడు =
నడవడిక కలవాడు; అగున్ = అయిన; అట్టి = అటువంటి; వేనుండు = వేనుడు; అనయమున్ =
ఎల్లప్పుడు; నరకంబు = నరకము; వలన = నుండి; అర్థిన్ = కోరి; తరించెన్ = విముక్తు డాయెను.

భావము:

"రాజా! పాపవర్తనుడై బ్రాహ్మణశాపం చేత నిహతుడైన నీ తండ్రి వేనుడు నిన్ను పుత్రునిగా పొందటం చేత నరకలోకం నుండి తరించాడు.

4-594-వ.

కావునం "బుత్రేణలోకాన్ జయతి" యను వేదవచనంబు నిశ్చయం; బదియునుం గాక.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; పుత్రేణ = పుత్రులు వలన; లోకాన్ = లోకములను; జయతి = జయించును;
అను = అనెడి; వేద = వేదములందలి; వచనంబు = వాక్యములు; నిశ్చయంబున్ = నిశ్చయమైనవి;
అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ.

భావము:

కాబట్టి 'పుత్రేణ లోకాన్ జయతి (పుత్రుని వల్ల తండ్రి సర్వలోకాలను జయిస్తాడు)' అనే వేదవాక్యం
యథార్థమయింది. అంతేకాక...

4-595-చ.

పురుషవరేణ్య! హేమకశిపుండు రమా లలనేశు నిందచే
నరకమునొందఁ గోరియు గుణజ్ఞుడు భాగవతుండునైన యా
వర తనయప్రభావమున వాసికి నెక్కి విధూత పాపుడై
నిరయముఁ బొందఁ డయ్యె; నతి నిర్మల కీర్తిఁ దనర్చెఁ గావునన్."

టీకా:

పురుష = పురుషులలో; వరేణ్య = ఉత్తముడ; హేమకశిపుండు = హిరణ్యకశిపుండు; రమాలలనేశున్
= విష్ణుమూర్తిని; నింద = నిందించుట; చేన్ = చేత; నరకమున్ = నరకమును; ఒందగోరియున్ =
పొందవలసియుండియు; గుణజ్ఞుడు = సుగుణములు కలవాడు; భాగవతుండున్ = భాగవతుడును;
ఐన = అయిన; ఆ = ఆ; వర = శ్రేష్ఠమైన; తనయ = పుత్రుని; ప్రభావమున = ప్రభావము వలన; వాసి
= ప్రసిద్ధి; కిన్ = ని; ఎక్కి = చెంది; విధూత = పోగొట్టబడిన; పాపుడు = పాపముకలవాడు; ఐ =
అయ్యె; నిరయమున్ = నరకమును; పొందడు = పొందనివాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అతి =
మిక్కిలి; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; కీర్తిన్ = యశస్సుయందు; తనర్చెన్ = అతిశయించెను; కావునన్ =
అందుచేత.

భావము:

పురుషోత్తమా! హిరణ్యకశిపుడు శ్రీహరిని నిందించి నరకాన్ని పొందడానికి అర్హుడయ్యాడు. కాని సుగుణయుక్తుడు, విష్ణుభక్తుడు అయిన తన కొడుకు ప్రహ్లాదుని ప్రభావం చేత పాపాలన్నీ తొలగి నరకానికి పోకుండా మిక్కిలి స్వచ్ఛమైన కీర్తితో విరాజిల్లాడు."

4-596-క.

అని పలికి వీరవర్యుం

డనఁదగు పృథుచక్రవర్తి "నయతాబ్దంబుల్

దనరఁగ జీవించువుగా"

కని తగ నాశీర్వదించి యభిమత మొప్పన్.

టీకా:

అని = అని; పలికి = పలికి; వీర = వీరులలో; వర్యుండు = శ్రేష్ఠుడు; అనన్ = అనుటకు; తగు = తగిన; పృథుచక్రవర్తిన్ = పృథుచక్రవర్తిని; అయత = పదివేలు, అనేకమైన; అబ్దంబుల్ = సంవత్సరములు; తనరగన్ = అతిశయించి; జీవించువుగాక = జీవించెదవుగాక; అని = అని; తగన్ = తగినట్లు; ఆశీర్వదించి = ఆశీర్వదించి; అభిమతము = ఉద్దేశము; ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లు.

భావము:

అని చెప్పి సదస్యులందరూ "ఓ పృథుచక్రవర్తి! నీవు చిరకాలం జీవించువు గాక!" అని దీవించి...

4-597-వ.

వెండియు నిట్లనిరి "దేవా! నీకు సకలలోకభర్త యగు నారాయణు నందు నిట్టి భక్తి వొడముటం జేసియు బ్రహ్మణ్యదేవుండు నుత్తమశ్లోకుండు నైన సర్వేశ్వరుని సత్కథాజాలంబు వ్యక్తంబు చేయుచున్న నీవు మాకు నాథుండ వగుటం జేసియు నేము ముకుందదాసుల మైతిమి; భవదీయ ప్రజ్ఞానుశాసనంబు ప్రజానురాగంబు కారుణ్యమూర్తులైన మహాత్ములకు స్వభావంబులు; గావున నాశ్చర్యంబు గాదు; దైవసంజ్ఞితంబు లయిన కర్మంబులచేత వినష్టజ్ఞానులమై పరిభ్రమించు

మాదగు తమఃపారంబుఁ గంటి; మే సర్వేశ్వరుండు బ్రాహ్మణ జాతి నధిష్ఠించి క్షత్రియులను
క్షత్రియజాతి నధిష్ఠించి బ్రాహ్మణులను నీ యుభయంబు నధిష్ఠించి విశ్వంబును భరించు నట్టి,
వివృద్ధసత్త్వండు సర్వరూపుండు మహాపురుషుండునైన పృథునకు నీశ్వరబుద్ధింజేసి యేము
నమస్కరింతు;"మను సమయంబున.

టీకా:

వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి; దేవా = భగవంతుడా; నీకున్ = నీకు;
సకల = సమస్తమైన; లోక = లోకములకును; భర్త = ప్రభువు; అగున్ = అయిన; నారాయణున్ =
హరి; అందున్ = ఎడల; ఇట్టి = ఇటువంటి; భక్తి = భక్తి; ఒడముటన్ = కలుగుట; చేసియున్ = వలన;
బ్రహ్మణ్య = బ్రాహ్మణులు కొలిచెడి; దేవుండున్ = దేవుడు; ఉత్తమ = ఉత్తములచే; శ్లోకుండు =
స్తుతింప బడువాడు; ఐన = అయిన; సర్వేశ్వరుని = నారాయణుని; సత్యధర్ = మంచి కథల;
జాలంబున్ = సమూహమును; వ్యక్తంబున్ = తెలియునట్లు; చేయుచున్న = చేయుచున్న; నీవున్ =
నీవు; మాకున్ = మాకు; నాథుండవు = ప్రభువవు; అగుటన్ = అగుట; చేసియున్ = వలన; నేము =
మేము; ముకుంద = విష్ణుని; దాసులము = సేవించువారము; ఐతిమి = అయినాము; భవదీయ = నీ
యొక్క; ప్రజ్ఞ = సమర్థమైన; అనుశాసనంబున్ = పరిపాలన; ప్రజా = ప్రజల యెడ; అనురాగము =
కూర్మి; కారుణ్య = దయాపూర్వక; మూర్తులు = స్వరూపము కలవారు; ఐన = అయిన; మహాత్ముల్ =
గొప్పవారి; కిన్ = కి; స్వభావంబులున్ = స్వభావములు; కావునన్ = కనుక; ఆశ్చర్యంబున్ =
ఆశ్చర్యకరము; కాదు = కాదు; దైవ = దేవుని; సంజ్ఞితంబులు = సూచించునవి; అయిన = అయిన;
కర్మంబుల్ = కర్మముల; చేతన్ = చేత; వినష్ట = మిక్కిలి; నష్ట = నష్టమైన; జ్ఞానులము = జ్ఞానము
కలవారము; ఐ = అయ్యి; పరిభ్రమించు = తిరిగెడి; మాది = మాది; అగు = అయిన; తమః =
అజ్ఞానము యొక్క; పారమున్ = అంతమును; కంటిమి = చూడగలిగితిమి; ఏ = ఏ; సర్వేశ్వరుండు =
నారాయణుడు; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణుల; జాతిన్ = జాతిని; అధిష్ఠించి = ఆశ్రయించి యుండి;
క్షత్రియులనున్ = రాజవంశమును; క్షత్రియ = క్షత్రియ; జాతిన్ = జాతిని; అధిష్ఠించి = ఆశ్రయించి
యుండి; బ్రాహ్మణులనున్ = బ్రాహ్మణులను; ఈ = ఈ; ఉభయంబున్ = ఇద్దరిని; అధిష్ఠించి =
ఆశ్రయించి యుండి; విశ్వంబునున్ = జగత్తును; భరించున్ = పాలించెడి; వివృద్ధ =
మిక్కిలిఅతిశయించిన; సత్త్వండు = శక్తిమంతుడు; సర్వ = అన్ని; రూపుండు =
రూపములుతానేయైనవాడు; మహా = గొప్ప; పురుషుండున్ = పౌరుషము కలవాడు; ఐన =

అయిన; పృథున్ = పృథుచక్రవర్తి; కున్ = కి; ఈశ్వర = భగవంతుడను; బుద్ధిన్ = ఉద్దేశము; చేసి = కలిగి; ఏము = మేము; నమస్కరింతుము = నమస్కరించెదము; అను = అనెడి; సమయంబున = సమయములో.

భావము:

మళ్ళీ ఇలా అన్నారు "ప్రభూ! సర్వేశ్వరుడైన శ్రీహరి యందలి భక్తి చేత నీవు ఉత్తమశ్లోకుడైన భగవంతుని సత్కథలను కొనియాడుతున్నావు. నీవు మాకు అధీశ్వరుడవు కావడం చేత మేము కూడా హరిభక్తుల మైనాము. ప్రజానురాగం కల దయామయులైన మహాత్ములకు ఇటువంటి అనుశాసనం సహజగుణం కాబట్టి ఇందులో ఆశ్చర్యం ఏమీ లేదు. దైవ సంజ్ఞితాలైన కర్మలచేత జ్ఞానం నశించి చీకటిలో పరిభ్రమిస్తున్న మమ్ములను ఒడ్డుకు చేర్చావు. బ్రాహ్మణజాతిని ఆశ్రయించి క్షత్రియులను, క్షత్రియులను ఆశ్రయించి బ్రాహ్మణులను, వీరిద్దరినీ, విశ్వాన్నీ భరిస్తున్న సత్త్వగుణ సంపన్నుడవు, సత్య స్వరూపుడవు, మహాపురుషుడవు అయిన నిన్ను ఈశ్వరునిగా భావించి నమస్కరిస్తున్నాము" అని చెప్తున్న సమయంలో....

చతుర్థ స్కంధము : పృథుని బరమపద ప్రాప్తి

4-598-క.

వినువీధినుండి మెల్లన

చనుదెంచిరి బాలసూర్య సంకాశ తనుల్

జనవినుత! సిద్ధ వర్యులు

సనకాదులు శేముషీ విచక్షణు లంతన్.

టీకా:

వినువీధి = ఆకాశమార్గము; నుండి = నుండి; మెల్లన = మెల్లగా; చనుదెంచిరి = వచ్చిరి; బాల = ఉదయ; సూర్య = భానుని; సంకాశ = సమానమైన ప్రకాశముకల; తనుల్ = దేహములు కలవారు; జన = లోకులచే; వినుత = స్తుతింపబడినవాడ; సిద్ధ = సిద్ధులలో; వర్యులు = శ్రేష్టులు; సనక =

సనకుడు {సనకాది - 1సనక 2సనందన 3సనత్కుమార 4సనత్సజాతులు}; ఆదులున్ =
మొదలగువారు; శేముషీ = ప్రజ్ఞ (మనీష) అనబడెడి; విచక్షణులు = విచక్షణా జ్ఞానము కలవారు;
అంతన్ = అంతట.

భావము:

బాలసూర్యుని వలె ప్రకాశించే దేహంతో పరిణత బుద్ధులైన సనకసనందనాది మహాసిద్ధులు
ఆకాశం నుండి దిగి మెల్లగా అక్కడికి వచ్చారు.

4-599-వ.

ఇట్లు చనుదెంచి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; చనుదెంచి = వచ్చి.

భావము:

ఈ విధంగా వచ్చి...

4-600-క.

అనఘాత్మ లతిథి రూపం

బున రా గృహమేధి ప్రాణములు నుద్ధతిచేఁ

దనరినఁ బ్రత్యుద్ధతి వం

దనముల మరలం బ్రతిష్ఠితములగు ననుచున్.

టీకా:

అనఘాత్మలు = పుణ్యాత్మలు; అతిథి = అతిథి; రూపంబునన్ = రూపములో; రాన్ = రాగా;

గృహమేధి = గృహస్థుని; ప్రాణములున్ = ప్రాణములు; ఉద్ధతిన్ = పైకిలేచుట; చేన్ = చేత; తనరినన్

= అతిశయించినను; ప్రత్యుద్ధతి = ఎదురు వెళ్లుట; వందనములన్ = నమస్కరించుటలుచే; =
మరలన్ = మళ్ళీ; ప్రతిష్ఠితంబులు = చక్కగా నిలబడినవి; అగున్ = అగును; అనుచున్ = అంటూ.

భావము:

పూజ్యులు అతిథులుగా వచ్చినప్పుడు వారిని చూడగానే గృహస్థ ప్రాణాలు లేచి వస్తాయి. వారికి
ఎదురేగి నమస్కరించినప్పుడు తిరిగి యథాస్థానంలోనికి వస్తాయి అనే...

4-601-క.

వినబడు వచనన్యాయం

బున నుద్గతములగు ప్రాణములఁ గ్రమ్మఱఁ బొం

దను గోరువాడునుం బలె

ననుచర ఋత్విక్సదస్యఁడై పృథుఁ డంతన్.

టీకా:

వినబడు = వినబడెడి; వచన = వాక్యముల; న్యాయంబున = న్యాయము ప్రకారము; ఉద్గతములు =
పైకి లేచినవి; అగు = అయిన; ప్రాణములన్ = ప్రాణములను; క్రమ్మఱన్ = మరల; పొందను =
పొందుటను; కోరువాడునున్ = కోరెడివాడు; వలె = వలె; అనుచర = అనుసరిస్తున్న; = ఋత్విక్ =
ఋత్విక్కులు; సదస్యడు = సభ్యులు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; పృథుడున్ = పృథుచక్రవర్తి; అంతన్ =
అంతట.

భావము:

శాస్త్రకారుల మాట చొప్పున పైకి లేచిన ప్రాణాలను మళ్ళీ పొందగోరిన వానివలె పృథుచక్రవర్తి
ఋత్విక్కులతోను, సదస్యులతోను కూడి లేచి ఎదురు వెళ్ళాడు.

4-602-తే.

ఇంద్రియేశుఁడు గంధాదికేష్ఠ గుణముఁ

గూర్చి యుద్ధమనక్రియఁ గోరి చేయు

పగిదిఁ బృథుచక్రవర్తి సంభ్రమముతోడ

మహితభక్తిని బ్రత్యుద్ధమంబు చేసె.

టీకా:

ఇంద్రియేశుడు = జీవుడు (ఇంద్రియేశుడు - ఇంద్రియములకు ప్రభువు, జీవుడు); గంధ = సువాసన;
ఆదిక = మొదలగు; ఇష్ట = ఇష్టమైన; గుణమున్ = గుణములను; కూర్చి = గురించి; ఉద్ధమన =
లేచుట అనెడి; క్రియన్ = పనిని; కోరి = కోరి; చేయు = చేసెడి; పగిదిన్ = విధముగ; పృథుచక్రవర్తిన్ =
పృథుచక్రవర్తి; సంభ్రమము = సంతోషముతో కూడిన తడబాటు; తోడన్ = తోటి; మహిత = గొప్ప;
భక్తిని = భక్తితో; ప్రత్యుద్ధమము = లేచి ఎదురేగుట; చేసె = చేసెను.

భావము:

ఇంద్రియాధిపతి అయిన జీవుడు గంధం మొదలైన అభీష్ట గుణాలకోసం ఉద్ధమించినట్లు
పృథుచక్రవర్తి అత్యంత భక్తితో ససంభ్రమంగా సనకాదులకు ప్రత్యుద్ధమనం చేసాడు.

4-603-క.

ఘనగౌరవమున నమ్ముని

జనచిత్త వశీకృతుండు సభ్యుడుఁ బ్రియుడున్

వినయానతకంధరుడై

జనవరుఁ డా పరమయోగిచంద్రుల నెలమిన్.

టీకా:

ఘన = గొప్ప; గౌరవమునన్ = గౌరవముతో; ఆ = ఆ; ముని = మునులైన; జన = వారి; చిత్త =
చిత్తములకు; వశీకృతుండున్ = వశమైనవాడు; సభ్యుడున్ = మర్యాద కలవాడు; ప్రియుడున్ =
కూర్చి కలవాడు; వినయ = వినయముచే; ఆనత = మిక్కిలి వంచిన; కంధరుడు = మెడ కలవాడు; ఐ
= అయ్యి; జనవరుడు = రాజు (జనవరుడు - జన (ప్రజల)కు వరుడు (పతి), రాజు); ఆ = ఆ; పరమ =
అత్యుత్తమ; యోగి = యోగులలో; చంద్రులన్ = చంద్రుని వంటి వారిని; ఎలమిన్ = సంతోషముతో.

భావము:

మునీంద్రుల మనస్సులను లోగొన్నవాడు, సభ్యత ఎరిగినవాడు అయిన మహారాజు వినయ వినముడై ఆ పరమయోగీంద్రులకు నమస్కరించి తోడ్కొని వచ్చాడు.

4-604-సీ.

పూని యర్హాసనా^{సీను}లఁ గావించి-

కర మర్థిఁ విధివత్సకారమునను

బూజించి తత్పదాంభోరుహక్షాళన-

సలిలంబు లాత్మమస్తమునఁ దాల్చి

హాటక కలిత సింహాసనాసీనులై-

విహితాగ్నులను బోలి వెలుఁగుచున్న

శర్వార్థ జన్ముల సనకాదులను జూచి-

యతుల శ్రద్ధాసంయమాన్వితుండుఁ

4-604.1-తే.

బరమ సంప్రీత మతియునై పలికె రాజు

గోరి"యో మంగళాయనులార! పూర్వ

భవమునం దెద్ది మంగళప్రద సుకర్మ

మేను జేసితి? మిముఁ జూడ నిపుడు గలిగె."

టీకా:

పూని = పూనుకొని; అర్హ = తగిన; ఆసనా = ఆసనములందు; ఆసీనులన్ = కూర్చొనినవారిని;

కావించి = చేసి; కరము = అదికముగ; అర్థిన్ = కోరి; విధివత్సకారము = పద్ధతిప్రకారము; పూజించి

= పూజించి; తత్ = వారి; పాద = పాదములు అనెడి; అంభోరుహ = పద్మములు; క్షాళన = కడిగిన;

సలిలంబున్ = నీటిని; ఆత్మ = స్వంత; మస్తకంబునన్ = తలపైన; తాల్చి = ధరించి; హాటక =

బంగారముతో; కలిత = చేయబడిన; సింహాసన = సింహాసనములందు; ఆసీనులన్ =

కూర్చున్నవారు; ఐ = అయ్యి; విహిత = అనుకూలమైన; అగ్నులన్ = అగ్నుల; పోలి = వలె;
 వెలుగుచున్న = ప్రకాశించుతున్న; శర్వ = శివుని కంటే {శర్వార్థజన్ములు - సృష్టాదిని బ్రహ్మదేవుడు
 సనకాదుల సృష్టించెను. తరువాత అతని కనుబొమముడినుండి రుద్రరూపమున శివుడు
 జన్మించెను. అందుచేత శివును యగ్రజన్ములు సనకాదులు.}; అగ్రజన్ములన్ =
 ముందుపుట్టినవారిని; సనక = సనకుడు {సనకాదులు - 1సనకుడు 2సనందనుడు
 3సనత్కుమారుడు 4సనత్కుజాతుడు}; ఆదులన్ = మొదలగువారిని; చూచి = చూసి; అతుల =
 మిక్కిలి; శ్రద్ధా = శ్రద్ధతో; సంయమ = నిగ్రహములతో; సమాన్వితుండు = కూడినవాడు; పరమ =
 మిక్కిలి; సంప్రీత = ప్రేమకలిగిన; మతియున్ = భావముకలవాడు; ఐ = అయ్యి.
 పలికెన్ = పలికెను; రాజు = రాజు; కోరి = కోరి; ఓ = ఓ; మంగళ = శుభ; ఆయనులారా = ప్రదులారా;
 పూర్వ = ఇంతకుముందటి; భవమునన్ = జన్మములందు; ఎద్ది = ఏదో; మంగళ = శుభమును; ప్రద
 = కలిగించునదియైన; సు = మంచి; కర్మమున్ = కర్మమును; ఏను = నేను; చేసితిన్ = చేసితిని;
 మిమున్ = మిమ్ములను; చూడన్ = చూచుట; ఇప్పుడున్ = ఇప్పుడు; కలిగె = కలిగినది;

భావము:

వారిని తగిన ఆసనాలపై కూర్చుండబెట్టి యథావిధిగా పూజించాడు. వారి పాదపద్మాలను కడిగిన
 జలాలను తన తలపై చల్లుకున్నాడు. బంగారు గద్దెలమీద ఆసీనులై అగ్నులవలె ప్రకాశిస్తున్న బ్రహ్మ
 మానస పుత్రులను చూచి వృథుచక్రవర్తి పరమ సంతోషంతో, శ్రద్ధాసక్తులతో ఇలా అన్నాడు.
 “మంగళమూర్తులైన మహాత్ములారా! పూర్వజన్మలో నేను చేసిన పుణ్యవిశేషం వల్ల మిమ్ములను
 ఇప్పుడు దర్శింప గలిగాను.”

4-605-వ.

అని వెండియు.

టీకా:

అని = అని; వెండియు = ఇంకను.

భావము:

అని చెప్పి ఇంకా...

4-606-క.

"భువి నెవ్వని యెడ విప్రులు

భవుడును విష్ణుడుఁ దదీయ భక్తులును బ్రస

న్నవదను లగుదురు వానికి

భువి దివిని నసాధ్యకర్మములు లే వరయన్."

టీకా:

భువిన్ = భూమిపై; ఎవ్వని = ఎవని; ఎడన్ = అందు; విప్రులున్ = బ్రాహ్మణులు; భవుడునున్ = శివుడు; విష్ణుడున్ = నారాయణుడును; తదీయ = అతని; భక్తులును = భక్తులును; ప్రసన్న = ప్రసన్నమైన; వదనులు = ముఖము కలవారు; అగుదురు = అయ్యెదరో; వాని = వాని; కిన్ = కి; = భువిన్ = ప్రపంచములోను; దివిన్ = స్వర్గములోను; అసాధ్య = సాధ్యముకాని; కర్మములు = కర్మములు; లేవు = లేవు; అరయన్ = తరచిచూసిన.

భావము:

"లోకంలో బ్రాహ్మణులు, శివుడు, విష్ణువు, విష్ణుభక్తులు ఎవరిని అనుగ్రహిస్తారో వారికి భూలోకంలో కానీ, స్వర్గలోకంలో కానీ సాధింపరాని కార్యాలు ఉండవు."

4-607-వ.

అని మఱియు "ననఘాత్ములార! లోకంబుల నీక్షించుచుం బర్యటనంబు చేయు మిమ్ము సర్వదర్శనుం డయిన యాత్మం గనుంగొనఁజాలని సర్వదృశ్యంబు చందంబున నీ లోకంబు గనుంగొనజాలకుం; డట్టి మహాత్ముల రయిన మీ దర్శనంబునం జేసి యేను ధన్యుండ నైతి; నదియునుం గాక.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; అనఘాత్ములులారా = పుణ్యాత్ములులారా; లోకంబులన్ = లోకములను; ఈక్షించుచున్ = వీక్షించుతూ; పర్యటనంబున్ = తిరుగుట; చేయు = చేసిడి; మిమ్మున్ = మిమ్ములను; సర్వ = సమస్తమును; దర్శనుండు = చూడగలిగెడివాడు; అయిన = అయినను; ఆత్మన్ = ఆత్మను; కనుగొనజాలని = పొడగనలేని; సర్వ = సర్వసామాన్యమైన; దృశ్యంబు = దృశ్యము; చందంబునన్ = వలె; ఈ = ఈ; లోకంబున్ = లోకమున; కనుగొనజాలకుండు = పొడగనలేకుండును; అట్టి = అటువంటి; మహాత్ములరు = గొప్పవారు; అయిన = అయిన; మీ = మీ యొక్క; దర్శనంబునన్ = దర్శనము; చేసి = వలన; ఏను = నేను; ధన్యుడన్ = ధన్యుడను; ఐతి = అయితి; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ.

భావము:

అని చెప్పి మళ్ళీ "పుణ్యాత్ములారా! సర్వదర్శనుడైన ఆత్మను సర్వదృశ్యం చూడలేనట్లు లోకాలన్నింటినీ చూస్తూ సంచరించే మిమ్ము లోకులు చూడలేరు. అటువంటి మహానుభావులైన మీ దర్శనం వల్ల నేను కృతార్థుణ్ణి అయినాను. అంతేకాక...

4-608-చ.

అరయ ధరిత్రి నెవ్వని గృహంబు మహార్హజనోపభోగ్య వి
స్ఫురిత తృణంబు భృత్య గృహభూముల సారె దనర్చు నట్టి మం
దిరపతి పేద యైన జగత్తింగడు ధన్యుఁ డటండ్రు గాన సు
స్థిరమతి మీరు వచ్చుట నశేషశుభంబుల నేను బొందెదన్.

టీకా:

అరయన్ = తరచిచూసిన; ధరిత్రిన్ = భూమిమీద; ఎవ్వని = ఎవని యొక్క; గృహంబున్ = నివాసమున; మహా = గొప్ప; అర్హ = అర్హతలు గల; జన = వారిచే; ఉపభోగ్య = ఉపయోగింపబడుతున్న; విస్ఫురిత = ప్రకాశిస్తున్న; తృణ = గడ్డి; అంబు = నీరు; భృత్య = సేవకులు; గృహభూములన్ = ఇంటి పెరడు లందు; సారెన్ = మరల మరల; తనర్చు = అతిశయించెడి;

మందిరపతి = గృహస్థుడు (మందిర పతి - మందిరము (నివాసము)నకధిపతి, గృహస్థుడు); పేద = పేదవాడు; ఐనన్ = అయినను; జగతిన్ = లోకమున; కడు = మిక్కిలి; ధన్యుడు = ధన్యుడు; అట = అని; అండు = అంటారు; సుస్థిరమతి = మిక్కిలి నిశ్చయముగ; మీరు = మీరు; వచ్చుటన్ = వచ్చుటచే; అశేష = అనంతమైన; శుభంబులన్ = శుభములను; నేనున్ = నేను; పొందెదన్ = పొందెదను.

భావము:

ఎవని గృహంలోని తృణకణాలు, జలం, స్థలం, భృత్యవర్గం పూజ్యులైనవారి సేవకు ఉపయోగ పడతాయో ఆ గృహస్థు పేదవాడు అయినప్పటికీ పరమ ధన్యుడైన భాగ్యవంతుడే. మీ రాక వల్ల నాకు సర్వ శుభాలు సంప్రాప్తిస్తాయి.

4-609-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండ.

భావము:

అంతేకాక...

4-610-చ.

వరమతులార! యెవ్వని ని**వ్రా**సముఁ దీర్థపదాంతరంగులై

పరఁగినయట్టి భాగవత **పా**దజలంబులు సోఁక వేనిఁ ద

త్పురుషుఁడు భూరి సంపదలఁ **బొ**ంపిరిబోయిననైన వాని మం

దిర మురగప్రకీర్ణ జగ**త్తీ**జముఁ బోలు నటండు కోవిదుల్."

టీకా:

వర = శ్రేష్ఠమైన; మతులారా = మనసులు కలవారా; ఎవ్వని = ఎవని యొక్క; నివాసమున్ = గృహమున; తీర్థపద = విష్ణుని తీర్థ పదుడు, తీర్థపాదుడు - పుణ్యతీర్థము (గంగ) పాదమున కలవాడు, విష్ణువు; అంతరంగులు = అంతరంగికులు; ఐ = అయ్య; పరగిన = ప్రసిద్ధిచెందిన; అట్టి = అటువంటి; భాగవత = భాగవత జనుల; పాద = పాదములనుకడిగిన; జలంబులున్ = నీరు; సోకవేని = తగలకపోయినచో; తత్ = ఆ; పురుషుడు = మానవుడు; భూరి = అత్యధికమైన భూరి - అతి పెద్దసంఖ్య 1 తరవాత 34 సున్నాలు కలది అదే లక్ష అయితే 5 సున్నాలు మాత్రమే; సంపదలన్ = సంపదలతో; పొంపిరిపోయినైనన్ = వర్ధిల్లుతుండినను; వాని = అతని; మందిరము = నివాసము; ఉరగ = పాములచే; ప్రకీర్ణ = చుట్టుకోబడిన; జగతీజమున్ = చెట్టుని జగతీజము - జగతి (నేల) యందు జము (పుట్టినది), చెట్టు; పోలున్ = సరిపోలును; అటన్ = అని; అంధ్రు = అంటారు; కోవిదులు = పండితులు.

భావము:

మహాత్ములారా! పరమ పవిత్రులైన భగవద్భక్తుల పాదజలం సోకనివాని గృహం ఎంతటి సిరిసంపదలతో తులతూగుతున్నా అది పాములు చుట్టుకున్న చెట్టువలె భయం కలిగిస్తుందని పండితులు చెప్తారు."

4-611-వ.

అని పలికి వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; పలికి = పలికి; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

4-612-సీ.

"పరమ పావనులార! బాల్యంబునందుండి-

మానిత శ్రద్ధా సమన్వితులును

గుణనిధుల్ ధైర్యయుక్తులు ముముక్షువులునై-

యధిక వ్రతంబుల నాచరింతు

రట్టి పుణ్యులు భవదాగమనంబు స్వా-

గతమయ్య! సత్యపాకలితులార!

యనివారితవ్యసనార్థవం బయినట్టి-

భూరి దుర్లంఘ్య సంసారమందు

4-612.1-తే.

మతివిహీన స్వకీయ కర్మములఁ జేసి

యడరి మగ్గులమై యింద్రియార్థములనె

తివిరి పురుషార్థములుఁగాగఁ దెలియు మాకుఁ

గుశల మున్నదె లోకైక క్షుశలులార!

టీకా:

పరమ = మిక్కిలి; పావనులారా = పవిత్రమైనవారా; బాల్యంబున్ = చిన్నతనము; అందుండి = నుండి; మానిత = మన్నింపదగిన; శ్రద్ధా = శ్రద్ధతో; సమన్వితులును = కూడినవారు; గుణ = సగుణములకి; నిధుల్ = నిధులవంటివారు; ధైర్య = ధైర్యము; యుక్తులు = కలవారు; ముముక్షువులున్ = మోక్షార్థులు; ఐ = అయ్య; అధిక = పెక్కు; వ్రతంబులన్ = వ్రతములను; ఆచరింతురు = ఆచరిస్తుండెదరు; అట్టి = అటువంటి; పుణ్యులు = పుణ్యాత్ములు; భవత్ = మీ యొక్క; ఆగమనంబున్ = రాకకు; స్వాగతము = స్వాగతము; అయ్య = తండ్రీ; సత్ = మంచి; కృపా = దయ; కలితులారా = కలవారా; అనివారిత = వారింపరాని; వ్యసన = ఆపదల; ఆర్థవంబు = సముద్రము; అయిన = అయిన; అట్టి = అటువంటి; భూరి = అత్యంత; దుర్లంఘ్య = దాటరాని; సంసారము = సంసారము; అందున్ = లో.

మతి = బుద్ధి; విహీన = లేని; స్వక్రీయ = మాచే చేయబడిన; కర్మములన్ = కర్మములు, పనులు; చేసి = వలన; అడరి = అతిశయించి; మగ్నులము = మునిగినవారము; ఐ = అయ్యి; ఇంద్రియార్థములనె = విషయములనె, కోరికలనె; తివిరి = పూని; పురుషార్థములు = కర్తవ్యములు; కాగన్ = అయినట్లు; తెలియు = భావించెడి; మాకున్ = మాకు; కుశలము = క్షేమము; ఉన్నదె = ఉన్నదా ఏమి; లోక = లోకములకు; ఏక = ముఖ్యమైన; కుశలులార = క్షేమకరులారా.

భావము:

“పరమపవిత్ర చరిత్రులారా! మీరు బాల్యంనుండి మోక్షాన్ని కాంక్షించి శ్రద్ధతో పట్టుదలతో గొప్ప వ్రతాలు చేస్తున్న పుణ్యాత్ములు. మీ రాక మాకు శుభప్రదం. మీకు స్వాగతం. కృపానిధులారా! మీరు లోక క్షేమంకరులు. స్వకర్మల వల్ల దుఃఖమయమై దాటరాని సంసార సాగరంలో మునిగిపోయి ఇంద్రియార్థాలనే పురుషార్థాలుగా భావించే మాకు ఈ లోకంలో కుశల మెక్కడిది?

4-613-వ.

మీర లాత్మారాము లగుటం జేసి మీయందు గుశలాకుశల రూపంబు లయిన మతివృత్తులు సంభవింపవు గావునం; గుశలప్రశ్నం బుపపన్నంబు గాదు; కాన నేనుగృతవిశ్వాసుండనై సంతప్తు లయిన వారలకు సుహృత్తులైన మిమ్ము నాకు నీ సంసారంబునందు నేమిట వేగంబె క్షేమంబు గలుగును యని యడిగెద; నాత్మవంతులకు నాత్మయు నాత్మభావనుండు నయిన యీశ్వరుండు భక్తానుగ్రహంబు కొఱకు నీ లోకంబున మీవంటి సిద్ధరూపంబున వర్తించుచుండు”నని పలికిన యతని గంభీరార్థ గౌరవంబులును, శుభకరంబులును, న్యాయసహితంబులును, మితాక్షరంబులును, శ్రోతప్రియంబులును నయిన వచనంబులు విని సంప్రీత చేతస్కుండును, మందస్మితుండును నై సనత్కుమారుం డిట్లనియె.

టీకా:

మీరలు = మీరు; ఆత్మారాములు = ఆత్మానందస్వరూపులు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; మీ = మీ; అందున్ = ఎడల; కుశల = క్షేమము యుండు; అకుశల = క్షేమము లేకుండెడి; రూపంబుల్ = రూపములు; అయిన = కలిగిన; మతి = మానసిక; వృత్తులు = భావనలు; సంభవింపవు = కలుగవు; కావునన్ = అందుచేత; కుశలప్రశ్నంబు = కుశలమును విచారిండుట; ఉపపన్నంబు = ఉచితము;

కాదు = కాదు; కాన = కనుక; నేనున్ = నేను; కృత = పొందిన; విశ్వాసుండను = నమ్మకము కలవాడను; ఐ = అయ్యి; సంతప్తులు = మనస్తాపము చెందినవారు; అయిన = అయిన; వారల = వారి; కున్ = కి; సుహృత్తులు = మనసునకు దగ్గరైనవారు; ఐన = అయిన; మిమ్ము = మిమ్ములను; నాకున్ = నాకు; ఈ = ఈ; సంసారంబున్ = సంసారము; అందున్ = నుండి; ఏమిటన్ = దేనితో; వేగంబె = తొందరగా; క్షేమంబున్ = రక్షణ; కలుగును = కలుగును; అని = అని; అడిగెదన్ = అడుగుతున్నాను; ఆత్మవంతుల్ = ఆత్మజ్ఞానులు; కున్ = కు; ఆత్మయున్ = ఆత్మ; ఆత్మభావనుండు = ఆత్మ అనేడి భావము అయినవాడు; అయిన = అయిన; ఈశ్వరుండు = ఈశ్వరుడు; భక్తా = భక్తులను; అనుగ్రహంబున్ = అనుగ్రహించుట; కొఱకున్ = కోసము; ఈ = ఈ; లోకంబునన్ = లోకము నందు; మీ = మీ; వంటి = వంటి; సిద్ధ = సిద్ధుల; రూపంబునన్ = రూపములో; వర్తించుచుండును = తిరుగుచుండును; అని = అని; పలికిన = పలుకగా; అతని = అతని యొక్క; గంభీర = లోతైన; అర్థ = అర్థములు కలవి; గౌరవంబులును = గౌరవములు కలిగినవి; శుభ = శౌభాగ్యములు; కరంబులు = కలిగించునవి; న్యాయసహితంబులును = న్యాయబద్ధంబులును; మితా = పరిమిత మైన; అక్షరంబులును = అక్షరములు కలవి; శ్రోత్ర = వినుటకు; ప్రయంబులును = ఇంపైనవి; అయిన = అయినట్టి; వచనంబులు = మాటలు; విని = విని; సంప్రీత = మిక్కిలిప్రీతి చెందిన; చేతస్కుండును = మనసు కలవాడు; మందస్మితుండును = చిరునవ్వు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; సనత్కుమారుండు = సనత్కుమారుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

మీరు ఆత్మారాములు కనుక మీకు కుశలం, అకుశలం అనేవి సంభవింపవు. కాబట్టి మిమ్మల్ని కుశలప్రశ్న లడగడం సముచితం కాదు. మీరు దుఃఖంలో ఉన్నవారికి మిత్రులు. మిమ్ము విశ్వాస పూర్వకంగా అడుగుతున్నాను. సంసారంలో మునిగి ఉన్న నాకు వేగంగా క్షేమం కలిగే ఉపాయం చెప్పండి. పరమాత్మ, విశ్వాత్మ అయిన భగవంతుడు భక్తులను రక్షించటం కోసం మీ వంటి సిద్ధస్వరూపాలతో ఈ భూమిపై సంచరిస్తూ ఉంటాడు." అని పృథుచక్రవర్తి అన్నాడు. తక్కువ అక్షరాలతో ఎక్కువ అర్థం కలిగి వీనుల విందు చేస్తూ శుభకరాలు, న్యాయసమ్మతాలు అయిన ఆ మాటలు విని సంతోషించి చిరునవ్వు నవ్వుతూ సనత్కుమారుడు ఇలా అన్నాడు.

"ధరణీశోత్తమ! సర్వభూతహిత చేతస్కుండవై ధర్మ సు
స్థిర భాగ్యోదయశాలివై యెసఁగు నీచే సాధులోకోత్తరో
త్తరసంప్రశ్నము చేయఁగాబడె మహాత్మా! సాధులోకైక స
చ్చరితంబుం దలపోయ నిట్టిద కదా; చర్చింప లోకత్రయిన్.

టీకా:

ధరణీశ = రాజులలో; ఉత్తమ = ఉత్తముడా; సర్వ = అఖిలమైన; భూత = జీవులకు; హిత = ప్రీతి
కలిగించెడి; చేతస్కుండవు = మనసు కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; ధర్మ = ధర్మపాలన యందు; స్థిర =
నిశ్చలమైన; భాగ్య = సంపదలు; ఉదయశాలివి = కలిగెడి వాడివి; ఐ = అయ్యి; ఎసగు =
మించుతుండెడి; నీ = నీ; చేన్ = చేత; సాధు = మంచి; లోక = లోకులలో; ఉత్తరోత్తర = ఒకదాని పై
మరొకటిగ చేసిన; సంప్రశ్నము = చక్కటి విచారించుట; చేయగాబడె = చేయబడినది; మహాత్మా =
మహాత్మా; సాధు = మంచి; లోక = లోకులలో; ఏకైక = ముఖ్యుల; సత్ = మంచి; చరితంబున్ =
వర్తనలు; తలపోయన్ = విచారించిన; ఇట్టిద = ఇటువంచినదే; కదా = కదా; చర్చింపన్ = చర్చించి
చూసిన; లోకత్రయన్ = ముల్లోకములలోను.

భావము:

"రాజోత్తమా! నీవు సర్వ ప్రాణుల హితాన్ని కోరే మనస్సు కలవాడవు. ధర్మమార్గంలో సుస్థిరమైన
మహాభాగ్యం కలవాడవు. సాధుజన సమ్మతంగా ప్రశ్నించావు. నీకు తెలిసినప్పటికీ తెలియనట్లు
అడిగావు. పుణ్యపురుషా! లోకంలో సత్పురుషుల స్వభావం ఇలాగే ఉంటుంది కదా!

4-615-తే.

"ధరణీ సజ్జనసంగంబుదలఁపనుభయ
సమ్మతంబగువారలు సలుపునట్టి
సరససంభాషణప్రశ్నసరణి నిఖిల
జనములకు సుఖకరమగు జనవరేణ్య!

టీకా:

ధరణిన్ = లోకమున; సత్ = మంచి; జన = వారితో; సంగంబున్ = సంగమము; తలపన్ = ఆలోచించినచో; ఉభయ = ఇద్దరకును; సమ్మతంబున్ = అంగీకారము; అగు = అగును; వారలు = వారు; సలుపున్ = జరిపెడి; అట్టి = అటువంటి; సరస = రసవంతమైన; సంభాషణ = సంభాషణములు; ప్రశ్న = విచారించెడి; సరణి = విధానము; నిఖిల = సమస్తమైన; జనముల్ = లోకుల; కున్ = కు; సుఖ = సుఖమును; కరము = కలిగించెడివి; అగున్ = అగును; జనవరేణ్య = రాజా {జన వరేణ్యుడు - జనులచే వరేణ్యుడు (పూజింపదగినవాడు), రాజు}.

భావము:

జనవరేణ్య! సాధుసంగమం ఉభయ సమ్మతమై సకలార్థ సాధనం అవుతుంది. ఎందుకంటే సజ్జనుల సరస సంభాషణలు, సంప్రశ్నలు సమస్త జనులకు మేలు కలిగిస్తాయి.

4-616-వ.

అని యభినందించి మోక్షసాధనోపదేశ కాముండైన పృథుచక్రవర్తికి వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; అభినందించి = అభినందించి; మోక్ష = మోక్షమును; సాధన = సాధించెడి విధానమును; ఉపదేశ = ఉపదేశమును; కాముండు = కోరెడివాడు; ఐన = అయిన; పృథుచక్రవర్తిన్ = పృథుచక్రవర్తి; కిన్ = కి; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని అభినందించి మోక్షసాధనమైన ఉపదేశాన్ని కోరిన పృథుచక్రవర్తితో సనత్కుమారుడు మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

4-617-సీ.

"ధరణీశ! మధునిషూదనుఁ డైనయట్టి నా-

రాయణు లలిత పాదారవింద

వరగుణ ధ్యాన ధీపరిణతత్త్వంబున-

సకలాత్మ మల విమోచనము లైన

రతియును నిత్య వైరాగ్యంబు మొదలుగా-

లోకోత్తరుడవైన నీకుఁగలవు;

సమ్యగ్విచార శాస్త్రములందు జనులకు-

సేమంబునకును నిశ్చితములయిన

4-617.1-తే.

యాత్మ వ్యతిరిక్త వస్తువులందు వీత

రాగతఁ దలంప నిర్గుణ బ్రహ్మ మయిన

యాత్మయందుల రతియును ననఁగ నివియ

హేతువులు బుద్ధిఁ జింతింప నిద్ధచరిత!

టీకా:

ధరణీశ = రాజా {ధరణీశుడు - ధరణి (భూమి)కి ఈశుడు, రాజు}; మధునిషూదనుడు = హరి
{మధునిషూదనుడు - మధు అనేడి రాక్షసుడిని నిషూదనుడు (సంహరించినవాడు), విష్ణువు};
ఐనయట్టి = అయినట్టి; నారాయణున్ = హరిని; లలిత = అందమైన; పాద = పాదములు అనేడి;
అరవింద = పద్మముల; వర = శ్రేష్ఠమైన; గుణ = గుణములను; ధ్యాన = ధ్యానించెడి; ధీ = బుద్ధి;
పరిణత = పరిణితిపొందిన; తత్త్వంబునన్ = స్వభావముతో; సకల = సమస్తమైన; ఆత్మ = ఆత్మ
యొక్క; మల = దోషములకు; విమోచనములు = విడిపించునవి; ఐన = అయినట్టి; రతియును =
మిక్కిలి ఆసక్తి; నిత్య = శాశ్వతమైన; వైరాగ్యంబున్ = వైరాగ్యము; మొదలు = మొదలగునవి; కాన్ =
ఉండుటలు; లోక = లోకమంతటికిని; ఉత్తరుడవు = మిక్కిలి గొప్పవాడవు; ఐన = అయిన; నీకున్ =
నీకు; కలవు = ఉన్నవి; సమ్యక్ = చక్కటి; విచార = తత్త్వ విచారపు; శాస్త్రముల్ = శాస్త్రముల; అందు
= అందు; జనులు = ప్రజల; కున్ = కి; సేమంబున్ = క్షేమమున; కును = కు; నిశ్చితములు =
నిశ్చయమైనట్టివి; అయిన = అయిన.

ఆత్మ = తత్త్వ విచారమునకు; వ్యతిరిక్త = వ్యతిరేకమైన; వస్తువులు = విషయములు; అందున్ = ఎడల; వీతరాగతన్ = వైరాగ్యమున; తలపన్ = తరచిచూసిన; నిర్గుణబ్రహ్మము = గుణాతీతమైనతత్త్వముకలది; అయిన = అయిన; ఆత్మ = ఆత్మ; అందులన్ = ఎడల; రతియునున్ = మిక్కిలి ఆసక్తి; అనగన్ = అనెడి; ఇవియ = ఇవే; హేతువులు = కారణభూతములు; బుద్ధిన్ = ఆలోచించి; చింతింపన్ = విచారించినచో; ఇద్దచరిత = ప్రసిద్ధమైన నడవడికకలవాడ.

భావము:

“రాజేంద్రా! మధుసూదనుడైన నారాయణుని పరమ సుందర పాదారవింద సంస్మరణంలో పరిణతి చెందినవాడవు. మనస్సులోని మాలిన్యాన్ని కడిగివేసి చిత్తశుద్ధిని కలిగించే భగవద్రతి, వైరాగ్యం నీకు ముందే ఉన్నాయి. నీ చరిత్ర లోకోత్తరమైనది. ఆత్మ కంటే వేరైన దేహదులపై విరక్తి, నిర్గుణ బ్రహ్మమైన ఆత్మయందు అనురక్తి జనులకు క్షేమాన్ని కలిగిస్తాయని శాస్త్రాలు చక్కగా చర్చించి నిర్ణయించాయి.

4-618-వ.

కావున శ్రద్ధయు, భగవద్ధర్మచర్యయుఁ, దద్విశేష జిజ్ఞాసయు, నాధ్యాత్మిక యోగ నిష్ఠయు, యోగీశ్వరోపాస్థియుఁ, బుణ్యోపాశ్రయండును బుణ్యశ్రవణండును నైన నారాయణ కథాలాపంబులు, నర్థేంద్రియారాము లైన వారలతోడి సంగతి యందు విరక్తియు, వారల కభిమతంబు లైన యర్థ కామంబు లందు ననాకాంక్షయు, సర్వేశ్వరుని గుణ కీర్తనామృతపానంబు దక్క నితర పదార్థంబులందు వైరాగ్యంబు నొంది యాత్మారామత గలిగి విజన స్థలంబు లందు రుచిగలుగుటయును, నహింసయు, శమాదిప్రధానవృత్తియు, నాత్మహితానుసంధానంబును, భగవత్కథానుస్మరణంబును, నకామ్యంబు లయిన యమనియమంబులును, నితరభక్తిమార్గాగర్హణంబును, యోగక్షేమార్థ క్రియారాహిత్యంబును, శీతోష్ణాది ద్వంద్వ సహిష్ణుతయు, భాగవత కర్ణాలంకార భూతం బగు భగవద్గుణాభిధానంబులు నను వీనిచేత విజృంభమాణంబైన భక్తియోగంబునం జేసి యనాత్మ యందు నసంగంబును, గార్యకారణ రూపంబగు నిర్గుణ బ్రహ్మంబు నందు రతియును నెప్పుడు గలుగు నప్పుడ సదాచార్యానుగ్రహవంతుం డయిన పురుషుండు బ్రహ్మనిష్ఠులతోడఁ జెలిమి చేయుచు నీషణత్రయంబు వర్జించి ప్రకృతిం జేరక జ్ఞాన వైరాగ్య వేగంబునం జేసి.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; శ్రద్ధయున్ = శ్రద్ధ; భగవత్ = భగవంతుని యెడ; ధర్మ = నిష్ఠగల; చర్యయున్ = వర్తనలు; తత్ = దాని యందు; విశేష = గొప్ప; జిజ్ఞాసయున్ = మిక్కిలి ఆసక్తి; ఆధ్యాత్మికయోగ = ఆధ్యాత్మిక తత్త్వానుష్ఠానము నందు; నిష్ఠయున్ = లగ్నమై యుండుట; యోగి = యోగులలో; ఈశ్వర = శ్రేష్ఠులను; ఉపాస్తియున్ = ఉపాసించుట; పుణ్య = పుణ్యకర్మములకు; ఉపాశ్రయండును = ఆధారమైనవాడు; పుణ్య = పుణ్యమును కలిగించెడి; శ్రవణండును = కథా శ్రవణము కలవాడు; ఐన = అయిన; నారాయణ = విష్ణుని; కథా = కథలను; ఆలాపంబులన్ = సంభాషణములు; అర్థ = సంపదలను; ఇంద్రియా = ఇంద్రియ విషయము లందు; ఆరాములు = ఆసక్తి కలవారు; ఐన = అయిన; వారల = వారి; తోడి = తోటి; సంగతిన్ = సహవాసములు; అందు = ఎడల; విరక్తియున్ = అయిష్టమును; వారలు = వారి; కున్ = కి; అభిమతంబులు = ఇష్టమైనవి; ఐన = అయిన; అర్థ = సంపదలు; కామంబులు = కోరికలు; అందున్ = ఎడల; అనాకాంక్షయున్ = కోరిక లేకపోవుట; సర్వేశ్వరుని = నారాయణుని; గుణ = గుణముల; కీర్తన = స్తోత్రము లనెడి; అమృత = అమృతమును; పానంబున్ = తాగుట; తక్కు = తప్పించి; ఇతర = ఇతరమైన; పదార్థంబులు = వస్తువుల; అందున్ = ఎడల; వైరాగ్యంబున్ = నిరాసక్తి; పొంది = పొంది; ఆత్మారామతన్ = ఆత్మానందము కలిగి యుండుట; కలిగి = కలిగి; విజన = నిర్జన; స్థలంబుల్ = ప్రదేశముల; అందున్ = ఎడల; రుచి = ప్రీతి; కలుగుటయునున్ = ఉండుటలు; అహింసయున్ = అహింస; శమ = శమము; ఆది = మొదలగునవి; ప్రధాన = ముఖ్యమైన; వృత్తియున్ = నడవడిక; ఆత్మ = ఆత్మజ్ఞానమునకు; హితవు = మేలైనవానిని; అనుసంధానము = కలుపుకొనుట; భగవత్ = భగవంతుని; కథా = కథలను; అనుస్మరణంబును = ధ్యానించుట; అకామ్యంబులు = కోరికలు కానివి; అయిన = అయిన; యమ = యమము {యమము - నిషిద్ధములను ఆచరించకుండుట}; నియమంబులునున్ = నియమములును {నియమము- నియమించుకొని తప్పక ఆచరించుట}; ఇతర = ఇతరమైన; భక్తి = భక్తి; మార్గా = విధాలములను; అగర్హణంబునున్ = నిందించకుండుట; యోగ = వస్తు లాభములు; క్షేమ = క్షేమమును; అర్థన్ = సంపదలకొరకైన; క్రియా = ప్రయత్నములు; రాహిత్యంబునున్ = లేకపోవుట; శీత = చలి; ఉష్ణ = వేడి; ఆది = మొదలగునవైన; ద్వంద్వ = ద్వంద్వములను; సహిష్ణుతయున్ = సహించ గలుగట; భాగవత = భాగవతుల యొక్క; కర్ణ = చెవులకు; అలంకారభూతంబున్ = అలంకారము; అగు = అయిన; భగవత్ = భగవంతుని; గుణ = గుణముల;

అభిధానంబులున్ = అభివర్ణనములు, చెప్పుట; అను = అనెడి; వీని = వీటి; చేతన్ = వలన;
 విజృంభమాణంబున్ = విజృంభించినట్టిది; ఐన = అయిన; భక్తియోగంబునన్ = భక్తియోగము; చేసి
 = వలన; అనాత్మ = ఆత్మజ్ఞానము కానివాని; అందున్ = అందు; అసంగంబునున్ = సహవాసము
 లేకపోవుట; కార్య = కార్యము; కారణ = కారణముల; రూపంబున్ = సంబంధించినది; అగు =
 కలుగునో; నిర్గుణబ్రహ్మంబున్ = నిర్గుణబ్రహ్మ; అందున్ = ఎడల; రతియునున్ = ఆసక్తి; ఎప్పుడు =
 ఎప్పుడైతే; కలుగున్ = కలుగుతుందో; అప్పుడు = అప్పుడు; సత్ = మంచి; ఆచార్య = గురువు యొక్క;
 అనుగ్రహవంతుండు = అనుగ్రహము కలవాడు; అయిన = అయినట్టి; పురుషుండున్ = మానవుడు;
 బ్రహ్మనిష్ఠుల = బ్రహ్మజ్ఞాన మందు నిష్ఠ కలవారి; తోడన్ = తోటి; చెలిమి = సహవాసము;
 చేయుచున్ = చేస్తూ; ఈషణత్రయంబున్ = ఈషణత్రయమును {ఈషణత్రయము - 1దారేషణ
 2ధనేషణ 3 పుత్రేషణలు అనెడి ఆత్రములు}; వర్జించి = వదలివేసి; ప్రకృతిన్ =
 సంసారబంధములను; చేరక = చెందక; జ్ఞాన = జ్ఞానము; వైరాగ్య = వైరాగ్యముల సాధనల;
 వేగంబునన్ = గట్టిదనము; చేసి = వలన.

భావము:

కనుక శ్రద్ధ, భాగవత ధర్మాలను ఆచరించడం, ఆయా ధర్మ విశేషాలందు జిజ్ఞాస, ఆధ్యాత్మిక
 యోగనిష్ఠ, యోగీశ్వరులను ఉపాసించడం, నిరంతరం శ్రీహరి పుణ్యకథలను ఆలకించడం,
 అర్థలుబ్ధులూ ఇంద్రియలోలురూ అయినవారికి దూరంగా ఉండడం, వారికి అభిమతాలైన
 అర్థకామాల మీద ఆసక్తి లేకుండడం, హరిగుణామృత రసాస్వాదనం తప్ప ఇతర వస్తువులందు
 విరక్తి, ఆత్మారామస్థితి, ఏకాంత వాసమందు అభిరుచి, అహింస, ఇంద్రియనిగ్రహం, ఆత్మ
 హితానుసంధానం, సంతత భగవత్కథా చింతనం, యమనియమాలు, ఇతర భక్తి మార్గాలను
 నిందింపకుండా ఉండడం, తన యోగక్షేమాలకోసం ఎటువంటి కార్యాలను చేయకుండడం,
 శీతోష్ణాది ద్వంద్వాలను సహించడం, హరిభక్తుల చెవులకు అలంకారాలైన భగవంతుని
 సుగుణాలను అభివర్ణించడం మొదలైన వాటివల్ల భక్తియోగం పెంపొందుతుంది. అటువంటి
 భక్తియోగం వల్ల దేహదుల మీద విరక్తి, నిర్గుణ పరబ్రహ్మ మీద అనురక్తి కలుగుతాయి. అవి
 కలిగినవాడు వెనువెంటనే ఉత్తములైన ఆచార్యుల అనుగ్రహానికి పాత్రుడౌతాడు. అటువంటి
 పురుషుడు బ్రహ్మ నిష్ఠులైన మహాత్ములతో స్నేహం చేసి దారేషణ, ధనేషణ, పుత్రేషణ అనే
 ఈషణత్రయాన్ని పరిత్యజిస్తారు. సంసార బంధాలనుండి విడివడి జ్ఞానవైరాగ్యాల వల్ల....

4-619-సీ.

అనఘ! సాక్షాత్కార మగు భక్తి యోగాగ్ని-

గడగి జీవాధారకమును బంధ

భూతాత్మకంబునై పొలుచు హృద్ధంధిని-

బూని స్వకారణభూత మయిన

యరణి దహించు హుతాశను కైవడి-

నిర్దహించిన నిట్లు నెఱసి దగ్ధ

చిత్తుడై ముక్తనిశ్చేషాత్మ గుణుడు స-

ద్ధర్ముడు నైన యతండు మిగుల

4-619.1-తే.

నర్థి బాహ్యంబు లయిన ఘటాదికములు

నాంతరము లైన సౌఖ్యదుఃఖాదికములు

నను విభేదము లాత్మ భేదనము లగుట

నయ్యుపాధి వినాశంబు నందగలడు.

టీకా:

అనఘ = పుణ్యుడ; సాక్షాత్కారము = సాక్షాత్కారము (సాక్షాత్కారము - స (కలియుట) అక్ష

(చూపునందు) కారము (అగుట), కంటపడుట); అగు = అయిన; భక్తియోగ = భక్తియోగము యొక్క;

అగ్నిన్ = అగ్ని యందు; కడగి = పూని; జీవ = జీవుడు; ఆధారకమునున్ = ఆధారముగకలది;

బంధభూతాత్మకంబున్ = ముడిపడుట; ఆత్మకంబున్ = తానైనది; ఐ = అయ్యి; పొలుచు = కనబడెడి;

హృత్ = హృదయము అనెడి (హృద్ధంధి - హృదయమునందలి యజ్ఞానము యనెడి ముడి);

గ్రంధినిన్ = ముడిని; పూని = ధరించి; స్వ = తనకి; కారణభూతము = కారణమైనది; అయిన =

అయిన; అరణిన్ = అరణిన్ (అరణి - అగ్నిని చేయు కర్తతోచేసిన సాధనము); దహించున్ =

కాల్చివేయును; హుతాశనుని = అగ్నిదేవుని (హుతాశనుడు - హుతములను అశనుడు

(భుజించువాడు), అగ్నిదేవుడు); కైవడి = వలె; నిర్దహించినన్ = మిక్కిలి కాలేయగా; ఇట్లు = ఈ

విధముగ; నెఱసి = పూర్తిగా; దగ్ధ = కాలిపోయిన; చిత్తుడు = చిత్తవృత్తులుకలవాడు; ఐ = అయ్యి;
ముక్త = విడువబడిన; నిశ్శేష = సమస్తమైన; ఆత్మ = ఆత్మ యొక్క; గుణుడు = గుణములుకలవాడు;
సత్ = సత్యమే; ధర్ముడు = ధర్మముగాకలవాడు; ఐన = అయిన; అతండు = అతడు; మిగులన్ =
మిక్కిలిగా; అర్థిన్ = కోరి.

బాహ్యంబులున్ = (దేహమునకు) వెలుపలివి; అయిన = అయిన; ఘట = కుండ; ఆదికములున్ =
మొదలగునవి; ఆంతరములు = లోనివి; ఐన = అయిన; సౌఖ్యదుఃఖ = సుఖదుఃఖ; ఆదికంబులున్ =
మొదలగునవి; అను = అనెడి; విభేదముల్ = విభేదములు; ఆత్మ = భావనలలోని; భేదనములు =
విభేదములు; అగుటన్ = అగుటవలన; ఆ = ఆ; ఉపాధివినాశంబున్ = శరీరస్ఫురణ నశించుటను;
అందగలడు = చెందగలడు;

భావము:

పుణ్యాత్మా! సాక్షాత్కరించిన భక్తియోగమనే అగ్నితో పంచభూతాత్మకమైన అహంకారాన్ని తన
పుట్టుకకు కారణమైన అరణిని అగ్ని దహించినట్లు దహిస్తాడు. ఈ విధంగా హృదయగ్రంథిని
దహించడం వల్ల ఉపాధి గుణాలైన కర్మత్వ భోక్తృత్వాలనుండి విముక్తుడై బాహ్యలైన
ఘటాదికాలకు, అంతరాలైన సుఖదుఃఖాదులకు అతీతు డౌతాడు.

4-620-వ.

అది యెట్లనిన.

టీకా:

అది = అది; ఎట్లు = ఏ విధముగ; అనినన్ = అన్నచో.

భావము:

అది ఎలా అంటే...

4-621-చ.

పురుషుడు నిద్రపోఁ గలలఁ బొందిన యాత్మసుఖైక హేతువై

పరఁగిన రాజభృత్యజన భావగుణంబులు సంప్రబోధమం

దరయఁగ మిథ్య యైనగతి నాంతర బాహ్యగుణప్రభేదముల్

పరువడిఁ గానకుండు జనపాలనశీలన! నిత్యఖేలనా!

టీకా:

పురుషుడు = మానవుడు; నిద్రపోన్ = నిద్రించగా; కలలన్ = కలలో; పొందిన = పొందినట్టి; ఆత్మ = తన; సుఖ = సుఖములకు; ఏక = ముఖ్య; హేతువు = కారణము; ఐ = అయ్యి; పరగిన = విలసిల్లిన; రాజ = రాజు; భృత్యజన = భటులు; భావ = అనెడి భావముల; గుణంబులు = లక్షణములు; సంప్రబోధము = మెలుకవ; అందున్ = కలిగి నప్పుడు; అరయగా = విచారించిన; మిథ్య = అసత్యము; ఐన = అయిన; గతిన్ = విధముగ; అంతర = లోని; బాహ్య = వెలుపలి; గుణ = అనెడి గుణముల; ప్ర = ప్రముఖ; భేదముల్ = భేదములు; పరువడిన్ = శ్రీఘ్రమే; కానకుండున్ = కనబడకుండును; జనపాలన = ప్రజాపరిపాలన; శీలా = స్వభావముగా కలవాడ; నిత్య = శాశ్వతమైన; ఖేలనా = లీల యైనవాడ.

భావము:

ప్రజాపాలనలో నేర్పరివైన ఓ రాజా! మానవుడు నిద్రలో కలగంటాడు. ఆ కలలో తాను రాజై రాజ్యాలను ఏలినట్లు, సిరిసంపదలతో తులదూగినట్లు ఏవేవో ఆనందాలను అనుభవిస్తాడు. కల కరిగిపోయి మేలుకోగానే అన్నీ అసత్యాలు అని తెలుసుకుంటాడు. అదేవిధంగా లింగదేహం నశించి, ఉపాధి రహితుడైన పురుషునికి బాహ్యవిషయాలైన శబ్ద స్పర్శాదులు, అంతర్విషయాలైన శోక మోహాదులు ఏవీ అనుభూతాలు కావు.

4-622-వ.

మఱియును ద్రష్టయైన యాత్మయు దృశ్యంబయిన యింద్రియార్థంబు నను వీనికి నహంకారంబు సంబంధహేతు వగుటం జేసి యది యంతఃకరణంబునం గలుగుచుండు జాగ్రత్స్వప్నంబుల యందీ భేదంబు గనుంగొనుచుండు; నిట్టి యంతఃకరణంబు లేనిది యగు సుషుప్తి కాలంబునం బురుషుండు జలదర్పణాది నిమిత్తాభావం బగునప్పుడు బింబప్రతిబింబ భేదంబు గనుంగొనని

చందంబున దృశ్యభేదంబు గనుంగొనకుండుం; గావున నంతఃకరణ విలయంబు నొందిన
బాహ్యంతర భేదంబు గనకుండుట నిశ్చయం" బని వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను; ద్రష్ట = చూచెడివాడు; ఐన = అయిన; ఆత్మయున్ = తాను; దృశ్యంబున్ =
కనబడునది; అయిన = అయిన; ఇంద్రియార్థంబున్ = విషయములు; అను = అనెడి; వీనికి = వీటికి;
అహంకారంబున్ = అహంకారము; సంబంధ = సంబంధమును కల్పించెడి; హేతువు = కారణము;
అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; అది = అది; అంతఃకరణంబున్ = అంతఃకరణము, మనసు;
అందున్ = లోపల; కలుగుచుండున్ = కలిగెడి; జాగ్రత్ = మెళకువ; స్వప్నంబుల = కలల; అందు =
అందలి; ఈ = ఈ; భేదంబున్ = భేదమును; కనుగొనుచుండున్ = తెలిసికొనును; ఇట్టి = ఇటువంటి;
అంతఃకరణంబున్ = అంతఃకరణము; లేనిది = లేనిది; అగు = అయిన; సుషుప్తి = సుషుప్తి;
కాలంబునన్ = సమయములో; పురుషుండున్ = మానవుడు; జల = నీరు; దర్పణ = అద్దము; ఆది =
మొదలైన; నిమిత్త = కారణములు మాత్రమే యైనవి; అభావంబున్ = లేనివి; అగున్ = అయిన;
అప్పుడు = అప్పుడు; బింబ = బింబము; ప్రతిబింబ = ప్రతిబింబముల; భేదంబున్ = భేదమును;
కనుంగొనని = చూడలేని; చందంబునన్ = విధముగ; దృశ్య = దృశ్యముల; భేదంబున్ = భేదమును;
కనుగొనకుండున్ = చూడలేకుండును; కావునన్ = అందుచేత; అంతఃకరణ = అంతఃకరణము
యొక్క; విలయంబున్ = పూర్తిగా లీనమైపోవుట; ఒందినన్ = పొందినచో; బాహ్య = వెలుపల;
అంతర = లోపల అనెడి; భేదంబున్ = భేదములను; కనకుండుట = కనబడకపోవుట; నిశ్చయంబు
= తప్పక కలుగునది; అని = అని; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇంకా ఉపాధి అయిన అంతఃకరణం ఉన్నప్పుడు ద్రష్ట అయిన ఆత్మకు, దృశ్యమైన ఇంద్రియార్థానికి
అహంకారం సంబంధ హేతు వవుతుంది. అందువల్ల ఉపాధితో కూడిన జీవుడు
మేలుకొన్నప్పుడూ, కల గన్నప్పుడూ సుఖదుఃఖాలను అనుభవిస్తాడు. అంతఃకరణం లేని
గాఢనిద్రలో పురుషుడు జల దర్పణాది నిమిత్తాలు లేనప్పుడు ప్రతిబింబ భేదాన్ని చూడలేనట్లే
దృశ్యభేదాలను దర్శింపలేడు. అందువల్ల అంతఃకరణం నశించినప్పుడు బాహ్యభ్యంతర భేదాలు
గోచరింపవు" అని చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

4-623-నీ.

"భువి విష యాకృష్ట భూతంబు లయిన యిం-

ద్రియముల చేతను దివిరి మనము

దగ విషయాసక్తిఁ దగిలి యాంతరమైన-

మహిత విచార సామర్థ్య మెల్ల

శరకుశాదిస్తంబజాలంబు ప్రాదత్యోయ-

ములు గ్రోలుగతిఁ క్రమంబున హరించు

నీరీతి నంతర్విచార సామర్థ్యంబు-

నపహృతం బయినఁ బూర్వాపరాను

4-623.1-తే.

మేయ సంధానురూప సంస్కృతి నశించు

నది నశించిన విజ్ఞాన మంతఁ దొలఁగు;

నట్టి విజ్ఞాన నాశంబు నార్యజనులు

స్వాత్మకది సకలాపహ్నవంబటండ్రు.

టీకా:

భువిన్ = లోకమున; విషయ = విషయములచే; ఆకృష్టభూతంబులు = ఆకర్షింపబడినవి; అయిన = అయినట్టి; ఇంద్రియముల్ = ఇంద్రియముల; చేతనున్ = వలన; తివిరి = పూని; మనము = మనస్సు; తగన్ = అవశ్యము; విషయ = విషయములందు; ఆసక్తిన్ = ఆసక్తికి; తగిలి = తగుల్కొని; ఆంతరము = అంతరంగములోనిది; ఐన = అయిన; మహిత = గొప్ప; విచార = చర్చించుకొనెడి; సామర్థ్యము = సమర్థత; ఎల్లన్ = సమస్తము; శర = రెల్లుగడ్డి; కుశ = దర్బలు; ఆది = మొదలగు; స్తంబ = కాడల; జాలంబున్ = సమూహములు; ప్రాద = సరసునందలి; త్యోయములున్ = నీటిని; గ్రోలు = తాగెడి; గతిన్ = విధముగ; క్రమంబునన్ = క్రమముగా; హరించున్ = పీల్చివేయును; ఈ = ఈ; రీతిన్ = విధముగ; అంతర్విచార = అంతరంగములోచర్చించుకొనెడి; సామర్థ్యంబున్ = సమర్థత; అపహృతంబున్ = హరించబడినది; అయినన్ = అయినచో; పూర్వ = ముందు; పర = తరువాతది;

అనుమేయ = అనుకొనెడివాని; సంధాన్ = అనుసంధానమునకు; అనురూప = సమానమైన;
 సంస్కృతి = స్మరణము;
 నశించున్ = నశించిపోవును; అది = అది; నశించినన్ = నశించిపోయినచో; విజ్ఞానము = అవిద్య;
 అంతన్ = అంతా; తొలగున్ = హరించిపోవును; అట్టి = అటువంటి; విజ్ఞాననాశంబున్ =
 విజ్ఞాననాశనమును; ఆర్యజనులు = శ్రేష్ఠమైనవారు; స్వాత్మ = అంతరాత్మ; కిన్ = కి; అది = అది; సకల
 = మొత్తం; అపహ్నావము = మరుగుపరచునది; అంధ్రు = అంటారు.

భావము:

"విషయ చింతాపరాయణులైన వ్యక్తుల మనస్సు ఇంద్రియాల ప్రభావం వల్ల విషయాలలోనే ఆసక్త
 మవుతుంది. ఒడ్డున పుట్టిన రెల్లు, దర్భ మొదలైన దుబ్బులు తమ వ్రేళ్ళతో మడుగులోని నీటిని
 హరించి వేసినట్లు అటువంటి మనస్సు బుద్ధియొక్క విచారశక్తిని క్రమంగా హరిస్తుంది.
 అంతర్విచార సామర్థ్యం అపహరింపబడినట్లయితే పూర్వపరాలను సంధానం చేసే స్మృతి
 చెడుతుంది. స్మృతి నశిస్తే విజ్ఞానం నశిస్తుంది. అటువంటి విజ్ఞాన నాశనాన్నే పెద్దలు ఆత్మనాశనం
 అని అంటారు.

4-624-వ.

అదియునుం గాక "యాత్మనస్తుకామాయ సర్వం ప్రియం భవతి"యను వేదవచనంబునం జేసి
 విషయంబులకుం బ్రియతమత్వంబై యాత్మోపాధికంబు నొందిఁ యాత్మాపహ్నావంబునం బాటిల్లు
 స్వార్థనాశం బెద్ది గలుగు దాని కంటి లోకంబున నధికంబైన స్వార్థనాశంబు లే; దది యెట్లనిన
 సర్వార్థ నాశంబునకు స్థైర్యంబు నొందించునట్టి యర్థకామాభిధ్యానంబునం దద్దేతుకంబైన
 స్వార్థనాశంబునం బరోక్షాపరోక్షరూపజ్ఞానంబు నశించుం గావున నాత్మాపహ్నావంబున కంటి
 నధికతరంబైన సర్వార్థనాశంబు లే" దని వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; ఆత్మనః = మనసునందు; తు = ఐన; కామాయ =
 కోరినట్టివి; సర్వం = సమస్తము; ప్రియం = ఇష్టమైనవి; భవతి = అగుచున్నవి; అను = అనెడి; వేద =
 వేదము లందు చెప్పిన; వచనంబునన్ = మాటల; చేసి = వలన; విషయంబుల్ =

ఇంద్రియార్థములు; కున్ = కి; ప్రియతమత్వంబు = అత్యంత ప్రియమైన వగుట యనెడి లక్షణము
 {ప్రియము - ప్రియతరము - ప్రియతమము}; ఐ = జరిగి; ఆత్మ = ఆత్మకి; ఉపాధికంబున్ = కారణ
 మగుటను; ఒంది = పొంది; ఆత్మ = ఆత్మ; అపహ్నావంబున్ = మరుగుపడుట యందు; పాటిల్లు =
 జరిగెడి; స్వార్థనాశంబున్ = స్వార్థనాశనము; ఎద్ది = ఏదైతే; కలుగున్ = కలుగునో; దాని = దానికి;
 కంటెన్ = కంటి; లోకంబునన్ = లోకమునకు; అధికంబున్ = గొప్పది; ఐన = అయిన;
 స్వార్థనాశంబున్ = స్వార్థనాశనము; లేదు = లేదు; అది = అది; ఎట్లు = ఏవిధముగ; అనినన్ =
 అన్నచో; సర్వార్థనాశంబున్ = సర్వార్థనాశనమున; కున్ = కు; స్థైర్యంబున్ = ధైర్యమును;
 ఒందించున్ = పొందించే; అట్టి = అటువంటి; అర్థ = సంపదలు; కామా = కోరికలు;
 అభిధ్యానంబునన్ = మిక్కిలి ధ్యానమున; తత్తత్ = ఆయా; హేతుకంబున్ = కారణమగుట; ఐన =
 అయిన; స్వార్థనాశంబునన్ = స్వార్థనాశములో; పరోక్ష = మరుగున యున్నది; అపరోక్ష = ఎదురుగ
 ఉన్నది; రూప = అనెడి రూపమున కలిగెడి; జ్ఞానంబు = తెలివి; నశించున్ = నశించును; కావునన్
 = అందుచేత; ఆత్మ = ఆత్మ; అపహ్నావంబున్ = మరుగుపడిన దగుట; కంటెన్ = కంటి;
 అధికతరంబున్ = మిక్కిలి అధికమైన {అధికము - అధికతరము - అధికతమము}; ఐన = అయిన;
 సర్వార్థనాశంబున్ = సర్వార్థనాశనము; లేదు = లేదు; అని = అని; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ
 విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అంతేకాక "ఆత్మానస్తుకామాయ సర్వం ప్రియం భవతి" ఆత్మను ప్రేమించిన వానికి జగత్తులోని
 సమస్తమూ ప్రియమే అవుతుందన్నది వేద వాక్యం. విషయ వాంఛలపై ప్రీతి ఆత్మజ్ఞానాన్ని
 మరుగుపరుస్తుంది. ఆత్మజ్ఞానం అపహ్నావ మైనందువల్ల కలిగే స్వార్థనాశాన్ని మించిన స్వార్థనాశం
 మరొక్కటి లేదు. సర్వార్థ నాశనాన్ని భరించటానికి కావలసిన స్థైర్యం అర్థకామాలను ధ్యానించడం
 వల్ల కలుగుతుంది. ఇందువల్ల పురుషుడు పరోక్షమైన అపరోక్షమైన అనుభూతులనుండి భ్రష్టుడై
 నశిస్తాడు. కావున ఆత్మజ్ఞానం మరుగుపడడం కంటి మించిన సర్వార్థనాశం వేరొకటి లేదు" అని
 మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

"అనఘ! యీ సంసార ముతిశయంబునఁ దరి-

యింపంగ మది నిశ్చయించువాఁడు

గైకొని ధర్మార్థకామమోక్షములకు-

నతి విఘాతుక మెద్ది యట్టి దాని

వలన సంగము చేయవలవ; దా ధర్మాదు-

లందుఁ ద్రివర్గంబు నంతకోగ్ర

భయయుతం బగుటను బ్రరమమోక్షంబె ము-

ఖ్యార్థమై విలసిల్లు నంద్రు బుధులు;

4-625.1-తే.

భువి గుణవ్యతికరమునఁ బుట్టినట్టి

యబ్జజాతాదులకు నన్మదాదులకును

గాల విధ్వంసితాఖిల క్రమముగల్గుఁ

గలుగ దెన్నఁడు సేమంబుగాన వినుము.

టీకా:

అనఘ = పుణ్యుడా; ఈ = ఈ; సంసారమున్ = సంసారమును; అతిశయంబునన్ = అతిశయించి;
తరియింపన్ = దాటవలెనని; మదిన్ = మనసున; నిశ్చయించు = నిశ్చయించుకొన్న; వాడు = వాడు;
కైకొని = పూని; ధర్మ = ధర్మము; అర్థ = ధనము; కామ = కామము; మోక్షముల్ = మోక్షముల; కున్ =
కు; అతి = మిక్కిలి; విఘాతము = అడ్డుతగులునది; ఎద్ది = ఏదైతే; అట్టి = అటువంటి; దాని = దాని;
వలన = అందు; సంగము = సహవాసము; చేయన్ = చేయుట; వలవదు = వద్దు; ఆ = ఆ; ధర్మ =
ధర్మము {ధర్మాదులు - 1ధర్మ 2అర్థ 3కామ 4మోక్షములు}; ఆదులు = మొదలగువాని; అందున్ =
అందలి; త్రివర్గంబున్ = మూటికి {త్రివర్గము - 1ధర్మ 2అర్థ 3కామములు}; అంతక = యముని వలన;
ఉగ్ర = మిక్కిలి; భయ = భయముతో; యుతంబున్ = కూడినవి; అగుటన్ = అగుటవలన;
పరమమోక్షంబె = అత్యున్నతమోక్షమే; ముఖ్య = ముఖ్యముగా; అర్థము = కోరదగినది; ఐ = అయ్యి;
విలసిల్లున్ = ప్రకాశించును; అంద్రు = అంటారు; బుధులు = జ్ఞానులు.
భువిన్ = జగత్తులో; గుణ = గుణముల; వ్యతికరమునన్ = ఘర్షణ వలన; పుట్టిన = జనించిన; అట్టి =

అటువంటి; అబ్జజాత = బ్రహ్మదేవుడు; ఆదుల్ = మొదలగువారి; కునున్ = కి; అస్మదాదుల్ = మావంటివారి; కునున్ = కి; కాల = కాలముచేత; విధ్వంసితాఖిల = సర్వనాశన, మరణ; క్రమమున్ = విధానము; కల్గున్ = కలగును; కలుగదు = కలుగదు; ఎన్నడుసేమంబున్ = శాశ్వతక్షేమము; కానన్ = కావున; వినుము = వినుము.

భావము:

"పుణ్యమూర్తివైన పృథుచక్రవర్తి! సంసార సముద్రాన్ని జాగ్రత్తగా దాటగోరేవాడు ధర్మార్థకామమోక్షాలను నిర్మూలనం చేసే ఎటువంటి దుస్సంగమాన్నీ చేయకూడదు. ధర్మార్థకామమోక్షాలలో ధర్మార్థకామాలు మూడు అనిత్యాలైనందువల్ల యమభయంతో కూడి ఉంటాయి. మోక్ష మొక్కటి పరమ పురుషార్థ మని పండితులు చెబుతారు. గుణ సంబంధం వల్ల సంభవించిన బ్రహ్మదులకు, మాబోటి వారికి కరాళకాల ప్రభావం చేత ఎప్పటికైనా వినాశమే కాని క్షేమం అనేది ఎప్పుడూ కలుగదు. కనుక ఇది విను..."

4-626-వ.

మోక్షంబె పరమపురుషార్థం" బని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె "నరేంద్రా! దేహేంద్రియ ప్రాణ బుద్ధ్యహంకార పరివృతంబు లయిన యీ స్థావర జంగమంబుల హృదయంబులందు వ్యాపకుండుఁ బ్రత్యక్షభూతుండుఁ బ్రత్యగ్రూపుండు భగవంతుండు నయిన యీశ్వరుం డంతర్యామి రూపంబునం బ్రకాశించుచుం; డది నారాయణుని సద్రూపంబుగాఁ దెలియు" మని వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

మోక్షంబె = మోక్షము మాత్రమే; పరమ = అత్యుత్తమ; పురుషార్థంబు = ప్రయోజనము {పురుషార్థము - పురుషులు సాధించదగిన ప్రయోజనము, కర్తవ్యము}; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; నరేంద్రా = రాజా {నరేంద్రుడు - నరులలో ఇంద్రుడు, రాజు}; దేహ = శరీరము; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములు {ఇంద్రియములు - పంచజ్ఞానేంద్రియములు పంచకర్మేంద్రియములు}; ప్రాణ = ప్రాణము; బుద్ధి = బుద్ధి; అహంకార = అహంకారము; పరివృతంబున్ = పొరలుగ కలిగినవి; అయిన = అయిన; ఈ = ఈ; స్థావర = కదల

లేనివి; జంగమంబులన్ = కదల గలవి వాటి; హృదయంబుల్ = హృదయములు; అందున్ = లో;
 వ్యాపకుండు = వ్యాపించి యున్నవాడు; ప్రత్యక్షభూతుండు = కనిపించెడివన్నీ తానైనవాడు;
 ప్రత్యగ్రూపుండు = తన ఎదుట తన రూపము కలవాడు; భగవంతుండు = భగవంతుడు; అయిన =
 అయిన; ఈశ్వరుండు = ప్రభుత్వము కలవాడు; అంతర్యామి = లోపల ఉండువాని; రూపంబునన్ =
 రూపములో; ప్రకాశించుచుండు = ప్రకాశించుతుండును; అది = అది; నారాయణుని = విష్ణుమూర్తి
 యొక్క; సత్ = సత్యమైన; రూపంబున్ = స్వరూపము; కాన్ = అగునట్లు; తెలియుము =
 తెలిసికొనుము; అని = అని; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

మోక్షమే పరమ పురుషార్థం" అని చెప్పి మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు. "రాజా! దేహం, ఇంద్రియాలు, ప్రాణం, బుద్ధి, అహంకారం అనే వానిచేత ఆవృతాలైన స్థావర జంగమాల హృదయాలలో సర్వవ్యాపి, సాక్షిభూతుడు, ప్రత్యగ్రూపుడు అయిన భగవంతుడు అంతర్యామియై ప్రకాశిస్తూ ఉంటాడు. అటువంటి నారాయణుని స్వరూపాన్ని చక్కగా తెలుసుకో" అని ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

4-627-ఉ.

"**భూవర**! యే మహాపురుష **భూ**షణు నందుల నీ సమస్త వి
శ్వావళి లీనమై సదస**దా**త్మక భావము నొంది భూరి మా
యావిభవంబులం దగి స**మ**గ్రవివేక నిరోధి స్తర్ల నా
శ్రీవిషబుద్ధి దోచుచు వి**శ్రే**షగతిన్ వెలుఁ గొందు నెన్నడున్.

టీకా:

భూవర = రాజా (భూవర - భూమికి భర్త, రాజు); ఏ = ఏ యొక్క; మహా = గొప్ప; పురుష =
 పురుషులకే; భూషణున్ = భూషణము వంటివాని; అందులన్ = అందులో; ఈ = ఈ; సమస్త =
 సమస్తమైన; విశ్వ = భువనముల; ఆవళి = సమూహములు; లీనము = కలిసిపోయినది; ఐ = అయ్యి;
 సత్ = సత్యమైనది; అసత్ = కల్పితమైనది; ఆత్మక = మయమైన; భావము = భావమును; పొంది =
 పొంది; భూరి = బహువిస్తారమైన; మాయా = మాయ యొక్క; విభవంబులన్ = వైభవము లందు;
 తగి = చక్కగా; సమగ్ర = సంపూర్ణమైన; వివేక = వివేకమును; నిరోధి = నిరోధించెడి; స్తర్ల =

పూలమాలను; ఘన = పెద్ద; ఆశీవిష = సర్పము అనెడి; బుద్ధిన్ = భావము; తోచుచున్ = కలిగెడి;
విశేష = ప్రత్యేకమైన; గతిన్ = విధముగ; వెలుగొందున్ = ప్రకాశించును; ఎన్నడున్ = ఎల్లప్పుడు.

భావము:

"రాజా! ఈ సమస్త విశ్వం ఏ పరమేశ్వరునియందు లీనాలీనభావంతో, మాయాప్రభావంతో,
వివేకాన్ని నిరోధించే భ్రాంతితో, పూలహారాన్ని పెద్ద సర్పం అనిపించే విశేషంగా ఎల్లప్పుడూ
ప్రకాశిస్తూ ఉంటుందో..."

4-628-చ.

సుమహిత నిత్య ముక్త పరిశుద్ధ విబుద్ధ సుతత్త్వఁడై యురు
క్రముఁ డభిభూత సత్యకృతి కర్మకళంకుడు నైన యట్టి యు
త్తమచరితుం గృపాకరు నుదాత్తగుణోన్నతు నీశ్వరేశుఁ జి
త్తమునఁ దలంపుమయ్య! జనతాపరిరక్షణ! దుష్టశిక్షణ!

టీకా:

సు = మిక్కిలి; మహిత = గొప్పదైనది; నిత్య = ఎల్లప్పుడు; ముక్త = బంధములు లేనిది; పరిశుద్ధ =
స్వచ్ఛమైనది; విబుద్ధ = విశిష్టమైన తెలివి కలది; సు = సత్వమైన; తత్త్వఁడు = స్వభావము కలవాడు;
ఐ = అయ్య; ఉరుక్రముడు = విష్ణుమూర్తి {ఉరుక్రముడు - ఉరు (గొప్ప, తీక్షణమైన) క్రమము
(విధానము) కలవాడు, విష్ణువు}; అభిభూత = తిరస్కరింపబడిన; సత్ = సత్యము; ప్రకృతి =
స్వభావము; కర్మ = కర్మము అనెడి; కళంకుడు = కళంకము కలవాడు; ఐన = అయిన; అట్టి =
అటువంటి; ఉత్తమ = ఉత్తమమైన; చరితున్ = ప్రవర్తన కలవానిని; కృపాకరున్ = దయాకరుని;
ఉదాత్త = గొప్ప; గుణ = గుణముల; ఉన్నతున్ = ఉన్నతి కలవానిని; ఈశ్వరేశున్ = పరమేశ్వరుని;
చిత్తమునన్ = మనసులో; తలంపుము = భావింపుము; అయ్య = తండ్రీ; = జనతాపరిరక్షణ =
ప్రజలను పరిపాలించువాడా; దుష్టశిక్షణ = దుష్టులను శిక్షించువాడా.

భావము:

అటువంటి నిత్యముక్తుడు, సత్యస్వరూపుడు, విశుద్ధసత్త్వుడు, ఉరుక్రముడు, ప్రాకృతకర్మ కళంక భంజనుడు, కృపారంజనుడు, ఉత్తమ చరితుడు, ఉదాత్త గుణోన్నతుడు అయిన పరమేశ్వరుణ్ణి దుష్టజన శిక్షణుడవు, శిష్టజన రక్షణుడవు అయిన రాజా! నీవు నీ మనస్సులో స్మరించు.

4-629-సీ.

వసుమతీనాథ! యెవ్వని పాదపద్మ ప-

లాల విలాస సల్లలిత భక్తి

సంస్మరణంబుచే సజ్జన ప్రకరంబు-

ఘనకర్మ సంచయ గ్రథితమగు న

హంకార మను హృదయగ్రంథిఁ జెఱతురు-

వివరింప నిట్లు నిర్విషయమతులు

మహి నిరుద్ధేంద్రియ మార్గులు నై నట్టి-

యతులకుఁ జేరంగ నలవి గాని

4-629.1-తే.

యట్టి పరమేశుఁ గేశవు నాదిపురుషు

వాసుదేవుని భువనపావన చరిత్రు

నర్థి శరణంబుగాఁ దత్పదాంబుజములు

భక్తి సేవింపు గుణసాంద్ర! పార్థివేంద్ర!

టీకా:

వసుమతీనాథ = రాజా {వసుమతీనాథుడు - వసుమతి (భూమి)కి నాథుడు (పతి), రాజు}; ఎవ్వని = ఎవని యొక్క; పాద = పాదములు అనెడి; పద్మ = పద్మముల; పలాల = రేకులందు; విలాస = విలాసమునందు; సత్ = సత్యమైన; లలిత = చక్కటి; భక్తిన్ = భక్తి; సంస్మరణంబున్ = స్తోత్రముల; చేన్ = చేత; సత్ = మంచి; జన = వారి; ప్రకరంబున్ = సమూహము; ఘన = గట్టి; కర్మ = కర్మములు;

సంచయ = కూడబెట్టినవానిచే; గ్రథితము = ముడిపెట్టబడినది; అగు = అయిన; అహంకారము = అహంకారము; అను = అనెడి; హృదయగ్రంథిన్ = హృదయగ్రంథిని; చెఱుతురు = చెరిపివేసెదరు; వివరింపన్ = విచారించినచో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; నిర్విషయ = ఇంద్రియార్థములనుచెందని; మతులు = మనసుకలవారు; మహిన్ = లోకమున; నిరుద్ధ = నియమింపబడిన; ఇంద్రియ = ఇంద్రియముల; మార్గులు = వర్తనలుకలవారు; ఐనట్టి = అయినట్టి; యతుల్ = యతుల; కున్ = కైనను; చేరంగన్ = అందుకొనుటకు; అలవి = సాధ్యము; కాని = కాని.

అట్టి = అటువంటి; పరమేశున్ = విష్ణుమూర్తిని; కేశవున్ = విష్ణుమూర్తిని; ఆదిపురుషున్ = విష్ణుమూర్తిని; వాసుదేవునిన్ = విష్ణుమూర్తిని; భువనపావనచరిత్రు = విష్ణుమూర్తిని
{భువనపావనచరిత్రుడు - భువన (జగత్తును) పావన (పవిత్రముచేయు) చరిత్ర కలవాడు, విష్ణువు};
అర్థిన్ = కోరి; శరణంబున్ = శరణము; కాన్ = అగుటకు; తత్ = అతని; పద = పాదములు అనెడి;
అంబుజములున్ = పద్మములను; భక్తిన్ = భక్తితో; సేవింపుము = పూజింపుము; గుణసాంద్ర = గుణములు చిక్కగాకలవాడ; పార్థివేంద్ర = రాజా {పార్థివేంద్రుడు - పార్థివుల (పృథివీసంబంధ దేహము కలవారి)లో ఇంద్రునివంటివాడా, రాజు}.

భావము:

మహారాజా! ఆ మహానుభావుని పాదపద్మాలను భక్తితో సంస్కరించి సజ్జనులైనవారు కర్మవాసనామయమైన అహంకారమనే హృదయ గ్రంథిని నిర్మూలిస్తారు. ఇటువంటి కార్యం ఇంద్రియాలను నిగ్రహించిన వారూ, విషయాసక్తులు కానివారూ అయిన యతులకు కూడా సాధ్యం కాదు. సుగుణసాంద్రుడవైన నరేంద్రా! భక్తిమాత్రసాధ్యుడు, భువన పావన చరిత్రుడు, ఆది పురుషుడు, దేవాదిదేవుడు అయిన వాసుదేవుని శరణు జొచ్చి ఆ పరమేశ్వరుని చరణ పద్మాలను భక్తితో సేవించు.

4-630-మ.

అరిషడ్వర్గమహోర్మి నక్రనికరవ్యాకీర్ణ సంసారసా

గ్రర మబ్జోదరకీర్తనాతరణి సాంగ్రత్యంబునం బాసి తా

మరుదారంగ నఘాపహప్రకట యోగ్రాదిక్రియాయుక్తి చేఁ

దరియింపన్ మదిఁ గోరువారలకు దుర్ధంతంబగుం గావునన్.

టీకా:

అరిషడ్వర్గ = శత్రువులు ఆరుగురి గుంపు {అరిషడ్వర్గములు - 1కామ 2క్రోధ 3లోభ 4మోహ 5మద 6మాత్సర్యములు}; మహా = పెద్దపెద్ద; ఊర్మి = అలలు; నక్త = మొసళ్ళ; నికర = సమూహములతో; వ్యాకీర్ణ = కల్లోలమైన; సంసార = సంసార మనెడి; సాగరమున్ = సముద్రమును; అబ్జోదర = విష్ణుమూర్తి; కీర్తనా = స్తోత్రములు అనెడి; తరణి = ఓడ; సాంగత్యమునన్ = సహవాసమువలన; పాసి = తొలగించుకొని; తాము = వారు; అరుదారగన్ = చక్కగా; అఘ = పాపములను; అపహన్ = పోగొట్టిడి; ప్రకట = ప్రసిద్ధమైన; యోగ = యోగవిద్యా; ఆది = మొదలగువానిని; క్రియా = ఆచరించెడి; యుక్తిన్ = యుక్తి; చేన్ = చేత; తరియింపన్ = దాటుటను; మదిన్ = మనసులలో; కోరు = కోరెడి; వారల = వారి; కున్ = కి; దుర్దాంతంబున్ = లొంగదీయరానిది; అగున్ = అయినది; కావునన్ = కనుక.

భావము:

అరిషడ్వర్గం అనే మహోగ్రతరంగాలతోను, పెద్ద పెద్ద మొసళ్ళతోను నిండిన సంసార సముద్రాన్ని పరమేశ్వర సంకీర్తనం అనే నావ లేకుండా దాటటం సాధ్యం కాదు. అత్యంత కష్టసాధ్యమైన హఠయోగాదుల వల్ల ఈ మహాసాగరాన్ని తరించటం అసంభవం. కావున...

4-631-ము.

ధరణీశోత్తమ! నీవు కేవల సముద్ర్యద్భక్తి ధీయుక్తి మై

వరగోవింద పదారవింద యుగభాస్వన్నావ సంధించి దు

స్తర భూరివ్యసనాకరోల్ల సితదుర్దాంతోగ్ర గంభీర సం

సరణాంభోధిఁ దరింపవయ్య! పరమోత్సాహంబు దీపింపగన్."

టీకా:

ధరణీశ = రాజులలో; ఉత్తమ = ఉత్తముడ; నీవు = నీవు; కేవల = కేవలము; సమ = చక్కటి; ఉద్యత్ = ప్రయత్నము కలిగిన; భక్తిన్ = భక్తి; ధీయుక్తిమై = యోగముతో {ధీయుక్తిమై బుద్ధితో కూడిన నేర్పు కలిగి, యోగముతో}; వర = శ్రేష్ఠమైన; గోవింద = హరి; పాద = పాదములు అనెడి; అరవింద =

పద్మముల; యుగ = జంట అనెడి; భాస్వత్ = ప్రకాశిస్తున్న; నావ = నావని; సంధించి = ప్రయోగించి;
 దుస్తర = దాటరాని; భూరి = అతిపెద్ద; వ్యసన = బాధలకు; ఆకర = నివాసమై; ఉల్లసిత =
 ఉప్పొంగుతున్న; దుర్దాంత = దురంతమైన; ఉగ్ర = భయంకరమైన; గంభీర = లోతైన; సంసరణ =
 సంసార మనెడి; అంభోధిన్ = సాగరమును; తరింపు = దాటుము; అయ్య = తండ్రి; పరమ =
 అత్యధికమైన; ఉత్సాహంబున్ = ఉత్సాహము; దీపింపగన్ = అతిశయించగా.

భావము:

రాజోత్తమా! నీవు కేవలం అచంచలమైన భక్తియుక్తితో గోవింద పదారవింద వందనం అనే
 అందమైన నావను ఆశ్రయించు. దాని సాయంతో దుస్తరమూ, దురంతమూ, దుఃఖమయమూ,
 కఠోరమూ, గంభీరమూ అయిన ఈ సంసార సాగరాన్ని పరమ సంతోషంతో తరించు."

4-632-క.

అని యీ గతిఁ బంకరుహా

సనుతుఁడును బ్రహ్మబోధశాలియు నగు నా

ఘన యోగివల్లభునిచే

తను దెలియఁగఁ బడిన బ్రహ్మతత్త్వం డగుచున్.

టీకా:

అని = అని; ఈ = ఈ; గతిన్ = విధముగ; పంకేరుహాసన = బ్రహ్మదేవుని; సుతుడునున్ =
 పుత్రుడును; బ్రహ్మబోధశాలియున్ = బ్రహ్మజ్ఞాని; అగున్ = అయిన; ఆ = ఆ; ఘన = గొప్ప; యోగి =
 యోగులలో; వల్లభుని = ప్రభువు (సనత్కుమారుడు); చేతనున్ = చేత; తెలియఁబడిన =
 తెలుపబడిన; బ్రహ్మతత్త్వండు = బ్రహ్మజ్ఞానము కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

అని ఈ విధంగా బ్రహ్మపుత్రుడూ, బ్రహ్మవిదుడూ, పరమ యోగీంద్రుడూ అయిన సనత్కుమారుని
 చేత బ్రహ్మతత్త్వాన్ని చక్కగా తెలిసికొన్నవాడై...

4-633-క.

జనపతి మునిఁ బొగడి ముదం

బున నిట్లనుఁ బూర్వజన్మమున నే దీనా

వనుఁడైన యీశ్వరుని చే

తను నిక్క మనుగ్రహింపఁ దగితి మునీంద్రా!

టీకా:

జనపతి = రాజు; మునిన్ = మునిని; పొగడి = స్తుతించి; ముదంబునన్ = సంతోషముతో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనున్ = అనెను; పూర్వ = కిందటి; జన్మమునన్ = జన్మలో; నేన్ = నేను; దీనా = దీనులను; అవనుడు = కాపాడెడివాడు; ఐన = అయిన; ఈశ్వరుని = భగవంతుని; చేతనున్ = చేత; నిక్కమున్ = నిజముగ; అనుగ్రహింపన్ = అనుగ్రహించుటకు; తగితిన్ = తగ్గవాడనైతిని; మునిన్ = మునులలో; ఇంద్ర = ఇంద్రుని వంటివాడ.

భావము:

పృథుచక్రవర్తి సనత్కుమారుని కొనియాడుతూ సంతోషంతో ఇలా అన్నాడు "మునీంద్రా! పూర్వజన్మలో దీనరక్షకుడైన భగవంతుని అనుగ్రహం నామీద బాగా ప్రసరించి ఉంటుంది.

4-634-క.

వినుఁడట్టి యనుగ్రహ సా

ధనమునకై మీర లిప్పుడు దగ నిచ్చటికిం

జనుదెంచితిరి దయాళురు

ననఘులు భాగవతవరులు నగు నుత్తములున్.

టీకా:

వినుడు = వినండి; అట్టి = అటువంటి; అనుగ్రహ = అనుగ్రహమును; సాధనమున్ = పొందింపజేయుట; కై = కోసము; మీరలు = మీరు; ఇప్పుడున్ = ఇప్పుడు; తగన్ = తప్పక; ఇచట =

ఇక్కడ; కీన్ = కు; చనుదెంచితిరి = వచ్చితిరి; దయాళురున్ = దయాస్వభావులు; అనఘులున్ = పుణ్యులున్; భాగవత = భాగవతులలో; వరులున్ = శ్రేష్ఠులు; అగు = అయిన; ఉత్తములున్ = ఉత్తములు.

భావము:

విను. ఆ అనుగ్రహాన్ని సార్థకం చేయటంకోసం మీరు ఇక్కడికి విచ్చేశారు. మీరు దయామయులు, పాపరహితులు, మునిసత్తములు, పరమ భాగవతోత్తములు.

4-635-సీ.

నిరతంబు నా యందు నిష్పాదితములగు-

దేహసమేత మదీయరాజ్య

సర్వసంపదలును సద్విజ దత్తముల్-

గావునఁ బ్రాణకాంతా విభూతి

మందిర సుత రాజ్య మహి బల కోశ ప-

రిచ్ఛదంబుల నెల్ల ధృతిఁ దలంప

రాజకు భృత్యుండు రాజకీయములగు-

తాంబూలముఖ పదార్థములఁ జేసి

4-635.1-తే.

రమణ సంతర్పణోపచారములు నడపు

గతిని వారల కవి నివేదితము లయ్యెఁ;

గాన మీ కుపచార మేగతి నొనర్తు

నతులగుణసాంధ్రులార! మహాత్ములార!

టీకా:

నిరతంబున్ = ఎల్లప్పుడు; నా = నా; అందున్ = ఎడల; నిష్పాదితంబులు = కల్పింపబడినవి; అగు = అయిన; దేహ = శరీరముతో; సమేత = సహా; మదీయ = నా యొక్క; సర్వ = అఖిలమైన;

సంపదలునున్ = సంపదలు; సత్ = సత్యమైన; ద్విజ = బ్రాహ్మణులకు; దత్తములు =
దానముచేయబడినవి; కావునన్ = అందుచేత; ప్రాణ = ప్రాణములు; కాంతా = భార్య; విభూతి =
వైభవము; మందిర = గృహములు; సుత = పుత్రులు; రాజ్య = రాజ్యము; మహి = భూములు; బల =
సైన్యము; కోశ = ధనాగారము; పరిచ్ఛదంబులన్ = పరివారము; ఎల్లన్ = సమస్తము; ధృతిన్ =
స్థైర్యముతో; తలంపన్ = ఆలోచించిన; రాజన్ = రాజు; కున్ = కి; భృత్యుండు = సేవకుడు;
రాజకీయములు = రాచమర్యాదలు; అగు = అయిన; తాంబూల = తాంబూలము {తాంబూలము -
తమలపాకు వక్క సున్నము సుగంధద్రవ్యములతో చేయబడునది}; ముఖ = మొదలైన;
పదార్థములన్ = పదార్థముల; చేసి = వలన.
రమణన్ = మనోహరముగ; సంతర్పణ = తృప్తిపరచెడి; ఉపచారములున్ = సేవలను; నడపు =
సాగించు; గతినిన్ = విధముగ; వారల్ = వారి; కిన్ = కి; అవి = అవి; నివేదితములు =
సమర్పింపబడినవి; అయ్యెన్ = అయినవి; కాన = కావున; మీకున్ = మీకు; ఉపచారమున్ = సేవలు;
ఏగతిన్ = విధముగ; ఒనర్తున్ = చేయుదును; అతుల = మిక్కిలి; గుణ = సుగుణముల; సాంద్రులారా
= చిక్కదనముకలవారా; మహాత్ములారా = మహాత్ములులారా.

భావము:

అటువంటి మీరు బ్రహ్మజ్ఞానాన్ని ప్రబోధించారు. ఇందుకు మీకు దక్షిణగా నేను ఏమి
ఈయగలను? నా దేహం, రాజ్యం, సర్వసంపదలు ఉత్తమ బ్రాహ్మణులు నాకు అనుగ్రహించినవే.
అటువంటి నా ప్రాణాలను, సిరిసంపదలను, గృహాలను, సుతులను, రాజ్యాలను, భూములను,
సైన్యాలను, ధనాగారాలను, సమస్త పదార్థాలను సేవకుడు రాజుకు తాంబూలాదులు సమర్పించి
సేవించిన విధంగా నేను బ్రాహ్మణోత్తములకే అర్పించి వేశాను. కాబట్టి సద్గుణసాంద్రులు, సంయమి
చంద్రులు అయిన మీకు నేను ఇప్పుడు ఏమి సమర్పించుకోగలను?

4-636-వ.

అది యెట్లు బ్రాహ్మణాధీనం బంటిరేని సేనాధిపత్య రాజ్యదండ నేతృత్వ సర్వలోకాధిపత్యంబులు
వేదశాస్త్రవేది యైన బ్రాహ్మణునక కాని యితరులకు యోగ్యంబులు గావు; కావున బ్రాహ్మణులకు
భోజనవసన దానంబులు స్వక్రీయంబులై యుండు; క్షత్రియాదులకు బ్రాహ్మణానుగ్రహంబున
నన్నమాత్రంబు దక్కం దక్కిన వస్తుస్వాతంత్ర్యంబు లేదు; కావున మీకు గురుదక్షిణ యేమి

సమర్పించువాడ? నదియునుం గాక స్వాతంత్ర్యంబు గలిగిన నిట్టి యధ్యాత్మ విచారులు వేదాంత వేదులు నై భగవద్భక్తి నుపదేశించెడు మీ వంటి పుణ్యాత్ములకుం బరిహాసాస్పదుండు దక్క దక్కిన వాడెవ్వం డంజలి మాత్రంబు దక్క దక్కిన ప్రత్యుపకారంబు చేయం దలంచు? నది గావున దయాళువు లైన మీరలు స్వకృతోపచారంబులం జేసి సంతృప్తాంతరంగు లగుదురుగా" కని పలుకుచున్న యాదిరాజయిన పృథుచక్రవర్తి చేతఁ బూజితులై యాత్మ యోగనిష్ఠులైన సనకాదు లతని స్వభావంబు బ్రశంసించుచు సమస్తజనంబులుఁ జూచుచుండ నాకాశ గమనంబునం జని; రయ్యవసరంబున.

టీకా:

అది = అది; ఎట్లున్ = ఏ విధముగ; బ్రాహ్మణ = బ్రాహ్మణులకు; అధీనంబున్ = ఆధీనము
 అయినదినది; అంటిరేని = అనుచున్నచో; సేనా = సైన్యమునకు; ఆదిపత్య = నాయకత్వము; రాజ్య =
 రాజ్యమును; దండ = ఏలుట; నేతృత్వ = నాయకత్వము; సర్వ = సకల; లోక = లోకములకు;
 అధిపత్యంబులు = నాయకత్వములు; వేదశాస్త్ర = వేదశాస్త్రములను; వేది = తెలిసినవాడు; ఐన =
 అయిన; బ్రాహ్మణునక = బ్రాహ్మణులకే; కాని = కాని; ఇతరుల్ = ఇతరుల; కున్ = కి; యోగ్యంబులు =
 తగినవి; కావు = కావు; కావునన్ = అందుచేత; బ్రాహ్మణుల్ = బ్రాహ్మణుల; కున్ = కి; భోజన =
 భోజనము; వసన = నివాసము; దానంబులు = దానములు; స్వక్రీయంబులున్ = స్వంతమైనవి; ఐ =
 అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; క్షత్రియ = రాజులు; ఆదుల్ = మొదలగువారి; కున్ = కి; బ్రాహ్మణ =
 బ్రాహ్మణుల యొక్క; అనుగ్రహంబునన్ = దయవలన; అన్న = అన్నము; మాత్రంబున్ = మాత్రము;
 తక్కున్ = తప్పించి; తక్కిన = మిగతా; వస్తు = వస్తువులపై; స్వాతంత్ర్యంబున్ = స్వతంత్రత; లేదు = లేదు;
 కావునన్ = అందుచేత; మీకున్ = మీకు; గురుదక్షిణ = గురుదక్షిణగా; ఏమి = ఏది;
 సమర్పించువాడన్ = ఇవ్వగలను; అదియున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; స్వాతంత్ర్యంబున్ =
 స్వాతంత్ర్యము; కలిగిన = ఉన్న; ఇట్టి = ఇటువంటి; అధ్యాత్మ = ఆత్మవిద్యను; విచారులు =
 విచారించెడివారు; వేదాంత = వేదాంతమును; వేదులున్ = తెలిసినవారు; ఐ = అయ్యి; భగవత్ =
 భగవంతుని ఎడలి; భక్తిన్ = భక్తిని; ఉపదేశించెడు = ఉపదేశము చేసిడి; మీ = మీ; వంటి = వంటి;
 పుణ్యాత్ముల్ = పుణ్యాత్ముల; కున్ = కి; పరిహాస = నవ్వుల; ఆస్పదుండు = పాలగువాడు; తక్కున్ =
 తప్పించి; తక్కిన = ఇతరమైన; వాడు = వాడు; ఎవ్వండు = ఏ ఒక్కడు; అంజలి = అంజలి
 ఘటించుట; మాత్రంబున్ = మాత్రము; తక్కున్ = తప్పించి; తక్కిన = ఇతరమైన; = ప్రతి =

బదులుతీర్చెడి; ఉపకారంబున్ = ఉపకారము; చేయన్ = చేయవలెనని; తలంచును = అనుకొనును;
 అదిగావునన్ = అందుచేత; దయాళువులు = కృపాకరులు; ఐన = అయిన; మీరలు = మీరు; స్వ =
 తమకి తాము; కృత = చేసుకొనెడి; ఉపచారంబులన్ = సేవలు; చేసి = వలన; సంతుష్ట =
 సంతృప్తిచెందిన; అంతరంగులు = మనసులు కలవారు; అగుదురుగాక = అవుదురుగాక; అని =
 అని; పలుకుచున్న = పలుకుతున్నట్టి; ఆదిరాజు = మొట్టమొదటి రాజు; అయిన = అయినట్టి;
 పృథుచక్రవర్తి = పృథుచక్రవర్తి; చేతన్ = వలన; పూజితులు = పూజింపబడినవారు; ఐ = అయ్యి;
 ఆత్మయోగ = ఆత్మ పరమాత్మ సంయోగ విద్యలో; నిష్ఠులు = నిష్ఠ ష కలవారు; ఐన = అయిన; సనక
 = సనకుడు (సనకాది - 1సనక 2సనందన 3సనత్కుమార 4సనత్సుజాతులు); ఆదులు =
 మొదలగువారు; అతని = అతని; స్వభావంబున్ = స్వభావమును; ప్రశంసించుచున్ = స్తుతించుతూ;
 సమస్త = సమస్తమైన; జనంబులున్ = ప్రజలును; చూచుచున్ = చూస్తుండగా; ఉండన్ = ఉండగా;
 ఆకాశ = గగన; గమనంబునన్ = మార్గమున; చనిరి = వెళ్లిరి; ఆ = ఆ; అవసరంబునన్ =
 సమయములో.

భావము:

బ్రాహ్మణులకు అర్పించడం ఎలా అంటే సేనాపతిత్వం, రాజ్యాధికారం, దండనాయకత్వం,
 సర్వలోకాధిపత్యం ఇవన్నీ వేదశాస్త్రవేత్తలయిన బ్రాహ్మణులకే తప్ప ఇతరులకు గ్రాహ్యం కావు.
 అన్న వస్త్ర దానాలు బ్రాహ్మణుల స్వక్రియాలు. బ్రాహ్మణుడు తన అన్నమే తాను భుజిస్తాడు. తన
 వస్త్రమే తాను ధరిస్తాడు. తన సొమ్మే తాను దానం చేస్తాడు. క్షత్రియాదులు బ్రాహ్మణుల అనుగ్రహం
 చేతనే అన్నపానీయాలను అనుభవిస్తున్నారు. అంతేకాని తక్కిన వస్తువుల మీద వారికి
 స్వాతంత్ర్యం లేదు. అందుచే అస్వతంత్రుడనైన నేను మీకు గురుదక్షిణగా ఏమి
 సమర్పించుకోగలను? మీరు వేదాంతవేత్తలు, ఆధ్యాత్మవిదులు, సర్వ స్వతంత్రులు. నాకు భగవద్భక్తిని
 ఉపదేశించారు. మీవంటి పుణ్యాత్ములకు భక్తితో చేతులు మోడ్చి నమస్కరించటం తప్ప మరేమీ
 చేయలేను. మీకు ఏదయినా ప్రత్యుపకారానికి పూనుకొనడం నవ్వుల పాలు కావడమే కాబట్టి
 దయామయులైన మీరు మీ ఉపకారానికి బదులు నా నమస్కారం అందుకొని ఆనందం
 పొందుదురు గాక!" అని పృథుచక్రవర్తి విన్నవించి వారిని సన్నుతించాడు. దివ్యజ్ఞాన
 మహనీయులైన సనకాది మునీంద్రులు ఆయన పూజలందుకొని ఆయన స్వభావాన్ని ప్రశంసిస్తూ
 ప్రజలందరూ చూస్తుండగా ఆకాశగమనంతో వెళ్ళిపోయారు.

4-637-ఆ.

విను మహాత్మ! ముఖ్యుఁ డన నొప్పు వైన్యుడే

కాగ్రచిత్తుఁ డగుచు నాత్మనిష్ఠుఁ

డైనయట్టి తను నవాప్త కామునిఁ గాఁగ

బుద్ధిలోనఁ దలచె భూవరుండు.

టీకా:

విను = వినుము; మహాత్మ = గొప్పవాడ; ముఖ్యుడు = ప్రముఖుడు; అనన్ = అనుటకు; ఒప్పు = తగినవా డగు; వైన్యుడు = పృథువు {వైన్యుడు - వేనుని పుత్రుడు, పృథువు}; ఏకాగ్ర = ఏకాగ్రమయిన; చిత్తుడు = మనసు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; ఆత్మ = ఆత్మవిద్య యందు; నిష్ఠుడు = నిష్ఠ కలవాడు; ఐన = అయిన; అట్టి = అటువంటి; తనున్ = తనను; అవాప్త = తీరిన; కామునిన్ = కోరికలు కలవాని; కాగన్ = అగునట్లు; బుద్ధి = మనసు; లోనన్ = లో; తలచెన్ = అనుకొనెను; భూవరుండు = రాజు.

భావము:

“విదురా! విను. మహాత్ములలో ముఖ్యు డనదగ్గ పృథుచక్రవర్తి ఆధ్యాత్మ శిక్షచేత ఏకాగ్రత పొందాడు. ఆ ఏకాగ్రత వలన ఆత్మనిష్ఠు డయ్యాడు. తనను అవాప్తకామునిగా భావించుకున్నాడు.

4-638-వ.

అంత.

టీకా:

అంత = అంతట.

భావము:

అప్పుడు...

4-639-నీ.

కర్మంబులను యథాకాల దేశోచిత-

బలవిత్తములు గాఁగ బరఁగు ధర్మ

ములను బ్రహ్మార్పణ బుద్ధినిఁ జేసి క-

ర్మాసక్తుఁ డగుచు సమాహితుండు

ప్రకృతికంటెను దన్నుఁ బరమైన యాత్మను-

గ్రహించయ సాక్షిగాఁగ బుద్ధి

నర్థిఁ దలంచుచు నాచరించుచు నట్ల-

మెఱసి సామ్రాజ్యలక్ష్మీసమేత

4-639.1-తే.

మందిరోద్యాన వనభూములందు రాజ్య

గరిమ వర్తింపఁగా నహంకార రహితుఁ

డగుచుఁ దన చిత్తమున నింద్రియార్థములను

దగులకయ యుండె సన్మహోదారుఁ డగుచు.

టీకా:

కర్మంబులనున్ = వేదకర్మములను; యథా = తగిన; కాల = కాలము; దేశ = ప్రదేశములకు; ఉచిత = ఉచితమైన; బల = బ్రాహ్మణ సేవకాది బలము; విత్తములున్ = ధనములు; కాగన్ = ఉండగ; పరగు = ప్రసిద్ధమగు; ధర్మములనున్ = ధర్మములను; బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మమునకు; అర్పణ = అర్పించెడి; బుద్ధినిన్ = భావము; చేసి = చేసికొని; కర్మ = వేదకర్మములుయందు; ఆసక్తుండు = ఆసక్తికలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; సమాహితుండున్ = సిద్ధమైనవాడు; ప్రకృతి = ప్రకృతి; కంటెనున్ = కంటె; తన్నున్ = తనను; పరమైన = ఇతరమైనవాడు; ఆత్మనున్ = మనసున; కర్మ = కర్మల; సంచయ = సమూహమునకు; సాక్షి = సాక్షిమాత్రము; కాగన్ = అయినట్లు; బుద్ధిన్ = విచారించుతూ; అర్తిన్ = కోరి; తలంచుచున్ = భావించుతూ; ఆచరించుచున్ = ఆచరించుతూ; అట్ల = ఆ విధముగ; = మెఱసి = విలసిల్లుతూ; సామ్రాజ్య = సామ్రాజ్యము అనెడి; లక్ష్మీ = సంపదలతో; సమేత = కూడిన.

మందిర = భవనములు; ఉద్యానవన = తోటలు; భూములు = పొలములు; అందున్ = అందు; రాజ్య = రాజ్యము యొక్క; గరిమన్ = గొప్పదనము; వర్తింపగా = వర్తిస్తుండగా; అహంకార = అహంకారము; రహితుండు = లేనివాడు; అగుచున్ = అవుతూ; తన = తన యొక్క; చిత్తమునన్ = మనసున; ఇంద్రియార్థములనున్ = వియములను; తగులకయ = సక్తుడుకాకుండగ; ఉండెన్ = ఉండెను; సత్ = సత్యమైన; మహా = గొప్ప; ఉదారుడు = ఉదారబుద్ధికలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

దేశ కాల బల విత్తాలకు తగినట్లు బ్రహ్మార్పణ బుద్ధితో సత్కర్మలను, ధర్మాలను ఆచరించాడు. ఫలాన్ని బ్రహ్మార్పణం చేసి కర్మలందు అనాసక్తు డయ్యాడు. ప్రకృతి కంటి పరమైన తనను కర్మసాక్షిగా భావించి కర్మలను ఆచరించాడు. సామ్రాజ్య లక్ష్మీ సమేతుడై సుందర మందిరోద్యాన భూములలో తిరుగుతూ ఉన్నప్పటికీ అహంకార రహితుడై తన చిత్తం ఇంద్రియార్థాలలో చిక్కుకొనకుండా సూర్యునిలాగా ప్రవర్తించాడు.

4-640-వ.

ఇట్లధ్యాత్మయోగనిష్ఠుండై కర్మంబుల నాచరించుచు నర్చి యను భార్య యందు విజితాశ్వుండు, ధూమ్రకేశుండు, హర్యశ్వుండు, ద్రవిణుండు, వృకుండు నను నాత్మసము లైన పుత్రుల నేవురం గనియె; అంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; అధ్యాత్మ = తత్త్వ; యోగ = యోగము నందు; నిష్ఠుండు = నియమించుకొన్నవాడు; ఐ = అయ్యి; కర్మంబులన్ = కర్మవిధులను; ఆచరించుచున్ = ఆచరించుతూ; అర్చి = అర్చి; అను = అనెడి; భార్య = భార్య; అందున్ = అందు; విజితాశ్వుండు = విజితాశ్వుడు {విజితాశ్వుడు - విజిత (జయించిన) అశ్వుడు (అశ్వము కలవాడు)}; ధూమ్రకేశుండు = ధూమ్రకేశుడు {ధూమ్ర కేశుడు - ధూమ్ర (పొగవంటి) కేశుడు (శిరోజములు కలవాడు)}; హర్యశ్వుండు = హర్యశ్వుడు {హర్యశ్వుడు - హరి (పచ్చని) రంగు కల గుఱ్ఱము కలవాడు}; ద్రవిణుండు = ద్రవిణుడు {ద్రవిణుడు - బంగారము}; వృకుండు = వృకుడు {వృకము - తోడేలు}; అను = అనెడి; ఆత్మ

= తనకు; సములు = సమానమైనవారు; ఐన = అయిన; పుత్రులన్ = కొడుకులను; ఏవురన్ = ఐదుగురను (5); కనియెన్ = పుట్టించెను; అంత = అంత.

భావము:

ఈ విధంగా పృథుచక్రవర్తి అధ్యాత్మయోగ పరాయణుడై ఆయా కర్మలను ఆచరిస్తూ భార్యయైన అర్చి మహాదేవి వల్ల తనతో సమానులైన విజితాశ్వుడు, ధూమ్రకేశుడు, హర్యశ్వుడు, ద్రవిణుడు, వృకుడు అనే ఐదుగురు పుత్రులను పొందాడు.

4-641-క.

జనవినుత! భూమివలనను

ధనముల మర్యాదన్ గొనుచు దాన నిమిత్తం

బునఁ గ్రమ్మఱన్ దా నిచ్చుచు

దిననాయకున్ బోలి వసుమతీపతి యొప్పెన్.

టీకా:

జన = ప్రజలచే; వినుత = స్తుతింపబడువాడ; భూమి = నేల; వలనను = నుండి; ధనములన్ = సంపదలను; మర్యాదన్ = గౌరవమును; కొనుచున్ = తీసుకొనుచు; దాన = దానము; నిమిత్తంబునన్ = పేరుతో; క్రమ్మఱన్ = మరల; తాన్ = తను; ఇచ్చుచున్ = ఇస్తూ; = దిననాయకున్ = సూర్యుని (దిన నాయకుడు - దిన (పగలు)కి నాయకుడు, సూర్యుడు); పోలి = వలె; వసుమతీపతి = రాజు (వసుమతీపతి - వసుమతి (భూమి)కి పతి, రాజు); ఒప్పెన్ = చక్కగా యుండెను.

భావము:

జనస్తుతుడవైన విదురా! సూర్యుడు భూమినుండి నీటిని గ్రహించి అవసర మైనపుడు వర్షించు విధంగా పృథుచక్రవర్తి ప్రజలనుండి పన్నులను గ్రహిస్తూ, అవసరమైనప్పుడు తిరిగి ప్రజలకే దానరూపంలో పంచి ఇచ్చేవాడు.

4-642-వ.

అతండు మఱియు నగ్ని చందంబునం దేజోదుర్ధర్షుండును, మహేంద్రుని పగిది దుర్జయుండును,
 ధరణి కరణి సతతక్షమా యుక్తుండును, స్వర్గంబునుం బోలె నభీష్టుండును, బర్జన్యుని భాతిఁ
 గామిత ప్రవర్షణుండును, సముద్రు రీతి గాంభీర్య యుక్తుండును, మేరువు పోలికి
 సత్త్వవంతుండును, ధర్మరాజు కైవడి ననుశాసకుండును, మహేంద్రుని విధంబున
 వైశ్వర్యవంతుండును, గుబేరుని మాడ్కి ధనవంతుండును, వరుణుని సరణి గుప్తార్థుండును,
 సర్వాత్మకుండగు వాయువు చెలువున బలౌజస్తేజో యుక్తుండును, రుద్రుని పగిది
 నసహ్యతేజుండును, గందర్పుని యనువున సౌందర్యవంతుండును, మృగరాజు నోజ నధిక
 శౌర్యోపేతుండును, మనువు ననువున వాత్సల్య యుక్తుండును, నజుని చందంబునం బ్రభుత్వ
 సమేతుండును, బృహస్పతి గరిమ బ్రహ్మవాదియు, సర్వేశ్వరుని జాడ జితేంద్రియుండునునై
 విష్వక్సేను నానువర్తను లైన గో గురు విప్ర జనంబులందు భక్తి గలిగి లజ్జావినయశీలంబు
 లందును, బరోపకారంబు నందును నిరుపముండై యివ్విధంబున సర్వలోక పాలక పృథగ్విధ
 గుణంబుల నన్నింటినిం దా నొక్కరుండ ధరియించి.

టీకా:

అతండు = అతడు; మఱియున్ = ఇంకను; అగ్ని = అగ్ని; చందంబునన్ = వలె; తేజః = తేజస్సుతో;
 దుర్ధర్షుండును = చూడ రానివాడు; మహేంద్రుని = ఇంద్రుని; పగిదిన్ = వలె; దుర్జయుండును =
 జయింప రానివాడు; ధరణి = భూదేవి; కరణి = వలె; సతత = ఎల్లప్పుడు; క్షమాయుక్తుండును =
 ఓర్పు కలవాడు; స్వర్గంబునున్ = స్వర్గమును; పొలెన్ = వలె; అభీష్టుండును = కోరికలను
 తీర్చువాడు; పర్జన్యుని = వానదేవుని; భాతిన్ = వలె; కామిత = కోరికలను; ప్రవర్షణుండును =
 చక్కగా వర్షించువాడును; సముద్రున్ = సముద్రుని; రీతిన్ = వలె; గాంభీర్యయుక్తుండును =
 గాంభీర్యము కలవాడు; మేరువు = మేరుపర్వతము; పొలికిన్ = వలె; సత్త్వవంతుండును =
 సత్త్వగుణము కలవాడు; ధర్మరాజు = ధర్మరాజు; కైవడిన్ = వలె; అనుశాసకుండును =
 పరిపాలించెడివాడు; మహేంద్రుని = మహేంద్రుని; విధంబునన్ = వలె; ఐశ్వర్యవంతుండును =
 ఐశ్వర్యము కలవాడు; కుబేరుని = కుబేరుని; మాడ్కిన్ = వలె; ధనవంతుండును = ధనము
 కలవాడు; వరుణుని = వరుణుని; సరణిన్ = వలె; గుప్తార్థుండును = దాచిన సొమ్ము కలవాడు;
 సర్వాత్మకుండు = అన్నిటిలోను యుండెడివాడు; అగు = అయిన; వాయువు = వాయుదేవుని;
 చెలువున = వలె; బల = బలము, శక్తి; తేజోయుక్తుండు = తేజస్సు కలవాడు; రుద్రుని = శివుని;

పగిదిన్ = వలె; అసహ్య = సహింపరాని; తేజండును = తేజస్సు కలవాడు; కందర్పుని = మన్మథుని;
 అనువునన్ = వలె; సౌందర్యవంతుండును = అందము కలవాడును; మృగరాజు = సింహము
 {మృగరాజు - మృగము లందు రాజు వంటిది, సింహము}; ఓజన్ = వలె; అధిక = అధికమైన;
 శౌర్యోపేతుండును = శౌర్యము కలవాడు; మనువున్ = మనువు; అనువునన్ = వలె;
 వాత్సల్యయుక్తుండును = కూర్మి కలవాడును; అజని = బ్రహ్మదేవుని; చందంబునన్ = వలె;
 ప్రభుత్వసమేతండును = ప్రభుత్వము కలవాడు; బృహస్పతి = బృహస్పతి; గరిమన్ = వలె;
 బ్రహ్మవాదియున్ = వేదము చదువువాడు; సర్వేశ్వరుని = విష్ణుని; జాడన్ = వలె; జితేంద్రియుడును
 = ఇంద్రియములను జయించినవాడు; విష్వక్సేనున్ = విష్వక్సేనుని {విష్వక్సేనుడు - విష్ణుమూర్తి
 యొక్క సేనానాయకుడు}; అనువర్తులున్ = అనుసరించువారు; ఐన = అయిన; గో = గోవులు; గురు
 = పెద్దలు; విప్ర = విప్రులైన; జనంబుల్ = వారి; అందున్ = ఎడల; భక్తిన్ = భక్తి; కలిగి = ఉండి; లజ్జ =
 సిగ్గు; వినయ = వినయము; శీలంబుల్ = సత్ప్రవర్తనల; అందును = లోను; పరోపకారంబున్ =
 ఇతరులకు ఉపకారము చేయట; అందును = లోను; నిరుపముండున్ = సాటిలేనివాడు; ఐ =
 అయ్యి; ఇష్టధంబునన్ = ఈ విధమున; సర్వ = సకల; లోక = లోకములను; పాలక =
 పరిపాలించుట; పృథక్ = ప్రత్యేకమైన; విధ = విధములైన; గుణంబులన్ = గుణములను; అన్నింటిని
 = అన్నిటిని; తాన్ = తన; ఒక్కరుండ = ఒకడే; ధరియించి = ధరించి.

భావము:

ఆ పృథుచక్రవర్తి అగ్నివలె చెనకరాని తేజస్సు కలవాడు. ఇంద్రునివలె జయింపరానివాడు.
 భూమివలె ఓర్పు కలవాడు. స్వర్గం వలె ప్రజల కోరికలను తీర్చేవాడు. మేఘునివలె వాంఛితాలను
 వర్షిస్తాడు. సముద్రం వలె గంభీరుడు. మేరుపర్వతం వలె ధీరుడు. యముని వలె శాసించేవాడు.
 కుబేరుని వలె ధనవంతుడు. వరుణుని వలె గుప్తార్థుడు. సర్వాంతర్యామి అయిన వాయువువలె
 బలం, ఓజస్సు, తేజస్సు కలవాడు. రుద్రుని వలె సహింపరాని ప్రతాపం కలవాడు. మన్మథుని వలె
 సుందరుడు. సింహం వలె శౌర్యవంతుడు. మనువు వలె వాత్సల్యం కలవాడు. బ్రహ్మ వలె ప్రాభవం
 కలవాడు. బృహస్పతి వలె బ్రహ్మవాది. శ్రీహరి వలె జితేంద్రియుడు. విష్ణుభక్తులందు, గోవులందు,
 గురువులందు, బ్రాహ్మణులయందు భక్తి గలవాడు. లజ్జాశీలుడు. వినయ వినముడు. మంచి నడవడి
 గలవాడు. పరోపకార పరాయణుడు. ఈ విధంగా సకల లోకపాలకుల సుగుణాల నన్నింటినీ
 పృథిచక్రవర్తి తానొక్కడే వశం చేసుకొన్నవాడే...

4-643-క.

అనఘాత్మక! లోకత్రయ

మున సజ్జన కర్ణరంధ్రముల వినబడు నా

వినుత యశోమహనీయుడు

జనవినుతుం డైన రామచంద్రుని మాడ్కిన్.

టీకా:

అనఘాత్మక = పుణ్యాత్మ; లోకత్రయమునన్ = ముల్లోకములలోను; సత్ = మంచి; జన = వారి;
కర్ణరంధ్రములన్ = చెవుల రంధ్రముల ద్వారా; వినబడు = వినబడెడి; ఆ = ఆ; వినుత =
స్తుతింపబడిన; యశః = కీర్తిగల; మహనీయుడు = గొప్పవాడు; జన = ప్రజలచే; వినుతుండున్ =
స్తుతింపబడినవాడు; ఐన = అయిన; రామచంద్రుని = శ్రీరాముని; మాడ్కిన్ = వలె.

భావము:

పుణ్యాత్మా! ముజ్జగాలలోని సజ్జనులకు వీనులవిందు చేసే విశాల యశోవిరాజితుడైన ఆ
రాజచంద్రుడు జనులు తన విజయగాథలను గానం చేస్తుండగా ప్రకాశించాడు.

4-644-చ.

సరస వచోర్థ సత్పురుష సంఘ సమంచిత గీయమాన సు

స్థిర వరకీర్తి పూరము సుధీజన కర్ణము లందు నించి తా

నిరుపమ సౌమ్య భాషణ మనీషల చేతఁ బ్రజానురక్తుడై

ధరణిని రాజనామమునఁ దాఁదగు రెండవ చంద్రుడో యనన్.

టీకా:

సరస = రసవంతమైన; వచన్ = మాటల; అర్థ = అర్థముకలిగి; సత్పురుష = మంచివారి; సంఘ =
సమూహముతో; సమంచిత = ఒప్పుతున్న; గీయమాన = పాడబడుతున్; సుస్థిర = మంచిగా
నిలబడిన; వర = ఉత్తమమైన; కీర్తి = కీర్తి; పూరమున్ = ప్రవాహము; సుధీజన = విద్వాంసుల;

కర్ణముల్ = చెవుల; అందున్ = లో; నించి = నింపి; తాన్ = తను; నిరుపమ = సాటిలేని; సౌమ్య = మెత్తని; భాషణ = మాట్లాడెడి; మనీషల్ = నేర్పుల; చేతన్ = వలన; ప్రజా = లోకులకు; అనురక్తుడు = ప్రీతి కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ధరణిన్ = భూమిని; రాజ = రాజు (పాలకుడు, చంద్రుడు) అనెడి; నామమున్ = పేరు ప్రకారము; తాన్ = తాను; తగు = తగును; రెండవ = రెండవ (2); చంద్రుడో = చంద్రుడేమో; అనన్ = అనగా.

భావము:

ఆ రాజేంద్రుడు రసవంతాలై రమణీయార్థాలైన వాక్కులు కలిగిన సత్పురుషులు చక్కగా గానం చేసి తన కీర్తిలహరులు విద్వాంసుల వీనులకు విందులు చేయగా తన మృదుమధుర వాక్కుల చేతను, బుద్ధి వైభవం చేతను ప్రజలకు అనురాగ పాత్రుడై రెండవ చంద్రుడేమో అన్నట్లు రాజు (చంద్రుడు, పాలకుడు) శబ్దాన్ని సార్థకం చేసుకున్నాడు.

4-645-వ.

మఱియు నమ్మహాత్ముండు విజ్ఞానియు, వర్ధితాశేషస్వానుసర్గుండును, బ్రజాపాలకుండును, స్థావర జంగమ వృత్తి దాయకుండును, సత్పురుష ధర్మవర్తనుండును, నిష్పాదితేశ్వరాదేశికుండును నైన పృథుం డొక్కనాడు దన వార్ధకంబు నీక్షించి నిజాత్మజ నాత్మజల యందు నిలిపి ప్రజలు చింతాతుర చిత్తులగుచుండ నిజభార్యాసమేతుండై యప్రతిహత నియమంబున వైఖానస సమ్మతంబైన యుగ్రతపంబు నందుఁ బూర్వంబున దిగ్విజయ ప్రవృత్తుండగు చందంబునం బ్రవృత్తుండై తపోవనంబునకుం జని; యందు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఆ = ఆ; మహాత్ముండు = గొప్పవాడు; విజ్ఞానియు = మిక్కిలి జ్ఞానము కలవాడు; వర్ధిత = వృద్ధిచెందిన; అశేష = సమస్తమును; స్వ = తనే; అనుసర్గుండును = చేసినవాడును; ప్రజా = ప్రజలను; పాలకుండును = పరిపాలించెడివాడు; స్థావర = నిలకడగ నొకచోట చేసెడి; జంగమ = తిరుగుట అవసరమైనట్టి; వృత్తిన్ = జీవనోపాధులను; దాయకుండు = ఇచ్చువాడు; సత్పురుష = మంచివారి; ధర్మ = ధర్మమును; వర్తనుండు = ప్రవర్తించువాడు; నిష్పాదిత = విశిష్టముగ నిర్వహింపబడిన; ఈశ్వర = భగవంతుని; ఆదేశికుండునున్ = ఆజ్ఞలు కలవాడు; ఐన

= అయిన; పృథుండు = పృథుచక్రవర్తి; ఒక్క = ఒక; నాడు = దినమున; తన = తన యొక్క;
 వార్ధక్యంబున్ = ముసలితనమును; ఈక్షించి = చూసి; నిజ = తన; ఆత్మజన్ = ఆలోచనను; ఆత్మజల్
 = పుత్రుల; అందున్ = అందు; నిలిపి = తెలిపి; ప్రజలు = లోకులు; చింత = దుఃఖముచే; ఆతుర =
 ఆతృతపడుతున్; చిత్తులు = మనసులు కలవారు; అగుచుండన్ = అగుతుండగా; నిజ = తన; భార్యా
 = భార్యతో; సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; అప్రతిహత = ఎదురులేని; నియమంబునన్ =
 నియమములతో; వైఖానస = వైఖానసులకు {వైఖానసులు - అడవిలో దుంపలు తిను నిష్ఠ
 కలవారు}; సమ్మతంబున్ = అంగీకారయొగ్గమైనది; ఐన = అయిన; ఉగ్ర = భయంకరమైన;
 తపంబున్ = తపస్సు చేయుట; అందున్ = అందు; పూర్వంబునన్ = ఇంతకు ముందు; దిగ్విజయ =
 దిగ్విజయము చేసిడి; ప్రవృత్తుండు = నడవడిక కలవాడు; అగు = అయిన; చందంబునన్ =
 విధమగు; ప్రవృత్తుండు = నడవడిక కలవాడు; ఐ = అయ్యి; తపోవనంబున్ = తపస్సుకైన అడవి;
 కున్ = కి; చని = వెళ్ళి; అందున్ = అక్కడ.

భావము:

ఇంకా మహానుభావుడు, విజ్ఞానవంతుడు అయిన పృథుచక్రవర్తి పట్టణాలను, పల్లెలను వృద్ధి
 పొందించాడు. చక్కగా ప్రజలను రక్షించాడు. అందరికీ వృత్తులను ఏర్పాటు చేసాడు. ధర్మాన్ని
 సంస్థాపించాడు. ఈ విధంగా ఈశ్వరాదేశమైన తన కర్తవ్యాన్ని నిర్వర్తించాడు. ఒకనాడు ఆ
 మహారాజు తనకు వార్ధక్యం వచ్చినదని గ్రహించి తన ప్రియపుత్రి వంటిదైన ధరిత్రిని కొడుకులకు
 అప్పగించాడు. ప్రజలు విచారంతో వీక్షిస్తూ ఉండగా భార్యాసహితుడై పూర్వం దిగ్విజయం
 చేయడానికి ఉత్సాహంతో ముందడుగు వేసినట్లే నిశ్చల నియమంతో వానప్రస్థులకు ఉచితమైన
 ఉగ్రతపస్సు ఆచరించటానికి ఉత్సాహంతో ముందంజ వేసి తపోవనానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ...

4-646-మత్త.

కందమూల ఫలాశియై బహుకాల ముగ్ర తపః పరి

స్వండుడై యటమీదటం దృణపర్ణ భక్షణ చేసి యా

చంద మేది జలాశి యై నృపస్తమం డది మాని తా

మంద గంధవహాశి యయ్యె గ్రమంబునన్ దృఢచిత్తుడై.

టీకా:

కందమూల = కందదుంపలు; ఫల = పండ్లు; ఆశి = ఆహారముగ కలవాడు; ఐ = అయ్యి; బహు = చిర; కాలమున్ = కాలము; ఉగ్ర = భయంకరమైన; తపః = తపస్సును; పరిస్పందుడు = నిర్మించుకొన్నవాడు; ఐ = అయ్యి; అటమీదటన్ = ఆపైన; తృణ = గడ్డిపరకలు; పర్ణ = ఆకులు; భక్షణ = తినుట; చేసి = చేసి; ఆ = ఆ; చందమున్ = విధమును; ఏది = వదిలివేసి; జల = నీటిని; ఆశి = తినువాడు; ఐ = అయ్యి; నృప = రాజులలో; సత్తముండు = శక్తి కలవాడు; అది = దానిని; మాని = మానివేసి; తాన్ = అతను; మంద = మెల్లని; గంధవహ = గాలిని {గంధవాహుడు - వాసనలను మోసుకుపోయెడివాడు, వాయువు}; ఆశి = భుజించువాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; క్రమంబునన్ = క్రమముగా; దృఢ = గట్టి; చిత్తుండు = నిర్ణయము కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఆ మహారాజు కందమూలాలను, పండ్లను ఆరగిస్తూ బహుకాలం ప్రచండమైన తపస్సు చేసాడు. ఆపైన తృణపర్ణాలను భక్షించాడు. ఆ తర్వాత నీళ్ళు మాత్రమే స్వీకరించాడు. ఆమీద కేవలం వాయు భక్షణం చేయసాగాడు. ఈ విధంగా మహోగ్రమైన తపస్సు చేసి మనస్సును గట్టి చేసుకున్నాడు.

4-647-వ.

ఇట్లు వర్తించుచు.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; వర్తించుచు = ప్రవర్తించుతూ.

భావము:

ఈ విధంగా ఉంటూ...

4-648-నీ.

మెండుగా మిటమిట ముండు వేసవి యందుఁ-

దప్త పంచాగ్ని మధ్యమున నిలిచి

మానక జడిగొన్న వానకాలంబునఁ-

బైఁ గోక వేయక బయట నిలిచి

జనులు హహహాయను చలివేళఁ గుత్తుక-

బంటి తోయముల లోపల వసించి

శిశిరంబు చాల నల్లిశలఁ బర్వినవేళ-

వెలయ భూశయనుండై విశ్రమించి

4-648.1-తే.

మహిత నియతిఁ దితిక్లాసమన్వితండు

నియత పరిభాషణుఁడు జితానిలుఁడు దాంతుఁ

డిధమతి యీశ్వరార్పిత బుద్ధియనఘుఁ

దూర్ధ్వరేతస్కుఁడునునై క్రమోచితముగ.

టీకా:

మెండుగ = మిక్కిలి; మిటమిట = మిటమిటమని; మండు = మండెడి; వేసవి = వేసంకాలము;

అందున్ = లో; తప్త = మండుతున్న; పంచాగ్ని = పంచాగ్నుల {పంచాగ్నులు - 1దక్షిణాగ్ని కామాగ్ని

వెన్నెముక దిగువ భాగమునకు (దక్షిణము)నకు చెందినది 2గార్హపత్యము ఆకలి ఉదరస్థానమైనది

3ఆహవనీయము జ్ఞానాగ్ని తలలోనుండును 4సధ్యము ప్రాణాగ్ని వక్షముననుండును

5అవసధ్యము ఆత్మాగ్ని ప్రకృతి నుండి తనను వేరుగ గుర్తింపజేయునది; మధ్యమునన్ = మధ్యన;

నిలిచి = నిలబడి; మానక = వదలక; జడిగొన్న = జడివాన పడుతున్న; వానకాలంబునన్ =

వానాకాలమునందు; పైగోక = పైపంచ; వేయక = ధరించకుండ; బయటన్ = బయలుప్రదేశమున;

నిలిచి = నిలబడి; జనులు = లోకులు; హహహాయను = హహహా అనుచువణకెడి; చలివేళన్ =

చలికాలములో; కుత్తుకబంటి = గొంతులోతు; తోయముల = నీటి; లోపల = లోపల; వసించి = ఉండి;

శిశిరంబున్ = ఆకురాలుకాలము; చాల = మిక్కిలి; నల్లిశలన్ = నాలుగుదిక్కుల; పర్విన =

వ్యాపించిన; వేళ = సమయములో; వెలయన్ = ప్రసిద్ధముగ; భూశయనుండు =

నేలపైపండుకొనినవాడు; ఐ = అయ్య; విశ్రమించి = నిద్రించి.

మహిత = గొప్ప; నియతిన్ = నియమములతో; తితిక్షా = ఓర్పు; సమన్వితుండు = కలవాడు; నియత = నియమింపబడిన; పరిభాషణుండున్ = సంభాషణుండు; జిత = జయించిన; అనిలుడున్ = (ప్రాణ) వాయువులు కలవాడు; దాంతుడున్ = ఇంద్రియనిగ్రహముకలవాడు; ఇద్ద = ప్రశస్తమైన; మతి = మనసుకలవాడు; ఈశ్వర = భగవంతునికి; అర్పిత = అర్పించబడిన; బుద్ధి = బుద్ధికలవాడు; అనఘుడు = పుణ్యుడు; ఊర్ధ్వరేతస్కుడు = బ్రహ్మచర్యమునున్నవాడు {ఊర్ధ్వరేతస్కుడు - పైకిప్రసరించినరేతస్సుకలవాడు, బ్రహ్మచర్యమునున్నవాడు}; ఐ = అయ్య; క్రమ = క్రమముగా; ఉచితముగ = తగినట్లు.

భావము:

పృథుచక్రవర్తి ప్రచండమైన మండు వేసవిలో పంచాగ్నుల మధ్యలో నిలబడి తపస్సు చేశాడు. జోరున వర్షించే వానకారులో మీద బట్ట లేకుండా బయట నిలిచి తడుస్తూ తపస్సు చేశాడు. వడవడ వణికించే చలిలో కుత్తకబంటి నీటిలో నివసించి తపించాడు. శిశిర ఋతువులో ముదిరిన చలిలో కటిక నేలమీద పరుండి ధ్యాననిమగ్ను డైనాడు. గొప్ప నియమంతో, ఓర్పుతో జితేంద్రియుడై మానవ్రతం అవలంబించి ఊర్ధ్వరేతస్కుడై వాయువును నిరోధించి ఈశ్వరార్పిత బుద్ధితో...

4-649-వ.

అతి ఘోరం బయిన తపం బాచరించె; నివ్వధంబునం గ్రమానుసీద్ధం బయిన తపంబున విధ్వస్తాశేష కర్మమలాశయుండును బ్రాణాయామంబులచే జితారిషడ్వర్గుండును ఛిన్నబంధనుండును నై బురుషశ్రేష్ఠుం డైన పృథుచక్రవర్తి భగవంతుం డైన సనత్కుమారుం డెఱింగించిన యోగమార్గంబున సర్వేశ్వర భజనంబు గావించె; నిట్లు భగవద్ధర్మపరుండును సాధువర్తనుండును శ్రద్ధాసమన్వితుండును నైన పృథునకు నారాయణు నందు భక్తి, యనన్యవిషయంబై ప్రవృద్ధం బయ్యె; నవ్వధంబున.

టీకా:

అతి = మిక్కిలి; ఘోరంబున్ = ఘోరము; అయిన = అయినట్టి; తపంబున్ = తపస్సును; ఆచరించెన్ = చేసెను; ఇవ్విధంబునన్ = ఈ విధముగా; క్రమ = క్రమబద్ధముగ; అను = అనుసరింపబడుటచేత; సిద్ధంబున్ = సిద్ధించినది; అయిన = అయిన; తపంబునన్ = తపస్సులో; విధస్త = నాశనమైనట్టి; అశేష = సమస్తమైన; కర్మ = కర్మముల; మల = దోషములు; ఆశయుండును = కలవాడు; ప్రాణాయామంబుల = ప్రాణాయామములు; చేన్ = చేత; జిత = జయించిన; అరిషడ్వర్గుండును = అరిషడ్వర్గములు కలవాడు (అరిషడ్వర్గములు - 1కామ 2క్రోధ 3లోభ 4మోహ 5మద 6మాత్సర్యములు అనెడి శత్రువులు ఆరు గుంపులు); ఛిన్న = తెగగొట్టబడిన; బంధనుండును = సంసారబంధాలు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; పురుష = పురుషులలో; శ్రేష్ఠుండు = ఉత్తముడు; ఐన = అయిన; పృథుచక్రవర్తి = పృథుచక్రవర్తి; భగవంతుండు = మహామహిమాన్వితుండు; ఐన = అయిన; సనత్కుమారుండు = సనత్కుమారుండు; ఎఱింగించిన = తెలిపిన; యోగమార్గంబునన్ = యోగవిద్యాపద్ధతిలో; సర్వేశ్వర = నారాయణుని; భజనంబున్ = పూజించుట; కావించెన్ = చేసెను; ఇట్లు = ఈ విధముగా; భగవత్ = నారాయణుని; ధర్మ = భక్తి; పరుండునున్ = నిష్ఠకలవాడు; సాధు = మంచి, సాధువులవంటి; వర్తనుండును = నడవడికకలవాడు; శ్రద్ధా = శ్రద్ధతో; సమన్వితుండును = కూడినవాడు; ఐన = అయిన; పృథున్ = పృథుచక్రవర్తి; కున్ = కి; నారాయణున్ = నారాయణుని; అందున్ = ఎడల; భక్తిన్ = భక్తి; అనన్య = ఇతరములేని; విషయంబున్ = విషయము; ఐ = అయ్యి; ప్రవృద్ధంబున్ = వృద్ధిచెందినది; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఇవ్విధంబునన్ = ఈ విధముగా.

భావము:

అత్యంత ఘోరమైన తపస్సు ఆచరించాడు. ఈ విధంగా క్రమంగా ప్రాప్తించిన తపోమహిమ వల్ల సమస్త కర్మమాలిన్యాన్ని తొలగించుకొని చిత్తశుద్ధి పొందాడు. ప్రాణాయామం చేత అరిషడ్వర్గాన్ని జయించాడు. బంధ విముక్తుడైనాడు. పరమ యోగివరేణ్యుడైన సనత్కుమారుడు ఉపదేశించిన యోగమార్గాన్ని సంభావించి భగవంతుని సేవించాడు. ఈ విధంగా భగవద్భక్తిపరుడు, సాధువర్తనుడు, శ్రద్ధాసమన్వితుడు అయిన పృథుచక్రవర్తికి నానాటికి భగవంతునిపై అనన్యమైన భక్తి పరిధవిల్లింది. ఆ విధంగా...

నరలోకోత్తర భగవ

త్పరిచర్యారాధనమునఁ బరిశుద్ధాంతః

కరణుండగు నా పృథునకు

సరసిరుహోదరు కథానుసంస్మరణమునన్.

టీకా:

నరలోక = మానవులు అందరిలోకి; ఉత్తర = గొప్పవాడా; భగవత్ = నారాయణుని; పరిచర్య = సేవింపెడిది; ఆరాధననన్ = పూజించుట వలన; పరిశుద్ధ = పరిశుద్ధమైన; అంతఃకరణం = ఆత్మ కలవాడు; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; = పృథున్ = పృథుచక్రవర్తి; కున్ = కి; సరసిరుహోదరున్ = నారాయణుని; కథా = కథలను; అనుసంస్మరణమునన్ = ధ్యానించుటచేత.

భావము:

విదురా! భగవత్పరిచర్య చేత, ఆరాధనం చేత పృథుచక్రవర్తి అంతఃకరణం పరిశుద్ధమయింది. నిరంతర హరికథా సంస్మరణం చేత...

4-651-క.

పరిపూర్ణంబగు భక్తిని

గర మనిశము సంశయాత్మకంబై చాలన్

వఱలిన హృదయగ్రంథిని

నిరసించు విరక్తి యుత మనీష జనించెన్.

టీకా:

పరిపూర్ణంబు = పరిపూర్ణము; అగు = ఐన; భక్తిని = భక్తివలన; కరము = మిక్కిలి; అనిశమున్ = ఎల్లప్పుడు; సంశయ = అనుమానాస్పద; ఆత్మకంబు = దృక్పథము కలవారు; ఐ = అయ్యి; చాలన్ = మిక్కిలి; వఱలిన = ప్రవర్తిల్లిన; హృదయ = హృదయము నందలి; గ్రంథిని = ముడిని; నిరసించు =

తిరస్కరించెడి, విడిచెడి; విరక్తి = వైరాగ్యముతో; యుత = కూడిన; మనీష = ప్రజ్ఞ, నేర్పు; జనించెన్ = పుట్టినది.

భావము:

పరిపూర్ణమైన భక్తి ప్రభవించింది. ఆ భక్తి ప్రభావం వలన, నిరంతర సంశయాలకు ఆశ్రయమై మిక్కిలి ప్రవర్తిల్లే హృదయగ్రంథిని తిరస్కరించే విరక్తితో కూడిన ప్రజ్ఞ ఉదయించింది.

4-652-వ.

దానం జేసి యతండు సంఘిన్న దేహాత్మజ్ఞానుండు నధిగతాత్మ స్వరూపుండునునై గదారజం
డయిన శ్రీకృష్ణుని కథాసక్తి నొంది సమస్త యోగ సిద్ధులందు నిస్పృహుం డగుటను హృదయగ్రంథి
విచ్ఛేదకం బయిన జ్ఞానయోగంబును విడిచి యాత్మయందు నాత్మయోగంబుఁ గావించి
బ్రహ్మభూతుండయి నిజకళేబరంబు విడువ నిశ్చయించి.

టీకా:

దానన్ = దాని; చేసి = వలన; అతండు = అతడు; సంఘిన్న = పూర్తిగా తెగగొట్టబడిన; దేహాత్మ =
దేహమే ఆత్మ అనెడి; జ్ఞానుండున్ = జ్ఞానము కలవాడు; అధిగత = తెలిసికొనబడిన; ఆత్మ = ఆత్మ
(తన) యొక్క; స్వరూపుండున్ = స్వరూపము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; గదా = బలరాముడు అను
(గదా - గదను ధరించినవాడు, బలరాముడు); అగ్రజండు = అన్న కలవాడు; అయిన = అయిన;
శ్రీకృష్ణుని = శ్రీకృష్ణుని; కథా = కథల యందు; ఆసక్తిన్ = అనురక్తిని; ఒంది = పొంది; సమస్త =
సమస్తమైన; యోగ = యోగమువలన కలిగెడి; సిద్ధులు = సిద్ధించెడివాని; అందున్ = ఎడల;
నిస్పృహుండు = నిరాసక్తుడు; అగుటనున్ = అగుటచేత; హృదయ = హృదయము నందలి; గ్రంథి =
ముడి; విచ్ఛేదకంబున్ = పూర్తిగా తెగగొట్టబడినది; అయినన్ = కాగా; జ్ఞానయోగంబును =
జ్ఞానయోగమును; విడిచి = విడిచిపెట్టి; ఆత్మ = ఆత్మను; ఆత్మ = ఆత్మ యందు; యోగంబున్ =
కలిసినదిగా; కావించి = చేసి; బ్రహ్మభూతుండు = తానే బ్రహ్మ ఐనవాడు; అయి = అయ్యి; నిజ =
తన; కళేబరంబున్ = కళేబరమును (కళేబరము - ప్రాణము మినహా శరీరము); విడువన్ =
విడుచుటకు; నిశ్చయించి = నిశ్చయించుకొని.

భావము:

అటువంటి ధీ/ప్రజ్ఞ వలన ఆయనకు దేహాత్మబుద్ధి నశించింది. ఆత్మ స్వరూపం అవగతం అయింది. శ్రీహరి కథలలో ఆసక్తి పొంది, సమస్తమైన యోగసిద్ధులందు నిరాసక్తుడు అగుటచేత, (హృదయగత మైనట్టివి అగు అవిద్యా విద్యలను సైతం విడిపించే) హృదయగ్రంథి విచ్ఛేదకమైనది. జ్ఞానయోగం విడిచిపెట్టి ఆత్మయందు ఆత్మానుసంధానం చేసి కేవలం బ్రహ్మభూతుడై నిజశరీరాన్ని విడిచిపెట్టటానికి నిశ్చయించుకొని...

4-653-సీ.

కోరి మడమలచే గుదపీడనము చేసి-

పూని యుక్తాసనాసీనుడగుచు

దనరు మూలాధారమున నుండి వాయువు-

నొయ్యన నెగయించి యొనర నాభి

క్రలితంబు గావించి క్రమమున హృద్వత్స-

కంఠ శిరఃకోష్ఠములఁ జేర్చి

కైకొని మూర్ధభాగమునకు నెగయించి-

ప్రాణముల్ విడిచి యా ప్రవనుఁ బవను

4-653.1-తే.

నందు నాకాశ మాకాశమందుఁ దేజ

మందుఁ దేజంబు నుదకంబునందు నుదక

మర్థిఁ గాయంబు మేదిని యందుఁ గలిపె

బూని వాని యధోచితస్థానములుగ.

టీకా:

కోరి = పూని; మడమల = కాలిమడమల; చేన్ = చేత; గుద = గుదస్థానమును; పీడనము = ఒత్తుట;

చేసి = చేసి; పూని = సిద్ధించిన; యుక్త = ఉచిత; ఆసన = యోగాసనమున; ఆసీనుడు =

కూరచున్నవాడు; అగుచున్ = అగుచు; తనరున్ = అతిశయించెడి; మూలాధార =
 మూలాధారచక్రము; నుండి = నుండి; వాయువున్ = వాయువును; ఒయ్యనన్ = శ్రీఘ్నమే; ఎగయించి
 = పైకి నెట్టి; ఒనరన్ = చక్కగా; నాభిన్ = నాభిని; కలితంబున్ = కలిసినదిగా; కావించి = చేసి;
 క్రమమున = క్రమముగా; హృత్ = హృదయము (గుండెకాయ); వక్ష = వక్షస్థలము; కంఠ = కంఠము;
 శిరః = శిరస్సు; కోష్ఠకములన్ = కపాలములకు; చేర్చి = చేర్చి; కైకొని = పూని; మూర్ధ = మాడు;
 భాగమున్ = భాగమున; కున్ = కు; ఎగయించి = ఎక్కించి; ప్రాణముల్ = ప్రాణములను; విడిచి =
 విడిచి; ఆ = ఆ; పవనున్ = ప్రాణవాయువును; పవనున్ = వాయువు; అందున్ = అందు;
 ఆకాశమున్ = ఆకాశమును; ఆకాశము = ఆకాశము; అందున్ = అందు; తేజము = తేజము;
 అందున్ = అందు; తేజంబున్ = తేజమును; ఉదకంబున్ = నీటి; అందున్ = అందు; ఉదకమున్ =
 నీటిని; అర్ధిన్ = కోరి; కాయంబున్ = శరీరమును. = = మేదిని = భూమి; అందున్ = అందు; కలిపెన్ =
 కలిపెను; పూని = ధరించి; వానిన్ = వాటిని; యథా = ఆయా; ఉచిత = తగిన; స్థానములుగా =
 తావులుగా.

భావము:

చీలమండల చేత గుదస్థానాన్ని పీడించి ముక్తాసనంలో ఆసీను డయ్యాడు. మూలాధారం నుండి
 వాయువును మెల్లగా పైకి లేపి నాభిస్థానంలోని మణిపూరక చక్రంలో నిలిపాడు. అక్కడి నుండి
 క్రమంగా హృదయస్థానంలోని అనాహత చక్రంలోనికి, అక్కడి నుండి కంఠానికి దిగువన ఉన్న
 విశుద్ధ చక్రంలోనికి, అక్కడి నుండి భూమధ్యంలో ఉన్న ఆజ్ఞాచక్రంలోనికి ప్రవేశపెట్టాడు. అనంతరం
 క్రమంగా మూర్ధభాగంలోని బ్రహ్మరంధ్రం లోనికి చేర్చాడు. ఆ తర్వాత పంచభూతాలను విభజించి
 ప్రాణవాయువును బాహ్యవాయువు నందు ఏకం చేశాడు.

4-654-వ.

మఱియు భూమి నుదకంబునందును, నుదకంబును దేజమందుఁ, దేజంబును వాయువున,
 వాయువు నాకాశంబునందు, నాకాశంబును మనంబున, మనంబు నింద్రియంబుల,
 నింద్రియంబుల తన్మాత్రలఁ, దన్మాత్రల భూతాదియైన యహంకారంబు నందు, నహంకారంబు
 మహత్తత్త్వంబు నందును గూర్చి, యట్టి సర్వకార్యహేతుభూతం బైన మహత్తత్త్వంబును
 జీవోపాధిభూతంబయిన ప్రకృతి యందుఁ గలిపి జీవభూతుం డయిన పృథుండు జ్ఞాన

వైరాగ్యంబులచేత బ్రహ్మనిష్ఠుండై మాయోపాధిం బాసి ముక్తుండయ్యె;" నని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; భూమిన్ = భూమిని; ఉదకంబున్ = నీటి; అందున్ = లోను; ఉదకంబునున్ = నీటిని; తేజము = తేజము; అందున్ = లోను; తేజంబున్ = తేజమును; వాయువునన్ = గాలిలోను; వాయువున్ = గాలిని; ఆకాశంబున్ = ఆకాశము; అందున్ = లోను; ఆకాశంబునున్ = ఆకాశమును; మనంబునన్ = మనసు నందు; మనంబున్ = మనసును; ఇంద్రియంబులన్ = ఇంద్రియము లందు; ఇంద్రియంబులన్ = ఇంద్రియములను; తన్మాత్రలన్ = తన్మాత్రలలోను; తన్మాత్రలన్ = తన్మాత్రలను; భూత = భూతములలో {భూతములు - 1అహంకారము 2మహత్తు మరియు పంచభూతములు(5)}; ఆది = మొదటిది; ఐన = అయిన; అహంకారంబున్ = అహంకారము; అందున్ = అందును; అహంకారంబున్ = అహంకారమును; మహత్తత్త్వంబున్ = మహత్తత్త్వము; అందున్ = లోను; కూర్చి = కలిపి; అట్టి = అటువంటి; సర్వ = సకల; కార్య = కార్యములకు; హేతుభూతంబున్ = కారణమైనది; ఐన = అయిన; మహత్తత్త్వంబున్ = మహత్తత్త్వమును; జీవ = జీవమునకు; ఉపాధిభూతంబున్ = ఆధారమైనది; అయిన = అయిన; ప్రకృతి = ప్రకృతి; అందున్ = లో; కలిపి = కలిపి; జీవభూతుండున్ = జీవుడు ఐపోయినవాడు; అయిన = అయిన; పృథుండు = పృథువు; జ్ఞాన = జ్ఞానము; వైరాగ్యంబుల్ = వైరాగ్యముల; చేతన్ = వలన; బ్రహ్మ = పరబ్రహ్మము యందు; నిష్ఠుండు = స్థితుండు; ఐ = అయ్యి; మాయోపాధిన్ = మాయకు నాధారములను (బంధనములను); పాసి = విడిచిపెట్టి; ముక్తుండు = ముక్తిని పొందినవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అదే విధంగా ఆకాశాన్ని ఆకాశమందు, తేజస్సును తేజస్సునందు, జలాన్ని జలమందు, పార్థివ శరీరాన్ని పృథివియందు కలిపివేశాడు. పంచభూతాల ఉత్పత్తి క్రమానుసారం భూమిని జలంలోను, జలాన్ని తేజస్సులోను, తేజస్సును వాయువులోను, వాయువును ఆకాశంలోను, ఆకాశాన్ని మనస్సులోను, మనస్సును ఇంద్రియాలలోను, ఇంద్రియాలను తన్మాత్రలలోను, తన్మాత్రలను అహంకారంలోను, అహంకారాన్ని మహత్తత్త్వంలోను ఏకం చేసాడు. ఆ మహత్తత్త్వాన్ని ప్రకృతిలో

కలిపివేశాడు. ఈ ప్రకారం పృథుచక్రవర్తి జ్ఞాన వైరాగ్యాల ప్రభావంతో మాయోపాధిని విడిచిపెట్టి బ్రహ్మానిష్ఠుడై ముక్తుడైనాడు" అని చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

4-655-సీ.

అంత నా పృథుని భార్యమణి యగు నర్చి-

పుడమిపై వడి నడుగిడినఁ గందు

సుకుమారపాదాబ్జ సుందరీరత్నంబు-

నతుల పతివ్రత యగుటఁజేసి

యాత్యేశక్యత సువ్రతాచరణంబును-

సుమహిత భక్తి శుశ్రూషణమును

నార్దేయ మగు దేహయాత్రయు నను వీని-

చేత మిక్కిలిఁ గృశీ భూత దేహ

4-655.1-తే.

యయుగఁ బ్రియనాథ కృత కరుణావలోక

కరతలస్పర్శనాది సత్కారములను

నబల సుఖవృత్తిఁ జెంది య య్యడవులందుఁ

గృశత మదిఁ దోపకుండఁ జరించు నపుడు.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; ఆ = ఆ; పృథునిన్ = పృథువు యొక్క; భార్యమణి = రత్నమువంటి భార్య; అగు = అయిన; అర్చి = అర్చి; పుడమి = భూమి; పైన్ = మీద; వడిన్ = వేగముగ; అడుగిడినన్ = అడుగులేస్తే; కందు = కందిపోయే; సుకుమార = సుకుమారమైన; పాద = పాదములు అనెడి; అబ్జన్ = పద్మములు కలామెను; సుందరీ = సుందరిలయందు; రత్నంబున్ = రత్నమువంటిది; అతుల = సాటిలేని; పతివ్రత = పతివ్రత; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; ఆత్మ = తన; ఈశ = భర్త; కృత = చేయబడిన; సు = చక్కటి; వ్రత = దీక్షల; ఆచరణంబునున్ = ఆచరించుట; సు = మంచి; మహిత = గొప్ప; భక్తిన్ = భక్తి; శుశ్రూషణమును = పరిచర్యలు; ఆర్దేయము = ఋషులమార్గము; అగు = వంటి;

దేహయాత్రయున్ = జీవనశైలి; అను = అనెడి; వీని = వీటి; చేతన్ = వలన; మిక్కిలిన్ = మిక్కిలిగా;
కృశీభూత = చిక్కపోయిన; దేహ = శరీరముకలది.

అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; ప్రియ = కూర్మికల; నాథ = భర్తచే; కృత = చేయబడిన; కరుణ =
దయతో; అవలోక = చూచుట; కరతల = అరచేత; స్పర్శ = తాకుట; ఆది = మొదలగు;

సత్కారములను = గౌరవములవలన; అబల = స్త్రీ (అబల - బలము లేనిది, స్త్రీ); సుఖ =
సుఖముగనున్న; వృత్తిన్ = భావమును; చెంది = చెంది; ఆ = ఆ; అడవుల్ = అడవుల; అందున్ = లో;
కృశతన్ = చిక్కిపోవుటను; మదిన్ = మనసులో; తోపకుండన్ = తలచుకొనకుండగ; చరించున్ =
తిరుగును; అప్పుడున్ = అప్పుడు.

భావము:

పృథుచక్రవర్తి భార్య అయిన అర్చిమహాదేవి పుడమిపై అడుగు ఉంచితే కందిపోయే
పాదారవిందాలు, సౌందర్య సౌకుమార్యాలు కల ముద్దరాలు. సాటిలేని మహాపతివ్రత. భర్త యొక్క
వ్రత నియమాలతో, పతి శుశ్రూషతో, తపోమయ జీవనంతో ఆమె కోమల శరీరం కృశించిపోయింది.
అయినప్పటికీ ప్రాణనాథుని ప్రసన్న వీక్షణాలు, అనురాగమయ కరస్పర్శలు మొదలైన
ఆదరాభిమానాల వల్ల ఆనందపడుతూ ఆ అడవిలో కష్టాలన్నీ మరచిపోయి కాలం గడిపింది.
అప్పుడు...

4-656-క.

తన మనమున నే దుఃఖము

ననయంబు నెఱుంగనట్టి యర్చి నిజాధి

శుని ప్రాణరహిత దేహము

గనుగొని విలపించి విగతకౌతుక యగుచున్.

టీకా:

తన = తన యొక్క; మనమునన్ = మనసులో; ఏ = ఏ; దుఃఖమున్ = దుఃఖమును; అనయంబున్ =
ఎప్పుడును; ఎఱుంగన్ = తెలియని; అట్టి = అటువంటి; అర్చి = అర్చి; నిజ = తన; అధీశునిన్ = భర్త
యొక్క; = ప్రాణ = ప్రాణములు; రహిత = లేని; దేహమున్ = కళేబరమును; కనుగొని = పొడగని;

విలపించి = పెద్దగా ఏడ్చి; విగత = విడిచిన; కౌతుక = సంతోషము, కోరిక కలది; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

ఏనాడూ ఆమె దుఃఖం అన్నమాట ఎరుగదు. ఈనాడు ప్రాణంలేని భర్త శరీరాన్ని చూచి గోడుగోడున విలపించింది. ఆమె తన సంతోషం అంతరించగా...

4-657-^{సీ}.

మానిత మందర సానుప్రదేశంబు-

నందుఁ జితారోప మర్ధిఁ జేసి

లలిత మహానదీ సలిల సుస్సాతయై-

కలిత మహోదార కర్ముఁ డయిన

నాథున కుదకదా నక్రియల్ గావించి-

యతిభక్తి సురలకు నతు లొనర్చి

వహ్నికి ముమ్మాటు వలగొని పతిపాద-

కమల యుగంబుఁ జిత్తమున నిలిపి

4-657.1-^{తే}.

వీరవరుఁడైన పృథు పృథివీతలేశు

నందు ననుగమనము చేయునట్టి సాధ్వి

నర్పిఁ గనుఁగొని దేవాంగనాళి యప్పు

డాతృనాథులఁ గూడి నెయ్యంబుతోడ.

టీకా:

మానిత = మన్నింపదగిన; మందర = మందరపర్వత; సాను = కొండచరియ; ప్రదేశంబున్ =

ప్రదేశము; అందున్ = లో; చితిన్ = చితిని; ఆరోపమున్ = నిర్మించి; అర్ధిన్ = కోరి; చేసి = చేసి; = లలిత

= చక్కటి; మహా = పెద్ద; నదీ = నదియొక్క; సలిలన్ = నీటిలో; సు = చక్కగా; స్సాత =

స్నానముచేసినది; ఐ = అయ్య; కలిత = చేసిన; మహా = గొప్ప; ఉదార = విస్తృతమైన; కర్ముడు = వేదకర్మలు చేసినవాడు; అయిన = అయిన; నాథున్ = భర్త; కున్ = కి; ఉదకదాన = తర్పణ; క్రియల్ = క్రియలు; కావించి = ఆచరించి; అతి = మిక్కిలి; భక్తిన్ = భక్తితో; సురల్ = దేవతల; కున్ = కి; నతులు = స్తోత్రములు; ఒనర్చి = చేసి; వహ్ని = అగ్ని; కిన్ = కి; ముమ్మాటు = మూడు (3) మార్లు; వలగొని = ప్రదక్షిణచేసి; పతి = భర్తయొక్క; పాద = పాదములు అనెడి; కమల = పద్మముల; యుగమున్ = జంటను; చిత్తమునన్ = మనసులో; నిలిపి = నిలిపికొని.

వీర = వీరులలో; వరుడున్ = ఉత్తముడు; ఐన = అయిన; పృథు = పృథువు అనెడి; పృథివీతలేశు = రాజు (పృథివీతలేశుడు - పృథివీతలము (భూమి)కి ఈశుడు, రాజు); అందున్ = తోటి; అనుగమనంబున్ = సహగమనము; చేయున్ = చేసిడి; అట్టి = అటువంటి; సాధ్వి = స్త్రీ (సాధ్వి - సాధుస్వభావము కలమ్మె, స్త్రీ); అర్చిన్ = అర్చిని; కనుగొని = చూసి; దేవ = దేవతా; అంగన = స్త్రీల; ఆళి = సమూహము; అప్పుడు = అప్పుడు; ఆత్మ = తమ; నాథులన్ = భర్తలను; కూడి = కలిసుండి; నెయ్యంబున్ = కూర్చి; తోడన్ = తోటి.

భావము:

ఆ మహాసాధ్వి మందరపర్వతం చరియలలో చితిని సిద్ధపరిచింది. నదీజలాలలో స్నానం చేసి వచ్చింది. పతికి ఉదక తర్పణం కావించింది. మిక్కిలి భక్తితో దేవతలకు నమస్కరించింది. చితికి అగ్ని ముట్టించింది. మండుతున్న అగ్నికి మూడుసార్లు ప్రదక్షిణం చేసింది. మహావీరుడైన పతిదేవుని పాదపద్మాలను మనస్సులో ధ్యానిస్తూ సహగమనం చేసింది. పతితో చితిమీద సహగమనం చేస్తున్న ఆ పరమ సాధ్విని వేలకొలది దేవతాకాంతలు తమ భర్తలతో కూడి తిలకించి పులకించారు.

4-658-క.

పరమోత్కంఠను నమ్మం

దరగిరి సానుప్రదేశతలమున వరుసం

గురియించిరి నవ సురభిత

వర మందారప్రసూన వర్షము లంతన్.

టీకా:

పరమ = అత్యధికమైన; ఉత్కంఠను = ఉత్సుకతతో; ఆ = ఆ; మందరగిరి = మందరపర్వతము
యొక్క; సాను = కొండచరియల; ప్రదేశ = ప్రాంత; తలంబునన్ = స్థలములు అందు; వరుసన్ =
వరుసగా; కురియించిరి = కురిపించిరి; నవ = సరికొత్త; సురభిత = సువాసనలుకలిగిన; వర =
మంచి; మందార = మందార; ప్రసూన = పువ్వుల; వర్షములు = వర్షములు; అంతన్ = అంతట.

భావము:

అతిశయించిన కుతూహలంతో మందరపర్వత సానుప్రదేశాల నిండా కొత్త నెత్తావులు వెదజల్లే
మందార పుష్ప వర్షాన్ని ఎడతెగకుండా కురిపించారు.

4-659-క.

తరమిడి యచ్చర లాడిరి

మొరయించిరి శంఖతూర్యములు దివిజలు పా

డికిన్నరజనులు పర

స్థర నుతు లొనరించి రా సుప్రసాంగనలున్.

టీకా:

తరమిడి = వెంటవెంటనే; అచ్చరలు = అప్పరసలు; ఆడిరి = నాట్యము లాడిరి; మొరయించిరి =
మోయించిరి; శంఖ = శంఖములు; తూర్యములున్ = మంగళవాద్యములను; దివిజలు = దేవతలు;
పాడిరి = గీతములు పాడిరి; కిన్నరజనులు = కిన్నరులు; పరస్పర = ఒకరి నొకరు; నుతులు =
స్తోత్రములు; ఒనర్చిరి = చేసుకొనిరి; ఆ = ఆ; సుపర్వ = దేవతా; అంగనలున్ = స్త్రీలు {అంగన -
అంగములు (అవయవములు) చక్కగ ఉన్న ఆమె}.

భావము:

అప్పరసలు నాట్యం చేశారు. దేవతలు శంఖాలు పూరించి మంగళ వాద్యాలు మ్రోగించారు.
కిన్నరులు గానం చేశారు. సురసుందరీ మణులు స్తుతించారు.

4-660-వ.

మఱియు నిట్లనిరి.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

ఇంకా ఇలా అన్నారు.

4-661-నీ.

చర్చింప నిట్టి యాశ్చర్య మెందేనియుఁ-
గనుఁగొంటిరే యర్చి యను లతాంగి
ధన్యాత్మురాల గదా తన విభుతోఁ గూడి-
యిందిరా రమణి యజ్ఞేశుఁ గూడి
వెనుచను కైవడి ననుగమనము చేసె-
నియ్యమ నిజహృదయేశుఁడయిన
ఘను వైన్య నూర్ధ్వలోకమును బొందును-
నేఁడింతపట్టును నిశ్చితంబు

4-661.1-తే.

పరమ యోగీంద్రులకు దుర్విభావ్యమైన
దృఢ సుకర్మమువలన నతిక్రమించి
వైన్య భూమీశు వెనుచని వరుస నూర్ధ్వ
గామినియు నయ్యె నీ యింతి ఘనత నొంది.

టీకా:

చర్చింపన్ = చర్చించిచూసినచో; ఇట్టి = ఇటువంటి; ఆశ్చర్యము = విచిత్రము; ఎందేనియున్ = ఎక్కడయినను; కనుగొంటిరే = చూసేరా; అర్చి = అర్చి; అను = అనెడి; లతాంగి = స్త్రీ (లతాంగి - లతవలె సన్నని అంగి (దేహము కలమె)); ధన్యాత్మురాలు = సార్థకమైనామె; కదా = కదా; తన = తన యొక్క; విభున్ = భర్త; తోన్ = తోటి; కూడి = కలిసి; ఇందిరారమణి = లక్ష్మీదేవి; యజ్ఞేశున్ = విష్ణుమూర్తిని; కూడి = కలిసి; వెను = వెనకనే; చను = వెళ్ళెడి; కైవడి = విధముగ; అనుగమనము = సహగమనము; చేసెన్ = చేసెను; ఈ = ఈ; అమ = అమ్మ; నిజ = తన యొక్క; హృదయ = హృదయమునకు; ఈశుడు = ప్రభువు; అయిన = అయిన; ఘనున్ = గొప్పవానిని; వైన్యన్ = పృథువును; ఊర్ధ్వలోకమ్మునున్ = పైలోకములను; పొందును = పొందును; నేడు = నేడు; ఇంత = ఇది; పట్టును = మట్టుకు, మాత్రము; నిశ్చితంబు = తప్పదు.

పరమ = అత్యుత్తమ; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రుల్ = ఇంద్రునివంటివారి; కిన్ = కి; దుర్విభావ్యము = భావింపరాని; ఐన = అయిన; దృఢ = గట్టి; సుకర్మము = పుణ్యకార్యము; వలనన్ = వలన; అతిక్రమించి = అతిశయించి; వైన్య = పథు; భూమీశున్ = చక్రవర్తిని; వెను = వెంట; చని = వెళ్ళి; వరుసన్ = క్రమముగా; ఊర్ధ్వగామినియున్ = పైలోకములుపోవునామె; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఈ = ఈ; ఇంతి = స్త్రీ; ఘనతన్ = గొప్పదనమును; ఒంది = పొంది.

భావము:

ఇంతటి వింత మనం ఎక్కడా చూడలేదు. ఈ అర్చి పుణ్యాత్మురాలు. లక్ష్మీదేవి విష్ణుదేవుని అనుసరించినట్లు తన పతిని ఈ మహాసాధ్వి అధిగమించింది. తన భర్తతో పాటు పుణ్యలోకాలకు ఈమె తప్పకుండా వెళ్ళుతుంది. ఇది ముమ్మాటికి నిజం. పరమ యోగింద్రులకు కూడా సాధ్యం కాని పవిత్ర ప్రవర్తనం వల్ల ఈ వధూమణి పృథు చక్రవర్తిని అనుసరించి అనన్య సామాన్యంగా ఊర్ధ్వలోకాలకు వెళ్ళిపోతున్నది.

4-662-వ.

కాన పతివ్రతలకు నసాధ్యం బెందునుం గలదే?" యని మఱియును.

టీకా:

కాన = కనుక; పతివ్రతల్ = పతివ్రతల {పతివ్రత - పతినే దైవముగా వ్రతముగా నిష్ఠకలయామె};
అసాధ్యంబున్ = అసాధ్యమైనది; ఎందునున్ = ఎక్కడను; కలదే = కలదా ఏమి (లేదు); అని = అని;
మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

అవును, పతివ్రతలకు సాధ్యం కానిది ఎక్కడైనా ఉన్నదా" అని పలికి ఇంకా...

4-663-క.

‘పరికింపఁగనే మనుజుఁడు

హరి పదమును బొందఁ జేయునట్టి వివేక

స్ఫురణం దనర్చు వానికిఁ

బరువడి నిలఁ బొందరాని పదముం గలదే?

టీకా:

పరికింపన్ = విచారించిన; ఏ = ఏ; మనుజుడు = మానవుడు {మనుజుడు - మనువు యొక్క
వంశము వారు}; హరి = విష్ణుమూర్తి; పదమునున్ = పాదములను; పొందజేయున్ =
పొందజేసెడిది; అట్టి = అయినట్టి; వివేక = జ్ఞానమును; స్ఫురణన్ = తోచటచే; తనర్చు =
అతిశయించు; వానికిన్ = వానికి; పరువడిన్ = క్రమముగ; పొందరాని = పొందరాని; పదమున్ =
స్థానము; కలదే = కలదా ఏమి (లేదు).

భావము:

"శ్రీహరి స్థానాన్ని అందించే ఉత్తమ జ్ఞానాన్ని సంపాదించిన పుణ్యాత్ములకు పొందరాని స్థానం
అంటూ లేదు

4-664-తే.

అట్టి యపవర్గ సాధనమైన మనుజు

భావ మొందియు విషయ సంబద్ధుఁ డగుచు

వసుధ నెవ్వఁడు వర్తించు వాఁడు ధరణి

ననయము నిజాత్మవంచకుఁ డనఁగ బరఁగు.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; అపవర్గ = మోక్షమును పొందుటకు; సాధనమున్ = పరికరము వంటిది; ఐన = అయిన; మనుజు = మానవ; భావము = జన్మము; ఒందియున్ = పొందినప్పటికిని; విషయ = ఇంద్రియార్థములకు; సంబద్ధుడు = మిక్కిలి బంధింపబడినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; వసుధన్ = లోకమున; ఎవ్వడు = ఎవడైతే; వర్తించున్ = ప్రవర్తించునో; వాడు = వాడు; ధరణిన్ = లోకమున; అనయమున్ = అవశ్యము; నిజ = తను; ఆత్మన్ = తననే; వంచకుడు = వంచించుకొనెడివాడు; అనన్ = అనగా; పరగున్ = ప్రసిద్ధ మగును.

భావము:

అటువంటి మోక్షానికి సాధనమైన మనుష్య జన్మ ఎత్తి కూడా విషయ బంధాలలో తగుల్కొని ప్రవర్తించేవాడు తనను తాను మోసగించుకొని ఆత్మవంచకు డౌతున్నాడు"

4-665-క.

అని వారలు దన్నర్థిని

వినుతింపఁగ నర్చి యాత్మవిభు వెనువెంటం

జని యచ్యుతలోకంబున

ననుపమ విభవమును బొందె" నని విదురునకున్.

టీకా:

అని = అని; వారలు = వారు; తన్నున్ = తనను; అర్థిన్ = కోరి; వినుతింపన్ = స్తుతించగా; అర్చి = అర్చి; ఆత్మ = తన; విభున్ = భర్త; వెనువెంటన్ = వెనువెంట; చని = వెళ్ళి; అచ్యుతలోకంబున్ =

వైకుంఠమున {అచ్యుత లోకము - అచ్యుతుని (వైకుంఠుని) లోకము, వైకుంఠము}; అనుపమ = సాటిలేని; విభవమునున్ = వైభవములను; పొందెన్ = పొందెను; అని = అని; విదురున్ = విదురుని; కున్ = కి.

భావము:

అని ఈ విధంగా దేవతలు తనను కొనియాడుతుండగా అర్చి మహాదేవి తన పతియైన పృథుచక్రవర్తి పొందిన విశేష వైభవోపేతమైన విష్ణులోకాన్ని పొందింది" అని విదురునకు....

4-666-క.

మునివరుడగు మైత్రేయుడు

వినయంబున నెఱుగఁ జెప్పి వెండియుఁ దగ ని

ట్లను "నమ్మహానుభావుం

డనఘుడు భగవద్వరుండు నగుఁ బృథుఁ డనఘా!

టీకా:

ముని = మునులలో; వరుడున్ = ఉత్తముడు; అగు = అయిన; మైత్రేయుడు = మైత్రేయుడు;

వినయంబునన్ = వినయముతో; ఎఱుగన్ = తెలియ; చెప్పి = చెప్పి; వెండియున్ = ఇంకను; తగన్ =

అవశ్యము; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనున్ = అనెను; ఆ = ఆ; మహానుభావుండు = గొప్పవాడు;

అనఘుడు = పుణ్యుడు; = భగవత్ = భగవంతునికి; వరుండున్ = ఇష్ఠుడు; అగు = అయిన; పృథుడు

= పృథుచక్రవర్తి; అనఘా = పుణ్యుడా.

భావము:

మైత్రేయ మహర్షి వివరించి చెప్పి మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు "పృథుచక్రవర్తి మహానుభావుడు,

పాపరహితుడు, పరమ భాగవతుడు.

4-667-క.

ఏ నీ కిప్పుడు చెప్పితి

మానుగ నీ పుణ్యకథను మహితశ్రద్ధా

ధీనుండై విస్ఫుర దవ

ధానుండై యెవ్వడేనిఁ దనరిన భక్తిన్.

టీకా:

ఏన్ = నేను; నీ = నీ; కున్ = కు; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; చెప్పితి = చెప్పితిని; మానుగన్ = మనోజ్ఞముగ;
ఈ = ఈ; పుణ్య = పుణ్యవంతమైన; కథను = కథను; మహిత = గొప్ప; శ్రద్ధా = శ్రద్ధ; ఆధీనుండు =
కలిగినవాడు; ఐ = అయ్యి; విస్ఫురత్ = వికసించిన; అవధానుండు = ధారణ కలవాడు; ఐ = అయ్యి;
ఎవ్వడు = ఎవడైనా సరే; తనరినన్ = అతిశయించిన; భక్తిన్ = భక్తితో.

భావము:

ఆ పృథుచక్రవర్తి చరిత్రను నీకు చెప్పాను. ఈ పుణ్యకథను గొప్ప శ్రద్ధతో...

4-668-క.

వినినఁ బఠించిన వ్రాసిన

వినిపించిన వాడు పృథుఁడు విమల గతిం బొం

దినక్రియ హరిపద మొందెడు

ననయము నిర్ధూతపాపుఁ డగుచు మహాత్మా!

టీకా:

వినినన్ = విన్నచో; పఠించినన్ = చదివినచో; వ్రాసిన = రాసినచో; వినిపించిన = వినిపించినచో;
వాడు = వాడు; పృథుడు = పృథుచక్రవర్తి; విమల = స్వచ్ఛమైన; గతిన్ = మార్గమున; పొందిన =
పొందినట్టి; క్రియన్ = విధముగ; హరిపదమున్ = వైకుంఠమును (హరి పదము - విష్ణుమూర్తి
స్థానము, వైకుంఠము); ఒందెడున్ = పొందును; అనయమున్ = అవశ్యమున్; నిర్ధూత =
తొలగించిన; పాపుడు = పాపములు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; మహాత్మా = మహాత్మా.

భావము:

విన్నవాడు, చదివేవాడు, వ్రాసేవాడు, వినిపించేవాడు పాపాలు తొలగి పృథుచక్రవర్తివలె
పరమపదాన్ని అందుకుంటాడు.

4-669-నీ.

బ్రాహ్మణుఁ డంచిత భక్తిఁ బరించిన-

బ్రహ్మవర్చసము సంప్రాప్త మగును;

క్షత్రియుం డర్థిమైఁ జదివిన విన్నను-

జగతీ విభుత్వంబు సంభవించు;

వైశ్యుండు విని ధనవంతుఁడై యొప్పును-

శూద్రుండు వినిన సుశ్లోకుఁ డగును;

మఱియును భక్తి ముమ్మాట పరించిన;-

విత్తవిహీనుండు విత్తపతియు

4-669.1-తే.

నప్రసిద్ధుఁడు ప్రఖ్యాత యశుఁడుఁ బ్రజలు

లేని యధముఁడు వితత సంతానయుతుఁడు

మూర్ఖచిత్తుండు విజ్ఞాన బోధమతియు

నగుచు నుతి కెక్కుదురు మహితాత్మ! మఱియు.

టీకా:

"బ్రాహ్మణుడు = బ్రహ్మణుడు; అంచిత = చక్కటి; భక్తిన్ = భక్తితో; పరించినన్ = చదివినచో; బ్రహ్మ =
వేదజ్ఞాని కుండెడి వంటి; వర్చసమున్ = తేజస్సు; సంప్రాప్తము = చక్కగా లభించినది; అగునున్ =
అగును; క్షత్రియుండు = రాజు; అర్థిమై = పూని; చదివినన్ = చదివినను; విన్నను = వినినను; జగతీ =
లోకమునకు; విభుత్వంబున్ = ప్రభుత్వము; సంభవించున్ = కలుగును; వైశ్యుండున్ = వైశ్యుడు; విని
= వినుటవలన; ధనవంతుడు = ధనము కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఒప్పును = ఒప్పి యుండును;

శూద్రుండున్ = శూద్రుడు; వినినన్ = విన్నచో; సు = గొప్పగా; శ్లోకుండు = స్తుతింపబడువాడు;
 అగునున్ = అగును; మఱియున్ = ఇంకను; భక్తిన్ = భక్తితో; మూడు = మూడు (3); మాటున్ =
 సార్లు; పరించినన్ = చదివినన్; విత్త = ధనము; విహీనుండు = బొత్తిగ లేనివాడు; విత్తపతియున్ =
 ధనవంతుడును; అప్రసిద్ధుడు = పేరులేనివాడు, ఖ్యాతిలేనివాడు.
 ప్రఖ్యాత = ప్రసిద్ధి పొందిన; యశుడు = కీర్తి కలవాడు; ప్రజలు = సంతానము; లేని = లేనట్టి;
 అధముడు = అధముడు; వితత = విస్తారమైన; సంతాన = సంతానము; యుతుడు = కలవాడు;
 మూర్ఖ = తెలివితక్కువ; చిత్తుండు = మనస్సు కలవాడు; విజ్ఞాన = మంచి జ్ఞానము; బోధమతియున్
 = తెలిసినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; నుతి = కీర్తి; కిన్ = తో; ఎక్కుదురు = అతిశయించురు;
 మహితాత్మ = గొప్పస్వభావము కలవాడు; మఱియున్ = ఇంకను."

భావము:

మహానుభావా! ఈ పుణ్యకథను భక్తితో పరించిన బ్రాహ్మణుడు బ్రహ్మ వర్చస్సును, క్షత్రియుడు
 అఖండ రాజ్యాన్ని, వైశ్యుడు అపార ధనాన్ని, శూద్రుడు అత్యంత కీర్తిని పొందుతారు. ఈ
 పుణ్యచరిత్రను భక్తితో ముమ్మారు చదివితే దరిద్రుడు ధనవంతు డౌతాడు. అప్రసిద్ధుడు సుప్రసిద్ధు
 డవుతాడు. సంతానహీనుడు సంతానవంతు డౌతాడు. అజ్ఞాని విజ్ఞానవంతుడై విశేష ఖ్యాతిని
 ఆర్జిస్తాడు. ఇంకా...

4-670-వ.

ఈ లోకంబునం బురుషులకు స్వస్త్వయనంబును నమంగళ నివారణంబును ధనప్రదంబును
 యశస్కరంబును నాయుష్కరంబును స్వర్గదాయకంబును గలిమలాపహంబును నైన యీ
 పుణ్యచరిత్రంబు చతుర్విధపురుషార్థ కాములైన వారికిఁ జతుర్విధపురుషార్థకారణం బగుం
 గావున వినందగు; సంగ్రామాభిముఖుం డైన రాజీచరిత్రంబు ననుసంధించి విరోధి నెదిర్చిన
 నవ్విరోధి పృథునకుం బోలెఁ గప్పంబు లిచ్చు; ముక్తాన్యసంగుండును భగవద్భక్తుండును నైన
 వాఁడు పుణ్యంబును వైన్యమహాత్మ్య సూచకంబును నైన యీ చరిత్రంబు వినుచుం
 బరియించుచుం గృతమతియై దినదినంబును నాదరంబునం బ్రకటంబు చేయువాఁడు
 భవసింధుపొతపాడుండైన సర్వేశ్వరుని యందు నచలం బయిన భక్తిగలిగి పృథుచక్రవర్తి బొందిన

విష్ణుపదంబుం బొందు" నని యిప్పుణ్యచరిత్రంబు మైత్రేయుండు విదురున కెఱింగించి వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

ఈ = ఈ; లోకంబునన్ = లోకమునందు; పురుషుల్ = పురుషుల; కున్ = కు; స్వస్తి = శుభము;
ఆయనంబునున్ = కలుగుట; అమంగళ = అశుభములు; నివారణంబునున్ = తొలగుట; ధన =
ధనము; ప్రదంబునున్ = కలిగించెడిది; యశః = కీర్తి; కరంబునున్ = కలిగించెడిది; ఆయుష్ =
ఆయుష్షును, జీవితకాలమును; కరంబునున్ = కలిగించెడిది; స్వర్గ = స్వర్గమును; దాయకంబునున్
= ప్రాప్తింపజేయునది; కలి = కలివలన కలిగెడి; మలా = దోషములు; అపహంబున్ = పోగొట్టునది;
ఈ = ఈ; పుణ్య = పుణ్యవంతమైన; చరిత్రంబున్ = చరిత్రని; చతుర్విధపురుషార్థ =
చతుర్విధపురుషార్థములు {చతుర్విధ పురుషార్థములు - ధర్మార్థ కామ మోక్షములు అనెడి
నాలుగు (4)}; కాములు = కోరెడివారు; ఐన = అయిన; వారికిన్ = వారికి; చతుర్విధపురుషార్థ =
చతుర్విధ పురుషార్థములుకి; కారణంబున్ = కలిగించెడిది; అగున్ = అగును; కావునన్ =
అందుచేత; వినన్ = వినుటకు; తగున్ = తగును; సంగ్రామ = యుద్ధమునకు; అభిముఖుండు =
సిద్ధపడినవాడు; ఐన = అయిన; రాజు = రాజు; ఈ = ఈ; చరితంబున్ = కథను; అనుసంధించి =
ఎక్కుపెట్టి; విరోధిన్ = శత్రువును; ఎదిర్చినన్ = ఎదిరించినచో; ఆ = ఆ; విరోధిన్ = శత్రువు; పృథున్ =
పృథుచక్రవర్తి; కున్ = కి; పోలెన్ = వలె; కప్పంబులున్ = కప్పములు, పన్నులు; ఇచ్చును = ఇచ్చును;
ముక్త = వదిలేసిన; అన్య = ఇతర; సంగుండును = సాంగత్యములుకలవాడు; భగవత్ =
భగవంతునికి; భక్తుండునున్ = భక్తుడు; ఐన = అయిన; వాడు = వాడు; పుణ్యంబును =
పుణ్యమును; వైన్య = పృథుచక్రవర్తి; మహాత్య = గొప్పదనము; సూచకంబున్ = సూచించునది; ఐన
= అయిన; ఈ = ఆ; చరిత్రంబున్ = కథను; వినుచున్ = వినుచూ; పరియించుచున్ = చదువుతూ;
కృత = నిశ్చయించుకొన్న; మతి = బుద్ధి కలవాడు; ఐ = అయ్యి; దినదినంబునున్ = ప్రతిదినము;
ఆదరంబునన్ = అనురక్తితో; ప్రకటంబున్ = ప్రసిద్ధముగ; చేయు = చేసెడి; వాడు = వాడు; భవ =
సంసారము అనెడి; సింధు = సముద్రమును తరింపజేసెడి; పోత = ఓడ వంటి; పాదుండు =
పాదములు కలవాడు; ఐన = అయిన; సర్వేశ్వరునిన్ = విష్ణుమూర్తిని {సర్వేశ్వరుడు -
సమస్తమైనవారికి ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; అందున్ = ఎడల; అచలంబున్ = చలనము లేనిది;
అయిన = అయిన; భక్తిన్ = భక్తి; కలిగి = పొంది; పృథుచక్రవర్తి = పృథుచక్రవర్తి; పొందిన =

పొందినట్టి; విష్ణుపదంబున్ = వైకుంఠమును; పొందున్ = పొందును; = అని = అని; ఈ = ఈ; పుణ్య
= పుణ్యవంతమైన; చరిత్రంబున్ = కథను; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; విదురున్ = విదురున; కున్
= కు; ఎఱింగించి = తెలిపి; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఈ పుణ్యచరిత్ర శుభాలను కలిగిస్తుంది. అశుభాలను తొలగిస్తుంది. ధనాన్ని ఇస్తుంది. కీర్తిని
చేకూరుస్తుంది. ఆయుస్సును పెంచుతుంది. స్వర్గాన్ని అందిస్తుంది. కలిదోషాన్ని హరిస్తుంది.
చతుర్విధ పురుషార్థాలను కోరేవారికి ధర్మార్థ కామ మోక్షాలను సిద్ధింపజేస్తుంది. అందువల్ల ఈ
చరిత్ర వినదగినది. యుద్ధమునకు పోయేముందు రాజు ఈ చరిత్రను విని శత్రువులను ఎదుర్కొంటే
పురుషచక్రవర్తికి శత్రువులు చెల్లించినట్లు శత్రువులు ఆ రాజుకు కప్పాలు సమర్పిస్తారు. ఇతర సంగం
మాని భగవంతునిపై మనస్సు నిలిపినవాడై ఈ పుణ్యచరిత్రను విని, చదివి, ప్రతిదినం పలువురికి
చెప్పి ధన్యాత్మునికి సంసార సముద్రాన్ని దాటించే నావ వంటి శ్రీహరి పాదాల మీద నిశ్చలమైన
భక్తి కలుగుతుంది. అతడు పురుషచక్రవర్తి పొందిన విష్ణుపదాన్ని పొందుతాడు" ఈ విధంగా ఆ
పుణ్యచరిత్రను మైత్రేయ మహర్షి విదురునికి చెప్పి మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

4-671-క.

"పురుషునకు నర్చికిఁ బుట్టిన

పురుషు కీర్తిధనుండు ఘనుఁడు పురుషులుల్కుండై

పురుష శౌర్య ధైర్య ధుర్యుఁడు

పురుషివిన్విజితాశ్వుఁ డొప్పె పురుషివీపతియై.

టీకా:

పురుషున్ = పురుషచక్రవర్తి; కున్ = కి; అర్చి = అర్చి; కిన్ = కిని; పుట్టిన = జన్మించిన; పురుషు = దట్టమైన;
కీర్తి = యశస్సు అనేడి; ధనుండు = ధనము కలవాడు; ఘనుడు = గొప్పవాడు; పురుషు = పురుషచక్రవర్తి;
తుల్యుండు = సమానమైనవాడు; ఐ = అయ్యి; పురుషు = విశాలమైన; శౌర్య = శౌర్యము; ధైర్యుడు =
ధైర్యము కలవాడు; ధుర్యుడు = బాధ్యత వహించువాడు; పురుషివిన్ = భూమిపైన; విజితాశ్వుడు =
విజితాశ్వుడు; ఒప్పెన్ = చక్కగా నుండెను; పురుషివీపతి = రాజు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

పుథుచక్రవర్తికి, అర్చి మహాదేవికి పుట్టిన కుమారుడు విజితాశ్వడు. ఇంద్రుణ్ణి జయించి అశ్వాన్ని తీసుకొని రావడం వల అతని కాపేరు సార్థక మయింది. విజితాశ్వడు వీరాధిపీరుడై, విశాల యశోవిరాజితుడై, శౌర్య ధైర్యాది గుణసంపన్నుడై, తండ్రికి తగిన తనయుడై పుథుచక్రవర్తి అనంతరం భూమిని పాలించాడు.

4-672-క.

విను మంతర్థాన గతిం

దనరు సునాసీరు వలనఁ దగ విజితాశ్వం

డును మఱి యంతర్థానుం

దనుపేరఁ బ్రసిద్ధుఁ డయ్యె నతి చతురుండై.

టీకా:

వినుము^a = వినుము; అంతర్థాన = మాయ మయ్యెడి; గతిన్ = విధముగ; తనరు = అతిశయించెడి;
సునాసీరున్ = ఇంద్రుని; వలనన్ = వలన; తగ = చక్కగా; విజితాశ్వండును = విజితాశ్వడు; మఱి =
ఇంకా; అంతర్థానుండున్ = అంతర్థానుడు; అను = అనెడి; పేరన్ = పేర్లతో; ప్రసిద్ధుడు = ప్రసిద్ధుడు;
అయ్యెన్ = అయ్యెను; అతి = మిక్కిలి; చతురుండు = నేర్పరి; ఐ = అయ్యి;

భావము:

ఇంద్రుడు అంతర్థానం చెంది అశ్వాన్ని అపహరించిన సందర్భంలో తానుకూడా అంతర్థాన విద్యతో ఇంద్రుణ్ణి జయించినందువల్ల విజితాశ్వడు అంతర్థానుడు అన్న బిరుదనామంతో ప్రసిద్ధుడైనాడు.

4-673-సీ.

స్థిరమతి రాజ్యాభిషిక్తుడై యమ్మేటి; -

సమమతి నయ్యనుజ్జన్ములైన

హర్యశ్వనకు సమాదరమునఁ దూర్పు, ద-

క్ష్రిణదిశఁ దగ ధూమ్రకేశునకును,
 బరఁగంగ వృకునకుఁ బశ్చిమభాగంబు ,-
 ద్రవిణున కర్థి నుత్తరపుదిశను,
 గొమ రొప్ప నలుపురకును బంచి యిచ్చె స్వ-
 కాంత యైనట్టి శిఖండినికిని

4-673.1-తే.

మనుజ యోనిని జనియింపుఁ డనుచు మున్ను
 పలికినట్టి వసిష్ఠ శాపమునఁ జేసి
 పూని త్రేతాగ్ను లతనికిఁ బుత్రు లగుచు
 జనన మొందిరి సజ్జనస్తవ్యచరిత!

టీకా:

స్థిర = నిశ్చలమైన; మతిన్ = మనసుకలవాడు; రాజ్య = రాజ్యమున; అభిషిక్తుడు =
 పట్టముకట్టబడినవాడు; ఐ = అయ్య; ఆ = ఆ; మేటి = గొప్పవాడు; సమ = సమత్వ; మతిన్ =
 భావముతో; ఆ = ఆ; అనుజన్ములు = సోదరులు; ఐన = అయిన; హర్యశ్వన్ = హర్యశ్వని; కున్ = కి;
 సమ = చక్కటి; ఆదరమునన్ = కూర్మితో; తూర్పున్ = తూర్పుదిక్కును; దక్షిణ = దక్షిణ; దిశన్ =
 దిక్కును; తగన్ = అవశ్యము; ధూమ్రకేశున్ = ధూమ్రకేశుని; కునున్ = కి; పరగంగన్ =
 ప్రసిద్ధమగునట్లు; వృకున్ = వృకుని; కున్ = కి; పశ్చిమ = పడమర; భాగంబున్ = భాగమును;
 ద్రవిణున్ = ద్రవిణుని; కిన్ = కి; అర్థిన్ = కోరి; ఉత్తరపు = ఉత్తర; దిశనున్ = దిక్కును; కొమరొప్పన్ =
 చక్కదను ఒప్పునట్లు; నలుపురు = నలుగురు (4); పంచి = పంచి; ఇచ్చెన్ = పెట్టెను; స్వ = తన; కాంత
 = భార్య; ఐనట్టి = అయినటువంటి; శిఖండిని = శిఖండిని; కిని = కిని.
 మనుజ = మానవ; యోనిని = గర్భమున; జనియింపుడు = పుట్టుడు; అనుచున్ = అనుచూ; మున్ను
 = ఇంతకుపూర్వము; పలికిన = శపించిన; అట్టి = అటువంటి; వసిష్ఠున్ = వసిష్ఠుని; శాపమునన్ =
 శాపము; చేసి = వలన; పూని = నిశ్చయించుకొని; త్రేతాగ్నులు = త్రేతాగ్నులు {త్రేతాగ్నులు -
 1గార్హపత్యము 2దక్షిణాగ్ని 3ఆహవనీయము అనెడి మూడు (3) అగ్నులు; అతని = అతని; కిన్ = కి;

పుత్రులు = కుమారులు; అగుచున్ = అవుతూ; జననమున్ = జన్మమును; ఒందిరి = పొందిరి; సత్ = మంచి; జన = వారిచే; స్తవ్య = స్తుతింపబడిన; చరిత = నడవడిక కలవాడ.

భావము:

పుణ్యాత్మా! విజితాశ్వుడు మహారాజైన తర్వాత తన నలుగురు తమ్ముళ్ళలో హర్యశ్వునకు తూర్పుదిక్కును, ధూమ్రకేశునకు దక్షిణ దిక్కును, వృకునకు పడమటి దిక్కును, ద్రవిణునకు ఉత్తర దిక్కును సమంగా పంచి ఇచ్చాడు. విజితాశ్వుని భార్య పేరు శిఖండిని. పూర్వం వసిష్ఠుడు మానవులై పుట్టమని శాపం వల్ల గార్హపత్యం, ఆహవనీయం, దక్షిణాగ్ని అనే త్రేతాగ్నులు విజితాశ్వునికి, శిఖండినికి పుత్రులై జన్మించారు.

4-674-వ.

వారలు పావకుండుఁ బవమానుండు శుచియు నను నామంబుల మనుష్య యోనిం బుట్టియు నాత్మప్రభావంబునం గ్రమ్మఱి నగ్నులయి చనిరి; తదనంతరంబ.

టీకా:

వారలు = వారు; పావకుండన్ = పావకుడు; పవమానుండు = పవమానుడు; శుచియున్ = శుచి; అను = అనెడి; నామంబులన్ = పేర్లతో; మనుష్య = మానవ; యోనిన్ = గర్భమున; పుట్టియున్ = జనించినను; ఆత్మ = తమ; ప్రభావంబునన్ = ప్రభావము వలన; క్రమ్మఱిన్ = మరల; అగ్నులు = అగ్నులు; ఐ = అయ్యి; చనిరి = వెళ్ళిపోయిరి; తదనంతరంబ = తరువాత.

భావము:

వాళ్ళు పావకుడు, పవమానుడు, శుచి అనే పేర్లతో మనుష్యులై పుట్టి కూడా తమ ప్రభావం చేత మళ్ళీ అగ్నులుగా రూపొంది యథాస్థానాలకు వెళ్ళిపోయారు. ఆ తరువాత...

4-675-క.

అతఁడు నభస్వతి యనియెడి

ద్వితీయ పత్ని వలనను హఽర్ధానుఁడు నా

సుతుఁగని విజితాశ్వుండా

నతవిమతుఁడు రాజ్యవర్తనము దలపోయన్.

టీకా:

అతడు = అతడు; నభస్వతి = నభస్వతి {నభస్వతి - నభస్ (ఆకాశము) వంటి రూపము కలది};
అనియెడి = అనెడి; ద్వితీయ = రెండవ (2); పత్ని = భార్య; వలననున్ = వలన; హవిర్ధానుడు =
హవిర్ధానుడు {హవిర్ధానుడు - హవిస్సును ధరించినవాడు}; నా = అనెడి; సుతున్ = పుత్రుని; కని =
పుట్టించి; విజితాశ్వుండు = విజితాశ్వుడు {విజితాశ్వుడు - విజిత (విశిష్టముగ జయించిన) అశ్వుడు
(అశ్వము కలవాడు)}; ఆనత = లొంగిన; విమతుడు = శత్రువులు కలవాడు; రాజ్య = రాజ్యమును;
వర్తనమున్ = నడపుటలో; తలపోయన్ = ఆలోచించుటచేత.

భావము:

విజితాశ్వుడు నభస్వతి అనే రెండవ భార్యవల్ల హవిర్ధానుడు అనే పుత్రుణ్ణి కన్నాడు. శత్రురాజులను
లోబరచుకున్నాడు. కొంతకాలం చక్కగా రాజ్యపాలనం చేసాడు.

4-676-క.

విమలాత్మ! కరాదానము

దమశుల్కాదికము గరము దారుణ మని ధై

ర్యమునన్ దీర్ఘమఖివ్యా

జమునం దద్వర్తనంబు నమమతి విడిచెన్.

టీకా:

విమలాత్మ = స్వచ్ఛమైన మనసు కలవాడు; కరాదానము = పన్నులు వసూలు చేయుట; దమశుల్క
= అపరాధశుల్కము, జరిమానా; ఆదికము = మొదలగునవి; కరము = మిక్కిలి; దారుణము =
కఠినము; అని = అని; ధైర్యమునన్ = ధైర్యముగా; దీర్ఘమఖి = చిరకాలయాగము; వ్యాజమునన్ =

వంకతో, తత్ = ఆ; వర్తనంబున్ = పద్ధతిని; సమ = సమత్వపు; మతిన్ = భావముతో; విడిచెన్ = వదలివేసెను.

భావము:

పుణ్యాత్మా! పన్నులు, కప్పాలు పుచ్చుకొనడం దారుణమైన పని అని భావించి విజితాశ్వుడు దీర్ఘసత్రం అనే మహాయజ్ఞాన్ని ప్రారంభించి దాని కారణంగా పన్నులు మొదలైన వానిని గ్రహించడం విడిచిపెట్టాడు.

4-677-వ.

ఇట్లు విడిచి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; విడిచి = వదలివేసి.

భావము:

ఈ విధంగా విడిచి...

4-678-క.

అతఁ డాత్మదర్శనం డయి

చతురతఁ బరమాత్మ హంసు సర్వేశ్వరుఁ ద

త్యతువున యజించి కుశలా

ద్భుత యోగసమాధి ముక్తిఁ బొందె మహాత్మా!

టీకా:

అతడు = అతడు; ఆత్మ = ఆత్మను; దర్శనండు = దర్శించిన వాడు; ఐ = అయ్యి; చతురతన్ =

నేర్పరితనముతో; పరమాత్మున్ = పరమాత్మను; హంసు = పరమహంసను; సర్వేశ్వరున్ =

భగవంతుని; తత్ = ఆ; క్రతువునన్ = యాగములో; యజించి = యజ్ఞము చేసి; కుశల =
నేర్పరితనము కలిగిన; అద్భుత = అద్భుతమైన; యోగసమాధిన్ = యోగసిద్ధి ద్వారా; ముక్తిన్ =
మోక్షమును; పొందెన్ = పొందెను; మహాత్మ = గొప్పవాడ.

భావము:

మహాత్మా! విజితాశ్వుడు ఆ యజ్ఞంలో సర్వేశ్వరుడు, హంసస్వరూపుడు అయిన భగవంతుణ్ణి
ఆరాధించి అత్యద్భుతమైన యోగసమాధి ద్వారా ముక్తిని పొందాడు.

చతుర్థ స్కంధము : ప్రాచీనబర్హి యజ్ఞములు

4-679-వ.

అంత విజితాశ్వుండు పరలోకగతుం డయిన హవిర్ధానుండు హవిర్ధాని యను భార్యవలన
బర్హిష్మదుండు, గయుండు, శుక్లుండు, కృష్ణుండు, సత్యుండు, జితవ్రతుండు, నను పుత్రుల నార్వురం
గాంచె; నందు బర్హిష్మదుండు.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; విజితాశ్వుండు = విజితాశ్వుడు; పరలోకగతుండు = మరణించిన,వాడు; అయిన
= కాగా; హవిర్ధానుండు = హవిర్ధానుడు; హవిర్ధాని = హవిర్ధాని; అను = అనెడి; భార్య = భార్య;
వలనన్ = వలన; బర్హిష్మదుండు = బర్హిష్మదుడు {బర్హిష్మదుండు - దర్భలు కలిగి మిక్కిలిన వాడు};
గయుండు = గయుడు; శుక్లుండు = శుక్లుడు; కృష్ణుండు = కృష్ణుడు; సత్యుండు = సత్యుడు;
జితవ్రతుండున్ = జితవ్రతుడు; అను = అనెడి; పుత్రులన్ = కుమారులు; ఆర్వురన్ = ఆరుగురిని (6);
కాంచెన్ = పుట్టించెను; అందున్ = వారిలో; బర్హిష్మదుండు = బర్హిష్మదుడు.

భావము:

విజితాశ్వుడు పరలోకగతుడైన తర్వాత అతని కొడుకైన హవిర్ధానుడికి హవిర్ధాని అనే భార్య వల్ల బర్హిష్మదుడు, గయుడు, శుక్రుడు, కృష్ణుడు, సత్యుడు, జితవ్రతుడు అనే ఆరుగురు పుత్రులు కలిగారు. అందులో బర్హిష్మదు డనేవాడు....

4-680-సీ.

సంతత సవన దీక్షాశాలి యగుచు ధ-

రాతలం బెల్లను క్రతువులకును

విలసిల్లు యజనశాలలు వేటువేట క-

ల్పించి యజ్ఞములు గావించుచుండి

చిరకీర్తి యతఁడు ప్రాచీనాగ్రకుశలచే-

క్షీతితలం బెల్ల నా స్తృతము చేయ

వసుధ యెల్లను యజ్ఞవాటమై విలసిల్ల-

సత్యయాకాండ నిష్ఠాతుఁ డగుచు

4-680.1-తే.

సుభగయోగ సమాధి నిష్ఠుఁడు ప్రజాప

తియగునని తన్ను జనము నుతింప వెలయు

నట్టి ఘనుఁడు హవిర్ధాని యఖిల జగతిఁ

బ్రతిపి కుశలను బ్రాచీనబర్హియయ్యె.

టీకా:

సంతత = ఎల్లప్పుడును; సవన = యజ్ఞ; దీక్షా = దీక్షలో; శాలి = వసించెడువాడు; అగుచున్ = అవుతూ; ధరాతలంబున్ = భూమండలము; ఎల్లన్ = అంతటను; క్రతువులు = యజ్ఞక్రతువుల; కును = కొరకు; విలసిల్లు = విలాసముగనుండు; యజనశాలలు = యాగశాలలు; వేటువేట = విడివిడిగా; కల్పించి = నిర్మింపజేసి; యజ్ఞములు = యజ్ఞములు; కావించుచుండి = చేస్తుండి; చిర = మిక్కిలి;

క్రీర్తిన్ = క్రీర్తిని; అతడు = అతడు; ప్రాచీన = తూర్పునకు; అగ్ర = చివర్లుండునట్లు పరచిన; కుశలు = దర్భలు; చేన్ = చేత; క్షితితలంబున్ = భూమండలము; ఎల్లన్ = సమస్తమును; ఆస్తృతము = పరచుట; చేయన్ = చేయగా; వసుధన్ = నేల; ఎల్లను = అంతా; యజ్ఞవాటము = యజ్ఞస్థలము; ఐ = అయ్యి; విలసిల్లన్ = ప్రకాశంచగా; సత్ = మంచి; క్రియాకాండ = యజ్ఞకర్మలనుచేసెడివిధానమున; నిష్ఠాతుడు = బహునేర్పరి; అగుచున్ = అవుతూ.

సుభగయోగసమాధినిష్ఠుఁడు = సుభగయోగసమాధి నిష్ఠుఁడు {సుభగయోగసమాధినిష్ఠుఁడు - సౌభాగ్యములకైన యోగమును సిద్ధి యందు నిష్ఠలో యుండువాడు}; ప్రజాపతి = ప్రజాపతి; అగున్ = అగును; అని = అని; తన్నున్ = తనను; జనము = ప్రజలు; నుతింపన్ = స్తుతింపన్; వెలయున్ = ప్రసిద్ధికిక్కైన; అట్టి = అట్టి; ఘనుడు = గొప్పవాడు; హవిర్ధాని = హవిర్ధానునికొడుకు; అఖిల = సమస్తమైన; జగతిన్ = లోకమున; పఱపి = పరిపించి; కుశలను = దర్భలను; ప్రాచీనబర్హి = ప్రాచీనబర్హి {ప్రాచీనబర్హి - తూర్పునకుపరచినదర్భలు కలవాడు}; అయ్యె = అని పేరుపడెను.

భావము:

నిత్య యజ్ఞదీక్షతో భూమండలమంతా యజ్ఞశాలలతో నింపాడు. సమస్త భూమిని యజ్ఞవాటం చేశాడు. ప్రాచీనాగ్రాలై (తూర్పు దిక్కుకు కొనలు గల) దర్భలను భూమండలమంతా పరిచి 'ప్రాచీనబర్హి' అనే పేరు పొందాడు. అతని ధర్మకార్యాలకు జనులంతా మెచ్చుకొని అతణ్ణి యోగ సమాధి నిష్ఠుడని, ప్రజాపతి అని వేనోళ్ళ సంస్తుతించి సంతోషించారు.

4-681-వ.

మఱియు నతండు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; అతండు = అతడు.

భావము:

ఇంకా అతడు...

4-682-చ.

అలవడ నే సతీమణి సమంచితలీల వివాహవేళ ను

త్యలిక బ్రదక్షిణంబు లిడఁగని హవ్యవహనుండు దొల్లి యి

మ్ముల శుకీ జూచి మోహమును బొందినరీతి విమోహియయ్యె నా

లలిత వినూత్న భూషణ యలంకృత చారు శుభాంగి వెండియున్.

టీకా:

అలవడన్ = తగినట్లు; ఏ = ఏ; సతీమణిన్ = స్త్రీరత్నమును; సమంచిత = మిక్కిలి గౌరవింపదగిన;
లీలన్ = విధముగ; వివాహ = కల్యాణ; వేళనున్ = సమయమున; ఉత్కలికన్ = ఉత్సుకతో;
ప్రదక్షిణంబుల్ = ప్రదక్షిణలు; ఇడగాన్ = చేస్తుండగా; కని = చూసి; హవ్యవాహనుండు =
అగ్నిదేవుడు (హవ్య వాహనుడు - హవిస్సులను తీసుకుపోవువాడు, అగ్నిదేవుడు); తొల్లి =
పూర్వము; ఇమ్ములన్ = ఇంపుగా; శుకీన్ = శుకీ యను కన్యను; చూచి = చూసి; మోహమునున్ =
మోహమును; పొందిన = పొందిన; రీతిన్ = విధముగ; విమోహి = మిక్కిలి మోహమున
చిక్కినవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఆ = ఆ; లలిత = అందమైన; నూత్న = కొత్త; భూషణ = నగలచే;
అలంకృత = అలంకరింపబడినది; చారు = చక్కటి; శుభ = శుభకరమైన; అంగి = అవయవములు
కలది; వెండియున్ = ఇంకా.

భావము:

సముద్రుని కూతురైన శతధృతి అనే అమ్మాయిని వివాహమాడాడు. శరీరమంతా నగలతో చక్కగా
అలంకరించుకొని పెండ్లినాడు ప్రదక్షిణం చేస్తున్న శతధృతిని చూచి పూర్వం అగ్నిదేవుడు శుకీని
మోహించినట్లే ప్రాచీనబర్హి విమోహితుడైనాడు.

4-683-చ.

సురుచిర భంగి నా సతి కిశోర వయఃపరిపాకయై రణ

ద్వరమణి హేమనూపురరవంబు చెలంగఁగ నాడుచున్ దివా

క్రరుచి రేఖ నొప్పెసంగఁ గాంచి వినిర్జితు లైరి దేవ కి

న్నర నర సిద్ధ సాధ్య ముని నాగ నభశ్చర ముఖ్యు లందఱున్.

టీకా:

సు = మిక్కిలి; రుచిర = ప్రకాశవంతమైన; భంగిన్ = విధముగా; ఆ = ఆ; సతి = స్త్రీ; కిశోర = కిశోర;
వయః = వయస్సు; పరిపాక = నిండినది; ఐ = అయ్యి; రణత్ = ధ్వనిస్తున్న; వర = ఉత్తమమైన; మణి
= మణులు పొదిగిన; హేమ = బంగారపు; నూపుర = కాలి యందెల; రవంబున్ = శబ్దము;
చలంగగన్ = చెలరేగగా; ఆడుచున్ = అడుతూ; దివాకర = సూర్యుని; రుచి = కాంతి; రేఖన్ =
కిరణము వలె; ఒప్పు = చక్కదనము; ఎసగన్ = పెచ్చుమీరగ; కాంచి = చూసి; వినిర్జితులు = మిక్కిలి
ఓడిపోయినవారు; ఐరి = అయ్యిరి; దేవ = దేవతలు; కిన్నర = కిన్నరులు; నర = నరులు; సిద్ధ =
సిద్ధులు; సాధ్య = సాధ్యులు; ముని = మునులు; నాగ = సర్పములు; నభశ్చర = గగనయానము
చేసెడి వారు; ముఖ్యులు = మున్నగు వారు; అందఱున్ = అందరూ.

భావము:

సుర్యకాంతి వలె మెరిసిపోతూ కాళ్ళయందలి బంగారు అందెలు ఘల్లుఘల్లుమని మనోహరంగా
మ్రోగుతుండగా తిరుగుతున్న నవయౌవనవతియైన శతధృతి సౌందర్య వైభవం దేవతలు,
కిన్నరులు, నరులు, సిద్ధులు, సాధ్యులు, మునులు, నాగులు, ఖేచరులు మున్నగు వారి నందరినీ
మంత్ర ముగ్ధులను చేసింది.

4-684-వ.

అట్టి సౌందర్యఖనియు సముద్రపుత్రియు నయిన శతధృతి యను కన్యం బ్రహ్మదేశంబునం
బాణిగ్రహణంబు చేసె; నా శతధృతి వలనం బ్రాచీనబర్హిక్కి బదుగురు కొడుకులు జనియించిరి;
వారలు తుల్యనామ వ్రతులును ధర్మపారగులును నయిన ప్రచేతసులు; వారు ప్రజాసర్గంబు
నందుఁ దండ్రిచేత నాజ్ఞాపితులయి తపంబు గావింప వనంబునకుం జను సమయంబునం
దన్మార్గంబునఁ బ్రసన్నుం డగుచు దృశ్యమానుండైన రుద్రునిచేత నేది యుపదేశింపబడె దాని
జపధ్యాన పూజా నియమంబుల సేవించుచుఁ దపఃపతి యైన నారాయణుం బదివేల
దివ్యవత్సరంబులు పూజించి;" రని చెప్పిన విని విదురుండు మైత్రేయున కిట్లనియె.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; సౌందర్య = సౌందర్యమునకు; ఖనియున్ = గని వంటిది; సముద్ర = సముద్రుని;
పుత్రియున్ = పుత్రిక; అయిన = అయినట్టి; శతధృతి = శతధృతి (శతధృతి - శత (నూరు)(100) ధృతి
(యజ్ఞములు)); అను = అనెడి; కన్యన్ = కన్యను; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; ఆదేశంబునన్ =
ఆజ్ఞానుసారము; పాణిగ్రహణము = వివాహము; చేసెన్ = చేసుకొనెను; ఆ = ఆ; శతధృతి = శతధృతి;
వలనన్ = వలన; ప్రాచీనబర్హి = ప్రాచీనబర్హి; కిన్ = కి; పదుగురు = పదిమంది; కొడుకులు = పుత్రులు;
జనియించిరి = పుట్టిరి; వారలు = వారలు; తుల్య = సమానమైన; నామ = పేర్లు; వ్రతులును =
వ్రతములును కలవారు; ధర్మ = వేదధర్మమున; పారగులును = జ్ఞానులు (పారగులు - పారము
(తుది) చూసినవారు); ప్రచేతసులు = ప్రచేతసులు (ప్రచేతసులు - ప్ర (ఉత్తమమైన) చేతన్
(మానసము) కలవారు); వారు = వారు; ప్రజా = సంతానమును; సర్గంబునన్ = పుట్టించుట యందు;
తండ్రి = తండ్రి; చేతన్ = చేత; ఆజ్ఞాపితులు = ఆజ్ఞాపించబడిన వారు; అయి = అయ్యి; తపంబున్ =
తపస్సు; కావింపన్ = చేయుటకు; వనంబున్ = అడవి; కున్ = కి; చను = వెళ్ళిన; సమయంబున్ =
సమయము; అందున్ = అందు; తత్ = ఆ; మార్గంబునన్ = దారిలో; ప్రసన్నుండు =
ప్రసన్నమైనవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; దృశ్యమానుండు = ప్రత్యక్షమైన వాడు; ఐన = అయినట్టి;
రుద్రుని = శివుని; చేతన్ = వలన; ఏది = ఏదైతే; ఉపదేశింపబడెన్ = ఉపదేశింపబడినదో; దానిన్ =
దానిని; జప = జపించుట (జపించుట - యథోచితముగ మరల మరల మననము చేయుట);
ధ్యాన = ధ్యానము చేయుట (ధ్యానము - మనసున ధరించుట); పూజా = పూజించుటలతోను;
నియమంబులన్ = నియమనియమములతోను; సేవించుచున్ = సేవించుతూ; తపః = తపస్సునకు;
పతి = ప్రభువు; ఐన = అయిన; నారాయణున్ = హరిని; పదివేల = పదివేలు (10,000);
దివ్యవత్సరంబులున్ = దివ్యసంవత్సరములు; పూజించిరి = పూజించిరి; అని = అని; చెప్పినన్ =
చెప్పగా; విని = విని; విదురుండు = విదురుడు; మైత్రేయున్ = మైత్రేయున; కున్ = కు; ఇట్లు = ఈ
విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అంతటి సౌందర్యవతి, సముద్రపుత్రి అయిన ఆ శతధృతిని బ్రహ్మదేవుని ఆజ్ఞానుసారం ప్రాచీనబర్హి
పెండ్లి చేసుకున్నాడు. శతధృతివల్ల ప్రాచీనబర్హికి పదిమంది కొడుకులు జన్మించి 'ప్రచేతసులు' అని

ప్రఖ్యాతి గాంచారు. వారు సమవ్రతులు, సమనాములు, ధర్మజ్ఞులు. ఆ ప్రచేతసులు తండ్రి ఆజ్ఞ తలదాల్చి ప్రజలను సృజించటం కోసం తపస్సు చేయడానికి అడవికి బయలుదేరారు. త్రోవలో వారికి రుద్రుడు సాక్షాత్కరించి దయతో నారాయణ మంత్రాన్ని ఉపదేశించాడు. ప్రచేతసులు ఆ ఉపదేశానుసారం జపధ్యాన పూజానియమాలతో నారాయణుని పదివేల సంవత్సరాలు ఆరాధించారు" అని చెప్పగా విని విదురుడు మైత్రేయ మహర్షిని ఇలా ప్రశ్నించాడు.

4-685-నీ.

తాపసోత్తమ! ప్రచేతసులకు నా వన-

మార్గంబునందు నా భర్గుతోడ

సంగ మెట్లయ్యె? బ్రహ్మన్నుడై హరుఁ డెద్ది-

తివుట వారల కుపదేశ మిచ్చె?

జీవరాశులకు నా శివుతోడి సంగంబు-

గడు దుర్లభం; బీ జగంబు నందుఁ

జర్చింప నమ్మేటి బ్రహ్మనీంద్రులకును-

సంచితధ్యానగోచరుఁడు గాని

4-685.1-తే.

పుడమి బ్రత్యక్షమునఁ గానఁబడఁడు; మఱియు

సంచితాత్మ సదారాముఁ డఖిల లోక

రక్షణార్థంబుగా విరూపాక్షుఁ డాత్మ

శక్తితోఁ గూడి జగతిపై సంచరించు.

టీకా:

తాపస = తాపసులలో; ఉత్తమ = ఉత్తముడా; ప్రచేతసుల్ = ప్రచేతసుల; కున్ = కి; ఆ = ఆ; వన = ఆడవి; మార్గంబున్ = దారిలో; అందున్ = లో; ఆ = ఆ; భర్గున్ = శివుని; తోడన్ = తోటి; సంగము = సాంగత్యము; ఎట్లు = ఏ విధముగ; అయ్యెన్ = కలిగెను; ప్రసన్నుడు = ప్రసన్నమైనవాడు; ఐ = అయ్యి; హరుడు = శివుడు; ఎద్ది = దేనిని; తివుటన్ = కోరి; వారల్ = వారి; కిన్ = కి; ఉపదేశము =

ఉపదేశము; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; జీవ = ప్రాణుల; రాశుల్ = సమూహముల; కున్ = కు; ఆ = ఆ; శివు = శివుని; తోడి = తోటి; సంగంబున్ = సాంగత్యము; కడు = మిక్కిలి; దుర్లభంబు = పొందరానిది; ఈ = ఈ; జగంబున్ = భువనము; అందున్ = లో; చర్చింపన్ = విచారించిచూసిన; ఆ = ఆ; మేటి = గొప్పవాడు; సత్ = సత్యమైన; ముని = మునులులో; ఇంద్రుల్ = ఇంద్రును వంటివారి; కునున్ = కి; సంచిత = చక్కగా; ధ్యాన = ధ్యానమున; గోచరుడు = కనిపించెడివాడు; కాని = కాని.

పుడమిన్ = భూమిమీద; ప్రత్యక్షమునన్ = కంటికి ఎదురుగా; కానబడడు = కనిపించడు;

మఱియున్ = ఇంకను; అంచితాత్మ = శివుడు {అంచితాత్మ - పూజింపదగిన ఆత్మ (వాడు), శివుడు};

సదారాముడు = శివుడు {సదారాముడు - సదా (ఎల్లప్పుడును) ఆరాముడు (ఆనందమున యుండువాడు), శివుడు}; అఖిల = సమస్తమైన; లోక = లోకములను; రక్షణ = రక్షించు; విరూపాక్షుడు = శివుడు {విరూపాక్షుడు - విరూపమైన కన్నులుకలవాడు, శివుడు}; ఆత్మ = తన; శక్తి = శక్తి, భార్య;

తోన్ = తో; కూడి = కలిసి; జగతిన్ = భూమి; పైనే = మీద; సంచరించున్ = తిరుగును.

భావము:

"మునీంద్రా! ప్రచేతసులు వనమార్గంలో శివుని ఎలా కలుసుకున్నారు? శివుడు ప్రసన్నుడయి వారికి ఏమి ఉపదేశించాడు? ప్రాణులకు శివసాక్షాత్కారం ఈ లోకంలో దుర్లభం కదా! గొప్ప గొప్ప మునీంద్రులకు కూడా ఆయన ధ్యానంలోనే తప్ప ప్రత్యక్షంగా కనిపించడు కదా! అంతేకాక ఆత్మారాముడైన ఆ విరూపాక్షుడు అఖిలలోక సంరక్షణార్థమై స్వయంశక్తి సంపన్నుడై సర్వత్ర సంచరిస్తూ ఉంటాడు.

4-686-క.

కావున భగవంతుండును

దేవాధీశుండు నయిన దేవుని సంగం

బే వెరవున ఘటియించెనొ

యావిధ మంతయును దెలియ నానతి యీవే.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; భగవంతుండును = భగవంతుడు; దేవాధీశుడు = దేవతలకే ప్రభువు;
అయిన = అయిన; దేవునిన్ = శివుని; సంగంబున్ = సాంగత్యము; ఏ = ఎట్టి; వెరపునన్ =
ఉపాయముచేత; ఘటియించెనో = కుదిరినదో; ఆ = ఆ యొక్క; విధమున్ = విధము; అంతయున్ =
అంతటిని; తెలియన్ = తెలియునట్లు; ఆనతియివే = చెప్పుము.

భావము:

కనుక అటువంటి భగవంతుడు, దేవాదిదేవుడు అయిన మహాదేవునితో ప్రచేతసులకు
సమాగమం ఎలా కలిగింది? ఈ విషయమంతా నాకు వివరించి చెప్పు"

4-687-క.

అనవుడు విదురున కమ్ముని

జననాయకుఁ డనియె నట్టి సాధుమనీషం

దనరు ప్రచేతసులును నిజ

జనకుని సద్భాషణములు సమ్మతి తోడన్

టీకా:

అనవుడు = అనగా; విదురున్ = విదురుని; కున్ = కి; ఆ = ఆ; ముని = మునులైన; జన = వారిలో;
నాయకుడు = శ్రేష్ఠుడు; అనియె = పలికెను; అట్టి = అటువంటి; సాధు = సాధన యందు; మనీషన్ =
నేర్పుతో; తనరున్ = అతిశయించెడి; ప్రచేతసులును = ప్రచేతసులును; నిజ = తమ; జనకుని = తండ్రి
యొక్క; సత్ = మంచి; భాషణములున్ = మాటలను; సమ్మతి = అంగీకారము; తోడన్ = తోటి.

భావము:

అని ప్రశ్నించిన విదురునితో మైత్రేయుడు ఇలా చెప్పాడు. "జ్ఞాన సంపన్నులైన ప్రచేతసులు తమ
తండ్రి మాటను...

4-688-క.

శిరమున వహించి ప్రార్థిశ

క్రతిగెడి సమయమున నెదుర నంబుధికంటెం

బఱ పగు నొక సరసి మనో

హార నిర్మల సలిల పూర్ణయై యది మఱియున్.

టీకా:

శిరమునన్ = తలపై; వహించి = ధరించి, స్వీకరించి; ప్రాక్ = తూర్పు; దిశన్ = దిక్కు; కున్ = కి; అరిగెడి = వెళ్ళెడి; సమయమునన్ = సమయములో; ఎదురన్ = ఎదురుగా; అంబుధి = సముద్రము; కంటెన్ = కంటె; పఱపు = విస్తారము; అగు = అయిన; ఒక = ఒక; సరసిన్ = సరస్సును; మనోహరము = అందమైన {మనోహరము - మనసును దొంగిలించెడిది, అందమైనది}; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; సలిల = నీటితో; ఆపూర్ణ = నిండినది; ఐ = అయ్యి; అది = అది; మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

తలదాల్చి తపస్సు చేయటానికి పశ్చిమదిశగా వెళ్తూ సముద్రం కంటే విశాలమైన ఒక పెద్ద సరస్సును చూచారు. ఆ చక్కని సరస్సు స్వచ్ఛమైన నీటితో నిండి వారి మనస్సుకు ఆనందం కలిగించింది. ఇంకా...

4-689-నీ.

రక్తోత్పలేందీవరప్రపుల్లాంభోజ-

క్రమనీయ కహార క్రితమగుచుఁ

గంజాత కింజల్క పుంజ విక్షేపక-

మందగంధా నిలానంద మగుచు

రమణీయ హంస సారస చక్రవాక కా-

రండవ నినదాభిరామ మగుచు

వరమత్త మధుప సుస్వర మోద పల్లవాం-

కురిత లతా తరు భరిత మగుచు

4-689.1-తే.

సిద్ధచారణ గంధర్వ సేవ్య మగుచుఁ

బుణ్యముల కాలయం బయి పొలుపు మిగిలి

లలితమై చూడ నొప్పగు లక్షణములఁ

బరగి శుచి లఘు మధురాంబు భవ్య మగుచు.

టీకా:

రక్త = ఎర్ర; ఉత్పల = కలువలు; ఇందీవర = నల్లకలువ; ప్రపుల్ల = చక్కగావిరిసిన; అంభోజ = కమలములు; కమనీయ = మనోహరమైన; కఘార = తెల్లకలువలు; కంజాత = పద్మములు యొక్క; కింజల్క = కేసరముల; పుంజ = గుంపుచే; విక్షేపక = విరజిమ్మబడిన; మంద = దట్టమైన; గంధా = సువాసనకల; అనిల = గాలి వలన; ఆనందము = ఆనందించినవి; అగుచున్ = అగుచూ; రమణీయ = అందమైన; హంస = హంసలు; సారస = తెల్ల కొంగలు; చక్రవాక = చక్రవాక పక్షులు; కారండవ = అడవి పావురములు యొక్క; నినద = అరుపులతో; అభిరామము = చక్కగాఆనందిస్తున్నవి; అగుచున్ = అగుచూ; వర = శ్రేష్ఠమైన; మత్త = మత్తెక్కిన; మధుప = తుమ్మెదల; సు = మంచి; స్వర = పాటలతో; మోద = సంతోషించిన; పల్లవ = చివుళ్లు; అంకురిత = చిగురించిన; లతా = లతలు; తరు = చెట్లతోను; భరితము = నిండినది; అగుచున్ = అగుచూ.

సిద్ధ = సిద్ధులు; చారణ = చారణులు; గంధర్వ = గంధర్వులతోను; సేవ్యము = సేవింపబడుతున్నది; అగుచున్ = అగుచూ; పుణ్యముల్ = పుణ్యముల; కున్ = కి; ఆలయంబు = నిలయము; అయి = అయ్యి; పొలుపు = అందము; మిగిలి = మిక్కుటమై; లలితము = మనోహరము; ఐ = అయ్యి; చూడన్ = చూచుటకు; ఒప్పు = చక్కనివి; అగు = అయిన; లక్షణములన్ = లక్షణములతో; పరగి = ప్రసిద్ధమై; శుచి = పరిశుద్ధమైన; లఘు = చక్కనైన; మధుర = తీయని; అంబున్ = నీటిచే; భవ్యము = దివ్యము; అగుచున్ = అగుతూ.

భావము:

ఆ కొలనులో ఎర్రకలువలు, నల్లకలువలు, కమలాలు, కల్వారాలు చక్కగా వికసించి ఉన్నవి. మదించిన తుమ్మెదల మధుర ధ్వనులకు సంతోషంతో పులకరించినట్లుగా ఒడ్డున ఉన్న తీగలు, చెట్లు చిగురు తొడిగాయి. పద్మాలలోని పరాగాలను దిక్కులకు విరజిమ్ముతూ ఆనందంగా మంద మలయానిలాలు వీస్తున్నవి. ముద్దులు మూటగట్టి హాంసలు, బెగ్గురు పక్షులు, చక్రవాకాలు, కన్నెలేడి పిట్టలు వీనుల విందుగా కూస్తున్నవి. చారణులు, గంధర్వులు అక్కడ విహరిస్తున్నారు. పుణ్యాలకు ఆలవాలమైన ఆ కొలనిలోని నీరు శుచిగా, తేటగా, తియ్యగా ఉన్నది.

4-690-తే.

సజ్జనుని హృదయముఁ బోలి స్వచ్ఛ మగుచు

హరిపదాకృతి దివిజవిహార మగుచు

ఘనుని సిరి భంగి నర్హజీవనము నగుచు

మానవతి వృత్తి గతిని నిమ్నంబు నగుచు.

టీకా:

సత్ = మంచి; జనుని = వారి; హృదయమున్ = హృదయము; పోలి = వలె; స్వచ్ఛము = నిర్మలము;
అగుచున్ = అగుచూ; హరిపదా = వైకుంఠము (హరిపదము - విష్ణుని స్థానము, వైకుంఠము);
ఆకృతిన్ = వలె; దివిజ = దేవతల; విహారము = విహరించుట; అగుచున్ = కలిగి; ఘనుని =
గొప్పవాని; సిరి = సంపద; భంగిన్ = వలె; అర్హ = గౌరవనీయమైన, తగిన; జీవనము = జీవన
విధానము, జీవులు కలిగియుండుట; అగుచున్ = కలిగి; మానవతి = అభిమానము గల స్త్రీ; వృత్తి =
నడవడిక; గతిని = వలె; నిమ్నంబున్ = గంభీరమైనది, లోతైనవి; అగుచున్ = అగుచూ.

భావము:

ఆ సరస్సు సజ్జనుని మనస్సువలె నిర్మలంగా ఉన్నది. వైకుంఠం వలె దేవతల సంచారం కలిగి ఉన్నది. గొప్పవాని సంపద వలె యోగ్యమైన జీవనంతో ఒప్పుతున్నది. స్త్రీ స్వభావం వలె గంభీరమై ఉన్నది.

4-691-తే.

శశికరంబులుఁ బోలి విశదము లగుచు

హరికథలఁ బోలి కల్మషహారము లగుచు

వహ్నాలును బోలి భువన పావనము లగుచుఁ

బొగడఁ దగు నీరములచేఁ బ్రపూర్ణ మగుచు.

టీకా:

శశి = చంద్రుని; కరంబున్ = కిరణములను; పోలి = వలె; విశదము = తెల్లనివి; అగుచున్ = అగుచూ;
హరి = విష్ణు; కథలన్ = కథలను; పోలి = వలె; కల్మష = పాపము, మకిలి; హరములు = పోగొట్టునవి;
అగుచున్ = అగుచూ; వహ్నాలు = అగ్నులను; పోలి = వలె; భువన = జగములను; పావనములు =
పవిత్రము, పరిశుద్ధము చేయునవి; అగుచున్ = అగుచూ; పొగడదగు = ప్రశస్తమైన; నీరములు =
నీటి; చేన్ = చేత; ప్రపూర్ణము = నిండినది; అగుచున్ = అగుచూ.

భావము:

ఆ కొలనులోని నీళ్ళు చంద్రకిరణాల వలె తెల్లనివి. హరికథల వలె కల్మషాలను హరించేవి. అగ్నుల
వలె భువనపావనాలైనవి. అటువంటి ప్రశస్తాలైన జలాలతో పరిపూర్ణమైనట్టి...

4-692-వ.

ఒప్పునట్టి సరోవరంబుఁ బొడగని యందు నొక్క దివ్యపురుషునిం గని; రతండును.

టీకా:

ఒప్పునట్టి = చక్కనైనట్టి; సరోవరంబున్ = సరస్సును; పొడగని = కనుగొని; అందున్ = దానిలో; ఒక్క
= ఒక; దివ్యపురుషునిన్ = దివ్యపురుషుని; కనిరి = చూసిరి; అతండును = అతడును.

భావము:

ఆ భవ్యమైన సరస్సులో ప్రచేతసులు ఒక దివ్యపురుషుణ్ణి చూశారు.

4-693-మ.

సమదశీక మృదంగ వేణుముఖ భాస్వన్నాదమై దివ్య మా
ర్థమనోరంజకమై తనర్చు విలసద్ధాంధర్వగానంబు నె
య్యము సంధిల్లగ వించుఁ దన్మహిమ కత్యాశ్చర్యముం బొంది వే
గమునం దత్యమలాకరంబు వెడలెం గొతూహలోల్లాసియై.

టీకా:

సమతన్ = చక్కగా; శీక = ఉచ్చ స్వరముతో; మృదంగ = మృదంగము; వేణు = వేణువు; ముఖ = మొదలైనవాటి; భాస్వత్ = ప్రకట మగుచున్; నాదము = నాదము; ఐ = కలిగి; దివ్య = దివ్యమైన; మార్గ = విధముగ; మనోరంజకము = మనసును రంజిల్ల జేయునది; ఐ = అయ్యి; తనర్చు = అతిశయించెడి; విలసత్ = విలాసవంతమైన; గాంధర్వ = గంధర్వులు పాడెడి; గానంబున్ = గానమును; నెయ్యము = ప్రితి; సంధిల్లగ = కలుగుతుండగ; వించున్ = వింటూ; తత్ = దాని; మహిమన్ = గొప్పదనము; కున్ = కి; అతి = మిక్కిలి; ఆశ్చర్యమున్ = అద్భుతమును; పొంది = పొంది; వేగమునన్ = శ్రీఘ్రమే; తత్ = ఆ; కమలాకరంబున్ = సరస్సు కమలాకరము - కమలములకు నివాసము, కొలను; వెడలెన్ = బయటకొచ్చెను; కుతూహల = కుతూహలము; ఉల్లాసి = ఉత్సాహము కలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

వీనుల విందుగా మృదంగ, వేణు నాదాలతో కూడి మనోరంజకంగా వినబడుతున్న గంధర్వగానాన్ని ఆలకిస్తూ, ఆ సంగీత మాధుర్యానికి అచ్చెరు వొందిన ఆ దివ్యపురుషుడు కొలనులోనుండి సంతోషంతో తటాలున వెడలి వచ్చాడు.

4-694-వ.

ఇట్లు వెడలి వచ్చిన.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; వెడలి = బయటకు; వచ్చిన = రాగా.

భావము:

ఈ విధంగా కొలనులోనుండి బయటకు వచ్చిన...

4-695-మ.

కని రా తాపస పుంగవుల్ దివిజలోకశ్రేష్ఠునిం దప్తకాం
చన వర్ణన్ సనకాది యోగిజన భాస్వద్ధీయమానుం ద్రిలో
చను భక్తానుగుణానుగున్ సుమహితైశ్వర్యం బ్రసాదాభిశో
భనవక్తన్ నిహతాఘకర్తృజనసంపద్భద్రునిన్ రుద్రునిన్.

టీకా:

కనిరి = చూసిరి; ఆ = ఆ; తాపస = తాపసులలో; పుంగవులు = ఉత్తములు; దివిజ = దేవ; లోక =
లోకపు; శ్రేష్ఠుని = ఉత్తముని; తప్త = పుటముపెట్టిన; కాంచన = బంగారు వంటి పచ్చని; వర్ణన్ =
రంగుకలవానిని; సనక = సనకుడు {సనకాది - 1సనక 2సనందన 3సనత్కుమార
4సనత్కుజాతులు}; ఆది = మొదలగు; యోగిజన = యోగులచే; భాస్వత్ = ప్రకటముగ;
గీయమానున్ = కీర్తింపబడు వానిని; త్రిలోచనున్ = ముక్కంటిని, శివుని {త్రి లోచనుడు - మూడు (3)
కన్నులు కలవాడు, శంకరుడు}; భక్త = భక్తుల; అనుగుణ = అర్హత ప్రకారము; అనుగున్ = అనుకూల
మగువానిని; సు = మిక్కిలి; మహిత = గొప్ప; ఐశ్వర్యున్ = ఐశ్వర్యములు కలవాడు; ప్రసాద =
ప్రసన్నమైన; అభిశోభిత = మిక్కిలి శోభిల్లుతున్న; వక్తన్ = ముఖము కలవానిని; నిహత =
పోగొట్టబడిన; అఘ = పాపములు; కర్తృన్ = కలుగ చేసి; జన = లోకులకు; సంపత్ = సంపదలు;
భద్రునిన్ = క్షేమములను కలుగజేయువానిని; రుద్రునిన్ = శివునిన్ {రుద్రుడు - రౌద్రము కలవాడు,
శివుడు}.

భావము:

కారుణ్యసముద్రుడైన రుద్రుణ్ణి ఆ ప్రచేతసులు చూశారు. ఆ శంకరుడు దేవతలలో అగ్రగణ్యుడు. మేలిమి బంగారు చాయ గలవాడు. సనకాది యోగివర్యులను సంస్తుతులను పొందేవాడు. మూడు కన్నులవాడు. భక్తులను వెంటనంటి ఉండేవాడు. మహైశ్వర్య సంపన్నుడు. ప్రసన్న వదనం కలవాడు. సజ్జనులకు సంపదలను అనుగ్రహించేవాడు. అటువంటి రుద్రుని...

4-696-క.

కని వారలు దమ మనముల

ననురాగము నద్భుతంబు ననయముఁ బొడమన్

వినయము దోపగఁ దత్పద

వనజములకు మ్రొక్కి భక్తి వశగతు లగుచున్.

టీకా:

కని = చూసి; వారలున్ = వారు; తమ = తమ యొక్క; మనములన్ = మనసు లందు; అనురాగము = ప్రీతి; అద్భుతము = అద్భుతము; పొడమన్ = పొడచూపగ; = వినయమున్ = వినయము; తోపగన్ = కనపడునట్లు; తత్ = అతని; పద = పాదములు అనెడి; వనజముల్ = పద్మముల; కున్ = కి; మ్రొక్కి = మ్రొక్కి; భక్తిన్ = భక్తికి; వశగతులు = వశమైనవారు; అగుచున్ = అగుచూ.

భావము:

ప్రచేతసులు చూచి తమ మనస్సులలో అనురాగం, అద్భుతం కలుగగా భక్తి పరవశులై సవినయంగా ఆయన పాదపద్మాలకు మ్రొక్కారు.

4-697-వ.

భగవంతుండును నఖిల ధర్ముండును గృహిణుండును భక్తవత్సలుం డును నఖిల పాపహరుండును నయిన హరుండు ప్రీతుం డగుచుం బ్రసన్నాంతఃకరణులు ధర్మజ్ఞులు శీలసంపన్నులు సంప్రీతులు నయిన వారల కిట్లనియె.

టీకా:

భగవంతుండునున్ = శివుడు {భగవంతుడు - మహిమాన్వితుడు, శివుడు}; అఖిలధర్ముండును = శివుడు {అఖిల ధర్ముడు - సర్వ ధర్మములు తానైనవాడు, శివుడు}; కృపాళుండును = శివుడు {కృపాళుడు - దయామయుడు, శివుడు}; భక్తవత్సలుండును = శివుడు {భక్త వత్సలుడు - భక్తులెడ వాత్సల్యముకలవాడు, శివుడు}; అఖిలపాపహరుండును = శివుడు {అఖిల పాప హరుడు - సర్వ పాపములను హరించువాడు, శివుడు}; అయిన = అయిన; హరుండు = శివుడు {హరుడు - హరము (లయము) కారణుడు, శివుడు}; ప్రీతుడు = సంతోషించినవాడు; అగుచున్ = అగుచూ; ప్రసన్న = ప్రసన్నమైన; అంతఃకరణులు = మనసు కలవారు; ధర్మజ్ఞులున్ = వేదధర్మము తెలిసినవారు; శీల = మంచి నడవడికలు యనెడి; సంపన్నులు = సంపదలు కలవారు; సంప్రీతులు = చక్కటి సంతోషము కలవారు; అయిన = అయినట్టి; వారల్ = వారి; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

భగవంతుడు, సకల ధర్మాలు తెలిసినవాడు, దయామయుడు, భక్తులపట్ల వాత్సల్యం కలవాడు, దర్శనంతో అన్ని పాపాలను హరించేవాడు అయిన శంకరుడు సంతోషించి ధర్మములు తెలిసినవారు, ప్రసన్నమైన మనస్సులు కలిగినవారు, తన దర్శనంతో తృప్తిని పొందినవారు అయిన ప్రచేతసులతో ఇలా అన్నాడు.

4-698-నీ.

వినుడు నృపాల నందనులార! మీ మది-

గ్గల తలం పెల్లను గానవచ్చె;

మీకు భద్రం బగు; మీ యెడ నే నను-

గ్గహబుద్ధిచే నిటు గానఁబడితి;

గైకొని యిపుడు సూక్ష్మముఁ ద్రిగుణాత్మక-

మునగు నా ప్రకృతికంటిను ధరణిని

బరగు జీవుని కంటెఁ బరుడైన వాసుదే-

వుని చరణాబ్జముల్ దనరు భక్తి

4-698.1-తే.

నర్థి నెవ్వరు భజియింతు రట్టివారు

నాకుఁ బ్రియతముల్; వారికి నయచరిత్రు

లార! యేను బ్రియుండనై భూరిమహిమ

వెలయు చుండుదు; నది గాక వినుఁడు మీరు.

టీకా:

వినుడు = వినండి; నృపాలనందనులారా = రాకుమారులారా; మీ = మీ యొక్క; మదిన్ =
మనసున; కల = ఉన్నట్టి; తలంపున్ = ఆలోచన; ఎల్లన్ = సమస్తము; కానవచ్చెన్ = తెలిసినది; మీ =
మీ; కున్ = కు; భద్రంబున్ = శుభము; అగున్ = కలుగును; మీ = మీ; ఎడన్ = అందు; నేన్ = నేను;
అనుగ్రహ = అనుగ్రహించెడి; బుద్ధి = ఉద్దేశ్యము; చేన్ = చేత; ఇటున్ = ఇలా; కనబడితిన్ =
కనిపించితిని; కైకొని = పూని; ఇప్పుడు = ఇప్పుడు; సూక్ష్మమున్ = సూక్ష్మమైనది; త్రిగుణాత్మకమున్ =
త్రిగుణములుకలది; అగు = అయిన; నా = నా యొక్క; ప్రకృతి = స్వభావము; కంటెనున్ = కంటె;
ధరణినిన్ = భూమిమీద; పరగు = ప్రసిద్ధమగు; జీవుని = మానవుని; కంటెన్ = కంటె; పరుడు =
పరమైనవాడు; ఐన = అయిన; వాసుదేవునిన్ = విష్ణుని; చరణ = పాదములు అనెడి; అబ్జముల్ =
పద్మములను; తనరు = అతిశయించెడి; భక్తిన్ = భక్తితో; అర్థిన్ = కోరి; ఎవ్వరున్ = ఎవరైతే.
భజియింతురు = పూజింతురో; అట్టి = అటువంటి; వారు = వారు; నాకున్ = నాకు; ప్రియతముల్ =
అత్యంతప్రీతికలవారు (ప్రియలు - ప్రియతరులు - ప్రియతములు); వారికిన్ = వారికి; నయ = చక్కటి;
చరిత్రులారా = చరిత్రకలవారా; ఏను = నేను; ప్రియుండను = ప్రీతి కల వాడను; ఐ = అయ్యి; భూరి =
అత్యధికమైన; మహిమన్ = మహిమతో; వెలయుచుండుదున్ = విలసిల్లుతుండుదును; అది =
అంతే; కాక = కాకుండ; వినుడు = వినండి; మీరు = మీరు.

భావము:

“రాకుమారులారా! వినండి. మీ మనస్సులోని అభిప్రాయం తెలిసింది. మీకు శుభం కలుగుతుంది. మిమ్మల్ని అనుగ్రహించడానికి ఇలా దర్శన మిచ్చాను. సూక్ష్మమూ, త్రిగుణాత్మకమూ అయిన నా స్వభావం కంటే, జీవులలో ప్రసిద్ధుడైన మానవుని కంటే పరమైనవాడు అయిన వాసుదేవుని పాదపద్మాలను ఎవరైతే భక్తితో పూజిస్తారో అటువంటివారు నాకు మిక్కిలి ఇష్టమైనవారు. వారికి నేను ఇష్టపడనై మహిమాన్వితుడనై విలసిల్లుతాను. సుచరిత్రులారా! ఇంకా వినండి.

4-699-వ.

స్వధర్మ నిరతుండైన పురుషుం డనేక జన్మాంతర సుకృతవిశేషంబులం జతుర్ముఖత్వంబు నొంది, తదనంతరంబునం బుణ్యాతిరేకంబున నన్ను బొంది యధికారాంతంబున నేనును దేవతాగణంబులును నవ్యాకృతంబైన యే హరిపదంబును బొందుదు; మట్టి పదంబు భాగవతుండు దనంతనె పొందుం; గావున మీరు భాగవతత్వంబు నొందుటం జేసి నాకుం బ్రియులై యుండుదురు; భాగవత జనంబులకు నాకంటే నధిక ప్రియుండు లేడు; గాన వివిక్తంబును జప్యంబును బవిత్రంబును మంగళంబును నిశ్చేయస కరంబును నైన నా వచనంబు నాకర్ణింపుడు; సర్గాదిని బ్రహ్మ నిజనందనుల కెఱింగించిన శ్రీహరి స్తోత్రంబు మీకు నెఱింగింతు; విను; డది యెట్టిదనిన.

టీకా:

స్వధర్మ = స్వంత ధర్మముతో; నిరతుండున్ = మిక్కిలి ఆసక్తి కలవాడు; ఐన = అయిన; పురుషుండు = మానవుడు; అనేక = అనేకమైన; జన్మ = జన్మముల; అంతర = లలోని; సుకృత = పుణ్యముల; విశేషంబువలన్ = విశిష్టతచే; చతుర్ముఖత్వంబున్ = బ్రహ్మపదవిని {చతుర్ముఖత్వము - చతుర్ముఖు (నాలుగు ముఖముల వాని, బ్రహ్మదేవుని) తత్వము (పదవి), బ్రహ్మత్వము}; ఒంది = పొంది; తదనంతరంబునన్ = తరువాత; పుణ్య = పుణ్యము యొక్క; అతిరేకంబునన్ = అతిశయమువలన; నన్నున్ = నన్ను (శివత్వమును); పొంది = పొంది; అధికార = అర్హత ఉన్న కాలము; అంతంబునన్ = అంతములో; నేనునున్ = నేను కూడ; దేవతా = దేవతల; గణంబులునున్ = సమూహములును; అవ్యాకృతంబు = విశదపరచుటకు రానిది; ఐన = అయిన; ఏ = ఏ; హరి = విష్ణుని; పదంబునున్ =

స్థితిని; పొందుదుమున్ = పొందెదము; అట్టి = అటువంటి; పదంబున్ = పదవిని; భాగవతుండున్ = భాగవతమా ర్గానుయాయు; తనంతనె = తనంతతనే; పొందున్ = పొందును; కావునన్ = కనుక; మీరు = మీరు; భాగవత = భాగవతము యొక్క; తత్త్వమున్ = తత్త్వమును; ఒందుటన్ = పొందుట; చేసి = వలన; నాకున్ = నాకు; ప్రియులు = ప్రీతి కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఉండుదురు = ఉంటారు; భాగవత = భాగవతులు యైన; జనంబుల్ = వారి; కున్ = కి; నా = నా; కంటెన్ = కంటె; అధిక = అధికమైన; ప్రియుండు = ప్రీతిపాత్రుడు; లేడు = లేడు; కాన = కావున; వివిక్తంబునున్ = వివేకము కలది; జప్యంబునున్ = జపింప దగినది; పవిత్రంబునున్ = పావనమైనది; మంగళంబును = శుభకరమైనది; నిశ్చేయస = మోక్షమును; కరంబునున్ = కలిగించునది; ఐన = అయిన; నా = నా యొక్క; వచనంబున్ = మాటలను; ఆకర్ణింపుడు = వినుడు; సర్గ = సృష్టి; ఆదిని = మొదటిలో; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; నిజ = తన; నందనుల్ = పుత్రుల; కిన్ = కి; ఎఱింగించిన = తెలిపిన; శ్రీహరి = విష్ణుమూర్తి; స్తోత్రంబున్ = స్తోత్రమును; మీకున్ = మీకు; ఎఱింగింతున్ = తెలిపెదను; వినుడు = వినండి; అది = అది; ఎట్టిది = ఎటువంటిది; అనినన్ = అన్నచో.

భావము:

నిరంతరం స్వధర్మాన్ని ఆచరించిన పురుషుడు పెక్కు జన్మాల పుణ్యం చేత బ్రహ్మాత్వాన్ని పొందుతాడు. అంతకంటే ఎక్కువ పుణ్యం చేత నన్ను పొందుతాడు. నేను బ్రహ్మది దేవతలు అధికారాంతంలో పొందే విష్ణుపదాన్ని హరిభక్తుడు తనంతతానే పొందుతాడు. మీరు భాగవతులు కనుక నాకు ఇష్టులై ఉన్నారు. భాగవత భక్తులకు నాకంటే ఇష్టుడు మరొకడు లేడు. కాబట్టి వివేకవంతమైనది, జపింపదగినది, పవిత్రమైనది, శుభప్రదమైనది, మోక్షప్రదమైనది అయిన నా ఉపదేశాన్ని వినండి. సృష్టి ఆరంభంలో బ్రహ్మ తన పుత్రులకు చెప్పిన శ్రీహరి స్తోత్రాన్ని మీకు తెలుపుతాను. అది ఎటువంటిదంటే....

4-700-క.

వనజాసనుఁ డాత్మజు లగు

సనకాదులఁ జూచి పలికె సమ్మతితోడన్

వినుఁడు కుమారకులారా!

వనజోదరు మంగళస్తవం బెఱిగింతున్.

టీకా:

వనజాసనుడున్ = బ్రహ్మదేవుడు {వనజాసనుడు - వనమున (నీట) జము పుట్టినది (పద్మము)
ఆసనముగా కలవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; ఆత్మజులు = పుత్రులు; అగు = అయిన; సనక = సనకుడు;
ఆదులన్ = మొదలగు వారిని; చూచి = చూసి; పలికెన్ = పలికెను; సమ్మతి = అంగీకారము; తోడన్
= తోటి; వినుడు = వినండి; కుమారకులారా = పిల్లలు; వనజోదరున్ = విష్ణుమూర్తి యొక్క {వన
జోదరుడు - వనజము (పద్మము)న పుట్టినవాడు, విష్ణువు}; మంగళ = శుభకరమైన; స్తవంబున్ =
స్తోత్రమును; ఎఱిగింతున్ = తెలిపెదను.

భావము:

బ్రహ్మదేవుడు తన కుమారులైన సనకాదులను చూచి ఇలా అన్నాడు "కుమారులారా! వినండి.
శుభప్రదమైన విష్ణు స్తోత్రాన్ని చెప్తాను".

4-701-వ.

అని హరి నుద్దేశించి వారలు విన నిట్లనియె "నో! యీశా! యాత్మవేదు లైన వారలకు
భవదీయోత్పర్నంబు స్వానందలాభకరంబు గావున నట్టి స్వానందలాభంబు మాకుం గలుగ
వలయు; నీవు పరిపూర్ణానంద స్వరూపుండవు; ఇట్టి సర్వాత్మకుండవైన నీకు నమస్కరింతు"నని
వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; హరిన్ = నారాయణుని; ఉద్దేశించి = గురించి; వారలు = వారు; వినన్ = వినునట్లు;
ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; ఈశా = నారాయణా {ఈశుడు - ప్రభుత్వము కలవాడు,
భగవంతుడు}; ఆత్మ = ఆత్మజ్ఞానము; వేదులు = తెలిసినవారు; ఐన = అయిన; వారలు = వారి; కున్
= కి; భవదీయ = నీ యొక్క; ఉత్పర్నంబున్ = స్తుతించుట; స్వానంద = స్వ (తనకు) ఆనందమును, సు
(మంచి) ఆనందమును; లాభ = ప్రయోజనమును; కరంబున్ = కలిగించునది; కావునన్ =
అందుచేత; అట్టి = అటువంటి; స్వానందలాభంబున్ = స్వానందలాభములు; మాకున్ = మాకు
కూడ; కలుగవలయున్ = కలుగవలెను; నీవున్ = నీవు; పరిపూర్ణ = సంపూర్ణ; ఆనంద = ఆనందము;

స్వరూపుండవు = స్వరూపముగా కలవాడవు; ఇట్టి = ఇటువంటి; సర్వాత్మకుండవు = సర్వము
తానైనవాడవు; ఐన = అయిన; నీ = నీ; కున్ = కు; నమస్కరింతును = నమస్కరించెదను; అని =
అని; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అని శ్రీహరిని ఉద్దేశించి తన కుమారులు వింటుండగా ఇలా అన్నాడు "ఓ ఈశ్వరా! ఆత్మజ్ఞానులకు
నిన్ను స్తుతించడం ఆనందాన్ని కలిగిస్తుంది. కాబట్టి అటువంటి ఆనందం మాకు కలుగు గాక!
ఆనంద స్వరూపుడవు, సర్వాత్మకుడవు అయిన నీకు నమస్కరిస్తున్నాను" అని ఇంకా ఇలా
అన్నాడు.

4-702-⁵సీ.

పంకజనాభాయ సంకర్షణాయ శాం-

తాయ విశ్వప్రబోధాయ భూత

సూక్ష్మేంద్రియాత్మనే సూక్ష్మాయ వాసుదే-

వాయ పూర్ణాయ పుణ్యాయ నిర్వి

కారాయ కర్మవిస్తారకాయక్షేత్ర-

పాః లాయ త్రైలోక్యపాలకాయ

సోమరూపాయ తేజోబలాధ్యాయ స్వ-

యం జ్యోతిషే దురన్తాయ కర్మ

4-702.1-తే.

సాధనాయ పురాపురుషాయ యజ్ఞ

రేతసే జీవత్పతాయ పృథ్వీరూప

కాయ లోకాయ నభసే నైకాయ విశ్వ

యోనయే విష్ణవే జిష్ణవే నమోస్తు.

టీకా:

పంకజనాభాయ = హరి {పంకజనాభుడు - పద్మము నాభిన కలవాడు, విష్ణువు}; సంకర్షణాయ = హరి {సంకర్షణుడు - చతుర్వ్యూహములలోని సంకర్షణుడు, అహంకారమునకు అధిష్ఠాత, విష్ణువు}; శాంతాయ = హరి {శాంతుడు - శాంతముకలవాడు, విష్ణువు}; విశ్వప్రభోధాయ = హరి {విశ్వప్రభోధాయ - జగతికి చైతన్యము కలిగించువాడు, విష్ణువు}; భూతసూక్ష్మేంద్రియాత్మనే = హరి {భూతసూక్ష్మేంద్రియాత్మన - జీవులకు సూక్ష్మేంద్రియములు (తన్మాత్రలు, ఇంద్రియములు) తానైన వాడు, విష్ణువు}; సూక్ష్మాయ = హరి {సూక్ష్ముడు - సూక్ష్మమే తానైనవాడు, విష్ణువు}; వాసుదేవాయ = హరి {వాసుదేవుడు - చతుర్వ్యూహములలోని వాసుదేవుడు, బుద్ధికి అధిష్ఠానదేవత, సమస్తమందు వసించెడి దేవుడు, విష్ణువు}; పూర్ణాయ = హరి {పూర్ణుడు - విశ్వమంతా నిండియున్నవాడు, పరిపూర్ణమైనవాడు, విష్ణువు}; పుణ్యాయ = హరి {పుణ్యుడు - పుణ్యమే తానైనవాడు, విష్ణువు}; నిర్వికారాయ = హరి {నిర్వికారుడు - వికారములు (మార్పులు) లేనివాడు, విష్ణువు}; కర్మవిస్తారకాయ = హరి {కర్మవిస్తారకాయుడు - వేదకర్మలను విస్తరింపజేయువాడు, విష్ణువు}; క్షేత్రపాలాయ = హరి {క్షేత్రపాలుడు - శరీరములు అనెడి క్షేత్రములను పాలించువాడు, విష్ణువు}; త్రైలోక్యపాలకాయ = హరి {త్రైలోక్యపాలకుడు - త్రైలోక్య (ముల్లోకములను) పాలకుడు, విష్ణువు}; సోమరూపాయ = హరి {సోమరూపుడు - స ఉమ (శివుని) రూపము కలవాడు, విష్ణువు}; తేజోబలాధ్యాయ = హరి {తేజోబలాధ్యుడు - తేజము బలము మిక్కిలిగా కలవాడు, విష్ణువు}; స్వయంజ్యోతిషే = హరి {స్వయంజ్యోతిషుడు - స్వయముగా ప్రకాశము కలవాడు, విష్ణువు}; దురంతాయ = హరి {దురంతుడు - దురితములను అంతముచేయువాడు, విష్ణువు}; కర్మసాధనాయ = హరి {కర్మసాధనుడు - వేదకర్మలకు సాధనమైనవాడు, విష్ణువు}.
పురాపురుషాయ = హరి {పురాపురుషుడు - పురాణపురుషుడు, విష్ణువు}; యజ్ఞరేతసే = హరి {యజ్ఞరేతస్సుడు - యజ్ఞమునకు రేతస్సువంటివాడు (కారణుడు), విష్ణువు}; జీవత్కృతాయ = హరి {జీవత్కృతుడు - జీవమనెడు తృప్తము (పురోడాశము, యజ్ఞార్థమైన ఆపూపము) కలవాడు, విష్ణువు}; పృథ్వీరూపకాయ = హరి {పృథ్వీరూపకుడు - పృథ్వీ (పెద్ద, బృహతి) రూపము కలవాడు, ఉరుగాయుడు, విష్ణువు}; లోకాయ = హరి {లోకుడు - లోకము స్వరూపముగ కలవాడు, విష్ణువు}; నభసే = హరి {నభస్సు - ఆకాశము తానైనవాడు, విష్ణువు}; అంతకాయ = హరి {అంతకుడు - లయకారకుడు, విష్ణువు}; విశ్వయోనయే = హరి {విశ్వయోనిః - విశ్వమునకు ఉత్పత్తిస్థానమైనవాడు,

విష్ణువు, విశ్వమునకు కారణ మయినవాడు, విష్ణుసహస్రనామములు శ్రీశంకర భాష్యం 117వ
నామం, 149వ నామం; విష్ణవే = హరి {విష్ణువు - వ్యాపించెడివాడు, విష్ణువు}; జిష్ణవే = హరి {జిష్ణువు
- జయించెడివాడు, విష్ణువు}; నమోస్తు = నమస్కారము.

భావము:

"పద్మనాభుడవు, సంకర్షణుడవు, శాంతుడవు, జగతికి చైతన్యాన్ని కలిగించేవాడవు, తన్మాత్రలకూ
ఇంద్రియాలకూ ఆశ్రయమైనవాడవు, సూక్ష్మమే నీవైనవాడవు, వాసుదేవుడవు,
పరిపూర్ణమైనవాడవు, పుణ్యశరీరుడవు, నిర్వికారుడవు, వేదకర్మలను విస్తరింప జేసినవాడవు,
దేహము లనెడి క్షేత్రాలను పాలించేవాడవు, ముల్లోకాలకు పాలకుడవు, సోమరూపుడవు, అధిక
తేజస్సూ బలమూ కలవాడవు, స్వయంప్రకాశం కలవాడవు, అంతం లేనివాడవు, వేదకర్మలకు
సాధనమైనవాడవు, పురాణ పురుషుడవు, యజ్ఞకారకుడవు, జీవ తృప్తుడవు, ఉరుగాయుడవు,
లోకస్వరూపుడవు, ఆకాశం నీవే అయినవాడవు, లయకారుడవు, విశ్వకర్తవు, సర్వ వ్యాపకుడవు,
జిష్ణుడవు అయిన నీకు నమస్కారం.

4-703-సీ.

స్వర్గాపవర్గ సుద్వారాయ సర్వ ర-
సాత్మానే పరమహంసాయ ధర్మ
పాలాయ సద్ధిత ఫలరూపకాయ కృ-
ష్ణాయ ధర్మాత్మానే సర్వశక్తి
యుక్తాయ ఘన సాంఖ్య యోగీశ్వరాయ హి-
రణ్య వీర్యాయ రుద్రాయ శిష్ట
నాథాయ దుష్ట వినాశాయ శూన్య ప్ర-
వృత్తాయ కర్మణే మృత్యవే వి

4-703.1-తే.

రాట్ఫరీరాయ నిఖిల ధర్మాయ వాగ్వి
భూతయే నివృత్తాయ సత్పుణ్య భూరి

వర్చ సేఖిల ధర్మదేహాయ చాత్మ

నే నిరుద్ధాయ నిభృతాత్మనే నమోస్తు.

టీకా:

స్వర్గాపర్గసుద్వారాయ = హరి {స్వర్గాపర్గసుద్వారము - స్వర్గమునకు అపవర్గము (మోక్షము)నకు
మంచిద్వారమువంటివాడు, విష్ణువు}; సర్వరసాత్మనే = హరి {సర్వరసాత్మ - సమస్త రసములకు
అంతర్యామి, విష్ణువు}; పరమహంసాయ = హరి {పరమహంస - అత్యున్నతమైన ఆత్మ, పరమాత్మ,
విష్ణువు}; ధర్మపాలాయ = హరి {ధర్మపాల - ధర్మమును కాపాడెడివాడు, విష్ణువు};
సద్ధితఫలరూపకాయ = హరి {సద్ధితఫలరూపకుడు - సత్ (మంచివారి)కి ఫలితమే రూపము
యైనవాడు, విష్ణువు}; కృష్ణాయ = హరి {కృష్ణుడు - నల్లనివాడు, విష్ణువు}; ధర్మాత్మనే = హరి {ధర్మాత్మ
- సకల ధర్మములకు అంతర్యామి, విష్ణువు}; సర్వశక్తియుక్తాయ = హరి {సర్వశక్తియుక్తుడు -
సమస్తమైన శక్తులుకలవాడు, విష్ణువు}; ఘనసాంఖ్యయోగీశ్వరాయ = హరి
{ఘనసాంఖ్యయోగీశ్వరుడు - ఘన (గొప్ప) సాంఖ్యయోగులకు ఈశ్వరుడు, విష్ణువు};
హిరణ్యవీర్యాయ = హరి {హిరణ్యవీర్యుడు - హిరణ్యగర్భాండమునకు వీర్యము (కారణభూతము)
యైనవాడు, విష్ణువు}; రుద్రాయ = హరి {రుద్రుడు - రౌద్రము కలవాడు, విష్ణువు}; శిష్టనాథాయ =
హరి {శిష్టనాథాయ - శిష్టు (జ్ఞాను)లకు నాథుడు (రక్షకుడు), విష్ణువు}; దుష్టవినాశాయ = హరి
{దుష్టవినాశ - చెడును (పాపులను) నాశనము చేయువాడు, విష్ణువు}; శూన్యప్రవృత్తాయ = హరి
{శూన్యప్రవృత్తుడు - శూన్యమైన ప్రవృత్తులు కలవాడు, విష్ణువు}; అకర్మణే = హరి {అకర్మణుడు -
కర్మములు అంచరించనివాడు, విష్ణువు}; మృత్యువే = హరి {మృత్యువు - మృత్యుస్వరూపుడు,
విష్ణువు}; విరాట్పరీరాయ = హరి {విరాట్పరీరుడు - విరాట్ (విశ్వము సమస్తమును) దేహముయైన
వాడు, విశ్వరూపుడు, విష్ణువు}.
నిఖిలధర్మాయ = హరి {నిఖిలధర్ముడు - సమస్తమైన ధర్మములు తానైనవాడు, విష్ణువు};
వాగ్విభూతయే = హరి {వాగ్విభూతుడు - వాక్కు అనేడి వైభవముయైనవాడు, విష్ణువు}; నివృత్తాయ
= హరి {నివృత్తుడు - ప్రవృత్తులు లేనివాడు, విష్ణువు}; సత్పుణ్యభూరివర్చసే = హరి
{సత్పుణ్యభూరివర్చస్సు - సత్(సత్యమైన) భూరి (గొప్ప) వర్చస్ (ప్రకాశముగలవాడు, విష్ణువు);
అఖిలధర్మదేహాయ = హరి {అఖిలధర్మదేహుడు - సమస్త ధర్మముల స్వరూపమైనవాడు, విష్ణువు};
చ = మరియు; ఆత్మనే = హరి {ఆత్మ - పరమాత్మ, విష్ణువు}; అనిరుద్ధాయ = హరి {అనిరుద్ధుడు -

అడ్డుకొనరానివాడు, చతుర్వ్యూహములలోని అనిరుద్ధుడు (చిత్తమునకు సంకేతము), విష్ణువు); =
నిభృతాత్మనే = హరి (నిభృతాత్మ - వృద్ధిక్షయములులేని స్థిరమైన ఆత్మ, విష్ణువు); నమోస్తు = నీకు
నమస్కారము.

భావము:

స్వర్గ మోక్షాలను పొందటానికి కారణమైనవాడవు, జలరూపుడవు, సూర్యుడవు, ధర్మరక్షకుడవు,
సజ్జనులకు హితమైన ఫలాలను ఇచ్చేవాడవు, కృష్ణుడవు, ధర్మాత్ముడవు, సర్వశక్తియుతుడవు,
కపిలుడవు, హిరణ్యగర్భుడవు, అగ్నిరూపుడవు, రుద్రుడవు, శిష్ట రక్షకుడవు, దుష్ట శిక్షకుడవు,
శూన్యప్రవృత్తుడవు, కర్మ స్వరూపుడవు, మృత్యుదేవుడవు, విరాట్ శరీరధారివి, సర్వ
ధర్మస్వరూపుడవు, వాక్ స్వరూపుడవు, నివృత్తుడవు, గొప్ప వర్చస్సు కలవాడవు, సకల
ధర్మదేహుడవు, ఆత్మస్వరూపుడవు, అనిరుద్ధుడవు, వృద్ధి క్షయాలు లేనివాడవు అయిన నీకు
నమస్కారం.

4-704-తే.

సర్వ సత్త్వాయ దేవాయ సన్నియామ

కాయ బహిరంతరాత్మనే కారణాత్మ

నే సమస్తార్థ లింగాయ నిర్గుణాయ

వేధసే జితాత్మక సాధవే నమోస్తు.

టీకా:

సర్వసత్త్వాయ = హరి {సర్వ సత్తుడు - అఖిలమైన సత్తువలు (సామర్థ్యములు) తానైన వాడు,
విష్ణువు}; దేవాయ = హరి {దేవ - దేవుడు, విష్ణువు}; సన్నియామకాయ = హరి {సన్నియామకుడు -
సత్ (సత్వమైన) నియామకుడు, విష్ణువు}; బహిరంతరాత్మనే = హరి {బహిరంతరాత్మ - పరమాత్మ
మరియు అంతరాత్మ అయినవాడు, విష్ణువు}; కారణాత్మనే = హరి {కారణాత్మ - కారణభూతమైన
ఆత్మ, విష్ణువు}; సమస్తార్థలింగాయ = హరి {సమస్తార్థ లింగము - సమస్త ప్రయోజనములకు లింగము
(చిహ్నము) యైనవాడు, విష్ణువు}; నిర్గుణాయ = హరి {నిర్గుణుడు - త్రిగుణాతీతుడు, విష్ణువు}; వేధసే

= హరి {వేధ - బ్రహ్మదేవుని స్వరూపము యైనవాడు, విష్ణువు}; జితాత్మకసాధవే = హరి {జితాత్మక సాధు - చిత్తమనెడి ఆత్మను జయించిన సాధు స్వరూపుడు, విష్ణువు}; నమోస్తు = నమస్కారము.

భావము:

సర్వ సత్త్వ్యుడవు, దేవుడవు, నియామకుడవు, బయట లోపల వ్యాపించి ఉండేవాడవు, సమస్త అర్థచిహ్న స్వరూపుడవు, నిర్గుణుడవు, సృష్టికర్తవు, జితాత్మక సాధు స్వరూపుడవు అయిన నీకు నమస్కారం"

4-705-వ.

అని మఱియుఁ "ప్రద్యుమ్నండువును సంతరాత్మవును సమస్త శేష కారణుండవును చాతుర్వోత్రరూపుండవును సంతకుండవును సర్వజ్ఞుండవును జ్ఞానక్రియారూపుండవును సంతఃకరణవాసివియును నైన నీకు నమస్కరింతు"నని.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ప్రద్యుమ్నండువు = హరి {ప్రద్యుమ్నుడు - చతుర్వ్యాహములలోని ప్రద్యుమ్నండు, అహంకారము సంజ్ఞగా కలవాడు, విష్ణువు}; అంతరాత్మవును = హరి {అంతరాత్మ - లోపల నుండెడి ఆత్మ, విష్ణువు}; సమస్తశేషకారణుండవును = హరి {సమస్త శేష కారణుడు - సమస్తము తనలోని భాగము కాగా శేషము(మిగిలినదాని)నకు కారణము యైనవాడు, విష్ణువు}; చాతుర్వోత్రరూపుండవును = హరి {చాతుర్వోత్ర రూపుడు - చాతుర్వోత్రము స్వరూపమైనవాడు, విష్ణువు}; అంతకుండవును = హరి {అంతకుడు - లయ కారణుడు, విష్ణువు}; సర్వజ్ఞుండవును = హరి {సర్వజ్ఞుడు - సమస్తమైన జ్ఞానము కలవాడు, విష్ణువు}; జ్ఞానక్రియారూపుండవును = హరి {జ్ఞాన క్రియా రూపుడు - తత్త్వజ్ఞానము వేదక్రియలు స్వరూపము యైనవాడు, విష్ణువు}; అంతఃకరణవాసివియున్ = హరి {అంతఃకరణ వాసి - అంతఃకరణములో నివసించెడివాడు, విష్ణువు}; ఐన = అయిన; నీకున్ = నీకు; నమస్కరింతును = నమస్కరించెదను; అని = అని.

భావము:

అని ఇంకా "ప్రద్యుమ్నాడవు, అంతరాత్మావు, సమస్త శేషకారకుడవు, నాలుగు హోత్రాలు రూపు
గొన్నవాడవు, లయకారుడవు, సర్వజ్ఞుడవు, జ్ఞానక్రియా స్వరూపుడవు, అంతఃకరణమందు
నివసించేవాడవు అయిన నీకు నమస్కారం.

4-706-క.

అనఘా! దేవ! భవత్పద

వనరుహ సందర్శనేచ్చ వఱలిన మాకున్

విను వైష్ణవ సత్కృతమై

యెనయు భవద్దర్శనంబు నీవె మహాత్మా!

టీకా:

అనఘా = పుణ్యుడా; దేవ = దేవుడ; భవత్ = నీ యొక్క; పద = పాదములు అనెడి; వనరుహ =
పద్మమును; సందర్శన = చూసెడి; ఇచ్చన్ = కోరికతో; వఱలిన = వర్తిలైడి; మా = మా; కున్ = కు;
విను = వినుము; వైష్ణవ = విష్ణుభక్తులచేత; సత్కృతము = పూజింపబడినది; ఐ = అయ్యి; యెనయు
= అతిశయించు; భవత్ = నీ యొక్క; దర్శనంబున్ = దర్శనమును; ఈవె = ఇమ్ము; మహాత్మా =
గొప్పవాడ.

భావము:

పుణ్యాత్మా! దేవా! నీ పాద పద్మాలను చూడగోరుతున్న మాకు పరమ భక్తులు పూజించిన నీ
దర్శనాన్ని ప్రసాదించు.

4-707-వ.

అది యెట్టి దనిన.

టీకా:

అది = అది; ఎట్టిది = ఎటువంటిది; అనిన = అన్నచో.

భావము:

ఆ దర్శనం ఎటువంటిదంటే...

4-708-క.

అనఘ! సకలేంద్రియగుణాం

జనమును భక్తప్రియంబు జలదశ్యామం

బును సౌందర్య సమగ్రము

ననుపమమును నిఖిల మంగళావహ మగుచున్.

టీకా:

అనఘ = పుణ్యుడా; సకల = సర్వ; ఇంద్రియ = ఇంద్రియముల; గుణాన్ = లక్షణములకు;

అంజనమున్ = అంజనము , కాటుక; భక్త = భక్తులకు; ప్రియంబున్ = ప్రీతికరము; జలద =

మేఘమువలె; శ్యామంబునున్ = నల్లనిది; సౌందర్య = అందమునకు; సమగ్రము = సంపూర్ణత్వము;

అనుపమము = సాటిలేనిది; నిఖిల = సర్వ; మంగళ = శుభములకు; ఆవహము = కలుగజేయునది;

అగుచున్ = అగుచూ.

భావము:

పుణ్యాత్మా! నీ రూపం సర్వేంద్రియాలకు ఆనందాన్ని కలిగిస్తుంది. భక్తులకు ప్రీయమైనది.

నీలిమేఘులవలె కలది. సంపూర్ణమైన సౌందర్యం కలది. సాటి లేనిది. శాశ్వతమైన శుభాలను

సమకూరుస్తుంది.

4-709-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా...

4-710-సీ.

అళికులోపమ లసదలక శోభిత మగు-

నమృతాంశు రేఖానిభాననమును

సమకర్ణ దివ్య భూషాప్రభా కలితంబు-

సుందర భూనాస సురుచిరంబు

సలలిత కుంద కుట్టుల సన్నిభద్విజ-

పూరిత స్నిగ్ధ కప్టోల యుగము

పద్మ పలాశ శోభన లోచనంబును-

మందస్మితాపాంగ సుందరమును

4-710.1-తే.

సస్మితాలోక సతత ప్రసన్న ముఖముఁ

గంబు సుందర రుచిర మంగళ గళంబు

హారమణి కుండలప్రభాపూర్ణ కలిత

చారు మృగరాజ సన్నిభ స్కంధ యుతము.

టీకా:

అళి = తుమ్మెదల; కుల = గుంపుతో; ఉపమ = పోల్చదగిన; లసత్ = మెరుస్తున్న; అలక =

ముంగురులతో; శోభితము = శోభిల్లుతున్నది; అగు = అయిన; అమృతాంశురేఖా = వెన్నెలకిరణము

{అమృతాంశుడు - అమృతము వంటి అంశ (వెన్నెల) కలవాడు, చంద్రుడు}; నిభ = వంటి;

ఆననమున్ = ముఖము; = సమ = చక్కటి; కర్ణ = చెవులు; దివ్య = దివ్యమైన; భూష = భూషణములు;
 ప్రభా = కాంతులు; కలితంబున్ = కలిగినది; సుందర = అందమైన; భూ = కనుబొమలు; నాస =
 ముక్కుతో; సు = మిక్కిలి; రుచిరంబున్ = తేజోవంతమైనది; సలలిత = అందముగల; కుంద = మల్లె;
 కుట్మల = అరవిరసిన (పరువానికి వచ్చిన) మొగ్గల; సన్నిభ = వంటి; ద్విజ = పళ్ళతో; పూరిత =
 నిండైన; స్పర్ధ = నున్నటి; కపోల = బుగ్గల, చెక్కిళ్ళ; యుగ్మము = యుగళము; = పద్మ = పద్మముల;
 పలాశ = రేక వలె; శోభన = శోభకలిగిన; లోచనంబులును = కన్నులు; మందస్మిత =
 చిరునవ్వుతోకూడిన; అపాంగ = కడకంటిచూపుతో; సుందరమును = అందమైనది.
 సస్మిత = చిరునవ్వుతోకూడిన; సంతత = ఎల్లప్పుడు; ఆలోక = చూపులతో; ప్రసన్న = ప్రసన్నమైన;
 ముఖమున్ = మోమును; కంబు = శంఖమువలె; సుందర = అందమైన; రుచిర = చక్కటి; మంగళ =
 శుభకరమైన; గళంబును = కంఠమును; హార = హారములు; మణి = మణులు పొదిగిన; కుండల =
 చెవికుండలముల; ప్రభా = కాంతులతో; పూర = నిండుదనము; కలిత = కలిగిన; చారు = అందమైన;
 మృగరాజ = సింహము {మృగరాజు - మృగములలో రాజువంటిది, సింహము}; సన్నిభ = వంటి;
 స్కంధ = భుజములు; యుతము = కలది.

భావము:

తుమ్మెదల గుంపువలె నీ తలవెంట్రుకలు నల్లగా శోభిస్తాయి. నీ ముఖం చంద్రునికి సాటి వస్తుంది.
 దివ్య భూషణాల కాంతులతో నీ చెవులు ప్రకాశిస్తాయి. నీ కనుబొమలు, ముక్కు మిక్కిలి సొగసైనవి.
 నీ దంతాలు మొల్ల మొగ్గల వలె తెల్లగా ఉంటాయి. నీ చెక్కిళ్ళు నిగ్గు దేరుతుంటాయి. నీ కన్నులు
 కలువరేకుల వలె ప్రకాశిస్తాయి. నీ కడకన్నులు చిరునవ్వులను చిందుతాయి. నీ ముఖం ఎప్పుడూ
 చిరునవ్వుతో ప్రసన్నంగా ఉంటుంది. నీ కంఠం శంఖానికి సాటి. మణికుండలాల కాంతులతో నీ
 మేను జిగేలుమంటుంది. నీ నడుము సింహం నడుమువలె సన్నగా ఉంటుంది.

4-711-వ.

వెండియు, శంఖ చక్ర గదా పద్మ కలితాయత బాహు చతుష్టయంబును, వైజయంతీ వనమాలికా
 కౌస్తుభమణి శ్రీవిరాజితంబును, నిత్యానపాయని యయిన యిందిరాసుందరీరత్న
 పరిస్పందంబునం దనరి తిరస్కృత నికషోపలం బైన వక్షస్థలంబును, యుచ్ఛ్వాస నిశ్వాసంబులం
 జంచలంబులైన వళిత్రయ రుచిర ప్రకాశమాన దళోదరంబును, పూర్వ వినిర్గత నిఖిల

విశ్వంబునుం బ్రవిష్టంబుఁజేయురీతి నొందు సలిలావర్త సన్నిభ గంభీర నాభివివరంబును, పంకజ కింజల్క విభాసిత దుకూలనిబద్ధ కనక మేఖలా కలాప శోభితశ్యామ పృథు నితంబ బింబంబును, నీలకదళీస్తంభరుచి రోరు యుగళంబును, సమచారు జంఘంబును, నిమ్మజాను యుగళంబును, బద్మపత్ర భాసుర పాదద్వయంబును, మదీయాంతరంగ తమోనివారక నిర్మల చంద్రశకల సన్నిభనఖంబును, గిరీట కుండల గ్రైవేయహార కేయూర వలయ ముద్రికా మణినూపురాది వివిధ భూషణ భూషితంబును, నిరస్త సమస్త నతజన సాధ్వసంబును, భక్తజన మనోహరంబును, సర్వ మంగళాకరంబును నైన భగవద్దివ్య రూపంబుఁ దామస జన సన్మార్గ ప్రదర్శకుండవైన నీవు మాకుం జూపి మమ్ముఁ గృతార్థులం జేయు" మని వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

వెండియున్ = ఇంకను; శంఖ = శంఖము; చక్ర = చక్రము; గదా = గద; పద్మ = పద్మములతో; కలిత = కలిగిన; ఆయత = విస్తారమైన; బాహు = చేతుల; చతుష్టయంబునున్ = నాలుగు (4); వైజయంతీ = వైజయంతిపూలు గల; వనమాలికా = వనమాలికలు {వనమాలికలు - ఆకులు పూలుతో అల్లిన మాలికలు}; కౌస్తుభమణి = కౌస్తుభమణిల; శ్రీ = శోభతో; విరాజితంబునున్ = విరాజిల్లుతున్నది; నిత్య = ఎప్పుడును; అనపాయని = ఎడబాయనిది; అయిన = అయిన; ఇందిర = లక్ష్మి అనెడి; సుందరీ = అందగత్తెలలో; మణి = మణి అనెడి; పరిస్పందంబునన్ = దర్పణమును, అద్ధమును; తనరి = అతిశయించి; తిరస్కృత = మెడ్డించెడి, ఓడించెడి; నికషోపలంబున్ = గీటురాయి కలవాడును; ఐన = అయిన; వక్షస్థలంబును = రొమ్ముభాగము; ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసంబులన్ = ఊపిరి తీయుట వదులుటల వలన; చంచలంబులు = కదులుతున్నవి; ఐన = అయిన; వళి = ముడుతల; త్రయ = మూటి (3); రుచిర = చక్కటి; ప్రకాశమాన = ప్రకాశించుతున్న; దళ = దట్టమైన; ఉదరంబును = పొట్ట; పూర్వ = పూర్వకాలమున; వినిర్గత = బయటపడిన; నిఖిల = సమస్తమైన; విశ్వంబునున్ = జగత్తును; ప్రవిష్టంబున్ = ప్రవేశపెట్టుట; చేయు = చేసెడి; రీతిన్ = విధమును; ఒందు = పొందు; సలిలావర్త = సుడిగండము; సన్నిభ = వంటి; గంభీర = లోతైన; నాభి = బొడ్డు; వివరంబునున్ = గుంట, కన్నము; పంకజ = పద్మముల; కింజల్క = కేసరముల వంటి; విభాసిత = వైభవముకలిగిన; దుకూల = పట్టుబట్టులు; నిబద్ధ = చక్కగాకట్టబడిన; కనక = బంగారు; మేఖలా = మొలనూలు; కలాప = భూషణముతో; శోభిత = శోభకలిగిన; శ్యామ = నల్లని; పృథు = విస్తారమైన; నితంబ = పిరుదులు; బింబంబునున్ = గుండ్రమైనవి; నీల = నల్లని; కదళీ = అరటి; స్తంభ = స్తంభముల; రుచిర =

చక్కదనముగల; ఊరు = తొడల; యుగళంబును = జంట; సమ = చక్కటి; చారు = అందమైన;
జంఘంబునున్ = పిక్కలు; నిమ్న = గభీరమైన; జాను = మోకాళ్ళ; యుగళంబును = జంట; పద్మ =
తామర; పత్ర = ఆకులవలె; భాసుర = ప్రకాశించెడి; పాద = పాదముల; ద్వయంబును = జంట;
మదీయ = నాయొక్క; అంతరంగ = మనసులోపలి; తమః = చీకటిని; నివారక = పోగొట్టెడి; నిర్మల =
స్వచ్ఛమైన; చంద్ర = చంద్రుని; శకల = వంకకు; సన్నిభ = సమానమైన; నఖంబునున్ = గోర్లు; కిరీట
= కిరీటము; కుండల = చెవికుండలములు; గ్రైవేయ = దండలు; హార = హారములు; కేయూర =
చేతికడియములు; వలయ = మురుగులు; ముద్రికా = ఉంగరములు; మణి = మణులు పొదిగిన;
నూపుర = కడియములు; వివిధ = రకరకముల; భూషణ = నగలతో; భూషితంబును =
అలంకరింపబడినది; నిరస్త = పోగొట్టబడిన; సమస్త = అఖిల; నత = నమస్కరించెడి; జన = వారి;
సాధ్వసంబును = భయములు; భక్త = భక్తులైన; జన = వారి; మనోహరంబును = సుందరమైనది;
సర్వ = అఖిల; మంగళ = శుభములకు; ఆకరమునున్ = నివాసమును; ఐన = అయిన; భగవత్ =
భగవంతుని; దివ్య = దివ్యమైన; రూపంబున్ = రూపమును; తామస = తమోగుణము గల; జన =
వారిని; సత్ = మంచి; మార్గ = దారిలో; ప్రదర్శకుండవు = చక్కగా చూపెడి వాడవు; ఐన = అయిన;
మమ్మున్ = మమ్ములను; కృతార్థులన్ = సార్థకమైన వారిని; చేయుము = చేయుము; అని = అని;
మాకున్ = మాకు; చూపి = చూపించి; నీవు = నీవు; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇంకా నీ నాలుగు చేతులలో శంఖం, చక్రం, గద, పద్మం ఉంటాయి. వైజయంతి అనే వనమాలికను,
కౌస్తుభం అనే మణిని, లక్ష్మీదేవి అనే రత్నపుటద్దాన్ని నీవు రొమ్మున ధరిస్తావు. అందుచేత నీరొమ్ము
గీటురాయివలె ఉంటుంది. రావి ఆకువంటి నీ పొట్టమీద ఏర్పడిన మూడు ముడుతలు నీ
ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసాలకు కదలుతుంటాయి. నీటి సుడిగుండం వలె లోతైన నీ నాభిరంధ్రం పూర్వం
బయటికి వచ్చిన సర్వప్రపంచమును మళ్ళీ లోనికి తీసుకొనే విధంగా ఉంటుంది. నీ నల్లని
బలిష్ఠమైన కటి ప్రదేశంపై పద్మకేసరాలు రంగు కలిగిన పట్టు పీతాంబరం, బంగారు మొలత్రాడు
ప్రకాశిస్తూ ఉంటాయి. నీ తొడలు నల్లని అరటి బోదెలవలె మెరుగులు చిమ్ముతాయి. నీ పిక్కలు
సమంగా అందంగా ఉంటాయి. నీ మోకాళ్ళు పల్లంగా ఉంటాయి. నీ పాదాలు తామర రేకులవలె
ఉంటాయి. నీ గోరు నా మనస్సులోని చీకటిని పారద్రోలే నెలవంకవలె ఉంటుంది. కిరీటం,

కుండలాలు, కంఠహారాలు, ముత్యాలదండలు, భుజకీర్తలు, కంకణాలు, ఉంగరాలు, మణులు
 పొదిగిన అందెలు మొదలైన నానావిధాల నగలతో నీ శరీరం అలంకరింపబడి ఉంటుంది. నీ
 దివ్యరూపం భక్తుల సమస్త పాపాలను పోగొడుతుంది. భక్తుల మనస్సులకు ఆనందాన్ని
 కలిగిస్తుంది. నీ రూపం సర్వ శుభాలకు నిలయం. నీవు అజ్ఞానులకు మంచి మార్గాన్ని చూపిస్తావు.
 నీవు మాకు నీ దివ్య రూపాన్ని చూపి మమ్మల్ని ధన్యుల్ని చేయవలసిందిగా వేడుకుంటున్నాము"
 అని ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

4-712-⁵నీ.

ఆత్మకుఁ బరిశుద్ధి నర్థించు వారికి-

ధ్యేయ వస్తువు భవద్దివ్యమూర్తి;

యంచిత స్వర్గరాజ్యాభిషిక్తున కైన-

సమధిక స్పృహణీయతముడ వీవు;

సద్భక్తియుత భక్త జన సులభుండవు-

దుష్టాత్ములకుఁ గడు దుర్లభుండ;

వాత్మదర్శనులకు నరయ గమ్యుండవు-

నైయర్థి విలసిల్లు దనఘచరిత!

4-712.1-తే.

యిట్టి నిఖిల దురారాధ్య నీశు నిన్ను

నెఱయ సుజనుల కైన వర్ణింపరాదు;

వఱల నెవ్వఁడు పూజించు వాఁడు విడువఁ

జాలునే? పద్మదళనేత్ర! సచ్చరిత్ర!

టీకా:

ఆత్మ = ఆత్మ; కున = కి; పరిశుద్ధిన్ = స్వచ్ఛతను; అర్థించు = కోరెడి; వారు = వారు; కిన్ = కి; ధ్యేయ =
 ధ్యానింపదగిన; వస్తువు = వస్తువు; భవత్ = నీ యొక్క; దివ్య = దివ్యమైన; మూర్తిన్ = స్వరూపము;
 అంచిత = గౌరవప్రదమైన; స్వర్గ = స్వర్గమున; రాజ్య = రాజ్యమునకు; అభిషిక్తున్ =

పట్టముగట్టబడినవాని; కైనన్ = అయినను; సమ = మిక్కిలి; అధిక = అధికమైన;
 స్పృహణీయతముడవు = కోరదగినవారిలో అత్యుత్తముడవు (స్పృహణీయుడు -
 స్పృహణీయతరుడు - స్పృహణీయతముడు); ఈవు = నీవు; సత్ = సత్యమైన; భక్తి = భక్తి; యుత =
 కలిగుండెడి; జన = వారికి; సులభుండవు = సుళువుగాలభించువాడవు; దుష్ట = చెడ్డ; ఆత్మల్ =
 మనసుకలవారల; కున్ = కు; కడు = మిక్కిలి; దుర్లభుండవు = కష్టసాధ్యుడవు; ఆత్మదర్శనుల్ =
 తత్త్వదర్శనులకు; అరయన్ = విచారించిన; గమ్యుండవు = లక్ష్యము యైనవాడవు; ఐ = అయ్యి; =
 అర్థిన్ = కోరి; విలసిల్లుదు = విరాజిల్లెదవు; అనఘ = పుణ్య; చరిత = నడవడికకలవాడ.
 ఇట్టి = ఇటువంటి; నిఖిల = సమస్తమైనవారికి; దురారాధ్యున్ = ఆరాధించుటకు కష్టమైనవాని;
 ఈశున్ = భగవంతుని; నిన్నున్ = నిన్ను; నెఱయన్ = నిండుగా; సుజనుల్ = దేవతలు; కైనన్ = కి
 అయినను; వర్ణింపరాదు = స్తుతింపజాలరు; వఱిలన్ = వర్తించి; ఎవ్వడు = ఎవరైతే; పూజించు =
 సేవించునో; వాడు = వాడు; విడువన్ = విడుచుట; పద్మదళనేత్ర = నారాయణ (పద్మదళనేత్రుడు -
 పదమ్మమురేకులవంటి కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు); సచ్చరిత్ర = మంచి కథలుకలవాడ; చాలునే =
 చేయగలుగునా.

భావము:

"కమలాక్షా! సచ్చరిత్రా! ఆత్మ పరిశుద్ధిని కోరే వారికి నీ దివ్యమూర్తి ధ్యానింపదగింది.
 స్వర్గాధిపతికైనా నీవు కోరదగినవాడవే. నీవు భక్తులకు సులభుడవు. దుష్టులకు దుర్లభుడవు. ఆత్మ
 దర్శనులు నిన్ను పొందగలరు. నీవు దురారాధ్యుడవు. నిన్ను సజ్జనులు కూడ వర్ణింపలేరు. నిన్ను
 పూజించువాడు నిన్ను విడువలేడు.

4-713-చ.

ఎనసిన భక్తియోగమున నే భవదీయపదాబ్జ మొందఁగా
 ననయముఁ గోరువాఁడు చటులఁగ్రహ భీషణ వీర్యశౌర్య త
 ర్జనములచే ననూనగతి సర్వజగంబులు సంహరించు న
 య్యనుపముఁడైన కాలునిభయంబును బొందఁడు సుమ్ము కావునన్.

టీకా:

ఎనసిన = పొందికైన; భక్తియోగమునన్ = భక్తియోగమున; భవదీయ = నీ యొక్క; పదా =
పాదములు అనెడి; అబ్జము = పద్మములను; పొందగా = పొందగా; అనయమున్ = ఎల్లప్పుడు;
కోరువాడు = కోరెడివాడు; చటుల = భయంకరము; ఆగ్రహ = కోపము; భీషణ = భీషణము; వీర్య =
శౌర్యము; తర్జనముల్ = భయపెడుతూ {తర్జనము - చూపుడు వేలుతో బెదిరించుట}; చేన్ = చేత;
అనూన = దేనికిని తగ్గని; గతిన్ = విధముగా; సర్వ = అన్ని; జగంబులున్ = లోకములను;
సంహరించున్ = సంహరించెడి; ఆ = ఆ; అనుపముడున్ = సాటిలేనివాడు; ఐన = అయిన;
కాలునినన్ = యముని వలన; భయంబునున్ = భయమును; పొందడున్ = పొందడు; సుమ్ము =
సుమా; కావునన్ = అందుచేత.

భావము:

భక్తియోగం చేత నీ పాదపద్మాలను ఆశ్రయించినవాడు తీవ్రకోపంతో బెదిరిస్తూ సర్వలోకాలను
ధ్వంసం చేసే యమునికి కూడా భయపడడు. కనుక...

4-714-తే.

ఇట్టి నీ పాదమూలంబు లెవ్వడేని
బొంది ధన్యాత్ముడౌ నట్టి పుణ్యుడొ డొండు
మనము లోపలఁ గోరునే మఱిచియైన?
నవ్వయానంద! గోవింద! హరి! ముకుంద!

టీకా:

ఇట్టి = ఇటువంటి; నీ = నీ యొక్క; పాదమూలంబున్ = అరికాలును; ఎవ్వడు = ఎవరు; ఏని =
అయితే; పొంది = ధ్యానించి; ధన్యాత్ముడు = ధన్యమైన ఆత్మ కలవాడు; ఔను = అగునో; అట్టి =
అటువంటి; పుణ్యుడు = పుణ్యవంతుడు; ఒండు = మరింకొకటి; మనము = మనసు; లోపలన్ = లో;
కోరునే = కోరునా ఏమి, కోరడు; మఱిచి = మరచిపోయి; ఐనన్ = అయినా; అవ్వయానంద =

విష్ణుమూర్తి {అవ్యయానందుడు - తరుగని ఆనంద స్వరూపుడు, విష్ణువు}; గోవింద = విష్ణుమూర్తి;
హరి = విష్ణుమూర్తి; ముకుంద = విష్ణుమూర్తి.

భావము:

ఇటువంటి నీ పాదమూలాన్ని ఆశ్రయించిన పుణ్యాత్ముడు మరచిపోయి అయినా మనస్సులో
మరొకటి కోరుకొనడు.

4-715-క.

హరి! నీ భక్తులతోడను

నిరుపమగతిఁ జెలిమిచేయు నిమిషార్థముతో

సరిగాదు మోక్షమనిన న

చిరశుభ మగు మర్త్య సుఖముఁ జెప్పగ నేలా.

టీకా:

హరి = విష్ణుమూర్తి; నీ = నీ యొక్క; భక్తుల్ = భక్తులు; తోడను = తోటి; నిరుపమ = సాటిలేని; గతిన్
= విధముగా; చెలిమిన్ = స్నేహము; చేయు = చేసెడి; నిమిష = రెప్పపాటుకాలములో; అర్థమున్ =
సగము; తో = తోటి; సరి = సమానము; కాదు = కాదు; మోక్షము = ముక్తి; అనిన్ = అని; అనన్ =
అనగా; అచిర = స్థిరమైనది కాని; శుభము = శుభము; అగు = అయిన; మర్త్య = లోకీకి; సుఖమున్ =
సుఖమును; చెప్పగన్ = చెప్పుట; ఏల = ఎందులకు.

భావము:

శ్రీహరీ! నీ భక్తులతో చెలిమి చేసే అరనిముసంతో మోక్షం కూడా సమానం కాదు. ఇక క్షణికాలైన
లోకీక సుఖాలను గూర్చి చెప్పే దేమున్నది?

4-716-క.

దురిత వినాశక పదపం

క్రమహ! భవత్కీర్తి తీర్థక్షణచయ బాహ్యం

తరసేక ధూత కల్మష

పురుషులు ధరమీదఁ దీర్థభూతులు గారే?

టీకా:

దురిత = పాపములను; వినాశక = నాశనము చేసేటటువంటి; పద = పాదములు అనెడి;
పంకరుహము = పద్మములు కలవాడ; భవత్ = నీ యొక్క; కీర్తి = కీర్తి అనెడి; తీర్థ = నీటి; కణ =
కణముల; చయ = సమూహముచే; బాహ్య = బయటలను; అంతర = లోపలను; సేక =
తడపబడుటవలన; ధూత = పోగొట్టబడిన; కల్మష = కల్మషములు గల; పురుషులు = మానవులు;
ధర = భూమి; మీదన్ = పైన; తీర్థభూతులు = తీర్థములు తామైన వారు; కారే = కారా ఏమి,
అగుదురు.

భావము:

పాపాలను నాశనం చేసే పాదపద్మాలు కలవాడా! నీ కీర్తి అనే జలకణాలతో లోపలి, బయటి
మాలిన్యాన్ని తొలగించుకొన్నవారే ఈ లోకంలో ప్రవిత్రులు కదా!

4-717-వ.

అట్టి భూతదయా సమేతులును రాగాది విరహిత చిత్తులును నార్జవాది గుణ యుక్తులును నయిన
భాగవత జనుల సంగంబు మాకుం గలుగఁ జేయుము; ఇదియ మ మ్మనుగ్రహించుట" యని
వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

అట్టి = అటువంటి; భూత = జీవుల ఎడ; దయా = కృప; సమేతులు = కలిగి యుండు వారు; రాగ =
రాగద్వేషములు; ఆది = మొదలైనవి; విరహిత = బొత్తిగ లేని; చిత్తులున్ = మనసులు కల వారు;
ఆర్జవ = ఋజువర్తన, సూటిగా నడచుట; ఆది = మొదలగు; గుణ = సుగుణములు; యుక్తులున్ =
కలవారు; అయిన = అయినట్టి; భాగవత = భాగవతులు అయిన; జనులన్ = వారి; సంగంబున్ =
సాంగత్యము; మాకున్ = మాకు; కలుగన్ = కలుగునట్లు; చేయుము = చేయుము; ఇదియ = ఇదే;

మమ్మున్ = మమ్ములను; అనుగ్రహించుట = అనుగ్రహించుట; అనిన్ = అని; వెండియున్ = ఇంకను;
ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ప్రాణులపట్ల దయకలవాళ్ళు, రాగద్వేషాలు లేని మనస్సు కలవాళ్ళు, కపటం లేనివాళ్ళు అయిన
అటువంటి సద్భక్తుల సహవాసాన్ని మాకు కలుగచెయ్యి. ఇదే మమ్ములను అనుగ్రహించడం" అని
ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

4-718-చ.

సరసిజనాభ! సత్పురుష సంగసమంచిత భక్తి యోగ వి
స్ఫురణ ననుగ్రహింపబడి శుద్ధము నొందినవాని చిత్తమ
స్థిర బహిరంగముం గనదు; చెందదు భూరితమస్వరూప సం
సరణ గుహం జిరంబు గనజాలు భవన్మహనీయ తత్త్వమున్.

టీకా:

సరసిజనాభ = విష్ణుమూర్తి (సరసిజ నాభుడు - సరసిజము (పద్మము) నాభి (బొడ్డు)న కలవాడు,
విష్ణువు); సత్ = మంచి; పురుష = వారి; సంగమ = సాంగత్యము వలన; సమంచిత = చక్కగా
కలిగిన; భక్తియోగ = భక్తియోగము; విస్ఫురణన్ = విస్తరించుట; అనుగ్రహింపబడి = ఇవ్వబడి;
శుద్ధమున్ = శుద్ధి చేయబడుటను; ఒందిన = పొందిన; వాని = వాని యొక్క; చిత్తమున్ = మనసు;
అస్థిర = చంచలమైన; బహిరంగమున్ = బయటి ప్రపంచమును; కనదున్ = చూడదు; చెందదున్ =
చెందదు; భూరి = అత్యధికమైన; తమన్ = తమోగుణ, చీకటి; స్వరూప = రూపము గల; సంసరణ =
సంసారము యనెడి; గుహన్ = గుహను; జిరంబున్ = స్థిరముగ; కనజాలున్ = చూడగలుగును;
భవత్ = నీ యొక్క; మహనీయ = గొప్ప; తత్త్వమున్ = తత్త్వమును.

భావము:

“పద్మనాభా! సత్పురుషుల స్నేహం వల్ల సంప్రాప్తమైన భక్తియోగం చేత పరిశుద్ధుడైనవాని మనస్సు అస్థిరాలైన బాహ్య విషయాలలో చిక్కుకొనదు. తమోరూపమైన సంసార గుహలో ప్రవేశించదు. అది స్వరూపాన్ని చక్కగా తెలుసుకోగలదు.

4-719-వ.

అది యెట్టి దనిన.

టీకా:

అది = అది; ఎట్టిది = ఎటువంటిది; అనినన్ = అనినచో.

భావము:

అది ఎలా అంటే...

4-720-సీ.

అరయంగ నేమిటి యుందు నీ విశ్వంబు-

విదితమై యుండు? నీ విశ్వమందు

నేది ప్రకాశించు? నెప్పుడు నట్టి స్వ-

యంజ్యోతి నిత్యంబు నవ్యయంబు

నాకాశమును బోలి యవిరళ వ్యాపక-

మగు నాత్మతత్త్వంబు నధిక మహిమ

నమరు పరబ్రహ్మ మగు నని పల్కి యి-

ట్లనియె నవిక్రియుండైన వాఁడు

4-720.1-తే.

నెవ్వఁ డాతఁడు దనయందు నెప్పుడు నాత్మ

కార్యకరణ సమర్థంబు గాని భేద

బుద్ధి జనకంబు నాఁదగు భూరిమాయఁ

జేసి విశ్వంబు సత్యంబుగా సృజించె.

టీకా:

అరయగన్ = తరచిచూసిన; ఏమిటి = దేని; అందున్ = వలన; ఈ = ఈ; విశ్వంబున్ = జగత్తును;
విదితమున్ = తెలియబడునది; ఐ = అయ్యి; ఈ = ఆ; విశ్వము = భువనము; అందున్ = లో; ఏది =
ఏది; ప్రకాశించున్ = ప్రకాశించునో; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడును; అట్టి = అటువంటి; స్వయంజ్యోతి =
స్వయముగ ప్రకాశించెడి దీపము; నిత్యంబున్ = శాశ్వతమైనది; అవ్యయంబున్ = తరుగనిది;
ఆకాశమున్ = ఆకాశమును; పోలి = వలె; అవిరళ = సందులేకుండగ; వ్యాపకమున్ = వ్యాపించినది;
అగు = అయిన; ఆత్మ = ఆత్మ యొక్క; తత్త్వంబున్ = తత్త్వము; అధిక = అదికమైన; మహిమన్ =
మహిమతో; అమరు = చక్కగాయుండెడిది; పరబ్రహ్మము = పరబ్రహ్మము; అగును =
అయియుండును; అని = అని; పల్కి = పలికి; ఇట్లనియెన్ = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను;
అవిక్రియుండు = స్థితిభేదములు లేనివాడు; ఐన = అయిన; వాడు = వాడు; ఎవ్వడు = ఎవరో;
అతడు = అతడు; తన = తన; అందున్ = లో; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడును; ఆత్మ = తన;
= కార్యకరణ = పనులుతనేచేసుకొనెడి; సమర్థంబున్ = సమర్థతకలవి అగును; కాని = కాని; భేద =
భేద; బుద్ధి = భావమును; జనకంబున్ = పుట్టించునది; నా = అనుటకు; తగు = తగినది; భూరి =
అత్యధికమైన; మాయన్ = మాయ; చేసి = వలన; విశ్వంబున్ = భువనములను; సత్యంబున్ =
నిజమైనది; కాన్ = అగునట్లు; సృజించెన్ = సృష్టించెను.

భావము:

దేనిలోపల ఈ విశ్వం ప్రకాశిస్తుందో, ఈ విశ్వం లోపల ఏది ప్రకాశిస్తుందో అటువంటి
స్వయంప్రకాశమూ, శాశ్వతమూ అయిన ఆత్మతత్త్వమే పరబ్రహ్మం. ఆ పరబ్రహ్మం వికారం లేనిది.
అతడు భేద బుద్ధిని కలిగించే మాయచేత విశ్వాన్ని సృష్టించాడు.

మరలమరల బెక్కుమాలు లీ విశ్వంబు

జనన వృద్ధి విలయ సంగతులను

నందర జేయుచుండు నట్టి యీశ్వరుడవై

తనరు నిన్ను నాత్మ తత్వముగను.

టీకా:

మరలమరలన్ = మళ్ళీ మళ్ళీ; పెక్కు = అనేక; మారులున్ = సార్లు; ఈ = ఈ; విశ్వంబున్ = జగత్తును; జనన = సృష్టి; వృద్ధి = స్థితి; విలయ = విలయము యొక్క; సంగతులనున్ = సాంగత్యములను; అందన్ = చెందునట్లు; చేయుచుండు = చేస్తుండెడి; అట్టి = అటువంటి; ఈశ్వరుడవు = భగవంతుడవు; ఐ = అయ్యి; తనరు = అతిశయించెడి; నిన్నున్ = నిన్ను; ఆత్మ = ఆత్మ యొక్క; తత్వముగను = తత్వముగా.

భావము:

మాటిమాటికి ఈ విశ్వాన్ని పుట్టించి, పోషించి, ధ్వంసం చేసే ఈశ్వరుడవు నీవే అని....

4-722-వ.

తెలియుదు" మని వెండియు నిట్లనియె "యోగపరాయణు లగువారు శ్రద్ధా సమన్వితులై క్రియాకలాపంబుల నంతఃకరణోపలక్షితం బయిన భవదీయ రూపంబు యజింతురు; వారు వేదాగమతత్త్వ జ్ఞానులు; నీ వాద్యుండవును ననాదియు నద్వితీయుండవును మాయాశక్తి యుక్తుండవును నై విలసిల్లు చుండుదు; వట్టి మాయాశక్తి చేత.

టీకా:

తెలియుదుము = తెలిసికొంటిమి; అని = అని; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; యోగ = యోగమునందు; పరాయణులు = నిష్ఠకలవారు; అగు = అయిన; వారు = వారు; శ్రద్ధా = శ్రద్ధ; సమన్వితులు = కలిగిన వారు; ఐ = అయ్యి; క్రియ = తమ పనులను; కలాపంబులన్ = చేసెడి విధానములలో; అంతఃకరణ = మనసుచే; ఉపలక్షితంబున్ = గమనింపబడినది; అయిన =

అయిన; భవదీయ = నీ యొక్క; రూపంబున్ = రూపమును; యజింతురు = పూజింతురు; వారు = వారు; వేద = వేదములు; ఆగమ = ఆగమశాస్త్రములు; తత్త్వ = తత్త్వశాస్త్రములు యందు; జ్ఞానులు = విజ్ఞానము కలవారు; నీవున్ = నీవు; ఆద్యుండవునున్ = మొట్టమొదటి వాడవు; అనాదియున్ = పుర్వమునుండి యున్న వాడవు; అద్వితీయుండవును = సాటిలేని వాడవు; మాయాశక్తియుక్తుండవును = మాయ అనేడి శక్తి కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; విలసిల్లుచుండుదువు = ప్రకాశించు చుండువు; అట్టి = అటువంటి; మాయా = మాయ యొక్క; శక్తి = శక్తి; చేత = వలన.

భావము:

అని తెలుసుకున్నాము" అని ఇంకా ఇలా అన్నాడు. "యోగనిష్ఠ కలవారు శ్రద్ధతో తమ పనులను ఆచరిస్తూ నీ రూపాన్ని మనస్సులో భావిస్తూ పూజిస్తారు. వారు వేద తత్త్వజ్ఞానులు. నీవు ఆద్యుడవు. అద్వితీయుడవై మాయాశక్తితో కూడి విలసిల్లుతూ ఉంటావు. అటువంటి మాయాశక్తి చేత....

4-723-సీ.

చతురాత్మ! సత్త్వరజస్తమోగుణములు-

వరుస జనించెను; వానివలన

మహదహంకార తన్మాత్ర నభోమరు-

దనల జలావని ముని సుపర్వ

భూతగణాత్మక స్ఫురణ నీ విశ్వంబు-

భిన్న రూపమున నుత్పన్నమయ్యె;

దేవ! యీ గతి భవదీయ మాయను జేసి-

రూఢిఁ జతుర్విధ రూపమైన

4-723.1-తే.

పురము నాత్మాంశమునఁ జెందు పురుషుఁ డింద్రి

యములచే విషయ సుఖము లనుభవించు;

మహిని మధుమక్షికాకృత మధువుఁ బోలి

యతనిఁ బురవర్తి యగు జీవుఁ డుండు మఱియు.

టీకా:

చతురాత్మ = నేర్పరితనముగలవాడ; సత్త్వరజస్తమో గుణములు = త్రిగుణములు; వరుసన్ = వరుసగా; జనించెను = పుట్టెను; వాని = వాటి; వలనన్ = వలన; మహత్ = మహత్తు; అహంకార = అహంకారము; తన్మాత్ర = తన్మాత్రలు; నభస్ = ఆకాశము; మరుత్ = వాయువు; అనల = అగ్ని; జల = నీరు; అవని = భూమి; ముని = మునులు; సుపర్వ = దేవతలు; భూతగణ = జీవజాలము; ఆత్మక = కూడినట్లు; స్ఫురణన్ = అనిపించెడి; విశ్వంబున్ = భువనమును; భిన్న = వివిధ; రూపమునను = రూపములతో; ఉత్పన్నము = సృష్టింపబడునవి; అయ్యెన్ = అయ్యెను; దేవ = భగవంతుడ; ఈ = ఈ; గతిన్ = విధముగ; భవదీయ = నీ యొక్క; మాయను = మాయ; చేసి = వలన; రూఢిన్ = స్థిరముగా; చతుర్ = నాలుగు; విధరూపము = విధములు, వ్యూహములు; ఐన = అయిన.

పురమున్ = పురము అనెడి శరీరము; ఆత్మ = తన యొక్క; అంశమునన్ = అంశచేత; చెందు = చెందెడి; పురుషుండు = మానవుడు; ఇంద్రియముల్ = ఇంద్రియములు; చేన్ = చేత; విషయ = ఇంద్రియార్థములనెడి; సుఖముల్ = సుఖములను; అనుభవించున్ = అనుభవించును; మహిని = భూమిమీద; మధుమక్షికా = తేనెటీగచే; కృత = చేయబడిన; మధువున్ = తేనెను; పోలి = వలె; అతనిన్ = అతనిని; పురవర్తి = పురములోనుండెడివాడు; అగు = అయిన; జీవుడు = జీవుడు; అండు = అంటారు; మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

(మాయాశక్తి చేత) సత్త్వ రజస్తమో గుణాలు వరుసగా జన్మించాయి. ఆ త్రిగుణాల వల్ల మహత్తు, అహంకారం, పంచతన్మాత్రలు, ఆకాశం, గాలి, అగ్ని, నీరు, భూమి, ఋషులు, దేవతలు, భూతగణాలు మొదలైన విశ్వం పుట్టింది. ఈ విధంగా మాయచేత నీవు సృష్టించిన చతుర్విధ రూపమైన పురమనే దేహాన్ని ఆత్మాంశలో పురుషుడు ప్రవేశించి తేనెను త్రాగినట్లు ఇంద్రియాలతో విషయ సుఖాలను అనుభవిస్తాడు. అతనిని "పురమునందుండు జీవుడు" అని అంటారు.

ఇట్టి జగత్సర్జకుండవైన నీవు.

టీకా:

ఇట్టి = ఇటువంటి; జగత్ = ప్రపంచమును; సర్జకుండవు = సృష్టించువాడవు; ఐన = అయిన; నీవున్ = నీవు.

భావము:

ఇటువంటి జగత్తుకు సృష్టికర్తవైన నీవు...

4-725-క.

భూతగణంబుల చేతనె

భూతగణంబు లను మేఘపుంజంబుల ని

ర్థూతముగఁ జేయు ననిలుని

భూతిని జరియింపఁ జేసి పౌరుష మొప్పన్.

టీకా:

భూతగణంబుల్ = జీవరాశుల; చేతనె = వలననే; భూతగణంబులు = జీవరాశులు; అను = అను;
మేఘ = మేఘముల; పుంజములన్ = గుంపులను; నిర్థూతముగన్ = చెదిరిపోవునట్లు; చేయున్ =
చేసెడి; అనిలుని = వాయువు; = భూతిని = వలె; చరియింపన్ = చరించునట్లు (సృష్టి స్థితి
లయములలో); చేసి = చేసి; పౌరుషము = పురుషుని లక్షణము; ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లు.

భావము:

మేఘాలను చెదరగొట్టి పెనుగాలిలాగా నీవు ప్రాణులచేతనే ప్రాణులను గొప్ప సమర్థతతో
నశింపజేస్తావు.

4-726-తే.

రూఢిఁ దత్తత్త్రియాలబ్ధ రూపుడవును

సుమహితస్ఫురదమిత తేజఁడవుఁ జండ

వేగుఁడవు నయి ఘన భుజా విపుల మహిమ

విశ్వసంహార మర్థిగావింతు వీశ!

టీకా:

రూఢిన్ = నిశ్చయముగా; తత్తత్ = ఆయా; క్రియా = క్రియల యందు; లబ్ధ = పొందబడిన, లభించిన;
రూపుడవునున్ = స్వరూపములు కలవాడవును; సు = మిక్కిలి; మహిత = గొప్ప; స్ఫురత్ =
మెరుస్తున్న; అమిత = మిక్కిలి; తేజఁడు = తేజస్సు కలవాడవు; చండ = భయంకరమైన; వేగుఁడు =
వేగము కలవాడవు; ఘను = గొప్ప; భుజా = భుజముల; విపుల = విస్తారమైన; మహిమన్ =
మహిమతో; విశ్వ = జగత్తును; సంహారమున్ = నాశనము చేయుట; అర్థిన్ = కోరి; కావింతువు =
చేసెదవు; ఈశ = భగవంతుడా.

భావము:

ఆయా కార్యాలకు ఆయా రూపాలను పొంది, గొప్ప తేజస్సుతో, తీవ్రవేగంతో, గొప్ప భుజబలంతో
నీవు విశ్వ సంహారం చేస్తావు.

4-727-వ.

అది యెట్లనిన.

టీకా:

అది = అది; ఎట్లు = ఏ విధముగ; అనినన్ = అన్నచో.

భావము:

అది ఎలా అంటే...

4-728-క.

ఇతి కర్తవ్య విచారక

మతిచేఁ దగ నెప్పుడుం బ్రమత్తంబును సం

చిత విషయ లాలసము నూ

ర్జిత లోభము నైన యట్టి సృష్టి గడంకన్.

టీకా:

ఇతి = ఇది, ఇట్లు చేయుట; కర్తవ్య = చేయవలసినది యనెడి; విచారక = చర్చించుకొనెడి; మతిన్ = బుద్ధి; చేన్ = చేత; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడు; ప్రమత్తంబునున్ = ఏమటిపాటు; సంచిత = కూడబెట్టుకొన్న; విషయ = విషయముల యందు; లాలసమునున్ = దౌర్బల్యము; ఊర్జిత = గట్టి; లోభమున్ = లోభగుణము; ఐన = కలిగి ఉన్న; అట్టి = అటువంటి; సృష్టిన్ = సృష్టిని; కడంకన్ = పట్టుదలతో.

భావము:

ఇది చేయదగిన పని అనే వివేకంతో ఎప్పుడూ ఏమటిపాటుతో, విషయ లాలసత్వముతో, లోభత్వంతో ఉన్న ఈ సృష్టిని...

4-729-తే.

అప్రమత్తుండ వగుచుఁ బద్మాక్ష! నీవు

మ్రుంగుదువు చాల నాకట మ్రేగు చుండి

నాలుకలు గ్రోయు భూరిపన్నగము వాతఁ

బడిన యెలుకను భక్షించు ప్రగిది ననఘ!

టీకా:

అప్రమత్తుండవు = ఏమరుపాటు లేని వాడవు; అగుచున్ = అవుతూ; పద్మాక్ష = నారాయణా; నీవున్ = నీవు; మ్రుంగుదువు = లయింప చేసుకొనెదవు; చాలన్ = చాలా; ఆకటన్ = ఆకలితో; మ్రేగుచుండి = వేగుతుండి; నాలుకలున్ = నాలుకలను; గ్రోయు = చాచుచు నుండెడి; భూరి = అతిపెద్ద; పన్నగము =

పాము; వాతన్ = నోట; పడిన = పడ్డ; ఎలుకనున్ = ఎలుకని; భక్షించు = మింగెడి; పగిదిన్ = వలె;
అనఘ = పుణ్యుడ.

భావము:

కమలాక్షా! అధికమైన ఆకలితో నాలుకలు చాస్తున్న పాము తన నోట బడిన ఎలుకను తిన్నట్లు
నీవు మెలకువతో (ఈ సృష్టిని) మ్రింగుతావు.

4-730-చ.

అనిశము నస్మదీయగురుఁడైన సరోరుహ సంభవుండు న
మృనువులు నాత్మసంశయము **మా**ని భజించు భవత్పదాబ్జముల్
మనమున నిల్పి యుష్మదవ**మా**న మహావ్యధఁ జెందునట్టి స
జ్ఞనుఁడు పరిత్యజించునె? భు**జ**ంగమతల్పక! భక్తకల్పకా!

టీకా:

అనిశమున్ = ఎల్లప్పుడు; అస్మదీయ = మా యొక్క; గురుడున్ = తండ్రి (గురువు - 1 ఉపాధ్యాయుడు
2 బృహస్పతి 3 కులముపెద్ద 4 తండ్రి 5 తండ్రి తోడబుట్టిన వాడు 6 తాత 7 అన్న 8 మామ 9 మేనమామ
10 రాజు మరియు 11 కాపాడెడివాడు); ఐన = అయిన; సరోరుహసంభవుండున్ = బ్రహ్మదేవుడు
(సరోరుహసంభవుడు - సరోరుహము (పద్మము)న సంభవించినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు); ఆ = ఆ;
మనువులున్ = మనువులు; ఆత్మ = తమలో; సంశయమున్ = అనుమానములను; మాని = వీడి;
భజించు = పూజించెడి; భవత్ = నీ యొక్క; పద = పాదములు అనెడి; అబ్జముల్ = పద్మములు
(అబ్జములు - అప్పు (నీరు) యందు జములు (పుట్టునవి), పద్మములు); మనమునన్ = మనసులో;
నిల్పి = ధరించి; యుష్మత్ = నీవు చేసెడి; అవమాన = అవమానముల, విఘ్నముల; మహా = గొప్ప;
వ్యధన్ = బాధను; చెందున్ = చెందెడి; అట్టి = అట్టి; సత్ = మంచి; జనుడు = వాడు; పరిత్యజించునె
= వదలునా ఏమి; భుజంగమతల్పక = హరి (భుజంగమ తల్పకుడు - భుజంగమ (సర్పము,
ఆదిశేషుని తల్పముగా కలవాడు, విష్ణువు); భక్తకల్పకా = హరి (భక్త కల్పకుడు - భక్తులకు
కల్పవృక్షమువంటి వాడు, విష్ణువు).

భావము:

శేషశయనా! భక్తవత్సలా! నా తండ్రియైన బ్రహ్మదేవుడు, మనువులు దృఢవిశ్వాసంతో ఎల్లప్పుడూ పూజించే నీ పాదపద్మాలను మనస్సులో నిల్పుకొని, నీవు చేసే నిరాదరణకు బాధపడినా సజ్జనుడు ఆ పాదాలను వదలిపెట్టడు.

4-731-క.

కావున నాకును సూరి జ

నావళికిని సర్వసంశయంబులు వాపం

గావను భ్రోవను దగు గతి

నీవని వినుతించి నట్టి యీ స్తవ మెలమిన్.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; నాకున్ = నాకు; సూరి = జ్ఞానులు యైన; జన = వారి; ఆవళి = అందరు; కిని = కిని; సర్వ = సకల; సంశయంబులున్ = సంశయములును; వాపన్ = పోగొట్టుట; కావన్ = కాపాడుటకు; భ్రోవన్ = పోషించుటకు; తగు = తగిన; గతిన్ = దిక్కు; నీవున్ = నీవే; అని = అని; వినుతించిన్ = స్తుతించిన; అట్టి = అటువంటి; ఈ = ఈ; స్తవమున్ = స్తవమును; ఎలమిన్ = కుతూహలముతోటి.

భావము:

కావున నాకు, పండితులకు సర్వ సందేహాలను పోగొట్టి, కాపాడి, పోషించేవాడవు నీవే" అని స్తుతించిన ఈ స్తవమును కోరి రుద్రుడు ప్రచేతసులకు ఉపదేశించాడు.

4-732-వ.

రుద్రుండు ప్రచేతసుల కెఱిగించి వెండియు నిట్లనియె "ప్రచేతసులారా! యిట్టి యోగాదేశ నామకంబైన యీ స్తోత్రంబు బహువారావృత్తిచేఁ బఠించి మనంబున ధరియించి సమాహిత చిత్తులై మీరందఱు నాదరంబున విశ్వాసయుక్తులును, స్వధర్మాచారవంతులును,

భగవదర్పితాశయులును నై జపియించుచు సర్వభూతావస్థితుండు నాత్మారాముండు నైన
సర్వేశ్వరుని నుతించుచు ధ్యానంబు చేయుచుఁ బూజించుచుండుఁడు; తొల్లి యీ స్తోత్రంబు
భగవంతుండైన పద్మసంభవుండు సిస్సుక్షు వగుచు నాత్మజలమైన మాకును సృజియింప
నిచ్చగించు భృగ్వాదులకును నెఱింగించె; మేము నా భృగ్వాదులును బ్రజాసర్గంబు నందు
బ్రహ్మచోదితులమై యీ స్తోత్రంబునం జేసి విధ్వస్త సమస్త తమోగుణులమై వివిధ ప్రజాసర్గంబు
గావించితిమి; కావున నీ స్తోత్రంబు నెల్లప్పుడు నేకాగ్రచిత్తుండును వాసుదేవ పరాయణుండు నై
యెవ్వండు జపియించు, వాఁడు వేగంబె శ్రేయస్సును బొంది తదీయ జ్ఞాన ప్లవంబున వ్యసనార్ణవ
రూపంబయిన సంసారంబును సుఖతరంబుగఁ దరియిం; చట్టి మదుపదిష్టం బయిన యీ శ్రీహరి
స్తవంబు నెవ్వండు చదువుచు దురారాధ్యుం డైన శ్రీహరిం బూజించు, వాఁడు మదుక్త స్తోత్ర గాన
సంతుష్టుండును శ్రేయస్సులకు నేకాశ్రయ భూతుండును నగు; శ్రీమన్నారాయణుని వలన
సమస్తాభీష్టంబులం బొందు; నెవ్వడేనిఁ బ్రభాతంబున లేచి ప్రాంజలియు శ్రద్ధాసమన్వితుండు నై
యీ మంగళస్తవరాజంబును వినిన వినిపించినం గర్మబంధ విముక్తుం డగు;” నని మఱియు
నిట్లనియె.

టీకా:

రుద్రుండు = శివుడు {రుద్రుడు - రౌద్రము కలవాడు, శివుడు}; ప్రచేతసుల్ = ప్రచేతసుల; కున్ = కి;
ఎఱిగించి = తెలిపి; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; ప్రచేతసులారా
= ప్రచేతసులూ; ఇట్టి = ఇటువంటి; యోగాదేశ = యోగాదేశము అనెడి {యోగాదేశము -
రుద్రోపదిష్టమైన విష్ణు స్తోత్రము యోగాదేశ స్తోత్రము}; నామకంబున్ = పేరు కలది; ఐన = అయిన;
ఈ = ఈ; స్తోత్రంబున్ = స్తోత్రమును; బహు = అనేక; వార = పర్యాయముల చేసెడి; వృత్తిన్ =
విధానము; చేన్ = చేత; పఠించి = చదివి; మనంబునన్ = మనసులో; ధరియించి = నిలుపుకొని;
సమాహిత = నిశ్చలమైన; చిత్తులు = మనసుకలవారు; ఐ = అయ్యి; మీరు = మీరు; అందఱున్ =
అందరు; ఆదరంబునన్ = కూర్మితో; విశ్వాస = నమ్మిక; యుక్తులును = కలవారు; స్వ = స్వంత; ధర్మ =
ధర్మమును; ఆచారవంతులు = ఆచరించెడివారు; భగవత్ = భగవంతునికి; అర్పితములున్ =
సమర్పింపబడినవి; ఐ = అయ్యి; జపియించుచున్ = జపిస్తూ; సర్వ = నిఖిల; భూత = జీవులందు;
అవస్థింతుడున్ = వసించి యున్నవాడు; ఆత్మారాముండు = అంతస్థితుండు; ఐన = అయిన;
సర్వేశ్వరుని = నారాయణుని; నుతించుచున్ = స్తుతించుతూ; ధ్యానంబున్ = ధ్యానము; చేయుచున్

= చేస్తూ; పూజించుచున్ = పూజించుతూ; ఉండుడు = ఉండండి; తొల్లి = పూర్వము; ఈ = ఈ;
 స్తోత్రంబున్ = స్తోత్రమును; భగవంతుండు = మహా మహిమాన్వితుడు; ఐన = అయిన;
 పద్మసంభవుండు = బ్రహ్మదేవుడు; సింహక్షువు = సృష్టింప గోరువాడు; అగుచున్ = అగుచూ;
 ఆత్మజలము = పుత్రులము; ఐన = అయిన; మా = మా; కును = కును; సృజియింపన్ = సృష్టింపను;
 ఇచ్చగించు = కోరెడి; భృగువు = భృగువు; ఆదుల్ = మొదలగువారల; కునున్ = కిని; ఎఱిగించె =
 తెలిపెను; మేమున్ = మేము కూడ; ఆ = ఆ; భృగువు = భృగువు; ఆదులును = మొదలగువారు; ప్రజా
 = సంతానములను; సర్గంబున్ = సృష్టి; అందున్ = అందు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని చేత; చోదితులము
 = ప్రేరేపింపబడిన వారము; ఐ = అయ్యి; ఈ = ఈ; స్తోత్రంబున్ = స్తోత్రమును; విధ్వస్త = మిక్కిలి
 నాశనము చేయబడిన; సమస్త = సమస్తమైన; తమోగుణలము = తమోగుణము కలవారము; ఐ =
 అయ్యి; వివిధ = అనేక రకములైన; ప్రజా = సంతానములను; సర్గంబున్ = సృష్టించుట;
 కావించితిమి = చేసితిమి; కావునన్ = అందుచేత; ఈ = ఈ; స్తోత్రంబున్ = స్తోత్రమును; ఎల్లప్పుడున్
 = ఎప్పుడు; ఏకాగ్ర = ఏకాగ్రత కల; చిత్తుండును = మనసు కలవాడు; వాసుదేవ = విష్ణుమూర్తి
 యందు; పరాయణుడు = లగ్నమైనవాడు; ఐ = అయ్యి; ఎవ్వండు = ఎవరైతే; జపించున్ =
 జపించునో; వాడు = వాడు; వేగంబె = శ్రీఘ్రమే; శ్రేయస్సును = ముక్తిని; పొంది = పొంది; తదీయ = ఆ;
 జ్ఞాన = జ్ఞానము యనెడి; స్థవంబునన్ = తేప్పచే; వ్యసన = బాధ యనెడి; ఆర్ణవంబు = సముద్రము;
 అయిన = అయిన; సంసారంబునున్ = సంసారమును; సుఖతరంబుగా = మిక్కిలి సుఖముగ
 (సుఖము - సుఖతరము - సుఖతమము); తరియించు = తరించెడి; అట్టి = అటువంటి; మత్ = నాచే;
 ఉపదిష్టంబున్ = ఉపదేశింపబడినది; అయిన = అయిన; ఈ = ఈ; శ్రీహరి = విష్ణుమూర్తి; స్థవంబున్
 = స్థవమును; ఎవ్వండు = ఎవరైతే; చదవుచున్ = చదువుతూ; దురారాధ్యుండున్ = ఆరాధించుట
 కష్టమైనవాడు; ఐన = అయిన; శ్రీహరిన్ = విష్ణుని; పూజించు = పూజించెడి; వాడు = వాడు; మత్ =
 నాచే; ఉక్త = చెప్పబడిన; స్తోత్ర = స్తోత్రము; గాన = గానములచే; సంతృప్తుండును = సంతృప్తి
 చెందినవాడు; శ్రేయస్సుల్ = శుభముల; కున = కు; ఏక = ఒకటి యైన; ఆశ్రయభూతుండున్ =
 ఆశ్రయము యైనవాడు; అగు = అయినట్టి; శ్రీమత్ = మిక్కిలి గౌరవనీయమైన; నారాయణుని =
 విష్ణుని; వలనన్ = వలన; సమస్త = సమస్తమైన; అభీష్టంబులన్ = కామితంబులను; పొందున్ =
 పొందును; ఎవ్వండేని = ఎవరైతే; లేచి = లేచి; ప్రాంజలియున్ = అంజలి ఘటించిన వాడు; శ్రద్ధా =
 శ్రద్ధ; సమన్వితండున్ = కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఈ = ఈ; మంగళ = శుభకరమైన; స్థవ =
 స్తోత్రములలో; రాజంబునున్ = శ్రేష్ఠమైనది; వినినన్ = వినినను; వినిపించినన్ = చెప్పినను; కర్మ =

కర్మమువలని; బంధ = బంధములనుండి; విముక్తుండు = విడిపించబడిన వాడు; అగునున్ = అగును; అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అలా రుద్రుడు ప్రచేతసులకు తెలియజేసి ఇంకా ఇలా అన్నాడు "ప్రచేతసులారా! యోగాదేశం అనే ఈ స్తోత్రాన్ని మీరు పలుమారు వల్లించి, మనస్సులో నిలిపి విశ్వాసంతో జపిస్తూ హరిని పూజించండి. ఈ స్తోత్రాన్ని ప్రజాసృష్టి చేయగోరి పుత్రులమైన మాకు, భృగువు మొదలైనవారికి బ్రహ్మ ఉపదేశించాడు. ప్రజాసృష్టి చేయడానికి బ్రహ్మ పురికొల్పగా మేము, భృగువు మొదలైనవారు ఈ స్తోత్రాన్ని జపించాము. అందువల్ల తమోగుణం నశించింది. వివిధ ప్రజలను సృష్టించాము. కాబట్టి ఏకాగ్రతతో శ్రీహరిపై మనస్సు నిల్పి ఈ స్తోత్రాన్ని జపించేవాడు కొద్ది కాలంలోనే శ్రేయస్సును పొందుతాడు. ఆ జ్ఞానం అనే నావ చేత దుఃఖమయమైన సంసార సముద్రాన్ని మిక్కిలి తేలికగా దాటగలడు. నేను మీకు ఉపదేశించిన శ్రీహరి స్తవాన్ని పరిస్తూ శ్రీహరిని పూజించేవాడు శ్రేయస్సులకు ఏకాగ్రతమైన నారాయణుని వలన కోరిన కోరికలను పొందుతాడు. వేకువ యందు శ్రద్ధతో ఈ స్తోత్రాన్ని విన్నా లేక ఇతరులకు వినిపించినా కర్మబంధాలనుండి విముక్తు డౌతాడు.

4-733-క.

నరదేవతనయులారా!

పురుషాధీశుండు పరమ పురుషుండు నగు నీ

శ్వరు సుస్తోత్రము మీ కా

దరమునఁ దెలిపితిని; మీరుఁ దద్దయు భక్తిన్.

టీకా:

నరదేవత = బ్రాహ్మణ; తనయులారా = బాలకులారా; పురుషాధీశుండున్ = విష్ణుడు (పురు

షాధీశుడు - పురుషులకు (పురములలో నుండెడి వారికి) అధీశుడు (ప్రభువు), విష్ణువు);

పరమపురుషుండున్ = విష్ణుడు (పరమ పురుషుడు - పరమ (అతీతమైన) పురుషుడు, విష్ణువు);

అగున్ = అయిన; ఈశ్వరున్ = విష్ణుని; స్తోత్రమున్ = స్తోత్రమును; మీ = మీ; కున్ = కు; ఆదరమునన్

= ఆదరముతో; తెలిపితిని = తెలియజేసితిని; మీరున్ = మీరు; తద్దయు = మిక్కిలి; భక్తిన్ = భక్తితో.

భావము:

రాజకుమారులారా! పురుషోత్తముడైన శ్రీహరి స్తోత్రాన్ని ఆదరంతో మీకు తెలియజేశాను. మీరు ఎంతో భక్తితో...

4-734-క.

ఏకాగ్రచిత్తులును సు

శ్లోకులునై జపము చేయుచును ఘనతపముం

గైకొని చేసిన మీకును

జైకులు మహితేప్పితార్థ సిద్ధి గడంకన్.

టీకా:

ఏకాగ్ర = ఏకాగ్రత కలిగిన; చిత్తులును = మనసు కలవారు; సుశ్లోకులున్ = చక్కగా

స్తుతింపబడువారు; ఐ = అయ్యి; జపమున్ = జపము; చేయుచున్ = చేస్తూ; ఘన = గొప్ప; తపమున్ = తపస్సు; కైకొని = పూని; చేసిన = చేసిన; మీ = మీ; కునున్ = కు; చేకూలున్ = కలుగును; మహిత = గొప్ప; ఈప్పిత = కోరికలలో; అర్థన్ = కోరెడివానిని; సిద్ధిన్ = తీరుట; కడంకన్ = తప్పక.

భావము:

మీరు ఏకాగ్రచిత్తంతో ఈ స్తోత్రాన్ని జపిస్తూ తపస్సు చేయండి. మీ కోరికలు తప్పక సిద్ధిస్తాయి"

4-735-క.

అని యీ గతి నుపదేశం

బొనరించి సదాశివుండు నొగి వారలచే

తను బూజితుండై వారలు

గ్రన నంతర్ధానుఁ డయ్యెఁ గౌతుక మొప్పన్.

టీకా:

అని = అని; ఈ = ఈ; గతిన్ = విధముగ; ఉపదేశంబున్ = ఉపదేశము; ఒనరించి = చేసి;
సదాశివుండున్ = శివుడు (సదాశివుడు - సదా (ఎల్లప్పుడు) శివుడు (శుభమైనవాడు), శివుడు);
ఒగిన్ = వెంటనే; వారల్ = వారి; చేతను = చేత; పూజితుడు = పూజింపబడిన వాడు; ఐ = అయ్యి;
వారలు = వారు; కనన్ = చూచుండగా; అంతర్ధానుడు = మాయమైనవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను;
కౌతుకము = కుతూహలము; ఒప్పన్ = ఒప్పుతుండగ.

భావము:

అని ఈ విధంగా ఉపదేశించి ప్రచేతసుల పూజలను గ్రహించి శివుడు అంతర్ధాన మయ్యాడు.

4-736-వ.

అంత.

టీకా:

అంతన్ = అంతట.

భావము:

అప్పుడు...

4-737-తే.

త్రివుట వారలు రుద్రోపదిష్టమైన

యచ్యుతస్తవము జపించు చయిత సంఖ్య

వత్సరము లుగ్ర తపము దుర్వార వారి

మధ్యమునఁ జేయుచున్న సమయమునందు.

టీకా:

తివుటన్ = కోరి; వారలున్ = వారు; రుద్ర = శివునిచే; ఉపదిష్టము = ఉపదేశింపబడినది; ఐన = అయిన; అచ్యుత = విష్ణుని; స్తవమున్ = స్తోత్రమును; జపించుచున్ = జపముచేస్తూ; అయుత = పదివేల; సంఖ్య = సంఖ్యల కొలది; వత్సరములున్ = సంవత్సరములు; ఉగ్ర = భయంకరమైన; తపమున్ = తపస్సును; దుర్వార = వారింపరాని; వారి = నీటి; మధ్యమునన్ = మధ్యలో; చేయుచున్న = చేస్తున్న; సమయమున్ = సమయము; అందున్ = లో.

భావము:

ఆ ప్రచేతసులు శివుడు ఉపదేశించిన శ్రీహరి స్తవాన్ని జపిస్తూ పదివేల సంవత్సరాలు నీటి మధ్య నిలబడి భయంకరమైన తపస్సు చేశారు.

4-738-వ.

ఘనకర్మాసక్త చిత్తుండై యున్న ప్రాచీనబర్హి కడకు నధ్యాత్మవేదియుం గృపాళువు నైన నారదుండు చనుదెంచి యా రాజనకు జ్ఞానబోధంబు చేయు కొఱకు నతనితో నిట్లనియె "రాజా! యీ కర్మంబునం జేసి యెట్టి శ్రేయస్సు నభిలషించుచున్నవాడ వట్టి యనిష్ట నిరసనంబు నభీష్ట ప్రాప్తి కరంబు నయిన శ్రేయం బీ కర్మంబు వలన లభింప"దనినం బ్రాచీనబర్హి నారదున కిట్లనియె.

టీకా:

ఘన = అతి మిక్కిలి; కర్మ = కర్మలను చేయుట యందు; ఆసక్త = లగ్నమైన; చిత్తుండు = మనసు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; ప్రాచీనబర్హి = ప్రాచీనబర్హి; కడ = దగ్గర; కున్ = కు; అధ్యాత్మ = అధ్యాత్మ తత్త్వము; వేదియున్ = తెలిసినవాడు; కృపాళువున్ = దయ కలవాడును; ఐన = అయిన; నారదుండు = నారదుడు; చనుదెంచి = వచ్చి; ఆ = ఆ; రాజన్ = రాజన; కున్ = కు; జ్ఞాన = జ్ఞానమును; బోధంబున్ = బోధించుట; చేయున్ = చేయుట; కొఱకున్ = కోసము; అతని = అతని; తోన్ = తోటి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; రాజా = రాజా; ఈ = ఈ; కర్మంబునన్ = కర్మముల; చేసి = వలన; ఎట్టి = ఎటువంటి; శ్రేయస్సున్ = శుభములను; అభిలషించుచున్నవాడవు = కోరుతున్నావు; అట్టి = అటువంటి; అనిష్ట = యిష్టము లేనివి; నిరసంబున్ = తొలగించుట; అభీష్ట =

కోరికలు; ప్రాప్తి = లభించునట్లు; కరంబున్ = చేసినవి; అయిన = అయినట్టి; శ్రేయంబు = శుభములు;
 ఈ = ఈ; కర్మంబున్ = యజ్ఞకర్మల; వలన = వలన; లభింపదు = దొరకదు; అనినన్ = అనగా;
 ప్రాచీనబర్హి = ప్రాచీనబర్హి; నారదున్ = నారదున; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

కర్మాసక్తుడైన ప్రాచీనబర్హి వద్దకు ఆధ్యాత్మ తత్త్వవేత్త అయిన నారదమహర్షి దయతో వచ్చి ఈ విధంగా జ్ఞానబోధ చేసాడు. "రాజా! దుఃఖాన్ని తొలగించి, కోరికలను ప్రసాదించే శ్రేయస్సును నీవు కోరుకుంటున్నావు. కాని అట్టి శ్రేయస్సు నీకు ఈ కర్మలవల్ల లభించదు" అని చెప్పగా ప్రాచీనబర్హి నారదునితో ఇలా అన్నాడు.

4-739-⁵.

అనఘ! మునీంద్ర! మహాభాగ! యేను గ-

ర్మాపహతజ్ఞాని నగుచు మోక్ష

మెఱుంగంగ లే నైతి నిట్టి నా కిప్పుడు-

గడు విమలంబును గర్మబంధ

నాశకంబును నగు జ్ఞానోపదేశంబు-

గావింపు మతిదయాకార! కూట

ధర్మంబులగు గేహతతులందుఁ జెంది జా-

యా తనూజాత ధనాదికములె

4-739.1-తే.

భూరి పురుషార్థములు గాఁగ బుద్ధిఁ దలచు

మతివిహీనుండు సంసార మార్గములను

దగఁ బరిభ్రామ్యమాణుఁడై యొగిని మోక్ష

పదము నొందగఁజాలఁడు భవ్యచరిత!

టీకా:

అనఘ = పుణ్యుడ; ముని = మునులలో; ఇంద్ర = ఇంద్రుని వంటివాడ; మహాభాగ =
నిర్మలమనసుకలవాడ; ఏనున్ = నేను; కర్మా = కర్మలచేత; అపహత = గొట్టబడిన; జ్ఞానిన్ =
జ్ఞానము గలవానిని; అగుచున్ = అవుతూ; మోక్షమున్ = మోక్షమును; ఎఱుగంగ = తెలియ; లేను =
లేనివాడను; ఐతిన్ = అయితిని; ఇట్టి = ఇటువంటి; నా = నా; కున్ = కు; ఇప్పుడున్ = ఇప్పుడు; కడున్
= మిక్కిలి; విమలంబున్ = స్వచ్ఛమైనది; కర్మ = కర్మములవలని; బంధ = బంధనములను;
నాశకంబును = పోగొట్టినది; అగున్ = అయిన; జ్ఞానంబున్ = జ్ఞానమును; ఉపదేశంబున్ =
ఉపదేశించుట; కావింపుము = చేయుము; అతి = మిక్కిలి; దయాకర = కృపాకర; కూట = కపటమైన;
ధర్మంబులున్ = ధర్మములు; అగు = అయిన; గేహ = గృహముల; తతుల్ = సమాహములు;
అందున్ = లో; చెంది = చెంది; జాయా = భార్యలు; తనూజాత = పుత్రులు; ధన = ధనములు;
ఆదికములో = మొదలగునవే.

భూరి = అత్యధికమైన; పురుషార్థములున్ = ప్రయోజనములు; కాగ = అగునట్లు; బుద్ధిన్ =
మనసున; తలచున్ = తలచెడి; మతి = బుద్ధి; విహీనుండు = లేనివాడు; సంసార = సంసారము
యొక్క; మార్గములను = మార్గములలో; తగన్ = అవశ్యము; పరిభ్రామ్యమాణ్యుడు =
తిరుగుతున్నవాడు; ఐ = అయ్య; ఒగినిన్ = క్రమముగా; మోక్ష = ముక్తి; పదమున్ = మార్గమును;
ఒందగజాలడు = పొందజాలడు; భవ్యచరిత = దివ్యమైనవర్తనకలవాడు.

భావము:

"పుణ్యాత్మా! మహానుభావా! నారదమునీంద్రా! కర్మాసక్తి వల్ల నాకు జ్ఞానం నశించింది. అందుచేత
నేను మోక్షాన్ని తెలుసుకోలేక పోయాను. కాబట్టి నాకు ఇప్పుడు కర్మబంధాలను నిర్మూలించే
నిర్మలమైన జ్ఞానాన్ని ఉపదేశించు. దయామూర్తి! కపట ధర్మాలకు ఆలవాలమైన గృహాలలో
భార్యాపుత్రులు, ధనధాన్యాలే గొప్ప పురుషార్థాలుగా భావించి సంసార బంధాలలో బద్ధుడైన
బుద్ధిహీనుడు మోక్షాన్ని పొందలేడు".

అనవుడు నతనికి నతఁ డను

"ననఘా! యీ యధ్వరంబులందును గృపమా

లిన నీచే విశసింపం

జని కూలిన పశుల వేల సంఖ్యలఁ గనుమా

టీకా:

అనవుడు = అనగా; అతని = అతని; కిన్ = కి; అతడు = అతడు; అను = అనెను; అనఘా = పుణ్యుడా;
ఈ = ఈ; అధ్వరంబుల్ = యజ్ఞముల; అందునున్ = లో; కృప = దయ; మాలిన = లేని; నీ = నీ; చేన్ =
చేత; విశసింపన్ = సంహరింప; చని = బడి; కూలిన = మరణించిన; పసులన్ = పశువులను; వేల =
వేల; సంఖ్యన్ = సంఖ్యలకొలది; కనుమా = చూడుము.

భావము:

అని చెప్పగా ఆ ప్రాచీనబర్హితో నారదుడు ఇలా అన్నాడు. "పుణ్యాత్మా! ఈ యజ్ఞాలలో
నిర్దయుడవైన నీచేత సంహరింపబడ్డ వేలకొద్ది పశువుల సంఖ్యను గమనించు.

4-741-వ.

కావునం బశువ్రాతంబులు త్వదీయ వైశసంబును స్మరించుచున్నవై లోహయంత్రమయ
శృంగంబులచేత నెప్పుడు నీవు పరలోకంబు నొందెద వప్పుడు నిన్ను హింసింతు మని భవదీయ
మృతికి నెదురు చూచుచున్న; విట్టి సంకటంబు నొందంగల నీకు నిస్తారకం బయిన యొక్క
యతిహాసంబు గల దెఱింగింతు విను" మని యిట్లనియె.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; పశు = పశువుల; వ్రాతంబులు = సమూహములు; త్వదీయ = నీ యొక్క;
వైశసంబును = సంహరించుటను; స్మరించుచున్నవి = తలచుకొనుచున్నవి; ఐ = అయ్యి; లోహ =
ఇనప; యంత్ర = యంత్రములు; మయ = తాపిన; శృంగంబుల్ = కొమ్ములు; చేతన్ = తోటి; ఎప్పుడున్
= ఎప్పుడు; నీవున్ = నీవు; పరలోకంబున్ = పరలోకమును; ఒందెదవు = పొందెదవో; అప్పుడు =

అప్పుడే; నిన్నున్ = నిన్ను; హింసించుము = బాధించెదము, పొడిచెదము; అని = అని; భవదీయ = నీ
 యొక్క; మృతి = మరణమున; కిన్ = కి; ఎదురుచూచుచున్ = ఎదురుచూచును; ఉన్నవి = ఉన్నవి;
 ఇట్టి = ఇట్టి; సంకటంబున్ = కష్టము, ప్రమాదము; ఒందంగల = పొందబోయే; నీకున్ = నీకు;
 నిస్తారకంబున్ = తరింప జేయునట్టిది; అయిన = అయిన; ఒక్క = ఒక; ఇతిహాసమున్ = జరిగిన
 కథ; కలదు = ఉన్నది; ఎఱిగింతున్ = తెలిపెదను; వినుము = వినుము; అని = అని; ఇట్లు = ఈ
 విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఆ పశువులన్నీ నీ హింసాకార్యాన్ని స్మరిస్తూ లోహయంత్రాలతో కూడిన కొమ్ములు కలిగినవై నీవు
 ఎప్పుడు మరణించి పరలోకాన్ని చేరతావో అప్పుడు నిన్ను హింసించాలని నిశ్చయించుకొని నీ
 చావు కోసం ఎదురు చూస్తున్నవి. ఇటువంటి గొప్ప ప్రమాదాన్ని ఎదుర్కొనబోతున్న నీకు దానిని
 తరింపజేసే ఒక కథను వినిపిస్తాను. విను" అని ఇలా అన్నాడు.

చతుర్థ స్కంధము : పురంజను కథ

4-742-సీ.

భూమీశ! విను మయ్య పూర్వకాలమునఁ బు-

రంజనుం డను నొక్క రాజు గలఁడు;

అతని కవిజ్ఞాతుఁ డనుపేరఁ దగిలి వి-

జ్ఞాతచేష్టితుఁ డగు సఖుఁడు కలఁడు;

ఆ పురంజనుఁడు పురాన్వేషియై ధరా-

చక్రంబుఁ గలయంగ సంచరించి

తన కనురూపమై పెనుపొందు పుర మెందు-

వీక్షింపఁ జాలక విమనుఁ డగుచు

4-742.1-తే.

నేపురము లుర్విఁ బొడగనె నాపురములు
రామములఁ గోరు తనకు న క్కామములను
బొందుటకు వానిని ననర్హములుగఁ దన మ
నమునఁ దలఁచి యొకానొకనాఁడతండు.

టీకా:

భూమీశ = రాజా {భూమీశ - భూమికి ప్రభువు, రాజు}; వినుము = వినుము; అయ్య = తండ్రి; పూర్వ =
పూర్వపు; కాలమునన్ = కాలములో; పురంజనుండును = పురంజనుడు {పురంజనుడు -
పురమున (దేహమున) వసించెడివాడు (ఉండెడివాడు), జీవుడు, ఆత్మ}; అను = అనెడి; ఒక్క = ఒక;
రాజన్ = రాజు; కలడు = ఉన్నాడు; అతనిన్ = అతని; కిన్ = కి; అవిజ్ఞాతుడు = అవిజ్ఞాతుడు
{అవిజ్ఞాత- పరమాత్మ, అవిజ్ఞాత విష్ణుసహస్రనామాలలో 482వ నామం. తెలుసుకొనువాని కంటెను
విలక్షణమైనవాడు అని అర్థం, ఆత్మ యందలి కల్పిత కర్తృత్వాది విజ్ఞాన వాసన కలవాడు విజ్ఞాత
తద్విలక్షణుడగు విష్ణువు అవిజ్ఞాత}; అను = అనెడి; పేరన్ = పేరుతో; తగిలి = పూని; విజ్ఞాత =
తెలిసిన; చేష్టితుడు = చేష్టలుగలవాడు; అగు = అయిన; సఖుడున్ = స్నేహితుడు; కలడు = ఉన్నాడు;
ఆ = ఆ; పురంజనుడు = పురంజనుడు; పుర = పురమును; అన్వేషి = వెదకెడివాడు; ఐ = అయ్య;
ధరా = భూ; చక్రంబున్ = మండలము; కలయంగన్ = కలియ; సంచరించి = తిరుగుతూ; తన = తన;
కున్ = కు; అనురూపము = అనుకూలమైనది; ఐ = అయ్య; పెనిపొందు = అతిశయించెడి; పురమున్
= పురము; ఎందున్ = ఎక్కడను; వీక్షింపజాలక = చూడలేక; విమనుడు =
వికలమైనమనస్సుకలవాడు; అగుచున్ = అగుతూ; ఏ = ఏ.
పురముల్ = పురములు; ఉర్విన్ = భూమిని; పొడగనెన్ = కాంచెను; ఆ = ఆ; పురములు =
పురములు; కామముల్ = కోరికలను; కోరు = కోరెడి; తన = తన; కున్ = కు; కామములను =
కోరికలను; పొందుట = పొందుట; కున్ = కు; వానిని = వాటిని; అనర్హములుగన్ = తగినవి
కానట్లుగ; తన = తన; మనమునన్ = మనసులో; తలచి = భావించి; ఒకానొక = ఒక్క; నాడున్ =
దినమున; అతండున్ = అతడు.

భావము:

“రాజా! విను. పూర్వకాలంలో పురంజనుడు అనే రాజు ఉండేవాడు. అతనికి విజ్ఞాత చేష్టితుడైన అవిజ్ఞాతుడు అనే పేరు కలిగిన మిత్రుడు ఉండేవాడు. ఆ పురంజనుడు తనకోసం తగిన పురాన్ని అన్వేషిస్తూ భూమండలమంతా తిరిగి అటువంటి పురాన్ని ఎక్కడా చూడక వికల మనస్కుడై తాను భూమిమీద చూచిన పురాలు తన కోరికలను పొందటానికి తగినవి కావని మనస్సులో భావించి ఒకనాడు...

4-743-వ.

చనుచున్న సమయంబున హిమవత్పర్వత దక్షిణసానువు లందు.

టీకా:

చనుచున్న = వెళుతున్న; సమయంబున = సమయములో; హిమవత్పర్వత = హిమాలయపర్వతము; దక్షిణ = దక్షిణవైపు; సానువులు = చరియలు; అందున్ = లో.

భావము:

తనకు తగిన పురంకోసం సంచరిస్తున్న సమయంలో హిమవత్పర్వతం దక్షిణ సానువులలో...

4-744-సీ.

వర నవద్వార కవట గవాక్ష తో-

రణ దేహళీగోపురముల నొప్పి

ప్రాకార యంత్రవత్ప్రతోళి పరి-

పుట్టాల కోపవనాళిఁ దనరి

సౌవర్ణ రౌప్యసృఘన శృంగంబుల-

రమణీయ వివిధ గేహముల మించి

రథ్యాసభా చత్వరధ్వజ క్రీడాయ-

తన సుచైత్యాపణతతిఁ దనర్చి

4-744.1-తే.

మరకతస్పటిక విదూరమణి వినూత్న

మౌక్తికాయుత ఖచిత హర్షములు గలిగి

విద్రుమద్రుమ వేదుల వెలయు నొక్క

పురముఁ గనియె భోగవతినిఁ బోలు దాని.

టీకా:

వర = శ్రేష్ఠమైన; నవ = తొమ్మిది; ద్వార = ద్వారములు; కవాట = తులుపులు; గవాక్ష = కిటికీలు;
తోరణ = తోరణములు; దేహళీ = వాకిళ్ళు; గోపురములన్ = గోపురములతో; ఒప్పి = చక్కగనుండి;
ప్రాకారయంత్ర = ప్రహరీయంత్రములు; వప్ర = బురుజులు; ప్రతోళీ = పెద్దవీధులు; పరిఘ =
కందకములు; అట్టాలక = ప్రాకారములు; ఉపవనా = పెరటితోటలు; ఆళిన్ = సమూహములతో;
తనరి = అతిశయించి; = సౌవర్ణ = బంగారపు; రౌప్య = వెండి; ఆయస = ఇనుప; ఘన = పెద్ద;
శృంగంబుల = శిఖరములతో; రమణీయ = మనోహరమైన; వివధ = రకరకములైన; గేహములన్ =
గృహములతో; మించి = అతిశయించి; రథ్యా = రథమార్గములు; సభా = కొలువుకూటములు; చత్వర
= నాలుగుదార్ల వేగవంత మార్గములు; ధ్వజ = ధ్వజస్తంభములు; క్రీడాయతన = ఆటస్తలములు;
సుచైత్య = మంచిఅరుగులు; అపణ = ధనము, భాగ్యముల (వస్తువుల); తతిన్ = సమూహములతో;
తనర్చి = అతిశయించి.

మరకత = పచ్చలు; స్పటిక = స్పటికములు; విదూర = వైదూర్యములు; మణి = మణులు; వినూత్న =
కొంగ్రొత్త; మౌక్తిక = ముత్యాలు; ఆయుత = సిద్ధపరచిన; ఖచిత = పొదగబడిన; హర్షములున్ =
మేడలు; విద్రుమద్రుమ = పగడాలచెట్లు; వేదులన్ = అరుగులు; వెలయు = విలసిల్లెడి; ఒక్క = ఒక;
పురమున్ = పురమును; కనియెన్ = చూసెను; భోగవతినిన్ = భోగవతీనగరమును (భోగవతి -
భోగములకి నివాసము, భోగవతి అనేది నాగలోకపు ముఖ్యపట్టణము); పోలు = పోలెడి; దానిన్ =
దానిని.

భావము:

తొమ్మిది ద్వారాలు, తలుపులు, కిటికీలు, బయటి ద్వారం, గుమ్మాలు, ప్రహరిపై యంత్రాలు,
కోటగోడలు, పెద్ద వీధులు, కోట బురుజులు, ఉద్యానవనాలు, బంగారు వెండి ఇనుముతో చేసిన పెద్ద
శిఖరాలతో మెరిసే సుందర గృహాలు, రాజమార్గాలు, కొలువు కూటాలు, చతుష్పథాలు, జెండా
స్తంభాలు, జూదగృహాలు, రచ్చబండలు, అంగళ్ళు, పచ్చలు స్ఫటికాలు రత్నాలు మణులు క్రొత్త
ముత్యాలు తాపిన మేడలు, పగడాలు కూర్చి కట్టిన తిన్నెలు మున్నగు సర్వలక్షణాలు కలిగి,
నాగులపురమైన పాతాళంలాగా ఉన్న ఒక పురాన్ని చూశాడు.

4-745-వ.

ఇట్లు గనుంగొని యనంతరంబ ముందటం బురబాహ్యంతరంబున దివ్యద్రుమ లతాకుంజ
పుంజంబును, సమద నదద్విహంగ మత్త మధుకరకుల కోలాహల సంకుల జలాశయ
శోభితంబును, హిమనిర్ధరబిందు సందోహ పరిస్పంద కందళిత మందమలయ మరుదుచ్ఛలిత
ప్రవాళవిటప నళినీతటంబును, పాంథజన మనోరంజ నాహ్వాన బుద్ధిజనక కలహంస రాజకీర
కోకిలాలాప విరాజమానంబును; మునివ్రత నానావిధ వనమృగవ్రాత బాధారహితంబును నైన
పురబాహ్యోద్యానవనంబు నందు యాదృచ్ఛికంబుగ నేకైక శతనాయకం బైన యనుచర
దశకంబును, బంచమస్తకసర్ప ప్రతీహారుండును, దోడరాఁ జనుదెంచుచున్న భర్తన్వేషిణియుం
గామరూపిణియు నవోధయు నయినట్టి.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; గనుంగొని = చూసి; అనంతరంబ = తరువాత; ముందటన్ = ఎదురుగ; పుర =
పురము యొక్క; బాహ్య = బయట; అంతరంబునన్ = ఆవరణము నందు; దివ్య = దివ్యమైన; ద్రుమ
= చెట్టు; లతా = లతలు; కుంజ = పొదరిళ్ళ; పుంజంబునున్ = గుంపులు; సమతన్ = చక్కటి; నద =
నదులు; విహంగ = పక్షులు; మత్త = మత్తెక్కిన; మధుకర = తేనెటీగలచే; కుల = సమూహముల;
కోలాహల = కోలాహలములు; సంకుల = వ్యాపించిన; జలాశయ = సరస్సులతో; శోభితంబునున్ =
శోభిల్లుతున్నది; హిమ = మంచు; నిర్ధర = సెలయేళ్ళ; బిందు = నీటిబిందువుల; సందోహ =
సమూహములు కలిగి; పరిస్పంద = కదలుతున్న; కందళిత = వికసించిన; మంద = మెల్లని; మలయ

= గంధం చెట్లనుండి వస్తున్న; మరుత్ = గాలిచే; ఉచ్చలిత = ఉపబడుతున్న; ప్రవాళ = చిగురుటాకులు కలిగిన; విటప = చెట్లుగల; నళినీ = పద్మములు ఉన్న; తటంబును = చెరువులు; పాంథ = బాటసారులు యైన; జన = వారి; మనో = మనసును; రంజన = రంజిల్లజేయుటకు; ఆహ్వాన = పిలుస్తున్న; బుద్ధి = భావము; జనక = కలిగిస్తున్న; కలహంస = కలహంసలు; రాజకీర = రామచిలుకలు; కోకిల = కోకిలల; ఆలాప = పాటలతో; విరాజమానంబునున్ = విరాజిల్లుతున్నది; ముని = మునుల; వ్రత = సమూహములు; నానా = అనే; విధ = రకములైన; వన = అడవి; మృగ = జంతువుల; వ్రాత = సమూహముల; బాధా = బాధలు; రహితంబును = లేనిది; ఐన = అయిన; పుర = పురము యొక్క; బాహ్య = బయటి; ఉద్యానవనంబునన్ = తోటలో; అందున్ = లో; యాదృచ్ఛికంబు = అనుకోకుండగ; ఏకైక = ఒక్కొక్కరికి; శత = నూరుమందికి (100); నాయకంబున్ = నాయకత్వము కలిగినవారు; ఐన = అయిన; అనుచర = అనుచరుల; దశకంబును = పదిమంది కలది; పంచ = ఐదు (5); మస్తక = తలల; సర్ప = పాము యైన; ప్రతీహారుండును = ద్వారపాలకుడు; తోడన్ = కూడా సహాయకరముగ; రాన్ = వస్తుండగా; చనుదెంచుచున్న = వెళుతున్న; భర్త్య = భర్త యొక్క; అన్వేషియున్ = వెతుకుతున్నట్టి; కామరూపిణియున్ = కోరిన రూపము ధరించగలది; నవోధయున్ = కొత్తగా యౌవనము కలిగినది; అయినట్టి = అయినట్టి.

భావము:

ఈ విధంగా చూచిన పురంజనుడు ఆ పురం వెలుపల దివ్య వృక్షాలతో నిండిన ఒక ఉద్యానవనంలో ప్రవేశించాడు. అక్కడ పక్షులు, తుమ్మెదలు చేసే ధ్వనులతో సరస్సులు కోలాహలంగా ఉన్నాయి. సెలయేళ్ళలోని మంచునీటి మీదుగా వచ్చే పిల్లగాలులకు కొలనుల ఒడ్డున ఉన్న చెట్ల కొమ్మలు, చిగుళ్ళు ఊగుతున్నాయి. బాటసారులను పిలుస్తున్నవేమో అన్నట్లుగా రాజహంసలు, చిలుకలు, కోయిలలు తియ్యగా కూస్తున్నాయి. పెక్కురకాల వన్యమృగాలు ఎవ్వరికీ హానిచేయకుండా తిరుగుతున్నాయి. ఆ తోటలో పురంజనుడు యాదృచ్ఛికంగా ఒక యువతిని చూశాడు. పదిమంది అనుచరులు ఆమెతో వస్తున్నారు. వారిలో ఒక్కొక్కడు నూరుమందికి నాయకుడు. ఆమెకు కావలిగా ఐదు తలల పాము ముందు నడుస్తున్నది. ఆ స్త్రీ కామరూపిణి. వరునికోసం వెదకుతున్నది.

ఘన సమవిన్యస్త కర్ణ కుండల రుచుల్-

గండభాగంబుల నిండి పర్వ

దమ్మితేకులసిరి దటమటింపగ జాలు-

మెఱుగు గన్నులు దల దిరిగి రాగ

జఘన సంకలిత పిశంగ నీవీద్యుతి-

కనక కాంచీరుచి గరము పెనుప

జరణ సరోజ భాసుర చలన్మాపుర-

ఝుణఝుణ ధ్వని నర్మ సరణి జాప

4-746.1-తే.

లలిత యౌవన లక్ష్మీవిలాస భాసు

రోదయవ్యంజితప్రభాయుక్త పీన

సమ నిరంతర కుచకుట్మలముల వీడ

జెంది పయ్యెద గప్పు బాలేందుముఖిని.

టీకా:

ఘన = గొప్పగా; సమ = చక్కగా; విన్యస్త = పెట్టుకొన్న; కర్ణ = చెవుల; కుండల = కుండలముల; రుచుల్ = కాంతులు; గండభాగంబులన్ = చెక్కిళ్ళపైన; నిండి = నిండి; పర్వన్ = పరుచుకొనగా; తమ్మి = పద్మముల; తేకుల = రేకుల; సిరిన్ = శోభని; అటమటింపగన్ = తొట్టుపడవేయ; చాలు = కలిగిన; మెఱుగు = మెరుస్తున్న; కన్నులు = కన్నులు; తలదిరిగిరాగ = తలచుట్టుతిరిగివచ్చినంతేసియై; జఘన = పిరుదులపై; సంకలిత = చక్కగాకట్టబడిన; పిశంగ = వంగపండురంగు; నీవీ = మొలకట్టు; కనక = బంగారపు; కాంచీ = ఒడ్డాణము; రుచిన్ = కాంతి; కరమున్ = మిక్కిలి; పెనుపన్ = అతిశయింపగా; చరణ = పాదములు అనెడి; సరోజ = పద్మములయొక్క; భాసుర = మెరుస్తున్న; చలత్ = చలిస్తున్న; నూపుర = అందెల; ఝుణఝుణ = ఝుణఝుణమనెడి; ధ్వని = శబ్దము; నర్మసరణిన్ = భావగర్భితముగ; చూపన్ = కనబడగా.

లలిత = అందమైన; యౌవన = యౌవన; లక్ష్మీ = శోభ; విలాస = లీలగా; భాసుర = ప్రకాశిస్తున్న;

ఉదయ = సూర్యోదయమున; వ్యంజిత = వ్యక్తమగుతున్న; ప్రభా = కాంతులతో; యుక్త = కూడిన; పీన

= బలిసిన; సమ = చక్కటి; నిరంతర = సందులేని; కుచ = కుచములనెడి; కుట్టములన్ = మొగ్గలను;
వ్రీడన్ = సిగ్గు; చెంది = పడి; పయ్యెదన్ = పైటతో; కప్పు = కప్పెడి; బాలేందుముఖిని = స్త్రీని
{బాలేందుముఖి - బాల ఇందు (బాల చంద్రుని వంటి) ముఖి (మోముకలామె), స్త్రీ}.

భావము:

ఆమె చెవికుండలాల కాంతి చెక్కిళ్ళపై వ్యాపిస్తున్నది. ఆమె కన్నులు తామరపూల రేకులవలె సోగలై
తలను చుట్టి వస్తున్నాయి. ఆమె పిరుదులపై ధరించిన పసుపు పచ్చని వలువ బంగారు
మొలనూలి కాంతిని అధికం చేస్తున్నది. ఆమె కాలి అందెల ఝణఝణ ధ్వనులు
మేలమాడుతున్నట్లుగా ఉన్నాయి. యౌవనం వల్ల నిండుగా అందంగా ఉన్న చందోయి సిగ్గు
పడుతూ పైటతో కప్పుతున్నది.

4-747-వ.

మఱియును బాలయు సుదతియు గజగామినియు నయిన యొక్క ప్రమదోత్తమం గాంచి.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను; బాలయున్ = చిన్నపిల్ల యైన; సుదతి = స్త్రీ {సుదతి - మంచి పలువరుస
కలామె, స్త్రీ}; గజగామిని = స్త్రీ {గజగామిని - ఏనుగువంటి నడక కలామె, స్త్రీ}; అయిన = అయిన;
ఒక్క = ఒకామెను; ప్రమద = స్త్రీలలో {ప్రమద - మిక్కిలి యౌవన సంపద కలామె, స్త్రీ}; ఉత్తమన్ =
ఉత్తమురాలిని; కాంచి = కనుగొని.

భావము:

వయస్సులో ఉండి మంచి పలువరుస గలిగి, గజగామిని అయిన ఆ ఉత్తమ స్త్రీని చూచి...

4-748-క.

తరుమిడి ప్రేమోధతమై

మరువిండ్లం బోలు కన్నోమలు గల తరుణీ

సరసాపాంగ విలోకన

శరపరివిధాంగుఁ డగచు జనవిభుఁ డనియెన్.

టీకా:

తరిమిడి = బలవత్తరమైన; ప్రేమ = ప్రేమ; ఉద్ధతము = వచ్చినది; ఐ = అయ్యి; మరు = మన్మథుని;
విండ్లను = ధనుస్సుల; పోలు = వంటి; కన్బొమలు = కనుబొమలు; కల = కలిగిన; తరుణీ = స్త్రీ; సరస
= రసస్ఫూర్తి గల; అపాంగ = కడకంటి; విలోకన = చూపు లనెడి; శర = బాణములచే; పరివిధ =
బాగా కొట్టబడిన; అంగుడు = దేహము కలవాడు; అగుచున్ = అగుతూ; జనవిభుడున్ = రాజు
{జన విభుడు - జన (ప్రజల)కు విభుడు (ప్రభువు), రాజు}; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

కనుబొమలు మన్మథుని ధనుస్సువలె, కడకంటి చూపులు బాణాలవలె ఉన్న ఆమె చూపులు తన
శరీరానికి తగిలి వలపు ఉద్భవించగా ఆ రాజు ఇలా అన్నాడు.

4-749-క.

"ఎవ్వరి దానవు? జనకుం

డెవ్వఁడు? పేరేమి? భృత్యు ల్లిపదియొక రిం

దెవ్వరు? సతు లెవ్వరు? మఱి

యివ్వనమున నుండఁ గార్యమైద్ది? మృగాక్షీ!

టీకా:

ఎవ్వరి = ఎవరికి చెందిన; దానవు = దానివి; జనకుండు = తండ్రి; ఎవ్వడు = ఎవడు; పేరు = పేరు;
ఏమి = ఏమిటి; భృత్యుల్ = సేవకులు; ఈ = ఈ; పదియొకరు = పదకొండుమంది; ఇందు = వీరు;
ఎవ్వరు = ఎవరు; సతులు = చెలికత్తెలు; ఎవ్వరు = ఎవరు; మఱి = మరింక; ఈ = ఈ; వనమునన్ =
అడవిలో; ఉండన్ = ఉండుటకు; కార్యమున్ = కారణము, పని; ఎద్ది = ఏమిటి; మృగాక్షీ = స్త్రీ {మృగాక్షీ
- లేడివంటి కన్నులు కలమె, స్త్రీ}.

భావము:

“మృగనయనా! నీవు ఎవ్వరి దానవు? నీ తండ్రి ఎవరు? నీ పేరేమిటి? ఈ పది మంది సేవకులు ఎవరు? ఈ స్త్రీలు ఎవ్వరు? ఈ అడవిలో ఎందుకున్నవు?

4-750-క.

భవదీయ పురస్సరుఁ డగు

పవనాశనుఁ డెవ్వఁ? డతికృపామతి నాకున్

వివరింపు" మనుచు వెండియు

ధవళేక్షణఁ జూచి ధరణిధవుఁ డిట్లనియెన్.

టీకా:

భవదీయ = నీ యొక్క; పురస్సరుడు = ముందు నడచెడివాడు; అగు = అయిన; పవనాశనుడున్ = పాము {పవనాశుడు - పవనము (గాలి)ని అశనుడు (తినువాడు), పాము}; ఎవ్వడు = ఎవడు; అతి = మిక్కిలి; కృపా = దయా; మతిన్ = భావముతో; నాకున్ = నాకు; వివరింపుము = వివరముగా తెలుపుము; అనుచున్ = అంటూ; వెండియున్ = ఇంకను; ధవళేక్షణన్ = స్త్రీని {ధవళేక్షణ - ధవళ (తెల్లని, స్వచ్ఛమైన) ఈక్షణ (చూపులు ఉన్నామె), స్త్రీ}; చూచి = చూసి; ధరణిధవుడున్ = రాజు {ధరణిధవుడు - ధరణి (భూమి)కి ధవుడు (భర్త), రాజు}; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

నీ ముందు నడుస్తున్న ఈ పాము ఎవ్వరు? నాకు దయతో వివరించు" అని రాజు మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

4-751-సీ.

"తరళాక్షి! పతి యగు ధర్ము నన్వేషింపఁ-

జరియించు ప్రాయను సతివో, కాక

రుద్రు నన్వేషించు రుద్రాణివో, కాక-

బ్రహ్మను వెదకు భారతివో, కాక
 నారాయణుని భక్తిఁ గోరి యన్వేషించు-
 నిందిరవో, కాక యెవ్వ రీవు?
 త్వత్పాద కామనత్వము నను సంప్రాప్త-
 సకల కాముండగు సరసు నెట్టి

4-751.1-తే.

వాని వెదకెదు? తరుణీ? భవత్కరార్గ
 పద్మకోశంబు నేఁ డెందుఁ బ్రతిత మయ్యె?
 నాకు నెఱిగింపఁ దగుదు వివేకచరిత!"
 యని నృపాలుఁడు మఱియు నిట్లనియె సతికి.

టీకా:

తరళాక్షి = స్త్రీ {తరళేక్షణ - తరళ (చలించెడి) అక్షి (కన్నులుగలామె), స్త్రీ}; పతి = భర్త; అగు = అయిన;
 ధర్మున్ = ధర్మదేవతను; అన్వేషింపన్ = వెదకుటకు; చరియించు = తిరుగుతున్న; హ్రీ = హ్రీ; అను =
 అనెడి; సతివో = సతివి ఏమో; కాక = కాకపోతే; రుద్రున్ = శివుని; అన్వేషించు = వెదికెడి; రుద్రాణివో
 = పార్వతీ దేవివి ఏమో {రుద్రాణి - రుద్రుని (శివుని) రాణి (భార్య), పార్వతి}; కాక = కాకపోతే;
 బ్రహ్మను = బ్రహ్మదేవుని; వెదకు = వెదికెడి; భారతివో = భారతీదేవివి ఏమో; కాక = కాకపోతే;
 నారాయణుని = విష్ణుమూర్తిని; భక్తిన్ = భక్తితో; కోరి = కోరి; అన్వేషించు = వెదికెడి; ఇందిరవో =
 లక్ష్మీదేవివి ఏమో; కాక = కాకపోతే; ఎవ్వరు = ఎవరు; ఈవు = నీవు; త్వత్ = నీ యొక్క; పాద =
 పాదములను; కామనత్వముననున్ = కోరుటలను; సంప్రాప్త = చక్కగా లభించెడి; సకల = సర్వమైన;
 కాముండు = కోరికలుకలవాడు; అగు = అయిన; సరసున్ = రసస్ఫూర్తిగలవానిని; ఎట్టి = ఎటువంటి.

వానిన్ = వానిని; వెదకెదు = వెదకుతున్నావు; తరుణీ = స్త్రీ {తరుణి - తరుణ వయసున ఉన్నామె,
 స్త్రీ}; భవత్ = నీ యొక్క; కరార్గ = అరచేతిలో గల; పద్మ = పద్మము; కోశంబున్ = మొగ్గ; నేడు = ఈ
 నాడు; ఎందు = ఎక్కడ; పతితము = పడినది; అయ్యెన్ = అయ్యెను; నాకున్ = నాకు; ఎఱిగింపన్ =
 తెలుపుటకు; తగుదు = అర్హత కలవాడిని; వివేకచరిత = వివేకము కలిగి వర్తించెడియామె; అని =

అని; నృపాలుడు = రాజు {నృపాలుడు - నృ (నరులకు) పాలుడు (పాలించెడివాడు), రాజు};
మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; సతి = స్త్రీ; కిన్ = కి.

భావము:

"చంచలాక్షీ! నీవు ధర్మని భర్తగా కోరి వెదుకుతున్న హ్రీవా? లేక పరమశివుని వెదికే పార్వతివా?
బ్రహ్మను వెదికే భారతివా? శ్రీహరిని వెదికే శ్రీదేవివా? నీ వెవరవు? నీ పాదాలను కోరిన రసికుడు
సకల కామాలను పొందుతాడు కదా! నీవు వెదికే సరసు డెవరు? ఓ యౌవనవతీ! వివేకము
గలదానా! నీ చేతిలోని కలువమొగ్గ నేడు ఎక్కడ పడింది? ఇవన్నీ నాకు తెలియజెప్పుము." అని ఆ
రాజు మరల ఆ స్త్రీతో ఇలా అన్నాడు.

4-752-క.

"కర మొప్పగ నీ విటు భూ

చర వగుటను హ్రీవి శివవు శారదవును సా

గర కన్యవుఁ గాకుండుటఁ

దరుణీ! పొడగంటి" నని పదంపడి పలికెన్.

టీకా:

కరము = మిక్కిలి; ఒప్పగా = చక్కగా; నీవు = నీవు; ఇటు = ఇలా; భూచరవు = నేలపై తిరిగెడి
యామెవు; అగుటను = అగుటచేత; హ్రీవిన్ = హ్రీవి; శివవున్ = పార్వతి దేవివి; శారదవున్ =
శారదవును; సాగరకన్యవున్ = లక్ష్మీదేవివి; కాకుండుటన్ = కాకపోవుటను; తరుణీ = స్త్రీ; =
పొడగంటిని = కనుగొంటిని; అని = అని; పదంపడి = అటు పైన; పలికెన్ = పలికెను.

భావము:

"నీవు నేలపై అడుగులు మోపి తిరుగుతున్నందున నీవు హ్రీవి, పార్వతివి, సరస్వతివి, లక్ష్మీవి కావు
అని గ్రహించాను" అని మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

4-753-స్.

"మొనసి యదభక్తుడ నైన నాచేత-

నిపుడు పాలితమైన యీపురంబు

సరసిజోదరుని భుజాపాలితోదాత్త-

లలిత వైకుంఠ మలంకరించు

ఇందిరా సుందరి చందంబునను నీ వ-

లంకరింపఁ గడంగు పంకజాక్షి!

యది గాక తావకీనాపాంగరుచి మోహి-

తాంతరంగుండ నైనట్టి నన్ను

4-753.1-తే.

మహిత సవ్రీడభావ సన్మందహాస

చారు విభ్రమ భూలతా ప్రేరితుడుగఁ

దనరు భగవంతుఁ డగునట్టి మనసిజండు

పడఁతి! యుడుగక పీడింపఁ దొడఁగె నిపుడు.

టీకా:

మొనసి = పూని; అదభ = విస్తారమైన; కర్ముడను = కర్మలను చేయువాడను; ఐన = అయిన; నా = నా; చేతన్ = చేత; ఇపుడున్ = ఇప్పుడు; పాలితమున్ = పాలింపబడుతున్నది; ఐన = అయిన; ఈ = ఈ; పురంబున్ = పురమును; సరసిజోదరునిన్ = విష్ణుని (సరసిజోదరుడు - సరసిజము (పద్మము) ఉదరమున కలవాడు, విష్ణువు); భుజా = భుజబలముతో; పాలిత = పాలింపబడుతున్న; ఉదాత్త = గొప్పది; లలిత = అందమైన; వైకుంఠమున్ = వైకుంఠమును; అలంకరించు = అలంకరించెడి; ఇందిరాసుందరి = లక్ష్మీదేవి; చందంబుననున్ = వలె; నీవున్ = నీవు; అలంకరింపన్ = అలంకరించుటకు; కడంగు = పూనుకొనుము; పంకజాక్షి = స్త్రీ (పంకజాక్షి - పంకజము (పద్మము)లవంటి అక్షి (కన్నులుగలామె), స్త్రీ); అది = అదే; కాక = కాకుండగ; తావకీన = నీ యొక్క; అపాంగ = కడకంటిచూపు యొక్క; రుచిన్ = అందము వలన; మోహిత = మోహింపబడిన; అంతరంగుండను = మనసుకలవాడను; ఐన = అయిన; అట్టి = అటువంటి; నన్నున్ = నన్ను. మహిత = గొప్ప; సవ్రీడ = సిగ్గుతోకూడిన; భావ = భావముగల; సత్ = మంచి; మందహాస =

చిరునవ్వులతో; చారు = అందముగా; విభ్రమ = చలిస్తున్న; భూ = కనుబొమలు యనెడి; లతా =
లతలచే; ప్రేరితుడుగన్ = ప్రేరేపింపబడినవానిగా; తనరు = అతిశయించెడి; భగవంతుడు =
మహాత్మ్యముగలవాడు; అగునట్టి = అయినట్టి; మనసిజండు = మన్మథుడు; పడతి = స్త్రీ; ఉడుగుక =
వదలక; పీడింపన్ = పీడించుట; తొడగె = మొదలిడెను; ఇప్పుడున్ = ఇప్పుడు.

భావము:

"కమలాక్షీ! విష్ణువు పాలించే వైకుంఠాన్ని లక్ష్మీదేవి అలంకరించినట్లు నేను పరిపాలించే ఈ
పురాన్ని నీవు అలంకరించు. నీ కడగంటి చూపుల కాంతికి నా మనస్సు లొంగిపోయింది. నీ సిగ్గు,
చిరునవ్వు, విలాసాలను వెదజల్లే కనుబొమల చేత పురుకొల్పబడిన మన్మథుడు నన్ను
బాధిస్తున్నాడు.

4-754-వ.

కావున.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత.

భావము:

కనుక...

4-755-చ.

తరుణి! సుతారలోచన యు**తం**బును మంజుసూతాసమానభా
సుర మృదువాక్య యుక్తమును **శోభిత** కోమల లంబమాన సుం
దర చికురాభిరామము ను**ద్రా**రము నైన భవన్ముఖాబ్జమున్
సురుచిరలీల నెత్తి ననుఁ **జూ**డుము; సిగ్గును జెంద నేటికిన్?"

టీకా:

తరుణి = స్త్రీ {తరుణి - తరుణ వయసున యున్నామె, స్త్రీ}; సుతార = సున్నితమైన; లోచన = చూపులు; యుతంబునున్ = కలిగినది; మంజు = మనోజ్ఞమైన; సుధా = అమృతమునకు; సమాన = సమానమైన; భాసుర = ప్రకాశించెడి; మృదు = మృదువైన; వాక్య = మాటలతో; యుక్తమును = కూడినది; శోభిత = శోభిల్లుతున్న; కోమల = సుకుమారమైన; లంబమాన = పొడుగైన; సుందర = అందమైన; చికుర = ముంగురులతో; అభిరామమునున్ = చక్కనైనది; ఉదారమున్ = విస్తారమైనది; ఐన = అయినట్టి; భవత్ = నీ యొక్క; ముఖ = మోము అనెడి; అబ్జమున్ = పద్మముతో; సు = చక్కటి; రుచిర = ప్రీతికరమైన; లీలన్ = విధముగ; ననున్ = నన్ను; చూడుము = చూడుము; సిగ్గున్ = సిగ్గును; చెందన్ = పడుట; ఏటికిన్ = ఎందులకు.

భావము:

పడతీ! కమనీయమైన కనీనికలు గల కన్నులతో, అమృతంలాగా తీయనైన పలుకులతో, పొడవైన తలవెంట్రుకలతో, సొగసులు విరజిమ్మే నీ ముఖ పద్మాన్ని ఎత్తి నా వంక చూడు. సిగ్గు పడకు".

4-756-వ.

అని యివ్వధంబున నధీరుండై పలుకు పురంజనుం జూచి యా ప్రమదోత్తమ వీరమోహితయై సస్మితానన యగుచు నానందంబునొంది యిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; ఇవ్వధంబునన్ = ఈ విధముగ; అధీరుండు = ధైర్యము లేనివాడు. చంచలుడు; ఐ = అయ్యి; పలుకు = పలికెడి; పురంజనున్ = పురంజనుని {పురంజనుడు - పురమున (దేహమున) వసించెడివాడు (ఉండెడివాడు), జీవుడు, ఆత్మ}; చూచి = చూసి; ఆ = ఆ; ప్రమద = స్త్రీలలో {ప్రమద - యౌవనాది మదము గలమె, స్త్రీ}; ఉత్తమ = ఉత్తమురాలు; వీరమోహిత = మిక్కిలి మోహములో పడినది; ఐ = అయ్యి; సస్మిత = నవ్వు కలిగిన; ఆనన = మోము కలిగినది; అగుచున్ = అగుచూ; ఆనందంబున్ = ఆనందమును; ఒంది = పొంది; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అని ఈ విధంగా ధైర్యాన్ని కోల్పోయి పలుకుతున్న వీరుడైన పురంజనుని చూచి, వలచి, చిరునవ్వు చిందిస్తూ ఆమె ఇలా అన్నది.

4-757-క.

"పురుషవర! నాకు నీకును

గురువును నామమును కులముఁ గోరి యెఱుంగ నీ

పురమున నుండుదుఁగా; కీ

పురమును నిర్మించి నట్టి పురుషు నెఱుంగన్!

టీకా:

పురుష = పురుషులలో; వర = ఉత్తముడ; నాకున్ = నాకు; నీకునున్ = నీకును; గురువును = గురువు; నామమున్ = పేరు; కులమున్ = కులము; కోరి = యత్నించిన; ఎఱుంగన్ = నాకు తెలియదు; ఈ = ఈ; పురమునన్ = పురములో; ఉండుదున్ = ఉంటాను; కాక = కాని; ఈ = ఈ; పురమున్ = పురమును; నిర్మించిన = సృష్టించిన; అట్టి = అటువంటి; పురుషున్ = పురుషుని; ఎఱుంగన్ = తెలియను.

భావము:

"పురుషశ్రేష్ఠా! నన్ను, నిన్ను ఎవరు సృష్టించారో నాకు తెలియదు. నీకూ, నాకూ, కులమూ, పేరూ ఏర్పరచిన వారెవరో నాకు తెలియదు. నేను ఈ పురంలో ఉంటాను. కాని ఈ పురాన్ని ఎవరు నిర్మించారో నాకు తెలియదు.

4-758-క.

వీరలు నా సఖు లీ లల

నారత్నము లార్యవినుత !నా చెలు; లీ వృ

ద్ధోరగ మే నిద్రింపఁగ

ధీరత మేల్కాంచి పురము ధృతిఁ బాలించున్.

టీకా:

వీరలు = వీరు; నా = నా; సఖులు = సఖులు; ఈ = ఈ; లలనా = స్త్రీలలో {లలన - విలసనశీల
యైనామె, స్త్రీ}; రత్నములు = రత్నముల వంటివారు; ఆర్యవినుత = పెద్దలు మెచ్చుకొనెడి వాడ; నా =
నా యొక్క; చెలులు = చెలికత్తెలు; వృద్ధ = ముసలి; ఉరగమున్ = పాము; ఏన్ = నేను; నిద్రింపగన్ =
నిద్రించినప్పుడు; ధీరతన్ = ధీశక్తితో; మేల్కాంచి = మెళకువగా నుండి; పురమున్ = పురమును;
ధృతిన్ = పూని; పాలించున్ = కాపాడును.

భావము:

ఈ పురుషులు నా స్నేహితులు. ఈ స్త్రీలు నా చెలికత్తెలు. ఈ ముసలి పాము నేను
నిద్రించినప్పుడూ మేల్కొని ఉండి పురాన్ని రక్షిస్తుంది".

4-759-వ.

వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

ఇంకా ఇలా అన్నది.

4-760-నీ.

మనుజ నాయక; నీవు ముద్భాగ్య వశమున-

నిటకు నేతెంచితి; విపుడు నీకు

మంగళంబగు; నీవు మహితేంద్రియగ్రామ-

భోగ్యంబులగు కామపుంజములను

నర్థి సంపాదింతు; వనఘాత్య; యీ నవ-

ద్వార ప్రయుక్తమై తనరు పురము

నీవు గైకొని యేలు; నీకంటే దీనికి-

నధిపుడ నుండు లేడనఘ; యిందు

4-760.1-తే.

మదుపనీతములైన కామముల ననుభ

వింపఁగా సమాశత మధిష్ఠింపు మెలమి;

గోరి నీకంటె బ్రయులు నెవ్వారు నాకు?

నరసి చూడంగ మనుజేంద్ర; యదియుఁ గాక.

టీకా:

మనుజనాయక = రాజా {మనుజనాయక - మనుజ (మనువుకిపుట్టినవారు, మానవుల) యొక్క
నాయకుడు, రాజు}; నీవున్ = నీవు; మత్ = నా యొక్క; భాగ్య = అదృష్టము; వశమున = వలన; ఇట
= ఇక్కడ; కున్ = కి; ఏతెంచితివి = వచ్చితివి; ఇప్పుడున్ = ఇప్పుడు; నీ = నీ; కున్ = కు; మంగళంబున్
= శుభములు; అగు = కలుగును; నీవున్ = నీవు; మహిత = గొప్ప; ఇంద్రియ = ఇంద్రియముల; గ్రామ
= సమూహములచే; భోగ్యంబులున్ = అనుభవించదగినవి; అగు = అయినట్టి; కామ = కోరికల;
పుంజములు = సమూహములను; అర్థిన్ = కోరి; సంపాదింతువు = పొందెదవు; అనఘాత్య =
పుణ్యాత్మ; ఈ = ఈ; నవ = తొమ్మిది; ద్వార = గుమ్మములచే; ప్రయుక్తము = చక్కగాకలది; ఐ = అయ్యి;
తనరున్ = అతిశయించెడి; పురమున్ = పురము; నీవున్ = నీవు; కైకొని = పూని; ఏలున్ =
పాలించుటకు; నీ = నీ; కంటెన్ = కంటే; దీని = దీని; కిన్ = కి; అధిపుడు = గొప్పవాడు; అన్యుడు =
ఇతరుడు; లేడు = లేడు; అనఘ = పుణ్యుడా; ఇందున్ = దీనిలో.

మత్ = నాచేత; ఉపనీతంబులు = తీసుకొనిరాబడినవి; ఐన = అయినట్టి; కామమములను =

కోరికలను; అనుభవింపగా = అనుభవించుటకు; సమాశతమున్ = వందేళ్ళు; అధిష్ఠింపుము =

ఆశ్రయించి యుండుము; కోరి = పూని; నీ = నీ; కంటెని = కంటే; ప్రియులు = ఇష్టమైనవారు; ఎవ్వారు

= ఇంక ఎవరు; నాకున్ = నాకు; అరసి = తరచి; చూడంగ = చూచినచో; మనుజేంద్ర = రాజా
 {మనుజేంద్రుడు - మనుజుల (మానవుల)లో ఇంద్రునివంటి వాడు, రాజు}; అదియున్ = అంతే; కాక =
 కాకుండగ.

భావము:

"రాజా! నా అదృష్టం వల్ల నీవు ఇక్కడికి వచ్చావు. నీకు శుభం కలుగుతుంది. నీవు ఇంద్రియాలచేత
 అనుభవింపదగిన సుఖాలను పొందుతావు. తొమ్మిది ద్వారాలు కలిగిన ఈ పురాన్ని నీవు
 స్వీకరించి పరిపాలించు. ఇందుకు నీకంటే తగిన రాజు మరొకడు లేడు. నేను అందించే సౌఖ్యాలను
 ఈ పురంలో నూరేండ్లు అనుభవించు. నీకంటే నాకు ఇష్టులైనవారు లేరు. అంతేకాక...

4-761-వ.

మఱియు రతిజ్ఞాన విహీనుండు నకోవిదుండు నిహపరచింతాశూన్యుండుఁ బశుప్తాయుండుఁ
 ద్వదన్యుండు నైన వాని నెవ్వని వరియింతు? గృహస్థాశ్రమమందు ధర్మార్థ కామ మోక్ష
 ప్రజానందంబులును యశంబును యతివేద్యంబులు గాని రజస్తమో విహీన పుణ్యలోకంబులును
 గలుగు; పితృ దేవర్షి మర్త్య భూతగణంబులకుం దనకు నీ లోకంబున గృహస్థాశ్రమంబు
 సర్వక్షేమార్థం బయిన యాశ్రమంబుండు; గావున వదాన్యుండవు, వీరవిఖ్యాతుండవుఁ,
 బ్రియదర్శనుండవు, స్వయంప్రాప్తుండవు నయి భోగి భోగ సదృశ భుజాదండంబులచే నొప్పు
 భవాదృశుం దగిలి మాదృశ యగు కన్య వరియింపకుండునే" యని వెండియు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; రతి = రతి; జ్ఞాన = జ్ఞానము; విహీనుడునున్ = లేనివాడు; అకోవిదుండును
 = నైపుణ్యములేనివాడు; ఇహ = భూలోకేచ్ఛలందు; పర = లగ్నమైన; చింత = వలపు; శూన్యుండు =
 లేనివాడు; పశు = పశువుతో; ప్రాయుడు = సమానమైనవాడు; త్వత్ = నీకంటే; అన్యుండున్ =
 ఇతరమైనవాడు; ఐన = అయినట్టి; వానిన్ = వీనిని; ఎవ్వనిన్ = ఎవనిని; వరియింతున్ =
 వరించెదను; గృహస్థాశ్రమమున్ = గృహస్థాశ్రమము; అందున్ = లో; ధర్మ = ధర్మము; అర్థ =
 సంపదలు; కామ = కోరికలు; మోక్ష = ముక్తి; ప్రజా = సంతానము; ఆనందంబులును =
 సంతోషములును; యశంబును = కీర్తి; అతి = మిక్కిలి; వేద్యంబులుకాని = తెలియుటకు వీలుకాని;

రజః = రజోగుణము; తమః = తమోగుణము; విహీన = లేనట్టి; పుణ్య = పుణ్యవంతమైన;
 లోకంబులునున్ = లోకములును; కలుగున్ = కలుగును; పితృ = పితృదేవతలు, పితరులు; దేవర్షి =
 దేవముషులు; మర్త్య = మానవులు; భూత = జంతు; గణంబుల్ = సమూహముల; కున్ = కు; తన =
 తన; కున్ = కి; ఈ = ఈ; లోకంబునన్ = లోకములో; గృహస్థాశ్రమంబున్ = గృహస్థాశ్రమము; సర్వ =
 అఖిల; క్షేమ = శుభములు; అర్థంబున్ = కలిగించెడిది; అయిన = అయినట్టి; ఆశ్రమంబున్ =
 ఆశ్రమము; అంధ్రు = అంటారు; కావున = అందుచేత; వదాన్యుండవు = దాతవు; వీరవిఖ్యాతుండవు
 = వీరునిగా ప్రసిద్ధిపొందిన వాడవు; ప్రియ దర్శనుండవు = ప్రీతిగా చూచువాడవు;
 స్వయంప్రాప్తుండవు = తనంతాను కలిగిన వాడవు; అయి = అయ్యి; భోగి = భోగములను, పాము;
 భోగ = అనుభవించుటకు, పడగ; సదృశ = వంటి; భుజా = భుజములు అనెడి; దండంబుల =
 దండముల; చేన్ = చేత; భవ = నీ; ఆదృశుని = వంటివానిని; మా = మా; దృశ = వంటివారు; అగు =
 అయిన; కన్య = స్త్రీ; వరియింపకుండునే = వరింపడా ఏమి; అని = అని; వెండియున్ = ఇంకను.

భావము:

నిన్ను కాదని రతిజ్ఞానం లేనివాడు, పండితుడు కానివాడు, ఇహపర చింతాశూన్యుడు,
 పశుప్రాయుడు అయిన మరొకని ఎలా వరిస్తాను? గృహస్థాశ్రమంలో ధర్మార్థ కామమోక్షాలు,
 సంతాన సుఖం, కీర్తి, రజస్తమస్సులు లేని పుణ్యలోకాలు లభిస్తాయి. పితృదేవతలకు, దేవర్షులకు,
 మానవులకు, భూతగణాలకు, తనకు గృహస్థాశ్రమం ఈ లోకంలో సర్వక్షేమాలు కలిగించే ఆశ్రమం
 అని అంటారు. కాబట్టి దాతవు, వీరుడవు, సుందరుడవు, స్వయంగా లభించినవాడవు, సర్వాల
 వంటి భుజదండాలు కలిగినవాడవు అయిన నిన్ను నావంటి కన్య వరించకుండా ఎలా
 ఉండగలదు?" అని మళ్ళీ ఇలా అన్నది.

4-762-క.

"కరుణారస పరిపూర్ణ

స్మృతితస్మిత రుచి విలోక పుంజముచేతం

గఠమర్థి దీన జన భయ

హఠణుడవై సంచరింపు ముఖిల జగములన్."

టీకా:

కరుణా = దయా; రస = రసము; పరిపూర్ణ = నిండుగా; స్ఫురిత = స్ఫురించెడి; స్మిత = చిరునవ్వుల;
రుచిన్ = కాంతితో; విలోక = చక్కటి చూపుల; పుంజము = సమూహము; చేతన్ = వలన; కరమున్
= మిక్కిలి; అర్థిన్ = కోరి; దీన = దీనులైన; జన = వారి; భయ = భయమును; హరణుడవు =
పోగొట్టువాడవు; ఐ = అయ్యి; సంచరింపుము = చక్కగా తిరుగుము; అఖిల = సమస్తమైన;
జగములన్ = లోకములను.

భావము:

"కరుణారసంతో నిండి, చిరునవ్వు కాంతులు విరజిమ్మే చూపులతో దిక్కులేనివారి భయాన్ని
తొలగిస్తూ సర్వలోకాలలో విహరించు".

4-763-క.

అని యీ గతిఁ బలికిన యా

వనజాక్షిఁ బురంజనుండు వరియించి ముదం

బున నన్యోన్యప్రీతిం

దనరుచుఁ దత్పురము చొచ్చి ధన్యుం డగుచున్

టీకా:

అని = అని; ఈ = ఈ; గతిన్ = విధముగ; పలికిన = పలుకగా; ఆ = ఆ; వనజాక్షిన్ = స్త్రీని (వనజాక్షి -
వనజము (పద్మముల వంటి) అక్షి (కన్ను గలమె), స్త్రీ); పురంజనుండు = పురంజనుడు
(పురంజనుడు - పురమున (దేహమున) వసించెడివాడు (ఉండెడివాడు), జీవుడు, ఆత్మ); వరియించి
= వరించి; ముదంబునన్ = సంతోషముతో; అన్యోన్య = ఒకరినొకరు; ప్రీతిన్ = ప్రేమ యందు;
తనరుచున్ = అతిశయించుచున్; తత్ = ఆ; పురమున్ = పురమును; = చొచ్చి = ప్రవేశించి;
ధన్యుండు = భాగ్యవంతుడు; అగుచున్ = అవుతూ.

భావము:

అని ఈ విధంగా పలికిన ఆ స్త్రీని పురంజనుడు వరించాడు. వారిద్దరూ ఒకరిపై ఒకరు ప్రీతి కలవారై ఆ పట్టణంలో ప్రవేశించారు.

4-764-చ.

శతసమకాల మప్పురి నజస్తము భూరిసమస్త సౌఖ్య సం
గతులఁ దనర్చి వందిజన గాయక సద్వినుతోరు గాన మో
దిత మతి నొప్పి సుందరసత్తి జనసేవితుడై నృపాల కో
చిత లలితస్థలంబుల వసించుచు గ్రీడలు సల్పుచుండగన్.

టీకా:

శత = వంద (100); సమ = సంవత్సరముల; కాలమున్ = కాలము; ఆ = ఆ; పురిన్ = పురమున;
అజస్తము = ఎల్లప్పుడు; భూరి = అత్యధికమైన {భూరి - అతి పెద్దసంఖ్య 1 తరవాత 34 సున్నాలు
కలది అదే లక్ష అయితే 5 సున్నాలు మాత్రమే}; సమస్త = సమస్తమైన; సౌఖ్య = సుఖకరమైన;
సంగతులన్ = సాంగత్యము లందు; తనర్చి = అతిశయించి; వంది = స్తోత్రము చేయు; జన = వారు;
గాయక = సంగీతము పాడెడివారి యొక్క; సత్ = చక్కగా; వినుత = వినబడెడి; ఉరు = గొప్ప; గాన =
గానములచే; మోదిత = సంతోషించిన; మతిన్ = మనసుతో; ఒప్పి = ఒప్పియుండి; సుందర =
అందమైన; సతీజన = స్త్రీజనముచే; సేవితుండు = సేవింపపడినవాడు; ఐ = అయ్యి; నృపాల =
రాజులకు; ఉచిత = తగిన; లలిత = సుందరమైన; స్థలంబులన్ = ప్రదేశములలో; వసించుచున్ =
ఉంటూ; క్రీడలు = సుఖించుట; సలుపుచుండగన్ = చేయుచుండగా.

భావము:

పురంజనుడు ఆ పురంలో సర్వసౌఖ్యాలు పొందుతూ, వందిమాగధుల గానాలను విని
సంతోషిస్తూ, అందగత్తెల సేవలు అందుకుంటూ, రాజులకు తగిన సుందర ప్రదేశాలలో నివసిస్తూ
వంద సంవత్సరాలు క్రీడించాడు.

4-765-క.

నరనాథుడు లోకభయం

కరగతి వర్తించు గ్రీష్మకాలము దోపం

దరళ లహరీ మనోహర

వరప్రాదిని సలిలమందు వసీయించె దగన్.

టీకా:

నరనాథుడు = రాజు {నర నాథుడు - నరులకు నాథుడు (పాలించువాడు), రాజు}; లోక = లోకములకు; భయంకర = భయము గొలిపెడి; గతిన్ = విధముగ; వర్తించు = నడచెడి; గ్రీష్మ = వేసవి; కాలమున్ = కాలము; తోపన్ = తెలియుచుండగా; తరళ = చలిస్తున్న; లహరీ = అలలతో; మనోహర = అందమైన; వర = చక్కటి; ప్రాదినిన్ = సరసు నందలి; సలిలము = నీటి; అందున్ = లో; వసీయించెన్ = నివసించెను; తగన్ = చక్కగా.

భావము:

అంతలో లోక భీకరమైన వేసవి కాలం వచ్చింది. పురంజనుడు తళతళ మెరుస్తున్న కెరటాలతో మనస్సుకు విందు చేస్తున్న ఏటినీటిలో ప్రవేశించాడు.

4-766-వ.

ఇట్లు వసీయించి కతిపయి దినంబు లరుగు సమయంబున.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; వసీయించి = నివసించి; కతిపయి = కొన్ని; దినంబులు = దినములు; అరుగు = జరిగిన; సమయంబునన్ = సమయమునందు.

భావము:

ఈ విధంగా జీవిస్తూ కొద్ది రోజుల తరువాత...

4-767-సీ.

అవనీశ్వరోత్తమ! యపురంబున నాల్గు-

వంకలనున్న గవకులు వినుము

తూర్పు దిక్కునకు వైదును దక్షిణోత్తరం-

బుల రెండుఁ బశ్చిమంబునను రెండు

గాఁగ నా తొమ్మిది గవకుల నుపరి ది-

క్కున నేఁడు గ్రింది దిక్కునను రెండు

నయి యుండు; మఱి వాని యందుఁ పృథగ్విధ-

విషయ గత్యర్థమై వెలయు నీశ్వ

4-767.1-తే.

రుం డొకం డరయఁ గలండు రూఢిఁ దత్పు

రంబుఁ బాలించునట్టి పురంజనుండు

నాపురద్వార నవకంబు; నందులోన

నర్థిఁ బ్రాగ్ధ్వార పంచకమందు వరుస.

టీకా:

అవనీశ్వర = రాజులలో {అవనీశ్వరుడు - అవని (భూమి)కి ఈశ్వరుడు (ప్రభువు), రాజు}; ఉత్తమ = ఉత్తముడ; ఆ = ఆ; పురంబునన్ = పురములో; నాల్గు = నాలుగు (4); వంకలన్ = వైపులను; ఉన్న = ఉన్నట్టి; గవకులు = ద్వారములు; వినుము = వినుము; తూర్పు = తూర్పు; దిక్కునన్ = వైపున; ఐదును = అయిదు (5); దక్షిణ = దక్షిణపు; ఉత్తరంబులన్ = ఉత్తపు వైపున; రెండు = రెండు (2); పశ్చిమంబుననున్ = పశ్చిమము వైపున; రెండు = రెండు (2); కాగన్ = అగునట్లు; ఆ = ఆ; తొమ్మిది = తొమ్మిది (9); గవకులన్ = ద్వారములలోను; ఉపరి = పై; దిక్కునన్ = వైపున; ఏడున్ = ఏడు (7); క్రింద = కింది; దిక్కుననున్ = వైపున; రెండున్ = రెండు (2); అయి = అయ్యి; ఉండున్ = ఉండును; మఱి = ఇంక; వాని = దాని; అందున్ = లో; పృథక్ = విస్తారమైన; విధ = విధములైన; విషయ = ఇంద్రియార్థముల; గతిన్ = వర్తనను; అర్థము = పొందుట కొరకు; ఐ = అయ్యి; వెలయున్ = విలసిల్లెడి; ఈశ్వరుండు = ప్రభువు; ఒకండు = ఒకడు; అరయన్ = తరచిచూసిన; కలండు = ఉండెను.

రూఢిన్ = నమ్మకముగ; తత్ = ఆ; పురంబున్ = పురమును; పాలించున్ = పరిపాలించుండెడు; అట్టి = అటువంటి; పురంజనుండున్ = పురంజనుడు; ఆ = ఆ; పుర = పురము యొక్క; ద్వార = ద్వారముల; నవకంబున్ = తొమ్మిదింటి (9); అందులోననన్ = అందలోను; అర్తిన్ = కోరి; ప్రాక్ = పశ్చిమము వైపు; ద్వార = ద్వారముల; పంచక = ఐదింటి (5); అందున్ = లోను; వరుసన్ = క్రమముగా.

భావము:

రాజా! ఆ పురంలో తూర్పున ఐదు, దక్షిణాన ఒకటి, ఉత్తరాన ఒకటి, పడమట రెండు, ఈ విధంగా నాలుగు దిక్కులలో మొత్తం తొమ్మిది ద్వారాలు ఉన్నాయి. ఆ తొమ్మిది ద్వారాలలో పై భాగంలో ఏడు, క్రింది భాగంలో రెండు ఉన్నాయి. అందులో వేరువేరుగా విషయాలను పొందటానికి ఒక పురుషుడు ఉన్నాడు. అతడు ఆ పురాన్ని పరిపాలించే పురంజనుడు.

4-768-వ.

ఖద్యోతయు హవిర్ముఖీయు నను నామంబులుగల ద్వారయుగంబున ద్యుమత్సఖుండై విభ్రాజితాఖ్య జనపదంబును బొందు; వెండియు నళినియు నాళినియు నను పేళ్ళు గల వాకిళ్లు రెంటి యందు నవధూత సఖుండై సౌరభరూపంబు లయిన విషయంబులం బొందు; మఱియు ముఖ్యానామకం బైన ప్రధాన ప్రాగ్ద్వారంబున రసజ్ఞ విపణాన్వితుండై యాపణబహూదనంబులను విషయంబులనొందు; బిత్తహలా నామకం బయిన దక్షిణ ద్వారంబున శ్రుతధరాన్వితం డై దక్షిణ పాంచాలంబను రాష్ట్రంబు నొందు; దేవహలా నామకంబయిన యుత్తరపు వాకిట శ్రుతధరాన్వితం డై యుత్తర పాంచాలంబను రాష్ట్రంబు నొందు; వెండియుం బడమటి వాకిళ్ళు రెంటియందు నాసురీ నామకం బైన వాకిట దుర్మదసమేతుండై గ్రామక నామకంబైన విషయంబును, నిర్భతి నామకం బయిన వాకిటయందు లుబ్ధక యుక్తుండై వైశసం బను విషయంబు నొందుచుండు; వెండియుం బురంజనుం డప్పరంబునం బౌరజనంబులందు నిర్వాక్వేశస్కరులను నిద్దఱింధులు గలరు; వారలచేత గమన కరణంబులను క్రియల నొందుచు నంతఃపురగతుం డగు నప్పుడు విషూచీ సమన్వితం డై జాయాత్మజోద్భవంబు లైన మోహ ప్రసాద హర్షంబుల నొందుచుండు; నిర్విధంబునం గర్మాసక్తుండుఁ గామాసక్తుండునై బుద్ధియను మహిషిచేత వంచితుం డయ్యె; నక్కామినియు.

టీకా:

ఖద్యోతయున్ = ఖద్యోత {ఖద్యోత - ఖ (ఆకాశము, అవకాశము, సమస్తము) జ్యోత (వెలిగించెడిది, చూపెడిది), నల్లగుడ్డు}; హవిర్ముఖియున్ = హవిర్ముఖి {హవిర్ముఖి - హవిన్ (ధరించెడి) ముఖి (ముఖ్య కార్యముగా కలది, ఆకారము కలది), తెల్లగుడ్డు}; అను = అనెడి; నామంబులున్ = పేర్లు; కల = కలిగిన; ద్వార = ద్వారముల; యుగంబున్ = ద్వయము (2); ద్యుమత్సఖుడు = ద్యుమత్సఖుడు {ద్యుమత్సఖుడు - ద్యుమత్ (వెలుగు) అనెడి సఖుడు (స్నేహితుడు)}; ఐ = అయ్యి; విభ్రాజిత = విభ్రాజితము అనెడి {విభ్రాజితము - మిక్కిలి రాజిత మగుట, వెలుగొందుట}; ఆఖ్య = పేరు కలిగిన; జనపదంబున్ = ఊరును; పొందున్ = పొందును; వెండియున్ = ఇంకను; నళినియున్ = నళిని; నాళినియున్ = నాళిని; అను = అనెడి; పేళ్ళు = పేర్లు; కల = కలిగిన; వాకిళ్ళు = వీధిగుమ్మములు; రెంటి = రెండింటి; అందున్ = లోను; అవధాత = అవధాత అనెడి; సఖుండు = స్నేహితుడు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; సౌరభ = వాసనల; రూపంబులన్ = రూపములు గలవి; అయిన = అయిన; విషయంబులన్ = విషయములు, విషయార్థములను; పొందున్ = పొందును; మఱియున్ = ఇంకను; ముఖ్య = ముఖ్య అనెడి, నోరు అనెడి; నామకంబున్ = పేరు గలది; ఐన = అయిన; ప్రధాన = ముఖ్యమైన; ప్రాక్ = తూర్పు; ద్వారంబునన్ = ద్వారము నందు; రసజ్ఞ = రసజ్ఞ అనెడి, రుచిజ్ఞానమును; విపణా = అంగడి, అందించెడివాని; సమాన్వితండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఆపణ = ఆపణ, అన్నము {అపణ - అమ్మకూడనిది, అన్నము}; బహూదనంబులును = బహూదనము, పానీయము; అను = అనెడి; విషయంబులన్ = విషయములు, విషయార్థములను; పొందున్ = పొందును; పితృహలా = పితృహలా {పితృహలా - పితృదేవతలను ఆహ్వానించెడిది}; నామకంబున్ = పేరు కలది; అయిన = అయిన; దక్షిణ = దక్షిణపు; ద్వారంబునన్ = ద్వారము నందు; శ్రుతధర యనెడి = శ్రుతధరుడు యనెడి {శ్రుతధరుడు - శ్రుతులను (వేదములను, వినుటను) ధరించినవాడు}; ఆన్వితండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; దక్షిణ = దక్షిణపు; పాంచాలంబు = పాంచాలము {పాంచాల - పంచేంద్రియములు ప్రసరించ గలుగు ప్రదేశములు}; అను = అనెడి; రాష్ట్రంబున్ = దేశమును; ఒందున్ = పొందును; దేవహలా = దేవహలా యనెడి {దేవహలా - దేవతలను పిలుచుట}; నామకంబున్ = పేరుకలది; అయిన = అయినట్టి; ఉత్తరపు = ఉత్తరపు; వాకిటన్ = వాకిట్లో; శ్రుతధర యనెడి = శ్రుతధరుడు యనెడి {శ్రుతధరుడు - శ్రుతులను (వేదములను, వినుటను) ధరించినవాడు}; ఆన్వితండు = కూడినవాడు; ఉత్తరపాంచాలంబున్ =

ఉత్తరపాంచాలము; అను = అనెడి; రాష్ట్రంబున్ = దేశమును; ఒందున్ = పొందును; వెండియున్ =
 ఇంకను; పడమటి = పశ్చిమవైపు; వాకిళ్ళు = వాకిళ్ళలో; రెంటి = రెండిటి; అందున్ = లోను; ఆసురీ =
 ఆసురి యనెడి (ఆసురి - (అసుర సంబంధ) రాక్షసపు లక్షణములు కలది); నామకంబున్ =
 పేరుకలది; ఐ = అయ్యి; వాకిటన్ = వాకిట్లో; దుర్మద = దుర్మద యనెడివాని (దుర్మద - దుర్ (చెడ్డది)
 మద (మదము) కలది); సమేతుండు = కూడినవాడు; గ్రామక = గ్రామక అనెడి (గ్రామకము -
 మోటుతనము, సురతము); నామకంబున్ = పేరు కలది; ఐన = అయిన; విషయంబున్ =
 విషయములను; నిర్మతి = నిర్మతి యనెడి; నామకంబున్ = పేరుకలది; అయిన = అయిన; వాకిటన్
 = వాకిట్లో; లుబ్ధక = పిసినిగొట్టువానితో; యుక్తుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; వైశసంబునున్ =
 వైశసంబు, విసర్జకంబు; అను = అనెడి; విషయంబున్ = విషయమును; ఒందుచుండు =
 పొందుచుండు; వెండియున్ = ఇంకను; పురంజనుండు = పురంజనుడు (పురంజనుడు -
 పురమున (దేహమున) వసించెడివాడు (ఉండెడివాడు), జీవుడు, ఆత్మ); ఆ = ఆ; పురంబునన్ =
 పురమున; పౌర = పురమున నుండెడి (పౌరులు - పురమున నుండెడివారు); జనంబుల్ = వారి;
 అందున్ = అందు; నిర్వృత్తేశస్కరులున్ = నిర్వృత్తేశస్కరులు (నిర్వృత్తేశస్కరులు - నిర్వృత్ (మూగవాడు)
 పేశస్కరుడు (కుంటివాడు)); అను = అనెడి; ఇద్దలు = ఇద్దరు; అంధులున్ = గుడ్డివారు; కలరు =
 ఉండిరి; వారల్ = వారి; చేతన్ = వలన; గమన = నడచుట; కరణంబులునున్ = పనిచేయుట;
 అను = అనెడి; క్రియల్ = పనులను; ఒందుచున్ = పొందుతూ; అంతఃపుర = అంతఃపురమునకు
 (మనసు); గతుండు = వెళ్లువాడు; అగు = అయిన; అప్పుడు = సమయము నందు; విషూచి =
 ప్రమదోత్తమతో (విషూచి - మనసు, విష్వచ్చ, విషూచీన, (విష అంటే వ్యాపతౌ, వాచస్పతం) అన్ని
 వైపులకు (పరిపరి విధాల) పోవునది); సమన్వితుడు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; జాయా = భార్య;
 ఆత్మజ = బిడ్డల వలన; ఉద్భవంబులున్ = కలిగినవి; ఐన = అయిన; మోహ = మోహములు;
 ప్రసాద = అనుకూలతలు; హర్షంబులు = సంతోములు; ఒందుచుండు = పొందుతుండును; ఈ = ఈ;
 విధంబునన్ = విధముగ; కర్మా = కర్మలు యెడ; ఆసక్తుండున్ = ఆసక్తి కలవాడు; కామ = కామముల
 యెడ; ఆసక్తుండున్ = ఆసక్తి కలవాడు; ఐ = అయ్యి; బుద్ధి = బుద్ధి; అను = అనెడి; మహిషి =
 పట్టపురాణి; చేతన్ = వలన; వంచితుడు = వంచన చేయబడినవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఆ = ఆ;
 కామినియున్ = స్త్రీ (కామిని - కామముల యందు ఆసక్తి కలామె, స్త్రీ).

భావము:

ఖద్వోతం, హవిర్ముఖి అనే రెండు తూర్పు ద్వారాలు ఒక్కచోట ఉంటాయి. ఆ పురుషుడు ద్యుమంతుడు అనే చెలికాని తోడ్పాటుతో ఆ ద్వారాలలో నుండి విభ్రాజితం అనే జనపదానికి వెళ్ళుతుంటాడు. నళిని, నాళిని అనే రెండు తూర్పు ద్వారాలు ఒక్కచోట ఉంటాయి. వాటినుండి అవధూత అనే స్నేహితుని తోడ్పాటుతో సౌరభం అనే విషయానికి వెళ్ళుతుంటాడు. తూర్పున ఉన్న ప్రధాన ద్వారం పేరు ముఖ్య. అది ఒక్కటే ఒకచోట ఉంటుంది. ఆ పురరాజు రసజ్ఞుడు, విషణుడు అనే మిత్రుల తోడ్పాటుతో ఆపణ బహదనాలు అనే విషయాలకు పోతూ ఉంటాడు. దక్షిణ ద్వారం పేరు పితృహువు. శ్రుతధరునితో కూడి దానినుండి దక్షిణ పాంచాలం అనే రాష్ట్రానికి పోతుంటాడు. ఆసురి అనే పడమటి వాకిలినుండి దుర్మదునితో కూడి గ్రామకం అనే దేశానికి పోతుంటాడు. నిర్భతి అనే పడమటి వాకిలి నుండి లుబ్ధకునితో కూడి వైశసం అనే విషయానికి వెళ్ళుతుంటాడు. దేవహువు అనే పేరు కల్గిన ఉత్తరపు వాకిలినుండి శ్రుతధరునితో కూడి ఉత్తర పాంచాలం అనే రాష్ట్రానికి పోతుంటాడు. పురంజనుడు ఆ పురంలోని పౌరులలో నిర్వాక్కు, పేశస్కరుడు అనే ఇద్దరు గ్రుడ్డివారి సాయంతో గమనం, కరణం అనే పనులను నెరవేరుస్తాడు. అంతఃపురంలో ఉన్నప్పుడు విషూచి (ప్రమదోత్తమ)తో కూడి (కలిసి) భార్యాపుత్రుల వల్ల కలిగిన మోహ ప్రసాద హర్షాలను పొందుతుంటాడు. ఈ విధంగా పురంజనుడు కామాసక్తుడై కామసాధనాలైన కర్మలలో తగుల్కొని బుద్ధి అనే పట్టపుదేవి చేత మోసగింపబడ్డాడు.

4-769-సీ.

పానంబు చేసినఁ దానుఁ బానము చేయుఁ-

గుడిచినఁ దానును గుడుచు; మఱియు

భక్షింపఁ దానును భక్షించు; నడచిన-

నడచును; నవ్విన నవ్వు; నేడ్వ

నేడుచుఁ; బాడినఁ బాడు; విన్నను వినుఁ-

జూచినఁ జూచుఁ; గూర్చున్న నుండు;

దుఃఖింప దీనుడై దుఃఖించు; నిలిచిన-

నిలుచు; నిద్రింపఁగ నిద్రబోవు;

ముట్టినను ముట్టు; మూర్కొన్న మూరు కొనును;

బలుకఁ బలుకును; బవళింపఁ బవ్వళించు;

హర్షమును బొంద నాత్మను హర్ష మొందు;

మోదమును బొందఁ దానును మోద మందు.

టీకా:

పానంబున్ = తాగుట; చేసినన్ = చేసినచో; తానునున్ = తను కూడ; పానమున్ = తాగుట;
 చేయున్ = చేయును; కుడిచినన్ = తినినచో; తానునున్ = తను కూడ; కుడుచున్ = తినును;
 మఱియున్ = ఇంకను; భక్షింపన్ = భక్షించినచో; తానునున్ = తను కూడ; భక్షించున్ = భక్షించును;
 నడచినన్ = నడచినచో; నడచును = నడచును; నవ్వినన్ = నవ్వినచో; నవ్వున్ = నవ్వును; ఏడ్వన్
 = ఏడ్చినచో; ఏడుచున్ = ఏడుచును; పాడినన్ = పాడినచో; పాడున్ = పాడును; విన్నున్ = విన్నచో;
 వినున్ = వినును; చూచినన్ = చూచినచో; చూచున్ = చూచును; కూర్చున్నన్ = కూర్చొనినచో;
 ఉండు = ఉండును; = దుఃఖింపన్ = దుఃఖించినచో; దీనుడు = దీనమైనవాడు; ఐ = అయ్యి;
 దుఃఖించున్ = దుఃఖించును; నిలిచినన్ = నిలిచినచో; నిలుచున్ = నిలబడును; నిద్రింపన్ =
 నిద్రించినచో; నిద్రపోవున్ = నిద్రపోవును.

ముట్టినన్ = ముట్టుకొన్నచో; ముట్టు = ముట్టుకొనును; మూర్కొన్నన్ = వాసనచూసిన;
 మూరుకొనును = వాసనచూసును; పలుకన్ = మాట్లాడిన; పలుకున్ = మాట్లాడును; పవ్వళింపన్
 = పడుకొనిన; పవ్వళించున్ = పడుకొనును; = హర్షమును = సంతోషమును; పొందన్ = పొందినచో;
 ఆత్మను = తనుకూడ; హర్షమున్ = సంతోషమును; ఒందున్ = పొందును; మోదమునున్ =
 ఆనందమును; పొందన్ = పొందినచో; తానునున్ = తనుకూడ; మోదమున్ = ఆనందమును;
 అందున్ = పొందును.

భావము:

పురంజనుడి రాణి అతను త్రాగితే తాను త్రాగుతుంది. అతను భుజిస్తే తాను భుజిస్తుంది. నవ్వుతే
 నవ్వుతుంది. ఏడిస్తే ఏడుస్తుంది. పాడితే పాడుతుంది. వింటే వింటుంది. చూస్తే చూస్తుంది. కూర్చుంటే

కూర్చుంటుంది. దుఃఖిస్తే దుఃఖిస్తుంది. నిలబడితే నిలబడుతుంది. నిద్రిస్తే నిదురిస్తుంది. ముట్టుకుంటే ముట్టుకుంటుంది. వాసన చూస్తే వాసన చూస్తుంది. పలికితే పలుకుతుంది. పవళిస్తే పవళిస్తుంది. అతను సంతోషిస్తే ఆమె సంతోషిస్తుంది.

4-770-వ.

ఇవిధంబున నతండు మహిషీ విప్రలబ్ధుండును వంచిత స్వభావుండును నై పారవశ్యంబునంజేసి యజ్ఞండును నితరేచ్ఛా విరహితుండును నై క్రీడామృగంబు చాడ్పున వర్తించుచు నా పురంబునఁ గాపురంబుండఁ గొన్ని దినంబుల కా పురంజనుం డొకానొక దినంబున ధనుర్ధరుండై.

టీకా:

ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా; అతండు = అతడు; మహిషీ = పట్టపురాణిచేత;
విప్రలబ్ధుండును = మిక్కిలి మోసగింపబడిన వాడు; వంచిత = మోసగించెడి; స్వభావుండును = స్వభావము కలవాడును; ఐ = అయ్యి; పారవశ్యంబునన్ = పరవశత; చేసి = వలన; అజ్ఞండును = తెలివిలేని వాడును; ఇతర = మరియొక; ఇచ్ఛా = కోరిక; విరహితుండును = లేనివాడును; ఐ = అయ్యి; క్రీడా = పెంపుడు; మృగంబున్ = జంతువు; చాడ్పునన్ = విధముగా; వర్తించుచున్ = తిరుగుతూ; ఆ = ఆ; పురంబునన్ = పురమునందు; కాపురంబున్ = కాపురము; ఉండన్ = ఉండగా; కొన్ని = కొన్ని; దినంబుల్ = దినముల; కున్ = కి; ఆ = ఆ; పురంజనుండు = పురంజనుడు; ఒకానొక = ఒకానొక; దినంబునన్ = దినమున; ధనుర్ధరుండు = ధనుస్సు; ధరుండు = ధరించినవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

ఈ విధంగా అతడు రాణి చేత మోసగింపబడి పరవశం చేత అజ్ఞానుడై, మరే ఇతర కోరిక లేనివాడై పెంపుడు జంతువు వలె ఆ పురంలో తిరుగుతూ నివసిస్తూ కొన్ని దినాలకు ధనుస్సును ధరించి....

4-771-నీ.

పంచాశ్వ యుక్తంబు పంచ బంధనముఁ జ-

క్రద్వితయమును యుగద్వయంబు

నాశు వేగంబు నేకాక్షంబు కూబర-

ద్వయముఁ బతాకాత్రితయ యుతంబు

నేక రశ్మి యుతంబు నేకసారథికంబు-

సప్తవరూధంబు స్వర్ణ భూష

మును బంచ విక్రమమును నేక నీడంబుఁ-

బ్రకట పంచప్రహరణము నయిన

4-771.1-తే.

రథము కాంచన రచిత వర్ణము ధరించి

విలస దక్షయ తూణీర కలితుఁ డగుచుఁ

గడఁక దీపింప నెక్కి యేకాదశప్ర

సంఖ్య సేనాసమేతుఁడై సరభసముగ.

టీకా:

పంచ = అయిదు (5); అశ్వ = గుర్రములు {పంచాశ్వములు - పంచజ్ఞానేంద్రియములు}; యుక్తంబున్ = కలిగినది; పంచ = అయిదు (5); బంధనమున్ = కట్టు కలది {పంచబంధనములు - పంచప్రాణములు}; చక్ర = చక్రములు {చక్రద్వితయము - పాపపుణ్యములు}; ద్వితయమునున్ = రెండు (2) కలిగినది; యుగ = కాడులు {యుగద్వయము - 1సంవత్సరము 2వయస్సులు}; ద్వయంబును = రెండు (2) కలిగినది; ఆశువేగంబున్ = మిక్కిలివేగము {ఆశువేగము - ఆశుగము(వాయు) వేగము}; ఏకాక్షంబున్ = ఒకేపోలుగర్ర గలది (1) {ఏకాక్షము - పోలుకర్ర, ప్రధానము, మాయ}; కూబర = యుగములు, గూడులు {కూబర ద్వయము - 1శోక 2మోహములు}; ద్వయమును = రెండు (2) కలిగినది; పతాకా = జెండాలు {పతాకాత్రితయము - 1సత్త్వ 2రజస్ 3తమస్ అనెడి త్రిగుణములు}; త్రితయ = మూటిని(3); యుతంబునున్ = కలిగినది; ఏక = ఒకటి(1); రశ్మి = పగ్గము {ఏకరశ్మి - మనసు}; యుతంబునున్ = కలిగినది; ఏక = ఒకేఒక (1); సారథికంబున్ = సారథికలగినది {ఏక సారథి - బుద్ధి}; సప్త = ఏడు (7); వరూధంబున్ = కవచములుకలిగినది

{సప్తవరూధము - సప్తధాతువులు}; స్వర్ణ = బంగారు; భూషమునున్ = అలంకారముకలిగినది
 {భూషము - స్వాప్నికమైన విచిత్ర సృష్టి}; పంచ = అయిదు (5); విక్రమమున్ = నడకలుకలిగినది
 {పంచవిక్రమము - పంచేంద్రియ ఇంద్రియముల వ్యాపారము}; ఏక = ఒకేఒక; నీడంబునున్ =
 నీడముకలది {నీడము - రథముపై రథికుడు కూర్చుండు చోటు, హృదయము}; ప్రకట =
 ప్రసిద్ధముగ; పంచ = అయిదు (5); ప్రహరణమున్ = ఆయుధములు కలిగినది {ప్రహరణములు
 ఐదు - పంచకర్మేంద్రియములు}; అయిన = అయిన.

రథమున్ = రథమును {రథము - దేహము}; కాంచన = బంగారముతో {బంగారము -
 రజోగుణము}; రచిత = చేయబడిన; వర్మము = కవచముకలిగినది; ధరించి = పూని; విలసత్ =
 విలసిల్లుతున్న; అక్షయ = తరుగని; తూణీర = అమ్ములపొది {అక్షయ తూణీరము - అనంత వాసనా
 రూపమైన అహంకార ఉపాధి}; కలితుడు = కలిగినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; కడకన్ =
 పట్టుదల; దీపింపన్ = ప్రకాశించుతుండగా; ఎక్కి = ఎక్కి; ఏకాదశ = పదకొండు (11); ప్రసంఖ్య =
 ప్రసంఖ్యలుగల {ప్రసంఖ్యల సేనలు - పదకొండు ఇంద్రియ వృత్తులు}; సేనా = సేనలతో;
 సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; సరభసముగ = త్వరితముతోకూడి {సరభసము -
 కాలము}.

భావము:

ఐదు గుర్రాలు (పంచ జ్ఞానేంద్రియాలు), ఐదు కట్లు (పంచ బంధనాలు / పంచప్రాణాలు), రెండు
 చక్రాలు (పాప పుణ్యాలు), రెండు యుగాలు (ఒక సంవత్సరం, రెండు వయస్సులు), వాయువేగం, ఒక
 పోలుగర్త (మాయ), రెండు నొగళ్ళు (శోక మోహాలు), మూడు ధ్వజాలు (సత్త్వరజస్తమో గుణాలు),
 ఒక పగ్గం (మనస్సు), ఒక సారథి (బుద్ధి), ఏడు కవచాలు (సప్త ధాతువులు), బంగారు నగలు
 (స్వాప్నికమైన విచిత్ర సృష్టి), ఐదు నడకలు (పంచేంద్రియ వ్యాపారం), ఒక గూడు (హృదయం)
 కలిగిన రథాన్ని (దేహాన్ని) అధిరోహించి, బంగారు కవచాన్ని ధరించి, అక్షయమైన అమ్ములపొదిని
 (అనంత వాసనా రూపమైన అహంకార ఉపాధిని) కలిగి పదకొండు సేనలతో (ఇంద్రియ
 వృత్తులతో) కూడి వేగంగా....

పురంబు వెడలి పంచప్రస్థంబను వనంబునకుం జని యందు విడువరాని మహిషిని విడిచి
 మృగయాసక్తుండై దృష్టుండగుచు ధనుర్బాణంబులు ధరియించి సంచరించుచు నాసుర
 వర్తనంబునం దగిలి ఘోరాత్ముండు నదయుండునై నిశాతసాయకంబుల చేత నమ్మగ
 వ్రాతంబులం బరిమార్చె; రాజులకు మృగయా వినోదంబు విహితానుష్ఠానం బగుచుండ
 నాసురవృత్తి యెట్లయ్యె; నని యంటివేని; నిది రాగ ప్రాప్తం బగుటను విహితంబుగాదు; వినుము;
 శ్రాద్ధాదులందే ప్రఖ్యాత శ్రాద్ధదివసంబుల యందే రాజైన వాడే, మేధ్యంబులయిన పశువులనే
 వనంబునందే యధోపయుక్తంబుగానే వధియింపజను నను నియమ మాత్రంబు గలదు; గావున
 జ్ఞాని యైన విద్వాంసుం డాచరింపడు; గాక యాచరించినం గర్మానుష్ఠానజనితంబయిన
 జ్ఞానంబునం జేసి యందుఁ బొరయం; డట్లుగాక నియమోల్లంఘనంబునం గర్మాచరణం
 డగువాఁ డభిమానంబు నొంది కర్మబద్ధుండై గుణప్రవాహ పతితుండును నష్టప్రజ్ఞుండునునై
 యధోగతిం గూలు; నిట్లగుటం జేసి సాధుజనులకు సర్వప్రకారంబుల నాసురవృత్తి మానం దగు"
 నని వెండియు నిట్లనియె "నంతం బురంజనుం డవ్వనంబున.

టీకా:

పురంబున్ = పురమును; వెడలి = వెలువడి; పంచప్రస్థంబున్ = పంచప్రస్థము {పంచప్రస్థము -
 పంచేద్రియము ప్రవృత్తులు}; అను = అనెడి; వనంబున్ = అడవి; కున్ = కి; చని = వెళ్ళి; అందున్ =
 దానికోసము; విడువరాని = విడువకూడని; మహిషిని = భార్యను {మహిషి - స్వంతబుద్ధి}; విడిచి =
 వదిలి; మృగయా = వేట యందు; ఆసక్తుండు = ఆసక్తి కలవాడు; అయ్యి = అయ్యి; తృప్తుండు = తృప్తి
 పొందిన వాడు; అగుచున్ = ఔతూ; ధనుర్బాణంబులు = విల్లమ్ములు; ధరియించి = ధరించి;
 సంచరించుచున్ = తిరుగుతూ; ఆసుర = రాక్షస (క్రూరమైన); వర్తనంబునన్ = ప్రవర్తనములను;
 తగిలి = తగుల్కొని; ఘోర = ఘోరమైన; ఆత్మకుండున్ = మనసు కలవాడు; అదయుండున్ =
 దయమాలినవాడు; ఐ = అయ్యి; నిశాత = వాడియైన; సాయకంబుల్ = బాణములతో; ఆ = ఆ; మృగ
 = జంతు; వ్రాతంబులన్ = జాలమును; పరిమార్చె = సంహరించెను; రాజుల్ = రాజులు; కున్ = కు;
 మృగయా = వేటయనెడి; వినోదము = క్రీడ; విహిత = విధింపబడిన; అనుష్ఠానంబున్ = కర్మము;
 అగుచుండన్ = అవుతుండగా; ఆసుర = రాక్షస (క్రూరమైన); వృత్తి = విధానము; ఎట్లు = ఏ విధముగ;
 అయ్యెన్ = అయినది; అని = అని; అంటివేని = అన్నట్లయితో; రాగ = ఆసక్తి; ప్రాప్తంబున్ = కలిగినది;
 అగుటను = అగుటచేత; విహితంబు = పద్ధతి; కాదు = కాదు; వినుము = వినుము; శ్రాద్ధా = శ్రద్ధగా

చేయవలసిన పితృకర్మలు; ఆదులు = మొదలగువాని; అందే = లోమాత్రమే; ప్రఖ్యాత = ప్రసిద్ధమైన;
 శ్రాద్ధ = పితృకర్మలు చేసేడి; దివసంబులన్ = దినములు; అందే = లోమాత్రమే; రాజు = రాజు; ఐన =
 అయిన; వాడే = వాడు మాత్రమే; మేధ్యంబులు = యజ్ఞమునకు తగినవి; అయిన = అయిన;
 పశువులనే = పశువులను మాత్రమే; వనంబున్ = అడవి; అందే = లోమాత్రమే; యథా =
 అవసరానుసారము; ఉపయక్తంబుగానే = ఉపయోగమునకు తగినట్లు మాత్రమే; వధియింపన్ =
 సంహరించుటకు; చనును = తగినది; అను = అనేడి; నియమమాత్రంబున్ = నియమము; కలదు =
 ఉన్నది; కావున = అందుచేత; జ్ఞాని = జ్ఞానము కలవాడు; ఐన = అయిన; విద్వాంసుడు =
 పండితుడు; ఆచరింపడు = చేయడు; కాక = అలాకాక; ఆచరించినన్ = చేసినచో; కర్మ =
 వేదకర్మలను; అనుష్ఠాన = అనుసరించుచుండుటచే; జనితంబున్ = కలిగినది; అయిన = అయినట్టి;
 జ్ఞానంబునన్ = జ్ఞానము; చేసి = వలన; అందున్ = దానిలో; పొరయండు = పొందడు; అట్లు = ఆ
 విధముగా; కాక = కాకుండగ; నియమ = నియమమును; ఉల్లంఘనంబునన్ = దాటెడి; కర్మా =
 పనులను; ఆచరణండు = చేయువాడు; అగు = అయిన; వాడు = వాడు; అభిమానంబున్ =
 ఆసక్తమును; ఒంది = పొంది; కర్మ = కర్మలకు; బద్ధండు = బంధింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; గుణ =
 గుణములనేడి; ప్రవాహ = ప్రవాహమునందు; పతితుండును = పడిపోయినవాడు; నష్ట = పోయిన;
 ప్రజ్ఞండునున్ = ప్రజ్ఞకలవాడు; ఐ = అయ్యి; అధోగతిన్ = అదోగతిని, నరకమున; కూలున్ =
 కూలిపోవును; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; సాధు = మంచి; జనుల్ =
 వారి; కున్ = కి; సర్వ = సకల; ప్రకారంబులన్ = విధములుగను; ఆసుర = రాక్షస (క్రూరమైన); వృత్తి =
 విధానము; మానన్ = మానుటకు; తగును = తగినది; అని = అని; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు =
 ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; అంతన్ = అంతట; పురంజనుండు = పురంజనుడు; ఆ = ఆ;
 వనంబునన్ = అడవిలో.

భావము:

పురం నుండి బయలుదేరి పంచప్రస్థం (పంచేంద్రియ ప్రవృత్తులు) అనే అడవికి వెళ్ళి, వేటలో
 ఆసక్తితో విడువరాని భార్యను (స్వంత బుద్ధిని) విడిచి, ధనుర్బాణాలు ధరించి తిరుగుతూ రాక్షస
 ప్రవృత్తితో, క్రూర చిత్తంతో, ఘోరమైన మనస్సు కలవాడై దయ లేకుండ వాడి బాణాలతో
 జంతువులను సంహరించాడు. 'రాజులకు వేట విధింపబడిన ఆచారమే కదా! అది రాక్షస ప్రవృత్తి
 ఎలా అయింది?' అని అంటావేమో! విను. రాజులు లాలసతో వేటాడరాదు. సామాన్య నిత్య శ్రాద్ధాది

సమయాలలో కాక, ప్రఖ్యాతాలైన శ్రాద్ధ దినాలలో మాత్రమే మేధ్య పశువులను మాత్రమే, వనాలలోనే, రాజు మాత్రమే, కావలసినన్ని మాత్రమే చంపాలి అన్న నియమం ఉంది. కాబట్టి జ్ఞాని అయిన విద్వాంసుడు నియమాన్ని బట్టి నడుచుకుంటాడు. కర్మాచరణం వల్ల పుట్టిన జ్ఞానం చేత ఆ కర్మను పొందడు. అలా కాకుండా నియమం మీరి నడిచేవాడు, కర్మత్వాభిమానాన్ని పొంది కర్మబద్ధుడై ప్రజ్ఞ చెడి సంసార ప్రవాహంలో పడి అధోగతి పాలవుతాడు. అందుచేత సత్పురుషులు అన్ని విధాల రాక్షస ప్రవర్తనను మానుకోవాలి" అని చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నాడు. "అప్పుడా పురంజనుడు ఆ అడవిలో...

4-773-క.

వర చిత్ర పక్ష సునిశిత

శరములచే శశ వరాహ చమరీ రురు కా

సర గవయ శల్య హరిణీ

కరి హరి వృక పుండరీక కపి ఖడ్గములన్.

టీకా:

వర = ఉత్తమమైన; చిత్ర = విచిత్రమైన; పక్ష = రెక్కలు కలిగిన; సునిశిత = వాడియైన; శరముల్ = బాణములు; చేన్ = చేత; శశ = కుందేళ్ళు; వరాహ = అడవిపందులు; చమరీ = చమరీ మృగములు; రురు = నల్లచారల దుప్పలు; కాసర = అడవిదున్నలు; గవయ = గురుపోతులు; శల్య = ముండ్లపంది; హరిణీ = ఆడు జింకలు; కరి = ఏనుగులు; హరి = సింహములు; వృక = తోడేళ్ళు; పుండరీక = పెద్దపులి; కపి = కోతులు; ఖడ్గములన్ = ఖడ్గమృగములను.

భావము:

కుందేలు, పంది, ఆడు సవరపు మెకం, నల్ల చారల దుప్పి, కారెనుపోతు, గురుపోతు, ఏదుపంది, ఆడుజింక, ఏనుగు, సింహం, తోడేలు, పెద్దపులి, కోతి, ఖడ్గమృగం మొదలైన మృగాలను రెక్కలు గల తన వాడి బాణాల చేత...

4-774-వ.

వధియించి మఱియును.

టీకా:

వధియించి = సంహరించి; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

చంపి ఇంకా...

4-775-సీ.

వరుస మేధ్యా మేధ్య వనమృగంబుల ఘృణ-

సన దుస్సహక్రీడ సంహరించి

శ్రమయుక్తుడై వేఁట చాలించి మరలి మం-

దిరమున కర్థి నే తెంచి యందు

సముచిత స్నాన భోజన కృత్యములు దీర్చి-

యతి పరిశ్రాంతి శయానుఁ డగుచుఁ

బరిమళ మిళిత ధూపవ్రాత వాసిత-

సర్వాంగుఁ డగుచు స్రక్ష్మదనములు

4-775.1-తే.

వివిధ భూషణ చేలముల్ వెలయఁ దాల్చి

తుష్టుఁడును హృష్టుఁడున్ మఱి దృష్టుఁడై య

నన్యజాకృష్ట చిత్తుండునై రతిప్ర

సంగకౌతుక మాతృను దొంగలింప.

టీకా:

వరుసన్ = వరసపెట్టి; మేధ్యా = యజ్ఞమునకు తగినవి; అమేధ్య = యజ్ఞమునకు అనర్హములైనవి
యైన; వన = అడవి; మృగంబులన్ = మృగములను; ఘృణసన = దయతప్పి; దుస్సహ =

సహింపరాని; క్రీడన్ = విధముగా; సంహరించి = వేటాడి; శ్రమ = అలసట; యుక్తుడు = కలిగినవాడు; ఐ = అయ్యి; వేటన్ = వేటను; చాలించి = ఆపి; మరలి = వెనుదిరిగి; మందిరమున్ = గృహమున; కున్ = కు; అర్థిన్ = కోరి; ఏతెంచి = వచ్చి; అందున్ = దానిలో; సముచిత = తగిన; స్నాన = స్నానము; భోజన = భోజనములు వంటి; కృత్యంబులున్ = పనులను; తీర్చి = చేసికొని; అతి = మిక్కిలి; పరిశ్రాంతి = అలసట; శయానుడు = పడుకొనెడివాడు; అగుచున్ = అగుచూ; పరిమళ = సువాసనలు; మిళిత = కలిపిన; ధూప = ధూపములు; వ్రాత = సమూహములు; వాసిత = పట్టిన; సర్వ = సకలమైన; అంగుండు = అవయవములు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; స్రక్ = పూలదండలు; చందనములు = మంచిగంధములు.

వివిధ = అనేకరకములైన; భూషణ = అలంకారములు; చేలముల్ = వస్త్రములు; వెలయన్ = ప్రసిద్ధముగ; తాల్చి = ధరించి; తుష్టుండును = తృప్తి చెందినవాడు; హృష్టుండును = సంతోషించినవాడు; మఱి = ఇంకా; ధృష్టుడు = దిట్టదనము గల నాయకుడు, ధృష్టుడు - అనుకూలుఁడు, దక్షిణుఁడు, ధృష్టుఁడు, శత్రుఁడు. అను చతుర్విధశృంగార నాయకులలో నొకఁడు, ధృష్టుడు దోషములు బయటపడిననూ భయపడడు, అనుకూలుడు ఒకనాయికయందే అనురాగము కలవాడు, దక్షిణుడు పెక్కురు భార్యలను సమముగా ప్రేమించువాడు, శత్రుడు నాయికకు దక్క ఇతరులకు తెలియకుండునట్లు అపరాధములు చేయువాడు; ఐ = అయ్యి; అనన్యజా = మన్మథునిచేత; ఆకృష్ట = ఆకర్షింపబడిన; చిత్తుండ = మనసుకలవాడు; ఐ = అయ్యి; రతి = సంభోగ; ప్రసంగ = భాషణములందు; కౌతుకమున్ = ఆసక్తి; ఆత్మన్ = మనసును; తొంగిలింపన్ = ఆక్రమించుకోగా.

భావము:

పురంజనుడు వరుసగా మేధ్యామేధ్య విచారం లేకుండా అడవిలోని జంతువులను నిర్ణయుడై వేటాడి అలసిపోయి, వేటమాని ఇంటికి తిరిగి వచ్చాడు. ఉచితాలైన స్నాన భోజనాదులను నిర్వర్తించి, అలసట తీర్చుకున్నాడు. శరీరానికి గంధం పూసుకున్నాడు. దండలు ధరించాడు. పలురకాల నగలు, వలువలు ధరించాడు. ధూపం చేత దేహం ఘుమఘుమ లాడుతుండగా సంతోషంతో సెజ్జపై చేరాడు. అప్పుడు అతనికి నిలుపరాని రతివాంఛ కలుగగా...

అంత స్వకీయ ప్రాణవల్లభ యగు మహిషియందు మనంబు నునిచి నా వరారోహయు
గృహమేధినియు నయిన గృహిణిం గానక, విమనస్కుండై నిజాంతఃపుర కామినులం గనుంగొని
యిట్లనియె.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; స్వకీయ = తన యొక్క; ప్రాణవల్లభ = ప్రయభార్య; అగు = అయిన; మహిషి =
పట్టపురాణి; అందున్ = ఎడల; మనంబున్ = మనసు; ఉనిచినన్ = పెట్టిన; ఆ = ఆ; వరారోహయున్
= ఉత్తమ స్త్రీ {వరారోహ - గొప్ప పిరుదులు గలమె, ఉత్తమస్త్రీ}; గృహమేధినియున్ = ఇంటి
యజమానురాలు; అయిన = అయిన; గృహిణిన్ = ఇల్లాలు; కానక = కనిపించక; విమనస్కుండు =
దిగాలు పడిన మనసు కలవాడు; ఐ = అయ్య; నిజ = తన; అంతఃపుర = పురము లోపల ఉండెడి;
కామినులన్ = స్త్రీలను {కామిని - కోరదగినామె, స్త్రీ}; కనుంగొని = చూసి; ఇట్లు = ఈ విధముగ;
అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

రాణిపై మనస్సు నిలిపాడు. కాని రాణి కనిపించలేదు. అందుచేత మనస్సు కలత చెందగా
అంతఃపురంలోని స్త్రీలను చూచి ఇలా అన్నాడు.

4-777-క.

"రామాజన సంఘము లా

రా! మానవతీ లలామ రామామణి సా

రామలక్ష్మపచే మెలగుదు

రా మానుగఁ గుశలమా? పరామర్శింపన్.

టీకా:

రామాజన = స్త్రీల {రామాజనము - రామా (ఆనందమును) ఇచ్చువారైన జనము, స్త్రీలు};

సంఘములారా = సముహములోనువారా; మానవతీ = స్త్రీలలో {మానవతి - మానము కలమె, స్త్రీ};

లలామ = అందమైన ఆమె; రామా = స్త్రీలలో {రామ - రమించెడి ఆమె, స్త్రీ}; మణి = మణి వంటి
ఆమె; స = కలిగిన; ఆ = ఆ; రామల = స్త్రీ యొక్క; కృప = దయ; చేన్ = చేత; మెలగుదురా =
వర్తించెదరా; మానుగన్ = చక్కగా; కుశలమా = క్షేమమేనా; పరామర్శింపన్ = పరిశీలించినచో.

భావము:

"కాంతలారా! మీరు మానవతి యైన రాణి దయను పొంది సంచరిస్తున్నారు కదా! మీకు క్షేమమా?

4-778-ఉ.

సార వివేకలార! గృహసంపద లీ యెడఁ బూర్వరీతిచే

నారయఁగా రుచింపవు గృహస్థునకుం గృహమందు మాత గా

నీరమణానుకూల రమణీమణి యై తనరారు భార్య గా

నీరుచి నొందకున్నఁ గన నేర్చునె తద్గృహమేధి సౌఖ్యముల్.

టీకా:

సార = లోతైన; వివేకలారా = విచక్షణ జ్ఞానము గలవారా; గృహ = ఇంటిలోని; సంపదల్ =
సంపదలు; ఈ = ఈ; ఎడన్ = సమయములో; పూర్వ = ఇంతకు ముందు; రీతిన్ = విధము; చేన్ =
వలన; అరయగాన్ = పరిశీలించినచో; రుచింపవు = ఇష్టమగుట లేదు; గృహస్థున్ = గృహస్థుని;
కున్ = కి; గృహము = ఇంటి; అందున్ = లో; మాత = తల్లి; కానీ = కాని; రమణన్ = ప్రీతిగా, మగనికి;
అనుకూల = అనుకూలము ఉండెడి; రమణీ = స్త్రీలలో {రమణి - క్రీడించు నట్టి ఆడుది, స్త్రీ, భార్య};
మణి = మణి వంటి యామె; ఐ = అయ్యి; తనరారు = అతిశయించెడి; భార్య = భార్య; కానీ = కాని;
రుచిన్ = మనోజ్ఞముగా; ఒందకున్నన్ = ఉండకపోతే; కననేర్చునె = పొడగ గలుగునా ఏమి; తత్ =
ఆ; గృహమేధి = ఇంటియజమాని; సౌఖ్యముల్ = సుఖప్రదములను.

భావము:

వివేకవంతులారా! పూర్వంలాగా గృహంలోని సంపదలు నాకు ఆనందాన్ని కలిగించడం లేదు.

ఇంట్లో తల్లిగాని, అనుకూలవతి అయిన భార్యగాని లేకపోతే గృహస్థునికి సుఖం లేదు కదా!

4-779-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతేకాక...

4-780-క.

పొగ డొందు జనని గానీ

తగవున వర్తించునట్టి దయితయ కానీ

తగనుండని గృహమున నుం

టగుఁ జక్ర విహీన రథము నందుం టరయన్.

టీకా:

పొగడ = పొగడ్డలను; ఒందు = పొందెడి; జనని = తల్లి; కానీ = కాని; తగవునన్ = న్యాయముగ,

పద్ధతిగ; వర్తించున్ = నడచు; అట్టి = అటువంటి; దయితయ = భార్య; కానీ = కాని; తగన్ = తప్పక;

ఉండని = ఉండనట్టి; గృహమునన్ = ఇంట; ఉంటన్ = ఉండుట; చక్ర = చక్రములు; విహీన = లేనట్టి;

రథమున్ = రథము; అందున్ = లో; ఉంటన్ = ఉండుటతో సమానము; అరయన్ = పరికించినచో.

భావము:

ప్రేమమూర్తి అయిన తల్లిగాని, అనుకూలవతి అయిన భార్యగాని లేని ఇంటిలో నివసించటం

చక్రాలు లేని రథంపై కూర్చోవటం వంటిది.

4-781-వ.

కావున.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత.

భావము:

కనుక...

4-782-చ.

తలకొని నాకుఁ దాను సుపథంబునఁ బ్రజ్ఞ జనింపజేసి సం
చలదురు దుర్భరవ్యసన సాగరమగుఁడ నైన నన్ను ని
శ్చలమతి నుద్ధరించి యనిశంబును మత్ప్రియ యైన భార్య యే
వలనఁ జరించుచున్న దనివారణ నా కెఱిగింపరే దయన్?"

టీకా:

తలకొని = పూని; నాకున్ = నాకు; తాను = తను; సు = మంచి; పథంబునన్ = మార్గములో; ప్రజ్ఞ =
తెలివి; జనింపన్ = పుట్టునట్లు; చేసి = చేసి; సంచలత్ = చలించిపోతుండెడి; ఉరు = మిక్కిలి; దుర్భర
= భరింపరాని; వ్యసన = బాధ లనెడి; సాగర = సముద్రమున; మగుడను =
ములిగిపోతున్నవాడను; ఐన = అయిన; నన్నున్ = నన్ను; నిశ్చల = స్థిరమైన; మతిన్ = బుద్ధితో;
ఉద్ధరించి = ఉద్ధరించి; అనిశంబున్ = ఎల్లప్పుడు; మత్ = నా యొక్క; ప్రియ = ఇష్టురాలు; ఐన =
అయిన; భార్య = భార్య; ఏవలనన్ = ఎక్కడైతే; చరించుచున్నది = వర్తించుతున్నదో; అనివారణన్ =
అడ్డులేక, తప్పక; నాకున్ = నాకు; ఎఱిగింపరే = తెలుపరే; దయన్ = దయతో.

భావము:

మంచి మార్గములో వెళ్ళే తెలివి నేర్చి, వ్యసన పూరితమైన కష్ట సముద్రంలో మునిగిన నన్ను పైకి
లేవనెత్తి నిత్యమూ నాకు సంతోషం కలిగించే నా భార్య ఎక్కడ ఉన్నదో నాకు దయతో చెప్పండి".

4-783-క.

అనవుడు విని యక్కాంతలు

జనపతి కిట్లనిరి "రాజసత్తమ! యిదిగోఁ

దనకొంగైనను బఱపుగ

నొనరింపక నేలఁ బొరలుచున్నది వగలన్.

టీకా:

అనవుడు = అనగా; విని = విని; ఆ = ఆ; కాంతలు = స్త్రీలు {కాంతలు - కోరదగిన మె, మనోహరమైన ఆమె, స్త్రీలు}; జనపతి = రాజు {జనపతి - జనులకు (ప్రజలకు) పతి (ప్రభువు), రాజు}; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి; రాజు = రాజులలో; సత్తమ = శ్రేష్ఠుడ; ఇదిగో = ఇదిగో; తన = తన; కొంగు = కొంగు; ఐననున్ = అయినప్పటికీ; పఱపుగన్ = పరుచుకొనుట; ఒనరింపక = చేయకుండగ; నేలన్ = నేలమీద; పొరలుచున్నది = దొర్లుచున్నది; వగలన్ = శోకించుతూ.

భావము:

అని వేడుకోగా విని రాణి చెలికత్తెలు రాజుతో ఇలా అన్నారు. "రాజేంద్రా! ఇదిగో రాణి! నేలమీద కొంగైనా పరచుకొనకుండా దుఃఖంతో పొర్లాడుతున్నది.

4-784-తే.

ఏమి కతమున నున్నదో యెఱుగ మేము

నీవు చూడు మ"టన్న నా భూవరుండు

నేలఁ బడి పొరలెడు భార్యఁ బోలఁ జూచి

మనములో దుఃఖ తాపంబు మల్లడింప.

టీకా:

ఏమికతమునన్ = ఏకారణముచేత; ఉన్నదో = ఉన్నదో; ఎఱుగము = తెలియము; మేము = మేము; నీవున్ = నీవు; చూడుము = చూడుము; అటన్ = అని; అన్నన్ = అనగా; ఆ = ఆ; భూవరుండు =

రాజు {భూవరుండు - భూమికి వరుండు (పతి), రాజు}; నేలన్ = నేలమీద; పడి = పడి; పొరలెడు =
దొర్లుతున్న; భార్య = భార్య; పోలన్ = వైపు; చూచి = చూసి; మనమున్ = మనసు; లోన్ = లో; దుఃఖ
= దుఃఖమువలన; తాపంబున్ = సంతాపము; మల్లడింపన్ = అతిశయించగా.

భావము:

కారణం మాకు తెలియదు. చూడు" అని అన్నారు. అప్పుడు రాజు నేలమీద పొరలాడుతున్న
భార్యను చూచి దుఃఖించాడు.

4-785-వ.

అంత.

టీకా:

అంతన్ = అంతట.

భావము:

అప్పుడు...

4-786-ఆ.

జలజనేత్ర ప్రణయ సంజాత రోష భా
వమున నయిన యట్టి వక్రదృష్టి
జన విభుండు చూచి యనునయ కోవిదుఁ
డగుచు నప్పయోరుహాక్షిఁ జేరి.

టీకా:

జలజనేత్ర = స్త్రీ; ప్రణయ = ప్రేమ భావము వలన; సంజాత = పుట్టిన; రోష = రోషపు; భావమునన్ =
భావమున; అయిన = అయిన; అయిన = అటువంటి; వక్ర = వంకరగా; దృష్టి = చూచుటను;

జనవిభుండు = రాజు; చూచి = చూసి; అనునయ = అనుయించుట యందు; కోవిదుడు =
బహునేర్పరి; అగుచున్ = అవుతూ; ఆ = ఆ; పయోరుహాక్షిన్ = స్త్రీని {పయోరుహాక్షి - పయోరుహము
(పద్మము)లవంటి కన్నులు గలమె, స్త్రీ}; చేరి = దగ్గరకు చేరి;

భావము:

కమలాక్షి అయిన రాణి ప్రణయ కోపంతో చూచిన వాలు చూపులను గమనించి నేర్పుతో
ఓదార్చటం కోసం ఆమెను సమీపించి...

4-787-క.

పొలఁతుకఁ దన యుత్సంగం

బుల నిడి తత్పాద యుగళమును నంటుచు మం

జల మృదు భాషణముల నా

లలనామణిఁ జూచి పలికె లలన మొప్పన్.

టీకా:

పొలతుకన్ = స్త్రీని; తన = తన యొక్క; ఉత్సంగంబులన్ = తొడలపైన; ఇడి = ఉంచి; తత్ = ఆమె;
పాద = పాద; యుగళమునున్ = ద్వయమును; అంటుచున్ = ముట్టుకొనుచు; మంజుల =
మనోజ్ఞువైన; మృదు = మృదువైన; భాషణములన్ = మాటలతో; ఆ = ఆ; లలనా = స్త్రీలలో {లలన -
విలాసవంతశీల యైన ఆడుది, స్త్రీ}; మణిన్ = మణివంటి ఆమెను; చూచి = చూసి; పలికెన్ =
పలికెను; లాలనము = బుజ్జగింపు; ఒప్పన్ = ఒప్పుతుండగా.

భావము:

తన ఒడిలో ఆమె పాదాలను ఉంచుకొని తాకుతూ మృదు మధుర వాక్కులతో ఇలా
బుజ్జగించాడు.

4-788-చ.

"రమణీరో! భృత్యులందు నపరాధము గల్గిన నాయకుల్ స్వప
క్షముఁ దలపోసి యుగ్రతర శాసనముం దెగి చేయ రట్లు గా
క్షమనములోని కిన్నఁ దమక్షంబున నాజ్ఞ యొనర్చిరేని ని
క్షముగ ననుగ్రహించుటయ కాక తలంపఁగ నాజ్ఞ చేయుటే?

టీకా:

రమణీరో = ఓ స్త్రీ {రమణి - మనోజ్ఞమైనామె, స్త్రీ}; భృత్యుల్ = సేవకుల; అందున్ = అందు;
అపరాధము = తప్పులు; కల్గినన్ = జరిగినను; నాయకుల్ = యజమానులు; స్వపక్షమున్ = తన
వర్గము వారు యని; తలపోసి = భావించి; ఉగ్రతర = మిక్కిలి భయంకరముగా {ఉగ్రము -
ఉగ్రతరము - ఉగ్రతమము}; శాసనమున్ = శాసించుటను; తెగిన్ = తెగించి; చేయరున్ = చేయరు;
అట్లు = ఆ విధముగా; కాక = కాకపోతే; మనమున్ = మనసు; లోని = లోపలి; కిన్నన్ = అలక వలని;
తమకంబునన్ = మత్తులో; ఆజ్ఞ = శాసించుటను; ఒనర్చి = చేసిరి; ఏని = అయితే; నిక్షముగన్ =
నిజముగా; అనుగ్రహించుటయ = అనుగ్రహించుటే; కాక = కాకపోతే; తలపగన్ = విచారించినచో;
ఆజ్ఞ = శిక్షించుట; చేయుటే = చేయుటా ఏమి.

భావము:

"రమణీ! సేవకులు నేరం చేసినప్పుడు ప్రభువులు తమవాళ్ళు కదా అని దయ తలచి గట్టిగా
శిక్షించరు. అలా కాకుండా కోపంతో శిక్ష విధిస్తే అది సేవకులను అనుగ్రహించటమే. అంతేకాని
శిక్షించటం కాదు.

4-789-క.

కమలానన! బాంధవ కృ
త్యముఁ దలఁచక రోషచిత్తుఁ డగు కుటిలాత్మున్
సమదా మర్దుఁడు నీతి
క్షమరహితుఁడు నైన బాలుఁగ్గా నెన్నఁ దగున్.

టీకా:

కమలానన = స్త్రీ (కమలానన - కమలము వంటి ఆనన (మోము) కలామె, స్త్రీ); బాంధవ = బంధుత్వమున; కృత్యమున్ = చేయవలసిన పనులు; తలపక = తలచుకొనక; రోష = రోషము పూరిత; చిత్తుడు = భావము గలవాడు; అగు = అయిన; కుటిల = కపటపు; ఆత్మన్ = మనసు కలవానిని; స = కలిగిన; మద = మదము; అమర్షణుడు = రోషము గలవాడు; నీతి = నీతి; క్రమ = నియమము; రహితుడున్ = లేనివాడు; ఐన = అయిన; బాలున్ = పిల్లవానిగా; ఎన్న = తీసుకొన; తగున్ = తగును.

భావము:

పద్మముఖీ! బాంధవ్యాన్ని పరిగణించి శిక్ష విధించకుండా కోపం ప్రకటించే వానిని అజ్ఞాని ఐన బాలుడుగా భావించాలి".

4-790-వ.

అని వెండియు నిట్లనియె "సుదతీ హృదయేశ్వరి వైన నీవు.

టీకా:

అని = అని; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; సుదతీ = స్త్రీ (సుదతి - చక్కని పలువరుస కలామె, స్త్రీ); హృదయేశ్వరి = హృదయరాణి; ఐన = అయిన; నీవున్ = నీవు.

భావము:

అని ఇంకా ఇలా అన్నాడు. "సుందరీ! నా హృదయరాణివైన నీవు...

4-791-మ.

సరసోదార సుధా రసోపమ వచశ్చాతుర్య సౌభాగ్యమై

హరినీలోపమ కోమలాలక యుతంబై విభ్రమభూలతా

పరిజష్టస్మిత సద్విలోకనమునై భ్రాసిల్లు యుష్మన్ముఖాం

బురుహంబున్ భవదీయ దాసునకుఁ బూఁబోడి! కృపం జూపవే.

టీకా:

సరస = రసస్ఫూర్తిగల; ఉదార = వికాసముగల; సుధారస = అమృత; ఉపమ = సాటియైన; వచన్ = పలుకుల; చాతుర్య = నేర్పరితనము; సౌభాగ్యమున్ = శుభకరములు; ఐ = అయ్య; హరినీల = ఇంద్రనీల; ఉపమ = సమానమైన; కోమల = మృదువైన; అలక = ముంగురులు; యుతంబున్ = కూడినది; ఐ = అయ్య; విభ్రమ = మిక్కిలి చలిస్తున్న; భూ = కనుబొమలు అనెడి; లతా = లతలచే; పరిజష్ట = చక్కగా కలిసిన; స్మిత = చిరునవ్వు; సత్ = స్వచ్ఛమైన; విలోకన = చూపులు కలది; ఐ = అయ్య; భాసిల్లు = ప్రకాశించుతున్న; యుష్మత్ = నీ యొక్క; ముఖ = మోము యనెడి; అంబురుహంబున్ = పద్మము; భవదీయ = నీ యొక్క; దాసున్ = సేవకుని; కున్ = కి; పూబోడి = స్త్రీ {పూబోడి - పూలవంటి సౌకుమార్యము కలమె, స్త్రీ}; కృపన్ = దయతో; చూపవే = చూపుము.

భావము:

అమృతంలాగా తీయనైన చతుర వాక్కులతోను, ఇంద్రనీలాల లాగా నల్లనైన నెటి వెంట్రుకలతోను, విలాసాలు విరజిమ్మే కనుబొమలతోను, చిరునవ్వులు చిందించే చూపుతోను ప్రకాశించే నీ ముఖ పద్మాన్ని దయతో నీ దాసునికి చూపించు.

4-792-క.

విను; వీరపత్ని! నీ యెడ

ననయంబును బ్రాహ్మణులును హరిభక్తులుఁ ద

క్కను నితరు లెగ్గు చేసిన

వనితా! శిక్షింతు నెంతవారల నయినన్.

టీకా:

విను = వినుము; వీరపత్ని = వీరుని భార్య; నీ = నీ; ఎడన్ = అందు; అనయంబునున్ = ఎల్లప్పుడును; బ్రాహ్మణులును = బ్రాహ్మణులును; హరి = విష్ణుని; భక్తులు = భక్తులు; తక్కును = తప్పించి; ఇతరుల్ = మరింకెవరైనను; ఎగ్గు = అపకారము; చేసినన్ = చేసినచో; వనితా = స్త్రీ {వనిత - మిక్కిలి అనురాగము కలామె, సేవింపబడినామె, స్త్రీ}; శిక్షింతున్ = శిక్షించెదను; ఎంత = ఎంతటి; వారలన్ = వారిని; ఐనన్ = అయినప్పటికిని.

భావము:

వనితా! విను. నీవు వీరపత్నివి. నీకు బ్రాహ్మణులు, విష్ణుభక్తులు తప్ప ఇతరులు అపకారం చేసినట్లయితే వారు ఎంతటి వారైనా నేను దండిస్తాను.

4-793-క.

ఈ ముల్లోకము లందును

నా మనమున రోష మొదవిన్ భయ రహితుం

డై మదిలోఁ బరితోషము

తో మెలగెడువానిఁ గానఁ ద్రోయజనేత్రా!

టీకా:

ఈ = ఈ; ముల్లోకముల్ = మూడులోకముల {ముల్లోకములు - భూరః భువస్సువర్లోకములు అనడి త్రిలోకములు}; అందునున్ = లోను; నా = నా యొక్క; మనమునన్ = మనసులో; రోషము = కోపము; ఒదవినన్ = పుట్టినచో; భయ = భయము; రహితుండు = లేనివాడు; ఐ = అయ్యి; మది = మనసు; లోన్ = లో; పరితోషమున్ = సంతోషము; తోన్ = తోటి; మెలగెడు = తిరిగెడు; వానిన్ = వానిని; కానన్ = చూడలేదు; తోయజనేత్ర = స్త్రీ {తోయజనేత్ర - తోయజము (పద్మము) వంటి నేత్రములు కలామె, స్త్రీ}.

భావము:

కమలాక్షీ! నేను కోపిస్తే భయపడకుండా సంతోషంగా తిరుగ గల్గినవాడు ఈ ముల్లోకాలలో ఒక్కడైనా లేడు.

4-794-సీ.

ఇందీవరేక్షణ! యే నెందు భవదీయ-

తిలక విరహితము మలినయుతము

హర్ష శూన్యంబు నపాస్తరాగంబును-

నత్యమర్షయుతంబు నయిన ముఖము

గళితాశ్రుబిందు సంక్రలిత సంచిత శోభ-

మాన పీనస్తన మండలమును

రమణీయ తాంబూలరార విహీన మై-

నట్టి సుపక్వ బింబాధరంబు

4-794.1-తే.

గార నిట్లుంట కిప్పు డేమి క్తము? నాకు

నర్థి నెఱిగింపవే మృగయాతిసక్తి

నబల; నీ కెఱిగింపక యురిగి నట్టి

తప్పు సైరించి కావంగఁ దగుదు నేను.

టీకా:

ఇందీవరేక్షణ = స్త్రీ {ఇందీవరేక్షణ - ఇందీవరము (నల్లకలువల వంటి) ఈక్షణ (కన్నులుగలామె), స్త్రీ};
ఏను = నేను; ఎందున్ = ఎప్పుడును; భవదీయ = నీ యొక్క; తిలక = తిలకము; విరహితమున్ =
లేనట్టిది; మలిన = మాసిపోవుట; యుతమున్ = కూడినది; హర్ష = సంతోషము; శూన్యంబున్ =
లేనిది; నపాస్తరాగంబునున్ = విడిచిపెట్టబడ్డ అనురాగము గలది; అతి = మిక్కిలి; అమర్ష = రోషము;
యుతంబున్ = కూడినది; అయిన = అయినట్టి; ముఖమున్ = మోమును; గళిత = కారుతున్న;

బిందు = బిందువులుతో; సంకలిత = కూడిన; సంచిత = పూజ్యనీయమైన; శోభమాన = శోభించుతున్న; పీన = బలిసిన; స్తనమండలము = చనుకట్టు; రమణీయ = మనోజ్ఞమైన; తాంబూల = తాంబూలముయొక్క; రాగ = రంగు; విహీనము = లేనిది; ఐ = అయ్యి; అట్టి = అటువంటి; సు = చక్కగా; పక్వ = పండిన; బింబ = దొండపండు వంటి; అధరంబున్ = కిందిపెదవి; కాగ = అగునట్లు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఉంట = ఉండుట; కున్ = కి; ఇప్పుడున్ = ఇప్పుడు; ఏమి = ఏమిటి; కతమున్ = కారణము.

నాకున్ = నాకు; అర్థిన్ = కోరి; ఎఱిగింపవే = తెలుపుము; మృగయా = వేటాడే; అతిసక్తిన్ = మిక్కిలి ఆసక్తి వలన; అబల = స్త్రీ {అబల - బలము లేనిది, స్త్రీ}; నీ = నీ; కున్ = కు; ఎఱిగింపక = తెలుపక; అరిగిన = వెళ్ళిన; అట్టి = అటువంటి; తప్పు = అపరాధమును; సైరించి = సహనము వహించి; కావగన్ = కాపాడుటకు; తగుదున్ = తగినవాడను; నేను = నేను.

భావము:

పద్మాక్షీ! నీవు బొట్టు పెట్టుకోలేదు. నీ ముఖం వాడిపోయింది. కోపంగా ఉన్నది. నీ ముఖంలో సంతోషం కనపడడం లేదు. కారిన నీ కన్నీటి బిందువులు పడి నీ స్తనద్వయం శోభాశూన్యంగా ఉంది. దొండపండు వంటి నీ పెదవి తాంబూలరాగం లేకుండా ఉన్నది. నీవు ఈ విధంగా ఉండటం నేనెప్పుడూ చూడలేదు. ఇందుకు కారణ మేమిటి? నాకు చెప్పు. వేట తమకంతో నీకు చెప్పకుండా వెళ్ళిపోయాను. ఆ తప్పును క్షమించి నన్ను కాపాడు.

4-795-క.

వనితాజన పరవశుడై

మనసిజ శర బాధ్యమాన మానసుఁ డగు వా

నిని దగఁ గర్తవ్యార్థము

లను భజియింపక తొలంగు లలనలు గలరే?"

టీకా:

వనితాజన = స్త్రీల ఎడ; పరవశుడు = పరవశించినవాడు; ఐ = అయ్యి; మనసిజ = మన్మథుని {మనసిజుడు - మనసున కలుగువాడు, మన్మథుడు}; శర = బాణములచేత; బాధ్యమాన =

బాధింపబడిన; మానసుడు = మనసు కలవాడు; అగు = అయిన; వానిని = వానిని; తగన్ =
శ్రీఘ్రమే; కర్తవ్య = కర్తవ్యములైన; అర్థములను = అవసరములను; = భజియింపక = సేవించకుండగ;
తొలంగు = తొలగెడి; లలనలు = స్త్రీలు {లలన - విలాసవంతమైన శీలము గలమె, స్త్రీ}; కలరే =
ఉన్నారా ఏమి.

భావము:

స్త్రీలకు వశుడైన వాడు మన్మథుని బాణాలు మనస్సున నాటి తపిస్తుంటే, వానిని తగిన
ఉపచారాలతో సేవించకుండా ఉపేక్షించే స్త్రీలు ఉండరు కదా!"

4-796-వ.

అనుచుం దదీయ విభ్రమ వశంగతుండై పలికిన విని.

టీకా:

అనుచున్ = అంటూ; తదీయ = ఆమె చుట్టును; విభ్రమ = మిక్కిలి తిరుగుట యందు; వశన్ =
లగ్నమై; గతుండు = మెలగెడివాడు; ఐ = అయ్యి; పలికినన్ = పలుకగా; విని = విని.

భావము:

అని ఆమె విలాసానికి లొంగి వేడుకోగా విని..

4-797-క.

కంజాతపత్ర నేత్ర పు

రంజను దెస రోష ముడిగి రమణీయశ్రీ

మంజుల మృదూక్తల మనము

రంజించుచుఁ బలికె సదనుర్రాగ మెలర్పన్.

టీకా:

కంజాతపత్రనేత్ర = స్త్రీ {కంజాత పత్ర నేత్ర - కంజాతము (తామర) పత్ర (ఆకులు) వంటి నేత్ర (కన్నులు ఉన్నామె), స్త్రీ}; పురంజను = పురంజనుని; దెసన్ = వైపు; రోషము = ఉక్రోషము; ఉడిగి = చాలించి; రమణీయశ్రీ = మనోజ్ఞమైన శోభతో; మంజుల = వినుట కింపైన; మృదు = మృదువైన; ఉక్తులు = పలుకులతో; మనమున్ = మనసును; రంజించుచున్ = ఆనందింపజేయుచు; పలికెన్ = పలికెను; సత్ = సత్యమైన; అనురాగము = ప్రీతి; ఎలర్పన్ = వికసించగా.

భావము:

రాణి అలుక మాని ప్రేమతో మృదుమధురంగా మాటలాడి పురంజనుని మనస్సును సంతోష పెట్టింది.

4-798-వ.

అంత.

టీకా:

అంతన్ = అంతట.

భావము:

అప్పుడు...

4-799-నీ.

అమ్మహాదేవి నెయ్యంబున మంగళ-

స్నాతయై మృదుల వస్త్రములు గట్టి

స్తక్పందనాది భూషణములు ధరియించి-

కమనీయ మోహనాకార యగుచు

బతికడ నిలిచిన **న**తఁడు సంతృప్తాంత-

రంగుడై యభ్యంతరమున నుండి
యన్యోన్య సరస గాఢాలింగనంబులు-
గావించి గోప్య వాక్యముల చేత

4-799.1-తే.

నతఁడు ప్రమదా పరిగ్రహ వ్యసనమునను
గడక నపకృష్ట ఘన వివేకంబు గలిగి
పగలు రే యని ప్రొద్దు లేర్పఱుప రాక
ఎనసి యాయుర్వ్యయంబు దా నెఱుగఁ డయ్యె.

టీకా:

ఆ = ఆ; మహా = గోప్య; దేవి = రాణి; నెయ్యంబునన్ = స్నేహముతో; మంగళ = మంగళస్నానములు;
స్నాత = స్నానముచేసినది; ఐ = అయ్యి; మృదుల = మృదువైన; వస్త్రములు = బట్టలు; కట్టి =
కట్టుకొని; స్రక్ = పూలదండలు; చందన = మంచిగంధము; ఆది = మొదలైన; భూషణములు =
అలంకారములు; ధరియించి = ధరించి; కమనీయ = మనోహరమైన; మోహన = మోహింపజేసెడి;
ఆకార = ఆకారముకలది; అగుచున్ = అవుతూ; పతి = భర్త; కడన్ = వద్ద; నిలిచినన్ = నిలబడగా;
అతడు = అతడు; సంతుష్ట = మిక్కిలి తృప్తిచెందిన; అంతరంగుడు = మనసుగలవాడు; ఐ = అయ్యి;
అభ్యంతరమున = అంతఃపురమున; ఉండి = ఉండి; అన్యోన్య = ఒకరినొకరు; సరస = సరసమైన;
గాఢ = గట్టి; ఆలింగనములు = కౌగిలింతలు; కావించి = చేసికొని; గోప్య = గూఢార్థముల; వాక్యముల్
= మాటల; చేతన్ = చేత; అతడు = అతడు.

ప్రమద = స్త్రీ; పరిగ్రహ = స్వీకరించెడి; వ్యసనమునను = అభ్యాసములో; కడకన్ = పూని; అపకృష్ట =
తొలగిపోయిన; ఘన = గోప్య; వివేకంబున్ = విచక్షణాజ్ఞానము; కలిగి = కలిగి; = పగలు = పగలు;
రేయి = రాత్రి; అని = అని; ప్రొద్దులు = పొద్దులను; ఏర్పఱుపరాక = తేడాతెలిసికొనలేక; ఎనసి =
చెందిన; ఆయుర్ = ఆయుష్షు; వ్యయంబున్ = తరగిపోవుటను; తాన్ = తాను; ఎఱుగడు =
తెలియనివాడు; అయ్యె = అయ్యెను.

భావము:

ఆ రాణి స్నానం చేసి సన్నని వలువలు కట్టింది. పూలదండలు ధరించింది. గంధం అలదుకొన్నది. నగలు పెట్టుకొన్నది. ఈ విధంగా అలంకరించుకొని మోహనాకారంతో మగనిని సమీపించింది. అతడు పొంగిపోయాడు. వారిద్దరూ అంతఃపుర మందిరంలో ఒకరినొకరు గట్టిగా కౌగలించుకున్నారు. రహస్యపు మాటలు చెప్పుకున్నారు. ఈ విధంగా పురంజనుడు స్త్రీ వ్యసనం చేత వివేకాన్ని కోల్పోయి ఇది పగలని, ఇది రాత్రి అని లేక రాణితో గడుపుతూ తన ఆయుస్సు క్షీణించటం తెలిసికోలేక పోయాడు.

4-800-వ.

మఱియు నతం డున్నద్ద మదుండును మహామనుండును నర్తశయ్యా శయనుండును మహిషీ భుజోపధానుండును నై యజ్ఞానాభిభూతుం డగుటంజేసి స్వరూప భూత పరమ పురుషార్థంబు నెఱుంగక నిజ మహిషియై పరమ పురుషార్థంబుగాఁ దలంచుచు రమించుచుం గామ కశ్మలచిత్తుం డైన యతనికి నవయౌవనంబైన కాలంబు క్షణార్థంబునుం బోలె గతం బయ్యె; అంత.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; అతండున్ = అతడు; ఉన్నద్ద = మిక్కిలి అతిశయించిన; మదుండును = మదము కలవాడును; మహా = గొప్ప; మనుండును = మనసు కలవాడును; అర్థ = తగిన; శయ్యా = పొన్నున; శయనుండును = శయనించెడివాడును; మహిషీ = పట్టపురాణి యొక్క; భుజ = భుజముపైన; ఉపధానుండును = తలగడగా కలవాడు; ఐ = అయ్యి; అజ్ఞాన = అజ్ఞానముచే; అభిభూతుండు = ఓడింపబడిన వాడు; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; స్వ = తన యొక్క; రూపభూతము = రూపము యైనట్టి; పరమ = పరమమైన; పురుషార్థంబున్ = పురుషార్థమును; ఎఱుంగక = తెలియక; నిజ = తన యొక్క; మహిషి = పట్టపురాణియే; పరమ = పరమమైన; పురుషార్థంబున్ = పురుషార్థమును; కాన్ = అగునట్లు; తలంచుచున్ = అనుకొనుచు; రమించుచున్ = క్రీడించుతూ; కామ = కామముతో; కశ్మల = కల్మషము కలిగిన; చిత్తుండు = మనసు గలవాడు; ఐన = అయినట్టి; అతని = అతని; కిన్ = కి; నవ = నవ; యౌవనంబున్ = యౌవనము; ఐన

= కలిగిన; కాలంబున్ = కాలము; క్షణ = క్షణములో; అర్థంబునున్ = సగము; పోలె = వలె; గతంబున్ = అయిపోయినది; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అంత = అప్పుడు.

భావము:

ఇంకా అతడు మిక్కిలి మదించి పాన్పుపై శయనించి రాణి భుజమే తలగడగా చేసుకొని స్వరూప భూత రూపమైన పురుషార్థాన్ని తెలిసికొనక ఆమెనే పరమ పురుషార్థంగా భావించాడు. అతని యౌవన కాలమంతా అరక్షణం లాగా గడచిపోయింది. అప్పుడు...

4-801-క.

విశద యశోజలనిధి యా

శశిముఖి యగు భార్య వలన సమ్మతి నేకా

దశశత పుత్రుల రణక

ర్కశ దేహులఁ గాంచి కౌతుకంబున మఱియున్.

టీకా:

విశద = స్వచ్ఛమైన; యశః = కీర్తికి; జలనిధి = సముద్రము వంటి వాడు; ఆ = ఆ; శశిముఖి = చంద్రుని వంటి మోము కలిగిన; అగు = అయినట్టి; భార్య = భార్య; వలన = వలన; సమ్మతి = కోరికతో; ఏకాదశశత = పదకొండు వందల మంది (1100); పుత్రులన్ = కొడుకులను; రణ = యుద్ధకళ యందు ఆరితేరిన; కర్కశ = కఠినమైన; దేహులన్ = శరీరములు కల వారిని; కాంచి = పొంది; కౌతుకంబునన్ = కుతూహలముతో; మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

సముద్రంవలె స్వచ్ఛమైన కీర్తి గలిగిన ఆ పురంజనుడు చంద్రుని వంటి ముఖం కల తన భార్య వలన యుద్ధవీరులైన పదకొండు వందల మంది పుత్రులను పొందాడు. ఇంకా...

4-802-క.

గురు శీలౌదార్య గుణో

ఉత్తరలను సల్లలిత గుణ కదంబలఁ బ్రియలన్

వరకుల పావనల దశో

ఉత్తరశత దుహితలను గాంచె దత్తతివలనన్.

టీకా:

గురు = గొప్ప; శీల = మంచినడవడిక; ఉదార = దయగల; గుణ = గుణముచే; ఉత్తరలను = ఉత్తములను; సత్ = సత్యమైన; లలిత = మనోజ్ఞమైన; గుణ = సుగుణముల; కదంబలన్ = కలయికలు కలవారు; ప్రియలన్ = ఇష్టమైనవారిని; వర = ఉత్తమమైన; కుల = వంశ; పావనులన్ = పవిత్రము చేయువారిని; దశోత్తరశత = నూటపది మంది (110); దుహితలనున్ = పుత్రికలను; కాంచెన్ = పొందెను; తత్ = ఆ; సతి = భార్య; వలనన్ = వలన.

భావము:

ఆ భార్య వలన నూటపది మంది కుమార్తెలను కన్నాడు. వారు గొప్ప శీలవంతులు, దయాగుణం కలవారు, సద్గుణవంతులు, ప్రీతిపాత్రులను, కులపావనులు.

4-803-వ.

ఇట్లు పుత్ర పుత్రికా జనంబులం గని యున్నంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; పుత్ర = పుత్రు; పుత్రిక = పుత్రికలు యైన; జనంబులన్ = వారిని; కని = పొంది; ఉన్నంత = ఉండగా.

భావము:

ఈ విధంగా కొడుకులను, కుమార్తెలను కని ఉన్నంతలో...

4-804-క.

విను మాతని యాయువులో

నను నర్థం బరిగె; నంత నరపతి కుల వ

ర్థను లగు సుతులకుఁ బరిణయ

మొనరించెన్ సదృశ లయిన యువిదల తోడన్.

టీకా:

వినుము = వినుము; ఆయువు = మొత్తము ఆయుష్షు; లోననున్ = లో; అర్థంబున్ = సగము; అరిగెన్ = జరిగెను; అంత = అంతట; నరపతి = రాజు; కుల = వంశ; వర్థనులు = ఉద్ధారకులు; అగు = అయినట్టి; సుతుల్ = పుత్రుల; కున్ = కు; పరిణయమున్ = వివాహము; ఒనరించెన్ = చేసెను; సదృశలయిన = తగినవారు; అయిన = అయిన; యువిదల్ = స్త్రీల; తోడన్ = తోటి.

భావము:

విను. అతని ఆయుస్సు సగం తరిగిపోయింది. వంశవర్థనులైన కొడుకులకు తగిన కన్యలతో వివాహం చేసాడు.

4-805-క.

నరనాథుఁ డాడు బిడ్డల

వరరూప వయో విలాస వైభవములచేఁ

బరఁగిన నిజతనయల సమ

వరులకు సంప్రీతితో వివాహము చేసెన్.

టీకా:

నరనాథుడు = రాజు; ఆడుబిడ్డలన్ = ఆడపిల్లలను; వర = ఉత్తమమైన; రూప = సౌందర్యము; వయస్ = వయస్సు; విలాస = సౌగంధ్యము; వైభవముల్ = వైభవములు; చేన్ = చేత; పరగిన = ప్రసిద్ధమైన; నిజ = తన; తనయలన్ = పుత్రికలను; సమ = సమానమైన; వరుల్ = వరుల; కున్ = కి; సంప్రీతి = ఇష్టముతో; వివాహము = వివాహము; చేసెన్ = చేసెను.

భావము:

ఆ రాజు రూపవతులు, విలాసవతులు, యౌవనవతులు అయిన తన పుత్రికలను తగిన వరులతో వివాహం జరిపించాడు.

4-806-వ.

అట్లు వివాహంబులు గావించి యున్న సమయంబున.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; వివాహంబులున్ = వివాహములు; కావించి = చేసి; ఉన్న = ఉన్నట్టి; సమయంబునన్ = సమయములో.

భావము:

ఈ విధంగా వివాహాలు చేయగా..

4-807-క.

విను తత్సతు లొక్కకనికి

ననయముఁ బాంచాల దేశమందులఁ బౌరం

జనకులవర్ధను లగుచున్

జనియించిరి నూర్వురేసి శౌర్య బలాఢ్యుల్

టీకా:

విను = వినుము; తత్ = ఆ; సుతులున్ = పుత్రులు; ఒక్కొక్కనికిన్ = ఒక్కొక్కరికి; అనయమున్ = ఎల్లప్పుడు; పాంచాల = పాంచాల; దేశము = దేశములు; అందులన్ = అందులోని; పౌరంజన = పురంజనుని; కుల = వంశమును; వర్ధనులు = ఉద్ధరించెడివారు; అగుచున్ = అవుతూ; = = జనియించిరి = పుట్టిరి; నూర్వురు = వందమంది (100); ఏసి = చొప్పున; శౌర్య = వీరత్వము; బల = శక్తి; ఆఢ్యులు = సమృద్ధిగా కలవారు.

భావము:

విను. ఆ పురంజనుని కొడుకులకు ఒక్కొక్కనికి నూరుగురేసి కొడుకులు జన్మించారు. వారంతా మహాశూరులు. వారివల్ల పాంచాల దేశంలో పురంజనుని వంశం వర్ధిల్లింది.

4-808-ఆ.

అనఘ! యట్టి రిక్తహారులు గేహకో

శాను జీవ యుతులు నయిన యట్టి

నందనాదులందుఁ జెందిన మమత ని

బద్ధుడయ్యె నంతఁ బార్థివుండు.

టీకా:

అనఘ = పుణ్యుడ; అట్టి = అటువంటి; రిక్తహారులు = ఆస్తిపంచుకొనెడివారు; గేహ = గృహములు;
కోశ = సంపదలు; అనుజీవయుతులు = ఆశ్రయించి జీవించువారు; అయిన = అయిన; అట్టి = అట్టి;
నందన = పుత్రులు; ఆదులు = మొదలగువారు; అందున్ = ఎడల; చెందిన = చెందినట్టి; మమతన్ =
నాది అనెడి అభిమానమున; నిబద్ధుడు = బంధింపబడినవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అంతన్ =
అంతట; పార్థివుండున్ = రాజు {పార్థివుడు - పృథివికి సంబంధించినవాడు, రాజు};

భావము:

పుణ్యాత్మా! అతని కొడుకులు, మనుమలు ఆస్తి పంచుకొనేవారై ఇంటిలో ఉన్న ధనంమీద ఆధారపడి బ్రతుకుతున్నారు. అయినా వారి మీద పురంజనుడు మమత పెంచుకున్నాడు.

4-809-చ.

త్రిమగు నిష్ఠతో నతఁడు దీక్షితుడై పశుమారకంబులున్

సరవి భయంకరంబులగు సన్మఖముల్ దగఁ బెక్కు చేసి యా

ద్రమున నీవునుం బలెను దత్తదనూన ఫలాప్తి కాముడై

సురపితృ భూత సంఘము నసూయఁ దనర్ప భజించె భూవరా!

టీకా:

తిరము = స్థిరము; అగు = అయిన; నిష్ఠ = దీక్ష; తోన్ = తోటి; అతడున్ = అతడు; దీక్షితుడు = దీక్షపట్టినవాడు; ఐ = అయ్యి; పశు = బలిపశువులను; మారకంబులున్ = సంహరించునవి; సరవిన్ = వరుసగా; భయంకరము = భీకరములు; అగు = అయిన; సత్ = మంచి; ముఖముల్ = యజ్ఞములను; తగన్ = అవశ్యము; పెక్కు = అనేకము; చేసి = చేసి; ఆదరముతో = ప్రీతితో; నీవున్ = నీ; వలెనున్ = వలె; తత్తత్త = ఆయా; అనూన = సాటిలేని; ఫల = ఫలితములను; ఫలాప్తి = పొందుటను; కాముడున్ = కోరెడెడువాడు; అయ్యి = అయ్యి; సుర = దేవతలు; పితృ = పితృదేవతలు; భూత = జీవుల; సంఘమున్ = సమూహముల; అసూయన్ = అసూయను; తనర్పన్ = అతిశయించునట్లు; భజించెన్ = పూజించెను; భూవర = రాజా.

భావము:

ఆ పురంజనుడు విషయబద్ధుడై నీవలెనే ఆయా కోరికలను పొందగోరి దీక్షబూని పశుమారకాలు అయిన పెక్కు యజ్ఞాలను చేసి దేవతలను, పితృదేవతలను, భూతగణాలను పూజించాడు.

4-810-వ.

ఇట్లాత్మహితంబు లైన కర్మంబులయం దనవహితుండును గుటుంబాసక్త మానసుండునై యున్న యతనికి విరోధియై ప్రయాంగనా జనంబులకును నప్రియంబగు కాలంబు సంభవించినం జండవేగ విఖ్యాతుండను గంధర్వాధీశుండు షష్ఠ్యుత్తర శతత్రయ సంఖ్యాకులైన గంధర్వులును నందఱి గంధర్వీజనంబులును సితాసిత వర్ణంబులు గలిగి మిథునీభూతు లగుచు ననుగమింపం జనుదెంచి స్వపరిభ్రమణంబు చేతనే సర్వకామంబుల నిర్మితంబగు నా పురంబు నిరోధించిన నప్పుడా చండవేగానుచరు లైన గంధర్వు లా పురంజను పురంబు వ్యాకులత్వంబు నొందించుచు నపహరింప నుపక్రమించు సమయంబునఁ బురంజన పురాధ్యక్షుండైన ప్రజాగరుం డనువాడు వింశత్యుత్తర సప్తశతంబులైన గంధర్వ గంధర్వీ జనంబుల నివారించి బలవంతుండై సంవత్సరశతంబు యుద్ధంబు గావించి యొక్కరుం డయ్యు నప్పెక్కండ్రతో నిట్లు పోరి క్షీణుండైనం బురంజనుండు దాన నిలిచి తత్పురంబున నల్ప సుఖంబు లనుభవించుచుఁ బాంచాల దేశంబు లందు నిజపార్షదుల చేత నానీతంబు లైన పదార్థంబుల నొందుచుం గామినీ జనసమేతుండై

భయపర్యాలోచనంబు చేయ నేరక రాష్ట్ర పుర బాంధవ సమేతుండై యార్తి నొంది చింతాక్రాంతుండై యుండె; నంత.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; ఆత్మ = తనకు; హితంబులు = మేలుకలిగించెడివి; ఐన = అయిన; కర్మంబులు = కర్మములు; అందున్ = అందు; అనవహితుండును = శ్రద్ధ లేనివాడు; కుటుంబ = కుటుంబము నందు; ఆసక్త = ఆసక్తిగల; మానసుండు = మనసు కలవాడు; ఐ = అయ్యి; ఉన్న = ఉన్న; అతని = అతని; కిన్ = కి; విరోధి = శత్రువు; ఐ = అయ్యి; ప్రియాంగనా = భార్య (ప్రియాంగన - ప్రియమైన అంగన (స్త్రీ), భార్య); జనంబుల్ = కుటుంబములోనివారి; కునున్ = కి; అప్రియంబున్ = అప్రియము; అగు = అయిన; కాలంబున్ = కాలము; సంభవించినన్ = రాగా; చండవేగా = చండవేగుడు యని; విఖ్యాతుండు = ప్రసిద్ధుడు; అను = అనెడి; గంధర్వ = గంధర్వులకు; అధీశుండు = ప్రభువు; షష్ట్యత్తరశతత్రయ = మూడువందల అరవై (360); సంఖ్యాకులు = మంది; ఐన = అయిన; గంధర్వులును = గంధర్వులు; అందఱన్ = అంతేమంది; గంధర్వీ = గంధర్వస్త్రీ; జనంబులును = జనములు; సితా = తెలుపు; అసిత = నలుపుల; వర్ణంబులున్ = రంగులు; కలిగి = కలిగి; మిథునీభూతంబులున్ = జంటకట్టినవారు; అగుచున్ = అవుతూ; అనుగమింపన్ = అనుసరించుతుండగా; చనుదెంచి = వచ్చి; స్వ = తన; పరిభ్రమణంబున్ = మెలగుట; చేతనే = వలననే; సర్వ = సకల; కామంబులన్ = కోరికలు; నిర్మితంబున్ = తయారగునవి; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; పురంబునన్ = పురమును; నిరోధించినన్ = అడ్డగించగా; అప్పుడు = అప్పుడు; ఆ = ఆ; చండవేగా = చండవేగుని (చండవేగ - భయంకరమైన వేగము కలవాడు); అనుచరులు = అనుచరులు; ఐన = అయిన; గంధర్వులున్ = గంధర్వులు; ఆ = ఆ; పురంజనున్ = పురంజనుని; పురంబున్ = పురమును; వ్యాకులత్వంబున్ = చీకాకు; ఒందించుచున్ = పెట్టుతూ; అపహరింపన్ = తీసుకుపోవ; ఉపక్రమించున్ = ప్రయత్నిస్తున్న; సమయంబునన్ = సమయములో; పురంజన = పురంజనుని; పురాధ్యక్షుండు = పురమునకు అధ్యక్షుడు; ఐన = అయిన; ప్రజాగరుండు = ప్రజాగరుడు (ప్రజాగరుడు - ప్రజల యొక్క మగతనము యైనవాడు); అను = అనెడి; వాడు = వాడు; వింశత్యుత్తర సప్త శతంబులు = ఏడువందలయిరవైమంది 720; ఐన = అయిన; గంధర్వ = గంధర్వులు; గంధర్వీ = గంధర్వస్త్రీలు యైన; జనంబులన్ = వారిని; నివారించి = అడ్డుకొని; బలవంతుండు = శక్తిమంతుండు; ఐ = అయ్యి; సంవత్సర = సంవత్సరములు; శతంబున్ = నూటిని;

యుద్ధంబున్ = యుద్ధమును; కావించి = చేసి; ఒక్కరుండున్ = ఒకడే; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని;
 ఆ = ఆ; పెక్కండ్ర = అనేకమంది; తోన్ = తోటి; ఇట్లు = ఈవిధముగా; పోరి = యుద్ధముచేసి;
 క్షీణుండున్ = చిక్కిపోయినవాడు; ఐనన్ = కాగా; పురంజనుండు = పురంజనుడు; తాన = తనే;
 నిలిచి = నిలబడి; తత్ = ఆ; పురంబున్ = పురము నందు; అల్ప = అల్పమైన; సుఖంబులన్ =
 సుఖములను; అనుభవించుచున్ = అనుభవించుతూ; పాంచాల = పాంచాల యనెడి; దేశంబున్ =
 దేశముల; అందున్ = అందు; నిజ = తన; పార్షదుల్ = పరివారము; చేతన్ = వలన; ఆనీతంబులు =
 తీసుకురాబడినవి; ఐన = అయిన; పదార్థంబులన్ = వస్తువులు, అంగార్థములు; కామినీ = స్త్రీ
 {కామిని - ఇచ్చగలామె, స్త్రీ}; జన = జనులతో; సమేతుండు = కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి; భయ =
 భయము గూర్చి; పర్యావలోచనంబున్ = గమనించుటలు; చేయనేరక = చేయలేక; రాష్ట్ర = దేశము,
 ఉపద్రవము; పుర = పౌరులు; బాంధవ = బంధువులు; సమేతుండు = తో కూడినవాడు; ఐ = అయ్యి;
 ఆర్తిన్ = బాధను; ఒంది = పొంది; చింతా = దుఃఖముచే; ఆక్రాంతుండు = ఆక్రమించినవాడు; ఐ =
 అయ్యి; ఉండెన్ = ఉండెను; అంతన్ = అంతట.

భావము:

ఈ విధంగా ఆత్మకు హితం కలిగించే కర్మలపై శ్రద్ధ విడిచి, కుటుంబంపై ఆసక్తి పెంచుకొన్న
 పురంజనునికి శత్రువై ప్రియకాంతలకు అప్రియమైన కాలం (ముసలితనం) వచ్చింది. అప్పుడు
 చండవేగుడు అనే గంధర్వరాజు మూడు వందల అరవై మంది గంధర్వులు, అంతే సంఖ్య కల
 గంధర్వ స్త్రీలు తెలుపు నలుపు రంగులు గలిగి జంటలై వెంటరాగా వచ్చి ఆ పురాన్ని
 ముట్టడించాడు. ఆ సమయంలో పురంజనుని పురమునకు అధ్యక్షుడైన ప్రజాగరుడు ఏడువందల
 యిరవై మంది గంధర్వ, గంధర్వీ జనాలను అడ్డుకొని నూరేండ్లు ఒక్కడే యుద్ధం చేసి క్షీణబలు
 డయ్యాడు. కాని పురంజనుడు పురంలోనే ఉండిపోయి నీచ సుఖాలను అనుభవిస్తూ, స్త్రీలతో
 వినోదిస్తూ సంభవించిన ఆపదను గురించి ఆలోచించలేదు. అందుచేత రాష్ట్ర పుర బాంధవ
 సమేతంగా చింతాక్రాంతు డయ్యాడు. అప్పుడు...

4-811-క.

అనయంబుఁ గాల పుత్రిక

యను నొక కామిని వరేచ్చ నఖిల జగంబుం

దనయంతఁ గలయఁ దిరుగుచుఁ

జనిచని యొకనాడు రాజసత్తమ! వింటే.

టీకా:

అనయంబున్ = ఎల్లప్పుడు; కాలపుత్రిక = కాలపుత్రిక (కాలపుత్రిక - అవసాన కాలమున
జనించునది); అను = అనెడి; ఒక = ఒక; కామిని = స్త్రీ; వర = వరుని కొఱకైన; ఇచ్చన్ = కోరికతో;
అఖిల = సమస్తమైన; జగంబుల్ = లోకములు; తనయంతన్ = తనంతతనే; కలయన్ = కలియ;
తిరుగుచున్ = తిరుగుతూ; చనిచని = వెళ్ళి; ఒక = ఒక; నాడు = దినమున; రాజసత్తమ =
రాజులలో మిక్కిలి సత్తవ ఉన్నవాడా; వింటే = విన్నావా.

భావము:

రాజశ్రేష్ఠా! విను. కాలుని పుత్రిక అయిన ఒక కన్య వరుని కోరి తనంత తానే అన్ని లోకాలలోను
తిరుగుతూ ఉండేది.

4-812-^{సీ}.

అనఘాత్మ! రాజర్షి యైన యయాతి కు-

మారకుం డయినట్టి పూరుచేత

వరియింపఁగాఁ బడి వలనొప్ప నతనికి-

వర మిచ్చి దౌర్భాగ్యవశత నొంది

ప్రఖ్యాతి గనుట దుర్భగ యనుపేరను-

బరఁగు న క్కాంత నే పురుషవరుఁడు

వరియింపఁ డయ్యె; నా తరుణియు నొకనాఁడు-

గర మొప్ప బ్రహ్మ లోకమున నుండి

4-812.1-తే.

వసుధ కేతెంచి విను బృహద్రథుఁడ నయిన

నన్ను వరియింపఁ గోరి మనమునఁ గామ

శరవిమోహిత యై వేడఁ గరము నేను

సమ్మతింపక యున్న రోషమున నలిగి.

టీకా:

అనఘాత్మా = పుణ్యాత్మా; రాజర్షి = రాజులలో ఋషివంటివాడు; ఐన = అయిన; యయాతి =
యయాతి యొక్క {యయాతి - యానము చేయువాడు}; కుమారుండు = కుమారుడు; అయినట్టి =
అయిటువంటి; పూరు = పూరుడు {పూరుడు - తండ్రి యైన యయాతి జరాభారమును ధరించిన
వాడు}; చేతన్ = చేత; వరియింపగాబడి = వరింపబడి; వలనొప్పన్ = తగినట్లు; అతను = అతను; కిన్
= కి; వరమున్ = వరమును; ఇచ్చి = ఇచ్చి; దౌర్భాగ్యవశతన్ = దుర్భగత్వమునకు వశ మగుటను
{దౌర్భాగ్యవశత - దుర్భగత్వమున వశ మగుట, మర్మావయవములు చెడిపోవుట}; ఒంది = చెంది;
ప్రఖ్యాతిన్ = ప్రసిద్ధిని; కనుటన్ = పొందుటవలన; దుర్భగ = దుర్భగ; అను = అనెడి; పేరనున్ =
పేరుతో; పరగున్ = ప్రసిద్ధిచెందుటవలన; ఆ = ఆ; కాంతన్ = స్త్రీని; ఏ = ఏ ఒక్క; పురుష =
పురుషులలో; వరుడున్ = ఉత్తముడును; వరియింపడున్ = వరించనివాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను;
తరుణియున్ = ఆమె; ఒక = ఒక; నాడు = దినమున; కరమున్ = మిక్కిలి; ఒప్పన్ = ఒప్పియుండి;
బ్రహ్మలోకమున = బ్రహ్మలోకమున; నుండి = నుండి.

వసుధ = భూమి; కిన్ = కి; ఏతెంచి = వెళ్ళి; విను = వినుము; బృహత్ = మిక్కిలి విస్తారమైన; వ్రతుడు
= దీక్షగలవాడు; అయిన = అయిన; నన్నున్ = నన్ను; వరియింపన్ = వరించ; కోరి = కోరి;
మనమునన్ = మనసులో; కామ = మన్మథుని; శర = బాణముచే; విమోహిత = మిక్కిలి
మోహమునపడినది; ఐ = అయ్యి; వేడన్ = వేడగా; కరమున్ = మిక్కిలి; నేనున్ = నేను; సమ్మతింపక
= అంగీకరింపకుండగ; ఉన్నన్ = ఉండగా; రోషమునన్ = కోపముతో; అలిగి = అలిగి.

భావము:

పుణ్యాత్మా! రాజర్షి అయిన యయాతి కుమారుడు పూరుడు ఆమెను వరించాడు. ఆమె
సంతోషించి అతనికి వరాన్ని ప్రసాదించింది. తన దౌర్భాగ్యవశాన ఆమె దుర్భగ అని పేరు
పొందింది. ఆ తరువాత ఆమెను ఏ పురుషుడూ వరించలేదు. ఒకనాడు బ్రహ్మలోకం నుండి
భూలోకానికి వచ్చిన నన్ను వరించాలనుకొని మన్మథుని బాణాలకు తాళలేక వేడుకున్నది. నేను
అంగీకరించలేదు. అందుకు ఆమె కోపించి

4-813-వ.

ఇట్లును "మునీంద్రా! మదీయాశా విముఖుండవైన నీకు నేకత్రావస్థానంబు లేక యుండుంగాక"
యని శపించి విహత సంకల్పయై మదుపదేశంబునం జని యవనేశ్వరుండును
భయనామకుండును నయిన వానిం గదిసి యిట్లనియె.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనున్ = అనెను; ముని = మునులలో; ఇంద్రా = ఇంద్రుడా; మదీయ = నా
యొక్క; ఆశా = కోరిక; విముఖుండవు = అంగీరించనివాడవు; ఐన = అయిన; నీకున్ = నీకు; ఏకత్రాః
= ఒకచోట; అవస్థానంబున్ = వసించుట; లేక = లేకుండగ; ఉండుగాక = అగుగాక; అని = అని;
శపించి = శాపము ఇచ్చి; విహత = దెబ్బతిన్న; సంకల్ప = నిశ్చయము కలామె; ఐ = అయ్యి; మత్ =
నా యొక్క; ఉపదేశంబునన్ = ఉపదేశము ప్రకారమున; చని = వెళ్ళి; యవన = యవన
దేశమునకు; ఈశ్వరుండును = ప్రభువు; భయ = భయుడు అనెడి; నామకుండున్ = పేరు కలవాడు;
అయిన = అయిన; వానిన్ = వాని; కదిసి = దగ్గరకు చేరి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ =
పలికెను.

భావము:

అలా ఆమె కోపించి "మునీంద్రా! నా కోర్కెను నీవు నెరవేర్చలేదు. కాబట్టి ఒకచోట నిలువక నీవు
నిత్యమూ తిరుగుతూ ఉంటావు" అని శపించింది. నా ఉపదేశం వల్ల యవనేశ్వరుడైన భయుడు
అనేవాని వద్దకు వెళ్ళి ఇలా అన్నది.

4-814-క.

అవనీపతి! భయనామక

యవనకులాధీశ్వరుండ వగు నినుఁ బతిఁగాఁ

దవిలి వరింపఁగ వచ్చితి

సవినయముగ వినుము భూత సంకల్పమునన్.

టీకా:

అవనీపతి = రాజా {అవనీపతి - భూమికి ప్రభువు, రాజు}; భయ = భయుడు అనెడి; నామకః = పేరు కలవాడు; యవన = యవనుల {యవనులు - యవనిక (తెరచాటు) నందుండు వారు}; కుల = వంశమునకు; అధీశ్వరుండవు = ప్రభువవు; అగు = అయిన; నినున్ = నిన్ను; పతిగాన్ = భర్తగా; తవిలి = పూని; వరింపగన్ = వరించుటకై; వచ్చితిన్ = వచ్చితిని; సవినయముగ = వినయపూర్వకముగ; వినుము = వినుము; భూత = చేసుకొన్న; సంకల్పమునన్ = నిశ్చయముతో.

భావము:

"రాజా! భయుడనే పేరు కలిగి, యవనవంశానికి అధిపతివైన నిన్ను భర్తగా వరింప వచ్చాను. సవినయంగా విను. భూతసంకల్పం చేత...

4-815-వ.

కలుగు మత్సామితంబు వృధగాదు; లోకంబున వేదంబు లందు దేయగ్రాహ్యరూపం బైన వస్తువు యాచ్యమానం బగుచుండ నెవ్వం డొసంగం; డెవ్వం డిందు దీయమానం బగుచుండం గోరం; డట్టి వీర లిద్దఱును జడస్వభావులని సత్పురుషులు శోకంబు నొందుదురు; కావున నిన్ను భజించుచున్న నన్నుం గరుణార్థచిత్తుండవై భజియింపు; మిట్టి యార్థానుకంపయుఁ బురుషధర్మం" బని పలికిన యక్కాలపుత్రిక వచనంబులు విని యవనేశ్వరుండు దేవగుహ్యచిక్కిర్లు వగు దానిం గనుంగొని మందస్మిత వదనుం డగుచు నిట్లనియె.

టీకా:

కలుగున్ = కలిగిన; మత్ = నా యొక్క; కామితంబున్ = కోరికలు; వృధ = వ్యర్థము; కాదు = కాదు; లోకంబునన్ = లోకమున; వేదంబుల్ = వేదముల; అందు = లో; దేయ = ఇచ్చుట; గ్రాహ్య = తీసుకొనుట అనెడి; రూపంబున్ = రూపము కలవాడు; ఐన = అయిన; వస్తువున్ = వస్తువును; యాచ్యమానంబున్ = అడగబడినది; అగుచుండన్ = అగుచుండగా; ఎవ్వండు = ఎవరైతే; ఒసంగండు = ఇవ్వడో; ఎవ్వండు = ఎవరైతే; ఇందున్ = దీనిలో; దీయమానంబు = ఇవ్వబడుతున్నది; అగుచుండన్ = అగుచుండగా; కోరండు = కోరడో; అట్టి = అటువంటి; వీరలు = వీరు; ఇద్దఱున్ =

ఇద్దరును; జడస్వభావులు = మూర్ఖులు; అని = అని; సత్ = మంచి; పురుషులు = వారు; శోకంబున్
 = దుఃఖమును; ఒందుదురు = పొందెదరు; కావునన్ = అందుచేత; నిన్నున్ = నిన్ను;
 భజియించుచున్న = వేడుకొంటున్న; నన్నున్ = నన్ను; కరుణ = దయతో; అర్థ = తడసిన; చిత్తుండను
 = మనసు కలవాడవు; ఐ = అయ్యి; భజియింపుము = అవధరింపుము; ఇట్టి = ఇటువంటి; ఆర్తిన్ =
 బాధలో నున్నవారికి; అనుకంపయున్ = జాలిచూపుట; పురుష = పురుషుల యొక్క; ధర్మంబు =
 ధర్మము; అని = అని; పలికినన్ = పలుకగా; ఆ = ఆ; కాలపుత్రిక = కాలపుత్రిక; వచనంబులు =
 మాటలు; విని = విని; యవన = యవనులకు; ఈశ్వరుండును = ప్రభువు; దేవగుహ్య =
 దేవరహస్యమును; చిక్కిర్తువు = ఆచరింప గోరుతు న్నామెవు; అగు = అయిన; దానిన్ = దానిని;
 కనుంగొని = చూసి; మందస్మిత = చిరునవ్వు గల; వదనుండు = మోము కలవాడు; అగుచున్ =
 అగుచూ; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికిను.

భావము:

నాకు కలిగిన కోరిక వ్యర్థం కాదు. ఇవ్వదగిన వస్తువును అడిగినప్పుడు ఇవ్వనివాడు, గ్రహింప
 దగిన వస్తువును ఇచ్చినప్పుడు కోరుకొననివాడు మందబుద్ధులు. కాబట్టి నన్ను దయతో గ్రహించు.
 దీనులపై దయ చూపటం పురుషధర్మం" అని వేడుకున్నది. అప్పుడు యవనేశ్వరుడు
 దేవరహస్యాన్ని (మరణం) చేయ సిద్ధపడిన ఆ కాలకన్యను చూచి చిరునవ్వుతో ఇలా అన్నాడు.

4-816-క.

"**విను**; తరుణి! యాచ్యమానం

బనఁదగు నీ లోకమందు **న**త్యశుభవు స

జ్జనముల కసమ్మతవు నగు

నిను నభినందింపకుండు **నె**టి నెవ్వారున్.

టీకా:

విను = వినుము; తరుణి = స్త్రీ (తరుణి - తరుణమైన వయసు గలమ్మ, స్త్రీ); యాచ్యమానంబున్ =
 కోరబడినది; అనన్ = అనుటకు; తగున్ = తగినయట్టి; ఈ = ఈ; లోకమున్ = లోకము; అందున్ =
 లో; అతి = మిక్కిలి; అశుభవున్ = అశుభము యైనదానవు; సత్ = మంచి; జనముల్ = వారల; కున్

= కి; అసమ్మతవున్ = అంగీకారము కానిదానవు; అగు = అయిన; = నినున్ = నిన్ను;
అభినందింపకుండు = అభినందించరు; నెఱిన్ = చక్కగా; ఎవ్వారున్ = ఎవరూ కూడ.

భావము:

"తరుణీ! విను. ఈ లోకంలో నీవు కోరినవారు అందరూ నీవు అశుభమైన దానివి కనుక నిన్ను మెచ్చుకొనడం లేదు.

4-817-వ.

కావున నేను జ్ఞానదృష్టిం జేసి నీకుం బతినిరూపణంబు చేసెద; నది యెట్లనిన మదీయసేనా సాహాయ్యంబు బడసి ప్రజానాశం బొనరించు నట్టి నీ వవ్యక్తగతివై కర్మనిర్మితంబైన లోకంబు ననుభవింపు; మీ ప్రజ్వారుం డనువాఁడు నాకు సహోదరుండు; నీవు మదీయ భగినివి; మీరిద్దఱం గూడి యీ లోకంబునందు నవ్యక్తుండును భీమసైనికుండును నై యేను వర్తింతు"ననిన నా భయనామకుం డయిన యవనేశ్వరుని దిష్టకారులైన సైనికులు ప్రజ్వార కాలకన్యా యుక్తులై భూమండలం బెల్లఁ దిరుగుచు నొక్కనాఁ డతివేగంబున భౌమ భోగాఢ్యంబును జరత్పన్నగ పాలితంబును నయిన పురంజను పురంబు నావరించి యున్నంత స్వాభిభూతుండయిన పురుషునకు నిస్సారత్వంబు గలిగించు నట్టి కాలకన్యక బలాత్కారంబున నా పురంజను పురంబు ననుభవించె; నట్లు కాలకన్య కోపభుజ్యమానం బైన పురంబు సర్వ ద్వారంబు లందును సర్వతోధికంబుగా నయ్యవనులు ప్రవేశించి తత్పురంబు సమస్తంబును బీడింప నిట్లు పురంబు ప్రవీడ్యమానం బగుచుండ నభిమానియైన పురంజనుండు.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; నేనున్ = నేను; జ్ఞాన = జ్ఞానముగల; దృష్టిన్ = దృష్టి; చేసి = తో; నీకున్ = నీకు; పతి = భర్తను; నిరూపణంబున్ = నిర్ణయించుట; చేసెదన్ = చేసెదను; అది = అది; ఎట్లు = ఏ విధము; అనిన్ = అనగా; మదీయ = నా యొక్క; సేవా = సేవలు; సాహాయంబున్ = సహాయమును; పడసి = పొంది; ప్రజా = ప్రజలను; నాశంబున్ = నాశనము; ఒనరించు = చేసిడి; అట్టి = అటువంటి; నీవు = నీవు; అవ్యక్త = అంతుపట్టని; గతివి = గమనము కలామెవు; ఐ = అయ్యి; కర్మ = కర్మఫలితములచే; నిర్మితంబున్ = ఏర్పరుపబడినది; ఐన = అయిన; లోకంబున్ = లోకమును;

అనుభవింపుము = ఆక్రమించుము; ఈ = ఈ; ప్రజ్వారుండు = ప్రజ్వారుడు (ప్రజ్వారుడు - పెద్ద
 జ్వరమైనవాడు); అను = అనెడి; వాడు = వాడు; నాకున్ = నాకు; సహోదరుండు =
 తోడబుట్టినవాడు; నీవు = నీవు; మదీయ = మదీయ; భగినివి = తోబుట్టువవు; మీరున్ = మీరు;
 ఇద్దలున్ = ఇద్దరు (2); ఈ = ఈ; లోకంబున్ = లోకము; అందున్ = లో; అవ్యక్తుండును = తెలియరాక
 యుండువాడను; భీమ = భయంకరమైన; సైనికుండను = సైనికులు కలవాడను; ఐ = అయ్యి; ఏను
 = నేను; వర్తింతున్ = ప్రవర్తింతును; అనిన = అనగా; ఆ = ఆ; భయ = భయము; నామకుండున్ =
 అనెడి పేరు కలవాడు; అయిన = అయిన; యవన = యవనులకు (యవనులు - యవనిక
 (తెరచాటు) నందుండువారు); ఈశ్వరుని = ప్రభువు యొక్క; దిష్టకారులు = ఆజ్ఞను పాలించువారు;
 ఐన = అయిన; సైనికులు = సైనికులు; ప్రజ్వార = ప్రజ్వారుడు; కాలకన్య = కాలకన్య; యుక్తులు =
 కూడినవారు; ఐ = అయ్యి; భూమండలంబున్ = భూలోకము; ఎల్లన్ = అంతయు; తిరుగుచున్ =
 తిరుగుతూ; ఒక్క = ఒక; నాడు = దినమున; అతి = మిక్కిలి; వేగంబునన్ = త్వరితముగ; భౌమ =
 భౌతికమైన; భోగా = భోగములలో; ఆధ్యంబునున్ = శ్రేష్ఠమైనది; జరత్ = ముసలి; పన్నగ =
 సర్పముచే; పాలితంబునున్ = పరిపాలింపబడుతున్నది; అయిన = అయిన; పురంజను =
 పురంజనుని; పురంబున్ = పురమును; ఆవరించి = చుట్టుముట్టి; ఉన్నన్ = ఉన్నట్టి; అంతన్ =
 సమయమున; స్వ = తమచే; అభిభూతుండు = ఓడింపబడినవాడు; అయిన = అయిన; పురుషున్ =
 మానవుని; నిస్సారత్వంబున్ = శక్తి శూన్యమును; కలిగించు = కలిగించెడి; అట్టి = అటువంటి;
 కాలకన్యక = కాలకన్యక (కాలకన్యక - కాలము వలన జన్మించెడియామె, ముసలితనము);
 బలాత్కారంబునన్ = బలాత్కరించుట వలన; ఆ = ఆ; పురంజను = పురంజనుని; పురంబున్ =
 పురమును; అనుభవించెన్ = ఆక్రమించెను; అట్లు = ఆ విధముగ; కాలకన్యక = కాలకన్యకచే;
 ఉపభుజ్యమానంబున్ = అనుభవింపబడుతున్నది; ఐన = అయిన; పురంబున్ = పురమును; సర్వ
 = సకల; ద్వారంబుల్ = ద్వారములు; అందున్ = అందును; సర్వతః = అంతటను; అధికంబుగాన్ =
 ఎక్కువగా; ఆ = ఆ; యవనులు = యవనులు (యవనులు - యవనిక (తెరచాటు)నందుండువారు);
 ప్రవేశించి = చేరి; తత్ = ఆ; పురంబున్ = పురమును; సమస్తంబును = అంతటిని; పీడింపన్ =
 పీడిస్తుండగా; ఇట్లు = ఈ విధముగ; పురంబున్ = పురము; ప్రపీడ్యమానంబు = మిక్కిలి
 పీడింపబడు తున్నది; అగుచుండన్ = అవుతుండగా; అభిమాని = అభిమానము కలవాడు
 (అభిమాని - అభిమానము (సంరక్షణ ప్రేమ) కలవాడు); ఐన = అయిన; పురంజనుండు =
 పురంజనుడు.

భావము:

కాబట్టి నేను జ్ఞానదృష్టితో నీకు భర్తను నిర్ణయిస్తాను. నీవు అవ్యక్తగతివై లోకమంతటా తిరుగుతూ కర్మనిర్మితమైన లోకాన్ని అనుభవించు. నా సేనను నీకు తోడుగా పంపిస్తాను. దాని సాయంతో నీవు ప్రజానాశనం చేయగలవు. ఈ ప్రజ్వారుడు నాకు సోదరుడు. నీవు నాకు చెల్లెలివి. మీ ఇద్దరితో కూడి నేను అవ్యక్తుడనై, భీమ సైనికుడనై ఈ లోకంలో సంచరిస్తాను" అని అన్నాడు. ఆ యవన రాజు ఆజ్ఞను నేరవేర్చడానికి సైనికులు ప్రజ్వారునితోను, కాలకన్యకతోను కూడి లోకమంతా తిరుగుతూ ఒకనాడు లౌకిక సంపదలతో నిండి, ముసలి పాముచేత రక్షింపబడుతున్న పురంజనుని పురాన్ని ముట్టడించారు. తనచేత ఆక్రమింపబడిన పురుషునికి నిస్సారత్వం కలిగించే కాలకన్యక బలవంతంగా ఆ పురంజనుని పురాన్ని అనుభవించింది. కాలకన్యక చేత అనుభవింపబడుతున్న పురంలో యవనులందరూ అన్ని ద్వారాలలో నుండి ప్రవేశించి ఆ పురాన్ని పీడింపసాగారు. ఈ విధంగా పురం పీడింపబడుతుండగా అభిమానవంతుడైన పురంజనుడు....

4-818-^{సీ}.

అనఘ! యెంతయు మమతాకుల చిత్తుండై-

బహువిధ భూరితాప్రములఁ బొందె;

ఘనకుటుంబియుఁ గాలక్రన్యోపగూఢుండు-

నష్టసంపదుండు వినష్టమతియు

విషయాత్మకుండును వినిహతైశ్వర్యుండుఁ-

గృపణుండు చాల నక్రించనుండు

నగు పురంజనుండు శోకావిలభావుండై-

గంధర్వ యవన సంఘములచేత

4-818.1-తే.

నోజ చెడి వికలత నొందు నైజపురముఁ

దవిలి ప్రతికూలురును ననాదరణయుతులు

నయిన పుత్రులఁ బౌత్రుల ననుచరులను

సచివ పౌరోహితుల నిజసతినిఁ జూచి.

టీకా:

అనఘా = పుణ్యుడా; యెంతయున్ = మిక్కిలి; మమతా = మమకారము వలన {మమత - మమకారము (నాది యనెడి భావము)); ఆకుల = చీకాకుపడుతున్న; చిత్తుడు = మనసుకలవాడు; ఐ = అయ్యి; బహు = అనేక; విధ = రకములైన; భూరి = అత్యధికమైన; తాపములన్ = బాధలను; పొందెన్ = చెందెను; ఘన = పెద్ద; కుటుంబియున్ = కుటుంబము కలవాడును; కాలకన్య = కాలకన్యచే; ఉపగూఢుండున్ = కౌగిలింపబడినవాడు; నష్ట = పోయిన; సంపదుడున్ = సంపదలు (దంతాది) కలవాడు; వినష్టమతియున్ = మిక్కిలిమతిమరపు కలవాడు; విషయాత్మకుండునున్ = ఇంద్రియార్థములకు మిక్కిలి చెందినవాడు; వినిహత = బాగాదెబ్బతిన్న; ఐశ్వర్యుండున్ = సామర్థ్యములుకలవాడు; కృపణుండున్ = దీనుడు; చాలన్ = మిక్కిలి; అకించనుండు = నీచవర్తనుడు; అగు = అయిన; పురంజనుడు = పురంజనుడు; శోకా = దుఃఖముచే; ఆవిల = మలిన్యమును; భావుడు = చెందినవాడు; ఐ = అయ్యి; గంధర్వ = గంధర్వులు; యవన = యవనులు; సంఘముల్ = సమూహముల; చేతన్ = వలన; ఓజన్ = తేజస్సు; చెడి = చెడిపోయి. వికలతన్ = కలవరము; ఒండు = పొందెడి; నైజ = తన యొక్క; పురమున్ = పురమును; తవిలి = తగుల్గొని; ప్రతికూలురు = వ్యతిరీక్తులు; అనాదరణయుతులు = తిరస్కారబుద్ధికలవారు; అయిన = ఐన; పుత్రులన్ = కుమారులను; పౌత్రులన్ = మనుమలను; అనుచరులనున్ = అనుచరులను; సచివ = మంత్రులు; పౌరోహితులన్ = పురోహితులైనవారిని; నిజ = తన యొక్క; సతినీన్ = భార్యను; చూచి = చూసి.

భావము:

పుణ్యాత్మా! (పురంజనుడు) మమకారం చేత వ్యాకులపాటు చెంది దుఃఖించాడు. గొప్ప కుటుంబం కలవాడై కూడా పురంజనుడు కాలకన్య కౌగిలిలో చిక్కి, సంపదలు పోగొట్టుకొని, బుద్ధిమాంద్యుడై, విషయాలకు లొంగి దరిద్రుడై, దీనుడై, నీచవర్తనుడై వాపోయాడు. గంధర్వ యవనులు ఆక్రమించటం చేత కాంతిని కోల్పోయిన తన పురాన్ని, ఎదురు తిరిగి అవమానిస్తున్న కొడుకులను, మనుమలను, పరిజనాన్ని, మంత్రులను, పురోహితులను, భార్యను చూచి...

మఱియుం గాలకన్యగ్రస్తుం డయిన తన్నును నరిదూషితంబు లైన పాంచాల బలంబునుం జూచి
యపారచింత నొంది తత్ప్రతీకారంబు చేయ నెఱుంగక కాలకన్యపహృతవీర్యంబు లయినం
గామంబుల నభిలషించుచు దీనుండును విగతాత్మ గతికుండును స్నేహంబునం జేసి
పుత్రదారోపలాలన పరుండునునై కాలకన్యోపమర్థితంబును గంధర్వ యవనాక్రాంతంబును నైన
పురంబు విడువ నిచ్చ లేకయు విడువ నుపక్రమించె; నప్పుడు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; కాలకన్య = కాలకన్యచే; గ్రస్తుండు = మింగబడినవాడు; అయిన = ఐన;
తన్నున్ = తనను; అరి = శత్రువులచే; దూషితంబులున్ = దుష్టము చేయబడినవాడు; ఐన =
అయిన; పాంచాల = పాంచాల {పాంచాల - పంచేంద్రియములు ప్రసరించగలుగు ప్రదేశములు};
బలంబులను = సైనికులను, శక్తులను; చూచి = చూసి; అపార = విస్తారమైన; చింతన్ = బాధలను;
ఒంది = పొంది; తత్ = దానికి; ప్రతీకారంబున్ = విరుగుడును; చేయన్ = చేయు మార్గమును;
ఎఱుంగక = తెలియక; కాలకన్య = కాలకన్యచే; అపహృతంబులు = అపహరింపబడిన;
వీర్యంబులున్ = సామర్థ్యములు; అయినన్ = కలిగినను; కామంబులన్ = కోరికలను;
అభిలషించుచున్ = కోరుతూ; దీనుండును = దర్పము ఉడిగినవాడు; విగత = నష్టపోయిన; ఆత్మ =
ఆత్మ; గతికుండును = కలవాడును; స్నేహంబునన్ = ప్రీతి; చేసి = వలన; పుత్ర = పుత్రులు; దార =
భార్యలను; ఉపలాలనపరుండును = బుజ్జగించెడివాడు; ఐ = అయ్యి; కాలకన్య = కాలకన్యచే;
ఉపమర్థితంబునున్ = నలుగగొట్టబడినది; గంధర్వ = గంధర్వులు {గంధర్వులు - గంధ (వాసనలు)
మోసుకొచ్చెడివారు (అహోరాత్రులు)}; యవన = యవనులచే {యవనులు - యవనిక (తెరచాటు)
నందుండువారు}; ఆక్రాంతంబున్ = ఆక్రమింపబడినది; ఐన = అయిన; పురంబున్ = పురమును
{పురము - దేహము}; విడువన్ = విడిచి వెళ్ళుటకు; ఇచ్చ = ఇష్టము; లేకయున్ = లేకుండగ;
విడువన్ = విడుచుటకు; ఉపక్రమించెన్ = సిద్ధపడెను; అప్పుడు = అప్పుడు.

భావము:

ఇంకా కాలకన్యచేత కబళింపబడిన తనను, శత్రువులచేత ధ్వంసం చేయబడ్డ పాంచాల సైన్యాలను
చూచి అంతులేని శోకంతో అలమటించాడు. అతనికి ప్రతిక్రియ తోచలేదు. కాలకన్య కారణంగా
నిస్సారాలైనప్పటికీ కామాలను కోరుకుంటూ, ప్రేమబంధాన్ని త్రెంచుకోలేక పుత్రులను, భార్యను

బుజ్జగించాడు. గంధర్వులు, యవనులు ముట్టడించిన పురాన్ని విడవటం ఇష్టం లేకపోయినా విడవడానికి పూనుకున్నాడు. అప్పుడు...

4-820-క.

అనఘా! భయనామగ్రజఁ

డనఁగల ప్రజ్వారుఁ డపుడ యరుదెంచి పురం

బును సకలంబును భయనా

మునికిం బ్రీతిగ దహించె మునుకొని యంతన్.

టీకా:

అనఘా = పుణ్యుడా; భయ = భయుడు; నామ = అనేడి పేరు గల వానికి; అగ్రజడు = అన్నగారు
{అగ్రజడు - ముందు పుట్టినవాడు, అన్నగారు}; అనన్ = అనుటకు; కల = తగిన; ప్రజ్వారుడు =
ప్రజ్వారుడు {ప్రజ్వారుడు - పెద్దదైన జ్వరము యైనవాడు}; అపుడు = అప్పుడు; అరుదెంచి = వచ్చి;
పురంబునున్ = పురమును; సకలంబునున్ = సమస్తమును; భయ = భయుడు అనేడి; నామున్ =
పేరు గల వాని; కిన్ = కి; ప్రీతిగన్ = కోరి; దహించెన్ = ఆహుతి చేసెను; మునుకొని = పూనుకొని;
అంతన్ = అంతట.

భావము:

పుణ్యాత్మా! యవనేశ్వరుడైన భయనాముని అన్న ప్రజ్వారుడు వచ్చి పురంజనుని పురాన్ని పూర్తిగా
కాల్చి భయునికి ప్రీతి కలిగించాడు.

4-821-వ.

అట్లు పురంబు దహ్యమానం బగుచుండఁ బౌర భృత్యవర్గాది సమన్వితుండును,
గౌటంబికుండును, బుత్రాది సమన్వితుండును, యవనోపరుద్ధాలయుండును,
గాలకన్యగ్రస్తుండును నయిన పురంజనుం డపురంబునందుఁ బ్రజ్వార సంస్పృష్టుండై
యనుతాపంబు నొంది తత్పరపాలనంబు నందు సమర్థుండు గాక పురుకృచ్ఛోరువేపథుం డయి
యందుండ నశక్తుం డయ్యె; నంత.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; పురంబున్ = పురము; దహ్యమానంబున్ = కాలిపోవుట; అగుచుండన్ = జరుగుతుండగా; పౌర = పౌరులు; భృత్య = సేవకులు; వర్గ = సమూహములు; ఆది = మొదలగునవి; సమన్వితుండును = కూడినవాడు; కౌటుంబికుడును = కుటుంబవంతుడును; పుత్ర = పుత్రులు; ఆది = మొదలగువారు; సమన్వితుండును = కూడినవాడు; యవన = యవనులుచే; ఉపరుద్ధ = ముట్టడిచేయబడిన; ఆలయుండును = పురము కలవాడును; కాలకన్యా = కాలకన్యచే; గ్రస్తుండునున్ = ఆక్రమింపబడినవాడు; అయిన = అయిన; పురంజనుండు = పురంజనుడు (పురంజనుడు - పురమున వసించెడివాడు); ఆ = ఆ; పురంబున్ = పురమున; ప్రజ్వార = ప్రజ్వారునిచే; సంస్పృష్టుండు = మిక్కిలిగా తగుల్కొన్నవాడు; ఐ = అయ్యి; అనుతాపంబున్ = వగపు; ఒంది = పొంది; తత్ = ఆ; పుర = పురమును; పాలనంబున్ = పరిపాలనము; అందున్ = చేయుటకు; సమర్థుండు = నేర్పరి; కాక = కాలేక; పురు = అధికమైన; కృచ్ఛ = కష్టములచే; ఉరు = మిక్కిలి; వేపథుండు = వణకిపోవుతున్నవాడు; అయి = అయ్యి; అందున్ = దానిలో; ఉండన్ = ఉండుటకు; అశక్తుండు = శక్తిచాలనివాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అంతన్ = అంత.

భావము:

ఆ విధంగా పురం కాలిపోతుండగా పౌరులతోను, సేవకులతోను, కుటుంబంతోను, పుత్రులతోను కూడుకొనినవాడై, కాలకన్యకు పట్టుబడినవాడై, యవనుల చేత ఆక్రమింపబడిన పురాన్ని రక్షించుకొనడానికి అశక్తుడయ్యాడు. అప్పుడు...

4-822-క.

దవశిఖియుత తరుకోటర

నివసిత పన్నగము పగిది నిజపురి వెడలం

దివురుచు నతఁడు శిథిల దవ

యవుఁడును గంధర్వ గణ విహత శౌర్యుండున్.

టీకా:

దవశిఖి = దావానలము; యుత = కలిగిన; తరు = చెట్టు; కోటర = తొట్టె యందు; నివసిత = వసించి
యుండు; పన్నగము = పాము; పగిదిన్ = వలె; నిజ = తన; పురిన్ = పురమును; వెడలన్ =
వెలువడుటకు; తివురుచున్ = ప్రయత్నిస్తూ; అతడు = అతడు; శిథిల = శిథిలమైన; అవయవుండును
= అవయవములు కలవాడు; గంధర్వ = గంధర్వుల; గణ = సమూహముచే; విహత = మిక్కిలి
నష్టపరుపబడిన; శౌర్యుండున్ = శౌర్యము కల వాడును.

భావము:

పురంజనుడు దావాగ్ని చుట్టుముట్టిన చెట్టు తొట్టెలో ఉన్న పామువలె పురంనుండి
వెలువడటానికి ప్రయత్నిస్తూ గంధర్వుల దాడి చేత బలం కోల్పోయినవాడు (అయి)....

4-823-సీ.

అయి చాల ఘురఘుర మును శబ్ద మడరంగ-

మునమునఁ జింతా నిమగ్నుఁ డగుచుఁ

గొడుకులఁ గోడండ్రఁ గూతుల నల్లర-

మునుమల నాప్తుల ననుచరాళి

ననయంబు నల్పమాత్రావశిష్టం బైన-

గృహకోశనివహ పరిచ్ఛదముల

ముసలు నహంకార మమకారములఁ జేసి-

మతిహీనుఁ డగుచు నెమ్మనములోనఁ

4-823.1-తే.

గడఁకఁ దలఁచుచు విప్రయోగమునఁ దాను

గటకటా! యిట్లు పరలోక గతుఁడ నైన

యిట్టి భార్య యనాథయై యీ కుమార

వరుల నేరీతిఁ బ్రోచునో యరసి యనుచు.

టీకా:

అయి = అయ్య; చాలన్ = పెద్దగా; ఘురఘురము = గురగుర; అను = అనెడి; శబ్దము = శబ్దము;
అడరంగ = వ్యాపించుతుండగా; మనమునన్ = మనసులో; చింతన్ = దుఃఖమున; నిమగ్నుడు =
ములిగినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; కొడుకులన్ = కుమారులను; కోడండ్రన్ = కోడళ్ళను;
కూతులన్ = కుమార్తెలను; అల్లురన్ = అల్లుళ్ళను; = మనుమలన్ = మనుమలను; ఆప్తులన్ =
దగ్గరవారిని; అనుచర = అనుచరుల; ఆళిన్ = సమూహమును; అనయంబున్ = ఎల్లప్పుడు; అల్ప =
కొద్దిగా; మాత్ర = మాత్రమే; అవశిష్టంబున్ = మిగిలినది; ఐన = అయిన; = గృహ = ఇళ్ళు; కోశ =
ధనము; నివహ = సమూహముల; పరిచ్ఛదములన్ = పరివారములయందు; మసలు = తిరిగెడి;
అహంకార = నేను యనెడి భావన; మమకారముల్ = నాది అనెడి భావములు; చేసి = వలన; మతి
= మతి; విహీనుండు = పోయినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; నెఱిన్ = నిండు; మనమునన్ =
మనసు; లోనన్ = లో; కడకన్ = పూని; తలచుచున్ = తలచుకొనుచు.

విప్రయోగమునన్ = ఎడబాటున; తానున్ = తను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; పరలోకగతుడను =
మరణించినవాడను {పరలోకగతుడు - పరలోకమునకు పోవువాడు, మరణించినవాడు}; ఐన =
అయినచో; ఇట్టి = ఇటువంటి; భార్య = భార్య; అనాథ = దిక్కులేనిది; ఐ = అయ్య; ఈ = ఈ; కుమార =
పుత్ర; వరులన్ = ఉత్తములను; ఏరీతిన్ = ఏ విధముగ; ప్రోచునో = కాపాడునో; అరసి = పూని;
అనుచున్ = అనుకొనుచు.

భావము:

అతని గొంతులో గురగురమనే శబ్దం బయలుదేరింది. దుఃఖంలో మునిగి పోయాడు. కొడుకులను,
కోడండ్రను, కూతుండ్రను, అల్లుండ్రను, మనుమలను, చుట్టాలను, సేవకులను తలచుకున్నాడు. తన
మందిరంలో కొద్దిగా మిగిలిన ధనాన్ని, వస్త్రాలను తలచుకున్నాడు. అహంకారం వల్ల మమకారం
వల్ల అతని బుద్ధి చెడింది. "అయ్యో! తన ఎడబాటు వల్ల అనాథగా మారే తన భార్య కొడుకులను
కాపాడగలదో లేదో అని విలపించాడు."

4-824-వ.

మఱియు నిట్లని తలంచు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అని = అని; తలంచు = భావించును.

భావము:

ఇంకా ఇలా ఆలోచించాడు.

4-825-సీ.

పడఁతి యే మును భుజింపక భుజింపదు; నేను-

నిద్ర పోవక మఱి నిద్ర పోదు;

నేను నీళ్ళాడక నీళ్ళాడ నొల్లదు-

పదరి యేఁ గోపింప భయము నొందు;

భర్జించినను మాటుపలుకక వాయోడు-

బుద్ధిహీనుడనైన బుద్ధి చెప్పు;

లలి మీఱ నిట్టి కళ్ళత్రంబుతో నేను-

గడఁగి దేహంతరగతుడ నైన

4-825.1-తే.

ననయమును దాను బుత్తిణి యగుటఁ జేసి

యాత్మశోచిని యగుచు గృహస్థ ధర్మ

మాచరించుచు నుండునో? యనుగమనము

చేయునో? యని మనమునఁ జింత నొంది.

టీకా:

పడతిన్ = స్త్రీని; ఏన్ = నేను; మును = ముందుగా; భుజింపక = తినక; భుజింపదు = తినదు; నేను =

నేను; నిద్ర = నిద్ర; పోవక = పోకుండగ; మఱి = మరి; నిద్ర = నిద్ర; పోదు = పోదు; నేను = నేను;

నీళ్ళాడక = స్నానము చేయక; నీళ్ళాడన్ = స్నానము చేయుటకు; ఒల్లదు = ఒప్పుకొనదు; పదరి =

కోపించి; ఏన్ = నేను; కోపింపన్ = కోపపడిన; భయమున్ = భయమును; ఒందున్ = పొందును;
 భర్జించిననున్ = బెదిరించినను; మాటుపలుకక = మారుమాట్లాడక; వాయున్ = నోరు విప్ప;
 ఓడున్ = భయపడును; బుద్ధిహీనుడన్ = తెలివితక్కువవాడను; ఐనన్ = అయినచో; బుద్ధి =
 సలహాలు; చెప్పున్ = చెప్పును; లలిన్ = క్రమము; మీఱని = తప్పని; ఇట్టి = ఇటువంటి; కళత్రంబు =
 భార్య; తోన్ = తోటి; నేను = నేను; కడగి = పూని; దేహంతరగతుడను = మరణించినవాడను
 {దేహంతరగతుడు - మరయొకదేహమునకు పోవువాడు, మరణించిన వాడు}; ఐనన్ = అయినచో;
 అనయమును = అవశ్యము; తానున్ = తను; పుత్రిణి = పుత్రులుకలది.
 అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; ఆత్మ = తన గురించి; శోచిని = శోకించునది; అగుచున్ = అవుతూ;
 గృహస్థ = గృహ నిర్వహించెడి; ధర్మము = పద్ధతి; ఆచరించునో = నడచునో; అనుగమనమున్ =
 (సతీ) సహగమనము; చేయునో = చేయునో; అని = అని; మనమునన్ = మనసులో; చింతన్ =
 విచారమును; ఒంది = పొంది.

భావము:

"నా భార్య నాకంటే ముందు భుజింపదు, స్నానం చేయదు. నేను కోపిస్తే భయపడుతుంది. అదలిస్తే
 బెదిరి ఎదురాడదు. నేను తెలివితక్కువతో ఏ పనికైనా పూనుకుంటే నాకు బుద్ధి చెపుతుంది.
 ఇటువంటి అనుకూలవతి అయిన భార్య నేను మరణించిన తరువాత బిడ్డలను రక్షించడానికి
 బ్రతికి ఉంటుందో లేక సహగమనం చేస్తుందో" అని మనస్సులో చింతించి...

4-826-క.

తన పుత్రులుఁ దన పౌత్రులు

ననయముఁ దాఁ జనినయెడ నిరాశ్రయు లగుచున్

వననిధి మధ్యంబున నవి

సిన కలముం బోలె నెట్లు జీవించెదరో ?

టీకా:

తన = తన యొక్క; పుత్రులు = కుమారులు; తన = తన; పౌత్రులు = మనుమలు; అనయమున్ =
 తప్పక; తాన్ = తను; చనిన = చనిపోయిన; ఎడన్ = చో; నిరాశ్రయులు = దిక్కు లేనివారు; అగుచున్

= అగుతూ; వననిధి = సముద్రము {వననిధి - వనము (నీరు)నకు నిధివంటిది, సముద్రము};
మధ్యంబునన్ = మధ్యలో; అవిసిన = పగిలిన; కలమున్ = ఓడ; పొలెన్ = వలె; ఎట్లు = ఏ విధముగ;
జీవించెదరో = బతికెదరో.

భావము:

తన మరణానంతరం తన పుత్రులు, మనుమలు దిక్కులేనివారై నడి సముద్రంలో పగిలిపోయిన
ఓడలాగా ఎలా జీవిస్తారో...

4-827-క.

అని యివ్వధమునఁ గృపణుని
యనువున ఘనదుఃఖ విహ్వలనర్థుం డ
యును దుఃఖించు పురంజను
ననయముఁ గొనిపోవ నిశ్చితాత్ముం డగుచున్.

టీకా:

అని = అని; ఇవ్వధమునన్ = ఈ విధముగ; కృపణున్ = దీనుని; అనువుననన్ = వలె; ఘన = అతి
మిక్కిలి; దుఃఖ = దుఃఖమువలన; విహ్వల = విలవిలలాడుటకు; అనర్థుండు = అర్హత లేనివాడు;
అయును = అయినప్పటికిని; దుఃఖించు = దుఃఖించెడి; పురంజనున్ = పురంజనుని; అనయమున్
= అవశ్యము; కొనిపోవన్ = తీసుకొనిపోవ; నిశ్చితాత్ముడు = నిశ్చయించుకొనినవాడు; అగుచున్ =
అగుచూ.

భావము:

అని ఈ విధంగా దీనునివలె దుఃఖించే పురంజనుని తీసికొని పోవటానికి నిశ్చయించుకొని....

4-828-క.

చనుదెంచెను భయనాముం
డనువాఁ డప్పుడు పురంజనాఖ్యుఁడు పెలుచన్

వినుతాత్మ! పశువు భంగిని

మనము గలగ యవన నీయమానుం డయ్యెన్.

టీకా:

చనుదెంచెను = వచ్చెను; భయనాముండు = భయనాముడు; అను = అనెడి; వాడున్ = వాడు;
అప్పుడున్ = అప్పుడు; పురంజన = పురంజనుడు; ఆఖ్యుడు = అని పేరు గలవాడు; పెలుచన్ =
కారిన్యముతో; వినుతాత్మ = స్తుతింబడువాడ; పశువున్ = పశువును; భంగిన్ = వలె; మనమున్ =
మనసులో; కలగన్ = కలతచెందగా; యవన = యవనునిచే; ఈయమానుండున్ =
కొనిపోబడినవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను.

భావము:

భయనాముడు వచ్చాడు. పురంజనుని పట్టుకొని పశువును కట్టినట్లు కట్టి ఈడ్చుకొనిపోయాడు.

4-829-వ.

అనుచర వర్గంబు భృశాతురులును దుఃఖితులునై వెనుచనుచుండ నుపరుద్దంబగు భుజంగమం
బప్పురంబు నెప్పుడు వాసి నప్పు డా పురంబు పురంజను బాసి విశీర్ణంబై ప్రకృతిం బొందె;
బలవంతుండయిన యవనునిచేత బలాత్కారంబున వికృష్యమాణుండైన పురంజనుండు
దమఃపిహితుం డై పూర్వ సుహృత్తగు సఖు నీశ్వరు నెఱుంగకుండె; నంతం బరలోకగతుండైన
పురంజనుం గదిసి పూర్వంబున నదయుం డైన యతనిచేత హింసింప బడిన యజ్ఞపశువులు
క్రోధోద్రేకంబునఁ గుఠారంబులనతని నఱకె; నివ్వధంబునఁ బ్రమదాసంగదోష దూషితుండును,
నపార తమోనిమగ్నుండును, నష్టజ్ఞానుండును నయి పురంజనుం డనేక కాలంబు పరలోకంబున
నార్తి ననుభవించి తద్భార్యయైన ప్రమదోత్తమం జిత్తంబున నశ్రాంతంబును దలంచుచుండ
దదీయ సంస్మరణంబునం జేసి తరవాతి జన్మంబున విదర్భరాజ గృహంబునం బ్రమదోత్తమ యై
జన్మించె; నంత.

టీకా:

అనుచర = అనుచరుల; వర్గంబున్ = సమాహములు; భృశ = మిక్కిలిగా; ఆతురులును =
ఆదుర్దాపడెడివారు; దుఃఖితులున్ = దుఃఖిందెడివారు; ఐ = అయ్యి; వెను = వెంట; చనుచుండన్ =
పోవుచుండగా; ఉపరుద్దంబున్ = అడ్డగించునది; అగు = అయిన; భుజంగమమున్ = పాము
{పాము - శ్వాసకు గుర్తు}; ఆ = ఆ; పురంబున్ = పురమును; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడైతే; వాసెను =
విడిచెనో; అప్పుడున్ = అప్పుడే; ఆ = ఆ; పురంబున్ = పురము; పురంజనున్ = పురంజనునికి; పాసి
= దూరమై; విశీర్ణంబున్ = శిథిలమైనది; ఐ = అయ్యి; ప్రకృతిన్ = ప్రకృతిని; పొందెన్ = చెందెను;
బలవంతుండు = బలశాలి; అయిన = ఐన; యవనునిన్ = యవనుని; చేతన్ = చేత;
బలాత్కారంబునన్ = బలవంతముగా; వికృష్టమానుండు = లాగబడినవాడు; ఐన = అయిన;
పురంజనుండు = పురంజనుడు; తమః = చీకటిచే; పిహితుండున్ = కప్పబడినవాడు; ఐ = అయ్యి;
పూర్వ = మునుపటి; సుహృత్ = స్నేహితుడు; అగు = అయిన; సఖున్ = సఖుడు; ఈశ్వరున్ =
భగవంతుని; ఎఱుంగకుండె = తెలియకుండెను; అంతన్ = అంతట; పరలోకగతుండున్ =
మరణించినవాడు {పరలోకగతుడు - పరలోకమునకు పోవువాడు, మరణించినవాడు}; ఐన =
అయిన; పురంజనున్ = పురంజనుని; కదిసి = దగ్గరకుచేరి; పూర్వంబునన్ = మునుపు;
అదయుండు = దయలేనివాడు; ఐన = అయిన; అతనిన్ = అతని; చేతన్ = చేత; హింసింపబడిన =
సంహరింపబడిన; యజ్ఞ = యజ్ఞమునకైన; పశువులున్ = పశువులు; క్రోధ = కోపము యొక్క;
ఉద్రేకంబునన్ = ఉద్రేకముతో; కుఠారంబులన్ = గొడ్డళ్ళతో; అతనిన్ = అతనిని; నఱికిన్ = నటికెను;
ఇవ్విభంబునన్ = ఈ విధముగ; ప్రమదా = స్త్రీలతోటి; సంగ = సాంగత్య; దోష = దోషము వలన;
దూషితుడునున్ = చెడిపోయినవాడు; అపార = అంతులేని; తమః = తమోగుణమున, చీకటిలో;
నిమగ్నుండును = మునిగినవాడు; నష్ట = పోయిన; జ్ఞానుండునున్ = జ్ఞానము కలవాడు; అయి =
ఐ; పురంజనుండు = పురంజనుడు; అనేక = చాలా; కాలంబున్ = కాలము; పరలోకంబునన్ =
పరలోకమున; ఆర్తిన్ = బాధను; అనుభవించి = అనుభవించి; తత్ = అతని; భార్య = భార్య; ఐన =
అయిన; ప్రమద = స్త్రీలలో; ఉత్తమన్ = ఉత్తమురాలిని; చిత్తంబునన్ = మనసులో; అశ్రాంతంబున్ =
విసుగులేక; తలంచుచుండన్ = తలచుకొనుచుండగా; తదీయ = ఆమెను; సంస్మరణంబునన్ =
తలచుకొనుట; చేసి = వలన; తరువాతి = తరువాతి; జన్మంబునన్ = పుట్టుకలో; విదర్భ =
విదర్భదేశపు {విదర్భ - విశిష్టమైన దర్భలుగల దేశము, కర్మప్రధానమని భావించెడివాడు}; రాజ =

రాజయొక్క; గృహంబునన్ = ఇంటిలో; ప్రమద = స్త్రీ లలో; ఉత్తమన్ = ఉత్తమురాలు; ఐ = అయ్యి;
జన్మించెన్ = పుట్టెను; అంతన్ = అంత.

భావము:

అప్పుడు పురంజనుని పరిజనులు దుఃఖిస్తూ వెంబడించారు. పురాన్ని రక్షించే పాము
విడిచిపోగానే ఆ పురం పురంజనుని విడిచి పంచభూతాలలో కలిసిపోయింది. శక్తిశాలి అయిన
యవనుని చేత బలవంతంగా లాగుకొని పోబడుతున్న పురంజనుడు అజ్ఞానంతో తన మిత్రుడైన
ఈశ్వరుని తెలిసికొనలేకపోయాడు. పరలోకంలో పూర్వం అతడు దయమాలి చంపిన
యజ్ఞపశువులు మహాకోపంతో గొడ్డళ్ళతో అతనిని నరికివేశాయి. స్త్రీ సంగ దోషం చేత దూషితుడై
జ్ఞానం కోల్పోయిన పురంజనుడు చాలకాలం పరలోకంలో దుఃఖాన్ని అనుభవించాడు. భార్యను
మనస్సులో ఎల్లప్పుడూ స్మరిస్తూ ఉండటం చేత తరువాతి జన్మలో విదర్భరాజు కుమార్తెగా
జన్మించాడు.

4-830-సీ.

అవనీశ! వీర్యపణాత్త యైనట్టి వై-

దర్భిని మలయకేతనుఁ డనంగఁ

బరపురంజయుఁ డైన పాండ్యభూమీశుండు-

దారుణ సంగర స్థలమునందు

శక్తి ననేక రాజన్యుల నిర్జించి-

పరిణయం బయ్యె; నా గురుభుజుండు

నా విదర్భాత్మజయం దసితేక్షణ-

యైన కూతును ద్రవిడాధినాథు

4-830.1-తే.

లైన కొడుకుల నేడ్వర వర్ధిఁ గనియె

వారలకు నెల్ల నొక్కొక్క వరుస నర్బు

దార్బుద సుతులు సంజాతు లైరి; యతని

సుత ధృతవ్రత నా యగస్త్వఁడు వరించె.

టీకా:

అవనీశ = రాజా {అవనీశుడు - అవని (భూమి)కి ఈశుడు, రాజు}; వీర్య = పరాక్రమమే; పణా = వెలగా; ఆత్త = కొనబడినది; ఐన = అయిన; అట్టి = అటువంటి; వైదర్భిని = విదర్భరాజకూతురును; మలయకేతనుడు = మలయకేతనుడు {మలయకేతనుడు - మలయ (విష్ణుభక్తి ప్రధానముగా కల దక్షిణ దేశము) అందు కేతనుడు (శ్రేష్టుడు)}; అనంగన్ = అనెడి; పర = శత్రువుల, ఇతరుల; పురన్ = పురములను; జయుడు = జయించెడివాడు; ఐన = అయిన; పాండ్య = పాండ్యదేశపు {పాండ్యభూమీశుడు - పండా (నిశ్చయబుద్ధి) కలవాడు (పాండ్యుడు) వారిదేశము పాండ్యము, పాండ్యదేశపురాజు, మలయకేతనుడు}; భూమీశుండు = రాజు {భూమీశుడు - భూమికి ప్రభువు, రాజు}; దారుణ = దారుణమైన; సంగర = యుద్ధ; స్థలమున్ = భూమి; అందున్ = లో; శక్తిన్ = బలముతోటి; అనేక = అనేకమైన; రాజ = రాజులు; అన్యులన్ = ఇతరులను; నిర్జించి = ఓడించి; పరిణయంబున్ = వివాహము; అయ్యెన్ = చేసికొనెను; ఆ = ఆ; గురు = మిక్కిలి; భుజండున్ = భుజబలముకలవాడు; ఆ = ఆ; విదర్భ = విదర్భుని; ఆత్మజన్ = పుత్రికను; అందున్ = అందు; అసిత = నల్లని {అసితేక్షణ - నల్లని కన్నులుకలామె, అసిత (నల్లనివాడైన కృష్ణుని యందు) ఈక్షణ చూపుకలామె}, కృష్ణునిసేవించుట యందు రుచికలామె; ఈక్షణ = కన్నులుకలామె; ఐన = అయిన; కూతున్ = పుత్రికను; ద్రవిడ = ద్రవిడదేశపు {ద్రవిడాధినాథులైననేడ్వరు వీర్యుని కొడుకులు - శ్రవణము కీర్తనము మొదలైన ఏడువిధములైన భక్తిమార్గములు}; అధినాథులు = రాజులు; ఐన = అయినట్టి.

కొడుకులన్ = కుమారులను; ఏడ్వరన్ = ఏడుగురిని (7); అర్థిన్ = కోరి; కనియెన్ = పుట్టించెను;

వారల్ = వారి; కున్ = కి; ఎల్లన్ = అందరకు; ఒక్కొక్క = ఒక్కొక్కరికి; వరుసన్ = వరుసగా;

అర్బుదార్బుద = అనేకమైన {అర్బుదార్బుదములు - క్షితి (1 తరవాత 20సున్నాలు) అర్బుదము (1 తరువాత 10సున్నాలు, వేయికోట్లు) అనేకము}; సుతులు = కుమారులు; సంజాతులు = పుట్టినవారు;

ఐరి = అయిరి; అతనిన్ = అతనియొక్క; సుత = కుమార్తె (లోపాముద్ర); ధృతవ్రతన్ =

వ్రతదీక్షకలామెను; ఆ = ఆ; అగస్త్వఁడు = అగస్త్వఁడు {అగస్త్వఁడు - మనస్సునకు సంకేతము};

వరించెన్ = వివాహమాడెను.

భావము:

రాజా! పాండ్యరాజైన మలయధ్వజుడు యుద్ధంలో ఎందరో రాజులను గెలిచి ఆ విదర్భరాజు పుత్రికను వీర్యశుల్కంగా పొందాడు. ఆమెవల్ల అతనికి ఒక కుమార్తె, ఏడుగురు కుమారులు కలిగారు. ఆ కుమారులకు ఒక్కొక్కరికి పదికోట్లమంది కొడుకులు జన్మించి ద్రవిడ దేశాన్ని నేర్పుతో పరిపాలించారు. మలయధ్వజుని కుమార్తె ధృతవ్రత (లోపాముద్ర) అగస్త్యుని వరించింది.

4-831-క.

అతఁ డా కన్యక వలనను

జతురుండై యిధ్మవాహజనకుఁ డగు దృఢ

చ్యుతుఁడను మునీంద్రుఁ గనియెను

మతి నంత విరక్తుఁ డగుచు మలయధ్వజుఁడున్.

టీకా:

అతడున్ = అతడు; ఆ = ఆ; కన్యక = స్త్రీ; వలనను = అందు; చతురుండు = నేర్పరి; ఐ = అయ్యి;
ఇధ్మవాహ = ఇధ్మవాహకుని {ఇధ్మవాహకుడు - ఇధ్మము (సమిధ)లను వాహకుండు
(మోసెడివాడు), సమిత్యాణి}; జనకుడున్ = తండ్రి; అగు = అయిన; దృఢచ్యుతుడు = దృఢచ్యుతుడు
{దృఢచ్యుతుడు - దృఢ అచ్యుతుడు, జారనట్టి దీక్షకలవాడు, సత్యలోకాది భోగములనుండి చ్యుతుడు
(జారినవాడు), ఐహికాముష్మిక భోగముల ఎడ విరాగము కలవాడు}; అను = అనెడి; ముని =
మునులలో; ఇంద్రునిన్ = ఇంద్రుని వంటివానిని; కనియెన్ = పుట్టించెను; మతిన్ = మనసున;
అంతన్ = అంతట; విరక్తుడు = వైరాగ్యభావము చెందినవాడు; అగుచున్ = అవుతూ;
మలయకేతనుడు = మలయకేతనుడు.

భావము:

అగస్త్యుడు ఆ మలయధ్వజుని కుమార్తె ధృతవ్రత (లోపాముద్ర) వల్ల దృఢచ్యుతుడు అనే పుత్రుని పొందాడు. అ దృఢచ్యుతునకు ఇధ్మవాహుడు జన్మించాడు. అప్పుడు మలయధ్వజుడు విరక్తి చెంది....

4-832-తే.

క్ష్మాతలంబెల్ల నిజతనూజాతులకును
బంచి యిచ్చి సరోజాక్ష పాదపంక
జార్చనాయత్తుఁ డగుచుఁ గులాద్రి కరుగ
నంత మదిరాక్షిసతి యగు నావిదర్భి.

టీకా:

క్ష్మాతలంబు = భూమండలము; ఎల్లన్ = అంతటినీ; నిజ = తన; తనూజాతుల్ = పుత్రుల; కున్ = కి;
పంచి = పంచి, భాగించి; ఇచ్చి = ఇచ్చి; సరోజాక్ష = నారాయణుని (సరోజాక్షుడు - సరోజము
(పద్మము)ల వంటి కన్నులు కలవాడు, విష్ణువు); పాద = పాదములు అనేడి; పంకజ = పద్మముల
(పంకజము - పంకము (బురద, నీరు)యందు జ (జన్మించినది), పద్మము); అర్చనా = పూజించుట
యందు; ఆయత్తుడు = మెలకువగా యుండెడివాడు; అగుచున్ = అగుచూ; కులాద్రి =
కులపర్వతము; కిన్ = కి; అరుగన్ = వెళ్ళగా; అంతన్ = అప్పుడు; = మదిరాక్షిసతి = స్త్రీ (మదిరాక్షిసతి
- మదిర (మత్తుగా యుండెడి) అక్షి(కన్నులు కలిగిన) సతి (స్త్రీ)); అగు = అయిన; ఆ = ఆ; విదర్భి =
విదర్భరాకుమారి.

భావము:

భూమినంతటినీ తన కొడుకులకు పంచియిచ్చి, శ్రీహరిని కొలువాలనుకొని కులపర్వతం వద్దకు
వెళ్ళాడు. మలయధ్వజుని భార్య వైదర్భి...

4-833-తే.

క్రడక గృహములు నఖిల భోగములు విడిచి
చంద్రు వెనుచను చంద్రిక చందమునను
భక్తి దళుకొత్తఁ బాండ్యభూపాలుఁ డయిన
మలయకేతను వెనుకొని మగువ చనియె.

టీకా:

కడకన్ = పూని; గృహములున్ = ఇండ్లు; అఖిల = సర్వ; భోగములున్ = సిరిసంపదలను; విడిచి = విడిచిపెట్టి; చంద్రున్ = చంద్రుని; వెనుచను = వెనకాతలే వెళ్ళెడి; చంద్రిక = వెన్నెల; చందముననున్ = వలె; భక్తిన్ = భక్తి; తళుకొత్తన్ = మిక్కిలి ప్రకాశించునట్లుగా; పాండ్య = పాండ్యదేశపు; భూపాలుడు = రాజు {భూపాలుడు - భూమిని పాలించెడివాడు, రాజు}; అయిన = అయినట్టి; మలయకేతనున్ = మలయకేతనుని; వెనుకొని = కూడా; మగువ = స్త్రీ; చనియెన్ = వెళ్ళెను.

భావము:

గృహాలను, సర్వభోగాను విడిచిపెట్టి చంద్రుని వెన్నంటి వెళ్ళే వెన్నెల లాగా భక్తితో భర్తను అనుసరించింది.

4-834-వ.

అట్లు ధర్మపత్ని వెంటరాఁ జని యందుఁ జంద్రమసా తామ్రపర్ణి నవోదక లను నదుల
పుణ్యజలంబుల సుస్నాతుం డయి ప్రక్షాళిత బాహ్యభ్యంతర మలుండును గందమూల ఫల బీజ
పుష్ప పర్ణ తృణ తోయాహరుండునై కాయకర్మనంబైన తపం బాచరించుచు శీతోష్ణ వర్ష
వాతంబులు క్షుత్తిపాసలుఁ బ్రియాప్రియంబులు సుఖదుఃఖంబులు నను ద్వంద్వంబుల
సమదర్శనుండై జయించి తపోవిద్యాయమ నియమంబులం జేసి పక్వకషాయుండై
బ్రహ్మంబునందు నిజాత్మ ననుసంధించి విజితేంద్రియ ప్రాణ చిత్తుండై స్థాణువుం బోలె దివ్యవర్ష
శతంబు దపంబు చేసి భగవంతుం డయిన వాసుదేవుని యందుఁ బ్రీతి వహించుచు నన్యం
బెఱుంగక వర్తించుచుఁ దన్ను స్వప్నమందు 'మమేదం శిరశ్చిన్నమితి' యను ప్రతీతియందుం బోలె
వ్యతిరిక్తునిగా వ్యాపకునిగా నంతఃకరణవృత్తిసాక్షినిగా నెఱింగి.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; ధర్మపత్ని = భార్య {ధర్మపత్ని - అగ్నిసాక్షిగా పెండ్లాడిన భార్య}; వెంటన్ = కూడా; రాన్ = రాగా; చని = వెళ్ళి; అందున్ = అక్కడ; చంద్రమసా = చంద్రమస; తామ్రపర్ణి = తామ్రపర్ణి; నవోదకలున్ = నవోదకలు; అను = అనెడి; నదుల = నదులలోని; పుణ్య =

పుణ్యవంతమైన; జలంబులన్ = నీటిలో; సుస్నాతుండు = చక్కగా స్నానము చేసినవాడు; అయిన్ =
 అయ్య; ప్రక్షాళిత = చక్కగా శుభ్రపరచబడిన; బాహ్య = వెలుపలి; అభ్యంతర = లోపలి; మలుండు =
 మలములు కలవాడు; కందమూల = కంద దుంపలు; ఫల = ఫలములు; బీజ = గింజలు; పుష్ప =
 పూలు; పర్ణ = ఆకులు; తృణ = గడ్డి; తోయ = నీరు; ఆహారుండున్ = ఆహారముగా కలవాడు; ఐ =
 అయ్య; కాయ = దేహమును; కర్మనంబున్ = కృశింపజేయునది; ఐన = అయిన; తపంబున్ =
 తపస్సును; ఆచరించుచున్ = చేయుచూ; శీత = చల్లదనము; ఉష్ణ = వేడిమి; వర్ష = వర్షము;
 వాతంబులు = వాయువులు; క్షుత్ = ఆకలి; పిపాసలు = దప్పులు; ప్రియ = ఇష్టమైనవి;
 అప్రియంబులన్ = అయిష్టమైనవి; సుఖ = సుఖములు; దుఃఖ = దుఃఖములు; అను = అనెడి;
 ద్వంద్వంబులన్ = ద్వంద్వభావములను; సమ = సమానమైన; దర్శనుండు = చూచెడివాడు; ఐ =
 అయ్య; జయించి = లొంగదీసుకొని; తపః = తపస్సు; విద్యా = జ్ఞానము; యమ = యమము; =
 నియమంబులన్ = నియమములను; చేసి = వలన; పక్వకషాయుండు = పరిపక్వడు
 ప్రకృష్టకషాయుడు - పరిపక్వము చెందిన విషయాభిలాషములు కలవాడు, విషయములపై కోరికలు
 లేనివాడు; ఐ = అయ్య; బ్రహ్మంబున్ = పరబ్రహ్మము; అందున్ = అందు; నిజ = తన యొక్క; ఆత్మన్
 = ఆత్మను; అనుసంధించి = లగ్నముచేసి; విజిత = జయించిన; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములు; ప్రాణ =
 ప్రాణములు; చిత్తుండు = మనసు కలవాడు; ఐ = అయ్య; స్థాణువున్ = కదలికలేనిదాని, రాయి;
 పోలెన్ = వలె; దివ్యవర్ష = దివ్యసంవత్సరముల; శతంబున్ = నూటిని; తపంబున్ = తపస్సు; చేసి =
 చేసి; భగవంతుండు = విష్ణుమూర్తి (భగవంతుడు - మహిమాన్వితుడు, విష్ణువు); అయిన = అయిన;
 వాసుదేవుని = విష్ణుమూర్తి (వాసుదేవుడు - వసించెడివాడు, విష్ణువు); అందున్ = ఎడల; ప్రీతి =
 ఆసక్తి; వహించున్ = కలిగియుండెను; అన్యంబున్ = ఇతరమును; ఎఱుంగక = తెలియక;
 వర్తించుచున్ = ప్రవర్తిస్తూ; తన్నున్ = తనను; స్వప్న = కల; అందున్ = లో; మమ = నాది; ఇదమ్ =
 ఇదిగో; శిరస్ = తల; చిన్నమ్ = తెగగొట్టబడినది; ఇతి = అయ్యెన్; అను = అనెడి; ప్రతీతి = నానుడి;
 అందున్ = లో; పోలెన్ = వలె; వ్యతిరిక్తునిన్ = దేహమునకు భిన్నమైనవాని; తన = అగునట్లు;
 వ్యాపకునిన్ = సర్వ వ్యాపకుని; కాన్ = అగునట్లు; అంతఃకరణ = మనస్సు యొక్క; వృత్తి =
 ప్రవర్తనలకు; సాక్షినిన్ = సాక్షి; కాన్ = అగునట్లు; ఎఱింగి = తెలిసి.

భావము:

ఈ విధంగా భార్య తన వెంట రాగా మలయధ్వజుడు చంద్రమస, నవోదకం అనే నదులలో తీర్థమాడి మనసులోని మాలిన్యాన్ని, దేహంలోని మాలిన్యాన్ని తొలగించుకున్నాడు. కందమూలాలను, పండ్లను, విత్తనాలను, పువ్వులను, ఆకులను, గడ్డిని, నీళ్ళను ఆహారంగా తీసుకొంటూ గొప్ప తపస్సు చేసాడు. శీతోష్ణాలు, వర్షపాతాలు, ఆకలి దప్పులు, ప్రియాప్రియాలు, సుఖదుఃఖాలు అనే ద్వంద్వాలను సమానంగా భావించాడు. తపోవిద్యల చేత, యమ నియమాల చేత కామాది వాసనలను దహించి బ్రహ్మాంలో తన ఆత్మను కూర్చి, ఇంద్రియాలను, ప్రాణాన్ని, మనస్సును గెలిచాడు. మ్రోడులాగా నిలిచి నూరు దివ్య సంవత్సరాలు తపస్సు చేసాడు. భగవంతుడైన వాసుదేవునిపై ప్రీతి తప్ప మరొకటి తెలియక ప్రవర్తించాడు. తనను కలలో 'మమేదం శిర శ్చిన్న మిత్యాది' (నా యీ శిరస్సు తెగగొట్ట బడినది) అన్న నానుడికి తగినట్లు తనను దేహానికి భిన్నంగా, సాక్షిగా తెలిసికొని...

4-835-సీ.

సాక్షాత్కృతుండును సర్వేశ్వరుండును-

భగవంతుండును గృహపరుండు నైన

హరి యను లోకైక గురునిచే నుక్తమై-

సర్వతోముఖమును స్వప్రకాశి

తము నగు మహిత శుద్ధజ్ఞానదీపప్ర-

భాతతిచేఁ బరబ్రహ్మమందు

దన్నును, దనయందుఁ దగఁ బరబ్రహ్మాంబు-

నైనయఁ గన్గొనుచు దగ్ధేంద్రనాగ్ని

4-835.1-తే.

భంగి నీషణములఁ బెడఁబ్రాసి భూరి

వ్యసన సాగర సంస్కృతి వలనఁ జాల

నుపరతుం డయ్యె; నా మహితోన్నతుండు

నవని నాయక! విను మప్పు డతని భార్య

టీకా:

సాక్షాత్కృతుండునున్ = స్వయముగా తానే కర్త యైన వాడును; సర్వేశ్వరుండునున్ =
అఖిలమునకును ఈశ్వరుండును; భగవంతుండు = మహాత్మ్యము కలవాడును; కృపాపరుడునున్
= దయయే తానైన వాడును; ఐన = అయిన; హరి = విష్ణుమూర్తి; అను = అనెడి; లోక =
లోకములకు; ఏక = ఒకడే యైన; గురుని = గురువు; చేన్ = చేత; ఉక్తమున్ = చెప్పబడినది; ఐ =
అయ్యి; సర్వతః = అన్ని; ముఖమునున్ = వైపులకును ప్రసరించునది; స్వ = తనంతతానే;
ప్రకాశితమున్ = వెల్లడి యగునది; అగు = అయిన; మహిత = గొప్పదియైన; శుద్ధ = స్వచ్ఛమైన; జ్ఞాన
= జ్ఞానము అనెడి; దీప = దీపము యొక్క; ప్రభా = కాంతుల; తతిన్ = పుంజముల; చేన్ = చేత;
పరబ్రహ్మము = పరబ్రహ్మము; అందున్ = లోను; తన్నున్ = తనను; తన = తన; అందున్ = అందును;
పరబ్రహ్మంబున్ = పరబ్రహ్మమును; ఎనయన్ = సంపూర్ణముగా; కన్గొనుచున్ = దర్శించుతూ; = =
దగ్ధ = కాలుతున్న; ఇంధన = కర్తలలోని; అగ్ని = నిప్పు.
భంగిన్ = వలె; ఈషణములన్ = కోరికలు; ఎడబాసి = తొలగి; భూరి = అత్యధికమైన; వ్యసన =
బాధల; సాగర = సముద్రము యైన; సంస్కృతిన్ = సంసారము; వలనన్ = వలన; చాలన్ = మిక్కిలి;
ఉపరతుండు = ఉడుగుట కలవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఆ = ఆ; మహిత = గొప్ప; ఉన్నతుండు =
ఉన్నతమైనవాడు; అవనినాయక = రాజా (అవనినాయకుడు - భూమికి నాయకుడు, రాజు);
వినుము = వినుము; అప్పుడు = అప్పుడు; అతనిన్ = అతని యొక్క; భార్య = భార్య.

భావము:

స్వయంకర్త అయినవాడు, సర్వేశ్వరుడు, భగవంతుడు, దయామయుడు అయిన శ్రీహరి అనే
ఆచార్యుడు అనుగ్రహించిన జ్ఞానం అనే దీపపు కాంతిచేత పరబ్రహ్మలో తనను, తనలో
పరబ్రహ్మను దర్శించాడు. కాలిన కట్టెలను అగ్ని విడిచినట్లు ఈషణత్రయాన్ని విడిచిపెట్టాడు.
దుఃఖసముద్రమైన సంసారం నుండి వైదొలగాడు. రాజా! విను. అప్పు డతని భార్య...

4-836-క.

పతిదైవత శీల సమం

చిత వేణీ భూత చికుర చీరాంబర సు

ప్రత చర్యా క్షామాంగి వి

గ్రతదోష విదర్భరాజ క్షన్యక యచటన్.

టీకా:

పతిదైవత శీల సమంచిత = పతివ్రత (పతిదైవత శీల సమంచిత - పతియే దైవముగ భావించెడి శీలము గలమె, పతివ్రత); వేణీభూత = జడ అల్లబడిన; చికుర = ముంగురులు కలమె; చీరాంబర = నారచీరలు కలమె; సు = చక్కటి; వ్రత = వ్రతములు; చర్యా = చేయుటచే; క్షామ = చిక్కిన; అంగి = దేహము కలమె; విగత = పోయిన; దోష = దోషములు కలమె; విదర్భ = విదర్భ; రాజకన్యక = రాకుమారి; అచటన్ = అక్కడ.

భావము:

విదర్భరాజ కుమార్తె వైదర్భి పతినే దైవంగా భావించి, జడలు తాల్చి, నారవస్త్రాలు కట్టి, వ్రతనియమాల చేత బాగా చిక్కిపోయి అక్కడ...

4-837-తే.

కమలలోచన నిఖిలభోగములఁ దొఱఁగి

మలయ కేతనుఁ బరమ ధర్మజ్ఞుఁ జేరి

నిరుపమైక పతివ్రతా నియమ మొప్ప

సాధ్వియై భక్తిఁ బరిచర్య సలుపు చుండె.

టీకా:

కమలలోచన = స్త్రీ (కమలలోచన - పద్మముల వంటి కన్నులు కలమె, స్త్రీ); నిఖిల = అఖిలమైన; భోగములన్ = సౌఖ్యముల నుండి; తొఱఁగి = తొలగి; మలయకేతనున్ = మలయకేతనుని; పరమ = ఉన్నతమైన; ధర్మ = ధర్మము; జ్ఞ = జ్ఞానములు కలవాని; చేరి = దగ్గరకుచేరి; నిరుపమ = సాటిలేని; ఏక = ఏకాగ్రమైన; పతివ్రతా = పతివ్రతల యొక్క (పతివ్రత - పతిదైవత శీల సమంచిత, పతియే దైవతముగా ధరించెడి శీలము (స్వభావము)తో చక్క నామె); నియమమున్ = నియమములు;

ఓప్పన్ = ఓప్పియుండ; సాధ్వి = సాధుస్వభావము కలామె; ఐ = అయ్య; భక్తిన్ = భక్తితో; పరిచర్యన్ = సేవలు; సలుపుచుండె = చేయుచుండెను.

భావము:

పద్మనయన అయిన ఆ వైదర్భి అన్ని సుఖాలను వదలి, మలయద్వజుని చేరి పతివ్రతా ధర్మాన్ని పాటిస్తూ నియమంతో భక్తితో సేవలు చేస్తున్నది.

4-838-క.

విమలమతి నిజేశు సమీ

ప్రమునన్ సతి ధూమరహిత ప్రవమానసఖా

గ్రమున వెలుగొందు కీల వి

ధమునఁ బ్రకాశించు చుండెఁ దద్దయు వేడ్యన్.

టీకా:

విమల = స్వచ్ఛమైన; మతిన్ = మనసుతో; నిజ = తన; ఈశున్ = భర్తకు; సమీపమునన్ = దగ్గరకు; సతి = పతివ్రత; ధూమ = పొగ; రహిత = లేని; ప్రవమానసఖ = అగ్ని (ప్రవమాన సఖుడు - ప్రవమాన (వాయుదేవుని) సఖుడు (స్నేహితుడు), అగ్నిదేవుడు); అగ్ర = పైభాగమున; వెలుగొందు = ప్రకాశించెడిది; కీల = మంట; విధమునన్ = విధముగ; ప్రకాశించుచుచున్ = కాంతివంత మగుచు; ఉండెన్ = ఉండెను; తద్దయున్ = మిక్కిలి; వేడ్యన్ = వేడుకగా.

భావము:

మంచి మనస్సుతో పొగలేని అగ్నిని శుద్ధమైన జ్వాల విడువనట్లు పతిని ఎడబాయక పరిచర్యలు చేసింది.

4-839-క.

సతి దన ప్రాణేశ్వరుఁ డుప

రతుఁ డగుట మనంబులో నరయకయె పూర్వ

స్థితి నుపచారక్రియ లం

చితమతిఁ గావింపఁ దలఁచి చిరతర భక్తిన్.

టీకా:

సతి = పతివ్రత; తన = తన యొక్క; ప్రాణేశ్వరుడు = భర్త; ఉపరతుడు = మరణించినవాడు; అగుటన్ = అగుటను; మనంబున్ = మనసు; లోన్ = లో; అరయకయె = తెలియకయె; పూర్వ = ఇదివరకు; స్థితిన్ = విధముగనే; ఉపచార = సేవా; క్రియలన్ = కార్యక్రమములను; అంచిత = పూజనీయ; మతిన్ = భావముతో; కావింపన్ = చేయవలెనని; తలచి = అనుకొని; చిరతర = అతి మిక్కిలి {చిరము - చిరతరము - చిరతమము}; భక్తిన్ = భక్తితో.

భావము:

భర్త మరణించటం తెలియని వైదర్భి పూర్వంలాగా భక్తితో అతనిని సేవించాలనుకొని...

4-840-క.

అనుపమ సుస్థిర నియమా

సనుఁడగు నిజనాథు డాయఁ జని పూర్వగతిన్

వినమిత యై సతి తత్పద

వనజము లర్పించు నపుడు వరుపాదములన్.

టీకా:

అనుపమ = సాటిలేని; నియమ = నియమముతో; ఆసనుడు = యోగాసనమున ఉన్నవాడు; అగు = అయిన; నిజ = తన; నాథున్ = పతిని; డాయన్ = దగ్గరకు; చని = వెళ్ళి; పూర్వ = ముందటి; గతిన్ = వలెనే; వినమిత = వినయముతో వంగినది; ఐ = అయ్యి; సతి = పతివ్రత; తత్ = అతని యొక్క; పద = పాదములు అనెడి; వనజములన్ = పద్మములను; అర్పించున్ = పూజించెడి; అప్పుడున్ = సమయములో; వరున్ = భర్త; పాదములన్ = పాదములను.

భావము:

కదలకుండా కూర్చున్న భర్తను చేరి పూర్వంలాగా అతని పాదాలకు నమస్కరించింది. భర్త పాదాలలో...

4-841-క.

విను మూఱ్ఱత లేకున్నను

గని యూధభ్రష్ట హరిణి కైవడి సతి నె

మృనమున బెగడుచు దీనత

ననయంబును బంధురహిత యై శోకించెన్.

టీకా:

విను = వినుము; మూఱ్ఱతన్ = వేడి; లేకున్ననున్ = లేకపోవుటను; కని = చూసి; యూధ = గుంపునుండి; భ్రష్ట = చెదిరిపోయిన; హరిణి = ఆడులేడి; కైవడి = వలె; సతి = స్త్రీ; నెఱి = అత్యధికముగ; మనమునన్ = మనసు; బెగడుచున్ = బెదిరిపోతూ; దీనతన్ = దీనత్వమునందు; అనయంబునున్ = మరలమరల; బంధు = బంధువులు; రహిత = (దగ్గర) లేనిది; ఐ = అయ్యి; శోకించెన్ = దుఃఖించెను.

భావము:

వేడి లేకపోవటం గమనించి గుంపునుండి తప్పిపోయిన లేడిలాగా భయపడుతూ విలపించింది.

4-842-చ.

అనయము నిట్లు శోకవిపులాశ్రు పయఃకణ సిక్త మానిత

స్తనయుగయై వియోగపరి తాపమునన్ హృదయంబు మాఁడ శో

భనలలితాధరోష్ఠ నవపద్మము గందఁగ సుస్వరంబుగా

వనజదళాక్షి యేడ్చె ననివారణఁ దద్విపినాంతరంబునన్.

టీకా:

అనయమున్ = అత్యంతము; ఇట్లు = ఈ విధముగ; శోక = దుఃఖము; విపుల = విస్తారమైన; అశ్రు = కన్నీటి; కణ = బిందువులు; సిక్త = తడయుటచే; మానిత = పవిత్రమైన; స్తన = కుచ; యుగ = ద్వయము కలామె; ఐ = అయ్యి; వియోగ = భర్త్య వియోగ; పరితాపమునన్ = సంతాపమువలన; హృదయంబున్ = హృదయమును; మాఁడ = మండగా; శోభన = శుభకరమైన; లలిత = మృదువైన; అధర = కింది; ఓష్ఠ = పెదవి అనెడి; నవ = కొత్త; పద్మము = పద్మము; గందన్ = కందిపోగా; సు = చక్కటి; స్వరంబుగాన్ = స్వరముతో; వనజదళాక్షి = స్త్రీ {వనజదళాక్షి - వనజము (తామర) దళ (ఆకు) వంటి అక్షి (కన్నులు) కలవారు, స్త్రీ}; ఏడ్చెన్ = దుఃఖించెను; అనివారణన్ = ఆపుకోలేనంతగా; తత్ = ఆ; విపిన్ = అరణ్యము; అంతరంబునన్ = లోపల.

భావము:

చనుదోయి కన్నీటితో తడిసిపోగా, విరహ వేదనతో హృదయం దహించుకొని పోగా, సుకుమారమైన పద్మంవంటి పెదవి కందిపోగా నిర్జనమైన అడవిలో వైదర్భి ఎలుగెత్తి ఏడ్చింది.

4-843-ఉ.

"హా! నరనాథ! హా! సుమహితాత్మక! హా! గుణశాలి! యింక నం
భోనిధి మేఖలాకలిత భూమి యధార్మిక రాజ చోర పీ
డానిరతిం గృశింప నకటా! తగునయ్య యుపేక్షచేయ; శో
భానయశాలి! నీవు పరిపాలన చేయుదు, లెమ్ము భూవరా!"

టీకా:

హా = అయ్యో; నరనాథ = రాజా; హా = అయ్యో; సు = మంచి; మహిత = గొప్ప; ఆత్మక = మనసు కలవాడ; హా = అయ్యో; గుణశాలి = సుగుణ స్వభావములు కలిగినవాడ; ఇంకన్ = మరి; అంభోనిధి = సముద్రము; మేఖల = సరిహద్దులుగా; కలిత = కలిగిన; భూమిన్ = నేలను; అధార్మిక = వేదధర్మ విరుద్ధులైన; రాజ = రాజుల; చోర = దొంగల; పీడన్ = బాధవలన; నిరతిన్ = నిరంతరము; కృశింపన్ = చిక్కిపోగా; అకటా = అయ్యో; తగునా = తగినదా; అయ్యా = నాయనా; ఉపేక్షన్ = అలక్ష్యము;

చేయన్ = చేయుట; శోభానయశాలి = శుభకరమైన నేర్పరితనము కలవాడ; నీవున్ = నీవు;
పరిపాలన = చక్కగ పాలించుట; చేయుదు = చేసెదవుగాని; లెమ్ము = లే; భూవర = రాజు.

భావము:

"ఓ రాజా! ఓ మహాత్మా! ఓ సద్గుణమూర్తి! దొంగలైన క్షత్రియాధముల పీడచేత కృశించిన
భూమండలాన్ని రక్షించకుండా ఉపేక్షించడం నీకు తగదు. లేచి వచ్చి రక్షించు"

4-844-చ.

అని విలపించుచున్ సరసిజాక్షి నిజేశు పదారవిందముల్

దన నిటలంబు సోకఁ బరితాపమునంబడి బిట్టు చాల రో

దన మొనరించుచుం దగిలి దారువులం జితిఁబేర్చి యందులోఁ

బెనుపగు తత్కళేబరముఁ బెట్టి శిఖిం దరికొల్పి యిమ్ములన్.

టీకా:

అని = అని; విలపించుచున్ = దుఃఖించుతూ; సరసిజాక్షి = స్త్రీ {సరసిజాక్షి - సరసిజము (పద్మముల)
వంటి అక్షి (కన్నులు కల వాడు), స్త్రీ}; నిజ = తన; ఈశున్ = భర్త; పద = పాదములు అనెడి;
అరవిందముల్ = పద్మములు; తన = తన యొక్క; నిటలతలంబున్ = నుదుటి భాగము; సోకన్ =
తగులునట్లు; పరితాపమున్ = సంతాపము; పడి = పడి; బిట్టున్ = గట్టిగా; చాలన్ = గట్టిగా;
రోదనమున్ = ఏడ్చుట; ఒనరించుచున్ = చేయుచూ; తగిలి = పూని; దారువులన్ = కట్టలతో; చితిన్
= పోగును, చితిని {చితి - శవదహనార్థమైన కట్టల పోగు}; పేర్చి = పోగుచేసి; అందులోన్ =
దానిపైన; పెనుపు = పెద్దది; అగు = అయిన; తత్ = అతని యొక్క; కళేబరమున్ = కళేబరము
{కళేబరము - ప్రాణరహితమైన దేహము, శవము}; పెట్టి = పెట్టి; శిఖిన్ = మంటలను; తరికొల్పి =
రగుల్కొల్పి; ఇమ్ములన్ = యుక్తముగా.

భావము:

అని పతి పాదపద్మాలపై తన నుదురు మోపి విలపించింది. కట్టెలు తెచ్చి, చితి పేర్చి, ఆ చితిలో పతి కళేబరాన్ని పెట్టి నిప్పు ముట్టించింది.

చతుర్థ స్కంధము : పూర్వ సఖుని ఉవాచ

4-845-క.

తా ననుగమనము చేయం

బ్రానుటయును నంతలోనఁ బూర్వసఖుఁడు వి

జ్ఞానస్వరూపుఁ డమలుఁడు

నైన ధరాదివిజుఁ డొక్క డబలం గనుచున్.

టీకా:

తాన్ = తాను; అనుగమనమున్ = సహగమనము; చేయన్ = చేయుటకు; పూనుటయున్ = సిద్ధపడుతుండగ; అంత = ఆ సమయము; లోనన్ = లో; పూర్వ = పాతకాలపు; సఖుడు = స్నేహితుడు; విజ్ఞాన = విశిష్ట జ్ఞానము; స్వరూపుడున్ = స్వరూపముగా కలవాడు; అమలుడున్ = స్వచ్ఛమైనవాడు; ఐన = అయిన; ధరాదివిజుడు = బ్రాహ్మణుడు; ఒక్కడున్ = ఒకడు; అబలన్ = స్త్రీని {అబల - బలము లేనామె, స్త్రీ}; కనుచున్ = చూస్తూ.

భావము:

వైదర్భి తాను భర్తతో సహగమనం చేయటానికి పూనుకున్నది. అంతలో పురంజనునకు పూర్వసఖుడు, జ్ఞాని అయిన అవిజ్ఞాతుడు అనే బ్రాహ్మణుడు ఆమెను కలవడానికి...

4-846-క.

చనుదెంచి యత్తలోదరి

సునయోక్తుల ననునయించుచుందగ ననియెన్

"వనితా! నీవెవ్వతె? వె

వ్వని దాన? వితం డెవండు? వగచెద వేలా?"

టీకా:

చనుదెంచి = వచ్చి; ఆ = ఆ; తలోదరిన్ = స్త్రీని (తలోదరి - తల (సన్నని) ఉదరము కలామె, స్త్రీ); సు = చక్కటి; నయ = మెత్తటి; ఉక్తులన్ = మాటలతో; అనునయించుచున్ = బుజ్జగించుతూ; తగన్ = తగినట్లు; అనియెన్ = పలికెను; వనితా = స్త్రీ; నీవున్ = నీవు; ఎవ్వతెవున్ = ఎవరివి; ఎవ్వనిదానవున్ = ఎవరి దానవు; ఇతండున్ = ఇతడు; ఎవండున్ = ఎవడు; వగచెదవున్ = దుఃఖించెదవు; ఏలా = ఎందులకు.

భావము:

వచ్చి ఆమెను మంచిమాటలతో ఓదారుస్తూ ఇలా అన్నాడు "వనితా! నీ వెవరు? ఎవరి దానవు? ఇత డెవరు? ఇతని కోసం ఎందుకు దుఃఖిస్తున్నావు?"

4-847-క.

అని యడిగి వెండియును ని

ట్లనియెను నీ సృష్టి పూర్వమందును నీ వె

వ్వనితోడి సఖ్య సౌఖ్యము

లనవరతము ననుభవించి తట్టి సఖుండన్.

టీకా:

అని = అని; అడిగి = అడిగి; వెండియునున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; ఈ = ఈ; సృష్టిన్ = సృష్టికి; పూర్వము = ముందు; అందున్ = సమయములో; నీవున్ = నీవు; ఎవ్వని = ఎవని; తోడన్ = తోటి; సఖ్య = స్నేహము యొక్క; సౌఖ్యముల్ = సౌఖ్యములు; అనవరతమున్ = ఎల్లప్పుడున్; అనుభవించితివి = అనుభవించితివో; అట్టి = అటువంటి; సఖుండన్ = స్నేహితుడను.

భావము:

అని ప్రశ్నించి ఇంకా ఇలా అన్నాడు "నేను నీ మిత్రుడను. ఈ సృష్టికి పూర్వం నీవు ఎవరి స్నేహంతో ఎడతెగని సౌఖ్యములను అనుభవించావో ఆ స్నేహితుడను నేను.

4-848-క.

నన్నెఱుగు దేని మనమున

నన్నెఱుగక యున్న వైన నళినదళాక్షీ!

నన్ను బురాతన సఖుఁగా

నెన్నంగలదాన; వైన నెఱుగవె చెప్పమా?

టీకా:

నన్నున్ = నన్ను; ఎఱుగుదు = తెలియుదువు; ఏని = అయినచో; మనమునన్ = మనసులో; నన్నున్ = నన్ను; ఎఱుగక = తెలియక; ఉన్నన్ = ఉండినట్లు; ఐనన్ = అయినను; నళినదళాక్షీ = స్త్రీ (నళినదళాక్షి - నళినము (పద్మము) దళ (రేకుల) వంటి అక్షి (కన్నులుగలామె), స్త్రీ); నన్నున్ = నన్ను; పురాతన = పాతకాలపు; సఖున్ = స్నేహితునిగా; ఎన్నంగల = ఎంచగలిగిన; దానవు = దానివి; ఐనన్ = అయినచో; ఎఱుగవె = ఎరుగవా; చెప్పమా = చెప్పుము.

భావము:

నీవు నన్ను ఎరిగినా, ఎరుగక పోయినా నన్ను పూర్వమిత్రునిగా తెలుసుకో.

4-849-వ.

కావున, నీవును నేనునుం బూర్వంబునందు మానసనివాసులమైన హంసలమై యుండి గృహంబుఁ బాసి సహస్రవత్సరంబులు సఖులమై వర్తించు నంత నీవు నన్నుం బాసి భౌమభోగ రతుండవై పదంబు నిచ్చగించుచు మహిమండలంబు గలయం గ్రుమ్మరు నప్పు డొక్క కామినీ నిర్మితంబుం బంచారామంబు నవద్వారసమేతంబు నేకపాలకంబుఁ ద్రికోష్ఠంబు షట్కులంబుఁ బంచవిపణంబుఁ బంచప్రకృతియు స్త్రీనాయకంబు వైన యొక్క పురంబు పొడగంటి; వది యెట్టి

దనినం బంచారామంబులనం బంచేంద్రియార్థంబులు; నవద్వారంబులన నాసికాది ద్వారంబు;
 లేకపాలకంబనం బ్రాణపాలనంబు; త్రికోష్ఠంబులనం దేజో భిన్నంబులు; షట్కులంబులన నింద్రియ
 సంగ్రహంబు; విపణంబులనఁ గర్మేంద్రియంబులు; పంచప్రకృతి యనం బంచ భూతంబులు; బ్రకృతి
 యను కామిని యన బుద్ధి; నిట్టి పురంబునం బ్రవిష్టుండైన పురుషుం డంగనా పరతంత్రుఁడు
 నజ్ఞుండు నైన నీవ యప్పురంబునం గామినీ సంస్పృష్టుండవై రమియించుచుఁ దత్సంగమంబున
 నష్టస్మృతివై వైదర్భీ జనసంభావిత సుఖాభాసంబులగు దుఃఖంబులచే నిట్టి పాపిష్ఠుండైన దశం
 బొందితివి; కావున.

టీకా:

కావునన్ = కనుక; నీవునున్ = నీవు; నేనున్ = నేను; పూర్వంబు = పూర్వము; అందున్ = అందు;
 మానస = మానససరోవరమున; నివాసులము = ఉండెడివారము; ఐన = అయిన; హంసలము =
 హంసలము; ఐ = అయ్యి; ఉండి = ఉండి; గృహంబున్ = గృహమునకు; పాసి = దూరమై; సహస్ర =
 వెయ్యి (100); వత్సరంబులున్ = సంవత్సరములు; సఖులము = స్నేహితులము; ఐ = అయ్యి;
 వర్తించున్ = తిరుగుతుండు; అంతన్ = సమయములో; నీవు = నీవు; నన్నున్ = నన్ను; పాసి =
 తొలగి; భౌమ = భౌతిక; భోగ = సౌఖ్యములు అందు; రతుండవు = ఆసక్తి కలవాడవు; ఐ = అయ్యి;
 పదంబున్ = పదవిని; ఇచ్చగించున్ = కోరుతూ; మహిమండలంబున్ = భూమండలము; కలయన్
 = కలియ; క్రుమ్మరున్ = తిరిగెడి; అప్పుడు = సమయములో; ఒక్క = ఒక; కామినీ = స్త్రీచే; నిర్మితంబున్
 = తయారుచేయబడిన; పంచారామంబున్ = ఐదు తోటలు (విషయములు) గలది
 {పంచారామములు - పంచ (ఐదు) ఆరామములు (ఇంద్రియ గోచర మగు విషయములు,
 తోటలు); నవ = తొమ్మిది; ద్వార = గుమ్మములు, కన్ను మొదలగు రంధ్రములు; సమేతంబున్ =
 కలిగినది; ఏక = ఒకే; పాలకంబునున్ = పాలకుడు (మనలు) కలది; త్రి = మూడు (3); కోష్ఠంబునున్
 = గాదెలు (లోకములు) కలది; షట్ = ఆరు (6); కులంబున్ = విభాగములు కలది
 (జ్ఞానేంద్రియములు మనసు); పంచ = అయిదు (5); విపణంబున్ = దుకాణములు
 (కర్మేంద్రియములు); స్త్రీ = ఆడమనిషి (బుద్ధి); నాయకంబునున్ = నాయకుడుగా కలది; ఐన =
 అయిన; ఒక్క = ఒక; పురంబున్ = పురమును (దేహమును); పొడగంటివి = కనుగొంటివి; అది =
 అది; ఎట్టిది = ఎటువంటిది; అనినన్ = అన్నచో; పంచారామంబుల్ = పంచారామములు; అనన్ =
 అనగా; పంచేంద్రియార్థంబులున్ = ఐదు ఇంద్రియార్థ విషయములు; = నవద్వారంబుల్ =

నవద్వారములు; అనన్ = అనగా; నాసిక = ముక్కు; ఆది = మొదలగు; ద్వారంబుల్ = రంధ్రములు;
 ఏకపాలకంబున్ = ఏకపాలకము; అనన్ = అనగా; ప్రాణ = ప్రాణముచే; పాలనంబున్ =
 పాలింపబడునది; త్రికోష్ఠంబుల్ = త్రికోష్ఠములు; అనన్ = అనగా; తేజోభిన్నంబులు = తేజస్సులలోని
 బేధములు {తేజోభిన్నంబులు - భూర్భువస్సువర్లోకములు అనెడి ద్రవ్య శక్తి ప్రజ్ఞా మయలోకములు,
 వసు రుద్ర ఆదిత్య లోకములు, దేహము ప్రాణము మనస్సు; షట్కులంబులున్ = షట్కులములు;
 అనన్ = అనగా; ఇంద్రియసంగ్రహంబున్ = పంచేంద్రియములు మనస్సు {ఇంద్రియ సంగ్రహము -
 పంచేంద్రియములు (1కళ్ళు 2ముక్కు 3చెవులు 4నాలిక 5చర్మము) మరియు 6మనస్సు};
 విపణంబులు = విపణములు; అనన్ = అనగా; కర్మేంద్రియములు = కర్మేంద్రియములు
 {కర్మేంద్రియములు - కాళ్ళు చేతులు నోరు ఉపస్త గుదము}; పంచప్రకృతి = పంచప్రకృతి; అనన్ =
 అనగా; పంచభూతంబులున్ = పంచభూతములు {పంచభూతములు - 1పృథ్వి 2వాయు 3జల
 4అగ్ని 5గగనములు}; ప్రకృతి = ప్రకృతి; అను = అనెడి; కామిని = స్త్రీ; అనన్ = అనగా; బుద్ధి = బుద్ధి;
 ఇట్టి = ఇటువంటి; పురంబునన్ = పురములో; ప్రవిష్టుండు = ప్రవేశించినవాడు; ఐన = అయిన;
 పురుషుండు = పురుషుడు; అంగనా = స్త్రీ యందు {అంగన - చక్కటి అంగములు (అవయవములు)
 కలామె, స్త్రీ}; పరతంత్రుడు = లగ్నమైనవాడు; అజ్ఞుండు = తెలివిలేనివాడు; ఐన = అయిన; నీవ = నీవే;
 ఆ = ఆ; పురంబునన్ = పురములో; కామినీ = స్త్రీచేత {కామిని - కోరిక కలామె, స్త్రీ}; సంస్పృష్టుండవు
 = మిక్కిలి తగులుకొన్నవాడవు; ఐ = అయ్యి; రమియించుచున్ = భోగించుచున్; తత్ = ఆమెతో;
 సంగమంబునన్ = కలయిక వలన; నష్ట = పోయిన; స్మృతివి = జ్ఞాపకము కలవానివి; ఐ = అయ్యి;
 వైదర్భీ = విదర్భరాకుమారి అనెడి; జన = దానివిగా; సంభావిత = అనుకొనెడి; సుఖ = సుఖములు
 అనెడి; అభాసంబులు = అబద్ధములు; అగు = అయిన; దుఃఖంబుల్ = దుఃఖముల; చేన్ = చేత; ఇట్టి
 = ఇటువంటి; పాపిష్ఠంబు = పాపముతో కూడినది; ఐన = అయిన; దశన్ = దశను; పొందితివి =
 పొందితివి; కావునన్ = అందుచేత.

భావము:

నీవు, నేను పూర్వం మానస సరస్సులో నివసించే హంసలం. మనం మిత్రులమై మన నివాసాన్ని
 విడిచి వేయి సంవత్సరాలు సంచరించాము. నీవు నన్ను వదలిపెట్టి క్షుద్రసుఖాలను, అధికారాన్ని
 కోరి భూమండలంలో తిరిగావు. అప్పుడు కామినీ నిర్మితం, పంచారామం, నవద్వారం, ఏకపాలకం,
 త్రికోష్ఠకం, షట్కులం, పంచవిపణం, పంచప్రకృతి, స్త్రీనాయకం అయిన ఒక పురాన్ని చూశావు. అది

ఎలాంటిదో వివరిస్తాను విను. పంచారామాలంటే పంచేంద్రియార్థాలైన శబ్దం, స్పర్శం, రూపం, రసం, గంధం అనేవి ఐదు. నవద్వారాలంటే ముక్కు మొదలైన తొమ్మిది రంధ్రాలు. ఏకపాలకం అంటే ప్రాణం. త్రికోష్ఠాలు అంటే భూమి, జలం, అగ్ని అనేవి. షట్కులం అంటే నాలుక, కన్ను, చెవి, ముక్కు, చర్మం, మనస్సు అనే జ్ఞానేంద్రియాలు. పంచవిపణాలు అంటే వాక్కు, పాణి, పాదం, పాయువు, ఉపస్థ అనే కర్మేంద్రియాలు. పంచప్రకృతి అంటే పృథివి, జలం, అగ్ని, వాయువు, ఆకాశం అనే పంచభూతాలు. కామిని అంటే బుద్ధి. ఇటువంటి పురం(దేహం)లో స్త్రీకాముకుడవు, అజ్ఞుడవు అయి నీవు ప్రవేశించావు. నీవు ఆ కామినికి చిక్కి ఆమెతో క్రీడిస్తూ, ఆమె సంగమం చేత స్మృతిని కోల్పోయి ఈ మహాపాపదశను పొందావు. కాబట్టి...

4-850-సీ.

నీవు వైదర్భివి గావు; వీరుఁ డితండు-

వివరింపఁగాఁ గాఁడు విభుఁడు నీకు;

నొగి మున్ను పురమున నుపరుద్ధుఁ జేసిన-

యా పురంజన పతి వరయఁ గావు;

మఱియు నీ వన్య సీ మంతిని యనియును-

జర్చింపఁగా బూర్వ జన్మమందుఁ

బురుషుం డవనియును బుద్ధిఁ దలంచుట-

యరయంగ నీ యుభయము నసత్య;

4-850.1-తే.

మింతయును మామకీనమై యెసఁగు మాయఁ

జేసి కల్పిత మయ్యెఁ; జర్చింప మనము

పూర్వమున హంసలమ యని పూని యెఱుంగఁ

బలికితిఁ దెలియు మనల రూపంబుఁ జూడు.

టీకా:

నీవున్ = నీవు; వైదర్భివి = విదర్భరాకుమారివి; కావు = కావు; వీరుడు = శూరుడు; ఇతండు = ఇతడు; వివరింపగా = తరచిచూడగా; కాడున్ = కాడు; విభుడు = భర్త; నీకున్ = నీకు; ఒగిన్ = వరుసగా; మున్ను = పూర్వము; పురముననున్ = పురములో; అనుపరుద్దు = ఆపబడినవానినిగా; చేసిన = చేసినట్టి; ఆ = ఆ; పురంజన = పురంజనుడు అనెడి; పతివి = భర్తవి; అరయన్ = తరచిచూసిన; కావు = కావు; మఱియున్ = ఇంకను; నీవున్ = నీవు; అన్య = వేరే; సీమంతిని = స్త్రీవి; అనియునున్ = అని; చర్చింపన్ = విచారించగా; పూర్వ = పాత; జన్మము = జన్మము; అందున్ = లో; పురుషుండవు = పురుషుడవు; అనియునన్ = అని; బుద్ధిన్ = మనసులో; తలంచుట = భావించుట; అరయంగన్ = తరచిచూసిన; ఈ = ఈ; ఉభయమున్ = రెండును; అసత్యమున్ = నిజముకాదు; ఇంతయునున్ = ఇదియంతయు.

మామకీనము = నాచేచేయబడినది; ఐ = అయ్యి; ఎసగు = అతిశయించెడి; మాయన్ = మాయ; చేసి = వలన; కల్పితమున్ = కల్పింపబడినట్టిది; అయ్యెన్ = అయినది; చర్చింపన్ = తర్కించిచూసిన; మనము = మనము; పూర్వమున = పూర్వకాలమున; హంసలమ = హంసలమే; అని = అని; పూని = నిశ్చయముగా; ఎఱుగన్ = తెలియునట్లు; పలికితి = చెప్పితిని; తెలియుము = తెలిసికొనుము; మనల = మన యొక్క; రూపంబున్ = స్వరూపమును; చూడు = చూడుము.

భావము:

నీవు విదర్భరాజు పుత్రికవు కావు. ఈ మలయధ్వజుడు నీకు మగడు కాడు. పూర్వజన్మలో పురంలో నివసించిన ఆ పురంజనుడవు కావు. నీవు ఈ జన్మలో ఇతని భార్యను అని, పూర్వజన్మలో పురుషుడను అని అనుకోవటం కూడా అసత్యమే. ఇదంతా నేను నా మాయచేత సృష్టించాను. మనం ఇద్దరం పూర్వం హంసలం (పరమ పరిశుద్ధులం) అని చెప్పాను కదా! మన స్వరూపాన్ని చూడు.

4-851-వ.

ఏనే నీవు గాని యన్యుండవు గావు; నీవే నేఁ గాని యన్యుండంగా; నిట్లని యెఱుంగుము; విద్వాంసులు మన యిద్దఱి యందు నంతరంబు నీక్షింపరు; పురుషుండు దన్నొక్కనినె యాదర్శ

చక్షువులందు భిన్నరూపునింగాఁ దలంచు చందంబున మన యిద్దఱికిని భేదంబు గలిగిన యట్ల తోఁచు; నని యివ్వధంబున నతం డతనిచేత నీవు పూర్వంబున మదీయసఖుండవైన హంస" వని తెలుపంబడి స్వస్థుండై తద్వియోగ నష్టంబైన జ్ఞానంబు గ్రమ్మఱం బొందె" నని చెప్పి నారదుండు ప్రాచీనబర్హిం జూచి యీ యధ్యాత్మతత్త్వంబు రాజకథామిషంబున నీకు నెఱింగించితి;" ననిన.

టీకా:

ఏనే = నేనే; నీవున్ = నీవు; కాని = కాని; అన్యండవు = ఇతరుడవు; కావు = కావు; నీవే = నీవే; నేన్ = నేను; కాని = కాని; అన్యండన్ = ఇతరుడను; కాను = కాను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అని = అని; ఎరుంగుము = తెలిసికొనుము; విద్వాంసులు = జ్ఞానులు; మన = మనలను; ఇద్దఱన్ = ఇద్దరి; అందున్ = మధ్యన; అంతరంబున్ = తేడాను; ఈక్షింపరు = చూడరు; పురుషుండున్ = మానవుడు; తన్నున్ = తనను; ఒక్కనినే = ఒకడినే; ఆదర్శచక్షువులు = అద్దములు, ఆదర్శములనెడి కన్నులు; అందున్ = లో; భిన్న = విభిన్న; రూపునిన్ = స్వరూపముగా; తలంచున్ = అనుకొనెడి; చందంబునన్ = విధముగనే; మన = మనకు; ఇద్దఱి = ఇద్దరి; కినిన్ = కి; భేదంబున్ = వేరువేరు అనేడి భావము; కలిగిన = ఉన్నట్టి; అట్ల = విధముగా; తోచున్ = అనిపించును; అని = అని; ఇవ్వధంబునన్ = ఈ విధముగ; అతండున్ = అతడు; అతని = అతని; చేతన్ = చేత; నీవున్ = నీవు; పూర్వంబునన్ = మొదటినుండి; మదీయ = నా యొక్క; సఖుండవు = స్నేహితుడవు; ఐన = అయిన; హంసవు = హంసవే; అని = అని; తెలుపంబడి = తెలియజేయబడి; స్వస్థుండు = చిత్తశాంతి కలవాడు, నిజస్థితిలో ఉన్నవాడు; ఐ = అయ్యి; తత్ = ఆ; వియోగ = వియోగమునందు; నష్టంబున్ = నష్టపోయినది; ఐన = అయిన; జ్ఞానంబున్ = జ్ఞానమును; క్రమ్మఱన్ = మరల; పొందెన్ = పొందెను; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; నారదుండు = నారదుడు; ప్రాచీనబర్హిన్ = ప్రాచీనబర్హిని; చూచి = చూసి; ఈ = ఈ; అధ్యాత్మ = అధ్యాత్మ; తత్త్వంబున్ = తత్త్వమును; రాజ = రాజు యొక్క; కథా = కథ యనెడి; మిషంబునన్ = వంకతో; నీకున్ = నీకు; ఎఱింగించితిన్ = తెలిపితిని; అనిన = అనగా.

భావము:

నేనే నీవు. నీవే నేను. అంతేకాని వేరుకాదు. పండితులు మనలో తేడాను చూడరు. ఒక్కటే అయినా అద్దంలో ప్రతిబింబించే రూపమూ, బింబరూపమూ వేరుగా తోచినట్లు మన ఇద్దరికీ భేదం లేకున్నా భేదం ఉన్నట్లు కనిపిస్తుంది" ఈ విధంగా అవిజ్ఞాతుడు చేసిన బోధవల్ల తేరుకొని అతని

ఎడబాటువల్ల తాను కోల్పోయిన జ్ఞానాన్ని వైదర్భి రూపంలో ఉన్న పురంజనుడు పొందాడు" అని చెప్పి నారదుడు ప్రాచీనబర్హిని చూచి "ఈ ఆధ్యాత్మతత్వాన్ని రాజకథ నెపంతో నీకు చెప్పాను" అని చెప్పగా...

4-852-క.

విని భూమీశుండు నారద

ముని కను "భవదీయవచనములు సూరులు ద

క్కను గర్మ మోహితులమై

వనరెడు నే మెట్టు దెలియువారము చెప్పమా."

టీకా:

విని = విని; భూమీశుండు = రాజ {భూమీశుడు - భూముకి ప్రభువు, రాజు}; నారద = నారదుడు
యనెడి; ముని = ముని; కిన్ = కి; అను = అనెను; భవదీయ = నీ యొక్క; వచనంబులు = మాటలు;
సూరులు = జ్ఞానులు; తక్కనున్ = తప్పించి; కర్మ = కర్మములందు; మోహితులము =
మోహముచెందెడివారము; ఐ = అయ్యి; వనరెడు = శోకించెడు; నేము = మేము; ఎట్టు = ఏ
విధముగా; తెలియు = తెలిసికొనగల; వారము = వాళ్ళ మగుడుము; చెప్పమా = చెప్పుము.

భావము:

ప్రాచీనబర్హి నారదమహర్షితో ఇలా అన్నాడు "నీ మాటలు పండితులు తప్ప కర్మబద్ధులమై
దుఃఖించే మేము ఎలా తెలుసుకోగలం? కాబట్టి నాకు వివరించి చెప్పు"

4-853-వ.

అనిన యోగీంద్రుండు రాజేంద్రున కిట్లనియె "నరేంద్ర! యేమి కతంబున నాత్మ చేత నేక ద్వి
చతుష్పాదంబును బహుపాదంబును నపాదంబు నగుచుఁ బురంజను దేహంబు ప్రకటం
బొనర్చు; నా కతంబున బురంజనుండు పురుషుం డయ్యె; నట్టి పురుషునకు నామ క్రియా
గుణంబుల విజ్ఞాయమానుండు గాకుండుటం జేసి యవిజ్ఞాత శబ్దంబునం జెప్పబడు; సఖుం
డీశ్వరుండు; పురుషుండు సాకల్యంబునం జేసి దేహపరిగ్రహంబు చేయ నిశ్చయించు నప్పుడు

నవద్వార కలితంబును ద్విహస్త చరణ యుక్తంబును నయిన పురం బేది గల,దది లెస్స యని తలఁచి యప్పురం బను దేహంబునందుఁ బురుషుం డింద్రియంబులం జేసి యే బుద్ధి నధిష్ఠించి విషయంబుల ననుభవించు; నహంకార మమకారంబులకు నే బుద్ధితత్త్వంబు గారణం బగు; నట్టి బుద్ధి ప్రమదోత్తమ యనంబడె; దానికి సఖులు జ్ఞానకర్మకారణంబులైన యింద్రియగుణంబులు; సఖీజనంబులు దదీయ వృత్తులు; పంచముఖోరగం బనం బంచవృత్తి యైన ప్రాణం; బేకాదశ మహాభటులన బృహద్బలుండు నుభయేంద్రియ నాయకుండునైన మనంబు; నవద్వార సమేతంబైన యప్పురంబు చుట్టివచ్చిన పాంచాలదేశంబు లనం బంచవిషయంబులు; నవద్వారంబు లన నక్షి నాసికా కర్ణ ముఖ గుద శిశ్నంబు; లందు నక్షినాసాస్యంబు లైదునుం బ్రాద్వార పురస్కృ తంబులు; దక్షిణోత్తర కర్ణంబులు దక్షిణోత్తరద్వారంబులు; గుద శిశ్నంబులు పశ్చిమద్వారంబు; లందు నేకస్థల నిర్మితంబులైన ఖద్యోతా విర్ముఖులు నేత్రంబులు; విభ్రాజితం బన రూపంబు; ద్యుమంతు డనం జక్షురింద్రియంబు; నళినీ నాళిను లన నాసికా ద్వారంబులు; సౌరభం బన గంధం; బవధూత యన పూణేంద్రియంబు; ముఖ్య యన నాస్యంబు; విపణం బన వాక్కు; రసజ్ఞం డన రసం; బపణం బన వ్యవహారంబు; బాహూదనం బన వివిధాన్నంబు; పితృహు వన దక్షిణకర్ణంబు; దేవహూ వన నుత్తరకర్ణంబు; చండవేగుం డనం గాలోపలక్షకం బైన సంవత్సరంబు; గంధర్వు లన దివంబులు; గంధర్వీ జనంబు లన రాత్రులు; పరీవర్తనం బన నాయుర్వర్ణంబు; గాలకన్యక యన జర; యవనేశ్వరుం డన మృత్యు; వతని సైనికులన నాధివ్యాధులు; ప్రజ్వారుం డనం బ్రాణిహింస యందు శ్రీఘ్రవేగంబు గలిగి శీతోష్ణ భేదంబులం ద్వివిధం బైన జ్వరంబు; దక్షిణ పాంచాలం బనం బిత్థలోక ప్రాపకంబును బ్రవృత్తి రూపకంబు నైన శాస్త్రం; బుత్తర పాంచాలం బన దేవలోక ప్రాపకంబు నివృత్తి సంజ్ఞికంబు నయిన శాస్త్రంబు; శ్రుతధరుం డన శ్రోత్రం; బాసురీ నామకం బనం బశ్చాద్ద్వారంబైన మేధ్రంబు; గ్రామకం బన సురత సుఖంబు; దుర్మదుం డన గుహ్యేంద్రియంబు; నిర్మతి నామకం బైన పశ్చిమద్వారం బన గుదంబు; వైశసం బన నరకంబు; లుబ్ధకుం డనం బాయువు; సంధు లన హస్త పాదంబు; లంతఃపురం బన హృదయంబు; విషూచి యన మనం; బని వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

అనినన్ = అనగా; యోగి = యోగులలో; ఇంద్రుండు = ఇంద్రుని వంటివాడు; రాజ = రాజులలో; ఇంద్రున్ = ఇంద్రుని వంటివాని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; నరేంద్ర = రాజా

{నరేంద్ర - నరులలో ఇంద్రుని వంటి వాడు, రాజు}; ఏమి = ఏమి; కతంబునన్ = కారణముచేత; ఆత్మ
 = ఆత్మ; చేతన్ = చేత; ఏక = ఒకటి (1) {ఏకపాదులు - ఒకటి మూలము కలవి, చెట్లు}; ద్వి = రెండు (2)
 {ద్విపాదులు - రెండు పాదములు కలవి, మానవులు పక్షులు}; చతుష్ = నాలుగు (4)
 {చతుష్పాదులు - నాలుగు పాదములు కలవి, జంతువులు మొదలైనవి}; పాదంబునన్ =
 పాదములు కలవి; బహుపాదంబునన్ = అనేక పాదములు కలవి {బహు పాదులు - అనేక
 పాదములు కలవి, కీటకాదులు}; అపాదంబునన్ = పాదములు లేనివి {అపాదములు -
 పాదములు లేనివి, పాములు మొదలగునవి}; అగుచున్ = అగుతూ; పురంజను = పురంజనుని;
 దేహంబున్ = శరీరము; ప్రకటంబున్ = వెల్లడి; ఒనర్చున్ = చేయునో; ఆ = ఆ; కతంబునన్ =
 కారణముచేత; పురంజనుండు = పురంజనుడు; పురుషుండు = పురుషుడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను;
 అట్టి = అటువంటి; పురుషున్ = పురుషుని; కున్ = కి; నామ = పేర్లు; క్రియా = పనులు; గుణంబులన్
 = గుణములతో; విజ్ఞాయమానుండు = తెలియబడువాడు; కాకుండుటన్ = కాకపోవుట; చేసి =
 వలన; అవిజ్ఞాత = అవిజ్ఞాత (తెలియబడనివాడు); శబ్దంబునన్ = పదముచేత, మాటచేత;
 చెప్పంబడున్ = చెప్పెదరు; సఖుండు = స్నేహితుడు; ఈశ్వరుండు = పరమాత్మ; పురుషుండున్ =
 పురుషుడు; సాకల్యంబునన్ = స్వప్న కలితము; చేసి = వలన; దేహ = శరీరము; పరిగ్రహంబున్ =
 స్వీకరించుట; చేయన్ = చేయుటకు; నిశ్చయించున్ = నిర్ణయించుకొను; అప్పుడున్ = అప్పుడు; నవ
 = తొమ్మిది (9); ద్వార = రంధ్రములు; కలితంబును = కలిగినది; ద్వి = రెండు (2); హస్త = చేతులు;
 చరణ = పాదములు; యుక్తంబునన్ = కలిగినది; అయిన = అయినట్టి; పురంబున్ = దేహము; ఏది
 = ఏదైతే; కలదు = కలదో; అది = అదే; లెస్స = సరియగునది; అని = అని; తలచి = భావించి; ఆ = ఆ;
 పురంబున్ = పురము; అను = అనెడి; దేహంబున్ = శరీరము; అందున్ = లో; పురుషుండు =
 పురుషుడు; ఇంద్రియంబులన్ = ఇంద్రియములను; చేసియే = వలననే; బుద్ధిన్ = బుద్ధిని; అధిష్ఠించి
 = ఆశ్రయించి; విషయంబులన్ = ఇంద్రియగోచరములను; అనుభవించున్ = అనుభవించును;
 అహంకార = నేను యనెడి అభావము; మమకారంబుల్ = నాది యనెడి అభావముల; కున్ = కు;
 ఏ = ఏ; బుద్ధి = బుద్ధి; తత్త్వంబున్ = లక్షణము; కారణంబున్ = కారణము; అగున్ = అగునో; అట్టి =
 అటువంటి; బుద్ధిన్ = బుద్ధిని; ప్రమదోత్తమ = ఉత్తమస్త్రీ (ప్రమదోత్తమ - ప్ర (మిక్కిలి) మద (మదించిన,
 మత్తు కలి గుండెడి) ఆమె (స్త్రీ) వారిలో ఉత్తమురాలు, ఉత్తమస్త్రీ); అనంబడె = అనబడినది; దాని =
 దాని; కిన్ = కి; సఖులు = స్నేహితులు; జ్ఞాన = జ్ఞానములకు; కర్మ = కర్మలకు; కారణంబులన్ =
 కారణములు; ఐన = అయినట్టి; ఇంద్రియ = ఇంద్రియముల యొక్క; గుణంబులన్ = లక్షణములు;

సఖీజనంబులున్ = స్నేహితురాళ్లు; తదీయ = వాని; వృత్తులు = నడవడికలు; పంచ = ఐదు (5);
 ముఖ = ముఖములు, పడగులుగల; ఉరగంబున్ = పాము; అనన్ = అనగా; పంచ = ఐదు (5); వృత్తి =
 ప్రవృత్తి; ఐన = అయిన; ప్రాణంబున్ = ప్రాణము {పంచప్రాణములు - 1 ప్రాణము 2 అపానము 3
 న్యాసము 4 ఉదానము 5 సమాన వాయువులు}; ఏకాదశ = పదకొండు (11); మహా = గొప్ప; భటులు
 = భటులు; అనన్ = అనగా; బృహత్ = అతిమిక్కిలి; బలుండును = బలము కలవాడును; ఉభయ =
 రెండు (2) జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియములు; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములకును; నాయకుండును =
 నియమించువాడు; ఐన = అయిన; మనంబున్ = మనస్సు; నవ = తొమ్మిది (9); ద్వార =
 రంధ్రములు; సమేతంబున్ = కలిగినది; ఐన = అయిన; ఆ = ఆ; పురంబున్ = పురము; చుట్టి =
 చుట్టును; వచ్చిన = వచ్చిన; పాంచాలదేశంబులు = పాంచాలదేశములు; అనన్ = అనగా; పంచ =
 ఐదు (5); విషయంబులున్ = ఇంద్రియార్థములు; నవ = తొమ్మిది (9); ద్వారంబులు = గుమ్మములు;
 అనన్ = అనగా; అక్షి = కన్నులు; నాసికా = ముక్కు రంధ్రము; కర్ణ = చెవులు; ముఖ = నోరు; గుద =
 మలద్వారము; శిశ్నంబులు = మూత్రద్వారము; అందున్ = వానిలో; అక్షి = కన్నులు; నాస = ముక్కు
 రంధ్రములు; అస్యంబున్ = నోరు; ఐదునున్ = అయిదు (5); ప్రాక్ = తూర్పు; ద్వార = గుమ్మములు;
 పురస్కృతంబులు = ముందున్నవి; దక్షిణ = కుడి పక్క; ఉత్తర = ఎడమ పక్క; కర్ణంబులున్ = చెవులు;
 దక్షిణ = దక్షిణపు దిక్కు; ఉత్తర = ఉత్తరపు దిక్కు; ద్వారంబులున్ = గుమ్మములు; గుద =
 మలద్వారము; శిశ్నంబులు = మూత్రద్వారములు; పశ్చిమ = పడమటిదిక్కు; ద్వారంబులున్ =
 గుమ్మములు; అందున్ = వానిలో; ఏక = ఒకే; స్థల = ప్రదేశమున; నిర్మితంబులు = ఏర్పరుపబడినవి;
 ఐన = అయిన; ఖద్యోత = ఖద్యోతుడు {ఖద్యోతుడు - ఆకాశమును వెలుగువాడు, సూర్యుడు};
 అవిర్ముఖులు = అవిర్ముఖులు {అవిర్ముఖుడు - స్పష్టమైన ముఖము కలవాడు, చంద్రుడు};
 నేత్రంబులు = కన్నులు; విభ్రాజితంబున్ = విభ్రాజితము; అనన్ = అనగా; రూపంబున్ = రూపము;
 ద్యుమంతుడు = ద్యుమంతుడు; అనన్ = అనగా; చక్షుః = చూసెడి; ఇంద్రియంబున్ = ఇంద్రియము;
 నళిని = నళిని; నాళినులు = నాళినులు; అనన్ = అనగా; నాసికా = ముక్కు; ద్వారంబులు =
 రంధ్రములు; సౌరభంబున్ = సౌరభము; అనన్ = అనగా; గంధంబున్ = వాసన; అవధూత =
 అవధూత; అనన్ = అనగా; పూణేంద్రియంబున్ = వాసన చూసెడి ఇంద్రియము; ముఖ్య =
 ముఖ్యము; అనన్ = అనగా; ఆస్యంబున్ = నోరు; విపణంబున్ = విపణము, దుకాణము; అనన్ =
 అనగా; వాక్కు = వాగింద్రియము; రసజ్ఞండు = రసజ్ఞుడు; అనన్ = అనగా; రసంబున్ = రుచి;
 ఆపణంబున్ = ఆపణము, వ్యాపారము; అనన్ = అనగా; వ్యవహారంబున్ = లోకవ్యవహారము;

బాహూదనంబున్ = బాహూదనము; అనన్ = అనగా; వివిధ = పలు రకములైన; అన్నంబున్ =
 ఆహారములు; పితృహువు = పితృహువు; అనన్ = అనగా; దక్షిణ = కుడి పక్క; కర్ణంబున్ = చెవి;
 దేవహువు = దేవహువు; అనన్ = అనగా; ఉత్తర = ఎడమ పక్క; కర్ణంబున్ = చెవి; చండ =
 భయంకరమైన; వేగుండు = వేగముకలవాడు; అనన్ = అనగా; కాల = కాలము యొక్క;
 ఉపలక్షకంబున్ = ఉప లక్షణము యైనది; ఐన = అయిన; సంవత్సరము = సంవత్సరము;
 గంధర్వులు = గంధర్వులు; అనన్ = అనగా; దివంబులు = పగళ్ళు; గంధర్వీజనంబులు =
 గంధర్వస్త్రీలు; అనన్ = అనగా; రాత్రులు = రాత్రుళ్ళు; పరీవర్తనంబున్ = పరీవర్తనంబు,
 మారిపోవుట; అనన్ = అనగా; ఆయుః = ఆయుష్షు; హరణంబున్ = వ్యయమగుట; కాలకన్యక =
 కాలకన్యక; అనన్ = అనగా; జర = ముసలితనము; యవనేశ్వరుండు = యవనేశ్వరుడు; అనన్ =
 అనగా; మృత్యువు = మరణదేవత; అతని = అతని యొక్క; సైనికుల్ = సైనికులు; అనన్ = అనగా;
 ఆధి = మానసిక; వ్యాధులు = జబ్బులు; ప్రజ్వారుండు = ప్రజ్వారుండు, మిక్కిలి జ్వరము; అనన్ =
 అనగా; ప్రాణి = ప్రాణుల; హింస = మరణసమయము; అందున్ = లో; శ్రీఘ్న = త్వరతగల; వేగంబున్
 = వేగము; కలిగి = ఉండి; శీత = చల్లదనము; ఉష్ణ = వేడి; భేదంబులన్ = తేడాలతో; ద్వి = రెండు (2);
 విధంబున్ = రకములు; ఐన = అయిన; జ్వరంబున్ = జ్వరము; దక్షిణపాంచాలంబున్ =
 దక్షిణపాంచాలము; అనన్ = అనగా; పితృలోక = పితృలోకమును; ప్రాపకంబున్ = లభింపజేయు;
 ప్రవృత్తి = కర్మల వర్తించవలసిన; రూపకంబున్ = పద్ధతులు కలవి; ఐన = అయిన; శాస్త్రంబున్ =
 శాస్త్రములు; ఉత్తరపాంచాలంబున్ = ఉత్తరపాంచాలము; అనన్ = అనగా; దేవలోక =
 దేవలోకమును; ప్రాపకంబున్ = లభింపజేయు; నివృత్తి = నివృత్తి, వైరాగ్యము; సంజ్ఞికంబున్ =
 పేరుకలవి; అయిన = ఐన; శాస్త్రంబున్ = శాస్త్రములు; శ్రుతధరుండు = శ్రుతధరుండు; అనన్ =
 అనగా; శ్రోత్రంబున్ = శ్రోత్రేంద్రియము; ఆసురీనామకంబున్ = ఆసురీనామకంబున్, రాక్షస
 సంబంధమైన; అనన్ = అనగా; పశ్చాత్ = పడమటిదిక్కు; ద్వారంబున్ = ద్వారము; ఐన = అయిన;
 మేధ్రంబున్ = పురుషావయవము; గ్రామకంబు = గ్రామకంబు; అనన్ = అనగా; సురతసుఖంబున్ =
 సంభోగము; దుర్మదుండు = దుర్మదుండు; అనన్ = అనగా; గుహ్యేంద్రియంబు = రహస్యేంద్రియము;
 నిర్మతి = నిర్మతి అనెడి; నామకంబున్ = పేరు కలది; ఐన = అయిన; పశ్చిమ = పడమటిదిక్కు;
 ద్వారంబున్ = ద్వారము; అనన్ = అనగా; గుదంబు = మలద్వారము; వైశసంబున్ = వైశసము;
 అనన్ = అనగా; నరకంబున్ = నరకము; లుబ్ధకుండు = లుబ్ధకుండు, పిసినారి; అనన్ = అనగా;
 పాయువు = మలవిసర్జనము చేయు తావు; సంధులు = సంధులు; అనన్ = అనగా; హస్త = చేతులు;

పాదంబులున్ = కాళ్ళు; అంతఃపురంబున్ = అంతఃపురము; అనన్ = అనగా; హృదయంబున్ = హృదయము; విషూచి = విషూచి (విషూచి - మనసు, విష్వచ్చ, విషూచీన, (విష అంటే వ్యాపతౌ, వాచస్పతం) అన్ని వైపులకు (పరిపరి విధాల) పోవునది.); అనన్ = అనగా; మనంబున్ = మనస్సు; అని = అని; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

అనిన ప్రాచీనబద్ధితో నారదుడు ఇలా అన్నాడు "రాజేంద్రా! ఏ కారణం చేత ఒక పాదం కలది (చెట్టు), రెండు పాదాలు కలది (మానవుడు, పక్షి), మూడు పాదాలు కలది, నాలుగు పాదాలు కలది (జంతువు), పెక్కు పాదాలు కలది (కీటకం), పాదాలు లేనిది (పాము) అయి పెక్కురకాలుగా చేతనతో కూడిన జీవునివల్ల దేహం వ్యక్తమవుతుందో ఆ కారణంచేత పురంజనుడు పురుషు డయ్యాడు. ఆ పురుషునికి నామ క్రియాగుణాలచే తెలియబడ్డ అవిజ్ఞాతుడు అనే మిత్రుడే ఈశ్వరుడు. పురుషుడు తొమ్మిది ద్వారాలతోను, రెండు చేతులతోను, పాదాలతోను కూడిన దోషరహితమైన దేహంలో ప్రవేశించాలని కోరుకుంటాడు. కాబట్టి పురం అంటే దేహం. పురుషుడు బుద్ధిని ఆశ్రయించి ఇంద్రియాలచేత విషయసుఖాలను అనుభవిస్తాడు. అహంకార మమకారాలను పొందుతాడు. కాబట్టి ఉత్తమ స్త్రీ అంటే బుద్ధి. ఆ బుద్ధికి స్నేహితులు అంటే జ్ఞాన, కర్మ కారణాలైన ఇంద్రియ గుణాలు. చెలికత్తెలంటే ఇంద్రియ వ్యాపారాలు. అయిదు తలల పాము అంటే పంచవృత్తి అయిన ప్రాణం. పదకొండుమంది మహాభటులు అంటే జ్ఞాన కర్మేంద్రియాలు పది, వాటిని ప్రేరేపించే మనస్సు (బృహద్భలుడు). తొమ్మిది ద్వారాలతో కూడిన ఆ పురాన్ని చుట్టి వచ్చిన పాంచాల దేశాలు అంటే శబ్దం మొదలైన పంచ విషయాలు. నవద్వారాలు అంటే రెండు కన్నులు, రెండు ముక్కు రంధ్రాలు, ఒక నోరు, రెండు చెవులు, గుదం, మగగురి. అందులో రెండు కన్నులు, రెండు ముక్కు రంధ్రాలు, ఒక నోరు ఈ ఐదు తూర్పున ఉండే ద్వారాలు. కుడి చెవి దక్షిణ ద్వారం. ఎడమచెవి ఉత్తర ద్వారం. గుదం, శిశ్నం అనేవి రెండు పడమటి ద్వారాలు. అందులో ఒకేచోట నిర్మింపబడిన ఖద్వోత, ఆవిర్ముఖి అంటే కన్నులు. విభ్రాజితం అంటే రూపం. ద్యుమంతుడు అంటే నేత్రేంద్రియం. నళిని, నాళిని అంటే ముక్కు రంధ్రాలు. సౌరభం అంటే గంధం. అవధూత అంటే ఘ్రాణేంద్రియం. ముఖ్య అంటే నోరు. విపణం అంటే వాగింద్రియం. రసజ్ఞుడు అంటే రసనేంద్రియం. ఆపణం అంటే సంభాషణం. బహూదనం అంటే పలురకాలైన అన్నం. పితృహువు అంటే కుడిచెవి. దేవహువు అంటే ఎడమ చెవి. చంద్రవేగుడు అంటే కాలాన్ని సూచించే సంవత్సరం. గంధర్వులు

అంటే పగళ్ళు. గంధర్వజనులు అంటే రాత్రులు. పరీవర్తనం అంటే ఆయుఃక్షయం. కాలకన్యక అంటే ముసలితనం. యవనేశ్వరుడు అంటే మృత్యువు. అతని సైనికులు ఆధివ్యాధులు. ప్రజ్వారుడు అంటే వేగంగా చావును కలిగించే జ్వరం. శీతం, ఉష్ణం అనే ఈ జ్వరం రెండు రకాలు. దక్షిణ పాంచాలం అంటే పితృలోకాన్ని పొందించేదీ, ప్రవృత్తి రూపకమూ అయిన శాస్త్రం. ఉత్తర పాంచాలం అంటే దేవలోకాన్ని పొందించేదీ, నివృత్తి రూపకమూ అయిన శాస్త్రం. శ్రుతధరుడు అంటే చెవి. ఆసురి అనే పేరు కలిగిన పడమటి ద్వారం శిశ్నం. గ్రామకం అంటే రతి. దుర్మదుడు అంటే యోని. నిర్మతి అనే పేరు కలిగిన పడమటి ద్వారం గుదం. వైశసం అంటే నరకం. లుబ్ధకుడు అంటే మలద్వారం. సంధులు అంటే చేతులు కాళ్ళు. అంతఃపురం అంటే హృదయం. విషూచి అంటే మనస్సు" అని చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

4-854-సీ.

అనఘాత్మ! వినుము జా~~యా~~త్మజలను గుణా-

~~క్తం~~ బగు మఱి బుద్ధి~~త~~త్త్వ మర్థి

~~వె~~లయ నేయే గతి ~~వి~~కృతి చేయం బడు-

~~నే~~యే తెఱంగుల ~~ని~~ంద్రియములు

~~వి~~కృతిని బొందు నా ~~వి~~ధమునఁ దద్గుణా-

~~న్వి~~తుఁడును వరుసఁ ద~~ద్వ~~త్త్వలకును

~~ఘ~~నుఁడు నుపద్రష్ట~~యు~~ను దగు నాత్మయుఁ-

~~ద~~ద్వత్త్వలను బలా~~త్క~~రమునను

4-854.1-తే.

~~న~~నుకరింపంగ నర్థిఁ జే~~యం~~గఁ బడుట

~~న~~నవరత మాత్మమహిషిని ~~న~~నుసరించు

~~ట~~యు నెఱుంగఁ జెప్పి యిట్టు ల~~ని~~యెను మఱియు

~~జ~~నవరేణ్యునితో యోగి~~న~~త్తముండు.

టీకా:

అనఘాత్మ = పుణ్యాత్మ; వినుము = వినుము; జాయా = భార్య; ఆత్మజుల్ = పుత్రులకు; అనుగుణా =
అనుకూలముగా; ఆక్తంబున్ = ప్రవర్తించునది; అగు = అయిన; మఱి = ఇంక; బుద్ధి = బుద్ధి యొక్క;
తత్త్వము = తత్త్వము; అర్థిన్ = కోరి; వెలయన్ = ప్రకటమగునో; ఏయే = ఏయే; గతిన్ = విధముగ;
వికృతిన్ = మార్పులను; చేయంబడు = చేయబడునో; ఏయే = ఏయే; తెఱంగులన్ = విధములుగ;
ఇంద్రియములున్ = ఇంద్రియములును; ఏయే = ఏయే; తెఱంగులన్ = విధములుగ;
ఇంద్రియములున్ = ఇంద్రియములు; ఏయే = ఏయే; తెఱంగులన్ = విధములుగ; వికృతిన్ =
మార్పులను; పొందున్ = పొందునో; ఆ = ఆ; విధమునన్ = విధముగా; తత్ = ఆయా; గుణ =
గుణములతో; ఆన్వితండునున్ = కూడినవాడు; వరుసన్ = వరుసగా; తత్ = ఆయా; వృత్తులు =
వర్తనలు; కునున్ = కు; ఘనుడునున్ = గొప్పవాడు; ఉపద్రష్టయునున్ = గమనించువాడు; తగున్ =
అన తగిన; ఆత్మయున్ = ఆత్మ; తత్ = ఆయా; వృత్తులను = వర్తనలను; బలాత్కారమునను =
బలవంతముగ; అనుకరింపంగన్ = అనుకరించుటలు; అర్థిన్ = కోరి; చేయంగబడుటన్ =
చేయబడుటలు; అనవరతమున్ = ఎల్లప్పుడు; ఆత్మ = తనయొక్క; మహిషిన్ = పట్టపురాణిని;
అనుసరించుటయున్ = అనుయరించుట; ఎఱుగంగగన్ = తెలియునట్లు; చెప్పి = చెప్పి.
= = ఇటులు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను; మఱియున్ = ఇంకనూ; జనవరేణ్యుని = రాజు
{జనవరేణ్యుడు - జనులచే గౌరవింపబడువాడు, రాజు}; తోన్ = తో; యోగి = యోగులలో;
సత్తముండు = సత్తువగలవాడు.

భావము:

“పుణ్యాత్మా! విను. భార్యాపుత్రులు అనే గుణలిప్తమైన బుద్ధితత్త్వం ఏయే విధంగా వికారాన్ని
పొందుతుందో, ఏయే విధాలుగా ఇంద్రియాలు వికారాన్ని పొందుతాయో ఆ గుణాలు కలిగి ఆ
వృత్తులను అనగా తమస్సత్త్వరజోధర్మలైన మోహ, ప్రసాద, హర్షాలను బలవంతంగా పురంజనుడు
అనుకరించేవాడు” అని చెప్పి యోగివర్కుడైన నారదుడు రాజశ్రేష్ఠుడైన ప్రాచీనబర్హితో ఇలా
అన్నాడు.

“మఱియు నరదం బన దేహంబు; దురంగంబు లన నింద్రియంబు; లీషాద్వయం బన
 సంవత్సరంబునుం దత్కృత వయస్సును; చక్రద్వయం బనం బుణ్యపాప కర్మద్వయంబు;
 వేణుత్రయం బన గుణత్రయంబు; పంచబంధనం బనం బంచప్రాణంబులు; రశ్మి యన మనంబు;
 సారథి యన బుద్ధి; రథికోపవేశస్థానం బన హృదయంబు; కూబరంబు లన శోకమోహంబులు;
 పంచప్రహరణంబు లనం బంచేంద్రి యార్థప్రక్షేపంబు; పంచవిక్రమం బనం గర్భేంద్రియంబులు;
 సప్తవరూధంబు లన ధాతువులు; హైమోపస్కరం బన రజోగుణంబు; అక్షయతూణీరం బన
 ననంతవాసనాహంకారోపాధి; యేకాదశ చమూపతి యన నేకాదశేంద్రియంబైన మనం;
 బాసురీవృత్తి యనం బాహ్యవిక్రమంబు; పంచేంద్రియంబులచేత మృగయా వినోదంబు చందంబున
 హింసాదులం జేసి విషయంబు లనుభవించుటయ మృగయాచరణం; బీ విధంబున నుండ
 జీవుండు దేహంబున స్వప్న సుషుప్తి జాగ్రదవస్థల యందు నాధ్యాత్మికాధిదైవి కాధిభౌతికంబులైన
 బహువిధ దుఃఖంబులం జేసి క్లేశంబు లననుభవించుచు నజ్ఞానావృతుండయి వర్షశతంబు
 నిర్గుణం డయ్యును బ్రాణేంద్రియ మనోధర్మంబులం దనయందు నధ్యవసించి కామలవంబుల
 ధ్యానంబు చేయుచు నహంకార మమకార సహితంబుగాఁ గర్మాచరణంబు చేయుచుండు.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; అరదంబున్ = రథము; అనన్ = అనగా; దేహంబున్ = శరీరము;
 తురంగంబులున్ = గుఱ్ఱములు; అనన్ = అనగా; ఇంద్రియంబులున్ = ఇంద్రియములు; ఈషా =
 కాడులు; ద్వయంబున్ = రెండు (2); అనన్ = అనగా; సంవత్సరంబున్ = సంవత్సరమును; తత్ =
 వానితో; కృత = జరుగు; వయస్సునున్ = వయస్సు; చక్ర = చక్రములు; ద్వయంబున్ = రెండు (2);
 అనన్ = అనగా; పుణ్య = పుణ్యవంతమైన; పాప = పాపపు; కర్మ = కర్మముల; ద్వయంబున్ = రెండు
 (2); వేణు = వేణు, వెదురు కఱ్ఱలు; త్రయంబున్ = మూడు; అనన్ = అనగా; గుణత్రయంబున్ =
 త్రిగుణములు {గుణత్రయము - సత్త్వరస్త్వమోగుణములు మూడు}; పంచ = ఐదు (5); బంధనంబు =
 కట్టు; అనన్ = అనగా; పంచ = ఐదు (5); ప్రాణంబులున్ = ప్రాణములు {పంచప్రాణములు - 1
 ప్రాణము 2 అపానము 3 న్యాసము 4 ఉదానము 5 సాన వాయువులు}; రశ్మి = పగ్గము; అనన్ =
 అనగా; మనంబున్ = మనసు; సారథి = సారథి; అనన్ = అనగా; బుద్ధి = బుద్ధి; రథిక =
 రథమునెక్కినవాడు; ఉపవేశ = కూర్చుండు; స్థానంబున్ = స్థానము; అనన్ = అనగా;
 హృదయంబున్ = హృదయము; కూబరంబుల్ = కూబరము, నొగలు, సారథి ఉండు స్థానము;

అనన్ = అనగా; శోక = దుఃఖము; మోహంబులున్ = మోహముచెందుటలు; పంచ = ఐదు (5);
 ప్రహరణంబులు = ప్రహరణములు, గంటలు; అనన్ = అనగా; పంచ = ఐదు (5); ఇంద్రియార్థ =
 విషయముల; ప్రక్షేపము = ప్రయోగించుట; పంచ = ఐదు (5); విక్రమంబున్ = విక్రమములు,
 శౌర్యములు; పంచ = ఐదు (5); కర్మేంద్రియంబులున్ = కర్మేంద్రియములు; సప్త = ఏడు (7);
 వరూధంబులు = కవచములు; అనన్ = అనగా; ధాతువులు = సప్తధాతువులు; హైమ = బంగారపు;
 ఉపస్కరంబున్ = అలంకారములు; అనన్ = అనగా; రజోగుణంబున్ = రజోగుణము;
 అక్షయతూణీరంబున్ = అక్షయతూణీరము; అనన్ = అనగా; అనంత = అంతులేని; వాసనా =
 పూర్వజన్మవాసనలు, సంస్కారములకు; అహంకార = అహంకారము అనెడి; ఉపాధి =
 ఆధారమైనది; ఏకాదశ = పదకొండు (11); చమూ = సైన్యమునకు; పతి = అధిపతి; అనన్ = అనగా;
 ఏకాదశ = పదకొండు (11); ఇంద్రియంబున్ = ఇంద్రియములు {ఏకాదశేంద్రియములు - మనసు
 పంచజ్ఞానేంద్రియములు పంచకర్మేంద్రియములు}; ఐన = అయిన; మనంబున్ = మనసు;
 ఆసురీవృత్తి = రాక్షసవర్తన; అనన్ = అనగా; బాహ్య = బయటి ప్రపంచము లోనికి; విక్రమంబున్ =
 విజృంభించుట; పంచేంద్రియంబుల్ = పంచేంద్రియముల; చేతన్ = చేత; మృగయా = వేట;
 వినోదంబున్ = క్రీడ; చందంబునన్ = వలె; హింస = హింసించుట; ఆదులన్ = మొదలగువాని; చేసి
 = వలన; విషయంబులన్ = ఇంద్రియగోచరంబులను; అనుభవించుటయ = అనుభవించుటే;
 మృగయాచరణంబున్ = వేటాడుట; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగా; ఉండన్ = ఉండగా;
 జీవుండు = జీవుడు; దేహంబునన్ = శరీరమునందు; స్వప్న = స్వప్నావస్థ; సుషుప్తి = సుషుప్తి అవస్థ;
 జాగ్రదావస్థల్ = జాగ్రదావస్థల; అందున్ = అందు; ఆధ్యాత్మిక = ఆధ్యాత్మికము; ఆధిదైవిక =
 ఆధిదైవికము; ఆధిభౌతికంబులు = ఆధిభౌతికములు; ఐన = అయిన; బహు = అనేక; విధ =
 రకముల; దుఃఖంబులన్ = దుఃఖములు; చేసి = వలన; క్లేశంబులన్ = చింతలను, తిప్పలను;
 అనుభవించుచున్ = అనుభవించుతూ; అజ్ఞాన = అజ్ఞానముచేత; ఆవృతుండు = కప్పబడినవాడు;
 అయి = అయ్యి; వర్ష = సంవత్సరములు; శతంబున్ = నూటిని; నిర్గుణంబుండున్ = గుణరహితుండున్;
 అయ్యున్ = అయినప్పటికిని; ప్రాణ = ప్రాణములు; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములు; మనః = మనస్సు;
 ధర్మంబులన్ = ధర్మముల; అందున్ = అందు; అధ్యవసించి = నివసించి; కామ = కోరికలు;
 లవంబున్ = చిన్నచిన్నవాటిని; ధ్యానంబున్ = ధ్యానము; చేయుచున్ = చేయుచూ; అహంకార =
 నేననెడి వృత్తి; మమకార = నాది యనెడి వృత్తి; సహితంబుగాన్ = కూడినదిగా; కర్మ = కర్మములను;
 ఆచరణంబున్ = చేయుట; చేయుచున్ = చేయుచూ; ఉండు = ఉండును.

భావము:

ఇంకా రథం అంటే శరీరం. గుఱ్ఱాలు అంటే ఇంద్రియాలు. రెండు యుగాలు అంటే సంవత్సరం, దాని చేత ఏర్పడిన వయస్సు. రెండు చక్రాలు అంటే పుణ్యపాప కర్మలు. మూడు జెండాలు అంటే త్రిగుణాలు. పంచబంధనాలు అంటే పంచప్రాణాలు. పగ్గం అంటే మనస్సు. సారథి అంటే బుద్ధి. గూడు అంటే హృదయం. రెండు నొగలు అంటే శోకమోహాలు. పంచప్రహరణాలు అంటే ఐదు ఇంద్రియార్థాలు. పంచవిక్రమాలు అంటే కర్మేంద్రియాలు. సప్త వరూధాలు అంటే రసం, రక్తం, మాంసం, మేధస్సు, అస్థి, మజ్జ, శుక్రం అనే ఏడు ధాతువులు. స్వర్ణాభరణం అంటే రజోగుణం. అక్షయ తూణీరం అంటే అనంత వాసనాహంకార ఉపాధి. ఏకాదశ సేనాపతి అంటే పది ఇంద్రియాలు, మనస్సు. ఆసురీవృత్తి అంటే బాహ్య విక్రమం. పంచేంద్రియాల చేత హింసాదులను చేసి విషయాలను అనుభవించడమే వేట. పురుషుడు దేహంతో స్వప్న సుషుప్తి జాగ్రదవస్థలతో ఆధ్యాత్మిక, ఆధిదైవిక, ఆధిభౌతికాలైన బహువిధ దుఃఖాలచేత కష్టాలను అనుభవిస్తాడు. అజ్ఞానం చేత కప్పబడి నిర్గుణుడు ఐనా ప్రాణేంద్రియ మనోధర్మాలను తనలో ఆరోపించి కామలేశాలను ధ్యానిస్తూ, అహంకార మమకారాలతో కూడ వందయేండ్లు కర్మలను ఆచరిస్తాడు.

4-856-క.

పురుషుడు నిజప్రకాశతః

పరగియు నలఘుడుఁ బరుండు భగవంతుండున్

గురుడును నగు నయ్యాత్మను

పరువడి నెఱుంగంగ లేక ప్రకృతి గుణములన్.

టీకా:

పురుషుడు = జీవుడు; నిజ = స్వయం; ప్రకాశతన్ = ప్రకాశత యందు; పరగియున్ =

ప్రసిద్ధుడయ్యును; అలఘుడు = గొప్పవాడు; పరుండు = ప్రకృతికి పరమైనవాడు; భగవంతుండున్ =

ఐశ్వర్యవంతుండును; గురుడును = గొప్పవాడు; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; ఆత్మనున్ = పరమాత్మను;

పరువడిన్ = యుక్తముగా; ఎఱుగంగన్ = తెలియ; లేక = లేకుండగ; ప్రకృతి = ప్రకృతి యొక్క;
గుణములన్ = గుణములను.

భావము:

పురుషుడు తాను స్వయంప్రకాశుడనీ, ప్రకృతికి పరుడైన పరమాత్ముడనీ, గురుడనీ తెలుసుకోలేక
ప్రకృతి గుణాలలో...

4-857-క.

విను మెప్పుడు దగులు నప్పుడ
యెనరంగ గుణాభిమానియును గర్మవశుం
డనఁదగు నా పురుషుఁడు దా
ఘనమగు త్రైగుణ్యకర్మ కలితుం డగుచున్.

టీకా:

వినుము = వినుము; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడున్; తగులున్ = ఆసక్తి కలవా డగు; అప్పుడు = అప్పుడు;
ఒనరంగన్ = పొసగునట్లుగా; గుణా = గుణముల యందు; అభిమానియున్ = అభిమానము
కలవాడు; కర్మ = కర్మములకు; వశుండును = లొంగినవాడును; అనన్ = అనుటకు; తగు =
తగును; ఆ = ఆ; పురుషుడు = పురుషుడు; తాన్ = తను; ఘనము = గొప్పది; అగు = అయిన; త్రైగుణ్య
= త్రిగుణాత్మకమైన; కర్మ = కర్మములు; కలితుండున్ = కలిగినవాడు; అగుచున్ = అగుచూ.

భావము:

ఎప్పుడైతే అలా ప్రకృతి గుణాలలో ఆసక్తుడు జెతాడో, అప్పుడు మానవుడు గుణాభిమాని అయి,
త్రిగుణాలకు సంబంధించిన కర్మలలో మునిగి తేలుతూ, కర్మవశుడు అయి ఉంటాడు....

4-858-నీ.

దృతి నొప్పుచున్న సాత్విక కర్మమునను బ్ర-
కాశ భూయిష్ట లోకముల భూరి

రాజస ప్రకట కర్మమున దుఃఖోదర్క-

లోలక్రియా యాస లోకములను

కైకొని తామస కర్మంబునను దమ-

శ్శోక మోహోత్కట లోకములను

పొందుచు బుం స్త్రీ నపుంసక మూర్తుల-

దేవ తిర్యజ్మర్త్య భావములను

4-858.1-తే.

గ్రలుగుఁ గర్మానుగుణములు గాఁగ జగతిఁ

బుట్టి చచ్చుచుఁ గ్రమ్మఱఁ బుట్టు చిట్లు

దివిరి కామాశయుం డైన దేహి యెప్పు

నున్న తానత పదముల నొందుచుండు.

టీకా:

ధృతిన్ = ధారణతో; ఒప్పుచున్న = ఒప్పియున్నట్టి; సాత్విక = సత్త్వగుణముకల; కర్మముననున్ = కర్మములవలన; ప్రకాశ = ప్రభలు; భూయిష్ట = మిక్కుటమైన; లోకములన్ = లోకములను; భూరి = అత్యధికమైన; రాజస = రజోగుణముతో; ప్రకట = వ్యక్తమగు; కర్మమునన్ = కర్మలలో; దుఃఖ = దుఃఖము కలుగుట; ఉదర్క = రాగల ఫలముగా గల; లోల = చంచలములైన; క్రియా = పనుల వలన; ఆయాస = కష్టపడునట్టి; లోకములనున్ = లోకములను; కైకొని = పూని; తామస = తమోగుణముకల; కర్మమంబునన్ = కర్మములలో; తమః = ఆజ్ఞానము, చీకటి; శోక = దుఃఖము కలుగుట; మోహ = మోహములోపడుట; ఉత్కట = మోసపూరిత; లోకములనున్ = లోకములను; పొందుచున్ = పొందుతూ; పుం = పురుష; స్త్రీ = స్త్రీ; నపుంసక = నపుంసకములైన; మూర్తులన్ = రూపములను; దేవ = దేవతా, దైవత్వ; తిర్యక్ = జంతు, తిరుగట; మర్త్య = మానవ, మరణము యనెడి; భావములను = జన్మములను, భావములను; కలుగున్ = పొందును; కర్మా = కర్మములకు; అనుగుణములు = అనుకూలములు; కాగన్ = అగునట్లు.

జగతిన్ = ప్రపంచములో; పుట్టి = జన్మించి; చచ్చుచున్ = చనిపోతూ; క్రమ్మఱన్ = మరల; పుట్టుచున్ = పుడతూ; ఇట్లు = ఈ విధముగా; తివిరి = యత్నిస్తూ; కామా = కామములయందు; ఆశయుండు =

మనసుకలవాడు; ఐన = అయిన; దేహి = జీవుడు {దేహి - దేహమును ధరించెడివాడు, జీవుడు};
ఎప్పు = ఎల్లప్పుడును; ఉన్నత = ఉత్తమమైన, అభివృద్ధిగల; ఆనత = వంగిన; పదములన్ = స్థితులను;
ఒందుచుండున్ = పొందుచుండును.

భావము:

సాత్త్విక కర్మల వల్ల ప్రకాశ భూయిష్టాలైన లోకాలను, రాజస కర్మల వల్ల దుఃఖ భూయిష్టాలైన
లోకాలను, తామస కర్మల వల్ల తమశ్శోకమోహ భూయిష్టాలైన లోకాలను పొందుతాడు. ఒకప్పుడు
పురుషుడై, ఒకప్పుడు స్త్రీయై, ఒకప్పుడు నపుంసకుడై ఆయా కర్మలకు తగినట్లు దేవ, మనుష్య, తిర్యక్
రూపాలతో జన్మిస్తాడు. ఈ విధంగా కామాసక్తుడైన పురుషుడు పుడుతూ, చస్తూ, మళ్ళీ పుడుతూ
ఉన్నత స్థానాలను, నీచ స్థానాలను పొందుతూ ఉంటాడు.

4-859-వ.

అని మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అని ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

4-860-మ.

ఎనయన్ క్షత్వరిపీడఁ గుంది శునకం బింటింటికిం బోవఁ బూ
నినఁ దద్దైవిక మైన దండహతిఁ గాన్చికాక చౌర్యాన్న మై
నను గానీ తగఁ బొందు చందమున నెన్నన్ దైవయోగంబు పెం
పున నీ జీవుఁడు దాఁ బ్రియాప్రియములం బొందుం ద్రిలోకంబులన్.

టీకా:

ఎనయన్ = మిక్కిలిగా; క్షుత్ = ఆకలిచే; పరిపీడన్ = బాధ యందు; కుంది = దుఃఖపడి; శునకంబున్ = కుక్క; ఇంటింటికిని = ప్రతి ఇంటికి; పోవన్ = వెళ్ళగా; పూనిన = దొరకిన; తత్ = తత్కాలపు; దైవికము = యాదృచ్ఛికతను, దేవనిర్ణయానుసారము; ఐన = అయిన; దండహతిన్ = కట్టిదెబ్బలు; కానీ = కానీ; కాక = కాకపోతే; చౌర్య = దొంగతనము చేయబడిన; అన్నము = ఆహారము; ఐననున్ = అయిన; కానీ = కానీ; తగన్ = అవశ్యము; పొందున్ = పొందెడి; చందమునన్ = విధముగా; ఎన్నన్ = ఎంచి చూసిన; దైవ = దేవుని యొక్క; యోగంబున్ = కలసివచ్చుట; పెంపునన్ = అతిశయించుట వలన; ఈ = ఈ; జీవుడు = పురుషుడు; తాన్ = తాను; ప్రియా = ఇష్టమైనవి; అప్రియములన్ = అయిష్టమైనవి; పొందున్ = పొందును; త్రిలోకంబునన్ = ముల్లోకములలోను {ముల్లోకములు - 1భూలోకము 2భువర్లోకము 3సువర్లోకము}.

భావము:

ఆకలి బాధతో కుక్క ఇంటింటికి తిరిగి దైవికంగా కట్టి దెబ్బలనో, దొంగకూడునో తిన్నట్లు జీవుడు దైవికంగా ప్రాప్తించిన ప్రియాప్రియాలను మూడు లోకాలలోను అనుభవిస్తాడు.

4-861-చ.

గొనకొని యిట్టి దుఃఖములకుం బ్రతికారము మానవేంద్ర! క
ల్లిన విను తత్ప్రతిక్రియ యికించనవృత్తి జనుండు మస్తకం
బున నిడుమోపు మూపునను బూనినఁ దద్భరదుఃఖ మాత్మఁ బా
యని గతి జీవుఁడుం ద్రివిధమైతగు దుఃఖముఁ బాయఁ డెన్నడున్.

టీకా:

గొనకొని = పూని; ఇట్టి = ఇటువంటి; దుఃఖముల్ = దుఃఖములు; కున్ = కి; ప్రతీకారము = విరుగుడు; మానవేంద్ర = రాజా {మానవేంద్రుడు - మానవులకు ప్రభువు, రాజు}; కల్గినన్ = ఉన్నప్పటికిని; విను = వినుము; తత్ = ఆ; ప్రతిక్రియ = విరుగుడు; అకించన = దరిద్రుని; వృత్తిన్ = విధముగా నున్న; జనుండు = వాడు; మస్తకంబున్ = తలపైని; ఇడు = పెట్టుకొన్న; మోపు = బరువును; మూపునన్ =

భుజముపైకి; పూనినన్ = ధరించినను; తత్ = ఆ; భర = బరువు వలని; దుఃఖమున్ = బాధ; ఆత్మన్ = తనను; పాయని = విడువని; గతిన్ = వలె; జీవుడు = జీవుడు; త్రివిధము = మూడు (3) రకములు {త్రివిధదుఃఖములు - 1ఆదిభౌతికము 2అధ్యాత్మికము 3అధిదైవికము}; ఐ = అయ్యి; తగు = ఒప్పు; దుఃఖము = దుఃఖము; పాయదు = తొలగదు; ఎన్నడున్ = ఎప్పటికిని.

భావము:

ఇటువంటి దుఃఖాలకు ప్రతిక్రియ లేదు. ఒకవేళ ఉన్నా అది తాత్కాలికమే. బరువు మోసే నిరుపేద తన తలమీది బరువును భుజం మీదికి మార్చుకున్నా దాన్ని మోయటం వల్ల కలిగే దుఃఖాన్ని తప్పించుకోలేడు. అలాగే జీవుడు మూడు రకాలైన దుఃఖాన్ని తప్పించుకోలేడు.

4-862-క.

ఘన దుఃఖ హేతు కర్మం

బును దత్ప్రతికార కర్మమును నివి మాయా

జననము లగుటను బురుషుడు

గనుఁ గలలోఁ దోచి నట్టి కల చందమునన్.

టీకా:

ఘన = అత్యధికమైన; దుఃఖ = దుఃఖమునకు; హేతు = కారణమైన; కర్మంబునున్ = కర్మము; తత్ = దానికి; ప్రతికార = విరుగుడు; కర్మమునున్ = కర్మము; ఇవి = ఈ కర్మములు; మాయా = మయవలన; జననములున్ = పుట్టినవి; అగుటను = అగుటచేత; పురుషుడు = పురుషుడు; కనున్ = కన్నట్టి; కల = స్వప్నము; లోన్ = లో; తోచిన = అనిపించిన; అట్టి = అటువంటి; కల = స్వప్నము; చందమునన్ = వలె.

భావము:

కలలో మళ్ళీ కల వచ్చినట్లు పురుషుడు దుఃఖాన్ని కలిగించే కర్మం, ప్రతికార కర్మం అవిద్యచేత కలిగి....

4-863-వ.

సవాసనోచ్ఛేదకంబు గా" దని వెండియు నిట్టనియె.

టీకా:

సవాసనన్ = వాసనలోకలిపి, సహ వాసమువలన; ఉచ్ఛేదకంబు = నాశము చేయునవి; కాదు = కాదు; అని = అని; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

సహవాసం వల్ల నాశనం చెందేవి కావు" అని చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

4-864-⁵నీ.

నరనాథ! వినుము స్వప్నంబు చందంబున-

నజ్ఞాన విలసితం **బ**గుటఁ జేసి

తివిరి మిథ్యాభూత **దే**హాదికమునకు-

నరయ నివర్తనా**యా**స మేటి

కని యంటివేనియు **న**ర్థంబు లేకున్న-

నర్థి సోపాధికం **బై**న మనము

వాంఛతో స్వప్నము **వ**ర్తింపఁ బురుషునిఁ-

బూని జాగ్రద్బోధ**చే**నుపాధి

4-864.1-తే.

చెడక స్వాప్నిక సంస్కృతి **వి**డువనట్లు

తత్త్వ విజ్ఞానమున నవి**ద్యా**నివృత్తి

దార దేహాదిక నివృత్తి **ద**గులకున్నఁ

దివుట సంస్కృతి దా నివర్తింప కుండు.

టీకా:

నరనాథ = రాజా (నరనాథుడు - నరుల (మానవుల)కు నాథుడు, రాజు); వినుము = వినుము;
స్వప్నంబున్ = కల; చందంబునన్ = వలె; అజ్ఞాన = అజ్ఞానముతో; విలసితంబున్ = విలసిల్లినది;
అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; = తివిరి = పూని; మిథ్యాభూత = మిథ్యయైనట్టి; దేహ = శరీరము;
ఆదికమున్ = మొదలగువాని; కున్ = కి; అరయన్ = తరచిచూసిన; నివర్తన = మానిపించెడి;
ఆయాసము = శ్రమ; ఏటికి = దేనికి; అని = అని; అంటివేనియున్ = అనినచో; అర్థంబున్ =
ప్రయోజనము; లేకున్నన్ = లేనిచో; అర్థిన్ = కోరి; స ఉపాధికంబున్ = ధారణములుతో కూడినది;
ఐన = అయిన; మనమున్ = మనసు; వాంఛ = కోరిక; తోన్ = తోటి; స్వప్నమున్ = కలలో; వర్తింపన్
= ప్రవర్తిల్లిన; పురుషునిన్ = పురుషుని; పూని = యత్నముతో; జాగ్రత్ = మెలకువలోని; ఉద్బోధ =
తెలియగలుగట; చేన్ = అందును; ఉపాధిన్ = ధారణమును.

చెడకన్ = చెరపివేయక; స్వాప్నిక = కలలోని; సంస్కృతిన్ = ప్రవృత్తిని; విడువన్ = వదలని; అట్లు =
విధముగా; తత్త్వ = తత్త్వము, యదార్థస్థితిని; విజ్ఞానమున్ = విజ్ఞానమున, తెలియుటవలన; అవిద్యా
= అజ్ఞానమును; నివృత్తిన్ = పోగొట్టుకొనుటద్వారా; దార = క్రమముగా; దేహ = శరీరము; ఆదిన్ =
మొదలగువానిని; నివృత్తిన్ = తొలగుట; తగులకున్నన్ = స్పృశింపకపోయినను; తివుటన్ =
కోరికతో; సంస్కృతిన్ = సంసారము; దానిన్ = దానిలో; వర్తింపకుండు = ప్రవర్తిల్లదు.

భావము:

“రాజా! విను. దేహం స్వప్నం వలె అజ్ఞానంవల్ల ప్రాప్తిస్తుంది కాబట్టి అసత్యమైనదే కదా! దానిని
ప్రయాసపడి తొలగించుకోవటం ఎందుకు అని అనరాదు. ప్రయోజనం లేకపోయినా కలలో
ఉపాధితో కూడిన మనస్సు పురుషుని ఆశ్రయించి మెలకువ వచ్చిన తరువాత కూడా స్వప్న
సంసారాన్ని విడిచిపెట్టదు. అలాగే వైరాగ్య చేత అజ్ఞానాన్ని తొలగించుకోలేక పోయినా, భార్యను
శరీరాన్ని విడిచిపెట్ట లేకపోయినా సంసారం నుండి విడుదల లేదు.

4-865-చ.

ఘన పురుషార్థభూత మనఁగఁదగు నాత్మకు నే నిమిత్తమై

యైనర ననర్థహేతు వన **మూ**ల్కొను సంస్కృతి సంభవించు న

ప్లనయముఁ దన్నిమిత్త పరిహారక మర్థి జగధురుండు నాఁ

దనరిన వాసుదేవ పద తామరసస్ఫుటభక్తి యారయన్.

టీకా:

ఘన = పరమ; పురుష = పురుష; అర్థభూతము = ప్రయోజన మైనట్టిది; అనగాన్ = అనుటకు;
తగున్ = తగిన; ఆత్మ = ఆత్మ; కున్ = కు; ఏ = ఏ; నిమిత్తమున్ = కారణముగా; ఐన్ = అయితే;
ఒనరన్ = సమకూరు; అనర్థ = కీడునకు; హేతువు = కారణము; అనన్ = అనగా; నూల్కొని =
పూనుకొని; సంస్కృతిన్ = సంసారము; సంభవించున్ = కలుగునో; అట్లు = ఆ విధముగ;
అనయమున్ = ఎల్లప్పుడు; తత్ = దాని; నిమిత్త = కారణమును; పరిహారకము = తొలగించునది;
అర్థిన్ = అవశ్యము; జగత్ = భువనమునకు; గురుండున్ = గురువు; నాన్ = అనగా; తనరిన =
విస్తరించిన; వాసుదేవ = విష్ణుమూర్తి యొక్క; పద = పాదములు అనెడి; తామరసన్ = పద్మముల
ఎడ; స్ఫుట = వికసించిన; భక్తి = భక్తియే; ఆరయన్ = చరచి చూసినచో.

భావము:

పరమ పురుషార్థం అనదగిన ఆత్మకు ఏ కారణం వల్లనైనా అనర్థాలను కలిగించే సంసారం
కలుగుతుందో, ఆ కారణాన్ని జగధురుడైన వాసుదేవుని పాదపద్మాలమీది భక్తి నశింపజేస్తుంది.

4-866-క.

పూనిన తద్భక్తి సమీ

చీనగతిం దెలియ ననఘ! చిర వైరాగ్య

జ్ఞాన జనక మగు భక్తిని

ధానము గోవింద వరకధాశ్రయమ యగున్.

టీకా:

పూనిన = ధరించిన; తత్ = ఆ; భక్తిన్ = భక్తి; సమీచీన = పరిశుద్ధమైన, ఉచిత మగు; గతిన్ =
విధముగా; తెలియన్ = తెలిసికొన్నచో; అనఘ = పుణ్యుడా; చిర = మిక్కిలి; వైరాగ్య = వైరాగ్యము;

జ్ఞాన = జ్ఞానములను; జనకము = కలిగించునది; అగు = అయిన; భక్తిని = భక్తి యొక్క; నిధానమున్
= స్థానము; గోవింద = విష్ణుమూర్తి యొక్క; వర = ఉత్తమమైన; కథా = కథలను; ఆశ్రయమున్ =
ఆశ్రయించి ఉండునది; అగున్ = అగును.

భావము:

పుణ్యాత్మా! వాసుదేవుని మీది పరిశుద్ధమైన భక్తి, శాశ్వతము లైన వైరాగ్య జ్ఞాములను కలిగిస్తుంది.
ఆ భక్తికి నెలవు గోవిందుని గొప్ప కథలను ఆశ్రయించి ఉంటుంది.

4-867-వ.

కావున నది తత్కథాకర్తన గాన నిరతుండు, విశ్వాస సంయుక్తుండు నైన వానికి సంభవించు
మఱియును.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; అది = అది, ఆభక్తి; తత్ = ఆ; కథా = కథలను; ఆకర్తన = వినుట; గాన =
పాడుట లందు; నిరతుండు = మిక్కిలి ఆసక్తి కలవాడు; విశ్వాస = నమ్మికతో; సంయుక్తుడు = చక్కగా
కూడినవాడు; ఐన = అయిన; వాడు = వాడు; కిన్ = కి; సంభవించున్ = కలుగును; మఱియున్ =
ఇంకను.

భావము:

కావున ఆ భక్తి ఎల్లప్పుడు వాసుదేవుని కథలను వినడం వలన, గానం చేయడం వలన
కలుగుతుంది. ఇంకా...

4-868-క.

ధర్మసాధులు విమలాంతః

క్షరణులు భగవద్గుణానుక్షయశ్రవణ

స్ఫురితస్వాంతులు ననఘులు

వర్ధిషణులు నైన భాగవత జనుల సభన్.

టీకా:

ధరన్ = భూమిపైన; సాధులున్ = సాధన చేయువారు; విమల = స్వచ్ఛమైన; అంతఃకరణాలు = మనసులు కలవారు; భగవత్ = భగవంతుని; గుణ = గుణములను; అనుకథన = చెప్పుకొనుట; శ్రవణ = వినుటలవలన; స్ఫురిత = కలిగెడి; స్వాంతులు = స్వాంతన చెందినవారు; అనఘులు = పుణ్యులు; వర = శ్రేష్ఠమైన; ధిషణులున్ = ధీశక్తి (బుద్ధి బలము) కలవారు; ఐన = అయిన; భాగవత = భాగవత అనుయాయు లైన; జనుల = వారి యొక్క; సభన్ = సమావేశమున.

భావము:

సాధుశీలురు, విమల మనస్కులు భగవంతుని గుణాలను కీర్తించటం చేత, వినటం చేస్తూ పరిశుద్ధమైన మనస్సు కలిగిన భక్తుల సభలలో...

4-869-క.

సరసోదార మహాత్మ ము

ఖరితము లగు మధువిరోధి కమనీయ గుణో

త్యర సురుచిర చరితామృత

పరిపూరిత వాహినులను పరమప్రీతిన్.

టీకా:

సరస = రస పూరితములు; ఉదార = ఉదారమైనట్టి; మహాత్మ = మహాత్ములచే; ముఖరితములు = పలుకబడినవి; అగు = అయిన; మధువిరోధి = విష్ణుమూర్తి యొక్క {మధు విరోధి - మధుడు అనేడి రాక్షసుని శత్రువు, హరి; కమనీయ = కోరదగిన; గుణ = గుణముల; ఉత్కర = సమాహము యొక్క; సు = చక్కని; రుచిర = కాంతివంతమైన; చరిత = వృత్తాంతములు యనెడి; అమృత = అమృతముతో; పరిపూరిత = నింపబడిన; వాహినులనున్ = ప్రవాహములను; పరమ = మిక్కిలి; ప్రీతిన్ = ప్రీతితో.

భావము:

మహాత్ముల నోట వెలువడిన రసవంతాలైన, గొప్పవైన విష్ణుకథలు అనే ప్రవాహాన్ని ఎంతో ఇష్టంతో...

4-870-క.

మన మలరగ శ్రోత్రాంజలు

లను బానము చేయు పుణ్యలకు క్షుత్తప్తా

ఘన భయ శోక విమోహము

లనయంబును సోకకుండు నవనీనాథా!

టీకా:

మనమున్ = మనసు; అలరగన్ = సంతోషించగా; శ్రోత్రా = చెవులు యనెడి; అంజలులనున్ = దోసిళ్ళతో; పానమున్ = తాగుట; చేయు = చేసెడి; పుణ్యల = పుణ్యుల; కున్ = కు; క్షుత్త = ఆకలి; తృప్తా = దప్పులు; ఘన = గొప్ప; భయ = భయము; శోక = దుఃఖములు; విమోహముల్ = మిక్కిలి మోహములు; అనయంబున్ = ఎల్లప్పుడును; సోకకుండున్ = తగలకుండును; అవనీనాథ = రాజా.

భావము:

చెవులు అనే దోసిళ్ళతో తనివి తీరా త్రాగే పుణ్యులకు ఆకలి, దాహం, భయం, శోకం, విమోహం సోకవు.

4-871-వ.

కావున నిట్టి భాగవత సహవాసంబు లేక తనంతన భగవద్భాగవత గుణాభి వర్ణన కథానుచింత నాదులయందుం బ్రవర్తించిన నాలస్యాది దోషంబు లొంది యీ జీవలోకంబు సహజక్షుధాదికంబున నుపద్రుతం బై సర్వేశ్వరకథామృత వాహిని యందు రతింజేయదు; దిది నిశ్చితం" బని మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; ఇట్టి = ఇటువంటి; భాగవత = భాగవతులతోడి; సహవాసము = సాంగత్యము; లేకన్ = లేకుండగనే; తనంతనన్ = తనంతటతనే; భగవత్ = భగవంతుని; భాగవత = భాగవతుల; గుణ = గుణముల; అభివర్ణన = కీర్తించుట; కథా = కథలను; అనుచింతన = సంస్కరించుట; ఆదుల్ = మొదలగువాని; అందున్ = అందు; ప్రవర్తించినన్ = మెలగినను; ఆలస్య = ఆలస్యము; ఆది = మొదలైన; దోషంబుల్ = దోషములు; ఒంది = పొంది; ఈ = ఈ; జీవ = మానవ; లోకంబున్ = లోకమున; సహజ = సహజసిద్ధమైన; క్షుత్ = ఆకలి; ఆదికంబునన్ = మొదలగువానిచే; ఉపద్రుతంబున్ = పీడింపబడినది; ఐ = అయ్యి; సర్వేశ్వర = భగవంతుని; కథా = కథలు యనెడి; అమృత = అమృతపు; వాహిని = ప్రవాహము; అందున్ = అందు; రతిన్ = ప్రీతిని; చేయదు = కలుగజేయదు; ఇది = ఇది; నిశ్చితంబున్ = నిశ్చయము; అని = అని; మఱియున్ = ఇంకనూ; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను.

భావము:

కావున ఇటువంటి సత్సంగం లేకుండా స్వయంగా భగవంతుని గుణాలను వర్ణించడం, కథలని వినడం వలన భక్తి కలుగదు. సహజాలైన ఆకలి దప్పుల చేత బాధపడే జీవులకు సోమరితనం వల్ల, రసావేశం లేనందువల్ల హరికథామృత పానంలో ఆసక్తి కలుగదు. ఇది నిశ్చయం" అని చెప్పి నారదుడు మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు.

4-872-సీ.

పద్మ సంభవుఁడును భవుఁడును మనుకుల-

సమితి దక్షాది ప్రజాపతులును

నైష్ఠికులైన సనకముఖ్య మునులుఁ బు-

లస్త్యుండు భృగువుఁ బులహుఁడుఁ గ్రతువు

నత్రి మరీచియు నంగిరసుండు న-

రుంధతీవిభుఁడును రూఢి మెరియ

బహు పుణ్యలే కడపల గాఁగ గల బ్రహ్మ-

వాదుల నందఱు వాక్కులకును

4-872.1-తే.

నెనయ నీశ్వరులై యుండియును సమగ్ర

మతిఁ దపో యోగ విద్యా సమాధి వర వి

చారులై యుండియును సర్వసాక్షి యైన

యాశ్వరుని వెదకియుఁ గాన రిద్ధచరిత!

టీకా:

పద్మసంభవుడును = బ్రహ్మదేవుడు; భవుడును = శివుడును; మను = మనువు యొక్క; కుల =
వంశస్థుల; సమితిన్ = సమూహము; దక్ష = దక్షుడు; ఆది = మొదలైన; ప్రజాపతులును =
ప్రజాపతులును {ప్రజాపతులు - ప్రజా (సంతానాభివృద్ధిచేసెడి) పతులు (ప్రభువులు)}; నైష్ఠికులున్ =
నిష్ఠాపరులు; ఐన = అయిన; సనక = సనకుడు; ముఖ్య = మొదలగు; మునులున్ = మునులు;
పులస్త్యుండు = పులస్త్యుడు; భృగువు = భృగువు; పులహుడు = పులహుడు; క్రతువు = క్రతువు; అత్రి =
అత్రి; మరీచియున్ = మరీచి; అంగిరసుండున్ = అంగిరసుడు; అరుంధతీవిభుడునున్ = వసిష్ఠుడు;
రూఢిన్ = నిశ్చయముగా; మెఱయన్ = ప్రకాశించెడి; బహు = మిక్కిలి; పుణ్యలే = పుణ్యవంతులే;
కడపలన్ = చివరికి; కాగన్ = అయిన; బ్రహ్మవాదుల్ = బ్రహ్మవాదులే; అందఱున్ = అందరును;
వాక్కులకున్ = చెప్పవలెనంటే; ఎనయన్ = ఎంచిచూసిన; ఈశ్వరులు = దైవసమానులు; ఐ =
అయ్యి.

ఉండియునున్ = ఉన్నప్పటికిని; సమగ్ర = సంపూర్ణమైన; మతిన్ = విధముగ; తపః = తపస్సు;
యోగవిద్యా = యోగవిద్యా; సమాధిన్ = సమాధులలో; వర = శ్రేష్ఠమైన; విచారులు = జ్ఞానులు; ఐ =
అయ్యి; ఉండియునున్ = ఉన్నప్పటికిని; సర్వ = అఖిలమునకు; సాక్షి = సాక్షీభూతమైనవాడు; ఐన =
అయిన; ఈశ్వరుని = భగవంతుని; వెదకియున్ = వెతికినప్పటికిని; కానరు = చూడలేరు; ఇద్ధచరిత
= ప్రసిద్ధమైననడవడికగలవాడా.

భావము:

“పుణ్యాత్మా! బ్రహ్మ, మహేశ్వరుడు, మనువులు, దక్షుడు మొదలైన ప్రజాపతులు, సనకాది మునులు, పులస్త్యుడు, భృగువు, పులహుడు, క్రతువు, అత్రి, మరీచి, అంగిరసుడు, వసిష్ఠుడు, వేదాంతులం, వాచస్పతులం, తపోయోగవిద్యా సమాధులు అనే ఉపాయాలతో ఆలోచించేవారం. అయినా సర్వసాక్షి అయిన పరమాత్ముని చూడలేము.

4-873-వ.

అది యెట్లంటేని.

టీకా:

అది = అది; ఎట్లు = ఏ విధముగ; అంటేని = అనినచో.

భావము:

అది ఎలా అంటే...

4-874-మ.

ఘనవిస్తార మపార మద్వయ మనంగానొప్పు వేదంబు దా
మనువర్తించుచు మంత్రయుక్తి వివిధంబైనట్టి దేవాఖ్య శో
భనసామర్థ్యముచేత నింద్ర ముఖ రూపంబిష్టదైవంబుగాఁ
గని వేడ్కన్ భజియించు వారలు గనంగానేర్తురే యీశ్వరున్.

టీకా:

ఘన = అత్యధికముగా; విస్తారమున్ = పెద్దది; అపారము = అంతటలేనిది; అద్వయము = సాటిలేనిది;
అనంగాన్ = అనగా; ఒప్పు = తగినది; వేదంబున్ = వేదము; తామున్ = తాము; అనువర్తించుచున్
= అనుసరించుతూ; మంత్ర = మంత్రములతో; ఉక్తిన్ = ప్రయోగించుట యందు; వివిధంబున్ = అనేక
రకములు గలది; ఐనట్టి = అయినట్టి; దేవ = దేవుళ్ళ; ఆఖ్యన్ = పేర్లు; శోభన = శోభాకర మగు;

సామర్థ్యము = సమర్థతల; చేతన్ = చేత; ఇంద్ర = ఇంద్రుడు; ముఖ = మొదలగు; రూపంబున్ = రూపులను; ఇష్ట = యజించెడి; దైవంబుగన్ = దేవతలుగా; కని = గ్రహించి; వేడ్కన్ = వేడుకతో; భజియించు = పూజించెడి; వారలున్ = వారు; కనంగాన్ = దర్శించుట; నేర్తురే = చేయగలరా ఏమి (లేరు); ఈశ్వరున్ = భగవంతుని.

భావము:

మిక్కిలి విస్తారమైనదీ, అంతు లేనిదీ, అద్వితీయమైనదీ అయిన వేదాన్ని అనుసరించి మంత్రాలచేత పెక్కు దేవతలను ఆరాధిస్తూ ఇంద్రాది దేవతలను ఇష్టదైవతాలుగా భజించేవారు సర్వేశ్వరుడైన పరమాత్మను దర్శింపగలరా?

4-875-క.

విను మాతృ భావితుం డన

నైనసిన భగవంతుఁ డెప్పు డెవ్వనిఁ గరుణం

దనరుచు ననుగ్రహించును

మనుజేశ్వర! యపుడ వాఁడు మహితాత్మకుడై.

టీకా:

వినుము = వినుము; ఆత్మన్ = మనసున; భావితుండు = భావింప దగినవాడు; అనన్ = అనగా; ఎనసిన = అతిశయించిన; భగవంతుడు = ఈశ్వరుడు; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడు; ఎవ్వని = ఎవరిని; కరుణన్ = దయతో; తనరుచున్ = వృద్ధి గలుగునట్లు; అనుగ్రహించునున్ = అనుగ్రహించునో; = మనుజేశ్వర = రాజా; అపుడున్ = అప్పుడు; వాడున్ = వాడు; మహిత = గొప్ప; ఆత్మకుడు = ఆత్మ గలవాడు; ఐ = అయ్యి.

భావము:

రాజా! విను. మనస్సులో భావింపదగిన భగవంతుడు ఎప్పుడు, ఎవరిని అనుగ్రహిస్తాడో వాడు మహితాత్ముడై...

4-876-క.

ధీరత నీ లోకవ్యవ

హారంబును వైదికంబు ననఁదగు కర్మా

చారములందు వినిష్ఠిత

మైరూఢిఁ దనర్చు బుద్ధి నర్థిన్ విడుచున్.

టీకా:

ధీరతన్ = బుద్ధిబలముతో; ఈ = ఈ; లోక = లోకము; వ్యవహారంబునున్ = వ్యవహారములను;
వైదికంబున్ = వేదములకు చెందినవి; అనన్ = అనుటకు; తగు = తగిన; కర్మా = కర్మములను;
ఆచారముల్ = ఆచరించు విధములు; అందున్ = లో; వినిష్ఠితము = చక్కటి స్థిర మగునది; ఐ =
అయ్యి; రూఢిన్ = నిశ్చయముగా; తనర్చు = అతిశయించు; బుద్ధిన్ = బుద్ధిని; అర్థిన్ = కోరి;
విడుచున్ = వదలివేయును.

భావము:

లోక వ్యవహారంలోను, వైదిక కర్మాచరణంలోను నెలకొన్న బుద్ధిని త్యజిస్తాడు.

4-877-నీ.

కావున రాజేంద్ర! నీవును బరమార్థ-

రూపంబు లగుచుఁ బ్రరోచమాన

ములును గర్ణప్రియంబులును నస్పృష్ట వ-

స్తువులును నైన యీ వివిధ కర్మ

ములయందుఁ బురుషార్థబుద్ధి గావింపకు-

మతి ఘన స్వాంతు లై నట్టివారు

పరఁగు జనార్దన ప్రతిపాదకంబైన-

శ్రుతిఁ గర్మ పర మని చూపుచుండు

4-877.1-తే.

వారు వేదజ్ఞులనఁ దగువారు గారు

రూఢి మఱి వారు నిత్యస్వరూపభూత

మైన యీ యాత్మతత్త్వంబు నలరు వేద

కలిత తాత్పర్య మని యాత్మఁ దెలియ లేరు

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; రాజ = రాజులలో; ఇంద్ర = ఇంద్రునివంటివాడా; నీవునున్ = నీవు; పరమార్థ = పరమార్థము యొక్క; రూపంబుల్ = రూపములు కలవి; అగుచున్ = అగుచూ; ప్రరోచమానములునున్ = మిక్కిలి కాంతివంతములు; కర్ణ = చెవులకు; ప్రియంబులునున్ = ఇంపైనవి; అస్పృష్ట = తాకబడని; వస్తువులునున్ = వస్తువులు; ఐ = అయ్యి; వివిధ = అనేకవిధములైన; కర్మముల్ = కర్మములు; అందున్ = ఎడల; పురుషార్థ = పరమార్థములు యనెడి; బుద్ధిన్ = అనుకొనుట; కావింపకుము = చేయకుము; అతి = మిక్కిలి; ఘన = నిండైన; స్వాంతులు = మనసుకలవారు; ఐనట్టి = అయినట్టి; వారున్ = వారు; పరగున్ = ప్రసిద్ధమగు; జనార్థన = నారాయణుని {జనార్థనః - జనులకు పరమ ప్రయోజనము యైనవాడు, జనులచే పురుషార్థము కోరబడువాడు, విష్ణువు, విష్ణుసహస్రనామము, 126వ నామం శ్రీ శంకర భాష్యం}; ప్రతిపాదికంబులున్ = స్థాపించునవి; ఐన = అయిన; శ్రుతికర్మ = వేదవిధులే; పరము = పరమార్థము; అని = అని; చూపుచుండు = చూపెడి.

వారున్ = వారు; వేద = వేదములను; జ్ఞులున్ = తెలిసినవారు, జ్ఞానులు; అనన్ = అనటకు; తగు = తగిన; వారు = వారు; కారు = కారు; రూఢిన్ = నిశ్చయముగా; మఱి = మఱి; వారు = వారు; నిత్య = శాశ్వత; స్వరూపభూతము = స్వరూపమైనట్టిది; ఐన = అయిన; ఈ = ఈ; ఆత్మతత్త్వంబున్ = ఆధ్యాత్మతత్త్వములో; అలరు = ఒప్పియుండెడి; వేద = వేదములందు; కలిత = కల; తాత్పర్యము = పరమార్థము; అని = అని; ఆత్మన్ = మనసులో; తెలియన్ = తెలిసికొన; లేరు = సమర్థులుకారు.

భావము:

కాబట్టి రాజేంద్రా! పరమార్థాల వలె కనిపిస్తూ, ఆసక్తి కల్పిస్తూ, వినటానికి ఇంపై, అవాస్తవాలైన ఈ వివిధ కర్మలను పరమార్థాలు అని అనుకోకు. మలిన బుద్ధులు జనార్థనుని ప్రతిపాదించే వేదాన్ని కర్మపరమని వాదిస్తారు. వారు వేదతత్త్వం తెలిసినవారు కారు.

కావునం; బ్రాగ్రంబు లైన దర్భలచేత సకల క్షితిమండలాస్తరణంబు గావించి యహంకార
యుక్తుండవు నవినీతుండవు నై పెక్కు పశువులఁ జంపనే కాని కర్మస్వరూపంబును
విద్యాస్వరూపంబును నెఱుంగ; వా కర్మ విద్యా స్వరూపంబు లెట్టి వనిన సర్వేశ్వర పరితోషకం బేది
యదియ కర్మం; బా సర్వేశ్వరుని యందు నేమిట మతి సంభవించు నదియ విద్య; యతండే
దేహులకు నాత్మయు నీశ్వరుండు నగుచుండుఁ గావునఁ బురుషులకు క్షేమకరంబయిన
యాశ్రయంబు దత్పాద మూలం; బతండు ప్రియతముండును సేవ్యమానుండును నగుచుండ
నణుమాత్రం బయిన దుఃఖంబు లే; దట్టి యా భగవత్స్వరూపం బెవ్వ డెఱుంగు వాఁడు
విద్వాంసుండును గురుండును హరియు" నని చెప్పి వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత; ప్రాక్ = తూర్పునకు; అగ్రంబులు = చివరలు ఉన్నట్టివి; ఐన = అయిన;
దర్భలు = దర్భల; చేతన్ = చేత; సకల = సమస్తమైన; క్షితి = భూమి; మండల = ప్రదేశమును;
ఆస్తరణంబున్ = పరచుట; కావించి = చేసి; అహంకార = అహంకారముతో; యుక్తుండవు =
కూడినవాడవు; అవినీతుండవున్ = వినయము లేనివాడవు; ఐ = అయ్యి; పెక్కు = అనేకమైన;
పశువులన్ = జంతువులను; చంపనే = చంపుటే; కాని = కాని; కర్మ = కర్మల యొక్క;
స్వరూపంబునున్ = స్వభావమును; విద్యా = జ్ఞానము యొక్క; స్వరూపంబునున్ = స్వభావమును;
ఎఱుంగవు = తెలియవు; ఆ = ఆ; కర్మ = కర్మలు; విద్యా = జ్ఞానములు; ఎట్టివి = ఎటువంటివి;
అనినన్ = అనగా; సర్వేశ్వర = భగవంతుని; పరితోషకంబున్ = సంతోషకరములు; ఏది = ఏదైతే;
అదియ = అదే; కర్మంబున్ = కర్మము; ఆ = ఆ; సర్వేశ్వరుని = భగవంతుని; అందున్ = ఎడల;
ఏమిటన్ = దేనివలన; మతి = మనస్సు; సంభవించున్ = పుట్టునో; అదియ = అదే; విద్య = జ్ఞానము;
అతండే = అతడే; దేహుల్ = శరీరుల; కున్ = కు; ఆత్మయున్ = ఆత్మ; ఈశ్వరుండున్ = ఈశ్వరుడును;
అగుచుండున్ = అగుచూ ఉండును; కావునన్ = అందుచేత; పురుషుల్ = మానవుల; కున్ = కు;
క్షేమ = శుభ; కరంబున్ = చేయునవి; అయిన = అయినట్టి; ఆశ్రయంబున్ = ఆశ్రయించ దగినవి; తత్
= అతని; పాద = పాదముల; మూలంబ = ద్వారా మాత్రమే; అతండున్ = అతడు;
ప్రియతముండునున్ = అత్యంత ప్రియ మైనవాడు (ప్రియుడు - ప్రియతరుడు - ప్రియతముడు); సేవ్య

= సేవింపను; మానుండునున్ = తగినవాడును; అగుచుండను = అగుచూ ఉండును; అణు = అణువు; మాత్రంబు = అంత; అయినన్ = అయినను; దుఃఖంబున్ = దుఃఖము; లేదు = లేదు; అట్టి = అటువంటి; ఆ = ఆ; భగవత్ = భగవంతుని; స్వరూపంబున్ = స్వరూపమును; ఎవ్వడు = ఎవరైతే; ఎఱుంగున్ = తెలియునో; వాడున్ = వాడే; విద్వాంసుండును = విద్వాంసుడు; గురుండును = గొప్పవాడు; హరియున్ = కిరణము, ప్రసరించెడివాడు; అని = అని; చెప్పి = చెప్పి; వెండియున్ = ఇంకనూ; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

తూర్పువైపు కొనలు గల దర్భలను భూమండలమంతా పరచి అహంకారంతో, అవినయంతో అనేక పశువులను బలి చేశావు. కర్మ స్వరూపాన్ని విద్యాస్వరూపాన్ని తెలిసికోలేక పోయావు. ఆ కర్మ విద్యాస్వరూపాలను గురించి చెపుతాను విను. హరికి సంతోషాన్ని కలిగించేదే కర్మ. భగవంతునిపై మతిని నెలకొల్పేదే విద్య. హరియే దేహులకు ఆత్మ. హరియే పరమాత్మ. భద్రతను కోరేవారికి హరిపాద మూలమే శరణం. హరిని పరమ ప్రియునిగా భావించి కొలిచే వారికి ఆవంత ఐనా దుఃఖం కలుగదు. భగవత్స్వరూపాన్ని తెలిసికొన్నవాడే విద్వాంసుడు. అతడే గురువు. అతడే హరి" అని చెప్పి నారదుడు ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

4-879-క.

"అవనీశ! యీ విధంబున

భవదీయప్రశ్నమిట్లు పరిహృత మయ్యెం;

దవిలి యింక నొక్క గోప్యము

వివరించెదఁ జిత్తగింపు విమలచరిత్రా!

టీకా:

అవనీశ = రాజా; ఈ = ఈ; విధంబునన్ = విధముగ; భవదీయ = నీ యొక్క; ప్రశ్నము = అనుమానము; ఇట్లు = ఈ విధముగ; పరిహృతమున్ = పరిహరింప బడినది (తొలగింపబడినది); అయ్యెన్ = అయినది; తవిలి = పూనుకొని; ఇకన్ = ఇంక; ఒక్క = ఒక; గోప్యమున్ = రహస్యమును;

వివరించెదన్ = వివరముగా చెప్పెదను; చిత్తగింపుము = శ్రద్ధగావినుము; విమలచరిత్రా =
స్వచ్ఛమైన వర్తన కలవాడా.

భావము:

"రాజా! నీ ప్రశ్నకు పూర్తిగా సమాధానం చెప్పాను. ఇక ఒక రహస్యం వివరిస్తాను. సావధానంగా
విను.

4-880-^{సీ}.

లలి సుమనో వాటికల యందు నల్ప ప్ర-

సూన మరంద గంధానుమోద

సంచారియును మృగీసహితముఁ దన్నివే-

శిత చిత్తమును మధువ్రత నినాద

మేదుర శ్రవణానుమోదితమును బురో-

భాగ చరన్నిజ ప్రాణహారి

దీపిత వృక గణాధిష్ఠితమును లుబ్ధ-

కక్రూర ఘన సాయకప్రభిన్న

4-880.1-తే.

పుష్టభాగంబునై తగ నెదను మృత్యు

భీతి వాటిల్ల నొండు దప్తింప వెరవు

గాన కడవిఁ జరించు మృగంబు పగిది

భూవరోత్తమ! వినవయ్య! పురుషుఁ డెపుడు.

టీకా:

లలిన్ = చక్కగా; సుమనః = పుష్పముల; వాటికలు = వరుసలు; అందున్ = లోని; అల్ప = చిన్న;

ప్రసూన = పూల యందలి; మరంద = మకరందము యొక్క; గంధా = సువాసనలచే; అనుమోద =

సంతోషించుచు; సంచారియున్ =

చక్కగాతిరుగునది; మృగీ = ఆడులేడితో; సహితమున్ = కూడియున్నది; తత్ = దానియందు; నివేశిత = లగ్నమైన; చిత్తమును = మనస్సుగలది; మధువ్రత = తేనెటీగల; నినాద = శబ్దములతో; మేదుర = దట్టమైన; శ్రవణ = వినుటకు; అనుమోదితమును = సంతోషించుచున్నది; పురో = ఎదుట; భాగ = వైపున; చరత్ = చరించుతున్న; నిజ = తన; ప్రాణ = ప్రాణములను; హరి = హరించు; దీపిత = చెలరేగిన; వృక = తోడేళ్ళ; గణ = గుంపుచే; అధిష్ఠితము = దగ్గరనిలుచున్నది; లుబ్ధక = వేటగాని యొక్క; క్రూర = క్రూరమైన; ఘన = పెద్ద; సాయక = బాణముచే; ప్రభిన్న = బద్దలైన. పృష్ఠ = వెనుక; భాగంబున్ = భాగముకలది; ఐ = అయ్యి; తగన్ = మిక్కిలి; ఎదను = హృదయమున; మృత్యు = మరణము యొక్క; భీతి = భయము; వాటిల్లన్ = కలుగుతుండగా; ఒండు = ఏ విధముగను; తప్పింపన్ = తప్పించుకొన; వెరవున్ = ఉపాయము; కానక = కనుగొనలేక; అడవిన్ = అడవిలో; చరించు = తిరిగెడి; మృగంబున్ = లేడి; పగిదిన్ = వలె; భూవర = రాజులలో; ఉత్తమ = శ్రేష్ఠుడా; వినవు = వినుము; అయ్యా = తండ్రీ; పురుషుడు = పురుషుడు; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడును.

భావము:

అందమైన పూలతోటలో హాయిగా విహరిస్తూ చిన్నారి పూలతేనెలకు, కమ్మని సువాసనలకు, జమ్మనే తుమ్మెద పాటలకు ప్రీతి చెందుతూ ఒక మగలేడి ఆడులేడితో కలిసి నెమ్మదిగా సంచరిస్తున్నది. దాని మనస్సు ఆడలేడి మీదనే నిమగ్నమై ఉంది. ఆ మగలేడికి ముందుభాగంలో ప్రాణాలకు హాని కలిగించే తోడేళ్ళ గుంపు తిరుగుతున్నది. ఇంతలో వెనుకనుండి ఒక బోయవాడు విడిచిన వాణి బాణం లేడి పృష్ఠభాగాన్ని చీల్చి వేసింది. తప్పించుకొనే దారిలేక ఆ మగలేడి అడవిలో మృత్యువు పాలయింది. రాజేంద్రా! విను. పురుషుడు ఆ మగలేడి వంటివాడే.

4-881-వ.

అంగనా నివాసంబుల యందు క్షుద్రతమంబగు కామ్యకర్మ పరిపాకజనితంబైన జిహ్వాపస్థాది కామజనిత సుఖలేశంబుల నన్వేషించుచు, గామినీ యుక్తుండును, దన్నివేశిత మానసుండును నతి మనోహర వనితాజనాలాప శ్రవణతత్పర చిత్తుండును, బ్రత్యక్షంబున, నాయుర్హరణ కారణాహారాత్రాది కాలవిశేషగణనాపరుండును గాక పరోక్షంబునం గృతాంత శరనిర్భిన్న గాత్రుండును నగుచు నీ జీవుండు విహరించుచుండు; గావున నీవు నీ జీవుని మృగచేష్టితునిగా విచారించి శ్రోత్రాదు లందున్న శబ్దాదులం బోలె బాహ్య వృత్తులగు శ్రౌతస్మార్తాది

రూపకర్మంబులను హృదయంబు నందు నియమించుచు నసజ్జనయాధ వార్తాసహితం బైన గృహశ్రమంబు విడువుము; సకల జీవాశ్రయమైన యీశ్వరుని భజియింపు; మిట్లు సర్వతో విరక్తుండవు గ"మ్మని నారదుండు పలికినం బ్రాచీనబర్హి యిట్లనియె.

టీకా:

అంగనా = స్త్రీల; నివాసంబులన్ = నివాసముల; అందున్ = లోని; క్షుద్రతమంబున్ = బహు మిక్కిలి తుచ్ఛమైనది, {క్షుద్రము - క్షుద్రతరము - క్షుద్రతమము}; కామ్యకర్మ = కోరికలతో నిండిన పనులు చేయుట యందు; పరిపాక = ఫలించుట; జనితంబున్ = కలిగినవి; ఐన = అయిన; జిహ్వా = నాలుక; ఉపస్థ = జననేంద్రియము; ఆది = మొదలగువానిచే; కామ = కోరికల వలన; జనిత = కలిగెడి; సుఖ = సుఖము యొక్క; లేశంబులన్ = చిన్ని ముక్కలను; అన్వేషించుచున్ = వెతుకుకొనుచూ; కామినీ = స్త్రీలతో; యుక్తుండును = కూడినవాడు; తత్ = వారి యందు; నివేశిత = లగ్నమైన; మానసుండునున్ = మనస్సు కలవాడు; అతి = మిక్కిలి; మనోహర = మనసును హరించెడి; వనితా = స్త్రీ; జన = జనముల; ఆలాప = పలుకులను; శ్రవణన్ = వినుటయందు; తత్పర = లగ్నమైన; చిత్తుండునున్ = మనస్సుకలవాడు; ఆయుః = ఆయుష్షునకు; హరణ = హరింపబడుటకు; కారణ = హేతువులైన; అహము = పగలు; రాత్రి = రాత్రి; ఆది = మొదలగు; కాల = కాలము యొక్క; విశేష = విభాగములను; గణనా = లెక్కించుకొనుటయందు; పరుండును = లగ్నమైన వాడు; కాక = కాకుండగ; పరోక్షంబునన్ = గోచరింపకుండగ; కృతాంత = యముని; శర = బాణములచే; నిర్భిన్న = ముక్కలు చేయబడుతున్న; గాత్రుండునున్ = దేహము కలవాడును; అగుచున్ = అగుచూ; విహరించుచున్ = విహరిస్తూ; ఉండున్ = ఉండును; కావున = కనుక; నీవున్ = నీవు; ఈ = ఈ; జీవుని = జీవుని; మృగ = జంతువు వంటి; చేష్టితునిన్ = చేష్టలు కలవాని; కాన్ = అగునట్లు; విచారించి = భావించి; శ్రోత్రా = చెవులు; ఆదులు = మొదలగువాని; అందున్ = లో; ఉన్న = ఉన్నట్టి; శబ్ద = శబ్దము; ఆదులన్ = మొదలగువాని; పోలెన్ = వలె; బాహ్య = వెలుపలి ప్రపంచపు; వృత్తులు = ప్రవర్తనములు; అగు = అయిన; శ్రౌత = శ్రుతులకు సంబంధించినవి; స్మార్త = స్మృతుల సంబంధించినవి; ఆది = మొదలగు; రూప = రూపము కలిగిన; కర్మంబులను = కర్మములను; హృదయంబున్ = హృదయము; అందున్ = లో; నియమించుచున్ = పూనుకొనుచూ; సత్ = మంచి; జన = వారి; యూధ = సమూహముల; వార్తా = వృత్తాంతములతో; సహితంబున్ = కూడినది; ఐన = అయిన; గృహ = గృహస్థ; ఆశ్రమంబున్ = ఆశ్రమమును; విడువుము = వదిలివేయుము; సకల = అఖిల; జీవా = జీవములకు; ఆశ్రయండున్

= ఆశ్రయించ దగినవాడు; ఐన = అయిన; ఈశ్వరునిన్ = భగవంతుని; భజియింపుము = పూజింపుము; ఇట్లు = ఈ విధముగ; సర్వతః = అన్ని విధములగను; విరక్తుండవు = వైరాగ్యము కలవాడవు; కమ్ము = అగుము; అని = అని; నారదుండున్ = నారదుడు; పలికినన్ = పలుకగా; ప్రాచీనబర్హి = ప్రాచీనబర్హి; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

పురుషుడు స్త్రీల యిండ్లను ఆశ్రయించి క్షుద్రమై, కామ్యపరిపాకం నుండి పుట్టిన జిహ్వా, ఉపస్థ మొదలైన కామ జనిత సుఖలేశాన్ని అన్వేషిస్తాడు. స్త్రీయందే మనస్సు నిల్చి మనస్సును కొల్లగొట్టే స్త్రీల మాటలను వినగోరుతాడు. కళ్ళముందే తోడేళ్ళ గుంపులాగా ఆయుస్సును హరించే రాత్రింబవళ్ళను లెక్కచేయడు. వెనుకనుండి బోయవాని వంటి యముడు శరీరాన్ని చీల్చివేస్తుండగా జీవుడు విహరిస్తాడు. కాబట్టి నీవు ఈ జీవుని లేడివంటి చేష్టలు కలవానిగా భావించు. బాహ్యవ్యాపారా లైన శ్రౌతస్మార్తాది రూపకర్మలను హృదయంలో నిగ్రహించు. అతి కాముకుల గాఢలతో కూడిన సంసారాన్ని విడిచిపెట్టి, సర్వజీవులకు దిక్కైన భగవంతుని సేవించు. సంపూర్ణ విరక్తిని పొందు" అని నారదుడు చెప్పగా ప్రాచీనబర్హి ఇలా అన్నాడు.

4-882-క.

"మునివర! భగవంతుండవు

ననుపమ విజ్ఞాననిధివి ననందగు నీ చే

తను వివరింపంగాఁ దగి

యెనసిన యీ యాత్మతత్త్వ మిటు నాచేతన్.

టీకా:

ముని = మునులలో; వర = ఉత్తముడా; భగవంతుండవు = మహితాత్ముడవు; అనుపమ = సాటిలేని; విజ్ఞాన = విజ్ఞానమునకు; నిధివిన్ = నిధి వంటివాడవు; అననన్ = అనుటకు; తగు = తగిన; నీ = నీ; చేతనున్ = చేత; వివరింపగాన్ = వివరముగా చెప్పుటకు; తగి = తగియుండి; ఎనసిన = అతిశయించిన; ఈ = ఈ; ఆత్మతత్త్వమున్ = ఆత్మతత్త్వమును; ఇటు = ఈ విధముగ; నా = నా; చేతన్ = చేత.

భావము:

“మునీంద్రా! భగవంతుడవు, మేటి జ్ఞానివి అయిన నీవు చెప్పిన ఆత్మ తత్త్వాన్ని...

4-883-వ.

శ్రుతంబును విచారితంబును నయ్యె; కర్మనిష్ఠు లగు నుపాధ్యాయు లైనవార లీ యాత్మతత్త్వంబు నెఱుంగ; రెఱింగిరేని నుపదేశింపరు; కావునఁ దత్కృతంబైన మహాసంశయంబు నీ చేత నివృత్తం బయ్యె;” నని వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

శ్రుతంబునున్ = వినబడినది; విచారితంబునున్ = తర్కించి తెలియబడినది; అయ్యెన్ = అయ్యెను; కర్మ = కర్మము లాచరించుట యందు; నిష్ఠులు = నిష్ఠ గల వారు; అగు = అయిన; ఉపాధ్యాయులు = తెలియజెప్పువారు; ఐన = అయినట్టి; వారలు = వారు; ఈ = ఈ; ఆత్మతత్త్వంబున్ = ఆత్మతత్త్వమును; ఎఱుంగరు = తెలియరు; ఎఱింగిరేనిన్ = తెలిసినను; ఉపదేశింపరు = తెలియజెప్పరు; కావునన్ = అందుచేత; తత్ = వారిచే; కృతంబున్ = కలిగించబడినవి; ఐన = అయిన; మహా = గొప్ప; సంశయంబున్ = అనుమానములు; నీ = నీ; చేతన్ = చేత; నివృత్తంబున్ = తీర్చబడినవి; అయ్యెన్ = అయినవి; అని = అని; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఏని బాగా ఆలోచించాను. నాకు కర్మను బోధించిన ఆచార్యులకు ఈ ఆత్మతత్త్వం తెలియదు. తెలిస్తే కర్మని ఉపదేశింపరు కదా! ఆ ఆచార్యుల ఉపదేశం చేత నాకు ఆత్మతత్త్వం విషయంలో కలిగిన మహాసంశయం నీ వల్ల పటాపంచలయింది” అని ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

4-884-నీ.

అనఘాత్మ! యేమిటి యందు నీ యింద్రియ-

వృత్తులు దగఁ బ్రవర్తింపకుండు

టను జేసి ఋషు లైన ఘనముగ మోహింతు-

రట్టి యర్థము నందు నాత్మ సంశ
యము గల్గుచున్నది; యది యెట్టి దనినను-
బురుషుఁ డేయే దేహమునను జేసి
కర్మముల్ చేసి తత్కాయంబు నీ లోక-
మందునే విడిచి తా నన్యదేహ

4-884.1-తే.

మర్థితో ఘటియించి లోకాంతరమును
బొంది తత్కర్మఫలమును బొందు ననుచుఁ
బ్రకటముగ వేదవేత్తలు పలుకుచుందు
రన్న నది యెట్లు విన నుపపన్న మగును?

టీకా:

అనఘాత్య = పుణ్యాత్య; ఏమిటి = దేని; అందున్ = అందు; ఈ = ఈ; ఇంద్రియ = ఇంద్రియముల;
వృత్తులు = వర్తనలు; తగన్ = శ్రీఘ్రమే; ప్రవర్తింపక = వర్తించకుండగ; ఉండుటనున్ = ఉండుట; చేసి
= వలన; ఋషులు = ఋషులు; ఐన = అయిన; ఘనముగన్ = గొప్పగా; మోహింతురు =
మోహించెదరో; అట్టి = అటువంటి; అర్థమున్ = ప్రయోజనము; అందున్ = అందు; ఆత్మన్ =
మనసులో; సంశయమున్ = సంశయము; కల్గుచున్నది = కలుగుతున్నది; అది = అది; ఎట్టిది =
ఎటువంటిది; అనిననున్ = అనినచో; పురుషుండు = పురుషుడు; ఏయే = ఏయే; దేహముననున్ =
శరీరము; చేసి = వలన; కర్మముల్ = కర్మములు; చేసి = చేసి; తత్ = ఆయా; కాయంబున్ =
దేహములను; ఈ = ఈ; లోకమున్ = లోకము; అందునే = లోనే; విడిచి = వదలివేసి; తాన్ = తను;
అన్య = ఇంకొక; దేహమున్ = దేహమును; అర్థితోన్ = కోరి.
ఘటియించి = పొంది; లోక = లోకము; అంతరమునున్ = ఇంకొకదానిని; పొంది = పొంది; తత్ = ఆ;
కర్మ = కర్మముయొక్క; ఫలమును = ఫలితమును; పొందును = పొందును; అనుచున్ = అని;
ప్రకటముగన్ = ప్రసిద్ధముగ; వేద = వేదము; వేత్తలు = తెలిసినవారు; పలుకుచుందురు =
చెప్పుతుంటారు; అన్నన్ = అనగా; అది = అది; ఎట్లు = ఏ విధముగ; వినన్ = అంగీకరించుటకు;
ఉపపన్నము = సమంజసమైనది; అగును = అగుతుంది.

భావము:

పుణ్యాత్మా! ఇంద్రియ వృత్తులలో అప్రవృత్తులై ఋషులు మోహించే అర్థం గురించి నాకు సంశయం కలుగుతున్నది. పురుషుడు ఏ దేహం చేత కర్మలు చేస్తాడో ఆ దేహాన్ని ఈ లోకంలోనే విడిచిపెట్టి తాను మరొక దేహాన్ని ధరించి మరొక లోకాన్ని చేరి అక్కడ కర్మఫలాన్ని అనుభవిస్తాడని వేదవేత్తలు చెబుతారు. ఇది ఎలా పొసగుతుంది?

4-885-వ.

అదియునుం గాక యాచరితంబైన కర్మంబు తత్క్షణంబ వినష్టం బగుటంజేసి జీవుండు దేహాంతరంబున లోకాంతరగామి యైన ఫలం బెట్లు సంభవించు;” ననిన ప్రాచీనబర్హికి నారదుం డిట్లనియె “నరేంద్రా! స్వప్నావస్థ యందు లింగశరీరాధిష్ఠాత యైన జీవుండు జాగ్రద్దేహభిమానంబు విడచి తాదృశంబ కాని యతాదృశంబ కాని యైన శరీరాంతరంబు నొంది మనంబునందు సంస్కార రూపంబున నాహితంబైన కర్మంబు ననుభవించు చందంబునం బురుషుండే లింగ శరీరంబునం జేసి కర్మంబు నాచరించు నా లింగశరీరంబున లోకాంతరంబున దేహవిభేదంబు నొందక తత్ఫలం బనుభవించు; నదియునుం గాక దాన ప్రతిగ్రహదుల యందు స్థూలదేహంబునకుం గర్భత్వంబు గల దంటివేని నహంకార మమకార యుక్తుండయిన పురుషుండు మనంబునం జేసి యేయే దేహంబు పరిగ్రహించు, నాయా దేహంబున సిద్ధంబైన కర్మం బా జీవుం డనుభవించు; నట్లు గాకున్నఁ గర్మంబు పునరుద్భవ కారణం బగుట యుపపన్నంబు గాకుండు; గావున మనఃప్రధానం బైన లింగశరీరంబునకే కర్తృత్వం బుపపన్నం బగు” నని వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; ఆచరితంబునున్ = ఆచరింపబడినది; ఐన = అయిన; కర్మంబున్ = కర్మము; తత్క్షణంబ = వెంటనే; వినష్టంబున్ = పూర్తిగాపోయినది; అగుటన్ = అగుట; చేసి = వలన; జీవుండు = పురుషుడు; దేహ = దేహము; అంతరంబునన్ = మరొకదానితో; లోక = లోకము; అంతర = మరొకదానికి; గామి = పోయిన; ఐన = ఎడల; ఫలంబున్ = ఫలితమును; ఎట్లు = ఏ విధముగ; సంభవించును = కలుగును; అనినన్ = అనగా; ప్రాచీనబర్హి = ప్రాచీనబర్హి; కిన్

= కీ; నారదుండున్ = నారదుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; నరేంద్ర = రాజా
 {నరేంద్రుడు - నరులకు ఇంద్రుని వంటివాడు, రాజు}; స్వప్న = కలగనెడి; అవస్థ = పరిస్థితి; అందున్ =
 లో; లింగశరీర = లింగశరీరమున {లింగశరీరము - సంస్కారశరీరము, తనను గుర్తించుకొను
 కర్మమయ భావమయ దేహము}; అధిష్ఠాత = అధిష్ఠించి ఉండువాడు; ఐన = అయిన; జీవుండు =
 పురుషుడు; జాగృత్ = మెలకువ యందున్న, భౌతిక; దేహ = శరీర మందలి; అభిమానంబున్ =
 ఆసక్తిని; విడిచి = వదలి; తాదృశంబ = అటువంటిది; కాని = కాని; అతాదృశంబ = వేరొక విధమైనది;
 కాని = కాని; ఐన = అయినట్టి; శరీర = దేహము; అంతరంబున్ = ఇంకొకటి; పొంది = పొంది;
 మనంబున్ = మనసు; అందున్ = లో; సంస్కార = వాసనా; రూపంబునన్ = రూపములో;
 ఆహితంబు = వచ్చినది; ఐన = అయిన; కర్మంబున్ = కర్మఫలితమును; అనుభవించు =
 అనుభవించెడి; చందంబునన్ = విధముగా; పురుషుండు = పురుషుడు; లింగశరీరంబునన్ =
 లింగశరీరము {లింగశరీరము - సంస్కారశరీరము, తనను గుర్తించుకొను కర్మమయ భావమయ
 దేహము}; చేసి = వలన; కర్మంబున్ = కర్మములను; ఆచరించున్ = ఆచరించును; ఆ = ఆ;
 లింగశరీరంబునన్ = లింగశరీరముతోనే; లోక = లోకము; అంతరంబునన్ = మరియొక దానిలో
 కూడ; దేహ = లింగశరీర; విభేదంబున్ = మార్పును; ఒందక = పొందకనే; తత్ = వాని; ఫలంబున్ =
 ఫలితమును; అనుభవించును = అనుభవించును; అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ; దాన =
 దానము; ప్రతిగ్రహ = పుచ్చుకొనుట; ఆదుల = మొదలగువాని; అందున్ = అందు; స్థూల = భౌతిక;
 దేహంబున్ = దేహమున; కున్ = కు; కర్తృత్వంబున్ = చేయు నధికారము; కలదు = ఉన్నది;
 అంటివేని = అనినచో; అహంకార = నేనడి భావము; మమకారము = నాదనెడి భావము;
 యుక్తుండున్ = తో కూడినవాడు; అయిన = అయిన; పురుషుండు = పురుషుడు; మనంబునన్ =
 మనసు; చేసి = వలన; ఏయే = ఏయే; దేహంబున్ = దేహములను; పరిగ్రహించున్ = ధరించు;
 ఆయా = ఆయా; దేహంబునన్ = దేహములలో; సిద్ధంబున్ = ప్రాప్తించినవి; ఐన = అయిన;
 కర్మంబున్ = కర్మములను; ఆ = ఆ; జీవుండు = పురుషుడు; అనుభవించున్ = అనుభవించును;
 అట్లు = ఆ విధముగ; కాకున్నన్ = కాకపోయినచో; కర్మంబున్ = కర్మము; పునురుద్భవ =
 పునర్జన్మమునకు; కారణంబున్ = కారణము; అగుటన్ = అగుట; ఉపపన్నంబున్ = సాధ్యపడినది;
 కాకుండున్ = కాకపోవును; కావునన్ = అందుచేత; మనః = మనసు; ప్రధానంబున్ = ప్రధానమైనది;
 ఐన = అయిన; లింగశరీరంబునన్ = లింగశరీరమున {లింగశరీరము - సంస్కారశరీరము, తనను
 గుర్తించుకొను కర్మమయ భావమయ దేహము}; కే = కే; కర్తృత్వంబున్ = కర్తగా బాధ్యత;

ఉపపన్నంబున్ = సాధ్యపడినది; అగును = అగును; అని = అని; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అంతేకాదు. చేసిన వేదోక్తమైన కర్మ ఆ క్షణంలోనే నశిస్తుంది కదా! ఇంక జీవుడు మరొక దేహం పొంది లోకాంతరంలో ఎలా అనుభవించగలడు?" అని ప్రశ్నించాడు. అప్పుడు నారదుడు ప్రాచీనబర్హితో ఇలా అన్నాడు "రాజా! లింగశరీరాన్ని ఆశ్రయించి ఉండే జీవుడు కలలో జాగ్రద్దేహాభిమానాన్ని విడిచి, అటువంటిదో లేక అటువంటిది కానిదో అయిన మరొక శరీరం పొందుతాడు. మనస్సులో సంస్కార రూపంలో ఆ హితమైన కర్మని ఆచరిస్తాడు. అలాగే జీవుడు ఏ లింగ శరీరం చేత కర్మని చేస్తాడో ఆ లింగశరీరం చేతనే లోకాంతరంలో ఆ ఫలాన్ని అనుభవిస్తాడు. భిన్న దేహాన్ని పొందడు. ఇవ్వటం, పుచ్చుకొనడం మొదలైన వానిలో స్థూల దేహానికి కర్మత్వం ఉన్నదని భ్రమించకూడదు. జీవుడు అహంకారంతోను మమకారంతోను కూడినవాడు. ఆ జీవుడు మనస్సు చేత ఏ దేహాన్ని పొందుతాడో, ఆ దేహం చేతనే ప్రాప్తించిన కర్మని అనుభవిస్తాడు. అలా కాకుంటే కర్మ పునర్జన్మకు కారణం కావటం పొసగదు. కాబట్టి మనః ప్రధానమైన లింగశరీరానికే కర్మత్వం పొసగుతుంది" అని చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

4-886-క.

క్షీతి నుభయేంద్రియ కర్మ

స్థితీ లనుభవ మందఁబడిన చిత్తము పగిదిన్

ధృతిఁ జిత్తవృత్తులను ల

క్షిత మగుఁ దత్పూర్వ దేహక్షత కర్మంబుల్.

టీకా:

క్షీతిన్ = భూలోకమున; ఉభయ = రెండు (2), జ్ఞాన కర్మ; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములచే; కర్మ = చేయబడిన కర్మల; స్థితీలను = పరిస్థితీల యొక్క; అనుభవమున్ = అనుభవమును; అందఁబడిన = అందుకోబడిన; చిత్తము = మనసు; పగిదిన్ = వలె; ధృతిన్ = ధరించిన; చిత్తవృత్తులను =

ప్రవర్తనములను; లక్ష్మితము = గమనింపబడినది; అగున్ = అగును; తత్ = దాని; పూర్వ = ముందటి;
దేహ = శరీరముచే; కృత = చేయబడిన; కర్మంబుల్ = కర్మములు.

భావము:

జ్ఞానరూపాలు, కర్మరూపాలు అయిన ఇంద్రియాల కర్మ ప్రపంచంచేత చిత్తాన్ని ఊహింపవచ్చు.
అలాగే చిత్త వృత్తులను బట్టి పూర్వదేహం చేత చేయబడిన కర్మలను ఊహించవచ్చు.

4-887-వ.

అది యెట్లనిన నీ దేహంబునం జేసి యే రూపంబు నే ప్రకారంబున నెప్పు డెచ్చట నగు; నది
యననుభూతంబును నదృష్టంబును నశ్రుతంబునునై యుండు; నట్టిది యొకానొక కాలంబున
వాసనాశ్రయం డయిన పురుషునకుఁ దదనుభవాది యుక్తంబగు పూర్వదేహంబున
ననుభూతంబును దృష్టంబును శ్రుతంబును నని విశ్వసించు; మీ మనంబు నననుభూతార్థంబు
గోచరింపఁజాల; దీ మనంబె పురుషులకు శుభాశుభ నిమిత్తంబు లైన పూర్వాపరదేహంబులం
బ్రకాశింపజేయుచుం; డీ మనంబునందు నదృష్టంబు నశ్రుతంబునైన యర్థంబు
స్వాప్నాదికమందుం దోచు నంటివేని నది దేశకాలక్రియా శ్రయంబుని తలంపందగు; నీ సమస్త
విషయంబులుఁ గ్రమానురోధంబున మనంబునంజేసి భోగ్యంబులగు"నని మఱియు నిట్లనియె.

టీకా:

అది = అది; ఎట్లు = ఏ విధముగ; అనినన్ = అనినచో; ఈ = ఈ; దేహంబునన్ = దేహము; చేసి =
వలన; ఏ = ఏ; రూపంబునన్ = రూపములో; ఏ = ఏ; ప్రకారంబునన్ = విధముగా; ఎప్పుడున్ =
ఎప్పుడు; ఎచ్చటన్ = ఎక్కడ; అగున్ = అగును; అది = అది; అననుభూతంబు =
అనుభవింపబడనిది; అదృష్టంబును = చూడబడనిది; అశ్రుతంబునున్ = వినబడనిది; ఐ = అయ్యి;
ఉండున్ = ఉండునో; అట్టిది = అటువంటిది; ఒకానొక = ఒక్కొక్క; కాలంబునన్ = సమయములో;
వాసనా = పూర్వ సంస్కారములను; ఆశ్రయండున్ = ఆశ్రయించినవాడు; అయిన = అయిన;
పురుషున్ = పురుషుని; కున్ = కి; తత్ = ఆ; అనుభవాది = అనుభవములు; ఆది =
మొదలగువానితో; యుక్తంబున్ = కూడినది; అగు = అయిన; పూర్వ = పూర్వజన్మ మందలి;
దేహంబునన్ = దేహములో; అనుభూతంబు = అనుభవింపబడినవి; దృష్టంబును = చూడబడినది;

శ్రుతంబునున్ = వినబడనిది; అని = అని; విశ్వసింపుము = నమ్ముము; ఈ = ఈ; మనంబునన్ = మనసులో; అనుభూతంబును = అనుభూతము కానిది; అర్థమున్ = వంటిదానిని; గోచరింప = చూచుటకు; చాలదు = వీలుకాదు; ఈ = ఈ; మనంబె = మనసే; పురుషుల్ = పురుషుల; కున్ = కు; శుభ = శుభములకు; అశుభ = అశుభములకును; నిమిత్తంబులు = కారణభూతములు; ఐన = అయిన; పూర్వ = ముందటి; పరా = తరువాతి; దేహంబులన్ = దేహములను; ప్రకాశింపన్ = బయల్పడునట్లు; చేయుచుండున్ = చేయుచుండును; ఈ = ఈ; మనంబున్ = మనసు; అందున్ = లో; అదృష్టంబును = కనబడనిది; అశ్రుతంబునున్ = వినబడనిది; ఐన = అయిన; అర్థంబున్ = విషయములు; స్వప్న = కలలు; ఆదికంబున్ = మొదలగువాని; అందున్ = లో; తోచున్ = తోచును; అంటివేని = అనినచో; అది = అది; దేశ = దేశము; కాల = కాలము; క్రియా = పనులకు; ఆశ్రయంబు = ఆశ్రయించునది; అని = అని; తలంపన్ = భావింపను; తగు = తగును; ఈ = ఈ; సమస్త = సమస్తమైన; విషయంబులున్ = విషయములును; క్రమ = క్రమమును; అనురోధంబునన్ = అనుసరించి నడచుట వలన; మనంబునన్ = మనసు; చేసి = వలన; భోగ్యంబులు = అనుభవింపదగినవి; అగున్ = అగును; అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

అది ఎలాగంటే దేహం చేత అనుభవింపబడనిది, చూడబడనిది, వినబడనిది అయినట్టిది, వాసనాశ్రయమైన జీవునికి పూర్వ దేహంలో అనుభవింపబడినది, చూడబడినది, వినబడినది అవుతుంది. అనుభవింపబడిన విషయం మనస్సులో స్ఫురించదు. ఈ మనస్సే జీవులకు శుభాశుభాలకు కారణమైన పూర్వపుర దేహాలను తెలుపుతుంది. ఈ మనస్సులో చూడబడనిది, వినబడనిది అయిన విషయం కలలో కనిపించే మాట నిజమే. కాని ఆ కల దేశకాల క్రియలను ఆశ్రయించి ఉంటుంది. సమస్త విషయాలు క్రమాన్ని అనుసరించి మనస్సుచేత అనుభవింపబడతాయి.

4-888-చ.

సుమహిత శుద్ధ సత్త్వగుణ **శ్రో**భితమున్ సరసీరుహోద రో

త్తమ గుణచింతనాపరము **ధన్య**ము నైన మనంబునందు భూ

రమణ! సుధాంశునందు నుపరాగమునన్ దివిఁ దోచు రాహు చం

దమునను గోచరంబగు నుదారత నీ యఖిలప్రపంచమున్."

టీకా:

సు = మిక్కిలి; మహిత = గొప్పదైన; శుద్ధ = స్వచ్ఛమైన; సత్త్వగుణ = సత్త్వగుణములచే; శోభితమున్ = శోభించెడిది; సరసీరుహోదర = విష్ణుని (సరసీరు హోదరుడు - సరసీరుహము (పద్మము) ఉదరమున గలవాడు, విష్ణుమూర్తి); ఉత్తమ = ఉత్తమమైన; గుణ = గుణములను; చింతనా = ధ్యానించుట యందు; పరమున్ = లగ్నము; ధన్యమున్ = పుణ్యవంతము; ఐన = అయిన; మనంబున్ = మనసు; అందున్ = అందు; భూరమణ = రాజా {భూరమణుడు - భూమికి మగడు, రాజు}; సుధాంశున్ = చంద్రుని; అందున్ = లో; ఉపరాగమునన్ = గ్రహణ సమయము నందు; దివిన్ = ఆకాశమున; తోచున్ = తోచెడి; రాహు = రాహువు; చందముననున్ = వలె; గోచరంబున్ = కనిపించెడిది; అగున్ = అగును; ఉదారతన్ = గొప్పగా; ఈ = ఈ; అఖిల = సమస్తమైన; ప్రపంచమున్ = లోకమును.

భావము:

శుద్ధ సత్త్వగుణం కలిగి వాసుదేవుని ఉత్తమ గుణాలను ధ్యానించటంలో నిమగ్నమైన మనస్సులో, గ్రహణం నాడు చంద్రమండలంలో రాహువు కనిపించినట్లు ప్రపంచం సర్వం కనిపిస్తుంది".

4-889-వ.

అని వెండియు నిట్లనియె "లింగదేహమునకుఁ గర్తృత్వ భోక్తృత్వంబులు స్థూలదేహద్వారకంబు లగుటంజేసి స్థూలదేహ వినాశంబు గలుగఁ జేవునకుఁ గర్తృత్వ భోక్తృత్వంబులు లేకుండుటంజేసి ముక్తిగలుగు నంటివేని నీ స్థూలదేహ సంబంధంబు జేవుని యందు బుద్ధిమనో మోక్షార్థగుణవ్యాహరూపాది లింగ శరీర భంగ పర్యంతంబు గలుగుచుండును; సుషుప్తి మూర్ఛాదుల యందు నిష్ఠవియోగాది దుఃఖ మందు నహంకారంబు గలిగి యుండు; నది యింద్రియోపహతింజేసి యమావాస్య యందలి చంద్రుండునుం బోలెఁ దరుణ పురుషునకు గర్భబాల్యావస్థల యందు నింద్రియ పౌష్కల్యంబు లేకుండుటంజేసి యేకాదశేంద్రియ స్ఫురణ సమర్థంబైన యహంకారంబు గర్భాదులకుఁ బ్రకాశింపని చందంబునం దోపకుండుఁ గావున

స్థూలదేహ విచ్ఛేదకంబు లేకుండుటంజేసి వస్తుభూతార్థంబు లేకున్న నీ సంసారంబు
విషయంబులయం దానక్తుండగు జీవునకు స్వాప్నికానర్థాగమనంబునుం బోలె నివర్తింప; దీ
తీరునఁ బంచతన్మాత్రాత్మకంబును ద్రిగుణాత్మకంబును పోడశ వికారాత్మకంబునై
విస్తృతంబునునయిన లింగశరీరంబు నధిష్ఠించి చేతనాయుక్తుండైన జీవుండని చెప్పంబడు;
మఱియును.

టీకా:

అని = అని; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; లింగదేహమున్ =
లింగశరీరమున (లింగదేహము - సంస్కారశరీరము, తనను గుర్తించుకొను కర్మమయ భావమయ
దేహము); కున్ = కు; కర్తృత్వ = కర్త యగు లక్షణములు; భోక్తృత్వంబులు = భోక్త యగు లక్షణములు;
స్థూలదేహ = భౌతిక దేహము; ద్వారకంబులు = ద్వారా కలుగునవి; అగుటన్ = అగుట; చేసి =
వలన; స్థూలదేహ = భౌతిక దేహము; వినాశంబున్ = మరణము; కలుగన్ = కలిగిన; జీవున్ =
జీవుని; కున్ = కి; కర్తృత్వ = కర్తృత్వ; భోక్తృత్వంబులు = భోక్తృత్వంబులు; లేకుండుటన్ = లేకపోవుట;
చేసి = వలన; ముక్తి = ముక్తి; కలుగున్ = కలుగును; అంటివేని = అనినచో; స్థూలదేహ = భౌతిక
దేహముతో; సంబంధంబున్ = సంబంధము; జీవుని = జీవుని; అందున్ = అందు; బుద్ధి = బుద్ధికి;
మనః = మనసునకు; మోక్ష = విమోచనముకలుగుట; అర్థ = ప్రయోజనము; గుణ = గుణము;
వ్యూహ = రచన; రూప = ఆకారము; ఆది = మొదలగు; లింగశరీర = లింగదేహము; భంగ = తొలగు;
పర్యతంబున్ = వరకు; కలుగుచుండునున్ = కలుగుతుండును; సుషుప్తి = నిద్ర; మూర్ఛ = మూర్ఛ;
ఆదుల్ = మొదలగువాని; అందున్ = అందు; ఇష్ట = ఇష్టమైనవి; వియోగ = దూరమగునవి; ఆది =
మొదలగువానివలన; దుఃఖమున్ = దుఃఖము; అందున్ = లోను; అహంకారంబున్ = నాది యనె
డిభావము; కలిగి = కలిగి; ఉండునది = ఉండెడిది; ఇంద్రియ = ఇంద్రియముల; ఉపహతిన్ =
ఉద్రేకము; చేసి = వలన; అమావాస్య = అమావస్య; అందలి = అందలి; చంద్రుండునున్ =
చంద్రుడును; పోలెన్ = వలె; తరుణ = యుక్తవయసు నందలి; పురుషున్ = పురుషుని; కున్ = కి;
గర్భ = గర్భస్థ మగు; బాల్య = బాల్యము నందలి; అవస్థలన్ = స్థితుల; అందున్ = లో; ఇంద్రియ =
రేతస్సు యొక్క; పౌష్కల్యము = సమృద్ధి; లేకుండుటన్ = లేకపోవుట; చేసి = వలన; ఏకాదశేంద్రియ =
ఏకాదశేంద్రియముల (ఏకదశేంద్రియములు - పంచజ్ఞానేంద్రియములు (5) పంచకర్మేంద్రియములు
(5) మనస్సు (1) మొత్తము పదకొండు(11) ఇంద్రియములు); స్ఫురణ = వ్యక్తమునకు; సమర్థంబున్ =

సామర్థ్యము కలిగినది; ఐన = అయిన; అహంకారంబున్ = అహంకారము, నే ననెడి భావము;
గర్భా = గర్భావస్థ; ఆదుల్ = మొదలగువాని; కున్ = కి; ప్రకాశింపని = వెల్లడి కలుగని; చందంబునన్
= విధముగ; తోపకుండు = తోచకుండును; కావునన్ = అందుచేత; స్థూలదేహ = భౌతికదేహము;
విచ్ఛేదకంబున్ = నశించుట; లేకుండుటన్ = లేకపోవుట; జేసి = వలన; వస్తుభూత = వస్తువు
లైనవాని; అర్థంబున్ = సత్యత్వము; లేకున్నన్ = లేకపోయినను; ఈ = ఈ; సంసారంబు =
సంసారము యొక్క; విషయంబుల్ = విషయముల; అందున్ = లో; ఆసక్తుండు = ఆసక్తి కలవాడు;
అగు = అయిన; జీవున్ = జీవుని; కున్ = కి; స్వాప్నిక = కలతాలూకు; అనర్థ = కీడు;
ఆగమనంబునున్ = కలుగుట; పోలెన్ = వలె; నివర్తింపదు = ఉడుగదు; ఈ = ఈ; తీరునన్ =
విధముగ; పంచతన్మాత్రకంబున్ = ఐదు తన్మాత్రలు కలది {పంచతన్మాత్రలు - 1శబ్ద 2స్పర్శ 3రూప
4రస 5గంధతన్మాత్రలు అయిదు}; త్రిగుణాత్మకంబునున్ = గుణత్రయము కలది {త్రిగుణములు -
సత్త్వరజస్తమోగుణములు మూడు}; షోడశవికారాత్మకంబున్ = పదహారు వికారములు కలది
{షోడశవికారములు - పదహారు (16)మనోవికారములు, 1 కామము 2 క్రోధము 3 లోభము 4
మోహము 5 మదము 6 మాత్సర్యము 7 రోగము 8 ద్వేషము 9 ఈర్ష్య 10 అసూయ 11 దర్పము 12
దంభము 13 భయము 14 అహంకారము 15 స్వప్నము 16 భ్రాంతి}; ఐన = అయిన; విస్తృతంబును =
విస్తారము కలది; అయిన = అయినట్టి; లింగశరీరంబున్ = లింగశరీరమును; అధిష్ఠించి =
ఆశ్రయించి; చేతనా = చైతన్యము; యుక్తుండున్ = తోకూడినవాడు; ఐన = అయిన; జీవుండు =
జీవుడు; అని = అని; చెప్పంబడున్ = చెప్పబడును; మఱియును = ఇంకను.

భావము:

అని చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నాడు. “స్థూలదేహం ద్వారానే లింగదేహం కర్తృత్వ భోక్తృత్వాలు
పొందటం చేత స్థూలదేహం నశించగానే జీవునికి కర్తృత్వ భోక్తృత్వాలు ఉండవు. కాబట్టి ముక్తి
కలుగుతుంది అని చెప్పటం సరికాదు. లింగశరీరం ఎందాక ఉంటుందో అందాక స్థూలదేహంతో
జీవునికి సంబంధం ఉంటుంది. గాఢనిద్ర, మూర్ఛ మొదలైన వానిలో అహంకారం ఉన్నప్పటికీ
ప్రకాశించదు. అమావాస్యనాడు చంద్రునిలాగా బాల్యంలో అహంకారం స్పష్టపడదు.
స్థూలదేహంతో ఎడబాటు ఉండదు. కాబట్టి అర్థం లేకపోయినా విషయాసక్తుడైన వానికి కలలో
అనర్థ దర్శనం కలిగినట్లు సంసారం (జన్మ) ఉడుగదు. ఈ విధంగా లింగ శరీరాన్ని ఆశ్రయించి
చైతన్యాన్ని కలిగించే పురుషుడే జీవుడు అని చెప్పబడతాడు. ఇంకా...

4-890-సీ.

తివిరి యప్పురుషుండు దేహంబుననుజేసి-

అనయంబుఁ బెక్కు దేహాంతరముల

అంగీకరించుచు నవి విసర్జించుచు-

సుఖ దుఃఖ భయ మోహ శోకములను

బొలుపొందు తద్దేహములనె పొందుచు నుండు-

నది యెట్లు లన్నను నగ్రభాగ

తృణమూఁది మఱి పూర్వతృణ పరిత్యాగంబు-

గావించు తృణజలూకయును బోలె

4-890.1-తే.

జీవుఁ డవనిఁ గొంత జీవించి మ్రియమాణుఁ

డగుచు నొండు దేహ మర్థిఁ జెంది

కాని పూర్వమైన కాయంబు విడువఁడు

గాన మనమె జన్మకారణంబు

టీకా:

తివిరి = పూని; ఆ = ఆ; పురుషుండు = పురుషుడు; దేహంబునను = శరీరము; చేసి = వలన;

అనయంబున్ = ఎల్లప్పుడు; పెక్కు = అనేక; దేహ = దేహముల; అంతరములన్ = భేదములను;

అంగీకరించుచున్ = అంగీకరించుతూ; అవి = వానిని; విసర్జించుచున్ = వదలివేయుచూ; సుఖ =

సుఖములు; దుఃఖ = దుఃఖములు; భయ = భయములు; మోహ = మోహములు; శోకములను =

శోకములందు; పొలుపొందున్ = ఒప్పుతూ; తత్ = ఆ; దేహములనె = శరీరములనే; పొందుచున్ =

పొందుతూ; ఉండున్ = ఉండును; అది = అది; ఎట్లులు = ఏ విధముగ; అన్ననున్ = అనినను;

అగ్రభాగ = పైకొస; తృణము = గడ్డిపరకని; ఊది = పట్టుకొని; మఱి = మరి; పూర్వ = ముందటి; తృణ

= గడ్డిపరకని; పరిత్యాగంబున్ = వదలుట; కావించున్ = చేసెడి; తృణజలూకయునున్ =

ఆకుపురుగు, గడ్డిజలగ; పోలెన్ = వలె.

జీవుడవు = జీవుడవు; అవనిన్ = భూమిపై; కొంత = కొంతకాలము; జీవించి = బ్రతికి;
 మ్రియమాణుడు = మరణించినవాడు; అగుచున్ = అగుచూ; ఒండు = మరియొక; దేహమున్ =
 దేహమును; అర్థిన్ = కోరి; చెంది = చెందిన; కాని = కాని; పూర్వము = పాతది; ఐన = అయిన;
 కాయంబున్ = శరీరమును; విడువడు = వదలడు; కాన = కనుక; మనమె = మనసే; జన్మ =
 పునర్జన్మమునకు; కారణంబున్ = కారణభూతము.

భావము:

పురుషుడు ఈ లింగశరీరం చేత ఒక స్థూలదేహాన్ని విడిచి, మరొక దేహాన్ని పొందుతూ, తిరిగి
 దానిని విడిచిపెడుతూ సుఖ దుఃఖ భయ మోహ శోకాలను ఈ లింగదేహం చేతనే
 అనుభవిస్తాడు. ఆకుపురుగు తన ముందున్న తృణాన్ని పట్టుకొని ఆ తరువాతనే వెనుకటి తృణాన్ని
 విడిచిపెడుతుంది. అలాగే జీవుడు కొంతకాలం బ్రతికి చనిపోతూ మరొక దేహం పొందిన
 తరువాతనే పూర్వదేహాన్ని విడిచిపెడతాడు. కాబట్టి మనస్సే జన్మకు హేతువు.

4-891-త.

నరవరోత్తమ! యట్లు గాన మనంబె జీవుల కెల్ల సం
 సరణకారణ; మట్టి కర్మవశంబునన్ సకలేంద్రియా
 చరణుఁ డౌట నవిద్య గల్గును; సంతతంబు నవిద్యచేఁ
 బరగుటన్ బహుదేహకర్మనిబంధముల్ గలుగుం జుమీ!

టీకా:

నరవర = రాజులలో; ఉత్తమ = ఉత్తమమైనవాడ; అట్లు = ఆ విధముగ; కాన = అగుటచేత; మనంబె
 = మనసే; జీవుల్ = జీవుల; కున్ = కు; ఎల్లన్ = అన్నిటికి; సంసరణ = సంసారము యొక్క; కారణము
 = కారణము; అట్టి = అటువంటి; కర్మ = కర్మమునకు; వశంబునన్ = వశమగుటచే; సకల = సర్వ;
 ఇంద్రియా = ఇంద్రియములవెనుక; చరణుడు = చరించెడివాడు; ఔటన్ = అగుటచేత; అవిద్య =
 ఆత్మవిద్యకానిది; కల్గును = కలుగును; సంతతంబున్ = ఎల్లప్పుడు; అవిద్య = అవిద్య; చేన్ = చేత;
 పరగుటన్ = ప్రసిద్ధుడు అగుటవలన; బహు = అనేక; దేహ = శరీరములు; కర్మ = కర్మములు;
 నిబంధముల్ = గట్టి బంధములు; కలుగున్ = కలుగును; చుమీ = సుమా.

భావము:

రాజా! కాబట్టి మనస్సే జీవులందరికీ జన్మకారణం. కర్మ వశాన అవిద్య కలుగుతుంది. అవిద్య చేత దేహానికి కర్మబంధం కలుగుతుంది. కర్మబంధం వల్ల బహు జన్మలను పొందక తప్పదు సుమా!

4-892-చ.

విను మది గాన భూవర! య**వి**ద్య లయించుటకై రమాపతిన్

ఘన జననస్థితిప్రళయ కారణభూతునిఁ బద్మపత్రలో

చనుఁ బరమేశు నీశ్వరుని సర్వజగంబుఁ ద దాత్మకంబుగాఁ

గను గొనుచుం దదీయపదకంజము లర్థి భజింపు మెప్పుడున్."

టీకా:

వినుము = వినుము; అదిగాన = అందుచేత; భూవర = రాజా; అవిద్య = అవిద్య; లయించుట = హరించుట; కై = కై; రమాపతినిన్ = విష్ణుమూర్తిని (రమాపతి - రమ (లక్ష్మీదేవి)కి పతి (భర్త), విష్ణువు); ఘనజననస్థితిప్రళయకారణభూతునిన్ = విష్ణుమూర్తిని (ఘన జనన స్థితి ప్రళయ కారణభూతుడు - గొప్ప సృష్టి స్థితి లయములకు కారణమైనవాడు, విష్ణువు); పద్మపత్రలోచనున్ = విష్ణుమూర్తిని (పద్మ పత్ర లోచనుడు - పద్మ (తామర) పత్ర (ఆకుల)వంటి లోచనుడు (కన్నులు గలవాడు), విష్ణువు); పరమేశున్ = విష్ణుమూర్తిని (పరమేశుడు - అత్యున్నతమైన ఈశత్వము కలవాడు, విష్ణువు); ఈశ్వరుని = విష్ణుమూర్తిని; సర్వ = సకల; జగంబున్ = జగత్తును; తత్ = అతని; ఆత్మకంబున్ = ఆత్మగా గలది; కాన్ = అగునట్లు; కనుగొనుచున్ = తెలిసికొనుచూ; తదీయ = అతని యొక్క; పద = పాదములు యనెడి; కంజమున్ = పద్మములను; అర్థిన్ = కోరి; భజింపుము = సేవింపుము; ఎప్పుడున్ = ఎల్లప్పుడు.

భావము:

రాజా! విను. కనుక అటువంటి అవిద్యను నాశనం చేయడానికి లక్ష్మీపతి, సృష్టి స్థితి లయ కారకుడు, కమలలోచనుడు, పరమేశ్వరుడు అయిన వాసుదేవుని ఈ జగత్తుకంతటికీ ఆత్మరూపంగా భావించి సేవిస్తూ ఉండు".

4-893-క.

అని యీ గతి భగవంతుం

డనఘుడు భాగవతముఖ్యుడగు నారదుడ

ఘనునకు జీవేశ్వర గతి

ఘనకృప నెఱిగించి సిద్ధుతి జనిన యెడన్.

టీకా:

అని = అని; ఈ = ఈ; గతిన్ = విధముగ; భగవంతుండు = భగవంతుడు; అనఘుడు = పుణ్యుడు;
భాగవత = భాగవతులలో; ముఖ్యుడు = ముఖ్యమైనవాడు; అగు = అయిన; నారదుడు = నారదుడు;
ఆ = ఆ; ఘనున్ = గొప్పవాని; కున్ = కి; జీవ = జీవుడు; ఈశ్వర = ఈశ్వరుల; గతిన్ = మార్గములను;
ఘన = గొప్ప; కృపన్ = దయతో; ఎఱిగించి = తెలిపి; సిద్ధ = పరమహంసల; గతిన్ = మార్గమున;
చనినన్ = వెళ్ళిన; ఎడన్ = సమయములో.

భావము:

అని ఈ విధంగా భక్త శ్రేష్ఠుడైన నారదుడు ప్రాచీనబర్హికి జీవేశ్వరుల తత్వాన్ని తెలిపి సిద్ధులోకానికి వెళ్ళాడు.

4-894-నీ.

రాజర్షి యైనట్టి ప్రాచీనబర్హిదా-

దగఁ బ్రజాపాలనార్థంబు సుతుల

ధరకు నియోగించి తపము చేయుటకునై-

కపిలాశ్రమంబున కపుడు పోయి

యచ్చట నియతి నేకాగ్రచిత్తుండును-

ముక్తసంగుండును భూరిధైర్య

యుక్తుండు నగుచును భక్తియోగంబున-

ననఘ! గోవిందపదారవింద

చింతనామృత పాన విశేషచిత్తుఁ

డగుచు విధిరుద్ర ముఖ్యుల కందరాని

యవ్యయానందమయ పద మందె నప్పు

డనుచు మైత్రేయముని విదురునకుఁ జెప్పి.

టీకా:

రాజర్షి = రాజులలో ఋషితుల్యుడు; ఐనట్టి = అయినట్టి; ప్రాచీనబర్హి = ప్రాచీనబర్హి; తాన్ = తను; తగ = శ్రీపుముగ; ప్రజాపాలన్ = పరిపాలించెడి; అర్థంబున్ = కొరకు; సుతులన్ = పుత్రులను; ధర = భూమి; కున్ = కి; నియోగించి = ఏర్పరచి; తపమున్ = తపస్సును; చేయుట = చేయుట; కున్ = కు; ఐ = అయ్యి; కపిల = కపిలుని; ఆశ్రమంబున్ = ఆశ్రమము; కున్ = కి; అపుడున్ = అప్పుడు; పోయి = పోయి; అచ్చట = అక్కడ; నియతిన్ = నియమించుకొనిన; ఏకాగ్ర = ఏకాగ్రమైన; చిత్తుండును = మనసుకలవాడు; ముక్త = తొలగిన; సంగుండును = కోరికలుకలవాడు; భూరి = అత్యధికమైన; ధైర్య = ధైర్యము; యుక్తుండున్ = కలగినవాడు; అగుచున్ = అగుతూ; భక్తియోగంబునన్ = భక్తిమార్గమున; అనఘ = పాపములులేనివాడు; గోవింద = హరి; పద = పాదములు యనెడి; అరవింద = పద్మములను; చింతన = ధ్యానించుటయనెడి; ఆమృత = అమృతమును; పాన = తాగుటచేత; విశేష = విశిష్టమైన; చిత్తుడున్ = మనసుకలవాడు; అగుచున్ = అగుతూ. = విధి = బ్రహ్మదేవుడు; రుద్ర = శివుడు; ముఖ్యుల్ = మొదలగువారి; కున్ = కిని; అందరాని = అందుకోలేని; అవ్యయ = తరుగని; ఆనంద = ఆనందముతో; మయ = నిండిన; పదమున్ = స్థితిని; అందెన్ = అందుకొనెను; అప్పుడు = అప్పుడు; అనుచున్ = అనుచూ; మైత్రేయ = మైత్రేయుడు యనెడి; ముని = ముని; విదురున్ = విదురుని; కున్ = కి; చెప్పి = చెప్పి.

భావము:

రాజర్షి అయిన ప్రాచీనబర్హి ప్రజారక్షణకు కొడుకులని నియోగించి, తప్పస్సు చేయటానికి కపిలాశ్రమానికి వెళ్ళాడు. ఆ ఆశ్రమంలో ముక్తసంగుడై, ఏకాగ్రచిత్తంతో, సద్భక్తియోగంతో గోవిందుని

పాదపద్మాలను ఆరాధించాడు. బ్రహ్మ రుద్రాదులకు పొంద శక్యంకాని అవ్యయానందమయమైన పదాన్ని పొందాడు" అని మైత్రేయుడు విదురునితో చెప్పి...

4-895-వ.

వెండియు నిట్లనియె "ఇట్లు ముకుందయశంబునం జేసి భువనపావనంబు, మనశ్శుద్ధికరంబు, సర్వోత్కృష్టఫలప్రదాయకంబు, దేవర్షివర్మ ముఖ వినిస్సృతంబు నైన యీ యధ్యాత్మ పారోక్ష్యంబు నెవ్వండు పరియించు నెవ్వండు విను నట్టివారు లింగశరీరవిధాననంబు గావించి ముక్తసమస్త బంధుడయి విదేహకైవల్యంబు నొంది సంసారమునందుఁ బరిభ్రమింప" డనిన మైత్రేయునకు విదురుం డిట్లనియె.

టీకా:

వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; ముకుంద = విష్ణుమూర్తి; యశంబునన్ = కీర్తి; చేసి = వలన; భువన = లోకములను; పావనంబున్ = పవిత్రము చేయునది; మనస్ = మనస్సును; శుద్ధికరంబు = శుద్ధి చేయునది; సర్వ = అన్నిటికన్నను; ఉత్కృష్ట = శ్రేష్ఠమైన; ఫల = ఫలితములను; ప్రదాయకంబున్ = చక్కగా కలుగ జేయునది; దేవర్షి = దేవముషులలో; వర్మ = శ్రేష్ఠుని; ముఖ = నోటినుండి; వినిస్సృతంబున్ = చక్కగా వినిపింపబడినది; ఐన = అయిన; ఈ = ఈ; అధ్యాత్మ = ఆధ్యాత్మిక; పారోక్ష్యంబున్ = ఉపాఖ్యానమును; ఎవ్వండు = ఎవరైతే; పరియించు = చదివునో; ఎవ్వండు = ఎవరైతే; వినున్ = వినునో; అట్టి = అటువంటి; వారున్ = వారు; లింగశరీర = లింగశరీరమును; విధాననంబున్ = విడువబడినదిగా; కావించి = చేసి; ముక్త = విముక్తమైన; సమస్త = సమస్తమైన; బంధులు = బంధములు కలవాడు; అయి = అయ్యి; విదేహ = దేహరహితమైన; కైవల్యమున్ = ముక్తిని; ఒంది = పొంది; సంసారమున్ = ఇక సంసారము; అందున్ = అందు; పరిభ్రమింపరు = తిరుగరు; అనినన్ = అనగా; మైత్రేయున్ = మైత్రేయుని; కున్ = కి; విదురుండు = విదురుడు; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

(మైత్రేయుడు విదురునితో) ఇంకా ఇలా అన్నాడు. "నారదముని బోధించిన హరికీర్తిని కొనియాడే ఈ ఆధ్యాత్మ పారోక్ష్యం లోకాన్ని పవిత్రం చేస్తుంది. మనశ్శుద్ధిని కలిగిస్తుంది. అన్నిటికంటే గొప్పదైన

ఫలాన్ని ఇస్తుంది. కాబట్టి దీనిని చదివేవాడు, విన్నవాడు లింగశరీరాన్ని విడిచి సమస్త బంధాలను త్రొక్కుకొని విదేహ కైవల్యాన్ని పొందుతాడు. సంసారంలో భ్రమించడు" అని చెప్పిన మైత్రేయునితో విదురుడు ఇలా అన్నాడు.

చతుర్థ స్కంధము : ప్రచేతసుల తపంబు

4-896-క.

"మునినాథ! ప్రచేతసు లా

ఘన మగు రుద్రోపదిష్ట కమలోదర కీ

ర్తనమున నే గతిఁ బొందిరి

వనజాక్షుఁడు సంతసింప వారనఘాత్మా!

టీకా:

ముని = మునియైన; నాథ = ప్రభువా; ప్రచేతసులు = ప్రచేతసులు; ఆ = ఆ; ఘనము = మిక్కిలి
గొప్పది; అగు = అయిన; రుద్ర = శివునిచే; ఉపదిష్ట = ఉపదేశింపబడిన; కమలోదర = విష్ణుమూర్తి
{కమ లోదరుడు - కమలము ఉదరమున కలవాడు, విష్ణువు}; కీర్తనమునన్ = స్తోత్రమును; ఏ = ఏ;
గతిన్ = విధముగ; పొందిరి = పొందిరి; = వనజాక్షుడు = విష్ణుమూర్తి {వనజాక్షుఁడు - వనజము
(పద్మము) వంటి కన్నులు యున్నవాడు, విష్ణువు}; సంతసింపన్ = సంతోషించునట్లు; వారున్ =
వారు; అనఘాత్మా = పుణ్యాత్ముడా.

భావము:

"మునీంద్రా! ప్రచేతసులు శివుడు ఉపదేశించిన స్తోత్రాన్ని జపించి, విష్ణువును సంతోషింపజేసి ఏ
గతిని పొందారు?

4-897-తే.

కడఁగి మఱి వారు యాదృచ్ఛకమున జేసి

హరికి నిత్యప్రియుం డగు హరునిఁ గాంచి

యతని వలన యనుగ్రహ ముంది మోక్ష

ముంది రని చెప్పి; తది నిశ్చయంబు మఱియు

టీకా:

కడగి = పూని; మఱి = మరి; వారున్ = వారు; యాదృచ్ఛికమున = అనుకోకుండా జరిగినదాని; జేసి = వలననైన; హరి = విష్ణుమూర్తి; కిన్ = కి; నిత్య = శాశ్వతమైన; ప్రియుండు = ప్రియమైనవాడు; హరుని = శివుని; కాంచి = దర్శించి; అతని = అతని; వలని = నుండి; అనుగ్రహమున్ = అనుగ్రహమును; అంది = పొంది; మోక్షమున్ = ముక్తిని; అందిరి = పొందిరి; అని = అని; చెప్పితి = చెప్పితివి; అది = అది; నిశ్చయంబున్ = నిశ్చయమే; మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

వారు అప్రయత్నంగా శ్రీహరికి ఇష్టమైన శివుని దర్శించి ఆయన అనుగ్రహం వల్ల మోక్షం పొందారని చెప్పావు. అది నిజమే!

4-898-క.

హరి దర్శన పూర్వం బిహ

పరలోకములందు నా నృపాల తనయు లం

దిరి యే ఫలముల నందఱు

నిరతి నెఱింగింపు; మన మునివరుండు పలికెన్.

టీకా:

హరి = విష్ణుమూర్తి; దర్శన = దర్శనమునకు; పూర్వమున్ = పూర్వము; ఇహ = ఇక్కడివి; పర = ఇతరములైన; లోకముల్ = లోకములు; అందున్ = అందు; ఆ = ఆ; నృపాలతనయులన్ = రాకుమారులు; అందిరి = పొందిరి; ఏ = ఎలాంటి; ఫలములన్ = ఫలితములను; అందఱున్ = వారందరు; నిరతిన్ = మిక్కిలి ఆసక్తితో; ఎఱింగింపుము = తెలుపుము; అనన్ = అనగా; ముని = మునులలో; వరుడు = శ్రేష్ఠుడు; పలికెన్ = పలికెను.

భావము:

శ్రీహరిని దర్శించటానికి ముందు ఈ లోకంలోను, పరలోకంలోను ఈ రాజపుత్రులు ఏ ఫలాలను పొందారు నాకు చెప్పు" అని విదురుడు అడుగగా మైత్రేయుడు ఇలా అన్నాడు.

4-899-క.

"విను జనకాదేశము ముద

మునఁ దాల్చి నృపాత్మజులు సముద్రోదరమం

దనుపమ జపయజ్ఞంబున

నొనరఁ దపం బూని ముదము నొందుచు నుండన్.

టీకా:

విను = వినుము; జనక = తండ్రి యొక్క; ఆదేశమున్ = ఆజ్ఞను; ముదమున్ = సంతోషముతో; తాల్చి = ధరించి, స్వీకరించి; నృపాత్మజులున్ = రాకుమారులు; సముద్ర = సముద్రము; ఉదరమున్ = కడుపు; అందున్ = లో; అనుపమ = సాటిలేని; జపయజ్ఞంబునన్ = జపయజ్ఞము; ఒనరన్ = పొసగునట్లుగా; తపంబున్ = తపస్సునకు; పూని = పూనుకొని; ముదమున్ = సంతోషమును; ఒందుచున్ = పొందుతూ; ఉండగన్ = ఉండగా.

భావము:

"విను. తండ్రి ఆనతిని తలదాల్చి ఆ రాకుమారులు అయిన ప్రచేతసులు సముద్రమధ్యంలో రుద్రగీతాన్ని జపిస్తూ తపస్సును ప్రారంభించారు.

4-900-క.

పదివే లేడులు నిష్ఠను

వదలక తప మాచరింప వారల కర్థిన్

సదయాంతరంగుఁ డభయ

ప్రదుఁడు సనాతనుఁడు నైన ప్రద్యోదరుఁడున్.

టీకా:

పదివేల = పదివేల (10, 000); ఏడులు = సంవత్సరములు; నిష్ఠను = నియమపాలనను; వదలక = వదలిపెట్టకుండగా; తపమున్ = తపస్సును; ఆచరింపన్ = చేయగా; వారల్ = వారి; కిన్ = కి; అర్థిన్ = కోరి; సదాయాంతరంగుడున్ = హరి {సదాయాంతరంగుడు - సత్ (మిక్కిలి) దయా (కృపగల) అంతరంగుడు (మనసు గలవాడు), విష్ణువు}; అభయప్రదుడున్ = హరి {అభయ ప్రదుడు - అభయము ఇచ్చువాడు, విష్ణువు}; సనాతనుడున్ = హరి {సనాతనుడు - పురాతనుడు, విష్ణువు}; అయిన = ఐన; పద్మోదరుడున్ = హరి {పద్మోదరుడు - పద్మము ఉదరముననున్నవాడు, విష్ణువు}.

భావము:

వారు పదివేల సంవత్సరాలు నిష్ఠతో తపస్సు చేయగా దయామయుడు, అభయప్రదాత, సనాతనుడు అయిన శ్రీహరి...

4-901-క.

అనుపమ శాంతము లగు నిజ

తను రశ్మలచే నృపాల తనయ తపో వే

దనలు శమింపగఁ జేయుచు

ననయముఁ బ్రత్యక్ష మయ్యె; నచ్యుతుఁ డంతన్.

టీకా:

అనుపమ = సాటిలేని; శాంతములున్ = శాంతము కలిగించెడివి; అగు = అయిన; నిజ = తన; తను = శరీరము యొక్క; రశ్మలు = కాంతులు; చేన్ = చేత; నృపాలతనయ = రాజకుమారుల; తపః = తపస్సు యొక్క; వేదనలున్ = బాధలను; శమింపగన్ = శాంతించునట్లు; చేయుచున్ = చేస్తూ; అనయమున్ = అవశ్యము; ప్రత్యక్షము = ప్రత్యక్షము; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అచ్యుతుడు = హరి {అచ్యుతుడు - చ్యుతము (పతనము) లేనివాడు, విష్ణువు}; అంతన్ = అంతట.

భావము:

ఆ రాకుమారుల తపఃక్షేశాన్ని శమింపజేస్తూ, తన సాటిలేని శరీరకాంతులతో శ్రీహరి ప్రత్యక్షమయ్యాడు.

4-902-సీ.

ఘన మేరుశృంగ సంగత నీల మేఘంబు-

నెటి గరుడస్కంధ నివసీతుండు

గమనీయ నిజదేహకాంతి విపాటితా-

భీలాఖి లాశాంతరాళ్లతముండు

సుమహితాష్టాయుధ సుమనో మునీశ్వర-

సేవక పరిజన సేవితుండు

మండిత కాంచన కుండల రుచిరోప-

లాలిత వదన కపోలతలుండు

4-902.1-తే.

చారునవరత్నదివ్యకోటీరధరుండు

కౌస్తుభప్రవిలంబ మంగళగళుండు

లలిత పీతాంబరప్రభాలంకృతుండు

హార కేయూర వలయ మంగజీర యుతుండు

టీకా:

ఘన = గొప్ప; మేరు = మేరు; శృంగ = పర్వతశిఖరము; సంగతన్ = సాంగత్యముగల;

నీలమేఘంబున్ = నీలిమేఘము వలె; నెటిన్ = నిండుగా; గరుడ = గరుత్మంతుని; స్కంధ =

మూపున; నివసీతుండున్ = వసించుతున్నవాడు; కమనీయ = మనోజ్ఞమైన; నిజ = తన; దేహ =

శరీర; కాంతి = కాంతిచే; విపాటిత = విరగగొట్టబడిన; ఆభీల = భయంకరమైన; అఖిలా =

సమస్తమైన; ఆశాంత = దిక్కుల; అంతరాళ = లోపలి; తముండు = చీకటిగలవాడు; సు = మిక్కిలి;

మహిత = గొప్ప; అష్ట = ఎనిమిది; ఆయుధ = ఆయుధములు (విష్ణుని అష్టాయుధములు - 1
శంఖము 2చక్రము 3శారఙ్గము అనెడి విల్లు, 4కత్తి 5పద్మము 6గదా 7దండము 8శూలము);
సుమనః = దేవతలు; ముని = మునులలో; ఈశ్వర = శ్రేష్ఠులు; సేవక = సేవకులు; పరిజన =
పరివారములుచేతను; సేవితుండు = సేనింపబడుతున్నవాడు; మండిత = అలంకృతమైన; కాంచన
= బంగారపు; కుండల = చెవికుండలముల; రుచిర = కాంతులచే; ఉపలాలిత =
బుజ్జగింపబడుతున్న; వదన = మోము; కపొల = చెక్కిళ్ళ; తలుడు = ప్రదేశములు కలవాడు.
చారు = అందమైన; నవరత్న = నవరత్నములు పొదిగిన; దివ్య = దివ్యమైన; కోటీర = కిరీటము;
ధరుడు = ధరించినవాడు; కౌస్తుభ = కౌస్తుభమణి; ప్రవిలంబ = చక్కగావేళ్ళాడుతున్న; మంగళ =
శుభప్రదమైన; గళుండు = కంఠముగలవాడు; లలిత = అందమైన; పీతాంబర = పట్టుబట్టల; ప్రభా =
కాంతులచే; అలంకృతుడు = అలంకరింపబడినవాడు; హార = హారములు; కేయూర =
బాహుపురులు; వలయ = కంకణములు; మంజీర = అందెలు; యుతుడు = కలిగినవాడు.

భావము:

ఆ శ్రీహరి మేరుపర్వత శిఖరంపై నల్లని మేఘం వలె గురుడుని మూపుపై కూర్చున్నాడు. తన శరీర
కాంతులతో నలుదిక్కుల నడుమ వ్యాపించిన చీకటిని తొలగిస్తున్నాడు. అష్టాయుధాలు
(విష్ణుదేవుని అష్టాయుధములు - 1 శంఖము 2చక్రము 3శార్ఙ్గము అనెడి విల్లు, 4కత్తి 5పద్మము
6గదా 7దండము 8శూలము) మూర్తిమంతాలై అతనిని సేవిస్తున్నవి. దేవతలు, మునీశ్వరులు
సేవకులై కొలుస్తున్నారు. ఆయన చెవులకు ధరించిన బంగారు కుండలాల కాంతి ముఖంమీద,
చెక్కిళ్ళమీద వ్యాపిస్తున్నది. నవరత్నమయమైన కిరీటాన్ని ధరించాడు. కౌస్తుభమణి మంగళకర
మైన కంఠంలో వ్రేలాడుతున్నది. అందమైన జిలుగు పట్టు బట్టలు కట్టుకున్నాడు. ముత్యాలహారాలు,
భుజకీర్తులు, కడియాలు, అందెలు ధరించాడు.

4-903-క.

లలితాయ తాష్ట భుజ మం

డలమధ్యస్ఫురిత రుచివిడంబిత లక్ష్మీ

లలనా కాంతిస్పర్ధా

క్రతి లసద్వైజయంతికా శోభితుఁడున్

టీకా:

లలిత = అందమైన; ఆయుత = నిడుపైన, దీర్ఘమైన; అష్ట = ఎనిమిది; భుజ = భుజముల; మధ్యస్ = మధ్యభాగము, వక్షస్థలము; స్ఫురిత = విలసిల్లి; రుచి = వెలుగులు; విడంబిత = వెదజల్లుతున్న; లక్ష్మీలలన = లక్ష్మీదేవి; కాంతి = కాంతితో; స్వర్ణా = పోటీకి; ఆకలిత = వచ్చుచున్న; లసత్ = అందమైన; వైజయంతికా = వైజయంతికా మాలచే; శోభితుండు = శోభిల్లుతున్నవాడు.

భావము:

అతని అందమైన ఎనిమిది భుజాల మధ్య వైజయంతిక అనే వనమాల లక్ష్మీదేవితో పోటీ పడుతూ ప్రకాశిస్తున్నది.

4-904-క.

సుర గరుడ యక్ష కిన్నర

నిరుపమ జేగీయమాన నిఖిలాశా సం

భరిత యశోమహనీయ

స్ఫురణుండు నగు న పురాణ పురుషుం డెలమిన్

టీకా:

సుర = దేవతలు; గరుడ = గరుడులు; యక్ష = యక్షులు; కిన్నర = కిన్నరలచే; నిరుపమ = సాటిలేని విధముగ; జేగీయమాన = స్తుతింపబడుటచే; నిఖిల = సకల; ఆశా = దిక్కులు; సంభరిత = నిండిపోయిన; యశో = కీర్తిగలిగిన; మహనీయ = గొప్పగా; స్ఫురణుండు = తెలియబడువాడు; అగు = అయిన; ఆ = ఆ; పురాణపురుషుండు = హరి; ఎలమిన్ = సంతోషముతో.

భావము:

దేవతలు, గరుడులు, యక్షులు, కిన్నరులు దిక్కుల నడుమ నిండిన శ్రీహరి కీర్తిని గానం చేస్తున్నారు. ఆ పురాణ పురుషుడైన విష్ణువు...

4-905-క.

కరుణావలోకనంబులు

నిరవోంద నృపాలసుతుల నీక్షించి రమా

వరుడంబుద గంభీర మ

దురభాషలఁ బలికెఁ బ్రియము దూకొనుచుండన్

టీకా:

కరుణ = దయతో కూడిన; అవలోకనంబులున్ = చూపులు; ఇరవోంద = విలసిల్లగా;

నృపాలసుతులన్ = రాజకుమారులను; ఈక్షించి = చూసి; రమావరుడు = విష్ణుమూర్తి; అంబుద =

సముద్రము వంటి; గంభీర = గంభీరమైన; మధుర = తియ్యని; భాషలన్ = పలుకులతో; పలికెన్ =

పలికెను; ప్రియము = ప్రేమ; దూకొనుచుండన్ = తొణికిసలాడుచుండగా.

భావము:

శ్రీపతి అయిన హరి దయను వెలార్చే చూపులతో ప్రచేతసులను చూచి, మేఘ గంభీర మధుర వాక్కులతో ఇలా అన్నాడు.

4-906-తే.

"తాపసోత్తము లగు ప్రచేతసులు! వేడ్క

వినుడు మీరలు సౌహార్దమున అభిన్న

ధర్ము లగుట భవత్సౌహృదమున కేను

జాలఁ బరితోష మందితి సమత నేడు

టీకా:

తాపస = తాపసులలో; ఉత్తములు = ఉత్తమమైనవారు; అగు = అయిన; ప్రచేతసులు = ప్రచేతసులు;

వేడ్కన్ = వేడుకతో; వినుడు = వినండి; మీరలు = మీరు; సౌహార్దమునన్ = స్నేహముతో; అభిన్న =

ఒకే విధమైన; ధర్ములు = ధర్మములు గలవారు; అగుటన్ = అగుటచేత; భవత్ = మీ మధ్య గల;

సౌహృదమున్ = స్నేహము భావముల; కున్ = కు; ఏనున్ = నేను; చాలన్ = మిక్కిలి; పరితోషమున్ = సంతోషమును; అందితి = పొందితి; సమతన్ = చక్కగా; నేడు = ఈనాడు.

భావము:

"తాపసశ్రేష్ఠులారా! ప్రచేతసులారా! వినండి. మీరు అందరూ కలిసి మెలిసి ఒకే ధర్మాన్ని ఆచరిస్తున్నారు. మీ స్నేహానికి నేను చాల తృప్తి చెందాను.

4-907-క.

అనయమును మీ మనోరథ

మొనరింతు; నెఱుంగఁ బలుకుఁ; ఉత్తము లగు మీ

మృదుదినము నెవ్వఁడు సుఖశ

యనుఁడై మదిలోనఁ దలఁచు నా నరుఁ డెప్పుడున్.

టీకా:

అనయమునున్ = అవశ్యము; మీ = మీ యొక్క; మనోరథమున్ = కోరికలను; ఒనరింతున్ = తీర్చెదను; ఎఱుంగన్ = తెలియునట్లు; పలుకుడు = చెప్పండి; ఉత్తములు = శ్రేష్ఠులు; అగు = అయిన; మిమ్మున్ = మిమ్ములను; అనుదినమున్ = ఎల్లప్పుడు; ఎవ్వడున్ = ఎవరైతే; సుఖ = సుఖముగా; శయనుడు = విశ్రాంతి తీసుకొనుచున్నవాడు; ఐ = అయ్యి; మదిన్ = మనసు; లోన్ = లోపల; తలచున్ = తలచుతుండునో; ఆ = ఆ; నరుడున్ = మానవుడు; ఎప్పుడున్ = ఎప్పుడు.

భావము:

కాబట్టి మీకు వరం ఇస్తాను అడగండి. ఉత్తములైన మిమ్మల్ని ఏ మానవుడు నిత్యం నిద్రపోయే ముందు స్మరిస్తాడో...

4-908-క.

భ్రాతృజన సౌహృదంబును

భ్రాతృదయాగుణము విమల బుద్ధియు సుజన

ప్రీతియుఁ గల్గి సుఖించును

వీత సమస్తాఘుఁ డగుచు విశ్వములోనన్.

టీకా:

భ్రాతృ = సోదరులైన; జన = వారి; సౌహృదంబునున్ = స్నేహమును; భూత = జీవుల యెడ; దయా = దయ కలిగి ఉండెడి; గుణమున్ = లక్షణమును; విమల = స్వచ్ఛమైన; బుద్ధియున్ = బుద్ధి; సుజన = మంచివారి; ప్రీతియున్ = ప్రేమను; కల్గి = కలిగి ఉండి; సుఖించునున్ = సుఖములు అనుభవించుచుండును; వీత = వదలివేసిన; సమస్తా = సమస్తమైన; ఆఘుడు = పాపములు కలవాడు; అగుచున్ = అవుతూ; విశ్వము = జగతి; లోనన్ = లోపల.

భావము:

అతడు సోదర స్నేహాన్ని, భూతదయను, నిర్మల బుద్ధిని, సజ్జనుల ప్రేమను పొంది సుఖిస్తాడు. అతని సమస్త పాపాలు నశిస్తాయి.

4-909-వ.

మఱియు రుద్రగీతం బయిన మదీయస్తవం బెవ్వ రనుదినంబును స్తోత్రంబు చేయుదురు, వారల కభిమతవరంబులు, శోభనకరం బగు ప్రజ్ఞయు నిత్తు; మీరలు ముదన్వితులై జనకాదేశం బంగీకరించుటం జేసి మీ కీర్తి లోకంబుల విస్తరిల్లు; మీకు ననూన బ్రహ్మగుణండు నాత్మసంతతింజేసి లోకత్రయ పరిపూర్ణ గుణాకరుండు నైన పుత్రుండు సంభవింపంగలండు; కండుమహాముని తపోవినాశార్థంబుగా నింద్రుని చేతఁ బ్రేషిత యగు ప్రవ్లాచ యను నప్పరస గర్భంబు దాల్చి యమ్మునీంద్రుని వీడ్కొని దివంబునకుం జను సమయంబునం బ్రసూతయై తత్పుత్రిని వృక్షంబు లందుఁ బెట్టి చనిన.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకనూ; రుద్ర = శివునిచే; గీతంబున్ = స్తోత్రము చేయబడినది; అయిన = అయిన; మదీయ = నా యొక్క; స్తవంబున్ = స్తుతిని; ఎవ్వరున్ = ఎవరైతే; అనుదినంబున్ = ప్రతిదినము;

స్తోత్రంబున్ = కీర్తించుట; చేయుదురు = చేసెదరో; వారల్ = వారి; కిన్ = కి; అభిమత = కోరిన;
 వరంబులున్ = వరములను; శోభనకరంబున్ = శోభను యిచ్చెడిది యగు; ప్రజ్ఞయున్ = ప్రజ్ఞను;
 ఇత్తున్ = ఇచ్చెదను; మీరలు = మీరు; ముదన్వితలు = సంతోషము కలవారు; ఐ = అయ్యి; జనక =
 తండ్రి; ఆదేశంబున్ = ఆజ్ఞను; అంగీకరించుటన్ = అంగీకరించుట; చేసి = వలన; మీ = మీ యొక్క;
 కీర్తిన్ = యశస్సును; లోకంబులన్ = లోకము లన్నిటను; విస్తరిల్లు = వ్యాపించును; మీ = మీ; కున్ =
 కు; అనూన = వెలితి లేనంత; బ్రహ్మ = గొప్ప; గుణండున్ = గుణములు గలవాడు; ఆత్మ = తన;
 సంతతిన్ = సంతానము; చేసి = వలన; లోకత్రయ = ముల్లోకములను; పరిపూర్ణ = నిండుదనము
 చేయగల; గుణా = గుణములకు; ఆకరుండు = నివాసమైనవాడు; అగు = అయిన; పుత్రుండు =
 కుమారుడు; సంభవింపంగలడు = పుట్టగలడు; కండు = కండుడు అనెడి; మహా = గొప్ప; ముని =
 ముని; తపః = తపస్సును; వినాశ = భంగము; అర్థంబున్ = చేయుట; కాన్ = కొరకు; ఇంద్రునిన్ =
 ఇంద్రుని; చేతన్ = చేత; ప్రేషిత = ప్రేరేపింపబడినది; అగు = అయిన; ప్రమోచ = ప్రమోచ; అనున్ =
 అనెడి; అప్పరస = అప్పరస {అప్పరసలు - 1రంభ 2ఊర్వశి 3తిలోత్తమ 4మేనక ఆది దేవనర్తకిలు};
 గర్భంబున్ = గర్భమును; తాల్చి = ధరించి; ఆ = ఆ; ముని = మునులలో; ఇంద్రునిన్ = శ్రేష్ఠుని;
 వీడ్కొని = వదలి; దివంబున్ = స్వర్గమున; కున్ = కు; చను = వెళ్ళెడి; సమయంబునన్ =
 సమయములో; ప్రసూత = ప్రసవించినది; ఐ = అయ్యి; తత్ = ఆ; పుత్రిని = కుమార్తెను; వృక్షంబుల్ =
 చెట్లు; అందున్ = లో; పెట్టి = ఉంచి; చనినన్ = వెళ్ళగా.

భావము:

ఇంకా రుద్రునిచేత గానం చేయబడిన నా స్తోత్రాన్ని నిత్యం జపించేవారికి కోరిన వరాలను,
 శుభకరమైన ప్రజ్ఞను ప్రసాదిస్తాను. మీరు తండ్రి ఆనతిని సంతోషంగా తల ధరించారు. కాబట్టి మీ
 కీర్తి లోకంలో వ్యాపిస్తుంది. గుణాలలో బ్రహ్మకు తక్కువ కానివాడు, తన సంతతివల్ల మూడు
 లోకాలలోను వ్యాపించే కీర్తి కలవాడు అయిన పుత్రుడు మీకు జన్మిస్తాడు. పూర్వం కండు
 మహాముని చేస్తున్న తపస్సును భగ్నం చేయటానికి ఇంద్రుడు ప్రమోచ అనే అప్పరసను
 పంపించాడు. ఆమె కండుమునివల్ల గర్భం ధరించి ఒక పుత్రికను ప్రసవించి చెట్ల మధ్య వదిలి
 స్వర్గానికి వెళ్ళిపోగా...

ఆశిశు వపుడు పేరాకలిచే గుంది-

వావిచ్చి బిట్టు వాపోవు చుండ

నాలించి యటకు రాజైన సోముడు వచ్చి-

వలనొప్ప నవసుధావర్షి యైన

యాత్మీయ తర్జని నర్థి బానమ్ము చే-

యింపంగ బెరిగి య య్యందువదన

గన్యా వరారోహ కడక మారిష యను-

చెలువ బుణ్యండు ప్రాచీనబర్హి

4-910.1-తే.

యన్మపునిచే బ్రజా విసర్గావసరము

నందు వేడ్య దదాదిష్టులైన మీర

లందఱును నెయ్యమున వివాహంబు గండ"

యని సరోరుహనయను డిట్లనియె; మఱియు.

టీకా:

ఆ = ఆ; శిశువు = శిశువు; అపుడున్ = అప్పుడు; పేరాకలి = అత్యధికమైన ఆకలి; చేన్ = చేత; కుంది = భాధపడి; వావిచ్చి = నోరువిప్పి; బిట్టు = గట్టిగా; వాపోవుచుండన్ = ఏడ్చుచుండగా; అలించి = విని; అట = అక్కడ; కున్ = కి; రాజు = ప్రభువు; ఐన = అయినట్టి; సోముడు = సోముడు; వచ్చి = వచ్చి; వలనొప్పన్ = నేర్పు; ఒప్పన్ = ఒప్పునట్లుగా; నవ = మృదువైన; సుధా = అమృతమును; వర్షి = స్తవించెడి; ఐన = అయిన; ఆత్మీయ = తన యొక్క; తర్జని = చూపుడువేలు; అర్థిన్ = కోరి; పానమ్మున్ = తాగునట్లు; చేయింపగన్ = చేయించగా; పెరిగి = పెరిగి; ఆ = ఆ; ఇందు = చంద్రుని వంటి; వదనన్ = మోముకలామెని; కన్యా = కన్యలలో; వర = ఉత్తములలో; ఆరోహ = గొప్పామెని; కడకన్ = పూని; మారిష = మారిష; అను = అనెడి; చెలువన్ = స్త్రీని {చెలువ - చిన్నవయసుకల, స్త్రీ}; పుణ్యండు = పుణ్యండు; ప్రాచీనబర్హి = ప్రాచీనబర్హి

ఆ = ఆ; నృపునిన్ = రాజు; చేన్ = చేత; బ్రజా = సంతానము; విసర్గా = పుట్టించెడి; అవసరంబునన్ = పని; అందున్ = లో; వేడ్యన్ = కోరి; తత్ = దానియందు; ఆదిష్టులు = ఆనతియ్యబడినవారు; మీరలు

= మీరు; అందఱునున్ = అందరును; నెయ్యమునన్ = స్నేహముతో; వివాహంబున్ = వివాహము;
 కండు = చేసికొనుడు; అని = అని; సరోరుహనయనుడు = విష్ణుమూర్తి (సరోరహనయనుడు -
 సరోరుహము (పద్మము) వంటి నయనుడు (కన్నులుగలవాడు), విష్ణువు); ఇట్లు = ఈ విధముగ;
 అనియెన్ = పలికెను; మఱియున్ = ఇంకనూ.

భావము:

ఆ శిశువు ఆకలి బాధతో నోరు తెరచి గట్టిగా ఏడ్వసాగింది. ఆ ఏడుపు విని రాజైన చంద్రుడు
 వచ్చి అమృతం స్రవించే తన చూపుడు వ్రేలిని శిశువు నోటిలో ఉంచాడు. శిశువు అమృతం త్రాగి
 పెరిగింది. యౌవనవతి అయింది. ఆమె పేరు మారిష. మీ తండ్రి ప్రాచీనబర్హి ఆజ్ఞచేత ప్రజాసృష్టి
 చేయటానికి పూనుకొన్న మీరు అందరూ ప్రేమతో ఆమెను పెండ్లాడండి" అని చెప్పి విష్ణువు ఇంకా
 ఇలా అన్నాడు.

4-911-వ.

"అనఘాత్మలారా! యభిన్న ధర్మశీలు రయిన మీకు నందఱకు నా సుమధ్య యైన కన్య యభిన్న
 ధర్మశీలయు భవ దర్పితాశయయు నయిన భార్య యగు; మీర లప్రతిహత తేజస్కులై దివ్యవర్ష
 సహస్రంబులు భౌమ దివ్య భోగంబులు మదనుగ్రహలై యనుభవించెద; రంత నా యందుల
 భక్తిం జేసి నిర్మలాంతఃకరణులై యీ భోగంబులు నిరయ ప్రాయంబులుగాఁ దలంచి మదీయ
 స్థానంబు నొందెద" రని వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

అనఘాత్మలారా = పుణ్యాత్మలారా; అభిన్న = ఒకేవిధమైన; ధర్మ = ధర్మమున; శీలురు =
 నడచెడివారు; అయిన = అయినట్టి; మీ = మీ; కున్ = కు; అందఱు = అందరు; కున్ = కి; ఆ = ఆ; సు
 = చక్కటి; మధ్య = నడుముకలిగినామె; ఐన = అయిన; కన్య = స్త్రీ; అభిన్న = సమగ్రమైన; ధర్మ =
 ధర్మము గల; శీలయున్ = నడవడిక కలామె; భవత్ = మీ యందు; అర్పిత = అర్పింపబడిన;
 ఆశయమున్ = ఆశయములు కలామె; అయిన = అయిన; భార్య = భార్య; అగు = అగును; మీరలు =
 మీరు; అప్రతిహత = తిరుగులేని; తేజస్కులు = తేజస్సు గలవారు; ఐ = అయ్యి; దివ్య = దివ్యమైన; వర్ష
 = సంవత్సరములు; సహస్రంబులున్ = వేలకొలది; భౌమ = భౌతికమైన; దివ్య = దివ్యమైన;

భోగంబులున్ = భోగములను; మత్ = నా యొక్క; అనుగ్రహాలు = అనుగ్రహము గలవారు; ఐ = అయ్యి; అనుభవించెదరు = అనుభవించెదరు; అంత = అంతట; నా = నా; అందలన్ = ఎడ; భక్తిన్ = భక్తి; చేసి = వలన; నిర్మల = స్వచ్ఛమైన; అంతఃకరణాలు = మనసులు కలవారు; ఐ = అయ్యి; ఈ = ఈ; భోగంబులున్ = భోగములను; నిరయ = నరకమునకు; ప్రాయంబులును = సమానమైనవి; కాన్ = అగునట్లు; తలంచి = భావించి; మదీయ = నా యొక్క; స్థానంబున్ = స్థానమును; ఒందెదరు = పొందెదరు; అని = అని; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియెన్ = పలికెను.

భావము:

"పుణ్యాత్ములారా! మీరు అభిన్నమైన ధర్మశీలం కలవారు. ఆమెకూడా అభిన్న ధర్మశీలయై మిమ్ముల నందరినీ సమానమైన ప్రేమతో సేవింపగలదు. మీరు గొప్ప బలవంతులై వేలకొలది దివ్య సంవత్సరాలు భూలోక సుఖాలను, స్వర్గలోక సుఖాలను నా అనుగ్రహం చేత అనుభవిస్తారు. ఆ తరువాత నామీది భక్తివల్ల చిత్తశుద్ధిని పొంది ఆ సుఖాలను నరకప్రాయంగా భావించి నా స్థానాన్ని చేరుకుంటారు" అని చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

4-912-చ.

"**అ**రయ గృహస్థులయ్యును **మ**ర్త్యుత కర్ములు నస్మదీయ సుం
దర చరితామృతశ్రవణ **త**త్పర మానస యాతయాములున్
సరస గుణాఢ్యు లై తనరు **సా**ధుల కీ గృహముల్ దలంప దు
మృత భవబంధ హేతువులు **రా**వు నృపాత్మజులార! యెన్నడున్.

టీకా:

అరయన్ = తరచి చూసినచో; గృహస్థులు = గృహస్థులు; అయ్యును = అయినప్పటికిని; మత్ = నాకు; అర్పిత = అర్పింపబడిన; కర్ములున్ = కర్మములు చేయువారు; అస్మదీయ = నా యొక్క; సుందర = అందమైన; చరిత = వర్తనలు యనెడి; అమృత = అమృతమును; శ్రవణ = వినుట యనెడి; తత్ = వాటి యందు; పర = లగ్నమైన; మానస = మనసులు; యాత = గడచిన; యాములున్ = జాములు గలవారు; సరస = సరసమైన; గుణా = గుణములు యనెడి; ఆఢ్యులు = సంపద గలవారు; ఐ = అయ్యి; తనరు = అతిశయించెడి; సాధుల్ = మంచివారి; కిన్ = కి; గృహముల్

= గృహములు; తలంపన్ = భావింపగా; దుష్కర = కష్టములుకలిగించెడి; భవబంధ =
భవబంధములను కలిగించుటకు; హేతువులు = కారణములు; కావు = కావు; నృపాత్మజులారా =
రాకుమారులారా; ఎన్నడున్ = ఎప్పుడును, ఎప్పటికిని.

భావము:

“రాజపుత్రులారా! గృహస్థులైనప్పటికీ కర్మలను నాకు సమర్పించి అమృతం వంటి నా కథలను
వింటూ కాలాన్ని గడిపే సజ్జనులకు గృహాలు బంధాలు కానే కావు.

4-913-వ.

అది యెట్లంటిరేని.

టీకా:

అది = అది; ఎట్లు = ఏ విధముగా; అంటిరేని = అనినచో.

భావము:

అది ఎలా అంటే...

4-914-చ.

అనుపమ బ్రహ్మవాదు లగు నంచిత యోగిజనానుగీయమా
నిజకథా సముత్సుకుఁ డనందగు నేను మదీయులంద నూ
తనముగ నుందుఁ గావున నుదారత వారికి నీ గృహవళుల్
ఘనభవబంధ హేతువులు గావిది యంతయు నిక్క మారయన్.

టీకా:

అనుపమ = సాటిలేని; బ్రహ్మవాదులు = ఆధ్యాత్మికవాదులు; అగు = అయిన; అంచిత =
మనోహరమైన; యోగి = యోగులు ఐన; జనా = వారిచే; అనుగీయమాన = కీర్తింపబడెడి; నిజ =

తన; కథా = కథలు యందు; సమ = మిక్కిలి; ఉత్సకుండున్ = ఉత్సాహము గలవాడు; అనన్ = అనుటకు; తగు = తగిన; నేను = నేను; మదీయులు = నా వారు; అందున్ = ఎడల; అనూతనముగన్ = అరమరిక లేకుండగ; ఉండున్ = ఉంటాను; కావునన్ = కనుక; ఉదారతన్ = విస్తారముగ; వారి = వారి; కిన్ = కి; ఈ = ఈ; గృహ = గృహస్థ; ఆవళుల్ = సమూహములు; ఘన = మిక్కిలి; భవ = సంసారమనెడి; బంధ = బంధములను కలిగించెడి; హేతువులు = కారణములు; కావు = కావు; ఇది = ఇది; అంతయున్ = అంతా; నిక్కమున్ = నిజమైనది; అరయన్ = తరచి చూసినచో.

భావము:

బ్రహ్మవాదులైన యోగిజనులు నా కథలను గానం చేస్తారు. అందుచేత నేను నా కథాగానాన్ని వినేవారి హృదయాలలో ఎప్పటికప్పుడు అరమరిక లేకుండా నివసిస్తాను కాబట్టి నా భక్తులకు గృహాలు బంధాలు కానేకావు. ఇది నిజం.

4-915-క.

సరసుడ నగు నను బొందిన

పురుషులు ఘన శోక మోహ మోదంబులఁ బొం

దరు; గావున నెనయఁగను ద్రి

పురుషాధీశ్వరుడ బ్రహ్మభూతుడ నగుదున్."

టీకా:

సరసుడను = సరసముగా యుండెడివాడను; అగు = అయిన; ననున్ = నన్ను; పొందిన = పొందినట్టి; పురుషులు = మానవులు; ఘన = అత్యధికమైన; శోక = దుఃఖము; మోహ = వ్యామోహముల; మోదంబులన్ = సంతోషములను; పొందరు = పొందరు; కావునన్ = అందుచేత; ఎనయగన్ = ఎంచి చూసినచో; త్రిపురుషాధీశ్వరుడన్ = త్రిపురుషాత్మకమైన ప్రభువును (త్రిపురుషాధీశ్వరుడు - త్రిపురుష (1క్షరపురుషుడైన వ్యక్తి 2అక్షర పురుషుడైన జీవుడు 3అంతర్యామియైన పురుషోత్తముడు) తానే అయిన ప్రభువు); = బ్రహ్మభూతుండు = పరబ్రహ్మయైనవాడను; అగుదున్ = అవుతాను.

భావము:

నన్ను మనస్సులో నిల్పుకొనువారు శోకాన్ని గాని, మోహాన్ని గాని, మోదాన్ని గాని పొందరు. నేను త్రిపురుషులకు అధిపతిని. నేను బ్రహ్మను."

4-916-వ.

అని యిట్లు పలుకుచున్న పురుషార్థ భాజనుం డగు జనార్దనుని దర్శించి తద్దర్శన విధ్వస్త రజస్తమోగుణు లయిన ప్రచేతసులు.

టీకా:

అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; పలుకుచున్న = పలుకుతున్న; పురుషార్థ = పురుషార్థములను {పురుషార్థములు - ధర్మార్థకామమోక్షములు అనెడి చతుర్విధములు}; భాజనుండున్ = ఆధారమైనవాడు; అగు = అయిన; జనార్దనునిన్ = హరిని; దర్శించి = దర్శించి; తత్ = అతని; దర్శన = దర్శనమువలన; విధ్వస్త = ధ్వంసము చేయబడిన; రజస్ = రజోగుణము; తమః = తమోగుణములు; గుణులు = గుణములు కలవారు; అయిన = అయిన; ప్రచేతసులు = ప్రచేతసులు.

భావము:

అని ఈ విధంగా పలుకుతున్న పురుషార్థాలకు ఆధారమైన శ్రీహరిని దర్శించి, అతని దర్శనంతో రజస్తమోగుణాలు ధ్వంసం కాగా ప్రచేతసులు...

4-917-చ.

క్ర^రసరసీరుహంబు లెసక్ర[ం] బెసఁగన్ ముకుళించి గద్గద
స్వ^రములఁజేసి యిట్లనిరి స్ర^వశరణ్య నగణ్య నిందిరా
వరు[ం] నజితున్ గుణాఢ్య ననవద్యచరిత్రుఁ బవిత్రు నచ్యుతుం
బరు[ం] బరమేశు నీశు భవబంధవిమోచనుఁ బద్మలోచనున్.

టీకా:

కర = చేతులుయనెడి; సరసీరుహంబుల = పద్మముల {సరసీరుహము - సరసున పుట్టునది, పద్మము}; ఎసకము = అతిశయము; ఎసగన్ = అతిశయించగా; ముకుళించి = ముడిచి; గద్గద = బొంగురుపోయిన; స్వరములన్ = కంఠముల; చేసి = తో; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి; సర్వశరణ్యన్ = విష్ణుమూర్తిని {సర్వశరణ్యుడు - నిఖిలములకు శరణము ఐనవాడు, విష్ణువు}; అగణ్యన్ = విష్ణుమూర్తిని {అగణ్యుడు - గణించుటకు రానివాడు, విష్ణువు}; ఇందిరావరున్ = విష్ణుమూర్తిని {ఇందిరా వరుడు - ఇందిర (లక్ష్మీదేవి యొక్క) వరుడు (భర్త), విష్ణువు}; అజితున్ = విష్ణుమూర్తిని {అజితుడు - గెలుచటకు సాధ్యము కానివాడు, విష్ణువు}; గుణాఢ్యున్ = విష్ణుమూర్తిని {గుణాఢ్యుడు - సుగుణములు అనెడి సంపద గలవాడు, విష్ణువు}; అనవద్యచరిత్రున్ = విష్ణుమూర్తిని {అనవద్యచరిత్రుడు - మచ్చలేని నడవడిక గలవాడు, విష్ణువు}; పవిత్రున్ = విష్ణుమూర్తిని {పవిత్రుడు - పవిత్రతేతానైనవాడు, విష్ణువు}; అచ్యుతున్ = విష్ణుమూర్తిని {అచ్యుతుడు - చ్యుతము (పతనము) లేనివాడు, విష్ణువు}; పరున్ = విష్ణుమూర్తిని {పరుడు - అతీతమైనవాడు, విష్ణువు}; పరమేశున్ = విష్ణుమూర్తిని {పరమేశుడు - పరమమైన (అత్యుత్తమమైన) ఈశుడు, విష్ణువు}; ఈశున్ = విష్ణుమూర్తిని {ఈశుడు - ఈశత్వము (ప్రభుత్వము) గలవాడు, విష్ణువు}; భవబంధవిమోచనున్ = విష్ణుమూర్తిని {భవబంధ విమోచనుడు - సంసారబంధనములనుండి విముక్తిని ప్రసాదించువాడు, విష్ణువు}; పద్మలోచనున్ = విష్ణుమూర్తిని {పద్మ లోచనుడు - పద్మముల వంటి కన్నులు గలవాడు, విష్ణువు}.

భావము:

సంతోషంతో తామరలవంటి తమ చేతులను మోడ్చి గద్గదస్వరంతో అందరూ శరణు కోరేవాడు, గణింప శక్యం కానివాడు, లక్ష్మీదేవికి భర్త అయినవాడు, గెలువరానివాడు, సుగుణసంపద కలవాడు, మచ్చలేని చరిత్ర కలవాడు, పవిత్రుడు, అచ్యుతుడు, అతీతుడు, పరమేశుడు, సంసారబంధాలనుండి విముక్తిని ప్రసాదించేవాడు, కమలనేత్రుడు అయిన విష్ణువుతో ఇలా అన్నారు.

"కేశవ! సంతత క్లేశ నాశనుడవు-

గురుసన్మనో వాగగోచరుడవు

విధమనోరథ హేతుభూతోదార-

గుణనాముడవు సత్త్వగుణుడ వఖిల

విశోద్భవస్థితి విలయార్థధృతనిత్య-

విపులమాయాగుణ విగ్రహుడవు

మహితాఖిలేంద్రియ మార్గ నిరధిగత-

మార్గుడ వతిశాంత మానసుడవు

4-918.1-తే.

తవిలి సంసార హారి మేధస్కు డవును

దేవదేవుడవును వాసుదేవుడవును

సర్వభూత నివాసివి సర్వసాక్షి

వైన నీకు నమస్కారమయ్య! కృష్ణ!

టీకా:

కేశవ = నారాయణ {కేశవః - విష్ణుసహస్రనామములలో 23వ నామము 648వ నామము, మంచివెంట్రుకలుగలవాడు, త్రిమూర్తులు క (బ్రహ్మ) అ (విష్ణు) ఈశ (శివ) వశవర్తులుగా కలవాడు, కేశి అను అసురుని సంహరించినవాడు, కేశములు (అంశువులు, కిరణములు) ప్రకాశించు వాడు, కేవలము శుభమైనవాడు, విష్ణువు}; = క్లేశములు - చిత్తవృత్తులనుండి జనించునవి యైదు 1ప్రమాణము (త్రివిధప్రమాణములు అవ 1ఇంద్రియగోచరము 2అనుమానము 3శబ్దప్రమాణము) 2విపర్యయము (ప్రమాణాతీతమైనది) 3మిథ్య (ఉన్న స్థితికి వేరుగ దర్శించుట) 4నిద్ర (గుర్తించెడి సామర్థ్యము లోపించుట) 5స్మృతి (ప్రమాణము లేనప్పటికిని గుర్తించుట)}
గురుసన్మనోవాగగోచరుడవు = నారాయణ {గురుసన్మనోవాగగోచరుడవు - మిక్కిలి మంచివారి మనస్సులకు వాక్కులకు గోచరుడవు (అందని వాడవు), విష్ణువు};
ఇధమనోరథహేతుభూతోదారగుణనాముడవు = నారాయణ
{ఇధమనోరథహేతుభూతోదారగుణనాముడవు - ఇధ (ప్రసిద్ధమైన) మనోరథ

(శ్రేయస్సులకు)హేతుభూత (కారణమైన) ఉదార (ప్రసాదించెడి) గుణ (సుగుణములకు)నాముడవు (పేరుబడ్డవాడవు), విష్ణువు); = సత్త్వగుణుడవు = నారాయణ (సత్త్వగుణుడవు - సత్త్వగుణము గలవాడవు, విష్ణువు); అఖిల విశ్వోద్భవ స్థితి విలయార్థధృత నిత్యవిపుల మాయాగుణ విగ్రహుడవు = నారాయణ (అఖిల విశ్వోద్భవ స్థితి విలయార్థధృత నిత్య విపుల మాయాగుణ విగ్రహుడవు - సమస్తమైన లోకములకు ఉద్భవ (సృష్టి) స్థితి లయముల అర్థ (ప్రయోజనములకు) ధృత (ధరింపబడిన) నిత్య (శాశ్వతమైన) విపుల (విస్తారమైన) మాయా (మాయతోకూడిన) గుణ (గుణములు) విగ్రహుడవు (రూపముకలవాడు, విష్ణువు); = మహితాఖిలేంద్రియ మార్గ నిరవధి గతమార్గుడవు = నారాయణ (మహితాఖిలేంద్రియ మార్గ నిరవధిగత మార్గుడవు - మహిత (గొప్ప) అఖిల (సర్వ) ఇంద్రియముల (నడవడికకు) నిరవధిక (ఎడతెగని) గత (వెళ్ళిన మార్గమున) (అధిగతుడు), విష్ణువు); అతిశాంతిమానసుడవు = నారాయణ (అతి శాంతి మానసుడవు - మిక్కిల శాంతిస్వభావముగలవాడవు, విష్ణువు); తవిలిసంసారహరిమేధస్కుడవును = నారాయణ (తవిలిసంసారహరిమేధస్కుడవు - తవిలి (తగులుకొన్న) సంసార (భవబంధములను) హరి (హరించునట్టి) మేధస్కుడవు (బుద్ధిబలము గలవాడవు), విష్ణువు); దేవదేవుడవును = నారాయణ (దేవదేవుడవు - దేవవుళ్ళకే దేవుడవు, విష్ణువు); వాసుదేవుడవును = నారాయణ (వాసుదేవః - వసుదేవుని పుత్రుడు, అంతటను నిండి ఉండువాడు, తనమాయాశక్తిచే సర్వము ఆవరించిన వాడు, కృష్ణుడు, విష్ణుసహస్రనామాలలో 332వ నామం, 695వ నామం, 709వ నామం); సర్వభూత నివాసివి = నారాయణ (సర్వభూతనివాసివి - సర్వ (సకల) భూతముల (జీవుల) యందును నివసించెడివాడవు, విష్ణువు); సర్వసాక్షివిన్ = నారాయణ (సర్వసాక్షివి - సమస్తమునకు సాక్షిభూతుడవు, విష్ణువు); ఐన = అయిన; నీకున్ = నీకు; నమస్కారమున్ = నమస్కారము; అయ్య = తండ్రి; కృష్ణా = కృష్ణుడా.

భావము:

"కేశవా! నీవు దుఃఖాన్ని తొలగిస్తావు. భక్తుల మనస్సునకు, మాటకు అందవు. సకల శ్రేయస్సులను కలిగించే ఉదార గుణాలు, నామాలూ కలవాడవు. సత్త్వగుణసంపన్నుడవు. ప్రపంచ సృష్టి, స్థితి, విలయాల కోసం మాయామయమైన బ్రహ్మాది గుణ విగ్రహాన్ని ధరిస్తావు. నీవు సర్వేంద్రియ మార్గాల చేత తెలియబడని మార్గం కలవాడవు. ప్రశాంతమైన మనస్సు కలవాడవు. సంసారాన్ని

హరించే జ్ఞానం కలవాడవు. దేవదేవుడవు. వాసుదేవుడవు. నీవు సర్వ ప్రాణులలో నివసిస్తావు.
నీవు సర్వసాక్షివి. కృష్ణా! నీకు నమస్కారం.

4-919-వ.

మఱియును.

టీకా:

మఱియును = ఇంకను.

భావము:

ఇంకా...

4-920-ఉ.

తోయరుహోదరాయ భవ**దుఃఖ**హరాయ నమో నమః పరే

శాయ సరోజకేసర పి**శ**క్ల వినిర్మల దివ్య భర్మ వ

స్తాయ పయోజ సన్నిభ ప**ద**ాయ సరోరుహ మాలికాయ కృ

ష్టాయ పరాపరాయ సుగు**ణ**ాయ సురారిహరాయ వేధసే.

టీకా:

తోయరుహోదరాయ = విష్ణుమూర్తి {తోయరు హోదరాయ - తోయరుహము (పద్మము) ఉదరాయ (గర్భమున గలవాడ), విష్ణువు}; భవదుఃఖహరాయ = విష్ణుమూర్తి {భవదుఃఖ హరాయ - భవ (సంసారము)యొక్క దుఃఖములను హరాయ (హరించెడివాడ), విష్ణువు}; నమోనమః = నమస్కారము; పరేశాయ = విష్ణుమూర్తి {పరేశాయ - పర (అత్యున్నతమైన, సర్వాతీతమైన) ఈశ (దైవమా), విష్ణువు}; సరోజ కేసరపిశక్ల వినిర్మల దివ్యభర్మ వస్త్రాయ = విష్ణుమూర్తి {సరోజ కేసర పిశక్ల వినిర్మల దివ్యభర్మ వస్త్రాయ - సరోజ (పద్మము)ల కేసరముల వలె పిశంగ (పసుపు రంగు) గల వినిర్మల (స్వచ్ఛమైన) దివ్య (దివ్యమైన) భర్మ (బంగారు) వస్త్రాయ (బట్టలు ధరించినవాడ), విష్ణువు}; పయోజసన్నిభపదాయ = విష్ణుమూర్తి {పయోజ సన్నిభ పదాయ - పయోజ (పద్మము)

సన్నిభ (సమానమైమ) పదాయ (పాదములు గలవాడ), విష్ణువు); సరోరుహ మాలికాయ =
 విష్ణుమూర్తి (సరోరుహ మాలికాయ - సరోరుహ (పద్మము)ల మాలిక ధరించినవాడ, విష్ణువు);
 కృష్ణాయ = విష్ణుమూర్తి (కృష్ణాయ - కృష్ణ (నల్లనివాడు) అయినవాడ); పరాపరాయ = విష్ణుమూర్తి
 (పరాపరాయ - పరము అపరమూ కూడ అయినవాడ, పరలోకములకే పరమైనవాడ, విష్ణువు);
 సుగుణాయ = విష్ణుమూర్తి (సుగుణాయ - సుగుణములు గలవాడ, విష్ణువు); సురారిహరాయ =
 విష్ణుమూర్తి (సురారి హరాయ - సురారుల (రాక్షసుల)ను హరాయ (హరించువాడ), విష్ణువు);
 వేధసే = విష్ణుమూర్తి (వేధసే - సృష్టికర్త యైనవాడ, విష్ణువు).

భావము:

కమలనాభా! నీవు సంసార దుఃఖాన్ని హరిస్తావు. నీవు పరానికి నాథుడవు. తమ్మి పుప్పొడి వలె
 పసుపు పచ్చని రంగు కల వస్త్రాన్ని ధరిస్తావు. పద్మమాలికలను ధరిస్తావు. నీవు
 సుగుణవంతుడవు. నీవు సృష్టికర్తవు. నీవు రాక్షసులను సంహరిస్తావు. నీకు నమస్కారం".

ప్రతీకలు - పద్మం - సృష్టి, వికాసం, విజ్ఞానం; ఉదరం - వ్యక్తం కావటానికి హేతువు; పద్మనాభం -
 ఆది వికాసానికి కారణభూతం; సంసార దుఃఖ హరం - పునర్జన్మ రాహిత్యం; పద్మాల పుప్పొడి -
 జ్ఞానం; బంగారు వస్త్రం - శ్రేష్ఠ మైన ఆవరణ; పద్మపాదం - వికాసాలకి ఆధారభూతం; పద్మమాలిక
 - విజ్ఞాన సర్వస్వం; నీలవర్ణం - ఆకాశ తత్వం; పరాపరం - ద్వైతాద్వైతాలు; సుగుణ - త్రిగుణ
 అతీతం; రాక్షస సంహారం - అతి తమోగుణ హరణం; వేధసే అంటే ప్రకృతి పురుష ఆవిర్భావ
 కారణభూతం; నమః - అభిన్నత్వం, సత్తు; ప్రచేతస్సులు అబేధ ధర్మలు పదిమంది - పంచేంద్రియ
 పంచతన్మాత్ర జన్య జ్ఞానం; తపస్సు - అకుంఠిత సాధన; విష్ణువు - విశ్వవ్యాపకత్వం; స్తుతించడం -
 స్మరణ.

4-921-వ.

అని వినుతించి.

టీకా:

అని = అని; వినుతించి = స్తుతించి.

భావము:

అని స్తుతించి...

4-922-చ.

"**కమ**లదళాక్ష! దుఃఖలయ **కా**రణమై తగు తావకీన రూ

పము ననివార్య దుర్భర వి**ప**ద్ధశ దుఃఖము నొందు మాకు నీ

సుమహిత సత్యపా గరిమ **జూ**పుట కంటి ననుగ్రహంబు లో

కమునఁ దలంప నొండొకటి **గ**ల్గునె? భక్తఫలప్రదాయకా!

టీకా:

కమలదళాక్ష = హరి (కమలదళాక్ష - కమలముల వంటి అక్ష (కన్నులు గలవాడ), విష్ణువు); దుఃఖ = శోకములను; లయ = నాశనము చేయుటకు; కారణము = కారణభూతుడు; ఐ = అగుటకు; తగు = తగిన; తావకీన = నీ యొక్క; రూపమున్ = స్వరూపమును; అనివార్య = వారింపరాని; దుర్భర = భరింపరాని; విపత్ = ఆపదల చెందెడి; దశన్ = పరిస్థితి యందలి; దుఃఖమున్ = దుఃఖమును; ఒందు = పొందెడి; మాకున్ = మాకు; నీ = నీ యొక్క; సు = మిక్కిలి; మహిత = గొప్పదైన; సత్ = సత్యవంతమైన; కృపా = దయ యొక్క; గరిమన్ = విస్తృతిని; చూపుట = చూపించుట; కంటిన్ = కంటిను; అనుగ్రహంబు = కరుణించుట; లోకమునన్ = జగత్తులో; తలపన్ = తరచి చూసిన; ఒండొకటిన్ = ఇంకొకటి; కల్గునె = ఉండునా ఏమి, ఉండదు; భక్తఫలప్రదాయకా = హరి (భక్త ఫల ప్రదాయకా - భక్త(భక్తులకు) ఫల (మంచి ఫలితములను) ప్రదాయకా (చక్కగా యిచ్చువాడ), విష్ణువు).

భావము:

"భక్తుల కోర్కెలను తీర్చే పద్మపత్ర నేత్రా! దుఃఖాన్ని నశింపజేసే నీ రూపాన్ని భరించరాని కష్టాలతో విచారించే మాకు చూపించావు. ఇంతకంటే అనుగ్రహం లోకంలో మరొకటి ఉంటుందా?

4-923-ఉ.

భూరిశివేతరాపహవిభూతి సమేత! మహాత్మ! దీనర

క్షారతి నొప్పు నీవు చిరకాలమునన్ సుఖవృత్తి వీరు మా

వారలటంచు బుద్ధి ననవద్య! తలంచిన యంతమాత్ర స

త్కారమే చాలు నట్లగుట గాకిటు సన్నిధి వైతి వీశ్వరా!

టీకా:

భూరిశివేతరాపహవిభూతినమేత = హరి {భూరి శివేతరాపహ విభూతి సమేత - భూరి (గొప్ప) శివ (శుభములకు) ఇతర (వ్యతికర మైనవాటిని) అపహ (పోగొట్టెడి) విభూతి (వైభవము) సమేత (తో కూడి ఉండెడివాడ), విష్ణువు}; మహాత్మ = హరి {మహాత్మ - మహా (గొప్ప, పరమ) యైన ఆత్మ, విష్ణువు}; దీన = దీనులను; రక్షా = రక్షించుట యందు; రతిన్ = ప్రీతితో; ఒప్పు = ఒప్పెడి; నీవున్ = నీవు; చిర = ఎంతో; కాలమునన్ = కాలమునుండి; సుఖ = చక్కటి; వృత్తిన్ = విధముగా; వీరున్ = వీరు; మా = మా యొక్క; వారలు = వాళ్ళు; అటన్ = అని; అంచున్ = అనుచూ; బుద్ధిన్ = మనసున; అనవద్య = హరి {అనవద్య - నిందలేనివాడ, విష్ణువు}; తలంచినన్ = భావించిన; అంతమాత్రన్ = అంతమాత్రము; సత్కారమే = గౌరవమే; చాలున్ = మాకు చాలు; అట్లు = ఆ విధముగ; అగుటన్ = అగుటయే; కాక = కాకుండగ; ఇటున్ = ఈ విధముగ; సన్నిధి = ఎదుటకి వచ్చినవాడవు; ఐతివి = అయినావు; ఈశ్వరా = భగవంతుడా.

భావము:

ఈశ్వరా! నీవు అశుభాలను తొలగిస్తావు. నీవు మహాత్ముడవు. దీనరక్షణ నీ దీక్ష. వీరు మావారు అని భావిస్తున్నావు. అందుచేతనే మాకు సాక్షాత్కరించావు. ఆమాత్రం గౌరవం మాకు చాలు.

4-924-చ.

అరయఁగ క్షుద్రభూత హృదయంబుల యందుల నంతరాత్మవై

తిరముగ నుండు నీవు భవదీయ పదాంబురుహద్వయార్చనా

పరమతు లైన మాకును శుభప్రద భూరి మనోరథంబు లీ

వరుదుగ నీవె! భక్తహృదయప్రమదప్రద! ముక్తినాయకా!

టీకా:

అరయగన్ = పరిశీలించినచో; క్షుద్ర = అల్పమైన; భూత = జీవుల; హృదయంబులన్ = హృదయముల; అందున్ = లోపల; అంతరాత్మవున్ = అంతరాత్మవు; ఐ = అయ్యి; తిరముగన్ = స్థిరముగా; ఉండు = ఉండెడి; నీవున్ = నీవు; భవదీయ = నీ యొక్క; పద = పాదములు యనెడి; అంబుజ = పద్మముల {అంబురుహము - అంబువు (నీరు యందు) ఈరుహము (పుట్టినది), పద్మము}; ద్వయ = జంటను; అర్చనా = పూజించుట యందు; పర = లగ్నమైన; మతులు = మనసులుగలవారు; ఐన = అయిన; మాకున్ = మాకు; శుభ = శుభములను; ప్రద = ఇచ్చెడి; భూరి = గొప్ప; మనోరథంబుల్ = కోరికలను; ఈవున్ = నీవు; అరుదుగన్ = అపూర్వముగ; ఈవే = ఈయవా ఏమి, ఇచ్చెదవు; భక్తహృదయ = హరి {భక్త హృదయ - భక్తుల హృదయమున ఉండెడివాడ, విష్ణువు}; ప్రమదప్రద = హరి {ప్రమద ప్రద - ప్రమద (సంతోషము)ను ప్రద (ఇచ్చెడివాడ), విష్ణువు}; ముక్తినాయకా = హరి {ముక్తి నాయకా - మోక్షమునకు ప్రభువా, విష్ణువు}.

భావము:

నీవు నీచ ప్రాణుల హృదయాలలో కూడా అంతర్యామివై స్థిరంగా ఉంటావు. నీ పాదపద్మాలను పరమభక్తితో పూజించే మాకు శుభాన్ని కలిగించే వరాలేవో నీకు తెలియవా? నీవు ముక్తినాథుడవు. భక్తుల హృదయాలలోని కోర్కెలను నెరవేరుస్తావు.

4-925-నీ.

అయినను విను సరోజాయత లోచన-

వర మోక్ష మార్గ ప్రవర్తకుడవు;

బురుషార్థ భూత విస్తరుడవు నగు నీవు-

దగిలి ప్రసన్నుడవు గుట మాకు

నర్థి మనోభీష్టమైన వరం బయ్యె-

నైనను నాథ! పరాపరుండ

వైన నిన్నొక వరం బర్థింతు మనినను-

భువి దావకీన విభూతు లెన్న

నంత మెఱుంగంగ రామి ననంత డనుచు

బలుకుదురు; నిన్ను నది గానఁ బరమపురుష!

యేవరం బని కోరుదు మేము? దప్పి

గొన్న బాలకుఁ డబ్బి నీ క్షేన్నిగ్రోలు?

టీకా:

అయిననున్ = అయినప్పటికిని; విను = వినుము; సరోజాయతలోచన = హరి {సరోజాయతలోచన - సరోజ (పద్మముల) వంటి ఆయత (పెద్ద) లోచన (కన్నులుగలవాడ), విష్ణువు}; పరమ = అత్యుత్తమమైన; మోక్ష = మోక్షము యొక్క; మార్గ = మార్గమున; ప్రవర్తకుడవు = నడచెడివాడవు; పురుషార్థభూత = ధర్మార్థ కామ మోక్షము లైనవానిని; విస్తరుడవు = అతిశయింపజేయువాడవు; అగున్ = అయినట్టి; నీవున్ = నీవు; తగిలి = పూని; ప్రసన్నుడవు = ప్రసన్నమైనవాడవు; అగుటన్ = అగుట; మాకున్ = మాకు; అర్థిన్ = కోరి; మనోభిష్టము = కోరిన కోరికలు; అయినన్ = అయిన; వరంబున్ = వరము; అయ్యెన్ = అయ్యెను; ఐనన్ = అయినను; నాథ = ప్రభువా; పరాపరుండవు = భగవంతుడవు; ఐన = అయిన; నిన్నున్ = నిన్ను; ఒక = ఒక; వరంబున్ = వరమును; అర్థింతుమున్ = కోరెదము; అనిననున్ = అన్నప్పటికిని; భువిన్ = ప్రపంచములో; తావకీన = నీ యొక్క; విభూతుల్ = వైభవములను; ఎన్నన్ = ఎంచుటకు; అంతమున్ = పూర్తిగా; ఎఱుగంగరామిన్ = తెలియరాకపోవుట చేత; అనంతుడన్ = అనంతుడవు; అనుచున్ = అనుచూ; పలుకుదురు = పలుకుతారు.

= నిన్నున్ = నిన్ను; అదిగాన = అందుచేత; పరమపురుష = నారాయణ; ఏ = దేనిని; వరంబున్ = వరము; అని = అని; కోరుదుము = కోరెదము; మేము = మేము; దప్పికన్ = దాహము; కొన్న = వేసిన; బాలకుడు = పిల్లవాడు; అబ్బిన్ = సముద్రమునుండి; నీళ్లు = నీళ్ళు; ఎన్ని = ఎన్ని; గ్రోలు = తాగును.

భావము:

కమలనయనా! విను. భగవంతుడవైన నీవు మాకు ప్రసన్నుడవు కావటమే మాకు ఇష్టమైన వరం. ఒకవేళ నిన్ను ఒక వరాన్ని అడుగదలచినా అదికూడ కష్టమే. నీ విభూతులు అనంతాలు.

అందుచేత నిన్ను అనంతు డంటారు. కాబట్టి నిన్ను ఏ వరమని కోరగలం? దప్పికొన్న బాలుడు
సముద్రంలోని నీళ్ళను ఎన్ని త్రాగగలడు?

4-926-వ.

ఇదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = ఇంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

ఇంతేకాక...

4-927-ఉ.

పూని భవత్పదాంబురుహ **మూల** నివాసులమైన మేము మే

ధానిధి! నీ విలోకనముఁ దక్కుఁగ నన్యముఁ గోర నేర్తుమే?

మానిత పారిజాత కుసుమస్ఫుట నవ్యమరందలుబ్ధ శో

భానయశాలి యైన మధుపంబు భజించునె యన్యపుష్పముల్?

టీకా:

పూని = యత్నించి; భవత్ = నీ యొక్క; పద = పాదములు యనెడి; అంబురుహ = పద్మముల;

మూల = అరికాలు వద్ద; నివాసులము = ఆశ్రయించి ఉండెడివారము; ఐన = అయిన; మేము =

మేము; మేధానిధి = జ్ఞాని {మేధానిధి - బుద్ధిబలమునకు నిధివంటివాడు, జ్ఞాని}; నీ = నీ యొక్క;

విలోకనమున్ = దర్శనమును; తక్కున్ = తప్పించి; అన్యమున్ = ఇతరములను; కోరన్ = కోరుటను;

నేర్తుమే = చేయగలమా ఏమి, చేయలేము; మానిత = పూజనీయమైన; పారిజాతకుసుమ =

పారిజాతపుష్పము; స్ఫుటన్ = వెలువడెడి; నవ్య = సరికొత్త; మరంద = పూదేనె; లుబ్ధ=ఆశించెడి;

శోభా = శోభాయమైన; నయశాలి = నీతిశాలి; ఐన = అయిన; మధుపంబున్ = తేనెటీగ; భుజించునే

= తాగునా ఏమి, తాగదు; అన్య = ఇతర; పుష్పముల్ = పూల యందు.

భావము:

జ్ఞానివైన వాసుదేవా! నీ పాదాలను ఆశ్రయించుకున్న మేము నీ దర్శనం తప్ప మరొకటి
కోరగలమా? పారిజాత పుష్పంలోని తేనెను రుచి మరిగిన తుమ్మెద మరొక పుష్పం దగ్గరికి
వెళ్ళదు కదా!

4-928-చ.

హరి! భవదీయ మాయ ననయంబును జెందిన నేము నిచ్చలుం

గర మనురక్తి నేది తుదగా భవకర్ములమై ధరిత్రి పైఁ

దిరుగుదు, మంతదాక భవదీయజనంబులతోడి సంగతిన్

గురుమతి జన్మజన్మములకున్ సమకూరగ జేయు మాధవా!

టీకా:

హరి = నారాయణ; భవదీయ = నీ యొక్క; మాయన్ = మాయలో; అనయంబున్ = ఎల్లప్పుడు;
చెందిన = పడెడి; ఏము = మేము; నిచ్చలున్ = నిత్యము; కరమున్ = మిక్కిలి; అనురక్తిన్ = ఆసక్తితో;
ఏది = ఏదయితే; తుద = అత్యంత ప్రయోజనము; కాన్ = అగునట్లు; భవ = సంసారపు; కర్ములమున్
= కర్మలు చేయువారము; ఐ = అయ్యి; ధరిత్రి = భూమి; పైన్ = మీద; తిరుగుదుము = వర్తించెదమో;
అంతదాక = అప్పటిదాకా; భవదీయ = నీ యొక్క; జనంబుల్ = వారి; తోడి = తోటి; సంగతిన్ =
సాంగత్యమును; గురు = పెద్ద; మతిన్ = మనసుతో; జన్మజన్మములకున్ = అన్నిజన్మలందు కూడ;
సమకూరగన్ = కలుగునట్లు; చేయు = చేయుము; మాధవా = నారాయణ.

భావము:

హరి! మాధవా! నీ మాయకు చిక్కి మేము కర్మమార్గంలో ఎంతకాలం నిత్యమూ తిరుగుతూ
ఉంటామో అంతవరకూ మాకు నీ భక్తులతో సహవాసాన్ని జన్మజన్మలలోను సమకూర్చు.

4-929-మ.

క్రమలాధీశ్వర! తావకీన వరభక్తవ్రాత సంసర్గ లే

శముతోడన్ సరిగాఁ దలంప; మెలమిన్ స్వర్గాపవర్గాది సౌ

ఖ్యములన్నన్ వినుమానుషంబు లగు నీ కామంబులం జెప్ప నే

ల; మునీంద్రస్తుతపాదపద్మ! సుజనాల్లాపానుమోదాత్మకా!

టీకా:

కమలాధీశ్వర = నారాయణ (కమ లాధీశ్వర - కమల (లక్ష్మీదేవి) కి అధీశ్వర (భర్త), విష్ణువు); తావకీన = నీయొక్క; వర = శ్రేష్ఠమైన; భక్త = భక్తు; వ్రాత = సమూహముతోడి; సంసర్గ = సాంగత్యము యొక్క; లేశము = చిన్నభాగము; తోడన్ = తోటి; సరి = సమానము; కాన్ = అగునట్లు; తలపము = భావించము; ఎలమిన్ = తెలివి కలిగి; స్వర్గ = స్వర్గము; అపవర్గ = మోక్షము; ఆది = మోదలగు; సౌఖ్యములన్ = సౌఖ్యములను; అన్నన్ = అనినచో; విను = వినుము; మానుషంబులు = మానవ కల్పితములు; అగున్ = అయిన; ఈ = ఈ; కామంబులన్ = కోరికలను; చెప్పన్ = చెప్పట; ఏలన్ = ఎందులకు; ముని = మునులలో; ఇంద్ర = ఇంద్రుని వంటివారిచే; స్తుత = స్తోత్రము చేయబడెడి; పాద = పాదములు యనెడి; పద్మ = పద్మములను గురించి; సు = మంచి; జన = వారి; ఆలాప = మాటల వలన; అనుమోద = సంతోషించెడి; ఆత్మకా = మనసు కలవాడా.

భావము:

మాధవా! మునీంద్రులు స్తుతించే పాదపద్మాలు కలవాడా! శిష్ట వాక్యాలచేత ఆనందించేవాడా! స్వర్గ సుఖాలు కాని, అపవర్గ సౌఖ్యాలు కాని భక్తి సంసర్గంతో కొంచెమైనా సాటిరావు. ఇక మానవలోకంలోని క్షణికాలైన క్షుద్రసౌఖ్యాల మాట చెప్పటం దేనికి?

4-930-వ.

మఱియు భగవద్భక్త సంగంబుల యందుఁ దృష్టాప్రశమనంబులైన మృష్ట కథలు చెప్పఁబడుటచే భూతంబుల యందు వైరంబును నుద్వేగంబును లేకుండు నని.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; భగవత్ = భగవంతుని; భక్త = భక్తులతోటి; సంగంబులన్ = సాంగత్యములు;
అందున్ = అందు; తృప్తి = కోరికలను, పేరాశను; ప్రశమనంబులున్ = పొగొట్టి శాంతి నొందించెడివి;
ఐన = అయిన; మృష్ట = రుచికరములైన; కథలు = కథలు; చెప్పబడుటన్ = చెప్పబడుట; చేన్ = చేత;
భూతంబుల్ = జీవుల; అందున్ = ఎడల; వైరంబున్ = శత్రుత్వమును; ఉద్వేగంబునున్ =
ఆతురతలు; లేకుండును = లేకుండగా పోవును; అని = అని.

భావము:

ఇంకా భగవద్భక్తుల సభలలో పేరాశలను నశింపజేసే నీ మధుర గాథలను కీర్తిస్తారు. ఆ కథలను
ఆలకించటం వల్ల ప్రాణులయందు ద్వేషం, భయం నశిస్తాయి అంటూ...

4-931-చ.

వనముల ముక్తసంగు లగు**వారు** నుతింపఁ దనర్తు వీవు; గా

పున నిలఁ బుణ్యతీర్థములఁ **బోల** బవిత్రము చేయఁ బూని య

ర్థిని బదచారులై ధరఁ జ**రించు** భవత్పద భక్త సంగమం

బనుపమ భూరి సంస్మృతి భయస్థుని బుద్ధి రుచింపకుండునే?

టీకా:

వనములన్ = అడవులలో; ముక్త = వదిలేసిన; సంగులు = తగులములు గలవారు; అగున్ =
అయిన; వారు = వారు; నుతింపన్ = స్తుతింపగా; తనర్తువు = తృప్తిచెందెదవు; ఈవున్ = నీవు;
కావునన్ = కనుక; ఇలన్ = భూమిపైన; పుణ్య = పుణ్యవంతములైన; తీర్థములన్ = తీర్థములను;
పోలన్ = వలె; పవిత్రమున్ = పవిత్రమును; చేయన్ = చేయవలెనని; పూని = పూనుకొని; అర్థినిన్ =
కోరి; పదచారులు = పాదచారులు; ఐ = అయ్యి; ధరన్ = భూమిపైన; చరించు = వర్తించెడి; భవత్ =
నీ యొక్క; భక్త = భక్తులతోడి; సంగమంబునున్ = సాంగత్యములు; అనుపమ = సాటిలేని; సంస్మృతి
= భవ, సంసార; భయస్థునిన్ = భయముచెందినవాని; బుద్ధిన్ = బుద్ధికి; రుచింపక =
రుచించకుండగా; ఉండునే = ఉండునా ఏమి, ఉండదు.

భావము:

అడవులలో ముక్తసంగులైనవారు నిన్ను స్తుతిస్తారు. కాబట్టి పుణ్య తీర్థాలలాగా పవిత్రం చేయటానికి పూనుకొని పాదచారులై భూమిపై సంచరించే నీ భక్తులతోడి సహవాసం సంసార భీతుడైన వాని మనస్సుకు ఎలా రుచింపకుండా ఉంటుంది?

4-932-వ.

కావున.

టీకా:

కావునన్ = అందుచేత.

భావము:

కాబట్టి...

4-933-చ.

వనరుహపత్రలోచన! భవత్సఖుడైన సుధాంశుమౌళితో
డినిమిషమాత్రసంగతిఁ గడింది వ్రణంబును దుశ్చకిత్సము
న్ననఁ దగు జన్మరోగమున కర్మిలి వైద్యుడ వైన నిన్ను నే
మనయముఁ జూడఁ గంటిమి; కృతార్థులమై తగ మంటి మీశ్వరా!

టీకా:

వనరుహపత్రలోచన = నారాయణ {వనరుహ పత్ర లోచన - వనరుహము (తామర) యొక్క పత్రము (ఆకు)ల వంటి లోచన (కన్నులు గలవాడు), విష్ణువు}; భవత్ = నీ యొక్క; సఖుండున్ = స్నేహితుడు; ఐన = అయిన; సుధాంశుమౌళి = శివుని {సుధాంశు మౌళి - సుధాంశువు (అమృత కిరణుడైన చంద్రుడి))ని మౌళి (శిరోలంకారముగా ధరించినవాడు), శివుడు}; తోడి = తోటి; నిమిష = నిమిషము పాటు సమయము; మాత్ర = మాత్రమైన; సంగతిన్ = సాంగత్యమువలన; కడింది = పెద్ద;

ప్రణంబునున్ = పుండును; దుశ్చికిత్సమున్ = మాన్య రానిది; అనన్ = అనుటకు; తగు = తగినట్టి;
 జన్మరోగమున్ = పుట్టుకలు అనెడి రోగమున; కున్ = కు; వైద్యుడవు = పోగొట్టువాడవు; ఐన =
 అయిన; నిన్నున్ = నిన్ను; ఏము = మేము; అనయమున్ = అవశ్యము; చూడగంటిమి =
 చూడగలిగితిమి; కృతార్థులము = సార్థకమైన జన్మ కలవారము; ఐ = అయ్యి; తగన్ = చక్కగా;
 మంటిమి = కాపాడబడితిమి; ఈశ్వరా = నారాయణ.

భావము:

కమలనయనా! ఈశ్వరా! నీ మిత్రుడైన శివునితో ఒక్క క్షణకాలం మాకు కలిగిన సమాగమం వల్ల
 పెద్ద పుండు అనదగినదై, చికిత్సకు అసాధ్యమైన జన్మరోగాన్ని మాన్పే మేటి వైద్యుడవైన నిన్ను
 దర్శించి కృతార్థులం అయ్యాము.

4-934-వ.

దేవా! మదీయ స్వాధ్యాయాధ్యయనంబులును, గురు ప్రసాదంబును, విప్రవృద్ధానువర్తనంబును,
 నార్యజననమస్కరణంబును, సర్వభూతా నసూయయు, నన్న విరహితంబుగా ననేక కాలం
 బుదకంబుల యందు సుతప్తంబయిన తపంబు చేయుటయు, నివి యన్నియును బురాణ
 పురుషుండ వైన భవదీయ పరితోషంబు కొఱకు నగుంగాక యని విన్నవించెద," మని వెండియు
 నిట్లనిరి.

టీకా:

దేవా = భగవంతుడా; మదీయ = మా యొక్క; స్వాధ్యాయము = వేదాధ్యయము; అధ్యయనంబు =
 చదువులు; గురు = గురుదేవుల; ప్రసాదంబునున్ = అనుగ్రహము; విప్ర = బ్రాహ్మణుల; వృద్ధ = పెద్దల;
 అనువర్తనంబున్ = అనుసరించుటలు; ఆర్య = పూజనీయమైన; జన = వారికి; నమస్కరణంబునున్
 = నమస్కరించుటలు; సర్వ = అఖిల; భూతా = జీవుల; అనసూయయున్ = అసూయ
 లేకపోవుటను; అన్న = ఆహారము; విరహితంబుగాన్ = లేకుండగా; అనేక = ఎక్కువ; కాలంబున్ =
 కాలము; ఉదకంబుల్ = నీళ్ళ; అందున్ = లో; సు = మిక్కిలి; తప్తంబున్ = తపింపబడినది; అయిన =
 అయిన; తపంబున్ = తపస్సును; చేయుటయున్ = చేయుట; ఇవి = ఇవి; అన్నియునున్ = అన్ని;
 పురాణపురుషుండవున్ = పురాణకాలము నుండియు ఉన్న పురుషుడవు; ఐన = అయిన;

భవదీయ = నీ యొక్క; పరితోషంబున్ = సంతోషము; కొఱకున్ = కోసము; అగుగాక = అగుగాక;
 అని = అని; విన్నవించెదమున్ = చెప్పుకొనెదము; అని = అని; వెండియున్ = మరల; ఇట్లు = ఇట్లు;
 అనిరి = అనిరి.

భావము:

దేవా! మా వేదాధ్యయనం, గురుప్రసాదం, విప్రవృద్ధ సేవ, ఆర్యజన వందనం, సకల జీవులయందు
 అసూయ లేకపోవటం, అన్నం లేకుండా చాలాకాలం నీటిలో ఉగ్రతపం చేయటం మొదలైనవన్నీ
 పురాణ పురుషుడవైన నీకు సంతోషాన్ని కలిగించు గాక!

4-935-మ.

మను పద్మాసన ధూర్జటిప్రముఖ ధీ**మంతు**ల్ తపోజ్ఞాన స
త్త్వనిరూఢిం దగువారు నీ మహిమమున్ **వర్ణింప** బారం బెఱుం
గనివా రయ్యును నోపినంత వినతుల్ **కా**వెంతు; రట్లౌట నే
మును నిన్నర్థి నుతింతు మీశ! వరదా! **బు**ద్ధ్యాదిమూలంబుగన్."

టీకా:

మను = మనువు; పద్మాసన = బ్రహ్మదేవుడు; ధూర్జటి = శివుడు; ప్రముఖ = మొదలగు; ధీమంతుల్ =
 ధీశక్తి యుతులు; తపో = తపస్సు; జ్ఞాన = జ్ఞానము; సత్త్వ = సత్త్వవల; నిరూఢిన్ = నేర్పరితనములతో;
 తగు = తగినవారు; నీ = నీ యొక్క; మహిమమున్ = మహత్యము; వర్ణింపన్ = వర్ణించుటకు;
 పాఱుంబున్ = ఆవతలి దరిని; ఎఱుంగనివారు = తెలియనివారు; అయ్యున్ = అయినప్పటికిని;
 ఓపినంత = సామర్థ్యమున్నంతవరకు; వినతుల్ = స్తుతించుటలు; కావెంతురు = చేసెదరు; అట్లు = ఆ
 విధముగ; ఔటన్ = అగుటవలన; ఏమునున్ = మేము; నిన్నున్ = నిన్ను; అర్థిన్ = కోరి; నుతింతుము
 = స్తుతింతుము; ఈశ = భగవంతుడా; వరదా = నారాయణ {వరదా - వరములను దా (ఇచ్చువాడ),
 విష్ణువు}; బుద్ధిన్ = బుద్ధి; ఆది = మొదలగువాని; మూలంబునన్ = ద్వారా.

భావము:

ఈశ్వరా! వరదా! తపోజ్ఞాన సత్త్వ సంపన్నులైన మనువు, బ్రహ్మ, శివుడు మొదలైనవారే నీ మహామహిమను వర్ణించలేరు. అయినా శక్తి కొలది నుతిస్తారు. అందుచేత మేము కూడా మా శక్తికొలది నిన్ను నుతిస్తాము".

4-936-వ.

అని మఱియు "సముండవు నాదిపురుషుండవుఁ బరుండవు శుద్ధుండవు వాసుదేవుండవు సత్త్వమూర్తివియు భగవంతుండవు నైన నీకు నమస్కరించెద;" మని యిట్లు ప్రచేతసులచేత నుతింపబడి శరణ్యవత్సలుండగు హరి సంతుష్టాంతరంగుండై వారల కోరిన యట్ల వరంబు లిచ్చిన.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; సముండవు = హరివి {సముండవు - ఇంద్రియాదులందు సమముగా వర్తించువాడవు, విష్ణువు}; ఆదిపురుషుండవు = హరివి {ఆదిపురుషుండవు - సృష్టికి ఆది నుండి యున్న పురుషుడవు, విష్ణువు}; పరుండవు = హరివి {పరుండవు - సమస్తమునకు ఆతీతమైనవాడవు, విష్ణువు}; శుద్ధుండవు = హరివి {శుద్ధుండవు - పరిశుద్ధమైనవాడవు, విష్ణువు}; వాసుదేవుండవు = హరివి {వాసుదేవుండవు - వసుదేవుని పుత్రుడవు, విష్ణువు}; సత్త్వమూర్తివియున్ = హరివి {సత్త్వమూర్తివి - సత్త్వ గుణము స్వరూపమైనవాడవు, విష్ణువు}; భగవంతుడవున్ = హరివి {భగవంతుండవు - ఐశ్వర్యములు గలవాడవు, విష్ణువు}; ఐన = అయిన; నీకున్ = నీకు; నమస్కరించెదము = నమస్కరింతుము; అని = అని; ఇట్లు = ఈ విధముగ; ప్రచేతసుల్ = ప్రచేతసుల; చేతన్ = చేత; నుతింపబడి = స్తుతింపబడి; శరణ్య = శరణుజొచ్చినవారి ఎడల; వత్సలుండు = వాత్సల్యము గలవాడు; అగు = అయిన; హరి = నారాయణుడు; సంతుష్టాంతరంగుండు = సంతృప్తిపొందిన మనసు గల వాడు; ఐ = అయ్యి; వారల = వారు; కోరిన = కోరిన; అట్ల = విధముగా; వరంబున్ = వరములు; ఇచ్చిన = ఇవ్వగా.

భావము:

అని చెప్పి ఇంకా "నీవు అందరియందు సముడవు. ఆదిపురుషుడవు. పరుడవు. రాగాదులు లేని పరిశుద్ధుడవు. వాసుదేవుడవు. సత్త్వమూర్తివి. భగవంతుడవు. నీకు నమస్కారం" అని ఈ విధంగా ప్రచేతసులు నుతించారు. భక్తవత్సలుడైన శ్రీహరి సంతృప్తి పొంది వారు కోరినట్లు వరాలు ప్రసాదించి...

4-937-త.

అనయ మా నృపనందనుల్ ముదమూర సన్నుతిఁ జేయఁగాఁ
మనములోఁ బరితోష మంది రమాహృదీశుఁడు భక్త పా
లనకరుండు తదీయ దర్శన లాలసాత్మకు లాత్మలం
దనివి చాలక చూడ నాత్మపదంబు కేగె రయంబునన్.

టీకా:

అనయమున్ = అవశ్యము; నృపనందనుల్ = రాజకుమారులు; ముదమూర = సంతోషస్ఫూర్తిగా;
సన్నుతిన్ = స్తుతించుటలు; చేయగాన్ = చేయగా; మనము = మనసు; లోన్ = లో; పరితోషమున్ =
సంతోషమును; అంది = చెంది; రమాహృదీశుండు = నారాయణుడు {రమా హృదీశుడు - రమ
(లక్ష్మీదేవి)కి హృదీశుడు (భర్త), విష్ణువు}; భక్తపాలనకరుండు = నారాయణుడు {భక్త పాలనకరుడు -
భక్తులను పాలించుట చేయువాడు, విష్ణువు}; తదీయ = అతనిని; దర్శన = దర్శించవలెననెడి;
లాలస = మిక్కిలి ఆసక్తి గల; ఆత్మకులు = మనసు గలవారు; ఆత్మలన్ = మనసులలో; తనివిన్ =
తృప్తిని; చాలక = తీరక; చూడన్ = చూస్తుండగా; ఆత్మ = తన; పురంబున్ = నగరమున; కున్ = కి;
ఏగెన్ = వెళ్ళెను; రయంబునన్ = వేగముగా.

భావము:

ఆ రాకుమారులైన ప్రచేతసులు సంతోషంతో చేసిన నుతికి సంతోషించి, భక్తరక్షకుడైన శ్రీహరి ఎంత చూసినా తనివి తీరక వారు తనవంక చూస్తూ ఉండగా తన స్థానానికి వేగంగా వెళ్ళిపోయాడు.

4-938-వ.

తదనంతరంబ ప్రచేతసులు భగవదాజ్ఞ శిరంబుల ధరియించి సముద్రసలిల నిర్గతులయి.

టీకా:

తదనంతరంబ = తరువాత; ప్రచేతసులు = ప్రచేతసులు; భగవత్ = హరి యొక్క; ఆజ్ఞన్ = ఆజ్ఞను;
శిరంబులన్ = తల; ధరియించి = దాల్చి; సముద్ర = సాగర; సలిల = నీటినుండి; నిర్గతులు =
వెలువడినవారు; అయి = అయ్యి.

భావము:

ఆ తరువాత ప్రచేతసులు శ్రీహరి ఆనతిని తలదాల్చి మున్నీటి నీటిలోనుండి వెలువడి...

4-939-క.

భూ^{తి} సమున్నతి నాక

ద్వార^{ని} నిరోధంబు గాగన్ దగన్ బెరిగిన యా

భూ^{రు}హ సంఛన్నాఖిల

ధారు^{ణి} నీక్షించి రాజతనయులు వరుసన్.

టీకా:

భూరి = అత్యధికమైన; సమున్నతిన్ = ఎత్తుగా; నాక = స్వర్గము యొక్క; ద్వార = ద్వారమునకు;
నిరోధంబు = నిరోధించునవి; కాగన్ = అగునట్లుగా; తగన్ = మిక్కిలిగా; పెరిగిన = పెరిగిపోయిన; ఆ
= ఆ; భూరుహ = చెట్లచే; సంఛన్నా = కప్పబడిన; అఖిల = సమస్తమైన; ధారుణిన్ = భూమిని;
ఈక్షించి = చూసి; రాజతనయులు = రాకుమారులు; వరుసన్ = వరుసగా.

భావము:

ఆ రాకుమారులు మిక్కిలి పొడవుగా పెరిగి స్వర్గద్వారాన్ని అడ్డగించినట్లున్న చెట్లతో కప్పబడిన
భూమిని చూచి....

4-940-చ.

ఘన కుపితాత్మలై విలయకాల భయంకర హవ్యవాహా లో
చనుగతి నుగ్రులై ధరణి చక్రము నిర్వసుధారుహంబుగా
ననయముఁ జేయఁ బూనిన జనాధిపసూనుల మోములందుఁ దా
మనల సమీరముల్ జనన మంది కుజంబులఁ గాల్పఁ జొచ్చినన్.

టీకా:

ఘన = గొప్ప; కుపిత = కోపము గల; ఆత్మలున్ = మనసులు గలవారు; ఐ = అయ్యి; విలయ = ప్రళయ; కాల = కాలము నందలి; భయంకర = భయంకరమైన; హవ్యవాహానలోచనున్ = శివుని {హవ్యవాహాన లోచనుడు - హవ్యవాహనుడు (అగ్ని) లోచనుడు (కన్నుల గలవాడు), శివుడు}; గతిన్ = వలె; ఉగ్రులు = కోపము గలవారు; ఐ = అయ్యి; ధరణి = భూ; చక్రమున్ = మండలమును; నిర్వసుధారుహంబున్ = చెట్టులేనిది; కాన్ = అగునట్లు; అనయమున్ = తప్పకుండ; చేయన్ = చేయవలెనని; పూనినన్ = సంకల్పించిన; జనాధిపసూనులన్ = రాకుమారుల {జనాధిప సూనులు - జనాధిప (రాజ యొక్క) సూనులు (పుత్రులు), రాకుమారులు}; మోముల్ = ముఖములు, నోర్లు; అందున్ = నుండి; తాము = తాము; అనల = అగ్నిదేవుడు; సమీరముల్ = వాయుదేవుడు; జననమున్ = పుట్టుటను; అంది = చెంది; కుజంబులన్ = చెట్లను {కుజంబులు - కు (భూమి) నుండి జంబులు (పుట్టినవి), చెట్లు}; కాల్పన్ = కాల్పివేయుట; చొచ్చినన్ = మొదలిడగా.

భావము:

పట్టరాని ఆగ్రహాన్ని పొంది ప్రళయకాలంలోని కాలాగ్ని రుద్రుని వలె భయంకరులై భూమండలం మీది సర్వ వృక్షాలను నాశనం చేయడానికి పూనుకున్నారు. ఆ రాజపుత్రుల ముఖాలనుండి అగ్నిగాలుపు పుట్టి ఆ చెట్లను దహింపసాగాయి.

4-941-క.

నలినభవుఁ డా మహీజ
ప్రళయముఁ గని వచ్చి ధరణిపాల తనూజా

తుల మధురోక్తుల నుపశాం

తులఁ గావించుచును నయము దూఁకొనఁ బలికెన్

టీకా:

నలినభవుడున్ = బ్రహ్మదేవుడు (నలిన భవుడు - నలినము (పద్మము) అందు భవుడు (పుట్టినవాడు), బ్రహ్మదేవుడు); ఆ = ఆ; మహీజ = వృక్షముల; ప్రళయమున్ = ప్రళయమును; కని = చూసి; వచ్చి = వచ్చి; ధరణీపాల = రాజ యొక్క; తనూజాతులన్ = కుమారులను; మధుర = తీయని; ఉక్తులన్ = మాటలతో; ఉపశాంతులన్ = శాంతించినవారిని; కావించుచునున్ = చేయుచూ; నయమున్ = మృదుత్వము; దూకొనన్ = అతిశయించుతుండగా; పలికెను = పలికెను.

భావము:

చెట్లకు కలిగిన వినాశనాన్ని చూచి బ్రహ్మ దిగివచ్చి, తియ్యని మాటలతో ప్రచేతనులను శాంతింపజేశాడు.

4-942-వ.

అట్లు పలికి వారల నుపశమిత క్రోధులం జేసిన యనంతరంబ.

టీకా:

అట్లు = ఆ విధముగ; పలికి = చెప్పి; వారలన్ = వారిని; ఉపశమిత = శాంతించిన; క్రోధులన్ = కోపము గలవారు; చేసినన్ = చేసిన; అనంతరంబ = తరువాత.

భావము:

ఆ విధంగా మాట్లాడి వారి కోపాన్ని శాంతింపజేసిన తర్వాత...

4-943-నీ.

అవశిష్ట ధరణీరుహంబులు భయ మంది-

తివిరి చతుర్ముఖాదేశమునను

మారిష యను సతీమణిఁ దమ కూతును-

నాప్రచేతసులకు నర్థి నిచ్చె;

నానరపాలక సూనులు దక్షున-

కరయంగ మున్నీశ్వరాపరాధ

మునఁ బ్రాప్త మైనట్టి జనపాల జన్మంబు-

నకుఁ గారణం బైన నలిననయన

4-943.1-తే.

నాదరంబునఁ గమలజ నాజ్ఞఁ జేసి

కడఁక దీపింప విధివత్ప్రకారమునను

వరుస నందఱుఁ గూడి వివాహ మైరి

గడవ వచ్చునె దైవ సంకల్ప మెందు?

టీకా:

అవశిష్ట = మిగిలిన; ధరణీరుహంబులున్ = చెట్లు {ధరణీరుహంబులు - ధరణి (భూమి)నుండి

పుట్టినవి, చెట్లు}; భయమున్ = భయమును; అంది = చెంది; తివిరి = పూని; చతుర్ముఖ =

బ్రహ్మదేవుని {చతుర్ముఖుడు - నాలుగు ముఖములుగలవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; ఆదేశముననున్ =

ఆదేశముప్రకారము; మారిష = మారిష; అను = అనెడి; సతీమణిన్ = స్త్రీలలో మణివంటియామెను;

ఆ = ఆ; ప్రచేతసుల్ = ప్రచేతసుల; కున్ = కు; అర్థిన్ = కోరి; ఇచ్చెన్ = ఇచ్చెను; నరపాలకసూనులున్

= రాజకుమారులు; దక్షన్ = దక్షున; కున్ = కు; అరయంగన్ = చూడగా; మున్ను = పూర్వము; ఈశ్వర

= శివుని యెడల; అపరాధమునన్ = చేసినతప్పువలన; ప్రాప్తము = కలిగిన; అట్టి = అటువంటి;

జనపాల = రాజవంశమున; జన్మంబునన్ = పుట్టుట; కున్ = కు; కారణంబున్ = కారణము; ఐన =

అయిన; నలిననయనన్ = స్త్రీని {నలిననయన - నలినము (పద్మము)ల వంటి నయన

(కన్నులుగలామె), స్త్రీ}; ఆదరమునన్ = మన్ననతో; కమలజన్ = బ్రహ్మదేవుని {కమలజుడు -

కమలమున పుట్టినవాడు, బ్రహ్మదేవుడు}; ఆజ్ఞన్ = ఆజ్ఞ; చేసి = ప్రకారము.

= కడకన్ = పూని; దీపింపన్ = ప్రకాశముగా; విధివత్ = విధింబడిన; ప్రకారముననున్ = ప్రకారముగా; వరుసన్ = వరుసగా; అందఱున్ = అందరు; కూడి = కలిసి; వివాహమైరి = పెండ్లిచేసుకొనిరి; కడవన్ = దాటుటకు; వచ్చునె = వచ్చునా ఏమి, రాదు; దైవ = దేవుని; సంకల్పమున్ = సంకల్పమును; ఎందున్ = ఎక్కడైనా.

భావము:

కాలగా మిగిలిన చెట్లు భయపడి బ్రహ్మ ఆజ్ఞచేత మారిష అనే తమ పుత్రికను ఆ ప్రచేతనులకు సమర్పించాయి. బ్రహ్మ ఆజ్ఞచేత వారందరూ విధియుతంగా ఆమెను పెండ్లి చేసుకున్నారు. దైవ సంకల్పాన్ని ఎవరూ దాటలేరు కదా!

4-944-క.

కలదే జగతిం బదురు నృ

పులకిల నొక భార్య యెందుఁ బొసఁగునె? వినఁగా

నలినోదరు ఘనమాయా

కలితాద్భుతములకు నతులు కావింపఁ దగున్.

టీకా:

కలదే = ఉన్నదా; జగతిన్ = ప్రపంచములో; పదురు = పదిమంది; నృపుల = రాజుల; కిన్ = కి; ఇలన్ = భూమిమీద; ఒక = ఒక; భార్య = భార్య; ఎందున్ = ఎక్కడైనా; పొసగునె = జరుగునా ఏమి; వినగన్ = వినెద మన్నను; నలినోదరు = హరి (నలి నోదరుడు - నలినము (పద్మము) ఉదరమున గలవాడు, విష్ణువు); ఘన = గొప్ప; మాయా = మాయవలన; కలిత = కలిగిన; అద్భుతముల్ = అద్భుతముల; కున్ = కు; నతులున్ = స్తుతులు; కావింపన్ = చేయుట; తగున్ = తగును.

భావము:

పదిమంది రాజులకు ఒక్కతే భార్య కావటం లోకంలో ఎక్కడా లేదు. విష్ణుమాయవల్ల అనేక అద్భుతాలు జరుగుతూ ఉంటాయి. ఆ అద్భుతాలకు మనం నమస్కరించటమే మంచిది.

అంతః జాక్షుషమన్వంతరంబున దైవచోదితుండై యిష్ట ప్రజాసర్గంబు గావించుచుఁ బ్రసిద్ధుండైన
దక్షుండు పూర్వదేహంబు గాలవిద్రుతం బగుచుండం బ్రచేతసులకు నమ్మారిష యను భార్య
యందు సంభవించి నిజకాంతింజేసి సమస్తతేజోధనుల తేజంబును బిహితంబుగాఁ జేయుచుఁ
గర్మదాక్ష్యంబున దక్షుం డను నామంబు వహించి బ్రహ్మ చేతం బ్రజాసర్గరక్షయందు
నియోగింపబడి మరీచ్యాదులం దత్తద్వాపారంబులందు నియోగించి యుండె; నంత.

టీకా:

అంతన్ = అంతట; చాక్షుస = చాక్షుస అనేడి; మన్వంతరంబునన్ = మన్వంతరములో
{మన్వంతరములు - పద్నాలుగు, 1స్వాయంభువ 2స్వారోచిష 3ఉత్తమ 4తామస 5రైవత 6చాక్షుస
7వైవస్వత 8సూర్యసావర్ణి 9దక్షసావర్ణి 10బ్రహ్మసావర్ణి 11ధర్మసావర్ణి 12రుద్రసావర్ణి 13రౌచ్య 14భౌచ్య
మన్వంతరములు (పాఠాంతరములు కూడ కలవు) ప్రస్తుతము వైవస్వతమన్వంతరము
జరుగుచున్నది; దైవ = దైవముచేత; చోదితుండు = ప్రేరేపింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; ఇష్ట =
యజ్ఞరూపమైన; ప్రజా = సంతానము; సర్గంబున్ = సృష్టించుట; కావించుచున్ = చేయుచూ;
ప్రసిద్ధుండున్ = ప్రసిద్ధిపొందినవాడు; ఐనన్ = అయినట్టి; దక్షుండు = దక్షుడు; పూర్వ = పాత;
దేహంబున్ = శరీరమును; కాల = కాలమున; విద్రుతంబున్ = కరిగింపబడినది; అగుచుండన్ =
అగుతుండగా; ప్రచేతసుల్ = ప్రచేతసుల; కున్ = కు; ఆ = ఆ; మారిష = మారిష; అను = అనేడి; భార్య
= భార్య; అందున్ = అందు; సంభవించి = పుట్టి; నిజ = తన; కాంతిన్ = ప్రభలు; జేసి = వలన; సమస్త
= సమస్తమైన; తేజః = తేజస్సు; ధనుల్ = సంపదగా గలవారి; తేజంబునున్ = తేజస్సులను;
పిహితంబునున్ = కప్పబడినవి; చేయుచున్ = చేయుచూ; కర్మ = యజ్ఞకర్మలు చేయుట యందు;
దాక్ష్యంబునన్ = దక్షత, సమర్థత వలన; దక్షుండు = దక్షుడు; అను = అనేడి; నామంబున్ = పేరు;
వహించి = ధరించి; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; చేతన్ = చేత; ప్రజా = సంతానమును; సర్గ = సృష్టిని; రక్ష =
రక్షించుట; అందున్ = అందు; నియోగింపబడి = నియమించబడి; మరీచి = మరీచి; ఆదులన్ =
మొదలగువారి; అందున్ = యెడల; తత్తత్ = ఆయా; వ్యాపారంబుల్ = వ్యవహారములు; అందున్ =
లో; నియోగించి = నియమించి; ఉండెన్ = ఉండెను; అంత = అంతట.

భావము:

పూర్వం చాక్షుష మన్వంతరంలో శివదూషణం చేసిన కారణం చేత దక్షుడు మనుష్యుడై ప్రచేతసులకు, మారిషకు పుట్టాడు. కర్మలో దక్షు డవటం చేత దక్షుడు అనే పేరును అతడు ధరించాడు. బ్రహ్మచేత ప్రజాసృష్టి చేయటానికి నియోగింపబడిన దక్షుడు మరీచుడు మొదలైన వారిని ఆయా పనులలో నియోగించాడు. అప్పుడు...

చతుర్థ స్కంధము : ప్రచేతసులు ముక్తికిఁ జనుట

4-946-సీ.

ఓనరఁ బ్రచేతసు లుత్పన్న విజ్ఞాను-

లగుచు వేగంబ నారాయణోక్తిఁ

దలఁచుచు నాత్మ నంద్రను కడ నిజభార్య-

నిడివనవాసులై కడఁగి మున్ను

జాబాలి యను మునీశ్వరుఁడు సిద్ధుండైన-

భూరి పశ్చిమ వార్ధి తీరమునను

సర్వభూతాత్మ విజ్ఞానంబు గల యాత్మ-

ఘన విమర్శకృత సంకల్పు లైరి;

4-946.1-తే.

యంత నచటికి సమ్మోద మతిశయిల్ల

నర సురాసుర యక్ష కిన్నర వరేణ్య

మానితోన్నత సంపూజ్యమానుఁ డైన

నారదుండు వివేక విశారదుండు.

టీకా:

ఒనరన్ = చక్కగా; ప్రచేతసుల్ = ప్రచేతసులు; ఉత్పన్న = కలిగిన; విజ్ఞానులున్ = విజ్ఞానులు;
అగుచున్ = అగుతూ; వేగంబ = శ్రీఘ్రముగా; నారాయణ = హరి; ఉక్తిన్ = స్తుతులను; తలచుచున్ =
తలచుకొనుచూ; ఆత్మ = తమ; నందను = కుమారుని; కడ = వద్ద; నిజ = తమ; భార్యన్ = భార్యను;
ఇడి = ఉంచి; వన = అడవిలో; వాసులు = నివసించెడివారు; ఐ = అయ్యి; కడగి = పూని; మున్ను =
పూర్వము; జాబలి = జాబాలి; అను = అనెడి; ముని = మునులలో; ఈశ్వరుడు = నాథుడు;
సిద్ధుండున్ = సిద్ధుడు; ఐనన్ = కాగా; భూరి = అతిపెద్ద, మహా; పశ్చిమ = పడమటి; వార్ధిన్ =
సముద్రపు; తీరముననున్ = తీరముయందు; సర్వ = సకల; భూత = భూతముల యొక్క; ఆత్మ =
ఆత్మనుగూర్చిన; విజ్ఞానంబున్ = విజ్ఞానము; కల = కలిగిన; ఆత్మన్ = మనసులో; ఘన = గొప్పగా;
విమర్శ = విచారించుకొని; కృత = చేసుకొన్న; సంకల్పలు = సంకల్పములు గలవారు; ఐరి = అయిరి.

అంతన్ = అంతట; అచటి = అక్కడ; కిన్ = కి; సమ్మోదము = సంతోషము; అతిశయిల్లన్ =
ఉప్పొంగుతుండగా; నర = మానవులు; సుర = దేవతలు; అసుర = రాక్షసులు; యక్ష = యక్షులు;
కిన్నర = కిన్నరులయందు; వరేణ్యులు = ప్రముఖులచేత; మానిత = గౌరవింపబడెడి; ఉన్నత =
ఉన్నతముగా; సంపూజ్యమానుడు = మిక్కిలిపూజింపబడెడివాడి; ఐనన్ = అయినట్టి; నారదుండు
= నారదుడు; వివేక = మంచిచెడులు విమర్శించుకొనెడి; విశారదుండు = నేర్పుగలవాడు.

భావము:

ప్రచేతసులు జ్ఞానాన్ని పొందినవారై నారాయణుని బోధనలను పాటించి, భార్యను కొడుకు దగ్గర
ఉంచి, వనవాసానికి సంసిద్ధులై పూర్వం జాబాలి అనే ముని సిద్ధిని పొందిన పడమటి సముద్ర
తీరంలో సర్వ భూతాత్మ భావనతో ఆత్మ విచారం చేయటానికి సంకల్పించారు. అప్పుడు అక్కడికి
నర సుర దానవ యక్ష కిన్నరుల చేత పూజలందుకొనేవాడు, వివేకవంతుడు అయిన నారదుడు
వచ్చాడు.

చనుదెంచి నిర్జితప్రాణ మనో వార్ధర్యనులును జితాసనులును శాంతులును నసమాన
నిగ్రహులును నిర్మలంబైన పరబ్రహ్మంబు నందు నియోజితంబైన యంతఃకరణంబు గలవారును
నైన రాజనందనుల కడ నిలిచిన.

టీకా:

చనుదెంచి = వచ్చి; నిర్జిత = జయించిన; ప్రాణ = ప్రాణవాయువులు; మనః = మనసు; వాక్ = నోరు;
దర్శనులునున్ = కన్నులు గలవారు; జిత = జయించిన; ఆసనులును = ఆసనములు గలవారు;
శాంతులు = శాంత స్వభావము గలవారు; అసమాన = సాటిలేని; నిగ్రహులునున్ = నిగ్రహము
గలవారు; నిర్మలంబు = స్వచ్ఛము; ఐనన్ = అయినట్టి; పరబ్రహ్మంబున్ = పరబ్రహ్మము; అందున్ =
అందు; నియోజితంబున్ = నియమించబడినది; ఐనన్ = అయినట్టి; అంతఃకరణంబున్ = మనసు;
కలవారునున్ = కలవారును; ఐనన్ = అయిన; రాజనందనుల్ = రాజకుమారులు; కడన్ = వద్ద;
నిలిచినన్ = నిలబడగా.

భావము:

వచ్చి ప్రాణవాయువును, మనస్సును, వాక్కును, చూపును అదుపులో పెట్టుకున్నవారు,
ఆసనములను జయించినవారు, శాంతస్వభావులు, సాటిలేని నిగ్రహం కలవారు, పరబ్రహ్మలో
లీనం చేసిన స్వచ్ఛమైన మనస్సులు కలవారు అయిన ఆ రాకుమారుల వద్దకు వచ్చి నిలబడగా...

4-948-క.

చనుదెంచిన నారదమునిఁ

గనుఁగొని నృపసుతులు లేచి కౌతుక మొప్పన్

వినమితులై సముచిత పూ

జనములఁ బరితుష్టుఁ జేసి నద్వినయమునన్.

టీకా:

చనుదెంచిన = వచ్చిన; నారద = నారదుడు యనెడి; మునిన్ = మునిని; కనుగొని = చూసి;
నృపసుతులున్ = రాజకుమారులు; లేచి = లేచి నిలబడి; కౌతుకమున్ = కుతూహలము; ఒప్పన్ =
ఒప్పుతుండగా; వినమితులు = నమస్కరించినవారు; ఐ = అయ్యి; సముచిత = మిక్కిలి ఉచితమగు;
పూజనములన్ = పూజలతో; పరితుష్టున్ = సంతృప్తిచెందినవానిగా; చేసి = చేసి; సత్ = చక్కటి;
వినయమునన్ = వినయముతో.

భావము:

వచ్చిన నారదమునిని చూచి రాకుమారులు లేచి కుతూహలంతో నమస్కరించి తగిన పూజలు
చేసి అతనికి తృప్తిని కలిగించి వినయంతో...

4-949-చ.

అనఘ! మునీంద్రచంద్ర! భవద్రాగమనంబు సమస్తలోక శో
భ్రమగు; నస్మదీయమగు భాగ్యవశంబున నేడు విశ్వపా
వన! నినుఁ జూడఁగంటి మనివార్య భవదృమణంబు లోకలో
చను గతి పోలెఁ బ్రాణులకు సర్వ భయాపహరంబు గావునన్."

టీకా:

అనఘ = పుణ్యుడా; ముని = మునులలో; ఇంద్ర = శ్రేష్ఠు లైన వారిలో; చంద్ర = చంద్రుని వంటివాడ;
భవత్ = నీ యొక్క; ఆగమనంబున్ = రాక; సమస్త = సమస్తమైన; లోక = లోకములకు; శోభనమున్
= శుభములను కలిగించెడిది; అగు = అయిన; అస్మదీయమున్ = మాది ఐనట్టిది; అగు = అయిన;
భాగ్య = అదృష్టము; వశంబునన్ = వలన; నేడున్ = ఈ నాడు; విశ్వపావన = జగత్తును పవిత్రము
జేయువాడ; నినున్ = నిన్ను; చూడఁగంటిమి = చూడగలిగితిమి; అనివార్యము = వారింపరాని; భవత్
= నీ యొక్క; భ్రమణంబున్ = సంచారములు; లోకలోచనున్ = సూర్యుని; గతిన్ = సంచారములు;
పోలెన్ = వలె; ప్రాణుల్ = జీవుల; కున్ = కు; సర్వ = అన్ని; భయ = భయములను; అపహరంబున్ =
పోగొట్టునవి; కావునన్ = కనుక.

భావము:

"పుణ్యాత్మా! మునీంద్రా! నీ రాక సమస్త లోకాలకు శుభాన్ని కలిగిస్తుంది. మా అదృష్టవశాన నేడు విశ్వపవిత్రుడవైన నిన్ను చూడగలిగాము. సూర్యుని సంచారం వలె నీ సంచారం ప్రాణులకు సర్వ భయాలను తొలగించి శుభాలను కలిగిస్తుంది."

4-950-వ.

అని మఱియు నిట్లనిరి.

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనిరి = పలికిరి.

భావము:

అని ఇంకా ఇలా అన్నారు.

4-951-నీ.

"అనఘాత్మ! భగవంతులైన కేశవ వామ-

దేవులచే నుపదిష్టమైన

యాత్మతత్త్వంబు గృహస్థుల మగు మాకు-

ననయంబు విస్మృతం బయ్యె నట్టి

కలిత తత్త్వార్థ ప్రకాశకంబును భూరి-

మోర సంసారాభి తారకంబు

నైకర మొప్పారు నాత్మతత్త్వము నేడు-

చిరదయామతిఁ బ్రకాశింపఁ జేయు

4-951.1-తే.

మని ప్రచేతసు లర్థిఁ బల్కినఁ జెలంగి
 భగవదాయత్త చిత్తుండు భవ్యగుణుఁడు
 నఖిలలోక విహారుండు నైన యట్టి
 నారదుఁడు పల్కె నా రాకుమారులకును.

టీకా:

అనఘాత్మ = పుణ్యాత్మా; భగవంతులు = దేవుళ్ళు; ఐనన్ = అయిన; కేశవ = విష్ణుమూర్తి;
 వామదేవుల్ = శివుడు; చేన్ = చేత; ఉపదిష్టము = ఉపదేశింపబడినది; ఐన = అయిన; =
 ఆత్మతత్త్వంబున్ = ఆత్మతత్త్వమును; గృహస్థులము = గృహస్థాశ్రమముననుండెడి; మాకున్ = మాకు;
 అనయంబున్ = ఎల్లప్పుడు; విస్మృతంబున్ = మరపునబడినది; అయ్యెన్ = అయినది; అట్టి =
 అటువంటి; కలిత = సమగ్రమైన; తత్త్వ = తత్త్వ; అర్థ = జ్ఞానమును; ప్రకాశంబునున్ =
 ప్రకాశింపజేయునది; భూరి = అత్యధికమైన; ఘోర = భయంకరమైన; సంసార = సంసారము
 యనెడి; అభిన్ = సముద్రమును; తారకంబున్ = దాటించెడిది; ఐ = అయ్యి; కరము = మిక్కిలి;
 ఒప్పారు = చక్కనౌ; ఆత్మతత్త్వమున్ = ఆత్మతత్త్వమును; నేడు = ఇవాళ; చిర = మిక్కిలి; దయా =
 కృపగల; మతిన్ = మనసుతో; ప్రకాశింప = ప్రకాశించునట్లు; చేయుము = చేయుము; అని = అని.
 ప్రచేతసుల్ = ప్రచేతసులు; అర్థిన్ = కోరి; పల్కినన్ = పలుకగా; చెలంగి = చెలరేగి; భగవత్ =
 భగవంతుని యందు; ఆయత్త = ఆధీనమైన; చిత్తుండు = మనసుగలవాడు; భవ్య = శుభమైన;
 గుణుడున్ = గుణములుగలవాడు; అఖిల = సమస్తమైన; లోక = లోకములందు; విహారుండున్ =
 విహరించెడివాడు; ఐన = అయిన; అట్టి = అటువంటి; నారదుడు = నారదుడు; పల్కెన్ = పలికెను; ఆ
 = ఆ; రాకుమారుల్ = రాకుమారుల; కున్ = తోటి.

భావము:

“పుణ్యాత్మా! భగవంతులైన విష్ణువు, శివుడు ఉపదేశించిన ఆత్మజ్ఞానాన్ని సంసారంలో మునిగి
 మేము మరచిపోయాము. భయంకరమైన సంసార సముద్రాన్ని దాటించే ఆత్మ తత్త్వాన్ని నేడు
 మాకు మరల దయతో ప్రసాదించు” అని ప్రచేతసులు ప్రార్థించగా సంతోషించి శ్రీమన్నారాయణ
 చరణాయత్త చిత్తుడు, సద్గుణ సంపన్నుడు, త్రిలోక సంచారి అయిన నారద మహర్షి ప్రచేతసులతో
 ఇలా అన్నాడు.

4-952-సీ.

చర్చింప నరుల కే జన్మకర్మాయుర్మ-

నోవచనంబుల దేవదేవుఁ

డఖిల విశ్వాత్మకుం డైన గోవిందుండు-

విలసిల్లు భక్తి సేవింపబడెడు

నవియపో, జన్మ కర్మాయుర్మనో వచ-

నములను ధరణి నెన్నంగఁ దగును

వనరుహనాభ సేవారహితము లైన-

జననోపనయన దీక్షాకృతంబు

4-952.1-తే.

లైన జన్మంబు లేల? దీర్ఘాయు వేల?

వేద చోదిత యగు కర్మ వితతి యేల?

జప తపశ్శృత వాగ్విలాసంబు లేల?

మహిత నానావధాన సామర్థ్య మేల?

టీకా:

చర్చింపన్ = చర్చించిచూడగా; నరుల్ = మానవుల; కున్ = కు; జన్మ = పుట్టుక; కర్మ = కర్మములు;

ఆయుర్ = ఆయుర్దాయము; మనః = మనసు; వచనంబులన్ = వాక్కులతో; దేవదేవున్ =

నారాయణుని; అఖిల = సమస్తమైన; విశ్వ = జగత్తునకు; ఆత్మకుండు = ఆత్మయైనవాడు; ఐన =

అయిన; గోవిందుండున్ = నారాయణుడు; విలసిల్లు = విలసిల్లెడి; భక్తిన్ = భక్తితో; సేవింపబడెడున్

= సేవింపబడును; అవియపో = అవే; జన్మ = పుట్టుక; కర్మ = కర్మములు; వచనములనున్ =

వాక్కులను; ధరణిన్ = భూమిపైన; ఎన్నంగన్ = ఎంచుటకు; తగును = తగియుండును;

వనరుహనాభ = విష్ణు; సేవా = సేవించుటలు; రహితములు = లేనట్టివి; ఐన = అయిన; జనన =

పురిటిశుద్ధి; ఉపనయన = వడుగు; దీక్షా = దీక్షలు; కృతంబులు = పట్టుటలు; ఐన = కలిగిన.

జన్మంబుల్ = జన్మలు; ఏలన్ = ఎందులకు; దీర్ఘ = పెద్దదైన; ఆయువు = ఆయుర్దాయము; ఏలన్ =

ఎందులకు; వేద = వేదములప్రకారము; చోదిత = నడపబడెడివి; అగు = అయిన; కర్మ = కర్మలు;
 వితతిన్ = సమూహము; ఏలన్ = ఎందులకు; జపః = జపము; తపః = తపస్సు; శ్రుత = వేదపఠనము;
 వాగ్విలాపంబులున్ = నోటితో చర్చలు; ఏలన్ = ఎందులకు; మహిత = గొప్ప; నానా = రకరకముల;
 అవధాన = అవధరించెడి; సామర్థ్యము = నేర్పులు; ఏలన్ = ఎందులకు.

భావము:

"దేవదేవుడు, విశ్వాత్మకుడు అయిన గోవిందుని సేవించే జన్మయే జన్మ, అదే కర్మ, అదే ఆయుస్సు, అదే మనస్సు, అదే వాక్కు. హరిని సేవించకుండ ఉపనయనం మొదలైన సంస్కారాలు గల జన్మ ఎందుకు? దీర్ఘాయువు ఎందుకు? వేదకర్మలను ఆచరించడం ఎందుకు? జపం, తపం, పాండిత్యం, వాక్చమత్కారం మొదలైనవి ఎందుకు?

4-953-వ.

మఱియు హరి విరహితంబైన ఇంద్రియ పాటవంబును నిపుణ యైన బుద్ధియు బ్రాణాయామాది యోగంబును దేహాది వ్యతిరిక్తాత్మ జ్ఞానంబును సన్యాసాధ్యయనంబులును దక్కిన వ్రత వైరాగ్యాది శ్రేయస్సాధనంబులును నేల? సర్వేశ్వరుండును, సమస్త శ్రేయస్స్వరూపుండును, సమస్త శ్రేయోపధి భూతుండును, సర్వభూతావాసుండును, సర్వభూతాత్మప్రదుండును, సర్వభూతప్రియుండును, సర్వవ్యాపకుండునుం గావున.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; హరి = నారాయణ; విరహితంబున్ = లేనిది; ఐన = అయిన; ఇంద్రియ = శక్తి; పాటవంబునున్ = సామర్థ్యములు; నిపుణ = నైపుణ్యముగలది; ఐన = అయిన; బుద్ధియున్ = బుద్ధి; ప్రాణాయామ = ప్రాణాయామము; ఆది = మొదలగు; యోగంబునున్ = యోగములు; దేహ = శరీరము; ఆది = మొదలగు; వ్యతిరిక్తాత్మ = ఆత్మతత్త్వమునకువేరైన; జ్ఞానంబునున్ = జ్ఞానమును; సన్యాస = సన్యసించుట; అధ్యయనంబులును = వేదాధ్యయనములు; తక్కిన = తతిమా; వ్రత = వ్రతములు; వైరాగ్య = వైరాగ్యము; ఆది = మొదలగు; శ్రేయస్ = మేళ్ళను; సాధనంబులును = సాధనములు; ఏలన్ = ఎందులకు; సర్వేశ్వరుండును = విష్ణుమూర్తి; సమస్త = సమస్తమైన; శ్రేయస్ = శ్రేయస్సే; స్వరూపుండును = స్వరూపముగా గలవాడు; సమస్త = సమస్తమైన; శ్రేయస్ =

శ్రేయస్సునకు; అవధిభూతుండును = హద్దు అయినవాడు; సర్వ = అఖిల; భూత = జీవుల
యందును; వాసుండును = నివసించెడివాడును; సర్వ = సమస్తమైన; భూత = జీవులకును; ఆత్మ =
ఆత్మయై; ప్రదుండును = కలిగించుచుండువాడు; సర్వ = సమస్తమైన; భూత = జీవులకును;
ప్రియుండును = ప్రియమైనవాడు; సర్వ = అన్నిటియందు; వ్యాపకుండునున్ = వ్యాపించి
ఉండువాడు; కావునన్ = కనుక.

భావము:

ఇంకా హరిని సేవించకపోతే ఇంద్రియశక్తి, బుద్ధి నైపుణ్యం, ప్రాణాయామాది యోగాలు,
ఆత్మతత్వానికి వేరైన శరీరం మొదలైన వాటి జ్ఞానం, సన్యాసం, వేదాధ్యయనం, వ్రతాలు, వైరాగ్యం
మొదలైన మేలు కూర్చే సాధనాలు ఎందుకు? విష్ణువే సర్వేశ్వరుడు, సకల శ్రేయోరూపుడు, సర్వ
శ్రేయస్సులకు హద్దు అయినవాడు, సర్వ భూతాలలో నివసించేవాడు, సర్వభూతాలకు
ఆత్మనిచ్చేవాడు, సర్వ భూతాలకు ఇష్టమైనవాడు. అంతటా వ్యాపించేవాడు కనుక...

4-954-మ.

కమలాధీశ్వరుఁ బూజ చేయుట సమగ్రప్రీతిఁ బ్రాణోపహా

రము సర్వేంద్రియ తృప్తి హేతువును సర్వక్ష్మాజమూలాభిషే

కము శాఖాభుజపుష్పిదంబు నగు రేఖన్ సర్వదేవార్హణ

క్రమమై యొప్పు ధరావరేణ్య సుతులాఠా! బుద్ధి నూహించినన్.

టీకా:

కమలాధీశ్వరున్ = విష్ణుని; పూజన్ = పూజలు; చేయుట = చేయుటలు; సమగ్ర = సంపూర్ణ; ప్రీతిన్ =
ప్రేమతో; ప్రాణ = ప్రాణులకు; ఉపహారమున్ = ఉపచారముల వంటివి, ఉప ఆహారము; సర్వ = అన్ని;
ఇంద్రియ = ఇంద్రియములకు; తృప్తిన్ = సంతృప్తికి; హేతువునున్ = కారణము; సర్వ = సకల; క్ష్మాజ =
చెట్ల క్ష్మాజము - క్ష (భూమి)నుండి పుట్టినది, చెట్టు; మూల = మొదలులో; అభిషేకము =
నీరుపోయుట; శాఖా = కొమ్మలకు; భుజ = రెమ్మలకు; పుష్పిదంబున్ = బలమును చేకూర్చునవి;
అగు = అయిన; రేఖన్ = విధముగా; సర్వ = అఖిల; దేవా = దేవతలు; అర్హణ = పూజించెడి; క్రమము

= విధానము; ఐ = అయ్య; ఒప్పు = ఒప్పెడిని; ధరావరేణ్యసుతులారా = రాజకుమారులారా; బుద్ధిని = బుద్ధితో; ఉహించినన్ = ఆలోచించినచో.

భావము:

రాకుమారులారా! చెట్టు మొదట్లో నీళ్ళు పోస్తే కొమ్మలకు, రెమ్మలకు, పత్ర పుష్పాలకు పుష్టి కలుగుతుంది. అలాగే శ్రీహరిని పూజిస్తే సర్వేంద్రియాలకు తృప్తి కలుగుతుంది. శ్రీహరిని సేవిస్తే సర్వ భూతాలను సేవించినట్లే అవుతుంది.

4-955-వ.

అదియునుం గాక.

టీకా:

అదియునున్ = అంతే; కాక = కాకుండగ.

భావము:

అంతే కాకుండా...

4-956-క.

పెను పగు వర్షాకాలం

బున దిననాయకుని వలనఁ బొడమిన సలిలం

బనయముఁ గ్రమ్మఱి గ్రీష్మం

బున సూర్యుని యందు డిందు పోలిక మఱియున్.

టీకా:

పెనుపు = విస్తారము; అగు = అయిన; వర్షాకాలంబునన్ = వర్షాకాలములో; దిననాయకుని =

సూర్యుని {దిననాయకుడు - దినమునకు నాయకుడు, సూర్యుడు}; వలనన్ = వలన; పొడమిన =

కలిగిన; సలిలంబున్ = నీరు; అనయమున్ = అవశ్యము; క్రమ్మఱన్ = మరల; గ్రీష్మంబునన్ =
వేసవికాలమున; సూర్యుని = సూర్యుని; అందున్ = లో; డిందు = లీనమగు; పోలికన్ = వలె;
మఱియున్ = ఇంకను.

భావము:

మంచి వర్షాకాలంలో సూర్యుని కిరణాలవల్ల ఆవిరై మేఘంగా మారిన నీరు తిరిగి గ్రీష్మకాలంలో ఆ
సూర్యునియందే లయమైనట్లుగా...

4-957-క.

ధరణిఁ జరాచర భూతము

అరయఁగ జనియించి యందె అడఁగిన పగిదిన్

హరిచే బుట్టిన విశ్వము

హరి యందె లయంబు నొందు; నది యెట్లన్నన్.

టీకా:

ధరణిన్ = భూమినుండి; చర = కదలగలవి; అచర = కదలలేనివి యైన; భూతముల్ = జీవులు;
అరయగన్ = తరచి చూసినచో; జనియించి = పుట్టి; అందె = దానిలోనే; అడగిన = అణగిపోవు;
పగిదిన్ = విధముగా; హరి = నారాయణు; చేన్ = వలన; పుట్టిన = పుట్టిన; విశ్వమున్ = జగత్తు;
హరి = నారాయణుని; అందె = లోనే; లయంబున్ = లయమును; ఒందున్ = పొందును; అది = అది;
ఎట్లు = ఏవిధముగ; అన్నన్ = అనగా.

భావము:

భూమిపై జన్మించిన చరాచర భూతాలు తిరిగి భూమియందే అడగిపోయినట్లుగా శ్రీహరినుండి
జన్మించిన ఈ మహావిశ్వం తిరిగి శ్రీహరిలోనే లయమవుతుంది. అది ఎలా అంటే...

4-958-మ.

అరుదొనభ్రతమఃప్రభల్ మును నభంబు దొప్పగాఁ దోచి క్ర
మృత వీక్షింపగ నందె లేనిగతి బ్రహ్మబంధు నీ శక్తులుం
బరికింపం ద్రిగుణప్రవాహమున నుత్పన్నంబులై క్రమ్మఱన్
విరతిం బొందుచు నుండుఁ గావున హరిన్ విష్ణున్ భజింపం దగున్.

టీకా:

అరుదొ = ఆశ్చర్యకరముగ; అభ్ర = మేఘములు; తమః = చీకట్లు; ప్రభల్ = కాంతులు; మునున్ =
ముందు; నభంబున్ = ఆకాశము; అందున్ = లో; ఒప్పగా = చక్కగా; తోచియున్ = కనిపిస్తూ; క్రమ్మఱ
= మరల; వీక్షింపగన్ = చూచినచో; అందె = అక్కడే; లేని = లేకపోవు; గతిన్ = విధముగా;
బ్రహ్మబంధున్ = పరబ్రహ్మము; అందున్ = లో; ఈ = ఈ; శక్తులున్ = శక్తులను; పరికింపన్ = పరికించి
చూసినచో; త్రిగుణ = త్రిగుణముల; ప్రవాహముననున్ = ప్రవహించుటచేత; ఉత్పన్నంబులు =
పుట్టినవి; ఐ = అయ్యి; క్రమ్మఱన్ = మరల; విరతిన్ = లయ మగుట; పొందుచున్ = పొందుతూ;
ఉండున్ = ఉండును; కావునన్ = కనుక; హరిన్ = నారాయణుని; విష్ణున్ = విష్ణుని; భజింపన్ =
సేవించుట; తగున్ = తగును.

భావము:

ఆకాశంలో మేఘాలు, తమస్సులు, ప్రకాశాలు ఒకప్పుడు కనిపించి మళ్ళీ చూద్దామంటే
కనిపించవు. అట్లే విశ్వసృష్టికి, రక్షణకు, విలయానికి కారణాలైన త్రిగుణ శక్తులు పరబ్రహ్మలోనే
ఒకప్పుడు ఆవిర్భవిస్తూ తిరిగి అణిగిపోతూ ఉంటాయి. కాబట్టి విష్ణువును సేవించాలి.

4-959-వ.

మఱియును సమస్త దేహులకు నాత్మయు, నిమిత్తభూతుండును, నద్వితీయుండును,
శశ్వత్ప్రకాశుండును, బ్రధానపురుషుండును, స్వతేజో విధ్వస్త గుణప్రవాహుండును, మానస బుద్ధి
సుఖేచ్ఛాద్వేషాది వికల్పరహితుండును, నగుణుండును, దేహాత్మభ్రమ నివృత్త్యపలభ్యుండును, నాది
మధ్యాంత రహితుండును, నిత్యానంద స్వరూపుండును, సర్వజ్ఞుండును, బరమేశ్వరుండును నైన
నారాయణు నభేద బుద్ధిం జేసి భజింపుడు; అతండు సర్వభూత దయాళువులును,

నెంతమాత్రంబు సంభవించు నంతమాత్రంబున సంతుష్టచిత్తులును, సర్వేంద్రియోపశాంతులును నగు పురుషుల యెడ సంతుష్టం డగు" నని వెండియు నిట్లనియె.

టీకా:

మఱియున్ = ఇంకను; సమస్త = సమస్తమైన; దేహుల్ = శరీరుల; కున్ = కు; ఆత్మయున్ = ఆత్మయైనవాడు; నిమిత్తభూతుండున్ = కారణముయైనవాడు; అద్వితీయుండునున్ = ఏకమాత్రుడును; శశ్వత్ = శాశ్వతమైన; ప్రకాశుండునున్ = ప్రకాశము గలవాడును; ప్రధానపురుషుండునున్ = మూలప్రకృతి యందలి పురుషుడు; స్వ = తన; తేజస్ = తేజస్సువలన; విధ్వస్త = నాశనము చేయబడెడి; గుణ = త్రిగుణముల; ప్రవాహుండునున్ = వర్తనలు గలవాడును; మానస = మానసిక; బుద్ధి = బౌద్ధిక; సుఖ = సౌఖ్యము లందు; ఇచ్ఛ = ఇష్టము; ద్వేష = అయిష్టము; ఆది = మొదలగు; వికల్ప = భ్రాంతులు; రహితుండును = లేనివాడును; అగుణుండును = గుణాతీతుడు; దేహ = శరీరము; ఆత్మ = ఆత్మ అనెడి; భ్రమ = భ్రాంతులను; నివృత్తి = పోగొట్టుకొనుటచే; ఉపలభ్యుండున్ = పొందదగినవాడు; ఆది = మొదలు; మధ్య = మధ్య; అంత = చివరలు; రహితుండును = లేనివాడును; నిత్య = శాశ్వతమైన; ఆనంద = ఆనందము యొక్క; స్వరూపుండునున్ = స్వరూపమైనవాడును; సర్వజ్ఞుండునున్ = సమస్తమైన జ్ఞానములు గలవాడును; పరమేశ్వరుండును = భగవంతుడును; ఐన = అయిన; నారాయణున్ = హరిని; అబేధబుద్ధిన్ = బేధభావము లేని బుద్ధి; చేసి = వలన; భజింపుడు = సేవించండి; అతండు = అతడు; సర్వ = సమస్తమైన; భూత = జీవులయెడ; దయాళువులునున్ = దయ కలిగియుండెడివారు; ఎంత = ఎంత; మాత్రంబున్ = మాత్రము; సంభవించున్ = లభించిన; అంత = అంత; మాత్రంబునన్ = మాత్రముతోనే; సంతుష్ట = సంతృప్తిచెందిన; చిత్తులును = మనసు గలవారు; సర్వ = సమస్తమైన; ఇంద్రియ = ఇంద్రియములను; ఉపశాంతులును = శాంతింప జేసుకొన్నవారు; అగు = అయిన; పురుషుల = పురుషుల; ఎడన్ = అందు; సంతుష్టుండు = సంతృప్తిచెందినవాడు; అగున్ = అగును; అని = అని; వెండియున్ = ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగ; అనియె = పలికెను.

భావము:

ఇంకా సమస్త శరీరాలకు ఆత్మ యైనవాడు మరియు కారణమైనవాడు, అద్వితీయుడు, శాశ్వత ప్రకాశం కలవాడు, మూలప్రకృతి అయిన పురుషుడు, త్రిగుణ సంచారాన్ని తన తేజస్సుతో నాశనం

చేసేవాడు, మానసిక బౌద్ధిక సుఖాల పట్ల ఇష్టానిష్ట భ్రాంతి లేనివాడు, గుణాతీతుడు, శరీరం ఆత్మ అనే భ్రమలను పోగొట్టుకొన్నవారికి సులభంగా దక్కేవాడు, ఆదిమధ్యాంతాలు లేనివాడు, శాశ్వతానంద స్వరూపుడు, సర్వజ్ఞుడు, పరమేశ్వరుడు అయిన నారాయణుని భేదభావం లేని బుద్ధితో సేవించండి. అతడు సర్వ ప్రాణులపట్ల దయ గలవాడు. లభించిన దానితోనే తృప్తి పడుతూ ఇంద్రియాల నన్నింటిని అణచుకొన్న మానవుల పట్ల సంతృప్తిని పొందుతాడు" అని చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నాడు.

4-960-చ.

చతురత నట్టి యీశ్వరుడు **సజ్జన**లోక నిరస్త సర్వ కా

మిత విమలాంతరంగమున **మిశ్రిత** భావనఁ జేసి సన్నిధా

పితుఁడగుచున్ దయాకర గభీర గుణంబులఁ జాల నొప్పి యా

శ్రిత జన పారతంత్యమును **జేకొని** పాయక యుండు నిచ్చలున్.

టీకా:

చతురతన్ = నేర్పరితనముతో; అట్టి = అటువంటి; ఈశ్వరుడు = భగవంతుడు; సత్ = మంచి; జన = వారి; లోక = సమూహమునకు; నిరస్త = పోగొట్టబడిన; సర్వ = సమస్తమైన; కామిత = కోరికలతో; విమల = స్వచ్ఛమైన; అంతరంగమునన్ = మనసు; మిశ్రిత = కూడియున్న; భావనన్ = భావము; చేసి = వలన; సన్నిధాపితుండున్ = సన్నిధి పొందబడినవాడు; అగుచున్ = అగుచూ; దయా = కృపకు; ఆకర = నివాసమై; గభీర = గంభీరమైన; గుణంబులన్ = లక్షణములతో; చాలన్ = మిక్కిలి; ఒప్పి = పొందిక కలిగి; ఆశ్రిత = ఆశ్రయించిన; జన = వారి; పారతంత్యమునున్ = పరతంత్యమును కలిగుండుటను; చేకొని = చేపట్టి; పాయక = విడువక; ఉండున్ = ఉండును; నిచ్చలున్ = ఎల్లప్పుడు.

భావము:

"అటువంటి భగవంతుడు కోరికలను పోగొట్టుకొన్న సత్పురుషుల స్వచ్ఛమైన మనస్సులలో చేరి గంభీర గుణాలతో ఒప్పి ఆశ్రయించినవారి పారతంత్యంతో ఎల్లప్పుడు వదలక ఉంటాడు.

4-961-క.

శ్రుత ధన కుల కర్మ సము

న్నత మదములఁ జేసి సజ్జనప్రతతికి సం

తతమును నెగ్గొనరించు కు

మతు లర్థిం జేయు పూజ మతిఁ గొనఁ డెందున్.

టీకా:

శ్రుత = కీర్తి; ధన = సంపదలు; కుల = వంశగౌరవము; కర్మ = గొప్పపనులవలన; సమున్నత = మిక్కిలి అధికమైన; మదములన్ = గర్వముల; చేసి = వలన; సత్ = మంచి; జన = వారి; ప్రతతి = సమూహమున; కున్ = కు; సంతతమునున్ = ఎల్లప్పుడు; ఎగ్గున్ = కీడును; ఒనరించు = కలిగించెడి; కు = చెడు; మతులున్ = బుద్ధి గలవారు; అర్థిన్ = కోరి; చేయు = చేసెడి; పూజన్ = పూజలు; మతిన్ = మనసులోకి; కొనడున్ = స్వీకరించడు; ఎందున్ = ఏవిధముగను.

భావము:

(ఆ భగవంతుడు) కీర్తి, ధనం, కులం, కర్మల గొప్పదనం వల్ల గర్వించి సజ్జనులకు కీడు చేసే దుష్టులు చేసే పూజను స్వీకరించడు.

4-962-వ.

అది యెట్లనిన.

టీకా:

అది = అది; ఎట్లు = ఏ విధముగ; అనినన్ = అనినచో.

భావము:

అది ఎలాగంటే...

4-963-నీ.

వలనొప్పు దను ననువర్తించు నిందిరా-

కామినీమణి దదాకాంక్షు లగుచు

ధృతి ననువర్తించు దేవేంద్రముఖ్యుల-

నైన నెవ్వడు చూడఁ డాత్మ నట్టి

నిత్య స్వతంత్రుని నిజభక్త వరదుని-

దీనవత్సలు గుణాధీశు నజని

బురుషోత్తముని జగద్భరితు సర్వేశ్వరు-

నారాయణుని జిదానందమయుని

4-963.1-తే.

నజితు నచ్యుతు బుండరీకాయతాక్షు

దవిలి సేవింపకుండునే? ధర రసజ్ఞు

డైన పురుషుండు సమ్మోదితాత్ము డగుచు

జారుమతులార! రాజకుమారులార!

టీకా:

వలనొప్పున్ = తగినట్లు; తనున్ = తనను; అనుసరించు = అనుసరించెడి; ఇందిరాకామినీమణిన్ = లక్ష్మీదేవిని {ఇందిరాకామినీమణి - ఇందిర (లక్ష్మీ) యనెడి కామినీ (స్త్రీలలో) మణివంటియామె, లక్ష్మీదేవి}; తత్తత్ = ఆయా; కాంక్షలు = కోరికలుకోరెడివారు; అగుచున్ = అగుచునూ; ధృతిన్ = పూని; అనువర్తించు = అనుసరించెడి; దేవేంద్ర = దేవేంద్రుడు; ముఖ్యులన్ = మొదలగువారును; ఐన = అయిన; ఎవ్వడున్ = ఎవరైతే; చూడడున్ = చూడరో; ఆత్మన్ = మనసుపెట్టి; అట్టి = అటువంటి; = నిత్యస్వతంత్రుని = హరిని {నిత్యస్వతంత్రుని - శాశ్వతమైనస్వతంత్రుడిని, విష్ణువు}; నిజభక్తవరదునిన్ = హరిని {నిజభక్తవరదునిన్ - సత్యమైన భక్తులకు వరములను ఇచ్చెడివానిని, విష్ణువు}; దీనవత్సలున్ = హరిని {దీనవత్సలున్ - దీనులయెడవాత్సల్యముగలవానిని, విష్ణువు}; గుణాధీశునిన్ = హరిని {గుణాధీశునిన్ - త్రిగుణములు అధీనమున యుంచుకొనెడి వానిని, విష్ణువు}; పురుషోత్తమునిన్ = హరిని {పురుషోత్తమునిన్ - పురుషులలో ఉత్తముని, విష్ణువు}; జగద్భరితున్ = హరిని {జగద్భరితున్ - భువనములను భరించెడివానిని, విష్ణువు}; సర్వేశ్వరున్ =

హరిని {సర్వేశ్వరున్ - సర్వులకును ఈశ్వరుడు, విష్ణువు}; నారాయణునిన్ = హరిని
 {నారాయణునిన్ - నీటిలో వసించెడివానిని, విష్ణువు}; చిదానందమయునిన్ = హరిని
 {చిదానందమయునిన్ - చిత్ (చైతన్యవంతమైన) ఆనందముతో మయుని (నిండినవానిని),
 విష్ణువు}; అజితున్ = హరిని {అజితున్ - జయింపరానివానిని, విష్ణువు}; అచ్యుతున్ = హరిని
 {అచ్యుతున్ - చ్యుతము (పతనము) లేని వాడు, విష్ణువు}; పుండరీకాయతాక్షున్ = హరిని
 {పుండరీకాయతాక్షున్ - పుండరీకములు (తామర) ఆయత (పత్రముల) వంటి అక్షున్
 (కన్నులుగలవానిని), విష్ణువు}; తవిలి = పూని.

= సేవింపక = సేవించకుండగా; ఉండునే = ఉండునా ఏమి, ఉండడు; ధరన్ = భూమిపైన; రసజ్ఞుడు
 = రస జ్ఞానముగలవాడు; ఐన = అయిన; పురుషుండు = పురుషుడు; సమ్మోదిత = సంతోషించిన;
 ఆత్ముడు = మనసుగలవాడు; అగుచున్ = అగుచును; చారు = చక్కని; మతులారా =
 మనసలుగలవారా; రాజకుమారులారా = రాకుమారులారా.

భావము:

రాకుమారులారా! తనను కోరి అనుసరించే లక్ష్మిని ఐశ్వర్యంకోసం అనుసరించే ఇంద్రుడు
 మొదలైనవారిని అనుసరింపని రసజ్ఞుడైన పురుషుడు మనసు పెట్టి నిత్యస్వతంత్రుడు, భక్త
 వరదుడు, దీనవత్సలుడు, త్రిగుణాధీశుడు, జన్మరహితుడు, పురుషోత్తముడు, తనలో లోకాలన్నీ
 నిండినవాడు, సర్వేశ్వరుడు, నారాయణుడు, జ్ఞానమనే ఆనందం కలవాడు, ఓడింపరానివాడు,
 పాపరహితుడు, కమలనేత్రుడు అయిన విష్ణువును సేవింపకుండా ఉంటాడా?"

4-964-వ.

అని మఱియు నిట్లనియె; "భవదీయ వంశధుర్యుండుఁ జిత్రరథుండు నగు ధ్రువుండు సపత్నీమాతృ
 వాగ్భాణ భిన్నహృదయుండై పంచవర్షార్థకుం డగుచుఁ దపోవనంబున కరుగు నపుడు
 మార్గంబున నాచే నుపదిష్టంబైన క్రమంబున భగవంతుఁ డగు పుండరీకాక్షు నారాధించి
 యితరులచే నొందరాని సర్వోత్తమంబగు పదంబు నొందె; కాన మీరును రుద్రోపదేశ క్రమంబున
 సర్వభూతాంతర్యామి యగు నీశ్వరు భవచ్ఛేదంబునకై భజియింపుడు."

టీకా:

అని = అని; మఱియున్ = ఇంకనూ; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియెన్ = పలికెను; భవదీయ = నీ యొక్క; వంశ = వంశము నందలి; ధుర్యుండున్ = భారము వహించెడివాడు; అగు = అయిన; ధ్రువుండున్ = ధ్రువుడు; సపత్నీ = సవిత్ర; మాతృ = తల్లి యొక్క; వాక్ = మాటలు యనెడి; బాణ = బాణములచే; భిన్న = ముక్కలైన; హృదయుండున్ = హృదయము గలవాడు; ఐ = అయ్యి; పంచ = ఐదు (5); వర్షా = సంవత్సరముల; అర్భకుండున్ = బాలకుడు; అగుచున్ = అగుచు; తపోవనంబున్ = తపసు చేసుకొనెడి అడవి; కున్ = కు; అరుగున్ = వెళ్ళు; అప్పుడున్ = సమయములో; మార్గంబునన్ = దారిలో; నా = నా; చేన్ = చేత; ఉపదిష్టంబు = ఉపదేశింపబడినది; ఐన = అయిన; క్రమంబునన్ = విధముగా; భగవంతుడు = మహేశ్వర్యములు గలవాడు; అగు = అయిన; పుండరీకాక్షున్ = విష్ణుమూర్తిని; ఆరాధించి = సేవించి; ఇతరుల్ = ఇతరుల; చేన్ = చేత; ఒందరాని = పొందరాని; సర్వ = సమస్తమైనవాని కంటెను; ఉత్తమంబున్ = శ్రేష్ఠమైనది; అగు = అయిన; పదంబున్ = స్థానమును; ఒందెన్ = పొందెను; కాన = కనుక; మీరునున్ = మీరు కూడ; రుద్ర = శివునిచేత; ఉపదేశ = ఉపదేశింపబడినన; క్రమంబునన్ = విధముగా; సర్వభూతాంతర్యామి = విష్ణుమూర్తి (సర్వ భూతాంతర్యామి - అఖిల జీవులకును అంతర్యామి (లోపల ఉండెడి వాడు), విష్ణువు); అగున్ = అయిన; ఈశ్వరున్ = భగవంతుని; భవత్ = భవబంధముల; ఛేదంబున్ = తెంపుట; కై = కోసము; భజియింపుడు = సేవించండి.

భావము:

అని చెప్పి ఇంకా ఇలా అన్నాడు. "మీ వంశంలో ప్రసిద్ధుడైన ధ్రువుడు సవతితల్లి మాటల బాణాలచేత మనస్సులో నొచ్చుకొని అయిదేళ్ళ వయస్సులోనే తపోవనానికి వెళ్తూ దారిలో కలిసిన నేను ఉపదేశించిన విధంగా భగవంతుడైన విష్ణువును ఆరాధించి ఇతరు లెవ్వరూ పొందరాని ఉత్తమపదాన్ని పొందినాడు. కనుక మీరు కూడ శివుడు ఉపదేశించిన విధంగా సర్వాంతర్యామి అయిన విష్ణువును సేవించి భవబంధాలనుండి తరించండి".

అని యివ్విధమున నారద

ముని రాజకుమారులకును ముదము దలిర్పన్

వనజోదరు సచ్చరితము

వినిపించి సరోజభవుని వీటికిఁ జనియెన్.

టీకా:

అని = అని; ఇవ్విధంబునన్ = ఈ విధముగా; నారద = నారదుడు యనెడి; ముని = ముని;

రాజకుమారుల్ = రాకుమారుల; కున్ = కు; ముదమున్ = సంతోషము; తలిర్పన్ =

చిగురించునట్లుగా; వనజోదరున్ = హరి యొక్క (వనజోదరుడు - వనజము (పద్మము) ఉదరమున

గలవాడు, విష్ణువు); సత్ = చక్కటి; చరితమున్ = వర్తనములను; వినిపించి = వినిపించి;

సరోజభవుని = బ్రహ్మదేవుని (సరోజ భవుడు - సరోజ (పద్మమున) భవుని (పుట్టినవాడు),

బ్రహ్మదేవుడు); వీటి = నివాసమున; కిన్ = కిని; చనియెన్ = వెళ్లెను.

భావము:

అని ఈ విధంగా నారదమహర్షి రాజపుత్రులైన ప్రచేతసులకు నారాయణుని సచ్చరిత్రాన్ని వినిపించి బ్రహ్మలోకానికి వెళ్ళాడు.

4-966-వ.

ఇట్లు నారదుండు చనిన యనంతరంబ.

టీకా:

ఇట్లు = ఈ విధముగా; నారదుండు = నారదుడు; చనినన్ = వెళ్ళిపోయిన; అనంతరంబ = తరువాత.

భావము:

ఆ విధంగా నారదుడు వెళ్ళిన తరువాత...

4-967-చ.

నరవరనందనుల్ గడక నారద వక్త వినిర్గతంబు సుం

దరమును మంగళావహము ధన్యము లోకమలాపహంబునై

పరగిన విష్ణు సదృశము భక్తి నుతించి ముకుంద చింతనా

నిరుపమ భక్తిఁ జెంది హరినిత్య పదంబును బొంది రున్నతిన్.

టీకా:

నరవరనందనుల్ = రాజకుమారులు; కడకన్ = దీక్షతో; నారద = నారదుని; వక్త = నోటినుండి;

వినిర్గతంబున్ = వెలువడినది; సుందరమునున్ = అందమైనది; మంగళ = శుభములు;

ఆవహమున్ = కలిగించునది; ధన్యమున్ = సార్థకమును; లోక = లోకముల యందలి; మల =

మలములను; అపహంబున్ = పోగొట్టునది; ఐ = అయ్యి; పరగిన = ప్రసీధమైన; విష్ణు = విష్ణుమూర్తి

యొక్క; సత్ = చక్కని; యశమున్ = కీర్తిని; భక్తిన్ = భక్తితో; ముకుంద = విష్ణుమూర్తి; చింతనా =

ధ్యానించెడి; నిరుపమ = సాటిలేని; భక్తిన్ = భక్తిని; చెంది = పొంది; హరిన్ = విష్ణుని; నిత్య =

శాశ్వతమైన; పదంబున్ = స్థానమును; పొందిరి = పొందిరి; ఉన్నతిన్ = జెన్నత్వముతో.

భావము:

రాకుమారులు నారదముని వర్ణించిన సుందరమూ శుభప్రదమూ ధన్యమూ లోకమాలిన్యాన్ని తొలగించేదీ అయిన నారాయణుని కీర్తిని పొగడి ఆయనను భక్తితో సేవించి శాశ్వతమైన హరి పదాన్ని పొందినారు.

4-968-వ.

అని మైత్రేయుండు విదురున కిట్లనియె “మహాత్మా! నీవు నన్నడిగిన ప్రచేతోనారద సంవాద రూపంబైన హరికీర్తనంబు మను పుత్రుండైన యుత్తానపాదుని వంశప్రకారంబును జెప్పితి,” నని వెండియు నిట్లనియె “నారదు వలనం బ్రియవ్రతుం డాత్మవిజ్ఞానంబు నొంది మహీమండలంబుఁ బరిపాలించి యనంతరంబునఁ బుత్రులకు రాజ్యంబుఁ బంచి యిచ్చి పరలోకగతుండయ్యె,” ననిన.

టీకా:

అని = అని; మైత్రేయుండు = మైత్రేయుడు; విదురున్ = విదురుని; కిన్ = కి; ఇట్లు = ఈ విధముగా;
అనియెన్ = పలికెను; మహాత్మ = గొప్పవాడ; నీవున్ = నీవు; నన్నున్ = నన్ను; అడిగిన = అడిగినట్టి;
ప్రచేతన్ = ప్రచేతసులు; నారద = నారదుల; సంవాద = సంభాషణ; రూపంబున్ = రూపమున
కలది; ఐన = అయిన; హరిన్ = విష్ణుని; కీర్తనంబున్ = స్తోత్రమును; మను = మనువు యొక్క;
పుత్రుండు = కుమారుడు; ఐన = అయిన; ఉత్తానపాదుని = ఉత్తానపాదుని {ఉత్తానపాదుడు -
ఉత్తాన (ఎత్తిన) పాదుడు (పాదము గలవాడు), ముందుకు సాగుట మొదలు పెట్టినవాడు}; వంశ =
వంశము యొక్క; ప్రకారంబున్ = విధమును; చెప్పితిని = చెప్పితిని; అని = అని; వెండియున్ =
ఇంకను; ఇట్లు = ఈ విధముగా; అనియె = పలికెను; నారదున్ = నారదుని; వలనన్ = వలన;
ప్రియవ్రతుండు = ప్రియవ్రతుడు {ప్రియవ్రతుడు - ప్రీతి కలిగి యుండుటే వ్రతముగా గలవాడు};
ఆత్మవిజ్ఞాన = ఆత్మతత్త్వమును; ఒంది = పొంది; మహీ = భూ; మండలంబున్ = మండలమును;
పరిపాలించి = ఏలి; అనంతరంబునన్ = తరువాత; పుత్రుల్ = కుమారుల; కున్ = కు; రాజ్యంబున్ =
రాజ్యమును; పంచి = భాగించి; ఇచ్చి = ఇచ్చివేసి; పరలోక = పరలోకమునకు; గతుండున్ =
వెళ్ళినవాడు; అయ్యెన్ = అయ్యెను; అనినన్ = అనగా.

భావము:

అని చెప్పి మైత్రేయుడు విదురునితో ఇలా అన్నాడు. "మహాత్మా! నీవు అడిగిన ప్రచేతో నారద
సంవాద రూపంలో ఉన్న హరి కీర్తనాన్ని, మనువు పుత్రుడైన ఉత్తానపాదుని వంశచరిత్రను నీకు
చెప్పాను" అని చెప్పి మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు "నారదుని వల్ల ప్రియవ్రతుడు ఆధ్యాత్మ విద్యను గ్రహించి
భూమండలాన్ని పాలించి, ఆ తరువాత పుత్రులకు రాజ్యాన్ని పంచి ఇచ్చి పరలోకగతుడయ్యాడు"
అని చెప్పగా...

చతుర్థ స్కంధము : విదురుండు హస్తిన కరుగుట

విని విదురుం డా మునివరు

ఘన చరణము లాత్మ మస్తకంబున మధుసూ

దను చరణాంభోరుహములు

మనమునఁ దగఁ దాల్చి పలికె మైత్రేయునితోన్.

టీకా:

విని = విని; విదురుండు = విదురుడు; ఆ = ఆ; ముని = మునులలో; వరున్ = ఉత్తముని; ఘన = గొప్ప; చరణముల్ = పాదములను; ఆత్మ = తన; మస్తకంబునన్ = తలపైన; మధుసూదనున్ = హరి యొక్క {మధు సూదనుడు - మధు యనెడి రాక్షసుని సంహరించినవాడు, విష్ణువు}; చరణ = పాదములు యనెడి; అంభోరుహములు = పద్మములు; మనమునన్ = మనసులో; తగన్ = చక్కగా; తాల్చి = ధరించి; పలికెన్ = పలికెను; మైత్రేయుని = మైత్రేయుని; తోన్ = తోటి.

భావము:

విదురుడు మైత్రేయుడు చెప్పినది విని ఆ మహర్షి పాదాలను తల యందు, శ్రీహరి పాద పద్మాలను మనస్సునందు ధరించి అతనితో ఇలా అన్నాడు.

4-970-క.

"మునినాథచంద్ర! కరుణా

వననిధి! నీ చేత భక్తవత్సలుడగు నా

వనజాక్షు తత్త్వ మెఱిగితి"

నని తత్పదములకు వినతుడై వినయమునన్.

టీకా:

ముని = మునులకు; నాథ = నాయకులలో; చంద్ర = చంద్రుని వంటివాడ; కరుణా = దయా; వననిధి = సముద్రుడా; నీ = నీ; చేతన్ = చేత; భక్త = భక్తుల యెడ; వత్సలుడు = వాత్సల్యము గలవాడు; అగు

= అయిన; ఆ = ఆ; వనజాక్షన్ = విష్ణుని (వనజాక్షుడు - వనజము (పద్మము) వంటి అక్షుడు
(కన్నులు గలవాడు), విష్ణువు); తత్త్వమున్ = తత్త్వమును; ఎటిగితిన్ = తెలిసితిని; అని = అని; తత్ =
అతని; పదముల్ = పాదముల; కున్ = కు; వినతుడు = నమస్కరించినవాడు; ఐ = అయ్యి;
వినయమునన్ = వినయముతో.

భావము:

"మునీంద్రా! కరుణాసముద్రా! నీవల్ల భక్తవత్సలుడు అయిన శ్రీహరి తత్త్వాన్ని తెలుసుకున్నాను" అని
వినయంతో అతని పాదాలకు నమస్కరించి...

4-971-క.

ఆ మునిచే నా మంత్రితఁ

డైమనమున బంధు దర్శనాకాంక్షితఁడై

ధీ మహితుడైన విదురుఁడు

సామజపురమునకుఁ జనియె సమ్మద మొప్పన్.

టీకా:

ఆ = ఆ; ముని = ముని; చేన్ = చేత; ఆమంత్రితుండు = వీడ్కోలు పొందినవాడు; ఐ = అయ్యి;
మనమునన్ = మనసులో; బంధు = బంధువులను; దర్శన = చూచుటను; కాంక్షితండు =
కోరువాడు; ఐ = అయ్యి; ధీ = ధీశక్తి కలుగుటచే; మహితుడు = గొప్పవాడు; ఐన = అయిన; విదురుడు
= విదురుడు; సామజపురమున్ = హస్తినాపురము; కున్ = కు; చనియెన్ = వెళ్ళెను; సమ్మదము =
సంతోషము; ఒప్పన్ = కలుగునట్లుగా.

భావము:

జ్ఞాన సంపన్నుడైన విదురుడు ఆ మైత్రేయ ముని దగ్గర సెలవు తీసుకొని బంధువులను చూచే
కోరికతో హస్తినాపురానికి వెళ్ళాడు".

4-972-క.

అని శుకుఁడు పరీక్షిత్తున

కనుకంపం జెప్పె "నీ యుపాఖ్యానంబున్

వినువాఁ డైశ్వర్యయు

ర్థన కీర్తిస్వస్తి గతులఁ దగఁ బ్రాపించున్."

టీకా:

అని = అని; శుకుడు = శుకుడు; పరీక్షిత్తున్ = పరీక్షితుని; కున్ = కి; అనుకంపన్ = ఆదరముతో;
చెప్పెన్ = చెప్పెను; ఈ = ఈ; ఉపాఖ్యానంబున్ = వృత్తాంతమును; విను = వినెడి; వాడు = వాడు;
ఐశ్వర్య = ఐశ్వర్యము; ఆయుర్ = ఆయుష్షు; ధన = సంపదలు; కీర్తిన్ = యశస్సు; స్వస్తి = క్షేమముల;
గతులన్ = మార్గములను; తగన్ = తప్పక; ప్రాపించున్ = ప్రాప్తినిపొందును.

భావము:

అని శుకమహర్షి పరీక్షిత్తుకు సాదరంగా చెప్పాడు. ఈ కథను విన్నవాడు ఐశ్వర్యాన్ని, ఆయుస్సును, ధనాన్ని, కీర్తిని, శుభాలను పొందుతాడు.

4-973-క.

అని శుకయోగి పరీక్షి

జ్ఞనపాల సుధాపయోధి చంద్రున కర్థిన్

వినిపించిన కథ మోదం

బున సూతుఁడు శౌనకాది మునులకుఁ జెప్పెన్.

టీకా:

అని = అని; శుక = శుకుడు యనెడి; యోగి = యోగి; పరీక్షిత్ = పరీక్షితుడు యనెడి; జనపాల = రాజు
యనెడి {జనపాలుడు - జనులను పాలించెడివాడు, రాజు}; సుధా = అమృతపు; పయోధి =
సముద్రమునకు; చంద్రున్ = చంద్రుని వంటివాని; కిన్ = కి; అర్థిన్ = కోరి; = వినిపించిన = చెప్పిన;
కథన్ = కథను; మోదంబునన్ = సంతోషముతో; సూతుడు = సూతుడు; శౌనక = శౌనకుడు

{శౌనకుడు - ఋషిర్యుడు శునకుని పుత్రుడు, ఒక మహర్షి; ఆది = మొదలగు; మునుల్ = మునుల;
కున్ = కు; చెప్పెన్ = చెప్పెను.

భావము:

అని శుక మహర్షి పరీక్షిన్మహారాజు చెప్పిన కథను సూతుడు శౌనకాది మునులకు వినిపించాడు.

చతుర్థ స్కంధము : పూర్ణి

4-974-చ.

సరసవచో విలాస! గుణసాగర! సాగర మేఖలా మహీ
భరణ ధురంధరప్రకట భవ్య భుజాభుజగేంద్ర! రాజశే
ఖర! ఖర దూషణప్రముఖ గాఢ తమఃపటలప్రచండభా
స్కర! కఠికంఠ కార్ముక విఖండన ఖేలన! భక్తపాలనా!

టీకా:

సరసవచోవిలాస = రామచంద్ర (సరస వచో విలాసుడు - సరస (మనోహర మైన) వచన్
(పలుకలతో) విలాసుడు (శోభిల్లువాడు), రామ); గుణసాగర = రామచంద్ర (గుణ సాగరుడు -
సుగుణములకు సాగరుడు (సముద్రము వంటివాడు), రాముడు); సాగర మేఖలా మహీభరణ
ధురంధర = రామచంద్ర (సాగర మేఖలా మహీ భరణ ధురంధరుడు - సాగర (సముద్రములే)
మేఖలా (సరిహద్దులుగా గల) మహీ (భూమండలమును) భరణ (పాలించుటఅను) ధురంధరుడు
(భారము వహించు వాడు), రాముడు); ప్రకటభవ్య భుజా భుజగేంద్ర = రామచంద్ర (ప్రకట భవ్య
భుజా భుజగేంద్రుడు - ప్రకట (ప్రసిద్ధమైన) భవ్య (శుభమైన) భుజ (భుజము లనెడి) భుజగేంద్రుడు
(గొప్ప సర్పములు గలవాడు), రాముడు); రాజశేఖర = రామచంద్ర (రాజ శేఖరుడు - రాజులలో
(శ్రేష్ఠమైనవాడు), రాముడు); ఖరదూషణప్రముఖగాఢతమఃపటలప్రచండభాస్కర = రామచంద్ర (ఖర
దూషణ ప్రముఖ గాఢ తమఃపటల ప్రచండభాస్కర - ఖర (వాడియైన, ఖర అనెడి రాక్షసుడు)
దూషణ (దూషించదగినది, దూషణుడు అనెడి రాక్షసుడు) ప్రముఖ (మొదలగు) గాఢ (గాఢమైన)

తమః (చీకట్ల) పటల (తెరలకు) ప్రచండ (భయంకరమైన) భాస్కర (సూర్యుని వంటివాడు),
 రాముడు; కఠకంఠ కార్ముక విఖండన ఖేలన = రామచంద్ర (కఠకంఠ కార్ముక విఖండన ఖేలనుడు
 - కఠకంఠ (శివుని) కార్ముక (ధనుస్సును) విఖండన (విఱచుట అనెడి) ఖేలన (క్రీడ గలవాడు),
 రాముడు; భక్తపాలనా = రామచంద్ర (భక్తపాలనుడు - భక్త (భక్తులను) పాలన
 (పరిపాలించెడివాడు), రాముడు).

భావము:

రసవంతమైన వాగ్విలాసం కలవాడా! గుణసముద్రా! సముద్రం ఒడ్డాణంగా కల భూమి భారాన్ని
 మోయడంలో సమర్థమైన శేషుని వంటి భుజాలు గలవాడా! రాజ చూడామణీ! ఖర దూషణలు
 అనే గాఢాంధకారానికి ప్రచండ భాస్కరుడా! శివుని ధనువును విరిచినవాడా! భక్తులను
 పాలించేవాడా!

4-975-క.

శరవిదళిత సారంగా!

సరసదయాపాంగ! భక్త జలధితరంగా!

దురితధ్వాంత పతంగా!

వరజనకసుతానుషంగ! వననిధి భంగా!

టీకా:

శరవిదళితసారంగా = రామచంద్ర (శరవిదళితసారంగుడు - శర (బాణముచే) విదళిత (మిక్కిలిగా
 బేధింపబడిన) సారంగుడు (లేడిగలవాడు), రాముడు; సరసదయాపాంగ = రామచంద్ర
 (సరసదయాపాంగుడు - సరస (చక్కటి) దయా (దయతోకూడిన) అపాంగుడు
 (కటాక్షముగలవాడు), రాముడు; భక్తజలధితరంగా = రామచంద్ర (భక్త జలధి తరంగుడు - భక్త
 (భక్తులు అనెడి) జలధి (సముద్రపు) తరంగుడు (కెరటములు గలవాడు), రాముడు;
 దురితధ్వాంతపతంగా = రామచంద్ర (దురిత ధ్వాంత పతంగుడు - దురిత (పాపములు అనెడి)
 ధ్వాంత (చీకటికి) పతంగుడు (సూర్యుని వంటివాడు), రాముడు; వరజనకసుతానుషంగ =
 రామచంద్ర (వర జనకసు తానుషంగుడు - వర (ఉత్తమురాలైన) జనకసుత (జానకి యందు)

అనుషంగుడు (ప్రేమ గలవాడు), రాముడు; వననిధిభంగా = రామచంద్ర (వననిధిభంగుడు -
వననిధి (సముద్రమునకు) భంగుడు (గర్వభంగము చేసినవాడు), రాముడు).

భావము:

మృగరూపంలో ఉన్న మారీచుని బాణంతో ఖండించినవాడా! ప్రసన్నమైన దయ గలవాడా! భక్తుల
హృదయాలనే సముద్రంలో భక్తి తరంగాలను పొంగి పొరలించేవాడా! పాపమనే అంధకారాన్ని
అణచడంలో సూర్యుని వంటివాడా! శ్రీ సీతాభిరామా! సముద్రుని అహంకారాన్ని
అణచివేసినవాడా!

4-976-మాలి.

సురవిమత విదారీ! **సుం**దరీ శంబరారీ!

సరసవినుత సూరీ! **సర్వ**లోకోపకారీ!

నిరుపమగుణ హారీ! **నిర్మ**లానందకారీ!

గురుసమర విహారీ! **మై**రదైత్యప్రహారీ!

టీకా:

సురవిమతవిదారీ = రామచంద్ర (సురవిమత విదారుడు - సుర (దేవతలకి) విమత (శత్రువులైన
వారిని) విదారుడు (సంహరించినవాడు), రాముడు); సుందరీశంబరారీ = రామచంద్ర (సుందరీ
శంబరారుడు - సుందరీ (అందమైన వారికి) శంబరారుడు (శంబరాసురుని శత్రువు యైన
మన్మథుడు వంటివాడు), రాముడు); సరసవినుతగుణసూరీ = రామచంద్ర (సరస వినుత గుణ
సూరి - సరస (రసస్ఫూర్తితో) వినుత (స్తుతించెడి) గుణ (సుగుణములు గల) సూరి (పండితులు
గలవాడు), రాముడు); సర్వలోకోపకారీ = రామచంద్ర (సర్వ లోకోపకారి - సర్వ (సమస్తమైన) లోక
(లోకములకు) ఉపకారి (ఉపకారము చేయువాడు), రాముడు); నిరుపమగుణహారీ = రామచంద్ర
(నిరుపమ గుణహారి - నిరుపమ (సాటిలేని) గుణ (సుగుణము లనెడి) హారి (దండను
ధరించినవాడు), రాముడు); నిర్మలానందకారీ = రామచంద్ర (నిర్మలానందకారుడు - నిర్మల
(స్వచ్ఛమైన) ఆనంద (ఆనందమును) కారుడు (కలిగించెడివాడు), రాముడు); గురుసమరవిహారీ =
రామచంద్ర (గురుసమరవిహారుడు - గురు (గొప్ప) సమర (యుద్ధమున) విహారుడు (వీరవిహారము

సలిపెడి వాడు), రాముడు); ఘోరదైత్యప్రహరీ = రామచంద్ర (ఘోరదైత్యప్రహరీ - ఘోర (భయంకర మైన) దైత్య (రాక్షసులను) ప్రహరీ(సంహరించినవాడు), రాముడు).

భావము:

దేవతల శత్రువులైన రాక్షసులను సంహరించినవాడా! సుందరీమణులకు మన్మథుడా!
విద్వాంసులు కొనియాడేవాడా! స్వచ్ఛమైన ఆనందాన్ని అందించేవాడా! మహా రణరంగంలో
విహరించేవాడా! భయంకర రాక్షసులను సంహరించినవాడా!

4-977-గ.

ఇది శ్రీ పరమేశ్వర కరుణాకలిత కవితావిచిత్ర కేసనమంత్రిపుత్ర సహజ పాండిత్య పోతనామాత్య ప్రణీతంబైన శ్రీ మహాభాగవతం బను మహా పురాణంబునందు స్వాయంభువ మనువునకు నాకూతి, దేవహూతి, ప్రసూతి, ప్రియవ్ర, తోత్తానపాదులు జన్మించుటయు, నందు నాకూతిని రుచిప్రజాపతికి నిచ్చుటయు, నా రుచిప్రజాపతికి నాకూతిదేవి యందు శ్రీ విష్ణుమూర్త్యంశజుండైన యజ్ఞండును, లక్ష్మీ కళాంశజ యగు దక్షిణ యను కన్యకయు నుద్భవించుటయు, మనుపుత్రి యైన దేవహూతినిఁ గర్దమున కిచ్చుటయుఁ, బ్రసూతిం దక్షప్రజాపతి కిచ్చుటయుఁ, బ్రసూతి దక్షుల వలనం బ్రజాపరంపరలు గలుగుటయు, మఱియుం గర్దమప్రజాపతి పుత్రికాసముదయంబును క్షత్త బ్రహ్మర్షుల కిచ్చుటయుఁ, గర్దమ పుత్రి యైన కళవలన మరీచికిఁ గశ్యపుం డను పుత్రుండును బూర్ణిమ యను కూతునుం బుట్టుటయును, బూర్ణిమవలన గంగయు విరజం డనెడు కుమారుండును జన్మించుటయుఁ, గశ్యపప్రజాపతివలన నయిన ప్రజాపరంపరలచే ముల్లోకంబు లాపూర్ణంబు లగుటయు, అత్రిమహాముని తపంబును, నతనికి హరి హర బ్రహ్మలు ప్రత్యక్షం బగుటయు, అనసూయా పాతివ్రత్య మాహాత్మ్యంబువలన ననసూయాత్రులకుం ద్రిమూర్తుల కళాంశజ లయిన చంద్ర దత్తాత్రేయ దుర్వాసుల జన్మంబును, దక్షాత్మజల జన్మంబును, భృగువువలన ఖ్యాతి యను నంగనకు శ్రీమహాలక్ష్మి జన్మించుటయును, భృగు పౌత్రుం డయిన మార్కండేయ జన్మంబును, ధర్మునకు మూర్తివలన నరనారాయణులు సంభవించుటయును, సత్త్రయాగంబునందు దక్షుండు శివుని నిందించుటయును, దక్షాధ్వర ధ్వంసంబును, బ్రహ్మచేఁ బ్రార్థితుండై శివుండు దక్షాదుల ననుగ్రహించుటయును, దక్షాది కృత శ్రీహరిస్తవంబును, శ్రీహరి ప్రసన్నుండై దక్షుని యజ్ఞంబు సఫలంబుగా ననుగ్రహించుటయును, సతీదేవి హిమవంతునకు

జనించి హరునకు బ్రాపించుటయు, నుత్తానపాదుని వృత్తాంతంబును, ధ్రువోపాఖ్యానంబును, ధ్రువుండు దండ్రీచేత నవమానితుండై నారదోపదేశంబున మధువనంబునకుం జని తపంబు చేయుటయును, హరి ప్రసన్నుండై యతని మనోరథంబు లిచ్చుటయును, నతండు మరలఁ బురంబునకు వచ్చుటయుఁ, గుబేరానుచరులైన యక్షులతోడి యుద్ధంబును, ధ్రువుండు యజ్ఞంబులు చేయుచు రాజ్యభోగంబులం దనిసి తనయు నుల్కలునిం బట్టంబుగట్టి హరి యనుగ్రహంబున ధ్రువక్షితిని నిలుచుటయు, నుల్కలుండు వత్సరుం డను తన సుతునిఁ బట్టంబు గట్టి హరిం జేరుటయు, వత్సరుని వంశపరంపరయు, నందు నంగుని సుతుండయిన వేను కళేబరంబున లక్ష్మీనారాయణుల యంశంబున నర్చియుఁ బృథుండును జన్మించుటయుఁ, బృథుండు భూమిం గామధేనువు రీతి నఖిల వస్తువులుం బిదుక నియమించి సమస్థలిం జేసి యింద్రుండు వశవర్తియై యుండ బహుయజ్ఞంబులు చేసిన నతనికి హరి ప్రత్యక్షంబగుటయు, నధ్యాత్మ ప్రబోధంబును, నింద్రునివలనఁ బాపండ్ సంభవంబును, నింద్రుని జయించిన విజితాశ్వని నతని తమ్ములను బృథివీపాలనంబునకు నిలిపి పృథుండు నర్చియుం బరమపదప్రాప్తు లగుటయు, వసిష్ఠశాపంబునఁ ద్రేతాగ్నులు విజితాశ్వనికిఁ దనయులై జనియించుటయుఁ, బృథుని పౌత్రుండయిన ప్రాచీనబర్హిరాజ్యంబును నతని యజ్ఞంబు లసంఖ్యాతంబులైన నారదుండు మాన్వందలంచి పురంజను కథ నధ్యాత్మ ప్రపంచంబుగాఁ దెలుపుటయుఁ, బ్రాచీనబర్హి సుతులయిన ప్రచేతసులు పదువురకు శ్రీ మహాదేవుండు ప్రత్యక్షంబై హరిస్తవం బుపదేశించుటయుఁ, బ్రచేతసుల తపంబునకు మెచ్చి హరి బ్రత్యక్షంబగుటయు, వారికి మారిష వలన దక్షుండు పూర్వకాలంబున శివవిద్యేష ప్రయుక్త శాపంబునం బుత్తుండై జనియించుటయును, బ్రచేతసులు ముక్తికిం జనుటయును, విదురుండు మైత్రేయుని వీడ్కొని హస్తీపురంబు కరుగుటయు నను కథలు గల చతుర్థస్కంధము సమాప్తము.

టీకా:

ఇది = ఇది; శ్రీ = శ్రీ; పరమేశ్వర = పరమశివుని; కరుణా = కృపవలన; కలిత = జన్మించిన; కవితా = కవిత్వమురచించుటలో; విచిత్ర = విశేషమైన చిత్రములు కలిగిన; కేసనమంత్రి = కేసనమంత్రి యొక్క; పుత్ర = కుమారుడైన; సహజ = సహజసిద్ధమైన; పాండిత్య = పాండిత్యము కలిగిన; పోతనామాత్య = పోతన అనెడి శ్రేష్ఠునిచేత; ప్రణీతంబున్ = సంస్కరింపబడినది; ఐన = అయిన; శ్రీ = శ్రీ; మహాభాగవతంబు = మహాభాగవతము; అను = అనెడి; మహా = గొప్ప; పురాణంబున్ =

పురాణము; అందున్ = లోని; స్వాయంభువ = స్వాయంభువ యనెడి; మనువున్ = మనువున; కున్
 = కు; ఆకూతి = ఆకూతి; దేవహరాతి = దేవహరాతి; ప్రసూతి = ప్రసూతి; ప్రియవ్రత = ప్రియవ్రతుడు;
 ఉత్తానపాదులు = ఉత్తానపాదుడు; జన్మించుటయున్ = పుట్టుట; అందున్ = వారిలో; ఆకూతినిన్ =
 ఆకూతిని; రుచి = యనెడి; ప్రజాపతి = ప్రజాపతి; కిన్ = కి; ఇచ్చుటయున్ = వివాహముచేయుట; ఆ =
 ఆ; రుచి = రుచి యనెడి; ప్రజాపతి = ప్రజాపతి; కిన్ = కి; ఆకూతిదేవి = ఆకూతి; అందున్ = అందు; శ్రీ
 = శ్రీ; విష్ణుమూర్తి = హరి యొక్క; అంశజండు = అంశతో జన్మించినవాడు; ఐన = అయిన;
 యజ్ఞండునున్ = యజ్ఞుడు; లక్ష్మీ = లక్ష్మీదేవి యొక్క; కళాంశజ = కళతో జన్మించిన ఆమె; అగు =
 అయిన; దక్షిణ = దక్షిణ; అను = అనెడి; కన్యకయునున్ = ఆడుబిడ్డ; ఉద్భవించుటయున్ = పుట్టుట;
 మను = మనువు యొక్క; పుత్రి = కుమార్తె; ఐన = అయిన; దేవహరాతిని = దేవహరాతిని; కర్దమ =
 కర్దముని; కిన్ = కి; ఇచ్చుటయున్ = వివాహముచేయుట; ప్రసూతిన్ = ప్రసూతిని; దక్ష = దక్షుడు
 యనెడి; ప్రజాపతి = ప్రజాపతి; కిన్ = కి; ఇచ్చుటయున్ = వివాహముచేయుట; ప్రసూతి = ప్రసూతి;
 దక్షుల = దక్షులు; వలనన్ = వలన; ప్రజా = సంతాన; పరంపరలు = వరసలు; కలుగుటయున్ =
 పుట్టుట; మఱియున్ = ఇంకను; కర్దమ = కర్దముడు యనెడి; ప్రజాపతి = ప్రజాపతి; పుత్రికా =
 కుమార్తెల; సముదయంబునున్ = సమూహమును; క్షత్ర = క్షత్రియ; బ్రహ్మ = బ్రాహ్మణ; ఋషుల్ =
 ఋషుల; కిన్ = కి; ఇచ్చుటయున్ = ఇచ్చుట; కర్దమ = కర్దముని; పుత్రి = కుమార్తె; ఐన = అయిన; కళ
 = కళ; వలనన్ = వలన; మరీచి = మరీచి; కిన్ = కి; కశ్యపుండు = కశ్యపుడు; అను = అనెడి; పుత్రుండు
 = కుమారుడు; పూర్ణిమ = పూర్ణిమ; అను = అనెడి; కూతునున్ = కుమార్తె; పుట్టుటయునున్ =
 జన్మించుట; పూర్ణిమ = పూర్ణిమ; వలనన్ = వలన; గంగయున్ = గంగ; విరజండు = విరజుడు;
 అనెడు = అనెడి; కుమారుండునున్ = పుత్రుడు; జన్మించుటయున్ = పుట్టుట; కశ్యప = కశ్యపుడు
 యనెడి; ప్రజాపతి = ప్రజాపతి; వలనన్ = వలన; అయిన = కలిగిన; ప్రజా = సంతాన; పరంపరలు =
 వరసలు; చేన్ = చేత; ముల్లోకంబులున్ = ముల్లోకములు; ఆపూర్ణంబులున్ = నిండినవి;
 అగుటయున్ = అగుట; అత్రి = అత్రి యనెడి; మహా = గొప్ప; ముని = ముని; తపంబునున్ = తపస్సు;
 అతని = అతని; కిన్ = కి; హరి = విష్ణువు; హర = శివుడు; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుడు; ప్రత్యక్షము =
 ప్రత్యక్షము; అగుటయున్ = అగుట; అనసూయా = అనసూయ యొక్క; పాతివ్రత్య = పాతివ్రత్యపు;
 మహాత్యంబు = మహాత్యము; వలనన్ = వలన; అనసూయ = అనసూయ; అత్రుల్ = అత్రిల; కున్ =
 కు; త్రిమూర్తుల = త్రిమూర్తుల యొక్క; కళ = కళలోని; అంశజలు = భాగముతో పుట్టిన వారు;
 అయిన = ఐన; చంద్ర = చంద్రుడు; దత్తాత్రేయ = దత్తాత్రేయుడు; దుర్వాసుల = దూర్వాసుల యొక్క;

జన్మంబునున్ = జన్మించుట; దక్ష = దక్షుని యొక్క; ఆత్మజల = కుమార్తెల; జన్మంబునున్ = పుట్టుక;
 భృగువు = భృగువు; వలనన్ = వలన; ఖ్యాతి = కీర్తి; అను = అనెడి; అంగన = స్త్రీ; కు = కి; శ్రీ = శ్రీ;
 మహాలక్ష్మి = మహాలక్ష్మి; జన్మించుటయున్ = పుట్టుట; భృగు = భృగువు యొక్క; పౌత్రుండు =
 మనుమడు; అయిన = అయిన; మార్కండేయ = మార్కండేయుని; జన్మంబునున్ = పుట్టుక; ధర్మున్
 = ధర్ముని; కున్ = కి; మూర్తి = మూర్తి; వలనన్ = వలన; నరనారాయణులు = నరనారాయణులు;
 సంభవించుటయును = కలుగుట; సత్రయాగంబున్ = సత్రయాగము; అందున్ = లో; దక్షుండు =
 దక్షుడు; శివుని = పరమశివుని; నిందించుటయున్ = నిందించుట; దక్షా = దక్షుని యొక్క; అధ్వర =
 యజ్ఞ; ధ్వంసంబును = ధ్వంసము; బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుని; చేన్ = చేత; ప్రార్థితుండు =
 ప్రార్థింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; శివుండు = శివుడు; దక్ష = దక్షుడు; ఆదులనున్ = మొదలగువారి
 యెడ; అనుగ్రహించుటయును = దయచూపుట; దక్ష = దక్షుడు; ఆది = మొదలగువారిచే; కృత =
 చేయబడిన; శ్రీహరి = విష్ణుమూర్తి యొక్క; స్తవంబునున్ = స్తోత్రము; శ్రీహరి = విష్ణుమూర్తి;
 ప్రసన్నుండు = ప్రసన్నమైనవాడు; ఐ = అయ్యి; దక్షుని = దక్షుని యొక్క; యజ్ఞంబున్ = యజ్ఞమును;
 సఫలంబున్ = సార్థకము; కాన్ = అగునట్లు; అనుగ్రహించుటయును = అనుగ్రహించుట; సతీదేవి =
 పార్వతీదేవి; హిమవంతున్ = హిమవంతుడి; కున్ = కి; జనించి = పుట్టి; హరున్ = మహేశ్వరున;
 ప్రాపించుటయున్ = పొందుట; ఉత్తానపాదునిన్ = ఉత్తానపాదుని యొక్క; వృత్తాంతంబునున్ =
 వృత్తాంతము; ధ్రువోపాఖ్యానంబును = ధ్రువోపాఖ్యానము; ధ్రువుండున్ = ధ్రువుడు; తండ్రి = తండ్రి;
 చేతన్ = చే; అవమానితుడు = అవమానింపబడినవాడు; ఐ = అయ్యి; నారద = నారదుని యొక్క;
 ఉపదేశంబునన్ = ఉపదేశము వలన; మధువనంబున్ = మధువనమున; కున్ = కి; చని = వెళ్ళి;
 తపంబున్ = తపస్సు; చేయుటయును = చేయుట; హరి = నారాయణుడు; ప్రసన్నుండు =
 ప్రసన్నమైనవాడు; ఐ = అయ్యి; అతని = అతని యొక్క; మనోరథంబున్ = కోరికలను;
 ఇచ్ఛుటయునున్ = తీర్చుట; అతండు = అతడు; మరలన్ = మళ్ళీ; పురంబున్ = పురమున; కున్ =
 కు; వచ్చుటయున్ = వచ్చుట; కుబేర = కుబేరుని యొక్క; అనుచరులు = అనుచరులు; ఐన =
 అయిన; యక్షులు = యక్షుల; తోడి = తోటి; యుద్ధంబును = యుద్ధము; ధ్రువుండున్ = ధ్రువుడు;
 యజ్ఞంబులున్ = యజ్ఞములు; చేయుచున్ = ఆచరించుతూ; రాజ్య = రాజ్య; భోగంబులన్ =
 భోగములందు; తనిసి = తృప్తి చెంది; తనయున్ = పుత్రుని; ఉల్కలునిన్ = ఉల్కలునికి; పట్టంబున్ =
 రాజ్యమును; కట్టి = కట్టబెట్టి; హరి = నారాయణుని; అనుగ్రహంబునన్ = అనుగ్రహము వలన; ధ్రువ
 = ధ్రువ; క్షితినిన్ = పదమునందు; నిలుచుటయును = పొందుట; ఉల్కలుండు = ఉల్కలుడు;

వత్సరుండును = వత్సరుడు; అను = అనెడి; తన = తన యొక్క; సుతునిన్ = కుమారునికి;
 పట్టంబున్ = రాజ్యమును; కట్టి = కట్టబెట్టి; హరిన్ = నారాయణుని; చేరుటయున్ = చేరుట;
 వత్సరుని = వత్సరుని యొక్క; వంశ = వంశము; పరంపరయున్ = వరుస; అందున్ = దానిలో;
 అంగుని = అంగుని యొక్క; సుతుండున్ = కుమారుడు; అయిన = అయిన; వేను = వేనుని యొక్క;
 కళేబరంబునన్ = శవమునుండి; లక్ష్మీ = లక్ష్మీదేవి; నారాయణుల = నారాయణుల యొక్క;
 అంశంబునన్ = అంశతో జన్మించిన; అర్చియున్ = అర్చి; పృథుండునున్ = పృథుడు;
 జన్మించుటయున్ = పుట్టుట; పృథుండున్ = పృథుడు; భూమిన్ = భూమిని; కామధేనువు =
 కామధేనువు; రీతిన్ = వలె; అఖిల = సమస్తమైన; వస్తువులున్ = వస్తువులను; పితుకన్ =
 పిండబడునట్లు; నియమించి = నియమించి; సమ = సమతలమగు; స్థలిన్ = స్థలముగా; చేసి =
 చేసి; ఇంద్రుండు = ఇంద్రుడు; వశవర్తి = అనుకూలముగా వర్తించువాడు; ఐ = అయ్యి; ఉండన్ =
 ఉండగా; బహు = అనేకమైన; యజ్ఞంబులున్ = యజ్ఞములను; చేసిన = చేయగా; అతని = అతని;
 కిన్ = కి; హరి = నారాయణుడు; ప్రత్యక్షంబున్ = ప్రత్యక్షము; అగుటయున్ = అగుట; అధ్యాత్మ =
 ఆధ్యాత్మిక; ప్రబోధంబును = ప్రబోధము; ఇంద్రుని = ఇంద్రుని; వలనన్ = వలన; పాషండ = పాషండ
 స్వరూపములు; సంభవంబును = పుట్టుట; ఇంద్రుని = ఇంద్రుని; జయించిన = జయించిన;
 విజితాశ్వని = విజితాశ్వని; అతని = అతని యొక్క; తమ్ములను = తమ్ముళ్ళను; పృథవీ = భూమిని;
 పాలనంబున్ = పరిపాలించుట; కున్ = కు; నిలిపి = నియమించి; పృథుండు = పృథువు; అర్చియున్
 = అర్చి; పరమపద = మోక్షమును; ప్రాప్తులు = పొందినవారు; అగుటయున్ = అగుట; వసిష్ఠు =
 వసిష్ఠుని; శాపంబునన్ = శాపము వలన; త్రేతాగ్నులు = త్రేతాగ్నులు; విజితాశ్వని = విజితాశ్వని;
 కిన్ = కి; తనయులు = పుత్రులు; ఐ = అయ్యి; జనియించుటయున్ = పుట్టుట; పృథునిన్ =
 పృథువుని యొక్క; పౌత్రుండు = మనుమడు; అయిన = ఐన; ప్రాచీనబర్హి = ప్రాచీనబర్హి;
 రాజ్యంబునున్ = రాజ్యపాలన; అతని = అతని యొక్క; యజ్ఞంబుల్ = యాగములు;
 అసంఖ్యాతంబులున్ = లెక్కకు మిక్కిలినవి; ఐన = అయిన; నారదుండున్ = నారదుడు; మాన్వన్ =
 మానిషించవలెనని; తలంచి = భావించి; పురంజనున్ = పురంజనుడి; కథన్ = కథను; అధ్యాత్మ =
 ఆధ్యాత్మిక; ప్రపంచంబుగాన్ = విస్తరణగా; తెలుపుటయున్ = తెలుపుట; ప్రాచీనబర్హి = ప్రాచీనబర్హి;
 సుతులు = పుత్రులు; అయిన = ఐన; ప్రచేతసులు = ప్రచేతసులు; పదుపుర = పదిమంది (10); కున్ =
 కి; శ్రీ = శ్రీ; మహాదేవుండు = పరమశివుడు; ప్రత్యక్షంబున్ = ప్రత్యక్షము; ఐ = అయ్యి; హరి = విష్ణు;
 స్థవంబున్ = స్తోత్రమును; ఉపదేశించుటయున్ = ఉపదేశించుట; ప్రచేతసుల = ప్రచేతసుల యొక్క;

తపంబున్ = తపస్సున; కున్ = కు; మెచ్చి = మెచ్చుకొని; హరి = విష్ణువు; ప్రత్యక్షంబు = ప్రత్యక్షము;
 అగుటయున్ = అగుట; వారి = వారి; కిన్ = కి; మారిష = మారిష; వలనన్ = వలన; దక్షుండు =
 దక్షుడు; పూర్వ = ఇంతకు ముందు; కాలంబునన్ = కాలమునందు; శివ = పరమశివునిపై; విద్వేష =
 మిక్కిలి ద్వేషము వలన; ప్రయుక్త = ప్రయోగింపబడిన; శాపంబునన్ = శాపము వలన; పుత్రుండు =
 కుమారుడు; ఐ = అయ్యి; జనియించుటయును = పుట్టుట; ప్రచేతసులు = ప్రచేతసులు; ముక్తి =
 మోక్షమును; కున్ = కు; చనుటయును = వెళ్ళుట; విదురుండు = విదురుడు; మైత్రేయుని =
 మైత్రేయుని; వీడ్కొని = వీడ్కోలుతీసుకొని; హస్తిపురంబున్ = హస్తినాపురమున; కున్ = కు;
 అరుగుటయున్ = వెళ్ళుట; అను = అనెడి; కథలు = కథలు; కల = కలిగిన; చతుర్థ = నాలుగవ (4);
 స్కంధము = స్కంధము; సమాప్తము = సంపూర్ణము.

భావము:

ఇది పరమేశ్వరుని దయ వలన కలిగిన కవితావైభవం కలవాడు, కేసన మంత్రి పుత్రుడు అయిన
 పోతనామాత్యునిచే రచింపబడిన శ్రీ మహాభాగవతం అనే మహాపురాణంలో స్వాయంభువ
 మనువుకు ఆకూతి, దేవహూతి, ప్రసూతి, ప్రియవ్రతుడు, ఉత్తానపాదుడు జన్మించడం, వారిలో
 ఆకూతిని రుచి ప్రజాపతికి ఇచ్చి పెండ్లి చేయడం, ఆ రుచి ప్రజాపతికి ఆకూతి వల్ల శ్రీ విష్ణుమూర్తి
 అంశతో యజ్ఞుడు, లక్ష్మీదేవి యొక్క కళ అంశతో దక్షిణ అనే కన్య జన్మించడం, మనువు కుమార్తె
 అయిన దేవహూతిని కర్దమునకు ఇవ్వడం, ప్రసూతిని దక్ష ప్రజాపతికి ఇవ్వడం, ప్రసూతి దక్షుల వల్ల
 ప్రజాసంతతులు కలగడం, కర్దమ ప్రజాపతి తన కుమార్తెలను రాజులకు, బ్రహ్మర్షులకు ఇవ్వడం,
 కర్దముని కూతురైన కళ వల్ల మరీచికి కశ్యపుడనే కొడుకు, పూర్ణిమ అనే కూతురు జన్మించడం,
 పూర్ణిమకు గంగ అనే కూతురు, విరజడనే కుమారుడు కలగడం, కశ్యప ప్రజాపతివల్ల వృద్ధి
 పొందిన ప్రజలచేత ముల్లోకాలు నిండడం, అత్రి మహాముని తపస్సు చేయడం, అతనికి హరి హర
 బ్రహ్మలు ప్రత్యక్షం కావడం, అనసూయ యొక్క పాతివ్రత్య మహిమచేత అనసూయ, అత్రి
 మునులకు త్రిమూర్తుల అంశలతో చంద్రుడు, దత్తాత్రేయుడు, దుర్వాసులు జన్మించడం, దక్షునకు
 కుమార్తెలు జన్మించడం, భృగువు వలన ఖ్యాతి అనే స్త్రీకి శ్రీమహాలక్ష్మి జన్మించడం, భృగువు
 మనుమడైన మార్కండేయుడు జన్మించడం, ధర్మునికి మూర్తి వలన నర నారాయణులు
 జన్మించడం, సత్త్రయాగంలో దక్షుడు శివుని నిందించడం, దక్షయజ్ఞ ధ్వంసం, బ్రహ్మ ప్రార్థింపగా
 శివుడు దక్షుడు మొదలైన వారిని అనుగ్రహించడం, దక్షుడు మొదలైన వారు చేసిన శ్రీహరి స్తవం,

శ్రీహరి ప్రసన్నుడై దక్షని యజ్ఞం సఫలమయ్యే విధంగా అనుగ్రహించడం, సతీదేవి హిమవంతునికి జన్మించి శివునికి దక్కడము, ఉత్తానపాదుని వృత్తాంతం, ధ్రువోపాఖ్యానం, ధ్రువుడు తండ్రిచేత అవమానింపబడి నారదుని ఉపదేశంతో మధువనానికి వెళ్ళి తపస్సు చేయడం, హరి ప్రసన్నుడై అతని కోరికలు తీర్చడం, అతడు తిరిగి నగరానికి రావడం, కుబేరుని అనుచరులైన యక్షులతో యుద్ధం, ధ్రువుడు యజ్ఞాలు చేస్తూ రాజ్య సుఖాలను అనుభవించి తృప్తిపడి తన కుమారుడు ఉల్కనుని పట్టాభిషేకం చేసి విష్ణువు దయతో ధ్రువక్షితిలో నిలవడం, ఉల్కలుడు వత్సరుడు అనే తన కొడుకుకు పట్టం కట్టి విష్ణువును చేరడం, వత్సరుని వంశ పరంపర, ఆ వంశంలో అంగుని కొడుకైన వేనిని కళేబరం నుండి లక్ష్మీనారాయణుల అంశలతో అర్చి, పృథుడు జన్మించడం, పృథుడు భూమిని కామధేనువు వలె అన్ని వస్తువులను పిదుకడానికి నియోగించి దానిని సమస్థలిగా చేసి ఇంద్రునికి లొంగి, ఎన్నో యజ్ఞాలను చేయగా హరి ప్రత్యక్షం కావడం, అధ్యాత్మ బోధ, ఇంద్రుని వలన పాషండుని పుట్టుక, ఇంద్రుని ఓడించిన విజితాశ్వునికి అతని తమ్ములకు రాజ్యపాలన అప్పగించి పృథువు, అర్చి పరమపదాన్ని పొందడం, విజితాశ్వునికి వసిష్ఠుని శాపం వలన త్రేతాగ్నులు కొడుకులై జన్మించడం, పృథుని మనుమడైన ప్రాచీనబర్హిరాజ్యంలో యజ్ఞాలు లెక్కలేనన్ని కాగా నారదుడు వాటిని మాన్పించడానికి పురంజనుని కథను అధ్యాత్మ ప్రవచనంగా చెప్పడం, ప్రాచీనబర్హి కొడుకులైన ప్రచేతసులు పదిమందికి శివుడు ప్రత్యక్షమై హరిస్తుతి చేయడం, ప్రచేతసుల తపస్సుకు మెచ్చి విష్ణువు ప్రత్యక్షం కావడం, వారికి మారిష వలన పూర్వం శివదేవుడు కారణంగా శాపాన్ని పొందిన దక్షుడు కుమారుడై జన్మించడం, ప్రచేతసులు ముక్తిని పొందడం, విదురుడు మైత్రేయుని వీడ్కోని హస్తినాపురానికి వెళ్ళడం అనే కథలున్న చతుర్థ స్కంధం.

ఓం నమో భగవతే వాసుదేవాయ!!

ఓం! ఓం! ఓం!

ఓం! శాంతిః! శాంతిః! శాంతిః!

సర్వే జనా స్సుఖినో భవతు!!